…sin hujus editionis brevissimam
…xhibent Die Leipz. Nachrichten
Tom. XXXII. pag. 263.

Bibliotheca Palatina

Dogm. 776

O

<36620115650015 S

<36620115650015

Bayer. Staatsbibliothek

Ex Libris Jo. Nic. Weislinger Parochi in Capell 1735.

ECCLESIÆ EVANGELICÆ

LIBRI SYMBOLICI,

TRIA SYMBOLA OECUMENICA,

AUGUSTANA CONFESSIO INVARIATA,

EJUSDEM APOLOGIA,

ARTICULI SMALCALDICI,

UTERQUE CATECHISMUS D. LUTHERI,

FORMULA CONCORDIÆ.

CHR. MATTH. PFAFFIUS,

CANCELLARIUS TUBINGENSIS

EX

editionibus primis & præſtantioribus recenſuit,

VARIAS LECTIONES ADJUNXIT,

ALLEGATORUM LOCORUM PENITIOREM INDICEM SUPPLEVIT,

LOCA DIFFICILIA EXPLANAVIT & VINDICAVIT,

INTRODUCTIONEM HISTORICAM PRÆMISIT,

ATQUE IN APPENDICE

Articulos XVII. Torgenſes D. Lutheri,

confutationem Aug. Confeſſ. à Theol. Pontificiis, in Comitiis Aug. factam, Auguſtanam Confeſſionem variatam, primam Apologiæ Aug. Confeſſ. delineationem aliaque ſubjunxit.

TUBINGÆ,

curabant FRATRES COTTÆ.

ANNO AUGUSTANÆ CONFESSIONIS JUBILÆO

MDCCXXX.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

INTRODUCTIO HISTORICA.

NOvam librorum nostrorum Symbolicorum editionem daturi, quæ ad historiam eorundem spectant, quænam & novæ hujus editionis ratio sit, paucis enarramus. Apparent hîc I. tria ista symbola catholica, Apostolicum, Nicænum & Athanasianum. 2. Augustana Confessio invariata (*a*), 3. ejusdem Apologia (*b*), 4. Articuli Smalcaldici cum appendice de potestate & primatu Papæ, atque de potestate & jurisdictione Episcoporum, 5. uterque Catechismus Lutheri (*c*), 6. Formu-

(*a*) Hæc enim, quæ *non mutata* est, ad libros nostros Symbolicos pertinet. Vide præfat. libr. symb. & in Form. Conc. p 728.

(*b*) Aug. Conf. & Apologiæ textum latinum hîc recensemus ad editionem Wittebergensem anni 1531. 4. ita tamen, ut illam conferamus cum editione Wittebergæ anno 1531. 8. cusa, quam prima editio Formulæ Concordiæ latina Lipsiæ 1580. 4. data & editio Phil. Mülleri Lipsiæ & Jenæ A. 1705. 4 recusa refert. Jam verò ipsi quoque Pontificii editionem illam primam Wittebergæ A. 1531 4. datam genuinam & authenticam agnoscunt, uti ex Augustanâ & Anti-Augustanâ Confessione P. I. p. 11. sqq constat. Heic enim illa inserta legitur.

(*c*) Articulos Smalcaldicos & Catechismos Lutheri damus ex editione Concordiæ Germanico-Latinæ, quam Christianus Reineccius Lipsiæ A. 1708, 4. dedit.

Formula Concordiæ (*d*). Adjicimus passim notas, quibus αὐθεντία textûs ostenditur, allegationes autorum vagæ determinantur (*e*), iisdemque loca difficilia explanantur & vindicantur, cum indice. Paginas Rechenbergianas inde à p. 303. ad latus posuimus, quòd editionis hujus paginæ communiter allegari solent. In appendice articulos XVII. Torgenses à Luthero scriptos ad quos dein Augustana Confessio conscripta fuit: refutationem Augustanæ Confessionis à Theologis Pontificiis in Comitiis Augustanis A. 1530. datam, cui deinceps Apologia A. C. fuit opposita, & Augustanam Confessionem variatam, primam itidem Apologiæ Augustanæ Confessionis delineationem in ipsis comitiis à Melanchthone factam, itemque Lutheri libellos de copulatione Conjugum & baptizandis infantibus brevemque admonitionem ad confessionem damus. De singulis pro ratione instituti brevissimè agemus.

Cap. I.

DE LIBRIS SYMBOLICIS IN GENERE.

§. 1.

Symbolum Græcis tessera est & signum, quo in bello olim ab hostibus milites vel in sacris gentilium initiati à vulgo sese distinxere. Sic confessiones fidei sunt tesseræ, quibus Ecclesia jam olim ab hæreticis sese distinxit, symbola fidei publica iis opponendo. Ita & libri nostri symbolici tùm dogmata Ecclesiæ nostræ exhibent, tùm errores iisdem contrarios damnant atque rejiciunt.

§. 2.

(*d*) Hanc exhibemus ex editione Selnecceri Lipsiæ A. 1544. datâ, quam & Reinecciana sequitur.

(*e*) præeuntibus ex parte Chytræo, Carpzovio, Reineccio, aliis.

§. 2.

Quodnam pretium libris noſtris ſymbolicis ponendum ſit, ex veritate divinâ, quam continent, liquet. Nec enim recipiuntur illi, quòd *à noſtris Theologis*, queis nemo hic θεοπνευςίαν & infallibilitatem unquam adſcripſit, *conſcripti ſunt*, *ſed QUIA è verbo Domini ſunt deſumti*, uti Formula Concordiæ p. 728. monet. Nec ipſi quoque verbo divino æquiparantur à nobis, quod *SOLUM norma & regula fidei eſt, ad quam ceu ad lydium lapidem omnia dogmata exigenda ſunt & judicanda, an vera, an verò falſa ſint. Non itaque obtinent autoritatem judicis, hæc enim dignitas ſolis ſacris literis debetur, ſed duntaxat pro religione noſtrâ teſtimonium dicunt eamque explicant*, eâdem Formula concordiæ monente p. 663. 665. Unde normæ notio ipſis competere haud poteſt, niſi ſaltem *normatæ, analogicæ, ſecundariæ*, quæ non ex ſe, non πρώτως, ſed δευτέρως ſaltem & ἑπομένως iſtum titulum poſſideat. Vide præf. libr. ſymb. p. 13. & in F. C. p. 727.

§. 3.

Continent ſcilicet libri hi formam doctrinæ publicam inter nos receptam, cui adhærere omnes illi debent, qui miniſterio noſtro Eccleſiaſtico ſeſe addixere. Fit hoc ex pacto. Qui enim *dogmata* in hiſce libris aſſerta vel ex toto vel ex parte cum ſcripturis ſacris congruere inficiatur, nec illius quoque Eccleſiæ miniſterium affectare debet, quæ confeſſionem hanc amplectitur. Hinc & rectè hîc ſubſcriptio, non ſanè hypothetica per *quatenus* ſed categorica per *quia* poſtulatur, imò & juramentum, quo vero adſtringitur nemo, niſi qui profeſſus fuerit, ſe de veritate divinâ in libris

libris ſymbolicis contentâ convictum eſſe adeoque & eandem heic aſſertam & explanatam docere velle.

§. 4.

Etſi verò libri ſymbolici *abſolutè* haud *neceſſarii* ſint, neceſſarii tamen ſunt *neceſſitate* ſequiore, quam *expedientiæ* vocant, partim, ut conſtet, quæ Eccleſiarum noſtrarum fides ſit, quænam dogmata teneamus, quænam verò repudiemus, partim, ut obvietur contentioſis ingeniis, qui errores in Eccleſias noſtras, abſente ejusmodi freno, invehere ſic easque adeò turbare poſſent. Hinc & paſſim errores, imò & errantes ipſi in hiſce libris *damnantur*, verbo Johannis Bapt. Matth. III. 7. Chriſti Matth. XXIII. 13. ſqq. Pauli Gal. I. 8. etſi errantes eo ipſo non ſtatim æternæ damnationi adjudicentur, nec totas Eccleſias, neque etiam eos, qui ex animi quâdam ſimplicitate & bonâ fide hîc errant, ſed blaſphemos & pervicaces veritatis oppugnatores ſaltem hîc, imò errores magis, quàm errantes feriant noſtri, uti ex præfatione libr. Symb. p. 16. patet.

§. 5.

Patet verò ex his, quam neceſſarium Theologiæ Studioſis & miniſtris Eccleſiæ noſtræ ſit Theologiæ ſymbolicæ ſtudium. Libri certè noſtri ſymbolici manuale eſſe debent diurna nocturnaque manu ipſis verſandum & in ſuccum ſanguinemque convertendum, ita quidem, ut non ſaltem doctrinam noſtræ Eccleſiæ ex iisdem hauriant, ſed etiam eandem in iſtis elatam confirmare, & contra adverſarios defendere diſcant. Quòd ut egregiè fiat, opus eſt, ut & hiſtoriam reformationis librorumque horum ſymbolicorum & libros beati Lutheri (*a*) primorumque Eccleſiæ Reformatorum, imò

(*a*) Non abs re hoc ponimus, cùm Confeſſores noſtri libros quosdam Megalandri ita commendent, ut eosdem pror-

imò & historiam actorum publicorum, in re religionis gestorum atque pacificationum maximè religiosarum adeòque & jura Ecclesiæ nostræ sibi familiaria reddant, annorumque academicorum insignem partem huic negotio consecrent.

Cap. II.
DE TRIBUS SYMBOLIS OECUMENICIS.

§. 1.

Quo fine tria ista symbola libris nostris symbolicis in editione Formulæ Concordiæ præfixa fuerint, docent Confessores nostri p. 664. ut scilicet hinc pateret, nos antiquæ fidei catholicæ in hisce symbolis traditæ, quam & Ecclesia Romana olim professa est, prorsus adhærere (*a*). Sunt enim hæc symbola, quibus in officio sacro Ecclesia Romana utitur (*b*).

§. 2.

Primo loco apparet Symbolum Apostolicum, cui ob doctrinam Apostolicam, non quòd ipsi Apostoli illud confecissent, hoc nomen tribuitur. Fuit illud symbolum Ecclesiæ Romanæ, idque auctius, quale seculo demùm

sus adoptent & pro repetitis heic haberi velint, uti e. g. tr. de votis monasticis p. 362. concionem Torgensem A. 1533. habitam de descensu Christi ad inferos p. 709. 900. librum de servo arbitrio & comm. in Genesin. p. 769. explicationem Evangelii Dom. V. Trin. 817. Formulam Concordiæ Wittebergensem A. 1536. factam p. 835 836. confessionem majorem de S. Cœnâ p. 768 aliaque beati Viri scripta p. 844. 860. 861. 871. 881. sqq. 895 sqq. 908. Ita & p. 433. *libri nostrorum* in genere commendantur, ita, ut *pro repetitis* heic debeant *haberi*.

(*a*) Vide infra p. 49 50.

(*b*) Vide Vossium de tribus symbolis diss. 1. p. 1. 2.

demùm ſexto obtinuit. Antiquius enim brevius erat. Ita articulus de deſcenſu Chriſti ad inferos in antiquiore ſymbolo Apoſtolico haud fuit lectus, ſenſim enim ſenſimque illud auctum fuiſſe conſtat. Illuſtrarunt idem multi ex veteribus & recentioribus (*a*). Hiſtoriam illius qui noſſe voluerit, adeat Uſſerium (*b*), Voſſium (*c*), Tenzelium (*d*), Ittigium (*e*), Fabricium (*f*), Kingium (*g*). Varias hujus ſymboli lectiones veteres & novas dedere poſt Voſſium (*h*) autoresque citatos Garnerius (*i*), Lupus (*k*), Alexander (*l*).

§. 3.

Secundum ſymbolum Nicænum audit, quòd in Concilio Nicæno An. 325. incerto autore, quem aliqui Hoſium, alii Hermogenem, alii Euſebium Cæſarienſem putant, Arianis fuit oppoſitum. Ita autem illud habet in origine Græcâ juxta Socratem in hiſt. Eccl. L. 1. C. 8. Πιςέυομεν ἐις ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητήν· καὶ ἐις ἕνα κύριον Ἰησῦν χριςὸν, τὸν ὑὸν τῦ Θεῦ, γεννηθέντα ἐκ τῦ Πατρὸς,

(*a*) Vide Ittigii ſel. cap. hiſt. Eccleſ. ſec. 1. p. 95. ſqq.

(*b*) de Romanæ Eccleſiæ ſymbolo Apoſtolico vetere. Lond. 1647. 4.

(*c*) de tribus ſymbolis, Apoſtolico, Athanaſiano & Conſtantinopolitano Amſtelod. 1662. 4.

(*d*) Hujus exſtat exerc. de ſymbolo Apoſtolico, quæ in ſel. exerc. prima eſt.

(*e*) l. c. & de pſevdepigraphis Chriſti & Apoſtolorum C. 8.

(*f*) in codice apocrypho N. T. P. 3. p. 339. ſqq.

(*g*) in hiſtoriâ ſymboli Apoſtolici, à G. Oleario ex Anglico idiomate in latinum verſâ & Lipſiæ A. 1706. 8. editâ.

(*h*) l. c.

(*i*) in appendice ad notas in librum diurnum Pontificum Romanorum p. 162.

(*k*) in ſcholiis ad Tertull. de præſcript. C. 13. p. 267. ſqq.

(*l*) in diſſ. XI. ad ſec. I.

Πατρὸς, μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, Φῶς ἐκ Φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐρχόμενον πάλιν κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. h. e. *Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium & invisibilium factorem, & in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, ex Patre natum, unigenitum, id est, ex substantiâ Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt & quæ in cœlo & quæ in terrâ, qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit & incarnatus est & homo factus, passus est & resurrexit tertiâ die & ascendit in cœlos, & iterum venturus est judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem, qui dicunt: erat aliquando quando non erat, &, antequam nasceretur, non erat, & quia ex iis, quæ non sunt, factus est, aut ex aliâ substantiâ vel essentiâ dicunt esse, vel creatum aut convertibilem vel mutabilem Filium Dei, anathematizat Catholica & Apostolica Ecclesia.* Patet hinc, symbolum istud, quod Nicænum in libris nostris symbolicis audit, esse Nicæno-

 Constan-

Constantinopolitanum, quod in Concilio Oecumenico II. Constantinopoli A. 381. contra Macedonianos habito ex Nicæno, quibusdam huic adjectis, autore, ut ferunt, Gregorio Nysseno, fuit conditum. Illud vero ita in origine Græcâ habet: πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. ὁμολογοῦμεν ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. προσδοκῶμεν ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμὴν (a).

Atque

(a) Exstat. Concil. Gen. T. 2. col. 1131. 1132. editionis nuperæ Venetæ.

Atque hoc illud ipſum ſymbolum eſt, quod in libris noſtris ſymbolicis ſub nomine Nicæni latinè exſtat, niſi quod in articulo de Spiritu S. habeatur, *qui ex Patre FILIOQUE procedit*. Conſtat enim, Latinos vocem *Filioque* ſeculo VI. huic ſymbolo addidiſſe, ringentibus deinceps Græcis, de quo ſuo loco (*a*).

§. 4.

Sequitur ſymbolum Athanaſium, ita nuncupatum, non quòd autor eſſet Athanaſius, Epiſcopus Alexandrinus, ille Arianorum malleus, ſed quod Athanaſii doctrinam de SS. Trinitate ex ſcriptis ejusdem efferret. De autore dubitatur, quem quidam Euſebium Vercellenſem, alii Anaſtaſium vel Athanaſium Spirenſem, alii Vigilium Tapſenſem aut Vincentium Lirinenſem, Venantium Fortunatum aut Hilarium Pictavienſem alii eſſe aſſerunt. Ante ſeculum ſeptimum haud celebratur in genuinis monumentis citatum. Variantes ipſius lectiones referunt Viri docti (*b*), qui & paſſim de ſymbolo hoc agunt (*c*).

§. 5.

Quæ ſymbolis hiſce in Concilio Epheſino contra Neſtorianos & in Chalcedonenſi contra Eutychianos adjecta conſpiciuntur, itidem adoptari à Confeſſoribus noſtris videas in teſtimoniis antiquitatis, quæ Formulæ Concordiæ

(*a*) Autores de hoc ſymbolo agentes dedimus in Introd. in hiſt. Theol. lit. P. 1. p. 197.

(*b*) Gilb. Genebrardus L. 3. de Trinitate, ubi tria exempla vulgatum, Dionyſiacum & Conſtantinopolitanum confert, & Wolfg. Gundlingius in notis ad Euſtrathii Johannidis Zialovvski, Rutheni brevem delineationem Eccleſiæ Orientalis Græcæ p. 69. ſqq.

(*c*) Vide ſaltem Ittigium de Bibliothecis & Catenis Patrum p. 216. ſqq. & Fabricium in Bibliothecâ Græcâ Vol. 5. p. 314. ſqq.

Concordiæ ſubjiciuntur. Nec tamen omnia credenda in Symbolis hiſce occurrere, ipſa inſpectio docet.

Cap. III.
DE AUGUSTANA CONFESSIONE ET EJUSDEM APOLOGIA.

§. 1.

Cùm Carolus V. Imperator A. 1530. comitia Auguſtana ad componendas, quæ in Germania de religione natæ fuerant, controverſias fidemque Proteſtantium audiendam indixiſſet, atque ad ea etiam Johannes, Elector Saxoniæ vocatus eſſet, hic, cui *Conſtantis* nomen deinceps datum eſt, Theologis ſuis, Martino Luthero, Johanni Bugenhagio, Juſto Jonæ & Philippo Melanchthoni Torgam evocatis injunxit, ut confeſſionem fidei inſtruerent, quæ in comitiis inſtantibus proponi poſſet. Lutherus ergò articulos XVII. jam antea abs ſe confectos & in conventibus Suobacenſi, Smalcaldienſi & Norimbergenſi propoſitos, ut teſſera fidei eſſent eorum, quos Johannes Elector in ſocietatem fœderis ad tuendam religionem ineundi reciperet, eidem Electori obtulit, prima Auguſtanæ Confeſſionis ſtamina complectentes (*a*).

§. 2.

Venit dein ad comitia Auguſtana Johannes Conſtans, aſſumtis Martino Luthero, quem verò dein Coburgi reliquit, Philippo Melanchthone, Georgio Spalatino, Juſto Jona. Auguſtæ Melanchthoni injungit Elector, ut laudatos 17. articulos revideat & ampliorem in formam redigat. Fecit id Melanchthon & confeſſionem, quæ & apologiæ titulum primum tulit, ex articulis illis

(*a*) Vide hic Fabricii centifolium Lutheranum p. 106. 107.

illis adornavit atque Electori exhibuit, quæ cum reliquis quoque Theologis Augustæ tùm versantibus Justo Jonâ, Erhardo Schnepffio, Jo. Brentio, Andreâ Osiandro, itemque G. Spalatino & Jo. Agricola aliisque communicata, in frequenti ordinum Protestantium senatu ventilata, & à Luthero (*a*), Coburgi tùm versante, revisa & approbata fuit.

§. 3.

Hæc Confessio, orantibus nostris, id ut permitteret Imperator, in frequenti omnium Ordinum Senatu, coram Imperatore postridie Johannis Baptistæ d. 25. Junii ab horâ 3. ad 5. per Cancellarium Saxonicum Bayerum non quidem in curiâ locoque comitiorum solemni, sed in Cæsaris vel potius palatio Episcopali (*der Pfalz*) Germanicè & voce quidem adeò sonorâ recitata fuit, ut non modo in conclavi illo sed & in inferiore areâ exaudiri potuerit. Hinc & Confessio Germanica latinæ versioni præfertur.

§. 4.

Recitatam confessionem, & latinum quidem exemplar, ad se recepit Imperator, in Bruxellensi tabulario recondendum. Germanicum verò Albertus, Elector & Archiepiscopus Moguntinus Archivo Imperii Moguntino intulit. Mox eadem in plurimas linguas (*b*), curantibus Legatis Regum & Principum, Augustæ

(*a*) testibus literis ad Electorem Coburgi scriptis, quas recenset Fabricius in centifolio Lutherano p. 107. Refert tamen Jo. Marbachius, Theologus Argentoratensis *in dem Unterricht von den Worten der Einsazung des Heil. Abendmahls*, Lutherum Coburgi addidisse ad art. 10. de S. Cœnâ verba: *& improbant secus docentes* p. 984.

(*b*) Recenset istas versiones Fabricius in centifolio Lutherano p. 111, 112, 587. sqq. Addimus saltem versionem Ita-

Augustæ tùm versantibus, transfusa & ad aulas quoque exteras missa atque deinceps etiam Wittebergæ impressa fuit (c).

§. 5.

licam Confessionis Augustanæ ejusque apologiæ Tubingæ A. 1562. 1563. 8. editam, revisam & correctam ab Antonio Dalmatâ & Stephano Istriano.

(c) Prima editio Germanica prodiit Anno 1530. 4. sine nomine loci & typographi, haud tamen approbata Luthero & Melanchthoni, qui Wittebergæ Anno 1531. 4. deinceps edidere & Confessionem August. & Apologiam latinè & Germanicè per Georgium Rhau impressam, insequente mox ibidem alia editione latinâ & Germanicâ eodem Typographo, in formâ octavâ, ubi Melanchthon, nemine consulto, in latinâ aliqua mutavit. Nec negari potest, & culpâ librariorum, qui Augustanam Confessionem in comitiis Augustanis descripsere, ut exempla communicari & ad aulas maxime deferri possint, & culpa Melanchthonis, qui bonâ intentione pro more suo textum subinde, clariorem & luculentiorem eundem redditurus, interpolavit, factum esse, ut, salvo tamen ubique sensu, in quibusdam locis aliqua in editiones latinas & Germanicas diversitas irrepserit. Quæ cùm Pontificiis ansam præbuisset, contendendi, nos veram Augustanam Confessionem, uti Carolo V. Imperatori exhibita fuit, non amplius habere, contigit, ut jussu Electorum Saxonis & Brandenburgici exemplum originale Germanicum in Archivo Imperii Moguntino exstans consuleretur, cujus copiam vidimatam edidere Georg. Cœlestinus in historia Comitiorum Augustæ A. 1530 celebratorum T. 2. f. 151. sqq. & David Chytræus *in der Historia der Augspurgischen Confession* Rostochii A. 1576. editâ p. 27. sqq. quam editionem & Formulæ Concordiæ A. 1580. Dresdæ & Tubingæ præmissam ex illius præfatione constat atque in pupilla Saxonica deinceps repetitam, imò & Augustanæ & anti-Augustanæ Confessioni Vindobonæ A. 1671. 4. editæ P. 1. p. 12. sqq. insertam, similem prorsus illi copiæ vidimatæ, quam ad exemplar authenticum Moguntinum ante hos C annos curare jussit Jo. Schvveigkhardus, Archi ep. Moguntinus. Vide *nochmahlige Haupt-Vertheidigung des Aug-Apffels* C, 27. p, 497. Jactat quidem Laur. Forerus

§. 5.

Cùm Imperator Confeſſionem hanc Johanni Fabro, Epiſcopo mox Vindobonenſi, aliisque Theologis Pontificiis refutandam tradidiſſet, confutatio illa (a) 3. Augusti

in dem Uberſchlag über den Aug-Apffel p. 123. ſe ab amico Moguntino etiam copiam vidimatam Aug. Conf. Germ. ex Originali Moguntino nactum eſſe, quæ ab editione Formulæ Concordiæ plurimum diſtet. Sed fictam iſtam copiam eſſe rectiſſimè ajunt Theologi Saxonici l. c. C. 23. p. 403. Nec opponi poteſt, Cœleſtini & Chytræi editiones ab editione F. C. & pupillæ differre, cum differentiæ ſaltem in minutiis conſiſtant. Vide eosdem Theol. Saxonicos. l c. C. 28. 31. Ex quibus patet, veram illam editionem Germanicam Aug. Confeſſ. eſſe, quæ Formulæ Concordiæ præmiſſa eſt. Latina editio Aug. Conf. & Apol. omnibus aliis anteferenda illa eſt, quæ Wittebergæ Anno 1531. 4. per Georgium Rhau impreſſa prodiit. Nulla enim unquam copia vidimata ex latino exemplari authentico, Carolo V. Imperatori tradito & archivo Bruxellenſi illato facta fuit. Hinc nec editio Cœleſtini l. c. f. 169. ſqq. illi æquiparanda, nec, quæ in Form. Lipſiæ A. 1580. prodiit & ad Wittebergenſem quæ A. 1531. 8. edita eſt, A. 1705. à Philippo Müllero Lipſiæ & Jenæ recuſa, genuina eſt, ſed illa tum Germanica, tum latina, quam Lipſiæ A. 1708. 4. dedit Chriſtianus Reineccius. Quod reſtat, authentica illa exempla, Germanicum & latinum in dictis Archivis non ampliùs reperiri, ſed copiam ſaltem Germanicam in Protocollo Imperii de Anno 1530. exſtare, quam & ipſi Moguntiæ inſpeximus, nobis ejusmodi copias expetentibus, à Viris fide digniſſimis reſponſum fuit. Probabile id reddit, tùm, quod Archivum Bruxellenſe miris modis injuriâ bellorum fuit diſtractum & major pars Antuerpiam & Inſulas delata, tum quod exemplar authenticum toties communicatum, imo & Archivum Moguntinum tempore belli ſubinde aliò translatum fuit.

(a) Compilatio hujus confutationis quædam, quantum ex recitatione coram Imperatore facta aſſequi poterant noſtri, exſtat T. 5. Jen. operum Lutheri f. 95. b. ſqq. Ipſa verò illa

gusti solemniter prælecta est. Exemplum illius petebant nostri, sed frustra. Itaque, quantum quidem ex recitatione illâ assequi poterat calamus, jussu Electoris Saxonici refutavit Melanchthon, adornata apologia eaque latina, quam Imperator à Gregorio Pontano, Cancellario Saxonico accipere renuit. Cùm verò post finita comitia exemplum confutationis nacti essent nostri, Melanchthon apologiam revidit, expolivit & auxit (*a*). Justus dein Jonas, Theologus Witteber-

primum prodiit latinè in Andreæ Fabricii, Leodii Harmonia Confessionis Augustanæ, Coloniæ 1572. & 1578. f. editâ n. 2. Germanicam versionem exhibet David Chytræus *in der Historie der Augspurgischen Confession* p. 191. sqq. Prodiit & Germanicè Moguntiæ 1598. 4. itemque *in der Brill auf den Evangelischen Aug-Apffel*, & *in dem Catholischen Oculisten und Starenstecher* 1629. 1730. porrò in Jo. Mülleri, Pastoris Hamburgensis libro, cui titulus: *Die Augspurgische Confession aus Heil. Gœttlicher Schrifft erklaret* Hamburg 1630. Ita & Georgius Cœlestinus in historiâ comitiorum Augustanorum A. 1530. celebratorum T. 3. f. 1. sqq. latinam illam exhibet, itemque Phil. Müllerus in sua librorum Symbolicorum editione. Autor est Jo Faber, modo nominatus. Vide epist. Melanchth. L. 1. ep. 12. Refutarunt illam ex nostris passim J. B. Carpzovius in Isagoge in libris in libros symbolicos, Balth. Menzerus in exegesi Aug. Confess. alii. Præter vero hanc confutationem A. C. nomine Imperatoris & Principum Catholicorum scriptam alia etiam à Jo. Cochlæo, Alphonso Virvesio, Jo. à Daventria, Joh. Hoffmeistero & Andreâ Fabricio Augustæ tum facta ab hoc in libro citato exhibetur. Confer J. A. Fabricii centuriam Fabriciorum p. 8. sqq. & Henr. Pippingii *Einleitung zu den Symbolischen Schrifften* p. 85. sqq. Nos confutationem A. C. nomine Imperatoris & Principum catholicorum scriptam in appendice dabimus, quòd ad rectius intelligendam Apologiam Aug. Conf. ea multum conducit.

(*a*) Prima apologiæ delineatio exstat in Dav. Chytræi expositione actorum &c. in comitiis Augustæ Anno 1530. celebratis p. 337. sqq. Secunda verò, plenior illa & perfectior, Wittebergæ mox A. 1531. 4. prodiit.

tebergensis in Germanicam linguam eandem transtulit (a).

§. 6.

Constat, Augustanam Confessionem à Philippo Melanchthone A. 1540. privato ausu passim mutatam atque in articulo decimo maximè pro verbis *adsint & distribuantur* positum fuisse *exhibeantur* & expuncta illa: *& improbant secus dicentes*. Dabimus ipsam hanc variatam editionem in appendice, ut & reliquæ mutationes lectori pateant. Etsi autem illa in conventu Naumburgensi A. 1561. habito, ubi verò editioni Wittebergensi Germanicæ & latinæ A. 1531. 4. editæ adhæsere nostri, etiam laudata fuerit (b), tamen, cum A. 1580. Formula Concordiæ ederetur, ex exemplo originali, quod in archivo Imperii exstat, sumtâ copiâ, Augustana Confessio denuò, uti primitus concepta erat, edita & sola invariata illa libris nostris symbolicis in formâ authenticâ inserta fuit, ut objectionibus adversariorum, causantium, tot diversa esse Augustanæ confessionis exempla, ut ignoretur, quodnam genuinum sit, eò magis obviam iretur (c).

CAP. III.
DE ARTICULIS SMALCALDICIS & DUOBUS CATECHISMIS LUTHERI.

§. 1.

Cum

(a) Confer Pippingii *Einleitung zu den Symbolischen Büchern* p. 87. & Fabricii centifol. Luth. p. 128.

(b) Vide Hœnnii *historiam des Naumburgischen Convents* p. 103. sqq. De variatâ hâc Confessione vide autores à Fabricio in centifolio Lutherano p. 131. sqq. 598. sqq. citatos.

(c) Confer Saxonicorum *nochmahlige Haupt-Vertheidigung des Aug-Apffels* C. 21. sqq. p. 383. sqq. Pippingium l. c. p. 66. sqq. & quam maximè præfationem Formulæ Concordiæ.

CUm A. 1536. Concilium Mantuæ celebrandum esset (*a*), in quo causa Protestantium tractaretur, Protestantes Smalcaldiam A. 1537. convenerunt, deliberâruntque de articulis Concilio nomine communi offerendis. Jussus fuit Martinus Lutherus hos articulos componere. Id quod & fecit Germanico idiomate, etsi Concilium illud Mantuæ deinceps habitum non fuerit (*b*).

§. 2.

Benè verò notandum, tractatum de potestate & primatu Papæ, itemque de potestate & Jurisdictione Episcoporum Articulis Smalcaldicis Germanico itidem idiomate adjectum, non esse Lutheri sed Phil. Melanchthonis, referente Seckendorfio. Duæ habentur versiones latinæ, quarum una à Ph. Müllero edita fuit, Germanicæ origini propior, altera in editione Rechenbergianâ exstat.

§. 3.

Catechismus Lutheri minor A. 1529. primùm occasione visitationis Ecclesiarum Saxonicarum anno 1528. habitæ prodiit quinque saltem articulos complexus, cui sextus dein & reliqua accessere. Eodem anno Lutherus & majorem Catechismum pro Parochis edidit. Duo vero hi Catechismi, cùm Formula Concordiæ ederetur, libris quoque nostris symbolicis inserti fuere. Idioma originale Germanicum est. Latinam versionem Vincentio Obsopæo aut Joanni Lonicero tribuunt (*c*).

CAP.

(*a*) Confer hic F. J. Beyschlagii schediasma in Bibl. Brem. Cl. 8. p. 164. sqq. 5[illegible]. sqq

(*b*) Latinam versionem A. 1541. Witteberg. dedit Petrus Generanus, monente Seckendorfio in hist. Luther. in indice 3. ad A. 1537. Editiones recensentur in Fabricii centifolio Lutherano p. 204. 657.

(*c*) De Catechismis Lutheri velim conferri Fabricii centi-

CAP. IV.
DE FORMULA CONCORDIÆ.

§. 1.

POſt mortem Lutheri in Eccleſiâ noſtrâ variæ inter doctores oriebantur diſſenſiones. Matthias Flacius contendebat, peccatum originale eſſe ſubſtantiam. Victorinus Strigelius liberum arbitrium nimis evehebat. Andr. Oſiander volebat, Chriſtum ſecundùm divinam tantùm naturam, Franc. Stancarus, eundem ſecundùm humanam tantùm naturam eſſe juſtitiam noſtram. Georgius Major affirmabat, bona opera eſſe neceſſaria ad ſalutem, Nic. Amsdorffius, eſſe perniciosa ad ſalutem. Jo. Agricola legem Moſis eliminandam eſſe cenſebat. Erant dein alii in Saxoniâ Electorali Theologi, qui in articulis de perſonâ Chriſti & S. Cœnâ ad Zvvinglii & Calvini ſententiam deflexerant, atque etiam in argumento de adiaphoris Pontificiis nimium faverant itemque de prædeſtinatione divinâ minus cautè loquebantur.

§. 2.

Hæ diſſenſiones ut tollerentur componerenturque, Auguſtus, Elector Saxoniæ omnibus viribus anniſus eſt & tùm cum Theologis, tùm etiam cum aliis Principibus de tollendis iſtis controverſiis conſilia contulit. Inter Principes illos erat Georgius Erneſtus, Comes Hennebergicus, qui conſilium dabat, ut errores

fol. Lutheranum p. 281. ſqq. 742. ſqq. Id unicum addimus, Catechiſmos hoſce Germanicos non ex Tomis Lutheri Wittebergenſibus, ſed Jenenſi Germ. 4. deſumtos eſſe, uti contra librum Stafforticum, in quo autores F. C. accuſati fuerant, quòd Catechiſmos Lutheri corrupiſſent, egregiè notant Theologi Wirtembergici p. 32. ſqq. & Wittebergenſes p. 80. ſqq.

res dissentientium examinentur & rejiciantur. Hinc cùm nuptiis Ludovici, Ducis Wirtembergici adesset, & hanc in rem verba faceret, præsente & Marggravio Badensi, in hanc sententiam itum est, ut duobus Theologis Wirtembergicis Lucæ Osiandro & Balth. Bidembachio injungeretur libri compositio, in quo errores istos proponerent & refellerent. Paruere Theologi & confecere libellum, qui & in conventu Maulbrunnensi revisus & approbatus (a) & à Comite Hennebergico ad Augustum, Saxoniæ Electorem missus fuit.

§. 2.

Augustus Elector, accepto hoc libello, Conventum Theologorum A. 1576. Torgæ edicit. Comparuerunt non saltem ex Saxonicis sed & ex Brunsuicensibus, Megapolitanis & Wirtembergicis Andreas Musculus, Christoph. Cornerus, Jacobus Andreæ, Dav. Chytræus, Martin. Chemnitius, Maximilianus Mœrlinus, Paulus Crellius, Nic. Selneccerus, Wolffgangus Harderus, Martinus Mirus, Joh. Greserus, Nic. Jagenteuffel, Georg. Lysthenius, Caspar Heidenreich, Joh. Cornicælius, Joh. Schulzius & Petrus Glaserus, qui, perlecto Maulbrunnensi scripto, cùm nimis concisum illud esse existimarent, Jacobo Andreæ maximè cum Martino Chemnitio calamum huic negotio commodante, aliud scriptum confecere, quod postea Formulæ Concordiæ titulum nactum est.

§. 3.

Hoc scriptum, cùm ad Theologos variarum Ecclesiarum Evangelicarum missum fuisset, & maximam partem, adjectis tamen & quibusdam censuris, adprobatum,

(a) Vide Hutteri Conc. Conc. C. XI. f. 85.

tum, novus Conventus Bergæ A. 1577. institutus est, ubi comparuere Jacobus Andreæ, Andr. Musculus, Christ. Cornerus, Nic. Selneccerus, Mart. Chemnitius & Dav. Chytræus. Hîc Formula Concordiæ ad censuras istas revisa in eam formam fusa fuit, in qua nunc habetur. Anno verò 1580. Dresdæ & Tubingæ autoritate publicâ lucem vidit, duabus partibus constans, quarum prior *epitome* est uberioris *declarationis*, quæ secundam partem efficit. Utraque 12. articulos complectitur. Adjicitur catalogus testimoniorum ex antiquitate pro orthodoxâ de personâ Christi & communicatione idiomatum doctrina militantium. E Germanico idiomate latinam dedit Lucas Osiander (*b*).

§. 5.

Hæc Formula Concordiæ ab omnibus ferè Ecclesiis Evangelicis recepta fuit, uti luculentæ illius subscriptiones testantur. Imò illius doctrina hodie recepta etiam ab illis Ecclesiis est, quæ eidem haud subscripsere. Historiam illius condidit Leonhardus Hutterus (*c*).

CAP.

(*b*) Vide acta Colloquii Quedlinburgensis apud Hutterum in concordiâ concorde C. 45. f. 282. Cum versio Osiandrina non per omnia placeret Chemnitio, notante Rehtmeyero *in der Braunschweigischen Kirchen-Historie* P. 3. p. 480. Selneccerus illam in editionibus suis Lipsiensibus revidit & emendavit. Nescio autem, cur versionem latinam F. C. Lipsiæ 1584. 4. editam Heerbrando tribuat Fischlinus in biogr. Theol. Wirt. P. 1. p. 77. nisi quidem, ut putamus, socias hic operas Osiandro Heerbrandus junxerit.

(*b*) in Concordia concorde, Hospiniani Concordiæ discordi opposita Witteb. 1614. fol.

CAP. V.
DE
APOLOGIA FORMULÆ CONCORDIÆ, articulis viſitatoriis, corporibus Doctrinæ variis aliisque ſcriptis noſtrarum Eccleſiarum publicis, non tamen Symbolicis.

§. 1.

CUm contra Form. Concordiæ prodiiſſet admonitio Neoſtadienſis, Judicium Anhaltinorum, Bremenſium defenſio denegatæ ſubſcriptionis, examen M. Chriſtophori Irenæi, & Hiſtoria Auguſt. Confeſſ. Ambroſii Wolfii, ſeu potius Cyriaci Herdeſiani, Apologia Formulæ Concordiæ Germanicè à Timotheo Kirchnero, Nic. Selneccero & Mart. Chemnitio Erfordiæ compoſita fuit, quæ & ſub titulo: *Apologia oder Verantvvortung des Chriſtlichen Concordien-Buchs* Heidelbergæ A. 1583. f. prodiit. Quatuor ſunt tomi. Primus admonitioni Neoſtadienſi & judicio Anhaltino, ſecundus defenſioni Bremenſium, tertius examini Irenæi, quartus Ambr. Wolfio eſt oppoſitus titulumque fert *gründliche vvahrhafftige Hiſtoria der Augſpurg. Confeſſion* (*a*).

§. 2.

De corpore doctrinæ Phil. Melanchthonis, Julio, Pomeranico, Prutenico, Thuringico, Wirtembergico, Noribergenſi &c. nunc agere noſtri inſtituti non eſt. Conſuli tamen poſſunt, qui de iisdem egere, Autores (*b*).

§. 3.

Articuli Viſitatorii ſunt articuli illi quatuor, A. 1592.

(*a*) Confer Pippingium l. c. pag. 147. ſqq.

(*b*) Vide introd. in hiſt. Theol. lit. T. 1. p. 233. ſqq. & Pippingium l. c. p. 22. ſqq.

1592. in Saxoniâ Electorali omnibus ad ſubſcribendum propoſiti, qui officia ſua eccleſiaſtica vel ſcholaſtica ſervare volebant, eo fine, ut, qui ad Calvini dogmata deflecterent, Miniſteriis Eccleſiaſticis & Scholis exigerentur. Denuò enim illi in officia publica eccleſiaſtica irrepſerant. Viſitatorii autem dicuntur, quia in viſitatione illa generali Saxonica Anno 1592. 1593. propoſiti fuere (c).

§. 4.

Referunt & hùc Confeſſionem Saxonicam anni 1551. quæ &, curante Q. V. D. Bürgero nuper denuo prodiit, deciſionem & apologiam Saxonicorum contra Tubingenſes, defenſiones pupillæ Evangelicæ Saxonicas, ſcriptum anti-Rathmannianum Saxonicorum & conſenſum repetitum Wittebergenſium contra Helmſtadienſes. Aſt ſic referri etiam hùc poſſent ſcripta publica Theologorum Wirtembergicorum, quæ peculiari libro recenſuimus, ſcripta amœbæa Darmſtadienſium contra Caſſellanos & quæ ejusmodi ſunt. Sed de his omnibus alibi agimus (d).

CAP. VI.

QUO HISTORIA RERUM IN ECCLESIA inde ab initiis reformationis in Germania geſtarum juxta ſeriem annorum in compendio ſiſtitur.

1483. Lutherus Islebiæ naſcitur.
1501. Pergit ad Univerſitatem Erfordienſem.
1502. Fit Bacularius Philoſophiæ.
1503. In Magiſtrum Philoſophiæ evadit.
1505. Monachorum Auguſtinianorum ordini ſeſe adjungit.

1507.

(c) Confer introd. in hiſt. Theol. lit. T. I. p. 250. & Pippingium p. 135. ſqq. 150. ſqq.

(d) Vide introd. in hiſt. Theol. lit. T. 1. p. 250. &c.

1507. Fit Presbyter.

1508. Wittebergam vocatur in Conventum Augustinianorum ad Philosophiam docendam.

1509. Cùm Bacularius Theologiæ evasisset, Theologiam docere incipit.

1510. Romam mittitur.

1511. Wittebergæ Theologiam docet & concionatur.

1512. Doctor Theologiæ renunciatur à Carolstadio.

1514. Explicat epistolam ad Romanos &

1515. Psalterium & Orationem Dominicam, atque his ipsis annis bis Decanatum Fac. Theol. gerit sæpiusque disputat, & Vicarius Pastoris Wittebergensis Simonis Heinsii audit confessiones & concionatur.

1516. Explicat epistolam ad Galatas, Decalogum, Catechismum, edit Theologiam Germanicam aliaque Tauleri, de libero arbitrio disputat respondente Barth. Bernhardo de Feldkirchen, & Monasteria Augustinianorum in Misnia & Thuringia tanquàm vicarius visitat.

1517. In visitandis Monasteriis illis hoc anno adhuc occupatur, concionatur contra indulgentias & reliquias Wittebergenses, contra indulgentias mox Tezelianas, quæ tùm in Misnia frequentabantur, denique & d. 31. Oct. theses contra indulgentias Tezelianas edit & cum Abbate Leninensi, ab Episcopo Brandenburgensi misso confert.

1518. Tezelius Theologiæ Doctor Francofurti ad Viadrum creatur & theses contra Lutherum edit. Lutherus respondet. Heidelbergam dein ad Conventum Augustinianorum generalem abit ibique disputat thesesque edit ex

Theo-

Theologiâ & Philoſophiâ, Pelagianiſmo & merito operum maximè oppoſitas. Denique cum Card. Cajetano Auguſtæ Vindelicorum colloquitur, atque à Cardinali ad Pontificem appellat. Sub finem hujus anni Carolus Miltitius à Leone X. ad Fridericum Electorem Saxoniæ mittitur.

1519. Miltitius in aulâ Saxonicâ in vanum contra Lutherum agit. Lutherus & Carolſtadius Lipſiæ contra Eccium de libero arbitrio, de antiquitate & primatu Romanæ Eccleſiæ, de indulgentiis, de purgatorio, de pœnitentiâ, de remisſione peccatorum & de poteſtate clavium disputant.

1520. Lutherus à Leone X. excommunicatur, ſed & ipſe viciſſim bullam Leoninam cum jure canonico Wittebergæ comburit & Papam pro Antichriſto declarat. Taxa pœnitentiaria Romæ editur.

1521. Lutherus denuò à Leone X. excommunicatur & à Carolo V. Imp. Wormatiam citatur, cùmque revocare nollet, ex Imperio Romano-Germanico proſcribitur. Wittebergam rediturus à militibus interceptus in arcem Wartburgenſem abducitur. Miſſa privata Wittebergæ abrogatur.

1522. Carolſtadio Wittebergam turbante Lutherus è Pathmo Wittebergam redit, Carolſtadium compeſcit, Novum Teſtamentum in linguam Germanicam convertere incipit. Evangelium Auguſtæ oritur.

1523. Adrianus VI. in Comitiis Norimbergenſibus per legatos ſuos Franc. Cheregatum & Laurentium

tium Campegium executionem edicti Imperialis contra Lutherum urget, Ordines verò Imperii centum gravamina objiciunt & Concilium liberum in Germaniâ congregandum urgent. Lutherus aliam Missæ formulam edit. Silesiæ magna pars Evangelium accipit, item Borussia & Ducatus Bipontinus.

1524. Lutherus monasticum habitum exuit. Casp. Schvvenckfeldius in Silesiâ oritur. Th. Münzerus turbas dare incipit. Zvvinglius & Carolstadius à Luthero in argumento de sacrâ Cœna dissident. Erasmus contra Lutherum de libero arbitrio scribit. In Conventu Ratisbonensi legatus Pontificius Campegius iterum executionem edicti Wormatiensis contra Lutherum urget. Gothæ Evangelium oritur, in Ducatu item Megapolitano. Noriberga reformatur, item Ulma & Argentoratum.

1525. Lutherus uxorem ducit. Contra rusticos tumultuantes scribit. Missam & cantica Germanica introducit. Carolstadium Witteberga ejicit. Lusatia Evangelium accipit, item Hassia & Ducatus Luneburgicus & Brema & pars Westphaliæ & Francofurtum & Wormatia, maxime Dania. Pertinet & ad hunc annum Syngramma Suevicum.

1526. In Conventu Spirensi decretum, decreti Wormatiensis executionem usque ad Concilium esse differendam. Hoc anno etiam habitum fuit Colloquium Homburgense.

1527. Colloquio Upsaliensi habito Suecia à Gustavo Rege reformatur. Lutherus librum edit, *dass die Wort Christi*, das ist mein Leib, *noch fest*

stehen,

ſtehen. Holſatia hoc anno reformatur uti & Friſia poſt diſputationem Nordenſem. Viſitatio Eccleſiarum Saxonicarum & hoc anno inſtituitur & in ſequentibus continuatur.

1528. Lutheri Confeſſio magna de Cœnâ prodit. Thuringia reformatur, item Marggrav. Brandenburg. in Franconia & Brunſuiga & Hamburgum.

1529. In Conventu Spirenſi Imperator ſub pœna proſcriptionis mandat, ne quid in religione mutetur, usque ad Concilium. Sed proteſtantibus Ordinibus Evangelicis, nomen Proteſtantium ortum eſt. In Conventu Marpurgenſi Lutherus & Zvvinglius pacem tantiſper ineunt. In Conventibus Rotacenſi, Salfeldenſi, Serveſtano, Suobacenſi, Smalcaldico, uti & Norimbergenſi de Anno 1630. fœdus inter Proteſtantes componitur & 17 Articuli Lutheri, fœderatorum teſſeræ conſtituuntur. Lutherus Catechiſmos ſuos edit. Flensburgi & hoc ipſo anno inter Taſtium & Hoffmannum Pontificium diſputatum eſt.

1530. Auguſtæ Auguſtana Confeſſio in Comitiis Cæſari prælegitur, quam refutant Romanenſes, Apologiam reponente Melanchthone. De pace componenda inter Proteſtantes & Romanenſes in vanum agitur. Decretum Auguſtanum de religione durum. Nota & hîc Confeſſionem Tetrapolitanam. Pertinet ad hunc annum & reformatio Lubecenſis.

1531. Colloquium Ulmenſe hoc anno habitum itemque Raſtenburgenſe. Proteſtantes Smalcaldiæ fœdus ineunt defenſivum. Ferdinandus I. Rex

Rex Romanorum eligitur, proteſtante cum fœderatis ſuis Johanne Conſtante, Saxoniæ Electore.

1532. In Conventu Sueinfurtenſi Argentinenſes reliquique, qui Confeſſionem Tetrapolitanam antea ſequebantur, Aug. Confeſſioni acceſſere atque in fœdus recepti ſunt. Noribergæ in Comitiis prima pax religioſa componitur, donec in Concilio libero res religionis componatur, quod in receſſu Ratisbonenſi promittitur. Pars Sileſiæ, Luſatiæ & terrarum Brandenburgicarum reformatur. Reformatio Anhaltina conſummatur.

1533. Anabaptiſtarum Monaſterienſium tumultus. Colloquium Monaſterienſe. DucatusClivenſis reformatur.

1534. Biblia Germanica eduntur Wittebergæ. Ducatus Wirtembergicus reformatur. Reformatur & Geneva & Hannovera. Pertinet & ad hunc annum tractatus Cadavienſis.

1535. Bugenhagius Eccleſias Pomeranicas reformat. Paulus III. Concilium Mantuæ congregare vult, non in Germania, idque declarat per Petrum Paulum Vergerium, legatum ſuum. Sed proteſtantur Principes Proteſtantes in Conventu Smalcaldico, ubi fœdus Smalcaldicum renovatur. Auguſtani ad ſententiam Lutheri de S. Cœna accedunt.

1536. Concordiæ formula Wittebergenſis componitur inter Lutherum, Suevos & Bucerum de ſacra Cœna. Colloquium Bevergenſe cum Anabaptiſtis.

1537. Proteſtantes in Conventu Smalcaldico Concilium

lium non in Italia ſed in Germania & liberum quidem poſtulant, quod Pontifici non ſubeſſet. Componuntur à Luthero articuli Smalcaldici.

1538. Romanenſes Norimbergæ fœdus defenſivum contra Proteſtantes ineunt.

1539. In Comitiis Francof. pax Noribergenſis religioſa cum Proteſtantibus inita prolongatur ad futura Comitia, id quod & in aliis Comitiis inſequentibus factum. Reformatur Marchia Brandenburgica. Reformatur & Miſnia ſub Henrico Pio. Conſummatur reformatio Danica & Holſatica. Reformatur & Quedlinburgum & Ducatus Ligniciensis.

1540. In Conventu Hagenoenſi & Wormatienſi de componendis in religione diſſidiis incaſſum agitur. Jeſuitarum ſodalitas à Paulo III. approbatur. Reformatur Ducatus Magdeburg. & Halberſtad. & Spira.

1542. In Conventu Ratisbonenſi itidem incaſſum de religione componenda agitur totaque controverſia ad Concilium proximè congregandum refertur. Ratisbona reformatur.

1542. Concilium Tridentinum indicitur. Metis Evangelium docetur. Palatinatus reformatur & Hildeshemium.

1543. Reformatio Colonienſis ab Hermanno Archiepiſcopo tentatur, qui verò Archiepiſcopatu excidit. Voigtlandiæ reformatio conſummatur. Elevatio miſſatica à Luthero abrogatur.

1544. Merſeburgenſis Epiſcopatus & Ducatus Hennebergicus reformantur. Lutheri Confeſſio brevis de S. Cœna hoc anno prodit. In receſſu Spirenſi pax religioſa prolongatur. Formula

refor-

reformationis Wittebergensis. Reformatio Pomeraniæ consummatur, Palatinatûs item.

1545. Concilii Tridentini indictio. Protestantes in Conventu Wormatiensi Concilium Tridentinum recusant.

1546. Colloquii Ratisbonensis exitûs vani. Conventus Protestantium Francofurtensis, ubi itidem Consilium Tridentinum recusatur. Luthero mortuo bellum Smalcaldicum incipit. Joh. Fridericus, Elector Saxoniæ & Philippus, Landgravius Hassiæ ab Imperatore capiuntur.

1548. Electoratus Saxonicus datur Mauritio, Duci Misniæ. Imperator Carolus V. τὸ *Interim* publicat, quod ab his accipitur, à maximâ parte rejicitur. Id quod turbas dat.

1552. Confessio Saxonica & Wirtembergica. Controversia Osiandrina, Majoristica &c. Mauritius Elector Saxoniæ liberat Principes captivos atque Ferdinandum I. ad transactionem Passaviensem 1552. adigit.

1554. Colloquium Wismariense habitum.

1555. Pax religiosa Augustæ componitur, ubi Protestantibus plenum religionis exercitium in Imperio datum fuit.

1556. Marggraviatus Badensis Durlacensis reformatur. Colloquium Isenacense habitum.

1557. Colloquium Wormatiense sed mox abruptum, ubi & Melanchthon invariatæ Confessioni se adhærere professus est.

1558. In Conventu Francofurtano mitiùs cum Reformatis agitur, quibusdam tamen Principibus protestantibus.

1559. Acta Synodica Wittebergensia in causa Interimistica prodiere.

1560.

1560. Colloquium Vinarienſe inter Strigelium & Flacium, origo Synergiſmi & Flacianiſmi. Lutherani poſt Colloquium Heidelbergenſe Heidelbergâ exiguntur. Phil. Melanchthon magis magisque ad partes Reformatorum inclinat.

1561. In Conventu Naumburgenſi de verâ A. C. editione, item de Concilio Tridentino recuſando actum. Eodem anno habitum fuit Colloquium Poſſiacenum & Lüneburgenſe.

1562. Reformati Bremenſem Eccleſiam ad ſe trahunt. Concilii Trident. finis.

1563. Controverſia inter Marbachium & Zanchium de prædeſtinatione Argentinæ componitur.

1564. Colloquium Maulbronnenſe inter Theologos Wirtembergicos & Palatinos.

1566. In Comitiis Auguſtanis actum fuit de Reformatis à pace religioſa excludendis.

1567. Senſim ſenſimque manifeſtius fit, Theologos Wittebergenſes Reformatis favere. Eccleſiis Auſtriacis liberum Religionis Evangelicæ exercitium ab Imperatore Maximiliano II. conceditur.

1568. Colloquium Altenburgenſe inter Miſnicos & Thuringicos Theologos, cujus vanus exitus fuit.

1569. Eccleſiæ Auſtriacæ à Chytræo inſtaurantur.

1570. In Conventu Sendomirienſi conveniunt Lutherani & Reformati.

1571. Prodit Catechiſmus Witteb. item die Grundveſte & Conſenſus Dresdenſis. Colloquium Argent. inter J. Andreæ & M. Flacium. Eodem anno Colloquium Franckenthalenſe habitum fuit inter Theologos Reformatos & Anabaptiſtas.

1572. Theologi ſcriptis Wittebergenſium ad principia Reformatorum inclinantibus paſſim contradicunt.

1574. Exegeſis Wittebergenſium prodit. Wittebergenſes poſt Conventum Torgenſem officio moventur.

1575. Colloquium Lindavienſe inter Jac. Andreæ & Flacianos.

1576. In Conventu Maulbrunnenſi ex Form. Conc. inter Suevicas & Saxonicas Eccleſias brevius ſcriptum componitur. In Lichtenbergenſi de concordiâ inter Theologos contra Reformatos ſtatuendâ deliberatur, in Torgenſi Formula Concordiæ conditur, in Riddagshuſano cenſura libri Concordiæ à Theologis Julio, Duci Brunſuicenſi offertur. Pertinet & ad hunc annum Colloquium Jeverenſe.

1577. In Conventu Bergenſi Formula Concordiæ reviſa & ultima illi manus impoſita fuit. In Conventu Sangerhuſano ſubſcriptio F. C. decernitur & inter Jac. Andreæ & Cyr. Spangenbergium Flacianum fruſtra diſputatur.

1578. In Conventu Tangermündenſi deliberatum fuit, quid ad cenſuras Principum & Theologorum & ad petitionem Reginæ Angliæ reſponderi poſſit, ut & illi ad ſubſcriptionem F. C. invitarentur. In Langenſalzenſi de F. C. inter Theologos Saxonicos & Haſſiacos & in Herzbergenſi inter Jac. Andreæ, M. Chemnitium &c. & Amlingium Anhaltinum diſputatum fuit.

1579. In Conventu Jüterbocenſi deliberatum fuit de præfatione nomine Statuum Formulæ Concor-

diæ præmittenda. In Torgensi F. C. tanquàm liber symbolicus Ecclesiis Saxonicis præscribitur.

1580. Liber Concordiæ Dresdæ & Tubingæ imprimitur & ab 8000 Ecclesiæ Ministris subscribitur.

1581. Gebhardi Coloniensis matrimonium, tentata reformatio & depositio.

1582. Calendarium Gregorianum turbas dat.

1583. Apologia Form. Conc. prodit & in Colloquio Quedlinburgensi ostenditur, F. C. non fuisse immutatam.

1584. Disputatio Heidelb. Grynæi, quæ à Jac. Andreæ refutata est, qui & tùm refut. consensus orthodoxi edidit.

1585. Actio cum Peucero, carceri incluso ejusque liberatio.

1586. Colloquium Mompelgardense inter Jac. Andreæ & Theod. Bezam.

1588. Sub Christiano I. Electore Saxoniæ, qui ad Reformatorum partes inclinabant, caput rursus erigunt.

1589. Colloquium Badense inter Jac Andreæ & Joh. Pistorium.

1590. Colloquium Emmendingense inter Pappum & Zehenderum atque Hænlinum ex Pontificiis.

1591. Huberiana controversia oritur. Reformatorum in Saxonia fautores coërcentur, maximè Nic. Crellius.

1592. Visitatio Ecclesiarum Saxonicarum instituitur & articuli visitatorii componuntur.

1593. Colloquium Neuburgense inter Heilbrunne-

rum & Beutherum occaſione catechiſmi Bipontini celebratum.

1594. ſqq. fervet controverſia inter Wittebergenſes, Huberum & Hoffmannum agitata.

1595. In conventu Evangelicorum Thorunienſi confirmatur Conſenſus Sermonenſis.

1599. Liber Stafforticus contra F. C. prodit & à Würtembergicis & Wittenbergenſibus Theologis refutatur,

1601. Colloquium Ratisbonenſe inter Heilbrunnerum & Hunnium ex noſtris, atque Hungerum & Gretſerum ex Pontificiis.

1601. Crellius in Saxonia capite plectitur.

1604. Marpurgenſis univerſitas Reformatis cedit.

1606. Acta Donaverdenſia.

1609. Literæ majeſtatis à Rudolpho I. Bohemis datæ.

1610. Unio Heilbronnenſis Proteſtantium & Liga Herbipolitana Pontificiorum.

1611. Collatio Hagienſis. Excommunicatio Aquisgranenſis.

1612. Colloquium Durlacenſe inter Georgium Fridericum, Marchionem Badenſem & Franciſcum, Lotharingiæ Ducem, ubi methodus Gonteriana adhibita.

1614. Wolfgangus Wilhelmus Neuburgicus ad Pontificios redit & Jo. Sigismundus Elector Brandenburgicus reformatam Religionem amplectitur.

1615. Colloquium Neuburgenſe inter Heilbrunnerum & Kellerum.

1618. Synodus Dordracena, ubi Remonſtrantes fuere condemnati.

1619. Rex Bohemiæ eligitur Frid. Palatinus.

1620.

1620. Idem in prælio Pragenſi vincitur & dein pro-
1622. Heidelberga expugnatur. (ſcribitur.
1624. fervet controverſia Tubingenſis.
1625. Conventus Lauenburgicus Circuli Saxoniæ inferoris contra Cæſareanos.
1626. Chriſtianus IV. Rex Daniæ à Cæſareanis ad Luteram regiam vincitur.
1628. Duces Megapolitani proſcribunur & Ducatus hic donatur Wallenſteinio.
1629. Rex Daniæ Lubecæ cum Imperatore pacem init, à Theologis Saxonicis ediur Pupillæ Auguſt. Confeſſ. apologia. Edictum reſtitutorium publicatur.
1631. In conventu Lipſienſi Proteſtantes proteſtantur contra edictum reſtitutorium & colloquium habetur inter Theologos Lutheranos & Reformatos. Guſtavus Adolphus, Rex Sueciæ, Duces Megapolitanos reſtituit. Magdeburgum à Cæſareanis expugnatur. Saxones cum Suecis ſeſe conjungunt & Cæſareanos in prælio Lipſienſi vincunt.
1632. In prælio Lützenſi occumbit Guſtavus Adolphus ſed nihilominus Cæſareani à Suecis vincuntur.
1634. In prælio Nordlingenſi cæduntur Proteſtantes.
1635. Saxoniæ Elector cum Imperatore pacem Pragenſem init, excluſis Suecis.
1642. Cæſareani à Suecis in prælio Lipſienſi vincuntur.
1645. Elector Saxoniæ inducias cum Suecis pangit. Colloquium charitativum Thorunii fruſtra celebratur.
1648. Pax Weſtphalica Monaſterii cum Gallis & Oſnabrugæ cum Suecis initur.

1650. Executio pacis Westphalicæ Norimbergensis.
1651. Bulla ab Innocentio X. contra pacem Westphalicam editur. Colloquium Reinfelsæ inter Haberkornium & Menzerum ex nostris atque Valerianum M. ex Pontificiis habetur.
1661. Colloquium Cassellanum inter Theologos Marpurgenses & Rintelenses habetur.
1666. Consensus Wittebergensium orthodoxus.
1686. Controversia Pietistica incipit.
1700. Controversia Terministica oritur.

CAP. VII.

DE CONCILIIS.

CUm Concilia Oecumenica universalem in Ecclesiâ universali autoritatem nacta fuerint, quod decreta eorum dogmatica spectat, paucis eorum notitiam damus.

§. 2.

Præmittimus autem distinctionem inter Concilia œcumenica, nationalia & provincialia. De primis saltem agimus.

§. 3.

Primum Concilium œcumenicum est Nicænum I. à Constantino M. A. 325. contra Arianos convocatum.

§. 4.

Secundum Concilium œcumenicum à Theodosio M. A. 381. contra Pnevmatomachos sive Macedonianos Constantinopoli habitum fuit.

§. 5.

Tertium Concilium œcumenicum à Theodosio II. contra Nestorianos Ephesi A. 431. fuit coactum.

§. 6.

§. 6.

Quarta Synodus œcumenica à Marciano Imperatore adversus Eutychianos A. 451. Chalcedone fuit habita.

§. 7.

Hæc sunt Concilia illa œcumenica, quæ nos quoque tenemus. Cætera, quæ vel Græci vel Romanenses pro œcumenicis venditant, illam apud nos autoritatem non habent. e. g. Concilium Constantinopolitanum à Justiniano I. A. 553. convocatum contra errores Origenis & tria capitula, Concil. VI. sub Constantino Pogonato itidem Constantinopoli habitum contra Monothelitas A. 680. Concilium Trullanum quini-sextum hoc est priorum duorum Conciliorum appendix sub Justiniano II. A. 691. habitum, ubi nonnisi canones disciplinam Ecclesiasticam concernentes conditi sunt, & Concil. Nicænum II. sub Constantino VI. & Irene A. 787. pro cultu imaginum habitum, hæc enim Concilia Græci pro œcumenicis habent. Ita & reliquis, quæ Romanenses addunt, hæc autoritas prorsus haud competit. Spectant hùc Concilium Const. sub Basilio I. habitum contra Photium A. 870. Concil. Lateran. I. à Callisto II. habitum A. 1123. contra Saracenos pro recuperanda terra sancta, Concil. Lateran. II. tempore Innocentii II. habitum Anno 1149. contra Antipapas, Concil. Lateran. III. sub Alexandro III. habitum contra Waldenses & pro reformatione Ecclesiæ A. 1180. Conc. Later. IV. sub Innocentio III. A. 1215. celebratum, ubi transsubstantiatio & confessio auricularis fuit sancita, Concilium Lugdunense I. sub Innocentio IV. contra Fridericum II. Imp. A. 1245. Conc. Lugdun. II. sub Gregorio X.

contra

contra Græcos A. 1274. Concilium Viennense sub Clemente V. A. 1311. contra Templarios, Concilium Florentinum sub Eugenio IV. contra errores Græcorum A. 1439. Conc. Lateranense V. sub Julio II. & Leone X. contra schismata Papalia A. 1512. sqq. Concilium denique Tridentinum sub Paulo III. Jul. III. & Pio V. contra Protestantes A. 1545. inchoatum & A. 1563. finitum. Quemadmodum enim Græci VII. Concilia œcumenica numerant, ita Romanenses numerant XVIII. Confer Bellarminum de Conciliis L. 1. C. 5.

CAP. VIII.

DE αὐθεντίᾳ ET COMMENTATORIBUS, QUI IN LIBROS SYMBOLICOS SCRIPSERE.

§. 1.

QUod restat, cùm omni, qua potuimus, diligentia textum Augustanæ Confessionis & Apologiæ, articulorum item Smalcaldicorum & Catechismorum Lutheri latinum juxta editiones præstantissimas, illam maximè, quæ Formulæ Concordiæ præmissa est,& hanc ipsam ex versione Osiandri & Heerbrandi à Selneccero recognita ad editiones Selnecceri (*a*) & Reineccii Lipsiæ datas exhibuerimus, obviavimus sic objectioni adversariorum, qui editiones quasvis librorum Symbolicorum nostrorum à se invicem dissidere, adeòque corruptas esse clamitant. Ex Pontificiis hîc eminent Eccius (*b*), Cochlæus (*c*), Fabricius (*d*), Burckhardus

(*a*) Lipsiæ 1582. 1584. 4.
(*b*) in colloquio Wormatiensi.
(*c*) in viâ 6. præpar. ad Concord.
(*d*) in harmonia Aug. Confess.

dus (*e*), Jacobus, Marggravius Badensis, vel potius Pistorius (*f*), Ungersdorffius (*g*), Hagerus (*h*), Forerus (*i*), Christianus Wilhelmus, Marchio Brandenburgicus (*k*), & anonymus autor Augustanæ & anti-Augustanæ Confessionis (*l*), ut taceamus, Ernestum Fridericum, Marchionem Badensem (*m*), qui reformatam religionem amplexus est, quos verò Theologi Saxonici (*n*) & Wirtembergici (*o*), & post alios Alberti (*p*) egregiè refutavere. Exceptis quippe variationibus à Philippo Melanchthone proprio ausu factis, reliquæ vel ad errores typographicos, aut minutias aut variationes librariorum sensum haudquaquam mutantes redeunt, uti collatio editionum ostendit, tandemque ejusmodi editio Formulæ Concordiæ præmissa est, quæ, ipsis Pontificiis quoque fatentibus, genuina est (*q*). Ipsam verò Formulam Concordiæ, uti typis primum impressa est, incorruptam esse & genuinam, dudùm contra Theologos Helmstadienses veteres

(*e*) in Autonomia P. 3. C. 6.
(*f*) in motivo IV. p. 271. sqq.
(*g*) *in der Glückwünschung an die Evangelische Stande in Oesterreich* P. 2. C. 13. p. 186. sqq.
(*h*) in collatione Aug. Conf. & Conc. Trid.
(*i*) in pacis compositione p. 45. 46. 50. 51. & *in dem Uberschlag über den starensichtigen Aug-Apffel* p. 113. sqq.
(*k*) in speculo veritatis P. 1. p. 36.
(*l*) P. 1.
(*m*) *in dem Bedencken* contra Form. Conc. sive libro Staffortico p. 1. sqq.
(*n*) *in der gründlichen Widerlegung des Staffortischen Buchs* p. 51. sqq.
(*o*) *in dem Bericht wider das Staffortische Buch* p. 1. sqq.
(*p*) *in der Widerlegung der Aug. & anti-Aug. Confess.* p. 42. sqq.
(*q*) Vide saltem Jacobi, Marggravii Badensis motivum 4. n. 8. p. 278. 378. 379. & præfat. Aug. & anti-Aug. Confess. p. 3.

res (*r*) oſtenderunt Hunnius (*s*), Lyſerus (*t*), Hutterus (*u*).

§. 2.

Autores, qui libros ſymbolicos vel omnes vel ho: aut illos ſaltem explanavere, alibi recenſemus (*x*). Emi-net inter illos Jo. Ben. Carpzovius (*y*).

(*r*) Hi enim in Colloquio Quedlinburgenſi cauſati fuere, editionem F. C. corruptam eſſe, utpote quæ diſſideat à formulâ manu ſcriptâ ad ſubſcribendum data. Adde Apologiam Danj. Hoffmanni p. 68. ſqq.

(*s*) *in der Verantwortung des Concordi Buchs* p. 103. ſqq.

(*t*) *in dem Bericht* contra Hoffmannum & in officio pietatis.

(*u*) in concordiâ Concorde C. 45. f. 280. ſqq. & C. 52. f. 357. ſqq.

(*x*) Confer introd. in hiſt. Theol. lit. P. 1. p. 232. ſqq. & T. 3. ubi vide notas in programma ad lectiones Hiſtoriæ Reformationis. Adde Fabricii centifolium Lutheranum p. 113. ſqq. 205. 206. 283. ſqq. 590. ſqq. 742. ſqq.

(*y*) cujus exſtat Iſagoge in libros ſymbolicos Lipſiæ 1675. 4. edita. Merentur & heic laudari J. F. Walliſeri vindiciæ librorum ſymbolicorum Ulmæ A. 1710. 8. editæ.

PRÆ-

Omnibus & ſingulis
has noſtras lecturis, NOS, qui iisdem
nomina noſtra ſubſcripſimus,

AUGUSTANÆ CONFESSIONI
ADDICTI

ELECTORES, PRINCIPES
ET SACRI ROMANI IMPERII
IN GERMANIA ORDINES

pro dignitate & gradu cujusque, noſtra ſtudia, amicitiam ac ſalutem cum officio conjunctam deferimus & nunciamus.

INgens DEI Opt. Max. beneficium eſt, quòd poſtremis temporibus & in hac mundi ſenectâ, pro ineffabili amore, clementiâ ac miſericordia ſuâ humano generi lucem Evangelii & verbi ſui (per quod ſolum veram ſalutem accipimus) poſt tenebras illas Papiſticarum ſuperſtitionum in Germaniâ, chariſſimâ patriâ noſtrâ puram & ſinceram exoriri & prælucere voluit. Et eam ſane ob cauſam brevis & ſuccincta confeſſio ex Verbo Dei & ſacroſanctis Prophetarum & Apoſtolorum ſcriptis collecta eſt, quæ etiam

(a) Hæc in conventu Jüterbocenſi A. 1579. communi Theologorum conſilio nomine Electorum & Principum Conf. Aug. fuit confecta. Vide Hutteri Conc. Conc. C. 24. f. 206. Itaque illam nec proprio auſu, nec ſolus confecit Jac. Andreæ. Vid. Caroli Wirtemb. Unſchuld p. 182. ſeqq.

etiam in Comitiis Auguſtanis anno 1530. Imperatori Carolo Quinto excellentis memoriæ à pientiſſimis majoribus noſtris germanico & latino idiomate oblata & Ordinibus Imperii propoſita, denique publice ad omnes homines, Chriſtianam doctrinam profitentes, adeoque in totum terrarum orbem ſparſa ubique percrebuit (*b*), & in ore & ſermone omnium eſſe cœpit.

Hanc deinceps Confeſſionem multæ Eccleſiæ & Academiæ, ut Symbolum quoddam horum temporum, in præcipuis fidei articulis, præſertim controverſis illis contra Romanenſes & varias corruptelas doctrinæ cœleſtis complexæ ſunt & defenderunt, & perpetuo conſenſu ad eam absque omni controverſia & dubitatione provocaverunt.

Doctrinam etiam in illa comprehenſam, quam ſcirent & ſolidis ſcripturæ teſtimoniis ſuffultam & à veteribus receptisque Symbolis approbatam, unicum & perpetuum illum verè ſentientis Eccleſiæ ac contra multiplices hæreſes & errores olim defenſum, nunc autem repetitum conſenſum eſſe, conſtanter judicaverunt.

At vero ignotum nemini eſſe poteſt, ſtatim poſteaquam ſumma pietate præditus & præſtantiſſimus Heros D. Mart. Lutherus rebus eximeretur humanis, dulcem patriam noſtram Germaniam periculoſiſſima tempora & rerum perturbationes graviſſimas excepiſſe. In quibus ſane difficultatibus & reipublicæ ante florentis optimeque conſtitutæ miſera diſtra-

(*b*) Pertinent huc, quæ refert G. Cœleſtinus in hiſtoriæ comitiorum A. 1530. Auguſtæ celebratorum T. 2. f 191. b. *Cæſarea Majeſtas hanc Confeſſionem per* Alphonſum Valdeſium *&* Alexandrum Schweiſſium, *Secretarios ſuos in Hiſpanicam & Italicam linguam transferri & converti mandavit, id quod legatus Pontificius* Campegius *in gratiam nonnullorum*

diſtractione hoſtis ille mortalium aſtute laboravit, ut ſemina falſæ doctrinæ & diſſenſiones in Eccleſiis & Scholis ſpargeret, diſſidia cum offendiculo conjuncta excitaret, atque his ſuis artibus puritatem doctrinæ cœleſtis corrumperet, vinculum charitatis Chriſtianæ & pium conſenſum ſolveret, ſacroſancti Evangelii curſum majorem in modum impediret & retardaret.

Notum etiam univerſis eſt, quâ ratione hoſtes veritatis cœleſtis inde occaſionem arripuerint, ut Eccleſiis & Academiis noſtris detraherent, ſuis erroribus integumenta invenirent, pavidas errantesque conſcientias à puritate doctrinæ Evangelicæ abſtraherent, ut illis in ferendo & tolerando jugo ſervitutis Pontificiæ & amplectendis reliquis etiam corruptelis cum Verbo Dei pugnantibus obſequentioribus uterentur.

Nobis profecto nihil vel gratius accidere poterat, vel quod majore animorum contentione & precibus a DEO Opt. Max. petendum judicaremus, quàm ut noſtræ & Eccleſiæ & Scholæ in ſincerâ doctrina Verbi Dei ac exoptatâ illâ & piâ animorum conſenſio-

Italorum latinam linguam non intelligentium à Cæſarea Majeſtate precibus contendiſſe & Papæ transmiſiſſe dicitur. Regum etiam nonnullorum, utpote Gallici, Britannici, Portugallenſis, Lotharingiæ & Juliacenſis Ducum aliorumque Principum Legati in ſuæ gentis idioma quisque transferri hanc Confeſſionem juſſit, ut ad Dominos ſuos illam mitterent &c. Ita hâc ratione Confeſſio Saxonica ferè per totum orbem terrarum fuit diſſeminata. Græca illius verſio à Paulo Dolſcio facta & Baſileæ A. 1559. edita exſtat & in actis & ſcriptis Theologorum Würtembergenſium & Patriarchæ Conſtantinopolitani Hieremiæ. f. 5. ſqq. Vide Fabricii centif. Luth. p. 111. 587.

ſenſione perſeveráſſent, &, quod Luthero adhuc ſuperſtite fiebat, pie & præclare ſecundum regulam Verbi Dei inſtitutæ & propagatæ ad poſteritatem fuiſſent.

Animadvertimus autem, quemadmodum temporibus Apoſtolorum in eas Eccleſias, in quibus ipſi Evangelium Chriſti plantaverant, per falſos fratres corruptelæ introductæ fuerunt, ita propter noſtra peccata & horum temporum diſſolutionem tale quid irato Deo, contra noſtras quoque Eccleſias permiſſum.

Quare noſtri officii, quod divinitus nobis injunctum eſſe novimus, memores in eam curam diligenter nobis incumbendum exiſtimamus, ut in provinciis & ditionibus noſtris falſis dogmatibus, quæ ibi ſparſa ſunt, & ſubinde magis magisque ſeſe quaſi in conſuetudinem & familiaritatem hominum inſinuant, occurratur, & imperio noſtro ſubjecti in rectâ pietatis viâ & agnitâ & hactenus conſtanter retentâ defenſâque veritate doctrinæ cœleſtis perſeverent, nec ab ea ſe abduci patiantur.

Qua ſane in re partim Anteceſſores noſtri laudatiſſimi, partim nos elaborare ſtuduimus, cùm anno Chriſti 1558. Francofurti ad Mœnum (c), oblatâ Comitiorum (quæ tum ab Electoribus habebantur) occaſione communibus votis in eam ſententiam itum eſt, peculiarem & communem conventum habendum eſſe, in quo de iis rebus, quæ ab adverſariis

(c) Acta hujus Conventus recenſita ſunt *in der gründlichen und wahrhafftigen Hiſtoria der Augſp. Confeſs.* contra Ambr Wolfium ad A. 1558. R. Hoſpiniani hiſtoria ſacramentaria. P. 2. ad A. 1558. & in V. E. Lœſcheri auſsf. hiſtoriâ motuum P. 2. L. 4. C. 3. §. 9. ſqq. p. 146. ſqq.

riis Ecclesiis & Academiis nostris odiose per calumniam objicerentur, solide & familiariter tamen inter nos ageretur.

Et quidem post deliberationes illas Antecessores nostri piæ excellentisque memoriæ & partim etiam Nos Numburgi in Thuringia congressi sumus (*d*). Et tum Augustanam Confessionem (cujus jam aliquoties meminimus) Imperatori Carolo Quinto in frequentioribus illis Imperii Comitiis Augustæ anno 1530. habitis oblatam in manus sumsimus, & piæ illi confessioni, quæ solidis testimoniis immotæ ac in Verbo Dei expressæ veritati superstructa est, tum unâ mente omnes subscripsimus, videlicet, ut ea ratione posteritati consuleremus, &, quantum quidem in nobis erat, autores & monitores essemus ad vitanda falsa dogmata, quæ cum verbo Dei pugnarent. Idque eo consilio fecimus, ut & apud Cæsaream Majestatem, Dominum nostrum clementissimum, deinde in universum apud omnes testificatio sempiterna extaret, nunquam in animum nos induxisse, novum aliquod & peregrinum dogma vel defendere vel spargere velle, sed cupere eam veritatem, quam Augustæ anno 1530. professi sumus, Deo nos juvante, constanter tueri ac retinere.

Fuimus etiam in spem non dubiam adducti, fore, ut ea ratione non solum ii, qui puriori doctrinæ Evangelicæ adversantur, a confictis criminationibus & accusationibus abstinerent, sed alii etiam boni & cordati homines hac nostra iterata & repetita confessione

(*d*) A. 1561. Historiam hujus Conventus dedit Georgius Paulus Hœnnius Francof. 1704. 8. & V. E. Lœscherus in historiâ motuum P. 2. L. 4. C. 7. §. 10. sqq. p. 201. sqq.

feſſione invitarentur, & majori ſtudio & cura veritatem cœleſtis doctrinæ (quæ ſola nobis ad ſalutem ductrix eſt) quærerent & inveſtigarent, & in ea ſaluti animæ ac æternæ felicitati ſuæ conſulturi, repudiatis in poſterum omnibus controverſiis & disceptationibus, acquieſcerent.

Sed non absque animi perturbatione certiores facti ſumus, hanc noſtram declarationem ac repetitionem illam piæ confeſſionis apud adverſarios parum admodum ponderis habuiſſe, nec nos & Eccleſias noſtras calumniis præjudiciorum, quæ contra nos illi in vulgus ſane graviſſima ſparſerant, liberatas, eſſe etiam ab adverſariis veræ religionis ea, quæ nos optimo animo & conſilio fecimus, in eam partem accepta, perinde ac ſi ita incerti de religione noſtra eſſemus, eamque toties in alias atque alias formulas transfuderimus, ut nec nobis nec Theologis noſtris conſtaret, quæ illa olim Auguſtæ Imperatori oblata confeſſio eſſet.

Hæc adverſariorum commenta multos bonos ab Eccleſiis, Scholis, doctrina, fide & confeſſione noſtra abſterruerunt & abalienaverunt.

Ad hæc incommoda id etiam acceſſit, quòd ſub prætextu Auguſtanæ Confeſſionis dogma illud pugnans cum inſtitutione ſacræ Cœnæ Corporis & ſanguinis Chriſti & aliæ etiam corruptelæ paſſim & in Eccleſias & Scholas introducerentur.

Quæ omnia cùm nonnulli pii, pacis & concordiæ amantes, præterea etiam docti Theologi animadvertiſſent, judicârunt, calumniis illis & ſubinde magis magisque creſcentibus diſſidiis in religione rectiùs occurri non poſſe, quàm, ſi controverſi articuli ex verbo DEI ſolide accurateque declararentur

rentur & damnarentur, contra autem divinitus tradita veritas diſerte & luculenter proponeretur, ut, qui ſibi perſuaderent, hac ratione & adverſariis ſilentium imponi, & ſimplicioribus & piis viam ac rationem certam demonſtrari poſſe, quomodo porro in his ſe diſſidiis gerere, & in poſterum etiam, divinâ ádjuti gratia, corruptelas doctrinæ vitare poſſent.

Principiò igitur Theologi ſcripta quædam hac de re eaque ſatis prolixa & ex Verbo Dei deſumpta inter ſe communicârunt, quibus diſerte & dextre oſtenderunt, quomodo controverſiæ illæ cum offenſione Eccleſiarum conjunctæ absque ulla veritatis Evangelicæ jactura ſopiri & tolli è medio poſſent, ita enim futurum, ut adverſariis occaſiones & prætextus ad calumniam quæſiti præciderentur & eriperentur.

Poſtremo articulos controverſos in manus ſumtos accuratè & religiosè perpenderunt & declarârunt, adeoque ſcripto quodam peculiari complexi ſunt, qua via ac ratione diſſidia illa exorta recte & pie componi poſſent.

Nos autem de hoc pio Theologorum propoſito facti certiores non modo id probavimus, ſed magno etiam ſtudio ac zelo pro ratione muneris & officii divinitus nobis commiſſi promovendum nobis eſſe judicavimus.

Ac proinde Nos, Dei gratia Dux Saxoniæ Elector, &c. de conſilio quorundam etiam aliorum Electorum & Principum, in religione nobiſcum conſentientium, ad provehendum pium illud inter Doctores Eccleſiæ concordiæ inſtitutum eximios quosdam minimeque ſuſpectos, exercitatos etiam & ſingu-

ſingulari eruditione præditos Theologos, Torgam anno ſeptuageſimo ſexto evocavimus (*e*).

Hi cum fuiſſent congreſſi, de articulis controverſis & ſcripto pacificationis (cujus paulo ante meminimus) religioſe inter ſe contulerunt.

Et quidem primum precibus piis ad Deum Opt. Max. ejusque laudem & gloriam ſuſceptis, cura deinde & diligentia ſingulari (juvante eos Domini Spiritu gratia ſua) omnia ea, quæ ad hanc deliberationem pertinere & requiri videbantur, optimo convenientiſſimoque ordine ſcripto quodam complexi ſunt.

Is poſtea liber præcipuis nonnullis Auguſtanam Confeſſionem profitentibus Electoribus & Principibus ac Ordinibus transmiſſus eſt, & petitum, ut ipſi, adhibitis præſtantiſſimis & doctiſſimis Theologis, ſolicita cura & pio zelo eum legerent, diligenter examinarent, & ſuam de eo ſententiam & cenſuram ſcriptis comprehenderent, & poſtremo de omnibus & ſingulis judicium ſuum ejusque rationes nobis liberrime exponerent.

Has ergo cenſuras cùm accepiſſemus, multas in iis pias & utiles commonefactiones invenimus, quomodo transmiſſa illa declaratio ſincera doctrinæ Chriſtianæ contra corruptelas ac depravationes ſacrarum literarum teſtimoniis muniri & confirmari poſſet, ne forte progreſſu temporis ſub ejus prætextu impia dogmata occultarentur, ſed ſinceræ veritatis minime fucata declaratio ad poſteritatem transmitteretur.

Ex his ergo, quæ optime meditata ad nos pervenerant, liber iſte piæ Concordiæ, de quo diximus, com-

(*e*) Confer L. Hutteri Conc. Conc. C. XI.

compoſitus, & ea forma, qua ſubjicietur, abſolutus eſt.

Deinceps ex noſtro ordine quidam (neque enim nos omnes, ut & alii nonnulli, hoc tempore certas ob cauſas, quæ obſtabant, id facere poteramus) librum hunc omnibus & ſingulis noſtrarum regionum & ditionum Theologis, Eccleſiæ & Scholarum miniſtris, articulatim & diſtincte recitari, & ipſos ad diligentem accuratamque conſiderationem earum doctrinæ partium, quæ in illo continentur, excitari curavimus.

Cùm ergo illi declarationem controverſorum articulorum congruere inprimis quidem cum Verbo DEI, deinde Auguſtana Confeſſione animadverterent, promtiſſimo animo & teſtificatione ſuæ erga DEum gratitudinis hunc concordiæ librum, ut piam & genuinam ſententiam Auguſtanæ Confeſſionis exprimentem, ultro & quidem accuratè meditatum & conſideratum receperunt, approbârunt eique ſubſcripſerunt, & de eo corde, ore & manu palam teſtati ſunt.

Quare pia illa pacificatio non ſolum paucorum quorundam noſtrorum Theologorum, ſed in univerſum omnium & ſingulorum Eccleſiæ miniſtrorum & ludimoderatorum in noſtris provinciis & ditionibus conſentiens & concors confeſſio & vocatur & perpetuò erit.

Quia vero noſtræ & præclari nominis Anteceſſorum noſtrorum primum Francofurti ad Mœnum, deinde Numburgi pio & ſincero animo ſuſceptæ, & ſcriptis comprehenſæ conventiones, non modo eum, qui expetebatur, finem & pacificationem non ſunt aſſecutæ, ſed ex iis etiam à quibusdam pa-

trocinium erroribus & falsis dogmatibus quæsitum est (*f*), cùm tamen nobis ne in mentem quidem unquam venerit, hoc nostro scripto vel novum aliquod & falsum doctrinæ genus introducere, integumentis commendare, confirmare, vel in minimis etiam à Confessione illa Anno 1530. Augustæ exhibita discedere, quin potius, quotquot nostrûm actionibus Numburgicis illis interfuimus, tum etiam id integrum nobis reservavimus & promisimus insuper, si quid successu temporis in nostra confessione desideraretur, aut quoties id necessitas postulare videretur, nos porrò omnia solidè & prolixe declaraturos esse, ideoque hanc ipsam ob causam in hoc libro Concordiæ ad declarationem constantis & perpetuæ voluntatis nostræ & repetitionem Christianæ fidei & confessionis nostræ magno & pio consensu elaboravimus.

Ideo

(*f*) Etenim in præfatione illa Augustanæ Confessioni præmittenda, quæ in Conventu Naumburgensi calamo G. Cracovii maxime composita fuit, Confessio variata quoque, adprobata & laudata fuit, quæ primam A. C. editionem ex sacris literis plenius explicaverit, auxerit & præstantiorem reddiderit. Id quod eam maximè ob causam affirmabant Principes, ut objectionem Pontificiorum eo magis eluderent, qui caussabantur, Protestantes Confessionem Augustanam mutavisse aliamque ejus in locum substituisse. Quo verò sensu in præfatione illa laudaverint confessionem variatam Principes, in sequentibus mox dicetur. Quod restat, in præfatione citata condemnationes dissentientium quoque, maximè Reformatorum haud addebantur, imò Fridericus, Elector Palatinus, licet jam ad Reformatos transiturus ad subscriptionem Aug. Conf. contradicente tamen Joanne Friderico, Duce Saxoniæ, admittebatur, & denique literæ intercessionales pro Hugonottis tanquam membris Ecclesiæ nostræ & ejusdem religionis hominibus dabantur. Vide Hœnnii *historiam des Naumburgischen Convents* p. 72. sqq. 103. sqq. & Lœscherum l. c.

Ideo, ne adverſariorum noſtrorum calumniis de ingenio ſuo confictis, quibus jactant, ne nobis quidem conſtare, quæ ſit vera & genuina illa Auguſtana Confeſſio, aliqui ſe turbari ſinant, ſed & ii, qui nunc in vivis ſunt, & poſteritas etiam diſertè & firmiter doceatur, ac certior reddatur, quænam illa pia confeſſio ſit, quam & nos & Eccleſiæ ac Scholæ noſtrarum ditionum omnibus temporibus profeſſæ & amplexæ fuerint, poſt ſinceram & immotam Verbi Dei veritatem ſolam primam illam Auguſtanam Confeſſionem Imperatori Carolo V. Anno 1530. in celebribus illis Comitiis Auguſtanis exhibitam, ſolam (*g*) (dicimus) nec ullam aliam amplecti nos velle luculenter teſtamur, cujus exempla in Archivis Anteceſſorum noſtrorum excellentis memoriæ, qui ipſi Carolo V. in Comitiis illis eam exhibuerunt, repoſita, per fide dignos homines, ne quid ad accuratiſſimas rationes diligentiæ in nobis deſideraretur, cum eo, quod Imperatori ipſi exhibitum eſt, & in Sac. Rom. Imper. archivo aſſervatur, conferri voluimus (*h*), & certi ſumus, noſtra & Latina & Germanica exempla per omnia ſibi conformi ſententia invicem reſpondere. Qua

(*g*) Reſtringuntur itaque jam hîc acta Naumburgenſia & ſola adoptatur invariata confeſſio.

(*h*) Factum id A. 1576. quo Archiep. Moguntinus Auguſto El. Saxon. copiam Aug. Conf. ex originali eoque Germanico exemplo Archivi Moguntini factam die 19. Aug. transmiſit. Ita & juſſu Joachimi El. Brandenb. ex eadem origine ſumpta copia fuit, quæ Auguſtanæ & Anti-Auguſtanæ Confeſſioni P.1. p.10. ſqq. inſerta eſt, ubi p. 218. confer & adde die *nochmalige Haupt-Vertheidigung des Augapffels &c.* C. 27. p. 494. ſqq.

Qua etiam de cauſa Confeſſionem illam tùm exhibitam noſtræ, quæ his ſubjicietur, declarationi, ſive libro Concordiæ inſerere voluimus, ut omnes intelligant, quòd in noſtris ditionibus, Eccleſiis & Scholis nullam aliam doctrinam ferre conſtituerimus, quàm, quæ Auguſtæ anno 1530. à commemoratis ſupra Electoribus, Principibus & Imperii Ordinibus ſolenni confeſſione approbata fuit.

Hanc Confeſſionem etiam, Deo nos bene juvante, usque ad ultimos ſpiritus, piè ex hac ad cœleſtem patriam migraturi, tenebimus, excelſo & intrepido animo puraque conſcientia compariturі coram tribunali Domini noſtri JEſu Chriſti.

Speramus itaque, adverſarios noſtros poſthac & nobis & Eccleſiarum noſtrarum miniſtris parſuros eſſe (*i*), nec conſuetis illis & graviſſimis criminationibus uſuros, nos de fide noſtra nihil certi apud nos ipſos poſſe conſtituere, eamque ob cauſam fere ſingulis annis, imo vero menſibus, novas confeſſiones cudere.

Porrò, quod ad alteram Auguſtanæ Confeſſionis editionem, cujus etiam in Numburgicis actis fit mentio, attinet, animadvertimus, (quod & notum univerſis eſt) quosdam ſub prætextu verborum poſterioris illius editionis corruptelas in negotio Cœnæ & alios errores contegere & occultare voluiſſe & ſcriptis publicè excuſis imperitæ plebeculæ obtrudere conatos, nec motos eſſe Auguſtanæ Con-

(*i*) Spes Principum haud fuit impleta. Eandem enim objectionem poſtea millies repetiere Pontificii. Vide ſupra introductionem noſtram C. 8. §. 1.

Confeſſionis (quæ prima exhibita eſt) diſertis verbis (*k*), quibus errores illi palam rejiciuntur, ex quibus etiam longe alia, quam ipſi volunt, ſententia evinci poteſt.

Viſum igitur eſt nobis, hiſce literis publicè teſtari & certiores facere univerſos, quòd nec tum, ac ne nunc quidem ullo modo voluerimus falſa & impia dogmata & opiniones (quæ ſub integumentis aliquibus verborum latere poſſent) defendere, excuſare aut veluti cum doctrina Evangelica conſentientes approbare.

Nos ſane nunquam poſteriorem editionem in ea ſententia accepimus, quæ à priori illa, quæ exhibita fuit, ulla ex parte diſſideret (*l*).

Nec etiam alia ſcripta utilia D. Philippi Melanchthonis, neque Brentii, Urbani Regii, Pomerani & ſimilium repudianda ac damnanda eſſe judicamus, quatenus cum ea norma, quæ Concordiæ libro expreſſa eſt, per omnia conſentiunt.

Quanquam autem nonnulli Theologi & in his ipſe Lutherus, cùm de Cœna Dominica agerent, inviti etiam ab adverſariis ad diſputationes de perſonali unione duarum in Chriſto naturarum pertracti ſint, tamen Theologi noſtri in concordiæ libro & eâ, quæ in illo eſt, ſanioris doctrinæ normâ (*m*) diſerte teſtantur (*n*), & noſtram & hujus

(*k*) e. g. Art. 10. de Cœna Domini, ubi: *& improbant ſecus docentes.*

(*l*) Itaque confeſſio variata Naumburgi ſaltem ita accepta fuit, *quatenus* cum invariata conſentiret.

(*m*) Vide hic introd. hiſt. C. 1. §. 2.

(*n*) Vide Form. Conc. p. 737. Scilicet præſentia Corporis Chriſti ſacramentalis in Euchariſtiâ ex ſolis verbis inſtitutionis immediate probanda venit. Fundamentum vero media-

jus libri ſententiam conſtantem & perpetuam eſſe, pios homines in negotio Cœnæ Dominicæ ad nulla alia fundamenta, quam Verborum inſtitutionis Teſtamenti Domini noſtri JESU Chriſti deducendos eſſe. Nam, cùm ille & omnipotens & verax ſit, expeditum ei eſſe, ea, quæ & inſtituit, & verbo ſuo pollicitus eſt, præſtare.

Et ſane, cum hoc fundamentum ab adverſariis impugnatum non fuerit, de aliis probandi rationibus in hoc argumenti genere non contendent (*o*), ſed in vera fidei ſimplicitate verbis apertiſſimis Chriſti firmiter inſiſtent, quæ ratio tutiſſima & erudiendis imperitis hominibus accommodatiſſima eſt. Neque enim illi ea, quæ de his rebus accuratius diſputata ſunt, intelligunt.

At vero, cum illa aſſertio noſtra & ſimplex verborum Teſtamenti Chriſti ſenſus ab adverſariis impugnatur, & velut impius, & rationibus veræ fidei repugnans rejicitur, denique articulis Symboli Apoſtolici, præſertim de Filii DEI incarnatione, aſcenſione in cœlum & ſeſſione ad dextram omnipotentis virtutis & majeſtatis DEI contrarius, & proinde etiam falſus eſſe contenditur, vera ſolidaque articulorum illorum interpretatione demonſtrandum eſt, noſtram illam ſententiam nec à verbis Chriſti, neque ab articulis illis diſſidere.

Quòd verò ad phraſes & loquendi modos attinet, qui in hoc Concordiæ libro, quando de majeſtate huma-

tum eſt omnipræſentia humanæ Chriſti naturæ, uti eadem F. C. p. 752. ſqq. docet & mox in ſequentibus §. *at vero* inſinuatur.

(*o*) Scilicet in argumento de præſentia Corporis & Sanguinis Chriſti ſacramentali.

humanæ naturæ in perſona Chriſti, ad dexteram Dei collocatæ & evectæ agitur, uſurpantur, ut omnes ſiniſtræ ſuſpiciones & offendicula, quæ ex varia ſignificatione vocabuli ABSTRACTI (quemadmodum hoc nomine & Scholæ & Patres hactenus uſi ſunt (*p*)) exiſtere poſſent, è medio tollantur, Theologi noſtri diſertis & expreſſis verbis teſtatum volunt, majeſtatem illam humanæ Chriſti naturæ extra unionem perſonalem nequaquam adſcribendam eſſe; nec etiam concedendum, quòd humana natura eam majeſtatem, (vel propriam, vel per ſe etiam in unione perſonali) eſſentialiter, formaliter, habitualiter, ſubjectivè (*q*) (hæc enim, quamvis non ſatis latina vocabula, ſcholis placent) poſſideat.

(*p*) Senſus eſt, Patres & Scholas uſas fuiſſe phraſibus abſtractivis in hoc argumento. Confer Apol. F. C. P. 1. C. 1. f. 5. b. 41. b. 94. a. & Jac. Andreæ *Bericht* in L. Hutteri Conc. conc. C. 15. f. 132. b. ſqq. Adde C. 23. f. 199. a. ſqq. ubi Theologorum Electoralium Hertzbergæ congregatorum literæ habentur ad Principem Boruſſiæ ſcriptæ de controverſia inter Tilem. Heshuſium & Joh. Wigandum enata de concreto & abſtracto, de qua controverſia paulo ante compoſitam Concordiæ Formulam Regiomonte ventilata videatur Chriſtoph. Hartknochii *Preuſſiſche Kirchen - Hiſtoria* L. 2. C. 5. §. 4. ſqq. p. 463. ſqq. Goth. Arnoldi *Kirch - und Ketzer - Hiſtorie* P. 2. f. 374. P. 4. f. 439. ſqq. & J. G. Leuckfeldii Hiſtoria Heshuſiana p. 133. ſqq. Sententiam Jac. Andreæ de abſtracto & concreto defendit A. D. Caroli *in der Würtemb. Unſchuld* p. 169. ſqq. Adde T. Wagneri inquiſ. theol. in acta henotica p. 560. ſqq. De concreto & abſtracto perſonæ & naturæ evolve aliâs J.F. Kœnigii Theologiam poſitivam P. 3. §. 114. ſqq. & Thummii Synopſin cum notis Pfaffianis p. 322. 323.

(*q*) i. e. ita, ut humanæ naturæ tanquam forma vel infuſus quidam habitus competat aut tanquam ſubjecto inhæreat, aut planè ipſius eſſentiam ingrediatur.

possideat. Nam si eam & dicendi & docendi rationem teneremus, divina & humana naturæ unà cum proprietatibus suis confunderentur, humana etiam divinæ ratione essentiæ & proprietatum exæquaretur, imo verò tota negaretur.

Sentiendum ergo esse Theologi judicant, id ratione & dispensatione hypostaticæ unionis fieri, quemadmodum docta antiquitas eâ de re caute locuta est, quod mysterium tantum habet, ut omnes ingenii nostri intelligentiæque vires superet.

Ad condemnationes, reprobationes & rejectiones impiorum dogmatum, & ejus præsertim, quod de sacra Cœna extitit, quod attinet, hæ sane in hac nostra declaratione & controversorum articulorum solida explicatione & decisione expresse & distincte non solum eam ob causam, ut universi sibi ab his damnatis dogmatibus caverent, omnino proponendæ fuerunt, sed ob alias etiam quasdam rationes nullo modo prætermitti potuerunt. Sic, ut nequaquam consilium & institutum nostrum sit, eos homines, qui ex quadam animi simplicitate errant, nec tamen blasphemi in veritatem doctrinæ cœlestis sunt, multo vero minus totas Ecclesias, quæ vel sub Romano Imperio nationis Germanicæ, vel alibi sunt, damnare. Quin potius mens atque animus noster fuerit, hac ratione fanaticas opiniones & earundem pervicaces doctores & blasphemos duntaxat (quos in ditionibus, Ecclesiis & Scholis nostris nequaquam tolerandos judicamus) palam reprehendere & damnare, quòd illi errores expresso Verbo DEI repugnent, & quidem ita, ut cum eo conciliari nequeant. Deinde etiam eam ob causam hoc suscepimus, ut pii omnes de his diligenter

ligenter vitandis monerentur. Nequaquam enim dubitamus, multos pios & minime malos homines in iis etiam Ecclesiis, quæ hactenus non per omnia nobiscum senserunt, reperiri, qui simplicitatem quandam suam sequantur, & negotium quidem ipsum non probè intelligant, sed blasphemias, quæ contra sacram Cœnam (quemadmodum ea in Ecclesiis nostris secundum institutionem Christi dispensatur & juxta verba Testamenti ipsius magna bonorum omnium consensione docetur,) evomuntur, nullo modo probent.

Magna etiam in spe sumus, illos, si recte de his omnibus doceantur, juvante eosdem Domini Spiritu, immotæ veritati Verbi Dei nobiscum & cum Ecclesiis ac Scholis nostris consensuros esse. Et profecto Theologis omnibusque Ecclesiæ ministris imprimis hoc negotii incumbit, ut ex Verbo DEI etiam eos, qui ex quadam vel simplicitate vel inscitia à veritate aberrârunt, de periculo salutis suæ ea, qua decet, moderatione doceant, & contra corruptelas muniant, ne fortè, dum cæci cæcorum sunt duces, universi periclitentur.

Quamobrem hoc nostro scripto in conspectu omnipotentis Dei & coram tota Ecclesia testamur, nobis propositum nunquam fuisse, hac pia conciliationis formula molestiam aut periculum creare piis (r), qui persecutionem hodie patiuntur. Quemadmodum enim Christiana charitate moti in societatem doloris cum eis dudum venimus, ita à persecutione & gravissima tyrannide, quæ in miseros illos maxima exercetur, abhorremus, eamque ex animo detestamur.

Nullo etiam modo in profusionem innocentis illius

(r) Hugonottis, sive Reformatis in Gallia.

illius ſanguinis conſentimus, qui haud dubie in tremendo illo Domini judicio ac coram tribunali Chriſti à perſecutoribus illis magna ſeveritate repetetur, & hi ſanè tum tyrannidis ſuæ graviſſimas rationes reddituri ac pœnas horrendas ſubituri ſunt.

Noſtrum equidem in his (ut ſupra meminimus) id ſemper propoſitum fuit, ut in terris, ditionibus, ſcholis & Eccleſiis noſtris, non alia doctrina, quam quæ Verbo Dei fundata, & Auguſtana Confeſſione, tum Apologia (& ea quidem dextre in genuino ſuo ſenſu intellecta) continetur, ſonaret, accurate proponeretur, nec pugnantes cum his opiniones admitterentur, quo ſane conſilio hæc pacificationis formula inſtituta & abſoluta fuit.

Quare denuo etiam coram Deo & omnibus mortalibus profitemur & teſtamur, nos declaratione articulorum controverſorum, quorum jam aliquoties mentio facta eſt, non novam confeſſionem, aut ab ea (quæ Imp. Carolo V. felicis recordationis A. 1530. exhibita fuit) alienam afferre, ſed Eccleſias & Scholas noſtras, imprimis quidem ad fontes ſacrarum literarum & Symbola, tum ad Confeſſionem Auguſtanam, cujus ante meminimus, deducere voluiſſe.

Hortamur etiam ſeveriſſime, ut inprimis juventus, quæ ad ſacrum Eccleſiarum & Scholarum Miniſterium educatur, in hoc fideliter & diligenter inſtituatur, ut ad poſteritatem etiam noſtram ſincera doctrina profeſſioque fidei usque ad glorioſum illum adventum unici Redemtoris & Servatoris noſtri Jeſu Chriſti (largiente hoc Sancto Spiritu) conſervetur & propagetur.

Cum ergo hæc ſic habeant, & nos de doctrina & confeſſione noſtra Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis eruditi certi ſimus, gratiaque Sancti Spiritus mentes & conſcientiæ noſtræ majorem in modum confirmatæ

ſint,

ſint, librum hunc Concordiæ in lucem edendum putavimus.

Videbatur enim id apprime eſſe neceſſarium, ut inter tot noſtris temporibus exortos errores, tum offendicula, certamina & diuturnas diſtractiones illas pia explicatio & conciliatio harum omnium controverſiarum è Verbo Dei exſtructa extaret, ut ſecundum rationes ejus ſincera doctrina a falſa internoſceretur & ſecerneretur.

Præterea ea res ad hoc etiam confert, ut turbulentis contentioſisque hominibus, qui ad nullam formulam purioris doctrinæ adſtringi ſe patiuntur, liberum non ſit, pro ſua libidine controverſias cum offendiculo conjunctas movere & prodigioſas opiniones & proponere & propugnare.

Ex his enim hoc tandem conſequitur, ut purior doctrina obſcuretur & amittatur, ad poſteritatem autem nihil, quàm opiniones & ἐποχαὶ (s) Academicæ transmittantur.

His accedit & illud, quod pro officii à Deo nobis injuncti ratione hoc nos ſubditis noſtris debere intelligimus, ut, quæ ad hujus & ſecuturæ vitæ rationes pertinent, diligenter curemus, ac demus operam, ut, quæ ad amplificationem nominis ac gloriæ Dei, propagationem Verbi ipſius (ex quo ſolo ſalus ſperatur) ad pacem & tranquillitatem Eccleſiarum & Scholarum, & commonefactiones & conſolationem perturbatarum conſcientiarum faciunt, ſummo ſtudio, & quidem, quantum fieri poteſt, procuremus, præſertim, cum nobis certo conſtaret, à multis bonis & cordatis ho-

(s) In Germanico ita dicitur: *Zvveiffelhafftige, diſputierliche Wahn und Meinungen.* Ἐποχὴ enim eſt ſuſpenſio judicii, ubi in utramque partem diſputatur.

hominibus ſummi & infimi ordinis hoc ſalutare Chriſtianæ concordiæ opus dudum ſeriis gemitibus ſummoque deſiderio fuiſſe expetitum & expectatum, ac ne nos quidem ab initio ſuſcepti negotii pacificationis hujus in ea ſententia fuerimus, neque etiamnum ſimus, hoc tam ſalutare & apprime neceſſarium opus concordiæ, ab hominum oculis removendum & penitus occultandum ac lucem illam cœleſtis veritatis ſubter modium aut menſam ponendam eſſe. Quapropter editionem ejus diutius extrahere neutiquam debuimus.

Neque dubitamus, pios omnes, qui & veritatis cœleſtis & concordiæ Deo gratæ ſunt amantes, una nobiſcum hoc ſalutare, utile, pium & perneceſſarium inſtitutum probaturos, & non commiſſuros esſe, ut ad amplificationem gloriæ Dei & utilitatem publicam, quæ & in æternis & temporalibus cernitur, in ipſis aliquid vel ad ſummum conatum deſiderari poſſit.

Nos certe (ut ad extremum id repetamus, cujus aliquoties ſupra meminimus) hoc concordiæ negotio nequaquam nova comminiſci, aut à veritate doctrinæ cœleſtis, quam majores noſtri pietatis nomine celeberrimi, ſicut & nos, agnoverunt & profeſſi ſunt, ullo modo diſcedere voluimus.

Eam autem doctrinam intelligimus, quæ ex Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis exſtructa, in tribus veteribus Symbolis, Auguſtana Confeſſione, anno 1530. Imp. Carolo V. excellentis memoriæ exhibita, deinde Apologia, quæ huic conjuncta fuit, Smalcaldicis Articulis, utroque denique Catechiſmo excellentis Viri D. Lutheri comprehenſa eſt.

Quare etiam nos ne latum quidem unguem vel à rebus ipſis vel à phraſibus, quæ in illa habentur, diſcedere, ſed, juvante nos Domini Spiritu, ſumma concordia conſtanter in pio hoc conſenſu perſeveraturos eſſe decrevi-

crevimus, controverſias omnes ad hanc veram normam & declarationem purioris doctrinæ examinaturi.

Deinde etiam apud animum noſtrum conſtituimus, velle nos cum reliquis Electoribus, Principibus & Ordinibus Sacri Rom. Imperii & aliis Chriſtianæ Reipublicæ Regibus, Principibus & Magnatibus ſecundum Sacri Imperii Conſtitutiones & pacta conventa, (quæ nobis cum illis ſunt) pacem & concordiam colere, & ſingulis pro dignitatis & ordinis ratione omnia noſtra officia cum benevolentia conjuncta & deferre & exhibere.

Præterea communicatis conſiliis, in hoc etiam ſedulo incumbemus, ut in ditionibus noſtris per diligentes Eccleſiarum & Scholarum viſitationes & inſpectiones officinarum typographicarum & alias denique ſalutares rationes, obſervatis occaſionibus & circumſtantiis, quæ ex noſtro & aliorum uſu ſint, hoc concordiæ opus magna ſeveritate & ſummo ſtudio defendamus.

Dabimus etiam operam, ſi vel renaſcantur controverſiæ jam ſopitæ, vel novæ in religionis negotio oriantur, ut eæ absque longioribus & periculoſis ambagibus ad præcavenda offendicula in tempore è medio tollantur & componantur.

In cujus rei evidens teſtimonium, nomina noſtra magno conſenſu ſubſcripſimus, & ſigilla etiam adjunximus.

LUdovicus, Palatinus Rheni, Elector.
Auguſtus, Dux Saxoniæ, Elector.
Johannes Georgius, Marchio Brandenburgenſis, Elector.
Joachimus Fridericus, Marchio Brandenburgenſis, Adminiſtrator Archiepiſcopatus Magdeburgenſis.
Johannes, Epiſcopus Miſnenſis.

Eberhardus, Epiſcopus Lubecenſis, Adminiſtrator Epiſcopatus Verdenſis.
Philippus Ludovicus, Palatinus Rheni.
Friderici Wilhelmi &
Johannis, Ducum Saxoniæ, Tutor. (t)
Johannis Caſimiri &
Johannis Erneſti, Ducum Saxoniæ, Tutores. (u)
Georgius Fridericus, Marchio Brandenburgenſis.
Julius, Dux Brunſvicenſis & Luneburgenſis.
Otto, Dux Brunſvicenſis & Luneburgenſis.
Henricus Junior, Dux Brunſvicenſis & Luneburgenſis.
Wilhelmus Junior, Dux Brunſvicenſis & Luneburgenſis.
Wolffgangus, Dux Brunſvicenſis & Luneburgenſis.
Ulricus, Dux Megaloburgenſis.
Johannis &
Sigismundi Auguſti, Ducum Megaloburgenſium Curatores. (x)
Ludovicus, Dux Wirtembergenſis.
Erneſti (y) &
Jacobi (z), Marchionum Badenſium Curatores.
Georgius Erneſtus, Comes & Dominus Hennebergenſis.
Fridericus, Comes Wirtembergenſis & Mumpelgartenſis.
Johannes Güntherus, Comes Schvvarzenburgenſis.
Wil-

(t) Erat Auguſtus, Elector Saxoniæ.

(u) Hi erant Ludovicus & Jo. Georgius, ille Palatinus, hic Brandenburgicus Elector.

(x) Ulricus Dux Megalob. & Carolus, Epiſcopus Razeburgenſis, Patrui.

(y) Aliâs Erneſti Friderici, qui dein A. 1599. librum Staffor-ticum contra Formulam Concordiæ edidit.

(z) Hic ſeductus à Jo. Piſtorio A. 1590. ſacra Romana amplexus eſt, uti ex ejus motivis conſtat.

Wilhelmus, Comes Schvvarzenburgensis.
Albertus, Comes Schvvarzenburgensis.
Emich, Comes Leiningensis.
Philippus, Comes Hanaviensis.
Gottfridus, Comes Oetingensis.
Georgius, Comes ac Dominus in Castel.
Heinricus, Comes ac Dominus in Castel.
Otto, Comes Hoiensis & Bruchusensis.
Johannes, Comes Oldenburgensis & Delmenhorstensis.
Johannes Hoierus, Comes Mansfeldensis.
Bruno, Comes Mansfeldensis.
Hoierus Christophorus, Comes Mansfeldensis.
Petrus Ernestus, Junior, Comes Mansfeldensis.
Christophorus, Comes Mansfeldensis.
Albertus Georgius, Comes Stolbergensis.
Wolffgangus Ernestus, Comes Stolbergensis.
Ludovicus, Comes Glichensis.
Carolus, Comes Glichensis.
Ernestus, Comes Reinsteinensis.
Boto, Comes Reinsteinensis.
Ludovicus, Comes Leonsteinensis.
Henricus, Baro Limpurgensis Semperfrei.
Georgius, Baro Schœnburgensis.
Wolffgangus, Baro Schœnburgensis.
Anarc Fridericus, Baro Wildefeldensis.
Consul & Senatus Lubecensis.
Consul & Senatus Luneburgensis.
Consul & Senatus Hamburgensis.
Senatus Brunsvicensis.
Consul & Senatus Landaviensis.
Consul & Senatus Civitatis Monasteriensis in valle Gregoriana.

Senatus Goslarienſis.
Conſul & Senatus Ulmenſis.
Conſul & Senatus Eslingenſis.
Senatus Reutlingenſis.
Conſul & Senatus Nœrdlingenſis.
Conſul & Senatus Rotenburgenſis ad Tuberam.
Conſul & Senatus Halæ Suevorum.
Conſul & Senatus Heilbrunnenſis.
Conſul & Senatus Memmingenſis.
Conſul & Senatus Lindavienſis.
Conſul & Senatus Schvveinfurtenſis.
Senatus Donavverdenſis.
Camerarii & Senatus Ratisponenſis.
Conſul & Senatus Wimpffenſis.
Conſul & Senatus Giengenſis.
Conſul & Senatus Bopfingenſis.
Conſul & Senatus Alenſis.
Conſul & Senatus Kauffbeurenſis.
Conſul & Senatus Isnenſis.
Conſul & Senatus Campidonenſis.
Senatus Gœttingenſis.
Conſul & Senatus Leutkirchenſis.
Senatus Hildesheimenſis.
Conſul & Senatus Hamelenſis.
Conſul & Senatus Hannoverenſis.
Senatus Mülhuſinus.
Senatus Erfurdenſis.
Senatus Eimbecenſis.
Senatus Northeimenſis.

Tria

Tria
Symbola Catholica ſeu Oecumenica.

Symbolum Apoſtolicum.

Credo in DEUM, Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ, & in JESUM Chriſtum, Filium ejus unicum, Dominum noſtrum, qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine, paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus, deſcendit ad inferna, tertia die reſurrexit à mortuis, aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, inde venturus eſt judicare vivos & mortuos.

Credo in SPIRITUM SANCTUM, ſanctam Eccleſiam Catholicam, ſanctorum communionem, remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem & vitam æternam. Amen.

Symbolum Nicænum.

Credo in unum DEUM, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, viſibilium omnium & inviſibilium, & in unum Dominum JESUM Chriſtum, Filium Dei unigenitum & ex Patre natum ante omnia ſecula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, conſubſtantialem Patri, per quem omnia facta ſunt, qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis & incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria Virgine, & homo factus eſt, crucifixus etiam pro nobis ſub Pontio Pilato, paſſus & ſepultus eſt, & reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas, & aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Patris, & iterum venturus eſt in gloria, judicare vivos & mortuos, cujus regni non erit finis, & in SPIRITUM

ſanctum, Dominum & vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre & Filio ſimul adoratur & glorificatur, qui locutus eſt per Prophetas, & unam ſanctam, Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam. Confiteor unum Baptiſma in remiſſionem peccatorum, & expecto reſurrectionem mortuorum & vitam venturi ſeculi. Amen.

Symbolum Athanaſii contra Arianos ſcriptum.

QUicunque vult ſalvus eſſe, ante omnia opus eſt, ut teneat Catholicam fidem, quam niſi quisque integram inviolatamque ſervaverit, absque dubio in æternum peribit. Fides autem Catholica hæc eſt, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur, neque confundentes perſonas, neque ſubſtantiam ſeparantes. Alia eſt enim perſona Patris, alia Filii, alia Spiritus ſancti. Sed Patris & Filii & Spiritus ſancti una eſt Divinitas, æqualis gloria, & coæterna majeſtas. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus Sanctus. Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus Sanctus. Immenſus Pater, immenſus Filius, immenſus Spiritus Sanctus. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus Sanctus. Et tamen non tres æterni, ſed unus æternus. Sicut non tres increati, nec tres immenſi, ſed unus increatus & unus immenſus. Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus Sanctus. Et tamen non tres omnipotentes, ſed unus omnipotens. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus. Et tamen non tres Dii, ſed unus eſt Deus. Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus Sanctus. Et tamen non tres Domini, ſed unus eſt Dominus. Quia, ſicut ſingulatim unamquamque perſonam Deum ac Dominum

num confiteri, Christianâ veritate compellimur, ita tres Deos, aut tres Dominos dicere, catholica religione prohibemur. Pater à nullo est factus, nec creatus, nec genitus. Filius à Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus Sanctus à Patre & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Unus ergo Pater, non tres Patres, unus Filius, non tres Filii, unus Spiritus sanctus, non tres Spiritus sancti. Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus. Sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt & coæquales, ita, ut per omnia, sicut jam suprà dictum est, & Trinitas in unitate & unitas in Trinitate veneranda sit. Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat. Sed necessarium est ad æternam salutem, ut incarnationem quoque Domini nostri JESU Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, ut credamus & confiteamur, quia Dominus noster Jesus Christus, Dei filius, Deus & homo est, Deus ex substantia Patris ante secula genitus, & homo ex substantia Matris in seculo natus, perfectus Deus, perfectus homo, ex animâ rationali & humanâ carne subsistens, æqualis patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem, qui licet DEUS sit & HOMO, non duo tamen, sed unus est Christus. Unus autem non conversione Divinitatis in carnem, sed assumtione humanitatis in DEUM. Unus omnino, non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & Homo unus est Christus, qui passus est pro nostrâ salute, descendit ad inferos, tertiâ die resurrexit à mortuis, ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram DEI Patris omnipotentis, inde venturus est judicare vivos & mortuos, ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus

poribus ſuis, & reddituri ſunt de factis propriis rationem, &, qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui vero mala, in ignem æternum. Hæc eſt fides Catholica, quam niſi quisque fideliter firmiterque crediderit, ſalvus eſſe non poterit.

CONFESSIO FIDEI exhibita invictiſſ. Imper. Carolo V. Cæſari Aug. in Comitiis Auguſtæ, Anno MDXXX. (a)

Præfatio ad Cæſarem CAROLUM V.

INvictiſſime Imperator, Cæſar Auguſte, Domine clementiſſime. Cùm V. C. M. indixerit (b) conventum Imperii Auguſtæ, ut deliberetur de auxiliis contra Turcam, atrociſſimum, hæreditarium atque veterem Chriſtiani nominis ac religionis hoſtem, quomodo illius ſcilicet furori & conatibus durabili & perpetuo belli apparatu reſiſti poſſit, deinde & de diſſenſionibus in cauſa noſtræ ſanctæ religionis & Chriſtianæ fidei, &, ut in hac cauſa religionis partium opiniones ac ſententiæ inter ſeſe in caritate, lenitate & manſuetudine mutua audiantur coràm, intelligantur & ponderentur, ut illis, quæ utrinque in ſcripturis ſecus tractata aut intellecta ſunt, ſepoſitis & corre-

(a) Cum editiones Witteb. 1531. editas in 4. & 8. itemque Cœleſtini editionem hic contulerimus, varias lectiones, quæ aliquid momenti habere videntur, in adjectis notis annotamus. Primæ editionis ſignum eſt *Witt. α.* ſecundæ *Witt. β.* tertiæ Cœl.

(b) Bononiæ A. 1530. d. 21. Jan. Habetur hoc edictum in Joh. Joach. Mülleri *Hiſtorie von der Augſpurgiſchen Confeſſion* L. 3. C. 3. p. 412. ſeqq.

correctis, res illæ ad unam ſimplicem veritatem & Chriſtianam concordiam componantur & reducantur, ut de cætero à nobis una, ſincera & vera religio colatur & ſervetur, ut, quemadmodum ſub uno Chriſto ſumus & militamus, (*c*) ita in una etiam Eccleſia Chriſtiana, in unitate & concordia vivere poſſimus.

Cumque nos infra ſcripti Elector & Principes cum aliis, qui nobis conjuncti ſunt, perinde ut alii Electores & Principes & Status ad præfata Comitia evocati ſimus, ut Cæſareo mandato obedienter obſequeremur, maturè venimus Auguſtam, &, quod citra jactantiam dictum volumus, inter primos affuimus. (*d*)

Cum igitur V. C. M. Electoribus, Principibus & aliis Statibus Imperii etiam hîc Auguſtæ ſub ipſa initia horum Comitiorum inter cætera proponi fecerit, quod ſinguli Status Imperii vigore Cæſarei edicti ſuam opinionem & ſententiam in Germanica & Latina lingua proponere debeant atque offerre, (*e*) & habita deliberatione proxima feria quartâ rurſum reſponſum eſt V.C.M. nos proximâ feriâ ſexta articulos noſtræ confeſſionis pro noſtra parte oblaturos eſſe, (*f*) ideo, ut V. M. voluntati obſequamur, offerimus in hac religionis cauſa noſtrorum concionatorum & noſtram confeſſio-

(*c*) Sunt hæc verba edicti Cæſarei formalia, quæ Confeſſores noſtri hiſtoricè referunt. Vide Jo. Joach. Mülleri *hiſtorie der Augſp. Confeſſ.* p. 418.

(*d*) Edictum Imperatorium Bononiæ datum erat d. 21. Jan. A. 1530. Elector Saxoniæ Johannes d. 3. Apr. Dresdâ abiit & d. 2. Maji Auguſtam ingreſſus eſt, quò Imperator demùm die 15. Junii pervenit.

(*e*) Vide propoſitionem Cæſaream apud eundem Müllerum l. c. p. 566.

(*f*) Confer G. Cœleſtini hiſtoriam comitiorum Auguſtanorum anni 1530. T. I. f. 133. b. 134. a. D. Chytræi *hiſtoriam der Augſp. Confeſſion* p. 53. 54. & J. J. Müllerum p. 566.

fessionem, cujusmodi doctrinam ex scripturis sanctis & puro verbo DEI hactenus illi in nostris terris, ducatibus, ditionibus & urbibus tradiderint ac in Ecclesiis tractaverint.

Quod si & cæteri Electores, Principes ac Status Imperii similibus scriptis, Latinis scilicet & Germanicis, juxta prædictam Cæsaream propositionem suas opiniones in hac causa religionis produxerint, hîc nos coram V. C. M. tanquam Domino nostro clementissimo paratos offerimus, nos cum præfatis Principibus & amicis nostris de tolerabilibus modis ac viis amicè conferre, ut, quantum honestè fieri potest, conveniamus, & re inter nos partes citra odiosam contentionem pacificè agitata, Deo dante, dissensio dirimatur, & ad unam veram concordem religionem reducatur, sicut omnes sub uno Christo sumus & militamus (g), & unum Christum confiteri debemus, juxta tenorem edicti V. C. M. & omnia ad veritatem Dei perducantur, id quod ardentissimis votis à Deo petimus.

Si autem, quod ad cæteros Electores, Principes & Status, ut partem alteram, attinet, hæc tractatio causæ religionis, eo modo, quo V. C. M. agendam & tractandam sapienter duxit, scilicet, cum tali mutua præsentatione scriptorum ac sedata collatione inter nos non processerit, nec aliquo fructu facta fuerit, nos quidem testatum clarè relinquimus, hic nihil nos, quod ad Christianam concordiam (quæ cum Deo & bona conscientia fieri possit) conciliandam conducere queat, ullo modo detrectare. Quemadmodum & V. C. M. deinde & cæteri Electores & Status Imperii,

(g) *esse & militare.* Ita Cœlestinus.

rii, & omnes, quicunque ſincero religionis amore ac ſtudio tenentur, quicunque hanc cauſam æquo animo audituri ſunt, ex hac noſtra & noſtrorum confeſſione hoc clementer cognoſcere & intelligere dignabuntur.

Cùm etiam V. C. M. Electoribus, Principibus & reliquis Statibus Imperii non una vice, ſed ſæpè clementer ſignificaverit, & in Comitiis Spirenſibus, quæ anno Domini &c. XXVI. habita ſunt, ex data & præſcripta forma veſtræ Cæſareæ inſtructionis & commiſſionis recitari & publicè prælegi fecerit, veſtram M. in hoc negotio religionis ex cauſis certis, quæ V. M. nomine allegatæ ſunt, non velle quicquam determinare, nec concludere poſſe, ſed apud Pontificem Romanum pro officio V. C. M. diligenter daturam operam de congregandoConcilio generali,quemadmodum (*h*) idem latius expoſitum eſt ante annum in publico proximo conventu, qui Spiræ congregatus fuit, (*i*) ubi V. C. M. per Dominum, FERDINANDUM, Boëmiæ & Ungariæ Regem, amicum & Dominum clementem noſtrum, deinde per Oratorem & Commiſſarios Cæſareos hæc inter cætera proponi fecit, quod V. C. M. intellexiſſet & expendiſſet Locum tenentis V. C. M. in Imperio & Præſidentis & Conſiliariorum in regimine & Legatorum ab aliis Statibus, qui Ratisponæ (*k*) convenerant, deliberationem de Concilio congregando, & quod judicaret etiam V. C. M. utile eſſe, ut congregaretur Concilium, & quia cauſæ, quæ tum tractabantur inter V. C. M. & Rom.

(*h*) *quòd V. C. M. in negotio hoc non vellet determinari, ſed vellet apud Pontificem Romanum elaborare pro congregando Concilio, quemadmodum.* Ita Cœleſtinus.

(*i*) A. 1529. Confer J. J. Müllerum l. c. p. 19. 20.

(*k*) A. 1527.

Rom. Pontificem, vicinæ essent concordiæ & Christianæ reconciliationi, non dubitaret V. C. M. quin Romanus Pontifex adduci posset ad habendum generale Concilium, ideo significabat, se V. C. M. operam daturam, ut præfatus Pontif. Maximus unà cum V. C. M. tale generale Concilium, primo quoque tempore emissis literis publicandum congregare consentiret.

In eventum ergo talem, quod in causa religionis dissensiones inter nos & partes amicè & in caritate non fuerint compositæ, tunc coram V. C. M. hîc in omni obedientia nos offerimus, ex superabundanti comparituros & causam dicturos in tali generali, libero & Christiano Concilio, de quo congregando in omnibus Comitiis Imperialibus, quæ quidem annis Imperii V. C. M. habita sunt per Electores, Principes & reliquos Status Imperii, semper concorditer actum & congruentibus suffragiis conclusum est. Ad cujus etiam generalis Concilii conventum, simul & ad V. C. M. in hac longè maxima & gravissima causa, jam ante etiam debito modo & in forma juris provocavimus & appellavimus. (*l*) Cui appellationi ad V. C. M. simul & Concilium adhuc adhæremus, neque eam per hunc vel alium tractatum (nisi causa inter nos & partes, juxta tenorem Cæsareæ proximæ

(*l*) Factum id Spiræ A. 1529. d. 25. Apr. Instrumentum appellationis exhibet Müllerus l. c. p. 52. seqq. dignissimum sanè, quod hic conferatur. Missi dein fuere Placentiam Protestantium Legati Joh. Ehingerus, Alexius Frauentraut & *Michael von Kaden* ad Imp. Carolum V. qui & instrumentum hoc d. 13. Oct. A. 1529. Alexandro Schweissio, Secretario Imperatoris insinuavere, perperam tamen eapropter habiti. Vide eundem Müllerum L. 2.

ximæ Citationis amicè in caritate compoſita, ſedata, & ad Chriſtianam concordiam reducta fuerit) deſerere intendimus aut poſſumus, de quo hîc etiam ſolenniter & publicè proteſtamur.

ARTICULI FIDEI PRÆCIPUI (m).

I. de DEO (n).

1. Eccleſiæ magno conſenſu apud nos docent, decretum Nicenæ Synodi de unitate eſſentiæ divinæ & de tribus perſonis verum & ſine ulla dubitatione credendum eſſe, videlicet, quod ſit una eſſentia divina, quæ appellatur & eſt Deus, æternus, incorporeus, impartibilis, immensâ potentiâ, ſapientiâ, bonitate, creator & conſervator omnium rerum viſibilium & inviſibilium, & tamen tres ſint perſonæ, ejusdem eſſentiæ & potentiæ & coæternæ, Pater, Filius & Spiritus Sanctus. Et nomine perſonæ utuntur ea ſignificatione, qua uſi ſunt in hac cauſa Scriptores Eccleſiaſtici, ut ſignificet non partem aut qualitatem in alio (o), ſed quod propriè ſubſiſtit (p).

2. Damnant omnes hæreſes contra hunc articulum exortas

(m) Itaque non omnes articuli, qui contra Pontificios adduci poterant, in hâc Confeſſione exſtant.

(n) Nota, titulos articulorum in exemplo originali haud adſcriptos fuiſſe, ſed ſaltem numeros.

(o) Prout exempli gratiâ unus homo duas, tres vel plures perſonas repræſentare poteſt.

(p) Subſiſtentiâ non ſubſtantificante ſed ſuppoſitante. Scilicet perſona eſt ſuppoſitum intelligens. Patet hinc, Confeſſores noſtros hic perſonæ definitionem plenam dare haud voluiſſe, ſed tantùm vocabulum hoc ab ambiguitate ſic diſtinxiſſe.

ortas, ut Manichæos, qui duo principia ponebant, bonum & malum, item Valentinianos, Arianos, Eunomianos, Mahometiſtas & omnes horum ſimiles. Damnant & Samoſatenos, veteres & neotericos, qui, cùm tantùm unam perſonam eſſe contendant, de Verbo & de Spiritu ſancto aſtutè & impiè rhetoricantur, quòd non ſint perſonæ diſtinctæ, ſed quod Verbum ſignificet verbum vocale, & ſpiritus motum in rebus creatum. (*q*)

II. de Peccato Originis.

3. Item docent, quod poſt lapſum Adæ omnes homines, ſecundum naturam propagati, naſcantur cum peccato, hoc eſt, ſine metu Dei, ſine fiducia erga Deum, & cum concupiſcentia, quodque hic morbus, ſeu vitium originis verè ſit peccatum, damnans & afferens nunc quoque æternam mortem his, qui non renaſcuntur per Baptiſmum & Spiritum Sanctum. (*r*)

4. Damnant Pelagianos, & alios, qui vitium originis negant eſſe peccatum, & ut extenuent gloriam meriti & beneficiorum Chriſti, diſputant, hominem propriis viribus rationis coram Deo juſtificari poſſe.

III. de Filio DEI.

5. Item docent, quod Verbum, hoc eſt, Filius Dei, aſſum-

(*q*) Ita ſanè Pauli Samoſateni errorem repræſentant Philaſtrius hær. 64. Marius Mercator in epiſtolâ de diſcrimine Pauli & Neſtorii & in diſſ. de 12. anathematiſmis Neſtorii n. 19. & Leontius in libro de ſectis, act. 3. qui tamen ait, Paulum Samoſatenum per Spiritum S. intellexiſſe *illam gratiam, quæ ſuper Apoſtolos venerit.* Cæterùm hæreſin Pauli Samoſateni aliter alii ex vetuſtioribus hæreſiologis referunt. Aſt non de Paulo ſolùm Samoſateno, ſed & de Samoſatenis vel potius Samoſatenianis hîc verba faciunt Confeſſores.

(*r*) Sermo eſt maximè de adultis, baptiſmum ſpernentibus. Ad infantes ἀβαπτίστους, qui & ſine baptiſmo regenerari per gratiam extraordinariam poſſunt, hîc non reſpicitur.

ſumſerit humanam naturam in utero beatæ Mariæ Virginis, ut ſint duæ naturæ, divina & humana, in unitate perſonæ inſeparabiliter conjunctæ, unus Chriſtus, verè Deus & verè homo, natus ex virgine Maria, vere paſſus, crucifixus, mortuus & ſepultus, ut reconciliaret nobis Patrem, & hoſtia eſſet non tantum pro culpa originis, ſed etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis. Idem deſcendit ad inferos, & verè reſurrexit tertia die, deinde aſcendit ad cœlos, ut ſedeat ad dexteram Patris, & perpetuo regnet & dominetur omnibus creaturis, ſanctificet credentes in ipſum, miſſo in corda eorum Spiritu Sancto, qui regat, conſoletur ac vivificet eos, ac defendat adverſus diabolum & vim peccati. Idem Chriſtus palàm eſt rediturus, ut judicet vivos & mortuos, &c. juxta Symbolum Apoſtolorum.

IV. De Juſtificatione.

6. Item docent, quod homines non poſſint juſtificari coram Deo propriis viribus, meritis aut operibus, ſed gratis juſtificentur propter Chriſtum per fidem, cùm credunt ſe in gratiam recipi, & peccata remitti propter Chriſtum, qui ſua morte pro noſtris peccatis ſatisfecit. Hanc *fidem imputat Deus pro juſtitia coram ipſo*, Rom. 3. & 4.

V. De Miniſterio Eccleſiaſtico.

7. Ut hanc fidem conſequamur, inſtitutum eſt miniſterium docendi Evangelii & porrigendi Sacramenta. Nam per verbum & Sacramenta, tanquam per inſtrumenta, donatur Spiritus Sanctus, qui fidem efficit (s) ubi

(s) Huic loco non contradicunt alia loca, ubi dicitur, quòd fides Spiritum S. afferat, *vid. infra Ap. II. Art. de Juſtif. §. 17. III. Art. de Dilect. §. 1. & 4.* Utrumque enim ſimul conſiſtere poteſt. Spiritus S. per gratiam prævenientem,

ubi & quando (*t*) visum est Deo, in iis, qui audiunt Evangelium, scilicet, quod Deus non propter nostra merita, sed propter Christum justificet, hos, qui credunt, se propter Christum in gratiam recipi. (*u*)

8. Damnant Anabaptistas, & alios, qui sentiunt Spiritum Sanctum contingere sine verbo externo hominibus per ipsorum præparationes & opera.

VI. De Nova Obedientiâ.

9. Item docent, quod fides illa debeat bonos fructus parere, & quod oporteat bona opera mandata à Deo facere, propter voluntatem Dei, non ut confidamus, per ea opera justificationem coram Deo mereri. Nam remissio peccatorum & justificatio fide apprehenditur, sicut testatur & vox Christi: *Cùm feceritis hæc omnia, dicite, servi inutiles sumus.* (*x*) Idem docent & veteres Scriptores Ecclesiastici, Ambrosius (*y*) enim inquit: *Hoc constitutum est à Deo, ut qui credit in Christum, salvus sit, sine opere, solâ fide, gratis accipiens remissionem peccatorum.*

VII.

operantem & perficientem fidem in nobis operatur, quæ eum deinceps inhabitantem nobis confert.

(*t*) *Vide infra sol. decl. Art. XI. 17.*

(*u*) Addit. Cœl. *ut promissionem Spiritûs accipiamus per fidem.*

(*x*) Luc. XVII. 10. Hoc dictum saltem allegatur ad probandum quod per opera justificationem coram Deo non mereamur adeoque ea non fiat per opera.

(*y*) Ambrosius hîc κατ᾽ ἄνθρωπον allegatur, quoniam is tum temporis à Pontificiis habebatur pro autore Comm. in 1. Cor. T. 5. Operum edit. Basil. ubi f. 244. ista verba exstant. Conf. & edit. Paris. T. 2. in app. f. 112. Certè eundem ita allegarunt Bellarminus L. 1. C. 15. de Clericis. Joh. Hoffmeisterus in Harmoniâ A. C. Fabricianâ f. 46. Cassander in Consultatione p. 46. aliique. Nulla itaque dica hîc Confessoribus scribi potest.

VII. De Ecclesia.

10. Item docent, quod una sancta Ecclesia (z) perpetuò mansura sit. Est autem Ecclesia congregatio sanctorum, in qua (a) Evangelium rectè (b) docetur, & rectè administrantur Sacramenta. Et ad veram unitatem Ecclesiæ (c), satis est consentire de doctrinâ Evangelii & administratione Sacramentorum. Nec necesse est ubique esse similes traditiones humanas, seu ritus aut ceremonias, ab hominibus institutas. Sicut inquit Paulus: *Una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium*, &c. (d)

VIII. Quid sit Ecclesia.

11. Quamquam Ecclesia propriè sit congregatio sanctorum, & verè credentium (e), tamen, cùm in hac vita multi hypocritæ & mali admixti sint, licet uti Sacramentis, quæ per malos administrantur, juxta vocem Christi: *Sedent Scribæ & Pharisæi in cathedra Moysis*, &c. (f) Et sacramenta & verbum propter ordinationem & mandatum Christi sunt efficacia, etiamsi per malos exhibeantur.

12. Damnant Donatistas (g) & similes (h), qui nega-

(z) Scilicet invisibilis. *Vide infra Ap. III. Art. de Dilect. §. 55.*

(a) Quando nempe illa visibilis est & evadit.

(b) Cœlestinus: *purè.*

(c) Visibilis, puræ & veræ.

(d) Vide Eph. IV. 5. 6.

(e) Itaque Ecclesia invisibilis, quæ ex meris piis constat, saltem est Ecclesia propriè talis. *Vide & infra Ap. IV. Art. de Eccles. §. 6.*

(f) Vide Matth. XXIII. 2. ex quo loco patet, verbum Dei autoritatem suam conservare etiam in ore impiorum. Si verò verbum Dei autoritatem suam sic servat & efficaciam, sanè & sacramenta.

(g) Hunc Donatistarum errorem reprehendit maximè Augustinus L. 2. contra epist. Parmeniani.

(h) Viglefistas, *qui infra Ap. IV. Art. de Eccles. §. 6.* nuncupantur.

negabant licere uti miniſterio malorum in Eccleſia, & ſentiebant miniſterium malorum inutile & inefficax eſſe.

IX. De Baptiſmo.

13. De Baptiſmo docent, quòd ſit neceſſarius ad ſalutem, quodque per Baptiſmum offeratur gratia Dei, & quòd pueri ſint baptizandi, qui per baptiſmum oblati Deo, recipiantur in gratiam Dei.

14. Damnant Anabaptiſtas, qui improbant Baptiſmum puerorum, & affirmant pueros ſine Baptiſmo ſalvos fieri.

X. De Cœna Domini.

15. De Cœna Domini docent, quod corpus & ſanguis Chriſti verè adſint, & diſtribuantur veſcentibus (*i*) in Cœna Domini & improbant ſecus docentes.

XI. De Confeſſione.

16. De Confeſſione docent, quod abſolutio privata (*k*) in Eccleſiis retinenda ſit, quanquam in confeſſione non ſit neceſſaria omnium delictorum enumeratio. Eſt enim impoſſibilis juxta Pſalmum: *Delicta quis intelligit?* (*l*)

XII.

(*i*) Patet hinc, Confeſſores præſentiam realem corporis Chriſti in S. cœna ſaltem in uſu crediſiſſe, corpus & ſanguis Chriſti hic non adſunt nec diſtribuuntur, niſi *veſcentibus*.

(*k*) Per abſolutionem privatam, neceſſitate nec præcepti nec medii, ſed ſaltem expedientiæ commendandam, non intelligitur præciſè abſolutio ſingularis, unius tantum confitentis, ſed abſolutio facta ad antecedaneam privatorum confeſſionem. Abſolutio enim ſingularis non ubique in Eccleſiis Aug. Conf. recepta eſt.

(*l*) Pſalm. XIX. 13. etiam poſt ſeriam ſui probationem, de quâ ſemper, num rectè inſtituta fuerit, adeoque & de ipsâ abſolutione ſubdubitare poteſt pœnitens, qui enumerationem ſingulorum delictorum neceſſariam putat.

XII. De Pœnitentia.

17. De Pœnitentia docent, quod lapſis poſt Baptiſmum contingere poſſit remiſſio peccatorum quocunque tempore, cùm convertuntur. Et quod Eccleſia talibus redeuntibus ad pœnitentiam abſolutionem impertiri debeat.

18. Conſtat autem pœnitentia propriè his duabus partibus: Altera eſt, contritio ſeu terrores incuſſi conſcientiæ agnito peccato, altera eſt fides, quæ concipitur ex Evangelio ſeu abſolutione, & credit propter Chriſtum remitti peccata, & conſolatur conſcientiam, & ex terroribus liberat. Deinde ſequi debent bona opera, quæ ſunt fructus pœnitentiæ.

19. Damnant Anabaptiſtas (*m*), qui negant, ſemel juſtificatos poſſe amittere Spiritum ſanctum. Item, qui contendunt, quibusdam tantam perfectionem in hac vita contingere, ut peccare non poſſint (*n*). Damnantur & Novatiani, qui nolebant abſolvere lapſos poſt Baptiſmum redeuntes ad pœnitentiam. Rejiciuntur & iſti, qui non docent remiſſionem peccatorum per fidem contingere, ſed jubent nos mereri gratiam per ſatisfactiones noſtras (*o*). XIII.

(*m*) Ita veteres quidem Anabaptiſtæ. Hodie Reformati idem ſentiunt.

(*n*) Non contradicitur ſic dicto 1. Joh. III. 9. quod peccata ſaltem proæretica & dominium illorum à ſtatu regenerationis excludit, atque difficultatem ſaltem labendi è gratiâ inſinuat.

(*o*) Scholaſticorum Romanenſium doctrina hîc reprehenditur. Hanc verò illis non affingi, ſed ex verò tribui oſtenderunt Theologi Saxonici *in der nochmaligen Vertheydigung des Augapffels* C. 26. p. 482. 483. Jo. Hülſemannus in manuali Aug. Conf. p. 413. 441. 442. & J. B. Carpzovius in Iſagoge in libros ſymbolicos p. 379. 380. Addit hîc Witteb. *β. jubent nos mereri remiſſionem contingere propter noſtram dilectionem & opera. Rejiciuntur & iſti, qui canonicas ſatisfactiones docent ne-*

XIII. De Usu Sacramentorum.

20. De usu Sacramentorum docent, quod Sacramenta instituta sint, non modo ut sint notæ professionis inter homines, sed magis, ut sint signa & testimonia voluntatis Dei erga nos ad excitandam & confirmandam fidem in his, qui utuntur, proposita. Itaque utendum est Sacramentis, ita ut fides accedat, quæ credat promissionibus, quæ per Sacramenta exhibentur & ostenduntur (p).

21. Damnant igitur illos, qui docent, quod Sacramenta ex opere operato justificent, nec docent fidem requiri in usu Sacramentorum, quæ credat remitti peccata (q).

XIV. De Ordine Ecclesiastico.

22. De ordine Ecclesiastico docent, quod nemo debeat in Ecclesia publicè docere, aut Sacramenta administrare, nisi ritè vocatus.

XV. De Ritibus Ecclesiasticis.

23. De ritibus Ecclesiasticis docent, quod ritus illi servandi

cessarias esse ad redimendas pœnas æternas aut pœnas purgatorii.

(p) Hæc ultima verba, *quæ per sacramenta exhibentur & ostenduntur*, omittit Cœl.

(q) Hæc per calumniam non impingi Pontificiis, demonstravere idem Hülsemannus l. c. p. 461. seqq. & idem Carpzovius l. c. p. 408. seqq. Scilicet hæc Pontificiorum, maximè veterum, recentiores enim cautiores sunt, est sententia, sacramenta operari gratiam in recipiente, etsi non adsit bonus in ipso motus, modò obicem non ponat per peccatum mortale & per incredulitatem. Ita sanè Scotus IV. sent. dist. 1. qu. 5. *sacramentum ex virtute operis operati confert gratiam, ita, ut non requiratur ibi bonus motus.* Ita & G. Biel. *Sacramenta gratiam conferunt non ex fide recipientis, sed ex opere operato.* dist. II. qu. 2. Quod restat, verba *nec docent - - - peccata* omittit Cœl.

vandi sint, qui sine peccato servari possunt, & prosunt ad tranquillitatem & bonum ordinem in Ecclesia, sicut certæ feriæ, festa & similia.

24. De talibus rebus tamen admonentur homines, ne conscientiæ onerentur, tanquam talis cultus (r) ad salutem necessarius sit.

25. Admonentur etiam, quod traditiones humanæ institutæ ad placandum Deum, ad promerendam gratiam & satisfaciendum pro peccatis adversentur Evangelio & doctrinæ fidei. Quare vota & traditiones de cibis & diebus &c. institutæ ad promerendam gratiam, & satisfaciendum pro peccatis inutiles sint & contra Evangelium.

XVI. De Rebus Civilibus.

26. De rebus civilibus docent, quod legitimæ ordinationes civiles sint bona opera Dei, quod Christianis liceat gerere Magistratus, exercere judicia, judicare res ex Imperatoriis & aliis præsentibus legibus, supplicia jure constituere, jure bellare, militare, lege contrahere, tenere proprium, jusjurandum postulantibus Magistratibus dare, ducere uxorem, nubere.

27. Damnant Anabaptistas, qui interdicunt hæc civilia officia Christianis. Damnant & illos, qui Evangelicam perfectionem non collocant in timore Dei & fide, sed in deserendis civilibus officiis, quia Evangelium tradit justitiam æternam cordis. Interim non dissipat Politiam aut Oeconomiam, sed maximè postulat (s) conser-

(r) *Atqui infra Ap. IV. Art. de Eccles. §. 8. Art. 8. de Tradit. §. 8.* negatur, ritus ecclesiasticos esse *cultum.* Quod sanè & implicitè hîc negatur, quia dicitur *talis cultus. Vide & infra Art. V. de discrim. lib. §. 7. & 11.*

(s) Hoc de Evangelio in sensu lato dicitur, quatenus in genere doctrinam Christi denotat. Nec tamen illud novas leges civiles sic fert. *Vide infra Ap. Art. VIII. de Trad. §. 11. & 12.*

conſervare tanquam ordinationes DEI, & in talibus ordinationibus exercere caritatem. Itaque neceſſario debent Chriſtiani obedire Magiſtratibus ſuis & legibus. Niſi cùm jubent peccare, tunc enim *magis debent obedire Deo quam hominibus*. (*t*)

XVII. De Chriſti reditu ad Jud.

28. Item docent, quod Chriſtus apparebit in conſummatione mundi ad judicandum, & mortuos omnes reſuſcitabit, piis & electis dabit vitam æternam & perpetua gaudia, impios autem homines ac diabolos condemnabit, ut ſine fine crucientur.

29. Damnant Anabaptiſtas, qui ſentiunt hominibus damnatis ac diabolis finem pœnarum futurum eſſe. Damnant & alios, qui nunc ſpargunt Judaicas opiniones, quod ante reſurrectionem mortuorum pii regnum mundi occupaturi ſint, ubique oppreſſis impiis.

XVIII. De Libero Arbitrio.

30. De libero arbitrio docent, quòd humana voluntas habeat aliquam libertatem ad efficiendam civilem juſtitiam & deligendas res rationi ſubjectas. Sed non habet vim ſine Spiritu ſancto efficiendæ juſtitiæ Dei ſeu juſtitiæ ſpiritualis, quia *animalis homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei* (*u*), ſed hæc fit in cordibus, cùm per verbum Spiritus Sanctus concipitur. Hæc totidem verbis dicit Auguſtinus lib. 3. Hypognoſticon. (*x*) Eſſe fatemur liberum arbitrium omnibus homini-

(*t*) Act. V. 29.

(*u*) 1. Cor. II. 14.

(*x*) T. 7. Op. Auguſtini f. 1371. edit. Baſil. T. 10. edit. Pariſ. in app. f. 14. Sed verò libri ὑπογνωϛικῶν non ſunt Auguſtini, ſub ejus tamen nomine hic citantur, quia ſub illo proſtant.

hominibus, habens quidem judicium rationis, non per quod ſit idoneum in iis, quæ ad Deum pertinent, ſine Deo aut inchoare aut certè peragere, (*y*) ſed tantùm in operibus vitæ præſentis tam bonis, quàm etiam malis. Bonis dico, quæ de bono naturæ oriuntur, i. e. velle laborare in agro, velle manducare & bibere, velle habere amicum, velle habere indumenta, velle fabricare domum, uxorem velle ducere, pecora nutrire, artem diſcere diverſarum rerum bonarum, vel quicquid bonum ad præſentem pertinet vitam. Quæ omnia non ſine divino gubernaculo ſubſiſtunt, imo ex ipſo & per ipſum ſunt & eſſe cœperunt. Malis vero dico, ut eſt: velle idolum colore, velle homicidium, &c.

31. Damnant Pelagianos, & alios, (*z*) qui docent, quod ſine Spiritu ſancto, ſolis naturæ viribus poſſimus Deum ſuper omnia diligere, item præcepta Dei facere, quoad ſubſtantiam actuum. (*a*) Quanquam enim externa opera aliquo modo efficere natura poſſit, poteſt enim continere manus à furto, à cæde, tamen interiores motus non poteſt efficere, ut timorem Dei, fiduciam erga Deum, caſtitatem, patientiam, &c. (*b*)

XIX. De Cauſa peccati.

32. De cauſa peccati docent, quod, tametſi Deus creat &

(*y*) Hæc verba non ita capienda ſunt, quòd hactenùs in dubio conſtitutum ſit, num liberum arbitrium inchoare bonum opus poſſit. Simpliciter enim & hoc negatur, diciturque, liberum arbitrium neque ad inchoandum bonum opus eſſe idoneum, multò minùs ad peragendum illud.

(*z*) *Et alios* non habet edit. Witteb. *a*.

(*a*) Quatenùs nempe illa à lege divinâ & in Evangelio requiritur. In foro divino nulla bona opera ſunt, niſi ſpiritualia. *Vide infra ſol. declar. Art. IV. de Bon. Oper.* §. 8.

(*b*) Totus hic elenchus deficit apud Cœl.

& conſervat naturam, tamen cauſa peccati eſt voluntas malorum, videlicet diaboli & impiorum, quæ non adjuvante Deo avertit ſe à Deo, ſicut Chriſtus ait Joh. 8. *Cùm loquitur mendacium, ex ſeipſo loquitur.* Joh. VIII, 44.

XX. De Bonis Operibus.

33. Falſo accuſantur noſtri, quod bona opera prohibeant. Nam ſcripta eorum, quæ extant de decem præceptis, & alia ſimili argumento, teſtantur, quod utiliter docuerint de omnibus vitæ generibus & officiis, quæ genera vitæ, quæ opera in qualibet vocatione Deo placeant. De quibus rebus olim parum docebant concionatores, tantùm puerilia & non neceſſaria opera urgebant, ut certas ferias, certa jejunia, fraternitates, peregrinationes, cultus Sanctorum, roſaria, monachatum & ſimilia. Hæc adverſarii noſtri admoniti nunc dediſcunt, nec perinde prædicant hæc inutilia opera, ut olim. Præterea incipiunt fidei mentionem facere, de qua olim mirum erat ſilentium. Docent (*c*), nos non tantum operibus juſtificari, ſed conjungunt fidem & opera, & dicunt, nos fide & operibus juſtificari. Quæ doctrina tolerabilior eſt priore, & plus afferre poteſt conſolationis, quàm vetus ipſorum doctrina.

34. Cùm igitur doctrina de fide, quam oportet in Eccleſia præcipuam eſſe, tam diu jacuerit ignota, quemadmodum fateri omnes neceſſe eſt, de fidei juſtitia altiſſimum ſilentium fuiſſe in concionibus, tantùm doctrinam operum verſatam eſſe in Eccleſiis, noſtri de fide ſic admonuerunt Eccleſias. Princi-

(*c*) Heic ita habet. Witt. *β. Etſi non deſinunt obſcurare doctrinam fidei, cùm relinquunt dubias conſcientias & jubent mereri remiſſionem peccatorum operibus. Nec docent, quòd ſolâ fide propter Chriſtum certò accipiamus remiſſionem peccatorum.*

35. Principio, quod opera nostra non possint reconciliare Deum, aut mereri remissionem peccatorum & gratiam & justificationem, sed hanc tantùm fide consequimur, credentes quod propter Christum recipiamur in gratiam, qui solus positus est mediator (*d*) & propitiatorium (*e*), per quem reconcilietur Pater. Itaque, qui confidit, operibus se mereri gratiam, is aspernatur Christi meritum & gratiam, & quærit sine Christo humanis viribus viam ad Deum, cùm Christus de se dixerit (*f*): *Ego sum via, veritas & vita.*

36. Hæc doctrina de fide ubique in Paulo tractatur, Eph. 2 (*g*). *Gratia salvi facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei donum est, non ex operibus, &c.*

37. Et ne quis cavilletur, a nobis novam Pauli interpretationem excogitari, tota hæc causa habet testimonia Patrum. Nam Augustinus multis voluminibus defendit gratiam & justitiam fidei contra merita operum (*h*). Et similia docet Ambrosius de vocatione Gentium, (*i*) & alibi. Sic enim inquit de vocatione gentium: Vi-

(*d*) 1. Tim. II. 5.

(*e*) Rom. III. 25.

(*f*) Joh. XIV. 6.

(*g*) Eph. II. 8.

(*h*) Loca Augustini huc spectantia dedit J. Gerhardus in loco de justificatione n. 159. ut alios taceamus, ex quibus eminet Seb. Schmidius *in der gründlichen Untersuchung der Meynung Augustini von der Rechtfertigung des Sünders für GOTT und der ewigen Gnaden-Wahl GOttes.* Strasburg. 1703. Præcipua loca exstant in libro de spiritu & literâ C. 13. T. 3. f. 815. seqq. edit. Basil. de naturâ & gratiâ. T. 7. f. 731. in libro 6. Contra Julianum T. 7. f. 937. in libro 3. de peccat. meritis & remiss. T. 7. f. 653. in libro 4. contra duas Pelagianorum epistolas T. 7. f. 862. quæ omnia in T. X. edit. Paris. anni 1689. habentur.

(*i*) Ambrosium libri hujus autorem non esse constat, unde sub

vilesceret redemtio sanguinis Christi, nec misericordiæ Dei humanorum operum prærogativa succumberet, si justificatio, quæ fit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur, ut non munus largientis, sed merces esset operantis.

38. Quanquam autem hæc doctrina contemnitur ab imperitis, tamen experiuntur piæ ac pavidæ conscientiæ, plurimum eam consolationis afferre, quia conscientiæ non possunt reddi tranquillæ per ulla opera, sed tantum fide, cùm certo statuunt, quod propter Christum habeant placatum DEUM. Quemadmodum Paulus docet Rom. 5. (k) *justificati per fidem, pacem habemus apud DEUM.* Tota hæc doctrina ad illud certamen perterrefactæ conscientiæ referenda est, nec sine ullo certamine intelligi potest. Quare male judicant de ea re homines imperiti & profani, qui christianam justitiam nihil esse somniant, nisi civilem & philosophicam justitiam.

39. Olim vexabantur conscientiæ doctrina operum, non audiebant ex Evangelio consolationem. Quosdam conscientia expulit in desertum, in monasteria, sperantes ibi se gratiam merituros esse per vitam monasticam. Alii alia excogitaverunt opera ad promerendam gratiam & satisfaciendum pro peccatis. Ideo magnopere fuit opus, hanc doctrinam de fide in Christum tradere & renovare, ne deesset consolatio pavidis conscientiis, sed scirent, fide in Christum apprehendi gratiam & remissionem peccatorum & justificationem.

Admo-

Ambrosii nomine is saltem hic citatur, quoniam eo tempore autor credebatur Ambrosius. Recentiores librum vel Prospero cuidam, vel Leoni M. vel aliis tribuunt, videatur L. 1. de voc. gent. C. 17. editionis Quesnellianæ in operibus Leonis M. T. 1. f. 10. in operibus Prosperi Parisiis Anno 1711. editis col. 869. seqq. (k) Rom. V. 1.

40. Admonentur etiam homines, quod hic nomen fidei non ſignificet tantum hiſtoriæ notitiam, qualis eſt in impiis & diabolo, ſed ſignificet fidem, quæ credit non tantum hiſtoriam, ſed etiam effectum hiſtoriæ, videlicet, hunc articulum, remiſſionem peccatorum, quod videlicet per Chriſtum habeamus gratiam, juſtitiam & remiſſionem peccatorum.

41. Jam qui ſcit, ſe per Chriſtum habere propitium Patrem, is vere novit Deum, ſcit ſe ei curæ eſſe, invocat (*l*) eum; Denique non eſt ſine Deo, ſicut gentes. Nam diaboli & impii non poſſunt hunc articulum credere, remiſſionem peccatorum. Ideo Deum tanquam hoſtem oderunt, non invocant eum, nihil boni ab eo expectant. Auguſtinus (*m*) etiam de fidei nomine hoc modo admonet lectorem, & docet, in ſcripturis nomen fidei accipi, non pro notitia, qualis eſt in impiis, ſed pro fiducia, quæ conſolatur & erigit perterrefactas mentes.

42. Præterea docent noſtri, quòd neceſſe ſit bona opera facere, non ut confidamus per ea gratiam mereri, ſed propter voluntatem Dei. Tantum fide apprehenditur remiſſio peccatorum ac gratia. (*n*) Et quia per fidem accipitur Spiritus Sanctus, jam corda renovantur, & induunt novos affectus, ut parere bona opera poſſint. Sic enim ait Ambroſius: (*o*) *Fides bonæ voluntatis & juſtæ actionis genitrix eſt.* Nam humanæ vires, ſine Spiritu Sancto, plenæ

(*l*) *Diligit & invocat* Witteb. β.

(*m*) Auguſtini loca leguntur apud Chemnitium in locis Comm. de juſtif. f. 674. Gerhardum in locis Theol. de juſtif. n. 71. & Eckardum in Theol. Patrum p. 324. ſeqq.

(*n*) Voces, *& pax conſcientiæ*, hîc addit Witteb. β.

(*o*) De vocat. gentium L. I. 23. editionis Queſnellianæ f. 13. in operibus Proſperi edit. Pariſ. col. 86. ſeqq.

plenæ ſunt impiis affectibus, & ſunt imbecilliores, quam ut bona opera poſſint efficere coram Deo. Adhæc ſunt in poteſtate diaboli, qui impellit homines ad varia peccata, ad impias opiniones, ad manifeſta ſcelera. Quemadmodum eſt videre in philoſophis, qui & ipſi conati honeſte vivere, tamen id non potuerunt efficere, ſed contaminati ſunt multis manifeſtis ſceleribus. Talis eſt imbecillitas hominis, cùm eſt ſine fide & ſine Spiritu Sancto, & tantum humanis viribus ſe gubernat.

43. Hinc facilè apparet, hanc doctrinam non eſſe accuſandam, quod bona opera prohibeat, ſed multo magis laudandam, quod oſtendit, quomodo bona opera facere poſſimus. Nam ſine fide nullo modo poteſt humana natura primi aut ſecundi præcepti opera facere. Sine fide non invocat Deum, à Deo nihil expectat, non tolerat crucem, ſed quærit humana præſidia, confidit humanis præſidiis. Ita regnant in corde omnes cupiditates, & humana conſilia, cum abeſt fides in fiducia erga Deum. Quare & Chriſtus dixit: Sine me nihil poteſtis facere. Joan. 15. (p) Et Eccleſia canit: *Sine tuo numine, nihil eſt in homine, nihil eſt innoxium* (q).

XXI. De Cultu Sanctorum.

44. DE cultu Sanctorum docent, quod memoria Sanctorum proponi poteſt, ut imitemur fidem eorum, & bona opera juxta vocationem, ut Cæſar imitari poteſt exemplum Davidis in bello gerendo ad depellendos Turcas à patria. Nam uterque rex eſt. Sed Scriptura non docet invocare Sanctos, ſeu petere auxilium à Sanctis. Quia *unum Chriſtum* nobis proponit *mediatorem*, *propitiatorium*, *Pontificem*, & *interceſſorem* (r). Hic invo-

(p) Joh. XV. 5.
(q) In Cantico *Veni ſancte ſpiritus & emitte* &c.
(r) 1 Tim. II. 5.

vocandus eſt, & promiſit ſe exauditurum eſſe preces noſtras, & hunc cultum maximè probat, videlicet, ut invocetur in omnibus afflictionibus. 1 Joan. 2. (*s*). *Si quis peccat, habemus advocatum apud Deum, &c.*

45. Hæc ferè (*t*) Summa eſt doctrinæ apud nos, in qua cerni poteſt, nihil ineſſe, quod diſcrepet à Scripturis, vel ab Eccleſia Catholica, (*u*) vel ab Eccleſia Romana (*x*), quatenus ex Scriptoribus (*y*) nota eſt. Quod cùm ita ſit, inclementer judicant iſti, qui noſtros pro hæreticis haberi poſtulant. Sed diſſenſio (*z*) eſt de quibusdam abuſibus (*a*), qui ſine certa autoritate in Eccleſias irrepſerunt, in quibus etiam, ſi qua eſſet diſſimilitudo, tamen decebat hæc lenitas Epiſcopos, ut propter confeſſionem, quam modo recenſuimus, tolerarent noſtros, quia ne Canones quidem tam duri ſunt, ut eosdem ritus ubique eſſe poſtulent, neque ſimiles unquam omnium Eccleſiarum ritus fuerunt, quanquam apud nos magna ex parte veteres ritus diligenter (*b*) ſerventur. Falſa enim calumnia eſt, quod omnes ceremoniæ, omnia vetera inſtituta in Eccleſiis noſtris aboleantur. Verum publica querela fuit, abuſus quosdam in vulgaribus ritibus hærere. Hi, quia non poterant

(*s*) 1 Joh. II. 1.

(*t*) Ergo non tota.

(*u*) Verba *vel ab Eccleſia Catholica* deficiunt Witteb. *a.*

(*x*) *Vid. infra Ap. Art. III. de Dilect.* §. 55. 37. p. 199.

(*y*) Antiquioribus & orthodoxis, hactenus citatis. Witt. *a.* habet *nobis nota.*

(*z*) Edit. Witteb. *a.* & Cœl. habent: *Tota diſſenſio eſt de paucis quibusdam.*

(*a*) Dogmaticis iisque ſanè maximi momenti.

(*b*) Vox *diligenter* deficit apud Cœl.

erant bona conſcientia probari, aliqua ex parte (c) correcti ſunt.

Articuli, in quibus recenſentur abuſus mutati.

CUm Eccleſiæ apud nos de nullo articulo fidei (a) diſſentiant ab Eccleſia Catholica, (b) tantùm paucos quosdam abuſus (c) omittant, qui novi ſunt, & contra voluntatem Canonum vitio temporum recepti, rogamus, ut Cæſarea Majeſtas clementer audiat, & quid ſit mutatum, & quæ fuerint cauſæ, quo minus coactus ſit populus illos abuſus contra conſcientiam obſervare. Nec habeat fidem Cæſarea Majeſtas iſtis, qui, ut inflamment odia hominum adverſus noſtros, miras calumnias ſpargunt in populum. Hoc modo irritatis animis bonorum virorum initio præbuerunt occaſionem huic diſſidio, & eadem arte conantur nunc augere

(c) Hìc Confeſſores ſibi reſervant jus, alia adhùc corrigendi & reformandi, quòd probè notandum eſt. Neque enim & omnes corruptelas & abuſus Eccleſiæ Romanæ ſe in hâc Confeſſione notâſſe referunt Principes Evangelici *in der Erklarung, ob man mehr Articul übergeben, oder es bey der übergebenen Confeſſion bevvenden laſſen vvollte*, apud Müllerum *in der Hiſtoria von der Ubergebung der* A. C. p. 668. 669.

(a) In ſymbolis œcumenicis exſtante.

(b) Antiquâ,

(c) Eccleſiæ hodiernæ Romanæ infra recenſendos. Plurimi tamen adhùc addi poterant, nî Confeſſores prolixitatem fugere voluiſſent. *Vide infra in Epilogo Conf.* Cave autem, credas, abuſus in meris ritibus conſiſtere iisque indifferentibus. Sunt abuſus rituum & diſciplinæ, quibus ipſa doctrina fidei innexa eſt. Quod reſtat, iſtâ calami moderatione, iſtâ prudentiâ opus tùm erat in comitiis, ubi lenitate propoſitionis leniendi erant animi & ipſe quoque demulcendus Imperator. Quæ enim longè plura adhùc dicere poterant Confeſſores, non poterant iſti portare modò.

gere diſcordias. Nam Cæſarea Majeſtas haud dubie comperiet, tolerabiliorem eſſe formam & doctrinæ & ceremoniarum apud nos, quàm qualem homines iniqui & malevoli deſcribunt. Porro veritas ex vulgi rumoribus aut maledictis inimicorum colligi non poteſt. Facile autem hoc judicari poteſt, nihil magis prodeſſe ad dignitatem ceremoniarum conſervandam, & alendam reverentiam ac pietatem in populo, quàm ſi ceremoniæ ritè fiant in Eccleſiis.

I. De utraque ſpecie.

1. LAicis datur utraque ſpecies (*d*) Sacramenti in Cœna Domini, quia hic mos habet mandatum Domini Matth. 26. (*e*) *Bibite ex hoc omnes.* Ubi manifeſtè præcepit Chriſtus de poculo, ut omnes bibant, & ne quis poſſit cavillari, quod hoc ad Sacerdotes tantùm pertineat, Paulus ad Corinth. exemplum recitat, in quo apparet, totam Eccleſiam utraque ſpecie uſam eſſe. (*f*) Et diu manſit hic mos in Eccleſia, nec conſtat, quando aut quo autore mutatus ſit, tametſi Cardinalis Cuſanus (*g*) recitet, quando ſit approbatus. Cyprianus aliquot locis teſtatur, populo ſanguinem datum eſſe. (*h*) Idem teſtatur Hieronymus, (*i*) qui ait, *Sacerdotes Euchariſtiæ miniſtrant, & ſanguinem Chriſti populis dividunt.* Imo Gelaſius Papa mandat, ne dividatur Sacramentum, *Diſt.* 2. *de* conſecratione, cap. Com-

(*d*) Per ſpecies hic intelliguntur ipſæ ſubſtantiæ panis & vini.

(*e*) Matth. XXVI. 27. (*f*) 1. Cor. XI. 25. ſeqq.

(*g*) In epiſt. 3. ad Bohemos T. 2. Op. f. 845. Hoc teſtimonium Cuſani omittit edit. Witteb. β.

(*h*) L. 1. ep. 1. ad Cornelium, L. 2. epiſt. 3. ad Cæcilium, L. 4. ep. 6. ad Thibaritanos. Addi quoque poteſt ſermo de Cœnâ, (Cypriani licet non ſit, ſed Arnoldi, Abbatis Bonæ vallis) f. 451. edit. Baſil.

(*i*) Comment. in Sophon. C. 3.

Comperimus. (*k*) Tantum consuetudo non ita vetus aliud habet. Constat autem, quod consuetudo, contra mandata Dei introducta, non sit probanda, ut testantur Canones, Dist. 8. cap. Veritate, cum sequentibus. (*l*) Hæc vero consuetudo non solùm contra scripturam, sed etiam contra veteres Canones & exemplum Ecclesiæ recepta est. Quare, si qui maluerunt utraque specie Sacramenti uti, non fuerunt cogendi, ut aliter facerent cum offensione conscientiæ.

2. Et quia divisio Sacramenti non convenit cum institutione Christi, solet apud nos omitti processio (*m*), quæ hactenus fieri solita est.

II. De conjugio Sacerdotum.

1. PUblica querela fuit de exemplis Sacerdotum, qui non continebant. Quam ob causam & Pius Papa dixisse fertur, fuisse aliquas causas, cur ademptum sit Sacerdotibus conjugium, sed multo majores esse causas, cur

(*k*) Vide Decretum Gratiani P. 3. de consecr. dist. 2. cap. *comperimus.* Verba sunt: *Comperimus autem, quòd quidam sumtâ tantummodò corporis sacri portione à calice sacrati cruoris abstineant, qui procul dubio aut integra sacramenta percipiant aut ab integris arceantur, quia divisio unius ejusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non potest provenire.*

(*l*) Verba canonum sunt: *Veritate manifestâ cedat consuetudo veritati.* Item: *Nemo consuetudinem rationi aut veritati præponat.* Rursus: *si consuetudinem fortassis opponas, advertendum est, quod Dominus dixit:* Ego sum via, veritas & vita, *non dixit*, ego sum consuetudo, sed veritas. *Et certe, ut B. Cypriani utamur sententia*, consuetudo, quantumvis vetusta, quantumvis vulgata veritati est postponenda, & usus, qui veritati est contrarius, est abolendus &c. Vide Decretum Gratiani P. I.

(*m*) Nec tamen ista solitaria ratio est, quæ contra processionem militet, sed illam tantum hîc adducunt Confessores, quod de divisione sacramenti in hoc articulo fuerat actum.

cur reddi debeat. Sic enim ſcribit Platina. (n) Cum igitur Sacerdotes apud nos publica illa ſcandala vitare vellent, duxerunt uxores, ac docuerunt, quòd liceat ipſis contrahere matrimonium. Primùm, quia Paulus (o), dicit: *Unusquisque habeat uxorem ſuam propter fornicationem.* Item: *Melius eſt nubere, quàm uri.* Secundo, Chriſtus inquit: *Non omnes capiunt verbum hoc (p),* ubi docet, non omnes homines ad cælibatum idoneos eſſe, quia Deus creavit hominem ad procreationem, Gen. 1. (q) Nec eſt humanæ poteſtatis, ſine ſingulari dono & opere Dei creationem mutare. Igitur, qui non ſunt idonei ad cælibatum, debent contrahere matrimonium. Nam mandatum Dei & ordinationem Dei nulla lex humana, nullum votum tollere poteſt. Ex his cauſis docent Sacerdotes, ſibi licere uxores ducere. Conſtat etiam, in Eccleſia veteri Sacerdotes fuiſſe maritos. Nam & Paulus ait, (r) *Epiſcopum eligendum eſſe, qui ſit maritus.* Et in Germania primùm, ante annos quadringentos Sacerdotes vi coacti ſunt ad cælibatum, (s) qui quidem adeo adverſati ſunt, ut Archi-Epiſcopus Moguntinus publicaturus edictum Rom. Pontificis de ea re, penè ab iratis Sacerdotibus per tumultum oppreſſus ſit. (t) Et res

(n) Hæc etenim verba Platina in vitis Pontificum, circa finem vitæ Pii II. huic Pontifici attribuit, *Sacerdotibus magnâ ratione ſublatas nuptias, majori reſtituendas videri.*

(o) 1. Cor. VII. 2. 9. (p) Matth. XIX. 12. (q) Gen. I. 28.

(r) 1. Tim. III. 2. (s) Vide Naucleri chronicon vol. 2. in fine generationis 36. f. 469. 707.

(t) Verum hoc eſſe, teſtatus eſt Albertus, Archiep. Mogunt. durante ipſâ prælectione Aug. Confeſſ. An. 1530. factâ ad Ferdinand. I. quærentem. Vide Cœleſtini hiſt. Comit. Auguſt. 1530. T. 2. f. 189. 190 ubi eandem hiſtoriam ex Abbatis Hirsfeldenſis Chronicis transſcriptam plenam exhibet. Adde Can. Apoſt. 5.

res geſta eſt tàm inciviliter, ut non ſolùm in poſterum conjugia prohiberentur, ſed etiam præſentia, contra omnia jura divina & humana, contra ipſos etiam Canones (*u*) factos, non ſolum à Pontificibus, ſed à laudatiſſimis Synodis, diſtraherentur. (*x*)

2. Et cùm ſeneſcente modo, paulatim natura humana fiat imbecillior, convenit proſpicere, ne plura vitia ſerpant in Germaniam. Porro Deus inſtituit conjugium, ut eſſet remedium humanæ infirmitatis. (*y*) Ipſi Canones (*z*) veterem rigorem interdum poſterioribus temporibus propter imbecillitatem hominum laxandum eſſe dicunt, quod optandum eſt, ut fiat & in hoc negotio. Ac videntur Eccleſiis aliquando defuturi paſtores, ſi diutius prohibeatur conjugium.

3. Cùm autem extet mandatum Dei, cùm mos Eccleſiæ notus ſit, cùm impurus cælibatus plurima pareat ſcandala, adulteria & alia ſcelera digna animadverſione boni magiſtratus, tamen mirum eſt, nulla in re majorem exerceri ſævitiam, quàm adverſus conjugium Sacerdotum. Deus præcipit *honore* afficere *conjugium*. (*zz*) Leges in omnibus rebuspublicis benè conſtitutis, etiam apud Ethnicos, maximis honoribus ornaverunt. At nunc capitalibus pœnis excruciantur, & quidem Sacerdotes contra Canonum voluntatem, nullam aliam ob

(*u*) Vide diſt. 82. 84.

(*x*) Conf. diſt. 27. cap. Presbyteris. diſt. 32. cap. eos.

(*y*) Non ante ſed poſt lapſum. Inſtitutio enim matrimonii à Deo in Paradiſo facta fuit, non ſaltem reſpiciendo ad ſtatum integritatis, ſed & ad ſtatum lapſûs, quem Deus prævidebat. Unde *evantualiter* ſaltem hunc finem intendit Deus.

(*z*) Diſt. 34. cap. fraternitatis. in decr. Grat. P. I. Adde P. 2. cauſ. I. qu. 7. cap. Requiritis.

(*zz*) Vide Ebr. XIII. 4.

ob causam, nisi propter conjugium. *(a)* Paulus vocat doctrinam dæmoniorum, quæ prohibet conjugium. 1. Timoth. 4. *(b)* Id facilè nunc intelligi potest, cùm talibus suppliciis prohibitio conjugii defenditur.

4. Sicut autem nulla lex humana potest mandatum Dei tollere, ita nec votum potest tollere mandatum Dei. Proinde etiam Cyprianus svadet, ut mulieres nubant, quæ non servant promissam castitatem. Verba ejus sunt hæc, lib. 1. epistola XI. *(c)* *Si autem perseverare nolunt aut non possunt, meliùs est, ut nubant, quàm ut in ignem deliciis suis cadant, certe nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant.* Et æquitate quadam utuntur ipsi Canones *(d)* erga hos, qui ante justam ætatem voverunt, quomodo ferè hactenus fieri consvevit.

III. De Missa.

1. Falsò accusantur Ecclesiæ nostræ, quòd Missam aboleant, retinetur enim Missa *(e)* apud nos, & summa reverentia celebratur. Servantur & usitatæ ceremoniæ ferè omnes, *(f)* præterquam quod Latinis cantionibus

(a) Confer. infra *Ap. XI. Art. de Conj. Sacerd.* §. *1. 13. & 17.* & Lutherum T. 2. Jen. Germ. f. 237. Sleidanum continuatum L. 25. f. 775. & Claud. Espencæum L. 1. de contin. C. 12. f. *696.*

(b) 1. Timoth. IV. 3.

(c) Ad Pomponium de Virginibus. Est epistola IV. L. 1. in editione Oxoniensi, in editione verò Baluzianâ ep. 62. f. 102.

(d) Vide decr. P. 1. dist. 77. c. *placuit* Causa 20. qu. 1. c. *sanctimoniales.*

(e) Non sacrificium Missaticum, nec Missa Romana, sed S. Eucharistia, prout à Christo fuit instituta, quæ hîc vulgato termino *Missa* nuncupatur.

(f) Tunc temporis nondum omnia in modernam formam fusa erant, sed multæ adhùc cerimoniæ Pontificiæ in administratione S. Cœnæ retinebantur. Vide Formulam Missæ Wittebergensem à Luthero confectam, quæ exstat T. 2. lat. Jen. f. 556. sqq. & T. 3. Germ. Jen. f. 269. sqq.

tionibus admiſcentur alicubi Germanicæ, (g) quæ additæ ſunt ad docendum populum. Nam ad hoc unum opus eſt ceremoniis, ut doceant imperitos. (h) Et non modo Paulus (i) præcipit uti lingua intellecta populo in Eccleſia, ſed etiam ita conſtitutum eſt humano jure. (k)

2. Aſſuefit populus, ut unà utantur Sacramento, ſi qui ſunt idonei, id quoque auget reverentiam ac religionem publicarum ceremoniarum. Nulli enim admittuntur, niſi antea explorati. (l) Admonentur etiam homines de dignitate & uſu Sacramenti, quantam conſolationem afferat pavidis conſcientiis, ut diſcant Deo credere, & omnia bona à Deo expectare & petere. Hic cultus delectat Deum, talis uſus Sacramenti alit pietatem erga Deum. Itaque non videntur apud adverſarios Miſſæ majore religione fieri, quam apud nos.

3. Conſtat autem, hanc quoque publicam & longè maximam querelam omnium bonorum virorum diu fuiſſe, quod Miſſæ turpiter profanarentur, collatæ ad quæſtum. Neque enim obſcurum eſt, quàm late pateat

(g) De Lutheri Cantionali Germanico variisque illius editionibus antiquis & recentioribus vide, quæ ſcripſit Fabricius in centifolio Lutherano p. 293. 294. 753. 754. quæ & nos ſcripſimus in Diſſ. de rectâ Theologiæ hymnodicæ conformatione C. 4. §. 1. Cæterùm poſtea latinæ cantiones ubique abrogatæ fuere.

(h) Addit Witteb. β. poſt *imperitos*, *& quosdam excitet verè ad timorem aut fidem ac orationem tractatio verbi Dei.*

(i) 1. Cor. I. 17. XIV. 16.

(k) Vide Nov. 123. Conſtit. Cæſar. L. 6. C. 73. Decretum Innoc. III. in Conc. Lat. 1215. capit. in Decr. de offic. Jud. Ord. Confer. hîc Heideggeri tumulum Conc. Trid. T. 2. p. 274. ſeqq. Verba iſta: *ita conſtitutum eſſe humano jure* omittit Cœl.

(l) Addit Cœl. *atque auditi.*

pateat hic abuſus in omnibus templis, à qualibus celebrentur Miſſæ, tantùm propter mercedem aut ſtipendium, quam multi contra interdictum Canonum celebrent. Paulus (*m*) autem graviter minatur his, qui indigne tractant Euchariſtiam, cùm ait: *Qui ederit panem hunc, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis Domini.* Itaque, cum apud nos admonerentur Sacerdotes de hoc peccato, deſierunt apud nos privatæ Miſſæ, (*n*) cùm fere nullæ privatæ Miſſæ niſi quæſtus cauſa fierent.

4. Neque ignoraverunt hos abuſus Epiſcopi, qui, ſi correxiſſent eos in tempore, minus nunc eſſet diſſenſionum. Antea ſua diſſimulatione multa vitia paſſi ſunt in Eccleſiam ſerpere. Nunc ſero incipiunt queri de calamitatibus Eccleſiæ, cùm hic tumultus non aliunde ſumſerit occaſionem, quam ex illis abuſibus, qui tam manifeſti erant, ut tolerari ampliùs non poſſent. Magnæ diſſenſiones de Miſſa, de Sacramento extiterunt. Fortaſſe dat pœnas orbis tam diuturnæ profanationis Miſſarum, quam in Eccleſiis tot ſeculis toleraverunt iſti, qui emendare & poterant & debebant. Nam in Decalogo (*o*) ſcriptum eſt: *Qui Dei nomine abutitur, non erit impunitus.* At ab initio mundi nulla res divina ita videtur unquam ad quæſtum collata fuiſſe, ut Miſſa.

5. Acceſſit opinio, quæ auxit privatas Miſſas in infinitum, videlicet quod Chriſtus ſua paſſione ſatisfecerit pro peccato originis, & inſtituerit Miſſam, in qua fieret oblatio pro quotidianis delictis, mortalibus & veniali-

(*m*) 1. Cor. XI. 27.
(*n*) Ubi Sacerdos ſibi ſoli ſacramentum porrigit.
(*o*) Exord. XX. 7.

venialibus. (*p*) Hinc manavit publica opinio, quod Missa sit opus delens peccata vivorum & mortuorum ex opere operato. (*q*) Hic cœptum est disputari, utrum una Missa dicta pro pluribus tantundem valeat, quantum singulæ pro singulis (*r*). Hæc disputatio peperit istam infinitam multitudinem Missarum.

6. De his opinionibus nostri admonuerunt, quod dissentiant à scripturis sanctis, & lædant gloriam passionis Christi. Nam passio Christi fuit oblatio & satisfactio non solùm pro culpa originis, sed etiam pro omnibus reliquis peccatis, ut ad Hebræos scriptum est (*s*): *Sanctificati sumus per oblationem Jesu Christi semel:* Item, *una oblatione consummavit in perpetuum sanctificatos.*

Item scriptura (*t*) docet, *nos coram Deo justificari per fidem in Christum,* cùm credimus, nobis remitti peccata propter Christum (*u*). Jam si Missa delet peccata vivorum & mortuorum ex opere operato, contingit justificatio ex opere Missarum, non ex fide, quod scriptura non patitur.

Sed Christus (*x*) jubet *facere in sui memoriam*, quare Missa instituta est, ut fides in iis, qui utuntur Sacramento, recordetur, quæ beneficia accipiat per Christum, & erigat & consoletur pavidam conscientiam. Nam id est meminisse Christi, beneficia meminisse, ac

(*p*) Loca Pontificiorum hùc pertinentia vide apud Jo. Gerhardum in loco de pœnit. n. 118. & J. B. Carpzovium in isag. in libros symbolicos p. 651. 652.

(*q*) Vide Carpzovium l. c. p. 659. 660.

(*r*) Vide Carpzovium l. c. p. 660. 661.

(*s*) Hebr. X. 10. 14.

(*t*) Rom. III. 28.

(*u*) Verba *cùm credimus, nobis remitti peccata propter Christum,* non habet Cœl.

(*x*) Luc. XXII. 19.

ac ſentire, quod verè exhibeantur nobis. Nec ſatis eſt hiſtoriam recordari, quia hanc etiam Judæi & impii recordari poſſunt. Eſt igitur ad hoc facienda Miſſa, ut ibi porrigatur Sacramentum his, quibus opus eſt conſolatione, ſicut Ambroſius (y) ait: *Quia ſemper pecco, ſemper debeo accipere medicinam.*

8. Cùm autem Miſſa ſit talis communicatio Sacramenti, ſervatur apud nos una communis Miſſa ſingulis feriis (z) atque aliis etiam diebus, ſi qui (a) Sacramento velint uti, ubi porrigitur Sacramentum his, qui petunt. Neque hic mos in Eccleſia novus eſt. Nam veteres ante Gregorium (b) non faciunt mentionem privatæ Miſſæ. De communi Miſſa plurimum loquuntur. Chryſoſtomus (c) ait: *Sacerdotem quotidiè ſtare ad altare, & alios ad communionem accerſere, alios arcere.* Et ex Canonibus veteribus (d) apparet, unum aliquem celebraſſe Miſſam, à quo reliqui Presbyteri & Diaconi ſumſerunt corpus Domini. Sic enim ſonant verba Canonis Nicæni (e): *Accipiant Diaconi ſecundùm ordinem poſt Presbyteros ab Epiſcopo vel à Presbytero ſacram communionem.* Et Paulus (f) de communione jubet, *ut alii alios expectent*, ut fiat communis participatio.

Poſt-

(y) Vel quisquis autor eſt librorum de ſacramentis Ambroſio tributorum. L. 5. C. 4.

(z) Solennioribus & Dominicis diebus, pro ratione tamen magnitudinis Eccleſiarum.

(a) Ægroti vel alii peregre abeuntes aut prælium inituri &c.

(b) Gregorium M. Vide hîc Caſſandri Liturgica C. 16. & Heideggeri tumulum Concilii Tridentini T. 2. p. 253. ſqq.

(c) In hom. 17. in epiſt. ad Hebr. IX. Adde eundem in ſermone 3. in Eph. I.

(d) Vide Carpzovium p. 667. ſeqq. (e) XVIII.

(f) 1. Cor. XI. 33.

9. Poſtquam igitur Miſſa apud nos habet exemplum Eccleſiæ, ex ſcriptura & Patribus, confidimus, improbari eam non poſſe, maximè cùm publicæ ceremoniæ, magna ex parte ſimiles uſitatis ſerventur, tantùm numerus Miſſarum eſt diſſimilis, quem propter maximos & manifeſtos abuſus certè moderari prodeſſet. Nam olim etiam in Eccleſiis frequentiſſimis non fiebat quotidie Miſſa, ut teſtatur hiſtoria Tripartita (g) lib. 9. cap. 38. *Rurſus autem in Alexandria quarta & ſexta feria ſcripturæ leguntur, easque doctores interpretantur, & omnia fiunt præter ſolennem oblationis morem* (h).

IV. De Confeſſione.

1. CONfeſſio in Eccleſiis apud nos non eſt abolita. Non enim ſolet porrigi corpus Domini, niſi antea exploratis & abſolutis. Et docetur populus diligentiſſimè de fide abſolutionis, de qua ante hæc tempora magnum erat ſilentium. Docentur homines, ut abſolutionem plurimi faciant, quia ſit vox Dei, & mandato Dei pronuncietur. Ornatur poteſtas clavium, & commemoratur, quantam conſolationem afferat perterrefactis conſcientiis, & quod requirat Deus fidem, ut illi abſolutioni tanquam voci de cœlo ſonanti credamus, & quod illa fides in Chriſtum verè conſe-

(g) Hiſtoria Eccleſiaſtica tripartita hoc nomen gerit, quod è tribus Græcis Autoribus, Sozomeno, Socrate & Theodoreto ab Epiphanio Scholaſtico verſis per Caſſiodorum Senatorem in epitomen redacta eſt.

(h) Itane ergò hìc oblatio Miſſatica adprobatur? Reſpondeo 1. verba iſta deſumta eſſe è Socratis hiſt. Eccl. L. 5. C. 22. ubi verba ita jacent: δίχα τῆς τῶν μυστηρίων τελετῆς, *præter myſteriorum celebrationem.* 2. obtulere quidem veteres in Euchariſtiâ panem & vinum, ſed non corpus Chriſti. 3. Verba hæc hiſtoricè ſaltem referuntur.

consequatur & accipiat remissionem peccatorum. Antea immodicè extollebantur satisfactiones, fidei vero & meriti Christi ac justitiæ fidei nulla fiebat mentio (*i*), quare in hac parte minimè sunt culpandæ Ecclesiæ nostræ. Nam hoc etiam adversarii tribuere nobis coguntur, quod doctrina de pœnitentia diligentissimè à nostris tractata & patefacta sit.

2. Sed de confessione docent, quod enumeratio delictorum non sit necessaria, nec sint onerandæ conscientiæ cura enumerandi omnia delicta, quia impossibile est omnia delicta recitare, ut testatur Psalmus (*k*): *Delicta quis intelligit?* Item Jeremias (*l*): *Pravum est cor hominis & inscrutabile.* Quod si nulla peccata nisi recitata remitterentur, nunquam acquiescere conscientiæ possent, quia plurima peccata neque vident, neque meminisse possunt. Testantur & veteres scriptores enumerationem non esse necessariam. Nam in Decretis (*m*) citatur Chrysostomus (*n*), qui sic ait: *Non tibi dico, ut te prodas in publicum, neque apud alios te accuses, sed obedire te volo Prophetæ dicenti:* Revela (*o*) ante Deum viam tuam. *Ergo tua confitere peccata apud Deum, verum judicem cum oratione. Delicta tua pronuncia non lingua, sed conscientiæ tuæ memoria,* &c. Et glossa de pœnitentia, Dist. 5. cap. Consideret (*p*), fate-

(*i*) In confessione vel absolutione.

(*k*) Psal. XIX. 13. (*l*) Jerem. XVII. 19.

(*m*) P. 2. causâ 33. qu. 3. dist. 1. C. 87. quis aliquando, in glossâ.

(*n*) hom. 31. in ep. ad Ebr.

(*o*) Ita locus ex vulgatâ citatur. In Ebraicâ veritate exstat גול non à גלה revelare, sed à גלל volvere. Vide Psalm XXXVII. 5. Prov. XVI. 3.

(*p*) P. 2. decreti, causâ 33. qu. 3. Glossæ verba sunt: *melius dicitur, eam* confessionem oris *institutam fuisse à quâdam universalis Ecclesiæ traditione potius, quàm ex novi vel veteris Te-*

fatetur humani juris esse confessionem. Verùm confessio, cum propter maximum absolutionis beneficium, tùm propter alias conscientiarum utilitates apud nos retinetur (q).

V. De Discrimine ciborum.

1. PUblica persuasio fuit non tantùm vulgi, sed etiam docentium in Ecclesiis, quod discrimina ciborum & similes traditiones humanæ sint opera utilia ad promerendam gratiam & satisfactoria pro peccatis (r). Et quod sic senserit mundus, apparet ex eo, quia quotidie instituebantur novæ ceremoniæ, novi ordines, novæ feriæ, nova jejunia, & doctores in templis exigebant hæc opera tanquam necessarium cultum ad promerendam gratiam (s), & vehementer terrebant conscientias, si quid omitterent. Ex hac persuasione de traditionibus multa incommoda in Ecclesia secuta sunt.

2. Primò, obscurata est doctrina de gratia & justitia fidei quæ est præcipua pars Evangelii, & quam maximè oportet extare & eminere in Ecclesia, ut meritum Christi benè cognoscatur, & fides, quæ credit remitti peccata propter Christum, longè supra opera collocetur. Quare & Paulus (t) in hunc locum maximè incumbit, legem & traditiones humanas removet,

stamenti autoritate &c. Vide Corpus Juris Canonici glossatum edit. Lugd. 1555. P. 2. p. 1765. Sed adde hîc alia testimonia à beato parente nostro allata in dogm. Protest. ex Jure canonico p. 63. 64.

(q) Sed non auricularis illa.

(r) Aliter Witteb. β *promerendam remissionem culpæ & pœnæ.*

(s) Witteb. β *justificationem.*

(t) In Epistolis ad Romanos, Galatas, Ephesios, Titum,

vet, ut oſtendat juſtitiam Chriſtianam aliud quiddam eſſe, quam hujusmodi opera, videlicet fidem, quæ credit peccata gratis remitti propter Chriſtum (*u*). At hæc doctrina Pauli penè tota oppreſſa eſt per traditiones, quæ pepererunt opinionem, quod per diſcrimina ciborum, & ſimiles cultus, oporteat mereri gratiam & juſtitiam (*x*). In pœnitentia nulla mentio fiebat de fide, tantùm hæc opera ſatisfactoria proponebantur, in his videbatur pœnitentia tota conſiſtere.

3. Secundo hæ traditiones obſcuraverunt præcepta Dei, quia traditiones longè præferebantur præceptis Dei, Chriſtianiſmus totus putabatur eſſe obſervatio certarum feriarum, rituum, jejuniorum, veſtitûs. Hæ obſervationes erant in poſſeſſione honeſtiſſimi tituli, quod eſſent vita ſpiritualis & vita perfecta. Interim mandata Dei juxta vocationem nullam laudem habebant, quod paterfamilias educabat ſobolem, quod mater pariebat, quod princeps regebat rempublicam, hæc putabantur eſſe opera mundana & imperfecta, & longe & deteriora illis ſplendidis obſervationibus. Et hic error valdè cruciavit pias conſcientias, quæ dolebant ſe teneri imperfecto vitæ genere, in conjugio, in magiſtratibus aut aliis functionibus civilibus, mirabantur Monachos & ſimiles, & falſo putabant illorum obſervationes Deo gratiores eſſe (*y*).

4. Tertio, traditiones attulerunt magna pericula conſcientiis, quia impoſſibile erat omnes traditiones ſervare, & tamen homines arbitrabantur has obſervationes

(*u*) Edit. Witt. β addit: *non propter ulla noſtra opera.*

(*x*) Witt. β *remiſſionem peccatorum & juſtificationem.*

(*y*) Witt. β *magis mereri remiſſionem peccatorum & juſtificationem.*

tiones necessarios esse cultus. Gerson (z) scribit, multos incidisse in desperationem, quosdam etiam sibi mortem conscivisse, quia senserant, se non posse satisfacere traditionibus, & interim consolationem nullam de justitia fidei & de gratia audierant.

5. Videmus, Summistas & Theologos colligere traditiones & quærere ἐπιεικείας, (a) ut levent conscientias, non satis tamen expediunt, sed interdum magis injiciunt laqueos conscientiis. Et in colligendis traditionibus ita fuerunt occupatæ Scholæ & conciones, ut non vacaverit attingere scripturam, & quærere utiliorem doctrinam de fide, de cruce, de spe, de dignitate civilium rerum, de consolatione conscientiarum in arduis tentationibus. Itaque Gerson (b) & alii quidam Theologi graviter questi sunt, se his rixis traditionum impediri, quo minùs versari possent in meliore genere doctrinæ. Et Augustinus (c) vetat onerare conscientias hujusmodi observationibus, & prudentet admonet Januarium, ut sciat eas *indifferenter observandas esse.* Sic enim loquitur.

6. Quare nostri non debent videri hanc causam temerè attigisse aut odio Episcoporum, ut quidem falso suspicantur. Magna necessitas fuit de illis erroribus, qui nati erant ex traditionibus malè intellectis, admonere Ecclesias. Nam Evangelium cogit urgere (d) doctri-

(z) In libro de vitâ spirituali animæ lect. 2. & 4. coroll. 11. & 14. T. 3. op. f. 16. sqq. 44. 48. edit. Antwerp.

(a) Modos rigorem traditionum extenuandi.

(b) ll. cc. item tr. de nuptiis Christi & Ecclesiæ Consid. 1. & passim alibi.

(c) Epist. 118. c. 2. 119. c. 19. ad Januarium. Verba allegantur in Jure Canonico dist. 12. can. *illa autem* & *omnia.*

(d) h. e. urget *remissionem peccatorum & justificationem.*

doctrinam in Ecclesiis de gratia & justitia fidei, quæ tamen intelligi non potest, si putent homines se mereri gratiam (e) per observationes ab ipsis electas.

7. Sic igitur docuerunt, quod per observationem traditionum humanarum non possimus gratiam mereri, aut justificari (f), quare non est sentiendum, quod hujusmodi observationes sint necessarius cultus.

8. Addunt testimonia ex scriptura, Christus Matth. 15. (g) excusat Apostolos, qui non servaverant usitatam traditionem, quæ tamen videbatur de re non illicita sed media esse, & habere cognationem cum baptismatibus legis, & dicit: *Frustra colunt me mandatis hominum* (h). Igitur non exigit cultum inutilem.

9. Et Paulo post addit: *Omne quod intrat in os, non inquinat hominem* (i).

Item Rom. 14. *Regnum Dei non est esca aut potus* (k).

Coloss. 2. *Nemo judicet vos in Cibo, potu, sabbato aut die festo,* (l)

Item, *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quare tanquam viventes in mundo decreta facitis? ne attingas, ne gustes, ne contrectes* (ll).

Actor. 15. (m) ait Petrus: *Quare tentatis Deum, imponentes jugum super cervices discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus, sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum & illi.* Hic vetat Petrus onerare conscientias pluribus ritibus sive Mosis, sive aliis. Et

(e) *Remissionem peccatorum & justificationem.* Witt. β

(f) *Satisfacere pro peccatis* Cœl. *non possimus mereri remissionem peccatorum ac satisfactionem.* Witt. β.

(g) Matth. XV. 3. (h) v. 9. (i) v. 11. (k) Rom. XIV. 17. (l) Coloss. II. 16. (ll) v. 20. (m) Actor. XV. 10.

Et 1. Tim. 4. (*n*) vocat prohibitionem ciborum *doctrinam dæmoniorum*, quia pugnat cum Evangelio, talia opera instituere aut facere, ut per ea mereamur gratiam (*o*), aut quod non possit existere Christianismus (*p*) sine tali cultu.

10. Hîc objiciunt adversarii, quòd nostri prohibeant disciplinam & mortificationem carnis, sicut Jovinianus. Verùm aliud deprehendetur ex scriptis nostrorum. Semper enim docuerunt de cruce, quod Christianos oporteat tolerare afflictiones. Hæc est vera, seria & non simulata mortificatio, variis afflictionibus exerceri, & crucifigi cum Christo.

11. Insuper docent, quòd quilibet Christianus debeat se corporali disciplina aut corporalibus exercitiis & laboribus sic exercere & coërcere, ne saturitas aut desidia extimulet ad peccandum, non ut per illa exercitia mereamur gratiam (*q*), aut satisfaciamus pro peccatis. Et hanc corporalem disciplinam oportet semper urgere, non solùm paucis & constitutis diebus, sicut Christus præcipit: (*r*) *Cavete ne corpora vestra graventur crapula.* Item: *Hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi jejunio & oratione,* (*s*) & Paulus ait: (*t*) *Castigo corpus meum, & redigo in servitutem.* Ubi clarè ostendit, se ideo castigare corpus, non ut per eam disciplinam mereatur remissionem peccatorum, sed ut corpus habeat obnoxium & idoneum ad res spirituales & ad faciendum officium, juxta vocationem suam. Itaque non

(*n*) *1. Tim. IV. 1. 3.* (*o*) *Remissionem peccatorum, & justificationem.* Witteb. β.

(*p*) *Humana justitia* Cœl.

(*q*) *Remissionem culpæ aut mortis æternæ. Et hanc &c.* Witteb. β. Cœl. pro *gratiam* ponit *remissionem peccatorum.*

(*r*) Luc. XXI. 34. (*s*) Matth. XVII. 21. (*t*) 1. Cor. IX. 27.

non damnantur ipſa jejunia, ſed traditiones, quæ certos dies, certos cibos præſcribunt, cum periculo conſcientiæ, tanquam iſtiusmodi opera ſint neceſſarius cultus.

12. Servantur tamen apud nos pleræque traditiones, quæ conducunt ad hoc, ut res ordine geratur in Eccleſia, ut ordo lectionum in Miſſa (*u*) & præcipuæ feriæ. Sed interim homines admonentur, quod talis cultus non juſtificet coram Deo, & quod non ſit ponendum peccatum in talibus rebus, ſi omittantur ſine ſcandalo. Hæc libertas in ritibus humanis non fuit ignota Patribus. Nam in Oriente alio tempore ſervaverunt Paſcha (*x*) quàm Romæ, & cùm Romani propter hanc diſſimilitudinem accuſarent Orientem ſchiſmatis, admoniti ſunt ab aliis, tales mores non oportere ubique ſimiles eſſe. Et Irenæus (*y*) inquit: *diſſonantia jejunii fidei conſonantiam non ſolvit*, ſicut & diſt. 12. (*z*) Gregorius Papa ſignificat, talem diſſimilitudinem non lædere unitatem Eccleſiæ. Et in hiſtoria Tripartita lib. 9. (*a*) multa colliguntur exempla diſſimilium rituum, & recitantur hæc verba: *Mens Apoſtolorum fuit, non de diebus feſtis ſancire, ſed prædicare bonam converſationem & pietatem.*

VI. De votis Monachorum.

1. QUid de votis Monachorum apud nos doceatur, meliùs intelliget, ſi quis meminerit, qualis ſtatus

(*u*) Et hoc ipſum poſtea neglectum fuit. Nec tamen ſic ab Aug. Conf. fuit diſceſſum, quæ Proteſtantibus libertatem reſervavit ritus, uti conducere videretur, immutandi. Vide ſupra p. 50. l. 1.

(*x*) Vide Euſebii Hiſt. Eccl. L. 5. C. 23. 24. editionis Valeſianæ.

(*y*) In ep. ad Victorem, Epiſc. Rom. apud Euſeb. L. 5. C. 24.

(*z*) Cap. *novit fraternitas tua.* decr. P. I. in epiſt. ad Auguſtinum Anglorum Epiſcopum.

(*a*) C. 38. verba ſunt Socratis in hiſt. eccleſ. L. 5. C. 22. f. 283. 284. edit. Valeſ.

tus fuerit Monaſteriorum, quàm multa contra Canones in ipſis Monaſteriis quotidie fiebant. Auguſtini (*b*) tempore erant libera collegia, poſtea, corruptâ diſciplinâ, ubique addita ſunt vota, ut tanquam excogitato carcere diſciplina reſtitueretur. Additæ ſunt paulatim ſupra vota aliæ multæ obſervationes. Et hæc vincula multis ante juſtam ætatem contra Canones (*c*) injecta ſunt. Multi inciderunt errore in hoc vitæ genus, quibus, etiamſi non deeſſent anni, tamen judicium de ſuis viribus defuit. Qui ſic irretiti erant, cogebantur manere, etiamſi quidam beneficio Canonum liberari poſſent. Et hoc accidit magis etiam in Monaſteriis virginum, quàm Monachorum, cùm ſexui imbecilliori magis parcendum eſſet. Hic rigor diſplicuit multis bonis viris ante hæc tempora, qui videbant puellas & adoleſcentes in Monaſteria detrudi propter victum, videbant quàm infeliciter ſuccederet hoc conſilium, quæ ſcandala pareret, quos laqueos conſcientiis injiceret. Dolebant autoritatem Canonum in re periculoſiſſima omnino negligi & contemni.

2. Ad hæc mala accedebat talis perſuaſio de votis, quam conſtabat etiam olim diſplicuiſſe ipſis Monachis, ſi qui paulo cordatiores fuerunt, docebant vota paria eſſe Baptiſmo (*d*), docebant ſe hoc vitæ genere mereri remiſſionem peccatorum, & juſtificationem coram Deo. Imo addebant, vitam Monaſticam non tantùm juſtitiam mereri coram Deo, ſed ampliùs etiam, quia ſerva-

(*b*) Vide Poſſidium in vitâ Auguſtini C. 11. Gerhardum in Confeſſ. Cath. L. 2. ſpec. P. 2. art. 7. C. 2. & Dorſcheum in parall. Monaſt. & acad. diſt. 1. p. 13. ſqq.

(*c*) Diſt. 77. Cap. placuit. Vide hîc prorſus dogmata Proteſt. ex Jure Canonico comprobata à beato Parente noſtro p. 125. ſeqq.

(*d*) Vide infra Ap. AA. XIII. de Vot. Monach. §. 3. circa fin. Art. Smalc. XIV. de Vot. Mon.

ſervaret non modo præcepta, ſed etiam conſilia Evangelica.

3. Ita perſuadebant Monaſticam profeſſionem longè meliorem eſſe Baptiſmo, vitam Monaſticam plus mereri, quam vitam magiſtratuum, vitam paſtorum & ſimilium, qui in mandatis Dei ſine factitiis religionibus ſuæ vocationi ſerviunt. Nihil horum negari poteſt, extant enim in libris eorum (*e*).

4. Quid fiebat poſtea in Monaſteriis? Olim erant ſcholæ ſacrarum literarum & aliarum diſciplinarum, quæ ſunt utiles Eccleſiæ, & ſumebantur inde paſtores & Epiſcopi. Nunc alia res eſt, nihil opus eſt recitare nota. Olim ad diſcendum conveniebant, nunc fingunt, inſtitutum eſſe vitæ genus ad promerendam gratiam & juſtitiam (*f*), imo prædicant, eſſe ſtatum perfectionis, & longè præferunt omnibus aliis vitæ generibus à Deo ordinatis.

5. Hæc ideo recitavimus, nihil odiosè exaggerantes, ut meliùs intelligi poſſet de hac re doctrina noſtrorum. Primùm de his, qui matrimonia contrahunt, ſic docent apud nos, quòd liceat omnibus, qui non ſunt idonei ad cœlibatum, contrahere matrimonium, quia vota non poſſunt ordinationem ac mandatum Dei tollere. Eſt autem hoc mandatum Dei: *Propter fornicationem habeat unusquisque uxorem ſuam* (*g*). Neque mandatum ſolùm, ſed etiam creatio & ordinatio Dei cogit hos ad conjugium, qui ſine ſingulari Dei opere non ſunt excepti, juxta illud: *Non eſt bonum homini eſſe ſolum* (*h*.) Igitur non peccant iſti, qui obtemperant

(*e*) Vide Carpzovium p. 709. ſqq.

(*f*) *Remiſſionem peccatorum & juſtificationem.* Witteb. β.

(*g*) *1. Cor. VII. 2.* (*h*) *Gen. II. 18.*

rant huic mandato & ordinationi Dei. Quid poteſt contra hæc opponi? Exaggeret aliquis obligationem voti, quantum volet, tamen non poterit efficere, ut votum tollat mandatum Dei.

6. Canones (*i*) docent, in omni voto jus ſuperioris excipi, quare multo minùs hæc vota contra mandata Dei valent.

7. Quod ſi obligatio votorum nullas haberet cauſas, cur mutari poſſit, nec Romani Pontifices diſpenſaſſent. Neque enim licet homini obligationem, quæ ſimpliciter eſt juris divini, reſcindere. Sed prudenter judicaverunt Romani Pontifices, æquitatem in hac obligatione adhibendam eſſe. Ideo ſæpè de votis diſpenſaſſe leguntur. Nota eſt hiſtoria de Rege Arragonum (*k*), revocato ex Monaſterio, & extant exempla noſtri temporis.

8. Deinde, cur obligationem exaggerant adverſarii ſeu effectum voti, cùm interim de ipſa voti natura ſileant, quod debet eſſe in re poſſibili, quod debet eſſe voluntarium, ſponte & conſulto conceptum. At, quomodo ſit in poteſtate hominis perpetua caſtitas, non eſt ignotum. Et quotusquisque ſponte & conſulto vovit? Puellæ & adoleſcentes, priusquam judicare poſſunt, perſuadentur ad vovendum, interdum etiam coguntur. Quare non eſt æquum tam rigidè de obligatione diſputare, cùm omnes fateantur contra voti naturam eſſe, quod non ſponte, quod inconſulto admittitur.

9. Ple-

(*i*) Cauſa 20. qu. 4. C. *Monacho non licet vovere.* item 33. qu. 5. C. *Manifeſtum eſt.*

(*k*) Ramiro II. Plura hujusmodi exempla vide apud J. Gerhardum LL. CC. T. 7. de Conjugio §. 549. & Hoſpinianum de origine & progreſſu Monachatûs C. 28. err. 5. f. 168.

9. Plerique canones (*l*) reſcindunt vota ante annum 15. contracta, quia ante illam ætatem non videtur tantum eſſe judicii, ut de perpetua vita conſtitui poſſit. Alius Canon (*m*) plus concedens hominum imbecillitati, addit annos aliquot, vetat enim ante annum 18. votum fieri. Sed utrum ſequemur? Maxima pars habet excuſationem, cur Monaſteria deſerant, quia plurimi ante hanc ætatem voverunt.

10. Poſtremò, etiamſi voti violatio reprehendi poſſet, tamen non videtur ſtatim ſequi, quod conjugia talium perſonarum diſſolvenda ſint. Nam Auguſtinus negat debere diſſolvi, 27. quæſt. 1. cap. Nuptiarum (*n*), cujus non eſt levis autoritas, etiamſi alii poſtea aliter ſenſerunt.

11. Quanquam autem mandatum Dei de conjugio videatur pleroſque liberare à votis, tamen afferunt noſtri & aliam rationem de votis, quod ſint irrita, quia omnis cultus Dei, ab hominibus ſine mandato Dei inſtitutus & electus ad promerendam juſtificationem & gratiam (*o*), impius eſt, ſicut Chriſtus ait (*p*): *Fruſtra colunt me mandatis hominum.* Et Paulus ubique docet, juſtitiam non eſſe quærendam ex noſtris obſervationibus & cultibus, qui ſint excogitati ab hominibus ſed contingere eam per fidem credentibus, ſe recipi in gratiam à Deo propter Chriſtum (*q*).

12. Con-

(*l*) Cauſa 20. qu. 1. C. *firma autem* &c. *illud autem.*

(*m*) Cauſa 20. qu. 1. C. *quia autem.* Confer. diſtinct. 28. C. *De his, quos.*

(*n*) Ita Auguſtinum allegavit Innocentius Papa II. in Cauſ. 27. qu. 1. C. *Ut lex,* cujus ſententia ſubjicitur C. ſequ. *Conjugia viventium non ſunt diſſolvenda.*

(*o*) *Remiſſionem peccatorum, & juſtificationem.* Witteb. β.

(*p*) *Matth. XV. 9.*

(*q*) *Non propter ulla noſtra merita* addit Witt. β.

12. Constat autem Monachos docuisse, quod factitiæ religiones (r) satisfaciant pro peccatis, mereantur gratiam (s) & justificationem. Quid hoc est aliud, quam de gloria Christi detrahere, & obscurare, ac negare justitiam fidei? Sequitur igitur, ista vota usitata impios cultus fuisse, quare sunt irrita. Nam votum impium, & factum contra mandata Dei, non valet, neque enim debet votum vinculum esse iniquitatis, ut Canon dicit (t).

13. Paulus dicit (u): *Evacuati estis à Christo, qui in lege justificamini, à gratia excidistis.* Ergo etiam (x), qui votis justificari volunt, evacuantur à Christo, & à gratia excidunt. Nam & hi, qui votis tribuunt justificationem, tribuunt propriis operibus hoc, quod propriè ad gloriam Christi pertinet. Neque vero negari potest, quin Monachi docuerint, se per vota & observationes suas justificari & mereri remissionem peccatorum, imo affinxerunt absurdiora, dixerunt se aliis mutuari sua opera. Hæc si quis velit odiosè exaggerare, quam multa possit colligere, quorum jam ipsos Monachos pudet? Ad hæc persuaserunt hominibus,

(r) Cultus (s) *Remissionem peccatorum* Witt. β.
(t) Caus. 22. qu. 4. C. *inter cætera.* (u) *Gal. V. 4.*
(x) Hic contextus in ed. Witteb. β. ita fluit: *Id est, qui sentiunt, quòd mereantur propriis operibus remissionem peccatorum & quòd propter propriam legis impletionem placeant Deo, nec sentiunt, quòd propter Christum gratis accipiant fide donatam remissionem peccatorum per misericordiam Dei & quod propter Christum placeant Deo, hi amittunt Christum, quia fiduciam debitam Christo & promissioni Dei transferunt ad opera. Item opponunt iræ Dei, non Propitiatorem Christum, sed propria opera, quare honorem debitum Christo transferunt ad opera nostra. Constat autem, Monachos hoc docere, quòd suis observationibus mereantur remissionem peccatorum, quòd habeant Deum propi-*

bus, factitias religiones esse statum Christianæ perfectionis. An non est hoc justificationem tribuere operibus? (y) Non est leve scandalum in Ecclesia populo proponere certum cultum ab hominibus excogitatum sine mandato Dei, & docere, quod talis cultus justificet homines? Quia justitia fidei, quam maxime oportet tradi in Ecclesia, obscuratur, cùm illæ mirificæ *religiones Angelorum* (z), simulatio paupertatis & *humilitatis*, & cœlibatus offunduntur oculis hominum.

14. Præterea obscurantur præcepta Dei & verus cultus Dei, cùm audiunt homines, solos Monachos esse in statu perfectionis, quia perfectio Christiana est, seriò timere Deum, & rursus concipere magnam fidem, & confidere propter Christum, quod habeamus Deum placatum, petere à Deo, & certo expectare auxilium in omnibus rebus gerendis, juxta vocationem, interim foris diligenter facere bona opera, & servire vocationi. In his rebus est vera perfectio, & verus cultus Dei, non est in cœlibatu aut mendicitate, aut veste

tium propter has observationes. Quare docent confidere suis operibus, non propitiationi Christi. Hæc fiducia est impia & cum Evangelio pugnat & in judicio Dei deprehendetur esse inanis. Non enim possunt opera nostra opponi iræ ac judicio Dei. Tantùm ita placatur ira Dei, quando gratuitam misericordiam propter Christum promissam fide apprehendimus. Amittunt igitur Christum, qui fiduciam non in Christum, sed in opera propria collocant. Præterea Monachi docuerunt, suum vitæ genus statum esse perfectionis, quia observarent non solùm præcepta, sed etiam consilia. Hic error maximè pugnat cum Evangelio, quòd finxerunt, se præceptis ita satisfacere, ut amplius etiam facerent. Et hinc natus est horribilis error, quod finxerunt, se habere merita supererogationis. Hæc applicaverunt pro aliis, ut satisfactiones essent pro alienis peccatis. Hæc si quis odiose &c.

(y) Verba *ad hæc* usque ad *operibus* omittit Witteb. ß.

(z) Col. II. 18.

veſte ſordida. Verùm populus concipit multas perniciosas opiniones ex illis falſis præconiis vitæ Monaſticæ. Audit, ſine modo laudari cœlibatum, ideò cum offenſione conſcientiæ verſatur in conjugio. Audit, ſolos mendicos eſſe perfectos, ideo cum offenſione conſcientiæ retinet poſſeſſiones, negotiatur. Audit, conſilium Evangelicum eſſe de non vindicando, ideò alii in privata vita non verentur ulciſci, audiunt enim conſilium eſſe, non præceptum. Alii omnes magiſtratus & civilia officia judicant indigna eſſe Chriſtianis (*a*).

15. Leguntur exempla hominum (*b*), qui deſerto conjugio, deſerta reipublicæ adminiſtratione, abdiderunt ſe in Monaſteria. Id vocabant fugere ex mundo, & quærere vitæ genus, quod Deo magis placeret, nec videbant, Deo ſerviendum eſſe in illis mandatis, quæ ipſe tradidit, non in mandatis, quæ ſunt excogitata ab hominibus. Bonum & perfectum vitæ genus eſt, quod habet mandatum Dei. De his rebus neceſſe eſt admonere homines. Et ante hæc tempora reprehendit Gerſon (*c*) errorem Monachorum de perfectione, & teſtatur, ſuis temporibus novam vocem fuiſſe, quod vita Monaſtica ſit ſtatus perfectionis.

16. Tam multæ impiæ opiniones hærent in votis, quod juſtificent (*d*), quod ſint perfectio Chriſtiana, quod ſervent (*e*) conſilia & præcepta, quod habeant opera ſupererogationis. Hæc omnia cùm ſint falſa & inania, faciunt vota irrita. VII.

(*a*) *Et cum conſilio Evangelico pugnare* addit Cœl.

(*b*) Id fecit Caſſiodorus, Theodorici Gothorum Regis Cancellarius, nec non Carolomannus, filius Caroli Martelli, pluresque alii.

(*c*) Librò de religionis perfectione, item de Conſiliis Evangelicis & ſtatu perfectionis, it. libro de perfectione cordis.

(*d*) *Mereantur remiſſionem peccatorum & juſtificationem.* Witt. *β*.

(*e*) Addit Witt. *β*. *Monachi.*

VII. De poteſtate Eccleſiaſtica.

1. MAgnæ diſputationes fuerunt de poteſtate Epiſcoporum, in quibus nonnulli incommodè commiſcuerunt poteſtatem Eccleſiaſticam, & poteſtatem gladii. Et ex hac confuſione maxima bella, maximi motus extiterunt, dum Pontifices freti poteſtate clavium, non ſolùm novos cultus inſtituerunt, reſervatione caſuum, violentis excommunicationibus conſcientias oneraverunt, ſed etiam regna mundi transferre & Imperatoribus adimere imperium conati ſunt. Hæc vitia multo antè reprehenderunt in Eccleſia homines pii & eruditi. Itaque noſtri ad conſolandas conſcientias coacti ſunt oſtendere diſcrimen Eccleſiaſticæ poteſtatis & poteſtatis gladii, & docuerunt utramque propter mandatum Dei religiosè venerandam & honore afficiendam eſſe, tanquam ſumma Dei beneficia in terris.

2. Sic autem ſentiunt, poteſtatem clavium, ſeu poteſtatem Epiſcoporum, juxta Evangelium, poteſtatem eſſe ſeu mandatum Dei, prædicandi Evangelii, remittendi & retinendi peccata & adminiſtrandi Sacramenta. Nam cum hoc mandato Chriſtus (*f*) mittit Apoſtolos: *Sicut miſit me Pater, ita & ego mitto vos, accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis peccata, retenta ſunt,* Marc. 16. (*g*) *Ite, prædicate Evangelium omni creaturæ,* &c.

3. Hæc poteſtas tantùm exercetur docendo ſeu prædicando verbum, & porrigendo Sacramenta, vel multis vel ſingulis juxta vocationem, quia conceduntur non res corporales, ſed res æternæ, juſtitia æterna, Spi-

(*f*) *Joh.* XX. 21. *ſeq.* (*g*) *Marc.* XVI. *v.* 15.

Spiritus ſanctus, vita æterna. Hæc non poſſunt contingere niſi per miniſterium verbi & ſacramentorum, ſicut Paulus (*h*) dicit: *Evangelium eſt potentia Dei, ad ſalutem omni credenti.* Itaque cum poteſtas Eccleſiaſtica concedat res æternas, & tantum exerceatur per miniſterium verbi, non impedit politicam adminiſtrationem, ſicut ars canendi nihil impedit politicam adminiſtrationem. Nam politica adminiſtratio verſatur circa alias res, quam Evangelium. Magiſtratus defendit non mentes, ſed corpora & res corporales adverſus manifeſtas injurias, & coercet homines gladio & corporalibus pœnis, ut juſtitiam civilem & pacem retineat (*i*).

4. Non igitur commiſcendæ ſunt poteſtates Eccleſiaſtica & civilis. Eccleſiaſtica ſuum mandatum habet, Evangelii docendi & adminiſtrandi Sacramenta. Non irrumpat in alienum officium, non transferat regna mundi, non abroget leges Magiſtratuum, non tollat legitimam obedientiam, non impediat judicia de ullis civilibus ordinationibus aut contractibus, non præſcribat leges magiſtratibus de forma reipublicæ, ſicut dicit Chriſtus (*k*): *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* Item (*l*): *Quis conſtituit me judicem aut diviſorem ſuper vos?* Et Paulus ait Philipp. 3. (*m*) *Noſtra politia in cœlis eſt.* 2 Cor. 10. (*n*) *Arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia, ſed potentia Deo, ad deſtruendas cogitationes, &c.* Ad hunc modum diſcernunt noſtri utriusque poteſtatis officia, & jubent, utramque honore afficere & agnoſcere, utramque Dei donum & beneficium eſſe.

Si

(*h*) Rom. I. 16.
(*i*) Hic Cœl. *retineant. Evangelium defendit mentes adverſus impias opiniones, adverſus diabolum & mortem æternam.*
(*k*) Joh. XVIII. 36. (*l*) Luc. XII. 14. (*m*) Phil. III. 20.
(*n*) 2 Cor. X. 4.

5. Si quam habent Episcopi potestatem gladii, hanc non habent Episcopi ex mandato Evangelii, sed jure humano donatam à Regibus & Imperatoribus ad administrationem civilem suorum bonorum. Hæc interim alia functio est, quam ministerium Evangelii.

6. Cum igitur de jurisdictione Episcoporum quæritur, discerni debet imperium ab ecclesiastica jurisdictione. Porro secundùm Evangelium, seu, ut loquuntur, de *jure* divino, nulla jurisdictio competit Episcopis, ut Episcopis, hoc est, his, quibus est commissum ministerium verbi & sacramentorum, nisi remittere peccata. Item, cognoscere doctrinam, & doctrinam ab Evangelio dissentientem rejicere, & impios, quorum nota est impietas, excludere à communione Ecclesiæ, sine vi humanâ, sed verbo. Hîc necessario & de jure divino debent eis Ecclesiæ præstare obedientiam, juxta illud: *Qui vos audit, me audit* (*o*).

7. Verum, cum aliquid contra Evangelium docent aut statuunt, tunc habent Ecclesiæ mandatum Dei, quod obedientiam prohibet, Matth. 7. (*p*) *Cavete à Pseudoprophetis.* Gal. 1. (*q*) *Si Angelus de cœlo aliud Evangelium evangelizaverit, anathema sit.* 2 Cor. 13. (*r*) *Non possumus aliquid contra veritatem, sed pro veritate.* Item, *data est nobis potestas ad ædificationem, non ad destructionem.* Sic & Canones præcipiunt, 2. q. 7. Cap. Sacerdotes, & Cap. Oves (*s*). Et Augustinus contra Petiliani Epistolam inquit (*t*): *Nec catholicis Episcopis consentiendum est, sicubi forte falluntur, aut contra Canonicas DEI scripturas aliquid sentiunt.*

8. Si

(*o*) Luc. X. 16. (*p*) Matth. VII. 14.
(*q*) Gal. I. 18. (*r*) 2 Cor. XIII. 8. 10.
(*s*) Decr. P. 2. causâ 2. qu. 7. C. 8. & 13.
(*t*) C. XI. n. 28. edit. Parif. T. 9. f. 355.

8. Si quam habent aliam vel poteſtatem, vel jurisdictionem in cognoſcendis certis cauſis, videlicet matrimonii aut decimarum, &c. hanc habent humano jure, ubi ceſſantibus ordinariis coguntur Principes vel inviti, ſuis ſubditis jus dicere, ut pax retineatur.

9. Præter hæc diſputatur, utrum epiſcopi ſeu paſtores habeant jus inſtituendi ceremonias in Eccleſia, & leges de cibis, feriis, gradibus miniſtrorum, ſeu ordinibus, &c. condendi. Hoc jus qui tribuunt Epiſcopis, allegant teſtimonium (u): *Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Allegant etiam exemplum Apoſtolorum, qui prohibuerunt *abſtinere à ſanguine & ſuffocato (x).* Allegant, Sabbatum mutatum in diem Dominicum contra Decalogum, ut videtur. Nec ullum exemplum magis jactatur, quàm mutatio Sabbati. Magnam contendunt Eccleſiæ poteſtatem eſſe, quod diſpenſaverit de præcepto Decalogi.

10. Sed de hac quæſtione noſtri ſic docent, quod Epiſcopi non habeant poteſtatem ſtatuendi aliquid contra Evangelium, ut ſupra oſtenſum eſt. Docent idem Canones 9. diſtinct. (y) Porro contra ſcripturam eſt, traditiones condere aut exigere, ut per eam obſervationem ſatisfaciamus pro peccatis, aut mereamur gratiam & juſtitiam (z). Læditur enim gloria meriti Chriſti, cum talibus obſervationibus conamur mereri juſtificationem (a). Conſtat autem, propter hanc perſuaſionem in Eccleſia penè in infinitum creviſſe traditiones, oppreſſa interim doctrina de fide & juſtitia fidei, quia ſubinde

(u) Joh. XVI. 12. (x) Act. XV. 18. (y) cap. 8. ſqq.

(z) *mereamur remiſſionem peccatorum.* Witteb. β.

(a) *mereri remiſſionem peccatorum & juſtificationem* Witteb. β. *juſtificari nos ſentimus.* Cœl.

ſubinde plures feriæ factæ ſunt, jejunia indicta, ceremoniæ novæ, novi honores (b) ſanctorum inſtituti ſunt, quia arbitrabantur ſe, autores talium rerum, his operibus mereri gratiam (c). Sic olim creverunt Canones pœnitentiales, quorum adhuc in ſatisfactionibus veſtigia quædam videmus.

11. Item autores traditionum faciunt contra mandatum Dei, cum collocant peccatum in cibis, in diebus, & ſimilibus rebus, & onerant Eccleſiam ſervitute legis, quaſi oporteat apud Chriſtianos ad promerendam juſtificationem cultum eſſe ſimilem Levitico, cujus ordinationem commiſerit Deus Apoſtolis & Epiſcopis, ſic enim ſcribunt quidam. Et videntur Pontifices aliqua ex parte exemplo legis Moſaicæ decepti eſſe (d). Hinc ſunt illa onera, quod peccatum mortale ſit, etiam ſine offenſione aliorum, in feriis laborare manibus (e), quod ſit peccatum mortale, omittere horas Canonicas, quod certi cibi polluant conſcientiam, quod jejunia ſint opera placantia Deum (f), quod peccatum in caſu reſer-

(b) *Ordines* Cœl.

(c) *remiſſionem peccatorum & juſtificationem* Witteb. β.

(d) Editio Witteb. β. ſic: *Item plerique Scriptores fingunt, in Novo Teſtamento oportere cultum ſimilem eſſe Levitico, cujus ordinationem commiſerit Deus Apoſtolis & Epiſcopis. Et videntur Scriptores exemplo legis Moſaicæ decipi, quaſi juſtitia Novi Teſtamenti ſit externa obſervatio certorum rituum. Sicut igitur in lege peccatum erat, edere ſuillam carnem &c. ita in Novo Teſt. collocant peccatum in cibis, in diebus, in veſtitu & ſimilibus rebus. Et exiſtimant, ſine his rebus juſtitiam Novi Teſt. non poſſe exiſtere.*

(e) Hæc poſteriora inde â voce *onera* omittit Witteb. β.

(f) *quod jejunia mereantur remiſſionem peccatorum, quod ſint neceſſaria ad juſtitiam N. T.* Witteb. β. *quod jejunia non natura, ſed afflictiva ſint opera placantia Deum* Cœl.

reſervato non poſſit remitti; niſi acceſſerit autoritas reſervantis, cum quidem ipſi Canones non de reſervatione culpæ, ſed de reſervatione pœnæ Eccleſiaſticæ (g) loquantur.

12. Unde habent jus Epiſcopi has traditiones imponendi Eccleſiis, ad illaqueandas conſcientias? Cum Petrus (h) vetet, *imponere jugum diſcipulis*, cum Paulus dicat, *poteſtatem ipſis datam eſſe ad ædificationem, non ad deſtructionem (i).* Cur igitur augent peccata per has traditiones (k)?

Verum extant clara teſtimonia, quæ prohibent condere tales traditiones ad promerendam gratiam (l), aut tanquam neceſſarias ad ſalutem (m). Paulus Col. 2. (n) *Nemo vos judicet in cibo, potu, parte diei feſti, novilunio aut Sabbatis.* Item (o): *Si mortui eſtis cum Chriſto ab elementis mundi, quare tanquam viventes in mundo, decreta facitis: Non attingas, non guſtes, non contrectes, quæ omnia pereunt uſu, & ſunt mandata & doctrinæ hominum, quæ habent ſpeciem ſapientiæ.* Item ad Titum (p) aperte prohibet traditiones: *non attendentes Judaicis fabulis, & mandatis hominum averſantium veritatem.* Et Chriſtus Matth. 15. (q) inquit de his, qui exigunt traditiones: *Sinite illos, cæci ſunt, & duces cæcorum.* Et improbat tales cultus: *Omnis plantatio, quam non plantavit pater meus cœleſtis, eradicabitur.* (r)

13. Si

(g) *Canonicæ* Witteb. β.
(h) Act. XV. 10. (i) 2 Cor. XIII. 10.
(k) Hæc poſt vocem *conſcientias* poſita non exſtant Witteb. β.
(l) *remiſſionem peccatorum* Witteb. β.
(m) *neceſſarias ad juſtitiam Novi Teſt. ad ſalutem.*
(n) Col. II. 16. (o) Col. II. 20. 21. 22. (p) Tit. I. 14.
(q) Matth. XV. 14. (r) Matth. XV. 13.

13. Si jus habent Episcopi onerandi Ecclesias infinitis *(s)* traditionibus, & illaqueandi conscientias, cur toties prohibet scriptura condere & audire traditiones *(t)*? cur vocat eas doctrinas dæmoniorum *(u)*? Num frustra hæc præmonuit Spiritus sanctus? Relinquitur igitur, cum ordinationes institutæ tanquam necessariæ aut cum opinione promerendæ gratiæ *(x)*, pugnent cum Evangelio, quod non liceat ullis Episcopis tales cultus instituere aut exigere *(y)*. Necesse est enim, in Ecclesiis retineri doctrinam de libertate Christianâ, quod non sit necessaria servitus legis ad justificationem, sicut in Galatis *(z)* scriptum est: *Nolite iterum jugo servitutis subjici.* Necesse est retineri præcipuum Evangelii locum, quod gratiam *(a)* per fidem in Christum gratis *(b)* consequamur, non propter certas observationes, aut propter cultus ab hominibus institutos.

14. Quid igitur sentiendum est de die Dominico, & similibus ritibus templorum? Ad hæc respondent, quod liceat Episcopis seu Pastoribus facere ordinationes, ut res ordine gerantur in Ecclesia, non ut per illas mereamur gratiam *(c)* aut satisfaciamus pro peccatis, aut obligentur conscientiæ, ut judicent esse necessarios cultus, ac sentiant se peccare, cum sine offensione aliorum violant.

(s) *talibus* Cœl. (t) *novas traditiones* Cœl.
(u) 1. Tim. IV. 1.
(x) *remissionis peccatorum* Witteb. β. *justificationis* Cœl.
(y) Addit Cœl. *tanquam necessarios.* (z) Gal. V. 1.
(a) *remissionem peccatorum & justificationem.* Witteb. β.
(b) *gratis* omittit Cœlest.
(c) *remissionem peccatorum* Witteb. β. Plane omittit Cœl.

lant (*d*). Sic Paulus (*e*) ordinat, ut in congregatione mulieres velent capita, ut ordine audiantur in Ecclesia interpretes &c.

15. Tales ordinationes convenit Ecclesias propter caritatem & tranquillitatem servare eatenus, ne alius alium offendat, ut ordine & sine tumultu omnia fiant in Ecclesiis, verum ita, ne conscientiæ onerentur, ut ducant res esse necessarias ad salutem, ac judicent se peccare, cum violant eas sine aliorum offensione, sicut nemo dixerit peccare mulierem, quæ in publicum non velato capite procedit, sine offensione hominum.

16. Talis est observatio diei Dominici, Paschatis, Pentecostes & similium feriarum & rituum. Nam qui judicant Ecclesiæ autoritate pro Sabbato institutam esse diei Dominici observationem, tanquam necessariam, longè errant. Scriptura abrogavit Sabbatum, quæ docet omnes ceremonias Mosaicas post revelatum Evangelium omitti posse (*f*). Et tamen quia opus erat constituere certum diem, ut sciret populus, quando convenire deberet, apparet, Ecclesiam ei rei destinasse diem Dominicum, qui ob hanc quoque causam videtur magis placuisse, ut haberent homines exemplum Christianæ libertatis, & scirent, nec Sabbati nec alterius diei observationem necessariam esse.

17. Extant prodigiosæ disputationes de mutatione legis, de ceremoniis novæ legis, de mutatione Sabbati, quæ omnes ortæ sunt ex falsa persvasione, quod oporteat in Ecclesia cultum esse similem Levitico, &, quòd Christus commiserit Apostolis & Episcopis excogitare novas ceremonias, quæ sint ad salutem necessariæ.

(*d*) Omittit hæc Cœl. (*e*) 1. Cor. XI. 5. seqq. XIV. per tot.
(*f*) Aliter paulò hic Witt. β. & Cœl.

ceſſariæ. Hi errores ſerpſerunt in Eccleſiam, cùm juſtitia fidei non ſatis clarè doceretur. Aliqui diſputant, diei Dominici obſervationem non quidem juris divini eſſe, ſed quaſi juris divini, præſcribunt de feriis, quatenus liceat operari. Hujusmodi diſputationes quid ſunt aliud, niſi laquei conſcientiarum? Quanquam enim conentur epiikeizare (*ff*) traditiones, tamen nunquam poteſt æquitas deprehendi, donec manet opinio neceſſitatis, quam manere neceſſe eſt, ubi ignorantur juſtitia fidei, & libertas Chriſtiana.

18. Apoſtoli juſſerunt abſtinere à ſanguine (*g*), quis nunc obſervat? neque tamen peccant, qui non obſervant, quia ne ipſi quidem Apoſtoli voluerunt onerare conſcientias tali ſervitute, ſed ad tempus prohibuerunt propter ſcandalum. Eſt enim perpetua voluntas Evangelii conſideranda in decreto (*h*). Vix ulli Canones ſervantur accuratè, & multi quotidiè exoleſcunt apud illos etiam, qui diligentiſſimè defendunt traditiones. Nec poteſt conſcientiis conſuli, niſi hæc æquitas ſervetur, ut ſciamus, eos ſine opinione neceſſitatis ſervari, nec lædi conſcientias, etiamſi traditiones exoleſcant (*i*).

19. Facilè autem poſſent Epiſcopi legitimam obedientiam retinere, ſi non urgerent ſervare traditiones, quæ bona conſcientia ſervari non poſſunt. Nunc imperant cælibatum, nullos recipiunt, niſi jurent, ſe puram Evangelii doctrinam nolle docere. Non petunt Eccleſiæ, ut Epiſcopi honoris ſui jactura ſarciant concordiam, quod tamen decebat bonos paſtores facere. Tantum petunt, ut injuſta onera remittant, quæ nova

(*ff*) Æquas reddere
(*g*) Actor. XV. 20.
(*h*) Illo Apoſtolico.
(*i*) Aliter paulò Cœl.

nova ſunt, & præter conſuetudinem Eccleſiæ catholicæ recepta. Fortaſſis initio quædam conſtitutiones habuerunt probabiles cauſas, quæ tamen poſterioribus temporibus non congruunt. Apparet etiam, quasdam errore receptas eſſe, quare Pontificiæ clementiæ (k) eſſet, illas nunc mitigare, quia talis mutatio non labefacit Eccleſiæ unitatem. Multæ enim traditiones humanæ tempore mutatæ ſunt, ut oſtendunt ipſi Canones. Quod ſi non poteſt impetrari, ut relaxentur obſervationes, quæ ſine peccato non poſſunt præſtari, oportet nos regulam Apoſtolicam ſequi, quæ præcipit, *Deo magis obedire quàm hominibus* (l). Petrus (m) vetat Epiſcopos *dominari*, & Eccleſiis imperare. Nunc non id agitur, ut Dominatio eripiatur Epiſcopis, ſed hoc unum petitur, ut patiantur Evangelium purè doceri, & relaxent paucas quasdam obſervationes, quæ ſine peccato ſervari non poſſunt. Quod ſi nihil remiſerint, ipſi viderint, quomodo Deo rationem reddituri ſint, quod pertinacia ſua cauſam ſchismati præbent.

EPILOGUS.

HI ſunt præcipui (n) articuli, qui videntur habere controverſiam. Quanquam enim de pluribus abuſibus dici poterat, tamen, ut fugeremus prolixitatem, præcipua complexi ſumus, ex quibus cætera facilè judicari

(k) In Germanico, *darum ſollten die Biſchœffe der Gütigkeit ſeyn.* Modeſtiſſimus ſanè hìc eſt Confeſſorum ſtylus.

(l) Actor. V. 29. (m) 1. Petr. V. 3.

(n) Adeoque non omnes.

judicari poſſunt (*o*). Magnæ querelæ fuerunt de indulgentiis, de peregrinationibus, de abuſu excommunicationis. Parochiæ multipliciter vexabantur per ſtationarios(*p*). Infinitæ contentiones erant paſtoribus cum monachis, de jure parochiali, de confeſſionibus, de ſepulturis, de extraordinariis concionibus, & de aliis innumerabilibus rebus. Hujusmodi negotia prætermiſimus, ut illa, quæ ſunt in hac cauſâ præcipua, breviter propoſita, facilius cognoſci poſſent. Neque hic quicquam ad ullius contumeliam dictum aut collectum eſt. Tantùm ea recitata ſunt, quæ videbantur neceſſariò dicenda eſſe, ut intelligi poſſit in doctrina ac ceremoniis, apud nos nihil eſſe receptum contra ſcripturam aut Eccleſiam catholicam, quia manifeſtum eſt, nos diligentiſſime caviſſe, ne qua nova & impia dogmata in Eccleſias noſtras ſerperent.

Hos articulos ſuprà ſcriptos voluimus exhibere juxta edictum C. M. in quibus confeſſio noſtra extaret, & eorum, qui apud nos docent, doctrinæ ſumma cerneretur. Si quid

(*o*) Vide hîc prorſus J. J. Mülleri *hiſt. der Augſp. Conf.* L. 3. C. 21. p. 666. ſqq.

(*p*) De his vide Chemnitium in examine Concilii Tridentini P. 4. L. 3. C. 16. f. 118. & Hottingerum in Cent. 16. Hiſt. Eccleſ. ſect. 3. p. 929.

quid in hac confessione desiderabitur, parati sumus latiorem informationem, Deo volente, juxta scripturas exhibere,

Cæsareæ Majest. V.

Fideles & subditi

JOHANNES Dux Saxoniæ Elector.
GEORGIUS Marchio Brandenburgensis.
ERNESTUS Dux Luneburgensis.
PHILIPPUS Landgravius Hessorum.
JOHANNES FRIDERICUS Dux Saxoniæ (q).
WOLFGANGUS Princeps ab Anhalt.
SENATUS Magistratusque Nürnbergensis.
SENATUS Reutlingensis (r).

APOLOGIA AUGUSTANÆ CONFESSIONIS.

PHILIPPUS MELANCHTHON LECTORI S. D.

POstquam Confessio Principum nostrorum publicè prælecta est, Theologi quidam ac Monachi (s) *adornaverunt confu-*

(q) Omittit hunc Cœl. sed ponunt alii adduntque: *Franciscus, Dux Lüneburgensis.* Uterque non subscripserat exemplo Germanico, forsan, quòd tum regentes Principes haud essent. Vide Theol. Saxon. *nochmalige Haupt-Verthaydigung des Aug-Apffels* C. 28. p. 524. 525. & Alberti *Widerlegung der Augsp. & anti-Aug. Con.ess.* P. 1. p. 76.

(r) Post exhibitionem Aug. Conf. in ipsis comitiis adhùc subscripsere Civitates Kemten, Hailbrunn, Winsheim & Weissenburg. Vide Müllerum l. c. C. 28. p. 720. C. 39. p. 896.

(s) Præcipui fuere Jo. Eck, Jo. Faber, Conr. Wimpina, Jo. Cochlæus. Vide opera Luth. Germ. Jen. T. 5. f. 34.

confutationem nostri scripti (t), *quam cùm Cæs. Majestas curasset etiam in consessu Principum prælegi, postulavit à nostris principibus, ut illi confutationi assentirentur* (u). *Nostri autem, quia audierant, multos articulos improbatos esse, quos abjicere sine offensione conscientiæ non poterant, rogaverunt sibi exhiberi exemplum confutationis, ut & videre, quid damnarent adversarii, & rationes eorum refellere possent. Et in tali causa, quæ ad religionem & ad docendas conscientias pertinet, arbitrabantur fore, ut non gravatim exhiberent suum scriptum adversarii. Sed non potuerunt id impetrare nostri, nisi periculosissimis conditionibus, quas recipere non poterant* (x). *Instituta est autem deinde pacificatio* (y), *in qua apparuit, nostros nullum onus quamlibet incommodum detrectare, quod sine offensione conscientiæ suscipi posset. Sed adversarii obstinate hoc postulabant, ut quosdam manifestos abusus atque errores approbaremus, quod cum non possemus facere, iterum postulavit Cæs. Maj. ut principes nostri assentirentur confutationi. Id facere Principes nostri recusarunt. Quomodo enim assentirentur in causa Religionis, scripto non inspecto? Et audierant articulos quosdam damnatos esse, in quibus non poterant judicia adversariorum sine scelere comprobare. Jusserant autem me & alios quosdam parare Apologiam Confessionis, in qua exponerentur Cæs. Majestati causæ, quare non reciperemus confutationem, & ea, & quæ objecerant*

(t) Vide supra introd. hist. C. 3. §. 4. in notâ.

(u) Vide J. J. Mülleri *historie der Augsp. Confess.* L. 3. C. 24. p. 697. sqq.

(x) Vide Müllerum l. c. C. 25. p. 701. sqq. Witt. β. addit: *nisi vellent, se in discrimen certum conjicere.*

(y) Vide eundem Müllerum l. c. C. 26. p. 706. sqq.

jecerant adversarii, diluerentur. Quidam enim ex nostris inter prælegendum capita locorum & argumentorum exceperant (z). Hanc Apologiam obtulerunt ad extremum Cæsareæ Majest. ut cognoscerent, nos maximis & gravissimis causis impediri, quò minùs confutationem approbaremus. Verùm Cæs. Majestas non recepit oblatum scriptum (zz). Postea editum est decretum quoddam, in quo gloriantur adversarii, quod nostram Confessionem ex scripturis confutaverint (zzz). Habes igitur, Lector, nunc Apologiam nostram, ex qua intelliges, & quid adversarii judicaverint, retulimus enim bona fide, & quod articulos aliquot contra manifestam scripturam Spiritus sancti damnaverint. Tantùm abest, ut nostras sententias per scripturas labefactaverint. Quanquam autem initiò Apologiam instituimus communicato cum aliis consilio, tamen ego inter excudendum quædam adjeci. Quare meum nomen profiteor, ne quis queri possit sine certo autore librum editum esse. Semper hic meus mos fuit in his controversiis, ut quantum omnino facere nossem, retinerem formam usitatæ doctrinæ, ut faciliùs aliquando coire concordia posset. Neque multò secus nunc facio, etsi rectè possem longiùs abducere hujus ætatis homines ab adversariorum opinionibus. Sed adversarii sic agunt causam, ut ostendant se neque veritatem, neque concordiam quærere, sed ut sanguinem nostrum exorbeant. Et nunc scripsi, quàm moderatissime potui, ac, si quid videtur dictum asperiùs, hic mihi præfandum est, me cum Theologis ac Monachis, qui scripserunt Confutationem, litigare, non cum Cæsare aut Principibus, quos, ut debeo, veneror. Sed vidi nuper Confutationem, & animadverti, adeò insidiose & calumniose scriptam esse, ut

(z) Exstant hæc in operibus Luth. Jen. T. 5. f. 95. b. sqq.
(zz) Vide Müllerum l. c. C. 39. p. 900. 901.
(zzz) Vide eundem l. c. C. 24. p. 699. C. 48. p. 1000.

ut fallere etiam cautos in certis locis posset. Non tractavi tamen omnes cavillationes. Esset enim infinitum opus, sed præcipua argumenta complexus sum, ut extet apud omnes nationes testimonium de nobis, quòd recte & pie sentiamus de Evangelio Christi. Non delectat nos discordia, nec nihil movemur periculo nostro, quod quantum sit in tanta acerbitate odiorum, quibus intelligimus accensos esse adversarios, facile intelligimus. Sed non possumus abjicere manifestam veritatem & Ecclesiæ necessariam, quare incommoda & pericula propter gloriam Christi, & utilitatem Ecclesiæ perferenda esse sentimus, & confidimus, Deo probari hoc nostrum officium, & speramus, æquiora de nobis judicia posteritatis fore. Neque enim negari potest, quin multi loci doctrinæ Christianæ, quos maximè prodest extare in Ecclesia, à nostris patefacti & illustrati sint, qui, qualibus & quàm periculosis opinionibus obruti olim jacuerint apud Monachos, Canonistas & Theologos Sophistas, non libet hîc recitare. Habemus publica testimonia multorum bonorum virorum, qui Deo gratias agunt pro hoc summo beneficio, quòd de multis necessariis locis docuerit meliora, quàm passim leguntur apud adversarios nostros. Commendabimus itaque causam nostram Christo, qui olim judicabit has controversias, quem oramus, ut respiciat afflictas & & dissipatas Ecclesias, & in concordiam piam & perpetuam redigat.

1. Primum articulum Confessionis nostræ probant nostri adversarii, in quo exponimus nos credere & docere, quod sit una essentia divina, individua, &c. & tamen tres sint distinctæ personæ ejusdem essentiæ divinæ, & coæternæ, Pater, Filius & Spiritus sanctus. Hunc articulum semper docuimus, & defendimus, & sentimus, eum habere certa & firma

teſtimonia in ſcripturis ſanctis, quæ labefactari non queant. Et conſtanter affirmamus, aliter ſentientes extra Eccleſiam Chriſti & idololatras eſſe, & Deum contumelia afficere.

I. De peccato Originali.

1. SEcundum articulum de peccato originis probant adverſarii. Verùm ita, ut reprehendant tamen definitionem peccati originalis, quam nos obiter recitavimus. Hic in ipſo ſtatim veſtibulo deprehendet Cæſ. Majeſtas, non ſolùm judicium, ſed etiam candorem iſtis defuiſſe, qui confutationem ſcripſerunt. Nam cùm nos ſimplici animo obiter recenſere voluerimus illa, quæ peccatum originis complectitur, iſti acerba interpretatione conficta, ſententiam per ſe nihil habentem incommodi, arte depravant. Sic inquiunt, ſine metu Dei, ſine fide eſſe, eſt culpa actualis. Igitur negant eſſe culpam originalem.

2. Has argutias ſatis apparet in ſcholis natas eſſe, non in Conſilio Cæſaris. Quanquam autem hæc cavillatio facillimè refelli poſſit, tamen, ut omnes boni viri intelligant, nos nihil abſurdi de hac cauſa docere, primùm petimus, ut inſpiciatur germanica Confeſſio, hæc abſolvet nos ſuſpicione novitatis. Sic enim ibi ſcriptum eſt: *Weiter vvird gelehret, daß nach dem Fall Adæ alle Menſchen, ſo natürlich gebohren vverden, in Sünden empfangen und gebohren vverden, das iſt, daß ſie alle von Mutter-Leib an, voll bœſer Luſt und Neigung ſind, keine vvahre Gottesfurcht, keinen vvahren Glauben an GOtt, von Natur haben kœnnen.* Hic locus teſtatur, nos non ſolùm actus, ſed potentiam ſeu dona efficiendi timorem & fiduciam erga Deum adimere propagatis ſecundum carnalem naturam. Dicimus enim ita na-

tos

tos habere concupiſcentiam, nec poſſe efficere verum timorem & fiduciam erga Deum. Quid hic reprehendi poteſt? Bonis viris quidem arbitramur nos ſatis purgatos eſſe. Nam in hanc ſententiam latina deſcriptio potentiam naturæ detrahit, hoc eſt, dona & vim efficiendi timorem & fiduciam erga Deum detrahit & in adultis actus. Ut cum nominamus concupiſcentiam, non tantùm actus ſeu fructus intelligimus, ſed perpetuam naturæ inclinationem.

3. Sed poſtea oſtendemus pluribus verbis, noſtram deſcriptionem conſentire cum uſitata ac veteri definitione. Priùs enim conſilium noſtrum aperiendum eſt, cur his potiſſimùm verbis hoc loco uſi ſimus. Adverſarii in ſcholis fatentur, materiale (ut vocant) peccati originalis eſſe concupiſcentiam, quare in definiendo non fuit prætereunda, præſertim hoc tempore, cùm de ea nonnulli parùm religiosè philoſophantur.

4. Quidam enim diſputant, peccatum originis non eſſe aliquod in natura hominis vitium, ſ. corruptionem, ſed tantùm ſervitutem, ſeu conditionem mortalitatis, quam propagati ex Adam ſuſtineant, ſine aliquo proprio vitio, propter alienam culpam. Præterea addunt, neminem damnari morte æterna propter peccatum originis. Sicut ex ancilla ſervi naſcuntur, & hanc conditionem ſine naturæ vitiis, ſed propter calamitatem matris ſuſtinent. Nos, ut hanc impiam opinionem ſignificaremus nobis diſplicere, concupiſcentiæ mentionem fecimus, optimo animo morbos nominavimus, & expoſuimus, quod natura hominum corrupta & vitioſa naſcatur.

5. Neque verò tantùm concupiſcentiam nominavimus, ſed diximus etiam, deeſſe timorem Dei, & fidem. Id hoc conſilio adjecimus. Extenuant peccatum

catum originis & ſcholaſtici Doctores, non ſatis intelligentes definitionem peccati originalis, quam acceperunt à Patribus. De fomite diſputant, quod ſit qualitas corporis, & ut ſuo more ſint inepti, quærunt, utrum qualitas illa contagione pomi, an ex afflatu ſerpentis contracta ſit? Utrùm augeatur medicamentis? Hujusmodi quæſtionibus oppreſſerunt principale negotium. Itaque cùm de peccato originis loquuntur, graviora vitia humanæ naturæ non commemorant, ſcilicet ignorationem Dei, contemtum Dei, vacare metu & fiducia Dei, odiſſe judicium Dei, fugere Deum judicantem, iraſci Deo, deſperare gratiam, habere fiduciam rerum præſentium, &c. Hos morbos, qui maximè adverſantur legi Dei, non animadvertunt ſcholaſtici. Imo tribuunt interim humanæ naturæ integras vires ad diligendum Deum ſuper omnia, ad facienda præcepta Dei, quoad ſubſtantiam actuum, nec vident, ſe pugnantia dicere. Nam propriis viribus poſſe diligere Deum ſuper omnia, facere præcepta Dei; quid aliud eſt, quàm habere juſtitiam originis? Quod ſi has tantas vires habet humana natura, ut per ſeſe poſſit diligere Deum ſuper omnia, ut confidenter affirmant ſcholaſtici, quid erit peccatum originis? Quorſum autem opus erit gratia Chriſti, ſi nos poſſumus fieri juſti propria juſtitia? Quorſum opus erit Spiritu Sancto, ſi vires humanæ per ſeſe poſſunt Deum ſuper omnia diligere & præcepta Dei facere? Quis non videt, quàm præpoſterè ſentiant adverſarii? Leviores morbos in natura hominis agnoſcunt, graviores morbos non agnoſcunt, de quibus tamen ubique admonet nos ſcriptura, & Prophetæ perpetuo conqueruntur, videlicet, de carnali ſecuritate, de contemtu Dei, de odio Dei & ſimilibus vitiis nobiscum natis.

Sed

Sed poſtquam ſcholaſtici admiſcuerunt doctrinæ Chriſtianæ Philoſophiam de perfectione naturæ, & plusquam ſatis erat, libero arbitrio & actibus elicitis tribuerunt, & homines philoſophica ſeu civili juſtitia, quam & nos fatemur rationi ſubjectam eſſe, & aliquo modo in poteſtate noſtra eſſe, juſtificari coram Deo docuerunt, non potuerunt videre interiorem immunditiam naturæ hominum. Neque enim poteſt judicari, *niſi* ex verbo Dei, quod ſcholaſtici in ſuis diſputationibus non ſæpe tractant.

6. Hæ fuerunt cauſæ, cur in deſcriptione peccati originis, & concupiſcentiæ mentionem fecimus, & detraximus naturalibus viribus hominis timorem & fiduciam erga Deum. Voluimus enim ſignificare, quod peccatum originis hos quoque morbos contineat, ignorationem Dei, contemtum Dei, vacare metu Dei & fiducia erga Deum, non poſſe diligere Deum. Hæc ſunt præcipua vitia naturæ humanæ, pugnantia proprie cum prima tabula Decalogi.

7. Neque novi quidquam diximus. Vetus definitio rectè intellecta prorſus idem dicit, cum ait: peccatum originis carentiam eſſe juſtitiæ originalis. Quid eſt autem juſtitia? Scholaſtici hîc rixantur de dialecticis quæſtionibus, non explicant, quid ſit juſtitia originalis. Porro juſtitia in ſcripturis continet non tantùm ſecundam tabulam Decalogi, ſed primam quoque, quæ præcipit de timore Dei, de fide, de amore Dei. Itaque juſtitia originalis habitura erat non ſolum æquale temperamentum qualitatum corporis, ſed etiam hæc dona, notitiam Dei certiorem, timorem Dei, fiduciam Dei, aut certè rectitudinem, & vim iſta efficiendi. Idque teſtatur ſcriptura, cùm inquit (*a*), *hominem ad imaginem & ſimilitudinem Dei conditum eſſe.* Quod

(*a*) Gen. I. 27.

Quod quid eſt aliud, niſi in homine hanc ſapientiam & juſtitiam effigiatam eſſe, quæ Deum apprehenderet, & in qua reluceret Deus, hoc eſt, homini dona eſſe data, notitiam Dei, timorem Dei, fiduciam erga Deum, & ſimilia. Sic enim interpretantur ſimilitudinem Dei Irenæus (*b*) & Ambroſius (*c*), qui cùm alia multa in hanc ſententiam dicit, tùm ita inquit: *Non eſt ergo anima ad imaginem Dei, in qua Deus non ſemper eſt.* Et Paulus ad Epheſios (*d*) & Coloſſenſes (*e*) oſtendit, *imaginem Dei notitiam Dei eſſe, juſtitiam & veritatem.* Nec Longobardus (*f*) veretur dicere, quod juſtitia originis *ſit ipſa ſimilitudo Dei, quæ homini indita eſt à Deo.* Recitamus veterum ſententias, quæ nihil impediunt Auguſtini interpretationem de imagine (*g*).

8. Itaque vetus definitio cùm inquit, peccatum eſſe carentiam juſtitiæ, detrahit non ſolùm obedientiam inferiorum virium hominis, ſed etiam detrahit notitiam Dei, fiduciam erga Deum, timorem & amorem Dei, aut certè vim iſta efficiendi detrahit. Nam & ipſi Theologi in ſcholis tradunt, iſta non effici ſine certis donis & auxilio gratiæ. Nos ipſa dona nominamus, ut res intelligi poſſit, notitiam Dei, timorem & fiduciam erga Deum. Ex his apparet, veterem definitionem prorſus idem dicere, quod nos dicimus, detrahentes metum Dei & fiduciam, videlicet non actus tantùm, ſed dona & vim ad hæc efficienda.

9. Ea-

(*b*) Adv. hær. L. 5. C. 11. §. 2. C. 12. §. 4. f. 305. 307. edit. Maſſuet.

(*c*) In libro de Eſau ſive fugâ ſeculi Opp. T. 4. f. 313. edit. Baſil. Comm. in Pſ. 118. ſerm. 8. & 10. &c. Allegata vero verba exſtant in lib. 6. hexaëm. C. 8. T. 4. f. 82. edit. Baſil. T. 1. f. 130. edit. Pariſ.

(*d*) Epheſ. IV. 23. 24. (*e*) Coloſſ. III. 10.

(*f*) Lombardus 2. ſent. diſt. 16.

(*g*) Confer hic Gerhardum in locis Theol. de imag. Dei T. 2. §. 26. ſqq.

9. Eadem eſt ſententia definitionis, quæ extat apud Auguſtinum, qui ſolet definire peccatum originis concupiſcentiam eſſe (*h*). Significat enim concupiſcentiam ſucceſſiſſe amiſſa juſtitia. Nam ægra natura, quia non poteſt Deum timere & diligere, Deo credere, quærit & amat carnalia. Judicium Dei aut ſecura contemnit, aut odit perterrefacta. Ita & defectum complectitur Auguſtinus, & vitioſum habitum, qui ſucceſſit. Neque vero concupiſcentia tantùm corruptio qualitatum corporis eſt, ſed etiam prava converſio ad carnalia in ſuperioribus viribus. Nec vident, quid dicant, qui ſimul tribuunt homini concupiſcentiam non mortificatam à Spiritu Sancto, & dilectionem Dei ſuper omnia.

10. Nos igitur rectè expreſſimus utrumque in deſcriptione peccati originalis, videlicet defectus illos, non poſſe Deo credere, non poſſe Deum timere ac diligere. Item habere concupiſcentiam, quæ carnalia quærit contra verbum Dei, hoc eſt, quærit non ſolùm voluptates corporis, ſed etiam ſapientiam & juſtitiam carnalem, & confidit his bonis, contemnens Deum. Neque ſolùm veteres, ſed etiam recentiores, ſi qui ſunt cordatiores, docent ſimul iſta verè peccatum originis eſſe, defectus videlicet, quos recenſui, & concupiſcentiam. Sic enim inquit Thomas (*i*): *Peccatum originis habet privationem originalis juſtitiæ, & cum hoc inordinatam diſpoſitionem partium animæ, unde non eſt privatio pura, ſed quidam habitus corruptus.* Et Bonaventura (*k*): *Cùm quæritur, quid ſit originale peccatum, rectè*

(*h*) L. 1. de nuptiis & Concup. ad Valerianum C. 25. & 31. & contra Julianum Pelag C. 3. 8. 9.
(i) Primâ ſecundæ, qu. 82. art. 1.
(*k*) L. 2. ſuper ſent. diſt. 30. art. 2. qu. 1. n. 20.

rectè respondetur, quod sit concupiscentia immoderata. Rectè etiam respondetur, quod sit debitæ justitiæ carentia. Et in una istarum responsionum includitur altera. Idem sensit Hugo (*l*), cum ait: *Originale peccatum esse ignorantiam in mente, & concupiscentiam in carne.* Significat enim, nos nascentes afferre ignorationem Dei, incredulitatem, diffidentiam, contemtum, odium Dei. Hæc enim complexus est, cùm ignorantiam nominat. Et hæ sententiæ consentiunt cum Scripturis. Nam Paulus interdum expresse nominat defectum, ut 1. Corinth. 2. (*ll*) *Animalis homo non percipit ea, quæ Spiritus Dei sunt.* Alibi (*m*) *concupiscentiam* nominat *efficacem in membris*, & parientem malos fructus. Plures locos citare de utraque parte possemus, sed in re manifesta nihil opus est testimoniis. Et facile judicare poterit prudens lector, has non tantùm culpas actuales esse, sine metu Dei, & sine fide esse. Sunt enim durabiles defectus in natura non renovata.

11. Nihil igitur de peccato originis sentimus alienum aut à scriptura, aut à catholica Ecclesia, sed gravissimas sententias Scripturæ & Patrum obrutas Sophisticis rixis Theologorum recentium repurgamus & in lucem restituimus. Nam res ipsa loquitur, recentiores Theologos non animadvertisse, quid voluerint Patres de defectu loquentes. Est autem necessaria cognitio peccati originis. Neque enim potest intelligi magnitudo gratiæ Christi, nisi morbis nostris cognitis. Tota hominis justitia mera est hypocrisis coram Deo, nisi agnoverimus, cor naturaliter vacare amore,

(*l*) de S. Victore lib. de Sacram. part. 7. T. 3. op.
(*ll*) 1. Cor. II. 14. (*m*) Rom. VII. 5.

amore, timore, fiducia Dei. Ideo Propheta (*n*) inquit: *Poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum.* Item: (*o*) *Ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax,* id eſt, non rectè ſentiens de Deo.

12. Hic flagellant adverſarii etiam Lutherum, quod ſcripſerit: *Peccatum originis manere poſt Baptiſmum.* Addunt hunc articulum jure damnatum eſſe à Leone X. (*p*) Sed Cæſ. Majeſt. in hoc loco manifeſtam calumniam deprehendet. Sciunt enim adverſarii, in quam ſententiam Lutherus hoc dictum velit, quod peccatum originis reliquum ſit poſt Baptiſmum. Semper ita ſcripſit, quod Baptiſmus tollat reatum peccati originalis, etiamſi materiale, ut iſti vocant, peccati maneat, videlicet concupiſcentia. Addidit etiam de materiali, quod Spiritus ſanctus datus per Baptiſmum, incipit mortificare concupiſcentiam & novos motus creat in homine. Ad eundem modum loquitur & Auguſtinus (*q*), qui ait: *Peccatum in Baptiſmo remittitur, non ut non ſit, ſed ut non imputetur.* Hic palam fatetur, eſſe, hoc eſt, manere peccatum, tametſi non imputetur. Et hæc ſententia adeo placuit poſterioribus, ut recitata ſit & in Decretis (*r*). Et contra Julianum inquit Auguſtinus (*s*): *Lex iſta, quæ eſt in membris, remiſſa eſt regeneratione ſpirituali, & manet in carne mortali. Remiſſa eſt, quia reatus ſolutus eſt Sacramento, quo renaſcuntur*

(*n*) Jerem. XXXI. 19. (*o*) Pſ. CXVI. 11.

(*p*) in bullâ excomm. A. 1520. contra Lutherum edita, err. 2.

(*q*) L. 1. de nuptiis & concup. C. 25. T. 7. op. edit. Baſil. f. 824. 825. & T. 10. edit. Pariſ. f. 294. itemque L. 6. contra Julianum Pelagianum C. 16. T. 7. edit. Baſil. f. 1123. 1124. T. 10. edit. Pariſ. f. 689.

(*r*) De conſecr. diſt. 4. c. 2.

(*s*) L. 2. C. 3. edit. Pariſ. T. 10. f. 529. & Baſil. T. 7. f. 967.

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

tur fideles. Manet autem, quia operatur desideria, contra quæ dimicant fideles. Sic ſentire ac docere Lutherum ſciunt adverſarii, &, cùm rem improbare non poſſint, verba tamen calumniantur, ut hoc artificio innocentem opprimant.

13. At diſputant, concupiſcentiam pœnam eſſe, non peccatum, Lutherus defendit peccatum eſſe. Supra dictum eſt, Auguſtinum definire peccatum originis, quod ſit concupiſcentia. Expoſtulent cum Auguſtino, ſi quid habet incommodi hæc ſententia. Præterea Paulus (t) ait, *Concupiſcentiam neſciebam eſſe peccatum, niſi lex diceret: non concupiſces.* Item: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me legi peccati, quæ eſt in membris meis.* Hæc teſtimonia nulla cavillatione everti poſſunt. Clarè enim appellant concupiſcentiam peccatum, quod tamen his, qui ſunt in Chriſto, non imputatur, etſi res ſit natura digna morte, ubi non condonatur. Sic Patres citra controverſiam ſentiunt. Nam Auguſtinus longa diſputatione refellit opinionem iſtorum (u), qui ſentiebant concupiſcentiam in homine non eſſe vitium, ſed ἀδιάφορον, ut corporis color aut adverſa valetudo ἀδιάφορον dicitur.

14. Quod ſi contendent adverſarii, fomitem eſſe ἀδιάφορον, reclamabunt non ſolùm multæ ſententiæ ſcripturæ, ſed planè tota Eccleſia. Quis enim unquam auſus eſt dicere, hæc eſſe ἀδιάφορα, etiamſi perfectus conſenſus non accederet, dubitare de ira Dei, de gratia Dei, de verbo Dei, iraſci judiciis Dei, indignari, quod Deus non eripit ſtatim ex afflictionibus, fremere, quod impii meliore fortuna utuntur, quàm

(t) Rom. VII. 7. 23. (u) Pelagianorum in libris contra illos, maximè L. 6. contra Julianum.

quàm boni, incitari ira, libidine, cupiditate gloriæ, opum, &c. Et hæc agnoſcunt in ſe homines pii, ut apparet in Pſalmis ac Prophetis. Sed in Scholis transtulerunt hùc ex Philoſophia prorſus alienas ſententias, quòd propter paſſiones nec boni, nec mali ſimus, nec laudemur, nec vituperemur, item, nihil eſſe peccatum, niſi voluntarium. Hæ ſententiæ apud Philoſophos de civili judicio dictæ ſunt, non de judicio Dei. Nihilo prudentiùs aſſuunt & alias ſententias, naturam non eſſe malam. Id in loco dictum non reprehendimus, ſed non rectè detorquetur ad extenuandum peccatum originis. Et tamen hæ ſententiæ leguntur apud Scholaſticos, qui intempeſtivè commiſcent philoſophicam ſeu civilem doctrinam de moribus cum Evangelio. Neque hæc in Scholis tantùm diſputabantur, ſed ex Scholis, ut fit, efferebantur ad populum. Et hæ perſuaſiones regnabant & alebant fiduciam humanarum virium, & opprimebant cognitionem gratiæ Chriſti. Itaque Lutherus volens magnitudinem peccati originalis & humanæ infirmitatis declarare, docuit, reliquias illas peccati originalis non eſſe ſua natura in homine ἀδιάφορα, ſed indigere gratia Chriſti, ne imputentur, item Spiritu Sancto, ut mortificentur.

15. Quanquam Scholaſtici utrumque extenuant, peccatum & pœnam, cùm docent, hominem propriis viribus poſſe mandata Dei facere. In Geneſi (x) aliter deſcribitur pœna impoſita pro peccato originis. Ibi enim non ſolùm morti & aliis corporalibus malis ſubjicitur humana natura, ſed etiam regno diaboli. Nam ibi fertur hæc horribilis ſententia: *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter ſemen tuum, & ſemen*

(x) Geneſ. III. 15.

men illius. Defectus & concupiſcentia ſunt pœnæ & peccata. Mors & alia corporalia mala, & tyrannis diaboli propriè pœnæ ſunt. Eſt enim natura humana in ſervitutem tradita, & captiva à diabolo tenetur, qui eam impiis opinionibus & erroribus dementat & impellit ad omnis generis peccata. Sicut autem diabolus vinci non poteſt, niſi auxilio Chriſti, ita non poſſumus nos propriis viribus ex iſta ſervitute eximere. Ipſa mundi hiſtoria oſtendit, quanta ſit potentia regni diaboli. Plenus eſt mundus blaſphemiis contra Deum, & impiis opinionibus, & his vinculis habet diabolus irretitos ſapientes & juſtos coram mundo. In aliis oſtendunt ſe craſſiora vitia. Cùm autem datus ſit nobis Chriſtus, qui & hæc peccata & has pœnas auferat, & regnum diaboli, peccatum & mortem deſtruat, beneficia Chriſti non poterunt cognoſci, niſi intelligamus mala noſtra. Ideo de his rebus noſtri concionatores diligenter docuerunt, & nihil novi tradiderunt, ſed ſanctam ſcripturam, & ſanctorum Patrum ſententias propoſuerunt.

16. Hæc arbitramur ſatisfactura eſſe Cæſ. Majeſtati de puerilibus & frigidis cavillationibus, quibus adverſarii articulum noſtrum calumniati ſunt. Scimus enim nos rectè & cum catholica Eccleſia Chriſti ſentire. Sed, ſi renovabunt hanc controverſiam adverſarii, non defuturi ſunt apud nos, qui reſpondeant & veritati patrocinentur. Nam adverſarii in hac cauſa magna ex parte, quid loquantur, non intelligunt. Sæpe dicunt pugnantia. Nec formale peccati originis nec defectus, quos vocant, rectè ac dialecticè expediunt. Sed nos hoc loco noluimus iſtorum rixas nimis ſubtiliter excutere, tantum ſententiam ſanctorum Patrum, quam & nos ſequimur, communibus & notis verbis duximus eſſe recitandam,

De

De Chriſto.

Tertium articulum probant adverſarii, in quo confitemur duas in Chriſto naturas, videlicet naturam humanam aſſumtam à Verbo in unitatem perſonæ ſuæ. Et quod idem Chriſtus paſſus ſit ac mortuus, ut reconciliaret nobis Patrem & reſuſcitatus, ut regnet, juſtificet & ſanctificet credentes, &c. juxta Symbolum Apoſtolorum & Symbolum Nicenum.

II. De Juſtificatione.

1. IN quarto, quinto, ſexto, & infra in articulo XX. damnant nos, quod docemus, homines non propter ſua merita, ſed gratis propter Chriſtum conſequi remiſſionem peccatorum fide in Chriſtum. Utrumque enim damnant, & quod negamus, homines propter ſua merita conſequi remiſſionem peccatorum, & quod affirmamus, homines fide conſequi remiſſionem peccatorum & fide in Chriſtum juſtificari. Cùm autem in hac controverſia præcipuus locus doctrinæ Chriſtianæ agitetur, qui rectè intellectus illuſtrat & amplificat honorem Chriſti, & affert neceſſariam & uberrimam conſolationem piis conſcientiis, rogamus, ut Cæſarea Majeſtas de rebus tantis clementer nos audiat. Nam adverſarii, cùm neque, quid remiſſio peccatorum, neque, quid fides, neque, quid gratia, neque, quid juſtitia ſit intelligant, miſere contaminant hunc locum, & obſcurant gloriam & beneficia Chriſti, & eripiunt piis conſcientiis propoſitas in Chriſto conſolationes. Ut autem & confirmare confeſſionem noſtram, & diluere ea, quæ adverſarii objiciunt, poſſimus, initio quædam præfanda ſunt, ut fontes utriusque generis doctrinæ & adverſariorum, & noſtræ cognoſci poſſint.

2. Univerſa ſcriptura in hos duos locos præcipuos dis-

tribui debet, in legem & promiſſiones. Aliâs enim legem tradit, aliâs tradit promiſſionem de Chriſto, videlicet, cùm aut promittit Chriſtum venturum eſſe & pollicetur propter eum remiſſionem peccatorum, juſtificationem & vitam æternam, aut in Evangelio Chriſtus, poſtquam apparuit, promittit remiſſionem peccatorum, juſtificationem & vitam æternam. Vocamus autem legem in hac diſputatione, decalogi præcepta, ubicunque illa in ſcripturis leguntur. De ceremoniis & judicialibus legibus Moiſi in præſentia nihil loquimur.

3. Ex his adverſarii ſumunt, legem quia humana ratio naturaliter intelligit aliquo modo legem, habet enim idem judicium ſcriptum divinitus in mente, & per legem quærunt remiſſionem peccatorum & juſtificationem: Decalogus autem requirit non ſolùm externa opera civilia, quæ ratio utcunque efficere poteſt, ſed etiam requirit alia longè ſupra rationem poſita, ſcilicet, verè timere Deum, verè diligere Deum, verè invocare Deum, verè ſtatuere, quod Deus exaudiat, & expectare auxilium Dei in morte, in omnibus afflictionibus, denique requirit obedientiam erga Deum in morte & omnibus afflictionibus, ne has fugiamus, aut averſemur, cùm Deus imponit.

4. Hic Scholaſtici ſecuti Philoſophos tantùm docent juſtitiam rationis, videlicet, civilia opera, & affingunt, quod ratio ſine Spiritu ſancto poſſit diligere Deum ſupra omnia. Nam, donec humanus animus otioſus eſt, nec ſentit iram aut judicium Dei, fingere poteſt, quod velit Deum diligere, quod velit propter Deum benefacere. Ad hunc modum docent, homines mereri remiſſionem peccatorum, faciendo, quod eſt in ſe, hoc eſt, ſi ratio dolens peccato, eliciat actum dilectionis Dei, aut bene operetur propter Deum. Et hæc opinio, quia naturaliter blanditur homi-

hominibus, peperit & auxit multos cultus in Ecclesia, vota Monastica, abusus Missæ. Et subinde alii alios cultus atque observationes hac opinione excogitaverunt. Et ut fiduciam talium operum alerent atque augerent, affirmaverunt, Deum necessario gratiam dare sic operanti, necessitate non coactionis, sed immutabilitatis.

5. In hac opinione multi magni & perniciosi errores hærent, quos longum esset enumerare. Tantùm illud cogitet prudens lector, si hæc est justitia Christiana, quid interest inter Philosophiam, & Christi doctrinam? Si meremur remissionem peccatorum his nostris actibus elicitis, quid præstat Christus? Si justificari possumus per rationem & opera rationis, quorsum opus est Christo aut regeneratione? Et ex his opinionibus jam eo prolapsa res est, ut multi irrideant nos, qui docemus, aliam justitiam præter philosophicam quærendam esse. Audivimus quosdam pro concione, ablegato Evangelio, Aristotelis Ethica enarrare (y). Nec errabant isti, si vera sunt, quæ defendunt adversarii. Nam Aristoteles de moribus civilibus adeo scripsit eruditè, nihil ut de his requirendum sit amplius (z). Videmus extare libellos, in quibus conferuntur quædam dicta Christi cum Socratis, Zenonis & aliorum dictis, quasi ad hoc venerit Christus, ut traderet leges quasdam, per quas mereremur

(y) Hoc Tubingæ factum est à Gabr. Biel. Vide J. J. Moseri vitas Theol. Tub. Dec. I. p. 31.

(z) Hæc laus Aristoteli in foro Philosophico datur à Melanchthone, non in foro Theologico, ubi Aristotelis virtutes, inter quas sanè & pietatem erga Deum imo & alia omisit, haud valent. Unde & heic Lutherus de Aristotele ipsiusque doctrinâ morali in Theologiam à Scholasticis invectâ perperam sentit. Vide J. F. Buddei theses philosophicas de nævis Ethicæ Aristotelicæ, Halæ Magdeb. A. 1698. editas.

mereremur remiſſionem peccatorum, non acciperemus gratis propter ipſius merita. Itaque ſi recipimus hic adverſariorum doctrinam, quod mereamur operibus rationis remiſſionem peccatorum & juſtificationem, nihil jam intererit inter juſtitiam philoſophicam, aut certè Phariſaicam, & Chriſtianam.

6. Quanquàm adverſarii, ne Chriſtum omnino prætereant, requirunt notitiam hiſtoriæ de Chriſto, & tribuunt ei, quod meruerit nobis dari quendam habitum, ſive, ut ipſi vocant, primam gratiam, quam intelligunt habitum eſſe inclinantem, ut faciliùs diligamus Deum. Exiguum tamen eſt, quod huic habitui tribuunt, quia fingunt actus voluntatis ante habitum illum, & poſt illum habitum ejusdem ſpeciei eſſe. Fingunt, voluntatem poſſe diligere Deum, ſed habitus ille tamen extimulat, ut idem faciat libentiùs. Et jubent mereri hunc habitum primùm per præcedentia merita, deinde jubent mereri operibus legis incrementum illius habitus, & vitam æternam. Ita ſepeliunt Chriſtum, ne eo Mediatore utantur homines, & propter ipſum ſentiant, ſe gratis accipere remiſſionem peccatorum & reconciliationem, ſed ſomniant, ſe propria impletione legis mereri remiſſionem peccatorum, & propria impletione legis coram Deo juſtos reputari, cùm tamen legi nunquam ſatisfiat, cùm ratio nihil faciat, niſi quædam civilia opera, interim neque timeat Deum, neque verè credat ſe Deo curæ eſſe. Et, quanquam de habitu illo loquuntur, tamen ſine juſtitia fidei neque exiſtere dilectio Dei in hominibus, neque, quid ſit dilectio Dei, intelligi poteſt.

7. Et, quòd fingunt diſcrimen inter meritum congrui & meritum condigni, ludunt tantùm, ne videantur

deantur apertè πελαγιανίζειν. Nam, ſi Deùs neceſſario dat gratiam pro merito congrui, jam non eſt meritum congrui, ſed meritum condigni. Quanquam, quid dicant, non vident. Poſt habitum illum dilectionis fingunt, hominem de condigno mereri. Et tamen jubent dubitare, utrum adſit habitus. Quomodo igitur ſciunt, utrum de congruo an de condigno mereantur? Sed tota hæc res conficta eſt ab otioſis hominibus, qui non nôrunt, quomodo contingat remiſſio peccatorum, & quomodo in judicio Dei & terroribus conſcientiæ fiducia operum nobis excutiatur. Securi hypocritæ ſemper judicant, ſe de condigno mereri, ſive adſit habitus ille, ſive non adſit, quia naturaliter confidunt homines propriâ juſtitiâ, ſed conſcientiæ perterrefactæ ambigunt & dubitant, & ſubinde alia opera quærunt & cumulant, ut acquieſcant. Hæ nunquam ſentiunt, ſe de condigno mereri, & ruunt in deſperationem, niſi audiant præter doctrinam legis Evangelium de gratuita remiſſione peccatorum & juſtitia fidei.

8. Ita nihil docent adverſarii, niſi juſtitiam rationis, aut certe legis, in quam intuentur, ſicut Judæi in velatam Moiſi faciem, & in ſecuris hypocritis, qui putant ſe legi ſatisfacere, excitant præſumtionem & inanem fiduciam operum & contemtum gratiæ Chriſti. E contra pavidas conſcientias adigunt ad deſperationem, quæ operantes cum dubitatione nunquam poſſunt experiri, quid ſit fides, & quam ſit efficax, ita ad extremum penitus deſperant.

9. Nos autem de juſtitia rationis ſic ſentimus, quod Deus requirat eam, & quod propter mandatum Dei neceſſario ſint facienda honeſta opera, quæ

decalogos præcipit, juxta illud: *Lex eſt pædagogus* (a). Item: *Lex eſt injuſtis poſita* (b). Vult enim Deus coerceri carnales illa civili diſciplina, & ad hanc conſervandam dedit leges, literas, doctrinam, magiſtratus, pœnas. Et poteſt hanc juſtitiam (c) utcunque ratio ſuis viribus efficere, quanquam ſæpe vincitur imbecillitate naturali, & impellente diabolo ad manifeſta flagitia. Quanquam autem huic juſtitiæ rationis libenter tribuimus ſuas laudes, nullum enim majus bonum habet hæc natura corrupta, & rectè inquit Ariſtoteles (d), *neque Heſperum, neque Luciferum formoſiorem eſſe juſtitia*, ac Deus etiam ornat eam corporalibus præmiis, tamen non debet cum contumelia Chriſti laudari.

10. Falſum eſt enim, quod per opera noſtra mereamur remiſſionem peccatorum.

11. Falſum eſt & hoc, quod homines reputentur eſſe juſti coram Deo, propter juſtitiam rationis.

12. Falſum eſt & hoc, quod ratio propriis viribus poſſit Deum ſupra omnia diligere & legem Dei facere, videlicet verè timere Deum, verè ſtatuere, quod Deus exaudiat, velle obedire Deo in morte & aliis ordinationibus Dei, non concupiſcere aliena, &c. etſi civilia opera efficere ratio poteſt.

13. Falſum eſt & hoc & contumelioſum in Chriſtum, quod non peccent homines facientes præcepta Dei ſine gratia.

14. Hujus noſtræ ſententiæ teſtimonia habemus, non ſolùm ex ſcripturis, ſed etiam ex Patribus. Nam Auguſtinus copioſiſſimè diſputat contra Pelagianos, gratiam non dari propter merita noſtra. Et de natura &

(a) Gal. III. 24. (b) 1. Tim. I. 9.
(c) Externam. (d) In Ethicorum ad Nicomachum L. V. C. 3.

& gratia (e) inquit: *Si possibilitas naturalis per liberum arbitrium & ad cognoscendum, quomodo vivere debeat, & ad bene vivendum sufficit, sibi ergo Christus gratis mortuus est. Ergo evacuatum est scandalum crucis. Cur non etiam ego hic exclamem? Imo exclamabo, & istos increpabo dolore Christiano: Evacuati estis a Christo (f), qui in natura justificamini, à gratia excidistis. Ignorantes enim justitiam Dei, & vestram volentes constituere, justitiæ Dei non estis subjecti. Sicut enim finis legis, ita etiam naturæ humanæ vitiosæ Salvator Christus est, ad justitiam omni credenti.* Et Johannis 8. (g) *Si vos Filius liberaverit, verè liberi eritis.* Non igitur possumus per rationem liberari à peccatis, & mereri remissionem peccatorum. Et Johannis tertio (h) scriptum est: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Quod si opus est, renasci per Spiritum Sanctum, justitia rationis non justificat nos coram Deo, non facit legem. Roman. 3. (i) *Omnes carent gloria Dei*, id est, carent sapientia & justitia Dei, quæ Deum agnoscit & glorificat. Item Roman. 8. (k) *Sensus carnis inimicitia est adversus Deum, legi enim Dei non est subjectus, ac ne potest quidem ei subjici. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.* Hæc adeo sunt aperta testimonia, ut non desiderent acutum intellectorem, sed attentum auditorem, ut Augustini (l) verbis utamur, quibus ille in eadem causa usus est. Si sensus carnis est inimicitia adversus Deum, certè caro non diligit

(e) Contra Pelagium C. 40. edit. Basil. T. 7. f. 750. & Paris. T 10. f. 147.
(f) Gal. V. 4. (g) Joh. VIII. 36. (h) Joh. III. 5.
(i) Rom. III. 23. (k) Rom. VIII. 7.
(l) In libro de gratiâ & libero arbitrio C. 8. n. 19. p. 727. T 10. ed. Paris.

diligit Deum. Si non poteſt legi Dei ſubjici, non poteſt Deum diligere. Si ſenſus carnis eſt inimicitia adverſus Deum, peccat caro etiam, cùm externa civilia opera facimus. Si non poteſt ſubjici legi Dei, certè peccat, etiamſi egregia facta, & digna laude juxta humanum judicium habet. Adverſarii intuentur præcepta ſecundæ tabulæ, quæ juſtitiam civilem continent, quam intelligit ratio (*m*). Hac contenti putant ſe legi Dei ſatisfacere. Interim primam tabulam non vident, quæ præcipit, ut diligamus Deum, ut verè ſtatuamus, quod Deus iraſcatur peccato, ut verè timeamus Deum, ut verè ſtatuamus, quod Deus exaudiat. At humanus animus ſine Spiritu Sancto, aut ſecurus contemnit judicium Dei, aut in pœna fugit & odit judicantem Deum. Itaque non obtemperat primæ tabulæ. Cùm igitur hæreant in natura hominis contemtus Dei, dubitatio de verbo Dei, de minis, & promiſſionibus vere peccant homines, etim cùm honeſta opera faciunt ſine Spiritu Sancto, quia faciunt ea impio corde, juxta illud (*n*): *Quicquid non eſt ex fide* (*nn*), *peccatum eſt.* Tales enim operantur cum contemtu Dei, ſicut Epicurus non ſentit ſe Deo curæ eſſe, reſpici, aut exaudiri à Deo. Hic contemtus vitiat opera in ſpecimen honeſta, quia Deus judicat corda.

15. Poſt-

(*m*) Non hoc vult Apologia, ſecundam tabulam hanc *ſaltem* juſtitiam externam & politicam præſcribere. *Decalagus* enim *præcipit* etiam *de motibus cordis* & *ſpirituales motus. Vide ſupra* §. 3.

(*n*) Rom.IV. 23.

(*nn*) Bonâ & certâ conſcientiâ, quæ ſine timore Dei & fiduciâ, quæ in ipſius promiſſiones fertur, eſſe nequit.

15. Postremo hoc imprudentissimè scribitur ab adversariis, quod homines rei æternæ iræ mereantur remissionem peccatorum per actum elicitum dilectionis, cùm impossibile sit diligere Deum, nisi priùs fide apprehendatur remissio peccatorum. Non enim potest cor, verè sentiens Deum irasci, diligere Deum, nisi ostendatur placatus. Donec terret & videtur nos abjicere in æternam mortem, non potest se erigere natura humana, ut diligat iratum, judicantem & punientem. Facilè est otiosis, fingere ista somnia de dilectione, quod reus peccati mortalis possit Deum diligere super omnia, quia non sentiunt, quid sit ira aut judicium Dei. At in agone conscientiæ & in acie experitur conscientia vanitatem illarum speculationum philosophicarum. Paulus (o) ait: *Lex iram operatur.* Non dicit, per legem mereri homines remissionem peccatorum. Lex enim semper accusat conscientias & perterrefacit. Non igitur justificat, quia conscientia perterrefacta lege fugit judicium Dei. Errant igitur, qui per legem, per opera sua, mereri se remissionem peccatorum confidunt. Hæc de justitia rationis aut legis, quam adversarii docent, satis sit dixisse. Nam paulo post, cùm nostram sententiam de justitia fidei dicemus, res ipsa coget plura testimonia ponere, quæ etiam proderunt ad illos errores adversariorum, quos hactenus recensuimus, evertendos.

16. Quia igitur non possunt homines viribus suis legem Dei facere & omnes sunt sub peccato & rei æternæ iræ ac mortis, ideo non possumus per legem à peccato liberari ac justificari, sed data est promissio remissionis peccatorum & justificationis propter Christum,

(o) Rom. IV. 15.

ſtum, qui datus eſt pro nobis, ut ſatisfaceret pro peccatis mundi, & poſitus eſt mediator ac propitiator. Et hæc promiſſio non habet conditionem meritorum noſtrorum, ſed gratis offert remiſſionem peccatorum & juſtificationem, ſicut Paulus (p) ait: *Si ex operibus, jam non eſt gratia.* Et alibi (q): *Juſtitia Dei jam manifeſtatur ſine lege,* i. e. gratis offertur remiſſio peccatorum. Nec pendet reconciliatio ex noſtris meritis. Quod ſi ex noſtris meritis penderet remiſſio peccatorum & reconciliatio eſſet ex lege, eſſet inutilis. Quia enim legem non facimus, ſequeretur etiam promiſſionem reconciliationis nunquam nobis contingere. Sic argumentatur Paulus (r) Rom. 4. *Si ex lege eſſet hæreditas, inanis eſſet fides, & abolita promiſſio.* Si enim promiſſio requireret conditionem meritorum noſtrorum ac legem, cùm legem nunquam faciamus, ſequeretur promiſſionem inutilem eſſe.

17. Cùm autem juſtificatio contingat per gratuitam promiſſionem, ſequitur, quod non poſſimus nos ipſi juſtificare, alioqui quorſum opus erat promittere? Cumque promiſſio non poſſit accipi niſi fide, Evangelium, quod eſt proprie promiſſio remiſſionis peccatorum & juſtificationis propter Chriſtum, prædicat juſtitiam fidei in Chriſtum, quam non docet lex, neque hæc eſt juſtitia legis. Lex enim requirit à nobis opera noſtra & perfectionem noſtram. Sed promiſſio offert nobis oppreſſis peccato & morte gratis reconciliationem propter Chriſtum, quæ accipitur non operibus, ſed ſola fide. Hæc fides non affert ad Deum fiduciam propriorum meritorum, ſed tantum fiduciam pro-

(p) Rom. XI. 6. (q) Rom. III. 21.
(r) Rom. IV. 14.

promiſſionis, ſeu promiſſæ miſericordiæ in Chriſto. Hæc igitur fides ſpecialis, qua credit unusquisque ſibi remitti peccata propter Chriſtum, & Deum placatum & propitium eſſe propter Chriſtum, conſequitur remiſſionem peccatorum & juſtificat nos, & quia in pœnitentia, hoc eſt, in terroribus conſolatur, & erigit corda, regenerat nos, & affert Spiritum Sanctum (s), ut deinde legem Dei facere poſſimus, videlicet, diligere Deum, verè timere Deum, verè ſtatuere, quod Deus exaudiat, obedire Deo in omnibus afflictionibus, mortificat concupiſcentiam, &c.

Ita fides, quæ gratis accipit remiſſionem peccatorum, quia opponit mediatorem & propitiatorem Chriſtum iræ Dei, non opponit noſtra merita aut dilectionem noſtram, quæ fides eſt vera cognitio Chriſti & utitur beneficiis Chriſti & regenerat corda & præcedit legis impletionem. Et de hac fide nulla ſyllaba extat in doctrina adverſariorum noſtrorum (t). Proinde reprehendimus adverſarios, quod tantùm tradunt juſtitiam legis, non tradunt juſtitiam Evangelii, quod prædicat juſtitiam fidei in Chriſtum.

Quid ſit fides juſtificans.

1. ADverſarii tantum fingunt, fidem eſſe notitiam hiſtoriæ, ideoque docent, eam cum peccato mortali poſſe exiſtere. Nihil igitur loquuntur de fide, qua Paulus toties dicit, homines juſtificari, quia qui reputantur juſti coram Deo, non verſantur in peccato mortali. Sed illa fides, quæ juſtificat, non eſt tantùm notitia hiſtoriæ, ſed eſt aſſentiri promiſſioni Dei, in qua gratis propter Chriſtum offertur remiſſio peccato-

(s) *Vide ſupra pag. 36.*
(t) *Vide infra Ap. Art. III. de Dilect. §. 55.*

catorum & juſtificatio. Et ne quis ſuſpicetur, tantùm notitiam eſſe, addemus ampliùs, eſt velle & accipere oblatam promiſſionem remiſſionis peccatorum & juſtificationis.

2. Ac facilè poteſt cerni diſcrimen inter hanc fidem, & inter juſtitiam legis. Fides eſt λατρεία, quæ accipit à Deo oblata beneficia, juſtitia legis eſt λατρεία, quæ offert Deo noſtra merita. Fide ſic vult coli Deus, ut ab ipſo accipamus ea, quæ promittit & offert.

3. Quod autem fides ſignificet non tantùm hiſtoriæ notitiam, ſed illam fidem, quæ aſſentitur promiſſioni, apertè teſtatur Paulus (u), qui ait: *Juſtitiam adeo ex fide eſſe, ut ſit firma promiſſio.* Sentit enim, promiſſionem non poſſe accipi, niſi fide. Quare inter ſe correlativè comparat & connectit promiſſionem & fidem. Quanquam facilè erit judicare, quid ſit fides, ſi ſymbolum conſideremus, ubi certè ponitur hic articulus, *Remiſſionem peccatorum.* Itaque non ſatis eſt credere, quod Chriſtus natus, paſſus, reſuſcitatus ſit, niſi addimus & hunc articulum, qui eſt cauſa finalis hiſtoriæ, Remiſſionem peccatorum. Ad hunc articulum referri cætera oportet, quod videlicet propter Chriſtum, non propter noſtra merita, donetur nobis remiſſio peccatorum. Quid enim opus erat, Chriſtum dari pro peccatis noſtris, ſi noſtra merita pro peccatis noſtris poſſunt ſatisfacere?

4. Quoties igitur de fide juſtificante loquimur, ſciendum eſt, hæc tria objecta concurrere, promiſſionem, & quidem gratuitam, & merita Chriſti, tanquam pretium & propitiationem. Promiſſio accipitur

(u) Rom. IV. 16.

pitur fide, gratuitum excludit noſtra merita, & ſignificat tantùm per miſericordiam offerri beneficium, Chriſti merita ſunt pretium, quia oportet eſſe aliquam certam propitiationem pro peccatis noſtris. Scriptura crebro miſericordiam implorat. Et S. Patres ſæpe dicunt, nos per miſericordiam ſalvari. Quoties igitur fit mentio miſericordiæ, ſciendum eſt, quod fides ibi requiratur, quæ promiſſionem miſericordiæ accipit. Et rurſus, quoties nos de fide loquimur, intelligi volumus objectum, ſcilicet, miſericordiam promiſſam. Nam fides non ideò juſtificat aut ſalvat, quia ipſa ſit opus per ſeſe dignum, ſed tantùm, quia accipit miſericordiam promiſſam.

5. Et hic cultus, hæc λατρεία in Prophetis & Pſalmis paſſim præcipue laudatur, cùm tamen lex non doceat gratuitam remiſſionem peccatorum. Sed Patres norant promiſſionem de Chriſto, quod DEUS propter Chriſtum vellet remittere peccata. Igitur, cum intelligerent, Chriſtum fore pretium pro noſtris peccatis, ſciebant opera noſtra non eſſe pretium rei tantæ. Ideo gratuitam miſericordiam & remiſſionem peccatorum fide accipiebant, ſicuti ſancti in novo teſtamento. Huc pertinent illæ crebræ repetitiones miſericordiæ & fidei in Pſalmis (x) & Prophetis, ut hic: *Si iniquitates obſervaveris Domine, Domine, quis ſuſtinebit?* Hîc confitetur peccata, nec allegat merita ſua. Addit: *Quia apud te propitiatio eſt.* Hîc erigit ſe fiducia miſericordiæ Dei. Et citat promiſſionem: *Suſtinuit anima mea in verbo ejus, ſperavit anima mea in Domino,* id eſt, quia promiſiſti remiſſionem peccatorum, hac tua

(x) Pſalm. CXXX. 3. 4. 5.

tua promiſſione ſuſtentor (y). Itaque & Patres juſtificabantur, non per legem, ſed per promiſſionem & fidem. Ac mirum eſt adverſarios adeo extenuare fidem, cùm videant ubique pro præcipuo cultu laudari, ut Pſal. 50. *Invoca me in die tribulationis, & eripiam te* (z). Ita vult innoteſcere Deus, ita vult ſe coli, ut ab ipſo accipiamus beneficia, & quidem accipiamus propter ipſius miſericordiam, non propter merita noſtra. Hæc eſt ampliſſima conſolatio in omnibus afflictionibus. Et hujusmodi conſolationes abolent adverſarii, cùm fidem extenuant, & vituperant, & tantum docent homines per opera & merita cum DEO agere.

Quod fides (a) in Chriſtum juſtificet.

PRimum ne quis putet, nos de otioſa notitia hiſtoriæ loqui, dicendum eſt, quomodo contingat fides. Poſtea oſtendemus, & quod juſtificet, & quomodo hoc intelligi debeat, & diluemus ea, quæ adverſarii objiciunt. Chriſtus, Lucæ ultimo, jubet *prædicare pœnitentiam in nomine ſuo, & remiſſionem peccatorum* (b). Evangelium enim arguit (c) omnes homines, quod ſint ſub peccato, quod omnes ſint rei æternæ iræ ac mortis, & offert propter Chriſtum remiſſionem peccatorum & juſtificationem, quæ fide accipitur. Prædicatio pœnitentiæ, quæ arguit nos (d), perterrefacit conſcientias veris & ſeriis terro-

(y) Hîc plura addit edit. Witt. β.

(z) Pſalm. L. 15.

(a) Hîc habet edit. Witteb. β. *ſola fides.*

(b) Luc. XXIV. 47.

(c) h. e. ſupponit. Medicina enim arguit vulnus. Aliâs proprium legis eſt, arguere peccata. *Vide infra Epit. art. V. de lege & Evang. num. V. ſol. decl. art. eod.* §. 2.

(d) Vide hîc Evangelium in ſenſu quoque latiore ſumi, quatenus

terroribus. In his corda rurſus debent concipere conſolationem. Id fit, ſi credant promiſſioni Chriſti, quod propter ipſum habeamus remiſſionem peccatorum. Hæc fides in illis pavoribus erigens & conſolans accipit remiſſionem peccatorum, juſtificat & vivificat. Nam illa conſolatio eſt nova & ſpiritualis vita. Hæc plana & perſpicua ſunt, & a piis intelligi poſſunt, & habent Eccleſiæ teſtimonia. Adverſarii nusquam poſſunt dicere, quomodo detur Spiritus Sanctus. Fingunt Sacramenta conferre Spiritum Sanctum ex opere operato ſine bono motu accipientis, quaſi vero otioſa res ſit donatio Spiritus Sancti.

2. Cum autem de tali fide loquamur, quæ non eſt otioſa cogitatio, ſed quæ a morte liberat, & novam vitam in cordibus parit, & eſt opus Spiritus Sancti, non ſtat cum peccato mortali, ſed tantiſper, dum adeſt, bonos fructus parit, ut poſtea dicemus. Quid poteſt dici de converſione impii ſeu de modo regenerationis ſimplicius & clarius? Proferant unum commentarium in ſententias ex tanto ſcriptorum agmine, qui de modo regenerationis dixerit. Cum loquuntur de habitu dilectionis, fingunt, eum homines per opera mereri, non docent per verbum accipi, ſicut & hoc tempore Anabaptiſtæ docent. At cum Deo non poteſt agi, Deus non poteſt apprehendi, niſi per verbum. Ideo juſtificatio fit per verbum, ſicut Paulus inquit (e): *Evangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* Item (f): *Fides eſt ex auditu.* Et vel hinc argumentum ſumi poteſt, quod fides juſtificet, quia, ſi tantum fit juſtificatio

 per

includit pœnitentiæ prædicationem. In ſenſu enim ſtricto ſaltem eſt promiſſio gratiæ, quæ peccatum nonniſi indirecte, ut medicina arguit. Adde ap. Art. V. de Pœnit. §. 4.

(e) Rom. I. 16. (f) Rom. X. 17.

per verbum, & verbum tantum fide apprehenditur, sequitur, quod fides justificet, sed sunt aliæ majores rationes. Hæc diximus hactenus, ut modum regenerationis ostenderemus, & ut intelligi posset, qualis sit fides, de qua loquimur.

3. Nunc ostendemus, quod fides justificet. Ubi primum hoc monendi sunt lectores, quod, sicut necesse est, hanc sententiam tueri, quod Christus sit Mediator, ita necesse sit defendere, quod fides justificet. Quomodo enim erit Christus Mediator, si in justificatione non utimur eo Mediatore, si non sentimus, quod propter ipsum justi reputemur? Id autem est credere, confidere meritis Christi, quod propter ipsum certo velit nobis DEUS placatus esse. Item, sicut oportet defendere, quod præter legem necessaria sit promissio Christi, ita necesse est defendere, quod fides justificet. Lex enim non potest fieri, nisi prius accepto Spiritu Sancto. Necesse est igitur, defendere, quod promissio Christi necessaria sit. At hæc non potest accipi, nisi fide. Itaque, qui negant, fidem justificare, nihil nisi legem abolito Evangelio & abolito Christo docent.

4. Sed nonnulli fortassis, cum dicitur, quod fides justificet, intelligunt de principio, quod fides sit initium justificationis, seu præparatio ad justificationem, ita ut non sit ipsa fides illud, quo accepti sumus DEO, sed opera, quæ sequuntur. Et somniant, fidem ideo valde laudari, quia sit principium. Magna enim vis est principii, ut vulgo dicunt, ἀρχὴ ἥμισυ παντὸς, (g) ut, si quis dicat, quod Grammatica efficiat omnium artium doctores, quia præparet ad alias artes, etiamsi sua quemque ars verè artificem efficit. Non sic de fide sentimus,

(g) Dimidium facti, qui benè cœpit, habet.

mus, ſed hoc defendimus, quod propriè ac verè ipſa fide propter Chriſtum juſti reputemur, ſeu accepti Deo ſimus. Et quia juſtificari ſignificat ex injuſtis juſtos effici, ſeu regenerari, ſignificat & juſtos pronunciari ſeu reputari (h). Utroque enim modo loquitur ſcriptura. Ideo primum volumus hoc oſtendere, quod ſola fides ex injuſto juſtum efficiat, hoc eſt, accipiat remiſſionem peccatorum.

5. Offendit quosdam particula, ſola, cum & Paulus (i) dicat: *Arbitramur hominem juſtificari fide, non ex operibus.* Item ad Epheſios 2. (k) *DEI donum eſt, non ex vobis, neque ex operibus, ne quis glorietur.* Item Rom. 3. (l) *Gratis juſtificati.* Si diſplicet excluſiva, ſola, tollant etiam ex Paulo illas excluſivas, gratis, non ex operibus, donum eſt, &c. Nam hæc quoque ſunt excluſivæ. Excludimus autem opinionem meriti. Non excludimus verbum aut Sacramenta, ut calumniantur adverſarii. Diximus enim ſupra, fidem ex verbo concipi. Ac multo maximè ornamus miniſterium verbi. Dilectio etiam & opera ſequi fidem debent, quare non ſic excluduntur, ne ſequantur, ſed fiducia meriti dilectionis aut operum in juſtificatione excluditur. Idque perſpicuè oſtendemus.

Quòd remiſſionem peccatorum ſola fide in Chriſtum conſequamur.

1. FAteri etiam adverſarios exiſtimamus, quod in juſtificatione primùm neceſſaria ſit remiſſio peccatorum. *Omnes* enim *ſub peccato ſumus* (m). Quare ſic argumentamur.

2. Con-

(h) Sumitur itaque hìc juſtificatio in ſenſu latiore, quatenus & regenerationem & ſanctificationem includit. *Vide infra Epit. III. de Juſtit. fid. coram Deo. Num. V. ſeqq.*

(i) Rom. III. 28. (k) Eph. II. 8. (l) Rom. *III.* 24.

(m) Rom. XI. 32.

2. Consequi remissionem peccatorum, est justificari, juxta illud: (n) *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates.*

3. Solâ fide in Christum, non per dilectionem, non propter dilectionem aut opera, consequimur remissionem peccatorum, etsi dilectio sequitur fidem.

4. Igitur sola fide justificamur, intelligendo justificationem, ex injusto justum effici, seu regenerari.

5. Minor ita facilè poterit declarari, si sciamus, quomodo fiat remissio peccatorum. Adversarii frigidissimè disputant: Utrum sint una mutatio remissio peccatorum, & infusio gratiæ. Otiosi homines, quid dicerent, non habebant. In remissione peccatorum oportet in cordibus vinci terrores peccati & mortis æternæ, sicut Paulus testatur 1. Cor. 15. (o) *Aculeus mortis peccatum est. Potentia vero peccati lex. Gratia autem DEO, qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum JEsum Christum.* Id est, peccatum perterrefacit conscientias, id fit per legem, quæ ostendit iram DEI adversus peccatum, sed vincimus per Christum. Quomodo? fide, cùm erigimus nos fiducia promissæ misericordiæ propter Christum. Sic igitur probamus minorem. Ira Dei non potest placari, si opponamus nostra opera, quia Christus propositus est propitiator, ut propter ipsum fiat nobis placatus Pater. Christus autem non apprehenditur tanquam Mediator, nisi fide. Igitur sola fide consequimur remissionem peccatorum, cùm erigimus corda fiduciâ misericordiæ propter Christum promissæ.

6. Item Paulus Rom. 5. (p) ait: *Per ipsum habemus accessum ad Patrem,* & addit, *per fidem.* Sic igitur recon-

(n) Psf. XXXII. 1. (o) 1 Cor. XV. 56. 57. (p) Rom. V. 2.

reconciliamur Patri, & accipimus remiſſionem peccatorum, quando erigimur fiducia promiſſæ miſericordiæ propter Chriſtum. Adverſarii Chriſtum ita intelligunt Mediatorem & Propitiatorem eſſe, quia meruerit habitum dilectionis, non jubent nunc eo uti Mediatore, ſed prorſus ſepulto Chriſto, fingunt nos habere acceſſum per propria opera, & per hæc habitum illum mereri, & poſtea dilectione illa accedere ad Deum. (q) Annon eſt hoc prorſus ſepelire Chriſtum, & totam fidei doctrinam tollere? Paulus contra docet *nos habere acceſſum*, hoc eſt, reconciliationem (r) per Chriſtum, &, ut oſtenderet, quomodo id fiat, addit, quod *per fidem habeamus acceſſum*. Fide igitur propter Chriſtum accipimus remiſſionem peccatorum. Non poſſumus iræ Dei opponere noſtram dilectionem & opera noſtra.

7. Secundo certum eſt peccata remitti propter Propitiatorem Chriſtum Rom. 3. (s) *Quem poſuit Deus Propitiatorem.* Addit autem Paulus, *per fidem*. Itaque ita nobis prodeſt hic Propitiator, cum fide apprehendimus promiſſam in eo miſericordiam & opponimus eam iræ ac judicio Dei. Et in eandem ſententiam ſcriptum eſt ad Ebræos 4. (t) *habentes Pontificem* &c. *accedamus cum fiducia.* Jubet enim accedere ad Deum, non fiduciâ noſtrorum meritorum, ſed fiduciâ Pontificis Chriſti, requirit igitur fidem.

8. Tertio Petrus in Actis Cap. 10. (u) *huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.* Quomodo potuit clariùs dicere? *Remiſſionem peccatorum accipimus,*

(q) habere pacem conſcientiæ. Ita Witteb. β.
(r) Pacem edit. Witteb. β. (s) Rom. III. 25.
(t) Ebr. IV. 14. 16. (u) Act. X. 43.

cipimus, inquit, *per nomen ejus*, hoc eſt, propter eum, ergo non propter noſtra merita, non propter noſtram contritionem, attritionem, dilectionem, cultus, opera. Et addit, *cùm credimus in eum.* Requirit igitur fidem. Neque enim poſſumus apprehendere nomen Chriſti, niſi fide. Præterea allegat *conſenſum omnium Prophetarum.* Hoc vere eſt allegare Eccleſiæ autoritatem. Sed de hoc loco infrà de pœnitentia (*w*) rurſus dicendum erit.

9. Quarto remiſſio peccatorum eſt res promiſſa propter Chriſtum. Igitur non poteſt accipi, niſi ſola fide. Nam *promiſſio accipi non poteſt, niſi ſolâ fide*, Rom. 4. (*x*) Ideo *ex fide, ut ſit firma promiſſio ſecundum gratiam*, quaſi dicat, ſi penderet res ex meritis noſtris, incerta & inutilis eſſet promiſſio, quia nunquam conſtituere poſſemus, quando ſatis meriti eſſemus. Idque facilè intelligere queunt peritæ conſcientiæ. Ideo Paulus ait Galat. 3. (*y*) *Concluſit Deus omnia ſub peccatum, ut promiſſio ex fide JEſu Chriſti detur credentibus.* Hîc retrahit meritum nobis, quia dicit omnes reos eſſe & concluſos ſub peccatum, deinde addit promiſſionem, videlicet, remiſſionis peccatorum & juſtificationis dari, & addit, quomodo accipi promiſſio poſſit, videlicet, fide. Atque hæc ratio ſumta ex natura promiſſionis apud Paulum præcipua eſt & ſæpè repetitur. Neque excogitari, neque fingi quicquam poteſt, quo hoc Pauli argumentum everti queat. Proinde non patiantur ſe bonæ mentes depelli ab hâc ſententiâ, quòd tantum fide accipiamus remiſſionem propter Chriſtum. In hac habent certam & firmam conſolationem adverſus pec-

(*w*) Artic. 5. (*x*) Rom. IV. 13. 16.
(*y*) Gal. III. 22.

peccati terrores, & adversus æternam mortem, & adversus omnes portas inferorum.

10. Cùm autem sola fide accipiamus remissionem peccatorum & Spiritum Sanctum (z), sola fides justificat, quia reconciliati reputantur justi & filii Dei, non propter suam munditiem, sed per misericordiam propter Christum, si tamen hanc misericordiam fide apprehendant. Ideoque scriptura testatur, quòd *fide justi reputemur.* (a) Adjiciemus igitur testimonia, quæ clare pronunciant, quod fides sit ipsa justitia, qua coram Deo justi reputamur, videlicet, non quia sit opus per sese dignum, sed quia accipit promissionem, quâ Deus pollicitus est, quod propter Christum velit propitius esse credentibus in eum, seu quia sentit, quod Christus sit nobis factus à Deo sapientia, justitia, sanctificatio, & redemptio (b).

11. Paulus in Epistola ad Romanos præcipuè de hoc loco disputat, & proponit, quod *gratis justificemur fide* (c), credentes nobis DEUM placatum propter Christum, & hanc propositionem capite tertio, quæ statum universæ disputationis continet, tradit: *Arbitramur, hominem fide justificari, non ex operibus legis* (d). Hîc adversarii interpretantur ceremonias leviticas. At Paulus non tantùm de ceremoniis loquitur, sed de tota lege. Allegat enim infrà ex Decalogo: *Non concupisces.* (e) Et, si opera moralia mererentur remissionem peccatorum & justificationem, etiam nihil opus esset Christo & promissione, & ruerent omnia illa, quæ Paulus de promissione loquitur. Malè etiam scriberet

(z) Addit ed. Witt. β. *& reconciliationem propter Christum.*
(a) Rom. III. 26. (b) 1. Cor. I. 30. (c) Rom. III. 24.
(d) Rom. III. 28. (e) Rom. VII. 7.

ret ad Ephesios (*f*), *gratis nos salvatos esse, & donum DEI esse, non ex operibus.* Item Paulus (*g*) allegat Abraham, allegat Davidem, at hi de circumcisione habuerunt mandatum Dei. Itaque, si ulla opera justificabant, necesse erat illa opera tunc, cùm mandatum haberent, etiam justificâsse, sed rectè docet Augustinus, Paulum de tota lege loqui, sicut prolixe disputat de spiritu & litera (*h*), ubi postremo ait: *His igitur consideratis pertractatisque pro viribus, quas Dominus donare dignatur, colligimus, non justificari hominem præceptis bonæ vitæ, nisi per fidem Jesu Christi.*

12. Et ne putemus, temerè excidisse Paulo sententiam, quod fides justificet, longa disputatione munit & confirmat eam in quarto capite ad Romanos. Et deinde in omnibus Epistolis repetit.

13. Sic ait capite quarto ad Roman. (*i*) *Operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundùm debitum. Ei autem, qui non operatur, credit autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam.* Hic clare dicit, *fidem ipsam imputari ad justitiam.* Fides igitur est illa res, quam Deus pronunciat esse justitiam, & addit gratis imputari, & negat posse gratis imputari, si propter opera deberetur. Quare excludit etiam meritum operum moralium. Nam si his deberetur justificatio coram Deo, non imputaretur fides ad justitiam sine operibus.

14. Et posteà (*k*) *Dicimus enim, quod Abrahæ imputata est fides ad justitiam.*

15. Capite 5. (*l*) ait: *Justificati ex fide, pacem habemus erga Deum*, id est, habemus conscientias tranquillas & lætas coram Deo. 16. Rom.

(*f*) Eph. II. 8. (*g*) Rom. IV. 3. 6.
(*h*) C. 13. n. 22. f. 79. T. 10. edit. Paris.
(*i*) Rom. IV. 5. (*k*) Rom. IV. 9. (*l*) Rom. V. 1.

16. Rom. 10. *(m) Corde creditur ad justitiam.* Hic pronunciat, fidem esse justitiam cordis.

17. Ad Galat. 2. (*n*) *Nos in Christum Jesum credimus, ut justificemur ex fide Christi & non ex operibus legis.*

18. Ad Ephes. 2. (*o*) *Gratia enim salvati estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur.*

19. Johannis primo (*p*): *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.*

20. Johannis 3. (*q*) *Sicut Moises exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat.*

21. Item: (*r*) *Non misit Deus filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non judicatur.*

22. Actorum 13. (*s*) *Notum igitur sit vobis, viri fratres, quòd per hunc vobis remissio peccatorum annunciatur, & ab omnibus, quibus non potuistis in lege justificari, in hoc omnis, qui credit, justificatur.* Quomodo potuit clariùs de officio Christi, & de justificatione dici? Lex, inquit, non justificabat. Ideo Christus datus est, ut credamus nos propter ipsum justificari. Apertè detrahit legi justificationem. Ergo propter Christum justi reputamur, cùm credimus nobis Deum placatum esse propter ipsum.

23. Actorum 4. (*t*) *Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est*

(*m*) Rom. X. 10. (*n*) Gal. II. 16. (*o*) Eph. II. 8.
(*p*) Joh. I. 12. (*q*) Joh. III. 14. 15. (*r*) Joh. III. 17. 18.
(*s*) Act. XIII. 38. 39. (*t*) Act. IV. 11.

est in aliquo alio salus. Neque enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Nomen autem Christi tantùm fide apprehenditur. Igitur fiduciâ nominis Christi, non fiduciâ nostrorum operum salvamur. Nomen enim hîc significat causam, quæ allegatur, propter quàm contingit salus. Et allegare nomen Christi, est confidere nomine Christi, tanquam causa seu pretio, propter quod salvamur.

24. Actorum 15. (u) *Fide purificans corda eorum.* Quare fides illa, de qua loquuntur Apostoli, non est otiosa notitia, sed res accipiens Spiritum sanctum & justificans nos.

25. Abacuc secundo: (x) *Justus ex fide vivet.* Hic primùm dicit, homines fide esse justos, qua credunt Deum propitium esse, & addit, quod eadem fides vivificet, quia hæc fides parit in corde pacem & gaudium & vitam æternam.

26. Esaiæ 53. (y) *Notitia ejus justificabit multos.* Quid est autem notitia Christi, nisi nosse beneficia Christi, promissiones, quas per Evangelium sparsit in mundum? Et hæc beneficia nosse, propriè & verè est credere in Christum, credere, quod, quæ promisit Deus propter Christum, certò præstet.

27. Sed plena est scriptura talibus testimoniis, quia alibi promissiones de Christo & de remissione peccatorum & de gratuita acceptatione propter Christum tradit. Extant & apud S. Patres sparsim similia testimonia. Ambrosius enim inquit in epistola (z) ad Irenæum quendam: *Subditus autem mundus eo per legem factus est, quia ex præscripto legis omnes conveniuntur, & ex operibus legis nemo justificatur, id est, quia per legem*

(u) Act. XV. 9. (x) Habac. II. 4. (y) Esai. LIII. 11.
(z) 73. Op. T. 2. f. 1080. edit. Paris. ep. 71. edit. Basil.

legem peccatum cognoſcitur, ſed culpa non relaxatur. Videbatur lex nocuiſſe, quæ omnes fecerat peccatores, ſed veniens Dominus JESUS peccatum omnibus, quod nemo poterat evitare, donavit, & chirographum noſtrum ſui ſanguinis effuſione delevit. Hoc eſt, quod ait: Abundavit peccatum per legem, (a) ſuperabundavit autem gratia per Jeſum. Quia poſtquam totus mundus ſubditus factus eſt, totius mundi peccatum abſtulit, ſicut teſtificatus eſt Johannes, dicens: Ecce (b) agnus Dei, ecce, qui tollit peccatum mundi. Et ideo nemo glorietur in operibus, quia nemo factis ſuis juſtificatur. Sed qui juſtus eſt, donatum habet, quia poſt lavacrum juſtificatus eſt. Fides ergo eſt, quæ liberat per ſanguinem Chriſti, quia beatus ille, cui peccatum remittitur, & venia donatur. (c) Hæc ſunt Ambroſii verba, quæ apertè patrocinantur noſtræ ſententiæ. Detrahit operibus juſtificationem & tribuit fidei, quòd liberet per ſanguinem Chriſti. Conferantur in unum acervum Sententiarii omnes, qui magnificis titulis ornantur. Nam alii vocantur angelici *(d)*, alii ſubtiles *(e)*, alii irrefragabiles *(f)*. Omnes iſti lecti & relecti non tantùm conferent ad intelligendum Paulum, quantum confert hæc una Ambroſii ſententia.

28. In eandem ſententiam multa contra Pelagianos ſcribit Auguſtinus. De ſpiritu & litera (*g*) ſic ait: *Ideo quippe proponitur juſtitia legis, quòd, qui fecerit eam, vivet in illa, ut, cùm quisque infirmitatem ſuam cognoverit, non per ſuas vires, neque per literam ipſius legis, quod fieri non poteſt, ſed per fidem concilians juſtificatorem, perveniat, & faciat, & vivat in ea. Opus rectum, quod, qui*

(*a*) Rom. V. 20. (*b*) Joh. I. 29. (*c*) Pſal. XXXII. 1.
(*d*) uti Thomas Aquinas. (*e*) uti Johannes Duns, Scotus.
(*f*) uti Alexander de Hales.
(*g*) C. 29, n. 51. f. 113. ſqq. T. 10. edit. Pariſ.

qui fecerit, vivet in eo, non fit, nisi in justificato. Justificatio autem ex fide impetratur. Hic clarè dicit, justificatorem fide conciliari, & justificationem fide impetrari. Et paulo post: *Ex lege timemus Deum, ex fide speramus in Deum, sed timentibus pœnam absconditur gratia, sub quo timore anima laborans, &c. per fidem confugiat ad misericordiam Dei, ut det, quod jubet.* Hic docet lege terreri corda, fide autem consolationem capere, & docet, priùs fide apprehendere misericordiam, quam legem facere conemur. Recitabimus paulo post & alia quædam.

29. Profectò mirum est, adversarios tot locis scripturæ nihil moveri, quæ apertè tribuunt justificationem fidei, & quidem detrahunt operibus. Num frustra existimant, toties idem repeti? Num arbitrantur, excidisse Spiritui Sancto non animadvertenti has voces? Sed excogitaverunt etiam cavillum, quo eludunt, dicunt de fide formata accipi debere, hoc est, non tribuunt fidei justificationem, nisi propter dilectionem. Imo prorsus non tribuunt fidei justificationem, sed tantùm dilectioni, qui somniant, fidem posse stare cum peccato mortali. Quorsum hoc pertinet, nisi, ut promissionem iterum aboleant & redeant ad legem? Si fides accipit remissionem peccatorum propter dilectionem, semper erit incerta remissio peccatorum, quia nunquam diligimus tantum, quantum debemus, imo non diligimus, nisi certo statuant corda, quod donata sit nobis remissio peccatorum. Ita adversarii, dum requirunt fiduciam propriæ dilectionis in remissione peccatorum & justificatione, Evangelium de gratuitâ remissione peccatorum prorsus abolent, cum tamen dilectionem illam neque præstent neque intelligant, nisi credant, gratis accipi remissionem peccatorum.

30. Nos

30. Nos quoque dicimus, quod dilectio fidem ſequi debeat, ſicut & Paulus *(h)* ait: *In Chriſto Jeſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed fides per dilectionem efficax.* Neque tamen ideo ſentiendum eſt, quod fiduciâ hujus dilectionis aut propter hanc dilectionem accipiamus remisſionem peccatorum & reconciliationem, ſicut neque accipimus remisſionem peccatorum propter alia opera ſequentia. Sed ſola fide, & quidem fide propriè dicta, accipitur remiſſio peccatorum, quia promiſſio non poteſt accipi, niſi fide. Eſt autem fides proprie dicta, quæ aſſentitur promisſioni, de hac fide loquitur ſcriptura. Et quia accipit remiſſionem peccatorum & reconciliat nos DEO, prius hac fide juſti reputamur propter Chriſtum, quàm diligimus, ac legem facimus, etſi neceſſario ſequitur dilectio. Neque vero hæc fides eſt otioſa notitia, nec poteſt ſtare cum peccato mortali, ſed eſt opus Spiritus Sancti, quo liberamur à morte, quo eriguntur & vivificantur perterrefactæ mentes. Et quia ſola hæc fides accipit remisſionem peccatorum, & reddit nos acceptos DEO, & affert Spiritum Sanctum *(i)*, rectius vocari gratia gratum faciens poterat, quàm effectus ſequens, videlicet dilectio.

31. Hactenus ſatis copiosè oſtendimus & teſtimoniis ſcripturæ & argumentis ex ſcriptura ſumtis, ut res magis fieret perſpicua, quod ſola fide conſequamur remisſionem peccatorum propter CHRISTUM, & quod ſola fide juſtificemur, hoc eſt, ex injuſtis juſti efficiamur ſeu regeneremur. Facile autem judicari poteſt,

(h) Gal. V. 6.

(i) Hæc poſteriora verba omittit Witt. β. & ponit: *& reddit conſcientias pacatas ac tranquillas.*

poteſt, quàm neceſſaria ſit hujus fidei cognitio, qui[a] in hac una conſpicitur Chriſti officium, hac una acci[pi]pimus Chriſti beneficia, hæc una affert certam & fir[mam] conſolationem piis mentibus. Et oportet in Ec[clesia] clesia extare doctrinam, ex qua concipiant pii certam ſpem ſalutis. Nam adverſarii infeliciter conſulunt hominibus, dum jubent dubitare, utrùm conſequamur remiſſionem peccatorum. Quomodo in morte ſuſtentabunt ſe iſti, qui de hac fide nihil audiverunt, qui putant dubitandum eſſe, utrum conſequantur remiſſionem peccatorum? Præterea neceſſe eſt, retineri in Eccleſia Chriſti Evangelium, hoc eſt, promiſſionem, quod gratis propter Chriſtum remittuntur peccata. Id Evangelium penitùs abolent, qui de hac fide, de qua loquimur, nihil docent. At Scholaſtici ne verbum quidem de hac fide tradunt. Hos ſequuntur adverſarii noſtri, & improbant hanc fidem. Nec vident, ſe totam promiſſionem gratuitæ remiſſionis peccatorum & juſtitiæ Chriſti abolere, improbatâ hâc fide.

III. De Dilectione & Impletione legis.

1. HIc objiciunt adverſarii: *Si vis in vitam ingredi, ſerva mandata* (k). Item: *Factores Legis juſtificabuntur* (l), & alia multa ſimilia de lege, & operibus, ad quæ, priusquam reſpondemus, dicendum eſt, quid nos de dilectione, & impletione legis ſentiamus. Scriptum eſt apud Prophetam: *Dabo legem meam in corda eorum.* (m) Et Rom. 3. (n) ait Paulus: *legem ſtabiliri, non aboleri per fidem.* Et Chriſtus ait: (o) *Si vis ingredi in vitam, ſerva mandata.* Item: *Si dilectionem non habeam, nihil ſum.* (p) Hæ ſententiæ & ſimiles

(k) *Matth. XIX. 17.* (l) *Rom. II. 13.* (m) *Jer. XXXI. 33.*
(n) *Rom. III. 31.* (o) *Matth. XIX. 17.*
(p) *1. Cor. XIII. 3.*

les teſtantur, quod oporteat legem in nobis inchoari, & magis magisque fieri. Loquimur autem non de ceremoniis, ſed de illa lege, quæ præcipit de motionibus cordis, videlicet de Decalogo. Quia verò fides affert Spiritum Sanctum, & parit novam vitam in cordibus, neceſſe eſt, quòd pariat ſpirituales motus in cordibus. Et qui ſint illi motus, oſtendit Propheta,(q) cùm ait: *Dabo legem meam in corda eorum.* Poſtquam igitur fide juſtificati & renati ſumus, incipimus Deum timere, diligere, petere, & expectare ab eo auxilium, gratias agere & prædicare, & obedire in afflictionibus. Incipimus & diligere proximos, quia corda habent ſpirituales & ſanctos motus.

2. Hæc non poſſunt fieri, niſi poſtquam fide juſtificati ſumus & renati accipimus Spiritum ſanctum. Primùm quia lex non poteſt fieri ſine Chriſto. Item, Lex non poteſt fieri ſine Spiritu Sancto. At Spiritus ſanctus accipitur fide, juxta illud Pauli Gal. 3. (r) *Ut promiſſionem Spiritus accipiamus per fidem.* Item, quomodo poteſt humanum cor diligere Deum, dum ſentit eum horribiliter iraſci, & opprimere nos temporalibus & perpetuis calamitatibus? Lex autem ſemper accuſat nos, ſemper oſtendit, iraſci Deum. Non igitur diligitur Deus, niſi poſtquam apprehendimus fide miſericordiam. Ita demùm fit objectum amabile.

3. Quanquam igitur civilia opera, hoc eſt, externa opera legis ſine Chriſto, & ſine Spiritu Sancto aliqua ex parte fieri poſſint, tamen apparet ex his, quæ diximus,

(q) Jerem. XXXI. 33. (r) Gal. III. 14.

mus, illa, quæ ſunt propriè legis divinæ, hoc eſt, affectus cordis erga Deum, qui præcipiuntur in prima tabula, non poſſe fieri ſine Spiritu Sancto. Sed adverſarii noſtri ſunt ſvaves Theologi. Intuentur ſecundam tabulam & politica opera, primam nihil curant, quaſi nihil pertineat ad rem, aut certè tantùm externos cultus requirunt. Illam æternam legem, & longè poſitam ſupra omnium creaturarum ſenſum atque intellectum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde (s)*, prorſus non conſiderant.

4. At Chriſtus ad hoc datus eſt, ut propter eum donentur nobis remiſſio peccatorum, & Spiritus Sanctus, qui novam & æternam vitam ac æternam juſtitiam in nobis pariat (t). Quare non poteſt lex verè fieri, niſi accepto Spiritu Sancto per fidem. Ideo Paulus (tt) dicit, *legem ſtabiliri per fidem, non aboleri*, quia lex ita demùm fieri poteſt, cùm contingit Spiritus Sanctus. Et Paulus docet 2. Cor. 3. (u) *velamen, quo facies Moyſi tecta eſt, non poſſe tolli*, niſi fide in Chriſtum, quâ accipitur Spiritus Sanctus. Sic enim ait: *Sed usque in hodiernum diem, cùm legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum, cùm autem converſi fuerint ad Deum, auferetur velamen, Dominus autem Spiritus eſt, ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas.* Velamen intelligit Paulus, humanam opinionem de tota lege, Decalogo & ceremoniis, videlicet, quòd hypocritæ putant externa & civilia opera ſatisfacere legi Dei, & ſacrificia & cultus ex opere operato juſtificare coram Deo. Tunc autem detrahitur nobis hoc velamen, hoc eſt, eximitur hic error, quando Deus oſtendit cordibus noſtris

(s) *Deut. VI. 5.*
(t) Hîc quædam addit ed. Witt. β.
(tt) *Rom. III. 31.*
(u) *2. Cor. III. 14. ſeqq.*

noſtris immunditiem noſtram & magnitudinem peccati. Ibi primum videmus, nos longè abeſſe ab impletione legis. Ibi agnoſcimus, quomodo caro ſecura atque otioſa non timeat Deum, nec verè ſtatuat, reſpici nos à Deo, ſed caſu naſci & occidere homines. Ibi experimur, nos non credere, quòd Deus ignoſcat & exaudiat. Cùm autem audito Evangelio & remiſſione peccatorum fide erigimur, concipimus Spiritum Sanctum, ut jam rectè de Deo ſentire poſſimus & timere Deum & credere ei, &c. Ex his apparet, non poſſe legem ſine Chriſto & ſine Spiritu ſancto fieri.

5. Profitemur igitur, quod neceſſe ſit, inchoari in nobis & ſubinde magis magisque fieri legem. Et complectimur ſimul utrumque, videlicet ſpirituales motus & externa bona opera. Falsò igitur calumniantur nos adverſarii, quod noſtri non doceant bona opera, cùm ea non ſolùm requirant, ſed etiam oſtendant, quomodo fieri poſſint. Eventus coarguit hypocritas, qui ſuis viribus conantur legem facere, quòd non poſſint præſtare, quæ conantur. Longè enim imbecillior eſt humana natura, quàm ut ſuis viribus reſiſtere diabolo poſſit, qui habet captivos omnes, qui non ſunt liberati per fidem. Potentiâ Chriſti opus eſt adverſus diabolum, videlicet, ut, quia ſcimus nos propter Chriſtum exaudiri & habere promiſſionem, petamus, ut gubernet & propugnet nos Spiritus Sanctus, ne decepti erremus, ne impulſi contra voluntatem Dei aliquid ſuſcipiamus, ſicut Pſalmus (x) docet: *Captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* Chriſtus enim vicit Diabolum, & dedit nobis promiſſionem & Spiritum Sanctum, ut auxilio divino vincamus & ipſi.

(x) *Pſal. LXVIII. 19.*

ipsi. Et 1. Joh. 3. (y) *Ad hoc apparuit Filius Dei, ut solvat opera diaboli.* Deinde non hoc tantùm docemus, quomodo fieri lex possit, sed etiam, quomodo Deo placeat, si quid fit, videlicet, non quia legi satisfaciamus, sed quia sumus in Christo, sicut paulo post dicemus. Constat igitur, nostros requirere bona opera. Imo addimus & hoc, quòd impossibile sit, dilectionem Dei, etsi exigua est, divellere à fide, quia per Christum acceditur ad Patrem, & accepta remissione peccatorum verè jam statuimus, nos habere Deum, hoc est, nos Deo curæ esse, invocamus, agimus gratias, timemus, diligimus, sicut Johannes docet in prima epistola, (z) *nos diligimus eum*, inquit, *quia prior dilexit nos*, videlicet, quia dedit pro nobis Filium, & remisit nobis peccata. Ita significat præcedere fidem, sequi dilectionem. Item fides illa, de quâ loquimur, existit in pœnitentia, hoc est, concipitur in terroribus conscientiæ, quæ sentit iram Dei adversus nostra peccata & quærit remissionem peccatorum & liberari à peccato. Et in talibus terroribus & aliis afflictionibus debet hæc fides crescere & confirmari. Quare non potest existere in his, qui secundùm carnem vivunt, qui delectantur cupiditatibus suis, & obtemperant eis. Ideo Paulus (a) ait: *Nulla nunc damnatio est his, qui sunt in Christo JESU, qui non secundum carnem ambulant, sed secundùm spiritum.* Item: (b) *Debitores sumus non carni, ut secundùm carnem vivamus. Si enim secundùm carnem vixeritis, moriemini, sin autem spiritu actiones corporis mortificabitis, vivetis.* Quare fides illa, quæ accipit remissionem peccatorum in corde peterrefacto, & fu-

(y) *1. Joh. III. 8.* (z) *1. Joh. IV. 19.*
(a) *Rom. VIII. 1.* (b) *Rom. VIII. 12. 13.*

& fugiente peccatum, non manet in his, qui obtemperant cupiditatibus, nec exiſtit cum mortali peccato.

6. Ex his effectibus fidei excerpunt adverſarii unum, videlicet dilectionem, & docent, quod dilectio juſtificet. Ita manifeſtè apparet, eos tantùm docere legem. Non priùs docent, accipere remiſſionem peccatorum per fidem. Non docent de Mediatore Chriſto, quòd propter Chriſtum habeamus Deum propitium, ſed propter noſtram dilectionem. Et tamen, qualis ſit illa dilectio, non dicunt, neque dicere poſſunt. Prædicant, ſe legem implere, cùm hæc gloria propriè debeatur Chriſto, & fiduciam propriorum operum opponunt judicio Dei, dicunt enim, ſe de condigno mereri gratiam & vitam æternam. Hæc eſt ſimpliciter impia & vana fiducia. Nam in hac vita non poſſumus legi ſatisfacere, quia natura carnalis non deſinit malos affectus parere, etſi his reſiſtit ſpiritus in nobis.

7. Sed quærat aliquis; Cùm & nos fateamur dilectionem eſſe opus Spiritus S. cumque ſit juſtitia, quia eſt impletio legis, cur non doceamus, quod juſtificet? Ad hoc reſpondendum eſt. Primùm hoc certum eſt, quòd non accipimus remiſſionem peccatorum, neque per dilectionem, neque propter dilectionem noſtram, ſed propter Chriſtum ſolâ fide. Sola fides, quæ intuetur in promiſſionem, & ſentit, ideo certo ſtatuendum eſſe, quod Deus ignoſcat, quia Chriſtus non ſit fruſtra mortuus, &c. vincit terrores peccati & mortis. Si quis dubitat, utrum remittantur ſibi peccata, contumelia afficit Chriſtum, cùm peccatum ſuum judicat majus aut efficacius eſſe, quàm

mortem & promiſſionem Chriſti. Cùm Paulus *(c)* dicat, *gratiam exuberare ſupra peccatum*, hoc eſt, miſericordiam ampliorem eſſe, quam peccatum. Si quis ſentit, ſe ideo conſequi remisſionem peccatorum, quia diligit, afficit contumelia Chriſtum, & comperiet in judicio Dei, hanc fiduciam propriæ juſtitiæ impiam & inanem eſſe. Ergo neceſſe eſt, quòd fides reconciliet, & juſtificet *(d)*. Et ſicut non accipimus remisſionem peccatorum per alias virtutes legis, ſeu propter eas, videlicet propter patientiam, caſtitatem, obedientiam erga Magiſtratus, &c. & tamen has virtutes ſequi oportet, ita neque propter dilectionem Dei accipimus remisſionem peccatorum, etſi ſequi eam neceſſe eſt. Cæterùm nota eſt conſuetudo ſermonis, quod interdùm eodem verbo cauſam & effectus complectimur κατὰ συνεκδοχήν. Ita Lucæ ſeptimo *(e)* ait Chriſtus: *remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum*. Interpretatur enim ſe ipſum Chriſtus, cùm addit: *Fides tua ſalvam te fecit (f)*. Non igitùr voluit Chriſtus, quòd mulier illo opere dilectionis merita eſſet remisſionem peccatorum. Ideo enim clarè dicit: *Fides tua ſalvam te fecit*. At fides eſt, quæ apprehendit miſericordiam propter verbum Dei gratis. Si quis hoc negat fidem eſſe, prorſus non intelligit, quid ſit fides. Et ipſa hiſtoria hoc loco oſtendit, quid vocet dilectionem. Mulier venit hanc afferens de Chriſto opinionem, quòd apud ipſum quærenda eſſet remisſio peccatorum. Hic cultus eſt ſummus cultus Chriſti. Nihil potuit majus tribuere Chriſto. Hoc erat, verè Meſſiam agnoſcere, quærere apud eum remisſionem peccatorum.

(c) Rom. V. 20. (d) *& ex injuſto juſtum efficiat*. Ita Witt. β.
(e) Luc. VII. 47. (f) Luc. VII. 50.

catorum. Porrò sic de Christo sentire, sic colere, sic complecti Christum, est verè credere. Christus autem usus est verbo dilectionis non apud mulierem, sed adversus Pharisæum, quia totum cultum Pharisæi cum toto cultu mulieris comparabat. Objurgat Pharisæum, quod non agnosceret, ipsum esse Messiam, etsi hæc externa officia ipsi præstaret, ut hospiti, viro magno & sancto. Ostendit mulierculam & prædicat hujus cultum, ungventa, lacrymas, &c. quæ omnia erant signa fidei, & confessio quædam, quod videlicet apud Christum quæreret remissionem peccatorum. Magnum profectò exemplum est, quod non sine causa commovit Christum, ut objurgaret Pharisæum virum sapientem, & honestum, sed non credentem. Hanc ei impietatem exprobrat, & admonet eum exemplo mulierculæ, significans, turpe ei esse, quòd, cùm indocta muliercula credat Deo, ipse legis doctor non credat, non agnoscat Messiam, non quærat apud eum remissionem peccatorum & salutem. Sic igitur totum cultum laudat, ut sæpè fit in scripturis, ut uno verbo multa complectamur, ut infra latiùs dicemus in similibus locis, ut (g): *Date Eleemosynam, & omnia erunt munda.* Non tantùm eleemosynas requirit, sed etiam justitiam fidei. Ita hîc (h) ait: *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum*, i. e. quia me verè coluit fide & exercitiis & signis fidei (i). Totum cultum comprehendit. Interim tamen hoc docet, quod propriè accipiatur fide remissio peccatorum. Etsi dilectio, confessio, & alii boni fructus

(g) Luc. XI. 41. (h) Luc. VII. 47.

(i) Particula *quia* hîc non est causalis, sed consecutiva saltem. *Multa*, quæ commisit *peccata ipsi remissa sunt*, id quod patet ex operibus charitatis ab ipsâ factis, quæ facere haud potuisset, nisi habuisset remissionem peccatorum.

ctus sequi debeant. Quare non hoc vult, quod fructus illi sint pretium, sint propitiatio, propter quam detur remissio peccatorum, quæ reconciliet nos Deo. De magna re disputamus, de honore Christi, & unde petant bonæ mentes certam & firmam consolationem, utrum fiducia collocanda sit in Christum, an in opera nostra. Quod si in opera nostra collocanda erit, detrahitur Christo honos mediatoris & propitiatoris. Et tamen comperiemus in judicio Dei hanc fiduciam vanam esse & conscientias inde ruere in desperationem. Quod si remissio peccatorum & reconciliatio non contingit gratis propter Christum, sed propter nostram dilectionem, nemo habiturus est remissionem peccatorum, nisi, ubi totam legem fecerit, quia lex non justificat, donec nos accusare potest. Patet igitur, cùm justificatio sit reconciliatio propter Christum, quòd fide justificemur, quia certissimum est, solâ fide accipi remissionem peccatorum.

8. Nunc igitur respondeamus ad aliam objectionem, quam suprà proposuimus (*k*). Rectè cogitant adversarii dilectionem esse legis impletionem, & obedientia erga legem certè est justitia, sed hoc fallit eos, quod putant nos ex lege justificari. Cùm autem non justificemur ex lege, sed remissionem peccatorum & reconciliationem accipiamus fide propter Christum, non propter dilectionem aut legis impletionem, sequitur necessario, quòd fide in Christum justificemur.

9. Deinde illa legis impletio seu obedientia erga legem, est quidem justitia, cùm est integra, sed in nobis est exigua & immunda. Ideò non placet propter seipsam, non est accepta propter seipsam. Quan-

(*k*) Heic usque ad responsionem ad argumenta adversariorum p. 141. aliter habet edit. Witt. *β.*

Quanquam autem ex his, quæ ſupra dicta ſunt, conſtet, juſtificationem non ſolùm initium renovationis ſignificare, ſed reconciliationem, qua etiam poſtea accepti ſumus, tamen nunc multò clariùs perſpici poterit, quòd illa inchoata legis impletio non juſtificet, quia tantum eſt accepta propter fidem. Nec eſt confidendum, quòd propria perfectione & impletione legis coram Deo juſti reputemur, ac non potiùs propter Chriſtum.

10. Primùm, quia Chriſtus non deſinit eſſe mediator, poſtquam renovati ſumus. Errant, qui fingunt, eum tantùm primam gratiam meritum eſſe, nos poſtea placere noſtrâ legis impletione & mereri vitam æternam. Manet mediator Chriſtus, & ſemper ſtatuere debemus, quòd propter ipſum habeamus placatum Deum, etiamſi nos indigni ſimus, ſicut Paulus (*l*) apertè docet, cum ait: *Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc non juſtificatus ſum*, ſed ſentit ſe fide reputari juſtum propter Chriſtum, juxta illud (*m*): *Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates.* Illa autem remiſſio ſemper accipitur fide. Item imputatio juſtitiæ Evangelii eſt ex promisſione, igitur ſemper accipitur fide, ſemper ſtatuendum eſt, quòd fide propter Chriſtum juſti reputemur. Si renati poſtea ſentire deberent, ſe acceptos fore propter impletionem legis, quando eſſet conſcientia certa, ſe placere Deo, cùm nunquam legi ſatisfaciamus? Ideo ſemper ad promisſionem recurrendum, hâc ſuſtentanda eſt infirmitas noſtra, & ſtatuendum, nos propter Chriſtum juſtos reputari, qui *ſedet ad dextram Patris*, & perpetuò *interpellat pro nobis* (*n*). Hunc Pontificem contumelia afficit, ſi quis ſentit

(*l*) 1. Cor. IV. 4. (*m*) Pſal. XXXII. 1.
(*n*) Rom. VIII. 34.

ſentit, ſe jam juſtum & acceptum eſſe propter propriam impletionem legis, non propter illius promiſſionem. Nec intelligi poteſt, quomodo fingi queat homo juſtus eſſe coram Deo, excluſo propitiatore & mediatore Chriſto.

11. Item quid opus eſt longa diſputatione? Tota ſcriptura, tota Eccleſia clamat, legi non ſatisfieri. Non igitur placet illa inchoata legis impletio propter ſeipſam, ſed propter fidem in Chriſtum. Alioqui lex ſemper accuſat nos. Quis enim ſatis diligit, aut ſatis timet Deum? Quis ſatis patienter ſuſtinet afflictiones à Deo impoſitas? Quis non ſæpe dubitat, utrum Dei conſilio an caſu regantur res humanæ? Quis non ſæpe dubitat, utrùm à Deo exaudiatur? Quis non ſæpe ſtomachatur, quod impii fortuna meliore utuntur, quam pii, quod pii ab impiis opprimuntur? Quis ſatisfacit vocationi ſuæ, quis diligit proximum ſicut ſeipſum? Quis non irritatur à concupiſcentia? Ideo Paulus (o) inquit: *Non, quod volo bonum, hoc facio, ſed, quod nolo, malum.* Item: *Mente ſervio legi Dei* (p), *carne autem ſervio legi peccati.* Hîc apertè prædicat, ſe legi peccati ſervire. Et David (q) ait: *Non intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.* Hîc etiam ſervus Dei deprecatur judicium. Item (r): *Beatus vir, cui non imputat Dominus peccatum.* Semper igitur in hac infirmitate noſtra adeſt peccatum, quod imputari poterat, de quo paulò poſt inquit (s): *Pro hoc orabit ad te omnis ſanctus.* Hic oſtendit, ſanctos etiam oportere petere remiſſionem peccatorum. Plus quam cæci ſunt, qui malos affectus in carne non ſentiunt eſſe peccata

(o) Rom. VII. 19. (p) v. 25. (q) Pſal. CXLIII. 2.
(r) Pſal. XXXII. 1. (s) v. 6.

peccata, de quibus Paulus (t) dicit: *Caro concupiſcit adverſus ſpiritum, ſpiritus adverſus carnem*, caro diffidit Deo, confidit rebus præſentibus, quærit humana auxilia in calamitate, etiam contra voluntatem Dei, fugit afflictiones, quas debebat tolerare propter mandatum Dei, dubitat de Dei miſericordia &c. Cum talibus affectibus luctatur Spiritus ſanctus in cordibus, ut eos reprimat ac mortificet & inſerat novos ſpirituales motus. Sed de hoc loco infrà plura teſtimonia colligemus, quanquam ubique obvia ſunt, non ſolùm in ſcripturis, ſed etiam in ſanctis Patribus.

12. Præclarè inquit Auguſtinus (u): *Omnia mandata Dei implentur, quando, quidquid non fit, ignoſcitur.* Requirit igitur fidem, etiam in bonis operibus, ut credamus nos placere Deo propter Chriſtum, nec opera ipſa per ſe digna eſſe, quæ placeant.

13. Et Hieronymus contra Pelagianos (x): *Tunc ergo juſti ſumus, quando nos peccatores fatemur. Et juſtitia noſtra non ex proprio merito, ſed ex Dei conſiſtit miſericordia.* Oportet igitur adeſſe fidem in illa inchoata legis impletione, quæ ſtatuat nos propter Chriſtum habere Deum placatum. Nam miſericordia non poteſt apprehendi niſi fide, ſicut ſupra aliquoties dictum eſt.

14. Quare, cum ait Paulus (y), *legem ſtabiliri per fidem*, non ſolùm hoc intelligi oportet, quod fide renati concipiant Spiritum Sanctum & habeant motus conſentientes legi Dei, ſed multò maximè refert & hoc addere, quòd ſentire nos oportet, quòd procul à per-

(t) Gal. V. 17.
(u) L. 1. Retract. C. 19. T. 1. f. 29. edit. Pariſ.
(x) L. 1. f. 265. Op. T. 2. edit. Baſil. (y) Rom. III. 31.

à perfectione legis abſimus. Quare non poſſumus ſtatuere, quòd coram Deo juſti reputemur propter noſtram impletionem legis, ſed quærenda eſt alibi juſtificatio, ut conſcientia fiat tranquilla. Non enim ſumus juſti coram Deo, donec (z) fugientes judicium Dei iraſcimur Deo. Sentiendum eſt igitur, quod reconciliati fide propter Chriſtum juſti reputemur, non propter legem, aut propter opera noſtra, ſed quòd hæc inchoata impletio legis placeat propter fidem, & quòd propter fidem non imputetur hoc, quod deeſt impletioni legis, etiamſi conſpectus impuritatis noſtræ perterrefacit nos. Jam, ſi eſt alibi quærenda juſtificatio, ergo noſtra dilectio & opera non juſtificant. Longè ſupra noſtram munditiem, imò longe ſupra ipſam legem collocari debent mors & ſatisfactio Chriſti nobis donata, ut ſtatuamus, nos propter illam ſatisfactionem habere propitium Deum, non propter noſtram impletionem legis.

15. Hoc docet Paulus (a) ad Gal. 3. cum ait: *Chriſtus redemit nos à maledictione legis, factus pro nobis maledictum*, hoc eſt, lex damnat omnes homines, ſed Chriſtus, quia ſine peccato ſubiit pœnam peccati, & victima pro nobis factus eſt, ſuſtulit illud jus legis, ne accuſet, ne damnet hos, qui credunt in ipſum, quia ipſe eſt propitiatio pro eis, propter quam nunc juſti reputantur. Cùm autem juſti reputentur, lex non poteſt eos accuſare & damnare, etiamſi re ipſa legi non ſatisfecerint. In eandem ſententiam ſcribit ad Coloſſenſes (b): *In Chriſto conſummatis eſtis*, quaſi dicat: Etſi adhuc procul abeſtis à perfectione legis, tamen non damnant vos reliquiæ peccati, quia propter

(z) i. e. quando. *Vide infra* §. 30.
(a) Gal. III. 13. (b) Col. II. 10.

pter Chriſtum habemus reconciliationem certam & firmam, ſi creditis, etiamſi hæret peccatum in carne veſtra.

16. Semper debet in conſpectu eſſe promiſſio, quòd Deus propter ſuam promiſſionem, propter Chriſtum velit eſſe propitius, velit juſtificare, non propter legem, aut opera noſtra. In hâc promisſione debent pavidæ conſcientiæ quærere reconciliationem & juſtificationem, hâc promiſſione debent ſe ſuſtentare, ac certò ſtatuere, quod habeant Deum propitium, propter Chriſtum, propter ſuam promiſſionem. Ita nunquam poſſunt opera conſcientiam reddere pacatam, ſed tantùm promisſio. Si igitur præter dilectionem & opera alibi quærenda eſt juſtificatio, & pax conſcientiæ, ergo dilectio & opera non juſtificant, etſi ſunt virtutes & juſtitiæ legis, quatenus ſunt impletio legis. Et eatenus hæc obedientia legis non eſt accepta Deo, niſi propter fidem. Ideo non juſtificat, i.e. neque reconciliat, neque regenerat, neque per ſe facit acceptos coram Deo.

17. Ex his conſtat, ſolâ fide nos juſtificari coram Deo, quia ſolâ fide accipimus remisſionem peccatorum & reconciliationem propter Chriſtum, quia reconciliatio ſeu juſtificatio eſt res promiſſa propter Chriſtum, non propter legem. Itaque ſolâ fide accipitur, etſi, donato Spiritu Sancto, ſequitur legis impletio.

Reſponſio ad Argumenta adverſariorum.

1. COGNITIS autem hujus cauſæ fundamentis, videlicet diſcrimine legis & promisſionum ſeu Evangelii, facile erit, diluere ea, quæ adverſarii objiciunt. Citant enim dicta de lege & operibus, & omittunt dicta de promisſionibus. Semel autem reſponderi

ſponderi ad omnes ſententias de lege poteſt, quod lex non poſſit fieri ſine Chriſto, & ſi qua fiunt civilia opera ſine Chriſto, non placent Deo. Quare cùm prædicantur opera, neceſſe eſt addere, quod fides requiratur, quod propter fidem prædicentur, quod ſint fructus & teſtimonia fidei (c). Ambiguæ & periculoſæ cauſæ multas & varias ſolutiones gignunt. Verum eſt enim illud veteris Poëtæ (d).

- - - - - - ὁ δ' ἄδικος λόγος
Νοσῶν ἐν αὑτῷ φαρμάκων δεῖται σοφῶν.

2. Sed in bonis & firmis cauſis una atque altera Solutio ſumta ex fontibus corrigit omnia, quæ videntur offendere. Id fit in hac noſtra cauſa. Nam illa regula, quam modo recitavi, interpretatur omnia dicta, quæ de lege & operibus citantur.

3. Fatemur enim, ſcripturam alibi Legem, alibi Evangelium ſeu gratuitam promisſionem peccatorum propter Chriſtum tradere. Verùm adverſarii noſtri ſimpliciter abolent gratuitam promiſſionem, cùm negant, quod fides juſtificet, cùm docent, quod propter dilectionem & opera noſtra accipiamus remisſionem peccatorum & reconciliationem. Si pendet ex conditione operum noſtrorum remisſio peccatorum, prorſus erit incerta (e). Erit igitur abolita promiſſio. Proinde nos revocamus pias mentes ad conſiderandas promiſ-

(c) Hîc addit ed. Witt. β. *Quid poteſt ſimplicius hâc noſtrâ doctrinâ dici? Neceſſe eſt enim ad cognoſcenda beneficia Chriſti, diſcernere promiſſiones à lege.*

(d) Euripidis in Phœniſſis verſu 474. 475. Verſio hæc eſt:
— — — — — *injuſta autem oratio*
Ægra cùm ſit per ſe, medicamentis eget ſophiſticis.

(e) Addit edit. Witt. β. *Nunquàm enim facimus opera ſufficientia.*

promisſiones, & de gratuitâ remisſione peccatorum & reconciliatione, quæ fit per fidem in Chriſtum, docemus. Poſtea addimus & doctrinam legis (*f*). Et hæc oportet ὀρθοτομεῖν (*g*), ut ait Paulus. Videndum eſt, quid (*h*) promisſionibus ſcriptura tribuat. Sic enim laudat (*i*) opera, ut non tollat gratuitam promisſionem (*k*).

4. Sunt enim facienda opera (*l*) propter mandatum Dei, item ad exercendam fidem, item propter confeſſionem & gratiarum actionem. Propter has cauſas neceſſariò debent bona opera fieri, quæ, quanquam fiunt in carne nondum prorſus renovata, quæ retardat motus Spiritus Sancti & aſpergit aliquid de ſua immunditie, tamen propter fidem ſunt opera ſancta, divina, ſacrificia, & politia Chriſti regnum ſuum oſtendentis coram hoc mundo. In his enim ſanctificat corda, & reprimit diabolum, &, ut retineat Evangelium inter homines, foris opponit regno diaboli confeſſionem ſanctorum, & in noſtra imbecillitate declarat potentiam ſuam, Pauli Apoſtoli, Athanaſii, Auguſtini & ſimilium, qui docuerunt Eccleſias, pericula, labores, conciones, ſunt ſancta opera, ſunt vera ſacrificia, Deo accepta, ſunt certamina Chriſti, per quæ repreſſit

(*f*) Hic addit edit. Witt. β. *non, quod lege mereamur remiſſionem peccatorum, aut, quod propter legem juſti reputemur, non propter Chriſtum, ſed, quia Deus requirit bona opera.*

(*g*) 2. Tim. II. 15.

(*h*) edit. Witt. β. *quid legi, quid promiſſionibus &c.*

(*i*) edit. Witt. β. *laudat & præcipit*

(*k*) edit. Witt. β. addit: *nec tollat Chriſtum.*

(*l*) Hæc omnia uſque ad §. 6. aliter ponit edit. Witt. β.

ſit Diabolum, & depulit ab his, qui crediderunt. Labores David in gerendis bellis & in adminiſtratione domeſtica ſunt opera ſancta, ſunt vera ſacrificia, ſunt certamina Dei, defendentis illum populum, qui habebat verbum Dei, adverſus diabolum, ne penitus extingueretur notitia Dei in terris. Sic ſentimus etiam de ſingulis bonis operibus in infimis vocationibus & in privatis. Per hæc opera triumphat Chriſtus adverſus Diabolum, ut, quòd Corinthii (*m*) conferebant Eleemoſynam, ſanctum opus erat & ſacrificium & certamen Chriſti adverſus diabolum, qui laborat, ne quid fiat ad laudem Dei. Talia opera vituperare, confeſſionem doctrinæ, afflictiones, officia caritatis, mortificationes carnis, profectò eſſet vituperare externam regni Chriſti inter homines politiam. Atque hîc addimus etiam de præmiis & de merito. Docemus operibus fidelium propoſita & promiſſa eſſe præmia. Docemus bona opera meritoria eſſe (*n*), non remisſionis peccatorum, gratiæ aut juſtificationis (hæc enim tantùm fide conſequimur) ſed aliorum præmiorum corporalium & ſpiritualium in hac vita, & poſt hanc vitam, quia Paulus (*o*) inquit: *Unusquisque recipiet mercedem juxta ſuum laborem.* Erunt igitur disſimilia præmia (*p*), propter diſſimilies labores. At remisſio peccatorum ſimilis & æqualis eſt omnium, ſicut unus eſt Chriſtus & offertur gratis omnibus, qui credunt ſibi propter Chriſtum remitti peccata. Accipitur igitur tantùm fide remisſio peccatorum & juſtificatio,

(*m*) 1. Cor. XVI. 1.

(*n*) Ex gratuitâ Dei promiſſione, merito gratiæ, non debiti, improprio, non proprio. *Vide & infra* §. 23. & §. 37.

(*o*) 1. Cor. III. 8.

(*p*) Attenditur itaque hîc ſaltem ad gradus præmiorum.

catio, non propter ulla opera, ſicut conſtat in terroribus conſcientiæ, quod non poſſunt iræ Dei opponi ulla noſtra opera, ſicut Paulus (q) clarè dicit: *Fide juſtificati pacem habemus erga Deum, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem acceſſum habemus fide*, &c. Fides autem quia filios Dei facit, facit & cohæredes Chriſti. Itaque quia juſtificationem non meremur operibus noſtris, quâ efficimur filii Dei & cohæredes Chriſti, non meremur vitam æternam operibus noſtris. Fides enim conſequitur, quia fides juſtificat nos, & habet placatum Deum. Debetur autem juſtificatis juxta illud (r): *Quos juſtificavit, eosdem & glorificavit.* Paulus (s) commendat nobis præceptum de honorandis parentibus mentione præmii, quod additur illi præcepto, ubi non vult, quòd obedientia erga parentes juſtificet nos coram Deo, ſed, poſtquam fit in juſtificatis, meretur alia magna præmia. Deus tamen variè exercet ſanctos & ſæpe differt præmia juſtitiæ operum, ut diſcant, non confidere ſua juſtitia, ut diſcant, quærere voluntatem Dei magis, quàm præmia, ſicut apparet in Job, in Chriſto & aliis ſanctis. Et de hac re docent nos multi Pſalmi, qui conſolantur nos adverſus felicitatem impiorum, ut Pſ. 36. (ſſ) *Noli æmulari.* Et Chriſtus (t) ait: *Beati, qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.*

5. His præconiis bonorum operum moventur haud dubiè fideles ad bene operandum. Interim etiam prædicatur doctrina pœnitentiæ adverſus impios, qui malè operantur, oſtenditur ira Dei, quam minatus eſt omnibus,

(q) Rom. V. 1. 2.
(r) Rom. VIII. 30.
(s) Eph. VI. 2. 3.
(ſſ) Pſal. XXXVII. 1.
(t) Matth. V. 10.

omnibus, qui non agunt pœnitentiam. Laudamus igitur & requirimus bona opera, & multas ostendimus causas, quare fieri debeant. Sic de operibus docet & Paulus (*u*), cùm inquit, *Abraham accepisse circumcisionem, non ut per illud opus justificaretur.* Jam enim fide consecutus erat, ut justus reputaretur. Sed accessit circumcisio, ut haberet in corpore scriptum signum, quo commonefactus exerceret fidem, quo etiam confiteretur fidem coram aliis, & alios ad credendum suo testimonio invitaret. Abel fide gratiorem hostiam obtulit (*w*). Quia igitur fide justus erat, ideo placuit sacrificium, quod faciebat, non, ut per id opus mereretur remissionem peccatorum & gratiam, sed ut fidem suam exerceret & ostenderet aliis ad invitandos eos ad credendum.

6. Cùm hoc modo bona opera sequi fidem debeant, longè aliter utuntur operibus homines, qui non possunt credere, ac statuere in corde, sibi gratis ignosci propter Christum, se habere Deum propitium gratis propter Christum (*x*). Hi cùm vident opera sanctorum, humano more judicant, sanctos promeruisse remissionem peccatorum & gratiam per hæc opera (*y*). Ideo imitantur ea, & sentiunt se per opera similia mereri remissionem peccatorum & gratiam, sentiunt, se per illa opera placare iram Dei, & consequi, ut propter illa opera justi reputentur. Hanc impiam opinionem (*z*) in operibus damnamus, primùm, quia obscurat

(*u*) Rom. IV. 9. 10. (*w*) Hebr. XI. 4.

(*x*) Hæc postrema verba deficiunt in ed. Witt. β.

(*y*) addit edit. Witt. β. *& propter illa justos esse reputatos coram Dei.*

(*z*) Et hîc paulò aliter habet edit. Witt. β.

rat gloriam Chriſti, cùm homines proponunt Deo hæc opera tanquam pretium & propitiationem. Hic honos debitus uni Chriſto tribuitur noſtris operibus. Secundo, neque tamen inveniunt conſcientiæ pacem in his operibus, ſed alia ſuper alia in veris terroribus cumulantes tandem deſperant, quia nullum opus ſatis mundum inveniunt (*a*). Semper accuſat lex, & parit iram. Tertiò tales nunquam aſſequuntur notitiam Dei, quia enim irati fugiunt Deum judicantem & affligentem, nunquam ſentiunt ſe exaudiri. At fides oſtendit præſentiam Dei, poſtquam conſtituit, quod Deus gratis ignoſcat & exaudiat. Semper autem in mundo hæſit impia opinio de operibus. Gentes habebant ſacrificia, ſumta à patribus. Horum opera imitabantur, fidem non tenebant, ſed ſentiebant opera illa propitiationem & pretium eſſe, propter quod Deus reconciliaretur ipſis. Populus in lege imitabatur ſacrificia hac opinione, quod propter illa opera haberent placatum Deum, ut ita loquamur, ex opere operato. Hîc videmus, quàm vehementer objurgent populum Prophetæ. Pſal. 50. (*b*) *Non in ſacrificiis arguam te.* Et Jerem. (*c*) *Non præcepi de holocauſtomatis*. Tales loci damnant non opera, quæ certè Deus præceperat, ut externa exercitia in hac politia (*d*), ſed damnant impiam perſuaſionem, quòd ſentiebant, ſe per illa opera placare iram Dei, & fidem abjiciebant. Et quia nulla opera reddunt pacatam conſcientiam, ideo ſubinde nova opera excogi-

(*a*) Alia & hîc habet edit. Witt. *β*.

(*b*) Pſalm. L. 8.

(*c*) Jerem. VII. 22.

(*d*) Typum quoque ſacrificii Meſſiani ſecum vehentia. *Vide infra Ap. Art. IV. de Eccleſ. §. 9.*

excogitantur præter mandata Dei (e). Populus Iſrael viderat, Prophetas in excelſis ſacrificâſſe. Porro ſanctorum exempla maximè movent animos, ſperantes, ſe ſimilibus operibus perindè gratiam conſecuturos eſſe, ut illi conſecuti ſunt (f). Quare hoc opus mirabili ſtudio cœpit imitari populus, ut per id opus mereretur remiſſionem peccatorum, gratiam & juſtitiam (g). At Prophetæ ſacrificaverant in excelſis, non ut per illa opera mererentur remiſſionem peccatorum & gratiam, ſed quia in illis locis docebant. Ideò ibi teſtimonium fidei ſuæ proponebant. Populus audierat, Abraham immolâſſe filium ſuum. Quare & ipſi, ut aſperrimo ac difficillimo opere placarent iram Dei, mactaverunt filios. At Abraham non hac opinione immolabat filium, ut id opus eſſet pretium & propitiatio, propter quam juſtus reputaretur. Sic in Eccleſia inſtituta eſt Cœna Domini, ut recordatione promiſſionum Chriſti, quarum in hoc ſigno admonemur, confirmetur in nobis fides & foris confiteamur fidem noſtram, & prædicemus beneficia Chriſti, ſicut Paulus ait: (h) *Quoties feceritis, mortem Domini annunciabitis, &c.* Verùm adverſarii noſtri contendunt, miſſam eſſe opus, quod ex opere operato juſtificat, & tollit reatum culpæ & pœnæ in his, pro quibus fit. Sic enim ſcribit Gabriel, (i) Antonius, Bernhardus, Dominicus, Franciſcus & alii ſancti Patres (k) elegerunt cer-

(e) Heic addit edit. Witt. β. *Ac maximè movent homines exempla ſanctorum, horum imitatione ſperant, ſe perinde conſecuturos eſſe reconciliationem, ut illi conſecuti ſunt.*

(f) Hanc periodum omittit edit. Witt. β.

(g) Paulò aliter hic edit. Witt. β.

(h) *1. Cor. XI. 26.*

(i) Gabr. Biel lect. 26. & 81. in can. Miſſæ.

(k) Hi ex præjudicio Eccleſiæ Romanæ, nondum tunc penitùs

certum vitæ genus, vel propter ſtudium, vel propter alia utilia exercitia. Interim ſentiebant, ſe fide propter Chriſtum juſtos reputari, & habere propitium Deum, non propter illa propria exercitia. (*l*) Sed multitudo deinceps imitata eſt non fidem Patrum, ſed exempla ſine fide, ut per illa opera mererentur remiſſionem peccatorum, gratiam & juſtitiam (*m*) non ſenſerunt, ſe hæc gratis accipere propter Propitiatorem Chriſtum, Sic de omnibus operibus judicat mundus, quod ſint propitiatio, qua placatur Deus, quod ſint pretia, propter quæ reputamur juſti. Non ſentit Chriſtum eſſe Propitiatorem, non ſentit, quòd fide gratis conſequamur, ut juſti reputemur propter Chriſtum. Et tamen, cùm opera non poſſint reddere pacatam conſcientiam, eliguntur ſubinde alia, fiunt novi cultus, nova vota, novi monachatus propter mandatum Dei, ut aliquod magnum opus quæratur, quod poſſit opponi iræ & judicio Dei.

7. Has impias opiniones de operibus adverſarii tuentur contra ſcripturam. At hæc tribuere operibus noſtris, quòd ſint propitiatio, quòd mereantur remiſſionem peccatorum & gratiam, quòd propter ea juſti coram Deo reputemur, non fide propter Chriſtum Propitiatorem, quid hoc aliud eſt, quàm Chriſto detrahere honorem Mediatoris, & Propitiatoris? Nos igitur, etſi ſentimus ac docemus, bona opera neceſſariò facienda eſſe, debet enim ſequi fidem inchoata legis impletio, tamen Chriſto ſuum honorem reddimus, ſentimus ac docemus, quòd fide propter Chriſtum coram Deo

abolito, ita vocantur. Certè Dominicus & Franciſcus hunc titulum non merentur.

(*l*) Vide hic Carpzovium in libros ſymbolicos p. 281. 282.

(*m*) Hic paulò aliter edit. Witt. /ß.

Deo justi reputemur, quòd non reputemur justi propter opera, sine Mediatore Christo, quòd non mereamur remissionem peccatorum, gratiam & justitiam per opera, quòd opera nostra non possimus opponere iræ & judicio Dei, quòd opera non possint terrores peccati vincere, sed quòd sola fide vincantur terrores peccati, quòd tantùm Mediator Christus per fidem opponendus sit iræ & judicio Dei. Si quis secus sentit, non reddit Christo debitum honorem, qui propositus est, ut sit Propitiator, ut per ipsum habeamus accessum ad Patrem. Loquimur autem nunc de justitia, per quam agimus cum Deo, non cum hominibus, sed quâ apprehendimus gratiam & pacem conscientiæ. Non potest autem conscientia pacata reddi coram Deo, nisi solâ fide, quæ statuit nobis Deum placatum esse propter Christum, juxta illud: (n) *Justificati ex fide, pacem habemus*, quia justificatio tantùm est res gratis promissa propter Christum, quare sola fide semper coram Deo accipitur.

8. Nunc igitur respondebimus ad illos locos, quos citant adversarii, ut probent, nos dilectione & operibus justificari. Ex Corinthiis citant: (o) *Si omnem fidem habeam*, &c. *caritatem autem non habeam, nihil sum.* Et hîc magnificè triumphant. Totam Ecclesiam, ajunt, certificat Paulus, quòd non justificet sola fides. Facilis autem responsio est, postquam ostendimus supra, quid de dilectione & operibus sentiamus. Hic locus Pauli requirit dilectionem. Hanc requirimus & nos. Diximus enim supra, oportere existere in nobis renovationem & inchoatam legis impletionem, juxta illud: (p) *Dabo legem meam in corda eorum.*

(n) *Rom. V. 1.* (o) *1. Cor. XIII. 1. seqq.*
(p) *Jerem. XXXI. 33.*

rum. Si quis dilectionem abjecerit, etiamsi habet magnam fidem, tamen non retinet eam. Non enim retinet Spiritum sanctum. Neque vero hoc loco tradit Paulus modum justificationis, sed scribit his, qui, cùm fuissent justificati, cohortandi erant, ut bonos fructus ferrent, ne amitterent Spiritum sanctum. Ac præposterè faciunt adversarii, hunc unum locum citant, *in quo* Paulus docet de fructibus, alios locos plurimos omittunt, in quibus ordine disputat de modo justificationis. Ad hoc, in aliis locis, qui de fide loquuntur, semper adscribunt correctionem, quod debeant intelligi de fide formatâ. Hîc nullam adscribunt correctionem, quod fide etiam opus sit, sentiente, quòd reputemur justi propter Christum propitiatorem. Ita adversarii excludunt Christum à justificatione & tantùm docent justitiam legis. Sed redeamus ad Paulum. Nihil quisquam ex hoc textu ampliùs ratiocinari potest, quàm quòd dilectio sit necessaria. Id fatemur. Sicut necessarium est, non furari. Neque verò rectè ratiocinabitur, si quis inde velit hoc efficere: Non furari necessarium est, igitur non furari justificat, quia justificatio non est certi operis approbatio, sed totius personæ. Nihil igitur lædit nos hic Pauli locus. Tantùm ne affingant adversarii, quidquid ipsis libet. Non enim dicit, quòd justificet dilectio, sed quòd nihil sim, id est, quòd fides extinguatur, quamlibet magna contigerit. Non dicit, quòd dilectio vincat terrores peccati & mortis, quòd dilectionem nostram opponere possimus iræ ac judicio Dei, quòd dilectio nostra satisfaciat legi Dei, quòd sine Propitiatore Christo habeamus accessum ad Deum nostrâ dilectione, quòd dilectione nostrâ accipiamus promissam remissionem peccatorum. Nihil horum dicit

Paulus. Non igitur ſentit, quòd dilectio juſtificet, quia tantùm ita juſtificamur, cùm apprehendimus Propitiatorem Chriſtum & credimus, nobis Deum propter Chriſtum placatum eſſe. Nec eſt juſtificatio ſomnianda, omiſſo Propitiatore Chriſto. Tollant adverſarii promiſſionem de Chriſto, aboleant Evangelium, ſi nihil opus eſt Chriſto, ſi noſtrâ dilectione poſſumus vincere mortem, ſi noſtrâ dilectione, ſine Propitiatore Chriſto acceſſum habemus ad Deum. Adverſarii corrumpunt pleraque loca, quia ſuas opiniones ad ea afferunt, non ſumunt ex ipſis locis ſententiam. Quid enim habet hic locus incommodi, ſi detraxerimus interpretationem, quam adverſarii de ſuo aſſuunt, non intelligentes, quid ſit juſtificatio aut quomodo fiat? Corinthii antea juſtificati multa acceperant excellentia dona. Fervebant initia, ut fit. Deinde cœperunt inter eos exiſtere ſimultates, ut ſignificat Paulus, cœperunt faſtidire bonos doctores. (q) Ideò objurgat eos Paulus, revocans ad officia dilectionis, quæ, etiamſi ſunt neceſſaria, tamen ſtultum fuerit ſomniare, quòd opera ſecundæ tabulæ coram Deo juſtificent, per quam agimus cum hominibus, non agimus propriè cum Deo. At in juſtificatione agendum eſt cum Deo, placanda eſt ira ejus, conſcientia erga Deum pacificanda eſt. Nihil horum fit per opera ſecundæ tabulæ.

9. Sed objiciunt præferri dilectionem fidei & ſpei. Paulus (r) enim ait: *Major horum charitas.* Porro conſentaneum eſt, maximam & præcipuam virtutem juſtificare. Quanquam hoc loco Paulus propriè loquitur de dilectione proximi & ſignificat, dilectionem maxi-

(q) Vide *1. Cor. I. 11. ſqq.* (r) *1. Cor. XIII. 13.*

maximam esse, quia plurimos fructus habet, fides & spes tantùm agunt cum Deo, at dilectio foris erga homines infinita habet officia, tamen largiamur sanè adversariis, dilectionem Dei & proximi maximam virtutem esse, quia hoc summum præceptum est: *Diliges Dominum Deum* (s). Verùm quomodo inde ratiocinabuntur, quod dilectio justificet? Maxima virtus, inquiunt, justificat. Imò sicut lex etiam maxima seu prima non justificat, ita nec maxima virtus legis, sed illa virtus justificat, quæ apprehendit Christum, quæ communicat nobis Christi merita, qua accipimus gratiam & pacem à Deo. Hæc autem virtus fides est. Nam, ut sæpe dictum est, fides non tantùm notitia est, sed multò magis velle accipere, seu apprehendere ea, quæ in promissione de Christo offeruntur. Est autem & hæc obedientia erga Deum, velle accipere oblatam promissionem, non minus λατρέια, quàm dilectio, vult sibi credi Deus, vult nos ab ipso bona accipere, & id pronunciat esse verum cultum.

10. Cæterùm adversarii tribuunt dilectioni justificationem, quia ubique legis justitiam docent & requirunt. Non enim possumus negare, quin dilectio sit summum opus legis. Et humana sapientia legem intuetur & quærit in ea justitiam. Ideò & scholastici doctores, magni & ingeniosi homines, summum opus legis prædicant, huic operi tribuunt justificationem. Sed decepti humana sapientia, non viderunt faciem Moysi retectam, sed velatam, sicut Pharisæi, Philosophi, Mahometistæ. Verùm nos stultitiam Evangelii prædicamus, in quo alia justitia revelata est, videlicet, quòd propter Christum Propitiatorem justi repu-

(s) *Matth.* XXII. 37.

reputemur, cùm credimus nobis Deum propter Christum placatum esse. Nec ignoramus, quantum hæc doctrina abhorreat à judicio rationis ac legis. Nec ignoramus multo speciosiorem esse doctrinam legis de dilectione. Est enim sapientia. Sed non pudet nos stultitiæ Evangelii. Id propter gloriam Christi defendimus, & rogamus Christum, ut Spiritu sancto suo adjuvet nos, ut id illustrare ac patefacere possimus.

11. Adversarii in confutatione & hunc locum contra nos citaverunt, ex Coloss. 3. v. 14. *Charitas est vinculum perfectionis.* Hinc ratiocinantur, quòd dilectio justificet, quia perfectos efficit. Quanquam hîc multis modis de perfectione responderi posset, tamen nos simpliciter sententiam Pauli recitabimus. Certum est, Paulum de dilectione proximi loqui. Neque vero existimandum est, quòd Paulus aut justificationem aut perfectionem coram Deo tribuerit operibus secundæ tabulæ potiùs, quàm primæ. Et, si dilectio efficit perfectos, nihil igitur opus erit Propitiatore Christo, nam fides tantùm apprehendit Propitiatorem Christum. Hoc autem longissimè abest à sententia Pauli, qui nunquam patitur excludi Propitiatorem Christum. Loquitur igitur non de personali perfectione, sed de integritate communi Ecclesiæ. (*t*) Ideò enim ait, dilectionem esse vinculum seu colligationem, ut significet, se loqui de colligandis & copulandis pluribus membris Ecclesiæ inter se. Sicut enim in omnibus familiis, in omnibus rebuspublicis concordia mutuis officiis alenda est, nec retineri tranquillitas potest, nisi quædam errata inter se dissimulent homines & condonent, ita jubet Paulus in Ecclesiâ dilectionem existere, quæ retineat concordiam, quæ tole-

(*t*) Aliter hæc ponuntur in edit. Witteb. β.

toleret, ſicubi opus eſt, aſperiores mores fratrum, quæ diſſimulet quædam levia errata, ne diſſiliat Eccleſia in varia ſchiſmata, & ex ſchiſmatis oriantur odia, factiones & hæreſes. Neceſſe eſt enim, diſſilire concordiam, quando aut Epiſcopi imponunt populo duriora onera, nec habent rationem imbecillitatis in populo. Et oriuntur diſſidia, quando populus nimis acerbè *judicat* de moribus doctorum, aut faſtidit doctores propter quædam levia incommoda, quæruntur enim deinde & aliud doctrinæ genus, & alii doctores. E contra perfectio, id eſt, integritas Eccleſiæ conſervatur, quando firmi tolerant infirmos, quando populus boni conſulit quædam incommoda in moribus doctorum, quando Epiſcopi quædam condonant imbecillitati populi. De his præceptis æquitatis pleni ſunt libri omnium ſapientum, ut in hac vitæ conſuetudine multa condonemus inter nos propter communem tranquillitatem. Et de ea cùm hîc, tùm aliàs ſæpe præcipit Paulus. Quare adverſarii imprudenter ratiocinantur ex nomine perfectionis, quòd dilectio juſtificet, cùm Paulus de integritate & tranquillitate communi loquatur. Et ſic interpretatur hunc locum Ambroſius. (*u*) Sicut ædificium dicitur perfectum ſeu integrum, cùm omnes partes aptè inter ſe coagmentatæ ſunt. Turpe eſt autem adverſariis tantopere prædicare dilectionem, cùm nusquam præſtent eam. Quid nunc agunt? Diſſipant Eccleſias, ſcribunt leges ſanguine, & has proponunt Cæſari, clementiſſimo Principi, promulgandas, trucidant ſacerdotes, (*x*) & alios bonos viros,

(*u*) Vel quicunque Autor ſit in Comm. in ep. ad Col. III. 14. f. 273. T. 2. app. edit. Pariſ.

(*x*) *Vide & infra §. ult. circ. fin. Ap. Art. VII. de Numer. & Uſ. Sacram. §. ult. Ap. Art. IX. de Invoc. Sanct. §. 8. circ. fin. Ap. Art. XI. de Conj. Sacerd. §. 1. & 13.*

ros, ſi quis leviter ſignificavit, ſe aliquem manifeſtum abuſum non omnino probare. Hæc non conveniunt ad iſta præconia dilectionis, quæ ſi ſequerentur adverſarii, Eccleſiæ tranquillæ eſſent & res publica pacata. Nam hi tumultus conſileſcerent, ſi adverſarii non nimis acerbe exigerent quasdam traditiones inutiles ad pietatem, quarum plerasque ne ipſi quidem obſervant, qui vehementiſſime defendunt eas. Sed ſibi facile ignoſcunt, aliis non item, ut ille apud Poetam (*y*): *Egomet mi ignoſco, Mevius inquit* (*z*). Id autem alieniſſimum eſt ab his encomiis dilectionis, quæ hic ex Paulo recitant, nec magis intelligunt, quam parietes intelligunt vocem, quam reddunt.

12. Ex Petro citant & hanc ſententiam: *Univerſa delicta operit caritas* (*a*). Conſtat & Petrum loqui de dilectione erga proximum, quia hunc locum accommodat ad præceptum, quo jubet, ut diligant ſe mutuo. Neque vero ulli Apoſtolo in mentem venire potuit, quòd dilectio noſtra vincat peccatum & mortem, quod dilectio ſit propitiatio, propter quam Deus reconcilietur, omiſſo Mediatore Chriſto, quod dilectio ſit juſtitia, ſine Mediatore Chriſto. Hæc enim dilectio, ſi qua eſſet, eſſet juſtitia legis, non Evangelii, quod promittit nobis reconciliationem & juſtitiam, ſi credamus, quod propter Chriſtum Propitiatorem Pater placatus ſit, quòd donentur nobis merita Chriſti. Ideo Petrus paulo ante jubet, ut accedamus ad Chriſtum, ut ædificemur ſuper Chriſtum. Et addit: *Qui crediderit in eum, non confundetur* (*b*). Dilectio noſtra non liberat nos à confuſione, cùm Deus judicat & arguit nos, ſed fides

(*y*) Horatium L. 1. Satyra 3. verſu 23.
(*z*) *Mænius* poni debebat. (*a*) 1 Petr. IV. 8.
(*b*) 1 Petr. II. 6. Rom. IX. 33. X. 11.

fides in Christum liberat in his pavoribus, quia scimus, propter Christum nobis ignosci. Cæterùm hæc sententia de dilectione, sumta est ex proverbiis (c), ubi antithesis clarè ostendit, quomodo intelligi debeat: *Odium suscitat rixas, & universa delicta tegit dilectio.*

13. Idem prorsus docet, quod illa Pauli sententia ex Colossensibus sumta, ut, si quæ dissensiones inciderint, mitigentur & componantur æquitate, & commoditate nostra. Dissensiones, inquit, crescunt odiis, ut sæpe videmus ex levissimis offensionibus maximas fieri tragœdias. Inciderant quædam inter C. Cæsarem & Pompejum leves offensiones, in quibus si alter alteri paululum cessisset, non extitisset bellum civile. Sed dum uterque morem gerit odio suo, ex re nihili maximi motus orti sunt. Et multæ in Ecclesia hæreses ortæ sunt, tantùm odio doctorum. Itaque non de propriis delictis, sed de alienis loquitur, cum ait, *dilectio tegit delicta*, videlicet aliena, & quidem inter homines, id est, etiamsi quæ offensiones incidunt, tamen dilectio dissimulat, ignoscit, cedit, non agit omnia summo jure. Petrus igitur non hoc vult, quòd dilectio coram Deo mereatur remissionem peccatorum, quod sit propitiatio excluso Mediatore Christo, quod regeneret ac justificet (d), sed quod erga homines non sit morosa, non aspera, non intractabilis, quod quædam errata amicorum dissimulet, quod mores aliorum etiam asperiores boni consulat, sicut vulgaris quædam sententia præcipit: *Mores amici noveris, non oderis* (e). Neque temere de hoc officio dilectionis toties præcipiunt

(c) Prov. X. 12.

(d) Hìc addit ed. Witt. β. *quod propter dilectionem simus accepti, non propter Mediatorem Christum.*

(e) edit. Witteb. β. *amicum non oderis.*

piunt Apostoli, quod Philosophi vocant ἐπιείκειαν. (f) Necessaria est enim hæc virtus ad publicam concordiam retinendam, quæ non potest durare, nisi multa dissimulent, multa condonent inter se pastores & Ecclesiæ.

14. Ex Jacobo citant: *Videtis igitur, quod ex operibus justificatur homo, & non ex fide sola* (ff). Neque alius locus ullus magis putatur officere nostræ sententiæ, sed est facilis & plana responsio. Si non affuant adversarii suas opiniones de meritis operum, Jacobi verba nihil habent incommodi. Sed ubicunque fit mentio operum, adversarii affingunt suas impias opiniones, quod per bona opera mereamur remissionem peccatorum, quod bona opera sint propitiatio ad pretium, propter quod Deus nobis reconcilietur, quod bona opera vincant terrores peccati & mortis, quod bona opera coram DEO propter suam bonitatem sint accepta, nec egeant misericordia & Propitiatore Christo. Horum nihil venit in mentem Jacobo, quæ tamen omnia nunc defendunt adversarii prætextu sententiæ Jacobi.

15. Primùm igitur hoc expendendum est, quod hic locus magis contra adversarios facit, quam contra nos. Adversarii enim docent, hominem justificari dilectione & operibus. De fide, quâ apprehendimus Propitiatorem Christum, nihil dicunt. Imo hunc finem improbant, neque improbant tantùm sententiis aut scriptis, sed etiam ferro & suppliciis conantur in Ecclesia delere. Quanto meliùs docet Jacobus, qui fidem non omittit, non subjicit pro fide dilectionem, sed reti-

(f) Vide Aristotelem Ethic. L. V. C. 14.
(ff) Jac. II. 24.

retinet fidem, ne Propitiator Chriſtus excludatur in juſtificatione, ſicut & Paulus, cùm *ſummam* tradit vitæ Chriſtianæ, complectitur *fidem & dilectionem.* 1 Tim. 1. (g) *Finis mandati caritas eſt de corde puro & conſcientia bona & fide non ficta.*

16. Secundo res ipſa loquitur, hic de operibus dici, quæ fidem ſequuntur & oſtendunt, fidem non eſſe mortuam, ſed vivam & efficacem in corde. Non igitur ſenſit Jacobus, nos per bona opera mereri remiſſionem peccatorum & gratiam. Loquitur enim de operibus juſtificatorum, qui jam ſunt reconciliati, accepti & conſecuti remiſſionem peccatorum. Quare errant adverſarii, cùm hinc ratiocinantur, quod Jacobus doceat nos per bona opera mereri remiſſionem peccatorum & gratiam, quod per opera noſtra habeamus acceſſum ad Deum, ſine Propitiatore Chriſto.

17. Tertio Jacobus paulo ante dixit de regeneratione, quod fiat per Evangelium. Sic enim ait: *Volens genuit nos verbo veritatis, ut nos eſſemus primitiæ creaturarum ejus* (h). Cùm dicit, nos Evangelio renatos eſſe, docet, quod fide renati ac juſtificati ſimus. Nam promiſſio de Chriſto tantùm fide apprehenditur, cùm opponimus eam terroribus peccati & mortis. Non igitur ſentit Jacobus, nos per opera noſtra renaſci.

18. Ex his liquet, non adverſari nobis Jacobum, qui, cum otioſas & ſecuras mentes, quæ ſomniabant, ſe habere fidem, cùm non haberent, vituperaret, diſtinxit inter mortuam fidem, ac vivam fidem. Mortuam ait eſſe, quæ non parit bona opera. Vivam ait eſſe, quæ parit bona opera. Porro nos ſæpe jam oſtendimus, quid appellemus fidem. Non enim loquimur de otioſa notitia, qualis eſt etiam in Diabolis, ſed de fide,

(g) 1 Tim. I. 5. (h) Jac. I. 18.

fide, quæ resistit terroribus conscientiæ, quæ erigit & consolatur perterrefacta corda. Talis fides neque facilis res est, ut somniant adversarii, neque humana potentia, sed divina potentia, qua vivificamur, qua Diabolum & mortem vincimus, sicut Paulus ad Coloss. (*i*) ait, quod fides sit efficax pet potentiam Dei, & vincat mortem. *In quo resuscitati estis per fidem potentiæ DEI.* Hæc fides, cùm sit nova vita, necessario parit novos motus & opera. Ideo Jacobus rectè negat, nos tali fide justificari, quæ est sine operibus. Quod autem dicit, nos justificari fide & operibus, certè non dicit nos per opera renasci, neque hoc dicit, quod partim Christus sit Propitiator, partim opera nostra sint propitiatio, nec describit hic modum justificationis, sed describit, quales sint justi, postquam jam sunt justificati & renati. Et justificari significat hîc non ex impio justum effici, sed usu forensi justum pronunciari. Sicut hîc (*k*), *Factores legis justificabuntur.* Sicut igitur hæc verba nihil habent incommodi, *factores legis justificabuntur*, ita de Jacobi verbis sentimus: *Justificatur homo, non solum ex fide, sed etiam ex operibus.* Quia certe justi pronunciantur homines habentes fidem & bona opera: Nam bona opera in sanctis, ut diximus, sunt justitiæ, & placent propter fidem (*l*). Nam hæc tantùm opera prædicat Jacobus, quæ fides efficit, sicut testatur, cùm de Abraham dicit: *Fides adjuvat opera ejus* (*ll*). In hanc sententiam dicitur: *Factores legis justificantur*, hoc est, justi pronunciantur, qui corde credunt DEO, deinde habent bonos fructus, qui placent propter fidem, ideoque sunt impletio legis. Hæc

(*i*) Col. II. 12. (*k*) Rom. II. 13.

(*l*) Quæ heic sequuntur, aliter elata exstant in ed. Witteb. β.

(*ll*) Jac. II. 22.

Hæc simpliciter ita dicta nihil habent vitii, sed depravantur ab adversariis, qui de suo affingunt impias opiniones. Non enim sequitur hinc, opera mereri remissionem peccatorum, opera regenerare corda, opera esse propitiationem, opera placere sine Propitiatore Christo, opera non indigere Propitiatore Christo. Horum nihil dicit Jacobus, quæ tamen impudenter ratiocinantur adversarii ex Jacobi verbis.

19. Citantur adversus nos & aliæ quædam sententiæ de operibus (*m*). Luc. 6. (*n*) *Remittite & remittetur vobis.* Es. 58. (*o*) *Frange esurienti panem tuum, tunc invocabis, & Dominus exaudiet.* Dan. 4. (*p*) *Peccata tua eleemosynis redime.* Matth. 5. (*q*) *Beati pauperes spiritu, quia talium est regnum cælorum.* Item, *Beati misericordes, quia misericordiam consequentur.* Hæ sententiæ etiam nihil haberent incommodi, si nihil affingerent adversarii. Duo enim continent. Alterum est prædicatio seu legis seu pœnitentiæ, quæ & arguit malefacientes, & jubet benefacere, alterum est promissio, quæ additur. Neque vero adscriptum est, peccata remitti sine fide, aut ipsa opera propitiationem esse.. Semper autem in prædicatione legis hæc duo oportet intelligi, & quod lex non possit fieri, nisi fide in Christum renati simus, sicut ait Christus (*r*): *Sine me nihil potestis facere,* &, ut maxime fieri possint quædam externa opera, retinenda est hæc universalis sententia, quæ totam legem interpretatur: *Sine fide impossibile est placere DEO* (*s*). Retinendum est Evangelium, quòd per Christum habeamus accessum ad Patrem.

20. Con-

(*m*) Quæ heic sequuntur, aliter ponuntur in ed. Witt. β. usque ad finem hujus Art.

(*n*) Luc. VI. 37. (*o*) Es. LVIII. 7. 9. (*p*) Dan. IV. 24. (*q*) Matth. V. 3. 7. (*r*) Joh. XV. 5. (*s*) Hebr. XI. 6.

20. Constat enim, quod non justificamur ex lege. Alioqui quorsum opus esset Christo aut Evangelio, si sola prædicatio legis sufficeret? Sic in prædicatione pœnitentiæ non sufficit prædicatio legis seu verbum arguens peccata, quia lex iram operatur, tantùm accusat, tantùm terret conscientias, quia conscientiæ nunquam acquiescunt, nisi audiant vocem Dei, in qua clare promittitur remissio peccatorum. Ideo necesse est addi Evangelium, quod propter Christum peccata remittantur, & quod fide in Christum consequamur remissionem peccatorum. Si excludunt adversarii à prædicatione pœnitentiæ Evangelium de Christo, merito sunt judicandi blasphemi adversus Christum. Itaque cùm Esaias (*t*) primo cap. prædicat pœnitentiam: *Quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam, & venite, & expostulate mecum, si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur*, sic & hortatur ad pœnitentiam Propheta & addit promissionem. Et stultum fuerit in tali sententia tantùm hæc opera considerare, *subvenire oppresso, judicare pupillo.* Initio enim ait: *desinite agere perversè*, ubi taxat impietatem cordis & requirit fidem. Nec dicit Propheta, quod per opera illa, *subvenire oppresso, judicare pupillo*, mereri possint remissionem peccatorum ex opere operato, sed præcipit hæc opera, ut necessaria in nova vita. Interim tamen remissionem peccatorum fide accipi vult, ideoque additur promissio. Sic sentiendum est de omnibus similibus locis. Christus prædicat pœnitentiam, cùm ait: (*tt*) *Remittite*, & addit promissionem, *remittetur vobis.* Neque verò hoc dicit, quod illo nostro opere, cùm remittimus, mereamur remissionem pecca-

(*t*) *Jes. I. 16. 17. 18.* (*tt*) *Luc. VI. 38.*

peccatorum ex opere operato, ut vocant, ſed requirit novam vitam, quæ certè neceſſaria eſt. Interim tamen vult fide accipi remiſſionem peccatorum. Sic cùm ait Eſaias: (u) *Frange eſurienti panem*, novam vitam requirit. Nec Propheta de illo uno opere loquitur, ſed de tota pœnitentia, ut indicat textus. Interim tamen vult remiſſionem peccatorum fide accipi. Certa eſt enim ſententia, quam nullæ portæ inferorum evertere poterunt, quòd in prædicatione pœnitentiæ non ſufficiat prædicatio legis, quia lex iram operatur & ſemper accuſat, ſed oportet addi prædicationem Evangelii, quòd ita donetur nobis remiſſio peccatorum, ſi credamus nobis remitti peccata propter Chriſtum. Alioqui quorſum opus erat Evangelio, quorſum opus erat Chriſto? Hæc ſententia ſemper in conſpectu eſſe debet, ut opponi poſſit his, qui, abjecto Chriſto, deleto Evangelio, malè detorquent ſcripturas ad humanas opiniones, quòd remiſſionem peccatorum emamus noſtris operibus. Sic & in concione Danielis fides requirenda eſt (x). Non enim volebat Daniel Regem tantùm eleemoſynam largiri, ſed totam pœnitentiam complectitur, cùm ait: *Redime peccata tua eleemoſynis*, id eſt, redime peccata tua, mutatione cordis & operum. Hic autem & fides requiritur. Et Daniel de cultu unius Dei Iſrael multa ei concionatur & Regem convertit non ſolùm ad eleemoſynas largiendas, ſed multò magis ad fidem. Extat enim egregia confeſſio Regis de Deo Iſrael (y): *Non eſt alius Deus, qui poſſit ita ſalvare.* Itaque duæ ſunt partes in concione Danielis. Altera pars eſt, quæ præcipit de nova vita & operibus novæ vitæ, altera pars

(u) *Eſa. LVIII. 7.* (x) *Dan. IV. 24.*
(y) *Dan. III. 29.*

pars eſt, quòd Daniel promittit Regi remiſſionem peccatorum. Et hæc promiſſio remisſionis peccatorum non eſt prædicatio legis, ſed verè Prophetica & Evangelica vox, quam certè voluit Daniel fide accipi. Nôrat enim Daniel, promiſſam eſſe remisſionem peccatorum in Chriſto, non ſolùm Iſraelitis, ſed etiam omnibus gentibus. Alioqui non potuiſſet Regi polliceri remisſionem peccatorum. Non eſt enim hominis, præſertim in terroribus peccati, ſine certo verbo Dei, ſtatuere de voluntate Dei, quòd iraſci deſinat. At verba Danielis (z) in ſua lingua clariùs de tota pœnitentia loquuntur & clariùs promiſſionem efferunt: *Peccata tua per juſtitiam redime & iniquitates tuas beneficiis erga pauperes.* Hæc verba præcipiunt de tota pœnitentia. Jubent enim, ut fiat juſtus, deinde ut bene operetur, ut, quod Regis officium erat, miſeros adverſus injuriam defendat. Juſtitia autem eſt fides in corde. Redimuntur autem peccata per pœnitentiam, id eſt, obligatio ſeu reatus tollitur, quia Deus ignoſcit agentibus pœnitentiam, ſicut Ezech. 18. (a) ſcriptum eſt. Neque hinc ratiocinandum eſt, quod ignoſcat propter opera ſequentia, propter eleemoſynas, ſed ignoſcit propter ſuam promiſſionem his, qui apprehendunt promiſſionem. Nec apprehendunt, niſi qui verè credunt & fide peccatum vincunt & mortem. Hi renati dignos fructus pœnitentiæ parere debent, ſicut Johannes (b) ait. Eſt igitur addita promiſſio: *ecce erit ſanatio delictorum tuorum.* Hieronymus (c) hic præter rem addit dubitativam particulam. Et

(z) *Dan. IV. 24.* (a) *Ezech. XVIII. 21.*
(b) *Luc. III. 8.* (c) In verſione latinâ Danielis & comm. in Danj. IV. 24. T. 5. Op. f. 580. ed. Baſil.

Et multo imprudentiùs in Commentariis contendit remisſionem peccatorum incertam eſſe. Sed nos meminerimus, Evangelium certo promittere remisſionem peccatorum. Et hoc planè fuerit Evangelium tollere, negare, quòd certò debeat promitti remiſſio peccatorum. Dimittamus igitur hoc in loco Hieronymum. Quanquam & in verbo redimendi promiſſio oſtenditur. *Significatur* enim, quòd remisſio peccatorum *posſibilis* ſit, quòd poſſint redimi peccata, id eſt, tolli obligatio ſeu reatus, ſeu placari ira Dei. Sed adverſarii noſtri, ubique omisſis promisſionibus, tantùm præcepta intuentur, & affingunt humanam opinionem, quòd propter opera contingat remisſio, cùm hoc textus non dicat, ſed multo magis fidem requirat. Nam ubicunque promisſio eſt, ibi fides requiritur. Non enim poteſt accipi promisſio, niſi fide.

21. Verùm opera incurrunt hominibus in oculos. Hæc naturaliter miratur humana ratio, &, quia tantùm opera cernit, fidem non intelligit, neque conſiderat. Ideò ſomniat, hæc opera mereri remiſſionem peccatorum & juſtificare. Hæc opinio legis hæret naturaliter in animis hominum, neque excuti poteſt, niſi cum divinitus docemur. Sed revocanda mens eſt ab hujusmodi carnalibus opinionibus ad verbum Dei. Videmus, nobis Evangelium & promiſſionem de Chriſto propoſitam eſſe. Cùm igitur lex prædicatur, cùm præcipiuntur opera, non eſt repudianda promiſſio de Chriſto. Sed hæc priùs apprehendenda eſt, ut benè operari posſimus, & ut opera noſtra Deo placere queant, ſicut inquit Chriſtus (*d*): *Sine me nihil poteſtis facere.* Itaque, ſi Daniel his verbis uſus eſſet, *peccata tua redime*

(*d*) *Joh. XV. 5.*

dime per pœnitentiam, præterirent hunc locum adverſarii. Nunc, cùm verè hanc ipſam ſententiam verbis aliis, ut videntur, extulit, detorquent verba adverſarii contra doctrinam gratiæ & fidei, cùm Daniel maxime voluerit complecti fidem. Sic igitur ad verba Danielis reſpondemus, quod, quia pœnitentiam prædicat, non doceat tantùm de operibus, ſed de fide quoque, ut ipſa hiſtoria in textu teſtatur. Secundo, quia Daniel clarè ponit promiſſionem, neceſſario requirit fidem, quæ credat gratis remitti peccata à Deo. Quanquam igitur in pœnitentia commemorat opera, tamen hoc Daniel non dicit, quod per opera illa mereamur remiſſionem peccatorum. Loquitur enim Daniel non ſolùm de remisſione pœnæ, quia remiſſio pœnæ fruſtra quæritur, niſi cor apprehenderit priùs remisſionem culpæ. Cæterùm ſi adverſarii tantùm intelligunt Danielem de remisſione pœnæ, nihil contra nos faciet hic locus, quia ita neceſſe erit ipſos fateri, quod remisſio peccati & juſtificatio gratuita præcedat. Poſtea nos quoque concedimus, pœnas (*e*), quibus caſtigamur, mitigari noſtris orationibus & bonis operibus, denique totâ pœnitentiâ, juxta illud (*f*): *Si nos judicaremus, non judicaremur à Domino.* Et Jeremiæ 15. (*g*) *Si converteris, convertam te.* Zachar. 1. (*h*) *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos.* Et Pſ. 50. (*i*) *Invoca me in die tribulationis.*

22. Teneamus igitur has regulas in omnibus encomiis operum, in prædicatione legis, quòd lex non fiat ſine Chriſto, ſicut ipſe inquit (*k*): *Sine me nihil poteſtis facere,*

(*e*) materiales illas, non formales. *Vide infra Ap. Art. V. de pœn. §. 11.*
(*f*) *1. Cor. XI. 31.* (*g*) *Jer. XV. 19.*
(*h*) *Zach. I. 3.* (*i*) *Pſal. L. 15.* (*k*) *Joh. XV. 5.*

facere, item, quòd *sine fide impossibile sit placere Deo* (*l*). Certissimum est enim, quod doctrina legis non vult tollere Evangelium, non vult tollere Propitiatorem Christum. Et maledicti (*m*) sint Pharisæi, adversarii nostri, qui legem ita interpretantur, ut operibus tribuant gloriam Christi; videlicet quod sint propitiatio, quòd mereantur remissionem peccatorum. Sequitur igitur semper ita laudari opera, quod placeant propter fidem, quia opera non placent, sine propitiatore Christo (*n*). Per hunc *habemus accessum ad Deum,* non per opera, sine Mediatore Christo. Ergo cùm dicitur (*o*): *Si vis in vitam ingredi, serva mandata,* sentiendum est, mandata sine Christo non servari, nec placere sine Christo. Sic in ipso Decalogo (*p*), in primo præcepto: *faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me & custodiunt præcepta mea*, amplissima promissio legis additur. Sed hæc lex non fit sine Christo. Semper enim accusat conscientiam, quæ legi non satisfacit, quare territa fugit judicium & pœnam legis. *Lex enim operatur iram* (*q*). Tunc autem facit legem, quando audit nobis propter Christum reconciliari Deum, etiamsi legi non possumus satisfacere. Cùm hâc fide apprehenditur Mediator Christus, cor acquiescit & incipit diligere Deum & facere legem, & scit jam, se placere Deo propter Mediatorem Christum, etiamsi illa inchoata legis impletio procul absit à perfectione, & valde sit immunda. Sic judicandum est & de prædicatione pœnitentiæ. Quanquam enim Scholastici nihil omnino de fide in doctrina pœnitentiæ dixerunt, tamen arbitramur, neminem adversariorum tam

(*l*) *Hebr. XI. 6.* (*m*) *juxta Gal. I. 8.*
(*n*) *Rom. V. 1.* (*o*) *Matth. XIX. 17.* (*p*) *Exod. XX. 6.*
(*q*) *Rom. IV. 15.*

tam esse furiosum, ut neget absolutionem Evangelii vocem esse. Porro absolutio fide accipi debet, ut erigat perterrefactam conscientiam.

23. Itaque doctrina pœnitentiæ, quia non solùm nova opera præcipit, sed etiam promittit remissionem peccatorum, necessariò requirit fidem. Non enim accipitur remissio peccatorum, nisi fide. Semper igitur in his locis de pœnitentia intelligere oportet, quod non solùm opera, sed etiam fides requiratur, ut hic Matth. 6. (r) *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra.* Hîc requiritur opus, & additur promissio remissionis peccatorum, quæ non contingit propter opus, sed propter Christum per fidem, sicut alibi multis locis testatur scriptura, Actuum 10. (s) *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.* Et 1. Joh. 2. (t) *Remittuntur vobis peccata propter nomen ejus.* Eph. 1. (u) *In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus in remissionem peccatorum.* Quanquam, quid opus est recitare testimonia? Hæc est ipsa vox Evangelii propria, quod propter Christum, non propter nostra opera, fide consequamur remissionem peccatorum. Hanc Evangelii vocem adversarii nostri obruere conantur malè detortis locis, qui continent doctrinam legis aut operum. Verum est enim, quod in doctrina pœnitentiæ requiruntur opera, quia certè nova vita requiritur. Sed hîc malè assuunt adversarii, quòd talibus operibus mereamur remissionem peccatorum aut justificationem. Et tamen Christus sæpe annectit promissionem remissionis peccatorum bonis operibus, non quod velit bona opera

(r) *Matth. VI. 14.* (s) *Actor. X. 43.*
(t) *1. Joh. II. 12.* (u) *Eph. I. 7.*

opera propitiationem esse, sequuntur enim reconciliationem, sed propter duas causas. Altera est, quia necessario sequi debent boni fructus. Monet igitur, hypocrysin & fictam pœnitentiam esse, si non sequantur boni fructus. Altera causa est, quia nobis opus est habere externa signa tantæ promissionis, quia conscientia pavida multiplici consolatione opus habet. Ut igitur Baptismus & Cœna Domini sunt signa, quæ subinde admonent, erigunt & confirmant pavidas mentes, ut credant firmiùs, remitti peccata, ita scripta & picta est eadem promissio in bonis operibus, ut hæc opera admoneant nos, ut firmiùs credamus. Et qui non benefaciunt, non excitant se ad credendum, sed contemnunt promissiones illas. Sed pii amplectuntur eas & gaudent habere signa & testimonia tantæ promissionis. Ideò exercent se in illis signis & testimoniis. Sicut igitur Cœna Domini non justificat ex opere operato, sine fide, ita eleemosynæ non justificant sine fide, ex opere operato. Sic & Tobiæ concio cap. 4. v. 11. accipi debet: *Eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat.* Non dicemus hyperbolen esse, quanquam ita accipi debet, ne detrahat de laudibus Christi, cujus propria sunt officia, liberare à peccato & morte. Sed recurrendum est ad regulam, quòd doctrina legis sine Christo non prodest. Placent igitur eleemosynæ Deo, quæ sequuntur reconciliationem seu justificationem, non quæ præcedunt. Itaque liberant à peccato & morte, non ex opere operato, sed ut de pœnitentia supra diximus, quòd fidem & fructus complecti debeamus. Ita hic de eleemosyna dicendum est, quod tota illa novitas vitæ salvet (w). Et

(w) Cur itaque aliâs inculcatur, opera haud justificare vel necessaria haud esse ad salutem? Respondeo, totus Apologiæ

Et Eleemoſynæ ſunt exercitia fidei, quæ accipit remiſſionem peccatorum, quæ vincit mortem, dum ſe magis magisque exercet & in illis exercitiis vires accipit. Concedimus & hoc, quòd eleemoſynæ mereantur (x) multa beneficia Dei, mitigent pœnas, (y) quòd mereantur, ut defendamur in periculis peccatorum & mortis, ſicut paulo antè de tota pœnitentia diximus. Ac tota concio Tobiæ inſpecta, oſtendit, ante eleemoſynas requiri fidem (z): *Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum.* Et poſtea: *Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo, ut vias tuas dirigat.* Hoc autem propriè fidei eſt illius, de qua nos loquimur, quæ ſentit ſe habere Deum placatum propter ipſius miſericordiam, & vult à Deo juſtificari, ſanctificari & gubernari. Sed adverſarii noſtri, ſuaves homines, excerpunt mutilatas ſententias, ut imperitis fucum faciant, poſtea affingunt aliquid de ſuis opinionibus. Requirendi igitur ſunt integri loci, quia juxta vulgare præceptum (a), *Incivile eſt, niſi tota lege perſpecta, una aliqua particula ejus propoſita, judicare vel reſpondere.* Et loci integri prolati plerumque ſecum afferunt interpretationem.

24. Citatur mutilatus & hic locus Luc. 11. v. 41. *Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.* Planè ſurdi ſunt adverſarii. Toties jam dicimus, ad prædicationem legis oportere addi Evangelium de Chriſto, propter

in hoc articulo contextus docet, hæc verba ita intelligenda eſſe, novitatem vitæ ſalvare non per ſe, ſed per ſolam fidem, quâ animatur, quæ illam parit.

(x) Conſequantur ex gratuita Dei promiſſione.

(y) materiales, non formales. *Vide infra Ap. Art. V. de pœnit. §. 11.*

(z) *Tob. IV. 6. 20.*

(a) L. 24. ff. de leg.

propter quem placent bona opera, ſed illi ubique, excluſo Chriſto, docent mereri juſtificationem per opera legis. Hic locus integer prolatus oſtendet fidem requiri. Chriſtus objurgat Phariſæos, ſentientes ſe coram DEO mundari, hoc eſt, juſtificari crebris ablutionibus, ſicuti Papa neſcio quis (*b*) de aqua, ſale conſperſa, inquit, *quod populum ſanctificet, ac mundet*, & gloſſa (*c*) ait, *quòd mundet à venialibus.* Tales erant & Phariſæorum opiniones, quas reprehendit Chriſtus, & opponit huic fictæ purgationi duplicem munditiem, alteram internam, alteram externam. Jubet, ut intus mundentur, & addit de munditie externa: *Date eleemoſynam, de eo quod ſupereſt, & ſic omnia erunt vobis munda.* Adverſarii non rectè accommodant particulam univerſalem *omnia*, Chriſtus enim addit hanc concluſionem utrique membro, *tunc omnia erunt munda.* Si intus eritis mundi, & foris dederitis eleemoſynam. Significat enim, quod externa mundities collocanda ſit in operibus à Deo præceptis, non in traditionibus humanis, ut tunc erant illæ ablutiones, & nunc eſt quotidiana illa aſperſio aquæ, veſtitus Monachorum, diſcrimina ciborum, & ſimiles pompæ. Sed adverſarii corrumpunt ſententiam, ſophiſticè translata particula univerſali ad unam partem: *Omnia erunt munda, datis eleemoſynis.* Atqui Petrus (*d*) dixit, *fide purificari corda.* Sed totus locus inſpectus ſententiam offert conſentientem cum reliqua ſcriptura, quòd, ſi corda ſint mundata & deinde foris accedant eleemoſynæ, hoc eſt omnia opera caritatis, ita totos eſſe mundos, hoc eſt,

(*b*) Alexander I. Sed ſub nomine Alexandri V. allegatur diſt. 3. de conſecr. C. 20. Vide Blondelli Pſevdo Iſidorum p. 166. At verò illam Alexandri I. epiſtolam ſuppoſititiam eſſe conſtat. (*c*) In Corpore canonico gloſſato f. 1927. edit. Ludg. 1555. (*d*) *Act. XV. 9.*

eſt, non intus ſolùm, ſed foris etiam. Deinde cur non tota illa concio conjungitur? Multæ ſunt partes objurgationis, quarum aliæ de fide, aliæ de operibus præcipiunt. Nec eſt candidi lectoris, excerpere præcepta operum, omiſſis locis de fide.

25. Poſtremò hoc monendi ſunt lectores, quòd adverſarii peſſimè conſulunt piis conſcientiis, cùm docent, per opera mereri remiſſionem peccatorum, quia conſcientia colligens per opera remiſſionem, non poteſt ſtatuere, quòd opus ſatisfaciat Deo. Ideo ſemper angitur, & ſubinde alia opera, alios cultus excogitat, donec prorſus deſperat. Hæc ratio extat apud Paulum Rom. 4. (*e*) ubi probat, quod promiſſio juſtitiæ non contingat propter opera noſtra, quia nunquam poſſemus ſtatuere, quod haberemus placatum Deum. Lex enim ſemper accuſat. Ita promiſſio irrita eſſet & incerta. Ideò concludit, quod promiſſio illa remiſſionis peccatorum & juſtitiæ fide accipiatur, non propter opera. Hæc eſt vera & ſimplex & germana ſententia Pauli, in quâ maxima conſolatio piis conſcientiis propoſita eſt, & illuſtratur gloria Chriſti, qui certè ad hoc donatus eſt nobis, ut per ipſum habeamus gratiam, juſtitiam & pacem.

26. Hactenus recenſuimus præcipuos locos, quos adverſarii contra nos citant, ut oſtendant, quod fides non juſtificet, & quod mereamur remiſſionem peccatorum & gratiam per opera noſtra. Sed ſperamus nos piis conſcientiis ſatis oſtendiſſe, quòd hi loci non adverſentur noſtræ ſententiæ, quòd adverſarii malè detorqueant ſcripturas ad ſuas opiniones, quòd pleroſque locos citent truncatos, quòd, omiſſis locis clariſſimis de

(*e*) Rom. IV. 5.

de fide, tantùm excerpant ex ſcripturis locos de operibus, eosque depravent, quòd ubique affingant humanas quasdam opiniones, præter id, quod verba ſcripturæ dicunt, quod legem ita doceant, ut Evangelium de Chriſto obruant. Tota enim doctrina adverſariorum partim eſt à ratione humana ſumpta, partim eſt doctrina legis, non Evangelii. Duos enim modos juſtificationis tradunt, quorum alter eſt ſumtus à ratione, alter ex lege, non ex Evangelio ſeu promiſſione de Chriſto.

27. Prior modus juſtificationis eſt apud ipſos, quòd docent, homines per bona opera mereri gratiam, tùm de congruo, tum de condigno. Hic modus eſt doctrina rationis, quia ratio non videns immunditiem cordis, ſentit, ſe ita placare Deum, ſi benè operetur, & propterea ſubinde alia opera, alii cultus ab hominibus in magnis periculis excogitati ſunt adverſus terrores conſcientiæ. Gentes & Iſraëlitæ mactaverunt humanas hoſtias, & alia multa duriſſima opera ſuſceperunt, ut placarent iram Dei. Poſtea excogitati ſunt Monachatus, & hi certaverunt inter ſe acerbitate obſervationum, contra terrores conſcientiæ, contra iram Dei. Et hic modus juſtificationis, quia eſt rationalis, & totus verſatur in externis operibus, intelligi poteſt, & utcunque præſtari. Et ad hunc Canoniſtæ detorſerunt ordinationes Eccleſiaſticas, malè intellectas, quæ à Patribus longè alio conſilio factæ ſunt, nempe, non ut per opera illa quæreremus juſtitiam, ſed ut ordo quidam propter tranquillitatem hominum inter ſe in Eccleſia eſſet. Ad hunc modum detorſerunt & Sacramenta, maximèque Miſſam, per hanc quærunt juſtitiam, gratiam, ſalutem ex opere operato.

28. Alter modus juſtificationis traditur a Theologis

Scho-

Scholasticis, cùm docent, quod justi simus per quendam habitum à DEO infusum, qui est dilectio, & quòd hoc habitu adjuti intus & foris faciamus legem DEI, & quòd illa impletio legis sit digna gratia & vita æterna. Hæc doctrina planè est doctrina legis. Verum est enim, quod lex (f) inquit: *Diliges Dominum DEUM tuum*, &c. *Diliges proximum tuum* (g). *Dilectio igitur est impletio legis* (h).

29. Facile est autem judicium homini Christiano de utroque modo, quia uterque modus excludit Christum, ideò reprehendendi sunt. In priore manifesta est impietas, qui docet, quod opera nostra sint propitiatio pro peccatis. Posterior modus multa habet incommoda. Non docet uti Christo, cùm renascimur. Non docet, justificationem esse remissionem peccatorum. Non docet, priùs remissionem peccatorum contingere, quàm diligimus, sed fingit, quod eliciamus actum dilectionis, per quem mereamur remissionem peccatorum. Nec docet, fide in Christum vincere terrores peccati & mortis. Fingit, homines propriâ impletione legis accedere ad DEum, sine Propitiatore Christo. Fingit postea, ipsam impletionem legis sine Propitiatore Christo justitiam esse, dignam gratia & vita æterna, cùm tamen vix imbecillis & exigua legis impletio contingat etiam sanctis.

30. Verùm, si quis cogitabit, Evangelium non esse frustra datum mundo, Christum non esse frustra promissum, exhibitum, natum, passum, resuscitàtum, facillimè intelliget, nos non ex ratione aut lege justificari. Nos igitur cogimur de justificatione dissentire ab adversariis. Evangelium enim alium modum ostendit,

(f) *Deut. VI. 5.* (g) *Lev. XIX. 18.* (h) *Rom. XIII. 10.*

dit, Evangelium cogit, (*i*) uti Christo in justificatione, docet, quòd per ipsum habeamus accessum ad Deum per fidem, docet, quòd ipsum Mediatorem & Propitiatorem debeamus opponere iræ Dei, docet fide in Christum accipi remissionem peccatorum & reconciliationem, & vinci terrores peccati & mortis. Ita & Paulus ait: *Justitiam esse non ex lege, sed ex promissione*, in qua promisit Pater, quod velit ignoscere, quod velit reconciliari propter Christum. Hæc autem promissio sola fide accipitur, ut testatur Paulus ad Rom. cap. 4. (*k*) Hæc fides sola accipit remissionem peccatorum, justificat & regenerat. Deinde sequitur dilectio & cæteri boni fructus. Sic igitur docemus, hominem justificari, ut suprà diximus, cùm conscientia territa prædicatione pœnitentiæ erigitur & credit, se habere Deum placatum propter Christum. Hæc *fides imputatur pro justitia coram Deo*. Rom. 4. (*l*) Et cùm hoc modo cor erigitur & vivificatur fide, concipit Spiritum Sanctum, qui renovat nos, ut legem facere possimus, ut possimus diligere Deum, verbum Dei, obedire Deo in afflictionibus, ut possimus esse casti, diligere proximum, &c. Hæc opera, etsi adhuc à perfectione legis procul absint, tamen placent propter fidem, qua justi reputamur, quia credimus nos propter Christum habere placatum Deum. Hæc plana sunt, & Evangelio consentanea, & à sanis intelligi possunt. Et ex hoc fundamento facilè judicari potest, quare fidei tribuamus justificationem, non dilectioni, etsi dilectio fidem sequitur, quia *dilectio est impletio legis* (*ll*). At Paulus docet, nos non ex lege, sed ex promissione justificari, quæ tantùm fide accipitur. Neque enim acce-

(*i*) h. e. inculcat. (*k*) *Rom. IV. 13.* (*l*) *Rom. IV. 3. 5.*
(*ll*) *Rom. XIII, 10.*

accedimus ad Deum ſine Mediatore Chriſto, neque accipimus remiſſionem peccatorum propter noſtram dilectionem, ſed propter Chriſtum. Ac ne diligere quidem poſſumus iratum Deum. Et lex ſemper accuſat nos, ſemper oſtendit iratum Deum. Neceſſe eſt igitur, nos priùs fide apprehendere promiſſionem, quòd propter Chriſtum Pater ſit placatus & ignoſcat. Poſtea incipimus legem facere. Procul à ratione humana, procul à Moyſe rejiciendi ſunt oculi in Chriſtum, & ſentiendum, quòd Chriſtus ſit nobis donatus, ut propter eum juſti reputemur. Legi nunquam in carne ſatisfacimus. Ita igitur juſti reputamur non propter legem, ſed propter Chriſtum, quia hujus merita nobis donantur, ſi in eum credimus. Si quis igitur hæc fundamenta conſideraverit, quod non juſtificemur ex lege, quia legem Dei humana natura non poteſt facere, non poteſt Deum diligere, ſed quòd juſtificemur ex promiſſione, in qua propter Chriſtum promiſſa eſt reconciliatio, juſtitia, & vita æterna, is facilè intelliget, neceſſario tribuendam eſſe juſtificationem fidei, ſi modo cogitabit, Chriſtum non eſſe fruſtra promiſſum, exhibitum, natum, paſſum, reſuſcitatum, ſi cogitabit, promiſſionem gratiæ in Chriſto non fruſtra præter legem, & extra legem factam eſſe ſtatim à principio mundi, ſi cogitabit, promiſſionem fide accipiendam eſſe, ſicut Johannes inquit: (m) *Qui non credit Deo, mendacem facit eum, quia non credit in teſtimonium, quod teſtificatus eſt Deus de Filio ſuo. Et hoc eſt teſtimonium, quòd vitam æternam dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio ejus eſt. Qui habet Filium, habet vitam, qui non habet Filium DEI, vitam non habet.* Et Chriſtus ait (n): *Si vos Filius liberaverit, verè liberi eritis.*

Et

(m) 1. Joh. V. 10. 11. 12. (n) Joh. VIII. 36.

Et Paulus: (o) *Per hunc habemus accessum ad DEUM,* & addit, *per fidem.* Fide igitur in Christum accipitur promissio remissionis peccatorum & justitiæ, nec justificamur coram DEO ex ratione aut lege. Hæc tàm perspicua, tàm manifesta sunt, ut miremur, tantum esse furorem adversariorum, ut hæc vocent in dubium. Manifesta ἀπόδειξις est, cùm non justificemur coram Deo ex lege, sed ex promissione, quòd necesse sit fidei tribuere justificationem. Quid potest contra hanc ἀπόδειξιν opponi, nisi totum Evangelium, totum Christum abolere quis volet? Gloria Christi fit illustrior, cùm docemus eo uti Mediatore ac Propitiatore. Piæ conscientiæ vident, in hac doctrina uberrimam consolationem sibi proponi, quòd videlicet credere ac certò statuere debent, quòd propter Christum habeant placatum Patrem, non propter nostras justitias, & quòd Christus adjuvet tamen, ut facere etiam legem possimus. Hæc tanta bona eripiunt Ecclesiæ adversarii nostri, cùm damnant, cùm delere conantur doctrinam de Justitia fidei. Viderint igitur omnes bonæ mentes, ne consentiant impiis consiliis adversariorum. In doctrina adversariorum de justificatione non fit mentio Christi, quomodo ipsum debeamus opponere iræ Dei, quasi verò nos possimus iram Dei dilectione vincere, aut diligere Deum iratum possimus. Adhæc conscientiæ relinquuntur incertæ. Si enim ideò sentire debent, se habere Deum placatum, quia diligunt, quia legem faciunt, semper dubitare necesse est, utrum habeamus Deum placatum, quia dilectionem illam aut non sentiunt, ut fatentur adversarii, aut certe sentiunt valdè exiguam esse, & multò sæpiùs sentiunt, se irasci judicio DEI, qui

(o) Rom. V. 2.

qui humanam naturam multis terribilibus malis opprimit, ærumnis hujus vitæ, terroribus æternæ iræ, &c. Quando igitur acquiescet, quando erit pacata conscientia? Quando diliget DEUM in hac dubitatione, in his terroribus? Quid est aliud hæc doctrina legis, nisi doctrina desperationis? Ac prodeat aliquis ex adversariis, qui doceat nos de hac dilectione, quomodo ipse diligat DEUM. Prorsus, quid dicant, non intelligunt, tantum vocabulum dilectionis non intellectum reddunt, sicut parietes. Adeò confusa & obscura est eorum doctrina, & gloriam Christi transfert in humana opera, & conscientias vel ad præsumptionem vel ad desperationem adducit. Nostra vero speramus à piis mentibus facilè intelligi, & speramus afferre perterrefactis conscientiis piam & salubrem consolationem. Nam, quòd adversarii cavillantur, multos impios ac diabolos etiam credere, sæpe jam diximus, nos de fide in Christum, hoc est, de fide remissionis peccatorum, de fide, quæ verè & ex corde assentitur promissioni gratiæ, loqui. Hæc non fit sine magno agone in cordibus humanis. Et homines sani facilè judicare possunt, illam fidem, quæ credit nos à Deo respici, nobis ignosci, nos exaudiri, rem esse supra naturam. Nam humanus animus per sese nihil tale de Deo statuit, itaque neque in impiis, neque diabolis hæc fides est, de qua loquimur. Præterea, si quis Sophista cavillatur, justitiam in voluntate esse, quare non possit tribui fidei, quæ in intellectu est, facilis est responsio, quia isti in scholis etiam fatentur, voluntatem imperare intellectui ut assentiatur verbo Dei. Ac nos clarius dicimus: sicut terrores peccati & mortis, non sunt tantùm cogitationes intellectus, sed etiam horribiles motus voluntatis fugientis judicium DEI, ita fides est non tantùm notitia in intellectu, sed

etiam fiducia in voluntate, hoc eſt, eſt velle & accipere hoc, quod in promiſſione offertur, videlicet reconciliationem & remiſſionem peccatorum. Sic utitur nomine fidei ſcriptura, ut teſtatur hæc ſententia Pauli: (p) *Juſtificati ex fide pacem habemus erga Deum.* Juſtificare vero hoc loco, forenſi conſuetudine ſignificat reum abſolvere, & pronunciare juſtum, ſed propter alienam juſtitiam, videlicet Chriſti, quæ aliena juſtitia communicatur nobis per fidem. Itaque, cùm hoc loco juſtitia noſtra ſit imputatio alienæ juſtitiæ, aliter hîc de juſtitia loquendum eſt, quàm cùm in Philoſophia, aut in foro quærimus juſtitiam proprii operis, quæ certè eſt in voluntate. Ideo Paulus inquit 1. Cor. I. (q) *Ex ipſo vos eſtis in Chriſto JESU, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo, juſtitia & ſanctificatio & redemtio.* Et 2 Cor. 5. (r) *Eum, qui non novit peccatum, pro nobis fecit peccatum, ut nos efficeremur juſtitia DEI in ipſo.* Sed quia juſtitia Chriſti donatur nobis per fidem, ideo fides eſt juſtitia in nobis, imputativè, id eſt, id, quo efficimur accepti DEO, propter imputationem & ordinationem DEI, ſicut Paulus ait: (s) *Fides imputatur ad juſtitiam.* Et, ſi propter moroſos quosdam τεχνολογικῶς (t loquendum eſt: Fides rectè eſt juſtitia, quia eſt obedientia erga Evangelium (u). Conſtat enim, (w) obedientiam

(p) *Rom. V. 1.* (q) *1. Cor. I. 30.* (r) *2. Cor. V. 21.*

(s) *Rom. IV. 3. 5.* (t) h. e. philoſophicè, ſed non ſecundùm præciſionem Theologicam.

(u) Evangelium enim fidem commendat, vult, ut credamus. Etſi autem fides ſic faciat, quod Evangelium ſuadet, tamen non eſt obedientia in conceptu ſuo formali, nec ut talis nos juſtificat, cùm Evangelium velit, ut fides ſit organum juſtitiam Chriſti apprehendens & ſic juſtificet non ut opus.

(w) ex diſciplinâ morali, ex Ethicis.

tiam erga edictum superioris, verè esse speciem distributivæ justitiæ (x). Et hæc obedientia erga Evangelium imputatur pro justitia adeo, ut tantùm propter hanc, quia hac apprehendimus Propitiatorem Christum, placeant bona opera, seu obedientia erga legem. Neque enim legi satisfacimus, sed id propter Christum condonatur nobis, ut Paulus ait: (y) *Nulla nunc damnatio est his, qui in Christo JESU*, &c. Hæc fides reddit Deo honorem, reddit Deo, quod suum est, per hoc, quod obedit accipiens promissiones. Sicut & Paulus (z) inquit Roman. 4. *De promissione Dei non dubitavit per diffidentiam, sed firmus fuit fide dans gloriam Deo.* Ita cultus & λατρεία Evangelii est accipere bona à Deo, e contra cultus legis est bona nostra Deo offerre & exhibere. Nihil autem possumus Deo offerre, nisi antea reconciliati & renati. Plurimum autem consolationis affert hic locus, quod cultus in Evangelio præcipuus est, à Deo velle accipere remissionem peccatorum, gratiam & justitiam. De hoc cultu ait Christus, Johan. 6. (a) *Hæc est voluntas Patris mei, qui misit me, ut omnis, qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.* Et Pater inquit: (b) *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est, Hunc audite.* Adversarii de obedientia erga legem dicunt, non dicunt de obedientia erga Evangelium, cùm tamen legi non possimus obedire, nisi renati per Evangelium, cùm non possimus diligere Deum, nisi ac-

(x) Quâ res cum personâ confertur. Scilicet obedientia hæc est justitia, non in se & in comparatione ad legem, sed ratione personæ credentis in Christum, h. e. propter hunc reputatur justitia, h. e. opus justum.

(y) Rom. VIII. 1. (z) Rom. IV. 20. (a) Joh. VI. 39. (b) Matth. XVII. 5.

accepta remiſſione peccatorum. Donec enim ſentimus eum nobis iraſci, natura humana fugit iram & judicium ejus. Si quis hoc etiam cavilletur: ſi fides eſt, quæ vult illa, quæ in promiſſione offeruntur, videntur confundi habitus, fides, & ſpes, quia ſpes eſt, quæ expectat res promiſſas. Ad hoc reſpondemus, hos affectus non ita divelli poſſe reipſa, ut in ſcholis diſtrahunt otioſis cogitationibus. Nam & ad Ebræos (c) definitur *fides* eſſe *expectatio rerum ſperandarum.* Si quis tamen volet diſcerni, dicimus ſpei objectum propriè eſſe eventum futurum. Fidem autem de rebus futuris & præſentibus eſſe, & accipere in præſentiâ remiſſionem peccatorum, exhibitam in promiſſione. Ex his ſperamus ſatis intelligi poſſe, & quid ſit fides, & quod cogamur ſentire, quod fide juſtificemur, reconciliemur & regeneremur. Siquidem juſtitiam Evangelii, non juſtitiam legis docere volumus. Nam qui docent, quod dilectione juſtificemur, legis juſtitiam docent, nec uti docent Chriſto mediatore in juſtificatione. Et hæc manifeſta ſunt, quod non dilectione, ſed fide vincamus terrores peccati & mortis, quod non poſſimus noſtram dilectionem, & impletionem legis opponere iræ Dei, quia Paulus dicit: (*d*) *Per Chriſtum habemus acceſſum ad Deum per fidem.* Hanc ſententiam toties inculcamus propter perſpicuitatem. Totius enim cauſæ noſtræ ſtatum clariſſimè oſtendit. Et diligenter inſpecta, abundè de tota re docere, & conſolari bonas mentes poteſt. Ideo prodeſt eam in promtu & in conſpectu habere, non ſolùm ut opponere poſſimus adverſariorum doctrinæ, qui docent, non fide, ſed dilectione & meritis ſine Mediatore Chri-

(c) Hebr. XI. 1. (*d* Rom. V. 2.

Christo ad Deum accedere, sed etiam ut per eam erigamus nos in pavoribus & fidem exerceamus. Manifestum est & hoc, quod sine auxilio Christi non possimus legem facere, sicut ipse inquit: (e) *Sine me nihil potestis facere.* Ideò, priusquam legem facimus, oportet corda fide renasci.

31. Hinc etiam intelligi potest, quare reprehendamus adversariorum doctrinam de merito condigni. Facillima dijudicatio est, quia non faciunt mentionem fidei, quod fide propter Christum placeamus, sed fingunt, bona opera facta adjuvante illo habitu dilectionis justitiam esse dignam, quæ per se placeat Deo, & dignam æterna vita, nec opus habere Mediatore Christo. Quid est hoc aliud, quàm transferre gloriam Christi in opera nostra, quod videlicet propter opera nostra placeamus, non propter Christum? At hoc quoque est detrahere Christo gloriam Mediatoris, qui perpetuo est Mediator, non tantùm in principio justificationis. Et Paulus (*f*) ait: *Si justificatus in Christo* opus habet, ut postea alibi quærat justitiam, tribui Christo, quòd sit *minister peccati*, id est, quod non plenè justificet. Et absurdissimum est, quod adversarii docent, quòd bona opera de condigno mereantur gratiam, quasi verò post principium justificationis, si conscientia terreatur, ut fit, gratia per bonum opus quærenda sit, & non fide in Christum.

32. Secundo, doctrina adversariorum relinquit conscientias ambiguas, ut nunquam pacatæ esse queant, quia lex semper accusat nos etiam in bonis operibus. Semper enim *caro concupiscit adversus Spiritum* (*g*). Quo-

(e) *Joh. XV. 5.*

(*f*) *Respicitur ad verba Gal. II. 17. quæ huc saltem accommodantur.*

(g) *Gal. V. 17.*

Quomodo igitur hîc habebit conſcientia pacem ſine fide, ſi ſentiet, quod non propter Chriſtum, ſed propter opus proprium jam placere debeat? Quod opus inveniet, quod ſtatuet dignum eſſe vita æterna, ſi quidem ſpes ex meritis tantum debet exiſtere? Adverſus has dubitationes Paulus (h) inquit: *Juſtificati ex fide pacem habemus*, certo ſtatuere debemus, quòd propter Chriſtum donetur nobis juſtitia & vita æterna. Et de Abraham ait: (i) *Contra ſpem in ſpem credidit.*

33. Tertio, quomodo ſciet conſcientia, quando opus inclinante illo habitu dilectionis factum ſit, ut ſtatuere poſſit, quòd de condigno mereatur gratiam? Sed hæc ipſa diſtinctio tantùm ad eludendas ſcripturas conficta eſt, quòd aliâs de congruo, aliâs de condigno mereantur homines, quia, ut ſuprà diximus, intentio operantis non diſtinguit genera meritorum, ſed hypocritæ ſecuri ſentiunt, ſimpliciter opera ſua eſſe digna, ut propterea juſti reputentur, e contra territæ conſcientiæ de omnibus operibus dubitant. Ideo ſubinde alia quærunt. Hoc eſt enim de congruo mereri, dubitare, & ſine fide operari, donec deſperatio incidit. In ſumma, plena errorum & periculorum ſunt omnia, quæ in hac re tradunt adverſarii.

34. Quarto, tota Eccleſia confitetur, quòd vita æterna per miſericordiam contingat. Sic enim inquit Auguſtinus de gratia & libero arbitrio (k), cùm quidem loquitur de operibus ſanctorum poſt juſtificationem factis: *Non meritis noſtris Deus nos ad æternam vitam, ſed pro ſua miſeratione perducit.* Et lib. 9. Conf. (l) *Væ hominum vitæ quantumcunque laudabili, ſi remota miſeri-*

(h) *Rom. V. 3.* (i) *Rom. IV. 18.*
(k) C. 9. f. 728. T. 10. edit. Pariſ.
(l) C. 13. n. 34. f. 169. T. I. edit. Pariſ.

sericordia judicetur. Et Cyprianus in enarratione orationis Dominicæ (*m*): *Ne quis sibi quasi innocens placeat, & se extollendo plus pereat, instruitur & docetur peccare quotidie, dum quotidie pro peccatis jubetur orare.* Sed res nota est & habet plurima & clarissima testimonia in scriptura & Ecclesiasticis Patribus, qui uno ore omnes prædicant, nos, etiamsi habeamus bona opera, tamen in illis bonis operibus misericordiâ indigere. Hanc misericordiam intuens fides erigit & consolatur nos. Quarè adversarii malè docent, cum ita efferunt merita, ut nihil addant de hâc fide apprehendente misericordiam. Sicut enim supra diximus, promissionem & fidem correlativa esse, nec apprehendi promissionem nisi fide, ita hîc dicimus, promissam misericordiam correlative requirere fidem, nec posse apprehendi nisi fide. Jure igitur reprehendimus doctrinam de merito condigni, cùm nihil de fide justificante tradat & obscuret gloriam & officium Mediatoris Christi. Neque nos quidquam hac in re novi docere existimandi sumus, cùm Patres in Ecclesia hanc sententiam tam clarè tradiderint, quòd misericordiâ indigeamus etiam in bonis operibus. Et scriptura idem sæpe inculcat, in Psalmo (*n*): *Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Hic simpliciter detrahit omnibus etiam sanctis & servis Dei gloriam justitiæ, si non ignoscat Deus, sed judicet & arguat corda eorum. Nam, quòd alibi gloriatur David de sua justitia, loquitur de causa sua adversus persecutores verbi Dei, non loquitur de personali munditie, & rogat causam & gloriam Dei defendi, ut Psalmo 7. (*o*) *Judica me, Domine, secundum*

(*m*) f. 211. edit. Baluz.

(*n*) *Psal. CXLIII. 2.*

(*o*) *Psal. VII. 9.*

dum justitiam meam, & secundum innocentiam meam super me. Rursus Psalm. 130. (p) ait: Neminem posse sustinere judicium Dei, si observet peccata nostra: *Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit?* Et Job 9. (q) *Verebar omnia opera mea.* (r) Item (s): *si lotus fuero, quasi aquis nivis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me.* Et Proverb. 20. (t): *Quis potest dicere, mundum est cor meum? purus sum à peccato?* Et 1. Joh. 1. (u) *Si dixerimus, quòd peccatum non habemus ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est,* &c. Et in oratione Dominica sancti petunt remissionem peccatorum. Habent igitur & sancti peccata. In Numeris cap. 14. (x) *Et innocens non erit innocens.* Et Deut. 4. (y) *Deus tuus ignis consumens est.* Et Zacharias ait (z): *Sileat à facie Domini omnis caro.* Et Esaias (a): *Omnis caro fœnum & omnis gloria ejus quasi flos agri. Exiccatum est fœnum, & cecidit flos, quia spiritus Domini sufflavit in eo,* id est, caro & justitia carnis non potest sustinere judicium Dei. Et Jonas ait cap. 2. (b) *Frustra observant vana, qui misericordiam relinquunt,* id est, omnis fiducia est inanis, præter fiduciam misericordiæ, misericordia servat nos, propria merita, proprii conatus non servant nos. Ideo Daniel

(p) *Psal.* CXXX. 3. (q) *Job. IX.* 28. (r) Ita καὶ ἄνθρωπον verba hæc allegantur ex vulgatâ versione. Ast & probant thesin ex Ebræâ veritate: *Vereor omnes dolores meos, scio, te pro innocente me haud declaraturum.*

(s) *Job. IX.* 30. 31. (t) *Prov. XX.* 9.

(u) 1. *Joh. I.* 8.

(x) *Num. XIV.* 18. Heic ita Ebræa veritas: *prorsus purum haud declarabit* quenquam.

(y) *Deut. IV.* 24. (z) *Zach. II.* 13.

(a) *Esa. XL.* 6. 7. (b) *Jon. II.* 9.

Daniel orat cap. 9. (c) *Neque enim in justificationibus nostris prosternimus preces coram te, sed in miserationibus tuis multis, exaudi Domine, placare Domine, attende, & fac, ne moreris propter temetipsum, Deus meus, quia nomen tuum invocatum est super civitatem, & super populum tuum.* Sic docet nos Daniel apprehendere misericordiam in orando, hoc est, confidere misericordiæ Dei, non confidere nostris meritis coram Deo. Et miramur, quid agant in precatione adversarii, si tamen homines prophani unquam aliquid à Deo petunt. Si commemorant se dignos esse, quia dilectionem & bona opera habeant, & reposcunt gratiam, tanquam debitam, perinde orant ut Pharisæus apud Luc. c. 18. (d) qui ait: *Non sum, sicut cæteri homines.* Qui sic petit gratiam nec nititur misericordia Dei, injuriâ afficit Christum, qui, cùm sit Pontifex noster, interpellat pro nobis. Sic igitur nititur oratio misericordiâ Dei, quando credimus, nos propter Christum Pontificem exaudiri, sicut ipse ait (e): *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. In nomine meo*, inquit, quia sine hoc Pontifice non possumus accedere ad Patrem. Huc pertinet & sententia Christi Lucæ cap. 17. (f) *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus.* Hæc verba clarè dicunt, quòd Deus salvet per misericordiam & propter suam promissionem, non quòd debeat propter dignitatem operum nostrorum. Sed adversarii mirificè ludunt hic in verbis Christi. Primum faciunt ἀντίστρεφον & in nos retorquent. Multò magis, inquiunt, dici posse: *Si credideritis omnia, dicite, servi inutiles sumus.* Deinde addunt,

(c) *Dan. IX. 18. 19.*
(d) *Luc. XVIII. 11. seqq.*
(e) *Joh. XIV. 13.*
(f) *Luc. XVII. 10.*

addunt, opera inutila esse Deo, nobis vero non esse inutila. Videte, quàm delectet adversarios puerile studium Sophistices. Et quanquam hæ ineptiæ indignæ sint, quæ refutentur, tamen paucis respondebimus. Ἀντιστρέφον est vitiosum. Primum enim decipiuntur adversarii in vocabulo fidei, quod si significaret nobis notitiam illam historiæ, quæ etiam in impiis & diabolis est, rectè ratiocinarentur adversarii, fidem inutilem esse, cum dicunt: *Cùm credideritis omnia, dicite, servi inutiles sumus.* Sed nos non de notitia historiæ, sed de fiduciâ promissionis & misericordiæ Dei loquimur. Et hæc fiducia promissionis fatetur nos esse servos inutiles, imo, hæc confessio, quòd opera nostra sint indigna, est ipsa vox fidei, sicut apparet in hoc exemplo Danielis (g), quod paulò antè citavimus: *non in justificationibus nostris prosternimus preces* &c. Fides enim salvat, quia apprehendit misericordiam seu promissionem gratiæ, etiamsi nostra opera sint indigna. Et in hanc sententiam nihil lædit nos ἀντιστρέφον. *Cum credideritis omnia, dicite, servi inutiles sumus,* videlicet, quod opera nostra sint indigna, hoc enim cum tota Ecclesia docemus, quod per misericordiam salvemur. Sed, si ex simili ratiocinari volunt, cùm feceris omnia, noli confidere operibus tuis, ita, cum credideris omnia, noli confidere promissione divina, hæc non cohærent, sunt enim dissimillima. Dissimiles causæ, dissimilia objecta fiduciæ sunt in priore propositione & in posteriore. Fiducia in priore est fiducia nostrorum operum, fiducia in posteriore est fiducia promissionis divinæ. Christus autem damnat fiduciam nostrorum operum, non damnat fiduciam

(g) *Dan. IX. 18.*

fiduciam promiſſionis ſuæ. Non vult, nos de gratia & miſericordia Dei deſperare, arguit opera noſtra, tanquam indigna, non arguit promisſionem, quæ gratis offert miſericordiam. Et præclarè hîc inquit Ambroſius (*h*): *Agnoſcenda eſt gratia, ſed non ignoranda natura, promiſſioni gratiæ confidendum eſt, non naturæ noſtræ.* Sed adverſarii ſuo more faciunt, contra fidei doctrinam detorquent ſententias pro fide traditas. Verùm hæc ſpinoſa rejiciamus ad ſcholas. Illa cavillatio plane puerilis eſt, cum interpretantur ſervos inutiles, quia opera Deo ſint inutilia, nobis vero ſint utilia. At Chriſtus de ea utilitate loquitur, quæ conſtituit nobis Deum debitorem gratiæ. Quanquam alienum eſt hoc loco diſputare de utili aut inutili. Nam ſervi inutiles ſignificant inſufficientes, quia nemo tantum timet, tantum diligit Deum, tantum credit Deo, quantum oportuit. Sed miſſas faciamus has frigidas cavillationes adverſariorum, de quibus quid judicaturi ſint homines, ſi quando proferentur in lucem, facile poſſunt exiſtimare viri prudentes. In verbis maxime planis & perſpicuis repererunt rimam. At nemo non videt, in illo loco fiduciam noſtrorum operum improbari.

35. Teneamus igitur hoc, quod Eccleſia confitetur, quòd per miſericordiam ſalvemur. Et ne quis hîc cogitet: ſi per miſericordiam ſalvandi ſumus, incerta ſpes erit, ſi nihil præcedit in his, quibus contingit ſalus, quo diſcernantur ab illis, quibus non contingit, huic ſatisfaciendum eſt. Scholaſtici enim videntur hac ratione moti quæſiviſſe meritum condigni. Nam hæc ratio valde poteſt exercere humanum animum. Bre-

(*h*) in expoſit. Evang. Luc. XVII. 8. f. 1478. n. 32. ed. Pariſ.

Breviter igitur reſpondemus. Ideo, ut ſit certa ſpes, ideo, ut ſit præcedens diſcrimen inter hos, quibus contingit, & illos, quibus non contingit ſalus, neceſſe eſt conſtituere, quòd per miſericordiam ſalvemur. Hoc cùm ita nude dicitur, abſurdum videtur. Nam in foro & judiciis humanis jus ſeu debitum certum eſt, miſericordia incerta, ſed alia res eſt de judicio Dei. Hîc enim miſericordia habet claram & certam promiſſionem & mandatum Dei. Nam Evangelium proprie hoc mandatum eſt, quod præcipit (i), ut credamus, Deum nobis propitium eſſe, propter Chriſtum. *Non miſit Deus Filium (k) ſuum in mundum, ut judicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per ipſum. Qui credit in eum, non judicatur*, &c. Quoties igitur de miſericordiâ dicitur, addenda eſt fides promiſſionis. Et hæc fides parit certam ſpem, quia nititur verbo & mandato Dei. Si ſpes niteretur operibus, tunc verò eſſet incerta, quia opera non poſſunt pacare conſcientiam, ut ſupra ſæpe dictum eſt. Et hæc fides facit diſcrimen inter hos, quibus contingit ſalus, & illos, quibus non contingit. Fides facit diſcrimen inter dignos & indignos, quia vita æterna promiſſa eſt juſtificatis, fides autem juſtificat.

36. Sed hîc iterum clamitabunt adverſarii, nihil opus eſſe bonis operibus, ſi non merentur vitam æternam. Has calumnias ſupra refutavimus. Imo vero neceſſe eſt bene operari. Juſtificatis dicimus promiſſam eſſe vitam æternam. At nec fidem, nec juſtitiam

(i) Non dicitur hîc Evangelium mandatum propriè ſic dictum, offert enim ſaltem gratiam Dei & ſalutem, ſuadetque, ut eam adprehendamus, adeoque mandatum ſaltem impropriè ſic dictum eſt, ſed id, ut credamus, propriè ad Evangelium hîc pertinere dicetur. (k) *Joh. III. 17. 18.*

tiam retinent illi, qui ambulant ſecundum carnem. Ideo juſtificamur, ut juſti benè operari & obedire legi Dei incipiamus. Ideò regeneramur & Spiritum ſanctum accipimus, ut nova vita habeat nova opera, novos affectus, timorem, dilectionem Dei, odium concupiſcentiæ, &c. Hæc fides, de quâ loquimur, exiſtit in pœnitentia. Et inter bona opera, inter tentationes & pericula confirmari & creſcere debet, ut ſubinde certius apud nos ſtatuamus, quòd Deus propter Chriſtum reſpiciat nos, ignoſcat nobis, exaudiat nos. Hæc non diſcuntur ſine magnis & multis certaminibus. Quoties recurrit conſcientia, quoties ſollicitat ad deſperationem, cùm oſtendit aut vetera peccata, aut nova, aut immunditiem naturæ? Hoc chirographum non deletur ſine magno agone, ubi teſtatur experientia, quàm difficilis res ſit fides. Et dum inter terrores erigimur & conſolationem concipimus, ſimul creſcunt alii motus ſpirituales, notitia Dei, timor Dei, ſpes, dilectio Dei, & *regeneramur*, ut ait Paulus (*l*), *ad agnitionem Dei, & intuentes gloriam Domini transformamur in eandem imaginem* (*m*), id eſt, concipimus veram notitiam Dei, ut vere timeamus eum, vere confidamus nos reſpici, nos exaudiri. Hæc regeneratio eſt quaſi inchoatio æternæ vitæ, ut Paulus ait (*n*): *Si Chriſtus in vobis eſt, ſpiritus vivit, corpus autem mortuum eſt*, &c. *Et ſuperinduemur, ſi tamen induti, non nudi reperiemur* (*o*). Ex his judicare candidus lector poteſt, nos maxime requirere bona opera, ſiquidem hanc fidem docemus in pœnitentia exiſtere, & debere ſubinde creſcere in pœnitentiâ. Et in his rebus

(*l*) *Col. III. 10.* (*m*) *2. Cor. III. 18.*
(*n*) *Rom. VIII. 10.* (*o*) *2. Cor. V. 3.*

rebus perfectionem Christianam & spiritualem ponimus, si simul crescant pœnitentia & fides in pœnitentia. Hæc intelligi meliùs à piis possunt, quam quæ de contemplatione aut perfectione apud adversarios docentur. Sicut autem justificatio ad fidem pertinet, ita pertinet ad fidem vita æterna. Et Petrus ait (p): *Reportantes finem seu fructum fidei vestræ, salutem animarum.* Fatentur enim adversarii, quòd justificati sint filii Dei & cohæredes Christi. Postea opera, quia placent Deo propter fidem, merentur (q) alia præmia corporalia & spiritualia. Erunt enim discrimina gloriæ sanctorum.

37. Sed hîc reclamant adversarii, vitam æternam vocari mercedem, quare necesse sit, eam de condigno mereri per bona opera. Breviter & plane respondemus; Paulus Rom. 6. (r) *vitam æternam donum* appellat, quia donata justitiâ propter Christum simul efficimur filii Dei & cohæredes Christi, sicut ait Johannes (s): *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Et Augustinus (t) inquit, & hunc secuti alii multi idem dixerunt: *Dona sua coronat Deus in nobis.* Alibi vero scriptum est: *Merces vestra copiosa erit in cœlis. (u)* Hæc si videntur adversariis pugnare, ipsi expediant. Sed parum æqui judices sunt, nam doni vocabulum omittunt, omittunt & fontes totius negotii & excerpunt vocabulum mercedis, idque acerbissimè interpretantur, non solum contra scripturam, sed etiam contra sermonis consuetudinem. Hinc ratiocinantur, quia merces

(p) *1. Petr. I. 9.*
(q) i. e. consequuntur ex gratuitâ Dei promissione.
(r) *Rom. VI. 23.* (s) *Joh. III. 36.*
(t) de gratiâ & lib. arb. C. 6. Comm. in Ps. 88. 98. 102. 139. tr. 3. in Joh. I. 50. hom. 14. &c. (u) *Luc. VI. 35.*

merces nominatur, igitur opera noſtra ſunt ejusmodi, quæ debeant eſſe pretium, pro quo debetur vita æterna. Sunt igitur digna gratiâ & vitâ æternâ, nec indigent miſericordiâ aut Mediatore Chriſto aut fide. Plane nova eſt hæc Dialectica. Vocabulum audimus mercedis, igitur nihil opus eſt Mediatore Chriſto aut fide habente acceſſum ad Deum propter Chriſtum, non propter opera noſtra. Quis non videt hæc eſſe ἀνακόλουθα; Nos non rixamur de vocabulo mercedis. De hâc re litigamus, utrum bona opera per ſe ſint digna gratiâ & vita æterna, an vero placeant tantùm propter fidem, quæ apprehendit Mediatorem Chriſtum? Adverſarii noſtri non ſolùm hoc tribuunt operibus, quòd ſint digna gratiâ & vitâ æternâ, ſed fingunt etiam, quòd merita ſuperſint ſibi, quæ donare aliis & juſtificare alios queant, ut, cùm Monachi ſuorum ordinum merita vendunt aliis. Hæc portenta Chryſippeo more (*x*) coacervant, hâc unâ voce mercedis audita. Merces appellatur, igitur habemus opera, quæ ſunt pretium, pro quo debetur merces, igitur opera per ſeſe, non propter mediatorem Chriſtum placent. Et cum alius alio plura habeat merita, igitur quibusdam ſuperſunt merita. Et hæc merita donare aliis poſſunt iſti, qui merentur. Mane lector, nondum habes totum Soriten. Addenda ſunt enim certa ſacramenta hujus donationis, mortuis induitur cucullus, &c. Talibus coacervationibus beneficium Chriſti & juſtitia fidei obſcurata ſunt. Non movemus inanem λογομαχίαν

(*x*) Chryſippus fuit dialecticus antiquus apud Græcos, qui argumentationis, quæ Sorites appellatur, nullum finem invenire potuit. Soritem *acervum* ſcilicet propoſitionum plurimarum, ex quibus argumentatio ducitur, adpellant Poëtæ, unde Perſius ſat. 6. *Inventus, Chryſippe, tui finitor acervi.*

μαχίαν de vocabulo mercedis. Si concedent adversarii, quòd fide propter Christum justi reputemur & quòd bona opera propter fidem placeant Deo, de nomine mercedis postea non valde rixabimur. Nos fatemur, vitam æternam mercedem esse, quia est res debita propter promissionem, non propter nostra merita. Est enim promissa justificatio, quam supra ostendimus proprie esse donum Dei. Et huic dono conjuncta est promissio vitæ æternæ juxta illud: *Quos justificavit, eosdem & glorificavit* (y). Hùc pertinet, quod Paulus ait (z): *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus justus judex*, &c. Debetur enim corona justificatis propter promissionem. Et hanc promissionem scire sanctos oportet, non ut propter suum commodum laborent. Debent enim laborare propter gloriam Dei, sed ne desperent in afflictionibus. Scire eos oportet voluntatem Dei, quod velit eos adjuvare, eripere, servare. Etsi aliter perfecti, aliter infirmi audiunt mentionem pœnarum & præmiorum. Nam infirmi laborant sui commodi causa. Et tamen prædicatio præmiorum & pœnarum necessaria est. In prædicatione pœnarum ira Dei ostenditur, quare ad prædicationem pœnitentiæ pertinet. In prædicatione præmiorum gratia ostenditur. Et, sicut scriptura sæpe mentione bonorum operum fidem complectitur, vult enim complecti justitiam cordis cum fructibus, ita interdum cum aliis præmiis simul offert gratiam, ut Esa. 58. (a) & sæpe aliâs apud Prophetas. Fatemur & hoc, quod sæpe testati sumus, quòd, etsi justificatio & vita æterna ad fidem pertinent, tamen bona

(y) *Rom. VIII. 30.* (z) *2. Tim. IV. 8.*
(a) *Esa. LVIII. 6. sqq.*

bona opera mereantur alia præmia corporalia & ſpiritualia, & gradus præmiorum, juxta illud: (b) *Unusquisque accipiet mercedem juxta ſuum laborem.* Nam juſtitia Evangelii, quæ verſatur circa promiſſionem gratiæ, gratis accipit juſtificationem & vivificationem. Sed impletio legis, quæ ſequitur fidem, verſatur circa legem, in qua non gratis, ſed pro noſtris operibus (c) offertur & debetur merces. Sed, qui hanc merentur, prius juſtificati ſunt, quàm legem faciunt. Itaque prius ſunt *translati in regnum Filii Dei,* ut Paulus ait, (d) *& facti cohæredes Chriſti* (e). Sed adverſarii, quoties de merito dicitur, ſtatim transferunt rem à reliquis præmiis ad juſtificationem, cùm Evangelium gratis offerat juſtificationem propter Chriſti merita, non noſtra, & merita Chriſti communicantur nobis per fidem. Cæterum opera & afflictionem merentur non juſtificationem, ſed alia præmia, ut in his ſententiis merces operibus offertur: *Qui parce ſeminat, parcè metet, & qui largiter ſeminat, largiter metet* (f). Hic clare modus mercedis ad modum operis confertur. *Honora patrem & matrem, ut ſis longævus ſuper terram* (g). Et hic proponit lex certo operi mercedem. Quanquam igitur legis impletio meretur mercedem, proprie enim merces ad legem pertinet, tamen meminiſſe nos Evangelii oportet, quod gratis offert juſtificationem propter Chriſtum. Nec legem prius facimus, aut facere poſſumus, quam reconciliati DEO, juſtificati & renati ſumus. Nec illa legis impletio placeret DEO, niſi propter fidem eſſemus accepti, & quia homines propter fidem ſunt accepti, ideo illa inchoata legis impletio placet, & habet mercedem in hac vita & poſt hanc

(b) *1. Cor. III. 8.* (c) Ex gratuitâ tamen Dei promiſſione.
(d) *Col. I. 13.* (e) *Rom. VIII. 17.* (f) *2. Cor. IX. 6.*
(g) *Exod. XX. 12.*

hanc vitam. De nomine mercedis pleraque alia hic etiam dici poterant ex natura legis, quæ, quia longiora ſunt, alio in loco explicanda erunt.

37. Verum urgent adverſarii, quod proprie mereantur vitam æternam bona opera, quia Paulus dicit Rom. 2. (h) *Reddet unicuique ſecundum opera ejus.* Item: *gloria, honor, & pax omni operanti bonum.* Joh. 5. (i) *Qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ.* Matth. 25. (k) *Eſurivi & dediſtis mihi manducare,* &c. In his locis & ſimilibus omnibus, in quibus opera laudantur in ſcripturis, neceſſe eſt intelligere non tantum externa opera, ſed fidem etiam cordis, quia ſcriptura non loquitur de hypocriſi, ſed de juſtitia cordis cum fructibus ſuis. Quoties autem fit mentio legis & operum, ſciendum eſt, quod non ſit excludendus Chriſtus Mediator. Is eſt enim *finis legis* (l), & ipſe (m) inquit: *Sine me nihil poteſtis facere.* Ex hoc Canone diximus ſupra, judicari poſſe omnes locos de operibus. Quare, cùm operibus redditur vita æterna, redditur juſtificatis, quia neque bene operari poſſunt homines, niſi juſtificati, qui aguntur Spiritu Chriſti. Nec ſine Mediatore Chriſto & fide placent bona opera juxta illud: (n) *Sine fide impoſſibile eſt placere DEO.* Cum dicit Paulus: (o) *Reddet unicuique ſecundum opera ejus,* intelligi debet non tantum opus externum, ſed tota juſtitia vel injuſtitia. Sic *gloria operanti bonum,* hoc eſt, juſto. *Dediſtis mihi manducare,* fructus & teſtimonium juſtitiæ cordis & fidei allegatur. Redditur igitur vita æterna juſtitiæ. Ad hunc modum ſcriptura ſimul complectitur juſtitiam cordis cum fructibus, & ſæpe

(h) *Rom. II. 6. 10.* (i) *Joh. V. 29.* (k) *Matth. XXV. 35.*
(l) *Rom. X. 4.* (m) *Joh. XV. 5.* (n) *Hebr. XI. 6.*
(o) *Rom. II. 6.*

ſæpe fructus nominat, ut ab imperitis magis intelligatur, & ut ſignificet requiri novam vitam & regenerationem, non hypocriſin. Fit autem regeneratio fide in pœnitentia. Nemo ſanus judicare aliter poteſt, nec nos aliquam otioſam ſubtilitatem hic affectamus, ut divellamus fructus à juſtitia cordis, ſi tantum adverſarii conceſſerint, quòd fructus propter fidem & Mediatorem Chriſtum placeant, non ſint per ſeſe digni gratia & vita æterna. Hoc enim reprehendimus in adverſariorum doctrina, quòd talibus locis ſcripturæ ſeu Philoſophico ſeu Judaico more intellectis abolent juſtitiam fidei & excludunt Mediatorem Chriſtum. Ex his locis ratiocinantur, quòd hæc opera mereantur gratiam, aliâs de congruo, aliâs de condigno, cùm videlicet accedit dilectio, id eſt, quod juſtificent, & quia ſint juſtitia, digna ſint vita æterna. Hic error manifeſtè abolet juſtitiam fidei, quæ ſentit, quòd acceſſum ad Deum habeamus propter Chriſtum, non propter opera noſtra, quæ ſentit, nos per Pontificem & Mediatorem Chriſtum adduci ad Patrem, & habere placatum Patrem, ut ſupra ſatis dictum eſt. Et hæc doctrina de juſtitia fidei non eſt in Eccleſiâ Chriſti negligenda, quia ſine eâ non poteſt officium Chriſti conſpici, & reliqua doctrina juſtificationis tantum eſt doctrina legis. Atqui nos oportet retinere Evangelium & doctrinam de promiſſione propter Chriſtum donatâ. Non igitur litigamus in hoc loco de parva re cum adverſariis. Non quærimus otioſas ſubtilitates, cum reprehendimus eos, quòd docent vitam æternam mereri operibus, omiſſa hâc fide, quæ apprehendit Mediatorem Chriſtum. Nam de hâc fide, quæ credit, nobis Patrem propitium eſſe propter Chriſtum, nulla apud ſcholaſticos ſyllaba extat. Ubique ſentiunt, quod

ſimus

ſimus accepti, juſti propter opera noſtra, vel ex ratione facta, vel certe facta inclinante illâ dilectione, de quâ dicunt. Et tamen habent quædam dicta, quaſi apophthegmata veterum autorum, quæ depravant interpretando. Jactatur in ſcholis, quòd bona opera placeant propter gratiam, & quòd ſit confidendum gratiæ Dei. Hîc interpretantur gratiam habitum, quo nos diligimus Deum, quaſi vero voluerint dicere veteres, quòd debeamus confidere noſtra dilectione, quæ quàm ſit exigua, quàm ſit immunda, certè experimur. Quanquam hoc mirum eſt, quomodo iſti jubeant confidere dilectione, cum doceant, neſcire utrum adſit. Cur non exponunt hîc gratiam, miſericordiam DEI erga nos? Et quoties mentio hujus fit, addere oportebat fidem. Non enim apprehenditur, niſi fide, promiſſio miſericordiæ, reconciliationis, dilectionis Dei erga nos? In hanc ſenѕentiam recte dicerent, confidendum eſſe gratia, placere bona opera propter gratiam, cùm fides gratiam apprehendit. Jactatur & hoc in ſcholis, valere bona opera noſtra virtute paſſionis Chriſti. Recte dicitur. Sed cur non addunt de fide? Chriſtus enim eſt *propitiatio*, ut Paulus (*p*) ait, *per fidem*. Cùm fide eriguntur pavidæ conſcientiæ, & ſentiunt, peccata noſtra deleta eſſe morte Chriſti, & DEUM nobis reconciliatum eſſe propter paſſionem Chriſti, tum vere prodeſt nobis paſſio Chriſti. Si omittatur doctrina de fide, fruſtra dicitur, opera valere virtute paſſionis Chriſti. Et pleraſque alias ſententias corrumpunt in ſcholis, propterea, quia non tradunt juſtitiam fidei, & fidem intelligunt tantum notitiam hiſtoriæ ſeu dogmatum, non intelligunt hanc virtu-

(*p*) *Rom. III. 25.*

virtutem esse, quæ apprehendit promissionem gratiæ & justitiæ, quæ vivificat corda in terroribus peccati & mortis. Cùm Paulus (q) inquit: *Corde creditur ad justitiam, ore fit confessio ad salutem.* Hic fateri adversarios existimamus, quòd confessio ex opere operato non justificet aut salvet, sed tantum propter fidem cordis. Et Paulus sic loquitur, quòd confessio salvet, ut ostendat, qualis fides consequatur vitam æternam, nempe firma & efficax fides. Non est autem firma fides, quæ non ostendit se in confessione. Sic cætera bona opera placent propter fidem, sicut & orationes Ecclesiæ rogant, ut omnia sint accepta propter Christum. Item petunt omnia propter Christum. Constat enim, semper in fine precationum addi hanc clausulam, *per Christum Dominum nostrum.* Ideò concludimus, quòd fide justificemur coram Deo, reconciliemur Deo & regeneremur, quæ in pœnitentia apprehendit promissionem gratiæ, & vere vivificat perterritam mentem, ac statuit, quòd Deus sit nobis placatus ac propitius propter Christum. Et hac *fide*, ait Petrus (r), *nos custodiri ad salutem, quæ revelabitur.* Hujus fidei cognitio Christianis necessaria est, & uberrimam affert consolationem in omnibus afflictionibus. Et officium Christi nobis ostendit, quia isti, qui negant, homines fide justificari, negant Christum Mediatorem esse ac Propitiatorem, negant promissionem gratiæ & Evangelium. Tantum docent aut doctrinam rationis, aut legis de justificatione. Nos, quantum hic fieri potuit, ostendimus fontes hujus causæ, & exposuimus ea, quæ adversarii objiciunt. Quæ quidem facile dijudicabunt boni viri, si cogitabunt, quoties citatur locus

(q) *Rom. X. 10.* (r) *1. Petr. I. 5.*

locus de dilectione aut operibus, legem non fieri sine Christo, nec nos ex lege, sed ex Evangelio, hoc est, promissione gratiæ in Christo promissæ justificari. Et speramus hanc, quamvis brevem, disputationem bonis viris ad confirmandam fidem, ad docendam & consolandam conscientiam, utilem futuram esse. Scimus enim ea, quæ diximus, consentanea esse scripturis Propheticis & Apostolicis, sanctis Patribus, Ambrosio, Augustino, & plerisque aliis, universæ Ecclesiæ Christi, quæ certe confitetur Christum esse Propitiatorem & Justificatorem. Nec statim censendum est, Romanam Ecclesiam sentire, quidquid Papa, aut Cardinales, aut Episcopi, aut Theologi quidam, aut Monachi probant. Constat enim, Pontificibus magis curæ esse dominationem suam, quàm Evangelium Christi, & plerosque compertum est palam Epicuræos esse. Theologos constat plura ex Philosophia admiscuisse doctrinæ Christianæ, quàm satis erat. Nec autoritas horum videri debet tanta, ut nusquam dissentire à disputationibus eorum liceat, cum multi manifesti errores apud eos reperiantur, ut, quòd possimus ex puris naturalibus Deum super omnia diligere. Hoc dogma peperit alios errores multos, cùm sit manifeste falsum. Reclamant enim ubique scripturæ, sancti Patres, & omnium piorum judicia. Itaque, etiamsi in Ecclesia Pontifices aut nonnulli Theologi ac Monachi docuerunt, remissionem peccatorum, gratiam & justitiam per nostra opera & novos cultus quærere, qui obscuraverunt Christi officium, & ex Christo non Propitiatorem & Justificatorem, sed tantum legislatorem fecerunt, mansit tamen apud aliquos pios semper cognitio Christi. Porrò scriptura prædixit fore, ut justitia fidei hoc modo obscuraretur per traditiones hu-

manas, & doctrinam operum, ficut Paulus fæpe queritur, tunc quoque fuiffe, qui pro juftitia fidei docebant homines per opera propria & proprios cultus, non fide, propter Chriftum reconciliari Deo, & juftificari, quia homines naturaliter ita judicant, Deum per opera placandum effe. Nec videt ratio aliam juftitiam, quam juftitiam legis civiliter intellectæ. Ideò femper extiterunt in mundo, qui hanc carnalem juftitiam folam docuerunt, oppreſsâ juftitiâ fidei, & tales doctores femper exiftent etiam. Idem accidit in populo Iſrael. Maxima populi pars fentiebat, fe per fua opera mereri remiſſionem peccatorum, cumulabant facrificia, & cultus. E contra Prophetæ, damnatâ illâ opinione, docebant juftitiam fidei. Et res geftæ in populo Iſraël funt exempla eorum, quæ in Ecclefia futura fuerunt (*s*). Itaque non perturbet pias mentes multitudo adverfariorum, qui noftram doctrinam improbant. Facile enim judicari de fpiritu eorum poteft, quia in quibusdam articulis adeo perfpicuam & manifeftam veritatem damnaverunt, ut palam appareat eorum impietas. Nam & Bulla Leonis X. damnavit articulum maxime neceſſarium (*t*), quem omnes Chriftiani teneant & credant, videlicet, non effe confidendum, quòd fimus abfoluti propter noftram contritionem, fed propter verbum Chrifti (*u*), *quodcunque ligaveris*, &c. Et nunc in hoc conventu autores confutationis damnaverunt apertis verbis hoc, quòd fidem diximus partem effe pœnitentiæ, quâ confequimur remiſſionem peccatorum, & vincimus terrores peccatorum, & confcientia pacata redditur. Quis autem

(*s*) Dantur itaque peccata typica, dantur hiftoriæ typicæ.
(*t*) Num. 11. (*u*) Matth. XVI. 19.

autem non videt, hunc articulum, quòd fide consequamur remissionem peccatorum, verissimum, certissimum & maximè necessarium esse omnibus Christianis? Quis ad omnem posteritatem audiens, talem sententiam damnatam esse, judicabit, autores hujus condemnationis ullam Christi notitiam habuisse? Et de spiritu eorum conjectura fieri potest ex illa inaudita crudelitate, quam constat eos in bonos viros plurimos hactenus exercuisse. Et accepimus in hoc conventu, quendam Reverendum Patrem in Senatu imperii, cum de nostra confessione sententiæ dicerentur, dixisse, nullum sibi consilium videri utilius, quam si ad confessionem, quam nos exhibuissemus atramento scriptam, sanguine rescriberetur. Quid diceret crudelius Phalaris? Itaque hanc vocem nonnulli etiam Principes judicaverunt indignam esse, quæ in tali consessu diceretur. Quare etiamsi vindicant sibi adversarii nomen Ecclesiæ, tamen nos sciamus, Ecclesiam Christi apud hos esse, qui Evangelium Christi docent, non qui pravas opiniones contra Evangelium defendunt, sicut inquit Dominus (x): *Oves meæ vocem meam audiunt.* Et Augustinus (y) ait: *Quæstio est, ubi sit Ecclesia? Quid ergo facturi sumus? In verbis nostris eam quæsituri sumus, an in verbis capitis sui Domini nostri Jesu Christi? puto, quòd in illis verbis quærere debemus, qui veritas est, & optime novit corpus suum.* Proinde non perturbent nos judicia adversariorum, cum humanas opiniones contra Evangelium, contra autoritatem sanctorum Patrum, qui in Ecclesia scripserunt, contra piarum mentium testimonia defendunt.

IV. De

(x) *Joh.* X. 27. (y) ep. ad Catholicos contra Donatistas, vulgò de unitate Ecclesiæ f. 338. T. 9. edit. Paris.

IV. De Ecclesia.

1. SEptimum articulum confessionis nostræ damnaverunt, in quo diximus, *Ecclesiam esse congregationem sanctorum.* Et addiderunt longam declamationem, quòd mali non sint ab Ecclesia segregandi, cùm Johannes (z) comparaverit Ecclesiam *areæ*, in qua *triticum* & *paleæ* simul coacervata sint, & Christus (a) comparaverit eam *lagenæ*, in qua *pisces boni & mali* sunt, &c. Profecto verum est, quod ajunt: *Nullum remedium esse adversus Sycophantæ morsum.* Nihil tam circumspecte dici potest, ut calumniam evitare queat. Nos ob hanc ipsam causam adjecimus octavum articulum, ne quis existimaret nos segregare malos & hypocritas ab externa societate Ecclesiæ, aut adimere Sacramentis efficaciam, quæ per hypocritas, aut malos administrantur. Itaque hic non est opus longa defensione adversus hanc calumniam. Satis nos purgat articulus octavus. Concedimus enim, quòd hypocritæ & mali in hac vita sint admixti Ecclesiæ, & sint membra Ecclesiæ secundum externam societatem signorum Ecclesiæ, hoc est, verbi, professionis & Sacramentorum, præsertim si non sint excommunicati. Nec Sacramenta ideo non sunt efficacia, quia per malos tractantur. Imò recte uti possumus Sacramentis, quæ per malos administrantur. Nam & Paulus (b) prædicit futurum, ut Antichristus *sedeat in templo Dei*, hoc est, in Ecclesia dominetur & gerat officia. At Ecclesia non est tantum societas externarum rerum ac rituum, sicut aliæ politiæ, sed principaliter est societas fidei & Spiritus sancti in cordibus, quæ tamen habet externas notas, ut agnosci possit, videlicet puram Evangelii doctri-

(z) *Matth. III. 12.* (a) *Matth. XIII. 47.* (b) *2. Thess. II. 4.*

doctrinam, & administrationem Sacramentorum consentaneam Evangelio Christi. Et hæc Ecclesia sola dicitur corpus Christi, quod Christus Spiritu suo renovat, sanctificat & gubernat, ut testatur Paulus Ephes. 1. (c) cum ait: *Et ipsum dedit caput super omnia Ecclesiæ, quæ est corpus ejus*, videlicet, integritas, id est, tota congregatio ipsius, *qui omnia in omnibus perficit*. Quare illi, in quibus nihil agit Christus, non sunt membra Christi. Idque fatentur adversarii, malos esse mortua membra Ecclesiæ. Quare miramur, cur reprehenderint nostram descriptionem, quæ de vivis membris loquitur.

2. Neque novi quidquam diximus. Paulus omnino eodem modo definivit Ecclesiam Ephes. 5. (*d*) quod *purificetur, ut sit sancta*, & addit externas notas, verbum & sacrmenta. Sic enim ait: *Christus dilexit Ecclesiam, & se tradidit pro ea, ut eam sanctificet, purificans lavacro aquæ, per verbum, ut exhibeat eam sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid tale, sed ut sit sancta & inculpata.* Hanc sententiam pene totidem verbis nos in confessione posuimus. Sic definit Ecclesiam & articulus in Symbolo, qui jubet nos credere, quod sit *sancta Catholica Ecclesia.* Impii vero non sunt sancta Ecclesia, & videtur additum, quod sequitur, *sanctorum communio*, ut exponeretur, quid significet Ecclesia, nempe congregationem sanctorum, qui habent inter se societatem ejusdem Evangelii seu doctrinæ & ejusdem Spiritus sancti, qui corda eorum renovat, sanctificat & gubernat. Et hic articulus necessaria de causa propositus est. Infinita pericula videmus, quæ minantur Ecclesiæ interitum. Infini-

(c) Eph. I. 22. 23. IV. 15. V. 23. (*d*) Eph. V. 25. 26.

Infinita multitudo eſt impiorum in ipſa Eccleſia, qui opprimunt eam. Itaque ne deſperemus, ſed ſciamus, Eccleſiam tamen manſuram eſſe, item, ut ſciamus, quamvis magna multitudo ſit impiorum, tamen Eccleſiam exiſtere, & Chriſtum præſtare illa, quæ promiſit Eccleſiæ, remittere peccata, exaudire, dare Sp. S. Has conſolationes proponit nobis articulus ille in Symbolo. Et *Catholicam Eccleſiam* dicit, ne intelligamus Eccleſiam eſſe politiam externam certarum gentium, ſed magis homines ſparſos per totum orbem, qui de Evangelio conſentiunt, & habent eundem Chriſtum, eundem Spiritum Sanctum, & eadem Sacramenta, ſive habeant easdem traditiones humanas, ſive diſſimiles. Et in Decretis *(e)* inquit gloſſa, *Eccleſiam large dictam complecti bonos & malos.* Item, *malos nomine tantum in Eccleſia eſſe, non re, bonos vero re & nomine.* Et in hanc ſententiam multa leguntur apud Patres. Hieronymus (*f*) enim ait: *Qui ergo peccator eſt aliqua ſorde maculatus, de Eccleſia CHRISTI non poteſt appellari, nec Chriſto ſubjectus dici.*

3. Quanquam igitur hypocritæ & mali ſint ſocii hujus veræ Eccleſiæ ſecundum externos ritus, tamen, cùm definitur Eccleſia, neceſſe eſt eam definiri, quæ eſt vivum corpus CHRISTI, item, quæ eſt nomine & re Eccleſia. Et multæ ſunt cauſæ. Neceſſe eſt enim intelligi, quæ res principaliter efficiat nos membra, & viva membra Eccleſiæ. Si Eccleſiam tantum definiemus externam politiam eſſe bonorum & malorum, non intelligent homines, regnum Chriſti eſſe juſtitiam cordis & donationem Spiritus Sancti, ſed judicabunt, tantum

(*e*) Diſt. 1. de pœnit. C. 70. f. 1667. edit. Lugd. In ipſo textu habentur hæc verba Hieronymi, quæ mox citantur.

(*f*) in Eph. V. f. 234. T. 9. Op. edit. Baſil.

tum externam obſervationem eſſe certorum cultuum ac rituum. Item, quid intererit inter populum legis & Eccleſiam, ſi Eccleſia eſt externa politia? At ſic discernit Paulus Eccleſiam à populo legis, quod Eccleſia ſit populus ſpiritualis, hoc eſt, non civilibus ritibus diſtinctus à gentibus, ſed verus populus DEI, renatus per Spiritum Sanctum. In populo legis præter promiſſionem de CHRISTO habebat & carnale ſemen promiſſiones rerum corporalium, regni, &c. Et propter has dicebantur populus DEI etiam mali in his, quia hoc carnale ſemen DEUS ſeparaverat ab aliis gentibus per certas ordinationes externas & promiſſiones. Et tamen mali illi non placebant DEO. At Evangelium affert non umbram æternarum rerum, ſed ipſas res æternas, Spiritum Sanctum & juſtitiam, quâ coram Deo juſti ſumus. Igitur illi tantum ſunt populus juxta Evangelium, qui hanc promiſſionem Spiritus accipiunt. Adhæc Eccleſia eſt regnum Chriſti, diſtinctum contra regnum diaboli. Certum eſt autem impios in poteſtate diaboli & membra regni diaboli eſſe, ſicut docet Paulus Epheſ. 2. (g) cum ait: *Diabolum efficacem eſſe in incredulis.* Et Chriſtus inquit ad Phariſæos, quibus certe erat externa ſocietas cum Eccleſia, id eſt, cum ſanctis in populo legis, præerant enim, ſacrificabant, & docebant, *vos ex patre diabolo eſtis* (h). Itaque Eccleſia, quæ vere eſt regnum Chriſti, eſt proprie *congregatio ſanctorum.* Nam impii reguntur à Diabolo & ſunt captivi diaboli, non reguntur Spiritu Chriſti. Sed quid verbis opus eſt in re manifeſta? Si Eccleſia, quæ vere eſt regnum Chriſti, diſtinguitur à regno diaboli, neceſſe eſt impios, cùm ſint in regno dia-

(g) *Eph. II. 2.* (h) *Joh. VIII. 44.*

diaboli, non esse Ecclesiam. Quanquam in hac vita, quia nondum revelatum est regnum Christi, sint admixti Ecclesiæ, & gerant officia in Ecclesia. Nec propterea impii sunt regnum Christi, quia revelatio nondum facta est. Semper enim hoc est regnum Christi, quod spiritu suo vivificat, sive sit revelatum, sive sit tectum cruce. Sicut idem est Christus, qui nunc glorificatus est, antea afflictus erat. Et conveniunt huc similitudines Christi, qui clare dicit Matth. 13. (*i*) *Bonum semen esse filios regni, at Zizania filios diaboli.* Agrum dicit mundum esse, non Ecclesiam. Ita Johannes de illa tota gente Judæorum loquitur, & dicit fore, ut vera Ecclesia separetur ab illo populo. Itaque hic locus magis contra adversarios facit, quam pro eis, quia ostendit, verum & spiritualem populum a populo carnali separandum esse. Et Christus de specie Ecclesiæ dicit, cum ait (*k*): *Simile est regnum cœlorum lagenæ, aut decem virginibus*, & docet, Ecclesiam tectam esse multitudine malorum, ne id scandalum pios offendat, item, ut sciamus verbum & sacramenta efficacia esse, etsi tractentur à malis. Atque interim docet, impios illos, quamvis habeant societatem externorum signorum, tamen non esse verum regnum Christi & membra Christi. Sunt enim membra regni diaboli. Neque vero somniamus nos Platonicam civitatem, ut quidam impie cavillantur. Sed dicimus, existere hanc Ecclesiam, videlicet, vere credentes ac justos sparsos per totum orbem, & addimus notas, puram doctrinam Evangelii, & Sacramenta. Et hæc *Ecclesia* proprie est *columna veritatis (l)*. Retinet enim purum Evangelium, & ut Paulus inquit, fundamentum hoc est,

(*i*) *Matth. XIII. 38.* (*k*) *Matth. XIII. 47. XXV. 1.*
(*l*) *1 Tim. III. 15.*

est, veram Christi cognitionem & fidem, etsi sunt in his etiam multi imbecilles, qui *supra fundamentum ædificant stipulas (m)* perituras, hoc est, quasdam inutiles opiniones, quæ tamen, quia non evertunt fundamentum, tum condonantur illis, tum etiam emendantur. Ac sanctorum Patrum scripta testantur, quod interdum stipulas etiam ædificaverint supra fundamentum, sed quæ non everterunt fidem eorum. Verum pleraque istorum, quæ adversarii nostri defendunt, fidem evertunt, ut, quod damnant articulum de remissione peccatorum, in quo dicimus, fide accipi remissionem peccatorum. Manifestus item & perniciosus error est, quòd docent adversarii, mereri homines remissionem peccatorum dilectione erga Deum ante gratiam. Nam hoc quoque est tollere fundamentum, hoc est, Christum. Item quid opus erit fide, si Sacramenta ex opere operato sine bono motu utentis justificant? Sicut autem habet Ecclesia promissionem, quod semper sit habitura Spiritum sanctum, ita habet comminationes (*n*), quod sint futuri *impii doctores & lupi.* Illa vero est proprie Ecclesia, quæ habet Spiritum Sanctum. Lupi & mali doctores, etsi grassantur in Ecclesia, tamen non sunt proprie regnum Christi. Sicut & Lyra (*o*) testatur, cum ait: *Ecclesia non consistit in hominibus ratione potestatis vel dignitatis Ecclesiasticæ vel secularis, quia multi Principes & summi Pontifices & alii inferiores inventi sunt apostatasse a fide, propter quod Ecclesia consistit in illis personis, in quibus est notitia vera & confessio fidei & veritatis.* Quid aliud diximus nos in confessione nostra, quam quod hîc dicit Lyra?

4. Sed

(*m*) *1 Cor. III. 12. sqq.*
(*n*) *Matth. VII. 15. Act. XX. 29. 1 Tim. IV. 1. sqq.*
(*o*) *ad Matth. XVI. 10.*

4. Sed fortaſſis adverſarii ſic poſtulant definiri Eccleſiam, quod ſit Monarchia externa ſuprema totius orbis terrarum, in qua oportet Romanum Pontificem habere poteſtatem ἀνυπεύθυνον, de quâ nemini liceat diſputare aut judicare, condendi articulos fidei, abolendi ſcripturas, quas velit, inſtituendi cultus & ſacrificia, item condendi leges, quas velit, diſpenſandi & ſolvendi, quibuscunque legibus velit, divinis, canonicis & civilibus, à quo Imperator & Reges omnes accipiant poteſtatem & jus tenendi regna, de mandato Chriſti, cui cùm Pater omnia ſubjecerit, intelligi oporteat hoc jus in Papam translatum eſſe, quare neceſſe ſit, Papam eſſe Dominum totius orbis terrarum, omnium regnorum mundi, omnium rerum privatarum & publicarum, habere plenitudinem poteſtatis in temporalibus & ſpiritualibus, habere utrumque gladium, ſpiritualem & temporalem. Atque hæc definitio non Eccleſiæ Chriſti, ſed regni Pontificii, habet autores non ſolum Canoniſtas, ſed etiam Danielem c. 11. (p)

5. Quod ſi hoc modo definiremus Eccleſiam, fortaſſis haberemus æquiores Judices. Multa enim extant immoderate & impie ſcripta de poteſtate Romani Pontificis, propter quæ nemo unquam reus factus eſt. Nos ſoli plectimur, quia prædicamus beneficium Chriſti, quòd fide in Chriſtum conſequamur remiſſionem peccatorum, non cultibus excogitatis à Pontifice. Porro Chriſtus, Prophetæ & Apoſtoli longe aliter definiunt Eccleſiam Chriſti, quam regnum pontificium. Nec eſt ad Pontifices transferendum, quod ad veram Eccleſiam pertinet, quòd videlicet ſint columnæ veritatis, quod non errent. Quotusquisque enim curat Evangelium, aut judicat, dignum eſſe lectione?

(p) *Dan. XI. 36.*

ctione? Multi etiam palam irrident religiones omnes, aut, si quid probant, probant illa, quæ humanæ rationi consentanea sunt, cætera fabulosa esse arbitrantur & similia tragœdiis Poëtarum.

6. Quare nos juxta scripturas sentimus, Ecclesiam proprie dictam esse congregationem sanctorum, qui verè credunt Evangelio Christi & habent Spiritum sanctum. Et tamen fatemur, multos hypocritas & malos his in hac vita admixtos habere societatem externorum signorum, qui sunt membra Ecclesiæ secundum societatem externorum signorum, ideoque gerunt officia in Ecclesia. Nec adimit Sacramentis efficaciam, quòd per indignos (q) tractantur, quia repræsentant Christi personam propter vocationem Ecclesiæ, non repræsentant proprias personas, ut testatur Christus (r): *Qui vos audit, me audit.* Cùm verbum Christi, cùm sacramenta porrigunt, Christi vice & loco porrigunt. Id docet nos illa vox Christi, ne indignitate ministrorum offendamur. Sed de hac re satis clare diximus in confessione, nos improbare Donatistas & Viglevistas (s), qui senserunt homines peccare, accipientes sacramenta ab indignis in Ecclesia. Hæc in præsentia videbantur sufficere ad defensionem descriptionis Ecclesiæ, quam tradidimus. Neque videmus, cùm Ecclesia propriè dicta appelletur Corpus Christi, quomodo aliter describenda fuerit, quam nos descripsimus. Constat enim, impios ad regnum & corpus diaboli pertinere, qui impellit & habet captivos impios. Hæc sunt luce meridianâ clariora,

(q) Ratione vitæ, doctrina enim sana esse debet. Aliâs *vide infra §. 11. Ap. Art. XIV. de Pot. Eccl. §. 7. Art. Sm. de Pot. ex Prim. Papæ §. 17.* (r) *Luc. X. 16.* (s) *Vide supra pag. 37. infra Ap. Art. VIII. de Ord. Polit. §. 13. err. r. Schwenckfeld. VII.*

riora, quæ tamen ſi pergent calumniari adverſarii, non gravabimur copioſius reſpondere.

7. Damnant adverſarii & hanc partem ſeptimi articuli, quòd diximus, ad veram unitatem Eccleſiæ ſatis eſſe, conſentire de doctrinâ Evangelii & adminiſtratione Sacramentorum, nec neceſſe eſſe, ubique ſimiles traditiones humanas eſſe ſeu ritus aut ceremonias ab hominibus inſtitutas. Hîc diſtinguunt univerſales & particulares ritus, & probant articulum noſtrum, ſi intelligatur de particularibus ritibus, de univerſalibus ritibus non recipiunt. Nos ſatis intelligimus, quid velint adverſarii. Nos de vera, hoc eſt, ſpirituali unitate loquimur, ſine qua non poteſt exiſtere fides in corde, ſeu juſtitia cordis coram Deo. Ad hanc dicimus non eſſe neceſſariam ſimilitudinem rituum humanorum, ſive univerſalium ſive particularium, quia juſtitia fidei non eſt juſtitia alligata certis traditionibus, ſicut juſtitia legis erat alligata Moſaicis ceremoniis, quia illa juſtitia cordis eſt res vivificans corda. Ad hanc vivificationem nihil conducunt humanæ traditiones, ſive univerſales, ſive particulares, nec ſunt affectus Spiritus ſancti, ſicut caſtitas, patientia, timor Dei, dilectio proximi & opera dilectionis.

8. Nec leves cauſæ fuerunt, cur hunc articulum poneremus. Conſtat enim, multas ſtultas opiniones de traditionibus ſerpſiſſe in Eccleſiam. Nonnulli putaverunt, humanas traditiones neceſſarios cultus eſſe ad promerendam Juſtificationem. Et poſtea diſputaverunt, quî fieret, quod tanta varietate coleretur Deus, quaſi vero obſervationes illæ eſſent cultus (t), &

(t) ad ſalutem neceſſarii. *Vide ſupra pag. 41.*

& non potius externæ & politicæ ordinationes, nihil ad justitiam cordis seu cultum Dei pertinentes, quæ alibi casu, alibi propter quasdam probabiles rationes variant. Item aliæ Ecclesiæ alias propter tales traditiones excommunicaverunt, ut propter observationem Paschatis, picturas & res similes. Unde imperiti existimaverunt, fidem seu justitiam cordis coram Deo non posse existere sine his observationibus. Extant enim de hoc negotio multa inepta scripta Summistarum & aliorum.

9. Sed sicut dissimilia spatia dierum ac noctium non lædunt unitatem Ecclesiæ, ita sentimus, non lædi veram unitatem Ecclesiæ dissimilibus ritibus institutis ab hominibus. Quanquam placet nobis, ut universales ritus propter tranquillitatem serventur. Sicut & nos in Ecclesiis ordinem missæ (*u*), diem Dominicum, & alios dies festos celebriores libenter servamus, & gratissimo animo amplectimur utiles ac veteres ordinationes, præsertim cùm contineant pædagogiam, qua prodest populum & imperitos assuefacere ac docere. Sed non disputamus nunc, an conducat propter tranquillitatem aut corporalem utilitatem servare? Alia res agitur. Disputatur enim, utrum observationes traditionum humanarum sint cultus necessarii ad justitiam coram Deo. Hoc est κρινόμενον in hâc controversiâ, quo constituto postea judicari potest, utrum ad veram unitatem Ecclesiæ necesse sit ubique similes esse traditiones humanas. Si enim traditiones humanæ non sunt cultus necessarii ad justitiam coram Deo, sequitur, posse justos & filios Dei esse, etiamsi quas

(*u*) resectis tamen superstitionibus, unde & postea liturgia Eucharistiæ longè aliter inflexa fuit. *Vide supra pag. 55.*

quas traditiones non habent, quæ alibi acceptæ ſunt, ut, ſi forma veſtitus Germanici non eſt cultus Dei neceſſarius ad juſtitiam coram Deo, ſequitur, poſſe juſtos ac filios Dei & Eccleſiam Chriſti eſſe, etiamſi qui utantur non Germanico, ſed Gallico veſtitu. Hoc clarè docet Paulus ad Col. cum ait (x): *Nemo vos judicet in cibo aut in potu aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum (y), quæ ſunt umbra futurorum, corpus autem Chriſti.* Item: *ſi mortui eſtis cum Chriſto ab elementis mundi, quid adhuc tanquam viventes mundo decreta facitis (z): Ne tetigeritis, neque guſtaveritis, neque contrectaveritis, quæ omnia pereunt, uſu conſumpta, & ſunt præcepta & doctrinæ hominum, ſpeciem habentia ſapientiæ in ſuperſtitione & humilitate.* Eſt enim ſententia: cùm juſtitia cordis ſit res ſpiritualis vivificans corda, & conſtet, quòd traditiones humanæ non vivificent corda, nec ſint effectus Spiritus ſancti, ſicut dilectio proximi, caſtitas, &c. nec ſint inſtrumenta, per quæ Deus movet corda ad credendum, ſicut verbum & ſacramenta divinitus tradita, ſed ſint uſus rerum nihil ad cor pertinentium, quæ uſu pereant, non eſt ſentiendum, quòd ſint neceſſariæ ad juſtitiam coram Deo. Et in eandem ſententiam inquit Rom. 14. (a) *Regnum Dei non eſt eſca & potus, ſed juſtitia & pax & gaudium in Sp. Sancto.* Sed non eſt opus citare multa teſtimonia, cum ubique ſint obvia in ſcripturis, & nos plurima in confeſſione congeſſerimus in poſterioribus articulis. Et hujus controverſiæ κρινόμενον infra paulo poſt repetendum erit, videlicet, utrum traditiones humanæ ſint cultus neceſſarii ad juſtitiam coram

(x) *Coloſſ. II. 16.* (y) *v. 20.* (z) *v. 21. ſeqq.*
(a) *Rom. XIV. 17.*

coram Deo? Ubi de hac re copiosius disputabimus. Adversarii dicunt, universales traditiones ideo servandas esse, quia existimentur ab Apostolis traditæ esse. O religiosos homines! Ritus ab Apostolis sumtos retineri volunt, non volunt retineri doctrinam Apostolorum. Sic judicandum est de ritibus illis, sicut ipsi Apostoli in suis scriptis judicant. Non enim voluerunt Apostoli, nos sentire, quòd per tales ritus justificemur, quòd tales ritus sint res necessariæ ad justitiam coram Deo. Non voluerunt Apostoli tale onus imponere conscientiis, non voluerunt justitiam & peccatum collocare in observationibus dierum, ciborum, & similium rerum. Imo Paulus appellat hujusmodi opiniones *doctrinas dæmoniorum* (*b*). Itaque voluntas & consilium Apostolorum ex scriptis eorum quæri debet, non est satis allegare exemplum. Servabant certos dies, non, quòd ea observatio ad justificationem necessaria esset, sed ut populus sciret, quo tempore conveniendum esset, servabant & alios quosdam ritus, ordinem lectionum, si quando conveniebant. Quædam etiam ex patriis moribus, ut fit, retinebat populus, quæ Apostoli nonnihil mutata ad historiam Evangelii accommodaverunt, ut Pascha, Pentecosten, ut non solum docendo, sed etiam per hæc exempla memoriam maximarum rerum traderent posteris. Quod si hæc tradita sunt, tanquam necessaria ad justificationem, cur in iis ipsis postea multa mutârunt Episcopi? Quod si erant juris divini, non licuit ea mutare autoritate humana. Pascha ante Synodum Nicænam, alii alio tempore servabant. Neque hæc dissimilitudo læsit fidem. Postea ratio inita est,

(*b*) 1. *Tim. IV.* 1.

eſt, ne incideret noſtrum Paſcha in Judaici Paſchatis tempus. At Apoſtoli (c) juſſerant Eccleſias ſervare Paſcha cum fratribus converſis ex Judaiſmo. Itaque hunc morem quædam gentes pertinaciter poſt Synodum Nicænam retinuerunt, ut Judaicum tempus obſervarent (d). Verùm Apoſtoli decreto illo non voluerunt Eccleſiis imponere neceſſitatem, id quod verba decreti teſtantur. Jubent enim, ne quis curet, etiamſi fratres ſervantes Paſcha non rectè ſupputent tempus. Verba decreti extant apud Epiphanium (e): ὑμεῖς μὴ ψηφίζητε, ἀλλὰ ποιεῖτε, ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, οἱ ἐκ περιτομῆς, μετ᾽ αὐτῶν ἅμα ποιεῖτε, κἄντε πλανηθῶσι, μηδὲν ὑμῖν μελέτω. (f) Hæc ſcribit Epiphanius verba eſſe Apoſtolorum in decreto quodam poſita de Paſchate, in quibus prudens lector facile poteſt judicare, Apoſtolos voluiſſe populo ſtultam opinionem de neceſſitate certi temporis eximere, cùm prohibent, curare, etiamſi in ſupputando erretur. Porro quidam in Oriente, qui Audiani appellati ſunt ab autore dogmatis, propter hoc decretum Apoſtolorum contenderunt Paſcha cum Judæis ſervandum eſſe. Hos refellens Epiphanius laudat decretum, & inquit, nihil continere, quod diſſentiat à fide aut Eccleſiaſtica regula, & vituperat Audianos, quod non recte intelligant τὸ ῥητὸν, & interpretatur in hanc ſententiam, in quam

(c) uti quidem Epiphanius fert mox citandus,

(d) Ita veteres Scoti & Britones ſec. 6. & 7. ita Audiani, quos loco mox citando hanc ob rem reprehendit Epiphanius.

(e) adv. hær. C. 70. §. 10. Jam vero verba hæc non habentur in Conſtitutionibus Apoſtolicis quas hodie habemus.

(f) Verſio hæc eſt: *vos temporum rationes ne ſubducite, ſed cum fratribus veſtris ex circumciſione idem facite, errent licet, nihil hoc vobis curæ ſit.*

quam nos interpretamur, quòd non ſenſerint Apoſtoli referre, quo tempore ſervaretur Paſcha, ſed quia præcipui fratres ex Judæis converſi erant, qui morem ſuum ſervabant, horum exemplum propter concordiam voluerint reliquos ſequi. Et ſapienter admonuerunt lectorem Apoſtoli, ſe neque libertatem Evangelicam tollere, neque neceſſitatem conſcientiis imponere, quia addunt, non eſſe curandum, etiamſi erretur in ſupputando.

10. Multa hujus generis colligi poſſunt ex hiſtoriis, in quibus apparet, diſſimilitudinem humanarum obſervationum non lædere unitatem fidei. Quanquam quid opus eſt diſputatione? Omnino, quid ſit juſtitia fidei, quid ſit regnum Chriſti, non intelligunt adverſarii, ſi judicant, neceſſariam eſſe ſimilitudinem obſervationum in cibis, diebus, veſtitu & ſimilibus rebus, quæ non habent mandatum Dei. Videte autem religioſos homines, adverſarios noſtros. Requirunt ad unitatem Eccleſiæ ſimiles obſervationes humanas, cum ipſi mutaverint ordinationem Chriſti in uſu Cœnæ, quæ certe fuit antea ordinatio univerſalis. Quod ſi ordinationes univerſales neceſſariæ ſunt, cur mutant ipſi ordinationem Cœnæ Chriſti, quæ non eſt humana, ſed divina? Sed de hac tota controverſia infra aliquoties dicendum erit.

11. Octavus articulus approbatus eſt totus, in quo confitemur, quod hypocritæ & mali admixti ſint Eccleſiæ, & quod ſacramenta ſint efficacia, etiamſi per malos miniſtros tractentur, quia miniſtri funguntur vice Chriſti, non repræſentant ſuam perſonam, juxta illud (g): *Qui vos audit, me audit.* Impii doctores deſerendi

(g) *Luc. X. 16.*

rendi ſunt, quia hi jam non funguntur perſona Chriſti, ſed ſunt Antichriſti (*h*). Et Chriſtus (*i*) ait: *Cavete a Pſeudoprophetis.* Et Paulus (*k*) *Si quis aliud Evangelium evangelizaverit, anathema ſit.*

12. Cæterum monuit nos Chriſtus in collationibus de Eccleſia, ne offenſi privatis vitiis ſive ſacerdotum, ſive populi, ſchiſmata excitemus (*l*), ſicut ſcelerate fecerunt Donatiſtæ. Illos vero, qui ideo excitaverunt ſchiſmata, quia negabant ſacerdotibus licere tenere poſſeſſiones aut proprium, plane ſeditioſas judicamus. Nam tenere proprium civilis ordinatio eſt. Licet autem Chriſtianis uti civilibus ordinationibus, ſicut hoc aëre, hac luce, cibo, potu. Nam ut hæc rerum natura, & hi ſiderum certi motus verè ſunt ordinatio Dei, & conſervantur à Deo, ita legitimæ politiæ vere ſunt ordinatio Dei & retinentur ac defenduntur à Deo adverſus Diabolum.

13. Nonus articulus approbatus eſt, in quo confitemur, quod baptiſmus ſit neceſſarius ad ſalutem, & quòd pueri ſint baptizandi, & quòd baptiſmus puerorum non ſit irritus, ſed neceſſarius & efficax ad ſalutem. Et, quoniam Evangelium purè ac diligenter apud nos docetur, Dei beneficio hunc quoque fructum ex eo capimus, quòd in Eccleſiis noſtris nulli extiterunt Anabaptiſtæ (*m*), quia populus verbo Dei adverſus impiam & ſeditioſam factionem illorum latronum

(*h*) Si nempe doctrina eoram falſa & impia ſit: Hinc non contraria ſunt, quæ ſupra §. 6. dicuntur. Adde *Ap. Art. XIV. de Pot. Eccl.* §. 7. *Art. Sm. de P. ex P. Papæ* §. 17.

(*i*) *Matth. VII. 15.* (*k*) *Gal. I. 8. 9.*

(*l*) *Vide Matth. XIII. 28. ſqq. 40. 41.*

(*m*) h. e. in noſtris Eccleſiis nemo hactenùs fuit, qui Anabaptiſtarum errores doceret, vel in illis diſſeminare fuerit auſus. Certè enim hæreſi huic mox reſtitit Lutherus.

num munitus eſt. Et cùm pleroſque alios errores Anabaptiſtarum damnamus, tùm hunc quoque, quòd diſputant baptiſmum parvulorum inutilem eſſe. Certiſſimum eſt enim, quod promiſſio ſalutis pertinet etiam ad parvulos. Neque vero (*n*) pertinet ad illos, qui ſunt extra Eccleſiam Chriſti, ubi nec verbum, nec ſacramenta ſunt, quia regnum Chriſti tantum cum verbo & ſacramentis exiſtit (*o*). Igitur neceſſe eſt, baptizare parvulos, ut applicetur eis promiſſio ſalutis, juxta mandatum Chriſti (*p*) *Baptizate omnes gentes*, ubi, ſicut offertur omnibus ſalus, ita offertur omnibus baptiſmus, viris, mulieribus, pueris, infantibus. Sequitur igitur clarè, infantes baptizandos eſſe, quia ſalus cum baptiſmo offertur.

14. Secundo, manifeſtum eſt, quòd Deus approbat baptiſmum parvulorum. Igitur Anabaptiſtæ impiè ſentiunt, qui damnant baptiſmum parvulorum. Quòd autem Deus approbet baptiſmum parvulorum, hoc oſtendit, quod Deus dat Spiritum Sanctum ſic baptizatis. Nam, ſi hic baptiſmus irritus eſſet, nullis daretur Spiritus ſanctus, nulli fierent ſalvi, denique nulla eſſet Eccleſia (*q*). Hæc ratio bonas & pias mentes vel ſola ſatis confirmare poteſt contra impias & fanaticas opiniones Anabaptiſtarum.

15. Decimus articulus approbatus eſt, in quo confitemur, nos ſentire, quod in cœna Domini vere & ſubſtantialiter adſint corpus & ſanguis Chriſti, & vere exhibeantur cum illis rebus, quæ videntur, pane & vino,

(*n*) ſcilicet ordinariè. (*o*) Hic edit. Witt. *a. quia Chriſtus regenerat per Verbum & Sacramenta.*

(*p*) *Matth. XXVIII. 19.*

(*q*) quia nemo eſſet baptizatus.

vino, his qui ſacramentum accipiunt. Hanc ſententiam conſtanter defendimus (*r*), re diligenter inquiſita & agitata. Cum enim Paulus (*s*) dicat, *panem eſſe participationem corporis Domini*, &c. ſequeretur, panem non eſſe participationem corporis, ſed tantum ſpiritûs Chriſti, ſi non adeſſet verè corpus Domini. Et comperimus, non tantum Romanam Eccleſiám affirmare corporalem præſentiam (*t*) Chriſti, ſed idem & nunc ſentire & olim ſenſiſſe Græcam Eccleſiam. Id enim teſtatur Canon Miſſæ apud illos, in quo aperte orat ſacerdos, ut *mutato pane ipſum corpus Chriſti fiat* (*u*). Et Vulgarius, (*w*) ſcriptor, ut nobis videtur, non ſtultus, diſerte inquit, *panem non tantum figuram eſſe, ſed vere in carnem mutari* (*x*). Et longa ſententia eſt Cy-

(*r*) Hic edit. Witteb. β. *defenderunt noſtri concionatores.* Omittit verò ſequentia uſque ad verba *Corpus Domini.*

(*s*) *1. Cor. X. 16.*

(*t*) i. e. præſentiam Corporis Chriſti.

(*u*) Conſtat, varias eſſe Liturgias Græcas, in quibus Deus rogatur, ut per Spiritum S. *faciat* panem Corpus Chriſti. Ita in Liturgiâ Jacobi, Marci, Chryſoſtomi. In Liturgiâ Baſilii additur: μεταβαλὼν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, *transmutans Spiritu Sancto.* Aſt verba hæc allegantur ſaltem, ut oſtendatur, Eccleſiam Græcam præſentiam realem Corporis & ſanguinis Chriſti in S. Cœnâ credere. Transſubſtantiationem enim ipſe paginâ ſequente rejicit Melanchthon.

(*w*) Theophylactus, Bulgarorum Archiepiſcopus.

(*x*) In Marc. XIV. 22. f. 272. edit. Pariſ. GL. A. 1631. f. editæ verba ſunt: ὀ γὰρ ἀντίτυπος τȣ̃ κυριακȣ̃ σώματός ἐςιν ὁ ἄρτος, ἀλλ᾽ ἐις ἀυτὸ ἐκεῖνο μεταβάλλεται τὸ σῶμα τȣ̃ Χριςȣ̃. Hic locus rurſus ſaltem adfertur ad probandam præſentiam realem. Nec mutatio panis in Corpus Chriſti ſtatim transſubſtantiationem infert. Datur enim & mutatio ſymbolorum per modum unionis, quo fit, ut non ampliùs ſit merus panis, merum vinum, ſed Corpus & ſanguis Chriſti cum pane & vino unita.

Cyrilli (*y*) in Johannem cap. 15. in qua docet, Christum corporaliter nobis exhiberi in Cœna. Sic enim ait: *Non tamen negamus recta nos fide caritateque sincera Christo spiritualiter conjungi, sed nullam nobis conjunctionis rationem secundum carnem cum illo esse, id profecto pernegamus. Idque à divinis scripturis omnino alienum dicimus. Quis enim dubitavit, Christum etiam sic vitem esse, nos vero palmites, qui vitam inde nobis acquirimus? Audi Paulum dicentem (z), quia omnes unum corpus sumus in Christo, quia etsi multi sumus, unum tamen in eo sumus. Omnes enim uno pane participamus. An fortasse putat, ignotam nobis mysticæ benedictionis virtutem esse? quæ cum in nobis fit, nonne corporaliter quoque facit, communicatione carnis Christi, Christum in nobis habitare?* Et paulò post: *unde considerandum est, non habitudine solum, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, verum etiam participatione naturali*, &c. (*a*) Hæc recitavimus, non ut hîc disputationem de hâc re institueremus. Non enim improbat hunc articulum Cæs. Majestas, sed, ut clariùs etiam perspicerent, quicunque ista legent, nos defendere receptam in tota Ecclesia sententiam, quòd in Cœnâ Domini vere & substantialiter adsint corpus & sanguis Christi & vere exhibeantur cum his rebus (*b*), quæ videntur, pane & vino, & loquimur de præsentia vivi Christi. *Scimus enim, quòd mors ei ultra non dominabitur* (*c*).

16. Undecimus articulus de retinenda absolutione in

(*y*) Cyrilli Alex. Nota, verba Canonis Græcæ itemque Vulgarii haud exstare in edit. Witt. β.

(*z*) 1. Cor. X. 17.

(*a*) Vide opera Cyrilli Al. T. 4. edit. Paris. GL. f. 862.

(*b*) Vide transsubstantiationem Melanchthoni haud approbari.

(*c*) Rom. VI. 9.

in Ecclesia probatur. Sed de Confessione addunt correctionem, videlicet, observandam esse constitutionem cap. *Omnis utriusque* (*d*), ut & quotannis fiat confessio, & quamvis omnia peccata enumerari non queant, tamen diligentiam adhibendam esse, ut colligantur, & illa, quæ redigi in memoriam possunt, recenseantur. De hoc toto articulo dicemus paulò post copiosius, cum sententiam nostram de pœnitentia totam explicabimus. Cónstat, nos beneficium absolutionis & potestatem clavium ita illustravisse & ornavisse, ut multæ afflictæ conscientiæ ex doctrinâ nostrorum consolationem conceperint, postquam audiverunt, mandatum Dei esse, imo propriam Evangelii vocem, ut absolutioni credamus, & certò statuamus, nobis gratis donari remissionem peccatorum propter Christum, & sentiamus, verè nos hâc fide reconciliari Deo. Hæc sententia multas pias mentes erexit, & initio commendationem maximam apud omnes bonos viros attulit Luthero, cùm ostendit certam & firmam consolationem conscientiis, quia antea tota vis absolutionis erat oppressa doctrinis operum, cùm de fide & gratuita remissione nihil docerent Sophistæ & Monachi.

17. Cæterùm de tempore, certe in Ecclesiis nostris plurimi sæpe in anno utuntur sacramentis, absolutione & Cœna Domini. Et qui docent de dignitate & fructibus sacramentorum, ita dicunt, ut invitent populum, ut sæpe utantur sacramentis. Extant enim de hac re multa à nostris ita scripta, ut adversarii, si qui sunt boni viri, haud dubie probent ac laudent. Denun-

(*d*) Vide L. 5. Decretal. tit. 38. c. 12. Est constitutio Innocentii III. in Concilio Lateranensi A. 1216. facta can. 21.

Denunciatur & excommunicatio flagitiosis & contemtoribus sacramentorum. Hæc ita fiunt & juxta Evangelium, & juxta veteres Canones. Sed certum tempus non præscribitur, quia non omnes pariter eodem tempore idonei sunt. Imò, si accurrant eodem tempore omnes, non possunt ordine audiri & institui homines. Et veteres Canones ac Patres non constituunt certum tempus. Tantum ita dicit Canon (e): *Si qui intrant Ecclesiam Dei, & deprehenduntur nunquam communicare, admoneantur. Quod si non communicant, ad pœnitentiam accedant. Si communicant, non semper abstineant. Si non fecerint, abstineant* (f). Christus ait (g): *illos sibi judicium manducare, qui manducant indignè.* Ideò Pastores non cogunt hos, qui non sunt idonei, ut sacramentis utantur.

18. De enumeratione peccatorum in confessione sic docentur homines, ne laquei injiciantur conscientiis, etiamsi prodest, rudes assuefacere, ut quædam enumerent, ut doceri faciliùs possint. Verùm disputamus nunc, quid sit necessarium jure divino. Non igitur debebant adversarii nobis allegare constitutionem: *Omnis utriusque*, quæ nobis non est ignota, sed ex jure divino ostendere, quòd enumeratio peccatorum sit necessaria ad consequendam remissionem. Tota Ecclesia per universam Europam scit, quales laqueos injecerit conscientiis illa particula constitutionis, quæ jubet omnia peccata confiteri. Nec tantum habet incommodi textus per se, quantum postea affinxerunt Summistæ, qui colligunt circumstantias peccatorum. Quales ibi Labyrinthi, quanta carnificina fuit optimarum

(e) de consecr. dist. 2. c. 20.

(f) *abstineantur.* Ita Concil. Tolet. I. c. 13. unde hæc verba desumta sunt. (g) per Apostolum Paulum 1, Cor. XI. 29.

marum mentium? Nam feros & prophanos iſta terriculamenta nihil movebant.

19. Poſtea quales tragœdias excitavit quæſtio de proprio ſacerdote inter Paſtores & fratres, qui tunc minime erant fratres, cùm de regno confeſſionum belligerabantur? (*h*) Nos igitur ſentimus enumerationem peccatorum non eſſe neceſſariam jure divino, idque placet Panormitano (*i*) & plerisque aliis eruditis Jurisconſultis. Nec volumus imponere neceſſitatem conſcientiis noſtrorum per conſtitutionem illam, *omnis utriusque*, de qua perinde judicamus, ut de aliis traditionibus humanis, de quibus ſentimus, quod non ſint cultus ad juſtificationem neceſſarii. Et hæc conſtitutio rem impoſſibilem præcipit, ut omnia peccata confiteamur. Conſtat autem, plurima nos nec meminiſſe, nec intelligere, juxta illud (*k*): *Delicta quis intelligit?*

20. Si ſint boni Paſtores, ſcient, quatenus proſit examinare rudes, ſed illam carnificinam Summiſtarum confirmare non volumus, quæ tamen minus fuiſſet intolerabilis, ſi verbum unum addidiſſent de fide conſolante, & erigente conſcientias. Nunc de hac fide conſequente remiſſionem peccatorum nulla eſt ſyllaba in tanta mole conſtitutionum, gloſſarum, Summarum, Confeſſionalium. Nusquam ibi Chriſtus legitur, tantùm leguntur ſupputationes peccatorum. Et maxima pars conſumitur in peccatis, contra traditiones

(*h*) Vide Carpzovium in libros Symb. p. 366. 367. & Dallæum de confeſſione auriculari L. 4. C. 24.

(*i*) i. e. Nicolao Tudeſcho in Comment. in Decretales L. 5. tit. 38. C. 12.

(*k*) Pſ. XIX. 13.

nes humanas, quæ est vanissima. Hæc doctrina adegit multas pias mentes ad desperationem, quæ non potuerunt acquiescere, quia sentiebant, jure divino necessariam esse enumerationem, & tamen experiebantur impossibilem esse. Sed hærent alia non minora vitia in doctrinâ adversariorum de pœnitentia, quæ jam recensebimus.

V. DE POENITENTIA.

IN articulo duodecimo probant primam partem, qua exponimus, lapsis post Baptismum contingere posse remissionem peccatorum, quocunque tempore & quotiescunque convertuntur. Secundam partem damnant, in qua pœnitentiæ partes dicimus esse contritionem & fidem. Negant, fidem esse alteram partem pœnitentiæ. Quid hîc, Carole, Cæsar invictissime, faciamus? Hæc est propria vox Evangelii, quòd fide consequamur remissionem peccatorum. Hanc vocem Evangelii damnant isti scriptores confutationis. Nos igitur nullo modo assentiri confutationi possumus. Non possumus saluberrimam vocem Evangelii & plenam consolationis damnare. Quid est aliud negare, quòd fide consequamur remissionem peccatorum, quam contumeliâ afficere sanguinem & mortem Christi? Rogamus igitur te, Carole, Cæsar invictissime, ut nos de hac re maximâ, quæ præcipuum Evangelii locum, quæ veram Christi cognitionem, quæ verum cultum Dei continet, patienter ac diligenter audias & cognoscas. Comperient enim omnes boni viri, nos in hac re præcipue docuisse vera, pia, salubria & necessaria universæ Ecclesiæ Christi. Comperient, ex scriptis nostrorum plurimum lucis accessisse Evangelio & multos perniciosos errores emendatos esse, quibus antea obruta

fuit

fuit doctrina de pœnitentia per Scholasticorum & Canonistarum opiniones.

2. Ac, priusquam accedimus ad defensionem nostræ sententiæ, hoc præfandum est. Omnes boni viri omnium ordinum ac Theologici ordinis etiam, haud dubiè fatentur, ante Lutheri scripta confusissimam fuisse doctrinam pœnitentiæ. Extant libri Sententiariorum, ubi sunt infinitæ quæstiones, quas nulli Theologi unquam satis explicare potuerunt. Populus neque rei summam complecti potuit, nec videre, quæ præcipuè requirerentur in pœnitentia, ubi quærenda esset pax conscientiæ. Prodeat nobis aliquis ex adversariis, qui dicat, quando fiat remissio peccatorum. Bone DEUS, quantæ tenebræ sunt! Dubitant, utrum in attritione, vel in contritione fiat remissio peccatorum. Et, si fit propter contritionem, quid opus est absolutione, quid agit potestas clavium, si peccatum jam est remissum? Hîc vero multo magis etiam sudant, & potestatem clavium impie extenuant, alii somniant, potestate clavium non remitti culpam, sed mutari pœnas æternas in temporales. Ita saluberrima potestas esset, ministerium non vitæ & spiritus, sed tantum iræ & pœnarum. Alii videlicet cautiores fingunt potestate clavium remitti peccata coram Ecclesia, non coram Deo. Hic quoque perniciosus error est. Nam si potestas clavium non consolatur nos coram Deo, quæ res tandem reddet pacatam conscientiam? Jam illa sunt magis etiam perplexa. Docent, nos contritione mereri gratiam. Ubi, si quis interroget, quare Saul, Judas & similes non consequantur gratiam, qui horribiliter contriti sunt, hîc de fide & de Evangelio respondendum erat, quod Judas non crediderit, non erexerit se Evangelio & promissione Christi. Fides

enim

enim oſtendit (*l*) diſcrimen inter contritionem Judæ & Petri. Verùm adverſarii de lege reſpondent, quod Judas non dilexerit Deum, ſed timuerit pœnas. Quando autem territa conſcientia, præſertim in ſeriis, veris & illis magnis terroribus, qui deſcribuntur in Pſalmis ac Prophetis, & quos certe deguſtant iſti, qui vere convertuntur, judicare poterit, utrum Deum propter ſe timeat, an fugiat æternas pœnas? Hi magni motus literis & vocabulis diſcerni poſſunt, re ipſa non ita divelluntur, ut iſti ſuaves Sophiſtæ ſomniant. Hîc appellamus judicia omnium bonorum & ſapientum virorum. Hi haud dubie fatebuntur, has diſputationes apud adverſarios perplexiſſimas & intricatiſſimas eſſe. Et tamen agitur de re maxima, de præcipuo Evangelii loco, de remiſſione peccatorum. Tota hæc doctrina de his quæſtionibus, quas recenſuimus, apud adverſarios plena eſt errorum & hypocriſis, & obſcurat beneficium Chriſti, poteſtatem clavium, & juſtitiam fidei.

3. Hæc fiunt in primo actu. Quid, cùm ventum eſt ad Confeſſionem? Quantum ibi negotii eſt in illa infinita enumeratione peccatorum, quæ tamen magna ex parte conſumitur in traditionibus humanis? Et quo magis crucientur bonæ mentes, fingunt, hanc enumerationem eſſe juris divini. Et, cùm ipſam enumerationem exigant, prætextu juris divini, interim de abſolutione, quæ vere eſt juris divini, frigidè loquuntur. Fingunt, ipſum ſacramentum ex opere operato conferre gratiam ſine bono motu utentis. De fide apprehendente abſolutionem, & conſolante conſcientiam nulla fit mentio. Hoc verè eſt, quod dici ſolet, ἀπιέναι

(*l*) *facit* ed. Witt. *a*.

ἀπιέναι πρὸ τῶν μυστηρίων. (m) Restat tertius actus de satisfactionibus. Hic vero habet confusissimas disputationes. Fingunt, æternas pœnas mutari in pœnas purgatorii, & harum partem remitti potestate clavium, partem docent redimendam esse satisfactionibus. Addunt amplius, quòd oporteat satisfactiones esse opera supererogationis, & hæc constituunt in stultissimis observationibus, velut in peregrinationibus, rosariis aut similibus observationibus, quæ non habent mandata Dei. Deinde, sicut purgatorium satisfactionibus redimunt, ita excogitata est ars redimendi satisfactiones, quæ fuit quæstuosissima. Vendunt enim indulgentias, quas interpretantur esse remissiones satisfactionum. Et hic quæstus non solum ex vivis, sed multo amplior est ex mortuis. Neque solùm indulgentiis, sed etiam sacrificio Missæ redimunt satisfactiones mortuorum, denique infinita res est de satisfactionibus. Inter hæc scandala, non enim possumus enumerare omnia, & doctrinas dæmoniorum, jacet obruta doctrina de justitia fidei in Christum & de beneficio Christi. Quare intelligunt omnes boni viri, utiliter & pie reprehensam esse doctrinam Sophistarum & Canonistarum de pœnitentiâ. Nam hæc dogmata aperte falsa sunt, & non solum aliena a scripturis sanctis, sed etiam ab Ecclesiasticis Patribus:

I. Quòd per bona opera, extra gratiam facta, mereamur ex pacto (n) divino gratiam.

II. Quod

(m) *dimittere ante mysteria*, h. e. id, quod præcipuum est, reticere.

(n) ubi Pater promiserit Filio, se gratiam daturum illi, qui faciat, quod in se est. Vide hîc diss. nostras de pacto inter Deum Patrem & Filium, A. 1727. editas.

II. Quòd per attritionem mereamur gratiam.
III. Quòd ad deletionem peccati ſola deteſtatio criminis ſufficiat.
IV. Quòd propter contritionem, non fide in Chriſtum, conſequamur remiſſionem peccatorum.
V. Quòd poteſtas clavium valeat ad remiſſionem peccatorum, non coram Deo, ſed coram Eccleſia.
VI. Quod poteſtate clavium non remittantur peccata coram Deo, ſed quod ſit inſtituta poteſtas clavium, ut mutet pœnas æternas in temporales, ut imponat certas ſatisfactiones conſcientiis, ut inſtituat novos cultus & ad tales ſatisfactiones & cultus obliget conſcientias (o).
VII. Quòd enumeratio delictorum in Confeſſione, de qua præcipiunt adverſarii, ſit neceſſaria Jure divino (p).
VIII. Quòd Canonicæ ſatisfactiones neceſſariæ ſint ad pœnam purgatorii redimendam, aut proſint, tanquam compenſatio ad delendam culpam. Sic enim imperiti intelligunt.
IX. Quòd ſuſceptio ſacramenti pœnitentiæ, ex opere operato, ſine bono motu utentis, hoc eſt, ſine fide in Chriſtum, conſequatur gratiam.
X. Quòd poteſtate clavium per indulgentias liberentur animæ ex purgatorio.
XI. Quòd in reſervatione caſuum non ſolum pœna Canonica, ſed etiam culpa reſervari debeat in eo, qui verè convertitur.

4. Nos igitur, ut explicaremus pias conſcientias ex his

(o) Heic ita ed. Witteb. α. *Quod poteſtate clavium non remittantur peccata, tantum fiat mutatio pœnæ æternæ in pœnam temporalem.*

(p) *Juris divini.* Ita ed. Witteb. α.

his labyrinthis Sophiſtarum, conſtituimus duas partes pœnitentiæ, videlicet contritionem, & fidem. Si quis volet addere tertiam, videlicet, dignos fructus pœnitentiæ, hoc eſt, mutationem totius vitæ ac morum in melius (*q*), non refragabimur (*r*). De contritione præcidimus illas otioſas & infinitas diſputationes, quando ex dilectione Dei, quando ex timore pœnæ doleamus. Sed dicimus, contritionem eſſe veros terrores conſcientiæ, quæ Deum ſentit iraſci peccato, & dolet, ſe peccâſſe. Et hæc contritio ita fit, quando verbo Dei arguuntur peccata, quia hæc eſt ſumma prædicationis Evangelii, arguere peccata (*s*), & offerre remiſſionem peccatorum & juſtitiam propter Chriſtum & Spiritum ſanctum, & vitam æternam, & ut renati benefaciamus. Sic complectitur ſummam Evangelii Chriſtus, cum ait Lucæ ultimo: *Prædicari in nomine meo pœnitentiam & remiſſionem peccatorum inter omnes gentes* (*t*). Et de his terroribus loquitur ſcriptura, ut Pſalm. 38. (*u*) *Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, ſicut onus grave, gravatæ ſunt ſuper me*, &c. *Afflictus ſum & humilitatus ſum nimis, rugiebam à gemitu cordis mei.* Et Pſal. 6. (*x*) *Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum, ſana me Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea, & anima mea turbata eſt valde, et tu, Domine, usque quo?* Et Eſaiæ 38. (*y*) *Ego dixi in dimidio dierum meorum,*

(*q*) *bona opera ſequentia converſionem*, edit. Witteb. β.
(*r*) *Vide infra p. 232.*
(*s*) Nota, per prædicationem Evangelicam hîc intelligi & prædicationem pœnitentiæ & fidei, reſpicique hîc ad Marc. I. 15. ubi: *facite pœnitentiam & credite Evangelio.* Vide ſupra *pag. 166.* & infra *p. 232. 233. ſeq.*
(*t*) Luc. XXIV. 47.
(*u*) Pſal. XXXVIII. 5.
(*x*) Pſal. VI. 3. 4.
(*y*) Eſa. XXXVIII. 10. ſqq.

rum, vadam ad portas inferni. Sperabam usque ad mane. Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea. In his terroribus sentit conscientia iram Dei adversus peccatum, quæ est ignota securis hominibus secundum carnem ambulantibus. Videt peccati turpitudinem, & seriò dolet, se peccasse, etiam fugit interim horribilem iram Dei, quia non potest eam sustinere humana natura, nisi sustentetur verbo Dei. Ita Paulus ait (z): *Per legem legi mortuus sum.* Lex enim tantum accusat & terret conscientias. In his terroribus adversarii nostri nihil de fide dicunt. Ita tantum proponunt verbum, quod arguit peccata, quod cum solum traditur, doctrina legis est, non Evangelii. His doloribus ac terroribus dicunt homines mereri gratiam, si tamen diligunt Deum. At quomodo diligent Deum homines in veris terroribus, cùm sentiunt horribilem & inexplicabilem humanâ voce iram Dei? Quid aliud nisi desperationem docent, quia in his terroribus tantùm ostendunt legem?

5. Nos igitur addimus alteram partem pœnitentiæ de fide in Christum, quòd in his terroribus debeat conscientiis proponi Evangelium de Christo, in quo promittitur gratis remissio peccatorum per Christum. Debent igitur credere, quòd propter Christum gratis remittantur ipsis peccata. Hæc fides erigit, sustentat & vivificat contritos, juxta illud (a): *Justificati ex fide pacem habemus.* Hæc fides consequitur remissionem peccatorum. Hæc fides justificat coram Deo, ut idem locus testatur: *Justificati ex fide.* Hæc fides ostendit discrimen inter contritionem Judæ & Petri, Saulis & Davidis. Ideo Judæ aut Saulis contritio non prodest, quia

(z) *Gal. II. 19.* (a) *Rom. V. 1.*

quia non accedit ad eam hæc fides apprehendens remissionem peccatorum donatam propter Christum. Ideò prodest Davidis aut Petri contritio, quia ad eam fides accedit, apprehendens remissionem peccatorum donatam propter Christum. Nec prius dilectio adest, quam sit facta fide reconciliatio. Lex enim non fit sine Christo, juxta illud (*b*): *Per Christum habemus accessum ad Deum.* Et hæc fides paulatim crescit, & per omnem vitam luctatur cum peccato, ut vincat peccatum & mortem. Cæterum fidem sequitur dilectio, ut supra diximus. Et sic clare definiri potest filialis timor, talis pavor, qui cum fide conjunctus est, hoc est, ubi fides consolatur & sustentat pavidum cor, servilis timor, ubi fides non sustentat pavidum cor.

6. Porro potestas clavium administrat & exhibet Evangelium per absolutionem, quæ est vera vox Evangelii. Ita & absolutionem complectimur, cùm de fide dicimus, quia *fides est ex auditu*, ut ait Paulus (*c*). Nam audito Evangelio, audita absolutione, erigitur & concipit consolationem conscientia. Et quia Deus verè per verbum vivificat, claves verè coram Deo remittunt peccata, juxta illud: *Qui vos audit, me audit* (*d*). Quare voci absolventis non secus ac voci de cœlo sonanti credendum est, & absolutio propriè (*e*) dici potest sacramentum pœnitentiæ, ut etiam Scholastici Theologi eruditiores loquuntur. Interim hæc fides in tentationibus multipliciter alitur per Evangelii sententias, & per usum sacramentorum. Hæc enim sunt signa novi Testamenti, hoc est, signa remissionis peccatorum. Offerunt igitur remissionem pecca-

(*b*) *Rom. V. 2.* (*c*) *Rom. X. 17.* (*d*) *Luc. X. 16.*
(*e*) in sensu tamen latiore & hypothetico. *Vide infra Apol. Art. VII. de Num. & Us. Sacram. §. 2.*

peccatorum, ſicut clarè teſtantur verba Cœnæ Domini (f): *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur. Hic eſt calix novi teſtamenti*, &c. Ita fides concipitur & confirmatur per abſolutionem, per auditum Evangelii, per uſum Sacramentorum, ne ſuccumbat, dum luctatur cum terroribus peccati & mortis.

7. Hæc ratio pœnitentiæ plana & perſpicua eſt & auget dignitatem poteſtatis clavium & Sacramentorum, & illuſtrat beneficium Chriſti, docet nos uti Mediatore ac Propitiatore Chriſto.

8. Sed quia confutatio damnat nos, quòd has duas partes pœnitentiæ poſuerimus, oſtendendum eſt, quòd ſcriptura in pœnitentia ſeu converſione impii ponat has præcipuas partes. Chriſtus enim inquit Matth. 11. (g) *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Hîc duo membra ſunt, labor & onus ſignificant contritionem, pavores & terrores peccati & mortis. Venire ad Chriſtum, eſt credere, quòd propter Chriſtum remittantur peccata. Cùm credimus, vivificantur corda Spiritu ſancto, per verbum Chriſti. Sunt igitur hîc duæ partes præcipuæ, contritio & fides. Et Marci primo Chriſtus ait (h): *Agite pœnitentiam, & credite Evangelio*, ubi in priore particula arguit peccata, in poſteriore conſolatur nos, & oſtendit remiſſionem peccatorum. Nam credere Evangelio, non eſt illa generalis fides, quam habent & diaboli, ſed proprie eſt credere remiſſionem peccatorum propter Chriſtum donatam. Hæc enim revelatur in Evangelio. Videtis & hic duas partes conjungi, contritionem, cùm arguuntur peccata, & fidem,

(f) *Luc. XXII. 19. 20.*
(g) *Matth. XI. 28.*
(h) *Marc. I. 15.*

dem, cùm dicitur, *credite Evangelio.* Si quis hîc dicat, Chriſtum complecti etiam fructus pœnitentiæ, ſeu totam novam vitam, non diſſentiemus (*i*). Nam hoc nobis ſufficit, quòd hæ partes præcipuæ nominantur, contritio & fides.

9. Paulus verè ubique, cùm deſcribit converſionem ſeu renovationem, facit has duas partes, mortificationem & vivificationem, ut Coloſſ. 2. (*k*) *in quo circumciſi eſtis circumciſione non manu facta, videlicet expoliatione corporis peccatorum carnis.* Et poſteà: *in quo ſimul reſuſcitati eſtis per fidem efficaciâ Dei.* Hîc duæ ſunt partes, altera eſt expoliatio corporis peccatorum, altera eſt reſuſcitatio per fidem. Neque hæc verba, mortificatio, vivificatio, expoliatio corporis peccatorum, reſuſcitatio, Platonicè intelligi debent de ſimulata mutatione, ſed mortificatio ſignificat veros terrores, quales ſunt morientium, quos ſuſtinere natura non poſſet, niſi erigeretur fide. Ita hîc expoliationem corporis peccatorum vocat, quam nos dicimus uſitatè contritionem, quia in illis doloribus concupiſcentia naturalis expurgatur, & vivificatio intelligi debet non imaginatio Platonica, ſed conſolatio, quæ verè ſuſtentat fugientem vitam in contritione. Sunt ergo hîc duæ partes, contritio & fides. Quia enim conſcientia non poteſt reddi pacata, niſi fide, ideo ſola fides vivificat, juxta hoc dictum: *Juſtus ex fide vivet* (*l*).

10. Et deinde in Coloſſenſibus inquit (*m*), *Chriſtum delere Chirographum, quod per legem adverſatur nobis.* Hîc quoque duæ ſunt partes, Chirographum & deletio

(*i*) *Vide & ſupra pag. 228.*

(*k*) *Col. II. 11. 12.* (*l*) *Hab. II. 4.* (*m*) *Col. II. 14.*

tio Chirographi. Eſt autem Chirographum conſcientia arguens & condemnans nos, porro lex eſt verbum, quod arguit & condemnat peccata. Hæc igitur vox, quæ dicit, *Peccavi Domino*, ſicut David ait (*n*), eſt Chirographum. Et hanc vocem impii & ſecuri homines non emittunt ſeriò, non enim vident, non legunt ſcriptam in corde ſententiam legis. In veris doloribus ac terroribus cernitur hæc ſententia. Eſt igitur Chirographum ipſa contritio, condemnans nos. Delere Chirographum eſt tollere hanc ſententiam, quâ pronunciamus, fore ut damnemur (*o*), & ſententiam inſculpere, quâ ſentiamus, nos liberatos eſſe ab illâ condemnatione. Eſt autem fides nova illa ſententia, quæ abolet priorem ſententiam, & reddit pacem & vitam cordi.

11. Quanquam quid opus eſt multa citare teſtimonia, cum ubique obvia ſint in ſcripturis? Pſalmo 118. (*p*) *Caſtigans caſtigavit me Dominus, & morti non tradidit me*. Pſ. 119. (*q*) *Defecit anima mea præ anguſtia, confirma me verbo tuo.* Ubi in priore membro continetur contritio, in ſecundo modus clarè deſcribitur, quomodo in contritione recreemur, ſcilicet verbo Dei, quod offert gratiam. Id ſuſtentat & vivificat corda. Et 1. Reg. 2. (*r*) *Dominus mortificat, & vivificat, deducit ad inferos, & reducit.* Horum altero ſignificatur contritio, altero ſignificatur fides. Et Eſa. 28. (*s*) *Dominus iraſcetur, ut faciat opus ſuum.* Alienum eſt opus ejus, ut operetur opus ſuum. Alienum opus Dei vocat, cùm terret, quia Dei proprium opus eſt vivificare & conſolari. Verùm ideò

(*n*) *2. Sam. XII. 13.*

(*o*) edit. Witt. *β. ſententiam condemnationis ex animo.*

(*p*) *Pſ. CXVIII. 18.*

(*q*) *Pſal. CXIX. 28.*

(*r*) *1. Sam. II. 6*

(*s*) *Eſaj. XXVIII. 21.*

ideò terret, inquit, ut ſit locus conſolationi & vivificationi, quia ſecura corda & non ſentientia iram Dei faſtidiunt conſolationem. Ad hunc modum ſolet ſcriptura hæc duo conjungere, terrores & conſolationem, ut doceat, hæc præcipua membra eſſe in pœnitentia, contritionem & fidem conſolantem & juſtificantem. Neque videmus, quomodo natura pœnitentiæ clarius & ſimplicius tradi poſſit. Hæc enim ſunt duo præcipua opera Dei in hominibus, perterrefacere & juſtificare ac vivificare perterrefactos. In hæc duo opera diſtributa eſt univerſa ſcriptura. Altera pars lex eſt, quæ oſtendit, arguit & condemnat peccata. Altera pars Evangelium, hoc eſt, promisſio gratiæ in Chriſto donatæ, & hæc promiſſio ſubinde repetitur in tota ſcriptura, primum tradita Adæ, poſtea Patriarchis, deinde à Prophetis illuſtrata, poſtremò prædicata & exhibita à Chriſto inter Judæos & ab Apoſtolis ſparſa in totum mundum. Nam fide hujus promiſſionis ſancti omnes juſtificati ſunt, non propter ſuas attritiones vel contritiones. Et exempla oſtendunt ſimiliter has duas partes. Adam objurgatur poſt peccatum, & perterrefit. Hæc fuit contritio. Poſtea promittit Deus gratiam, dicit futurum ſemen, quo deſtruetur regnum diaboli, mors & peccatum, ibi offert remiſſionem peccati. Hæc ſunt præcipua. Nam etſi poſtea additur pœna, tamen hæc pœna non meretur remiſſionem peccati. Et de hoc genere pœnarum paulò poſt dicemus. Sic David objurgatur à Nathan, & perterrefactus inquit: *Peccavi Domino* (*t*). Ea eſt contritio. Poſtea audit abſolutionem: *Dominus ſuſtulit peccatum tuum, non morieris.* Hæc

(*t*) 2. *Sam.* XII. 13. 14.

Hæc vox erigit Davidem, & fide ſuſtentat, juſtificat, & vivificat eum. Additur & hîc pœna, ſed hæc pœna non meretur remiſſionem peccatorum. Nec ſemper adduntur peculiares pœnæ, ſed hæc duo ſemper exiſtere in pœnitentia oportet, contritionem & fidem, ut Lucæ 7. (*u*) Mulier peccatrix venit ad Chriſtum lachrymans. Per has lachrymas agnoſcitur contritio. Poſtea audit abſolutionem: *remittuntur tibi peccata. Fides tua ſalvam te fecit, vade in pace.* Hæc eſt altera pars pœnitentiæ, fides, quæ erigit & conſolatur eam. Ex his omnibus apparet piis lectoribus, nos eas partes pœnitentiæ ponere, quæ proprie ſunt in converſione ſeu regeneratione & remiſſione peccati. Fructus digni & pœnæ (*x*) ſequuntur regenerationem & remisſionem peccati. Ideoque has duas partes poſuimus, ut magis conſpici fides poſſit, quam in pœnitentia requirimus. Et magis intelligi poteſt, quid ſit fides, quam prædicat Evangelium, cum opponitur contritioni ac mortificationi (*y*).

12. Sed quia adverſarii nominatim hoc damnant, quòd dicimus homines fide conſequi remiſſionem peccatorum, addemus paucas quasdam probationes, ex quibus intelligi poterit, remiſſionem peccatorum contingere, non ex opere operato propter contritionem, ſed fide illa ſpeciali, quâ unusquisque credit ſibi remitti (*z*) peccata. Nam hic articulus præcipuus eſt,

(*u*) *Luc. VII. 38. 48. 50.*

(*x*) non propriè ſic dictæ, ſed materiales ſaltem, calamitates e. g. juſtificati etiam quas ſuſtinere debent, ut eò magis expurgetur caro.

(*y*) Hîc totum paragraphum addit Witt. β. & confirmat dicta ex Bernhardi ſerm. 3. de annunciatione.

(*z*) *propter Chriſtum remitti.* Ita ed. Witt. β.

eſt, de quo digladiamur cum adverſariis, & cujus cognitionem ducimus maxime neceſſariam eſſe Chriſtianis omnibus. Cùm autem ſupra de juſtificatione de eâdem re ſatis dictum videatur, hîc breviores erimus. Sunt enim loci maxime cognati, doctrina pœnitentiæ & doctrina juſtificationis.

13. Adverſarii cùm de fide loquuntur, & dicunt, eam præcedere pœnitentiam, intelligunt fidem, non hanc, quæ juſtificat, ſed quæ in genere credit, Deum eſſe, pœnas propoſitas eſſe impiis, &c. Nos præter illam fidem requirimus, ut credat ſibi quisque remitti (*a*) peccata. De hâc fide ſpeciali litigamus, & opponimus eam opinioni, quæ jubet confidere non in promiſſione Chriſti, ſed in opere operato contritionis, confeſſionis & ſatisfactionum, &c. Hæc fides ita ſequitur terrores, ut vincat eos, & reddat pacatam conſcientiam. Huic fidei tribuimus, quod juſtificet & regeneret, dum ex terroribus liberat, & pacem, gaudium & novam vitam in corde parit. Hanc fidem defendimus verè eſſe neceſſariam ad remiſſionem peccatorum. Ideò ponimus inter partes pœnitentiæ (*b*). Nec aliud ſentit Eccleſia Chriſti, etiamſi adverſarii noſtri reclamant.

14. Principio autem interrogamus adverſarios, utrum abſolutionem accipere pars ſit pœnitentiæ, nec ne? Quod ſi à confeſſione ſeparant, ut ſunt ſubtiles in diſtinguendo, non videmus, quid proſit confeſſio ſine abſolutione. Sin autem non ſeparant à confeſſione acceptionem abſolutionis, neceſſe eſt, eos ſentire, quòd fides ſit pars pœnitentiæ, quia abſolutio

(*a*) *propter Chriſtum remitti.* edit. Witt. β.

(*b*) ed. Witt. β. addit *ſeu converſionis.*

tio non accipitur nisi fide. Quod autem absolutio non accipiatur nisi fide, ex Paulo probari potest, qui docet Rom. 4. (c) quod promissio non possit accipi, *nisi fide*. Absolutio autem est promissio remissionis peccatorum. Igitur necessario requirit fidem. Nec videmus, quomodo dicatur is accipere absolutionem, qui non assentitur ei. Et quid aliud est non assentire absolutioni, quàm Deum accusare mendacii? Si cor dubitet, sentit incerta & inania esse, quæ promittit Deus. Ideò 1. Johan. 5. (d) scriptum est: *Qui non credit Deo, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de Filio suo.*

15. Secundo fateri adversarios existimamus, remissionem peccatorum pœnitentiæ seu partem seu finem seu, ut ipsorum more loquamur, terminum esse ad quem. Ergò id, quo accipitur remissio peccatorum, rectè additur partibus pœnitentiæ. Certissimum est autem, etiamsi omnes portæ inferorum reclament, remissionem peccatorum non posse accipi, nisi sola fide, quæ credit peccata remitti propter Christum, juxta illud Rom. 3. (e) *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem, in sanguine ipsius.* Item Rom. 5. (f) *Per quem accessum habemus per fidem in gratiam,* &c. Nam conscientia territa non potest opponere iræ Dei opera nostra, aut dilectionem nostram, sed ita demum fit pacata, cùm apprehendit Mediatorem Christum & credit promissionibus propter illum donatis. Non enim intelligunt, quid sit remissio peccatorum, aut quomodo nobis contingat, qui somniant, corda pacata fieri sine fide in Christum. Petrus (g) citat ex Esaia: *Qui* cre-

(c) *Rom. IV. 13. 16.* (d) *1. Joh. V. 10.*
(e) *Rom. III. 25.* (f) *Rom. V. 2.*
(g) *1. Petr. II. 6.*

crediderit in eum, non confundetur. Necesse est igitur, confundi hypocritas, confidentes se accipere remissionem peccatorum propter sua opera, non propter Christum. Et Petrus ait in Actis cap. 10. (*h*) *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.* Non potuit dici magis dilucidè, quam quod ait, *per nomen ejus*, & addit, *omnes, qui credunt in eum.* Tantum igitur ita accipimus remissionem peccatorum per nomen Christi, hoc est, propter Christum, non propter ulla nostra merita atque opera. Et hoc ita fit, cùm credimus nobis remitti peccata propter Christum. Adversarii nostri vociferantur, se esse Ecclesiam, se consensum Ecclesiæ sequi. At Petrus hîc in nostra causa etiam allegat consensum Ecclesiæ, *huic* inquit, *omnes Prophetæ perhibent testimonium, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus*, &c. Profecto consensus Prophetarum judicandus est universalis Ecclesiæ consensus esse. Nec Papæ nec Ecclesiæ concedimus potestatem decernendi contra hunc consensum Prophetarum. At Bulla Leonis aperte damnat hunc articulum de remissione peccatorum (*i*), damnant & adversarii in confutatione. Qua ex re apparet, qualis sit Ecclesia judicanda istorum, qui non solum decretis improbant hanc sententiam, quòd remissionem peccatorum consequamur fide, non propter opera nostra, sed propter Christum, sed etiam jubent, eam vi ac ferro abolere. Jubent omni genere crudelitatis perdere viros bonos, qui sic sentiunt. Sed habent magni nominis autores, Scotum, Gabrielem & similes, dicta Patrum, quæ in Decretis truncata citantur. Certe, si

(*h*) *Act. X. 43.* (*i*) *n. 10. 11.*

si numeranda sunt testimonia, vincunt. Est enim maxima turba nugacissimorum scriptorum in sententias, qui tanquam conjurati defendunt illa figmenta de merito attritionis & operum, & cætera, quæ supra recitavimus. Sed, ne quis multitudinê moveatur, non magna autoritas est in testimoniis posteriorum, qui non genuerunt sua scripta, sed tantùm, compilatis superioribus, transfuderunt illas opiniones ex aliis libris in alios. Nihil judicii adhibuerunt, sed ut pedanei senatores taciti comprobaverunt superiorum errores, non intellectos. Nos igitur hanc Petri vocem non dubitemus opponere quamlibet multis legionibus Sententiariorum, quæ allegat consensum Prophetarum. Et accedit testimonium Spiritus sancti ad hanc concionem Petri. Sic enim ait textus (k): *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum.* Sciant igitur piæ conscientiæ, hoc esse mandatum Dei, ut credant sibi gratis ignosci propter Christum, non propter opera nostra. Et hoc mandato Dei sustentent se adversus desperationem, & adversus terrores peccati & mortis. Et hanc sententiam sciant à principio mundi in Ecclesiâ extitisse apud sanctos. Petrus enim clarè allegat consensum Prophetarum, & Apostolorum scripta testantur, eos idem sentire. Nec desunt Patrum testimonia. Nam Bernhardus idem dicit verbis minimè obscuris: (l) *Necesse est enim primò omnium credere, quòd remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei, sed adde adhuc, ut credas & hoc, quod per ipsum peccata tibi donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet Spiritus S. in corde tuo dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua* (m). *Sic enim arbitra-*

(k) *Actor.* X. 44.

(l) Serm. I. in fest. annunc. edit. Paris. T. 3. f. 972.

(m) *Matth.* IX. 2.

bitratur Apostolus, gratis justificari hominem per fidem (n). Hæc Bernhardi verba mirificè illustrant causam nostram, quia non solum requirit, ut in genere credamus, peccata remitti per misericordiam, sed jubet addere specialem fidem, quâ credamus, & nobis ipsis remitti peccata, & docet, quomodo certi reddamur de remissione peccatorum, videlicet, cùm fide corda eriguntur & fiunt tranquilla per Spiritum S. Quid requirunt ampliùs adversarii? Num adhùc audent negare, fide nos consequi remissionem peccatorum, aut fidem partem esse pœnitentiæ?

16. Tertio adversarii dicunt, peccatum ita remitti, quia attritus seu contritus elicit actum dilectionis Dei, per (o) hunc actum meretur accipere remissionem peccatorum. Hoc nihil est, nisi legem docere, deleto Evangelio & abolitâ promissione de Christo. Tantum enim requirunt legem & nostra opera, quia lex exigit dilectionem. Præterea docent, confidere, quòd remissionem peccatorum consequamur propter contritionem & dilectionem. Hoc quid est aliud, nisi collocare fiduciam in nostra opera, non in verbum & promissionem Dei de Christo? Quod si lex satis est ad consequendam remissionem peccatorum, quid opus est Evangelio? quid opus est Christo, si propter nostrum opus consequimur remissionem peccatorum? Nos contra à lege ad Evangelium revocamus conscientias, & à fiducia propriorum operum ad fiduciam promissionis & Christi, quia Evangelium exhibet nobis Christum, & promittit gratis remissionem peccatorum propter Christum. Hâc promissione jubet nos confidere, quòd

(n) *Rom. III. 28.*

(o) *propter* ed. Witt. *ß.*

quòd propter Christum reconciliemur Patri, non propter nostram contritionem aut dilectionem. Non enim alius est Mediator aut Propitiator, nisi Christus (*p*). Nec legem facere possumus, nisi prius per Christum reconciliati simus. Et si quid faceremus, tamen sentiendum est (*q*), quòd non propter illa opera, sed propter Christum Mediatorem & Propitiatorem consequimur remissionem peccatorum. Imò contumelia Christi & Evangelii abrogatio est, sentire, quòd remissionem peccatorum propter legem aut aliter consequamur, quàm fide in Christum. Et hanc rationem supra tractavimus de justificatione, cum diximus, quare profiteamur, homines fide justificari, non dilectione. Itaque doctrina adversariorum, cum docent, homines contritione & dilectione sua consequi remissionem peccatorum, & confidere hac contritione & dilectione, tantum est doctrina legis & quidem non intellectæ, sicut Judæi in velatam Moysi faciem intuebantur. Fingamus enim adesse dilectionem, fingamus adesse opera, tamen neque dilectio, neque opera possunt esse propitiatio pro peccato. Ac ne possunt quidem opponi iræ & judicio Dei, juxta illud: (*r*) *non intrabis in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Nec debet honos Christi transferri in nostra opera.

17. Propter has causas contendit Paulus, quod non justificemur ex lege, & opponit legi promissionem remissionis peccatorum, quæ propter Christum donatur, ac docet nos gratis propter Christum fide accipere remissionem peccatorum. Ad hanc promissionem revocat

(*p*) *1. Tim. II. 5.* (*q*) *sciendum* edit. Witt. β.
(*r*) *Ps. CXLIII. 2.*

vocat nos Paulus à lege. In hanc promissionem jubet intueri, quæ certè irrita erit, si prius lege justificamur, quàm per promissionem, aut si propter nostram justitiam consequimur remissionem peccatorum. At constat, quòd ideo nobis data est promissio, ideò exhibitus est Christus, quia legem non possumus facere. Quare necesse est, prius nos promissione reconciliari, quam legem facimus. Promissio autem tantùm fide accipitur. Igitur necesse est, contritos apprehendere fide promissionem remissionis peccatorum donatæ propter Christum, ac statuere, quod gratis propter Christum habeant placatum Patrem. Hæc est sententia Pauli ad Rom. 4. (s) ubi inquit: *Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio.* Et ad Galatas 3. (t) *Conclusit scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide JEsu Christi detur credentibus.* Id est, omnes sunt sub peccato, nec possunt aliter liberari, nisi fide apprehendant promissionem remissionis peccatorum. Prius igitur oportet nos fide accipere remissionem peccatorum, quàm legem facimus, etsi, ut supra dictum est, fidem dilectio sequitur, quia renati Sp. Sanctum accipiunt, ideò legem facere incipiunt. Citaremus plura testimonia, nisi obvia essent cuilibet pio lectori in scripturis. Et nos non nimis prolixi esse cupimus, ut faciliùs hæc causa perspici possit. Neque vero dubium est, quin hæc sit sententia Pauli, quam defendimus, quòd fide accipiamus remissionem peccatorum propter Christum, quòd fide Mediatorem Christum opponere debeamus iræ Dei, non opera nostra. Nec perturbentur piæ mentes, etiamsi Pauli sententias calumnientur adversarii. Nihil tam simpliciter dicitur, quod non

(s) *Rom. IV. 16. seq.* (t) *Gal. III. 22.*

non queat depravari cavillando. Nos ſcimus, hanc, quam diximus, veram & germanam ſententiam Pauli eſſe, ſcimus, hanc noſtram ſententiam piis conſcientiis firmam conſolationem afferre, ſine qua nemo conſiſtere in judicio Dei queat. Itaque repudientur illæ Phariſaicæ opiniones adverſariorum, quod non accipiamus fide remisſionem peccatorum, ſed quòd oporteat mereri dilectione noſtra & operibus, quòd dilectionem noſtram & opera noſtra iræ Dei opponere debeamus. Hæc doctrina legis eſt, non Evangelii, quæ fingit prius hominem lege juſtificari, quàm per Chriſtum reconciliatus ſit Deo, cùm Chriſtus (u) dicat: *Sine me nihil poteſtis facere.* Item: *Ego ſum vitis vera, vos palmites.* Verum adverſarii fingunt, nos eſſe palmites, non Chriſti, ſed Moyſi. Prius enim volunt lege juſtificari, dilectionem noſtram & opera offerre Deo, quàm reconcilientur Deo per Chriſtum, quàm ſint palmites Chriſti. Paulus contra contendit, legem non poſſe fieri ſine Chriſto. Ideò promisſio prius accipienda eſt, ut fide reconciliemur Deo propter Chriſtum, quàm legem facimus. Hæc ſatis perſpicua eſſe piis conſcientiis exiſtimamus. Et hinc intelligent, cur ſupra profeſſi ſimus, juſtificari homines fide, non dilectione, quia oportet nos opponere iræ Dei non noſtram dilectionem aut opera aut confidere noſtra dilectione ac operibus, ſed Chriſtum Mediatorem. Et prius oportet apprehendere promiſſionem remiſſionis peccatorum, quàm legem facimus.

18. Poſtremò, quando erit pacata conſcientia, ſi ideo accipimus remiſſionem peccatorum, quia nos diligimus, aut legem facimus? Semper enim accuſabit nos

(u) Joh. XV. 5.

nos lex, quia nunquam legi Dei ſatisfacimus, ſicut inquit Paulus: (x) *Lex iram operatur*. Chryſoſtomus (y) quærit de pœnitentia, unde certi reddamur, peccata nobis remiſſa eſſe. Quærunt & in ſententiis eâdem de re adverſarii. Hoc non poteſt explicari, non poſſunt conſcientiæ reddi tranquillæ, niſi ſciant mandatum Dei eſſe & ipſum Evangelium, ut certo ſtatuant propter Chriſtum gratis remitti peccata, nec dubitent ſibi remitti. Si quis dubitat, is, ut Johannes (z) ait, accuſat promisſionem divinam mendacii. Hanc certitudinem fidei nos docemus requiri in Evangelio. Adverſarii relinquunt conſcientias incertas & ambigentes. Nihil autem agunt conſcientiæ ex fide, cum perpetuo dubitant, utrum habeant remisſionem. Quomodo poſſunt in hac dubitatione invocare Deum? quomodo poſſunt ſtatuere, quod exaudiantur? Ita tota vita eſt ſine Deo & ſine vero cultu Dei. Hoc eſt, quod Paulus (a) inquit, *peccatum eſſe, quicquid non fit ex fide*, & quia in hac dubitatione perpetuo verſantur, nunquam experiuntur, quid ſit fides. Ita fit, ut ad extremum ruant in deſperationem. Talis eſt doctrina adverſariorum, doctrina legis, abrogatio Evangelii, doctrina deſperationis. Nunc libenter omnibus bonis viris permittimus judicium de hoc loco pœnitentiæ, nihil enim habet obſcuri, ut pronuncient, utri magis pia & ſalubria conſcientiis docuerint, nos an adverſarii? Profectò non delectant nos hæ diſſenſiones in Eccleſia, quare, niſi magnas & neceſſarias cauſas haberemus diſſentiendi ab adverſariis, ſummâ voluntate taceremus. Nunc, cùm ipſi manifeſtam verita-

(x) *Rom. IV. 15.* (y) in Comment. in Eſ. procem.
(z) *1 Joh. V. 10.* (a) *Rom. XIV. 23.*

ritatem damnent, non eſt integrum nobis, deſerere cauſam non noſtram, ſed Chriſti & Eccleſiæ.

19. Diximus, quas ob cauſas poſuerimus has duas partes pœnitentiæ, contritionem & fidem. Idque hoc fecimus libentius, quia circumferuntur multa dicta de pœnitentia, quæ truncata citantur ex Patribus, quæ ad obſcurandam fidem detorſerunt adverſarii. Talia ſunt: *Pœnitentia eſt, mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere.* Item: *Pœnitentia eſt quædam dolentis vindicta, puniens in ſe, quod dolet ſe commiſiſſe.* In his dictis nulla fit mentio fidei, ac ne in ſcholis quidem, cum interpretantur, aliquid de fide additur. Quare nos eam, ut magis conſpici doctrina fidei poſſet, inter partes pœnitentiæ numeravimus. Nam illa dicta, quæ contritionem aut bona opera requirunt, & nullam fidei juſtificantis mentionem faciunt, periculoſa eſſe, res ipſa oſtendit. Et meritò deſiderari prudentia in iſtis poteſt, qui centones illos ſententiarum & decretorum congeſſerunt. Nam, cùm Patres aliâs de alia parte pœnitentiæ loquantur, non tantum de unâ parte, ſed de utrâque, hoc eſt, de contritione & fide, excerpere & conjungere ſententias profuiſſet. Nam Tertullianus *(b)* egregie de fide loquitur, amplificans jusjurandum illud apud Prophetam (*c*). *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat.* Quia enim jurat Deus, nolle ſe mortem peccatoris, oſtendit requiri fidem, ut juranti credamus, & certo ſtatuamus, eum nobis ignoſcere. Magna debet eſſe autoritas apud nos promisſionum divinarum per ſeſe. At hæc promisſio etiam jure juran-

(*b*) in libro de pœnitentiâ C. 4. f. 142. edit. Rigalt.

(*c*) *Ezech. XVIII. 32. XXXIII. 11.*

jurando confirmata eſt. Quare ſi quis non ſtatuit, ſibi ignoſci, is negat Deum verum juraſſe, quâ blasphemia atrocior nulla excogitari poteſt. Sic enim ait Tertullianus: *Invitat præmio ſalutem, jurans etiam, vivo, dicens, cupit ſibi credi. O beatos, quorum cauſa jurat Deus. O miſerrimos, ſi nec juranti Domino credimus.* Atque hîc ſciendum eſt, quòd hæc fides debeat ſentire, quòd gratis nobis ignoſcat Deus propter Chriſtum, propter ſuam promisſionem, non propter noſtra opera, contritionem, confesſionem aut ſatisfactiones. Nam, ſi fides nitatur his operibus, ſtatim fit incerta, quia conſcientia pavida videt hæc opera indigna eſſe. Ideò præclare ait Ambroſius de pœnitentia: (*d*) *Ergo & agendam pœnitentiam, & tribuendam veniam credere nos convenit, ut veniam tamen, tanquam ex fide ſperemus, tanquam ex ſyngrapha fides impetrat.* Item: *fides eſt, quæ peccata noſtra cooperit.* Extant itaque ſententiæ apud Patres non ſolùm de contritione & operibus, ſed etiam de fide. Verum adverſarii, cùm neque naturam pœnitentiæ intelligant, neque ſermonem Patrum, excerpunt dicta de parte pœnitentiæ, videlicet de operibus. Alibi dicta de fide cùm non intelligant, prætereunt.

VI. De Confeſſione & Satisfactione.

1. BOni viri facile judicare poſſunt, plurimum referre, ut de ſuperioribus partibus, videlicet contritione & fide, conſervetur vera doctrina. Itaque in his locis illuſtrandis ſemper plus verſati ſumus, de confeſſione & ſatisfactionibus non admodum rixati ſumus. Nam & nos confeſſionem retinemus præcipue propter

(*d*) L. 2. C. 9. T. 2. op. f. 433. edit. Pariſ. & in Serm. qui ſub nomine Ambroſii proſtant, ſerm. 45. f. 272. T. 3. op. edit. Baſil.

propter absolutionem, quæ est verbum Dei, quod de *singulis* autoritate divina pronunciat potestas clavium. Quare impium esset, ex Ecclesia privatam absolutionem tollere. Neque, quid sit remissio peccatorum, aut potestas clavium, intelligunt, si qui privatam absolutionem aspernantur. Cæterùm de enumeratione delictorum in confessione supra diximus, quòd sentiamus, eam non esse jure divino necessariam. Nam quod objiciunt quidam, Judicem prius debere cognoscere causam, priusquam pronunciat, hoc nihil ad hanc rem pertinet, quia *(e)* ministerium absolutionis, beneficium est, seu gratia, non est judicium seu lex. Itaque ministri in Ecclesia habent mandatum remittendi peccata, non habent mandatum cognoscendi occulta peccata. Et quidem absolvunt ab his, quæ non meminimus, quare absolutio, quæ est vox Evangelii remittens peccata & consolans conscientias, non requirit cognitionem. Et ridiculum est huc transferre dictum Salomonis *(f)*: *Diligenter cognosce vultum pecoris tui.* Nihil enim dicit Salomon de confessione, sed tradit Oeconomicum præceptum patrifamilias, ut utatur suo, & abstineat ab alieno, & jubet eum res suas diligenter curare, ita tamen, ne studio augendarum facultatum occupatus animus abjiciat timorem Dei, aut fidem, aut curam verbi Dei. Sed adversarii nostri mirifica metamorphosi transformant dicta scripturæ in quaslibet sententias. Hîc *cognoscere* significat eis audire confessiones. *Vultus* non externam conversationem, sed arcana conscientiæ. *Pecudes* significant homines. Sane bella est interpretatio, & digna istis con-

(e) Hîc & in sequentibus variat paulisper edit. Witt. β.
(f) Proverb. XXVII. 23.

contemtoribus ſtudiorum eloquentiæ. Quod ſi velit aliquis per ſimilitudinem transferre præceptum à patre-familias ad paſtorem Eccleſiæ, certè *vultum* debebit interpretari de externa converſatione. Hæc ſimilitudo magis quadrabit. Sed omittamus iſta. Aliquoties fit in Pſalmis mentio confeſſionis, ut (*g*): *Dixi, confitebor adverſum me injuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti iniquitatem peccati mei.* Talis confeſſio peccati, quæ Deo fit, eſt ipſa contritio. Nam cùm Deo fit confesſio, corde fieri neceſſe eſt, non ſolum voce, ſicut fit in ſcenis ab hiſtrionibus. Eſt igitur talis confesſio contritio, in quâ ſentientes iram Dei confitemur, Deum juſte iraſci, nec placari poſſe noſtris operibus, & tamen quærimus miſericordiam, propter promisſionem Dei. Talis eſt hæc confesſio: (*h*) *Tibi ſoli peccavi, ut tu juſtificeris, & vincas, cùm judicaris*, id eſt, fateor me peccatorem eſſe, & meritum æternam iram, nec poſſum opponere meas juſtitias, mea merita tuæ iræ. Ideo pronuncio te juſtum eſſe, cùm condemnas & punis nos, pronuncio te vincere, quando hypocritæ judicant te, quòd ſis injuſtus, qui ipſos punias aut condemnes bene meritos. Imò noſtra merita non poſſunt opponi tuo judicio, ſed ita juſtificabimur, ſi tu juſtifices, ſi tu reputes nos juſtos per miſericordiam tuam. Fortasſis & Jacobum citabit (*i*) aliquis: *Confitemini viciſſim delicta.* Sed hîc non loquitur de confesſione ſacerdotibus facienda, ſed in genere de reconciliatione fratrum inter ſe. Jubet enim mutuam eſſe confesſionem.

2. Porrò adverſarii noſtri multos doctores receptisſimos damnabunt, ſi contendent enumerationem delictorum

(*g*) Pſ. XXXII. 5. (*h*) Pſ. LI. 6. (*i*) Jac. V. 16.

ctorum in confesſione neceſſariam eſſe jure divino. Quanquam enim confesſionem probamus & quandam examinationem prodeſſe judicamus, ut inſtitui homines melius posſint, tamen ita moderanda res eſt, ne conſcientiis injiciantur laquei, quæ nunquam erunt tranquillæ, ſi exiſtimabunt, ſe non poſſe conſequi remisſionem peccatorum, niſi factâ illâ ſcrupuloſa enumeratione. Hoc certe falſisſimum eſt, quod adverſarii poſuerunt in confutatione, quod confesſio integra ſit neceſſaria ad ſalutem. Eſt enim imposſibilis. Et quales laqueos hîc injiciunt conſcientiæ, cùm requirunt integram confesſionem? Quando enim ſtatuet conſcientia, integram eſſe confesſionem? Apud Scriptores Eccleſiaſticos fit mentio confesſionis, ſed hi non loquuntur de hâc enumeratione occultorum delictorum, ſed de ritu publicæ pœnitentiæ. Quia enim lapſi aut famoſi non recipiebantur ſine certis ſatisfactionibus, ideò confesſionem faciebant iſti apud presbyteros, ut pro modo delictorum præſcriberentur eis ſatisfactiones. Hæc tota res nihil ſimile habuit huic enumerationi, de quâ nos diſputamus. Confesſio illa fiebat, non quòd ſine ea non poſſet fieri remisſio peccatorum coram Deo, ſed quod non poterant ſatisfactiones præſcribi, niſi prius cognito genere delicti. Nam alia delicta habebant alios canones.

3. Et ex illo ritu publicæ pœnitentiæ reliquum habemus etiam nomen ſatisfactionis. Nolebant enim ſancti Patres recipere lapſos aut famoſos, niſi prius cognita & ſpectata pœnitentia eorum, quantum fieri poterat. Et hujus rei multæ videntur fuiſſe cauſæ. Nam ad exemplum pertinebat, caſtigare lapſos, ſicut & gloſſa in Decretis (k) admonet, & indecorum erat, homi-

(k) cauſa 34. qu. 3. C. 18. *Eccl.* f. 1400. edit. Lugd. 1555.

homines famoſos ſtatim admittere ad communionem. Hi mores diu jam antiquati ſunt. Nec neceſſe eſt, eos reſtituere, quia non ſunt neceſſaria ad remiſſionem peccatorum coram Deo. Neque hoc ſenſerunt Patres, mereri homines remiſſionem peccatorum per tales mores, aut talia opera. Quanquam hæc ſpectacula imperitos ſolent fallere, ut putent, ſe per hæc opera mereri remiſſionem peccatorum coram Deo. Verum, ſi quis ſic ſenſit, Judaicè & gentiliter ſenſit. Nam & Ethnici habuerunt quasdam expiationes delictorum, per quas fingebant ſe reconciliari DEO. Nunc autem, more antiquato, manet nomen ſatisfactionis & veſtigium moris, quòd in confeſſione præſcribuntur certæ ſatisfactiones, quas definiunt eſſe opera non debita. Nos vocamus ſatisfactiones Canonicas. De his ſic ſentimus, ſicut de enumeratione, quod ſatisfactiones Canonicæ non ſint neceſſariæ jure divino ad remiſſionem peccatorum, ſicut neque illa ſpectacula vetera ſatisfactionum in pœnitentia publica Jure divino neceſſaria fuerunt ad remiſſionem peccatorum. Retinenda eſt enim ſententia de fide, quòd fide conſequamur remiſſionem peccatorum propter Chriſtum, non propter noſtra opera præcedentia aut ſequentia. Et nos ob hanc cauſam præcipue de ſatisfactionibus diſputavimus, ne ſuſciperentur ad obſcurandam juſtitiam fidei, neve exiſtimarent homines, ſe propter illa opera conſequi remisſionem peccatorum. Et adjuvant errorem multa dicta, quæ in ſcholis jactantur, quale eſt, quod in definitione ſatisfactionis ponunt, *fieri eam ad placandam divinam offenſam.*

4. Sed tamen fatentur adverſarii, quòd ſatisfactiones non proſint ad remiſſionem culpæ. Verum fingunt ſatisfactiones prodeſſe ad redimendas pœnas, ſeu

purga-

purgatorii, ſeu alias. Sic enim docent, in remiſſione peccati DEUM remittere culpam, & tamen, quia convenit juſtitiæ divinæ punire peccatum, mutare pœnam æternam in pœnam temporalem. Addunt amplius, partem illius temporalis pœnæ remitti poteſtate clavium, reliquum autem redimi per ſatisfactiones. Nec poteſt intelligi, quarum pœnarum pars remittatur poteſtate clavium, niſi dicant, partem pœnarum purgatorii remitti, quâ ex re ſequeretur, ſatisfactiones tantum eſſe pœnas redimentes purgatorium. Et has ſatisfactiones dicunt valere, etiamſi fiant ab his, qui relapſi ſunt in peccatum mortale, quaſi vero divina offenſa placari queat ab his, qui ſunt in peccato mortali. Hæc tota res eſt commentitia, recens conficta, ſine autoritate ſcripturæ & veterum Scriptorum Eccleſiaſticorum. Ac ne Longobardus *(l)* quidem de ſatisfactionibus hoc modo loquitur. Scholaſtici viderunt in Eccleſiâ eſſe ſatisfactiones. Nec animadverterunt, illa ſpectacula inſtituta eſſe, tùm exempli cauſa, tùm ad probandos hos, qui petebant recipi ab Eccleſiâ. In ſumma, non viderunt eſſe diſciplinam & rem prorſus politicam. Ideo ſuperſtitioſe finxerunt, eas non ad diſciplinam coram Eccleſia, ſed ad placandum DEUM valere. Et ſicut aliâs ſæpe incommodè commiſcuerunt ſpiritualia & πολιτικὰ, idem accidit & in ſatisfactionibus. Atqui Gloſſa *(m)* in Canonibus aliquoties teſtatur, has obſervationes inſtitutas eſſe propter diſciplinam Eccleſiæ.

5. Videte autem, quomodo in confutatione, quam auſi ſunt obtrudere Cæſ. Majeſt. probent hæc ſua figmenta. Multa dicta ex ſcripturis citant, ut fucum impe-

(*l*) Lombardus

(*m*) in decretis cauſa 23. qu. 4. f. 1272. edit. cit.

imperitis faciant, quaſi hæc res habeat autoritatem ex ſcripturis, quæ adhuc Longobardi tempore ignota erat. Allegant has ſententias (n): *Facite fructus dignos pœnitentiæ.* Item (o): *exhibete membra veſtra ſervire juſtitiæ.* Item Chriſtus prædicat pœnitentiam (p): *Agite pœnitentiam.* Item (q) Chriſtus jubet Apoſtolos *pœnitentiam prædicare.* Et Petrus prædicat pœnitentiam. Act. 2. (r) Poſtea citant quædam dicta Patrum & Canones, & concludunt: ſatisfactiones in Eccleſia contra expreſſum Evangelium & Conciliorum & Patrum decreta abolendæ non ſunt, quin imo abſoluti à ſacerdote injunctam pœnitentiam perficere debent, illud Pauli (s) ſequentes: *Dedit ſemetipſum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum.*

6. Deus perdat iſtos impios Sophiſtas (t) tam ſceleſte detorquentes verbum Dei ad ſua ſomnia vaniſſima. Quis bonus vir non commoveatur indignitate tanta? Chriſtus inquit: *Agite pœnitentiam.* Apoſtoli prædicant pœnitentiam. Igitur pœnæ æternæ compenſantur pœnis purgatorii, igitur claves habent mandatum remittendi partem pœnarum purgatorii, igitur ſatisfactiones redimunt pœnas purgatorii. Quis docuit iſtos aſinos hanc Dialecticam? Sed hæc neque Dialectica, neque ſophiſtica eſt, ſed eſt ſycophantica. Ideò allegant hanc vocem: *Agite pœnitentiam*, ut, cùm tale dictum contra nos citatum imperiti audiunt, concipiant opinionem, nos totam pœnitentiam tollere. His artibus alienare animos & inflammare odia conantur, ut

(n) *Matth. III. 8.* (o) *Rom. VI. 19.* (p) *Matth. III. 2.* (q) *Luc. XXIV. 47.* (r) *Act. II. 38.* (s) *Tit. II. 14.* (t) *Gal. I. 8.*

ut conclament contra nos imperiti, tollendos esse è medio tam pestilentes hæreticos, qui improbent pœnitentiam.

7. Sed speramus, apud bonos viros has calumnias parum profecturas esse. Et Deus tantam impudentiam ac malitiam non diu feret. Nec utiliter consulit suæ dignitati Romanus Pontifex, quòd tales patronos adhibet, quòd rem maximam judicio horum Sophistarum permittit. Nam, cùm nos in Confessione (*u*) fere summam doctrinæ Christianæ universæ complexi simus, adhibendi fuerant judices de tantis, tàm multis & tàm variis negotiis, pronunciaturi, quorum doctrina & fides probatior esset, quàm horum Sophistarum, qui hanc confutationem scripserunt. Idque te, Campegi (*x*), pro tua sapientia providere decebat, ne quid in tantis rebus isti scriberent, quod aut hoc tempore, aut ad posteros videatur posse minuere Romanæ sedis existimationem. Si Romana sedes censet, æquum esse, ut omnes gentes agnoscant eam pro magistra fidei, debet operam dare, ut docti & integri viri de religionibus cognoscant. Quid enim judicabit mundus, si quando proferetur in lucem scriptum adversariorum, quid judicabit posteritas de his calumniosis judiciis? Vides, Campegi, hæc esse postrema tempora, in quibus Christus prædixit, plurimum periculi fore religioni (*y*). Vos igitur, qui tanquam in specula sedere & gubernare religiones debetis, his temporibus oportuit singularem adhibere tum prudentiam, tum diligentiam. Multa sunt signa, quæ nisi provideritis, mi-

(*u*) Augustanâ,

(*x*) Cardinalis Campegius, Nuncius Pontificis Clem. VII. erat in Comitiis Augustanis.

(*y*) *Matth.* XXIV. 24.

minantur mutationem Romano ſtatui. Et erras, ſi tantum vi & armis exiſtimas Eccleſias retinendas eſſe. Doceri de religione poſtulant homines. Quam multos eſſe exiſtimas, non tantum in Germania, ſed etiam in Anglia, in Hiſpania, in Gallia, in Italia, denique in ipſa urbe Roma, qui, quoniam vident exortas eſſe de maximis rebus controverſias, dubitare alicubi incipiunt, & taciti indignantur, quòd has tantas res rite cognoſcere & judicare recuſatis, quòd non explicatis ambigentes conſcientias, quod tantum jubetis nos armis opprimi ac deleri. Multi ſunt boni viri, quibus hæc dubitatio morte acerbior eſt. Non ſatis expendis, quanta res ſit Religio, ſi bonos viros leviter exiſtimas angi, ſicubi incipiunt ambigere de aliquo dogmate. Et hæc dubitatio non poteſt non parere ſummam odii acerbitatem adverſus illos, qui, cum mederi conſcientiis debebant, obſiſtunt, quò minus explicari res poſſit. Non hîc dicimus, Dei judicium vobis pertimeſcendum eſſe. Nam hoc leviter curare Pontifices putant, qui cùm ipſi teneant claves, ſcilicet patefacere ſibi cœlum, cum volunt, poſſunt. De hominum judiciis, deque tacitis voluntatibus omnium gentium loquimur, quæ profectò hoc tempore requirunt, ut hæc negotia ita cognoſcantur, atque conſtituantur, ut ſanentur bonæ mentes, & à dubitatione liberentur. Quid enim futurum ſit, ſi quando eruperint odia illa adverſus vos, pro tua ſapientia facile judicare potes. Verum hoc beneficio devincire omnes gentes vobis poteritis, quod omnes ſani homines ſummum & maximum judicant, ſi dubitantes conſcientias ſanaveritis. Hæc non eo diximus, quod nos de noſtra Confeſſione dubitemus, ſcimus enim, eam veram, piam & piis conſcientiis utilem eſſe. Sed credibile

eſt,

eſt, paſſim multos eſſe, qui non de levibus rebus ambigunt, nec tamen audiunt idoneos Doctores, qui mederi conſcientiis ipſorum poſſint.

8. Sed redeamus ad propoſitum. Scripturæ citatæ ab adverſariis prorſus nihil loquuntur de Canonicis ſatisfactionibus & de opinionibus Scholaſticorum, cùm conſtet, eas nuper natas eſſe. Quare mera calumnia eſt, quòd detorquent ſcripturas ad illas ſuas opiniones. Nos dicimus, quòd pœnitentiam, hoc eſt, converſionem ſeu regenerationem boni fructus, bona opera in omni vitâ ſequi debeant. Nec poteſt eſſe vera converſio, aut vera contritio, ubi non ſequuntur mortificationes carnis & boni fructus. Veri terrores, veri dolores animi, non patiuntur corpus indulgere voluptatibus, & vera fides non eſt ingrata Deo, nec contemnit mandata Dei. Denique nulla eſt interior pœnitentia, niſi foris pariat etiam caſtigationes carnis. Et hanc dicimus eſſe ſententiam Johannis (z), cum ait: *Facite fructus dignos pœnitentiæ*, Item Pauli (a), cum ait: *Exhibete membra veſtra ſervire juſtitiæ*, ſicut & alibi inquit (b): *Exhibete corpora veſtra hoſtiam vivam, ſanctam*, &c. Et cum Chriſtus (c) inquit: *Agite pœnitentiam*, certe loquitur de tota pœnitentia, de tota novitate vitæ & fructibus, non loquitur de illis hypocriticis ſatisfactionibus, quas fingunt Scholaſtici, tum quoque valere ad compenſationem pœnæ purgatorii aut aliarum pœnarum, cùm fiunt ab his, qui ſunt in peccato mortali.

9. Ac multa colligi argumenta poſſunt, quod hæc dicta ſcripturæ nullo modo pertineant ad Scholaſticas ſatisfactiones. Iſti fingunt, ſatisfactiones eſſe opera indebita. Scriptura autem in his ſententiis requirit opera

(z) *Luc. III. 8.* (a) *Rom. VI. 19.*
(b) *Rom. XII. 1.* (c) *Matth. IV. 17.*

opera debita. Nam hæc vox Chriſti eſt vox præcepti, *agite pœnitentiam.* Item, adverſarii ſcribunt, confitentem, ſi recuſet ſuſcipere ſatisfactiones, non peccare, ſed perſoluturum eſſe has pœnas in purgatorio. Jam hæ ſententiæ ſine controverſia præcepta ſunt ad hanc vitam pertinentia: *Agite pœnitentiam, facite fructus dignos pœnitentiæ, exhibete membra veſtra ſervire juſtitiæ.* Quare non poſſunt detorqueri ad ſatisfactiones, quas recuſare licet. Non enim licet recuſare præcepta Dei. Tertio: Indulgentiæ remittunt illas ſatisfactiones, ut docet cap. *Cum ex eo, de pœnitentiis & remiſſion (d).* At indulgentiæ non ſolvunt nos illis præceptis: *Agite pœnitentiam, facite fructus dignos pœnitentiæ.* Itaque manifeſtum eſt, malè detorqueri illa dicta ſcripturæ ad Canonicas ſatisfactiones. Videte porro, quid ſequatur. Si pœnæ purgatorii ſunt ſatisfactiones ſeu ſatispaſſiones, aut ſatisfactiones ſunt redemtio pœnarum purgatorii, num etiam hæ ſententiæ præcipiunt, ut animæ caſtigentur in purgatorio? Id cùm ſequi neceſſè ſit ex adverſariorum opinionibus, hæ ſententiæ novo modo interpretandæ erunt: *Facite fructus dignos pœnitentiæ. Agite pœnitentiam,* hoc eſt, patiamini pœnas purgatorii poſt hanc vitam. Sed piget has ineptias adverſariorum pluribus refellere. Conſtat enim, ſcripturam loqui de operibus debitis, de tota novitate vitæ, non de his obſervationibus operum non debitorum, de quibus loquuntur adverſarii. Et tamen his figmentis defendunt ordines, venditionem Miſſarum & infinitas obſervationes, quòd ſcilicet ſint opera, ſi non pro culpa, tamen pro pœna ſatisfacientia.

10. Cum

(*d*) L. 5. Decretal. tit. 38. C. 14.

10. Cùm igitur ſcripturæ citatæ non dicant, quod operibus non debitis pœnæ æternæ compenſandæ ſint, temerè affirmant adverſarii, quòd per ſatisfactiones canonicas pœnæ illæ compenſentur, nec habent claves mandatum pœnas aliquas commutandi, item, partem pœnarum remittendi (*e*). Ubi enim leguntur hæc in ſcripturis? Chriſtus (*f*) de remiſſione peccati loquitur, cum ait: *Quicquid ſolveritis*, &c. quo remiſſo ſublata eſt mors æterna, & reddita vita æterna. Neque hîc loquitur de imponendis pœnis: *quidquid ligaveris*, ſed de retinendis peccatis illorum, qui non convertuntur. Sed dictum Longobardi (*g*) de parte pœnarum remittenda ſumtum eſt à canonicis pœnis. Harum partem remittebant Paſtores. Quanquam igitur ſentimus, quòd pœnitentia debeat bonos fructus parere propter gloriam & mandatum Dei, & boni fructus habent mandata Dei, vera jejunia, veræ orationes, veræ eleemoſynæ, &c. tamen hoc nusquam reperimus in ſcripturis ſanctis, quòd pœnæ æternæ non remittantur, niſi propter pœnam purgatorii aut ſatisfactiones canonicas, hoc eſt, propter certa quædam opera non debita, aut, quòd poteſtas clavium habeat mandatum commutandi pœnas aut partem remittendi. Hæc probanda erant adverſariis.

11. Præterea mors Chriſti non eſt ſolum ſatisfactio pro culpâ, ſed etiam pró æterna morte, juxta illud (*h*). *Ero mors tua, ô mors.* Quid eſt igitur monſtri, dicere, quod Chriſti ſatisfactio redimat culpam, noſtræ pœnæ redimant mortem æternam? ut jam illa vox, *ero mors tua*, intelligi debeat non de Chriſto, ſed de noſtris operibus,

(*e*) Aliter paulò iſta ponuntur in edit. Witt. β.
(*f*) *Matth. XVIII. 18.*
(*g*) Lombardi l. 5. ſent. diſt. 18. C. 4.
(*h*) *Hoſ. XIII. 14.*

ribus, & quidem non de operibus à Deo præceptis, ſed de frigidis quibusdam obſervationibus excogitatis ab hominibus? Et dicuntur mortem abolere, etiam cùm fiunt in peccato mortali. Incredibile eſt, quanto cum dolore has ineptias adverſariorum recitemus, quas qui expendit, non poteſt non ſuccenſere iſtis doctrinis dæmoniorum, quas ſparſit in Eccleſia diabolus, ut opprimeret cognitionem legis & Evangelii, pœnitentiæ & vivificationis & beneficiorum Chriſti. Nam de lege ſic dicunt (*i*): Deus condeſcendens noſtræ infirmitati, conſtituit homini menſuram eorum, ad quæ de neceſſitate tenetur, quæ eſt obſervatio præceptorum, ut de reliquo, id eſt, de operibus ſupererogationis poſſit ſatisfacere de commiſſis. Hîc fingunt, homines legem Dei ita facere poſſe, ut plus etiam, quàm lex exigit, facere poſſimus. Atqui ſcriptura ubique clamat, quòd multum abſimus ab illâ perfectione, quam lex requirit. Sed iſti fingunt, legem Dei contentam eſſe externâ & civili juſtitia, non vident, eam requirere veram dilectionem Dei ex toto corde, &c. damnare totam concupiſcentiam in natura. Itaque nemo tantum facit, quantum lex requirit. Ridiculum igitur eſt, quòd fingunt, nos amplius facere poſſe. Quanquam enim externa opera facere poſſumus, non mandata lege Dei, tamen illa eſt vana & impia fiducia, quòd legi Dei ſit ſatisfactum. Et veræ orationes, veræ eleemoſynæ, vera jejunia, habent præcepta Dei, &, ubi habent præceptum Dei, non poſſunt ſine peccato omitti. Verùm illa opera, quatenus non ſunt præcepta lege Dei, ſed habent certam formam ex humano præſcripto, ſunt opera traditionum

(*i*) Vide Gabr. Biel. 4. ſent. d. 16. qu. 2.

num humanarum, de quibus Christus (k) dicit: *Frustra colunt me mandatis hominum*, ut certa jejunia, instituta non ad carnem coërcendam, sed ut per id opus reddatur honos Deo, ut ait Scotus, & compensetur mors æterna, item certus numerus precum, certus modus eleemosynarum, cùm ita fiunt, ut ille modus sit cultus ex opere operato, reddens honorem Deo & compensans mortem æternam. Tribuunt nobis ex opere operato satisfactionem, quia docent, quòd valeant etiam in his, qui sunt in peccato mortali. Jam illa longiùs recedunt à præceptis Dei, peregrinationes, & harum magna est varietas, alius facit iter cataphractus *(l)*, alius facit iter nudis pedibus. Hæc vocat Christus inutiles cultus, quare non prosunt ad placandam offensam Dei, ut adversarii loquuntur. Et tamen hæc opera magnificis titulis ornantur, vocantur opera supererogationis, tribuitur eis honos, quod sint pretium pro morte æterna. Ita præferuntur operibus præceptorum Dei. In hunc modum lex Dei bifariam obscuratur, &, quia putatur legi Dei satisfactum esse per externa & civilia opera, &, quia adduntur traditiones humanæ, quarum opera præferuntur operibus legis divinæ. Deinde obscuratur pœnitentia & gratia. Nam mors æterna non redimitur illa compensatione operum, quia est otiosa, nec degustat in præsentia mortem. Alia res opponenda est morti, cùm tentat nos. Sicut enim ira Dei fide in Christum vincitur, ita vincitur mors fide in Christum, sicut Paulus (*m*) ait: *Deo gratia, qui dat nobis victoriam per Dominum*

(*k*) *Matth. XV. 9.*

(*l*) versio Germanica: *in vollem Harnisch zu St. Jacob.*

(*m*) *1. Cor. XV. 57.*

num nostrum Jesum Christum, non, inquit, qui dat nobis victoriam, si adversus mortem opponamus satisfactiones nostras. Adversarii otiosas speculationes tractant de remissione culpæ, nec vident, quomodo in remissione culpæ liberetur cor ab ira Dei & à morte æternâ per fidem in Christum. Cùm igitur mors Christi sit satisfactio pro morte æternâ, &, cùm ipsi adversarii fateantur, illa opera satisfactionum esse opera non debita, sed opera traditionum humanarum, de quibus Christus inquit, quod sint inutiles cultus, tuto possumus affirmare, quòd satisfactiones canonicæ non sint necessariæ jure divino ad remissionem culpæ aut pœnæ æternæ aut pœnæ purgatorii.

12. Sed objiciunt adversarii vindictam seu pœnam necessariam esse ad pœnitentiam, quia Augustinus (*n*) ait: *Pœnitentiam esse vindictam punientem*, &c. (*o*) Concedimus, vindictam seu pœnam in pœnitentia necessariam esse, non tanquam meritum seu pretium, sicut adversarii fingunt satisfactiones, sed vindicta formaliter est in pœnitentia, hoc est, quia ipsa regeneratio fit perpetuâ mortificatione vetustatis. Sit sane belle dictum à Scoto, *pœnitentiam* appellari quasi *pœne tenentiam*. Sed de qua pœnâ, de qua vindictâ loquitur Augustinus? certe de vera pœna, de vera vindicta, scilicet de contritione, de veris terroribus. Neque hîc excludimus mortificationes externas corporis, quæ sequuntur veros animi dolores. Longe errant adversarii,

(*n*) vel alius potiùs autor sub Augustini nomine de verâ & falsâ pœnitentiâ C. 19. T. 4. f. 1052. ed. Basil. T. 6. f. 239. edit. Paris. Ita & Lombardus l. 4. dist. 14. c. 2. Scotus, alii ex Scholasticis.

(*o*) Quæ sequuntur, aliter habent in edit. Witt. *B*.

rii, si veriùs pœnam esse judicant satisfactiones canonicas, quam veros terrores in corde. Stultissimum est, nomen pœnæ detorquere ad illas frigidas satisfactiones, non referre ad illos horribiles terrores conscientiæ, de quibus ait David (p): *Circumdederunt me dolores mortis,* &c. Quis non malit loricatus & cataphractus quærere templum Jacobi, Basilicam Petri, &c. quàm sustinere illam ineffabilem vim doloris, quæ est etiam in mediocribus, si sit vera pœnitentia.

13. At inquiunt, convenit justitiæ DEI, punire peccatum. Certe punit in contritione, cùm in illis terroribus iram suam ostendit, sicut significat David, cum orat: (q) *Domine, ne in furore tuo arguas me.* Et Jeremias cap. 10. (r) *Corripe me Domine, veruntamen in judicio, non in furore, ne ad nihilum redigas me.* Hîc sanè de acerbissimis pœnis loquitur. Et fatentur adversarii, contritionem posse tantam esse, ut non requiratur satisfactio. Veriùs igitur contritio pœna est, quam satisfactio. Præterea subjecti sunt sancti morti, & omnibus communibus afflictionibus, sicut ait Petrus 1. Petr. 4. (s) *Quia tempus est, incipere judicium à domo Dei.* Si autem primum à nobis, qualis erit finis istorum, qui non credunt Evangelio? Et, ut hæ afflictiones plerumque sint pœnæ peccatorum, tamen in piis habent alium finem potiorem, scilicet, ut exerceant eos, ut inter tentationes discant quærere auxilium DEI, agnoscant diffidentiam cordium suorum, &c. sicut Paulus de se inquit 2. Corinth. 1. (t) *Sed ipsi in nobis sententiam mortis habuimus, ne confideremus nobis ipsis, sed Deo excitanti mortuos.* Et Esaias ait: (u) *Angustia, in qua*

(p) *Psal. XVIII. 6.* (q) *Psal. VI. 1.* (r) *Jerem. X. 24.*
(s) *1 Petr. IV. 17.* (t) *2 Cor. I. 9.* (u) *Esa. XXVI. 16.*

qua clamant, disciplina tua est ipsis, hoc est, afflictiones sunt disciplina, qua Deus exercet sanctos. Item, afflictiones propter præsens peccatum infliguntur, quia in sanctis mortificant & extinguunt concupiscentiam, ut renovari spiritu possint, sicut ait Paulus Roman. 8. (x) *Corpus mortuum est propter peccatum*, id est, mortificatur propter præsens peccatum, quod adhuc in carne reliquum est. Et mors ipsa servit ad hoc, ut aboleat hanc carnem peccati, ut prorsus novi resurgamus. Neque jam in morte credentis, postquam fide terrores mortis vicit, ille aculeus est, & sensus iræ, de quo dicit Paulus (y): *Aculeus mortis peccatum est, potentia vero peccati lex.* Illa potentia peccati, ille sensus iræ verè est pœna, donec adest, mors sine illo sensu iræ propriè non est pœna. Porrò satisfactiones canonicæ non pertinent ad has pœnas, quia adversarii dicunt, potestate clavium remitti aliquam partem pœnarum. Item claves juxta ipsos condonant satisfactiones & pœnas, quarum causa fiunt satisfactiones. At constat, illas afflictiones communes non tolli potestate clavium. Et, si de his pœnis volunt intelligi, quare addunt, quòd in purgatorio oporteat satisfacere?

14. Objiciunt de Adam, de Davide, qui propter adulterium punitus est. Ex his exemplis faciunt universalem regulam, quòd singulis peccatis respondeant propriæ pœnæ temporales in remissione peccatorum. Priùs dictum est, sanctos sustinere pœnas, quæ sunt opera Dei, sustinent contritionem seu terrores, sustinent & alias communes afflictiones. Ita sustinent aliqui proprias pœnas à Deo impositas, exempli causa. Et hæ pœnæ nihil pertinent ad claves, quia claves neque

(x) *Rom. VIII. 10.* (y) *1. Cor. XV. 56.*

neque imponere, neque remittere eas possunt, sed Deus sine ministerio clavium imponit & remittit. Nec sequitur universalis regula: Davidi propria pœna imposita est, igitur præter communes afflictiones, alia quædam purgatorii pœna est, in quâ singulis peccatis singuli gradus respondent. Ubi docet hoc scriptura, non posse nos à morte æterna liberari, nisi per illam compensationem certarum pœnarum præter communes afflictiones? At contra sæpissime docet, remissionem peccatorum gratis contingere propter Christum, Christum esse victorem peccati & mortis, quare non est assuendum meritum satisfactionis. Et, quamvis afflictiones reliquæ sint, tamen has interpretatur præsentis peccati mortificationes esse, non compensationes æternæ mortis, seu pretia pro æterna morte. Job excusatur, quod non sit afflictus propter præterita mala facta. Itaque afflictiones non semper sunt pœnæ, aut signa iræ. Imò pavidæ conscientiæ docendæ sunt, alios fines afflictionum potiores esse, ne sentiant, se à Deo rejici, si in afflictionibus nihil nisi pœnam & iram Dei videant. Alii fines potiores sunt considerandi, quòd Deus alienum opus faciat, ut suum opus facere possit, &c. sicut longa concione docet Esaias cap. 28. (z) Et cum discipuli interrogarent de cæco, quis peccasset? Johannis 9. (*a*) respondet Christus, causam cæcitatis esse *non peccatum*, sed *ut opera Dei in eo manifestentur*. Et apud Jeremiam (*b*) dicitur: *Quibus non erat judicium, bibentes bibent*, &c. sicut Prophetæ interfecti sunt, Johannes Baptista & alii sancti. Quare afflictiones non semper sunt pœnæ pro certis factis præteritis, sed sunt opera Dei destinata ad nostram utilitatem,

(z) *Esa. XXVIII. 21. sqq.* (*a*) *Joh. IX. 3.*
(*b*) *Jerem. XLIX. 12.*

tatem, & ut potentia Dei fiat conspectior in infirmitate nostra. Sic Paulus ait: (c) *Potentia Dei perficitur in infirmitate mea.* Itaque corpora nostra debent esse *hostiæ* (d), propter voluntatem Dei, ad obedientiam nostram declarandam, non ad compensandam mortem æternam, pro quâ aliud pretium habet Deus, scilicet mortem Filii sui. Et in hanc sententiam interpretatur Gregorius (e) ipsam etiam pœnam Davidis, cum ait: *Si Deus propter peccatum illud fuerat comminatus, ut sic humiliaretur à filio, cur dimisso peccato, quod erat ei comminatus, implevit?* Respondetur, remissionem illam peccati factam esse, ne homo ad percipiendam vitam impediretur æternam. Subsecutum vero illud comminationis exemplum, ut pietas hominis etiam in illâ humilitate exerceretur atque probaretur. Sic & mortem corporis propter peccatum Deus homini inflixit, & post peccatorum remissionem propter exercendam justitiam non ademit, videlicet, ut exerceatur & probetur justitia istorum, qui sanctificantur.

15. Neque vero tolluntur communes calamitates propriè per illa opera satisfactionum canonicarum, hoc est, per illa opera traditionum humanarum, quæ ipsi sic valere dicunt ex opere operato, ut, etiamsi fiant in peccato mortali, tamen redimant pœnas. Et cùm objicitur illud Pauli: (f) *si nos judicaremus ipsi, non judicaremur à Domino*, verbum *judicare* intelligi debet de tota pœnitentia & fructibus debitis, non de operibus

(c) *2 Cor. XV. 9.* (d) *Rom. XII. 1.*

(e) Gregorius M. Moral. L. 9. in Job. IX. C. 9. C. 26. (27.) f. 313. T. 1. ed. Paris. Confer & ep. L. 9. ep. 25. & 39. Hæc ipsa leguntur & apud Augustinum L. 2. de peccatorum meritis & remiss. C. 34. n. 56. f. 69. T. 10. edit. Paris.

(f) *1. Cor. XI. 31.*

bus non debitis. Adverſarii noſtri dant pœnas contemtæ Grammatices, cùm intelligunt, *judicare* idem eſſe, quod cataphractum peregrè ire ad S. Jacobum aut ſimilia opera. *Judicare* ſignificat totam pœnitentiam, ſignificat damnare peccata. Hæc damnatio vere fit in contritione & mutatione vitæ. Tota pœnitentia, contritio, fides, boni fructus, impetrant, ut mitigentur pœnæ, & calamitates publicæ & privatæ, ſicut Eſaias (g) capite primo docet: *Deſinite male facere, & diſcite benefacere*, &c. *Si fuerint peccata veſtra ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.* Nec eſt ad ſatisfactiones & operà traditionum humanarum transferenda graviſſima & ſaluberrima ſententia à tota pœnitentia & operibus debitis, ſeu à Deo præceptis. Et hoc prodeſt docere, quòd mitigentur communia mala per noſtram pœnitentiam & per veros fructus pœnitentiæ, per bona opera facta ex fide, non, ut iſti fingunt, facta in peccato mortali. Et hùc pertinet exemplum Ninivitarum, (h) qui ſua pœnitentia (de tota loquimur) reconciliati ſunt Deo, & impetraverunt, ne deleretur civitas.

16. Quòd autem Patres mentionem faciunt ſatisfactionis, quòd Concilia fecerunt Canones, diximus ſupra diſciplinam Eccleſiaſticam fuiſſe, exempli cauſa conſtitutam. Nec ſentiebant, hanc diſciplinam neceſſariam eſſe vel ad culpæ vel ad pœnæ remiſſionem. Nam, ſi qui in his mentionem purgatorii fecerunt, interpretantur eſſe non compenſationem æternæ pœnæ, non ſatisfactionem, ſed purgationem imperfectarum animarum, ſicut Auguſtinus (i) ait, *venialia concremari*, hoc

(g) *Eſai. I. 17. ſqq.* (h) *Jon. III. 10.*
(i) de civitate Dei L. 21. C. 26. f. 649. T. 7. edit. Pariſ.

hoc eſt, mortificari diffidentiam erga Deum, & alios affectus ſimiles. Interdum ſcriptores transferunt ſatisfactionis vocabulum ab ipſo ritu ſeu ſpectaculo ad ſignificandam veram mortificationem. Sic Auguſtinus (k) ait: *Vera ſatisfactio eſt, peccatorum cauſas excidere*, hoc eſt, mortificare carnem. Item coërcere carnem, non ut compenſentur æternæ pœnæ, ſed ne caro pertrahat ad peccandum. Ita Gregorius (*l*) de reſtitutione loquitur, falſam eſſe pœnitentiam, ſi non ſatisfiat illis, quorum res occupatas tenemus. Non enim vere dolet ſe furatum eſſe, aut rapuiſſe is, qui adhuc furatur. Tantisper enim fur aut prædo eſt, dum eſt injuſtus poſſeſſor alienæ rei. Civilis illa ſatisfactio neceſſaria eſt, quia ſcriptum eſt: (*m*) *Qui furatus eſt, deinceps non furetur.* Item Chryſoſtomus (*n*) inquit: *in corde contritio, in ore confeſſio, in opere tota humilitas.* Hoc nihil contra nos facit, debent ſequi bona opera pœnitentiam, debet pœnitentia eſſe, non ſimulatio, ſed totius vitæ mutatio in melius.

17. Item, Patres ſcribunt, ſatis eſſe, ſi ſemel in vita fiat illa publica ſeu ſolennis pœnitentia, de quâ ſunt facti Canones ſatisfactionum. Quâ ex re intelligi poteſt, quòd ſentiebant, illos Canones non eſſe neceſſarios ad remiſſionem peccatorum. Nam præter illam ſolennem pœnitentiam ſæpe aliâs volunt pœnitentiam agi, ubi non requirebantur Canones ſatisfactionum.

17. Ar-

(*k*) vel potius Gennadius de dogm. Eccl. c. 54. T. 3. f. 205. ed. Baſil. C. 24. T. 8. f. 78. app. ed. Pariſ. Allegantur verba in Jure Can. diſt. 3. de pœnit. C. *ſatisfactio.*

(*l*) Gemina leguntur apud Auguſtinum ep. 153. ad Macedonium f. 532. T. 2. edit. Pariſ.

(*m*) *Epheſ. IV. 28.* (*n*) *in Gen. IV. hom. 20.*

18. Architecti confutationis ſcribunt, non eſſe tolerandum, ut ſatisfactiones contra expreſſum Evangelium aboleantur. Nos igitur hactenus oſtendimus, canonicas illas ſatisfactiones, hoc eſt, opera non debita, facienda propter compenſationem pœnæ non habere mandatum Evangelii. Res ipſa hoc oſtendit, ſi opera ſatisfactionum ſunt opera non debita, quare allegant expreſſum Evangelium? Nam, ſi Evangelium juberet compenſari pœnas per talia opera, jam eſſent debita opera. Sed ſic loquuntur, ut fucum faciant imperitis, & allegant teſtimonia, quæ de debitis operibus loquuntur, cùm ipſi in ſuis ſatisfactionibus præſcribant opera non debita. Imò ipſi concedunt in ſcholis, ſine peccato recuſari poſſe ſatisfactiones. Falsò igitur hic ſcribunt, quòd expreſſo Evangelio cogamur ſatisfactiones illas canonicas ſuſcipere. Cæterum nos ſæpè jam teſtati ſumus, quòd pœnitentia debeat bonos fructus parere, &, qui ſint boni fructus, docent mandata, videlicet invocatio, gratiarum actio, confeſſio Evangelii, docere Evangelium, obedire parentibus & magiſtratibus, ſervire vocationi, non occidere, non retinere odia, ſed eſſe placabilem, dare egentibus, quantum pro facultatibus poſſumus, non ſcortari, non mœchari, ſed coërcere & refrenare, caſtigare carnem, non propter compenſationem pœnæ æternæ, ſed, ne obtemperet diabolo, ne offendat Spiritum Sanctum, item vera dicere. Hi fructus habent præcepta DEI & propter gloriam & mandatum Dei fieri debent, habent & præmia. Sed, quòd non remittantur pœnæ æternæ, niſi propter compenſationem certarum traditionum aut purgatorii, hoc non docet ſcriptura. Indulgentiæ olim erant condonationes publicarum illarum obſervationum, ne nimium gravarentur homines.

Quod si humana autoritate remitti satisfactiones & pœnæ queunt, non igitur jure divino necessaria est illa compensatio. Nam jus divinum non tollitur humanâ autoritate. Porrò, cum nunc per se antiquatus sit mos, & quidem dissimulantibus Episcopis, nihil opus est remissionibus illis. Et tamen mansit nomen indulgentiarum. Et sicut satisfactiones non intellectæ sunt de politica disciplina, sed de compensatione pœnæ, ita indulgentiæ malè intellectæ sunt, quòd liberent animas ex purgatorio. At clavis non habet potestatem, nisi super terram ligandi & solvendi, juxta illud: *(o) Quicquid ligaveris super terram, erit ligatum in cælo. Quicquid solveris super terram, erit solutum in cælo.* Quanquam, ut supra diximus, clavis potestatem habet non imponendi pœnas aut cultus instituendi, sed tantùm habet mandatum remittendi peccata his, qui convertuntur, & arguendi & excommunicandi istos, qui nolunt converti. Sicut enim *solvere* significat remittere peccata, ita *ligare* significat non remittere peccata. Loquitur enim Christus de regno spirituali. Et mandatum Dei est, ut ministri Evangelii absolvant hos, qui convertuntur, juxta illud: *(p) Potestas nobis data est ad ædificationem.* Quare reservatio casuum politica res est. Est enim reservatio pœnæ canonicæ, non est reservatio culpæ coram Deo in his, qui verè convertuntur. Proindè rectè judicant adversarii, cùm fatentur, quòd in articulo mortis illa reservatio casuum non debeat impedire absolutionem. Exposuimus summam nostræ doctrinæ de pœnitentia, quam certo scimus piam & salubrem bonis mentibus esse. Et boni viri, si contulerint nostram doctrinam cum confusissimis disputatio-

(o) *Matth. XVI. 19.* (p) *2. Cor. X. 8.*

tationibus adverſariorum, perſpicient, adverſarios omiſiſſe doctrinam de fide juſtificante, & conſolante pia corda. Videbunt etiam multa fingere adverſarios, de merito attritionis, de illâ infinitâ enumeratione delictorum, de ſatisfactionibus, ὔτε γῆς φασὶν, ὔτε ὐρανῦ ἁπτόμενα, (q) quæ ne ipſi quidem adverſarii ſatis explicare poſſunt.

VII. De numero & uſu Sacramentorum.

1. IN XIII. Articulo probant adverſarii, quòd dicimus, Sacramenta non eſſe tantum notas profeſſionis inter homines, ut quidam fingunt, ſed magis eſſe ſigna & teſtimonia voluntatis Dei erga nos, per quæ movet Deus corda ad credendum. Sed hîc jubent nos etiam ſeptem Sacramenta numerare. Nos ſentimus, præſtandum eſſe, ne negligantur res & ceremoniæ in ſcripturis inſtitutæ, quotcunque ſunt. Nec multum referre putamus, etiamſi docendi cauſa alii numerant aliter, ſi tamen recte conſervent res in ſcriptura traditas. Nec veteres eodem modo numeraverunt.

2. Si Sacramenta vocamus ritus, qui habent mandatum Dei, & quibus addita eſt promiſſio gratiæ, facile eſt judicare, quæ ſint propriè Sacramenta. Nam ritus ab hominibus inſtituti non erunt hoc modo proprie dicta Sacramenta. Non eſt enim autoritatis humanæ, promittere gratiam. Quare ſigna ſine mandato Dei inſtituta, non ſunt certa ſigna gratiæ, etiamſi fortaſſe rudes docent aut admonent aliquid. Verè igitur ſunt Sacramenta (r), Baptiſmus, Cœna Domini, Abſolutio, quæ eſt Sacramentum pœnitentiæ. Nam hi ritus habent

(q) *quæ neque terram neque cœlum attingunt, ajunt.*
(r) hypotheticè, ſecundum datam definitionem.

bent mandatum Dei & promiſſionem gratiæ, quæ eſt propria novi Teſtamenti. Certò enim debent ſtatuere corda, cum baptizamur, cum veſcimur corpore Domini, cum abſolvimur, quòd vere ignoſcat nobis Deus propter Chriſtum. Et corda ſimul per verbum & ritum movet Deus, ut credant, & concipiant fidem, ſicut ait Paulus: (s) *Fides ex auditu eſt.* Sicut autem verbum incurrit in aures, ut feriat corda, ita ritus ipſe incurrit in oculos, ut moveat corda. Idem effectus eſt verbi & ritûs, ſicut præclarè dictum eſt ab Auguſtino (t), *Sacramentum eſſe verbum viſibile*, quia ritus oculis accipitur, & eſt quaſi pictura verbi, idem ſignificans, quod verbum. Quare idem eſt utriusque effectus.

3. Confirmatio & extrema unctio ſunt ritus accepti à Patribus, quos ne Eccleſia quidem tanquam neceſſarios ad ſalutem requirit, quia non habent mandatum Dei. Propterea non eſt inutile, hos ritus diſcernere à ſuperioribus, qui habent expreſſum mandatum Dei & claram promiſſionem gratiæ.

4. Sacerdotium intelligunt adverſarii non de miniſterio verbi & ſacramentorum aliis porrigendorum, ſed intelligunt de ſacrificio, quaſi oporteat eſſe in novo Teſtamento Sacerdotium ſimile Levitico, quod pro populo ſacrificet & mereatur aliis remiſſionem peccatorum. Nos docemus, ſacrificium Chriſti morientis in cruce, ſatis fuiſſe pro peccatis totius mundi, nec indigere præterea aliis ſacrificiis, quaſi illud non ſatis fuerit pro peccatis noſtris. Ideò juſtificantur homines, non propter ulla reliqua ſacrificia, ſed propter illud unum

(s) *Rom.* X. 17.
(t) tr. in Joh. 80. f. 445. T. 9. edit. Baſil. & T. 3. ed. Paris.

unum Christi sacrificium, si credant, illo sacrificio se redemtos esse. Ideo sacerdotes vocantur, non ad ulla sacrificia velut in lege pro populo facienda, ut per ea mereantur populo remissionem peccatorum, sed vocantur ad docendum Evangelium & sacramenta porrigenda populo. Nec habemus nos aliud sacerdotium, simile Levitico, sicut satis docet Epistola ad Ebræos. Si autem ordo de ministerio verbi intelligatur, non gravatim vocaverimus ordinem sacramentum (*u*). Nam ministerium verbi habet mandatum Dei, & habet magnificas promissiones, Rom. 1. (*x*) *Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.* Item Esa. 55. (*y*) *Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet, quæcunque volui,* &c. Si ordo hoc modo intelligatur, neque impositionem manuum vocare sacramentum, gravemur. Habet enim Ecclesia mandatum de constituendis ministris, quod gratissimum esse nobis debet, quòd scimus, Deum approbare ministerium illud & adesse in ministerio. Ac prodest, quantum fieri potest, ornare ministerium verbi omni genere laudis adversus fanaticos homines, qui somniant, Spiritum sanctum dari non per verbum, sed propter suas quasdam præparationes, si sedeant otiosi, taciti, in locis obscuris, expectantes illuminationem, quemadmodum olim ἐνθουσιασταὶ docebant, & nunc docent Anabaptistæ.

5. Matrimonium non est primùm institutum in novo Testamento, sed statim initiò creato genere humano. Habet autem mandatum Dei, habet & promissiones, non quidem propriè ad novum testamentum pertinentes,

(*u*) juxta definitionem superiùs datam.
(*x*) *Rom. I. 17.* (*y*) *Esa. LV. 11.*

tes, ſed magis pertinentes ad vitam corporalem, quare ſi quis volet ſacramentum vocare, diſcernere tamen à prioribus illis debet, quæ propriè ſunt ſigna novi Teſtamenti & ſunt teſtimonia gratiæ & remiſſionis peccatorum. Quod ſi Matrimonium propterea habebit appellationem ſacramenti, quia habet mandatum Dei, etiam alii ſtatus ſeu officia, quæ habent mandatum Dei, poterunt vocari ſacramenta, ſicut Magiſtratus. Poſtremò, ſi omnes res annumerari ſacramentis debent, quæ habent mandatum Dei, & quibus ſunt additæ promiſſiones, cur non addimus orationem, quæ veriſſimè poteſt dici ſacramentum? Habet enim & mandatum Dei & promiſſiones plurimas. Et collocata inter ſacramenta, quaſi in illuſtriore loco, invitat homines ad orandum. Poſſent hîc numerari etiam eleemoſynæ. Item afflictiones, quæ & ipſæ ſunt ſigna, quibus addidit Deus promiſſiones. Sed omittamus iſta. Nemo enim vir prudens de numero aut vocabulo magnoperè rixabitur, ſi tamen illæ res retineantur, quæ habent mandatum Dei & promiſſiones.

6. Illud magis eſt neceſſarium, intelligere, quomodo ſit utendum ſacramentis. Hîc damnamus totum populum Scholaſticorum doctorum, qui docent, quod ſacramenta non ponenti obicem conferant gratiam ex opere operato ſine bono motu utentis. Hæc ſimpliciter Judaica opinio eſt, ſentire, quòd per ceremoniam juſtificemur ſine bono motu cordis, hoc eſt, ſine fide. Et tamen hæc impia & perniciosa opinio magnâ autoritate docetur in toto regno Pontificio. Paulus (z) reclamat & negat, *Abraham juſtificatum eſſe circumciſione, ſed circumciſionem eſſe ſignum* propoſitum ad exercendam fidem.

(z) *Rom. IV. 10. 11.*

fidem. Ita nos docemus, quòd in uſu ſacramentorum fides debeat accedere, quæ credat illis promiſſionibus, & accipiat res promiſſas, quæ ibi in ſacramento offeruntur. Et eſt ratio plana & firmiſſima. Promiſſio eſt inutilis, niſi fide accipiatur. At Sacramenta ſunt ſigna promiſſionum. Igitur in uſu debet accedere fides, ut, ſi quis utetur Cœna Domini, ſic utatur, quia id eſt ſacramentum *novi Teſtamenti* (*a*), ut Chriſtus clarè dicit. Ideò ſtatuat, ſibi offerri res promiſſas in novo Teſtamento, ſcilicet gratuitam remiſſionem peccatorum. Et hanc rem fide accipiat, erigat pavidam conſcientiam, & ſentiat, hæc teſtimonia non eſſe fallacia, ſed tàm certa, quàm ſi DEUS novo miraculo de cœlo promitteret, ſe velle ignoſcere. Quid autem prodeſſent illa miracula & promiſſiones non credenti? Et loquimur hîc de fide ſpeciali, quæ præſenti promiſſioni credit, non tantum, quæ in genere credit, Deum eſſe, ſed quæ credit offerri remiſſionem peccatorum. Hic uſus ſacramenti conſolatur pias & pavidas mentes. Quantum autem in Eccleſia abuſuum pepererit illa fanatica opinio de opere operato ſine bono motu utentis, nemo verbis conſequi poteſt. Hinc eſt illa infinita prophanatio miſſarum. Sed de hac infra dicemus. Neque ulla litera ex veteribus Scriptoribus proferri poteſt, quæ patrocinetur hac in re Scholaſticis. Imò contrarium ait Auguſtinus (*b*), quod fides ſacramenti, non ſacramentum juſtificet. Et eſt nota Pauli (*c*) ſententia: *Corde creditur ad juſtitiam.*

7. Articu-

(*a*) *Luc.* XXII. 20.

(*b*) Tr. 80. in Joh. *Unde iſta tanta virtus aquæ, ut corpus tangat & cor abluat, niſi faciente verbo? non quia dicitur, ſed, quia creditur.*

(*c*) *Rom.* X. 10.

7. Articulum XIV. in quo dicimus, nemini nisi rite vocato concedendam esse administrationem sacramentorum & verbi in Ecclesia, ita recipiunt, si tamen utamur ordinatione canonica. Hâc de re in hoc conventu sæpe testati sumus, nos summa voluntate cupere conservare politiam Ecclesiasticam, & gradus in Ecclesia factos etiam humanâ autoritate. Scimus enim, bono & utili consilio à Patribus Ecclesiasticam disciplinam hoc modo, ut veteres Canones describunt, constitutam esse. Sed Episcopi Sacerdotes nostros aut cogunt hoc doctrinæ genus, quod confessi sumus, abjicere & damnare, aut novâ & inauditâ crudelitate miseros & innocentes occîdunt. Hæ causæ impediunt, quo minùs agnoscant hos Episcopos nostri sacerdotes. Ita sævitia Episcoporum in causâ est, quare alicubi dissolvitur illa canonica politia, quam nos magnopere cupiebamus conservare. Ipsi viderint, quomodo rationem Deo reddituri sint, quòd dissipant Ecclesiam. Nostræ conscientiæ hâc in re nihil habent periculi, quia, cum sciamus, confessionem nostram veram, piam & catholicam esse, non debemus approbare sævitiam istorum, qui hanc doctrinam persequuntur. Et Ecclesiam esse scimus apud hos, qui verbum Dei recte docent, & recte administrant sacramenta, non apud illos, qui verbum Dei non solum edictis delere conantur, sed etiam recta & vera docentes trucidant, erga quos, etiamsi quid contra Canones faciunt, tamen ipsi Canones mitiores sunt. Porro hîc iterum volumus testatum, nos libenter conservaturos esse Ecclesiasticam & canonicam politiam, si modo Episcopi desinant in nostras Ecclesias sævire. Hæc nostra voluntas & coram Deo, & apud omnes gentes, ad omnem posteritatem excusabit nos, ne nobis

bis imputari possit, quòd Episcoporum autoritas labefactatur, ubi legerint atque audierint homines, nos injustam sævitiam Episcoporum deprecantes nihil æqui impetrare potuisse.

VIII. De Traditionibus humanis in Ecclesia.

1. IN Articulo XV. recipiunt primam partem, in quâ dicimus, observandos esse ritus Ecclesiasticos, qui sine peccato observari possunt & ad tranquillitatem & bonum ordinem in Ecclesia prosunt. Alteram partem omninò damnant, in quâ dicimus, traditiones humanas institutas ad placandum Deum, ad promerendam gratiam & satisfaciendum pro peccatis adversari Evangelio. Quanquam in ipsa confessione de discrimine ciborum satis multa diximus de traditionibus, tamen hîc quædam breviter repetenda sunt. Etiamsi arbitrabamur, adversarios ex aliis causis defensuros esse traditiones humanas, tamen hoc non putavimus futurum, ut hunc articulum damnarent, non mereri nos remissionem peccatorum aut gratiam observatione traditionum humanarum. Postquam igitur hic articulus damnatus est, facilem & planam causam habemus. Nunc apertè Judaizant adversarii, apertè obruunt Evangelium doctrinis dæmoniorum. Tunc enim scriptura vocat traditiones doctrinas dæmoniorum, quando docetur, quod sint cultus utiles ad promerendam remissionem peccatorum & gratiam. Tunc enim obscurant Evangelium, beneficium Christi & justitiam fidei. Evangelium docet, nos fide propter Christum gratis accipere remissionem peccatorum & reconciliari Deo. Adversarii contra alium Mediatorem constituunt, scilicet has traditiones. Propter

has volunt consequi remissionem peccatorum, per has volunt placare iram Dei. At Christus (*d*) aperte dicit: *Frustra colunt me mandatis hominum.* Supra copiosè disputavimus, homines justificari fide, cum credunt se habere Deum placatum, non propter nostra opera, sed gratis propter Christum. Hanc certum est Evangelii doctrinam esse, quia Paulus clare dicit ad Ephes. 2. (*e*) *Gratis salvati estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei donum est, non ex hominibus.* Nunc isti dicunt, promereri homines remissionem peccatorum per has observationes humanas. Quid hoc est aliud, quam præter Christum alium Justificatorem, alium Mediatorem constituere? Paulus inquit ad Galatas: (*f*) *Evacuati estis à Christo, qui lege justificamini,* id est, si sentitis, vos mereri observatione legis, ut justi coram Deo reputemini, nihil proderit vobis Christus, quia, quorsum opus est Christo istis, qui sentiunt, se justos esse suâ observatione legis? Deus proposuit Christum, quòd propter hunc Mediatorem, non propter nostras justitias velit nobis esse propitius. At isti sentiunt, Deum esse placatum: propitium propter traditiones, & non propter Christum. Adimunt igitur Christo honorem Mediatoris. Nec interest inter nostras traditiones & Mosaicas ceremonias, quod ad hanc rem attinet. Paulus ideò damnat Mosaicas ceremonias, sicut traditiones damnat, quia existimabantur esse opera, quæ mererentur justitiam coram Deo. Ita obscurabatur officium Christi & justitia fidei. Quare remotâ lege, remotis traditionibus, contendit, quòd non propter ista opera, sed propter Christum gratis promissa sit remissio peccatorum, modò ut fide accipiamus

(*d*) *Matth. XV. 9.* (*e*) *Eph. II. 8.*
(*f*) *Gal. V. 4.*

cipiamus eam. Nam promiſſio non accipitur, niſi fide. Cùm igitur fide accipiamus remiſſionem peccatorum, cùm fide habeamus propitium Deum propter Chriſtum, error & impietas eſt, conſtituere, quòd per has obſervationes mereamur remiſſionem peccatorum. Si quis hîc dicat, non mereri nos remiſſionem peccatorum, ſed jam juſtificatos per has traditiones mereri gratiam, hîc iterum reclamat Paulus: (g) *Chriſtum peccati miniſtrum fore*, ſi poſt juſtificationem ſentiendum ſit, quòd deinde non propter Chriſtum *juſti* reputemur, ſed primùm mereri debeamus per alias obſervationes, ut juſti reputemur. Item (h) *hominis teſtamento nihil addi debet.* Ergò nec Dei teſtamento, qui promittit, quòd propter Chriſtum propitius nobis eſſe velit, addi debet, quòd primùm per has obſervationes debeamus mereri, ut accepti & juſti reputemur.

2. Quanquam, quid opus eſt longa diſputatione? Nulla traditio à ſanctis Patribus hoc conſilio inſtituta eſt, ut mereatur remiſſionem peccatorum aut juſtitiam, ſed ſunt inſtitutæ propter bonum ordinem in Eccleſia, & propter tranquillitatem. Et, ut velit aliquis inſtituere certa opera ad promerendam remiſſionem peccatorum aut juſtitiam, quomodo ſciet illa opera Deo placere, cùm non habeat teſtimonium verbi Dei? quomodo de voluntate Dei certos reddet homines ſine mandato & verbo Dei? Nonne ubique in Prophetis prohibet inſtituere peculiares cultus ſine ſuo mandato? Ezech. 20. (i) ſcriptum eſt: *in præceptis Patrum veſtrorum nolite incedere, nec judicia eorum cuſtodiatis, nec in idolis eorum*

(g) *Gal. II. 17. Vide ſupra pag. 182.*
(h) *Gal. III. 15.* (i) *Ezech. XX. 18. 19.*

eorum polluamini. Ego Dominus Deus vester, in praeceptis meis ambulate, & judicia mea custodite, & facite ea. Si licet hominibus instituere cultus & per hos cultus merentur gratiam, jam omnium gentium cultus erunt approbandi, cultus instituti à Jeroboam & aliis extra legem erunt approbandi. Quid enim interest, si nobis licuit instituere cultus utiles ad promerendam gratiam aut justitiam, cur non licuit idem gentibus & Israelitis? Ideò gentium & Israëlitarum cultus improbati sunt, quòd sentiebant, sese per illos mereri remissionem peccatorum & justitiam, & justitiam fidei non nôrant. Postremo, unde reddimur certi, quòd cultus ab hominibus instituti sine mandato Dei justificent, siquidem de voluntate Dei nihil affirmari potest sine verbo Dei? Quid, si hos cultus non approbat Deus? Quomodo igitur affirmant adversarii, quòd justificent? Sine verbo ac testimonio Dei hoc non potest affirmari. Et Paulus (k) ait, *omne quod non est ex fide, peccatum esse.* Cùm autem hi cultus nullum habeant testimonium verbi Dei, dubitare conscientiam necesse est, utrum placeant Deo.

3. Et quid in re manifesta verbis opus est? si hos humanos cultus defendunt adversarii nostri tanquam promerentes justificationem, gratiam, remissionem peccatorum, simpliciter constituunt regnum Antichristi. Nam regnum Antichristi est novus cultus Dei, excogitatus humanâ autoritate, rejiciens Christum, sicut regnum Mahometi habet cultus, habet opera, per quæ vult justificari coram Deo, nec sentit homines coram Deo gratis justificari fide propter Christum. Ita & Papatus erit pars regni Antichristi, si sic defendit huma-

(k) *Rom. XIV. 23. Vide supra pag. 108.*

humanos cultus, quòd juſtificent. Detrahitur enim honos Chriſto, cùm docent, quòd non propter Chriſtum gratis juſtificemur per fidem, ſed per tales cultus, maximeque, cùm docent, tales cultus non ſolùm utiles eſſe ad juſtificationem, ſed neceſſarios etiam, ſicut ſupra in articulo octavo ſentiunt, ubi damnant nos, quod diximus, quod non ſit neceſſarium ad veram unitatem Eccleſiæ, ubique ſimiles eſſe ritus ab hominibus inſtitutos. Daniel capite undecimo (*l*) ſignificat, novos cultus humanos ipſam formam & πολειτείαν regni Antichriſti fore. Sic enim inquit: *Deum Maoſin in loco ſuo colet, & Deum, quem non noverunt patres ejus, colet auro & argento & lapidibus pretioſis.* Hîc deſcribit novos cultus, quia inquit, talem Deum coli, qualem Patres ignoraverint. Nam S. Patres, etſi habuerunt & ipſi ritus & traditiones, tamen non ſentiebant, has res utiles aut neceſſarias eſſe ad juſtificationem, non obſcurabant gloriam & officium Chriſti, ſed docebant, nos juſtificari fide propter Chriſtum, non propter illos humanos cultus. Cæterùm ritus humanos obſervabant propter utilitatem corporalem, ut ſciret populus, quo tempore conveniendum eſſet, ut ordine & graviter in templis exempli cauſa fierent omnia, denique ut vulgus etiam haberet quandam pædagogiam. Nam diſcrimina temporum, & varietas rituum valet ad admonendum vulgus. Has cauſas habebant Patres rituum ſervandorum (*m*), & propter has cauſas nos quoque recte ſervari traditiones poſſe judicamus. Et valde miramur, adverſarios alium finem traditionum defen-

(*l*) *Dan. XI. 38.*

(*m*) Quæ hîc ſequuntur, diverſa & prolixiora ſunt in ed. Witt. β. usque ad ſequentem §.

defendere, quòd videlicet mereantur remiſſionem peccatorum, gratiam aut juſtificationem. Quid hoc aliud eſt, quam colere Deum auro & argento & rebus pretioſis, id eſt, ſentire, quòd Deus fiat placatus varietate veſtitus, ornamentorum & ſimilibus ritibus, quales ſunt infiniti in traditionibus humanis?

4. Paulus ad Coloſſenſes ſcribit (n), traditiones *habere ſpeciem ſapientiæ.* Et habent profectò. Nam εὐταξία illa valde decet in Eccleſia, eamque ob cauſam neceſſaria eſt, ſed humana ratio, quia non intelligit juſtitiam fidei, naturaliter affingit, quòd talia opera juſtificent homines, quod reconcilient Deum, &c. Sic ſentiebat vulgus inter Iſraëlitas, & hac opinione augebant tales ceremonias, ſicut apud nos in monaſteriis creverunt. Sic judicat humana ratio etiam de exercitiis corporis, de jejuniis, quorum finis cum ſit, coërcere carnem, ratio affingit finem, quòd ſint cultus, qui juſtificent. Sicut Thomas ſcribit (o), *jejunium valere ad deletionem & prohibitionem culpæ.* Hæc ſunt verba Thomæ. Ita ſapientiæ ac juſtitiæ ſpecies in talibus operibus decipit homines. Et accedunt exempla Sanctorum, quos, dum ſtudent imitari homines, imitantur plerumque externa exercitia, non imitantur fidem eorum.

5. Poſtquam fefellit homines hæc ſpecies ſapientiæ ac juſtitiæ, deinde ſequuntur infinita incommoda, obſcuratur Evangelium de juſtitia fidei in Chriſtum, & ſuccedit vana fiducia talium operum. Deinde obſcurantur præcepta Dei, hæc opera arrogant ſibi titulum perfectæ & ſpiritualis vitæ, & longe præferuntur operi-

(n) *Coloſſ. II. 23.*
(o) 2 part. ſec. qu. 147. art. 1. 3. & 7.

operibus præceptorum Dei, ut operibus ſuæ cujusque vocationis, adminiſtrationi Reipublicæ, adminiſtrationi œconomiæ, vitæ conjugali, educationi liberorum. Hæc præ illis ceremoniis judicantur eſſe prophana, ita ut cum quâdam dubitatione conſcientiæ à multis exerceantur. Conſtat enim, multos deſerta adminiſtratione reipublicæ, deſerto conjugio, illas obſervationes amplexos eſſe tanquam meliores & ſanctiores. Neque hoc ſatis eſt. Ubi occupavit animos perſuaſio, quòd tales obſervationes ad juſtificationem neceſſariæ ſint, miſerè vexantur conſcientiæ, quia non poſſunt omnes obſervationes exacte præſtare. Nam quotusquisque numerare omnes potuit? Extant immenſi libri, imo Bibliothecæ totæ, nullam ſyllabam de Chriſto, de fide in Chriſtum, de bonis operibus ſuæ cujusque vocationis continentes, ſed tantùm colligentes traditiones & harum interpretationes, quibus interdum exacerbantur, interdum relaxantur. Quomodo torquetur vir optimus Gerſon (*p*), dum quærit gradus & latitudines præceptorum, nec tamen poteſt conſtituere ἐπιέικειαν in gradu certo. Interim graviter deplorat pericula piarum conſcientiarum, quæ parit hæc acerba interpretatio traditionum.

6. Nos igitur contra illam ſpeciem ſapientiæ & juſtitiæ in humanis ritibus, quæ fallit homines, muniamus nos verbo Dei, & primum ſciamus, eas neque remiſſionem peccatorum, neque juſtificationem mereri coram Deo, neque ad juſtificationem neceſſarias eſſe. Teſtimonia quædam ſupra citavimus. Et plenus eſt Paulus. (*q*) Ad Col. 2. clare dicit: *Nemo vos judi-*

 cet

(*p*) in tr. de vitâ ſpirituali animæ lect. 2. f. 16. coroll. 7. f. 23. lect. 5. f. 61. lect. 6. f. 63. T. 3. edit. Antvverp.

(*q*) *Col. II. 16, 17.*

cet in cibo, potu, aut ſtato feſto, aut novilunio, aut ſabbatis, quæ ſunt umbræ futurorum, corpus autem Chriſti. Atque hîc ſimul & legem Moyſi & traditiones humanas complectitur, ne adverſarii eludant hæc teſtimonia, ut ſolent, quòd Paulus tantum de lege Moyſi loquatur. Ille vero hic clarè teſtatur, ſe loqui de traditionibus humanis. Quanquam, quid dicant adverſarii, non vident. Si Evangelium negat, ceremonias Moyſi, quæ erant divinitus inſtitutæ, juſtificare, quantò minus juſtificant traditiones humanæ?

7. Nec habent Epiſcopi poteſtatem inſtituendi cultus tanquam juſtificantes aut neceſſarios ad juſtificationem. Imo Apoſtoli Act. 15. (r) dicunt? *Quid tentatis Deum, imponentes jugum*, &c. ubi velut magnum peccatum accuſat Petrus, hoc conſilium onerandæ Eccleſiæ. Et ad Galat. 5. (s) vetat Paulus *iterum ſervituti ſubjici.* Volunt igitur Apoſtoli, in Eccleſiâ manere hanc libertatem, ne judicentur ulli cultus legis aut traditionum neceſſarii eſſe, ſicut in lege fuerunt neceſſariæ ceremoniæ ad tempus, ne obſcuretur juſtitia fidei, ſi judicent homines, cultus illos mereri juſtificationem, aut ad juſtificationem neceſſarios eſſe. Multi varias ἐπιεικείας quærunt in traditionibus, ut conſcientiis medeantur, neque tamen certos gradus reperiunt, per quos explicent conſcientias ex his vinculis. Verum ſicut Alexander ſolvit Gordium nodum, quem, cùm explicare non poſſet, gladio ſemel diſſecuit, ita Apoſtoli ſemel liberant conſcientias traditionibus, præſertim, ſi tradantur ad promerendam juſtificationem. Huic doctrinæ cogunt nos Apoſtoli adverſari docendo & exemplis. Cogunt nos docere, quòd traditiones non

(r) *Act. XV. 10.* (s) *Gal. V. 1.*

non justificent, quòd non sint necessariæ ad justificationem, quòd nemo debeat condere aut recipere traditiones hâc opinione, quòd mereantur justificationem. Tunc etiamsi quis observat, observet sine superstitione tanquam politicos mores, sicut sine superstitione aliter vestiuntur milites, aliter Scholastici. Apostoli violant traditiones, & excusantur a Christo. Erat enim exemplum ostendendum Pharisæis, quòd illi cultus essent inutiles. Et si quas traditiones parum commodas omittunt nostri, satis nunc excusati sunt, cùm requiruntur, tanquam promereantur justificationem. Talis enim opinio in traditionibus est impia.

8. Cæterum traditiones veteres factas in Ecclesiâ utilitatis & tranquillitatis causâ libenter servamus, easque interpretamur πρὸς τὸ ἐυφημότερον (t), exclusâ opinione, quæ sentit, quòd justificent. Ac falsò nos accusant inimici nostri, quòd bonas ordinationes, quòd disciplinam Ecclesiæ aboleamus. Verè enim prædicare possumus, publicam formam Ecclesiarum apud nos honestiorem esse, quàm apud adversarios. Et, si quis rectè expendere velit, veriùs servamus Canones, quàm adversarii. Apud adversarios Missas faciunt sacrificuli inviti & mercede conducti & plerumque tantùm mercedis causa, canunt Psalmos, non ut discant aut orent, sed cultûs causa, quasi illud opus sit cultus aut certè mercedis causa. Apud nos utuntur cœna Domini, multi singulis dominicis, sed prius instituti, explorati & absoluti. Pueri canunt Psalmos, ut discant, canit & populus, ut vel discat, vel oret. Apud adversarios nulla prorsus est κατήχησις puerorum, de quâ quidem præcipiunt Canones. Apud nos

(t) h. e. in meliorem partem,

nos coguntur Paſtores & Miniſtri Eccleſiarum publicè inſtituere & audire pueritiam. Et hæc ceremonia optimos fructus parit. Apud adverſarios in multis regionibus toto anno nullæ habentur conciones, præterquam in quadrageſima. Atqui præcipuus cultus Dei eſt, docere Evangelium. Et cum concionantur adverſarii, dicunt de traditionibus humanis, de cultu ſanctorum & ſimilibus nugis, quas jure faſtidit populus. Itaque deſeruntur ſtatim initio, poſtquam recitatus eſt Evangelii textus. Pauci quidam meliores nunc de bonis operibus dicere incipiunt. De juſtitia fidei, de fide in Chriſtum, de conſolatione conſcientiarum nihil dicunt. Imò hanc ſaluberrimam Evangelii partem lacerant convitiis. E contra in noſtris Eccleſiis omnes conciones in his locis conſumuntur, de pœnitentia, de timore DEI, de fide in CHRISTUM, de juſtitiâ fidei, de conſolatione conſcientiarum per fidem, de exercitiis fidei, de oratione, qualis eſſe debeat, & quod certo ſtatuendum ſit, quòd ſit efficax, quod exaudiatur, de cruce, de dignitate magiſtratuum & omnium civilium ordinationum, de diſcrimine regni CHRISTI ſeu regni ſpiritualis & politicarum rerum, de conjugio, de educatione & inſtitutione puerorum, de caſtitate, de omnibus officiis caritatis. Ex hoc ſtatu Eccleſiarum judicari poteſt, nos diſciplinam Eccleſiaſticam & pias ceremonias & bonos mores Eccleſiaſticos diligenter conſervare.

9. Ac de mortificatione carnis & diſciplinâ corporis ita docemus, ſicut narrat confeſſio, quòd vera & non ſimulata mortificatio fiat per crucem & afflictiones, quibus Deus exercet nos. In his obediendum

eſt

eſt voluntati Dei, ſicut ait Paulus: (u) *Exhibete corpora veſtra hoſtiam,* &c. Et hæc ſunt ſpiritualia exercitia timoris & fidei. Verum præter hanc mortificationem, quæ fit per crucem, eſt & voluntarium quoddam exercitii genus neceſſarium, de quo Chriſtus ait: (x) *Cavete, ne corda veſtra graventur crapula.* Et Paulus (y): *Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo,* &c. Et hæc exercitia ſuſcipienda ſunt, non quòd ſint cultus juſtificantes, ſed ut coërceant carnem, ne ſaturitas obruat nos & reddat ſecuros & otioſos, quâ ex re fit, ut affectibus carnis indulgeant & obtemperent homines. Hæc diligentia debet eſſe perpetua, quia habet perpetuum mandatum Dei. Et illa præſcripta forma certorum ciborum ac temporum nihic facit ad coërcendam carnem. Eſt enim delicatior & ſumptuoſior quàm reliqua convivia. Et ne adverſarii quidem obſervant formam in Canonibus traditam.

10. Multas & difficiles diſputationes habet hic locus de traditionibus, ac nos reipſa experti ſumus, traditiones vere eſſe laqueos conſcientiarum. Cùm exiguntur tanquam neceſſariæ, miris modis cruciant conſcientias, prætermittentes aliquam obſervationem. Rurſus abrogatio ſua habet incommoda, ſuas quæſtiones. Sed nos facilem & planam cauſam habemus, quia adverſarii damnant nos, quòd docemus, traditiones humanas non mereri remiſſionem peccatorum. Item requirunt univerſales traditiones, quas ſic vocant, tanquam neceſſarias ad juſtificationem. Hîc habemus Patronum conſtantem Paulum, qui ubique contendit, has obſervationes neque juſtificare, neque neceſſa-

(u) *Rom. XII. 1.* (x) *Luc. XXI. 34.*
(y) *1. Cor. IX. 27.*

necessarias esse supra justitiam fidei. Et tamen usum libertatis in his rebus ita moderandum esse docemus, ne imperiti offendantur & propter abusum libertatis fiant iniquiores veræ doctrinæ Evangelii, neve sine probabili causa mutetur aliquid in usitatis ritibus, sed ut propter alendam concordiam serventur veteres mores, qui sine peccato aut sine magno incommodo servari possunt. Et in hoc ipso conventu satis ostendimus, nos propter caritatem ἀδιάφορα non gravatim observaturos esse cum aliis, etiamsi quid incommodi haberent, sed publicam concordiam, quæ quidem sine offensione conscientiarum fieri posset, judicavimus omnibus aliis commodis anteferendam esse. Sed de hâc totâ re paulò post etiam dicemus, cum de votis & de potestate Ecclesiastica disputabimus.

11. Articulum XVI. recipiunt adversarii sine ulla exceptione, in quo confessi sumus, quod liceat Christiano gerere magistratus, exercere judicia ex imperatoriis legibus seu aliis præsentibus legibus, supplicia jure constituere, jure bella gerere, militare, jure contrahere, tenere proprium, jusjurandum postulantibus magistratibus dare, contrahere matrimonium, denique, quòd legitimæ ordinationes civiles sint bonæ creaturæ Dei, & ordinationes divinæ, quibus tuto Christianus uti potest. Hic totus locus de discrimine regni Christi & regni civilis literis nostrorum utiliter illustratus est, quòd regnum Christi sit spirituale, hoc est, in corde notitiam Dei, timorem Dei, & fidem, justitiam æternam & vitam æternam inchoans, interim foris sinat nos uti politicis ordinationibus legitimis quarumcunque gentium, inter quas vivimus, sicut sinit nos uti medicinâ, aut Architectonicâ aut cibo, potu, aëre. Nec fert Evangelium novas leges de statu

civili,

civili, ſed præcipit, ut præſentibus legibus obtemperemus, ſive ab Ethnicis, ſive ab aliis conditæ ſint, & hâc obedientiâ caritatem jubet exercere. Inſaniebat enim Caroloſtadius (z), qui nobis imponebat leges judiciales Moyſi. De his rebus ideò copioſius ſcripſerunt noſtri, quia Monachi multas pernicioſas opiniones ſparſerunt in Eccleſiam. Vocaverunt politiam Evangelicam communionem rerum, dixerunt eſſe conſilia, non tenere proprium, non ulciſci. Hæ opiniones valdè obſcurant Evangelium & regnum ſpirituale, & ſunt periculoſæ rebuspublicis. Nam Evangelium non diſſipat politiam aut œconomiam, ſed multò magis approbat, & *non ſolum propter pœnam, ſed etiam propter conſcientiam* jubet illis parere tanquam divinæ ordinationi (a).

12. Julianus Apoſtata, Celſus & plerique alii objecerunt Chriſtianis, quòd Evangelium diſſiparet reſpublicas, quia prohiberet vindictam, & alia quædam traderet parum apta civili ſocietati. Et hæ quæſtiones mire exercuerunt Origenem (b), Nazianzenum (c) & alios, cùm quidem facilimè explicari poſſint, ſi ſciamus, Evangelium non ferre leges de ſtatu civili, ſed eſſe remiſſionem peccatorum, & inchoationem vitæ æternæ in cordibus credentium, cæterùm non ſolum externas politias approbare, ſed nos etiam ſubjicere illis, ſicut neceſſariò ſubditi ſumus legibus temporum, vicibus hyemis & æſtatis tanquam divinis ordinatio-

(z) *Vide Lutheri Bedencken, ob man nach Moſe oder Kayſerlichen Rechten rathen und urtheilen ſolle?* T. 2. Jen. Germ. f. 480. Adde Gerhardum de lege cer. & for. §. 39.

(a) *Rom. XIII. 5.*

(b) L. 7. contra Celſum.

(c) Vide Gregorium Naz. in invectivis in Julianum Imp. T. 1. Op. f. 49. T. 1. Op. f. 49. edit. Colon.

dinationibus. Evangelium prohibet vindictam privatam. Idque hoc consilio Christus toties inculcat, ne Apostoli putarent, se imperia debere istis eripere, qui alioqui tenebant, sicut Judæi de regno Messiæ somniabant, sed, ut scirent se de regno spirituali docere oportere, non mutare civilem statum. Itaque privata vindicta non consilio, sed præcepto prohibetur, Matth. 5. (*d*) & Rom. 12. (*e*) Publica, quæ fit ex officio magistratus, non dissvadetur, sed præcipitur, & est opus Dei, juxta Paulum Rom. 13. (*f*) Jam publicæ vindictæ species sunt, judicia, supplicia, bella, militia. De his rebus quàm male judicaverint multi scriptores, constat, quia in hoc errore fuerunt, Evangelium externam quandam, novam & monasticam politiam esse, nec viderunt, Evangelium cordibus afferre justitiam æternam, foris autem probare statum civilem.

13. Vanissimum & hoc est, quòd sit perfectio Christiana, non tenere proprium. Nam perfectio Christiana est sita non in contemtu civilium ordinationum, sed in motibus cordis, in magno timore Dei, in magnâ fide, sicut Abraham, David, Daniel etiam in magnis opibus atque imperiis non minus perfecti erant, quàm ulli Eremitæ. Sed Monachi illam externam hypocrisin offuderunt oculis hominum, ne videri posset, in quibus rebus sit vera perfectio. Quibus laudibus vexerunt communionem rerum, quasi Evangelicam? At hæ laudes plurimum habent periculi, præsertim, cùm longè dissentiant à scripturis. Scriptura enim non præcipit, ut res sint communes, sed lex Decalogi, cum inquit (*g*): *Non furtum facies*, dominia distinguit, &

(*d*) *Matth. V. 39. 40. 41.* (*e*) *Rom. XII. 20.*
(*f*) *Rom. XIII. 1. seqq.* (*g*) *Ex. XX. 15.*

& ſuum quemque tenere jubet. Plane furebat Wiglefus, qui negabat, licere ſacerdotibus tenere proprium. Sunt infinitæ diſputationes de contractibus, de quibus nunquam ſatisfieri bonis conſcientiis poteſt, niſi ſciant hanc regulam, quòd Chriſtiano liceat uti civilibus ordinationibus ac legibus. Hæc regula tuetur conſcientias, cùm docent, eatenus licitos eſſe contractus coram Deo, quatenus eos magiſtratus ſeu leges approbant.

14. Hîc totus locus rerum politicarum à noſtris ità patefactus eſt, ut plurimi boni viri, qui verſantur in republica, & in negotiis prædicaverint ſe magnopere adjutos eſſe, qui antea Monachorum opinionibus vexati dubitabant, utrum illa civilia officia & negotia Evangelium permitteret. Hæc ideo recitavimus, ut etiam exteri intelligant, hoc doctrinæ genere, quod nos ſequimur, non labefactari, ſed multò magis muniri autoritatem magiſtratuum & dignitatem omnium ordinationum civilium, quarum rerum magnitudo fatuis illis opinionibus monaſticis mirificè antea fuit obſcurata, quæ longè præferebant hypocriſin paupertatis & humilitatis politiæ & œconomiæ, cùm hæ mandatum Dei habeant, illa communio Platonica non habeat mandatum Dei.

15. Articulum XVII. recipiunt adverſarii ſine exceptione, in quo confitemur Chriſtum in conſummatione mundi appariturum eſſe, ac mortuos omnes reſuſcitaturum, & piis æternam vitam & æterna gaudia daturum, impios verò condemnaturum eſſe, ut cum diabolo ſine fine crucientur.

16. Articulum XVIII. recipiunt adverſarii de libero arbitrio, etſi quædam addunt teſtimonia parum apta ad eam cauſam. Addunt & declamationem,

quòd non ſit nimium tribuendum libero arbitrio cum Pelagianis, neque omnem ei libertatem adimendam eſſe cum Manichæis. Præclarè ſanè. Sed quid intereſt inter Pelagianos & adverſarios noſtros? cum utrique ſentiant, homines ſine Spiritu Sancto poſſe Deum diligere, & præcepta Dei facere quoad ſubſtantiam actuum, mereri gratiam ac juſtificationem operibus, quæ ratio per ſe efficit ſine Spiritu Sancto. Quàm multa abſurda ſequuntur ex his Pelagianis opinionibus, quæ in ſcholis magna autoritate docentur. Has Auguſtinus, ſequens Paulum, magna contentione refutat, cujus ſententiam ſupra in articulo de juſtificatione recitavimus. Neque verò adimimus humanæ voluntati libertatem. Habet humana voluntas libertatem in operibus & rebus deligendis, quas ratio per ſe comprehendit. Poteſt aliquo modo efficere juſtitiam civilem, ſeu juſtitiam operum, poteſt loqui de Deo, exhibere Deo certum cultum, externo opere obedire magiſtratibus, parentibus, in opere externo eligendo poteſt continere manus à cæde, ab adulterio, à furto. Cùm reliqua ſit in natura hominis ratio & judicium de rebus ſenſui ſubjectis, reliquus eſt etiam delectus earum rerum & libertas & facultas efficiendæ juſtitiæ civilis. Id enim vocat ſcriptura juſtitiam carnis, quam natura carnalis, hoc eſt, ratio per ſe efficit ſine Spiritu ſancto, quanquam tanta eſt vis concupiſcentiæ, ut malis affectibus ſæpius obtemperent homines, quàm recto judicio, & diabolus, qui eſt *efficax in impiis*, ut ait Paulus (*h*), non deſinit incitare hanc imbecillem naturam ad varia delicta, hæ cauſæ ſunt, quare & civilis juſtitia rara ſit inter homines, ſicut videmus, ne ipſos quidem Philoſophos eam conſecutos eſſe, qui videntur eam expetiviſſe. Illud autem falſum

(*h*) *Eph.* II. 2.

ſum eſt, non peccare hominem, qui facit opera præceptorum extra gratiam. Et addunt amplius, talia opera etiam de congruo mereri (*i*) remiſſionem peccatorum ac juſtificationem. Nam humana corda ſine Spiritu Sancto ſunt ſine timore Dei, ſine fiducia erga Deum, non credunt, ſe exaudiri, ſibi ignoſci, ſe juvari & ſervari à Deo. Igitur ſunt impia. Porrò arbor mala non poteſt ferre bonos fructus. Et *ſine fide impoſſibile eſt* (*k*), *Deo placere.*

17. Igitur etiamſi concedimus libero arbitrio libertatem & facultatem externa opera legis efficiendi, tamen illa ſpiritualia non tribuimus libero arbitrio, ſcilicet verè timere Deum, verè credere Deo, verè ſtatuere ac ſentire, quod Deus nos reſpiciat, exaudiat, ignoſcat nobis, &c. Hæc ſunt vera opera primæ tabulæ, quæ non poteſt humanum cor efficere ſine Spiritu ſancto, ſicut ait Paulus (*l*): *Animalis homo*, hoc eſt, homo tantum naturalibus viribus utens, *non percipit ea, quæ Dei ſunt.* Et hoc judicari poteſt, ſi conſiderent homines, quomodo corda de voluntate Dei ſentiant, utrum verè ſtatuant, ſe reſpici & exaudiri à Deo. Hanc fidem difficile eſt & ſanctis retinere, tantum abeſt, ut ſit in impiis. Concipitur autem, ut ſupra diximus, cùm corda perterrefacta Evangelium audiunt & conſolationem concipiunt.

18. Prodeſt igitur iſta diſtributio, in quâ tribuitur libero arbitrio juſtitia civilis, & juſtitia ſpiritualis gubernationi Spiritus ſancti in renatis. Ita enim retinetur pædagogia, quia omnes homines pariter debent ſcire, & quòd Deus illam civilem juſtitiam requirat, & quòd aliquo modo præſtare eam poſſimus. Et tamen

(*i*) *talibus operibus neceſſariò deberi.* Ita ed. Witt. β.

(*k*) *Hebr. XI. 6.*

(*l*) *1. Cor. II. 14.*

men oſtenditur diſcrimen inter juſtitiam humanam & ſpiritualem, inter Philoſophicam & doctrinam Spiritûs ſancti, & intelligi poteſt, ad quid opus ſit Spiritu ſancto. Neque hæc diſtributio à nobis inventa eſt, ſed ſcriptura clariſſime tradit eam. Tractat eam & Auguſtinus (*m*), & eſt recens egregiè tractata à Guilielmo Pariſienſi (*n*), ſed ſceleſtè obruta eſt ab iſtis, qui ſomniaverunt, homines legi Dei obedire poſſe ſine Spiritu ſancto, dari autem Sp. Sanctum, ut accedat reſpectus meritorii.

19. Articulum XIX. recipiunt adverſarii, in quo confitemur, quòd, etſi unus ac ſolus Deus condiderit univerſam naturam, & conſervet omnia, quæ exiſtunt, tamen cauſa peccati ſit voluntas in diabolo & hominibus, avertens ſe à Deo, juxta dictum Chriſti de diabolo (*o*): *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur.*

20. In Articulo XX. diſerte ponunt hæc verba, quòd rejiciant & improbent hoc, quod dicimus, quòd non mereantur homines remiſſionem peccatorum bonis operibus. Hunc articulum clarè prædicant, ſe rejicere & improbare. Quid in re tam manifeſta dicendum eſt? Hîc apertè oſtendunt architecti confutationis, quo ſpiritu agantur. Quid eſt enim certius in Eccleſia, quàm quòd remiſſio peccatorum contingat gratis propter Chriſtum, quòd Chriſtus ſit *propitiatio pro peccatis* (*p*), non noſtra opera, ſicut Petrus (*q*) inquit: *Huic omnes Prophetæ perhibent teſtimonium, in nomine ipſius accipere remiſſionem peccatorum omnes, qui credunt in eum.* Huic Eccleſiæ

(*m*) ſive autor hypognoſt. T. 7. edit. Baſil. & T. 10. edit. Paris. app. f. 14.

(*n*) in ſumma virtutum & vitiorum ſeu lib. de virtutibus.

(*o*) *Joh. VIII. 44.*

(*p*) *1. Joh. II. 2.*

(*q*) *Act. X. 43.*

Ecclesiæ Prophetarum assentiamur potius, quàm istis perditis Scriptoribus confutationis, qui tam impudenter blasphemant Christum. Nam etiamsi qui fuerunt Scriptores, qui senserunt, post remissionem peccatorum homines justos esse coram Deo, non fide, sed ipsis operibus, tamen hoc non senserunt, quòd ipsa remissio peccatorum contingat propter opera nostra, non gratis propter Christum. Non ferenda est igitur blasphemia, tribuere honorem Christi nostris operibus. Nihil pudet jam istos Theologos, si talem sententiam in Ecclesia audent ferre. Neque dubitamus, quin optimus Imperator ac plerique Principum hunc locum nullo modo fuerint in confutatione relicturi, si essent admoniti. Infinita hoc loco testimonia ex Scriptura, ex Patribus citare possemus. Verum & supra satis multa de hâc re diximus. Et nihil opus est pluribus testimoniis illi, qui scit, quare Christus nobis donatus sit, qui scit, Christum esse propitiationem pro peccatis nostris. Esaias (r) inquit: *Posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrûm.* Adversarii contra docent, Deum ponere iniquitates nostras non in Christo, sed in nostris operibus. Neque hîc dicere libet, qualia opera doceant. Videmus, horribile decretum (s) contra nos compositum esse, quod magis terreret nos, si de ambiguis, aut levibus rebus contenderemus. Nunc cùm conscientiæ nostræ intelligant, damnari ab adversariis manifestam veritatem, cujus propugnatio Ecclesiæ necessaria est, & amplificat gloriam Christi, facile terrores mundi contemnimus, & ingenti animo, si quid erit patiendum propter gloriam Christi, propter utilitatem Ecclesiæ, feremus. Quis non gaudeat mori

(r) *Esa. LIII. 6.*

(s) in Comitiis Augustanis 1530.

mori in confeſſione horum articulorum, quòd remiſſionem peccatorum fide conſequamur gratis propter Chriſtum, quòd operibus noſtris non mereamur remiſſionem peccatorum? Nullam habebunt ſatis firmam conſolationem conſcientiæ piorum adverſus terrores peccati & mortis & adverſus diabolum ſollicitantem ad deſperationem, ſi non ſciant, ſe debere ſtatuere, quòd gratis propter Chriſtum habeant remiſſionem peccatorum. Hæc fides ſuſtentat & vivificat corda in illo aſperrimo certamine deſperationis. Digna igitur cauſa eſt, propter quam nullum recuſemus periculum. *Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito*, quisquis aſſentiris confeſſioni noſtræ, cum adverſarii terroribus, cruciatibus, ſuppliciis conantur excutere tibi tantam conſolationem, quæ univerſæ Eccleſiæ in hoc noſtro articulo propoſita eſt. Non deerunt quærenti teſtimonia Scripturæ, quæ confirmabunt animum. Nam Paulus totâ voce, ut dicitur, clamitat, Rom. 3. & 4. (t) *gratis remitti peccata propter Chriſtum.* Ideo inquit, *ex fide juſtificamur, & gratis, ut firma ſit promiſſio*, id eſt, ſi ex noſtris operibus penderet promiſſio, non eſſet firma. Si propter noſtra opera daretur remiſſio peccatorum, quando ſciremus, eam nos conſecutos eſſe? quando reperiret opus conſcientia territa, quod ſtatueret ad placandam iram Dei ſufficere? Sed ſupra de tota re diximus. Inde lector ſumat teſtimonia. Nam hanc non diſputationem ſed querelam indignitas rei nobis expreſſit, quòd hoc loco diſerte poſuerunt, ſe improbare hunc noſtrum articulum, quòd remiſſionem peccatorum conſequamur non propter opera noſtra, ſed fide & gratis propter Chriſtum. Adverſarii etiam addunt

(t) *Rom. III. 24. IV. 16.*

dunt teſtimonia ſuæ condemnationi. Et operæ pretium eſt, unum atque alterum recitare. Allegant ex Petro (*u*): *Studete firmam facere vocationem veſtram*, &c. Jam vides, lector, adverſarios noſtros non perdidiſſe operam in diſcenda Dialectica, ſed habere artificium ratiocinandi ex Scripturis prorſus, quidquid libet. *Facite firmam vocationem veſtram per bona opera.* Igitur opera merentur remiſſionem peccatorum. Sane concinna erit argumentatio. Si quis ſic ratiocinetur de reo capitalis pœnæ, cui pœna remiſſa eſt: Magiſtratus præcipit, ut in poſterum abſtineas ab alieno, igitur per hoc meritus es condonationem pœnæ, quod nunc ab alieno abſtines. Sic argumentari, eſt ex non cauſa cauſam facere. Nam Petrus loquitur de operibus ſequentibus remisſionem peccatorum, & docet, quare ſint facienda, ſcilicet, ut ſit firma vocatio, hoc eſt, ne vocatione ſuâ excidant, ſi iterum peccent. Facite bona opera, ut perſeveretis in vocatione, ne amittatis dona vocationis, quæ prius contigerunt, non propter ſequentia opera, ſed jam retinentur fide, & fides non manet in his, qui amittunt Spiritum ſanctum, qui abjiciunt pœnitentiam, ſicut ſupra diximus, fidem exiſtere in pœnitentia. Addunt alii teſtimonia non melius cohærentia. Poſtremò dicunt, hanc opinionem ante mille annos Auguſtini tempore damnatam eſſe. Id quoque falſiſſimum eſt. Semper enim Eccleſia Chriſti ſenſit, remiſſionem peccatorum gratis contingere. Imo Pelagiani damnati ſunt, qui gratiam propter opera noſtra dari contendebant. Cæterùm ſuprà ſatis oſtendimus, quòd ſentiamus, bona opera neceſſariò ſequi debere fidem. *Non enim abolemus legem*, inquit Paulus, (*x*) *ſed ſtabilimus*, quia, cùm fide accepimus Sp. Sanctum,

(*u*) 2. *Petr. I.* 10. (*x*) *Rom. III.* 31.

ctum, necessariò sequitur legis impletio, quæ subinde crescit, dilectio, patientia, castitas & alii fructus spiritus.

IX. De Invocatione Sanctorum.

1. ARticulum XXI. simpliciter damnant, quòd invocationem sanctorum non requirimus. Nec ullo in loco prolixius rhetoricantur. Neque tamen aliud quicquam efficiunt, quàm, sanctos honorandos esse, item sanctos, qui vivunt, orare pro aliis, quasi vero propterea necessaria sit invocatio mortuorum sanctorum. Allegant Cyprianum (*y*), quod vivum Cornelium rogaverit, *ut discedens pro fratribus oret.* Hoc exemplo probant mortuorum invocationem. Citant & Hieronymum contra Vigilantium (*z*): *In hac arena,* inquiunt, *ante mille & centum annos vicit Hieronymus Vigilantium.* Sic triumphant adversarii, quasi jam sit debellatum, nec vident isti asini, apud Hieronymum contra Vigilantium nullam extare syllabam de invocatione. Loquitur de honoribus sanctorum, non de invocatione. Neque reliqui veteres Scriptores ante Gregorium (*a*) fecerunt mentionem invocationis. Certe hæc invocatio cum his opinionibus, quas nunc docent adversarii de applicatione meritorum, non habet testimonia veterum Scriptorum.

2. Confessio nostra probat honores sanctorum. Nam hic triplex honos probandus est. Primus est gratiarum actio. Debemus enim Deo gratias agere, quòd ostenderit exempla misericordiæ, quod significaverit, se velle salvare homines, quòd dederit doctores aut alia dona Ecclesiæ. Et hæc dona, ut sunt maxima, amplificanda

(*y*) ep. 57. ad Cornelium, sub finem f. 96. edit Baluz.
(*z*) binis epistolis T. 2. op. f. 118. edit. Basil. T. 4. f. 275. ed. Paris.
(*a*) Nazianzenum.

canda ſunt, & laudandi ipſi ſancti, qui his donis fideliter uſi ſunt, ſicut Chriſtus laudat fideles negotiatores (*b*). Secundus cultus (*c*) eſt confirmatio fidei noſtræ, cùm videmus Petro condonari negationem, erigimur & nos, ut magis credamus, quòd verè *gratia exuberet ſupra peccatum* (*d*). Tertius honos eſt imitatio, primum fidei, deinde cæterarum virtutum, quas imitari pro ſua quisque vocatione debet. Hos veros honores non requirunt adverſarii. Tantum de invocatione, quæ etiamſi nihil haberet periculi, (*e*) tamen non eſt neceſſaria, rixantur.

3. Præterea & hoc largimur, quod Angeli orent pro nobis. Extat enim teſtimonium Zachariæ 1. (*f*) ubi Angelus (*g*) orat: *Domine exercituum, usque quo tu non miſereberis Jeruſalem*, &c. De ſanctis etſi concedimus, quod ſicut vivi orant pro Eccleſia univerſa in genere, ita in cœlis orent pro Eccleſia in genere, tametſi teſtimonium nullum de mortuis orantibus extat in Scripturis, præter illud ſomnium ſumtum ex libro Macchabæorum poſteriore (*h*).

4. Porrò, ut maximè pro Eccleſia orent Sancti, tamen non ſequitur, quòd ſint invocandi. Quanquam confeſſio noſtra hoc tantum affirmat, quòd ſcriptura non doceat Sanctorum invocationem ſeu petere à ſanctis

(*b*) *Matth. XXV. 20. ſqq.*

(*c*) erga Deum, non ſanctos.

(*d*) *Rom. V. 20.*

(*e*) Vide infra p. 305.

(*f*) *Zach. I. 12.*

(*g*) Aſt Angelus hic increatus eſt, qui, ſi oravit pro populo, quidni & Angelorum creatorum cohors ipſum imitetur & ſuis precibus? Nota, in refutatione Aug. Conf. hunc locum de Angelo creato explicari, & forſan κατ' ἄνθρωπον ſaltem id & hîc fieri.

(*h*) *XV. 14.*

ctis auxilium. Cùm autem neque præceptum, neque promiſſio, neque exemplum ex Scripturis de invocandis Sanctis afferri poſſit, ſequitur, conſcientiam nihil poſſe certi de illa invocatione habere. Et cum oratio debeat ex fide fieri, quomodo ſcimus, quod Deus approbet illam invocationem? Unde ſcimus ſine teſtimonio Scripturæ, quod ſancti intelligant ſingulorum preces? Quidam planè tribuunt divinitatem ſanctis, videlicet, quod tacitas cogitationes mentium in nobis cernant. Diſputant de matutina & veſpertina cognitione *(i)*, fortaſſis, quia dubitant, utrum mane, an veſperi audiant. Hæc comminiſcuntur, non ut ſanctos honore afficiant, ſed ut quæſtuoſos cultus defendant. Nihil afferri poteſt ab adverſariis contra hanc rationem, quod, cùm invocatio non habeat teſtimonium ex verbo Dei, non poſſit affirmari, quod ſancti intelligant invocationem noſtram, aut, ut maxime intelligant, quod Deus eam approbet. Quare adverſarii non debebant nos ad rem incertam cogere, quia oratio ſine fide non eſt oratio. Nam, quod allegant Eccleſiæ exemplum, conſtat novum hunc in Eccleſia morem eſſe. Nam veteres orationes etſi mentionem ſanctorum faciunt, non tamen invocant Sanctos. Quanquam etiam illa nova invocatio in Eccleſia diſſimilis eſt invocationi ſingulorum.

5. Deinde adverſarii non ſolum invocationem in cultu ſanctorum requirunt, ſed etiam applicant merita ſanctorum pro aliis, & faciunt ex ſanctis non ſolum deprecatores, ſed etiam Propitiatores. Id nullo modo ferendum eſt. Nam hîc prorſus transfertur in ſanctos proprius honor Chriſti. Faciunt enim eos Mediatores & Pro-

(i) Vide Gabr. Biel in Can. Miſſæ lect. 31.

& Propitiatores, &, quanquàm distinguunt de mediatoribus intercessionis & mediatoribus redemtionis, tamen planè faciunt ex sanctis mediatores redemtionis. Atque etiam illud dicunt sine testimonio scripturæ, quòd sint mediatores intercessionis, quod, ut verecundissimè dicatur, tamen obscurat officium Christi, & fiduciam misericordiæ debitam Christo transfert in sanctos. Fingunt enim homines, Christum duriorem esse, & sanctos placabiliores, & magis confidunt misericordiâ sanctorum, quàm misericordiâ Christi, & fugientes Christum, quærunt sanctos. Ita faciunt ex eis reipsa mediatores redemtionis.

6. Itaque ostendemus, quòd verè faciant ex sanctis non tantum deprecatores, sed propitiatores, hoc est, mediatores redemtionis. Nondum recitavimus hîc vulgi abusus. De doctorum opinionibus adhuc loquimur. Reliqua etiam imperiti judicare possunt. In propitiatore hæc duo concurrunt. Primùm oportet extare verbum Dei, ex quo certo sciamus, quod Deus velit misereri & exaudire invocantes per hunc propitiatorem. Talis extat de Christo promissio (k): *Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* De sanctis nulla extat talis promissio. Quare conscientiæ non possunt certo statuere, quod per sanctorum invocationem exaudiamur. Itaque invocatio illa non fit ex fide. Deinde mandatum etiam habemus, ut invocemus Christum, juxta illud (l): *Venite ad me, qui laboratis,* &c. quod certè nobis quoque dictum est. Et Esaias ait 11. (m) *In die illa stabit radix Jessæ in signum populorum. Ipsum gentes deprecabuntur.* Et Ps. 43. (n) *Vultum*

(k) *Joh. XVI. 24.* (l) *Matth. XI. 28.* (m) *Es. XI. 10.*
(n) *Psal. XLV. 13.*]

Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Et Pſ. 71. (o) *Et adorabunt eum omnes reges terræ.* Et paulo poſt: (p) *orabunt coram eo jugiter.* Et Joh. 5. (q) inquit Chriſtus: *Ut omnes honorificent Filium, ſicut honorificant Patrem.* Et Paulus 1 Theſſ. 2. (r) orans inquit: *Ipſe autem Dominus noſter JEſus Chriſtus & Deus, & Pater noſter exhortetur corda veſtra, & confirmet vos,* &c. At de ſanctorum invocatione quod poſſunt adverſarii præceptum, quod exemplum ex Scripturis afferre? Alterum eſt in propitiatore, quod merita ipſius propoſita ſunt, ut quæ pro aliis ſatisfacerent, quæ aliis donentur imputatione divina, ut per ea, tanquam propriis meritis juſti reputentur, ut ſi quis amicus pro amico ſolvit æs alienum, debitor alieno merito tanquam proprio liberatur. Ita Chriſti merita nobis donantur, ut juſti reputemur fiducia meritorum Chriſti, cùm in eum credimus, tanquam propria merita haberemus.

7. Et ex utroque, nempe ex promiſſione & donatione meritorum oritur fiducia miſericordiæ. Talis fiducia promiſſionis divinæ, item meritorum Chriſti debet afferri ad orandum. Verè enim ſtatuere debemus, & quod propter Chriſtum exaudiamur, & quod ipſius meritis habeamus placatum Patrem. Hîc adverſarii primum jubent invocare ſanctos, cùm neque promiſſionem Dei, neque mandatum, neque exemplum Scripturæ habeant. Et tamen faciunt, ut major fiducia miſericordiæ ſanctorum concipiatur, quàm Chriſti, cùm Chriſtus ad ſe venire juſſerit, non ad ſanctos. Secundo applicant merita ſanctorum aliis, ſicut merita Chriſti. Jubent confidere meritis ſanctorum, quaſi repu-

(o) *Pſal. LXXII. 11.* (p) *V. 15.* (q) *Joh. V. 23.*
(r) *2 Theſſ. II. 16. 17.*

reputemur justi propter merita sanctorum, sicut justi reputamur meritis Christi. Nihil hîc fingimus. In indulgentiis dicunt se applicare merita sanctorum. Et Gabriel (s) interpres Canonis Missæ confidenter pronunciat, nos *ordine instituto à Deo debere ad auxilia sanctorum confugere, ut salvemur eorum meritis & votis.* Hæc sunt verba Gabrielis. Et tamen passim in libris & concionibus adversariorum leguntur absurdiora. Quid est facere propitiatores, si hoc non est? Prorsus æquantur Christo, si confidere debemus, quod meritis eorum salvemur. Ubi autem institutus est ille ordo à Deo, quem dicit iste, quod debeamus ad auxilia sanctorum confugere? Proferat exemplum ex scripturis aut præceptum. Fortassis ex aulis Regum sumunt hunc ordinem, ubi amicis intercessoribus utendum est. At, si Rex constituerit certum (t) intercessorem, non volet ad se causas per alios deferri. Ita cùm Christus sit constitutus Intercessor & Pontifex, cur quærimus alios? Passim usurpatur hæc forma absolutionis: *Passio Domini nostri JEsu Christi, merita beatissimæ virginis Mariæ & omnium sanctorum sint tibi in remissionem peccatorum.* Hîc pronunciatur absolutio, quod non solum meritis Christi, sed meritis aliorum sanctorum reconciliemur & justi reputemur. Quidam è nobis viderunt morientem doctorem Theologiæ, ad quem consolandum adhibitus erat Monachus quispiam Theologus. Is morienti nihil inculcabat, nisi hanc precationem: *Mater gratiæ, nos ab hoste protege, in hora mortis suscipe.* Ut largiamur, quod beata Maria oret pro Ecclesia, num ipsa suscipit animas in morte, num vincit mortem, num vivificat? Quid agit Christus, si hæc

(s) Lect. 30.　　(t) h. e. unicum.

hæc facit beata Maria? quæ etsi est dignissima amplissimis honoribus, tamen non vult, se æquari Christo, sed potius exempla sua nos intueri & amplecti vult. At res loquitur ipsa, quòd publica persuasione beata Virgo prorsus in locum Christi successerit. Hanc invocaverunt homines, hujus misericordia confisi sunt, per hanc voluerunt placare Christum, quasi is non esset Propitiator, sed tantum horrendus Judex & ultor. Nos autem sentimus, quod non sit confidendum, quod merita sanctorum nobis applicentur, quod propter illa Deus nobis reconcilietur, aut reputet nos justos, aut salvet nos (*u*). Tantum enim Christi meritis consequimur remissionem peccatorum, cùm in eum credimus. De aliis sanctis dictum est (*x*): *Unusquisque recipiet mercedem secundum suum laborem*, id est, ipsi inter se donare sua merita alii aliis non possunt, sicut Monachi vendunt suorum ordinum merita. Et Hilarius ait de fatuis virginibus (*y*): *Et, quia prodire obviam fatuæ extinctis lampadibus non possunt, deprecantur eas, quæ prudentes erant, ut oleum mutuent, quibus responderunt, non posse se dare, quia non sit fortè, quod omnibus satis sit, alienis scilicet operibus ac meritis neminem adjuvandum, quia unicuique lampadi suæ emere oleum necesse sit.* Cùm igitur adversarii doceant fiduciam collocare in invocationem sanctorum, cùm neque verbum Dei neque exemplum Scripturæ habeant, cùm applicent merita sanctorum pro aliis non secus ac merita Christi, & proprium Christi honorem in sanctos transferant, neque opiniones eorum de cultu sanctorum, neque consuetu-

(*u*) Hæc paulò aliter effert ed. Witt. β.

(*x*) *1 Cor. III. 8.*

(*y*) Comm. in Matth. XXV. 8. 9. f. 736. ed. Const.

ſuetudinem invocationis recipere poſſumus. Scimus enim, fiduciam in Chriſti interceſſionem collocandam eſſe, quia hæc ſola habet promiſſionem Dei. Scimus, ſolius Chriſti merita propitiationem pro nobis eſſe. Propter Chriſti merita reputamur juſti, cum credimus in eum, ſicut textus ait (z): *Omnes, qui confidunt in eum, non confundentur.* Nec eſt confidendum, quod juſti reputemur meritis beatæ Virginis, aut aliorum ſanctorum (a).

8. Hæret & hic error apud doctos, quod ſingulis ſanctis certæ procurationes commiſſæ ſint, ut Anna divitias largiatur, Sebaſtianus arceat peſtilentiam, Valentinus medeatur morbo comitiali, Georgius tueatur equites. Hæ perſuaſiones planè ſunt ortæ ex ethnicis exemplis. Sic enim apud Romanos putabatur Juno ditare, Febris arcere febrem, Caſtor & Pollux defendere equites, &c. Et fingamus, moderatiſſimè tradi invocationem ſanctorum, tamen, cùm exemplum ſit periculoſiſſimum, quorſum opus eſt eam defendere, cùm nullum habeat mandatum aut teſtimonium ex verbo Dei? Imo nec veterum Scriptorum teſtimonium habet. Primum, quia, ut ſupra dixi, cùm alii mediatores præter Chriſtum quæruntur, collocatur fiducia in alios, obruitur tota notitia Chriſti, idque res oſtendit. Videtur initio mentio ſanctorum, qualis eſt in veteribus orationibus, tolerabili conſilio recepta eſſe. Poſtea ſecuta eſt invocatio, invocationem prodigioſi & plus quam ethnici abuſus ſecuti ſunt. Ab invocatione ad imagines ventum eſt, hæ quoque colebantur, & putabatur eis ineſſe quædam vis, ſicut magi vim ineſſe fingunt

(z) *Jeſ.* XXVIII. 16. *Rom.* IX. 33. X. 11. 1 *Petr.* II. 6.

(a) Hæc paulò aliter efferuntur in edit. Witt. β.

gunt imaginibus ſignorum cœleſtium certo tempore ſculptis. Vidimus in quodam monaſterio ſimulachrum beatæ Virginis, quod, quaſi *αὐτόματον*, arte movebatur, ut videretur aut averſari petentes aut annuere. Et tamen omnium ſtatuarum atque picturarum portenta ſuperant fabuloſæ hiſtoriæ de ſanctis, quæ magna autoritate publice tradebantur. Barbara petit inter tormenta præmium, ne quis invocans ipſam moriatur ſine euchariſtia. Alius totum Pſalterium, ſtans pede in uno, quotidie recitavit. Chriſtophorum pinxit aliquis vir prudens, ut ſignificaret per allegoriam, magnum oportere robur animi eſſe in his, qui ferrent Chriſtum, hoc eſt, qui docerent Evangelium, aut confiterentur, quia neceſſe ſit ſubire maxima pericula. Deinde ſtolidi monachi apud populum docuerunt invocare Chriſtophorum (*b*), quaſi talis polyphemus aliquando extitiſſet (*c*). Cumque ſancti maximas res geſſerint, vel reipublicæ utiles, vel continentes privata exempla, quarum commemoratio tum ad fidem confirmandam, tum ad imitationem in rebus gerendis multum conduceret, has nemo ex veris hiſtoriis conquiſivit. At vero prodeſt audire, quomodo ſancti viri adminiſtraverint respublicas, quos caſus, quæ pericula ſubierint, quomodo ſancti viri Regibus auxilio fuerint in magnis periculis, quomodo docuerint Evangelium, quas habuerint cum hæreticis dimicationes. Proſunt & exempla miſericordiæ, ut, cùm videmus, Petro condonatam eſſe negationem, cùm videmus, Cypriano condonatum eſſe, quòd magus fuiſſet, cùm videmus,

(*b*) Formulam invocationis hujus dat Chemnitius in examine Conc. Trid. P. 3. f. 584.

(*c*) Chriſtophorum nunquam in rerum natura exſtitiſſe, fatetur Baronius in Martyrologio. mentitur! vide 24. jul.

demus, Auguſtinum in morbo expertum vim fidei conſtanter affirmare, quòd verè Deus exaudiat preces credentium. Hujusmodi exempla, quæ vel fidem vel timorem, vel adminiſtrationem reipublicæ continent, proderat recitari. Sed hiſtriones quidam nulla neque fidei neque rerumpublicarum regendarum ſcientiâ præditi confinxerunt fabulas imitatione Poëmatum, in quibus tantùm inſunt ſuperſtitioſa exempla de certis precibus, certis jejuniis, & addita ſunt quædam ad quæſtum facientia, cujusmodi ſunt miracula de roſariis & ſimilibus ceremoniis conficta. Neque opus eſt hîc recitare exempla. Extant enim legendæ, ut vocant, & ſpecula exemplorum, & Roſaria, in quibus pleraque ſunt non diſſimilia veris narrationibus Luciani. His prodigioſis & impiis fabulis applaudunt Epiſcopi, Theologi, Monachi, quia faciunt *πρὸς τὰ ἄλφιτα (d)*. Nos non ferunt, qui, ut Chriſti honos & officium magis conſpici poſſit, non requirimus invocationem ſanctorum, & abuſus in cultu ſanctorum taxamus. Cumque omnes boni viri ubique deſiderent in his abuſibus corrigendis vel Epiſcoporum autoritatem, vel diligentiam concionantium, tamen adverſarii noſtri in confutatione omnino diſſimulant etiam manifeſta vitia, quaſi recepta confutatione velint nos cogere, ut etiam notiſſimos abuſus approbemus. Ita inſidioſe ſcripta eſt confutatio non tantum in hoc loco, ſed fere ubique. Nullus eſt locus, in quo à dogmatibus ſuis diſcernant manifeſtos abuſus. Et tamen apud ipſos, ſi qui ſunt ſaniores, fatentur, multas falſas perſuaſiones hærere in doctrina Scholaſticorum & Canoniſtarum, multos præterea abuſus in tanta inſcitia & negligentia paſto-

(d) ad lùcrandum panem, *ad victum.*

paſtorum irrepſiſſe in Eccleſiam. Neque enim primus fuit Lutherus, qui de publicis abuſibus quereretur. Multi docti & præſtantes viri longe ante hæc tempora deploraverunt abuſus miſſæ, fiduciam obſervationum Monaſticarum, quæſtuoſos cultus ſanctorum, confuſionem doctrinæ de pœnitentia, quàm vel maximè oportebat perſpicuam & explicatam extare in Eccleſia. Ipſi audivimus, excellentes Theologos deſiderare modum in Scholaſtica doctrina, quæ multo plus habet rixarum philoſophicarum, quàm pietatis. Et tamen in his veteres fere propiores ſunt ſcripturæ, quam recentiores. Ita magis magisque degeneravit iſtorum Theologia. Nec alia cauſa fuit multis bonis viris, qui initio amare Lutherum cœperunt, quàm quòd videbant, eum explicare animos hominum ex illis labyrinthis confuſiſſimarum & infinitarum diſputationum, quæ ſunt apud Scholaſticos Theologos & Canoniſtas, & res utiles ad pietatem docere. Quare non fecerunt candide adverſarii, quòd, cùm vellent nos aſſentiri confutationi, diſſimulaverunt abuſus. Ac, ſi vellent Eccleſiæ conſultum maxime iſto in loco, in hac occaſione, debebant hortari optimum Imperatorem, ut de corrigendis abuſibus conſilium caperet, quem quidem non obſcurè animadvertimus cupidiſſimum eſſe bene conſtituendæ & ſanandæ Eccleſiæ. Sed adverſarii non hoc agunt, ut honeſtisſimam & ſanctiſſimam voluntatem Imperatoris adjuvent, ſed, ut nos quoquo modo opprimant. De ſtatu Eccleſiæ multa ſigna oſtendunt, eos parum ſollicitos eſſe. Non dant operam, ut extet apud populum certa quædam ſumma dogmatum Eccleſiaſticorum. Manifeſtos abuſus novâ & inuſitatâ crudelitate defendunt. Nullos patiuntur in Eccleſiis idoneos doctores. Hæc quo ſpectent, boni viri facile judicare poſſunt. Sed

hâc

hâc viâ neque ſuo regno, neque Eccleſiæ bene conſulunt. Nam interfectis bonis doctoribus, oppreſsâ ſanâ doctrinâ, poſtea exiſtent fanatici ſpiritus, quos non poterunt reprimere adverſarii, qui & Eccleſiam impiis dogmatibus perturbabunt, & totam Eccleſiaſticam politiam evertent, quam nos maxime cupimus conſervare. Quare te, optime Imperator Carole, propter gloriam Chriſti, quam nihil dubitamus te cupere ornare atque augere, oramus, ne violentis conſiliis adverſariorum noſtrorum aſſentiaris, ſed, ut quæras alias honeſtas vias concordiæ ita conſtituendæ, ne piæ conſcientiæ graventur, néve ſævitia aliqua in homines innocentes, ſicut hactenus fieri vidimus, exerceatur, néve ſana doctrina in Eccleſia opprimatur. Hoc officium Deo maxime omnium debes, ſanam doctrinam conſervare & propagare ad poſteros, & defendere recta docentes. Id enim poſtulat Deus, cùm Reges ornat nomine ſuo, & Deos appellat inquiens (e): *Ego dixi, Dii eſtis*, ut res divinas, hoc eſt, Evangelium Chriſti in terris conſervari & propagari curent, & tanquam vicarii Dei vitam & ſalutem innocentium defendant.

X. De utraque ſpecie Cœnæ Domini.

1. NOn poteſt dubitari, quin pium ſit, & conſentaneum inſtitutioni Chriſti, & verbis Pauli, uti utraque parte in Cœna Domini. Chriſtus enim inſtituit utramque partem, & inſtituit, non pro parte Eccleſiæ, ſed pro tota Eccleſia. Nam non presbyteri ſolum, ſed tota Eccleſia autoritate Chriſti, nòn autoritate humana utitur Sacramento, idque fateri adverſarios exiſtimamus. Jam, ſi Chriſtus inſtituit pro tota Eccleſia, cur altera ſpecies adimitur parti Eccleſiæ? Cur prohibetur

(e) *Pſal. LXXXII. 6.*

betur uſus alterius ſpeciei? Cur mutatur ordinatio Chriſti? præſertim, cùm ipſe vocet eam teſtamentum ſuum. Quod ſi hominis teſtamentum reſcindere non licet, multo minus Chriſti teſtamentum reſcindere licebit. Et Paulus (*f*) inquit, ſe *à Domino accepiſſe, quod tradidit*. Tradiderat autem uſum utriusque ſpeciei, ſicut clarè oſtendit textus 1 Cor. 11. *Hoc facite*, inquit, primum de corpore, poſtea eadem verba de poculo repetit. Et deinde: *Probet ſeipſum homo, & ſic de pane comedat, & ex poculo bibat*. Hæc ſunt verba diſponentis. Et quidem præfatur, ut qui ſunt uſuri Cœna Domini, ſimul utantur. Quare conſtat, pro tota Eccleſia ſacramentum inſtitutum eſſe. Et manet mos adhuc in Eccleſiis Græcis, & fuit quondam etiam in Latinis Eccleſiis, ſicut Cyprianus (*g*) & Hieronymus teſtantur. Sic enim inquit Hieronymus in Sophoniam (*h*): *Sacerdotes, qui Euchariſtiæ ſerviunt, & ſanguinem Domini populis ejus dividunt*, &c. Idem teſtatur Synodus Toletana (*i*). Nec difficile fuerit, magnum acervum teſtimoniorum congerere. Hîc nihil exaggeramus, tantum relinquimus prudenti lectori expendendum, quid ſentiendum ſit de divina ordinatione.

2. Adverſarii in confutatione non hoc agunt, ut excuſent Eccleſiam, cui ademta eſt altera pars ſacramenti. Id decuit bonos & religioſos viros. Erat quærenda firma ratio excuſandæ Eccleſiæ & docendarum conſcientiarum, quibus non poteſt contingere niſi pars ſacramenti. Nunc ipſi defendunt, rectè prohiberi alteram partem, & vetant concedere uſum utriusque partis. Primùm

(*f*) 1 Cor. XI. 23. 24. 25. 28.
(*g*) in variis epiſtolis ad Cornelium, Cæcilium, Thibaritanos &c.
(*h*) Comm. in Sophon. *III. 1.*
(*i*) Synodus Toletana *III. Can. 2. & 22. IV. Can. 6. & 7.*

mùm fingunt, initio Ecclesiæ alicubi morem fuisse, ut una pars tantum porrigeretur. Neque tamen exemplum hujus rei vetus ullum afferre possunt. Sed allegant locos, in quibus fit mentio panis, ut apud Lucam (k), ubi scriptum est, quòd discipuli *agnoverunt CHRISTUM in fractione panis* (l). Citant & alios locos *de fractione panis*. Quanquam autem non valde repugnamus, quò minùs aliqui de sacramento accipiantur, tamen hoc non consequitur, unam partem tantum datam esse, quia partis appellatione reliquum significatur communi consuetudine sermonis. Addunt de laicâ communione, quæ non erat usus alterius tantum speciei, sed utriusque. Et si quando Sacerdotes laicâ communione uti jubentur, significatur, quod à ministerio consecrationis remoti fuerint. Neque hoc ignorant adversarii, sed abutuntur inscitiâ imperitorum, qui, cùm audiunt laicam communionem, statim somniant morem nostri temporis, quo datur laicis tantùm pars sacramenti. Ac videte impudentiam, Gabriel (*m*) inter cæteras causas recitat, cur non detur utraque pars, quia fuerit discrimen inter laicos & Presbyteros faciendum. Et credibile est hanc præcipuam causam esse, cur defendatur prohibitio unius partis, ut dignitas ordinis religione quadam fiat commendatior. Hoc est consilium humanum, ut nihil dicamus incivilius, quod quo spectet, facile judicari potest. Et in confutatione allegant de filiis Heli (*n*), quòd, amisso summo sacerdotio, perdituri sint unam partem sacerdotalem 1 Regum 2. Hîc dicunt usum unius speciei significatum esse. Et addunt: *Sic ergo & nostri laici unâ parte sacerdotali, unâ specie contenti esse debent*. Planè ludunt adver-

(k) *Luc. XXIV. 35.* (l) *Act. II. 42. XX. 7.*
(*m*) Biel in Can. Missæ lect. 52. & 84. (*n*) *1 Reg. II. 36.*

verſarii, cùm ad ſacramentum transferunt hiſtoriam de poſteris Heli. Ibi deſcribitur pœna Heli. Num hoc quoque dicent, laicos propter pœnam removeri ab altera parte? Sacramentum inſtitutum eſt ad conſolandas & erigendas territas mentes, cùm credunt, carnem Chriſti datam pro vitâ mundi cibum eſſe, cùm credunt, ſe conjunctos Chriſto vivificari. Verùm adverſarii argumentantur, laicos removeri ab altera parte pœnæ causâ. *Debent*, inquiunt, *eſſe contenti*. Satis pro imperio. Cur autem debent? Non eſt quærenda ratio, ſed lex eſto, quidquid dicunt Theologi. Hæc eſt ἑωλοκρασία (*o*) Ecciana. Agnoſcimus enim iſtas Thraſonicas voces, quas ſi exagitare vellemus, non defutura nobis eſſet oratio. Videtis enim, quanta ſit impudentia. Imperat tanquàm aliquis Tyrannus in tragœdiis. Quod nolint, velint, debent eſſe contenti. Num hæ rationes, quas citat, excuſabunt hos in judicio Dei, qui prohibent partem ſacramenti, qui ſæviunt in homines bonos, utentes integro ſacramento? Si hâc ratione prohibent, ut ſit ordinis diſcrimen, hæc ipſa ratio movere debeat, ne aſſentiamur adverſariis, vel ſi alioqui morem cum ipſis ſervaturi eramus. Alia ſunt diſcrimina ordinis ſacerdotum & populi, ſed non eſt obſcurum, quid habeant conſilii, cur hoc diſcrimen tantopere defendant. Nos, ne de vera dignitate ordinis detrahere videamur, de hoc callido conſilio plura non dicemus.

3. Allegant & periculum effuſionis & ſimilia quædam, quæ non habent tantam vim, ut ordinationem Chriſti mutent. Et fingamus ſanè, liberum eſſe, uti unâ parte aut ambabus (*p*), quomodo poterit prohibitio

(*o*) *mixtura pridiana & exoleta*, crambe toties appoſita & recocta à Jo. Eccio, qui cum Jo. Fabro aliisque confutationem Aug. Conf. ſcripſit.

(*p*) Ita primùm Lutherus ſenſerat, ſed poſtea, re curatius inſpecta, ſententiam mutavit.

tio defendi? Quanquam Ecclesia non sumit sibi hanc libertatem, ut ex ordinationibus Christi faciat res indifferentes. Nos quidem Ecclesiam excusamus, quæ hanc injuriam pertulit, cùm utraque pars ei contingere non posset, sed autores, qui defendunt, rectè prohiberi usum integri sacramenti, quique nunc non solùm prohibent, sed etiam utentes integro sacramento excommunicant, & vi persequuntur, non excusamus. Ipsi viderint, quomodo Deo rationem suorum consiliorum redditari sint. Neque statim judicandum est, Ecclesiam constituere aut probare, quidquid Pontifices constituunt, præsertim cùm Scriptura de Episcopis & Pastoribus vaticinetur in hanc sententiam, ut Ezechiel ait (q): *Peribit lex à Sacerdote.*

XI. De Conjugio Sacerdotum.

1. IN tanta infamia inquinati cœlibatus audent adversarii non solùm defendere legem Pontificiam impio & falso prætextu nominis divini, sed etiam hortari Cæsarem ac Principes, *ne tolerent conjugia sacerdotum ad ignominiam & infamiam Romani Imperii.* Sic enim loquuntur. Quæ major impudentia unquam ullâ in historiâ lecta est, quàm hæc est adversariorum? Nam argumenta, quibus utuntur, postea recensebimus. Nunc hoc expendat prudens lector, quid frontis habeant isti nihili homines, qui dicunt, *conjugia parere infamiam & ignominiam Imperio*, quasi verò Ecclesiam valde ornet ista publica infamia flagitiosarum ac prodigiosarum libidinum, quæ flagrant apud istos S. Patres, *qui Curios simulant & bacchanalia vivunt.* Ac pleraque ne verecundè quidem nominari queunt, quæ isti summâ licentiâ faciunt. Et has suas libidines castissima dextra tua

(q) Ezech. VII. 26.

tua (r), Carole Cæſar, (quem etiam vetera quædam vaticinia appellant *Regem pudicâ facie*: De te enim dictum apparet: *Pudicus facie regnabit ubique* (s)) propugnari poſtulant. Poſtulant, ut contra Jus divinum, contra Jus gentium, contra Canones conciliorum diſſipes matrimonia, ut in homines innocentes tantùm propter conjugium atrocia ſupplicia conſtituas, ut Sacerdotes trucides, quibus religioſe parcunt etiam barbari, ut in exilium agas extorres mulieres, orbos pueros. Tales leges tibi ferunt, optime & caſtiſſime Imperator, quas nulla barbaria, quamlibet immanis ac fera, poſſet audire. Sed quia nulla cadit in hos tuos mores vel turpitudo vel ſævitia, ſperamus, te & in hac cauſa clementer nobiſcum acturum eſſe, præſertim, ubi cognoveris, nos graviſſimas habere cauſas noſtræ ſententiæ, ſumtas ex verbo Dei, cui adverſarii nugaciſſimas & vaniſſimas perſuaſiones opponunt. Et tamen non tuentur ſeriò cœlibatum. Neque enim ignorant, quàm pauci præſtent caſtitatem, ſed prætexunt ſpeciem religionis regno ſuo, cui prodeſſe cœlibatum putant, ut intelligamus, Petrum (t) rectè monuiſſe, futurum, *ut Pſeudoprophetæ fictis verbis decipiant homines*. Nihil enim verè, ſimpliciter & candidè in hac tota cauſa dicunt, ſcribunt, aut agunt adverſarii, ſed reipſa dimicant de dominatione, quam falſo putant periclitari, & hanc impio prætextu pietatis munire conantur.

2. Nos

(r) Vide tamen de Carolo V. D. Bælii Dict. hiſt. & crit. in articulis *Autriche, Blomberg, Charles-Quint*, *notâ U*.

(s) Ita in Oraculis Sibyllinis L. 8. verſ. 169. 170. καὶ τότε ἁγνὸς ἄναξ πάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσει ἐις αἰῶνας ἅπαντας. *Tunc ſceptrum caſtus Rex totius orbis habebit perpetuò.* Vide editionem Serv. Gallæi, p. 718.

(t) *2 Petr. II. 1. 3.*

2. Nos hanc legem de cœlibatu, quam defendunt adverſarii, ideò non poſſumus approbare, quia cum Jure divino & naturali pugnat, & ab ipſis Canonibus conciliorum diſſentit. Et conſtat, ſuperſtitioſam & periculoſam eſſe. Parit enim infinita ſcandala, peccata & corruptelam publicorum morum. Aliæ controverſiæ noſtræ aliquam diſputationem doctorum deſiderant. In hac ita manifeſta res eſt, in utrâque parte, ut nullam requirat diſputationem. Tantùm requirit judicem virum bonum & timentem Dei. Et cùm defendatur à nobis manifeſta veritas, tamen adverſarii calumnias quasdam architectati ſunt ad cavillanda argumenta noſtra.

3. Primum. Geneſis (*u*) docet, homines conditos eſſe, ut ſint fœcundi & ſexus rectâ ratione ſexum appetat. Loquimur enim non de concupiſcentia, quæ peccatum eſt, ſed de illo appetitu, qui in integra natura futurus erat, quem vocant ϛοργὴν φυσικὴν. Et hæc ϛοργὴ eſt vere ordinatio divina ſexûs ad ſexum. Cùm autem hæc ordinatio Dei ſine ſingulari opere Dei tolli non poſſit, ſequitur, jus contrahendi matrimonii non poſſe tolli ſtatutis aut votis. Hæc cavillantur adverſarii, dicunt, initio fuiſſe mandatum, ut repleretur terra, nunc repleta terra non eſſe mandatum conjugium. Videte, quàm prudenter judicent. Natura hominum formatur illo verbo Dei, ut ſit fœcunda, non ſolùm initio creationis, ſed tantiſper, dum hæc corporum natura exiſtet. Sicut hoc verbo (*x*) terra fit fœcunda: *Germinet terra herbam virentem*. Propter hanc ordinationem, non ſolum initio cœpit terra producere gramina, ſed quotannis veſtiuntur agri, donec

(*u*) *Gen. I. 28.* (*x*) *Gen. I. 11.*

nec exiſtet hæc natura. Sicut igitur legibus humanis non poteſt natura terræ mutari, ita neque votis neque lege humana poteſt natura hominis mutari, ſine ſpeciali opere Dei.

4. Secundò. Et quia hæc creatio, ſeu ordinatio divina in homine, eſt jus naturale, ideò ſapienter & rectè dixerunt Jurisconſulti, conjunctionem maris & fœminæ eſſe juris naturalis. Cùm autem jus naturale ſit immutabile, neceſſe eſt, ſemper manere jus contrahendi conjugii. Nam, ubi natura non mutatur, neceſſe eſt, & illam ordinationem manere, quam Deus indidit naturæ, nec poteſt legibus humanis tolli. Ridiculum igitur eſt, quod adverſarii nugantur, initio fuiſſe mandatum conjugium, nunc non eſſe. Hoc perinde eſt, ac ſi dicerent: Olim naſcentes homines ſecum attulerunt ſexum, nunc non afferunt. Olim ſecum attulerunt jus naturale naſcentes, nunc non afferunt. Nullus Faber fabrilius (*y*) cogitare quidquam poſſet, quam hæ ineptiæ excogitatæ ſunt, ad eludendum jus naturæ. Maneat igitur hoc in cauſa, quod & ſcriptura docet, & jurisconſultus ſapienter dixit: conjunctionem maris & fœminæ eſſe juris naturalis. Porrò jus naturale verè eſt jus divinum, quia eſt ordinatio divinitus impreſſa naturæ. Quia autem hoc jus mutari non poteſt ſine ſingulari opere Dei, neceſſe eſt, manere jus contrahendi conjugii, quia ille naturalis appetitus eſt ordinatio Dei in naturâ ſexûs ad ſexum, & propterea jus eſt, alioqui, quare uterque ſexus conderetur? Et loquimur, ut ſupra dictum eſt, non de concupiſcentia, quæ peccatum eſt, ſed de illo appetitu, quem vocant ϛοργὴν φυσικὴν, quem concupiſcentia non

(*y*) Alluditur hìc ad autorem confutationis Jo. Fabrum.

non ſuſtulit ex naturâ, ſed accendit, ut nunc remedio magis opus habeat, & conjugium non ſolùm procreationis cauſa neceſſarium ſit, ſed etiam remedii cauſa. Hæc ſunt perſpicua, & adeò firma, ut nullo modo labefactari queant.

5. Tertiò Paulus (z) ait: *Propter fornicationem unusquisque habeat uxorem ſuam.* Hoc jam expreſſum mandatum eſt, ad omnes pertinens, qui non ſunt idonei ad cœlibatum. Adverſarii jubent ſibi oſtendi præceptum, quod præcipit Sacerdotibus uxores ducere, quaſi Sacerdotes non ſint homines. Nos, quæ de natura hominum in genere diſputamus, profectò etiam ad ſacerdotes pertinere judicamus. An non præcipit hîc Paulus, ut ducant uxorem iſti, qui non habent donum continentiæ? Interpretatur enim ſe ipſe paulò poſt (zz), cum ait: *Melius eſt nubere, quam uri.* Et Chriſtus (a) clarè dixit: *Non omnes capiunt hoc verbum, ſed quibus datum eſt,* quia nunc poſt peccatum concurrunt hæc duo, naturalis appetitus & concupiſcentia, quæ inflammant naturalem appetitum, ut jam magis opus ſit conjugio, quam in naturâ integrâ. Ideò Paulus de conjugio tanquam de remedio loquitur, & propter illa incendia jubet nubere. Neque hanc vocem, *melius eſt nubere, quam uri,* ulla humana autoritas, ulla lex, ulla vota tollere poſſunt, quia hæc non tollunt naturam aut concupiſcentiam. Retinent igitur jus ducendi omnes, qui uruntur. Et tenentur hoc mandato Pauli, *propter fornificationem unusquisque habeat uxorem ſuam,* omnes qui non verè continent, de qua re judicium ad conſcientiam cujusque pertinet. Nam, quod hîc

(z) *1 Cor. VII. 2.* (zz) *v. 9.*
(a) *Matth. XIX. 11.*

hîc jubent petere à Deo continentiam, jubent corpus laboribus & inedia conficere, cur sibi quoque non canunt hæc magnifica præcepta? Sed ut supra diximus, tantùm ludunt adversarii, nihil agunt seriò. Si continentia esset omnibus possibilis, non requireret peculiare donum. At Christus ostendit, eam peculiari dono opus habere, quare non contingit omnibus. Reliquos vult Deus uti communi lege naturæ, quam instituit, non enim vult Deus contemni suas ordinationes, suas creaturas. Ita vult illos castos esse, ut remedio divinitùs proposito utantur, sicut ita vult vitam nostram alere, si cibo, si potu utamur. Et Gerson (*b*) testatur, multos fuisse bonos viros, qui conati domare corpus, tamen parum profecerunt. Ideo rectè ait Ambrosius (*c*): *Sola virginitas est, quæ suaderi potest, impetrari non potest, res magis voti, quam præcepti est.* Si quis hic objecerit, Christum (*d*) laudare hos, *qui se castrant propter regnum cœlorum*, is hoc quoque consideret, quòd tales laudat, qui donum continentiæ habent. Ideò enim addidit: *Qui potest capere, capiat.* Non enim placet Christo immunda continentia. Laudamus & nos veram continentiam. Sed nunc de lege disputamus & de his, qui non habent donum continentiæ. Res debebat relinqui libera, non debebant injici laquei imbecillibus per hanc legem.

6. Quartò dissentit lex Pontificia & à Canonibus conciliorum. Nam veteres Canones (*e*) non prohibent conjugium, nec contracta conjugia dissolvunt, etsi hos, qui in ministerio contraxerunt, removent ab admi-

(*b*) tr. de præparatione ad Missam T. 2. op. f. 468. sqq.
(*c*) in exhortatione virginitatis C. 3. f. 282. T. 3. op. ed. Paris.
(*d*) *Matth. XIX. 12.*
(*e*) *Vide supra pag. 68. sqq.*

administratione. Hæc missio istis temporibus beneficii loco erat, sed novi Canones, qui non sunt in Synodis conditi, sed privato consilio Pontificum facti, & prohibent contrahere matrimonia, & contracta dissolvunt, idque palam est, fieri contra mandatum Christi (f): *Quos Deus conjunxit, homo non separet.* Adversarii vociferantur in confutatione, cœlibatum præceptum esse à Conciliis. Nos non accusamus decreta Conciliorum, nam hæc certa conditione permittunt conjugium, sed accusamus leges, quas post veteres Synodos Romani Pontifices contra autoritatem Synodorum condiderunt. Adeo Pontifices contemnunt autoritatem Synodorum, quam aliis volunt videri sacrosanctam. Propria igitur est hæc lex de perpetuo cœlibatu, hujus novæ Pontificiæ dominationis. Neque id abs re. Daniel (g) enim tribuit hanc notam regno Antichristi, videlicet contemtum mulierum.

7. Quinto. Etsi adversarii non defendunt legem (h) superstitionis (i) causa, cùm videant non solere observari, tamen superstitiosas opiniones ferunt, dum prætexunt religionem (k). Cœlibatum ideò prædicant se requirere, quòd sit munditiæs, quasi conjugium sit immunditiæs ac peccatum, aut quasi cœlibatus magis mereatur justificationem, quam conjugium (l). Et hùc allegant ceremonias legis Mosaicæ, quòd, cùm in lege tempore ministerii sacerdotes separati fuerint ab uxoribus, in novo testamento sacerdos, cùm semper orare debeat, semper debeat continere. Hæc inepta similitudo allegatur tanquàm demonstratio, quæ cogat sacerdotes

(f) *Matth. XIX. 6.* (g) *Dan. XI. 37.*
(h) de cœlibatu. (i) sanctimoniæ
(k) *Vide infra §. 12*
(l) Hic paulò aliter habet edit. Witt. β.

cerdotes ad perpetuum cœlibatum, cùm quidem in ipsa similitudine conjugium concedatur, tantum ministerii tempore consuetudo interdicitur. Et aliud est orare, aliud ministrare. Orabant sancti tunc quoque, cùm non exercebant publicum ministerium, nec consuetudo cum conjuge prohibebat, ne orarent. Sed respondebimus ordine ad hæc figmenta. Primùm hoc fateri necesse est adversarios, quod conjugium sit mundum in credentibus, quia est sanctificatum verbo Dei, hoc est, est res licita & approbata verbo Dei, sicut copiosè testatur Scriptura. Christus enim vocat conjugium conjunctionem divinam, cum ait (m): *Quos Deus conjunxit.* Et Paulus (n) de conjugio, de cibis & similibus rebus inquit: *sanctificantur per verbum & orationem*, hoc est, *per verbum*, quo conscientia fit certa, quòd Deus approbet, *& per orationem*, hoc est, per fidem, quæ cum gratiarum actione tanquam dono Dei utitur. Item 1. Corinth. 7. (o) *Sanctificatur vir infidelis per uxorem fidelem*, &c. id est, usus conjugalis licitus & sanctus est, propter fidem in Christum, sicut licitum est uti cibo, &c. Item 1. Tim. 2. (p) *Salvatur mulier per filiorum generationem*, &c. Si talem locum adversarii de cælibatu proferre possent, tùm verò miros triumphos agerent. Paulus dicit, *salvari mulierem per filiorum generationem.* Quid potuit dici contra hypocrysin cœlibatus honorificentius, quàm mulierem salvari ipsis conjugalibus operibus, usu conjugali, pariendo & reliquis œconomicis officiis. Quid autem sentit Paulus? Lector observet, addi fidem, nec laudari officia œconomica sine fide, si manserint, inquit, in

(m) *Matth. XIX. 6.*
(n) *1 Tim. IV. 5.*
(o) *1 Cor. VII. 14.*
(p) *1 Tim. II. 15.*

in fide. Loquitur enim de toto genere matrum. Requirit igitur præcipue fidem, qua mulier accipit remissionem peccatorum & justificationem. Deinde addit certum opus vocationis; sicut in singulis hominibus fidem sequi debet bonum opus certæ vocationis. Id opus placet Deo propter fidem. Ita mulieris officia placent Deo propter fidem, & salvatur mulier fidelis, quæ in talibus officiis vocationis suæ pie servit. Hæc testimonia docent, conjugium rem licitam esse. Si igitur munditíes significat id, quod coram Deo licitum & approbatum est, conjugia sunt munda, quia sunt approbata verbo Dei. Et Paulus (*q*) ait de rebus licitis: *Omnia munda mundis*, hoc est, his, qui credunt Christo, & fide justi sunt. Itaque, ut virginitas in impiis est immunda, ita conjugium in piis est mundum propter verbum Dei & fidem.

8. Deinde, si mundities propriè opponitur concupiscentiæ, significat munditiem cordis, hoc est, mortificatam concupiscentiam, quia lex non prohibet conjugium, sed concupiscentiam, adulterium, scortationem. Quare cœlibatus non est mundities. Potest enim esse major mundities cordis in conjuge, velut in Abraham aut Jacob, quàm in plerisque etiam vere continentibus.

9. Postremò, si ita intelligunt, cœlibatum munditiem esse, quòd mereatur justificationem magis, quàm conjugium, maxime reclamamus. Justificamur enim neque propter virginitatem neque propter conjugium, sed gratis propter Christum, cùm credimus, nos propter eum habere Deum propitium. Hîc exclamabunt fortassis, Joviniani more æquari conjugium virginitati.

(*q*) *Tit.* I. 15.

ginitati. Sed propter hæc convitia non abjiciemus veritatem de juſtitia fidei, quam ſupra expoſuimus. Neque tamen æquamus conjugio virginitatem. Sicut enim donum dono præſtat, Prophetia præſtat eloquentiæ, ſcientia rei militaris præſtat agriculturæ, eloquentia præſtat architectonicæ, ita virginitas donum eſt præſtantius conjugio. Et tamen, ſicut Orator non eſt magis juſtus coram Deo propter eloquentiam, quàm Architectus propter Architectonicam, ita virgo non magis meretur juſtificationem virginitate, quam conjunx conjugalibus officiis, ſed unusquisque in ſuo dono fideliter ſervire debet, ac ſentire, quod propter Chriſtum fide conſequatur remiſſionem peccatorum, & fide juſtus coram Deo reputetur.

10. Nec Chriſtus aut Paulus laudant virginitatem ideò, quòd juſtificet, ſed, quia ſit expeditior & minus diſtrahatur domeſticis occupationibus in orando, docendo, ſerviendo. Ideo Paulus (r) ait: *Virgo curat ea, quæ ſunt Domini.* Laudatur igitur virginitas propter meditationem & ſtudium. Sic Chriſtus non ſimpliciter laudat hos, qui ſe caſtrant, ſed addit, *propter regnum cœlorum*, hoc eſt, ut diſcere aut docere Evangelium vacet. Non enim dicit, virginitatem mereri remiſſionem peccatorum aut ſalutem. Ad exempla Sacerdotum Leviticorum reſpondimus, quòd non efficiunt, oportere perpetuum cœlibatum imponi ſacerdotibus. Deinde immunditiæ Leviticæ non ſunt ad nos transferendæ. Conſuetudo contra legem tunc erat immunditia, nunc non eſt immunditia, quia Paulus (s) dicit? *Omnia munda mundis.* Liberat enim nos Evangelium ab illis immunditiis Leviticis. Ac, ſi quis

(r) 1 Cor. VII. 32. ſeqq. (s) Tit. I. 15.

quis hoc consilio legem cœlibatus defendit, ut illis observationibus Leviticis gravet conscientias, huic perinde adversandum est, ut Apostoli in Actis cap. 15. (t) adversantur his, qui circumcisionem requirebant, & legem Moysi Christianis imponere conabantur. Interim tamen boni scient moderari usum conjugalem, præsertim, cùm sunt occupati publicis ministeriis, quæ quidem sæpè tantum faciunt negotii bonis viris, ut omnes domesticas cogitationes animis excutiant. Sciunt boni & hoc, quòd Paulus (u) jubet *vasa possidere in sanctificatione*. Sciunt item, quod *interdum secedendum sit, ut vacent orationi*, sed Paulus (x) hoc ipsum non vult esse perpetuum. Jam talis continentia facilis est bonis & occupatis, sed illa magna turba otiosorum sacerdotum, quæ in collegiis est, in his deliciis ne quidem hanc Leviticam continentiam præstare potest, ut res ostendit. Et nota sunt poëmata: *Desidiam puer ille sequi solet, odit agentes*, &c.

11. Multi hæretici malè intellectâ lege Moysi contumeliosè de conjugio senserunt (y), quibus tamen peperit singularem admirationem cœlibatus. Et Epiphanius (z) queritur, Encratitas hac commendatione præcipuè cepisse imperitorum animos. Hi abstinebant à vino etiam in cœna Domini, abstinebant à carnibus omnium animantium, quâ in re superabant fratres Dominici, qui piscibus vescuntur. Abstinebant & à conjugio, sed hæc res præcipuam admirationem habuit. Hæc opera, hos cultus sentiebant magis mereri gratiam,

(t) *Act. XV. 10.* (u) *1 Thess. IV. 4.*
(x) *1 Cor. VII. 5.*
(y) Sequentia paulò aliter se habent in edit. Witt. β.
(z) hær. 47.

gratiam, quàm uſum vini & carnium, & quàm conjugium, quod videbatur res eſſe prophana & immunda, & quæ vix poſſet placere Deo, etiamſi non in totum damnaretur. Has religiones Angelorum Paulus ad Coloſſenſes (*a*) valde improbat. Opprimunt enim cognitionem Chriſti, cùm ſentiunt homines, ſe mundos ac juſtos eſſe propter talem hypocryſin, opprimunt & cognitionem donorum & præceptorum Dei. Vult enim Deus nos piè uti bonis ſuis. Ac nos exempla commemorare poſſemus, ubi valdè perturbatæ ſunt piæ quædam conſcientiæ propter legitimum uſum conjugii. Id malum erat natum ex opinionibus Monachorum ſuperſtitiosè laudantium cœlibatum. Neque tamen temperantiam aut continentiam vituperamus, ſed ſupra diximus, exercitia & caſtigationes corporis neceſſarias eſſe. Fiduciam verò juſtitiæ detrahimus certis obſervationibus. Et eleganter dixit Epiphanius, obſervationes illas laudandas eſſe διὰ τὴν ἐγκράτειαν, καὶ διὰ τὴν πολιτείαν, hoc eſt, ad coercendum corpus, aut propter publicos mores, ſicut ſunt inſtituti quidam ritus ad commonefaciendos imperitos, non, quòd ſint cultus juſtificantes.

12. Sed adverſarii noſtri non requirunt cœlibatum per ſuperſtitionem (*b*). Sciunt enim non ſolere præſtari caſtitatem. Verùm prætexunt ſuperſtitioſas opiniones, ut imperitis fucum faciant. Magis igitur odio digni ſunt, quàm Encratitæ, qui quâdam ſpecie religionis lapſi videntur. Illi Sardanapali conſultò abutuntur prætextu religionis.

13. Sextò. Cùm habeamus tot cauſas improbandæ legis de perpetuo cœlibatu, tamen præter has accedunt etiam pericula animarum & publica ſcandala, quæ

(*a*) *Col. II. 18.* (*b*) *Vide ſupra §. 7.*

quæ, etiamsi lex non esset injusta, tamen absterrere bonos viros debent, ne approbent tale onus, quod innumerabiles animas perdidit. Diu omnes boni viri de hoc onere quæsti sunt vel sua, vel aliorum causa, quos periclitari videbant, sed has querelas nulli Pontifices audiunt. Neque obscurum est, quantum hæc lex noceat publicis moribus, quæ vitia, quam flagitiosas libidines pepererit. Extant Romanæ Satyræ, in his etiamnum *agnoscit mores Roma legitque suos.* Sic ulciscitur Deus contemtum sui doni suæque ordinationis in istis, qui conjugium prohibent. Cùm autem hoc fieri in aliis legibus consueverit, ut mutentur, si id evidens utilitas suaserit, cur idem non fit in hac lege, in qua tot graves causæ concurrunt, præsertim his postremis temporibus, cur mutari debeat? Natura senescit & fit paulatim debilior & crescunt vitia, quò magis remedia divinitus tradita adhibenda erant. Videmus, quod vitium accuset Deus ante diluvium (*c*), quod accuset ante conflagrationem quinque urbium (*d*). Similia vitia præcesserunt excidia aliarum urbium multarum, ut Sybaris, Romæ. Et in his imago temporum proposita est, quæ proxima erunt rerum fini. Ideò inprimis oportuit hoc tempore severissimis legibus atque exemplis munire conjugium & ad conjugium invitare homines. Id ad magistratus pertinet, qui debent publicam disciplinam tueri. Interim doctores Evangelii utrumque faciant, hortentur ad conjugium incontinentes, hortentur alios, ut donum continentiæ non aspernentur. Pontifices quotidiè dispensant, quotidiè mutant alias leges optimas, in hâc unâ lege cœlibatus ferrei & inexorabiles sunt, cùm quidem constet eam simpliciter humani juris esse, & hanc ipsam

(*c*) *Gen. VI. 2.* (*d*) *Gen. XIX. 5.*

ipſam legem nunc exacerbant multis modis. Canon (*e*) jubet ſuſpendere ſacerdotes, iſti parum commodi interpretes ſuſpendunt non ab officio, ſed ab arboribus. Multos bonos viros crudeliter occidunt, tantum propter conjugium. Atque hæc ipſa parricidia oſtendunt, hanc legem doctrinam eſſe Dæmoniorum (*f*). Nam Diabolus, cùm ſit homicida, legem ſuam defendit his parricidiis. Scimus, aliquid offenſionis eſſe in ſchismate, quòd videmur divulſi ab his, qui exiſtimantur eſſe ordinarii Epiſcopi. Sed noſtræ conſcientiæ tutiſſimæ ſunt, poſtquàm ſcimus, nos ſummo ſtudio concordiam conſtituere cupientes non poſſe placare adverſarios, niſi manifeſtam veritatem projiciamus, deinde niſi cum ipſis conſpiremus, quòd velimus hanc injuſtam legem defendere, contracta matrimonia diſſolvere, interficere ſacerdotes, ſi qui non obtemperent, in exilium agere miſeras mulieres atque orbos pueros. Cùm autem certum ſit, has conditiones Deo diſplicere, nihil doleamus, nos non habere συμμαχίαν tot parricidiorum cum adverſariis.

14. Expoſuimus cauſas, quare non poſſimus bona conſcientia aſſentiri adverſariis, legem Pontificiam de perpetuo cœlibatu defendentibus, quia pugnet cum jure divino & naturali, ac diſſentiat ab ipſis Canonibus (*g*), & ſit ſuperſtitioſa, & plena periculi. Poſtremo, quia tota res ſit ſimulata. Non enim imperatur lex religionis cauſa, ſed dominationis cauſa, & huic impiè prætexitur religio. Neque quidquam à ſanis hominibus contra has firmiſſimas rationes afferri poteſt. Evangelium permittit conjugium his, quibus opus eſt. Neque tamen hos cogit ad conjugium, qui continere

(*e*) diſt. 28. c. 9. & alibi. (*f*) 1 *Tim.* IV. 1. 3.
(*g*) diſt. 31. c. 12. 13.

tinere volunt, modò, ut verè contineant. Hanc libertatem & ſacerdotibus concedendam eſſe ſentimus, nec volumus quenquam vi cogere ad cœlibatum, nec contracta matrimonia diſſolvere.

15. Obiter etiam, dum recenſuimus argumenta noſtra, indicavimus, quomodo adverſarii unum atque alterum cavillentur, & calumnias illas diluimus. Nunc breviſſimè commemorabimus, quàm gravibus rationibus defendant legem. Primùm dicunt, à Deo revelatam eſſe. Videtis extremam impudentiam iſtorum nebulonum. Audent affirmare, quòd divinitus revelata ſit lex de perpetuo cœlibatu, cum adverſetur manifeſtis Scripturæ teſtimoniis, quæ jubent (h), ut *unusquisque habeat uxorem ſuam propter fornicationem.* Item, quæ vetant diſſolvere contracta matrimonia (i). Paulus admonet, quem autorem habitura fuerit iſta lex, cùm vocat eam doctrinam dæmoniorum (k). Et fructus indicant autorem, tot monſtroſæ libidines, tot parricidia, quæ nunc ſuſcipiuntur prætextu illius legis.

16. Secundum argumentum adverſariorum eſt, quòd ſacerdotes debeant eſſe mundi, juxta illud: (l) *Mundamini, qui fertis vaſa Domini.* Et citant in hanc ſententiam multa. Hanc rationem, quam oſtentant velut maxime εὐπρόσωπον, ſupra diluimus. Diximus enim, virginitatem ſine fide non eſſe munditiem coram Deo, & conjugium propter fidem mundum eſſe, juxta illud (m): *Omnia munda mundis.* Diximus & hoc, externas munditias & ceremonias legis non eſſe hùc transferendas, quia Evangelium requirit munditiem cordis, non requirit ceremonias legis. Et fieri poteſt, ut

(h) 1 *Cor. VII.* 2. (i) *Matth. XIX.* 6.
(k) 1 *Tim. IV.* 1. 3. (l) *Eſa. LII.* 11. (m) *Tit. I.* 15.

ut cor mariti velut Abrahæ aut Jacob, qui fuerunt πολύγαμοι, mundius ſit, & minùs ardeat cupiditatibus, quam multarum virginum, etiam verè continentium. Quod verò Eſaias ait: *Mundamini, qui fertis vaſa Domini*, intelligi debet de munditie cordis, de tota pœnitentia. Cæterum ſancti in externo uſu ſcient, quatenus conducat moderari uſum conjugalem, & ut Paulus (n) ait, *poſſidere vaſa in ſanctificatione*. Poſtremò, cùm conjugium ſit mundum, rectè dicitur his, qui in cœlibatu non continent, ut ducant uxores, ut ſint mundi. Ita eadem lex, *mundamini, qui fertis vaſa Domini*, præcipit, ut immundi cœlibes fiant mundi conjuges.

17. Tertium argumentum horribile eſt, quòd ſit hæreſis Joviniani conjugium Sacerdotum. Bona verba. Novum hoc crimen eſt, conjugium eſſe hæreſin. Joviniani tempore nondum nôrat mundus legem de perpetuo cœlibatu. Impudens igitur mendacium eſt, conjugium ſacerdotum Joviniani hæreſin eſſe, aut ab Eccleſia tunc id conjugium damnatum eſſe (o). In hujusmodi locis eſt videre, quid conſilii habuerint adverſarii in ſcribenda confutatione. Judicaverunt, ita facilime moveri imperitos, ſi crebrò audiant convitium hæreſis, ſi fingant, noſtram cauſam multis ante judiciis Eccleſiæ confoſſam & damnatam eſſe. Itaque ſæpè falſò allegant Eccleſiæ judicium. Id quia non ignorant, exhibere nobis exemplum Apologiæ noluerunt, ne hæc vanitas, ne hæ calumniæ coargui poſſent. Quod verò ad Joviniani cauſam attinet, de collatione virginitatis & conjugii ſupra diximus, quid ſentiamus. Non enim æquamus conjugium & virginitatem, etſi neque virginitas, neque conjugium me-

(n) *1 Theſſ. IV. 4.*

(o) Vide Chemnitium in examine Conc. Trid. p. 3. f. 460.

meretur justificationem. Talibus argumentis tam vanis defendunt legem impiam & perniciosam bonis moribus. Talibus rationibus muniunt Principum animos adversus judicium Dei, in quo Deus reposcet rationem, cur dissipaverint conjugia, cur cruciaverint, cur interfecerint Sacerdotes. Nolite enim dubitare, quin, ut sanguis Abel mortui clamabat, ita clamat etiam sanguis multorum bonorum virorum, in quos injuste sævitum est. Et ulciscetur hanc sævitiam Deus. Ibi comperietis, quàm sint inanes hæ rationes adversariorum, & intelligetis, in judicio Dei nullas calumnias adversus verbum Dei consistere, ut ait Esaias (*p*): *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quasi flos fœni.* Nostri Principes, quidquid acciderit, consolari se conscientiâ rectorum consiliorum poterunt, quia, etiamsi quid Sacerdotes in contrahendis conjugiis mali fecissent, tamen illa dissipatio conjugiorum, illæ proscriptiones, illa sævitia manifeste adversatur voluntati & verbo Dei. Nec delectat nostros Principes novitas aut dissidium, sed magis fuit habenda ratio verbi Dei, præsertim in causâ non dubiâ, quàm aliarum rerum omnium.

XII. De Missa.

1. INitio hoc iterum præfandum est, nos non abolere Missam, sed religiose retinere ac defendere. Fiunt enim apud nos Missæ singulis Dominicis, & aliis festis, (*q*) in quibus porrigitur sacramentum his, qui uti volunt, postquam sunt explorati atque absoluti. Et servantur usitatæ ceremoniæ publicæ, ordo lectionum, orationum, vestitus & alia similia (*r*). Adversarii longam declamationem habent de usu latinæ linguæ in Missa, in qua suaviter ineptiunt, quomodo prosit auditori indocto in fide Ecclesiæ, Missam non intellectam audire. Videlicet, fingunt

(*p*) *Esa. XL. 6.* (*q*) *Vide supra p. 59.* (*r*) *Vide supra p. 55.*

fingunt ipſum opus audiendi cultum eſſe & prodeſſe, ſine intellectu. Hæc nolumus odiosè exagitare, ſed judicio lectorum relinquimus. Nosque ideò commemoramus, ut obiter admoneamus, & apud nos retineri latinas lectiones atque orationes (*s*). Cùm autem ceremoniæ debeant obſervari, tùm ut diſcant homines Scripturam, tùm ut verbo admoniti concipiant fidem, timorem, atque ita orent etiam, nam hi ſunt fines ceremoniarum: Latinam linguam retinemus propter hos, qui latinè diſcunt atque intelligunt, & admiſcemus Germanicas cantiones, ut habeat & populus, quod diſcat, & quo excitet fidem & timorem. Hic mos ſemper in Eccleſiis fuit. Nam etſi aliæ frequentius, aliæ rarius admiſcuerunt Germanicas cantiones, tamen fere ubique aliquid canebat populus ſua lingua. Illud vero nusquam ſcriptum aut pictum eſt, hominibus prodeſſe opus audiendi lectiones non intellectas, prodeſſe ceremonias, non quia doceant vel admoneant, ſed ex opere operato, quia ſic fiant, quia ſpectentur. Male valeant iſtæ Phariſaicæ opiniones.

2. Quod vero tantum fit apud nos publica Miſſa ſeu communis, nihil fit contra catholicam Eccleſiam. Nam in Græcis parochiis ne hodie quidem fiunt privatæ Miſſæ, ſed fit una publica miſſa, idque tantum Dominicis diebus & Feſtis. In Monaſteriis fit quotidie Miſſa, ſed tantùm publica. Hæc ſunt veſtigia morum veterum. Nusquam enim veteres Scriptores ante Gregorium (*r*) mentionem faciunt privatarum Miſſarum. Qualia fuerint initia, nunc omittimus. Hoc conſtat, quod, poſtquam Monachi mendicantes regnare cœperunt, ex falſiſſimis perſuaſionibus & propter quæſtum, ita auctæ ſunt, ut omnes boni viri diu jam ejus rei modum deſideraverint. Quan-

(*s*) *Vide ſupra p. 56.*

(*ſ*) Magnum, Romanum Pontificem

Quanquam S. Franciſcus (s) recte voluit ei rei proſpicere, qui conſtituit, ut ſingula collegia quotidie unica communi Miſſa contenta eſſent. Hoc poſtea mutatum eſt ſive per ſuperſtitionem, ſive quæſtus cauſa. Ita, ubi commodum eſt, inſtituta majorum mutant ipſi, poſtea nobis allegant autoritatem majorum. Epiphanius (t) ſcribit, in Aſia Synaxin ter celebratam eſſe ſingulis ſeptimanis, nec quotidianas fuiſſe Miſſas. Et quidem ait, hunc morem ab Apoſtolis traditum eſſe. Sic enim inquit: *συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι ταχθεῖσαί εἰσιν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, τετράδι καὶ προσαββάτῳ καὶ κυριακῇ.*

3. Etſi autem adverſarii in hoc loco multa congerunt, ut probent Miſſam eſſe ſacrificium, tamen ille ingens tumultus verborum prolatâ hâc unicâ reſponſione conſileſcet, quòd hæc quamvis longa coacervatio autoritatum, rationum, teſtimoniorum non oſtendat, quòd Miſſa ex opere operato conferat gratiam, aut applicata pro aliis mereatur reis remiſſionem venialium & mortalium peccatorum, culpæ & pœnæ. Hæc una reſponſio evertit omnia, quæ adverſarii objiciunt non ſolum in hac confutatione, ſed in omnibus ſcriptis, quæ de Miſſa ediderunt. Et hic cauſæ ſtatus eſt, de quo ita nobis admonendi ſunt lectores, ut Æſchines admonebat Judices, ut, perinde ac pugiles de ſtatu inter ſe certant, ita cum adverſario dimicarent ipſi de ſtatu controverſiæ, nec ſinerent eum extra cauſam egredi. Ad eundem modum hîc adverſarii noſtri cogendi ſunt, ut de re propoſita dicant. Et cognito contro-

(s) T. 1. Op. ep. 12. ad ſacerdotes totius ordinis p. 8. ed. Pariſ. 1641.

(t) in expoſ. fid. L. 3. adv. hær. f. 1104. edit. Colon.

controverſiæ ſtatu, facillima erit dijudicatio de argumentis in utrâque parte. Nos enim in confeſſione noſtrâ oſtendimus, nos ſentire, quòd cœna Domini non conferat gratiam ex opere operato, nec applicata pro aliis vivis aut mortuis mereatur eis ex opere operato remiſſionem peccatorum, culpæ aut pœnæ. Et hujus ſtatûs clara & firma probatio eſt hæc, quia impoſſibile eſt, conſequi remiſſionem peccatorum propter opus noſtrum ex opere operato, ſed fide oportet vinci terrores peccati & mortis, cùm erigimus corda cognitione Chriſti, & ſentimus nobis ignoſci propter Chriſtum, ac donari merita & juſtitiam Chriſti, Rom. 5. (u) *Juſtificati ex fide pacem habemus.* Hæc tàm certa, tàm firma ſunt, ut adverſus omnes portas inferorum conſiſtere queant. Si, quantum opus eſt, dicendum fuit, jam cauſa dicta eſt. Nemo enim ſanus illam Phariſaicam & Ethnicam perſuaſionem de opere operato probare poteſt. Et tamen hæc perſuaſio hæret in populo, hæc auxit in infinitum Miſſarum numerum. Conducuntur enim Miſſæ ad iram Dei placandam, & hoc opere remiſſionem culpæ & pœnæ conſequi volunt, volunt impetrare, quicquid in omni vita opus eſt. Volunt etiam mortuos liberare. Hanc Phariſaicam opinionem docuerunt in Eccleſia Monachi & Sophiſtæ.

4. Quanquam autem cauſa jam dicta eſt, tamen, quia adverſarii multas ſcripturas ineptè detorquent ad defenſionem ſuorum errorum, pauca ad hunc locum addemus. Multa de ſacrificio in confutatione dixerunt, cùm nos in confeſſione noſtra conſultò id nomen, propter ambiguitatem, vitaverimus. Rem expoſuimus, quid ſacrificium iſti nunc intelligant, quorum improbamus abuſus. Nunc, ut malè detortas ſcripturas explice-

(u) *Rom. V. 1.*

plicemus, necesse est initio, quid sit sacrificium, exponere. Toto jam decennio infinita penè volumina ediderunt adversarii de sacrificio, neque quisquam eorum definitionem sacrificii hactenus posuit. Tantum arripiunt nomen sacrificii vel ex scripturis vel ex Patribus. Postea affingunt sua somnia, quasi vero sacrificium significet, quidquid ipsis libet.

Quid sit Sacrificium & quæ sint Sacrificii species?

1. SOcrates in Phædro Platonis ait, se maxime cupidum esse divisionum, quòd sine his nihil neque explicari dicendo, neque intelligi possit, ac si quem deprehenderit peritum dividendi, hunc, inquit, se assectari, ejusque tanquam Dei vestigia sequi. Et jubet, dividentem in ipsis articulis membra secare, ne quod membrum mali coqui more quassatum frangat. Sed hæc præcepta adversarii magnificè contemnunt, ac vere sunt juxta Platonem κακοὶ μάγειροι, (x) sacrificii membra corrumpentes, quemadmodum intelligi poterit, cùm species sacrificii recensuerimus.

2. Theologi recte solent distinguere sacramentum & sacrificium. Sit igitur genus horum, vel ceremonia, vel opus sacrum. Sacramentum est ceremonia vel opus, in quo Deus nobis exhibet hoc, quod offert annexa ceremoniæ promissio, ut Baptismus est opus, non quod nos Deo offerimus, sed in quo Deus nos baptizat, videlicet, minister vice Dei, & hìc offert & exhibet Deus remissionem peccatorum, &c. juxta promissionem: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit* (y). E contra sacrificium est ceremonia vel opus, quod nos Deo reddimus, ut eum honore afficiamus. Sunt autem sacrificii

(x) *mali coqui,* (y) *Marci XVI. 16.*

cii ſpecies proximæ duæ, nec ſunt plures. Quoddam eſt ſacrificium propitiatorium, id eſt, opus ſatisfactorium pro culpa, & pœna, hoc eſt reconcilians Deum, ſeu placans iram Dei, ſeu quod meretur aliis remiſſionem peccatorum. Altera ſpecies eſt ſacrificium εὐχαριςικὸν, quod non meretur remiſſionem peccatorum aut reconciliationem, ſed fit à reconciliatis, ut pro acceptâ remiſſione peccatorum & pro aliis beneficiis acceptis gratias agamus, ſeu gratiam referamus.

3. Has duas ſpecies ſacrificii magnopere oportet & in hâc controverſia & in aliis multis diſputationibus in conſpectu & ob oculos poſitas habere & ſingulari diligentia cavendum eſt, ne confundantur. Quòd ſi modus hujus libri pateretur, rationes hujus diviſionis adderemus. Habet enim ſatis multa teſtimonia in Epiſtola ad Ebræos & alibi. Et omnia ſacrificia Levitica ad hæc membra referri, tanquam ad ſua domicilia poſſunt. Dicebantur enim in lege quædam propitiatoria ſacrificia propter ſignificationem, ſeu ſimilitudinem, non quòd mererentur remiſſionem peccatorum coram Deo, ſed quia merebantur remiſſionem peccatorum ſecundùm juſtitiam legis, ne illi, pro quibus fiebant, excluderentur ab iſta politia. Dicebantur itaque propitiatoria pro peccato, pro delicto, holocauſtum. Illa verò erant εὐχαριςικὰ, oblatio, libatio, retributiones, primitiæ, decimæ (z).

4. Sed reverâ unicum tantùm in mundo fuit ſacrificium propitiatorium, videlicet mors Chriſti, ut docet Epiſtola ad Ebræos, quæ ait (zz): *Impoſſibile eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata.* Et paulò poſt de voluntate Chriſti (a): *In qua voluntate ſanctificati ſumus per*

(z) Ebr. מנחה נסכים שלמים בכורים מעשר

(zz) *Ebr. X. 4.* (a) *Ebr. X. 10.*

per oblationem corporis Jeſu Chriſti ſemel. Et Eſaias interpretatur legem, ut ſciamus, mortem Chriſti verè eſſe ſatisfactionem pro peccatis noſtris, ſeu expiationem, non ceremonias legis, quare ait (*b*): *Poſtquam poſuerit animam ſuam hoſtiam pro delictis, videbit ſemen longævum*, &c. Nam vocabulum אשם quo hîc uſus eſt, ſignificat *hoſtiam pro delicto*, quæ in lege ſignificavit, quòd ventura eſſet hoſtia quædam, ſatisfactura pro peccatis noſtris, & reconciliatura Deum, ut ſcirent homines, quod non propter noſtras juſtitias, ſed propter aliena merita, videlicet Chriſti, velit Deus nobis reconciliari. Paulus idem nomen אשם interpretatur *peccatum*, Rom. 8. (*c*) *de peccato damnavit peccatum*, id eſt, per hoſtiam pro peccato. Significantia verbi faciliùs intelligi poteſt ex moribus gentium, quos videmus ex Patrum ſermonibus malè intellectis acceptos eſſe. Latini vocabant *piaculum, hoſtiam*, quæ in magnis calamitatibus, ubi inſigniter videbatur Deus iraſci, offerebatur ad placandam iram Dei, & litaverunt aliquando humanis hoſtiis, fortaſſis quia audierant, quandam humanam hoſtiam placaturam eſſe Deum toti generi humano. Græci alibi *καθάρματα*, alibi *περιψήματα* appellaverunt. Intelligunt igitur Eſaias & Paulus, Chriſtum factum eſſe hoſtiam, hoc eſt, piaculum, ut ipſius meritis, non noſtris reconciliaretur Deus. Maneat ergo hoc in cauſa, quòd ſola mors Chriſti eſt vere propitiatorium ſacrificium. Nam Levitica illa ſacrificia propitiatoria, tantùm ſic appellabantur ad ſignificandum futurum piaculum. Propterea ſimilitudine quadam erant ſatisfactiones redimentes juſtitiam legis, ne ex politia excluderentur iſti, qui peccaverant. Debe-

(*b*) *Eſai. LIII. 10.* (*c*) *Rom. VIII. 3. 2 Cor. V. 21.*

Debebant autem cessare post revelatum Evangelium. Et, quia cessare in Evangelii revelatione debebant, non erant verè propitiationes, cùm Evangelium ideò promissum sit, ut exhibeat propitiationem.

5. Nunc reliqua sunt sacrificia εὐχαριστικὰ, quæ vocantur sacrificia laudis, prædicatio Evangelii, fides, invocatio, gratiarum actio, confessio, afflictiones sanctorum, imò omnia bona opera sanctorum. Hæc sacrificia non sunt satisfactiones pro facientibus vel applicabiles pro aliis, quæ mereantur eis ex opere operato remissionem peccatorum seu reconciliationem. Fiunt enim à reconciliatis. Et talia sunt sacrificia novi Testamenti, sicut docet Petrus 1 Petr. 2. (d) *Sacerdotium sanctum, ut offeratis hostias spirituales.* Opponuntur autem hostiæ spirituales non tantum pecudibus, sed etiam humanis operibus ex opere operato oblatis, quia spirituale significat motus Spiritus sancti in nobis. Idem docet Paulus Rom. 12. (e) *exhibete corpora vestra hostiam viventem, sanctam, cultum rationalem.* Significat autem cultus rationalis cultum, in quo Deus intelligitur, mente apprehenditur, ut fit in motibus timoris & fiduciæ erga Deum. Opponitur igitur non solùm cultui Levitico, in quo pecudes mactabantur, sed etiam cultui, in quo fingitur opus ex opere operato offerri. Idem docet Epistola ad Ebræos cap. 13. (f) *Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo*, & addit interpretationem, id est, *fructum labiorum confitentium nomini ejus.* Jubet offerre laudes, hoc est, invocationem, gratiarum actionem, confessionem & similia. Hæc valent non ex opere operato, sed propter fidem. Id monet particula, *per ipsum offeramus*, hoc est, fide in Christum.

6. In

(d) *1 Petr. II. 5.* (e) *Rom. XII. 1.* (f) *Ebr. XIII. 15.*

6. In ſumma cultus novi Teſtamenti eſt ſpiritualis, hoc eſt, juſtitia fidei in corde, & fructus fidei. Ideoque abrogat Leviticos cultus. Et Chriſtus ait Joh. 4. (g) *Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate. Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Deus eſt ſpiritus, & eos, qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.* Hæc ſententia clarè damnat opiniones de ſacrificiis, quæ fingunt ex opere operato valere, & docet, quòd oporteat ſpiritu, id eſt, motibus cordis & fide adorare. Ideo & Prophetæ damnant in veteri Teſtamento opinionem populi de opere operato, & docent juſtitiam & ſacrificia ſpiritus, Jer. 7. (h) *Non ſum locutus cum Patribus veſtris, & non præcepi eis in die, quâ eduxi eos de terra Ægypti, de holocauſtis & victimis, ſed hoc verbum præcepi eis dicens, audite vocem meam, & ero vobis Deus, &c.* Quomodo exiſtimemus Judæos hanc concionem excepiſſe, quæ videtur palam pugnare cum Moyſe? Conſtabat enim, Deum præcepiſſe Patribus de holocauſtis ac victimis, ſed Jeremias opinionem de ſacrificiis damnat, hanc non tradiderat Deus, videlicet, quòd illi cultus ex opere operato placarent eum. Addit autem de fide, quod hoc præceperit Deus, *audite me*, hoc eſt, credite mihi, quòd ego ſim Deus veſter, quod velim ſic innoteſcere, cùm miſereor & adjuvo, nec habeam opus veſtris victimis, confidite, quòd ego velim eſſe Deus Juſtificator, Salvator, non propter opera, ſed propter verbum & promiſſionem meam, à me verè & ex corde petite & expectate auxilium.

7. Damnat opinionem de opere operato & Pſalmus 49. (i) qui, repudiatis victimis, requirit invocationem. *Nunquid manducabo carnes taurorum, &c. Invoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & honorificabis me.* Teſta-

(g) *Joh. IV. 23. 24.* (h) *Jer. VII. 22. 23.* (i) *Pſ. L. 13. 15.*

Teſtatur, hanc eſſe veram λατϱείαν, hunc eſſe verum honorem, ſi ex corde invocemus ipſum. Item Pſ. 39. (k) *Sacrificium & oblationem noluiſti. Aures autem aperuiſti mihi*, id eſt, verbum mihi propoſuiſti, quod audirem, & requiris, ut credam verbo tuo & promiſſionibus tuis, quod verè velis miſereri, opitulari, &c. Item Pſal. 50. (l) *Holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.* Item Pſal. 4. (m) *Sacrificate ſacrificium juſtitiæ, & ſperate in Domino.* Jubet ſperare, & dicit, id eſſe juſtum ſacrificium, ſignificans, cætera ſacrificia non eſſe vera & juſta ſacrificia. Et Pſal. 115. (n) *Sacrificabo hoſtiam laudis & nomen Domini invocabo.* Vocat invocationem hoſtiam laudis. Sed plena eſt ſcriptura talibus teſtimoniis, quæ docent, quòd ſacrificia ex opere operato non reconcilient Deum, ideoque in novo Teſtamento abrogatis cultibus Leviticis docet fore, ut nova & munda ſacrificia fiant, videlicet fides, invocatio, gratiarum actio, confeſſio, & prædicatio Evangelii, afflictiones propter Evangelium, & ſimilia.

8. Et de his ſacrificiis loquitur Malachias (o): *Ab ortu ſolis usque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus & in omni loco incenſum offertur nomini meo, & oblatio munda.* Hunc locum detorquent adverſarii ad Miſſam & allegant autoritatem Patrum. Facilis eſt autem reſponſio, quòd, ut maximè loqueretur de Miſſa, non ſequatur, Miſſam ex opere operato juſtificare, aut applicatam aliis mereri remiſſionem peccatorum, &c. Nihil horum dicit Propheta, quæ Monachi & Sophiſtæ impudenter affingunt.

9. Cæterùm ipſa Prophetæ verba offerunt ſententiam. Pri-

(k) *Pſ. XL. 7.* (l) *Pſ. LI. 18. 19.* (m) *Pſ. IV. 6.*
(n) *Pſal. CXVI. 17.* (o) *Mal. I. 11.*

Primùm enim hoc proponunt, *magnum fore nomen Domini.* Id fit per prædicationem Evangelii. Per hanc enim innotescit nomen Christi, & misericordia Patris in Christo promissa cognoscitur. Prædicatio Evangelii parit fidem in his, qui recipiunt Evangelium. Hi invocant Deum, hi agunt Deo gratias, hi tolerant afflictiones in confessione, hi benè operantur propter gloriam Christi. Ita fit magnum nomen Domini in gentibus. Incensum igitur & oblatio munda significant non ceremoniam ex opere operato, sed omnia illa sacrificia, per quæ fit magnum nomen Domini, scilicet fidem, invocationem, prædicationem Evangelii, confessionem &c. Et facile patimur, si quis hîc velit complecti ceremoniam, modò neque intelligat solam ceremoniam, neque doceat, ceremoniam ex opere operato prodesse. Sicut enim inter sacrificia laudis, hoc est, inter laudes Dei complectimur prædicationem verbi, ita laus esse potest seu gratiarum actio ipsa sumtio cœnæ Domini, sed non ex opere operato justificans, aut applicanda aliis, ut mereatur eis remissionem peccatorum. Sed paulo post exponemus, quomodo & ceremonia sacrificium sit. Verùm, quia Malachias de omnibus cultibus novi testamenti, non solùm de cœna Domini loquitur, item quia non patrocinatur Pharisaicæ opinioni de opere operato, ideo nihil contra nos facit, sed magis adjuvat nos. Requirit enim cultus cordis, per quos verè fit magnum nomen Domini.

10. Citatur ex Malachia & alius locus (p): *Et purgabit filios Levi, & colabit eos, quasi aurum & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in justitia.* Hic locus apertè requirit sacrificia justorum, quare non patrocinatur opinioni de opere operato. Sunt autem sacrifi-

(p) *Mal. III. 3.*

crificia filiorum Levi, hoc eſt, docentium in novo Teſtamento prædicatio Evangelii & boni fructus prædicationis, ſicut Paulus ait Rom. 15. (q) *Sacrifico Evangelium Dei, ut oblatio gentium fiat accepta, ſanctificata Spiritu ſancto*, id eſt, ut gentes fiant hoſtiæ acceptæ Deo per fidem, &c. Nam illa mactatio in lege ſignificabat & mortem Chriſti & prædicationem Evangelii, quâ hanc vetuſtatem carnis mortificari oportet & inchoari novam & æternam vitam in nobis. Sed adverſarii ubique ſacrificii nomen ad ſolam ceremoniam detorquent, prædicationem Evangelii, fidem, invocationem, & ſimilia omittunt, cùm ceremonia propter hæc inſtituta ſit, & novum Teſtamentum debeat habere ſacrificia cordis, non ceremonialia pro peccatis facienda more Levitici ſacerdotii.

11. Allegant & juge ſacrificium, quod, ſicut in lege fuit juge ſacrificium, ita Miſſa debeat eſſe juge ſacrificium novi Teſtamenti. Benè cum adverſariis agitur, ſi patimur, nos vinci allegoriis. Conſtat autem, quòd allegoriæ non pariunt firmas probationes. Quanquam nos quidem facilè patimur, Miſſam intelligi juge ſacrificium (r), modo ut tota Miſſa intelligatur, hoc eſt, ceremonia cum prædicatione Evangelii, fide, invocatione & gratiarum actione. Nam hæc ſimul conjuncta, ſunt juge ſacrificium novi Teſtamenti, quia ceremonia propter hæc inſtituta eſt, nec ab his divellenda eſt. Ideo Paulus (s) ait: *Quoties comedetis panem hunc, & poculum Domini bibetis, annunciate mortem Domini.* Illud vero nullo modo ſequitur ex hoc typo Levitico, quod ceremonia ſit opus ex opere operato juſtificans, aut applicandum pro aliis, ut mereatur eis remiſſionem peccatorum, &c.

12. Et

(q) *Rom. XV. 16.* (r) impropriè tale. (s) *1 Cor. XI. 26.*

12. Et typus apte pingit non ceremoniam ſolam ſed etiam prædicationem Evangelii. In Num. cap. 28. tres ponuntur partes illius quotidiani ſacrificii, crematio agni, libatio, & oblatio ſimilæ. *Lex habebat picturas ſeu umbras rerum futurarum (t).* Ideò in hoc ſpectaculo Chriſtus, & totus cultus novi Teſtamenti pingitur. Crematio agni ſignificat mortem Chriſti. Libatio ſignificat, ubique in toto mundo credentes illius agni ſanguine aſpergi per Evangelii prædicationem, hoc eſt, ſanctificari, ſicut Petrus (u) loquitur: *In ſanctificationem ſpiritus, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Jeſu Chriſti.* Oblatio ſimilæ ſignificat fidem, invocationem, & gratiarum actionem in cordibus. Ut igitur in veteri Teſtamento umbra cernitur, ita in novo res ſignificata quærenda eſt, non alius typus, tanquam ad ſacrificium ſufficiens. Quare, etiamſi ceremonia eſt memoriale mortis Chriſti, tamen ſola non eſt juge ſacrificium, ſed ipſa memoria eſt juge ſacrificium, hoc eſt, prædicatio & fides, quæ verè credit, Deum morte Chriſti reconciliatum eſſe. Requiritur libatio, hoc eſt, effectus prædicationis, ut per Evangelium aſperſi ſanguine Chriſti, ſanctificemur, mortificati ac vivificati. Requiruntur & oblationes, hoc eſt, gratiarum actiones, confeſſiones & afflictiones. Sic abjecta Phariſaica opinione de opere operato, intelligamus, ſignificari cultum ſpiritualem & juge ſacrificium cordis, quia in novo Teſtamento corpus bonorum, hoc eſt, Spiritus ſanctus, mortificatio & vivificatio requiri debent. Ex his ſatis apparet, typum de jugi ſacrificio nihil contra nos facere, ſed magis pro nobis, quia nos omnes partes ſignificatas jugi ſacrificio requirimus. Adverſarii falſo ſomniant, ſolam ceremoniam ſignificari, non etiam prædicationem Evan-

(t) *Ebr. X. 1. Col. II. 16. 17.* (u) *1 Petr. I. 2.*

Evangelii, mortificationem & vivificationem cordis, &c.

13. Nunc igitur boni viri facilè judicare poterunt, falsissimam hanc criminationem esse, quòd juge sacrificium aboleamus. Res ostendit, qui sint Antiochi illi, (x) qui regnum tenent in Ecclesia, qui prætextu religionis trahunt ad se regnum mundi, & abjecta cura religionis & docendi Evangelii, dominantur, belligerantur velut reges mundi, qui novos cultus instituerunt in Ecclesia. Nam adversarii in Missa solam retinent ceremoniam eamque conferunt publicè ad sacrilegum quæstum. Postea fingunt hoc opus applicatum pro aliis mereri eis gratiam, & omnia bona. In concionibus non docent Evangelium, non consolantur conscientias, non ostendunt, gratis remitti peccata propter Christum, sed proponunt cultus sanctorum, satisfactiones humanas, traditiones humanas, per has affirmant, homines coram Deo justificari. Et harum quædam cùm sint manifestè impiæ, tamen vi defenduntur. Si qui concionatores volunt perhiberi doctiores, tradunt quæstiones Philosophicas, quas neque populus, neque ipsi, qui proponunt, intelligunt. Postremo, qui sunt tolerabiliores, legem docent, de justitiâ fidei nihil dicunt. Adversarii in confutatione miras tragœdias agunt de desolatione templorum, quod videlicet stent inornatæ aræ, sine candelis, sine statuis. Has nugas indicant esse ornatum Ecclesiarum. Longè aliam desolationem significat Daniel (y), videlicet ignorationem Evangelii. Nam populus obrutus multitudine & varietate traditionum atque opinionum nullo modo potuit complecti summam doctrinæ Christianæ. Quis enim unquam de populo intellexit doctrinam de pœnitentia, quam adversarii tradiderunt? Et hic præcipuus locus est doctri-

næ

(x) *Dan. XI. 31. XII. 11.* (y) *Dan. XI. 31.*

næ Chriſtianæ. Vexabantur conſcientiæ enumeratione delictorum & ſatisfactionibus. De fide, quâ gratis conſequimur remiſſionem peccatorum, nulla prorſus fiebat ab adverſariis mentio, de exercitiis fidei luctantis cum deſperatione, de gratuitâ remiſſione peccatorum propter Chriſtum omnes libri, omnes conciones adverſariorum mutæ erant. Adhæc acceſſit horribilis prophanatio Miſſarum, & alii multi impii cultus in templis. Hæc eſt deſolatio, quam Daniel deſcribit.

14. E contra Dei beneficio apud nos ſerviunt miniſterio verbi ſacerdotes, docent Evangelium de beneficiis Chriſti, oſtendunt remiſſionem peccatorum gratis contingere propter Chriſtum. Hæc doctrina affert firmam conſolationem conſcientiis. Additur & doctrina bonorum operum, quæ Deus præcipit. Dicitur de dignitate atque uſu ſacramentorum. Quod ſi juge ſacrificium eſſet uſus Sacramenti, tamen nos magis retineremus quam adverſarii, quia apud illos ſacerdotes mercede conducti utuntur Sacramento. Apud nos crebrior & religioſior uſus eſt. Nam populus utitur, ſed priùs inſtitutus atque exploratus. Docentur enim homines de vero uſu Sacramenti, quod ad hoc inſtitutum ſit, ut ſit ſigillum & teſtimonium gratuitæ remiſſionis peccatorum, ideoque debeat pavidas conſcientias admonere, ut verè ſtatuant & credant, ſibi gratis remitti peccata. Cùm igitur & prædicationem Evangelii & legitimum uſum ſacramentorum retineamus, manet apud nos juge ſacrificium. Et, ſi de externa dicendum ſpecie eſt, frequentia in templis apud nos major eſt, quam apud adverſarios. Tenentur enim auditoria utilibus & perſpicuis concionibus. Verùm adverſariorum doctrinam nunquam neque populus, neque doctores intellexerunt. Et verus ornatus eſt Eccleſiarum doctrina pia, utilis & per-

ſpicua, uſus pius Sacramentorum, oratio ardens, & ſimilia. Candelæ, vaſa aurea & ſimiles ornatus decent, ſed non ſunt proprius ornatus Eccleſiæ. Quod ſi adverſarii in talibus rebus collocant cultus, non in prædicatione Evangelii, in fide, in certaminibus fidei, ſunt in iſtis numerandi, quos Daniel deſcribit colere Deum ſuum auro & argento. (z).

15. Allegant ex Epiſtola ad Ebræos (a): *Omnis Pontifex ex hominibus aſſumtus, pro hominibus, conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum, ut offerat dona & ſacrificia pro peccatis.* Hinc ratiocinantur, cùm in novo Teſtamento ſint Pontifices & Sacerdotes, ſequitur, quòd ſit & ſacrificium aliquod pro peccatis. Hic locus vel maximè movet indoctos, præſertim, cùm illa pompa ſacerdotii & ſacrificiorum veteris Teſtamenti offunditur oculis. Hæc ſimilitudo decipit imperitos, ut judicent, oportere ad eundem modum apud nos exiſtere aliquod ceremoniale ſacrificium, applicandum pro peccatis aliorum, ſicut in veteri Teſtamento. Neque aliud eſt ille cultus Miſſarum & reliqua politia Papæ, quàm κακοζηλία Leviticæ politiæ malè intellectæ.

16. Et cùm ſententia noſtra habeat præcipua teſtimonia in Epiſtola ad Ebræos, tamen adverſarii locos ex illa Epiſtolâ truncatos contra nos detorquent, ut in hoc ipſo loco, ubi dicitur, *Pontificem conſtitui, ut offerat ſacrificia pro peccatis*(a). Scriptura ipſa ſtatim attexit Chriſtum Pontificem. Verba præcedentia de Levitico ſacerdotio loquuntur, & ſignificant, Leviticum Pontificatum fuiſſe imaginem Pontificatus Chriſti. Nam ſacrificia Levitica pro peccatis non merebantur remiſſionem peccatorum coram Deo, tantùm erant imago ſacrificii Chriſti, quod unum futurum erat propitiatorium ſacrifici-

(z) *Dan.* XI. 38. (a) *Ebr.* V. 1.

ficium, ut ſupra diximus. Itaque Epiſtola magna ex parte conſumitur in hoc loco, quòd vetus Pontificatus & vetera ſacrificia non fuerint ad hoc inſtituta, ut mererentur remiſſionem peccatorum coram Deo ſeu reconciliationem, ted tantùm ad ſignificandum futurum ſacrificium unius Chriſti. Oportuit enim ſanctos in veteri Teſtamento juſtificari fide ex promiſſione remisſionis peccatorum donandæ propter Chriſtum, ſicut & ſancti in novo Teſtamento juſtificantur. Omnes ſanctos ab initio mundi ſentire oportuit, hoſtiam & ſatisfactionem fore pro peccato, Chriſtum, qui promiſſus erat, ſicut Eſaias docet cap. 53. (*b*) *Cum poſuerit animam ſuam hoſtiam pro peccato, &c.* Cùm igitur in veteri Teſtamento ſacrificia non mererentur reconciliationem, niſi ſimilitudine quadam, (merebantur enim reconciliationem politicam) ſed ſignificarent venturum ſacrificium, ſequitur, unicum eſſe ſacrificium Chriſti, applicatum pro aliorum peccatis. Nullum igitur reliquum eſt in novo Teſtamento ſacrificium applicandum pro peccatis aliorum, præter unum Chriſti ſacrificium in cruce.

17. Tota via errant, qui fingunt, ſacrificia Levitica coram Deo meruiſſe remiſſionem peccatorum, & hoc exemplo ſacrificia applicanda pro aliis in novo Teſtamento requirunt præter mortem Chriſti. Hæc imaginatio ſimpliciter obruit meritum paſſionis Chriſti & juſtitiam fidei, & corrumpit veteris & novi Teſtamenti doctrinam, & pro Chriſto alios mediatores & propitiatores nobis efficit Pontifices & ſacrificulos, qui quotidie vendunt operam ſuam in templis.

18. Quare, ſi quis ita argumentatur, oportere in novo

(*b*) *Eſa. LIII. 11.*

vo Teſtamento Pontificem eſſe, qui pro peccatis offerat, tantùm de Chriſto concedendum eſt. Et hanc ſolutionem confirmat tota Epiſtola ad Ebræos. Et id prorſus eſſet, alios mediatores conſtituere præter Chriſtum, ſi aliam ſatisfactionem applicandam pro peccatis aliorum & reconciliantem Deum præter mortem Chriſti requireremus. Deinde, quia ſacerdotium novi Teſtamenti eſt *miniſterium ſpiritus*, ut docet Paulus 2 Cor. 3. (c) Ideò unicum habet ſacrificium Chriſti ſatisfactorium & applicatum pro peccatis aliorum. Cæterùm nulla habet ſacrificia ſimilia Leviticis, quæ ex opere operato applicari pro aliis poſſint, ſed exhibet aliis Evangelium & Sacramenta, ut per hæc concipiant fidem & Spiritum ſanctum, & mortificentur, & vivificentur, quia miniſterium ſpiritus pugnat cum applicatione operis operati. Eſt enim miniſterium ſpiritus, per quod Spiritus ſanctus efficax eſt in cordibus, quare habet tale miniſterium, quod ita prodeſt aliis, cùm in eis efficax eſt, cùm regenerat & vivificat eos. Id non fit applicatione alieni operis pro aliis ex opere operato.

19. Oſtendimus rationem, quare Miſſa non juſtificet ex opere operato nec applicata pro aliis mereatur eis remiſſionem, quia utrumque pugnat cum juſtitiâ fidei. Impoſſibile eſt enim remiſſionem peccatorum contingere, vinci terrores peccati & mortis ullo opere aut ulla re, niſi fide in Chriſtum, juxta illud (d): *Juſtificati ex fide pacem habemus.* Adhæc oſtendimus, ſcripturas, quæ contra nos citantur, minimè patrocinari impiæ opinioni adverſariorum de opere operato. Idque judicare omnes boni viri apud omnes gentes poſſunt. Quare repudiandus eſt error Thomæ (e), qui ſcripſit, *corpus Domini*

(c) *2 Cor. III. 6.* (d) *Rom. V. 1.*
(e) in opuſc. de ſacr. altaris c. 1.

Domini semel oblatum in cruce pro debito originali jugiter offerri pro quotidianis delictis in altari, ut habeat in hoc Ecclesia munus ad placandum sibi Deum. Repudiandi sunt & reliqui communes errores, quòd Missa conferat gratiam ex opere operato facienti, item quòd applicata pro aliis, etiam injustis non ponentibus obicem, mereatur eis remissionem peccatorum, culpæ & pœnæ. Hæc omnia falsa & impia sunt, nuper ab indoctis Monachis conficta, & obruunt gloriam passionis Christi & justitiam fidei.

20. Et ex his erroribus infiniti alii nati sunt, quantum Missæ valeant applicatæ simul pro multis, quantum valeant singulæ pro singulis. Sophistæ habent descriptos gradus meritorum, sicut argentarii gradus ponderum in auro aut argento. Deinde vendunt Missam, tanquam pretium ad impetrandum, quod quisque expetit, Mercatoribus, ut felix sit negotiatio, venatoribus, ut felix sit venatio, & alia infinita. Postremo transferunt eam & ad mortuos, liberant animas applicatione sacramenti à pœnis purgatorii, cùm sine fide nec vivis Missa prosit. Neque ex scripturis adversarii afferre vel unam syllabam possunt ad defensionem istarum fabularum, quas in Ecclesia magna autoritate docent, neque Ecclesiæ veteris, neque Patrum testimonia habent.

Quid Patres de Sacrificio senserint.

ET quoniam loca Scripturæ, quæ contra nos citantur, explicavimus, de Patribus etiam respondendum est. Non ignoramus, Missam à Patribus appellari sacrificium, sed hi non hoc volunt, Missam ex opere operato conferre gratiam & applicatam pro aliis mereri eis remissionem peccatorum, culpæ & pœnæ.

Ubi leguntur hæc portenta verborum apud Patres? ſed apertè teſtantur, ſe de gratiarum actione loqui. Ideoque vocant εὐχαριστίαν. Diximus autem ſupra, ſacrificium εὐχαριστικὸν non mereri reconciliationem, ſed fieri à reconciliatis, ſicut afflictiones non merentur reconciliationem, ſed tunc ſunt ſacrificia εὐχαριστικὰ, quando reconciliati ſuſtinent eas. Et hoc reſponſum in genere ad Patrum dicta ſatis tuetur nos contra adverſarios. Certum eſt enim, illa figmenta de merito operis operati nuſquam extare apud Patres. Sed ut tota cauſa magis perſpici poſſit, dicemus & nos de uſu ſacramenti, ea, quæ certum eſt, conſentanea eſſe Patribus & Scripturæ.

De uſu Sacramenti, & de Sacrificio.

QUidam belli homines fingunt, Cœnam Domini inſtitutam eſſe propter duas cauſas, primum, ut ſit nota & teſtimonium profeſſionis, ſicut certa forma cuculli eſt ſignum certæ profeſſionis, deinde cogitant, præcipuè talem notam Chriſto placuiſſe, videlicet convivium, ut ſignificaret mutuam inter Chriſtianos conjunctionem atque amicitiam, quia ſympoſia ſunt ſigna fœderum & amicitiæ. Sed hæc opinio eſt civilis, nec oſtendit præcipuum uſum rerum à Deo traditarum. Tantùm de caritate exercenda loquitur, quam homines profani & civiles utcunque intelligunt. De fide non loquitur, quæ, quid ſit, pauci intelligunt.

2. Sacramenta ſunt ſigna voluntatis Dei erga nos, non tantùm ſigna ſunt hominum inter ſeſe. Et rectè definiunt, ſacramenta in novo Teſtamento eſſe ſigna gratiæ. Et, quia in ſacramento duo ſunt, ſignum & verbum, verbum in novo Teſtamento eſt promiſſio

gratiæ

gratiæ addita. Promiſſio novi Teſtamenti (*f*) eſt promiſſio remiſſionis peccatorum, ſicut textus hîc dicit (*g*): *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur: Hic eſt calix novi Teſtamenti cum ſanguine meo, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Verbum igitur offert remiſſionem peccatorum. Et ceremonia eſt quaſi pictura verbi ſeu ſigillum, ut Paulus (*h*) vocat, oſtendens promiſſionem. Ergo, ſicut promiſſio inutilis eſt, niſi fide accipiatur, ita inutilis eſt ceremonia, niſi fides accedat, quæ verè ſtatuat, hîc offerri remiſſionem peccatorum. Et hæc fides erigit contritas mentes. Et ſicut verbum ad hanc fidem excitandam traditum eſt, ita ſacramentum inſtitutum eſt, ut illa ſpecies incurrens in oculos moveat corda ad credendum. Per hæc enim, videlicet per verbum & ſacramentum, operatur Spiritus ſanctus. Et talis uſus ſacramenti, cùm fides vivificat perterrefacta corda, cultus eſt novi Teſtamenti, quia novum Teſtamentum habet motus ſpirituales, mortificationem & vivificationem. Et ad hunc uſum inſtituit Chriſtus, cùm jubet *facere in ſui commemorationem.* Nam meminiſſe Chriſti non eſt otioſa ſpectaculi celebratio, aut exempli cauſa inſtituta, ſicut in Tragœdiis celebratur memoria Herculis, aut Ulyſſis, ſed eſt meminiſſe beneficia Chriſti, eaque fide accipere, ut per ea vivificemur. Ideo Pſalmus (*i*) ait: *Memoriam fecit mirabilium ſuorum, miſericors & miſerator Dominus. Eſcam dedit timentibus ſe.* Significat enim, voluntatem & miſericordiam Dei agnoſcendam eſſe in illa ceremonia. Illa autem fides, quæ agnoſcit miſericordiam, vivificat. Et hic principalis uſus eſt

(f) *Matth.* XXVI. 26. *ſeqq.* (g) *Luc.* XXII. 19. 20.
(h) *Rom.* IV. 11. (i) *Pſal.* CXI. 4. 5.

est ſacramenti, in quo apparet, qui ſint idonei ad ſacramentum, videlicet perterrefactæ conſcientiæ, & quomodo uti debeant.

3. Accedit & ſacrificium. Sunt enim unius rei plures fines. Poſtquam conſcientia fide erecta ſenſit, ex qualibus terroribus liberetur, tùm vero ſeriò agit gratias pro beneficio & paſſione Chriſti, & utitur ipſâ ceremonia ad laudem Dei, ut hac obedientia gratitudinem oſtendat, & teſtatur, ſe magnifacere dona Dei. Ita fit ceremonia ſacrificium laudis. Ac Patres quidem de duplici effectu loquuntur, de conſolatione conſcientiarum & de gratiarum actione ſeu laude. Horum effectuum prior ad ſacramenti rationem pertinet, poſterior pertinet ad ſacrificium. De conſolatione ait Ambroſius (k): *Accedite ad eum & abſolvimini, quia eſt remiſſio peccatorum. Qui ſit iſte, quæritis. Audite ipſum dicentem* (l): *Ego ſum panis vitæ, qui venit ad me, non eſuriet, & qui credit in me, non ſitiet unquam.* Hîc teſtatur, in ſacramento offerri remiſſionem peccatorum, teſtatur & fide accipi debere. Infinita teſtimonia leguntur in hanc ſententiam apud Patres, quæ omnia detorquent adverſarii ad opus operatum & applicandum pro aliis, cùm Patres apertè requirant fidem, & de propriâ cujusque conſolatione loquantur, non de applicatione. Præter hæc leguntur & ſententiæ de gratiarum actione, qualis illa eſt ſuaviſſimè dicta à Cypriano (m) de piè communicantibus: *Pietas,* inquit,

(k) in expoſ. in Pſ. 118. ſerm. 18. T. 1. op. f. 1203. n. 28. edit. Paris. T. 4. f. 733. edit. Baſil.

(l) Joh. VI. 35. Quæ de manducatione Chriſti ſpirituali hîc dicuntur, utique & ad ſacramentalem quadrant.

(m) vel potiùs Arnoldo Abbate Bonæ vallis de cœnâ Domini f. CXV. CXVI. in app. edit. Baluzianæ.

inquit, *inter data & condonata se dividens, gratias agit tam uberis beneficii largitori*, id est, pietas intuetur data & condonata, hoc est, confert inter se magnitudinem beneficiorum Dei & magnitudinem nostrorum malorum, mortis & peccati, & agit gratias, &c. Et hinc extitit appellatio εὐχαριστίας in Ecclesiâ. Neque vero ceremonia ipsa est gratiarum actio ex opere operato applicanda pro aliis, ut mereatur eis remissionem peccatorum, &c. ut liberet animas defunctorum. Hæc pugnant cum justitiâ fidei, quasi ceremonia sine fide prosit aut facienti, aut aliis.

XII. De Vocabulis Missæ.

ADversarii revocant nos etiam ad Grammaticam, sumunt argumenta ex appellationibus Missæ, quæ non opus habent longa disputatione. Non enim sequitur, Missam, etiamsi vocatur sacrificium, opus esse ex opere operato gratiam conferens, aut applicatum pro aliis, mereri eis remissionem peccatorum, &c. λειτουργία, inquiunt, significat sacrificium, & Græci Missam appellant liturgiam. Cur hîc omittunt appellationem veterem Synaxis, quæ ostendit, Missam olim fuisse multorum communicationem. Sed dicamus de Liturgia. Ea vox non significat propriè sacrificium, sed potiùs publicum ministerium, & aptè quadrat ad nostram sententiam, quod videlicet unus minister consecrans reliquo populo exhibet corpus & sanguinem Domini, sicut unus minister docens exhibet Evangelium populo, sicut ait Paulus (*n*): *Sic nos existimet homo, tanquam ministros Christi, & dispensatores sacramentorum Dei*, hoc est, Evangelii & sacramentorum.

(*n*) 1. Cor. IV. 1.

rum. Et 2. Cor. 5. (o) *Propter causam Christi legatione fungimur tanquam Deo per nos adhortante, rogamus Christi causa, reconciliamini, &c.* Ita aptè quadrat nomen λειτουργία ad ministerium. Est enim vetus verbum, usurpatum in publicis ministeriis civilibus, ac significat Græcis onera publica, sicut tributum, sumtum instruendæ classis, aut similia, ut testatur oratio Demosthenis πρός λεπτίνην (p), quæ tota consumitur in disputatione de publicis muneribus & immunitatibus: Φήσει δ᾽ ἀναξίους τινὰς ἀνθρώπους εὑρομένους ἀτέλειαν ἐκδεδυχέναι τὰς λειτουργίας, id est, *dicet indignos quosdam homines inventâ immunitate detrectare publica onera.* Et sic Romanis temporibus locuti sunt, ut ostendit rescriptum pertinacis ff. de jure immunitatis l. *Semper.* εἰ καὶ μὴ πασῶν λειτουργιῶν τοὺς πατέρας ὁ τῶν τέκνων ἀριθμὸς ἀνεῖται (q), *etsi non liberat parentes omnibus oneribus publicis numerus notarum.* Et commentarius Demosthenis (r) scribit, λειτουργίαν genus esse tributorum, sumtus ludorum, sumtus instruendarum navium, curandi gymnasii & similium publicarum curationum. Et Paulus pro collatione usurpavit 2. Cor. 9. (s) Officium hujus collationis non solùm supplet ea, quæ desunt sanctis, sed etiam efficit, ut plures Deo ubertim agant gratias &c. Et ad Philippenses 2. (ss) appellat Epaphroditum λειτουργὸν, ministrum necessitatis suæ, ubi certè non potest intelligi sacrifi-

(o) *2. Cor. V. 20.*

(p) adversus Leptinem de immunitatibus, statim sub initium.

(q) alia exempla: ἀνίησιν.

(r) Ulpianus in Demosthenem

(s) *2 Cor. IX. 12.* (ss) *Phil. II. 25.*

crificulus. Sed nihil opus est pluribus testimoniis, cùm exempla ubique obvia sint legentibus Græcos scriptores, in quibus λειτουργία usurpatur pro publicis oneribus civilibus seu ministeriis. Et propter dipthongum Grammatici non deducunt à λιτὴ, quod significat *preces*, sed à publicis bonis, quæ vocant λεῖτα, ut λειτουργέω *curo, tracto publica bona.*

2. Illud est ridiculum, quòd argumentantur, altaris mentionem fieri in sacris literis, quare necesse sit, Missam esse sacrificium, cùm parabola altaris per similitudinem à Paulo (*t*) citetur. Et Missam fingunt dictam ab altari מזבח Quorsum opus erat tàm procul accersere etymologiam, nisi volebant ostentare scientiam Ebraicæ linguæ? Quorsum opus est procul quærere etymologiam, cùm extet nomen Missa (*u*) Deuter. 16. ubi significat collationes seu munera populi, non oblationem sacerdotis. Debebant enim singuli venientes ad celebrationem Paschæ aliquod munus, quasi symbolum afferre. Hunc morem initio retinuerunt & Christiani. Convenientes afferebant panes, vinum & alia, ut testantur Canones Apostolorum (*x*). Inde sumebatur pars, quæ consecraretur. Reliquum distribuebatur pauperibus. Cum hoc more retinuerunt & nomen collationum *Missa*. Et propter tales collationes apparet etiam, alicubi Missam dictam esse ἀγάπην, nisi quis mavult ita dictam esse propter commune convivium. Sed omittamus has nugas. Ridiculum est enim, adversarios in re tanta adeo leves con-

(*t*) *1 Cor. IX. 13. X. 18. Hebr. XIII. 10.*

(*u*) מסה. Scilicet, siquidem ex Ebræo deducenda sit vox *Missa*, deducetur meliùs à מִסַּת, quæ vox exstat Deut. XVI. 10.

(*x*) Can. 3. 4. 5.

conjecturas afferre. Nam, etiamsi Missa dicitur oblatio, quid facit vocabulum ad illa somnia de opere operato & applicatione, quam fingunt aliis mereri remissionem peccatorum? Et potest oblatio dici propterea, quia ibi offeruntur orationes, gratiarum actiones & totus ille cultus, sicut & ἐυχαριστία dicitur. Verum neque ceremoniæ, neque orationes ex opere operato sine fide prosunt. Quanquam nos hîc non de orationibus, sed propriè de cœnâ Domini disputamus.

3. Græcus Canon etiam multa dicit de oblatione, sed palam ostendit, se non loqui propriè de corpore & sanguine Domini, sed de toto cultu, de precibus & gratiarum actionibus. Sic enim ait: καὶ ποίησον ἡμᾶς ἀξίους γενέσθαι τοῦ προσφέρειν σοι δεήσεις καὶ ἱκεσίας καὶ θυσίας ἀναιμάκτους ὑπὲρ παντὸς λαοῦ (y). Nihil offendit rectè intellectum. Orat enim nos dignos effici, ad offerendas preces & supplicationes & hostias incruentas. Sicut & paulò post: ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν. *Offerimus*, inquit, *hunc rationalem & incruentum cultum.* Ineptè enim exponunt, qui hîc rationalem hostiam malunt interpretari, & transferunt ad ipsum Corpus Christi, cùm Canon loquatur de toto cultu, & λογικὴ λατρεία à Paulo dicta sit contra opus operatum, videlicet, de cultu mentis, de timore, de fide, de invocatione, de gratiarum actione, &c.

4. Quòd verò defendunt adversarii nostri applicationem ceremoniæ pro liberandis animabus defunctorum, qua ex re quæstum infinitum faciunt, nulla habent testimonia, nullum mandatum ex scripturis. Neque

(y) Ita in Liturgiâ Chrysostomi.

que verò est leve peccatum, tales cultus sine mandato Dei, sine exemplo scripturæ, in Ecclesiâ instituere & Cœnam Domini institutam ad recordationem & prædicationem inter vivos transferre ad mortuos. Hoc est abuti nomine Dei contra secundum præceptum. Primùm enim contumelia est Evangelii, sentire, quòd ceremonia ex opere operato sine fide sit sacrificium reconcilians Deum, & satisfaciens pro peccatis. Horribilis oratio est, tantundem tribuere operi sacerdotis, quantum morti Christi. Deinde peccatum & mors non possunt vinci nisi fide in Christum, sicut Paulus (z) docet: *Justificati ex fide pacem habemus*, quare non potest vinci pœna purgatorii applicatione alieni operis.

5. Omittemus jam, qualia habeant adversarii testimonia de purgatorio, quales existiment pœnas esse purgatorii, quales habeat causas doctrina satisfactionum, quam suprà ostendimus vanissimam esse. Illud tantùm opponemus. Certum est, cœnam Domini institutam esse propter remissionem culpæ. Offert enim remissionem peccatorum, ubi necesse est, verè culpam intelligere. Et tamen pro culpa non satisfacit, alioqui Missa esset par morti CHRISTI. Nec remissio culpæ accipi potest aliter, nisi fide. Igitur Missa non est satisfactio, sed promissio & Sacramentum requirens fidem. Ac profecto necesse est, omnes pios acerbissimo dolore affici, si cogitent, Missam magna ex parte ad mortuos & ad satisfactiones pro pœnis translatam esse. Hoc est tollere juge sacrificium ex Ecclesia, hoc est Antiochi regnum, qui saluberrimas promissiones de remissione culpæ, de fide, transtulit ad vanissimas opiniones de satisfactionibus. Hoc est Evangelium contaminare, corrum-

(z) *Rom. V. 1.*

corrumpere usum sacramentorum. Hi sunt, quos Paulus (a) dixit *reos esse Corporis & sanguinis Domini*, qui oppresserunt doctrinam de fide, & remissionem culpæ, & Corpus & sanguinem Domini ad sacrilegum quæstum prætextu satisfactionum contulerunt. Et hujus sacrilegii pœnas aliquando dabunt. Quare cavendum est nobis & omnibus piis conscientiis, ne approbent adversariorum abusus.

6. Sed redeamus ad causam. Cùm Missa non sit satisfactio, nec pro pœna, nec pro culpa, ex opere operato sine fide, sequitur, applicationem pro mortuis inutilem esse. Neque hîc opus est longiore disputatione. Constat enim, quòd illæ applicationes pro mortuis nulla habeant ex scripturis testimonia. Nec tutum est, in Ecclesia cultus instituere sine autoritate scripturæ. Et, si quando opus erit, prolixiùs de tota re dicemus. Quid enim nunc rixemur cum adversariis, qui neque quid sacrificium, neque quid sacramentum, neque quid remissio peccatorum, neque quid sit fides, intelligunt?

7. Nec Græcus Canon applicat oblationem tanquam satisfactionem pro mortuis, quia applicat eam pariter beatis omnibus Patriarchis, Prophetis, Apostolis. Apparet igitur, Græcos tanquam gratiarum actionem offerre, non applicare tanquam satisfactionem pro pœnis. Quanquam etiam loquuntur non de sola oblatione corporis & sanguinis Domini, sed de reliquis Missæ partibus, videlicet orationibus &gratiarum actionibus. Nam post consecrationem precantur, ut sumentibus prosit, non loquuntur de aliis. Deinde addunt: ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν

(a) 1 Cor. XI. 27.

λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, &c. At λογικὴ λατρεία non ſignificat ipſam hoſtiam, ſed orationes & omnia, quæ ibi geruntur. Quòd verò allegant adverſarii Patres de oblatione pro mortuis *(b)*, ſcimus, veteres loqui de oratione pro mortuis, quam nos non prohibemus *(c)*, ſed applicationem cœnæ Domini pro mortuis, ex opere operato improbamus. Nec patrocinantur adverſariis veteres de opere operato. Et ut maximè Gregorii aut recentiorum teſtimonia habeant, nos opponimus clariſſimas & certiſſimas ſcripturas. Et Patrum magna diſſimilitudo eſt. Homines erant, & labi ac decipi poterant. Quanquam, ſi nunc reviviſcerent, ac viderent ſua dicta prætexi luculentis illis mendaciis, quæ docent adverſarii de opere operato, longè aliter ſe ipſi interpretantur.

8. Falſò etiam citant adverſarii contra nos damnationem Aëri, quem dicunt propterea damnatum eſſe, quòd negaverit in Miſſa oblationem fieri pro vivis & mortuis. Sæpe hoc colore utuntur, allegant veteres hæreſes, & cum his falſò comparant noſtram cauſam, ut illâ collatione prægravent nos. Epiphanius *(d)* teſtatur

(b) imo, ſi & pro mortuis obtulere, hæc oblatio ſaltem vicaria fuit, ut, oblationes pro mortuis offerendo, teſtatum ſaltem facerent, illos in communione Eccleſiæ deceſſiſſe.

(c) quatenùs Deo gratias pro ipſis in bono uſque ad mortem confirmatis inque cœleſtia translatis gaudia agimus, Deumque ut æternam ipſis requiem beatamque reſurrectionem nobisque beatam ſequelam largiatur, oramus. Confer tamen hìc noſtram de oblatione veterum Euchariſt. diſſ. §. 34. ſqq.

(d) hær. 75. n. 3. 7. Aſt in ſummario de hæreſibus L. 3. n. 6.

ſtatur Aërium ſenſiſſe, quòd orationes pro mortuis ſint inutiles. Id reprehendit. Neque nos Aerio patrocinamur, ſed vobiſcum litigamus, qui hæreſin manifeſtè pugnantem cum Prophetis, Apoſtolis & Patribus ſceleſtè defenditis, videlicet, quòd Miſſa ex opere operato juſtificet, quòd mereatur remiſſionem culpæ & pœnæ, etiam injuſtis, pro quibus applicatur, ſi non ponant obicem. Hos pernicioſos errores improbamus, qui lædunt gloriam paſſionis Chriſti, & penitùs obruunt doctrinam de juſtitia fidei. Similis fuit perſuaſio impiorum in lege, quòd mererentur remiſſionem peccatorum, non gratis per fidem, ſed per ſacrificia ex opere operato. Itaque augebant illos cultus & ſacrificia, inſtituebant cultum Baal in Iſrael, in Juda etiam ſacrificabant in lucis. Quare Prophetæ damnatâ illâ perſuaſione belligerantur non ſolùm cum cultoribus Baal, ſed etiam cum aliis ſacerdotibus, qui ſacrificia à Deo ordinata cum illa opinione impia faciebant. Verùm hæret in mundo hæc perſuaſio & hærebit ſemper, quòd cultus & ſacrificia ſint propitiationes. Non ferunt homines carnales ſoli ſacrificio Chriſti tribui hunc honorem, quòd ſit propitiatio, quia juſtitiam fidei non intelligunt, ſed parem honorem tribuunt reliquis cultibus & ſacrificiis. Sicut igitur in Juda hæſit apud impios Pontifices falſa perſuaſio de ſacrificiis, ſicut in Iſrael Baalitici cultus duraverunt, & tamen erat ibi Eccleſia Dei, quæ impios cultus improbabat, ita hæret in regno Pontificio cultus

ait, Aërium & ſenſiſſe, μὴ δεῖν προσφέρειν περὶ τῶν κεκοιμημένων, *oblationes pro mortuis*, vicarias nempe illas, quas diximus, *non eſſe faciendas.* Utrumque itaque rejecit Aerius, & preces & oblationes laicas illas, pro mortuis. In utroque & peccavit homo Arianus.

tus *Baaliticus*, hoc eſt, abuſus Miſſæ, quam applicant, ut per eam mereantur injuſtis remiſſionem culpæ & pœnæ. Et videtur hic Baaliticus cultus una cum regno Pontificio duraturus eſſe, donec veniet Chriſtus ad judicandum, & gloria adventus ſui perdet regnum Antichriſti. Interim omnes, qui verè credunt Evangelio, debent improbare illos impios cultus excogitatos contra mandatum Dei ad obſcurandam gloriam Chriſti, & juſtitiam fidei.

9. Hæc de Miſſâ breviter diximus, ut omnes boni viri ubique gentium intelligere queant, nos ſummo ſtudio dignitatem Miſſæ tueri, & verum uſum oſtendere, & juſtiſſimas habere cauſas, quare ab adverſariis diſſentiamus. Ac volumus admonitos eſſe omnes bonos viros, ne adjuvent adverſarios defendentes prophanationem Miſſæ, ne gravent ſe ſocietate alieni peccati. Magna cauſa, magna res eſt, nec inferior illo negotio Eliæ Prophetæ, qui cultum Baal improbabat. Nos modeſtiſſimè cauſam tantam propoſuimus, & nunc ſine contumeliâ reſpondimus. Quod ſi commoverint nos adverſarii, ut omnia genera abuſuum Miſſæ colligamus, non tàm clementer erit agenda cauſa.

XIII. De Votis Monaſticis.

APud nos in oppido Thuringiæ Iſenaco Franciſcanus quidam fuit ante annos triginta, Johannes Hilten (*e*), qui à ſuo ſodalitio conjectus eſt in carcerem, propter ea, quod quosdam notiſſimos abuſus reprehenderat. Videmus enim ejus ſcripta, ex quibus ſatis intelligi poteſt, quale fuerit ipſius doctrinæ genus. Et qui nôrunt eum, teſtantur fuiſſe ſenem placidum, &

(*e*) Confer hîc autores à Lœſchero citatos *in den vollſt. Reformations-Acten* T. 1. p. 148.

& ſine moroſitate gravem. Is multa prædixit, quæ partim evenerunt hactenus, partim jam videntur impendere, quæ non volemus recitare, ne quis interpretetur, ea aut odio cujusquam, aut in gratiam alicujus narrari. Sed poſtremo, cùm vel propter ætatem, vel propter ſqualorem carceris in morbum incidiſſet, accerſivit ad ſe Guardianum, ut ſuam valetudinem illi indicaret, cumque Guardianus accenſus odio Phariſaico duriter objurgare hominem propter doctrinæ genus, quod videbatur officere culinæ, cœpiſſet, tùm iſte, omiſſâ jam mentione valetudinis, ingemiſcens inquit, ſe has injurias æquo animo propter Chriſtum tolerare, cùm quidem nihil ſcripſiſſet aut docuiſſet, quòd labefactare ſtatum Monachorum poſſet, tantùm notos quosdam abuſus reprehendiſſet. Sed alius quidam, inquit, veniet anno Domini MDXVI. qui deſtruet vos, nec poteritis ei reſiſtere. Hanc ipſam ſententiam de inclinatione regni Monachorum & hunc annorum numerum poſtea etiam repererunt ejus amici perſcriptum ab ipſo in commentariis ſuis, inter annotationes, quas reliquerat in certos locos Danielis. Quanquam autem, quantum huic voci tribuendum ſit, eventus docebit, tamen extant alia ſigna, quæ minantur mutationem regno Monachorum, non minùs certa, quam oracula. Conſtat enim, quantum ſit in Monaſteriis hypocriſis, ambitionis, avaritiæ, quanta inſcitia, & indoctiſſimi cujusque ſævitia, quanta vanitas in concionibus, in excogitandis ſubinde novis aucupiis pecuniæ. Et ſunt alia vitia, quæ non libet commemorare. Cumque fuerint olim Scholæ doctrinæ Chriſtianæ, nunc degeneraverunt velut ab aureo genere in ferreum, ſeu ut cubus Platonicus in malas harmonias degenerat, quas Plato ait exitium afferre. Locupletiſſima quæque Mona-

Monaſteria tantùm alunt otioſam turbam, quæ ibi falſo prætextu religionis helluatur de publicis eleemoſynis Eccleſiæ. Chriſtus (*f*) autem admonet *de ſale inſipido, quod ſoleat effundi & conculcari.* Quare ipſi ſibi Monachi his moribus fata canunt. Et accedit nunc aliud ſignum, quòd paſſim autores ſunt interficiendorum bonorum virorum. Has cædes Deus haud dubiè brevi ulciſcetur. Neque verò accuſamus omnes. Arbitramur enim, paſſim aliquos viros bonos in Monaſteriis eſſe, qui de humanis cultibus & factitiis, ut quidam ſcriptores vocant, moderatè ſentiunt, nec probant ſævitiam, quam exercent hypocritæ apud ipſos.

2. Sed de genere doctrinæ diſputamus, quod nunc defendunt Architecti confutationis, non, utrum vota ſervanda ſint. Sentimus enim, licita vota ſervari debere, ſed utrum cultus illi mereantur remiſſionem peccatorum & juſtificationem, utrum ſint ſatisfactiones pro peccatis, utrum ſint pares Baptiſmo, utrum ſint obſervatio præceptorum & conſiliorum, utrum ſint perfectio Evangelica, utrum habeant merita ſupererogationis, utrum merita illa applicata aliis ſalvent eos, utrum ſint licita vota his opinionibus facta, utrum licita ſint vota, quæ prætextu religionis tantùm ventris & otii cauſa ſuſcepta ſunt, utrum verè ſint vota, quæ ſunt extorta aut invitis, aut his, qui per ætatem nondum judicare poterant de genere vitæ, quos parentes aut amici intruſerunt in Monaſteria, ut de publico alerentur, ſine patrimonii privati jactura, utrum licita ſint vota, quæ palàm vergunt ad malum exitum, vel quia propter imbecillitatem non ſervantur, vel quia hi, qui ſunt in illis ſodalitiis, coguntur abuſus Miſſarum, impios cultus ſanctorum, conſilia ſæviendi in bonos viros, approbare

(*f*) *Matth. V. 13.*

bare & adjuvare, de his quæſtionibus diſputamus. Et cùm nos in Confeſſione pleraque diximus de ejusmodi votis, quæ etiam Canones Pontificum improbant, tamen adverſarii jubent omnia, quæ produximus, rejicere. His enim verbis uſi ſunt. Ac operæ pretium eſt audire, quomodo cavillentur noſtras rationes, & quid afferant ad muniendam ſuam cauſam. Ideò breviter percurremus pauca quædam argumenta noſtra, & diluemus in his obiter cavillationes adverſariorum. Cùm autem hæc tota cauſa diligenter & copiosè à Luthero tractata ſit, in libro, cui titulum fecit *de votis Monaſticis* (g), volumus hîc librum illum pro repetito habere.

3. Primùm hoc certiſſimum eſt, non eſſe licitum votum, quo ſentit is, qui vovet, ſe mereri remiſſionem peccatorum coram Deo, aut ſatisfacere pro peccatis coram Deo. Nam hæc opinio eſt manifeſta contumelia Evangelii, quod docet, nobis gratis donari remiſſionem peccatorum propter CHRISTUM, ut ſuprà copiosè dictum eſt. Rectè igitur citavimus Pauli locum ad Galatas (h): *Evacuati eſtis à Chriſto, qui in lege juſtificamini, à gratia excidiſtis.* Qui quærunt remiſſionem peccatorum, non fide in Chriſtum, ſed operibus Monaſticis, detrahunt de honore Chriſti, & iterum crucifigunt Chriſtum. Audite autem, audite, quomodo hîc elabantur Architecti confutationis. Pauli locum tantùm de lege Moyſi exponunt, & addunt, Monachos omnia propter CHRISTUM obſervare, & conari propiùs ſecundum Evangelium vivere, ut mereantur vitam æternam. Et addunt horribilem epilogum his verbis: *Quare impia ſunt, quæ hîc contra Monaſticen allegantur.* O Chriſte, quamdiu feres has contumelias, quibus Evangelium

(g) T. 1. Altenb. f. 856. ſqq. (h) *Gal. V. 4.*

lium tuum afficiunt hostes nostri? Diximus in Confessione, remissionem peccatorum gratis accipi propter Christum per fidem. Si hæc non est ipsa Evangelii vox, si non est sententia Patris æterni, quam tu, qui es in sinu Patris, revelasti mundo, jure plectimur. Sed tua mors testis est, tua resurrectio testis est. Spiritus sanctus testis est, tota Ecclesia tua testis est, verè hanc esse Evangelii sententiam, quòd consequamur remissionem peccatorum non propter nostra merita, sed propter te, per fidem. Paulus cùm negat, homines lege Moysi mereri remissionem peccatorum, multo magis detrahit hanc laudem traditionibus humanis, idque apertè ad Colossenses (*i*) testatur. Si lex Moysi, quæ erat divinitus revelata, non merebatur remissionem peccatorum, quantò minus istæ fatuæ observationes, abhorrentes à civili consuetudine vitæ, merentur remissionem peccatorum? Adversarii fingunt, Paulum abolere legem Moysi, & Christum ita succedere, ut non gratis donet remissionem peccatorum, sed propter opera aliarum legum, si quæ nunc excogitentur. Hâc impiâ & fanaticâ imaginatione obruunt beneficium Christi. Deinde fingunt inter hos, qui observant illam legem Christi, Monachos propius observare, quàm alios, propter hypocrisin paupertatis, obedientiæ, & castitatis, cùm quidem omnia sint plena simulationis. Paupertatem jactant in summâ copiâ rerum omnium, obedientiam jactant, cùm nullum genus hominum libertatem habeat majorem, quàm Monachi. De cœlibatu non libet dicere, qui, quàm purus sit in plerisque, qui student continere, Gerson (*k*) indicat. Et quotusquisque continere studet? Scilicet hâc simulatione propiùs secundum

(*i*) *Col. II. 16. sqq.*
(*k*) *Vide supra pag. 318.*

cundum Evangelium vivunt Monachi. Chriſtus non ita ſuccedit Moyſi, ut propter noſtra opera remittat peccata, ſed ut ſua merita, ſuam propitiationem opponat iræ Dei pro nobis, ut gratis nobis ignoſcatur. Qui verò præter Chriſti propitiationem propria merita opponit iræ Dei, & propter propria merita conſequi remiſſionem peccatorum conatur, ſive afferat opera legis Moſaicæ, ſive Decalogi, ſive regulæ Benedicti, ſive regulæ Auguſtini, ſive aliarum regularum, is abolet promiſſionem Chriſti, abjecit Chriſtum & excidit gratia. Hæc eſt Pauli ſententia. Vide autem, Carole Cæſar Imperator clementiſſime, videte Principes, videte omnes ordines, quanta ſit impudentia adverſariorum, cùm Pauli locum in hanc ſententiam citaverimus, ipſi adſcripſerunt: *Impia ſunt, quæ hic contra Monaſticen allegantur*. Quid eſt autem certius, quàm quòd remiſſionem peccatorum conſequuntur homines fide propter Chriſtum? Et hanc ſententiam audent iſti nebulones impiam vocare. Nihil dubitamus, quin, ſi admoniti fuiſſetis de hoc loco, eximi è confutatione tantam blaſphemiam curaſſetis. Cùm autem ſuprà copiosè oſtenſum ſit, impiam opinionem eſſe, quod propter opera noſtra conſequamur remiſſionem peccatorum, breviores in hoc loco erimus. Facilè enim indè prudens lector ratiocinari poterit, quod non mereamur remiſſionem peccatorum per opera Monaſtica. Itaque & illa blaſphemia nullo modo ferenda eſt, quæ apud Thomam legitur, *profeſſionem Monaſticam parem eſſe Baptiſmo* (*l*). Furor eſt, humanam traditionem, quæ neque manda-

(*l*) Vide Thomam Aqu. in Lombardi ſent. L. 4. diſt. 4. qu. 3. art. 3. qu. 3. reſp. 3. & in ſummâ Theologiæ, ſecundâ ſecundæ quæſt. 189. art. 3. ſub finem.

mandatum Dei, neque promissionem habet, æquare ordinationi Christi, quæ habet & mandatum & promissionem Dei, quæ continet pactum gratiæ & vitæ æternæ.

4. Secundò, obedientia, paupertas, & cœlibatus, si tamen non sit impurus, exercitia sunt ἀδιάφορα. Ideoque sancti uti eis sine impietate possunt, sicut usi sunt Bernhardus, Franciscus(m) & alii sancti viri. Et hi usi sunt propter utilitatem corporalem, ut expeditiores essent ad docendum & ad alia pia officia, non, quòd opera ipsa per se sint cultus, qui justificent, aut mereantur vitam æternam. Denique sunt ex illo genere, de quo Paulus ait (n): *Corporalis exercitatio parumper utilis est.* Et credibile est, alicubi nunc quoque esse bonos viros in Monasteriis, qui serviunt ministerio verbi, qui illis observationibus sine impiis opinionibus utuntur. At sentire, quòd illæ observationes sint cultus, propter quos coram Deo justi reputentur, & per quos mereantur vitam æternam, hoc pugnat cum Evangelio de justitia fidei, quod docet, quòd propter Christum donetur nobis justitia, & vita æterna. Pugnat & cum dicto Christi (o): *Frustra colunt me mandatis hominum.* Pugnat & cum hâc sententiâ: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est* (p). Quomodo autem possunt affirmare, quòd sint cultus, quos Deus approbet, tanquam justitiam coram ipso, cùm nullum habeant testimonium verbi Dei? (q)

5. Sed videte impudentiam adversariorum. Non solùm docent, quòd observationes illæ sint cultus justificantes,

(m) Hic ex præjudicio Pontificio ita vocatur. Vide supra pag. 148. 331.

(n) 1 Tim. IV. 8. (o) Matth. XV. 9. (p) Rom. XIV. 23.

(q) Vide tamen supra p. 109.

ficantes, ſed addunt, perfectiores eſſe cultus, hoc eſt, magis merentes remiſſionem peccatorum & juſtificationem, quam ſint alia vitæ genera. Et hîc concurrunt multæ falſæ ac perniciosæ opiniones, fingunt, ſe ſervare præcepta & conſilia. Poſtea homines liberales, cùm ſomnient, ſe habere merita ſupererogationis, vendunt hæc aliis. Hæc omnia plena ſunt Phariſaicæ vanitatis. Extrema enim impietas eſt ſentire, quòd decalogo ita ſatisfaciant, ut ſuperſint merita, cùm hæc præcepta omnes ſanctos accuſent: *Diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo* (*r*). Item, *non concupiſcas* (*s*). Propheta ait (*t*): *Omnis homo mendax*, id eſt, non rectè de Deo ſentiens, non ſatis timens, non ſatis credens Deo. Quare falsò gloriantur Monachi, in obſervatione Monaſticæ vitæ præceptis ſatisfieri, ac plus quam præcepta fieri.

6. Deinde falſum & hoc eſt, quòd obſervationes Monaſticæ ſint opera conſiliorum Evangelii. Nam Evangelium non conſulit diſcrimina veſtitus, ciborum, abdicationem rerum propriarum. Hæ ſunt traditiones humanæ, de quibus omnibus dictum eſt: *Eſca non commendat Deo* (*u*). Quare neque cultus juſtificantes ſunt, neque perfectio, imo, cùm his titulis fucatæ proponuntur, ſunt meræ doctrinæ dæmoniorum (*x*). Virginitas ſuadetur, ſed his, qui donum habent, ut ſupra dictum eſt. Error eſt autem perniciosiſſimus, ſentire, quòd perfectio Evangelica ſit in traditionibus humanis. Nam ita etiam Mahometiſtarum Monachi gloriari poſſent, ſe habere perfectionem Evangelicam. Neque eſt in obſervatione aliorum, quæ dicuntur ἀδιάφορα, ſed quia *regnum Dei eſt juſtitia & vita in cordi-*

(*r*) *Deut. VI. 5.* (*s*) *Rom. VII. 7.* (*t*) *Pſalm. CXVI. 11.*
(*u*) *Rom. XIV. 17. 1 Cor. VIII. 8.* (*x*) *1 Tim. IV. 1.*

cordibus (y), ideò perfectio eſt, creſcere timorem Dei, fiduciam miſericordiæ promiſſæ in Chriſto & curam obediendi vocationi, ſicut & Paulus (z) deſcribit perfectionem: *transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.* Non ait, alium ſubinde cucullum accipimus, aut alios calceos, aut alia cingula. Miſerabile eſt, in Eccleſiâ tales Phariſaicas, imo Mahometicas voces legi atque audiri, videlicet, perfectionem Evangelii, regni Chriſti, quod eſt vita æterna, in his ſtultis obſervationibus veſtium & ſimilium nugarum collocari.

7. Nunc audite Areopagitas noſtros, quàm indignam ſententiam poſuerint in confutatione. Sic ajunt: *Sacris literis expreſſum eſt, Monaſticam vitam, debitâ obſervatione cuſtoditam, quam per gratiam Dei quilibet Monaſtici cuſtodire poſſunt, mereri vitam æternam, & quidem multò auctiorem Chriſtus eis promiſit, qui reliquerint domum aut fratres, &c.* (a) Hæc ſunt verba adverſariorum, in quibus hoc primùm impudentiſſimè dicitur, quòd ſacris literis expreſſum ſit, vitam Monaſticam mereri vitam æternam. Ubi enim loquuntur ſacræ literæ de Monaſtica? Sic agunt cauſam adverſarii, ſic citant ſcripturas nihili homines, cùm nemo neſciat, Monaſticam recens excogitatam eſſe, tamen allegant autoritatem ſcripturæ, & quidem dicunt, hoc ſuum decretum expreſſum eſſe in ſcripturis. Præterea contumeliâ afficiunt Chriſtum, cùm dicunt, homines per Monaſticam mereri vitam æternam. Deus ne ſuæ quidem legi hunc honorem tribuit, quòd mereatur vitam æternam, ſicut clarè dicit apud Ezech. cap. 20. (b) *Ego dedi*

(y) *Rom. XIV. 17.* (z) *2 Cor. III. 18.* (a) *Matth. XIX. 29.*
(b) *Ezech. XX. 25.* Itaque ergo locum hunc vel de lege morali, vel de cærimoniali explicandum cenſet Melanchthon, quem

dedi eis præcepta non bona, & judicia, in quibus non vivent. Primum hoc certum eſt, quod vita Monaſtica non meretur remiſſionem peccatorum, ſed hanc fide gratis accipimus, ut ſupra dictum eſt. Deinde propter Chriſtum, per miſericordiam donatur vita æterna his, qui fide accipiunt remiſſionem, nec opponunt merita ſua judicio Dei, ſicut & Bernhardus (c) graviſſime dicit: *Neceſſe eſt primò omnium credere, quod remiſſionem peccatorum habere non poſſis, niſi per indulgentiam Dei. Deinde, quòd nihil prorſus habere queas operis boni, niſi & hoc dederit ipſe. Poſtremo, quod æternam vitam nullis potes operibus promereri, niſi gratis detur & illa.* Cætera, quæ in eandem ſententiam ſequuntur, ſupra recitavimus. Addit autem in fine Bernhardus: *Nemo ſe ſeducat, quia, ſi bene cogitare voluerit, inveniet procul dubio, quòd nec cum decem millibus poſſit occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad ſe.* Cùm autem nec divinæ legis operibus mereamur remiſſionem peccatorum aut vitam æternam, ſed neceſſe ſit, quærere miſericordiam promiſſam in Chriſto, multò minùs obſervationibus Monaſticis, cùm ſint meræ traditiones humanæ, tribuendus eſt hic honor, quòd mereantur remiſſionem peccatorum aut vitam æternam. Ita ſimpliciter obruunt Evangelium de gratuitâ remiſſione peccatorum & de apprehendenda miſericordiâ promiſsâ in Chriſto, qui docent, Monaſticam vitam mereri remiſſionem peccatorum aut vitam æternam, & fiduciam debitam Chriſto transferunt in illas ſtultas obſervationes. Pro Chriſto colunt ſuos cucullos, ſuas ſordes. Cùm autem & ipſi egeant

alii de ritibus gentilium idololatricis, quos Judæi imitati fuere, ex comm. 26. exponunt. Vide noſtram diſſ. de abrogatione legis cærim. p. 3. 4.

(c) Serm. 1. in annunc. f. 972. T. 3. edit. Pariſ.

egeant misericordia, impiè faciunt, quod fingunt merita supererogationis, eaque aliis vendunt. Breviùs de his rebus dicimus, quia ex his, quæ supra de justificatione, de pœnitentia, de traditionibus humanis diximus, satis constat, vota Monastica non esse pretium, propter quod detur remissio peccatorum & vita æterna. Et cùm Christus vocet traditiones cultus inutiles (*d*), nullo modo sunt perfectio Evangelica.

8. Verùm adversarii videri volunt astutè moderari vulgarem persuasionem de perfectione. Negant, Monasticam vitam perfectionem esse, sed dicunt, statum esse acquirendæ perfectionis. Bellè dictum est, & meminimus hanc correctionem extare apud Gersonem. Apparet enim, prudentes viros offensos immodicis illis encomiis vitæ Monasticæ, cum non auderent in totum detrahere ei laudem perfectionis, addidisse hanc ἐπανόρθωσιν, quòd sit status acquirendæ perfectionis. Hoc si sequimur, nihilo magis erit Monastica status perfectionis, quàm vita agricolæ, aut fabri. Nam hi quoque sunt status acquirendæ perfectionis. Omnes enim homines in quâcunque vocatione perfectionem expetere debent, hoc est, crescere in timore Dei, in fide, in dilectione proximi & similibus virtutibus spiritualibus. Extant in historiis Eremitarum exempla Antonii & aliorum, quæ exæquant genera vitæ. Scribitur, Antonio petenti, ut Deus sibi ostenderet, quantum in hoc vitæ genere proficeret, quendam in urbe Alexandria sutorem monstratum esse per somnium, cui compararetur. Postridie Antonius veniens in urbem accedit ad sutorem, exploraturus illius exercitia & dona, collocutus cum homine, nihil audit, nisi manè eum pro universa civitate paucis verbis

(*d*) *Matth. XV. 9.*

verbis orare, deinde arti ſuæ operam dare. Hîc intellexit Antonius, non eſſe juſtificationem tribuendam illi vitæ generi, quod ſuſceperat.

9. Sed adverſarii, etſi nunc moderantur laudes de perfectione, tamen aliter reipſa ſentiunt. Vendunt enim merita & applicant pro aliis hoc prætextu, quod obſervent præcepta & conſilia, quare re ipsâ ſentiunt, ſibi ſupereſſe merita. Quid eſt autem arrogare ſibi perfectionem, ſi hoc non eſt? Deinde in ipsâ confutatione poſitum eſt, quod Monaſtici contendant propius ſecundùm Evangelium vivere. Tribuit igitur perfectionem traditionibus humanis, ſi ideo propiùs ſecundum Evangelium vivunt Monachi, quia non habent proprium, quia ſunt cœlibes, quia obediunt regulæ in veſtitu, cibis & ſimilibus nugis.

10. Item confutatio dicit, Monachos mereri vitam æternam auctiorem, & allegat Scripturam (e): *Qui reliquerit domum*, &c. Scilicet hîc quoque perfectionem arrogat factitiis religionibus. Sed hic locus Scripturæ nihil facit ad vitam Monaſticam. Non enim hoc vult Chriſtus, quòd deſerere parentes, conjugem, fratres, ſit opus ideò faciendum quia mereatur remiſſionem peccatorum & vitam æternam. Imò maledicta eſt illa deſertio. Fit enim cum contumeliâ Chriſti, ſi quis ideo deſerat parentes aut conjugem, ut hoc ipſo opere mereatur remiſſionem peccatorum & vitam æternam. Duplex autem deſertio eſt, quædam fit ſine vocatione, ſine mandato Dei, hanc non probat Chriſtus. Nam opera à nobis electa, ſunt inutiles cultus (f). Clariùs autem hinc apparet, Chriſtum non probare hanc fugam, quia loquitur de deſerenda uxore & liberis. Scimus autem, quòd mandatum Dei pro-

(e) *Matth. XIX. 29.* (f) *Matth. XV. 9.*

prohibet, deſerere uxorem & liberos. Alia deſertio eſt, quæ fit mandato Dei, videlicet, cùm cogit nos poteſtas aut tyrannis cedere aut negare Evangelium. Hîc habemus mandatum, ut potius ſuſtineamus injuriam, potius eripi nobis patiamur non ſolùm facultates, conjugem, liberos, ſed vitam quoque. Hanc deſertionem probat Chriſtus, ideoque addit, propter Evangelium, ut ſignificet, ſe de his loqui, non, qui faciunt injuriam uxori & liberis, ſed qui propter confeſſionem Evangelii ſuſtinent injuriam. Corpus noſtrum etiam deſerere debemus propter Evangelium. Hîc ridiculum fuerit ſentire, quod cultus Dei ſit, ſeipſum occidere & relinquere corpus ſine mandato Dei. Ita ridiculum eſt ſentire, quòd cultus Dei ſit, deſerere poſſeſſiones, amicos, conjugem, liberos ſine mandato Dei. Conſtat igitur, malè detorqueri dictum Chriſti ad vitam Monaſticam. Niſi fortaſſis hoc quadrat, quòd centuplum in hac vita recipiunt. Plurimi enim fiunt Monachi, non propter Evangelium, ſed propter culinam & otium, qui pro exiguis patrimoniis inveniunt ampliſſimas opes. Sed, ut tota res Monaſtica ſimulationis plena eſt, ita falſo prætextu teſtimonia ſcripturæ citant, ut dupliciter peccent, hoc eſt, ut fallant homines, & fallant prætextu nominis divini.

11. Citatur & alius locus de perfectione: *Si vis perfectus eſſe, vade, vende, quæ habes, & da pauperibus, & veni & ſequere me* (*g*). Hic locus exercuit multos, qui finxerunt, perfectionem eſſe, poſſeſſiones ac dominia rerum abjicere. Sinamus Philoſophos Ariſtippum prædicare, qui magnum auri pondus abjecit in mare. Talia exempla nihil pertinent ad Chriſtianam perfectionem. Rerum diviſio, dominia & poſſeſſio ſunt ordina-

(*g*) *Matth. XIX. 21.*

nationes civiles, approbatæ verbo Dei, in præcepto (*h*): *Non furtum facies.* Deſertio facultatum non habet mandatum aut conſilium in Scripturis. Nam Evangelica paupertas non eſt deſertio rerum, ſed non eſſe avarum, non confidere opibus, ſicut David pauper erat in ditiſſimo regno. Quare cùm deſertio facultatum ſit merè traditio humana, eſt inutilis cultus. Et immodica ſunt illa encomia in extravagante (*i*) quæ ait, *abdicationem proprietatis omnium rerum propter Deum meritoriam & ſanctam, & viam perfectionis eſſe.* Et periculoſiſſimum eſt, rem pugnantem cum civili conſuetudine talibus immoderatis laudibus efferre. At Chriſtus hîc perfectionem vocat. Imò injuriam faciunt textui, qui truncatum allegant. Perfectio eſt in hoc, quod addit Chriſtus, *ſequere me.* Exemplum obedientiæ in vocatione propoſitum eſt. Et quia vocationes diſſimiles ſunt, ita hæc vocatio non eſt omnium, ſed propriè ad illam perſonam, cum quâ ibi loquitur Chriſtus, pertinet, ſicut vocatio David ad regnum, Abraham ad mactandum filium non ſunt nobis imitandæ. Vocationes ſunt perſonales, ſicut negotia ipſa variant temporibus & perſonis, ſed exemplum obedientiæ eſt generale. Perfectio erat futura illi juveni, ſi huic vocationi crediſſet & obedivissſet. Ita perfectio nobis eſt, obedire unumquemque verâ fide ſuæ vocationi.

12. Tertio in votis Monaſticis promittitur caſtitas. Supra autem diximus de conjugio Sacerdotum, non poſſe votis aut legibus tolli jus naturæ in hominibus. Et, quia non omnes habent donum continentiæ, multi propter imbecillitatem infeliciter continent. Neque vero ulla vota aut ullæ leges poſſunt abolere mandatum

(*h*) *Exod. XX. 15.*
(*i*) de verborum ſignificatione C. 3.

tum Spiritûs Sancti (k) : *propter fornicationem unusquisque habeat uxorem ſuam.* Quare hoc votum non eſt licitum in his, qui non habent donum continentiæ, ſed propter imbecillitatem contaminantur. De hoc toto loco ſatis ſupra dictum eſt, in quo profectò mirum eſt, cùm verſentur ob oculos pericula & ſcandala, tamen adverſarios defendere ſuas traditiones, contra manifeſtum Dei præceptum. Nec commovet eos vox Chriſti, qui objurgat Phariſæos, qui traditiones contra mandatum Dei fecerant.

13. Quartò liberant hos, qui vivunt in Monaſteriis, impii cultus, quales ſunt prophanatio Miſſæ ad quæſtum collatæ pro mortuis, cultus ſanctorum, in quibus duplex vitium eſt, & quòd ſancti in locum Chriſti ſurrogantur & impiè coluntur, ſicut finxerunt Domini caſtri Roſarium B. Virginis, quod eſt mera βαττολογία non minus ſtulta, quam impia, vaniſſimam fiduciam alens. Deinde hæ ipſæ impietates tantùm conferuntur ad quæſtum. Item Evangelium de gratuitâ remiſſione peccatorum propter Chriſtum, de juſtitiâ fidei, de verâ pœnitentiâ, de operibus, quæ habent mandatum Dei, neque audiunt, neque docent. Sed verſantur aut in Philoſophicis diſputationibus, aut in traditionibus ceremoniarum, quæ obſcurant Chriſtum. Non hîc dicemus de illo toto cultu ceremoniarum, de lectionibus, cantu & ſimilibus rebus, quæ poterant tolerari, ſi haberentur pro exercitiis, ſicut lectiones in Scholis, quarum finis eſt, docere audientes, & inter docendum aliquos commovere ad timorem aut fidem. Sed nunc fingunt, has ceremonias eſſe cultus Dei, qui mereantur remiſſionem peccatorum ipſis & aliis. Ideò enim augent has ceremonias. Quod ſi ſuſciperent ad docendos

(k) *1 Cor. VII. 2.*

cendos & adhortandos auditores, breves & accuratæ lectiones plus prodeſſent, quam illæ infinitæ βαττολογίαι. Ita tota vita Monaſtica plena eſt hypocriſi & falſis opinionibus. Ad hæc omnia accedit & hoc periculum, quòd, qui ſunt in illis collegiis, coguntur aſſentiri perſequentibus veritatem. Multæ igitur graves & magnæ rationes ſunt, quæ liberant bonos viros ab hoc vitæ genere.

14. Poſtremo multos liberant ipſi Canones (*l*), qui aut illecti artibus Monachorum ſine judicio voverunt, aut coacti ab amicis voverunt. Talia vota ne Canones quidem pronunciant eſſe vota. Ex his omnibus apparet, plurimas eſſe cauſas, quæ docent vota Monaſtica, qualia hactenùs facta ſunt, non eſſe vota, quare tuto deſeri poteſt vitæ genus plenum hypocriſis & falſarum opinionum.

15. Hic objiciunt ex lege Nazaræos (*m*). Sed hi non ſuſcipiebant vota ſua cum his opinionibus, quas hactenus diximus nos reprehendere in votis Monachorum. Nazaræorum ritus erat exercitium aut proteſtatio fidei coram hominibus, non merebatur remiſſionem peccatorum coram Deo, non juſtificabat coram Deo. Deinde ſicut nunc circumciſio aut mactatio victimarum non eſſet cultus, ita nec ritus Nazaræorum nunc debet proponi tanquàm cultus, ſed debet judicari ſimpliciter ἀδιάφορον. Non igitur rectè confertur Monachatus ſine verbo Dei excogitatus, ut ſit cultus, qui mereatur remiſſionem peccatorum & juſtificationem, cum ritu Nazaræorum, qui habebat verbum Dei, nec traditus erat in hoc, ut mereretur remiſſionem peccatorum, ſed ut eſſet exercitium externum, ſicut aliæ cere-

(*l*) *Vide ſupra p. 70.* (*m*) *Num. VI.*

ceremoniæ legis. Idem de aliis votis in lege traditis dici poteſt.

16. Allegantur Rechabitæ, qui nec poſſeſſiones habebant ullas, nec vinum bibebant, ut ſcribit Jeremias c. 35. (n) Scilicet pulchre quadrat exemplum Rechabitarum ad Monachos noſtros, quorum Monaſteria ſuperant palatia Regum, qui lautisſimè vivunt. Et Rechabitæ in illâ omnium rerum penuriâ tamen erant conjuges. Noſtri Monachi, cùm affluant omnibus deliтiis, profitentur cœlibatum. Cæterùm exempla juxta regulam, hoc eſt, juxta ſcripturas certas & claras, non contra regulam ſeu contra ſcripturas interpretari convenit. Certisſimum eſt autem, obſervationes noſtras non mereri remisſionem peccatorum aut juſtificationem. Quare cum laudantur Rechabitæ, neceſſe eſt, eos morem ſuum non ideo ſervâſſe, quòd ſentirent, ſe per eum mereri remisſionem peccatorum, aut opus ipſum cultum eſſe juſtificantem, aut, propter quem conſequerentur vitam æternam, non per miſericordiam Dei, propter ſemen promiſſum, ſed quia habuerunt mandatum parentum, laudatur obedientia, de qua extat præceptum Dei (o): *Honora patrem & matrem.* Deinde mos habebat finem proprium. Quia peregrini erant, non Iſraelitæ, apparet, patrem voluiſſe eos certis notis diſcernere à ſuis popularibus, ne relaberentur ad impietatem popularium. Volebat his notis eos admonere doctrinæ fidei & immortalitatis. Talis finis eſt licitus. At fines Monaſticæ longè alii traduntur. Fingunt, opera Monaſtices cultus eſſe, fingunt, ea mereri remisſionem peccatorum ac juſtificationem. Eſt igitur disſimile Monaſticæ exemplum Rechabitarum, ut omittamus hîc alia incommoda, quæ hærent in præſenti Monaſticâ.

17. Ci-

(n) *Jer. XXXV. 6.* (o) *Ex. XX. 12.*

17. Citant & ex priore ad Timotheum cap. 5. de viduis, quæ ſervientes Eccleſiæ, alebantur de publico, ubi ait (*p*): *Nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Primùm hîc fingamus Apoſtolum de votis loqui, tamen hic locus non patrocinabitur Monaſticis votis, quæ fiunt de impiis cultibus, & hâc opinione, ut mereantur remisſionem peccatorum & juſtificationem. Paulus enim totâ voce damnat omnes cultus, omnes leges, omnia opera, ſi ita obſerventur, ut mereantur remisſionem peccatorum, aut ut propter ea conſequamur vitam æternam, non propter Chriſtum per miſericordiam. Ideò neceſſe eſt, vota viduarum, ſi qua fuerunt, disſimilia fuiſſe votis Monaſticis. Præterea, ſi non deſinant adverſarii detorquere locum ad vota, detorquendum erit eodem hoc quoque, quòd vetat eligi viduam minorem annis ſexaginta. Ita vota ante eam ætatem facta erunt irrita. Sed nondum nôrat Eccleſia hæc vota. Itaque damnat Paulus viduas, non quia nubunt, jubet enim *nubere juniores* (*q*), ſed quia publico ſumtu alitæ laſciviebant, ideóque fidem abjiciebant. Hoc vocat *primam fidem*, ſcilicet, non voti Monaſtici, ſed Chriſtianiſmi. Et hoc modo fidem accipit in eodem cap. (*r*) *Si quis proprios, & maximè domeſticos non curat, fidem abnegavit.* Aliter enim de fide loquitur, quàm Sophiſtæ. Non tribuit fidem his, qui habent peccatum mortale. Ideo dicit, hos abjicere fidem, qui non curant propinquos. Et ad eundem modum dicit, *mulierculas petulantes fidem abjicere* (*s*).

18. Percurrimus aliquot noſtras rationes, & obiter diluimus ea, quæ adverſarii objiciunt. Et hæc collegimus

(*p*) *1 Tim. V. 11. 12.*
(*q*) *1 Tim. V. 14.* (*r*) *v. 8.* (*s*) *v. 11. 12.*

gimus non ſolùm propter adverſarios, ſed multò magis propter pias mentes, ut habeant in conſpectu cauſas, quare improbare debeant hypocriſin & fictos cultus Monaſticos, quos quidem totos hæc una vox Chriſti abrogat, cùm ait (t): *Fruſtra colunt me mandatis hominum.* Quare vota ipſa & obſervationes ciborum, lectionum, cantuum, veſtitûs, calceorum, cingulorum, inutiles cultus ſunt coram Deo. Et certo ſciant omnes piæ mentes, ſimpliciter Phariſaicam & damnatam opinionem eſſe, quòd illæ obſervationes mereantur remiſſionem peccatorum, quòd propter eas juſti reputemur, quòd propter eas conſequamur vitam æternam, non per miſericordiam propter Chriſtum. Et neceſſe eſt, ſanctos viros, qui in his vitæ generibus vixerunt, abjectâ fiduciâ talium obſervationum, didiciſſe, quòd remiſſionem peccatorum propter Chriſtum gratis haberent, quòd propter Chriſtum per miſericordiam conſecuturi eſſent vitam æternam, non propter illos cultus, quòd Deus tantùm approbet cultus ſuo verbo inſtitutos, qui valeant in fide.

XIV. De Poteſtate Eccleſiaſtica.

1. VEhementer hîc vociferantur adverſarii de privilegiis & immunitatibus Eccleſiaſtici ſtatûs, & addunt epilogum: *Irrita ſunt omnia, quæ in præſenti articulo contra immunitatem Eccleſiarum & Sacerdotum inferuntur.* Hæc eſt mera calumnia. Nos enim de rebus aliis in hoc articulo diſputavimus. Cæterùm ſæpè teſtati ſumus, nos politicas ordinationes & donationes Principum & privilegia non reprehendere. Sed utinam viciſſim audirent adverſarii querelas Eccleſiarum & piarum mentium. Dignitates & opes ſuas fortiter tuentur

(t) *Matth. XV. 9.*

tuentur adverſarii, interim ſtatum Eccleſiarum negligunt, non curant rectè doceri Eccleſias & Sacramenta ritè tractari. Ad Sacerdotium admittunt quoslibet ſine diſcrimine. Poſtea imponunt onera intolerabilia, quaſi delectentur exitio aliorum. Suas traditiones longè accuratiùs ſervari poſtulant, quàm Evangelium. Nunc in graviſſimis & difficillimis controverſiis, de quibus populus miſer cupit doceri, ut habeat aliquid certi, quod ſequatur non expediunt mentes, quas dubitatio acerbiſſimè cruciat, tantùm conclamant ad arma. Præterea in rebus manifeſtis decreta ſanguine ſcripta proponunt, quæ minantur horrenda ſupplicia hominibus, niſi manifeſtè contra mandata DEI faciant. Hîc viciſſim oportebat vos videre lachrymas miſerorum & audire miſerabiles querelas multorum bonorum hominum, quas haud dubiè reſpicit & exaudit Deus, cui aliquando rationem procurationis veſtræ reddituri eſtis.

2. Cùm autem nos in Confeſſione, in hoc articulo, varios locos complexi ſimus, adverſarii nihil reſpondent, niſi, Epiſcopos habere poteſtatem regiminis & coërcitivæ correctionis, ad dirigendum ſubditos in finem beatitudinis æternæ, & ad poteſtatem regiminis requiri poteſtatem judicandi, definiendi, diſcernendi & ſtatuendi ea, quæ ad præfatum finem expediunt aut conducunt. Hæc ſunt verba confutationis, in quibus docent nos adverſarii, quòd Epiſcopi habeant autoritatem condendi leges utiles ad conſequendam vitam æternam. De hoc articulo controverſia eſt.

3. Oportet autem in Eccleſia retinere hanc doctrinam, quòd gratis propter Chriſtum fide accipiamus remiſſionem peccatorum. Oportet & hanc doctrinam retineri, quòd humanæ traditiones ſint inutiles cultus,

quare

quare nec peccatum, nec justitia in cibo, potu, vestitu & similibus rebus collocanda est, quarum usum voluit Christus liberum relinqui, cùm ait (tt): *Quod intrat in os, non coinquinat hominem.* Et Paulus (u): *Regnum Dei non est esca, aut potus.* Itaque nullum habent jus Episcopi condendi traditiones extra Evangelium, ut mereantur remissionem peccatorum, ut sint cultus, quos approbet Deus tanquam justitiam, & qui gravent conscientias, ita ut peccatum sit, eos omittere. Hæc omnia docet vel unus locus in Actis (x), ubi Apostoli dicunt, *fide purificari corda*, & deinde prohibent *imponere jugum*, & ostendunt, quantum periculi sit. Exaggerant peccatum istorum, qui onerant Ecclesiam. *Quid tentatis Deum?* inquiunt. Hoc fulmine nihil terrentur adversarii nostri, qui vi defendunt traditiones & impias opiniones. Nam & supra damnaverunt articulum XV. in quo posuimus, quòd traditiones non mereantur remissionem peccatorum, & hîc dicunt, traditiones conducere ad vitam æternam. Num merentur remissionem peccatorum? num sunt cultus, quos approbat Deus, tanquam justitiam? num vivificant corda? Paulus ad Colossenses ideò negat prodesse traditiones ad justitiam æternam & vitam æternam, quia cibus, potus, vestitus, & similia sint *res usu pereuntes* (y). At vita æterna in corde rebus æternis, hoc est, verbo Dei & Spiritu sancto efficitur. Expediant igitur adversarii, quomodo conducant traditiones ad vitam æternam.

4. Cùm autem Evangelium clarè testetur, quòd non debeant imponi Ecclesiæ traditiones, ut mereantur remissionem peccatorum, ut sint cultus, quos approbet Deus tanquam justitiam, ut gravent conscientias, ita ut

(tt) *Matth. XV. 11.* (u) *Rom. XIV. 17.*
(x) *Actor. XV. 9. 10.* (y) *Col. II. 22.*

ut omittere eas judicetur esse peccatum, nunquam poterunt adversarii ostendere, quòd Episcopi habeant potestatem tales cultus instituendi.

5. Cæterum, quam potestatem tribuat Evangelium Episcopis, diximus in Confessione. Qui nunc sunt Episcopi, non faciunt Episcoporum officia juxta Evangelium. Sed sint sanè Episcopi juxta politiam Canonicam, quam non reprehendimus. Verùm nos de Episcopo loquimur juxta Evangelium. Et placet nobis vetus partitio potestatis, in potestatem ordinis & potestatem jurisdictionis. Habet igitur Episcopus potestatem ordinis, hoc est, ministerium verbi & sacramentorum, habet & potestatem jurisdictionis, hoc est, autoritatem excommunicandi obnoxios publicis criminibus (z), & rursus absolvendi eos, si conversi petant absolutionem. Neque vero habent potestatem tyrannicam, hoc est, sine certa lege, neque regiam, hoc est supra legem, sed habent certum mandatum, certum verbum Dei, quod docere, juxta quod exercere suam jurisdictionem debent. Quare non sequitur, etiamsi habeant aliquam jurisdictionem, quod possint novos cultus instituere. Nam cultus nihil pertinent ad jurisdictionem. Et habent verbum, habent mandatum, quatenus exercere jurisdictionem debeant, scilicet, si quis commiserit adversus illud verbum, quod acceperunt à Christo.

6. Quanquam nos in Confessione addidimus etiam, quatenus liceat eis condere traditiones, videlicet, non tanquàm necessarios cultus, sed ut sit ordo in Ecclesia propter tranquillitatem. Et hæ non debent laqueos injicere conscientiis, tanquam præcipiant necessarios cultus, sicut Paulus docet, cum ait (a): *In libertate, quâ*

Christus

(z) *Vide infra p. 626.* (a) *Gal. V. 1.*

Christus vos liberavit, state, nec iterum jugo servitutis subjiciamini. Oportet igitur liberum usum talium ordinationum relinqui, modò, ut scandala vitentur, ne judicentur esse cultus necessarii, sicut pleraque ordinaverunt ipsi Apostoli, quæ tempore mutata sunt. Neque ita tradiderunt, ut mutare non liceret. Non enim dissentiebant à suis scriptis, in quibus magnoperè laborant, ne Ecclesiam opprimat opinio, quòd ritus humani sint necessarii cultus.

7. Hæc est simplex ratio traditionum interpretandarum, videlicet, ut sciamus, eas non esse necessarios cultus, & tamen propter vitanda scandala in loco sine superstitione observemus. Et sic multi docti & magni viri in Ecclesia senserunt. Nec videmus, quid opponi possit. Certum est enim, sententiam illam, *qui vos audit, me audit* (b), non loqui de traditionibus, sed maximè contra traditiones facere. Non est enim mandatum cum libera, ut vocant, sed cautio de rato, de speciali mandato, hoc est, testimonium datum Apostolis, ut eis de alieno verbo, non de proprio credamus. Vult enim Christus nos confirmare, quemadmodum opus erat, ut sciremus, verbum traditum per homines efficax esse, nec quærendum esse aliud verbum de cœlo. De traditionibus non potest accipi, *qui vos audit, me audit.* Requirit enim Christus, ut ita doceant, ut ipse audiatur, quia dicit: *Me audit.* Igitur suam vocem, suum verbum vult audire, non traditiones humanas. Ita dictum, quod maximè pro nobis facit, & gravissimam consolationem & doctrinam continet, detorquent isti asini ad res nugacissimas, discrimina ciborum, vestitus & similia.

8. Ci-

(b) *Luc. X. 16.*

8. Citant & hoc: *Obedite præpoſitis veſtris (c)*. Hæc ſententia requirit obedientiam erga Evangelium. Non enim conſtituit regnum Epiſcopis extra Evangelium. Nec debent Epiſcopi traditiones contra Evangelium condere, aut traditiones ſuas contra Evangelium interpretari. Idque cùm faciunt, obedientia prohibetur, juxta illud (*d*): *Si quis aliud Evangelium docet, anathema ſit.* Idem reſpondemus ad hunc locum (*e*): *Quidquid dixerint, facite*, quòd conſtet, non univerſaliter præcipi, ut omnia recipiamus, quia alibi jubet ſcriptura (*f*), *plus obedire Deo, quàm hominibus.* Quando igitur impia docent, non ſunt audiendi. Hæc autem impia ſunt, quòd traditiones humanæ ſint cultus Dei, quòd ſint neceſſarii cultus, quòd mereantur remiſſionem peccatorum & vitam æternam. Objiciunt & ſcandala publica & motus, qui exorti ſunt prætextu noſtræ doctrinæ. Ad hæc breviter reſpondemus (*g*). Si in unum conferantur omnia ſcandala, tamen unus articulus de remiſſione peccatorum, quòd propter Chriſtum gratis conſequamur remiſſionem peccatorum per fidem, tantum affert boni, ut omnia incommoda obruat. Et hic initio conciliavit Luthero non tantùm noſtrum favorem, ſed etiam multorum, qui nunc nos oppugnant. Παλαιὰ γὰρ εὕδει χάρις, ἀμνήμονες δὲ (*h*) βροτοί (*i*), inquit Pindarus. Nos tamen neque deſerere veritatem neceſſariam Eccleſiæ volumus, neque aſſentiri adverſariis

(*c*) *Ebr. XIII. 17.* (*d*) *Gal. I. 8.*
(*e*) *Matth. XXIII. 3.* (*f*) *Act. V. 29.*
(*g*) Sequentia uſque ad finem variant in ed. Witt. β.
(*h*) ed. Witt. α. καὶ.
(*i*) *antiqua enim dormit gratia, immemores etenim homines ſunt.* Exſtant hæc verba in Iſthmiis Pindari, odâ 7. verſ. 23. 24.

verſariis condemnantibus eam poſſumus. *Oportet enim Deo magis obedire, quam hominibus (k).* Iſti rationem ſchiſmatis excitati reddent, qui manifeſtam veritatem initio condemnaverunt & nunc ſumma crudelitate perſequuntur. Deinde nullane ſcandala hærent apud adverſarios? Quantum mali eſt, in ſacrilegâ prophanatione Miſſæ ad quæſtum collatæ? quanta turpitudo in cœlibatu? Sed omittamus comparationem. Hæc pro tempore reſpondimus ad confutationem. Nunc judicium permittimus omnibus piis, an adverſarii rectè glorientur, ſe Confeſſionem noſtram ſcripturis verè confutâſſe.

Articuli Chriſtianæ Doctrinæ, qui à noſtris Concilio, ſi quod vel Mantuæ vel alibi (*l*) congregandum fuiſſet, exhibendi fuerant, indicantes, quid recipere vel concedere poſſemus & quid non: Scripti (*m*) à D. MARTINO LUTHERO (*n*) Anno 1537.

Præfatio D. MART. LUTH.

C*Um Papa Paulus hujus nominis tertius Concilium indiceret*

(*k*) *Act. V. 29.*

(*l*) Jam enim primò Mantua placuerat, deinde Vicentia, poſtremò Tridentum. Confer hîc F. J. Beyſchlagii Schediaſma de Concilio, ſec. 16. Mantuam primùm, deinde Vicentiam indicto, in Bibl. Brem. cl. 8. p. 164. ſqq. 520. ſqq.

(*m*) menſe Dec. A. 1536. juſſu Elect. Saxon. Jo. Friderici, ſed approbati in conventu Smalcaldico A. 1537. menſe Jan. & Febr.

(*n*) & latinè verſi à Petro Generano.

ret anno ſuperiori (o), circa Pentecoſten (p) Mantuæ congregandum, & paulò poſt ab urbe Mantua alio transferret, (unde nondum conſtat, quò illud convocare vel velit vel poſſit) & nobis quoque ſperandum eſſet, ut ad Concilium ipſi etiam vocaremur, vel metuendum, ne non vocati damnaremur, injungebatur mihi, ut articulos doctrinæ noſtræ conſcriberem & colligerem, ſi fortè res procederet, ut conſtaret, quid & quatenùs Pontificiis cedere, & in quibus capitibus conſtanter perſeverare & vellemus & poſſemus.

Conſcripſi igitur hoſce Articulos & noſtræ parti tradidi. A noſtris illi recepti & unanimi confeſſione approbati ſunt, & decretum eſt, ut Concilio (ſi quod à Papa & Pontificiis tandem ſine mendaciis & fraudibus, vero, legitimo & Chriſtiano modo inſtitueretur, ſicut omninò deberet) publice offerrentur, & fidei noſtræ confeſſionem explicarent.

Cùm autem Romana iſta aula ſeu Curia adeò formidet Chriſtianum liberumque Concilium & lucem turpiſſimè fugiat, ita ut etiam ipſis Pontificiis ſpes Concilii Chriſtiani non tantùm convocandi, ſed etiam ferendi & concedendi prorſus adempta ſit, unde ſanè offenduntur meritò multi Pontificii & ægrè ferunt negligentiam iſtam Papæ ac inde facilè colligunt, malle Papam interitum totius Chriſtianitatis, & damnationem omnium animarum, quàm ſui & ſuorum vel exiguam ſaltem reformationem, & quàm tyrannidi ſuæ modum præſcribi patiatur, ideò & nihilominus articulos hos in publicum

(o) Romæ A. 1536. IV. Non. Junii.

(p) d. XXIII. Maji A. 1537. Nota, Proteſtantes in eodem conventu hoc concilium recuſâſſe & cauſas recuſationis expoſuiſſe in libello, Wittebergæ A. 1537. menſe Martio edito, qui & apud Hortlederum L. 1. *von den Urſachen des Teutſchen Kriegs* L. I. C. 29. exſtat. Paulus *III.* dein Concilium prorogavit, imò poſtea Vicentiam indixit. Patet ex his, præfationem hanc à Luthero articulis Smalcaldicis poſtea demùm adjectam eſſe, non in ipſo Conventu Smalcaldico.

publicum emittere volui, ut, si citiùs ex hax vita evocarer, quàm Concilium congregaretur, (quod ita eventurum esse, omnino confido & spero, cum lucifugi isti nebulones nimium in protrahendo & impediendo Concilio laborent) ut inquam ii, qui post me vivent & remanebunt, testimonium & confessionem meam haberent & proponere possent adjunctam Confessioni, quam antea publicavi, in quâ hactenus constanter permansi & permanebo deinceps, per Dei gratiam.

Quid enim dicam? Quomodo querelam instituam? Adhuc superstes sum, scribo, conciones habeo, & prælego publicè & quotidie, & tamen virulenti homines non tantùm ex adversariis, sed etiam falsi fratres, qui nobiscum se sentire ajunt, mea scripta & doctrinam meam simpliciter contra me adferre & allegare audent, me vivente, vidente & audiente, etiamsi sciant, me aliter docere, & volunt virus suum meo labore exornare & miseros homines meo sub nomine decipere & seducere. Quid ergo, bone Deus, post obitum meum fiet?

Deberem quidem ad omnia respondere, dum adhuc vivo. Sed quæso, quomodo omnia diaboli ora obstruere solus possum? præsertim eorum (utpote venenatorum omnium) qui nec audire nec attendere volunt, quid scribamus, sed in eo toti sunt, ut verba nostra etiam in minutissimis literis scelerate pervertant & depravent. His ergo diabolus respondeat, & tandem ira Dei, quemadmodum merentur. Sæpe recordor boni Gersonis, dubitantis, num quid boni publicè scribendum & proferendum sit. Si scriptio omittitur, multæ animæ negliguntur, quæ liberari potuissent. Si verò illa præstatur, statim diabolus præstò est cum linguis pestiferis & calumniarum plenis, quæ omnia corrumpunt & veneno inficiunt, ut utilitas scriptorum impediatur. Quid tamen ex istâ malitiâ suâ commodi recipiant, manifestùm est. Quia enim nos mendaciis perditè onerarunt, & simpliciores per ista menda-

cia

cia in ſuo cœtu retinere voluerunt, Deus opus ſuum ſubinde promovit, & ipſorum cœtum reddidit minorem, noſtrorum vero majorem, ac ipſos ob mendacia confudit & confundit etiamnum.

Recitabo hiſtoriam. Fuit Witteberga Doctor quidam ex Galliis miſſus, qui nobis palàm indicabat, Regi ſuo certo certiùs perſuaſum eſſe, apud nos nullam eſſe Eccleſiam, nullum magiſtratum, nullum conjugium, ſed promiſcue omnes pecudum more vivere pro arbitrio. Dic jam, quo vultu nos coram tribunali Chriſti in ultimo judicio ſint aſpecturi ii, qui tàm craſſa & prodigioſa mendacia Regi & aliis regnis per ſua ſcripta inculcarunt ceu veritatem? Chriſtus omnium noſtrûm Dominus & judex ſcit ipſe, iſtos mentiri & ſemper mentitos eſſe. Hujus ſententiam viciſſim audire cogentur, quod certò ſcio. Deus convertat convertendos, ut agant pœnitentiam, cæteros obruet Væ & Ah in æternum.

Ut autem redeam ad rem, optârim ex animo, Concilium Chriſtianum & liberum aliquando congregari, ut multis & rebus & hominibus conſuleretur, non quòd nos Concilio indigeamus, (noſtræ enim Eccleſiæ per Dei gratiam puritate Verbi & vero uſu Sacramentorum ac cognitione vocationum & verorum operum ita ſunt illuſtratæ & conſtitutæ, ut Concilio opus nobis non ſit, nec à Concilio de his rebus quidquam melius ſperare & expectare poſſimus,) ſed quòd in Epiſcopatibus videamus paſſim multas parochias plane deſertas & vacuas, ita ut præ dolore cor hominis pii extingui facilè poſſit. Et tamen nec Epiſcopi nec Canonici curant, quomodo miſeri homines vel vivant vel moriantur, pro quibus tamen Chriſtus eſt mortuus, quem miſeri homines ut verum paſtorem cum ovibus ſuis loquentem audire non poſſunt. Et hoc me movet, ut exhorreſcens vehementer metuam, ne Chriſtus ipſe aliquando convocet Concilium Angelicum contra Germaniam, quo funditus deleamur, ſicut Sodoma & Gomorrha

morrha, quandoquidem tam temerè ipſi illudimus nomine & prætextu Concilii.

Præter hæc tàm neceſſaria negotia Eccleſiaſtica eſſent quoque res magnæ in ſtatu politico corrigendæ, ut diſcordia Principum & ſtatuum. Uſura & avaritia ceu diluvium inundarunt, & ſpecie juris defenduntur. Petulantia, laſcivia, ſuperbia & luxus ac faſtus in veſtitu, crapula, alea, pompa, vitiorum & ſcelerum concurſus, malitia, contumacia ſubditorum, familiæ, opificum, mercenariorum, ruſticorum aucupia, & iniquiſſima in venditionibus æſtimatio, (& quis recitare poteſt omnia?) adeò accreverunt, ut decem Conciliis & viginti Comitiis politicis corrigi nequeant. Si hæc principalia in Eccleſiaſtico & politico ſtatu, quæ contra Deum fiunt, in Concilio tractarentur, ſatis ſuperque eſſet, de quibus ageretur, nec opus eſſet ludicris & jocularibus confabulationibus de veſte talari, de inſignibus verticalibus, raſuris & tonſuris, de cingulis latis ſeu Baltheis, de Epiſcoporum & Cardinalium infulis, galeris, pileis & baculis & ſimilibus vanitatibus. Si antea Dei mandatum & voluntatem in Eccleſiaſtico & politico ordine expediviſſemus, ſatis poſtea otii & temporis nobis relinqueretur ad reformationem ciborum, veſtium, cereorum, raſurarum, caſularum, &c. At, quia camelos deglutimus, & interea culices excolamus, trabes relinquimus, & feſtucas inquirimus & judicamus, ſuperſedere Concilio poſſumus.

Paucos igitur Articulos conſcripſi. Habemus enim jam antea ſatis mandatorum Dei in Eccleſiâ, in politiâ, in œconomiâ, quibus ſatisfacere nunquam poſſumus. Ad quid ergo prodeſt copia iſta decretorum, traditionum & legum in Concilio, cùm præcipua capita à Deo mandata nec curentur nec ſerventur? quaſi verò Deus in ludicris fabulis noſtris acquieſcere, & interea ſua divina mandata pedibus ut conculcentur, ferre cogatur. Peccata autem noſtra nos aggravant,

gravant, nec ſinunt Deum nobis eſſe propitium, quia pœnitentiam non agimus & inſuper omnem abominationem defendere volumus.

O Domine JESU CHRISTE, indicito & celebra tu ipſe Concilium & libera tuos adventu tuo glorioſo. Actum eſt de Papâ & Pontificiis. Hi te non curant. Juva ergo nos miſeros & inopes, qui ad te gemimus, & te ex corde quærimus ſecundùm gratiam, quam nobis dediſti, per Spiritum Sanctum tuum, qui tecum & cum Patre vivit & regnat, benedictus in ſecula, Amen.

303

Prima Pars de Summis Articulis divinæ Majeſtatis.

I.

PAter, Filius, & Spiritus ſanctus, in una divina eſſentia & natura, tres diſtinctæ perſonæ, ſunt unus Deus, qui creavit cœlum & terram.

II.

Pater à nullo, Filius à Patre genitus eſt, Spiritus ſanctus à Patre & Filio procedit.

III.

Non Pater, non Spiritus ſanctus, ſed Filius homo factus eſt.

IV.

Filius ita factus eſt homo, ut à Spiritu ſancto ſine virili opera conciperetur, & ex Maria pura, ſancta ſemper Virgine naſceretur. Poſtea paſſus & mortuus eſt, ſepultus, deſcendit ad inferna, reſurrexit à mortuis, aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei, venturus judicare vivos & mortuos, &c. Sicut de his Symbolum

bolum Apostolicum, & Athanasianum, & Catechismus noster puerilis (*a*) nos edocent.

De his articulis nulla est inter nos & adversarios controversia, cùm illos utrinque confiteamur, quamobrem non est necesse, ut pluribus jam de illis agamus.

304

Secunda Pars est de Articulis, qui officium & opus JESU CHRISTI, sive redemtionem nostram concernunt.

Hic primus & principalis articulus est.

QUod JESUS CHRISTUS, DEUS & Dominus noster, *sit propter peccata nostra mortuus, & propter justitiam nostram resurrexerit*, Rom. 4. (*b*)

Et quòd ipse solus sit *Agnus Dei, qui tollit peccata mundi* Joh. 1. (*c*) Et quòd *Deus omnium nostrûm iniquitates in ipsum posuerit* Esaiæ 53. (*d*)

Omnes peccaverunt, & justificantur gratis absque operibus seu meritis propriis, ex ipsius gratia, per redemtionem, quæ est in Christo JEsu, in sanguine ejus, Rom. 3. (*e*)

Hoc cùm credere necesse sit, & nullo opere aut lege aut meritô acquiri & apprehendi possit, certum est & manifestum, solam hanc fidem nos justificare, sicut Paulus Rom. 3. (*f*) inquit: *Statuimus, justificari hominem per fidem absque operibus legis.* Item: *Ut sit ipse justus & justificans eum, qui est ex fide IESU Christi* (*g*). [305

De hoc articulo cedere aut aliquid contra illum largiri aut permittere nemo piorum potest, etiamsi cœlúm &

(*a*) id est, pro pueris scriptus, *Kinder-Catechismus* in Origine Germanica.

(*b*) *Rom. IV. 5.* (*c*) *Joh. I. 29.* (*d*) *Esa. LIII. 6.*
(*e*) *Rom. III. 24.* (*f*) *v. 28.* (*g*) *v. 26.*

& terra ac omnia corruant. *Non* enim *eſt aliud nomen hominibus datum, per quod ſalvari poſſimus* (inquit Petrus Actorum 4. (*h*)) *Et per vulnera ejus ſanati ſumus* Eſa. 53. (*i*) Et in hoc articulo ſita ſunt & conſiſtunt omnia, quæ contra Papam, diabolum & univerſum mundum in vitâ noſtrâ docemus, teſtamur & agimus. Quare oportet nos de hâc doctrinâ eſſe certos, & minimè dubitare, alioquin actum eſt prorſus, & Papa & diabolus & omnia adverſa jus & victoriam contra nos obtinent.

II. Articulus de Miſſa docet,

QUòd Miſſa in Papatu ſit maxima & horrenda abominatio, ſimpliciter & hoſtiliter è diametro pugnans contra articulum primum, quæ tamen præ omnibus aliis Pontificiis idololatriis ſumma & ſpecioſiſſima fuit. Statuerunt enim, quod ſacrificium iſtud ſeu opus Miſſæ, etiam ab impio ac perdito nebulone præſtitum, liberet hominem à peccatis cùm in hac vitâ, tùm in purgatorio, cùm tamen ſolus Agnus Dei nos liberet, ut ſuprà dictum eſt. Hic nihil permittendum, nec cedendum eſt, quia prior articulus id non fert.

Cum ſanioribus Pontificiis placide hoc modo conferri poſſet. Primum, quare tam rigidè Miſſæ patrocinium ſuſcipiant, cùm illa tantummodò ſit hominum inventum, à Deo non mandata ſit? Hominum vero inventiones tutò omittere poſſumus, ut Chriſtus teſtatur Matth. 15. (*k*) *Fruſtra colunt me mandatis hominum.*

Secundo res eſt non neceſſaria, quæ ſine peccato & periculo omitti poteſt.

Tertio Sacramentum meliori, à Deo magis accepto, imò hoc ſolo accepto, ſalutari & beato modo ſecun-

(*h*) *Act. IV. 12.* (*i*) *Eſa. LIII. 5.* (*k*) *Matth. XV. 9.*

ſecundum Chriſti inſtitutionem ſumi poteſt. Cur [306 igitur propter figmentum humanum & non neceſſarium, cum aliter & rectiùs res ipſa haberi poſſit, ad extremas miſerias homines cogerentur & adigerentur?

Curetur, ut publice hominibus oſtendatur, Miſſam ut rem commentitiam ſeu humanum figmentum poſſe ſine peccato omitti & neminem damnari, qui Miſſam non curat, ſed etiam ſine Miſſâ meliore ratione homines ſalvari poſſe. Sic fiet, ut Miſſa ſit ſponte corruitura, non tantùm in vulgo rudi, ſed etiam in animis omnium piorum, Chriſtianorum, & ſanorum, idque multò magis, cùm audierint, Miſſam eſſe quiddam valde periculoſum, ſine Dei verbo & voluntate confictum atque inventum.

Quartò, cùm vere innumeri & inenarrabiles abuſus in univerſo mundo ex negotiatione Miſſarum extiterint, abroganda meritò Miſſa eſt, ut abuſus iſti removeantur, etiamſi quid utilitatis & boni in ſe contineret. Quantò magis autem, cum planè inutilis, non neceſſaria & periculoſa ſit, & omnia utiliùs atque certiùs abſque Miſſâ haberi poſſint, eam miſſam facere debemus, ut abuſus iſtos tetros perpetuo fugiamus.

Quintò, cum Miſſa nihil ſit aliud, nec aliud eſſe poſſit, (ſicut Canon & omnes libri pronunciant) quàm opus hominum, (etiam impiorum nebulonum,) quo opere aliquis ſeipſum & alios unà cum ſe ipſo cum Deo reconciliare, remiſſionem peccatorum & gratiam impetrare & mereri conatur, (ſic enim æſtimatur Miſſa, cum maximè prædicatur, ad quid enim alioqui prodeſſet?) ideò certè damnanda & rejicienda eſt. Hoc enim directè pugnat cum primario articulo, qui affirmat, non Miſſificum ſacerdotem, vel bonum vel ma-

lum, ſuo opere, ſed Agnum Dei & Filium Dei tollere peccata noſtra.

Quòd ſi quis fucum facere & prætendere vellet, ſe ex
307] devotione ſibi ipſi communionem exhibere velle, is longe erraret, nec ſeriò & ex animo loqueretur. Communio enim vera & certa eſt in Sacramento, quæ fit ſecundum inſtitutionem Chriſti. Seipſum autem communicare (*l*), humana perſuaſio eſt, incerta, & non neceſſaria, imo prohibita. Neſcit enim ille, quid faciat, cùm absque verbo Dei, opinioni & figmento humano obſequatur. Non etiam rectè facit is, (etiamſi res alioqui plana eſſet) qui Sacramentum proprium Eccleſiæ, extra Eccleſiæ communionem, ſine verbo Dei, ex propria quadam devotione & affectione uſurpare vult.

In hoc articulo de Miſſa Concilium potiſſimum ſudabit & conſummabitur. Etſi enim poſſibile eſſet, ut omnes reliquos articulos nobis concederent, tamen hunc concedere non poterunt, quemadmodum Campegius Auguſtæ dixit, ſe priùs omnia tormenta, membrorum dilaniationem & mortem paſſurum, quàm Miſſam miſſam facturum eſſe. Et ego etiam per Dei opem in cineres corpus meum redigi & concremari patiar priùs, quàm ut Miſſarium ventrem, vel bonum vel malum, æquiparari Chriſto Jeſu, Domino & Servatori meo, aut eo ſuperiorem eſſe feram. Sic ſcilicet in æternum disjungimur, & contrarii invicem ſumus. Sentiunt quidem optime, cadente Miſſâ, cadere Papatum. Hoc priusquam fieri patiantur, omnes nos trucidabunt, ſi poterunt.

Cæterum

(*l*) ita, ut nemini ex Eccleſiâ præbeatur ſacramentum. Aliâs exſtat in Formulâ Miſſæ Wittebergenſi, A. 1523. editâ: *Sacerdos primò communicet ſe ipſum*, ubi nempe deinceps ſacramentum quoque populo diſtribuitur.

Cæterum draconis cauda iſta (Miſſam intelligo) peperit multiplices abominationes & idololatrias.

Primò purgatorium. Miſſis enim pro animabus, item, Vigiliis, ſeptimis & triceſimis, anniverſariis exequiis, poſtremò vulgati ſeptimana & omnium animarum die, balneis, & quæ his affinia ſunt, innumeris aliis phantaſiis, irruerunt in purgatorium. Sic Miſſa propemodum pro ſolis defunctis fuit celebrata, cùm tamen Chriſtus Sacramentum pro ſolis viventibus inſtituerit. Quapropter purgatorium, & quicquid ei ſolennitatis, cultus & quæſtus adhæret, mera Diaboli larva eſt. [308 Pugnat enim cum primo articulo, qui docet, Chriſtum ſolum & non hominum opera animas liberare. Et conſtat etiam, de mortuis nihil nobis divinitùs mandatum eſſe. Idcircò tutò omitti illud omne poteſt, etiamſi nihil erroris & idololatriæ ei ineſſet.

Pontificii allegant Auguſtinum & quosdam Patres, qui de purgatorio ſcripſerint, & non putant nos intelligere, ad quid & quare ſic illi locuti ſint. Auguſtinus (*m*) non ſcribit eſſe purgatorium, nec etiam habet teſtimonium ſcripturæ, quo nitatur, ſed in dubio relinquit, num ſit, & inquit, matrem ſuam petiiſſe, ut ſui commemoratio fieret ad altare ſive Sacramentum. At hoc in univerſum nihil, niſi hominum, & quidem unius atque alterius devotio, fuit, non conſtituens articulum fidei, id quod ſolius Dei.

Noſtri autem Pontificii ſententias iſtas hominum citant, ut fides habeatur tetris, blaſphemis & maledictis nundinationibus de Miſſis pro animabus in purgatorio, ſeu de inferiis & oblationibus, &c. Sed ex Auguſtino nunquam iſta probabunt. Et, cùm nundinationes

(*m*) L. 9. Confeſſ. C. 11. f. 167. T. 1. edit. Paris.

tiones iſtas & Miſſas purgatorio deſtinatas adoleverint, quæ ne per ſomnium quidem Auguſtino in mentem venerunt, colloquemur tandem cum illis, an Auguſtini dicta, deſtituta Verbo, ſint admittenda, & an mortuorum commemoratio ad Euchariſtiam ſit facienda? Ex Patrum enim verbis & factis non ſunt extruendi articuli fidei, alioquin etiam articulus fidei fieret victus ipſorum, veſtimentorum ratio, domus, &c. quemadmodum cum reliquiis ſanctorum luſerunt. Regulam autem aliam habemus, ut videlicet Verbum Dei condat articulos fidei, & præterea nemo, ne Angelus quidem.

Secundò hoc etiam inde evenit, ut cacodæmones malitiam ſuam exercerent, & ceu animæ defunctorum
309] apparerent, Miſſas, vigilias, peregrinationes & eleemoſynas exigerent horrendis mendaciis & ludibriis, quæ omnia oportuit nos pro articulis fidei recipere, & vitam ſecundùm illa inſtituere, atque hæc Papa confirmavit, ſicut & Miſſam & alias abominationes omnes. In his ergo cedere aut aliquid concedere nec poſſumus, nec debemus.

Tertiò ortæ inde ſunt peregrinationes. Ad has etiam poſtulatæ ſunt Miſſæ, remiſſio peccatorum & gratia Dei. Miſſa enim omnia gubernavit. Conſtat autem certò, peregrinationes iſtiusmodi, carentes verbo Dei, nobis mandatas non eſſe, nec eſſe neceſſarias, cum meliùs ad animæ curam pervenire, & ſine peccato & periculo peregrinationes illas omittere poſſimus. Cur domi vocationes, parochiæ, Verbum Dei, uxores & liberi, &c. deſeruntur, quorum cura neceſſaria & mandata eſt, & non neceſſarii, incerti, periculoſi & diabolici ignes ferè fatui ſeu errores illis præferuntur? Sic ſcilicet Satanas Papam dementavit, ut iſta laudaret & ſtabi-

ſtabiliret, & multi magno numero à Chriſto ad propria ſua opera deſciſcerent & idololatræ fierent, quod omnium peſſimum eſt, cùm alioqui res ipſa per ſe nec neceſſaria nec præcepta ſit, ſed conſilio & certitudine deſtituatur & plane noxia ſit. Quamobrem hîc cedere aut concedere aliquid non licet. &c. Atque hoc pro concione doceatur, peregrinationes iſtas eſſe non neceſſarias, ſed pernicioſas, & poſtea videatur, ubinam peregrinationes maneant. Sic enim ſponte corruent.

Quartò fraternitates ſeu ſocietates. Cœnobia enim, Canonicatus & Vicariſtæ ſcriptis ſe obligarunt, & communicaverunt (contractu certo & emtione confirmata) Miſſas omnes & bona opera, &c. pro vivis & mortuis. Hoc non tantum prorſus humanum figmentum eſt, ſine verbo Dei, non neceſſarium, non mandatum, ſed etiam contra primarium articulum red- [310
emtionis. Quare nec admittendum, nec ferendum.

Quintò reliquiæ ſanctorum, refertæ multis mendaciis, ineptiis & fatuitatibus. Canum & equorum oſſa ibi ſæpè reperta ſunt. Et licet aliquid forte laudandum fuiſſet, tamen propter impoſturas iſtas, quæ diabolo riſum excitârunt, jamdudum damnari debuiſſent, cùm præſertim careant Verbo Dei, & non neceſſariæ & inutiles ſint. Eſtque hoc omnium teterrimum, quòd finxerunt, iſtas reliquias indulgentiam & remiſſionem peccatorum operari, & loco cultûs Dei & boni operis, ſicut Miſſam, illas venerati ſunt, &c.

Sextò hùc pertinent indulgentiæ vivis & defunctis pro pecunia attributæ, quibus ſacrilegus & damnatus ille Judas ſeu Papa meritum Chriſti & merita ſuperflua omnium ſanctorum & totius Eccleſiæ vendidit, &c. quæ omnia & ſingula nequaquàm ferenda ſunt, quia carent verbo Dei, non ſunt mandata, non ſunt

neceſſaria, ſed pugnant cum articulo primo. Meritum enim Chriſti non noſtris operibus aut nummis, ſed per fidem ex gratiâ apprehenditur & obtinetur ſine pecuniâ & merito, non per Papæ poteſtatem, ſed per prædicationem verbi Dei oblatum & propoſitum.

III. De Invocatione Sanctorum.

INvocatio ſanctorum eſt etiam pars abuſuum & errorum Antichriſti, pugnans cum primo principali articulo & delens agnitionem Chriſti. Non etiam eſt mandata, nec conſilio nec exemplo, nec teſtimonio ſcripturæ nititur. Omnia in Chriſto meliùs & certiùs nobis ſunt propoſita, ut non egeamus invocatione ſanctorum, etiamſi res pretioſa eſſet, cùm tamen ſit res maximè pernitioſa.

Etſi angeli in cœlo pro nobis orent (ſicut ipſe quoque Chriſtus facit) & ſancti in terris, & fortaſſis etiam in cœ-
311] lis, tamen inde non ſequitur, Angelos & ſanctos à nobis eſſe invocandos, adorandos, jejuniis, feriis, Miſſis, oblationibus, templorum, altarium, cultuum fundationibus, & aliis modis honorandos, ut Patronos & Interceſſores, & unicuique eorum certa auxilia eſſe tribuenda, ut Papiſtæ docent & faciunt. Hoc enim idololatricum eſt, & hic honos ſoli Deo tribuendus eſt. Potes quidem, ut Chriſtianus & ſanctus, in terris pro me orare, non in unâ tantum, ſed in omni neceſſitate, propterea autem non debeo te adorare, invocare, ferias, jejunia, oblationes, Miſſas in tui honorem & cultum celebrare, & fidem ad ſalutem meam tibi mancipare, cùm aliis modis te honorare, diligere & tibi gratias agere in Chriſto poſſim. Hic ergo idololatricus cultus de Angelis & defunctis ſanctis ſi ſublatus fuerit, reliqua veneratio periculo carebit & citò oblivioni tradetur. Ubi enim ſpes commodi & ſubſidii corporalis

&

& ſpiritualis ademta fuerit, ibi cultus ſanctorum facile evaneſcet, ſive illi ſint in ſepulcris, ſive in cœlis. Fruſtra enim, aut ex merâ caritate, nemo ipſorum facile recordabitur, nec eos colet & honore divino afficiet.

Summatim, quidquid Miſſa Pontificia eſt, & quidquid habet, quod ex ea natum eſt, & quidquid ei adhæret, id univerſum ferre non poſſumus, ſed damnare cogimur, ut venerandum (*n*) ſacramentum, purum & certum, ſecundum inſtitutionem Chriſti per fidem uſurpatum & acceptum, retinere poſſimus.

III. Articulus de Collegiis Canonicorum, Cathedralibus, & Monaſteriis.

COllegia Canonicorum & Cœnobia olim optima intentione majorum fundata ad educandos viros doctos & caſtas ac modeſtas fœminas debebant rurſum converti in talem uſum, ut Paſtores, Concionatores & alii Eccleſiarum miniſtri haberi poſſent, item, alii [312 idonei ad politicam adminiſtrationem ſive ad rempublicam in civitatibus & regionibus, ac piè educatæ virgines ad œconomiam & liberorum educationem, &c.

Hunc uſum ſi non retineant, conſultum eſt, ut vaſtà deſerantur aut diruantur potiùs, quàm ut idololatricis cultibus & figmentis hominum propagatà præferantur Chriſtianæ vitæ & à Deo mandatis officiis & vocationibus. Hæc enim omnia pugnant cum primo principali articulo de redemtione factâ per Jeſum Chriſtum. Quid, quòd, ſicut alia hominum ſomnia, non ſunt præcepta, non neceſſaria, non utilia ſed periculoſa, & cauſam præbènt vano labori, moleſtiis periculoſis & cultui infrugifero, quem Prophetæ appellant Aven, id eſt, dolorem & laborem.

IV. Arti-

(*n*) non adorandum

IV. Articulus de Papatu docet,

Quòd Papa non ſit jure divino, ſeu ſecundum verbum Dei caput totius Chriſtianitatis, (hoc enim nomen uni & ſoli Jeſu Chriſto debetur) ſed tantùm Epiſcopus & Paſtor Eccleſiæ, quæ eſt Romæ & eorum, qui voluntarie & ſponte vel per humanam creaturam, id eſt, politicum magiſtratum, ſe ad eum conferunt, non ut ſub ipſo, tanquam ſub Domino vivant, ſed ut cum eo tanquam fratres, collegæ, ſodales, & Chriſtiani ſint, quemadmodum hoc ipſum vetera Concilia & ætas Cypriani oſtendunt.

Hodiè vero nullus Epiſcoporum audet Papam nominare *fratrem*, ut ætate Cypriani (o) factum eſt, ſed oportet, ut Epiſcopi, imò Cæſares & Reges, Papam appellent omnium gratioſiſſimum Dominum. Hanc arrogantiam bona conſcientia nec volumus, nec poſſumus, nec debemus probare. Qui vero ſe ei ſubjicere voluerit, faciat id ſuo periculo ſine nobis.

313] Hinc ſequitur, omnia, quæ Papa ex tam arrogante, temerariâ, mendace, blaſphemâ & furto arreptâ poteſtate ſuſcepit & fecit, & adhuc facit, fuiſſe & eſſe merè diabolica acta & inſtituta, (exceptâ politici regni adminiſtratione, ubi Deus ſæpè etiam per tyrannos & perfidos nebulones populo alicubi benefacit) ad perditionem totius ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ ſeu Chriſtianæ (quantum in ipſo eſt) & ad deſtructionem primi & præcipui articuli de redemtione factâ per JEſum Chriſtum.

Proſtant enim omnes ipſius Bullæ & libri, in quibus rugit ut Leo, (ut Angelus Apocal. 12. ſignificat

(o) Vide epiſtolas Cypriani ad Cornelium *fratrem*, Epiſcopum Romanum.

cat (*p*) clamitans, neminem Christianorum posse salvari, nisi ei obediat, & subjectus sit, in omnibus, quæcunque vult, quæcunque dicit, quæcunque facit. Hoc enim quid aliud dictum est, nisi, licet in Christum credas, & omnia, quæ ad salutem necessaria sunt, in ipso solo habeas, tamen te nihil proficere, nisi Papam habeas & colas ut Deum tuum, & ei subditus sis & obedias? cùm tamen manifestum sit, sanctam Ecclesiam sine Papâ fuisse ad minimum ultra quingentos annos, & adhùc hodie Græcorum & multarum aliarum linguarum Ecclesias nec fuisse hactenus, nec adhuc esse sub Papâ. Taceo, quòd, ut sæpe dictum est, hominum hoc figmentum sit, non mandatum, non necessarium, non utile. Sancta enim Christiana sive Catholica Ecclesia consistere absque isto capite optimè potest, & constitisset certè rectiùs, ac meliùs cum ea ageretur, nisi diabolus illud caput in medium projecisset & exaltâsset. Et certum est, Papatum nullius esse usus in Ecclesia, quia nullum Ecclesiasticum officium exercet. Et necesse est, Ecclesiam permanere & consistere sine Papâ.

Pono autem, Papam fateri, se non jure divino sive ex mandato Dei esse supremum, sed, ut concordia & unitas Christianorum adversus sectarios & hæreticos commodiùs conservari possit, caput certum esse eligen- [314 dum, cui cæteri omnes quasi innitantur, atque tale caput per homines eligi & in hominum quoque electione & potestate situm esse, illud capud ut mutet & semoveat, sicut Constantiense Concilium hac propemodum ratione tres Papas (*q*) removit, & quartum (*r*) elegit, pono,

(*p*) Respici hîc putant non ad Apoc. X. 3. sed ad Angelum Act. XI. 15. & Apoc. XIII. 2. Veritas assertorum ad allegationem hanc ex memoriâ positam haud reducitur. +

(*q*) Joh. XXIII. Gregor. XII. Benedictum XIII.

(*r*) Martinum V.

+ Apoc.

pono, inquam, hæc à Papa & ſede Romana ita dici & accipi, (quod tamen impoſſibile eſt: ſic enim univerſum ſuum regnum & ſtatum immutari, everti & deſtrui pateretur, omniaque jura & volumina ſua, id quod, ut paucis dicam, nunquam faciet) tamen neque hoc modo conſuleretur Eccleſiæ Chriſtianæ, ſed plures, quam antea, ſectæ orituræ eſſent. Si enim non ex mandato Dei, verum ex hominis liberâ voluntate Capiti iſti obedientia præſtanda eſſet, facilè & brevi tempore contemtum, tandem nullum membrum retineret, nec etiam perpetuò Romæ aut quovis alio in loco illud eſſe oporteret, ſed ubicunque & in quacunque Eccleſia Deus Virum talem, qui ad tantum munus obeundum idoneus eſſet, largiretur. Hæc res perplexa & confuſionis plena futura eſſet.

Quapropter Eccleſia nunquàm meliùs gubernari & conſervari poteſt, quàm ſi omnes ſub uno capite, quod eſt Chriſtus, vivamus, & Epiſcopi omnes, pares officiò, (licet diſpares ſint, quoad dona) ſummâ cum diligentia conjuncti ſint unanimitate doctrinæ, fidei, ſacramentorum, orationis & operum caritatis, &c. ſicut S. Hieronymus (*s*) ſcribit, *Sacerdotes Alexandriæ communi operâ gubernaſſe Eccleſias.* Et Apoſtoli idem fecerunt, ac poſtea omnes Epiſcopi in toto orbe Chriſtiano, donec Papa caput ſuum ſuper omnes attolleret.

Hæc doctrina præclarè oſtendit, Papam eſſe ipſum verum Antichriſtum, qui ſupra & contra Chriſtum ſeſe extulit & evexit, quandoquidem Chriſtianos non vult
315] eſſe ſalvos ſineſua poteſtate, quæ tamen nihil eſt,

& à

(*s*) in Epiſt. ad Evangelum Presbyterum, epiſt. cl. 7. epiſt. 101. olim epiſtola 85. ad Evagrium T. 4. Op. Hieron. P. 2. f. 803. edit. Pariſ. aliâs T. 2. f. 329. edit. Baſil. Vide infra p. 334.

& à Deo nec ordinata, nec mandata eſt. Hoc proprie loquendo eſt, *ſe efferre ſupra & contra Deum*, ſicut Paulus 2 Theſſ. 2. (t) loquitur. Et hoc profectò nec Turcæ nec Tartari faciunt, quantumvis ſint Chriſtianorum atroces hoſtes, ſed permittunt, ut credat in Chriſtum, quicunque voluerit, & accipiunt tributum, & obedientiam externam ſive corporalem à Chriſtianis.

Papa vero prohibet hanc fidem, ajens, ſibi obediendum eſſe, ſi quis ſalvari velit. Hoc autem facere nolumus, etiamſi nobis propterea moriendum ſit in nomine Domini. Et id in univerſum inde oritur, quòd Papa jure divino voluit eſſe ſummum caput Chriſtianæ Eccleſiæ. Ideò ſeipſum Chriſto æquiparavit, & ſupra Chriſtum tandem extulit, & ſe Caput, deinde Dominum Eccleſiæ, poſtea totius mundi & ſimpliciter terreſtrem Deum prædicari voluit, donec etiam ipſis Angelis in cœlo præcipere hæc & illa conaretur. Et cùm inſtituitur diſcrimen inter dogma Papæ & ſacram ſcripturam & utriusque fit collatio, manifeſtè patet, Papæ dogma, etiam optimum, ex civili, Cæſareo & Ethnico Jure concinnatum eſſe, & politica negotia & judicia ſeu jura tractare, ſicut oſtendunt Decretales, deinde proponere ceremonias de templis, veſtibus, cibis, perſonis & ſimilibus ludicris larvis & jocularibus ſupra modum & inter hæc omnia nihil planè de Chriſto, fide & mandatis Dei, poſtremo repræſentare ipſum diabolum, dum mendacia papalia de Miſſis, purgatorio, monaſticâ vitâ, operibus propriis & cultibus fictitiis (in quibus ſingulis merus Papatus fundatur & conſiſtit) ſupra & contra Deum urget & diſſeminat, & omnes Chriſtianos, qui has Papæ abominationes ſuper omnia prædicare & honorare nolunt, damnat, trucidat, excruciat. Quare,

(t) 2 *Theſſ. II. 4.*

316] Quare ſicut diabolum ipſum non poſſumus adorare, & pro Domino & Deo colere, ita nec ejus Apoſtolum Papam ſeu Antichriſtum in regno ejus, ut caput & Dominum ferre poſſumus. Mentiri enim & occidere, animas & corpora in æternum perdere Pontificii regni proprium eſt, ſicut hoc ipſum multis libris evidentiſſime ad oculum demonſtravi.

Hi articuli quatuor ſufficiunt, quos in Concilio ſibi damnandos proponant. Non enim vel minimum punctulum in his articulis nobis concedent. Et de hoc certos nos eſſe oportet & præmonitos, ac obfirmatos firmâ ſpe, Chriſtum Dominum noſtrum irruiſſe in adverſarium ſuum, quem & inſecuturus & confecturus eſt ſpiritu & adventu ſuo. Amen.

Nam in Concilio ſtabimus non coram Cæſare, aut politico magiſtratu, ſicut Auguſtæ Vindelicorum (ubi Cæſar clementiſſimum edictum (*u*) promulgans, benignè & placidè cauſam & rem ipſam audiri volebat) ſed coram Papa ac ipſo diabolo comparebimus, qui nihil audire vult, ſed ſimpliciter indictâ cauſâ damnare, occidere & ad idololatriam vi cogere. Quare hîc non ſunt nobis exoſculandi pedes ejus, nec dicendum, Gratioſiſſimus Dominus es, ſed quemadmodum in Zacharia Angelus ad Satanam dicebat (*x*): *Increpet Dominus te, Satana.*

317 TERTIA PARS ARTICULORUM.

De ſequentibus articulis agere poterimus cum doctis & prudentibus Viris, vel etiam inter nos ipſos. Papa & regnum Pontificium illos non magnoperè curant. Conſcientia enim apud eos nihil eſt, ſed pecunia, gloria, honores, potentia, ipſis ſunt omnia.

I. De

(*u*) quo Comitia indixit, (*x*) *Zach. III. 2.*

I. De Peccato.

HIc confitendum nobis eſt, ut Paulus Rom. 5. (*a*) affirmat, *peccatum ab uno homine Adamo ortum eſſe & introiiſſe in mundum, per cujus inobedientiam omnes homines facti ſunt peccatores, morti & diabolo obnoxii.* Hoc nominatur originale, hæreditarium, principale & capitale peccatum.

Hujus peccati fructus poſtea ſunt mala opera in decalogo prohibita, ut ſunt diffidentia, incredulitas, falſa fides ſive κακοπιςία, idololatria, ſine Dei timore eſſe, præſumtio ſeu temeritas, deſperatio, cœcitas ſeu excœcatio, &, ut ſummatim dicam, Deum non agnoſcere, non curare, deinde mentiri, nomine Dei abuti, pejerare, non orare, non invocare, Verbum Dei contemnere vel negligere, parentibus immorigerum eſſe, occidere, laſcivire, furari, decipere, &c.

Hoc peccatum hæreditarium tàm profunda & tetra eſt corruptio naturæ, ut nullius hominis ratione intelligi poſſit, ſed ex ſcripturæ patefactione agnoſcenda & credenda ſit, Pſal. 51. (*b*) Rom. 5. (*c*) Exod. 33. (*d*) Gen. 3. (*e*) Quapropter meri ſunt errores & caligines contra hunc articulum ſcholaſticorum doctorum dogmata, quibus docetur, 318]

Poſt Adæ lapſum hominis naturales vires manſiſſe integras & incorruptas, & hominem naturaliter habere rationem rectam & bonam voluntatem, ſicut philoſophi docent.

Et hominem habere liberum arbitrium faciendi bonum, & omittendi malum, & e contra, omittendi bonum, & faciendi malum.

Item, hominem poſſe naturalibus viribus omnia mandata Dei ſervare & facere. Et,

(*a*) *Rom. V. 12.* (*b*) *Pſal. LI. 7.* (*c*) *Rom. V. 12.*
(*d*) *Exod. XXXIII. 3.* (*e*) *Gen. III. 6. ſqq.*

Et, poſſe naturalibus viribus DEUM ſuper omnia diligere, & proximum, ſicut ſeipſum.

Item, ſi faciat homo, quantum in ſe eſt, Deum largiri ei certo ſuam gratiam.

Et, ſi accedere velit homo ad Euchariſtiam, non opus eſſe bono propoſito rectè faciendi, ſed ſufficere, ſi non adſit malum propoſitum peccandi, tam bonam ſcilicet eſſe naturam, & tantam eſſe vim ſacramenti.

Item, non poſſe ex ſcriptura probari, ad bonum opus neceſſario requiri Spiritum ſanctum & ejus gratiam.

Talia & ſimilia portenta orta ſunt ex inſcitia & ignorantia peccati & Chriſti ſervatoris noſtri, ſuntque verè & merè ethnica dogmata, quæ tolerare non poſſumus. Si enim iſta approbantur, Chriſtus fruſtra mortuus eſt, cùm nullum peccatum & damnum ſit in homine, pro quo mori eum oportuerit, aut ſolummodò pro corpore mortuus diceretur, non pro anima, quandoquidem anima prorſus ſana & ſolum corpus morti obnoxium perhiberetur.

II. De Lege.

SEntimus, legem à Deo datam eſſe, primùm, ut peccatum prohiberetur comminationibus & metu pœ-
319] narum, item promiſſione & annunciatione gratiæ & beneficiorum (*f*). Sed hæc omnia propter malitiam, quam peccatum in homine effecit, malè ceſſerunt. Quidam enim inde deteriores redditi fuerunt, qui ſcilicet legem oderunt prohibentem ea, quæ facere ipſi mallent, & præcipientem, quæ gravatim præſtant. Quare niſi pœna coerceantur, plura patrant contra legem, quam

(*f*) Ita lex iis, qui eam perfectè ſervant, vitam æternam promittit. Ita ipſi Decalogo & promiſſiones Evangelicæ adjectæ ſunt.

quam anteà. Atque hi ſunt mali, effrenes & ſecuri homines, qui perpetrant mala, quoties occaſionem aliquam offerri ſibi animadvertunt.

Quidam vero arrogantia & cæcitate percutiuntur & inſolenti opinione tenentur, ſe ſervare & poſſe ſervare legem viribus ſuis, ſicut jam paulò antè de ſcholaſticis doctoribus dictum eſt. Hinc hypocritæ & juſtitiarii, ſeu in ſpeciem ſancti, proveniunt.

Præcipuum autem officium & ἐνέργεια legis eſt, ut peccatum originale & omnes fructus ejus revelet, & homini oſtendat, quàm horrendum in modum natura ejus lapſa ſit & funditus ac totaliter depravata, ita, ut lex ei dicat, hominem nec habere nec curare Deum & adorare alienos Deos, id quod antea & ſine lege homo non credidiſſet. Hâc ratione perterreſit, humiliatur, proſternitur, deſperat de ſeipſo, & anxiè deſiderat auxilium, nec ſcit, quò fugiat, incipit iraſci Deo, & obmurmurare præ impatientiâ. Hoc eſt, quod Paulus inquit Rom. 4. (g) *lex iram operatur.* Et Rom. 5. (h) *Lex auget peccatum. Lex ſubintravit, ut abundaret delictum.*

III. De Pœnitentia.

HOc officium Legis retinetur in novo Teſtamento & in eo exercetur, ut Paulus Rom. 1. (i) facit inquiens: *Ira Dei de cœlo revelatur ſuper omnes homines* Et 3. *Omnes ſunt rei coram Deo. Nemo hominum* [320 *juſtus eſt coram eo.* Et Chriſtus Joh. 16. (k) inquit: *Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato.*

Hoc igitur fulmen eſt Dei, quo & manifeſtos peccatores & hypocritas proſternit, & nullum juſtum pronunciat, ſed omnes ad terrorem & deſperationem adigit. Hic

(g) *Rom. IV. 15.* (h) *Rom. V. 20. VII. 8. ſqq.*
(i) *Rom. I. 18. Rom. III. 10. ſeqq.*
(k) *Joh. XVI. 8.*

Hic malleus eſt, ut Hieremias inquit (*l*): *Verbum meum quaſi malleus conterens petras.* Hæc non eſt activa contritio ſeu factitia & accerſita, ſed paſſiva contritio, conſcientiæ cruciatus, vera cordis paſſio, & ſenſus mortis.

Sic ſcilicet incipit vera pœnitentia. Et hîc homo audit ſententiam promulgari dicentem: Quotquot eſtis, nihil eſtis, ſive manifeſti peccatores, ſive opinione veſtrâ ſancti ſitis. Omnes vos alios fieri oportet, & aliter operari, quàm quales nunc eſtis, & ſicut jam operamini, qualescunque ſanè ſitis, magni, ſapientes, potentes, ſancti. In ſumma, hîc nemo juſtus, ſanctus, pius eſt.

Huic officio novum Teſtamentum ſtatim adjungit conſolationem & promiſſionem gratiæ Evangelii, cui credendum eſt, ſicut Chriſtus inquit Marc. 1. (*m*) *Agite pœnitentiam, & credite Evangelio,* id eſt, fiatis alii, & faciatis aliter, & credatis meæ promiſſioni. Et ante Chriſtum Johannes nominatur præco pœnitentiæ, ſed ad remiſſionem peccatorum, hoc eſt, Johannes omnes arguit, & peccatores eſſe evicit, ut ſcirent, quid coram Deo eſſent & ſeipſos agnoſcerent, ut perditos homines, atque ita Deo appararentur ad gratiam amplectendam & remiſſionem peccatorum ab eo ſperandam & accipiendam. Sic etiam Chriſtus Luc. 24. (*n*) ipſe inquit: *In nomine meo ubique prædicanda eſt pœnitentia & remiſſio peccatorum inter omnes gentes.*

Quando autem lex hoc officium ſuum ſola exercet ſine Evangelio, nihil aliud, niſi mors & infernus hominem opprimunt, prorſus deſperantem, ut Saulem &
321] Judam, ſicut Paulus teſtatur (*o*), *legem per peccatum hominem morti tradere.* E contra Evangelium adfert conſolationem & remiſſionem, non uno tantum modo, ſed

(*l*) *Jer. XXIII. 29.* (*m*) *Marc. I. 15.*
(*n*) *Luc. XXIV. 47.* (*o*) *Rom. VII. 10. 11.*

ſed per Verbum, Sacramenta & ſimiliter, quemadmodum audiemus paulo poſt, ut ita *redemptio apud Deum ſit copioſa*, ut in 130 Pſalmo ſcriptum eſt (*p*), contra horrendam captivitatem peccati.

Nunc porro falſam pœnitentiam Sophiſtarum cum verâ pœnitentiâ conferemus, ut utraque melius intelligi poſſit.

De falſa pœnitentia Pontificiorum.

IMpoſſibile fuit, Pontificios rectè docere de pœnitentia, cùm verum peccatum non rectè agnoverint. Nam, ut ſupra oſtenſum eſt, de peccato originali non rectè ſentiunt, quia ajunt, naturales vires hominis manſiſſe omninò integras & incorruptas, & rationem rectè poſſe docere, ac voluntatem poſſe ea, quæ docentur, præſtare, & Deum certò donare ſuam gratiam, cum homo tantum facit, quantum in ſe eſt, ſecundum liberum ſuum arbitrium.

Ex hoc dogmate ſequitur, tantùm ob actualia peccata agendam eſſe pœnitentiam, ut ſunt malæ cogitationes, quibus homo obtemperat, (concupiſcentia enim, vitioſi affectus, inclinatio, libido & affectio prava ſecundùm illos non ſunt peccata) ſermones mali, mala opera, quæ voluntas libera omittere potuiſſet.

Huic pœnitentiæ adjungunt tres partes, contritionem, confeſſionem & ſatisfactionem, additâ grandi conſolatione & pollicitatione remiſſionis peccatorum, meriti, expiationis peccatorum ac plenariæ redemtionis coram Deo, ſi homo verè doleat, confiteatur & ſatisfaciat. Sic in pœnitentiâ homo ad fiduciam propriorum operum ducitur. Hinc orta eſt vox, quæ in ſuggeſtis, cum prælegeretur vulgo publica abſolutio, uſurpata fuit: *Prolonga Deus vitam meam, donec pro meis peccatis ſatisfecero, & vitam meam emendavero.* Hîc [322

(*p*) *Pſ.* CXXX, 7.

Hîc altum fuit ſilentium de Chriſto & fide, & tantùm opinio & ſpes fuit de propriis operibus, quibus peccata coram Deo delerentur. Et hanc ob cauſam facti ſumus ſacrifici & Monachi, ut nos ipſos peccato opponeremus.

Quod ad contritionem attinet, cùm nemo poſſet omnia peccata ſua in memoria retinere, præſertim per integrum annum commiſſa, centones hos aſſuebant, ſi memoria peccati abſconditi forte recurreret, etiam illud ſufficiente contritione deflendum & confitendum eſſe, &c. Interea Dei gratiæ homo committebatur.

Cùm etiam nemo ſciret, quanta contritio eſſe deberet, quæ coram Deo ſufficeret, dicebant, ſi quis contritionem non haberet, eum ſaltem attritionem habere oportere, id eſt, dimidiam quaſi contritionem, vel initium contritionis. Hæc vocabula ipſi nec intellexerunt, nec intelligunt, minus quam ego. Et attritio reputabatur pro contritione, venientibus ad confeſſionem.

Et cùm quis diceret, ſe non poſſe habere contritionem, ſeu non dolere poſſe ob peccata ſua (ut fieri potuit in illicito amore, aut vindictæ cupiditate, & cæteris) interrogabant, an is non optaret, & cuperet dolere? Reſpondenti cupere ſe, (quis enim, niſi ipſe diabolus, negaret ſe cupere?) accipiebant hoc pro contritione, & remittebant peccata propter hoc bonum ipſius opus, quod nomine contritionis ornabant. Hîc allegabant exemplum Bernhardi, &c.

Videmus autem, quam palpet & titubet cæca ratio in rebus divinis & conſolationem quærat in propriis operibus pro ſuâ opinione, & Chriſti & fidei prorſus obliviſcatur. Quod ſi res ipſa perſpicue conſideretur, contritio iſta eſt factitia & fictitia cogitatio ſeu imaginatio ex propriis viribus abſque fide, abſque agnitione Chriſti. Et in iſtâ contritione miſer peccator forte re-

cordans

cordans ſuæ flammæ, & cupiditatis vindictæ, vel [323 ridere, vel lachrymare potius potuit, quàm aliud cogitare, exceptis iis, qui vel legis fulmine tacti, vel à diabolo ſpiritu triſtitiæ afflicti fuerunt. His, inquam, exceptis, contritio iſta fuit mera hypocriſis, & peccati flammas non mortificavit. Oportuit enim homines dolere, cùm libentiùs peccâſſent, ſi liberum ipſis fuiſſet.

Confeſſio ſic inſtituebatur, ut homines juberentur omnia ſua peccata enumerare, quod factu impoſſibile eſt. Hæc ingens carnificina fuit. Et ſi quis quorundam peccatorum oblitus eſſet, is eatenus abſolvebatur, ut, ſi in memoriam illa recurrerent, ea poſtea confiterentur. Nemo igitur ſcire potuit, num unquam ſufficienter, purè & rectè confeſſus eſſet, & quando confeſſionis finis futurus eſſet. Et tamen nihilominus ducebantur homines ad propria ſua opera, & hæc conſolatio ipſis proponebatur: Quò confeſſio eſſet purior, magis ingenua & aperta, pudore & ignominia coram ſacerdote ſuffuſa, eò ſatisfactionem pro peccato eſſe pleniorem, & humilitate illa certò ac meritò gratiam Dei impetrari.

Nulla hîc fides, nullus Chriſtus erat. Et virtus abſolutionis non explicabatur confitenti, ſed conſolatio ejus in enumeratione peccatorum & pudefactione conſiſtebat. Nemo autem recitare poteſt miſerias, carnificinas, fraudes & idolatrias ex confeſſione iſta natas (*q*).

Cæterum ſatisfactio longè perplexior eſt. Nemo enim ſcire poterat, quantum faciendum eſſet pro uno tantum peccato, nedum pro omnibus. Hîc arte utebantur, & parum ſatisfactionum imponebant, quæ etiam facile ſervari poterant, ut quinque orationes dominicas, jeju-

(*q*) Hic addit editio Lipſ. Anno 1580. 4. ſum ex Chryſoſtomo.

jejunium unius diei, &c. cætera, quæ in pœnitentia deſiderari dicebant, relegabant ad purgatorium.

Hîc quoque magna calamitas oriebatur. Quidam enim metuebant, ſe in æternum ex purgatorio non li-
324] berari poſſe, cum ſecundum veteres canones pro uno peccato mortali pœnitentia ſeptennis ſeu ſeptem annorum conſtituta eſſet. Et tamen fiducia ſemper collocata erat in noſtro opere ſatisfactionis, ac ſi ſatisfactio potuiſſet eſſe perfecta, tota fiducia in eam conjecta fuiſſet, nec opus fuiſſet Chriſto & fide. At impoſſibilis illa erat. Et ſi quis centum annos pœnitentiam iſtâ ratione exercuiſſet, nondum certus tamen de ſufficientia, perfectione & fine pœnitentiæ fuiſſet. Hoc ſcilicet erat perpetuo pœnitere, & nunquam ad pœnitentiam pervenire.

Hac de cauſa ſedes iſta Romana ſancta miſeræ Eccleſiæ ſubveniebat & indulgentias effingebat, quibus remittebatur & abolebatur expiatio ſeu ſatisfactio, primùm particulatim ad annos ſeptem, centum, &c. & eas diſtribuebat inter Cardinales & Epiſcopos, ita, ut quidam ad annos centum, quidam ad dies centum indulgentiam conferrent. Totam autem ſatisfactionem relaxandi poteſtatem ſibi reſervabat.

Hâc ratione cùm accreſceret pecunia & nundinatio bullarum eſſet fructuoſa, excogitavit annum aureum, Jubilæum, verè auriferum (*Jubel-Jahr, Gulden-Jahr*) quem Romæ celebrari voluit. Hunc appellabat remiſſionem omnis culpæ & pœnæ. Accurrebant igitur plurimi, quia ab onere moleſtiſſimo liberari unusquisque cupiebat. Hoc erat effodere & conquirere theſauros terræ. Mox Papa annos aureos multiplicabat, & alium ſupra alium accumulabat, & quo plus auri devorabat, eo plus fauces ipſius appetebant.

Ideo-

Ideoque per legatos ſuos mittebat annos iſtos passim in provincias, quoad omnia templa & domus annis aureis opplerentur. Tandem irruebat etiam in purgatorium ad defunctos, primùm Miſſarum & Vigiliarum fundatione, deinde indulgentiis & anno aureo, & animas tàm vili pretio æſtimabat, ut unam pro ſex nummis liberam pronuncians dimitteret.

325] Neque tamen hoc quoque ſufficiebat. Papa enim etſi jubebat homines indulgentiis iſtis tutò fidere ad ſalutem, tamen ipſe rem univerſam denuo incertam in dubium vocabat. Nam in bullis ſuis ſcribit, eum, qui indulgentiarum ſeu Jubilæi anni particeps fieri velit, oportere contritum & confeſſum eſſe, ac pecuniam numerare. Audivimus autem ſupra, contritionem & confeſſionem illorum eſſe incertam & hypocriticam. Nemo etiam ſciebat, quæ anima in purgatorio eſſet, ac, ſi quæ in eo eſſe dicebantur, nemo ſciebat, quæ rectè & contritæ & confeſſæ fuiſſent. Sic Papa ſanctum denarium corradebat, & interea ducebat homines ad fiduciam poteſtatis & indulgentiarum ſuarum, & rurſum inde abducebat ac remittebat ad incerta ipſorum opera & merita.

Cumque nonnulli eſſent, qui ſe actualium peccatorum iſtorum vel cogitationibus, vel verbis, vel factis commiſſorum non agnoſcebant reos, quemadmodum ego & mei ſimiles in monaſteriis & fundationibus, ſeu ſacerdotum ſodalitiis, ſeu Collegiis monachi & flamines jejuniis, vigiliis, orationibus, Miſſarum celebrationibus, duris lectiſterniis & veſtibus, &c. reſiſtere conabamur malis cogitationibus, & violenter ſancti eſſe volebamus, &, licet innatum malum ſæpe etiam inter dormiendum (ſicut Auguſtinus & Hieronymus & alii quoque conqueruntur) naturam ſuam exereret, tamen

nos mutuò ſanctos eſſe æſtimabamus, ſicut docebamus, ſine peccato & plenos operum bonorum usque adeò, ut bona opera noſtra etiam aliis, quaſi ſuperflua in nobis ad ſalutem conſequendam (r), communicaremus & venderemus, id quod ita factum eſſe teſtantur ſigilla, literæ, exempla, quæ extant.

Cùm igitur, inquam, tales eſſent, hi pœnitentia non indigebant. Quæ enim contritio poterat eſſe in iis, qui malis cogitationibus non aſſentirentur? Quæ confeſſio
326] de verbis non prolatis? Quæ ſatisfactio pro non factis, ſeu pro innocentia, qua aliis miſeris peccatoribus ſuperabundans juſtitia vendi poterat? Tales hypocritæ & ſancti erant tempore Chriſti etiam Phariſæi & Scribæ.

Hîc exurgit Angelus ille igneus B. Johannes, præco verus veræ pœnitentiæ, & tonitru ac fulmine uno ferit ambos (vendentes & ementes opera) inquiens (s): *Agite pœnitentiam.* Attamen egimus pœnitentiam, ajunt miſeri illi. Cæteri vero dicunt, non indigemus pœnitentiâ. Johannes autem inquit: Ambo *agite pœnitentiam*, quia falſi eſtis pœnitentiarii, & cæteri ſunt falſi ſancti ſeu hypocritæ, & ambo indigetis remiſſione peccatorum, cùm nondum ſciatis, quid ſit verè peccatum, nedum, ut de eo pœnitere & fugere illud poſſitis. Nullus veſtrûm bonus eſt, pleni eſtis incredulitate, ruditate & ignorantiâ Dei & voluntatis Dei. Præſens enim hic coram adeſt, *de cujus plenitudine nos omnes accipere oportet, gratiam pro gratia (ſſ).* Et nemo hominum ſine ipſo coram Deo juſtus eſſe poteſt. Quare, ſi pœnitentiam agere volueritis, rectè illam agite. Veſtra pœnitentia nulla eſt (t). Et, vos hypocritæ, qui non

(r) Hæc ultima verba deficiunt in editione Lipſ. 1580. 4.
(s) *Matth. III. 2.* (ſſ) *Joh. I. 16.* (t) Hæc verba inde à voce *quare* deficiunt in edit. Lipſ. 1580. 4.

non egetis pœnitentia, *vos genimina viperarum, quis vos certos reddidit, ut fugeretis à ventura ira?* &c. (*u*)

Eodem modo etiam Paulus Rom. 3. (*x*) concionatur: *Non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum, non est, qui faciat bonum, ne unus quidem. Omnes declinaverunt, & inutiles facti sunt.* Et Act. 17. (*y*) *Nunc Deus annunciat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant. Omnes* dicit, nemine excepto, qui modo homo est. Hæc pœnitentia docet nos agnoscere peccatum, videlicet, de nobis omnibus planè actum esse, & intus & in cute nihil boni in nobis esse, & simpliciter fieri nos alios & novos homines oportere.

Hæc pœnitentia non est partialis & muti- [327 lata, qualis est ista actualium peccatorum, nec etiam est incerta, qualis ista est. Non enim disputat, utrum sit peccatum, vel non peccatum, sed totum prosternit & affirmat, universum & merum esse peccatum, quo ad nos, & nihil esse in nobis, quod non sit peccatum sive reum. Quid enim diu quærere, partiri & distinguere volumus? Quamobrem etiam Contritio hic non est dubia aut incerta. Nihil enim remanet, quo aliquid boni cogitare possimus ad expiandum peccatum, sed abjicienda nobis est omnis spes de omnibus, quicquid sumus, quicquid cogitamus, loquimur & facimus, &c.

Similiter Confessio quoque non potest esse falsa, incerta, manca, aut mutila. Qui enim confitetur, totum in se esse merum peccatum, is comprehendit omnia peccata, nullum excludit, nullius obliviscitur. Sic & satisfactio non potest esse incerta, quia non est nostrum incertum & peccato contaminatum opus, sed est

(*u*) *Matth. III. 7.* (*x*) *Rom. III. 10. seqq.*
(*y*) *Actor. XVII. 30.*

eſt paſſio & ſanguis immaculati & innocentis Agni Dei, qui tollit peccata mundi.

De hâc pœnitentia concionatur Johannes, deinde Chriſtus in Evangelio, & nos etiam. Et hâc pœnitentiæ concione deſtruimus Papam, & omnia, quæ nituntur noſtris bonis operibus. Omnia enim fundamento putri & vano inſiſtunt, quod appellatur bonum opus ſive lex, cùm tamen nullum bonum opus adſit, ſed tantum mala opera, & nemo faciat legem, (ut Chriſtus Johan. 7. (z) teſtatur) ſed omnes eam transgrediantur. Quare ædificium, quod ſuperſtruitur, tantummodo mendacium & hypocriſis eſt, etiam quâ in parte ſanctiſſimum & formoſiſſimum eſt.

Hæc pœnitentia in Chriſtianis durat usque ad mortem, quia luctatur cum peccato reſiduo in carne per totam vitam, ſicut Paulus Rom. 7. (a) oſtendit, *ſe belligerari cum lege membrorum ſuorum*, &c. idque non propriis viribus, ſed dono Spiritus ſancti, quod remiſſio-
328] nem peccatorum ſequitur, & quotidie reliquias peccati purgat & expellit, & in eo eſt, ut hominem purificet, rectificet, ſanctificet.

De tantis rebus Papa, Theologi, Juriſtæ aliique homines ex ratione ſua nihil nôrunt, ſed hæc doctrina eſt è cœlo per Evangelium patefacta & ab impiis ſanctis ſeu hypocritis pro hæreſi proclamatur.

Cæterum, ſi ſectarii quidam orirentur, quorum nonnulli jam forſan adſunt & tempore ſeditionis ruſticanæ mihi ipſi in conſpectum veniebant, ſentientes, omnes eos, qui ſemel Spiritum aut remiſſionem peccatorum accepiſſent, & credentes facti eſſent, etſi deinde peccarent, manere tamen in fide, & peccatum ipſis nihil obeſſe. Hinc voces ipſorum: fac, quidquid lubet, modo

(z) *Joh. VII. 19.* (a) *Rom. VII. 23. 24.*

modo credas, nihil tibi nocet, fides omnia peccata delet, &c. Addunt præterea: Si quis post fidem & Spiritum acceptum peccet, eum nunquam Spiritum & fidem verè habuisse. Et tam insanos homines vidi & audivi multos, & vereor, ne adhuc in nonnullis dæmon iste latitans habitet.

Si igitur, inquam, tales in posterum etiam orirentur, sciendum & docendum est, quòd, si sancti, qui originale peccatum adhuc habere se sentiunt, & quotidie de eo pœnitent, & cum eo luctantur, insuper ruant in manifesta peccata, ut David in adulterium, homicidium, & blasphemiam, eos excutere fidem & Spiritum sanctum, & abesse tum ab ipsis fidem & Spiritum sanctum. Spiritus enim sanctus non sinit peccatum dominari, invalescere, & victoriam obtinere, ac consummari, sed reprimit & coercet, ne facere possit, quæ vult. Si vero facit, quod vult, certe S. sanctus & fides amittuntur, nec simul adsunt. Sic enim inquit Johannes (*b*): *Qui ex Deo natus est, non peccat, & peccare non potest.* Et tamen etiam hoc verum est, quòd idem Johannes dicit (*c*): *Si dicimus, nos peccatum non habere, mentimur, & veritas Dei non est in nobis.*

IV. De Evangelio. [329

NUnc ad Evangelium redibimus, quod non uno modo consulit & auxiliatur nobis contra peccatum. Deus enim superabundanter dives & liberalis est gratia & bonitate sua, primum per verbum vocale, quo jubet prædicari remissionem peccatorum in universo mundo (*d*). Et hoc est proprium officium Evangelii. Secundò per Baptismum. Tertiò per venerandum sacramentum Altaris. Quartò per potestatem clavium,

(*b*) 1 *Joh. III. 9.* (*c*) 1 *Joh. I. 7.*
(*d* *Luc. XXIV. 47. Act. XXVI. 18. 20.*

clavium, atque etiam per mutuum colloquium & consolationem fratrum, Matth. 18. (e) *Ubi duo aut tres fuerint congregati*, &c.

V. De Baptismo.

BAptismus nihil est aliud, quam Verbum Dei cum mersione in aquam (f) secundùm ipsius institutionem & mandatum, sive, ut Paulus (g) inquit, *lavacrum in verbo*, sicut & Augustinus (h) ait: *Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum.* Quare non sentimus cum Thoma (i) & Monachis prædicatoribus seu Dominicanis, qui verbi & institutionis Dei obliti dicunt, Deum spiritualem virtutem aquæ contulisse & indidisse, quæ peccatum per aquam abluat. Non etiam facimus cum Scoto & Minoritis seu Monachis Franciscanis, qui docent, baptismo ablui peccatum ex assistentia divinæ voluntatis, & hanc ablutionem fieri tantùm per Dei voluntatem, & minime per verbum & aquam.

De pædobaptismo docemus, infantes esse baptizandos. Pertinent enim ad promissam redemtionem per Christum factam. Et Ecclesia debet illis baptismum & promissionis illius annunciationem.

330 VI. De Sacramento Altaris.

DE Sacramento Altaris sentimus, Panem & Vinum in Cœna esse verum Corpus & Sanguinem Christi, & non tantum dari & sumi à piis, sed etiam ab impiis Christianis.

Et non tantum unam speciem esse dandam. Non enim indigemus doxosophia ista, quæ nos doceat, sub unâ

(e) *Matth. XVIII. 20.*
(f) vel aquæ superinfusione (g) *Eph. V. 26.*
(h) tr. 80. in Joh. C. 15. & de cataclysmo C. 3. f. 405. & 987. T. 9. edit. Basil. (i) Summâ P. 3. qu. 62. a. 4. c.

unâ ſpecie tantum eſſe, quantum ſub utraque, ſicut Sophiſtæ & Concilium Conſtantienſe docent. Etſi enim verum eſſe forte (k) poſſit, quod ſub una tantum ſit, quantum ſub utrâque (l), tamen una ſpecies non eſt tota ordinatio & inſtitutio per Chriſtum facta, tradita & mandata. Inprimis vero damnamus & execramur in nomine Domini omnes eos, qui non tantum utramque ſpeciem omittunt, verum etiam tyrannicè eam prohibent, damnant & blaſphemant ut hæreſin, & ita ſe ipſos ſupra & contra Chriſtum Dominum & Deum noſtrum extollunt, opponentes & præponentes ſe Chriſto, &c.

De transſubſtantiatione ſubtilitatem ſophiſticam nihil curamus, quâ fingunt, panem & vinum relinquere & amittere naturalem ſuam ſubſtantiam, & tantum ſpeciem & colorem panis, & non verum panem remanere. Optimè enim cum ſacra ſcriptura congruit, quòd panis adſit & maneat, ſicut Paulus ipſe nominat: *Panis, quem frangimus* (m). Et: *Ita edat de pane* (n).

VII. De Clavibus.

CLaves ſunt officium & poteſtas Eccleſiæ à Chriſto data ad ligandum & ſolvendum peccata, non tantum enormia & manifeſta, ſed etiam ſubtilia, abſcondita, ſoli Deo nota, ſicut Pſ. 19. (o) ſcriptum eſt: *Delicta quis intelligit?* Et Rom. 7. Paulus conqueritur, *ſe carne ſervire legi peccati* (p). Non enim penes nos [331] eſt,

(k) i. e. certo modo

(l) Concomitantiâ naturali, non tamen ſacramentali. Prius affirmat & Confeſſio Wirtembergica f. 18. ubi: *non negamus, quin totus Chriſtus, tàm pane quàm vino Euchariſtiæ diſpenſetur.* (m) *1 Cor. X. 16.*

(n) *1 Cor. XI. 28.* (o) *Pſ. XIX. 13.*

(p) *Rom. VII. 25.*

eſt, ſed ſolius Dei eſt judicare, quæ, quanta & quotuplicia ſint peccata, ut ſcriptum eſt Pſal. 144. (q) *Ne intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur coram te omnis vivens.* Et Paulus 1 Cor. 4. (r) inquit: *Nullius quidem mihi conſcius ſum, ſed per hoc non juſtificatus ſum.*

VIII. De Confeſſione.

CUM Abſolutio & virtus clavium etiam ſit conſolatio & auxilium contra peccatum & malam conſcientiam, in Evangelio ab ipſo Chriſto inſtituta, nequaquam in Eccleſia confeſſio & abſolutio abolenda eſt, præſertim propter teneras & pavidas conſcientias & propter juventutem indomitam & petulantem, ut audiatur, examinetur, & inſtituatur in Doctrinâ Chriſtianâ.

Enumeratio autem peccatorum debet eſſe unicuique libera, quid enumerare aut non enumerare velit. Quamdiu enim in carne ſumus, non mentiemur confitentes & dicentes: Agnoſco, me miſerum eſſe peccatorem, & ſcatere peccatis, Rom. 7. (s) *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* Et cum abſolutio privata ab officio clavium oriatur, negligenda non eſt, ſed maximi facienda, ſicut & alia officia Chriſtianæ Eccleſiæ magnifacienda ſunt.

Et in his, quæ vocale & externum Verbum concernunt, conſtanter tenendum eſt, Deum nemini Spiritum vel gratiam ſuam largiri, niſi per Verbum, & cum Verbo externo & præcedente, ut ita præmuniamus nos adverſum Enthuſiaſtas, id eſt, ſpiritus, qui jactitant, ſe ante verbum & ſine verbo Spiritum habere, & ideo ſcripturam ſive vocale verbum judicant, flectunt & reflectunt

(q) *Pſ. CXLIII. 2.*
(r) *1 Cor. IV. 4.* (s) *Rom. VII. 23.*

flectunt pro libito, ut faciebat Monetarius (t), & multi adhuc hodie, qui acutè discernere volunt inter Spiritum & literam, & neutrum norunt, nec, quid [332] statuant, sciunt. Quid, quod etiam Papatus simpliciter est merus Enthusiasmus, quo Papa gloriatur, omnia jura esse in scrinio sui pectoris, &, quidquid ipse in Ecclesia sua sentit & jubet, id Spiritum & justum esse, etiamsi supra & contra scripturam & vocale verbum aliquid statuat & præcipiat.

Hoc in universum antiquus est Satanas & serpens, qui etiam Adamum & Evam in Enthusiasmum conjiciebat & ab externo verbo Dei ad spiritualitates & proprias opiniones abducebat, id quod tamen & ipse per alia externa verba perficiebat, perinde ac hodie nostri Enthusiastæ externum verbum damnant, & tamen ipsi non silent, sed mundum garrulitatibus & scriptionibus implent, quasi vero Spiritus per scripta & vocale verbum Apostolorum venire nequeat, sed per ipsorum verba & scripta primum veniat. Cur ergo non ipsi etiam omittunt suas conciones & scriptiones, donec Spiritus ipse ad homines, sine ipsorum scriptis, & ante ea veniat, quemadmodum gloriantur, Spiritum se accepisse sine prædicatione scripturarum? Sed de his jam non vacat pluribus disputare. Et satis alias de his à nobis dictum est.

Nam etiam ii, qui ante Baptismum credunt, vel in Baptismo credere incipiunt, per externum præcedens verbum credunt, ut adulti (u). Audiunt enim: *Quicunque crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit*, etiamsi primum increduli post decennium accipiant Spiritum & baptismum. Cornelius Actor. 10. longe ante audierat apud Judæos de venturo Messia, per quem justus coram

(t) Thomas Münzer.

(u) *Marc. XVI. 16.*

coram Deo preces & eleemoſynas Deo gratas præſtabat ex fide, (ſicut Lucas eum nominat *juſtum, pium & timentem Dei*) & ſine præcedente illo verbo atque auditu credere & juſtus eſſe non poterat. Petrus autem patefacere ei jubebatur, Meſſiam (in quem venturum
333] hactenus ille crediderat) jam adveniſſe, ut fides ejus de venturo Meſſiâ eum apud induratos & incredulos Judæos non captivum teneret, ſed ut ſciret, ſe ſalvandum eſſe per præſentem Meſſiam, & hunc cum Judæorum turbâ non negaret nec perſequeretur, &c.

Quid multis? Enthuſiasmus inſitus eſt Adamo & filiis ejus a primo lapſu usque ad finem mundi, ab antiquo Dracone ipſis veneno quodam implantatus & infuſus, eſtque omnium hæreſium & Papatûs & Mahometiſmi origo, vis, vita & potentia. Quare in hoc nobis eſt conſtanter perſeverandum, quod Deus (*x*) non velit nobiſcum aliter agere, niſi per vocale verbum & ſacramenta, & quod, quidquid ſine verbo & ſacramentis jactatur, ut ſpiritus, ſit ipſe diabolus. Nam Deus etiam Moſi voluit apparere per rubum ardentem & vocale verbum (*y*). Et nullus Propheta, ſive Elias, ſive Eliſæus, Spiritum ſine decalogo (*z*) ſive verbo vocali accepit. Et Johannes Baptiſta nec concipiebatur ſine Gabrielis præcedente verbo, nec in matris utero ſaliebat ſine Mariæ verbo. Et Petrus (*a*) inquit: *Prophetæ non ex voluntate humanâ, ſed Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines*, qui ſine verbo externo non erant ſancti, nec à Spiritu ſancto, ut non ſancti, ſeu profani ad prophetandum impulſi, ſed ſancti erant, inquit Petrus, cùm *per eos Spiritus ſanctus loqueretur*. IX.

(*x*) ordinarie (*y*) *Ex. III. 2.*

(*z*) Etenim in Decalogi initio jam ſpirat gratia. Decalogus enim non ſolam legem ſed & Evangelium continet.

(*a*) *2 Petr. I. 21.*

IX. De Excommunicatione.

MAjorem illam excommunicationem, quam Papa ita nominat, non nisi civilem pœnam esse ducimus, non pertinentem ad nos ministros Ecclesiæ. Minor autem, quam nominat, vera & Christiana est excommunicatio, quæ manifestos & obstinatos peccatores non admittit ad sacramentum & communionem Ecclesiæ, donec emendentur & scelera vitent. Et ministri non debent confundere hanc Ecclesiasticam pœ- [334 nam seu excommunicationem, cum pœnis civilibus.

X. De Initiatione, Ordine & Vocatione.

SI Episcopi suo officio rectè fungerentur, & curam Ecclesiæ & Evangelii gererent, posset illis nomine caritatis & tranquillitatis, non ex necessitate, permitti, ut nos & nostros Concionatores ordinarent & confirmarent, hâc tamen conditione, ut seponerentur omnes larvæ, præstigiæ, deliramenta & spectra pompæ ethnicæ. Quia vero nec sunt nec esse volunt veri Episcopi, sed politici Dynastæ & Principes, qui nec concionantur & docent, nec baptizant, nec cœnam administrant, nec ullum opus & officium Ecclesiæ præstant, sed eos, qui vocati munus illud subeunt, persequuntur & condemnant, profecto, ipsorum culpâ, Ecclesia non deserenda, nec ministris spolianda est.

Quapropter, sicut vetera exempla Ecclesiæ & Patrum nos docent, idoneos ad hoc officium ipsi ordinare debemus & volumus. Et hoc nobis prohibere non possunt, etiam secundum sua jura, quæ affirmant, etiam ab hæreticis ordinatos, verè esse ordinatos, &

illam ordinationem non debere mutari (*b*). Et Hieronymus ſcribit de Eccleſia Alexandrina, eam primùm ab Epiſcopis, presbyteris & miniſtris communi opera gubernatam fuiſſe (*c*).

XI. De Conjugio Sacerdotum.

QUòd conjugium prohibuerunt, & divinum ordinem ſacerdotum perpetuo cœlibatu onerârunt, malitioſè ſine omni honeſta cauſa fecerunt, & in eo Antichriſti, tyrannorum & peſſimorum nebulonum opus exercuerunt, ac cauſam præbuerunt multis horrendis,
335] abominandis, innumeris peccatis tetrarum libidinum, in quibus adhuc volutantur. Sicut autem nec nobis, nec ipſis datum eſt, ut ex maſculo fœminam aut ex fœmella marem condamus, aut utrumque annihilemus, ita etiam ipſis non eſt datum, ut creaturas Dei disjungant, ſeparent, vetent, ne in conjugio honeſtè unà cohabitent & vivant. Quare ipſorum ſpurco cælibatui aſſentiri nolumus, nec etiam illum feremus, ſed conjugium liberum habere volumus, ſicut Deus illud ipſe ordinavit & conſtituit, cujus opus nec reſcindere, nec deſtruere, nec impedire volumus. Paulus enim dicit, *prohibitionem conjugii eſſe doctrinam dæmoniorum.* 1. Tim. 4. (*d*)

XII.

(*b*) maximè, ſi ſit canonica, licet & heic diſciplina Eccleſiæ tùm Græcæ, tùm latinæ olim variaverit: Vide Morinum de ſacris Eccl. ordinat. P. 2. f. 282. ſqq. ubi & Auxilius de ordinationibus Formoſi exhibetur, & P. 2. exerc. 5. de ſacrarum ordinationum iteratione f. 58. ſqq. Beveregium ad can. Nic. 8. Queſnellum in app. ad Leonem M. f. 13. 15. 48. 49. 348. 419. 420. 444. L. Ellies du Pin in Optarum f. 17. 140. 141. 204. Baſnagium in hiſtoire de l' Egliſe L. 25. Ch. 2. §. 9. 10. f. 1476. 1477. Sarnellium in epiſt. eccl. 28. & Courayerium in diſſ. de valid. ordinat. Anglic. C. 14. 15.

(*c*) *Vide ſupra p. 314.*

(*d*) *1 Tim. IV. 1. 3.*

XII. De Ecclesia.

NEquaquam largimur ipsis, quòd sint Ecclesia, quia revera non sunt Ecclesia (*e*). Non etiam audiemus ea, quæ nomine Ecclesiæ vel mandant, vel vetant. Nam (Deo sit gratia) puer septem annorum novit hodie, quid sit Ecclesia, nempe, credentes, sancti, oviculæ audientes vocem Pastoris sui. Sic enim orant (*f*) pueri: *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam sive Christianam.* Hæc sanctitas non consistit in amiculo linteo, insigni verticali, veste talari & aliis ipsorum ceremoniis contra sacram scripturam excogitatis, sed in verbo Dei & verâ fide.

XIII. Quomodo coram Deo homo justificetur, & de bonis operibus.

QUod de justificatione hactenus semper & assiduè docui, mutare nec in minimo possum, videlicet, nos *per fidem* (ut Petrus (*g*) loquitur) aliud novum [336 & mundum cor acquirere, & Deum propter Christum Mediatorem nostrum nos justos & sanctos reputare. Et etsi peccatum in carne nondum planè ablatum & mortuum est, tamen Deus illud nobis non vult imputare, nec meminisse.

Hanc fidem, renovationem & remissionem peccatorum, sequuntur bona opera (*h*). Et quod in illis pollutum & imperfectum est, pro peccato & defectu non censetur, idque etiam propter Christum, atque ita totus homo

(*e*) pura & vera, vide p. 208. 238. 274. 279. Alias est in Papatu Ecclesia, in qua quippe sedere debet Antichristus. *Vide infra p. 348. & supra p. 202. 342.*

(*f*) Confessio fidei non sine precibus & elatione animi ad Deum fieri debet. (*g*) *Act. XV. 9.* (*h*) Scilicet cum homo convertitur vel renovatur, simul quoque credit & justificatur, etsi remissio peccatorum non contingat propter conversionem. *Vide infra p. 587.*

homo, cùm quoad personam suam, tum quoad opera sua justus & sanctus est & nominatur, ex merâ gratia & misericordia, in Christo super nos effusa, expansa & amplificata. Quare gloriari ob merita & opera non possumus, cùm absque gratia & misericordia aspiciuntur, sed, ut scriptum est, 1. Cor. 1. (i) *Qui gloriatur, in Domino glorietur*, quòd scilicet habeat Deum propitium. Sic enim omnia benè se habent. Dicimus præterea, ubi non sequuntur bona opera, ibi fidem esse falsam, & non veram.

XIV. De Votis Monasticis.

QUia vota monastica è diametro pugnant cum primo principali articulo, ideò planè abroganda sunt. Ea enim sunt, de quibus Christus inquit Matth. 24. (k) *Ego sum Christus*, &c. Qui enim votum facit in monasterio vivendi, is credit, se vitæ rationem sanctiorem initurum esse, quàm alii Christiani ducunt, & suis operibus non tantum sibi, sed etiam aliis cœlum mereri vult. Hoc vero quid aliud est, quàm Christum negare? Et Pontificii ex suo Thoma dicere non erubescunt, votum monasticum esse æquale & par Baptismo (l). Hæc blasphemia est in Deum.

337]
XV. De humanis traditionibus.

QUod Pontificii dicunt, humanas traditiones facere ad remissionem peccatorum & mereri salutem, planè impium & damnatum est, sicut Christus inquit (m): *Frustra colunt me docentes doctrinas & mandata hominum.* Et Tit. 1. (n) *aversantium veritatem.* Item, quod dicunt, esse peccatum mortale, si quis non servet ista statuta, etiam impium est.

Hi

(i) *1 Cor. I. 31.* (k) *Matth. XXIV. 23.*
(l) *Vide supra p. 364.* (m) *Matth. XV. 9.* (n) *Tit. I. 14.*

Hi ſunt articuli, in quibus conſtantem me eſſe oportet, & conſtans ero usque ad mortem meam, Deo dante. Et nec mutare, nec concedere quidquam in illis poſſum. Si quis alius voluerit aliquid concedere, faciat id periculo ſuæ conſcientiæ.

Poſtremò reſtant præſtigiæ Papales de ſtultis & puerilibus articulis, ut de templorum dedicationibus, campanarum baptizationibus, altarium dedicationibus & baptizationibus, adhibitis Patrinis ſeu Suſceptoribus, qui munera largiebantur, &c. Hæc baptizatio fit in contumeliam, ignominiam & dedecus ſacroſancti baptiſmi, & ideo minime toleranda eſt. Deinde de conſecrationibus cereorum, palmarum, placentarum, avenæ, herbarum & aromatum, &c. quæ omnia non poſſunt dici conſecrationes, ſed ludibria & meræ imposturæ ſunt. Et ſunt talium præſtigiarum infinitæ aliæ, quas committimus Deo ipſorum & ipſis adorandas, donec illis defatigentur. Nobis nihil cum iſtis negotii eſſe debet.

Martinus Luther D. ſubſcripſit.
Juſtus Jonas D. Rector ſubſcripſit manu propria.
Johannes Bugenhagen Pomer. D. ſubſcripſit.
Caſpar Creuziger D. ſubſcripſit,
Niclas Ambsdorff ſubſcripſit Magdeburgenſis.
Georgius Spalatinus ſubſcripſit Aldenburgenſis.
Ego Philippus Melanchton ſupra poſitos articulos approbo, ut pios & Chriſtianos. De Pontifice autem ſtatuo, ſi Evangelium admitteret, poſſe ei, propter pacem & communem tranquillitatem Chriſtianorum, qui jam ſub ipſo ſunt & in poſterum ſub ipſo erunt, ſuperioritatem in Epiſcopos, quam alioqui habet jure humano, etiam à nobis permitti (o). [338

(o) Cum hæc ſubſcriptio adverſetur ſupra p. 312. ſqq. conditionem ponat impoſſibilem, à Luthero, imò & ipſo demum Melanchthone rejecta ſit, attentionem haud meretur.

Johannes Agricola Eisleben. subscripsit.

Gabriel Dydimus subscripsit.

Ego Urbanus Regius D. Ecclesiarum in Ducatu Luneburgensi Superintendens subscribo meo & fratrum meorum nomine, & Ecclesiæ Hannopheranæ.

Ego Stephanus Agricola, Ecclesiastes Curiensis subscribo.

Et ego Johannes Draconites subscribo, Professor & Ecclesiastes Marburgensis,

Ego Chunradus Figenbotz pro gloria Dei subscribo. me ita credidisse, & adhuc prædico & credo firmiter, uti suprà.

Andreas Osiander, Ecclesiastes Nurembergensis subscribo.

M. Vitus Dieterich, Ecclesiastes Noriberg. subscribo.

Erhardus Schnepffius, Concionator Stutgardiensis subscribo.

Conradus Otingerus, Phorcensis, Ulrichi Ducis Concionator.

Simon Schnevveis, Parochus Ecclesiæ in Crailsheim.

Johannes Schlainhauffen (p), Pastor Ecclesiæ Cotensis subscripsit.

M. Georgius Heltus, Forchemius.

M. Adamus à Fulda.

M. Anthonius Corvinus, Concionatores Hessiaci.

Rursum ego Johannes Bugenhagius Pomeranus Doctor subscribo nomine Magistri Johannis Brentii, quemadmodum à Smalcaldia recedens mihi mandavit ore & literis, quas his fratribus, qui subscripserunt, ostendi.

Ego Dionysius Melander subscribo Confessioni, Apologiæ & Concordiæ in re Eucharistiæ.

339] *Paulus Rhodius, Superintendens Stetinensis.*

Gerardus Oeniken, Superintend. Ecclesiæ Mindensis.

Ego Brixius Northanus, Ecclesiæ Christi, quæ est Susati, minister subscribo articulis reverendi Patris Mart. Lutheri, & fateor, me hactenus ita credidisse, & docuisse, & porro per Spiritum Christi ita crediturum & docturum.

Michael

(p) *Schlagenhauffen* habet editio Reinecciana.

Michael Cœlius, Concionator Mansfeldensis subscripsit.
M. Petrus Geltnerus, Concionator Frankensurdensis subscripsit.
Wendalinus Faber, Parochus Seburgæ in Mansfeldia.
Ego Johannes Æpinus subscribo.
Similiter & ego Johannes Amsterdamus, Bremensis.
Ego Fridericus Myconius, Gothanæ Ecclesiæ apud Thuringos Pastor, meo & Justi Menii, Isenacensis nomine subscribo.
Ego Johannes Langus D. & Erphordiensis Ecclesiæ Concionator meo & aliorum meorum in Evangelio Cooperariorum nomine, nempe: Domini Licentiati Ludovici Platzii, Melosingi,
Domini Magistri Sigismundi Kirchneri,
Domini Wolffgangi Kismetter,
Domini Melchioris Weitmann,
Domini Johannis Tall,
Domini Johannis Kiliani,
Domini Nicolai Fabri,
Domini Andreæ Menseri, meâ manu subscribo.
Et ego Egidius Mechlerus, meâ manu subscripsi.

[340

De Potestate & Primatu Papæ tractatus, per Theologos Smalcaldiæ congregatos (*a*) conscriptus Anno M. D. XXXVII. (*b*)

Romanus Pontifex arrogat sibi, quòd jure divino sit supra omnes Episcopos & Pastores.

Deinde addit etiam, quòd jure divino habeat utrumque gladium, hoc est autoritatem etiam regna conferendi & transferendi.

Et tertiò dicit, quòd hæc credere sit de necessitate salutis.

(*a*) Autore Phil. Melanchthone

(*b*) Nota, versionem latinam aliam exstare in edit. Lips. 1580. 4. editâ, quam & Ph. Müllerus secutus est.

ſalutis. Et propter has cauſas Romanas Epiſcopus vocat ſe Vicarium Chriſti in terris.

Hos tres articulos ſentimus falſos, impios, tyrannicos & pernicioſos Eccleſiæ eſſe.

Ut autem intelligi noſtra confirmatio poſſit, primùm definiemus, quid vocent, ſupra omnes eſſe jure divino. Intelligunt enim, eſſe Epiſcopum univerſalem, &, ut ipſi loquuntur, οἰκȣμενικὸν, id eſt, à quo debeant petere ordinationem & confirmationem omnes Epiſcopi & Paſtores per totum orbem terrarum, qui habeat jus eligendi, ordinandi, confirmandi, deponendi omnes Epiſcopos. Ad hæc arrogat ſibi autoritatem condendi leges de cultibus, de mutatione Sacramentorum, de doctrina, & vult ſuos articulos, ſua decreta, ſuas leges exiſtimari pares legibus divinis, hoc eſt, ſentit, ſic obligari conſcientias hominum legibus Pontificiis, ut peccent mortaliter, qui eas negligunt etiam ſine ſcandalo. Et atrocius eſt, quod addit, quòd ſit de neceſſitate ſalutis, hæc omnia credere.

341] Primùm igitur oſtendamus ex Evangelio, quod Romanus Epiſcopus non ſit jure divino ſupra alios Epiſcopos & Paſtores.

Lucæ 22. (c) Chriſtus expreſſe prohibet *dominationem* inter Apoſtolos. Nam hæc ipſa erat quæſtio, cùm Chriſtus dixiſſet de ſuâ paſſione, diſputabant quis eſſet præfuturus & tanquam abſentis Chriſti Vicarius futurus. Ibi Chriſtus hunc Apoſtolorum errorem reprehendit, & docet, non futuram inter illos dominationem ſeu ſuperioritatem, ſed Apoſtolos tanquam pares ad commune miniſterium Evangelii mittendos eſſe. Ideo ait: *Reges gentium dominantur eis, vos autem non ſic, ſed, quicunque voluerit eſſe major inter vos, erit miniſter veſter.* Hîc

(c) *Luc. XXII. 25. 26.*

Hîc oſtendit antitheſis, quòd dominatio improbetur. Idem docet ſimilitudo, cùm Chriſtus in eadem diſputatione de regno collocat in medio puerum, ſignificans, non futurum principatum inter miniſtros, ſicut nec puer principatum aliquem ſibi ſumit aut appetit.

Johannis 20. (*d*) Chriſtus pariter mittit Apoſtolos ſine diſcrimine, cùm ait: *Sicut miſit me Pater, ita & ego mitto vos.* Eodem modo ait, ſe mittere ſingulos, ſicut ipſe miſſus eſt, quare nulli tribuit prærogativam aut dominationem præ reliquis.

Galat. 2. (*e*) Paulus manifeſtè affirmat, ſe neque ordinatum neque confirmatum eſſe à Petro, nec agnoſcit Petrum talem, à quo petenda ſit confirmatio. Et nominatim pugnat hâc de re, ſuam vocationem non pendere ab autoritate Petri. Debuit autem agnoſcere Petrum tanquam ſuperiorem, ſi Petrus erat jure divino ſuperior. Ideò, inquit Paulus, ſe non conſulto Petro ſtatim docuiſſe Evangelium. Item: *Meâ nihil refert, quales illi fuerint, qui aliquid eſſe videntur, perſonam enim hominis Deus non accipit.* Item: *Qui videbantur eſſe aliquid, nulla mihi mandata dederunt.* Cùm igitur Paulus clarè teſtetur, ſe ne voluiſſe quidem requi- [342
rere confirmationem Petri, etiam cùm ad eum veniſſet, docet autoritatem Miniſterii a verbo Dei pendere, & Petrum non fuiſſe ſuperiorem cæteris Apoſtolis; nec unius Petri ordinationem aut confirmationem requirendam eſſe.

1 Corinth. 3. (*f*) Paulus exæquat miniſtros, & docet Eccleſiam eſſe ſupra miniſtros. Quare Petro non tribuitur ſuperioritas aut dominatio ſupra Eccleſiam, aut reliquos miniſtros. Sic enim ait (*g*): *Omnia veſtra ſunt*

(*d*) *Joh.* XX. 21. (*e*) *Gal. II. 6. ſqq.*
(*f*) *1 Cor. III. 5. ſqq.* (*g*) *1 Cor. III. 22.*

ſunt, ſive Paulus, ſive Apollo, ſive Cephas, id eſt, nec cæteri miniſtri, nec Petrus ſibi ſumat dominationem aut ſuperioritatem ſupra Eccleſiam, non onerent Eccleſiam traditionibus, non valeat ullius autoritas plus quàm verbum, non opponatur autoritas Cephæ contra autoritatem aliorum Apoſtolorum, ſicut argumentabantur eo tempore: Cephas hoc obſervat, qui eſt ſuperior Apoſtolus, ergo & Paulus & cæteri debent hoc obſervare. Hunc prætextum Paulus detrahit Petro, & negat, ejus autoritatem anteferendam eſſe cæteris aut Eccleſiæ.

Ex Hiſtoriis.

NIcæna Synodus (*h*) ordinavit, ut Alexandrinus Epiſcopus curaret Eccleſias in Oriente, & Romanus Epiſcopus curaret ſuburbanas, hoc eſt, eas, quæ in Provinciis Romanis in Occidente erant. Hinc primùm humano jure, hoc eſt, ordinatione Synodi crevit autoritas Romani Epiſcopi. Jam, ſi Romanus Epiſcopus habuiſſet jure divino ſuperioritatem, non licuiſſet Synodo detrahere ei aliquid juris & in Alexandrinum transferre, imò omnes Orientis Epiſcopi perpetuo debuiſſent petere ordinationem & confirmationem à Romano.

Item, Synodus Nicæna conſtituit (*i*), ut Epiſcopi eligerentur à ſuis Eccleſiis, præſente aliquo vicino Epiſcopo aut pluribus. Idem ſervatum eſt etiam in Occidente & in Latinis Eccleſiis, ſicut teſtatur Cyprianus
343] & Auguſtinus (*k*). Sic enim ait Cyprianus in Epi-

(*h*) Canon. 6. In hunc Canonem paſſim ſcripſere Viri docti, Launojus, Valeſius, Sirmondus, de Marca, Nat. Alexander, du Pin, Bacchinius, Spanhemius.

(*i*) Can. 4.

(*k*) in libro de bono conjugali f. 337. T. 6. edit. Pariſ.

Epiſtola 4. ad Cornelium (*l*). *Propter quod diligenter de divinâ traditione & Apoſtolicâ obſervatione ſervandum eſt & tenendum, quòd apud nos quoque & ferè in omnibus provinciis tenetur, ut ad ordinationes ritè celebrandas, ad eam plebem, cui præpoſitus ordinatur. Epiſcopi ejusdem provinciæ proximi quique conveniant, & Epiſcopus deligatur, plebe præſente, quæ ſingulorum vitam pleniſſime novit, quod & apud nos factum videmus in Sabini, Collegæ noſtri ordinatione, ut de univerſæ fraternitatis ſuffragio & de Epiſcoporum, qui in præſentiâ convenerant, judicio, Epiſcopatus ei deferretur, & manus ei imponeretur.* Hunc morem Cyprianus vocat *divinam traditionem, & Apoſtolicam obſervationem*, & affirmat, ferè in omnibus provinciis obſervari. Cùm igitur nec ordinatio nec confirmatio à Romano Epiſcopo peteretur in maximâ orbis parte, in Græcis & Latinis Eccleſiis, ſatis apparet, Eccleſias tunc non tribuiſſe ſuperioritatem & dominationem Romano Epiſcopo.

Superioritas illa eſt impoſſibilis. Nam impoſſibile eſt, unum Epiſcopum eſſe inſpectorem Eccleſiarum totius orbis terrarum aut Eccleſias in ultimis terris ſitas petere ab uno ordinationem. Conſtat enim, regnum Chriſti diſperſum eſſe per totum orbem terrarum, hodieque multæ ſunt Eccleſiæ in Oriente, quæ non petunt à Romano Epiſcopo ordinationem aut confirmationem. Itaque ſuperioritas illa cùm ſit impoſſibilis, & non agnoverint eam Eccleſiæ in maxima parte orbis, ſatis apparet, non inſtitutam eſſe.

Multæ veteres Synodi ſunt indictæ & habitæ, in quibus non præſedit Romanus Epiſcopus, ut Nicæna & pleræque aliæ. Id quoque teſtatur, quod Eccleſia tunc non

(*l*) vel potius in epiſtolâ ad Clerum & Plebes in Hiſpaniâ, quæ eſt 68. in editione Baluzii f. 119.

non agnoverit primatum ſeu ſuperioritatem Romani Epiſcopi.

344] Hieronymus inquit (m): *Si autoritas quæritur, orbis eſt major urbe. Ubicunque Epiſcopus fuerit, ſive Romæ, ſive Eugubii, ſive Conſtantinopoli, ſive Regii, ſive Alexandriæ, ejusdem meriti eſt, & ejusdem ſacerdotii, &c.*

Gregorius (n) ſcribens ad Alexandrinum Patriarcham, vetat, ſe appellari *univerſalem Epiſcopum.* Et in Regeſtis dicit, *in Synodo Chalcedonenſi oblatum eſſe primatum Romano Epiſcopo, nec tamen acceptum* (o).

Poſtremo, quomodo poteſt Papa jure divino eſſe ſupra totam Eccleſiam, cùm Eccleſia habeat electionem, & paulatim mos invaluerit, ut Romani Epiſcopi ab Imperatoribus confirmarentur?

Item, cùm diu fuiſſent certamina de primatu inter Romanum & inter Conſtantinopolitanum Epiſcopum, tandem Phocas Imperator conſtituit, Romano Epiſcopo (p) tribuendum eſſe primatum. Quod ſi Eccleſia vetus agnoviſſet Romani Pontificis primatum, hæc contentio non incidere potuiſſet, nec fuiſſet opus decreto Imperatoris.

Sed objiciunt quædam dicta, videlicet: *Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam* (q), Item: *Tibi dabo claves* (r): Item: *Paſce oves meas* (s), & alia

(m) in epiſtolâ ſupra p. 314. 334. citatâ:

(n) Gregorius M. L. 7. ep. 30. f. 919. edit. Baſil. L. 8. ep. 30. edit. Pariſ.

(o) L. 4. ex Regiſtro, ep. 80. ad Eulogium, Epiſc. Alex. f. 789. edit. Baſil. L. 5. ep. 43. edit. Pariſ. Imò L. 6. ep. 94. ſcribit: *Ego autem fidenter dico, quia, quisquis ſe univerſalem Sacerdotem vocat, vel vocari deſiderat, in elatione ſuâ AntiChriſtum præcurrit.*

(p) Bonifacio *III.* (q) *Matth. XVI. 18.*

(r) *Matth. XVI. 19.* (s) *Joh. XXI. 15. 16. 17.*

alia quædam. Cum autem hæc tota controverſia copioſe & accurate tractata ſit alibi in libris noſtrorum, nec recenſeri omnia hoc loco poſſint, referimus nos ad ea ſcripta, eaque pro repetitis habere volumus. Breviter tamen reſpondebimus de interpretatione.

In omnibus illis dictis Petrus ſuſtinet perſonam communem totius cœtûs Apoſtolorum, ſicut ex ipſo textu apparet. Nam Chriſtus interrogat non unum Petrum, ſed ait: *Vos quem me eſſe dicitis* (*t*)? Et quod hic ſingulari numero dicitur: *Tibi dabo claves*: *Quicquid ligaveris* (*u*): alibi plurali numero dicitur: *Quicquid ligaveritis, &c.* Et in Johanne: *Quorum remiſeritis peccata* (*x*), &c. Hæc verba teſtantur, pariter omnibus Apoſtolis tradi claves & pariter mitti omnes Apo- [345
ſtolos. Ad hæc neceſſe eſt fateri, quòd claves non perſonam unius certi hominis, ſed ad Eccleſiam pertineant, ut multa clariſſima & firmiſſima argumenta teſtantur. Nam Chriſtus de clavibus dicens Matth. 18. (*y*) addit: *Ubicunque duo vel tres conſenſerint ſuper terram, &c.* Tribuit igitur principaliter claves Eccleſiæ & immediatè, ſicut & ob eam cauſam Eccleſia principaliter habet jus vocationis (*z*). Itaque neceſſe eſt in illis dictis, Petrum ſuſtinere perſonam totius cœtûs Apoſtolorum. Quare non tribuunt aliquam prærogativam ſeu ſuperioritatem ſeu dominationem Petro.

Quod

(*t*) *Matth. XVI. 15.* (*u*) *Matth. XVI. 19.*

(*x*) *Joh. XX. 23.*

(*y*) *Matth. XVIII. 19. 20.* Addit hîc editio Steinmanniana Lipſ. 1580. 4. quam & ſequitur Mülleriana p. 317. *Et Chriſtus ſummum & ultimum ferculum apponit Eccleſiæ, cùm inquit;* dic Eccleſiæ, Matth. XVIII. 17. Ubi id, quod in Germanicâ origine dicitur *das lezte Gericht*, perabſurde vertitur *ultimum ferculum.*

(*z*) Vide infra p. 353.

Quod vero dictum est: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, certe Ecclesia non est ædificata super autoritatem hominis, sed super ministerium illius professionis, quam Petrus fecerat, in qua prædicat Jesum esse Christum Filium Dei. Ideò alloquitur eum tanquam ministrum: *Super hanc petram*, id est, super hoc ministerium. Porrò ministerium novi Testamenti non est alligatum locis & personis, sicut Ministerium Leviticum, sed est dispersum per totum orbem terrarum, & ibi est, ubi Deus dat dona sua, Apostolos, Prophetas, Pastores, Doctores, nec valet illud ministerium propter ullius personæ autoritatem, sed propter verbum à Christo traditum. Et hoc modo non de personâ Petri interpretantur plurimi ex sanctis Patribus hanc sententiam, (super hanc petram) ut Origenes (*a*), Cyprianus (*b*), Augustinus (*c*), Hilarius (*d*), & Beda (*e*).

Sic ait Chrysostomus (*f*): *super hanc Petram, non super Petrum. Non enim super hominem, sed super fidem Petri ædificavit Ecclesiam suam. Quæ autem erat fides? Tu es Christus, Filius Dei vivi.* Et Hilarius (*g*): *Petro revelavit pater, ut diceret: Tu es Filius Dei vivi. Super hanc igitur confessionis petram Ecclesiæ ædificatio est: hæc fides Ecclesiæ fundamentum est.*

Et

(*a*) tr. 1. in Matth. T. 2. op. f. 36. ed. Basil. & Comm. in Matth. f. 275. edit. Huet.

(*b*) de unitate Eccl. f. 195. & ep. 75. f. 148. edit. Baluz.

(*c*) tr. 7. in Joh. T. 9. f. 76. edit. Basil. T. 3. f. 351. & tr. 124. f. 822. Adde L. 1. retract. C. 21. f. 32. T. 1. edit. Paris.

(*d*) L. 6. de Trin. col. 903. & in Matth. XVI. col. 690. edit. Constant.

(*e*) hom. in fer. 3. post Dom. Palm. & in Joh. XXI.

(*f*) in Ps. 39. T. 1. f. 337. edit. Lugd. confer & hom. 55. & 83. in Matth.

(*g*) L. 6. de Trin. Ita sanè & alii Patres.

Et hoc, quod dicitur: *Pasce oves meas*. Item: *Diligis me plus his* (h)? hinc nondum sequitur, peculiarem superioritatem Petro traditam esse. Jubet eum pascere, hoc est, docere verbum, seu Ecclesiam verbo regere, quod habet Petrus commune cum cæteris Apostolis. [346

Secundus articulus magis etiam perspicuus est, quod Christus dederit Apostolis tantùm potestatem spiritualem, hoc est, mandatum docendi Evangelii, annunciandi remissionem peccatorum, administrandi Sacramenta, excommunicandi impios sine vi corporali, nec dederit potestatem gladii, aut jus constituendi, occupandi, aut conferendi regna mundi. Christus enim ait: *Ite, docentes servare ea, quæ præcepi vobis* (i). Item: *Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos* (k). Constat autem, Christum non esse missum, ut gladium gereret, aut teneret regnum mundanum, sicut ipse inquit: *Regnum meum non est de hoc mundo* (l). Et Paulus ait: *Non dominamur fidei vestræ*. Item: *Arma militiæ nostræ non sunt carnalia* (m) *&c.*

Quòd igitur Christus in passione spinis coronatur, & producitur deridendus in regiâ purpurâ, significatum est, fore, ut spreto regno spirituali, hoc est, oppresso Evangelio, constituatur aliud mundanum regnum, prætextu potestatis Ecclesiasticæ. Quare Bonifacii octavi constitutio (n), & cap. omnes distinct. 22. (o) & similes

(h) *Joh. XXI. 15.* (i) *Matth. XXVIII. 20.* (k) *Joh. XX. 21.*
(l) *Joh. XVIII. 36.* *2 Cor. I. 24.* (m) *2 Cor. X. 4.*
(n) in extrav. Comm. L. 1. tit. 8. *Unam sanctam*, ubi sub finem: *Porrò subesse Romano Pontifici, omni humanæ creaturæ declaramus, dicimus, definimus & pronunciamus, omninò esse de necessitate salutis.*
(o) Hic habetur Nicolai I. Ep. ad Mediol. ubi Ecclesiæ Romanæ jurisdictio in omnes alias Ecclesias arrogatur.

les ſententiæ, ſunt falſæ & impiæ, quæ contendunt, jure divino Papam eſſe Dominum regnorum mundi. Ex qua perſuaſione tenebræ in Eccleſiam horribiles invectæ ſunt, deinde etiam magni in Europa motus orti. Neglectum eſt enim miniſterium Evangelii, extincta eſt notitia fidei & regni ſpiritualis, Chriſtiana juſtitia putabatur eſſe illà externa politia, quam Papa conſtituiſſet. Deinde Papæ rapere ad ſe Imperia cœperunt, transtulerunt regna, vexârunt injuſtis excommunicationibus & bellis ferè omnium nationum Reges in
347] Europâ, ſed maxime Imperatores Germanicos, aliâs, ut occuparent Italicas civitates, aliâs, ut Epiſcopos Germaniæ redigerent in ſuam ſervitutem & eriperent Imperatoribus collationem. Imo etiam in Clementinâ (*p*) ſcriptum eſt: *Vacante imperio, Papam eſſe legitimum ſucceſſorem.* Ita Papa non ſolùm dominationem contra mandatum Chriſti invaſit, ſed etiam tyrannicè prætulit ſe omnibus Regibus. Nec tantùm in hâc re factum ipſum reprehendendum eſt, quantum illud deteſtandum, quòd prætexit autoritatem Chriſti, quòd claves ad regnum mundanum transfert, quòd ſalutem alligat ad has impias & nefarias opiniones, cùm ait, *de neceſſitate ſalutis eſſe*, ut credant homines, jure divino hanc dominationem competere. Hi tanti errores cùm obſcurent fidem & regnum Chriſti, nullo modo diſſimulandi ſunt. Eventus enim oſtendit, eos fuiſſe magnas peſtes Eccleſiæ.

Tertio loco hoc addendum eſt. Etiamſi Romanus Epiſcopus divino jure primatum & ſuperioritatem haberet, tamen non debetur obedientia his Pontificibus, qui

(*p*) L. 2. tit. 11. de ſententiâ & re judicatâ cap. 2. ſub finem. Ita & Johannes XXII. in bullâ contra Ludovicum Bav. Imp. apud Aventinum L. 7. f. 468.

qui defendunt impios cultus, idololatriam & doctrinam pugnantem cum Evangelio. Imò tales Pontifices & tale regnum haberi debent tanquam anathema, ſicut Paulus clarè docet (q): *Si Angelus de cœlo aliud Evangelium doceret præter id, quod vos docui, anathema ſit.* Et in Actis (r): *Oportet DEO magis obedire quàm hominibus.* Idem & Canones (s) clarè docent, hæretico Papæ non eſſe obediendum. Leviticus Pontifex jure divino erat ſummus ſacerdos, & tamen impiis Pontificibus non erat obediendum, ut Jeremias & alii Prophetæ diſſentiebant à Pontificibus, Apoſtoli diſſentiebant à Caipha, nec debebant ei obedire.

Conſtat autem, Romanos Pontifices cum ſuis membris defendere impiam doctrinam & impios cultus. Ac plane notæ Antichriſti competunt in regnum [348 Papæ & ſua membra. Paulus enim ad Theſſalonicenſes (t) deſcribens Antichriſtum, vocat eum *adverſarium Chriſti, extollentem ſe ſuper omne, quod dicitur aut colitur Deus, ſedentem in templo Dei, tanquam Deum.* Loquitur igitur de aliquo regnante in Eccleſia, non de Regibus Ethnicis, hunc vocat adverſarium Chriſti, quia doctrinam pugnantem cum Evangelio excogitaturus ſit & is arrogabit ſibi autoritatem divinam. Primùm autem conſtat, Papam regnare in Eccleſiâ, & prætextu Eccleſiaſticæ autoritatis & miniſterii ſibi hoc regnum conſtituiſſe. Prætexit enim hæc verba: *Tibi dabo claves.* Deinde doctrina Papæ multipliciter pugnat cum Evangelio, & arrogat ſibi Papa autoritatem divinam tripliciter. Primùm, quia ſumit ſibi jus mutandi doctrinam

(q) *Gal. I. 8.* (r) *Act. V. 29.*
(s) Vide dogmata Proteſtantium ex Jure Canonico à J. C. Pfaffio edita theſi 82.
(t) *2 Theſſ. II. 4.*

ctrinam Chriſti & cultus à Deo inſtitutos, & ſuam doctrinam & ſuos cultus vult obſervari tanquam divina. Secundò, quia ſumit ſibi poteſtatem non ſolum ligandi & ſolvendi in hâc vitâ, ſed etiam ſumit ſibi jus de animabus poſt hanc vitam. Tertiò, quia Papa non vult ab Eccleſia aut ab alio judicari, & antefert ſuam autoritatem judicio Conciliorum & totius Eccleſiæ. Hoc autem eſt, ſe Deum facere, nolle ab Eccleſia aut ab ullo judicari. Poſtremò, hos tam horribiles errores & hanc impietatem defendit ſummâ ſævitiâ & interficit diſſentientes.

Hæc cùm ita ſint, cavere omnes Chriſtiani debent, ne fiant participes impiæ doctrinæ, blaſphemiarum & injuſtæ crudelitatis Papæ. Ideò Papam cum ſuis membris, tanquam regnum Antichriſti, deſerere & execrari debent, ſicut Chriſtus juſſit (*u*) : *Cavete à Pſeudoprophetis*. Et Paulus jubet, impios Doctores vitandos & execrandos eſſe, tanquam anathemata (*x*). Et 2 Cor. 6. (*y*) ait : *Ne ſitis conſortes infidelium, quæ eſt enim ſocietas lucis & tenebrarum ?*

Diſſidere à conſenſu tot gentium & dici ſchiſmaticos
349] grave eſt. Sed autoritas divina mandat omnibus, ne ſint ſocii & propugnatores impietatis & injuſtæ ſævitiæ. Ideò ſatis excuſatæ ſunt conſcientiæ noſtræ, ſunt enim manifeſtæ errores regni Papæ. Et ſcriptura tota voce clamitat, errores illos eſſe *doctrinam dæmoniorum* (*z*) & Antichriſti. Manifeſta eſt idololatria in prophanatione Miſſarum, quæ cùm alia vitia habent, tùm ad turpiſſimum quæſtum impudenter collatæ ſunt. Doctrina de pœnitentia prorſus depravata eſt à Papâ & à ſuis membris. Docent enim, remitti peccata propter dignitatem noſtrorum operum. Deinde jubent dubitare,

(*u*) *Matth. VII. 15.* (*x*) *Gal. I. 8.* (*y*) *2 Cor. VI. 14.*
(*z*) *1 Tim. IV. 1.*

re, an contingat remiſſio? Nusquàm docent, quòd gratis propter Chriſtum remittantur peccata, & quòd hâc fide conſequamur remiſſionem peccatorum. Ita gloriam Chriſti obſcurant & conſcientiis firmam conſolationem eripiunt & abolent veros cultus, videlicet exercitia fidei luctantis cum deſperatione. Obſcuraverunt doctrinam de peccato & finxerunt traditionem de enumeratione delictorum, parientem multos errores & deſperationem, affinxerunt ſatisfactiones, quibus etiam obſcuraverunt beneficium Chriſti. Ex his natæ ſunt indulgentiæ, quæ ſunt mera mendacia, quæſtûs cauſa excogitata. Deinde invocatio ſanctorum quantos abuſus, & quàm horrendam idololatriam peperit? Quanta flagitia orta ſunt ex traditione de cælibatu? Quantas tenebras offudit Evangelio doctrina de votis? Ibi finxerunt, vota eſſe juſtitiam coram Deo, & mereri remiſſionem peccatorum. Ita transtulerunt beneficium Chriſti in humanas traditiones, & penitus extinxerunt doctrinam de fide. Finxerunt, nugaciſſimas traditiones eſſe cultus Dei & perfectionem, & prætulerunt eas operibus vocationum, quas Deus requirit & ordinavit. Neque hi errores ſunt exiſtimandi leves, lædunt enim gloriam Chriſti, afferunt perniciem animabus, nec poſſunt diſſimulari. [350

Deinde ad hos errores accedunt duo ingentia peccata. Primum, quòd defendit errores illos injuſta ſævitia & ſuppliciis. Alterum, quòd judicium eripit Eccleſiæ nec ſinit ritè judicari Eccleſiaſticas controverſias, imò contendit, ſe ſupra Concilium eſſe & decreta Conciliorum reſcindere poſſe, ſicut interdum impudenter loquuntur Canones. Sed multò impudentiùs hoc factum eſſe à Pontificibus, exempla teſtantur. 9. quæſtione 3. (*a*) ait Canon : *Nemo judicabit primam ſedem.*

(*a*) C. 13.

ſedem. Neque enim ab Auguſto neque ab omni Clero neque à Regibus, neque à populo judex judicatur. Duplicem tyrannidem exercet Papa, defendit errores ſuos vi & homicidiis, & vetat cognitionem. Hoc poſterius etiam plus nocet, quam ulla ſupplicia. Quia ſublato vero judicio Eccleſiæ, non poſſunt tolli impia dogmata & impii cultus, & multis ſeculis infinitas animas perdunt.

Conſiderent igitur pii tantos errores regni Papæ & tyrannidem, & cogitent, primùm abjiciendos eſſe errores & amplectendam eſſe veram doctrinam propter gloriam Dei & ad ſalutem animarum.

Deinde cogitent etiam, quantum ſcelus ſit, adjuvare injuſtam crudelitatem in interficiendis ſanctis, quorum ſanguinem Deus haud dubie ulciſcetur.

Inprimis autem oportet præcipua membra Eccleſiæ, Reges & Principes, conſulere Eccleſiæ, & curare, ut errores tollantur, & conſcientiæ ſanentur, ſicut Deus nominatim Reges hortatur: *Et nunc Reges intelligite, erudimini, qui judicatis terram* (*c*). Prima enim cura Regum eſſe debet, ut ornent gloriam Dei. Quare indigniſſimum fuerit, eos conferre autoritatem & potentiam ſuam ad confirmandam idololatriam & cætera infinita flagitia & ad faciendas cædes ſanctorum.

Et, ut Papa Synodos habeat, quomodo ſanari Eccleſia poteſt, ſi Papa nihil decerni contra arbitrium ſuum
351] patiatur, ſi nemini concedat dicere ſententiam, niſi ſuis membris, quæ habet obligata horrendis juramentis & maledictionibus ad defenſionem ſuæ tyrannidis & impietatis ſine ullâ exceptione verbi DEI. Cùm autem judicio Synodorum ſint Eccleſiæ judicia non Pontificum, præcipuè Regibus convenit coërcere Pontificum licentiam, & efficere, ne Eccleſiæ eripiatur facultas judican-

(*c*) *Pſ. II. 10.*

dicandi & decernendi ex verbo Dei. Et, ut reliquos errores Papæ taxare cæteri Chriſtiani debent, ita etiam reprehendere debent Pontificem defugientem & impedientem veram cognitionem & verum judicium Eccleſiæ.

Itaque, etiamſi Romanus Epiſcopus jure divino haberet primatum, tamen, poſteaquàm defendit impios cultus & doctrinam pugnantem cum Evangelio, non debetur ei obedientia, imo neceſſe eſt ei tanquam Antichriſto adverſari. Errores Papæ manifeſti ſunt, & non leves. Manifeſta eſt etiam crudelitas, quam exercet. Et conſtat mandatum Dei eſſe, ut fugiamus idololatriam, impiam doctrinam, & injuſtam ſævitiam. Ideò magnas, neceſſarias & manifeſtas cauſas habent omnes pii, ne obtemperent Papæ. Et hæ neceſſariæ cauſæ pios conſolantur adverſus omnia convitia, quæ de ſcandalis, de ſchiſmate, de diſcordiâ objici ſolent.

Qui vero ſentiunt cum Papa & defendunt ejus doctrinam & cultus, polluunt ſe idololatriâ & blaſphemis opinionibus, fiunt rei ſanguinis piorum, quos Papa perſequitur, lædunt gloriam Dei & impediunt ſalutem Eccleſiæ, quia confirmant errores & flagitia ad omnem poſteritatem.

De Poteſtate & Jurisdictione Epiſcoporum.

EVangelium tribuit his, qui præſunt Eccleſiis, mandatum docendi Evangelii, remittendi peccata, adminiſtrandi Sacramenta, præterea jurisdictionem, vi- [352
delicet, mandatum excommunicandi eos, quorum nota ſunt crimina & reſipiſcentes rurſum abſolvendi. Ac omnium confeſſione, etiam adverſariorum liquet, hanc poteſtatem jure divino communem eſſe omnibus, qui præſunt Eccleſiis, ſive vocentur Paſtores,

ſive Presbyteri, ſive Epiſcopi. Ideoque Hieronymus (*d*) apertè docet, in literis Apoſtolicis omnes, qui præſunt Eccleſiis, & Epiſcopos & Presbyteros eſſe, & citat ex Tito (*e*): *Propterea te reliqui in Creta, ut conſtituas Presbyteros per civitates.* Et deinde addit: *Oportet, Epiſcopum eſſe unius uxoris virum.* Item, Petrus & Johannes vocant ſe *Presbyteros* (*f*). Et deinde addit (*g*): *Quòd autem poſtea unus electus eſt, qui cæteris præponeretur, in remedium ſchiſmatis factum eſt, ne unusquisque ad ſe trahens Eccleſiam Chriſti rumperet. Nam & Alexandriæ à Marco Evangeliſta usque ad Heraclam & Dionyſium Epiſcopos Presbyteri ſemper unum ex ſe electum in excelſiore loco collocatum Epiſcopum nominabant* (*h*), *quomodo, ſi exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de ſe, quem induſtrium noverint & archidiaconum vocent. Quid enim facit exceptâ ordinatione Epiſcopus, quod Presbyter non facit?* Docet igitur Hieronymus, humanâ autoritate diſtinctos gradus eſſe Epiſcopi, & Presbyteri ſeu Paſtoris. Idque res ipſa loquitur, quia poteſtas eſt eadem, quam ſupra dixit (*i*).

Sed

(*d*) in comm. in epiſt. ad Titum C. 1. qui locus citatur & in Decreto diſt. 95. c. 5. Adde dogmata Proteſt. ex Jure Canonico J. C. Pfaffii th. 67. Verba Hieronymi ſunt: *Idem eſt ergò Presbyter, qui Epiſcopus.* Eadem & exſtant in Epiſt. ad Oceanum Presbyterum, epiſt. cl. 6. ep. 82. T. 4. P. 2. f. 648.

(*e*) *Tit. I. 5. 6.* (*f*) *1 Petr. V. 1. 2 Joh. 1. 3 Joh. 1.*

(*g*) in epiſtolâ ad Evangelum. Vide ſupra p. 314.

(*h*) Idem de Eccleſiâ Alex. teſtatur Eutychius in Orig. Eccleſiæ Alex. p. XXIX. ſqq. ubi vide notas Seldeni p. 14. ſqq. quem perperam ſanè hic refellit Renaudotius in præf. ad hiſtoriam Patriarch. Alex. §. *In Eutychio* & in libro ipſo p. 7. ſqq. ogganniens, non de ordinatione ſed de electione Eutychio ſermonem eſſe.

(*i*) Conferri de hoc argumento merentur, quæ Salmaſius contra Petavium, & Blondellus maximè pro ſententiâ Hieronymi de Epiſcopis & Presbyteris ſcripſit, qui liber Amſtelodami A. 1646. 4. prodiit.

Sed una res poſtea fecit diſcrimen Epiſcoporum & Paſtorum, videlicet, ordinatio, quia inſtitutum eſt, ut unus Epiſcopus ordinaret miniſtros in pluribus Eccleſiis. Sed, cùm jure divino non ſint diverſi gradus Epiſcopi & Paſtoris, manifeſtum eſt, ordinationem à Paſtore in ſuâ Eccleſiâ factam jure divino ratam eſſe. Itaque cum Epiſcopi ordinarii fiunt hoſtes Eccleſiæ, aut nolunt impertire ordinationem, Eccleſiæ retinent jus ſuum. Nam ubicunque eſt Eccleſia, ibi eſt jus ad- [353
miniſtrandi Evangelii. Quare neceſſe eſt, Eccleſiam retinere jus vocandi, eligendi, & ordinandi miniſtros (*k*). Et hoc jus eſt donum propriè datum Eccleſiæ, quod nulla humana autoritas Eccleſiæ eripere poteſt, ſicut & Paulus teſtatur ad Epheſios (*l*), cum ait: *Aſcendit, dedit dona hominibus.* Et numerat inter dona propria Eccleſiæ Paſtores & Doctores, & addit (*m*), *dari tales ad miniſterium, ad ædificationem corporis Chriſti.* Ubi eſt igitur vera Eccleſia, ibi neceſſe eſt eſſe jus eligendi & ordinandi miniſtros, ſicut in caſu neceſſitatis abſolvit etiam laicus & fit miniſter ac Paſtor alterius, ſicut narrat Auguſtinus (*n*) hiſtoriam de duobus Chriſtianis in navi, quorum alter baptizaverit κατηχȣ́μενον, & is baptizatus deinde abſolverit alterum. Hùc pertinent ſententiæ Chriſti, quæ teſtantur, claves Eccleſiæ datas eſſe, non tantum certis perſonis: *Ubicunque erunt duo vel tres congregati in nomine meo*, &c. (*o*)

Poſtremo etiam hoc confirmat ſententia Petri (*p*): *Vos eſtis regale ſacerdotium.* Quæ verba ad veram Eccleſiam pertinent, quæ cùm ſola habeat ſacerdotium, certè

(*k*) *Vide ſupra p. 345.* (*l*) *Eph. IV. 8.*
(*m*) *v. 11. 12.* (*n*) in epiſt. ad Fortunatum. Vide diſt. 4. de conſecr. C. 36. *ſanctum.*
(*o*) *Matth. XVIII. 20.* (*p*) *1 Petr. II. 9.*

certè habet jus eligendi & ordinandi miniſtros. Idque etiam communiſſima Eccleſiæ conſuetudo teſtatur. Nam olim populus eligebat Paſtores & Epiſcopos. Deinde accedebat Epiſcopus, ſeu ejus Eccleſiæ, ſeu vicinus, qui confirmabat electum impoſitione manuum, nec aliud fuit ordinatio, niſi talis comprobatio. Poſtea acceſſerunt novæ ceremoniæ, quales multas deſcribit Dionyſius (*q*). Sed eſt autor novus & fictitius, quisquis eſt (*r*), ſicut & Clementis ſcripta (*s*) ſunt ſuppoſititia. Deinde recentiores addiderunt: *Do tibi poteſtatem ſacrificandi pro vivis & mortuis.* Sed ne illud quidem apud Dionyſium eſt.

Ex his omnibus liquet, Eccleſiam retinere jus eligendi & ordinandi miniſtros. Et cauſam ſchiſmati & diſcordiæ præbent impietas & tyrannis Epiſcoporum, 35] quia Paulus (*t*) præcipit, ut Epiſcopi docentes & defendentes impiam doctrinam & impios cultus, habeantur tanquam *anathemata*.

Diximus de ordinatione, quæ una, ut Hieronymus ait, diſcernebat Epiſcopos à reliquis Presbyteris. Itaque nullâ diſputatione opus eſt de cæteris Epiſcoporum officiis. Nec verò opus eſt dicere de Confirmatione, item de Campanarum conſecratione, quæ propemodum ſola retinuerunt. De Jurisdictione aliquid dicendum eſt.

Con-

(*q*) de hierarchiâ eccleſiaſtica.

(*r*) Ita jam Lutherus olim, contra quem ſic ſentientem cenſuram malè ſtrinxit Fac. Theol. Pariſ. Vide Ittigium in diſſ. de Patr. Apoſt. §. 46. Sed ſententiam Lutheri & Melanchthonis hodie & ipſi Critici Romanenſes hîc ſequuntur. Vide inſtitutiones hiſt. eccleſ. noſtras p. 184. 185.

(*s*) Canones Apoſtolici, conſtitutiones Apoſtolicæ, libri recognitionum, homiliæ Clementinæ &c.

(*t*) *Gal. I. 8. 9.*

Conſtat, jurisdictionem illam communem excommunicandi reos manifeſtorum criminum pertinere ad omnes Paſtores. Hanc tyrannicè ad ſe ſolos transtulerunt & ad quæſtum contulerunt. Conſtat enim, officiales, ut vocantur, non tolerandâ licentiâ uſos eſſe, & vel avaritiâ vel propter alias cupiditates vexâſſe homines & excommunicâſſe ſine ullo ordine judiciorum. Quæ eſt autem tyrannis, officiales in civitatibus habere poteſtatem, ſuo arbitratu, ſine ordine judiciorum, damnandi & excommunicandi homines? Et hâc poteſtate qualibus in rebus abuſi ſunt? Videlicet non in puniendis veris delictis, ſed in jejuniis aut feriis violatis aut ſimilibus nugis. Tantum adulteria interdum puniebant, & in hac re ſæpe vexabant innocentes & honeſtos homines. Porrò cùm hoc crimen ſit graviſſimum, certè, ſine ordine judiciali nemo damnandus eſt. Cùm igitur hanc jurisdictionem Epiſcopi tyrannicè ad ſe ſolos transtulerint, eaque turpiter abuſi ſint, nihil opus eſt, propter hanc Jurisdictionem obedire Epiſcopis. Sed cùm ſint juſtæ cauſæ, cur non obtemperemus, rectum eſt, & hanc jurisdictionem reddere piis paſtoribus, & curare, ut legitime exerceatur ad morum emendationem & gloriam Dei.

Reliqua eſt jurisdictio in iis cauſis, quæ jure Canonico ad forum, ut vocant, Eccleſiaſticum pertinent, ac præcipuè in cauſis matrimonialibus. Hæc quoque habent Epiſcopi humano jure, & quidem [355 non admodum veteri, ſicut ex Codice (*u*) & novellis (*x*) Juſtiniani apparet, judicia matrimoniorum tunc fuiſſe apud Magiſtratus. Et jure divino coguntur Magiſtratus mundani hæc judicia

(*u*) L. 5. tit. 4. ſqq. (*x*) nov. 22.

dicia exercere, si Episcopi sint negligentes. Idem concedunt & Canones (*y*). Quare etiam propter hanc jurisdictionem non necesse est, obedire Episcopis. Et quidem, cum leges quasdam condiderint injustas de conjugiis & in suis judiciis observent, etiam propter hanc causam opus est, alia judicia constitui, quia traditiones de cognatione spirituali sunt injustæ. Injusta etiam traditio est, quæ prohibet conjugium personæ innocenti post factum divortium. Etiam injusta lex est, quæ in genere omnes clandestinas & dolosas desponsationes contra jus parentum approbat. Est & injusta lex de cælibatu sacerdotum. Sunt & alii laquei conscientiarum in eorum legibus, quos omnes recitare nihil attinet. Illud satis est recitâsse, quòd multæ sunt injustæ leges Papæ de negotiis matrimonialibus, propter quas magistratus debent alia judicia constituere.

Cùm igitur Episcopi, qui sunt addicti Papæ, defendant impiam doctrinam & impios cultus, nec ordinent pios Doctores, imo adjuvent sævitiam Papæ, præterea jurisdictionem eripuerint Pastoribus, & hanc tantùm tyrannicè exerceant, postremò, cùm in causis matrimonialibus multas injustas leges observent, satis multæ & necessariæ causæ sunt, quare Ecclesiæ non agnoscant eos, tanquàm Episcopos. Ipsi autem meminerint, opes datas esse Episcopis, tanquam eleemosynas propter administrationem & utilitatem Ecclesiarum, sicut inquit regula: *Beneficium datur propter officium* (*z*). Quare non possunt bonâ conscientiâ possidere illas eleemosynas

(*y*) analogicè. Vide decretales Gregorii IX. L. 5. tit. 26. de maledicis C. 2. & sext. decretal. L. 5. tit. 9. C 5. ferè sub finem.

(*z*) Conc. Constant. sess. 43. §. 11. de dispensationibus, sext. decret. L. 1. tit. 3. de rescriptis C. 15. Adde cod. L. 1. tit. 3. de Episc. & cler. l. 52.

moſynas, & Eccleſiam interim defraudant, cui opus eſt illis facultatibus ad miniſtros alendos & juvanda ſtudia, & ſuppeditandum certis pauperibus & conſtituen-
356] da judicia, præſertim matrimonialia. Tanta enim varietas & magnitudo eſt controverſiarum matrimonialium, ut iis opus ſit peculiari foro, ad quod conſtituendum opus eſt Eccleſiæ facultatibus. Petrus prædixit (*a*) futuros impios Epiſcopos, qui eleemoſynis Eccleſiarum abuterentur ad luxum, neglecto miniſterio. Sciant ergo illi, qui Eccleſiam defraudant, etiam ejus ſceleris pœnas Deo ſe daturos eſſe.

Doctores & Concionatores, qui Confesſioni Auguſtanæ & Apologiæ ſubſcripſerunt.

DE mandato illuſtriſſimorum Principum & ordinum ac civitatum Evangelii doctrinam profitentium relegimus articulos Confeſſionis exhibitæ Imperatori in Conventu Auguſtano, & Dei beneficio omnes Concionatores, qui in hoc Smalcaldenſi conventu interfuerunt, conſentientes profitentur, ſe juxta articulos Confeſſionis & Apologiæ ſentire & docere in ſuis Eccleſiis. Profitentur etiam, ſe articulum de primatu Papæ & ejus poteſtate & de poteſtate & jurisdictione Epiſcoporum, qui hîc Principibus in hoc conventu exhibitus eſt Smalcaldiæ, approbare. Ideò nomina ſua ſubſcribunt.

Ego Johannes Bugenhagius, Pomeranus D. ſubſcribo articulis Confeſſ. Auguſt. Apolog. & articulo de Papatu Smalcald. Principibus oblato.

Et ego Urbanus Regius, D. Eccleſiarum in Ducatu Lunæburgenſi Superintendens, ſubſcribo.

Nicolaus Ambsdorff, Magdeburgenſis ſubſcripſit.

Georgius Spalatinus, Aldenburgenſis ſubſcripſit.

Andreas

(*a*) 2 *Petr. II.* 13.

Andreas Osiander subscribo.
M. Vitus Dieterich Noribergensis subscripsit.
Stephanus Agricola Ecclesiastes Curiensis manu propriâ subscripsit.
Johannes Draconites, Marpurgensis subscripsit.
357] Conradus Figenbotz subscripsit per omnia.
Martinus Bucerus.
Erhardus Schnepffius subscribo.
Paulus Rhodius, Concionator in Stetin.
Gerardus Oeniken, Ecclesiæ Mindensis Minister.
Simon Schnevveis, Parochus Crailsheim.
Brixius Northanus, Susatiensis Concionator.
Rursum ego (b) Pomeranus subscribo nomine Magistri Johannis Brentii, quemadmodum mihi mandavit.
Philippus Melanchthon subscripsit manu propriâ.
Anthonius Corvinus subscripsit, tàm suo quàm Adami à Fulda nomine, manu propriâ.
Johannes Schlainhauffen (c) subscribit manu propriâ.
M. Georgius Heltus, Forchemius.
Michael Cœlius, Concionator Mansfeldensis.
Petrus Geltnerus, Concionator Ecclesiæ Franckenfurdens.
Dionysius Melander subscripsit.
Paulus Fagius, Argentinensis.
Wendalinus Faber, Parochus Seburgæ in Mansfeld.
Conradus Otingerus, Phorcensis, Udalrici Ducis Würt. Concionator.
Bonifacius Wolfart, verbi minister Eccles. August.
Johannes Æpinus, Hamburgens. Superintendens subscripsit propriâ manu.
Idipsum facit Johannes Amsterdamus, Bremens.
Johannes Fontanus, inferioris Hassiæ Superintendens subscripsit.

Fride-

(b) Johannes Bugenhagius, (c) alibi Schlaginhauffen.

Fridericus Myconius pro se & Justo Menio subscripsit.
Ambrosius Blaurerus.

Legi, & iterum atque iterum relegi Confessionem & Apologiam ab Illustrissimo Principe Electore Saxoniæ & aliis Principibus ac Statibus Romani Imperii Cæsareæ Majestati Augustæ oblatam. Legi item Formulam Concordiæ in re Sacramentaria Wittebergæ cùm D. Bucero & aliis institutam (d). Legi etiam articulos à D. Martino Lu- [358
thero, Præceptore nostro observandissimo, in Smalcaldensi conventu Germanicâ lingua conscriptos & libellum de Papatu & de potestate ac jurisdictione Episcoporum. Ac pro mediocritate meâ judico, hæc omnia convenire cum sacra scriptura & cum sententia veræ καὶ γνησίης Catholicæ Ecclesiæ. Quanquam autem in tanto numero doctissimorum virorum, qui nunc Smalcaldiæ convenerunt, minimum omnium me agnoscam, tamen, quia mihi non licet exitum hujus conventûs expectare, obsecro te, clarissime vir, D. Johannes Bugenhagi, Pater in Christo observande, ut humanitas tua nomen meum, si opus fuerit, omnibus illis, quæ supra commemoravi, adscribat. Me enim ita sentire, confiteri, & perpetuo docturum esse per Jesum Christum Dominum nostrum hoc meo Chirographo testor. Actum Smalcaldiæ XXIII. Februarii, Anno MDXXXVII.

JOHANNES BRENTIUS,
Ecclesiastes Hallensis.

ENCHIRIDION, [359

CATECHISMUS MINOR (e)

D. Martini Lutheri, pro Parochis & Concionatoribus.

PRÆ-

(d) *Vide infra p. 729. 730.* (e) Cathechismorum Lutheri latina versio tribuitur Vincentio Obsopœo vel Joh. Lonicero.

PRÆFATIO D. MARTINI LUTHERI.

MARTINUS LUTHERUS omnibus fidelibus, piis Parochis & Concionatoribus gratiam, miſericordiam & pacem in Chriſto Jeſu Domino noſtro precor.

Miſerabilis illa facies, quam proximè, cùm viſitatorem (*f*) agerem, vidi, me ad edendum hunc Catechiſmum, ſimpliciſſimè & breviſſimè tractatum, coëgit. Deum immortalem! quantam calamitatem ibi vidi. Vulgus, præſertim autem illud, quod in agris vivit, item plerique Parochi adeò nullam Chriſtianæ doctrinæ cognitionem habent, ut dicere etiam pudeat. Et tamen omnes ſancto illo Chriſti nomine appellantur, & nobiſcum communibus utuntur Sacramentis, cùm orationem Dominicam, Symbolum Apoſtolicum & Decalogum non modo non intelligant, ſed ne verba quidem referre poſſint. Quid multis moror? nihil omnino à beſtiis differunt. Jam autem cùm Evange-
360] lium paſſim doceatur, illi vel maximè Chriſtianorum libertate fruuntur. Quid hîc Chriſto reſpondebitis Epiſcopi, quibus illa cura eſt divinitus demandata? Vos enim eſtis, quibus vel ſolis illa Chriſtianæ religionis calamitas debetur. Vos permiſiſtis, ita turpiter errare homines, veſtra ea eſt culpa, qui nihil minùs unquàm feciſtis, quàm hoc, quod veſtri officii erat facere. Nolo hic quicquam mali vobis imprecari. Ea autem annon eſt ſumma impietas cum maxima impudentia conjuncta, quòd unicam tantùm ſpeciem Sacramenti

(*f*) De hâc viſitatione Eccleſiarum Saxonicarum per Lutherum curatâ vide autores citatos à Fabricio in centifolio Lutherano p. 201. 291. 752. ſqq.

cramenti ac veſtras traditiones urgetis? Hoc prorſus contemnitis & negligitis, an illi, qui veſtræ fidei & curæ commendati ſunt, orationem Dominicam, Symbolum Apoſtolicum aut Decalogum teneant, nec ne? Væ, væ vobis! Per Deum igitur omnes vos Parochos & Concionatores rogo atque obteſtor, ut ſeriò veſtrum faciatis officium, & ut divinitus vobis commendatæ plebis agatis curam. Quod tùm rectiſſimè feceritis, ſi una nobiſcum hunc Catechiſmum vulgo, præſertim autem junioribus, inculcetis. Quod ſi qui ex vobis adeò ſunt indocti, ut omnino nullam harum rerum cognitionem habeant, illos non pudeat, ſuis auditoribus prælegere de verbo ad verbum à nobis præſcriptam hanc formam, in hunc modum.

Primò omnium hoc cavebunt Concionatores, ne ſubinde alio atque alio modo vel Decalogum vel Dominicam orationem vel Symbolum Apoſtolicum vel etiam Sacramenta proponant, ſed ut perpetuò eâdem utantur formâ in his proponendis & explicandis vulgo. Ideò autem hoc do conſilium, quòd ſciam, non poſſe feliciter doceri ſimpliciores homines & qui natu minores ſunt, quàm unâ atque eâdem formâ ſæpius propoſitâ ac repetitâ. Quod ſi jam iſto, jam alio modo eadem proponas, facile perturbantur ſimpliciores animi, & fiet, ut pereat omnis opera, quàm in docendo ponis.

Atque hoc viderunt ſancti Patres, qui voluerunt Decalogi, Symboli & Dominicæ orationis unam [361
eandemque certis verbis deſcriptam formam in Eccleſiâ eſſe. Illorum diligentiam nos imitari convenit, & danda opera eſt, ut ſimplicioribus & junioribus ſic illa proponamus, ut ne una quidem ſyllaba immutetur, quotiescunque tandem Catechiſmum doceas & ut perpetuò ſui ſimilis ſit tractatio. Quamcunque igitur tibi

delegeris prædicandi Catechiſmi formam, eam perpetuo retinebis, neque unquam ab ea diſcedes. Alia autem ratio eſt, ſi in turbâ doctorum hominum Evangelium doceas, ibi enim eruditionis tuæ ſpecimen edere potes, neque prohibeo, ſi apud illos tractationem varies, & ſubinde alium atque alium vultum dicendo fingas. Apud ſimpliciores autem perpetuò eâdem certis verbis deſcriptâ formâ uteris. Et debet is primus eſſe labor, ut Decalogum, Symbolum, item orationem Dominicam, de verbo ad verbum nude & ſimpliciſſimè doceas, ut eadem ſæpius audita ipſi quoque auditores referre diſcant.

Quod ſi qui adeo religionem contemnunt, ut diſcere hæc nolint, illi monendi ſunt, quòd Chriſtum negent, & quòd nihil minus ſint, quam Chriſtiani. Atque illi neque admittendi ſunt ad Sacramentum altaris, neque ad Catechiſtarum (*g*) officium, qui pueris baptizandis adſunt. Et ſi Chriſtianæ libertatis jure uti velint, ubi eis eſt commodum, non eſt illud eis concedendum, ſed potiùs ad Papam atque eos, quos vocant Officiales & ad ipſum quoque Satanam ſunt ablegandi (*h*). Parentum autem & Patrumfamilias officium erit, negare talibus hominibus victum, & pulchre quoque fecerint, ſi efferatis illis hominibus indicent, eam Principis eſſe ſententiam, ut in exilium aliquò delegentur & ejiciantur è patriâ (*i*).

Quanquam enim ſic ſentiam, ad fidem neminem vel poſſe vel debere cogi, hoc tamen omninò facien-

(*g*) Suſceptorum, Patrinorum

(*h*) h. e. dicendum, eos, niſi convertere ſe velint, Satanæ mancipia eſſe.

(*i*) Etſi enim increduli & hæretici ob hanc cauſam civiliter haud ſint plectendi, emigratio tamen à Principe illis denunciari poteſt.

ciendum eſt, ut teneat vulgus, quid jus, quid item contra jus illorum ſit, cum quibus vivit, & ſuum quæritat victum. Hoc enim requiritur, ut quisque [362 ſuæ civitatis jura, quibus ceu privilegio quodam uti volet, nôrit & obſervet, ſive credat verè, ſive perditus aliquis ſit nebulo.

Secundum, cùm ſimpliciores illa jam Catechiſmi verba benè annumerare didicerint, tradenda poſt quoque eſt eis explicatio, ut ea etiam intelligant. Potes autem vel hâc noſtrâ formâ, quam hic præſcriptam vides, vel aliâ quâdam uti. Sicut autem, ut ante monui, Catechiſmus nudus iisdem ſemper verbis vulgo proponendus eſt, ita in expoſitione Catechiſmi cuperem, perpetuò eandem tractationem ſequendam, ne quidem immutatâ unicâ ſyllabâ. Sumes autem ad eam rem ſatis temporis, neque enim neceſſe eſt omnia ſimul propoſuiſſe, ſed ſunt faciendi ordines, & in tractando alterum alteri ritè convenit ſubjicere, ut, ſi jam exactè tenuerint, quidnam primum præceptum poſtulet, tùm ad ſecundum eſt pergendum, ut ſic omnia doceantur certo ordine, alias enim fiet, ut nimia copia obrutæ & perturbatæ mentes nihil prorſus retineant.

Tertiò, poſtquam hanc brevem Catechiſmi expoſitionem abſolviſti, tùm illam longiorem tractationem ingredieris, ut pleniùs omnia auditores intelligant. Ibi ſingula præcepta, ſingulas Symboli & orationis Dominicæ partes ſuis illuſtrabis coloribus, varia enumerabis opera, varios fructus & commoda, quæ inde enaſcuntur, item pericula & damna quoque, in quæ conjicimur, ſi minùs ea præſtemus. Invenies autem iſta paſſim piorum hominum ſcriptis copiosè explicata. Porrò maxime urgebis illa præcepta, in quæ potiſſimùm committere tui loci homines vides. Et ut ejus rei exempla ſubjiciam,

ſeptimum præceptum potiſſimum urgebis apud mercatores & apud illos, qui manuarias exercent operas. Commodè quoque hoc præceptum apud agricolas, ſervos & ſervas urgetur, illi enim peſſima fide cum hominibus agunt & variis modis committuntur furta. Sic
363] quantum præceptum apud imperitum vulgus & minores natu potiſſimum urgere convenit, ut ſint quieti, bona fide omnia agant, pareant magiſtratibus & parentibus, publicam pacem non perturbent. Sunt autem hæc ſacrarum literarum hiſtoriis illuſtranda, ubi Deus vel graves pœnas à transgreſſoribus hujus præcepti exegit, vel illorum, qui ſervarint, omnia cœpta mirabiliter fortunavit.

Hoc quoque in primis eo loco ages, ut commoneas ſui officii Magiſtratum & Parentes, ut ſumma diligentia publica munera obeant, & ſuos liberos ad literarum ſtudia adhibeant. Sic autem commonendi ſunt, ut ſentiant, ſe debere illa ex divino mandato, quæ ſi minùs faciant, graviſſimè à ſe eſſe peccatum. Quid enim illi faciunt aliud, quam ut ſimul & divinam & humanam adminiſtrationem tollant, non aliter atque infenſiſſimi tùm Dei, tùm hominum hoſtes?

Atque hic ceu in tabula ſpectandum propones, quàm gravia damna rebus publicis dent illi, qui ſuos liberos non adhibent ad literas, ut in Parochos, in miniſtros verbi, item ad alia officia, quorum hæc vita non ſine magna calamitate carere poteſt, aliquando deligi poſſint. Hoc quoque addes, Deum graviſſimas pœnas pro illo peccato à parentibus expetiturum. Et ſane haud ſcio, an ſit alius locus, qui æquè merebatur tractari, atque hic. Neque enim dici poteſt, quantùm hac in parte à Magiſtratibus & Parentibus noſtro ſeculo peccetur. Non autem dubium eſt, quin id à Satana fiat, eo conſilio, ut in maximam calamitatem Germaniam conjiciat.

Poſtremò,

Poſtremò, quoniam Papæ tyrannis imminuta & labefactata jam eſt, multos paſſim invenias, qui ad Sacramentum nunquam accedunt, ſed contemnunt plane, ceu rem inutilem & non neceſſariam. Illi quoque impellendi & urgendi ſunt, hac tamen ratione. Nolo ego quemquam neque ad fidem, neque ad Sacramenta cogi, & malè faciunt illi, qui leges, certa tempora, aut certa loca ad tales res præſcribunt.

Sic tamen docere illi,qui in officio Verbi ſunt, [364
debent, ut ſine noſtris legibus, ultro ſua voluntate coacti auditores ad nos veniant, & nos miniſtros Verbi cogant quaſi ad porrigendum Sacramentum. Id quod tùm fiet, ſi ſic doceas, periculum eſſe, ne ii contemnant Sacramentum, neque digni ſint, qui in Chriſtianorum numero cenſeantur, qui non in anno quater ut minimum Sacramentum ſumant. Quemadmodum neque illi in Chriſtianorum numero cenſendi ſunt, qui Evangelio vel non credunt vel illud non audiunt. Neque enim Chriſtus, cùm inſtitueret Sacramentum, dixit: hoc omittite, vel contemnite, ſed (k): *hoc facite,quotiescunque biberitis*,&c. *Hoc* certè vult, ut *faciamus*, non vult, ut aut prorſus intermittamus aut contemnamus, ſic enim ait: *Hoc facite.*

Quod ſi quis Sacramentum contemnit, certum id eſt argumentum, quòd neque peccatum, neque carnem, neque Satanam, neque mundum, neque mortem, neque pericula, neque infernum habeat, hoc eſt, quòd prorſus nihil horum credat, quanquam totus immerſus ſit peccatis & in Satanæ regno graviſſimè teneatur captivus, contra, non gratiâ, non vitâ, non Paradiſo, non cœlo, non Chriſto, non Deo, neque ullo alio bono opus habeat. Nam, ſi crederet, ſe peccatis obrutum longiſſimè à gratia abeſſe, ſine dubio hoc Sacramentum non contemne-

(k) *1 Cor. XI. 25.*

temneret, in quo contra peccata remedium & tanta omnium bonorum copia nobis exhibetur. Neque etiam huic ullis legibus opus eſſet, quibus ad Sacramentum ſumendum cogeretur, ipſe ſua ſponte accurreret coactus peccatorum mole, & te potius cogeret ad porrigendum ſibi Sacramentum.

Non igitur hic legibus agendum eſt, id quod Papa fecit. Hoc fac, ut oratione, quantum potes, hujus Sacramenti commoda & incommoda, pericula & bona, item neceſſitatem cum ſumma utilitate conjunctam exaggeres. Tùm fiet, ut ultro accurrant, & ipſi ſe cogant. Quod ſi his nihil moveantur aliqui, ſine eos ſuo vivere more.
365] Hoc tantùm eis dices, quòd in Satanæ ſint regno, qui nihil, neque ſua neceſſitate, neque Dei benignitate & gratia, quam eis in Sacramento exhibet, moveatur. Qui vero hoc modo ſuos auditores non urgent, & legibus eos potius volunt cogere, illi occaſionem contemnendi Sacramenti illis præbent. Cùm enim miniſtri verbi adeo ſint oſcitantes, non eſt mirum, ſi auditores quoque ſint negligentiores. Hoc igitur probè conſiderent Parochi & Miniſtri verbi, longè jam aliud ſuum eſſe officium, quàm olim in Papatu fuerit. Jam enim eſt miniſterium ſalutis & gratiæ, fit igitur quoque difficilius & laborioſius. Et cùm graviſſima pericula & tentationes in miniſterio ſint perferendæ, tamen neque laborum præmium, neque gratias in mundo meretur. Verùm nihil nos illa mundi ingratitudo, cum ſummâ impietate conjuncta, moveat. Chriſtus ipſe nobis ſatis ampla præmia propoſuit, ſi modo fideliter in ejus vinea laboraverimus. Id autem ut commodiùs poſſimus, faxit Pater omnis gratiæ, cui ſit laus & gloria in ſecula per Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum,

Amen.

DE-

DECEM PRÆCEPTA, [366

Quomodo

Paterfamilias ea ſuæ Familiæ ſimpliciſſime tradere debeat.

PRIMUM PRÆCEPTUM.

Non habebis Deos alienos.

Quæ eſt hujus præcepti ſententia?

RESPONSIO.

Debemus Deum ſupra omnia timere, diligere, & illi confidere.

II. PRÆCEPTUM.

Non aſſumes Nomen Domini Dei tui in vanum, non enim habebit inſontem Dominus eum, qui aſſumſerit nomen ejus in vanum.

Quæ eſt hujus præcepti ſententia?

RESP.

Debemus Deum timere & diligere, ne per nomen ejus imprecemur, juremus, incantemus, mentiamur, aut dolis fallamus, ſed in omni neceſſitate illud invocemus, adoremus & cum gratiarum actione laudemus.

III. PRÆCEPTUM.

Memento, ut diem Sabbati ſanctifices.

Quæ eſt hujus præcepti ſententia?

RESP.

Debemus Deum timere & diligere, ne divinos ſermones, & ejus verbum contemnamus, ſed ut ſanctum reputemus, libenter audiamus & diſcamus.

IV. PRÆCEPTUM. [367

Honora patrem & matrem, ut bene ſit tibi, & ſis longævus ſuper terram.

Quæ eſt hujus præcepti ſententia?

RESP.

Debemus Deum timere & diligere, ne Parentes & Dominos noſtros contemnamus, neque ad iram commoveamus, ſed honore afficiamus, illis ſerviamus, morem geramus, amore eos proſequamur & magnifaciamus.

V. PRÆCEPTUM.

Non occîdes.

Quæ est hujus præcepti sententia?

RESP.

Debemus Deum timere & diligere, ne vitæ proximi nostri incommodemus aut ægrè faciamus, sed illum adjuvemus & promoveamus in omnibus vitæ & corporis necessitatibus & periculis.

VI. PRÆCEPTUM.

Non mœchaberis.

Quæ est hujus præcepti sententia?

RESP.

Debemus Deum timere & diligere, ut castè & pudicè vivamus in verbis ac operibus & unusquisque suam conjugem amet ac honoret.

368]

VII. PRÆCEPTUM.

Non furtum facies.

Quæ est hujus præcepti sententia?

RESP.

Debemus Deum timere & diligere, ne proximo pecuniam aut bona auferamus, neque falsis mercibus aut impostura ad nos pertrahamus, sed demus operam, ut illius opes conserventur & ejus conditio melior reddatur.

VIII. PRÆCEPTUM.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

Quæ est hujus præcepti sententia?

RESP.

Debemus Deum timere & diligere, ne proximum falsis mendaciis involvamus, prodamus, traducamus, aut infamia aliqua afficiamus, sed illum excusemus, benè de eo sentiamus & loquamur, & omnia in meliorem partem accipiamus & interpretemur.

IX. PRÆCEPTUM.

Non concupisces domum proximi tui.

Quæ est hujus præcepti sententia?

RESP.

Debemus Deum timere & diligere, ne hæreditatem vel domum proxi-

proximi dolo malo captemus, & sub specie juris & recti nostris facultatibus adjungamus, sed potius eum juvemus, ut suas fortunas retineat integras.

X. PRÆCEPTUM. [369

Nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Quæ est hujus præcepti sententia?

RESP.

Debemus Deum timere & diligere, ne à proximo uxorem, servos, ancillas vel pecudes abalienemus, aut abstrahamus, sed eos adhortemur & urgeamus, ut maneant & suum officium diligenter faciant.

Quid autem summatim dicit Deus de his præceptis omnibus?

RESP.

Sic dicit Exod. 20.

Ego DOMINUS DEUS tuus (*a*), sum fortis Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me & custodiunt præcepta mea.

Quæ est horum verborum sententia?

RESP.

Deus minatur pœnam omnibus, qui ista præcepta transgrediuntur & violant. Debemus itaque expavescere & timere iram Dei & nihil contra hujusmodi præcepta facere. Rursus promittit etiam suam gratiam & omnia bona omnibus, qui mandata illa observant. Meritò igitur debemus Deum diligere, & illi confidere, & juxta mandata ejus omnem nostram vitam sedulo & diligenter instituere.

SYMBO-

(*a*) *Exod.* XX. 5. 6.

370] # SYMBOLUM APOSTOLICUM.

Quomodo Paterſamilias id ſuæ familiæ ſimpliciſſimè tradere debeat.

PRIMUS ARTICULUS.
DE CREATIONE.

Credo in DEUM Patrem, omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.

Quæ eſt hujus articuli ſententia?

RESP.

Credo, quòd Deus creavit me unà cum omnibus creaturis, quòd corpus & animam, oculos, aures, & omnia membra, rationem & omnes ſenſus mihi dederit, & adhuc ſuſtentet, adhæc, quòd veſtes & calceos, cibum ac potum, domum, uxorem, liberos, agros, jumenta & omnia bona cum omnibus vitæ neceſſariis, copiosè & quotidie largiatur, me contra omnia pericula protegat, & ab omnibus malis liberet & cuſtodiat, & hæc omnia ex merâ ſuâ paternâ ac divinâ bonitate & miſericordiâ ſine ullis meis meritis aut ullâ dignitate, pro quibus omnibus illi gratias agere, pleno ore laudem tribuere, inſervire, obſequi meritò debeo. Hoc certiſſimè verum eſt.

SECUNDUS ARTICULUS.
DE REDEMTIONE.

Et in Jeſum Chriſtum, filium ejus unicum, Dominum noſtrum, qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus
371] ex Maria Virgine, paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus. Deſcendit ad inferna. Tertia die reſurrexit à mortuis. Aſcendit in cœlos, ſedet ad dextram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus eſt judicare vivos & mortuos.

Quæ eſt hujus articuli ſententia?

RESP.

Credo, quòd Jeſus Chriſtus, verus Deus à Patre ante ſecula genitus, idemque verus homo, natus ex Mariâ Virgine ſit meus

Domi-

Dominus, qui me perditum & damnatum hominem redemit, & ab omnibus peccatis, à morte, à poteſtate Satanæ liberavit, non quidem auro & argento, ſed ſuo ſancto ac pretioſo ſanguine, ſuâque innocente paſſione ac morte, ut ego eſſem totus ipſius & in regno ejus ſub ipſo viverem ac ei ſervirem in perpetuâ juſtitiâ, innocentiâ & beatitudine, perinde ac ipſe à morte ſurrexit, vivit & regnat in æternum. Hoc certiſſime verum eſt.

TERTIUS ARTICULUS.
DE SANCTIFICATIONE.

Credo in Spiritum Sanctum, ſanctam Eccleſiam Catholicam, ſanctorum communionem, remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem & vitam æternam. Amen.

Quæ eſt hujus Articuli ſententia?

RESP. [372

Credo, me propriis rationis meæ viribus Jeſu Chriſto Domino meo fidere aut ad eum accedere & pervenire nullo modo poſſe. Sed Spiritus Sanctus per Evangelium me vocavit, ſuis donis illuminavit, in recta fide ſanctificavit & conſervavit, quemadmodum ſolet totam Eccleſiam in terra vocare, congregare, illuminare, ſanctificare, & in JEſu Chriſto per veram ac unicam fidem conſervare, in quâ Eccleſiâ mihi & omnibus Chriſtianis omnia peccata quotidie benignè remittit, & nos omnes in extremo die à morte ſuſcitabit, ac mihi & omnibus in Chriſtum credentibus vitam æternam dabit. Hoc certiſſime verum eſt.

ORATIO DOMINICA,
Quomodo
Paterfamilias eam ſuæ familiæ ſimpliciſſime tradere debeat.

PATER noſter, qui es in cœlis.

Quæ eſt horum verborum ſententia?

RESP.

Deus amanter nos hâc præfatiunculâ invitat, ut verè credamus, eum noſtrum verum Patrem noſque ejus veros filios eſſe, ut

ut eum confidentiùs pleni fiducia invocemus, quemadmodum videmus, liberos certâ fiduciâ aliquid à parentibus ſuis petere.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Quæ eſt hujus petitionis Sententia?

RESP.

373] Nomen Dei per ſe quidem ſanctum eſt, verùm nos oramus hâc petitione, ut apud nos quoque ſanctificetur.

Qua ratione fit iſtud?

RESP.

Cùm verbum Dei purè ac ſincerè docetur, & nos ſecundum illud, ut filios Dei decet, piè vivimus, quod ut fiat, dona nobis, mi Pater, qui es in cœlis. Qui verò aliter docet, vel vivit, quàm verbum Dei docet, ille nomen Dei inter nos prophanat. Ne autem hoc accidat, tu prohibe, mi Pater cœleſtis.

II. PETITIO.

Adveniat regnum tuum.

Quæ eſt hujus petitionis ſententia?

RESP.

Regnum Dei venit etiam per ſe ſine noſtra oratione, ſed petimus hac precatione, ut ad nos quoque perveniat.

Quâ ratione fit iſtud?

RESP.

Cùm Pater cœleſtis dat nobis ſuum Sanctum Spiritum, qui efficit gratiâ ſuâ, ut ſancto ejus verbo credamus, ac piè vivamus, cùm in hoc tempore, tùm poſtea in æternum.

III. PETITIO.

Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, ſic & in terra.

Quæ eſt hujus petitionis ſententia?

RESP.

Bona ac miſericos Dei voluntas fit quoque ſine noſtra oratione, ſed rogamus hac petitione, ut etiam apud nos fiat.

374] *Quâ ratione fit iſtud?*

RESP.

Cùm Deus frangit ac impedit omne malum conſilium, voluntatem & conatus, qui obſtant, quò minus nomen Dei ſanctificemus,

cemus, regnumque ejus ad nos pervenire possit, ut est diaboli, mundi & carnis nostræ voluntas. Deinde cùm confortat & conservat nos firmiter in suo verbo ac fide usque ad finem vitæ nostræ. Hæc est misericors ac bona ipsius voluntas.

IV. PETITIO.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Quæ est hujus petitionis sententia?

RESP.

Deus dat quidem omnibus panem quotidianum, quamvis non petamus, etiam malis hominibus. At nos precamur hâc petitione, ut agnoscamus hoc beneficium, atque ita panem nostrum quotidianum cum gratiarum actione accipiamus.

Quid autem significat panis quotidianus?

RESP.

Significat omne, quod ad vitæ nostræ necessitatem ac sustentationem pertinet, videlicet cibum, potum, vestes, calceos, domum, aream, agros, pecudes, pecuniam, divitias, probam conjugem, probos liberos, probos servos, probum ac fidum magistratum, bonum Reipublicæ statum, salubrem aërem, pacem, sanitatem, modestiam, honorem, bonos amicos, fidos vicinos & id genus alia.

V. PETITIO.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Quæ est hujus petitionis sententia? [375

RESP.

Petimus hâc precatione, ne Pater cœlestis velit respicere & examinare peccata nostra & propter ista nostram orationem repudiare, quandoquidem nullis rebus, quas petimus, digni sumus, nec quicquam mereri possumus, sed, ut velit nobis suâ gratiâ & bonitate donare omnia, quia quotidie multifariam peccamus & nihil nisi pœnas meremur. Vicissim autem ex corde condonabimus, quicquid in nos peccaverint alii & pro maleficio libenter reddemus beneficium.

VI. PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Quæ

Quæ eſt hujus petitionis ſententia?

RESP.

Deus quidem neminem tentat, ſed tamen petimus hâc petitione, ut ipſe nos cuſtodiat & conſervet, ne Satanas, mundus & caro noſtra nobis imponant & nos à rectâ fide ſeducant, & in ſuperſtitionem, diffidentiam, deſperationem atque alia gravia ſcelera & flagitia conjiciant, &, ut maximè ejusmodi tentationibus ſolicitemur, ne ſuccumbamus, ſed ut tandem vincamus ac triumphemus.

VII. PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Quæ eſt hujus petitionis ſententia?

RESP.

Oramus hâc precatione tanquam in ſummâ, ut Pater noſter cœleſtis liberet nos ab omnibus malis ac periculis, corporis & animæ, bonorum & honorum, &, ut tandem, cùm hora mortis ve-
376] nerit, felicem vitæ exitum nobis largiatur, nosque pro ſua gratuita bonitate ex hâc miſeriarum valle ad ſe in cœlum recipiat,

A M E N.

Quæ eſt hujus vocabuli ſignificatio?

AMEN ſignificat idem, quod *certe*, ut ſcilicet ego ſim certus, ejusmodi petitiones Patri noſtro cœleſti eſſe acceptas atque ab eo exauditas, quia ipſe nobis mandavit, ut ad hunc modum oremus, promiſitque, ſe nos exauditurum eſſe. *Amen*, *Amen*, id eſt, *vere, certe* hæc ita fient.

SACRAMENTUM BAPTISMI,

Quomodo

De eo Paterfamiliâs ſuam familiam ſimpliciſſimè docere debeat.

PRIMUM.

Quid eſt Baptiſmus?

RESP.

Baptiſmus (*a*) non eſt ſimpliciter aqua, ſed eſt aqua divino mandato comprehenſa & verbo Dei obſignata.

Quod

(*a*) Baptiſmi res, aliâs Baptiſmus eſt actio, h. e. ſuperinfuſio aquæ.

Quod eſt illud verbum Dei? Reſponſio.

Ubi Dominus noſter Jeſus Chriſtus dicit Matthæi ultimo *(b)*: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

SECUNDUM.

Quid præſtat aut confert Baptiſmus?

RESP. [377

Operatur remiſſionem peccatorum, liberat à morte & à Diabolo & donat æternam beatitudinem omnibus & ſingulis, qui credunt hoc, quod verba & promiſſiones divinæ pollicentur.

Quæ ſunt illa verba & promiſſiones divinæ?

RESP.

Ubi Dominus noſter JEſus Chriſtus dicit, Marci ultimo *(c)*: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit. Qui verò non crediderit, condemnabitur.

TERTIUM.

Quî poteſt aqua tam magnas res efficere? Reſponſio.

Aqua certè tantas res non efficit, ſed Verbum Dei, quod in & cum aqua eſt, & fides, quæ verbo Dei aquæ addito credit, quia aqua ſine verbo Dei eſt ſimpliciter aqua, & non eſt Baptiſmus, ſed addito Verbo Dei eſt Baptiſmus, hoc eſt, ſalutaris aqua gratiæ & vitæ, & *lavacrum regenerationis in Spiritu Sancto,* ſicut Paulus ad Tit. 3. *(d)* ait: *Secundum ſuam miſericordiam nos ſalvos fecit per lavacrum regenerationis ac renovationis Spiritûs Sancti, quem effudit in nos opulenter per Jeſum Chriſtum, Salvatorem noſtrum, ut juſtificati illius gratiâ hæredes efficeremur juxta ſpem vitæ æternæ. Fidelis hic ſermo eſt.*

QUARTUM.

Quid autem ſignificat iſta in aquam immerſio (e)?

RESP. [378

Significat, quòd vetus Adam, qui adhuc in nobis eſt, ſubinde per quotidianam mortificationem ac pœnitentiam in nobis ſubmergi

gi

(b) *Matth. XXVIII. 19.* (c) *Marc. XVI. 16.* (d) *Tit. III. 5.*
(e) vel aquæ ſuperinfuſio?

gi & extingui debeat unà cum omnibus peccatis & malis concupiscentiis, atque rursus quotidiè emergere ac resurgere novus homo, qui in justitiâ & puritate coram Deo vivat in æternum.

Ubi hoc scriptum est? Responsio.

Sanctus Paulus ad Roman. 6. dicit (*f*): *Sepulti igitur sumus unà cum Christo per Baptismum in mortem, ut, quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.*

DE CONFESSIONE, Quomodo simpliciores de ea erudiendi sint.

Quid est Confessio? Responsio.

Confessio duo comprehendit. Unum est peccata confiteri, alterum est absolutionem sive remissionem à Confessionario sive præcone Evangelii accipere, tanquàm ab ipso Deo, & non dubitare, sed firmiter credere, peccata per illam absolutionem coram Deo in cœlo remissa esse.

Quæ peccata sunt confitenda? Responsio.

Coram Deo omnium peccatorum reos nos sistere debemus, etiam eorum, quæ nobis sunt abscondita, sicut in oratione Dominicâ facimus. Coram ministro autem debemus tantùm ea peccata confiteri (*g*), quæ nobis cognita sunt, & quæ in corde sentimus (*h*).

Quænam sunt ista? Responsio.

Hîc unusquisque examinet vitæ suæ statum secundum
379] decalogum, an pater, mater, filius, filia, dominus, hera, servus sis, an contumax, infidelis, negligens fueris, an aliquem læseris dictis, factis, an furtum commiseris, aut injuriâ, ignaviâ & segnitie damnum alicui intuleris.

BREVIS

(*f*) Rom. VI. 4.

(*g*) in specie, non in individuo. Vide infra p. 380.

(*h*) si ad sublevandam conscientiam nostram id conducere videamus.

BREVIS FORMA CONFESSIONIS PRO RUDIORIBUS.

In hunc modum alloqui debes ministrum verbi:

Reverende & dilecte Domine, rogo te, ut confesſeſſionem meam audias, & mihi propter Deum remiſſionem annuncies.

MIſer ego peccator confiteor coram Deo, me omnium peccatorum reum eſſe, inprimis confiteor coram te, me quidem ſervum, ancillam, &c. eſſe, ſed infideliter ſervire domino meo, non enim feci, non facio, quæ mihi injungit, irritavi & ad maledicendum commovi dominum vel dominam meam, multa neglexi & damno cauſam præbui, &c. in verbis & factis petulantem me præbui, impatiens fui, obſtrepui, &c. ideo doleo, gratiam imploro, emendationem promitto.

Herus aut hera ſic dicant:

INprimis confiteor coram te, me non diligentem fuiſſe in fideli educatione & inſtitutione liberorum & familiæ ad gloriam Dei, blaſphemavi, nomine Dei abuſus ſum, malum exemplum prava loquens & faciens præbui, vicinos læſi, multis obtrectavi, pondera & menſuras violavi, decepi proximum vendendo merces, &c. Et ſi quid aliud contra præcepta Dei in cujusque vocatione occurrit, &c. [380

Si vero quis non ſentit, ſe onerari talibus aut gravioribus peccatis, is non ſit ſolicitus, nec quærat aut fingat peccata, nec ex Confeſſione carnificinam faciat, ſed unum atque alterum peccatum ſibi notum recitet, ut: Inprimis confiteor, me abuſum eſſe nomine divino, verbis impudicis uſum, hoc vel illud neglexiſſe, &c. Sic ſanè quieſcat animus.

Si verò planè nullius tibi conſcius es, (quod propemodum

modum impoſſibile eſt) nullum etiam in ſpecie recites, ſed accipias remiſſionem, facta generali confeſſione, quam coram Deo ad miniſtrum pronuncias.

Reſpondeat autem miniſter: Deus tibi ſit propitius, & confirmet fidem tuam, Amen.

Interroget etiam confitentem: Num meam remiſſionem credis eſſe Dei remiſſionem? Affirmanti & credenti porrò dicat: Fiat tibi, ſicut credis. Et ego ex mandato Domini noſtri Jeſu Chriſti, remitto tibi tua peccata in nomine Patris, Filii, & Spiritus ſancti, Amen. Vade in pace.

Qui vero conſcientias habent afflictas, tentatas mœſtas, eos miniſter pluribus ſententiis ſcripturæ facientibus ad fidei incrementum conſolabitur.

Hæc, quam commemoravimus, tantum eſt puerilis (*m*) & communis forma Confeſſionis pro ſimplicioribus & rudioribus.

SACRAMENTUM ALTARIS,
QUOMODO
Paterfamilias ſimpliciſſime ſuam familiam de eo docere debeat.

Quid eſt Sacramentum Altaris?

RESP.

Sacramentum altaris eſt verum Corpus & verus ſan-
381] guis Domini noſtri Jeſu Chriſti ſub pane & vino nobis Chriſtianis ad manducandum ac bibendum ab ipſo Chriſto inſtitutum.

Ubi hoc ſcriptum eſt? Reſponſio.

Sic ſcribunt ſancti Evangeliſtæ, Matthæus, Marcus, Lucas & ſanctus Paulus:

Dominus

(*m*) h. e. in uſum puerorum,

Dominus noſter Jeſus Chriſtus in eâ nocte, quâ traditus eſt, accepit panem, &, poſtquam gratias egiſſet, fregit, & dedit diſcipulis ſuis, dicens: Accipite, comedite, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in mei commemorationem.

Similiter & poſtquam cœnavit, accepit calicem, & cùm gratias egiſſet, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic calix novum Teſtamentum eſt in meo ſanguine, qui pro vobis effunditur in remiſſionem peccatorum. Hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei commemorationem.

Quid vero prodeſt, ſic comediſſe & bibiſſe?

RESP.

Id indicant nobis hæc verba: *Pro vobis datur & effunditur in remiſſionem peccatorum.* Nempe, quòd nobis per verba illa in Sacramento remiſſio peccatorum, vita, juſtitia & ſalus donentur. Ubi enim remiſſio peccatorum eſt, ibi eſt & vita & ſalus.

Quî poteſt corporalis illa manducatio tantas res efficere?

RESP.

Manducare & bibere iſta certe non efficiunt, ſed illa verba, quæ hic ponuntur: *Pro vobis datur & effundi-* [382
tur in remiſſionem peccatorum, quæ verba ſunt unà cum corporali manducatione caput & ſumma hujus Sacramenti. Et, qui credit his verbis, ille habet, quod dicunt, & ſicut ſonant, nempe remiſſionem peccatorum.

Quis utitur hoc Sacramento digne?

RESP.

Jejunare & corpus ſuum præparare, eſt quidem bona & externa diſciplina. At ille eſt verè dignus ac probè paratus, qui habet fidem in hæc verba: *Pro vobis datur & effunditur in remiſſionem peccatorum.* Qui verò his verbis non credit, aut de illis dubitat, ille eſt indignus ac

imparatus. Quia hoc verbum, PRO VOBIS, poſtulat omninò cor, quod Deo credat.

Quo pacto Patresfamiliâs ſuam familiam formas benedictionis, unam manè, alteram veſperi dicendam, ſimpliciſſimè docere debeant.

Manè cùm ſurgis è lecto, ſignabis te ſigno ſanctæ crucis (*n*), dicens:

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, Amen.

Deinde innitens genibus vel ſtans dicas Symbolum & Orationem Dominicam. His potes & hanc precatiunculam addere:

383]

GRatias ago tibi, mi pater cœleſtis, per Jeſum Chriſtum, Filium tuum dilectum, quòd me hâc nocte ab omnibus incommodis ac periculis conſervatum cuſtodieris. Et oro te, ut me hâc die quoque conſervare, & à peccato & omnibus malis cuſtodire velis, ut tibi omnia mea facta, atque adeò tota vita benè placeant. Quia ego me, meumque corpus & animam, ac omnia in manus tuas commendo, tuus ſanctus Angelus (*o*) ſit mecum, ne diabolus quidquam in me poſſit, Amen.

Poſtea alacriter ad vocationis tuæ operas accedendum eſt cantato Pſalmo, Decalogo, vel alio carmine, quo excitetur cor tuum.

Similiter veſperi, cum confers te cubitum, ſignabis te ſigno ſanctæ crucis, dicens:

In nomine Patris, & Filii, & ſpiritus ſancti, Amen.

Deinde flexis genibus vel ſtans dicas Symbolum & Orationem Dominicam. His potes & hanc precatiunculam addere:

GRatias ago tibi, mi Pater cœleſtis, per Jeſum Chriſtum, Filium tuum Dilectum, quòd me hâc die gratuita

(*n*) ſine ſuperſtitione, quaſi vis quædam ſpiritualis huic cæremoniæ ineſſet, ſaltem in memoriam crucis Chriſti,

(*o*) non præcisè unicus, ſed tota Angelorum Caterva. Numeri hæc enallage eſt.

gratuita misericordia & bonitate tua custodieris, & oro te, ut mihi omnia peccata mea, quæ perpetravi, & quibus offendi te, remittere, & me hâc nocte tua gratia benignè conservare velis. Quia ego me, meumque corpus & animam, ac omnia in manus tuas commendo. Tuus sanctus Angelus sit mecum, ne diabolus quidquam in me possit, Amen.

Atque ita tandem placidè & tranquillè dormiendum est.

[384

Quo pacto Patresfamiliâs suam familiam benedictionem mensæ & gratiarum actionem simplicissime docere debeant.

BENEDICTIO MENSÆ.

Pueri unâ cum familiâ debent complicatis manibus modestiam præ se ferentes ad mensam accedere & sic orare:

OCuli omnium in te sperant, Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.

(*SCHOLION. Benedictio hic significat largam distributionem Dei, qui omnibus animantibus tantum cibi suppeditat, ut inde hilariter & jucundè vivere possint. Hanc benedictionem & lætitiam ac acquiescentiam impediunt solicitudo prohibita, cura, avaritia, tenacitas.*)

Deinde addant Orationem Dominicam, cum oratione sequenti:

Domine Deus Pater cœlestis, benedic nobis & his donis tuis, quæ de tuâ largitate sumimus per JEsum Christum Dominum nostrum, Amen.

GRATIARUM ACTIO.

Sic quoque post cibum sumptum, ad eundem modum modestè complicatis manibus ad mensam assistant & dicant:

[385

COnfitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus, qui dat escam

 omni

omni carni, qui dat jumentis eſcam ipſorum & pullis corvorum invocantibus eum. Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in iis, qui ſperant ſuper miſericordiâ ejus.

Deinde addant Orationem Dominicam cum oratione ſequenti:

Gratias agimus tibi, Domine Deus Pater, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, pro univerſis beneficiis tuis, qui vivis & regnas in ſecula ſeculorum, Amen.

TABULA OECONOMICA,

IN QUA

Proponuntur elegantes quædam ex ſacra ſcriptura ſententiæ, pro omnibus ſanctis ordinibus ac ſtatibus, per quas illi, tanquam propria quadam lectione, ſui officii & muneris admonentur.

EPISCOPIS, PAROCHIS ET CONCIONATORIBUS.

OPortet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, unius uxoris maritum, vigilantem, ſobrium, modeſtum, hoſpitalem, aptum ad docendum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum, ſed æquum,
386] alienum à pugnis, alienum ab avaritia, qui ſuæ domui bene præſit, qui liberos habeat in ſubjectione, cum omni reverentia, non novitium, tenacem fidelis ſermonis, qui ſecundùm doctrinam eſt, ut potens ſit exhortari doctrina ſana, & eos, qui contradicunt, arguere, &c. 1. ad Timoth. 3. *(p)* & ad Titum 1. *(q)*

QUID DEBEANT AUDITORES EPISCOPIS SUIS.

DOminus ordinavit his, qui Evangelium annunciant, *de Evangelio vivere*, 1. Corinth. 9. *(r)* *Communi-*

(p) *1 Tim. III. 1. ſqq.* (q) *Tit. I. 6. ſqq.* (r) *1 Cor. IX. 14.*

municet Doctori in omnibus bonis, is, qui docetur verbo, Galat. 6. (s) *Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in Verbo & doctrina. Dicit enim scriptura: Non obligabis os bovi trituranti.* Et: *Dignus est operarius mercede sua* (t). *Obedite præpositis vestris, & cedite eis. Ipsi enim vigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes, hoc enim non expedit vobis* (u).

DE MAGISRATIBUS.

OMnis anima potestatibus supereminentibus subdita sit. Non enim est potestas, nisi à Deo. Quæ verò sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Itaque quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem restiterint, sibi ipsis judicium accipient. Non enim frustra gladium gestat. Nam Dei minister est, ultor ad iram ei, qui, quod malum est, fecerit, Rom. 13. (x)

QUID SUBDITI MAGISTRATIBUS DEBEANT.

REddite, *quæ sunt Cæsaris, Cæsari* Matth. 22. (y) *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, &c. *Ideoque necessitate subditi estote, non solùm propter iram,* [387 *sed etiam propter conscientiam. Ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem* Rom. 13. (z) *Adhortor primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus pro Regibus & omnibus, qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus, cum*

(s) *Gal. VI. 6.* (t) *1 Tim. V. 17. 18.* (u) *Ebr. XIII. 17.*
(x) *Rom. XIII. 1. sqq.* (y) *Matth. XXII. 21.*
(z) *Rom. XIII. 1. sqq.*

cum omni pietate & gravitate, 1. Tim. 2. (*a*) *Admone illos, Principibus & potestatibus subditos esse,* &c. Tit. 3. (*b*) *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Dominum, sive Regi, tanquàm præcellenti, sive ducibus, tanquam ab eo missis,* &c. 1. Petr. 2. (*c*)

MARITIS.

VIri cohabitent cum uxoribus secundùm scientiam, veluti infirmiori vasi muliebri impertientes honorem, tanquàm etiam cohæredibus gratiæ vitæ, ne interrumpantur preces vestræ 1. Petr. 3. (*d*) *Viri, diligite uxores, & ne sitis amarulenti adversus illas* Coloss. 3. (*e*)

UXORIBUS.

SImiliter, uxores, subditæ sitis vestris viris tanquàm Domino, quemadmodum Sara obedivit Abrahæ, Dominum illum appellans, cujus factæ estis filiæ, dum benefacitis, & non terremini ullo pavore, 1. Petr. 3. (*f*) Eph. 5. (*g*)

PARENTIBUS.

PArentes, ne provocetis ad iram liberos vestros, sed educetis eos per eruditionem & correptionem Domini Eph. 6. (*h*)

388] LIBERIS.

FIlii, obedite parentibus vestris in Domino, nam id est justum. Honora patrem tuum & matrem tuam, quod est præceptum primum in promissione, ut benè tibi sit, & sis longævus in terra, Eph. 6. (*i*)

SERVIS, ANCILLIS, MERCENARIIS, & CÆTERIS AD LABOREM CONDUCTIS.

SErvi, obedite iis, qui Domini sunt secundum carnem cum timore ac tremore, cum simplicitate cordis vestri, tanquàm Christo,

(*a*) 1 Tim. II. 1. sqq. (*b*) Tit. III. 1.
(*c*) 1 Petr. II. 13. 14. (*d*) 1 Petr. III. 7. (*e*) Col. III. 19.
(*f*) 1 Petr. III. 1. sqq. (*g*) Eph. V. 22. (*h*) Eph. VI. 4.
(*i*) Eph. VI. 1. 2. 3.

Christo, non ad oculum servientes, veluti hominibus placere studentes, sed tanquàm servi Christi, facientes, quæ vult Deus, ex animo, cum benevolentia, servientes Domino, & non hominibus, illud scientes, quòd unusquisque, quod fecerit bonum, hoc reportaturus sit à Deo, sive servus fuerit, sive liber Eph. 6. (*k*) & Coloss. 3. (*l*)

PATRIBUSFAMILIAS & MATRIBUSFAMILIAS.

ET vos Domini eadem facite erga illos, remittentes minas, scientes, quòd & vester ipsorum Dominus sit in cœlis, nec personæ respectus sit apud illum, Eph. 6. (*m*) Col. 4. (*n*)

COMMUNI JUVENTUTI.

SImiliter juniores subdite estote senioribus, sic, ut omnes alius alii vicissim subjiciamini. Humilitatem animi vobis infixam habete. Propterea, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet tempore opportuno 1 Petr. 5. (*o*)

VIDUIS. [389

QUæ verè vidua est ac desolata, speret in Deo, & perseveret in obsecrationibus ac precationibus noctu dieque. Quæ vero in deliciis vivit, ea vivens mortua est, 1 Tim. 5. (*p*)

OMNIBUS IN COMMUNE.

DIlige proximum tuum, sicut teipsum. In hoc sermone omnia præcepta summatim comprehenduntur Rom. 13. (*q*) *Et antea omnia fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus,* &c. 1 Tim. 2. (*r*)

Cuique sit inprimis magna sua lectio curæ,
Ut domus officiis stet decorata suis.

Ein jeder lern sein Lection,
So wird es wohl im Hause stohn.

Πᾶς ἰδίην ἀνάγνωσιν ἑοῖς πραπίδεσσιν ἀθρήσας
Οἶκον ἔχει πυκινῶν εὐπορέοντα καλῶν.

CA-

(*k*) *Eph.V.5.sqq.* (*l*) *Col.III.22.sqq.* (*m*) *Eph.VI.9.* (*n*) *Col.IV.1.* (*o*) *1 Petr.V.5.6.* (*p*) *1Tim.V.5.6.* (*q*) *Rom.XIII.9.* (*r*) *1Tim.II.1.*

390]
CATECHISMUS MAJOR D. MARTINI LUTHERI.

Pia, utilis & necessaria præfatio, & fidelis ac seria cohortatio D. M. Lutheri, scripta ad omnes pios, inprimis ad Pastores & Concionatores, ut quotidiè se & alios in Catechismo, tanquam in summâ & ἐπιτομῇ totius sacræ Scripturæ diligenter exerceant & illum fideliter & assiduè Ecclesiæ proponant, &c.

QUod in Concionibus non ipsi solùm Catechismum urgemus, sed alios etiam, ut idem faciant, rogamus obtestamurque, non contemnendas sanè causas habemus, maximè cum videamus, Concionatores & Parochos ipsos hîc utplurimum cessare, contemnentes & officium suum & doctrinam ipsam, idque inde adeo, quòd quidam illorum nimis alta, ut sibi quidem videntur, sapiunt, quidam etiam ipsâ socordiâ ventrisque curâ nihil prius habent, non aliter erga hoc negotium affecti, quàm si ventris solummodò causa parochi & præcones verbi constituantur, nec alia re occupatos esse conveniat, quàm, ut strenuè prodigant consumantque dum vivunt, omnia, perinde, ut sub Papatu consuevere. Ac tametsi omnia, quæ doceri atque prædicari debeant, hoc tempore abundè illis suppetant, dilucideque ob oculos posita sint, tot præclaris ac salutaribus
391] ad hoc editis libris, cumque, ut olim nominare consueverunt, ita nunc reipsa, *sermones per se loquentes, dormi securè, paratos & thesauros* habeant, ita tamen sive inertes, sive etiam perversi quidam sunt, ut hæc scripta

ſcripta nec emere dignentur, nec, ſi empta habeant, intueri ſaltem ac legere velint. Bone Deus, quàm noxium deteſtandumque hoc hominum genus eſt, ventris gulæque mancipia, quos rectius porcis aut canibus quam fidelium animabus præfeceris.

At optandum quidem foret, ut, cùm inutiles laborioſæque demurmurationes precularum canonicarum, ut vocantur, deſierint, harum loco manè meridie ac veſperi aliquot ſaltem paginas vel in Catechiſmo, vel in precationibus, vel in novo Teſtamento evolverent, aut denique aliud quippiam ex Bibliis ſacris ſibi ſumerent, orationemque Dominicam aliquando ad Deum Patrem & ſua & gregis ſui cauſa perorarent, quo tandem videlicet Evangelio, cujus beneficio tot oneribus ac moleſtiis liberati ſunt, vel aliquam rependant gratiam, ſuppudeatque eos, quòd inſtar canum ac ſuum, non aliud ex Evangelio addidicerint, quàm deſidioſam, noxiam ac deteſtandam hanc carnis licentiam. Nam cùm vulgus alioqui nimis frigidè erga Evangelium affectum ſit, & nos etiam, cùm omnia ſumma conamur, aut nihil aut parum efficiamus, quantò minus præclari aliquid ſperandum erit, ſi, quemadmodum ſub Papatu fuimus, ita nunc quoque deſides ac negligentes eſſe cœperimus.

His accedit noxium atque peſtiferum illud malum ſecuritatis & ſatietatis, quod multorum animis jam pridem latenter obrepit, eosque ita inficit, ut ſanctè dejerent, nihil eſſe facilius ipſa Catechiſmi doctrina, adeo etiam, ut, cùm unica lectione illum percurrerint, ſtatim velut ad ſummum provecti atque edocti librum ipſum in angulum aliquem abjiciant, pudeatque eos, quodammodo in manus ſumere denuò. Imo, quod indignius eſt, reperiuntur hodie etiam ex nobilibus quidam

adeo

392] adeo ignobilis animi, ut affirmare auſint, nihil opus eſſe amplius ſive Parochis ſive Concionatoribus, ſed ſufficere libros, ex quibus eadem hæc diſcere quilibet per ſe ac nullo tradente queat. Unde & ipſas Parochias ſtrenuè ac fortiter collabi ac deſolari patiuntur, parochos autem & concionatores tantùm non fame interire ſinunt, perinde ut decet ſtolidos ac inſanos Germanos. Talem etenim populum Germani & habemus & tolerare cogimur.

Ego verò, ut de me ipſo dicam ſcilicet, tametſi Doctor ac Prædicator ſum, non minori, ut opinor, cùm doctrinâ tùm experientiâ præditus, quàm ii, qui tanta de ſe præſumunt & ad tantam ſecuritatem pervenerunt, haudquaquam tamen imitari me pueros pudet, ſed quemadmòdum illos Catechiſmum docemus, ita & ego manè, aut quandocunque vacui aliquid temporis datur, ipſam orationem Dominicam, decem præcepta, articulos fidei, Pſalmos aliquot, &c. mecum ipſe quaſi ad verbum recito. Et quanquam adhuc quotidiè lectionibus & ſtudiis vaco, attamen ne ſic quidem poſſum pervenire, quò cupio, aut præſtare, quæ volo.

Ita fit, ut puerum ac diſcipulum Catechiſmi etiam hodie me profiteri neceſſe habeam, profiteorque libenter. At delicatuli faſtidioſulique iſti vel unica tantum lectione aſſequuntur, ut repente omnes ubique doctores poſt ſe relinquant, ſciantque omnia, nec ullius doctrina aut inſtitutione opus amplius habeant. Imò verò hoc ipſo veluti certiſſimo argumento oſtendunt, quòd nullam prorſus nec ſui officii nec ſalutis populi rationem habeant, ſed contemnant & Deum pariter & verbum ipſius. Nec eſt, quòd ruinam ultrà metuant, cùm jam horrendiſſimum caſum fecerint, quin potius opus illis ſit denuò repueraſcere, ac diſcere pri-

ma

ma literarum elementa, quæ alioqui etiam ipſis calceis (ut dicitur) ſibi protrita eſſe exiſtimant.

Rogo itaque hos ignavos ventres ac præſumtuoſos ſanctos, ut vel propter Deum hoc ſibi perſuaderi patiantur, ſe ad eam eruditionem haudquaquam per- [393 veniſſe, quam ipſi ſibi tribuunt. Deinde, ut nec unquam in animum inducant, ſe Catechiſmi partes omninò omnes perdidiciſſe perſpectasque habere, etiamſi notiſſimæ ac meditatiſſimæ ipſis videantur. Nam, ut maximè demus, eos omnia quàm optimè & perfectisſimè tenere ac ſcire, (quod tamen in hâc vitâ propemodum impoſſibile fuerit) non tamen neque illud prætereundum, multiplicem uſum ac fructum ex eo conſequi, ſi eadem illa rudimenta quotidiè legantur meditandoque & loquendo exerceantur. Nimirum, quòd Spiritus Sanctus adſit huic lectioni, ſermoni ac meditationi, qui ſubinde novos motus excitet, ac majus lumen ſuppeditet, ut quotidie magis magisque hâc doctrinâ afficiamur, ac majus operæ pretium in eâ faciamus, ſicuti & Chriſtus ipſe promittit apud Matthæum cap. 18. *(a)* cum inquit: *Ubicunque duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ero in medio eorum.*

Adhæc nihil eſt efficacius contra Diabolum, carnem & omnes pravas cogitationes, quàm ſi ſedulò tractetur verbum Dei, de eo ſit ſermo & meditatio noſtra, adeò, ut Pſalmus primus eos pronunciet *(b) beatos, qui in lege Dei meditantur die ac nocte.* Nec eſt, quòd thus præſtantius aut odoramentum aliquod efficacius adverſus dæmones habiturum te ſperes, quàm ſi Verbum & præcepta Dei multo uſu tractes, de iis familiares miſceas ſermones, illa canas ac mediteris. Hæc enim verè aqua

(a) *Matth. XVIII. 20.* (b) *Pſ. I. 2.*

aqua illa ſanctificata ſunt, verumque ſignum, quo Satan & fugatur, & quod fugit maximè.

Et, ſi nulla alia utilitas hinc petenda ſit, quàm quòd Satanam & pravas cogitationes depellat, certè vel ſola hæc tanti facienda erat, ut hanc doctrinæ partem libenter diſceres, legeres, meditareris & tractares. Non enim poteſt nec ferre nec audire verbum Dei Satan. Et ipſum Verbum non eſt tale, quales ſunt aniles fabulæ aut carmina Lyricorum, ſed eſt, quemadmodum Paulus (c) ait, *potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* Ac re-
394] vera potentia Dei, quæ Satanam ut maximè affligit & premit, nos verò ſupra modum refocillat & reficit. Et quid multis opus? Si fructum ac utilitatem omnem, quam verbum Dei operatur, enumerare vellem, neque charta neque tempus ſuppeteret.

Vulgò vocant Satanam mille artium opificem, hoc eſt, cujus poteſtas ſit varia ac multiplex. At ipſum Dei ſermonem, qui non ſolùm variam ac multiplicem poteſtatem habet, verùm etiam illum ipſum mille artium artificem cum omni potentiâ & arte ſuâ opprimit & ad nihilum redigit, quo tandem nomine dignabimur? Nimirum non mille tantùm artium, ſed multarum myriadum artificem meritò dixeris. Quare nos quidem, ſi tantam potentiam, tantam utilitatem, tantas vires, tantum denique uſum illius adeò parvi æſtimaremus, præſertim qui Parochi & Concionatores eſſe perhiberi volumus, tùm digni ſanè eſſemus, quibus non ſolùm nullus ſuppeditaretur cibus, ſed qui canibus etiam exagitaremur, præſertim cùm illis omnibus non minus, quam quotidiani panis opus habeamus, ac planè iisdem contra quotidianas ac irrequietas tentationes & inſidias mille iſtius artium artificis carere non poſſimus.

Quod

(c) *Rom. I. 16.*

Quod si neque hæc satis sufficiant ad excitandos commovendosque animos ad diligentem Catechismi lectionem, ipsum tamen præceptum Dei vel solum cogere nos debebat, quod extat Deut. 6. (*d*) ut *præcepta ipsius sedentes, ambulantes, stantes, jacentes, surgentes nunquàm non meditemur, ac velut signum aliquod ob oculos ponamus ac manibus gestemus.* Procul dubio non temere Deus hoc tam severiter & præcipit & exigit. Sed, cùm non ignoret, quæ nos pericula & necessitates urgeant, adhæc, quantâ contentione, assiduitate & pertinaciâ maligni spiritus nullo non momento in perpetuam nostri perniciem sint instructi, voluit, nos contra optimus ille Pater noster cœlestis veluti solidâ & efficaci armaturâ hoc modo paratos atque instructos esse, quò possimus & ignita tela ac pravas pestiferasque illorum aggressiones repellere ac profligare. [395 Sed o stolidos ac insensatos nos, qui, cùm necesse habeamus diversari ac degere inter hostes adeò potentes, nempe dæmones, nihilominus arma nostra contemnamus, desides atque stertentes ea ne aspicere quidem aut ipsorum meminisse sustineamus.

Et quid quæso saturi illi præsumtuosique sancti, Catechismi videlicet doctrinam respuentes ac longè abjectiorem æstimantes, quàm quæ quotidie legi ac disci debeat, aliud agunt, quàm quòd seipsos longè doctiores reputant Deo ipso, omnibus Angelis, Patriarchis, Apostolis & omnibus Christianis? Nam, cùm non pudeat Deum ipsum hæc quotidiè docere, ut qui melius aut præstantius aliquid, quod doceatur, non habeat, eademque illa sæpiùs iteret atque inculcet, novi verò ac alienum ab hac doctrina nihil sibi sumat, addo etiam, cùm omnes sancti nihil nec melius nec

(*d*) *Deut. VI. 6. sqq.*

nec utilius ſciant, quod diſcant, nec unquam ad plenum diſcere queant, an non ſcilicet egregii ac perbelli homines ſumus, quòd, cùm ſemel hanc doctrinam vel legerimus vel audiverimus, in eam perſuaſionem veniamus, quaſi omnia ſciamus, nec ulla amplius nobis opus ſit lectione, adeoque unâ etiam horâ illud perdiſcere poſſimus, quod nec ipſe Deus perdocere potuit, idque, cum jam inde à condito mundo ad finem usque illius idem hoc agat. Denique omnes Prophetæ ac ſancti abundè ſemper habuerint hinc, quod diſcerent, nihilominus diſcipuli perpetuò manſerint, & manere neceſſe habuerint.

Nam illud ſanè certum atque indubitatum eſt, quòd, qui decem præcepta probe norit ac perdidicerit, is totam etiam Scripturam ſciat, ut poſſit in quibuslibet negotiis & caſibus, conſilio, auxilio, conſolatione præſto eſſe, diſcernere ac judicare civiles pariter & Eccleſiaſticas controverſias, ſitque judex omnium doctrinarum, ordinum, ſpirituum, juris & æquitatis, ac, quicquid in mundo eſſe poſſit. Et quid precor totus Pſalmorum liber
396] aliud, quàm meras cogitationes exercitiaque primi præcepti continet? Atqui perſuaſiſſimum habeo, hujusmodi ignavos ventres ac præſumtuoſos ſpiritus ne unicum quidem Pſalmum intelligere, nedum totam ſcripturam. Et interim tamen iidem illi Catechiſmi traditionem contemnunt, qui totius ſcripturæ quaſi quoddam compendium eſt, brevemque illius atque ſummariam deſcriptionem continet.

Quare nunc iterum omnes Chriſtianos obſecro obteſtorque, inprimis vero parochos & concionatores, ne præmaturè Doctores fieri velint, ſeque omnia ſcire falsò ſibi perſuadeant. Nam, ut falſis ponderibus atque menſuris, ita & vanis perſuaſionibus multum decedit,

cedit, cùm ad justum examen exiguntur. Quin potius quotidiè his studiis exerceantur, eademque sedulo inculcent. Adhæc omni cura ac diligentia caveant, ne detestanda contagione securitatis præsumtionisque corripiantur, sed in hoc præcipue incumbant, ut legendo, docendo, discendo, cogitando, & meditando omne tempus consumant, nec antea desistant, donec reipsa compererint, ac certi fiant, quòd Satanam ac mortem perdidicerint *(e)*, doctioresque facti sint Deo & omnibus Angelis ejus. Quod si hanc diligentiam adhibuerint, sanctè ipsis promitto, ac reipsa iidem etiam experientur, quod magnum inde fructum sint consecuturi, & quòd excellentes viros Deus ex ipsis facturus sit, adeò ut ipsi etiam aliquando fateantur, quòd, quo magis Catechismi doctrinam repetunt iterantque, eò minus ipsam apprehendant ac sciant, sed necesse habeant, perpetuò illam discere. Ex qua quidem re fiet, ut tùm demùm veluti esurientibus & sitientibus placere ac sapere illud incipiat, cujus nunc præ nimia saturitate ac fastidio ne olfactum quidem ferre sustinent.

Quod ut fiat, Deum precamur, quò gratiam nobis suam largiatur, Amen.

BREVIS PRÆFATIO. [397

PRæsentis hujus opusculi sermonem haud alio animo elaboravimus, quàm ut esset institutio puerorum atque simplicium. Hinc apud veteres lingua Græca Catechismus dictus est, quæ vox puerilem institutionem (*f*) *significat. Hæc vero cuivis Christianorum necessario debet esse perspecta & cognita, ita, ut si quis hujus cognitionem non habeat, in Christianorum numerum meritò non sit referendus, neque ad*

(*e*) Germanicè: *dass sie den Teufel todt gelehret.*
(*f*) institutionem pro pueris

ad Sacramentorum participationem admittendus. Quemadmodum opifex quispiam manuarius, qui artis aut opificii sui rationem & usum non callet, jure optimo reprobandus, & minimi pretii habendus.

Quapropter pueris articuli ad Catechismum seu puerilem institutionem pertinentes summo studio tradendi sunt, inque ipsis non segniter exercenda eorundem industria. Inde fidelis ac vigilantis patrisfamilias officium exigit, ut per hebdomadam ad minimum semel habito examine liberorum ac familiæ periculum faciat, ac audiens exactè perquirat, quid hisce de rebus intelligant aut didicerint, quibus ignoratis eosdem seriò & graviter eò, ut ista perdiscant, adigat. Probè enim commemini, atque adeò quotidie hoc ipsum usu venire videmus, ut
398] usque adeo tardo atque hebeti ingenio inveniantur homines jamque natu grandiores, quibus hâc de re nihil prorsus compertum fuit, aut etiam hodie teneant, quanquàm nihilo seciùs Sacramentorum nobiscum fiant participes, omnibusque illis utantur, quæ peculiariter Christianis utenda data & instituta sunt, cùm tamen ii, qui Sacramentorum usum sibi vendicant, plus scire, neque non ampliore Christianarum rerum intelligentia præditi atque exculti esse debeant, quam pueri aut novitii scholastici. Cæterum nos pro instituendo vulgo hisce tribus partibus contenti erimus, quæ à priscis usque seculis receptâ consuetudine in Christianismo permanserunt, tametsi perpauca ex his rectè & sincerè tradita sint populo, donec in iisdem probè triti & exercitati evaserint, cùm senes, tùm juvenes, quicunque Christiani esse aut dici contendunt. Sunt autem hæ, quæ sequuntur,

399] # DECEM PRÆCEPTA.

I.

Non habebis Deos alienos coram me.

II.

Non assumes Nomen Domini Dei tui in vanum, quia non

non habebit Dominus Deus tuus inſontem eum, qui aſſumſerit nomen ejus in vanum.

III.

Memento, ut diem Sabbati ſanctifices.

IV.

Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut ſis longævus ſuper terram.

V.

Non occîdes.

VI.

Non mœchaberis.

VII.

Non furtum facies.

VIII.

Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium.

IX.

Non concupiſces domum proximi tui.

X.

Nec deſiderabis uxorem ejus, non ſervum, non ancillam, non bovem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt.

SECUNDO, ARTICULI CHRISTIANÆ FIDEI. [400

Credo in DEUM Patrem, omnipotentem, Creatorem cœli & terræ. Et in Jeſum Chriſtum, filium ejus unicum, Dominum noſtrum, qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria Virgine, paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus. Deſcendit ad inferna. Tertia die reſurrexit à mortuis. Aſcendit in cœlos, ſedet ad dextram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus eſt judicare vivos & mortuos. Credo in Spiritum Sanctum, ſanctam Eccleſiam Catholicam, ſanctorum communionem, remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem & vitam æternam. Amen.

TERTIO, ORATIO, QUAM NOBIS CHRISTUS TRADIDIT IN EVANGELIO.

PATER noſter, qui es in cœlis. Sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, quemadmodum in cœlo, ſic etiam in terra. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Et ne inducas nos in tentationem. Sed libera nos à malo. Quia tuum eſt regnum, & potentia, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

401] HÆc ſunt capita ſummè neceſſaria, quæ cuivis Chriſtianorum primò perdiſcenda ſunt, atque ad verbum recitanda. Sunt autem ad hoc quotidiè aſſuefaciendi pueri, ut, quoties manè è ſtratis ſurrexerint, & ad capiendum cibum acceſſerint, & ſub veſperam iterum dormitum ierint, memoriter recitent, neque ad cibum aut potum admittantur, niſi his omnibus ante diligenter recitatis. Non ſecus boni patrisfamiliâs officium herile exigit cum familiâ, nempe cum ſervis & ancillis agere, neque quemquam in famulitio ſuo perferre, iſta neſcientem aut recuſantem diſcere. Neque enim ullo modo ferendum eſt, ut hominum aliquis usque adeò ferus ſit & barbarus, qui hæc nolit diſcere, cùm in hiſce tribus partibus, ſummatim ac ruditer, & quoad ejus fieri potuit, ſimpliciſſimè comprehenſa ſint omnia, quicquid paſſim in ſacris literis longe lateque tractamus. Etenim ſancti Patres aut Apoſtoli (quicunque tandem illi fuerint) hujusmodi compendio complexi ſunt Chriſtianorum doctrinam, vitam, artem, & ſapientiam, quâ de re loquantur & tractent, aut quid tandem id ſit, quod exerceant.

Perceptis itaque diligenter hiſce tribus articulis, deinceps conſentaneum eſt, etiam nôſſe, quid de Sacra-

mentis nostris dicendum aut sentiendum sit, quæ Christus ipse instituit, nempe de Baptismo & de Corpore & sanguine Jesu Christi. Cumprimis verò refert scire verba Matthæi ac Marci postremis capitibus Evangeliorum relata, quemadmodum Christus ex hoc mundo discedens ultimo munere suos affecerit discipulos, eosdemque à se donatos dimiserit.

DE BAPTISMO.

ITe, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti (*g*). Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero [402
non crediderit, condemnabitur (*h*).

TAntum ex scriptura sacra de Baptismo simplicem Christianum nosse sufficit. Similiter & de secundo Sacramento paucis & simplicibus verbis, nempe ex Pauli prima ad Corinth. Ep. cap. 11.

DE COENA DOMINI.

D*ominus noster Jesus Christus, in quâ nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, deditque discipulis suis & dixit: Accipite & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens: Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine. Hoc facite, quotiescunque biberitis in meam commemorationem* (*i*).

Ita passim quinque partes esse videmus totius Christianæ doctrinæ, quas subinde exerceri, atque ad verbum à pueris exigi & audiri oportet. Neque enim est, quòd speres, juventutem ex solis concionibus ista comprehensuram aut sensibus & memoriæ reposituram. His ergo probe perspectis & cognitis, non incommodè atque intempestivè aliquot etiam Psalmi & hymni in hoc formati & expositi proponi possunt pueris, ut hisce priùs perceptis quasi roborentur & confirmentur, utque hâc ratione juventus scripturæ legendæ & exercendæ assuescat, ac quo-

(*g*) *Matth.XXVIII.19.* (*h*) *Marc.XVI.16.* (*i*) *1 Cor.XI.23.24.25.*

quotidiè majoribus incrementis aucta progrediatur. Sed
403] non in hoc contenti eſſe debemus, ut hæc tantum
verbotenus percipiantur ac recitentur, ſed hoc etiam cu-
ræ tibi ſit, ut juventus ſedulò interſit concionibus, præ-
ſertim iis temporibus, quæ exercendo Catechiſmo deſti-
nata ſunt, ut hæc expoſita audiant, & quid ſingula in ſe
comprehendant, non oſcitantes diſcant intelligere, adeò
ut promptè audita recitare calleant, & interrogati ſcitè
reſpondere queant, nec citra fructum iſta pro concioni-
bus doceantur. Eam enim ob rem nos hanc operam hoc
diligentiùs ſumimus, Catechiſmum ſubinde prædican-
tes, ut hæc juventuti diligenter inculcentur, nullo qui-
dem orationis ſplendore aut apparatu rhetorico, neque
alto ingenii acumine, ſed breviter & ſimpliciſſimè, ut
hoc facilius & fidelius dicta noſtra percipiantur, & tena-
ciùs memoriæ infixa hæreant. Quocirca ſupra memo-
ratos articulos jam nunc ſingulatim tractandos in manus
ſumemus, atque de iis, quantum fieri poterit, neceſſitas
poſtulaverit, ſignificantiſſimè verba faciemus.

PRÆCEPTUM PRIMUM.

Non habebis Deos alienos coram me.

HOc eſt, me ſolum pro Deo tuo habebis ac coles.
Quid vero hiſce verbis ſibi vult, ac quomodo hoc
intelligendum eſt? Quid eſt habere Deum? aut quid eſt
Deus? Reſponſio. Deus eſt & vocatur, de cujus boni-
tate & potentia omnia bona certò tibi pollicearis, & ad
quem quibuslibet adverſis rebus atque periculis ingru-
entibus confugias, ut Deum habere nihil aliud ſit, quàm
illi ex toto corde fidere & credere, quemadmodum ſæ-
penumero à me dictum eſt, quòd ſola cordis fiducia
Deum pariter atque idolum faciat & conſtituat. Quod
ſi fides & fiducia recta & ſincera eſt, Deum rectum habe-
404] bis, contra, ſi falſa fuerit & mendax fiducia, etiam
Deum

Deum tuum falſum & mendacem eſſe neceſſe eſt, ſiquidem hæc duo, fides & Deus unâ copulâ conjungenda ſunt. Jam in quacunque re animi tui fiduciam & cor fixum habueris, hæc haud dubiè Deus tuus eſt.

Quare hujus præcepti ſenſus hic eſt, ut veram cordis fidem atque fiduciam exigat, à vero & unico Deo non aberrantem, ſed illi ſoli conſtanter adhærentem. Idem planè vult dicere: Hoc vide, cures, ut me ſolum Deum tuum eſſe ſtatuas, nec omninò extra me alium quærere coneris, hoc eſt, quarumcunque rerum inopiâ laboraveris, easdem de mea munificentia tibi pollicearis, & apud me quæras, volo. Ac, ubicunque preſſus infortunio adverſa pateris, ad me protinùs opem imploraturus confugito. Ego, ego, inquam, adfluente omnium rerum copia te implebo uberrimè, atque etiam periclitantem ex omnibus malis eripiam. Tantùm hoc cave ſedulò, ne cor tuum ulli alteri apponas, nec ab eo pendeas, nec in eo conquieſcas.

Hoc aliquantò planiùs ac rudiùs, explicandum eſt, ut exemplis ſumtis à contrario rectiùs intelligatur, quid hæc ſibi velint. Equidem permultos videre licet, exiſtimantes, & ſeſe Deum & omnia abunde habere, quando divitiis abundant & opibus, quibus confiſi adeò inſolenter intumeſcunt, adeò conſtanter & ſecure his fruuntur, ut neminis rationem aut reſpectum ullum habeant. Ecce ii quoque Deum habent, ſed cui nomen eſt Mammona, hoc eſt, opus & pecunia, cui totius cordis adhærent fiducia, in quem omnem ſpei ſuæ ſummam collocant, quique omnium communiſſimum in terris idolum eſt. Qui pecunia aut opibus largè inſtructus eſt, ille re ſua probe conſtabilita ſecurum ſe eſſe ſtatuit, animo adeò læto atque interrito, quaſi in medio paradiſo vitam agat omnium feliciſſimam. Contra, qui opibus & pecunia caret, ille animi dubius

405] omnem ſpem abjicit, ac ſi nihil prorſus de ullo Deo vel tantillum ſibi conſtet. Etenim paucos admodum invenias, qui ſint bono animo, quique nihil triſtentur aut conquerantur, ſi deſtituat eos Mammona. Hæc enim rei pecuniariæ cura atque cupiditas humanam naturam ad ſepulchrum usque indivulsè comitatur.

Ita quoque, qui ſpei aut fiduciæ ſuæ ſummam in hoc ſitam habet, quòd cæteros ingenio, eruditione, ſapientiâ, potentiâ, favore, multorum amicitiâ ac dignitate anteeat, ille quoque DEUM habet, ſed non verum illum cœleſtem & unicum DEUM. Hoc inde iterum haud difficulter perſpicitur, quàm confidenter, ſecurè & inſolenter hiſce rebus abundantes agere ſoleant, rurſus quàm deſperanter, quàm abjectè & humiliter, quibus hæc aut non adſunt, aut aliquando caſu fortuito ſubtrahuntur. Quare iterum dico, quòd vera hujus particulæ interpretatio, Deum habere, nihil aliud ſit, quàm habere aliquid, cui cor humanum per omnia fidere ſoleat.

Adhæc conſidera quæſo, quæ nos rerum portenta ſub Papatu horrendâ cæcitate percuſſi admiſerimus. Dolebat alicui denticulus, ille protinus ob honorem divæ Apolloniæ voluntario jejunio carnem ſuam macerabat. Quod ſi in metu erat, ne forte poſſeſſio ſua aliquando conflagraret incendio, protinùs in Laurentii clientelam ac patrocinium ſemet tradebat. Metuebat aliquis contagium peſtilentiæ, illicò nuncupatis votis profectionem ad S. Sebaſtianum aut Rochium inſtituebat, & id genus portenta atque abominationes innumerabiles, quibus fiebat, ut quisque peculiarem divum ſibi colendum eligeret, ad quem preſſus neceſſitate preces fundebat currebatque. Hùc pertinent etiam illi, qui omnem modum hiſce in rebus excedunt, ac cum Diabo-

Diabolo fœdus ineunt, ut eos ampliter ditet, aut amicarum compotes faciat, aut pecus à contagione [406 servet incolume, aut rem perditam restituat, cujus generis sunt incantatores, venefici & magicarum artium periti. Hi enim omnes cordis sui fiduciam aliò collocant, quam in verum Deum, de quo nihil boni sibi persuadent, neque apud illum quæritant quicquam boni.

Ad hunc modum jam haud obscurè intelligis, quid & quantum hoc præcepto exigatur, nimirum totum cor hominis omnisque erga Deum & neminem alium fiducia. Quo pacto enim Deus haberi possit, ipse perfacile æstimare potes, quòd neque digitis apprehendi, nec in marsupium ut moneta condi, nec in cistam ut vasa argentea concludi possit. Ita vero dicitur haberi & apprehendi Deus, quando corde apprehenditur, eique soli hominis animus constanti atque inconcussâ adhæret fiduciâ. Cæterùm corde illi adhærere nihil aliud est, quàm eidem per omnia fidere. Eam ob rem ab omnibus aliis, quæ extra illum sunt, nos conatur divellere atque abstrahere, & ad se solum, cùm unicum illud & immortale bonum sit, attrahere, quasi ad hunc modum diceret: quidquid ante hac è divorum favore ac benevolentia tibi proventurum pollicitus es, aut si quam in Mammona aut aliis rebus spem atque fiduciam reposuisti, omne illud jam tibi certâ persuasione de me pollicere, meque eum esse haud dubitanter existimes, qui tibi laboranti opem laturus sit, teque omnibus rebus amplissimè florentem & abundantem facturus.

Ecce jam habes, quinam verus Dei honos sit & cultus, gratus illi & acceptus, quemque sub æternæ maledictionis pœnâ præstandum præcipit, nimirum, ut cor hominis nullam aliam consolationem, nullam aliam fiduciam sciat, quàm ipsum solum, neque ullo pacto ab

hoc ſe divelli patiatur, ſed potiùs de omnibus, quæ
ſub ſole ſunt, ſemel in periculum veniat, adeoque ipſius
vitæ citius jacturam faciat, quàm ut hunc Deum deſe-
407] rat. Jam viciſſim facilè videbis ac judicabis,
quomodo mundus nihil aliud, quàm falſum Dei cultum
& idololatriam paſſim conſtituerit atque exerceat. Nul-
la enim uspiam fuit usque adeò effera & ferina homi-
num natio, quæ non aliquem Dei cultum conſtituerit
& ſervârit. Omnes enim certatim eum Deum ſibi
colendum delegerunt, ex quo aliquid emolumenti, opis
atque ſolatii ſperaverunt.

Inde videmus Gentiles, quorum prora ac puppis (ut vulgato fertur proverbio) in opulentia, dominatu, imperiis ſita fuit, pro ſummo Deo cumprimis coluiſſe ſuum Jovem. Porrò alii, quorum ſcopus erant divitiæ, tùm proſper rerum ſucceſſus, aut qui ſectabantur voluptates & delicias, Herculem, Mercurium, Venerem aliosque religiosè venerabantur. Mulieres uterum ferentes Dianam ſeu Lucinam ſibi pro numine vendicabant. Atque ita deinceps quisque hunc ſibi Deum venerandum proponebat, ad quem corde & animo ferebatur. Ita Gentilium quoque opinione Deum habere nihil aliud eſt, quàm fidere & credere. In hoc tamen errant & falluntur, quód eorum fiducia falſa & mendax eſt, neque enim ad Deum verum recta tendit aut ordinata eſt, extra quem pro certo conſtat, nullum alium Deum eſſe neque in cœlo, neque in terrâ. Quocirca gentes planè ſuam propriam & effictam perſuaſionem ſeu opinionem & ſomnium, quod de Deo conceperunt, pro idolo ſibimet conſtituunt, ſpemque ſuam prorſus in mere nihilo habent repoſitam. Ea planè omnis idololatriæ eſt ratio. Neque enim in hoc ſolum conſiſtit, ut ſimulachrum aliquod erectum adoretur, ſed in corde potiſſimum latet,

tet, quod alio intentum eſt, opem ac conſolationem apud creaturas, divos aut diabolos quæritans, Deum non curans, ac ne tantillum quidem benignitatis de illo ſibi perſuadens, quòd velit opitulari. Multò minùs credit, Dei liberalitate & munificentiâ ſibi con- [408
tingere, quicquid bonarum rerum uſpiam illi acciderit.

Præter hæc alius adhùc ſupereſt falſus & erroneus Dei cultus, ſummam in ſeſe complectens idololatriam, quam hactenùs ſtrenue exercuimus, & adhuc paſſim in mundo viget ac regnat, in quem omnes religioſorum ordines fundati ſunt, quique ſolam attingit conſcientiam, quæ auxilium, conſolationem & ſalutem quærit ex propriis operibus, tantum ſibi ſumens, ut perversè conetur & temere, velit nolit Deus, in cœlum perrumpere, ſubducens ſecum rationem, quarum fundationum autor extiterit, quantum jejunaverit, quot miſſarum myriadas lectitaverit, &c. ſpem ſuam in hoc reponens atque ferociens, quaſi nihil velit à Deo gratuitò accipere, ſed omnia ſuâ opera ab ipſo conſequi, & abundanter promereri, non ſecus, ac ſi Deus nobis cogatur obnoxius eſſe ſervitio & debito, & nos illius eſſemus Domini. Quid hoc aliud eſt, quàm ex Deo ficulneum ſimulachrum aut pomarium (quod ajunt) Deum facere, ac ſemetipſum pro Deo æſtimare, inque ejus locum ſufficere? Sed hæc acutiora ſunt, quam quæ pueris ac teneræ ætati proponenda ſint.

Cæterum hoc dictum ſit ſimplicioribus, quò hujus præcepti ſenſum probè notent ac retineant, ut Deo ſoli fidamus, de eodem optima quæque nobis polliceamur & expectemus, tanquàm de eo, qui nobis det corpus, donet vitam, largiatur victûs alimoniam, offundat annonam, tribuat membrorum valetudinem, paret defenſionem, conciliet pacem, ac reliqua rerum tempo-

ra-

ralium & ſempiternarum neceſſaria ſuppeditet, ad hæc, qui nos ab omnibus tueatur periculis & infortunio, &, ſi quid adverſi nobis evenerit, à malis nos clementer ſervet & potenter eripiat. Ita ut Deus (quemadmodum abundè dictum eſt) ſolus ille pro certo habendus ſit, cujus bonitate omnia conſequimur, tùm cujus [409 ope & operâ ab omnibus malis eripimur. Atque hinc adeò eſt, ut mea fert opinio, quòd nos Germani usque à majoribus noſtris (præclarius profectò, & pulchrius, quam ulla alia lingua) Deum (*GOtt*) à bonitatis vocabulo (*Gut*) ſermone nobis vernaçulo, vocamus, quippe qui fons perennis ſit, & perpetuo ſcaturiens, affluentisſimis bonis exundas, & à quo omne, quicquid uspiam boni eſt & dicitur, emanat.

Nam, quanquam alioqui multis bonis cumulemur & afficiamur ab hominibus, omnia tamen à Deo data & conceſſa dicuntur, quæcunque ejus juſſu & ordine undequaque percipimus. Majores enim noſtri & omnes, qui in Magiſtratu ſunt, adhæc quilibet erga proximum ſuum, hoc in mandatis à Deo acceperunt, ut omnis generis officia nobis oſtendant & exhibeant, adeò, ut hæc non ab illis, ſed per illos à Deo peculiariter accipiamus, ſiquidem creaturæ tantum manus ſunt, canales, media, & organa, quorum operâ & adminiculo Deus omnia largitur hominibus, quemadmodum matri dat ubera lacte fœcunda, quibus infans lactandus & alendus eſt, & campo ſuam ſegetem & omnia fructuum genera, quibus veſcimur, quorum nullum ulla creatura proprio conatu aut ſtudio creare poteſt aut producere. Quapropter nemo conari debet, ut vel aliquid accipiat vel det, niſi à Deo præceptum fuerit, ut pro Dei munere cognoſcatur, illique pro ſua munificentia, prout hoc præceptum exigit, agatur gratia.

Quam-

Quamobrem & hæc media, videlicet per creaturas bona percipiendi, non ſunt reſpuenda, neque temerariâ præſumtione aliæ rationes & viæ inveſtigandæ, quàm Deus præcipit. Hoc enim non eſſet, à Deo accipere, ſed à ſe ipſo quærere.

Jam quisque apud ſe exactam curam habeat, ut hoc præceptum ante omnia magnifaciat, neque jocum eſſe exiſtimet. Perquire & expiſcare ipſe cor tuum diligenter, & haud dubiè invenies, num ex ſolo [410
Deo pendeat, nec ne. Quod ſi ejusmodi tibi eſt animus, qui mera bona de divina bonitate perſuadere ac polliceri ſibi poteſt, præcipue vero tempore neceſſitatis & inopiæ, adhæc, qui omnia poteſt contemnere, quicquid non eſt Deus, non eſt, quòd dubites, te habere Deum illum verum & unicum. Contra, ſin ex alio quopiam pendet, de quo plus boni & opis ſperat, quàm ab ipſo Deo ſeſe conſecuturum, nec ad illum confugit, ſed potius aufugit rebus minime ſecundis, certum eſt, te à Deo vero alienum eſſe, & idolum aliud habere.

Ut autem videamus, Dei voluntatem non eſſe, ut hoc ſuum præceptum floccipendatur, ſed certò ſtatuatur, ipſum graviſſimè hujus præcepti autoritatem tueri velle, huic ipſi præcepto primùm terribiles & horrendas minas adjecit, ac deinceps amabiles & conſolatorias pollicitationes appoſuit, quæ quoque multoties repetendæ & juventuti etiam atque etiam inculcandæ ſunt, ut haſce imis ſenſibus reconditas tandem memori mente teneant.

PRIMI PRÆCEPTI APPENDICIS EXPOSITIO.

QUia ego ſum Dominus, DEUS tuus, fortis Zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum, qui me oderunt,

&

& faciens miſericordiam in millia his, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.

Quanquam verò hæc verba communiter ad omnia
præcepta referenda ſunt, (ut infra audiemus) ea tamen
huic præcepto, quod aliorum omnium caput eſt, pecu-
liariter adjecta ſunt, propterea, quòd permagni admo-
dum referat, hominem rectum habere caput. Salvis
411] enim rebus capitis, reliquam etiam vitam benè
ſe habere neceſſe eſt, & contra. Jam vero ex his ver-
bis perdiſce, quàm implacabiliter Deus iraſcatur iis,
qui rei cuipiam extra ipſum confidunt, & contrà, quan-
tâ clementiâ & miſericordiâ eos proſequatur, qui ei
ſoli toto corde fidunt & credunt, adeò, ut iracundia ſua
nullum finem faciat ſæviendi in tertiam & quartam ge-
nerationem, & rurſum, ut ſua clementia multis millibus
benefacere non deſinat, ne tam ſecuro ambulemus ani-
mo, nullam noſtri aut harum rerum rationem habentes,
quemadmodum impia illa, planeque ferina corda co-
gitare conſueverunt, non ita multum referre, qua ra-
tione vixerint. Ejusmodi Deus eſt, qui, ſi ab eo diſce-
datur, inultum id non patitur, neque modum aut finem
iraſcendi ſtatuit in quartam usque generationem, donec
omnes funditus extirpentur. Quamobrem vult eſſe
formidini, non contemtui aut ludibrio.

Hoc ipſum multis etiam hiſtoriis & illis memorabilibus abunde teſtatum fecit, cujus rei nobis paſſim Scriptura facit indicium, atque etiamnum id ipſum in dies ſingulos quotidianis experimentis veriſſimum eſſe diſcimus. Siquidem jam inde ab initio omnem idololatriam funditùs extirpavit hujusque gratia cùm gentes, tùm Judæos, ſicut adhuc hodie omnem falſum Dei cultum evertit, ut planè omnibus in eâ permanentibus ſuccumbendum ſit. Quocirca, tametſi tam feroces & poten-

potentes inveniantur Sardanapali & Phalarides, qui ipſos Perſas divitiis ſuperant, quibus ſecurè freti parum curant, iraſcaturne an arrideat Deus, ut, qui iram ejus ſuſtinere ſe poſſe confidant, tamen tandem perniciem non effugient, ſed dicto citiùs & præter omnium expectationem cum tota ſuâ pompa, cui fidebant perperam, peſſum ibunt, velut omnes cæteros periiſſe videmus, qui majori freti potentiâ in utramvis, quod ajunt, aurem dormiebant.

Et ob hos ipſos duros & præfractos homines, [412 qui exiſtimant, Deum, quia ad tempus connivet, eosque ſecurè ſua potentia frui permittit, vel ignarum plane eſſe iſtarum rerum, vel earum cura non affici, tantâ neceſſariò utitur plectendi ſævitiâ, ut neque natorum natos oblivioni poſſit tradere, ut quisque hæc repetens animo, tantam animi ſecuritatem & contemtum emendet, & videat, Deum non jocari. Nam illi ipſi ſunt, quos putat & perſtringit, ita inquiens : *qui me oderunt*, hoc eſt, qui propria freti fiducia inſolenter intumeſcunt atque ferociunt, qui, quicquid pro concione illis dicatur, audire recuſant, qui correpti, ut, priusquam obruantur ſupplicio, flagitioſam vitam emendent, in furorem ac rabiem vertuntur, ut ita omnibus modis iram Dei egregie promereantur, quemadmodum hodie hujus rei certiſſimum documentum in Epiſcopis & Principibus noſtris experimur.

Porrò autem, quantò atrociores & terribiliores hæ ſunt comminationes, tantò potentior eſt promiſſionis conſolatio, nempe, quòd Deus iis, qui ſemet ei totos omni tradunt fiduciâ, miſericordiam ſuam certò oſtenſurus ſit, hoc eſt, omnis generis benefacta exhibiturus, non tantum verò illis ipſis, ſed ipſorum quoque natis, longâ propagatione, in mille usque & iterum mille genera-

nerationes. Hæc, inquam, commovere nos debent & impellere, ut totius cordis noſtri cogitationem omni fiduciâ in Deum jactemus, poſtulantes, ut omnium rerum & temporalium & immortalium fiamus compotes, quando ſumma majeſtas Dei tanta tàm benigne & clementer nobis offert, tàm amanter provocat, adeò ubertim pollicetur.

Quare quisque Chriſtianorum det operam, ut ſibi hæc verba cordi ſint, neque in eam opinionem veniat, ut exiſtimet, hæc dicta eſſe ab homine. Res tua agitur, ſemel enim hîc de ſummâ ſalutis tuæ periclitaberis, ut
413] aut perpetuò ſalvam, felicem & beatam vitam exigas, aut ut perpetuò damnatus Dei inclementiâ omnes calamitates & ærumnas ad inferos non dicendis cruciatibus torquendus exhaurias. Quid verò habebis amplius, aut plus etiam poſtulabis, quàm quòd tam amanter tibi pollicetur, nimirum, ſe tuum eſſe velle cum omni rerum copiâ, ſe tui defenſorem & auxiliatorem in adverſis futurum?

Sed proh dolor, in hoc omnes fallimur, quòd mundus horum verborum nullum verum eſſe credit, neque verba Dei eſſe exiſtimat, videns eos, qui ſuam fiduciam in Deum, & non in Mammonam rejecerunt, omni miſeriarum genere affectos vix vitam trahere, diabolo illis ipſis reluctante & obſtante, ut nihil opum, nihil favoris, nihil dignitatis uspiam conſequantur, imò vitam ipſam ægrè tueantur & obtineant. Contra illi, quorum ſumma ſpes atque fiducia eſt Mammon, ad ampliſſimos dignitatis gradus evecti in ſublimi reſident imperio, potentiâ, favore, dignitate & omni tranquillitate mundo venerandi atque ſpectabiles. Eam ob rem talia verba memoriæ infigenda ſunt, ut huic rerum mundanarum larvæ atque obtutui opponatur. Neque igno-

ignorandum eſt, hæc non poſſe mentiri aut fallere, ſed eſſe & fore veraciſſima.

Jam verò pauliſper retroverſâ cogitatione repete tecum animo, aut alioqui perquire ab aliis, mihique reſponde, quidnam illi, quorum omnis conatus, ſtudium, cura & diligentia tantùm eo deſtinata fuêre, ut immenſas opes per fas atque nefas cumularent atque reponerent, quidnam, inquam, illi tandem effecerint? Haud dubiè invenies, eos omnem luſiſſe & laborem & operam, aut quanquam inæſtimandos theſauros multo ſudore partos accumulaverint, ita tamen evanuiſſe eos ipſos vel cum pulviſculo comperies, ut neque ipſi unquam ex tantis opibus ullam voluptatem perceperint, neque poſtea quidquam ad tertium hæredem [414 pervenerit.

Harum rerum exempla abundè multa omnes ſuppeditabunt hiſtoriæ, & hæc eadem à natu majoribus multarum rerum peritis audies, tantum vide, ut earundem curam & rationem non levem habere digneris.

Pro certo ſane conſtat, Saulem Regem fuiſſe ampliſſimum, ab ipſo Deo in regni adminiſtrationem ſurrogatum, vitæ non improbæ. Sed jam conſecutus imperium, cum à Deo ſuo declinâſſet animo, omnemque ſuam fiduciam in potentiâ, coronâ ac ſceptro ſuo collocatam haberet, ſuccumbendum ac pereundum illi erat funditùs unà cum rebus omnibus, quas poſſederat, adeò ut neque liberorum ſuorum ullus ſuperſtes maneret.

Contra David, infimæ fortunæ homo, erat abjectus & paſtor, fugatus & paſſim actus inſectationibus, ut ubique ferè de vitâ veniret in periculum, attamen à Saulis impetu & inſidiis tutò cuſtodiebatur inque ejus locum Rex creabatur. Oportebat enim hæc verba manere & vera fieri, poſteaquem Deus mentiri neſcit aut fallere. Tan-

tùm vide, ne diabolus & mundus hâc ſuâ ſplendidâ facie, quæ quidem ad tempus durat, ſed profectò umbra aut ſomnio vanior eſt atque incertior, tibi imprudenti imponant.

Quamobrem primi præcepti ſenſum exactè nobis perdiſcendum eſſe ſtatuo, ut videamus, quam Deus nullo modo vanam animi præſumtionem, aut falſam erga aliam rem extra ſe fiduciam tolerare queat. Nec quidquam tantopere à nobis poſtulat, quam certam quandam & indubitatam omnium bonarum rerum de ſe perſuaſionem. Ita, ut rectâ viâ porrò progredientes rebus omnibus, quas Deus largiri nobis conſuevit, non aliter utamur, atque ſutor quiſpiam acu, ſubulâ filoque ſutorio ad conficiendum opus ſuum, quo confecto illa de-
415] ponit, aut, quemadmodum hoſpites diverſorio, ut de conceſſis opibus victum & amictum habeamus, prout diurni victus neceſſitas exegerit, quisque in ſuo ſtatu, in quem divinâ vocatione & ordine conſtitutus eſt, nec quidquam rei noſtrum Dominum aut idolum eſſe permittamus. Et hæc de primo præcepto dicta ſufficiant, quod verbis aliquantò fuſioribus explanandum fuit, quando ſumma & caput totius pietatis in eo vertatur, propterea quòd (ut prædictum) ubi cordi cum Deo bene convenit, & hoc præceptum ſervatum fuerit, cetera omnia apte conſequuntur.

PRÆCEPTUM II.

Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum.

QUemadmodum primo præcepto cor hominis inſtitutum eſt, & fidei ratio tradita, ita hoc ſecundum forâs nos producit, osque ac linguam erga Deum fingit ac format. Primum enim, quod natum è corde ebullit, & progreditur, ſeque oſtendit, ſermo eſt. Itaque, quem-

quemadmodum ſupra reſpondendum docui, quid ſit habere Deum, ita quoque hujus & aliorum præceptorum omnium intelligentiam ſimpliciter comprehendas atque pronuncies, neceſſe eſt.

Interrogatus ergo, quomodo ſecundum præceptum intelligis, aut quid ſignificat, *nomen Dei in vanum ſumere*, ſive eo abuti? reſponde ad hunc modum paucisſimis: Hoc eſt divino abuti nomine, quando Dei nomen quâcunque ratione ad confirmanda mendacia aut alia id genus vitia atque flagitia tuenda uſurpamus. Hinc tantum valet hujus præcepti conſtitutio, ne Dei nomen falſo citemus, aut in os ſumamus, quando cor longè aliter ſibi conſcium eſt, aut rem aliter habere non ignorat, aut omninò aliter ſcire debebat, veluti iis perſæpe ſolet contingere, qui lites in foro & curiâ ſectan- [116
tur & judicia, & altera pars aliquid perfidè abjurat alteri. Neque enim aliâ ratione nomine Dei perindè abutimur, quàm ſi eo ad mentiendum & fallendum turpiter abutamur. Et hic hujus præcepti ſenſus ſit facilimus & ſimpliciſſimus.

Ex his omnibus quivis facilè colligere poteſt, quoties & quàm multifariam divino nomine abutantur homines, tametſi omnes abuſus perſtringere impoſſibile ſit. Ut tamen hæc paucis expediamus, nominis divini abuſus omnium maximè in negotiis conſiſtit & cauſis ſecularibus, illis nimirum, quæ ad rem pecuniariam, opes aut honores pertinent. Sive illud propalam fiat in contentione forenſi, ſive alibi, ubi juratur divini nominis adducto teſtimonio, perjuraturque aut ipſa anima oppignoratur perjurio. Cumprimis vero hoc vehementer locum habet in re connubiali, ubi duo furtim contracto inter ſe matrimonio, tandem cùm ad judices ventum eſt, datam fidem abjurat alter alteri.

Omnium vero maximè hic divini nominis abuſus in rebus viget ſpiritualibus, quæ pertingunt conſcientiam, falſis doctoribus emergentibus, ſuaque mendacia divini verbi loco venditantibus.

Ecce omnibus hiſce rationibus nihil aliud quærunt aut agunt homines, quam ut ſemet divini nominis prætextu exornent perfidè, pravo quodam conſilio juſti eſſe contendentes, ſive illud in mundanis & carnalibus, ſive in ſublimioribus & ſubtilioribus fidei & doctrinæ negotiis fieri ſoleat. Jam in mentientium numerum etiam blaſphematores referendi ſunt, non illi quidem craſſi & impudentes, vulgò noti omnibus, qui nullius prohibiti metu aut reverentiâ nomen Dei ore prorſus illoto, blaſphemo & procaci ſubinde conſpurcant & contaminant (quorum blaſphema impietas non in noſtrâ,
417] ſed carnificis ſcholâ emendanda eſt) verum etiam illi, qui veritatem & verbum Dei propalam contumeliosè lacerant ac Diaboli verbum impudenter & impie eſſe confirmant, de quibus in præſentia amplius verba facienda non ſunt.

Diſcamus itaque hoc loco, diligenterque volutemus animo, quantum interſit, hoc præceptum ſervare aut transgredi, ut omni ſtudio diligentiâque caveamus vitemusque omnem ſacratiſſimi nominis Dei abuſum & contumeliam, tanquam peccatum omnium maximum & peſſimum, quod externe deſignari poteſt. Nam tametſi mentiri & fallere per ſe ſatis grande ſit flagitium, multò tamen gravius illud reddunt, & majori etiam cumulant flagitio, conantes, illud defendere perjurio, ac turpiter mentiendo divino nomine abutentes pro prætextu turpitudinis. Quà ratione fit, ut ex unico mendacio perjurii acceſſione cumulato multiplicia pullulent mendacia.

Eam ob rem Deus huic quoque præcepto ſævam comminationem annexuit, cujus hæc ſunt verba: *Nec enim habebit inſontem Dominus eum, qui aſſumſerit nomen Domini Dei ſui in vanum.* Hoc eſt, nemo hoc impune laturus eſt, ſed pœnas graves dabit blaſphemiæ. Quàm enim inultum non patitur Deus, ſi quis cordis fiducia ab eo diſcedat, tàm impunitum non ſinet, ſi quis pro tuendis mendaciis falſo uſurpet nomen ejus. Sed ô Deum immortalem, quæ tam execranda conſuetudo divinum nomen blaſphemandi omnium hominum animos corripuit? Nam perinde pauci ſunt, qui ſalutifero Dei nomine ad mendacia, vanitatem & omnem iniquitatem ſuam tuendam non abutuntur, quàm illorum, qui ſolum ex animo Deo credunt fiduntque.

Siquidem illa præclara virtus (ſi Chriſto placet) omnibus nobis natura inſita eſt, ut is, qui aliquod admiſit criminoſe flagitium, ſuam turpitudinem ſumma ope celare ſtudeat, ne cujus oculis pateat, aut ali- [418
quis deſignati facinoris ſibi ſit conſcius. Usque adeo enim diſſolutum aut ſui negligentem & deploratæ malitiæ arbitror eſſe neminem, qui perpetrati flagitii ſeſe jactet coram omnibus. Verum nemo non ſtudet peccare clanculum & ſubdole, priusquam palam fiat aut reſciſcant homines. Tùm ſi quis eam ob rem invaditur, aut inſimulatur facinoris, protinus nomen Dei patet injuriis, eſtque obnoxium contumeliis. Hoc enim quisque ſuæ culpæ prætexit, cogiturque nomen illud omnibus modis venerandum è vitiis virtutes, ex ignominia gloriam, è dedecore honores facere. Et hic eſt jam totius mundi communis quidam curſus, quo veluti quodam diluvio omnes regiones orbis terrarum inundant. Hinc noſtris meritis digna quoque præmia capimus, & quod noſtra blaſphemia procaciſſimè quæ-

rimus, hoc nobis plena manu offunditur, nempe pestilentia, motus bellici, annonæ caritas, incendia, aquarum inundationes, degeneres uxores & liberi, perfida familia, & id genus malorum examina innumerabilia. Unde enim tantum calamitatum alioqui nobis eveniret? Adhuc bene magna gratia hæc est, quòd terra nos ferat atque nutriat.

Quamobrem summo studio juventus eò perducenda est & assuefacienda sedulò, ut secundum hoc præceptum unà cum primo reverenter habeat, magnique faciat, proque transgressione protinus emendetur ferulis, posito ante oculos præcepto, & subinde inculcato, ut ita pueri non tantum educentur disciplina & verberibus, sed Dei quoque metu & reverentia coërceantur.

Jam ergo intelligis, quid sit abuti divino nomine, nimirum (ut breviter decurram per capita) quando aut simpliciter pro tuendo mendacio abutimur, aut aliud quippiam, quod non est, sub divini nominis prætextu molimur, quo alterum fraudulenter circumducimus, aut illud blasphemando, execrando, maledicendo, in-
419] cantando ignominiosè usurpamus. Breviter, quâcunque ratione ejus adminiculo perpetrari possunt flagitia.

Ad hæc scitu quoque opus est, quomodo Dei nomine rectè utamur. Hisce enim verbis, quibus præcepit: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*, etiam illud intelligendum nobis proponit, Dei nomine nos etiam rectè & utiliter uti posse. Non enim aliam ob causam nobis revelatum est, quam ut utentibus subinde sit fructuosum & utile. Inde hoc ultro evincitur, quod, cùm hîc præcepto cautum sit, ne mentientes, aut alioqui flagitiose delinquentes, sanctum Dei nomen pravè usurpemus, contra præceptum nobis esse arbitremur, ut eo ad confirmandam veritatem ac reliquas actiones honestas

neſtas utamur. Nempè, quando rectè juramus, cùm aut neceſſitas poſtulat, aut à nobis jusjurandum exigitur. Ita quoque, quando rectè & ſincerè docetur veritas Evangelii. Præterea, quando in neceſſitatibus nomen Dei imploramus, aut idem rebus ſecundis laudamus, & gratias agimus &c. Quæ omnia ſummatim comprehenſa ac præcepta inveniuntur Pſ. 50. (a) *Invoca me in die tribulationis, eripiam te, & glorificabis me.* Omnibus hiſce rationibus verè & ſalubriter divino nomine utimur, atque ita ejus nomen ſanctificatur, quemadmodum in oratione Dominica precamur.

Ita totam hujus præcepti ſummam habes explicatam. Ex hâc intelligentia haud difficulter ad quæſtionem reſponderi poteſt, quæ multorum doctorum non vulgariter torſit & conturbavit ingenia, quamobrem in Evangelio nobis, ne juremus, interdictum ſit, cum pro certo conſtet, Chriſtum, Paulum aliosque ſanctos jurâſſe ſæpenumero? Eſtque breviter hæc ſententia. Equidem nullo modo nobis ad mala jurandum eſt, hoc eſt, ad mendacia, & ubi neque utile, neque neceſſe eſt. Verùm ad bonum & proximi utilitatem licet nobis jura- [120
re. Eſt enim opus valde bonum, quo Deus laudatur, veritas & juſtitia confirmatur, mendacium refellitur, homines diſſidentes in concordiam rediguntur, obedientia exhibetur, & lites componuntur. Nam Deus ipſe hîc intervenit, ſegregans juſtitiam ab injuſtitia, ac bonos malosque disjungens. Quòd ſi alterutra pars malitioſè perjurat, jam judicii ſententia pronunciata eſt, quòd pœnam & ſupplicium perjurii non ſit effugitura. Et ſi fieret, ut ad tempus ſupplicii irrogatio protraheretur, nihil tamen illi cadet ex ſententia, ita ut quicquid perjurio lucri fecerunt, ſub manibus ſenſim evaneſcat, nec unquam eâ re ex animo læti fruantur. Hoc

(a) *Pſ. L. 15.*

Hoc ipſum ego non obſcuris argumentis in benè multis expertus ſum, qui poſteaquam connubii fidem promiſſam abjurârunt, nunquam vel horulam jucundam habuerunt, aut ſaltem dieculam incolumi fuerunt valetudine, atque ita pariter & corpore & animo, bonis etiam amiſſis, calamitosè perierunt.

Quapropter etiam atque etiam hortor & moneo, ut maturè pueros properemus monitis deterrere, & verberibus compeſcere, ne aſſueſcant mendaciis, potiſſimum verò, ne ad hæc confirmanda Dei nomen citent & adducant. Ubi enim ea jurandi licentia pueris impune permittitur, nulla ſpes ampliùs ſupereſt ullius bonæ frugis ab illis expectandæ. Quemadmodum hodie videmus, ut ego exiſtimem, mundum nunquam fuiſſe deteriorem, & perditis moribus corruptiorem, quàm nunc eſt, quando ne facies quidem ullius Reipublicæ benè inſtitutæ, nullum obedientiæ & fidei amplius ſupereſt veſtigium, verum omnia deploratiſſimis hominibus, qui nullo modo frenari aut coërceri poſſunt, & in quibus docendis & objurgandis & oleum (quod ajunt) periit & opera, omnia ſunt refertiſſima. Quæ omnia divinæ iræ & ſupplicii argumenta ſunt certiſſima, quo nos ob-
421] ruit propter procacem & temerariam hujus præcepti transgreſſionem.

Secundo viciſſim eò alliciendi & aſſuefaciendi ſunt pueri, ut Dei nomen reverenter colant, & ſemper in ore habeant in omnibus, quicquid uspiam illis queat occurrere aut accidere. Hic enim rectus nominis divini cultus eſt, ut de eo omnem nobis omnium malorum levationem & conſolationem polliceamur, eamque ob rem illum imploremus, ita ut cor prius (ſicut ſupra diximus) per fidem Deo ſuum honorem tribuat, deinceps vero os honorificâ confeſſione idem faciat.

Atque

Atque hæc divini nominis invocandi consuetudo vehementer salutaris est & utilis ac cumprimis efficax adversus diaboli insidias, quas semper nobis molitur improbus, omnes adoriendi & invadendi occasiones venans & captans, quibus nos in peccatum & dedecus, in calamitates & ærumnas præcipitet. Sed perinvitus audit divini nominis implorationem, neque diu cunctatur aut cessat, ubicunque ex animo sacratissimum Dei nomen invocari perceperit. Et profectò multiplicibus & horrendis casibus atque periculis sæpenumero ex improviso obrueremur, nisi Deus per nominis sui invocationem nobis in tempore ferret suppetias. Ipse propriis experimentis hoc verissimum esse didici, non raro improvisum & terribilem aliquem casum aut cladem in ipsa nominis Dei invocatione in melius fuisse commutatum, ac nihil damni dedisse. Ut Diabolo ægre faceremus, (inquam) hoc sacrum nomen semper in ore habendum esset, ne, quemadmodum cupit, nocere nobis possit & incommodare.

Eodem & conducit, si assuescamus, quotidie nos & corpore & animo Deo commendare, inque ejus tutelam ponere uxorem, liberos, familiam, &, quicquid rerum possidemus, adversus omnes casus & pericula. Unde etiam consecratio mensæ & gratiarum actio [+22 aliæque nocturnæ & matutinæ benedictiones in usu permanserunt. Præterea puerorum illud exercitium, ut sese cruce vel precatiuncula muniant, audita re aliqua terrifica & horribili, dicentes: Custodiat nos Deus Pater, Auxiliare Domine Jesu Christe, aut tale quippiam. Ita quoque, si cui præter spem aliquid boni contigerit, quantulumcunque tandem sit, ut dicat: Deo sit laus & gratia, cujus munificentia hoc mihi obtigit, &c. Quemadmodum quondam pueri parentum monitu con-

ſueverunt, divum Nicolaum & jejunio honorare & precibus invocare. Hæc, inquam, ſi fierent, Deo multò eſſent gratiora & acceptiora, quam ulla vita monaſtica, aut fucata Carthuſianorum ſanctimonia.

Ecce ad hunc modum juventus puerili quâdam ratione, & per Jeſum in timore & cultu Dei educari poſſet, ut primum & ſecundum præceptum aſſiduo quodam fervore in continuo verſarentur exercitio. Inde alicujus bonæ frugis aut indolis aliquando exorſuræ & immenſum fructum parituræ ſpes eſſet, ut tales enaſcerentur homines, à quibus in totam patriam emanare poſſet utilitas. Et hæc ipſa quoque vera eſſet puerorum educandorum ratio, quando gratiâ quâdam & voluptate eorum animi flecti poſſunt. Nam qui tantùm plagis & ferulis evincendi & cogendi ſunt, hi mox ſub initium deplorata ac deſperata ſunt indole, ac licet omnis diligentia, cura & opera in formandis ipſis adhibeatur, & quaſi ſummum obtineatur, tamen tantiſper tantummodo oderunt peccare, donec plagarum ac ferulæ formido eorum oculis & animo obverſatur.

Hæc vero educationis ratio in corde agit radices, ut Deum plus metuant, quam ut ferulam aut fuſtem perhorreſcant. Atque hæc juventutis cauſa tam ſimpliciter dico, ut vel tandem in animum penetrent, ibique radices agant. Nam, cùm pueros doceamus, cum iis-
423] dem nobis quoque balbutiendum fuit. Ita quidem divini nominis abuſum præcavimus, & rectum uſum tradidimus, qui non tantum in verbis, verum multo magis in exercitio & vita debet conſiſtere, ut ſciamus, hunc Deo ſumme placere, quem etiam tàm munificè remuneraturus eſt, quàm horrende in abuſum ſui nominis animadverſurus eſt.

PRÆCEPTUM III.

Memento, ut diem Sabbati sanctifices.

SAbbatum ab Hebraica dictione, *Sabbat*, nominatum est, quod propriè *feriari*, hoc est, à labore otiosum esse significat. Hinc dicere solemus, feriari seu vacare à labore, & Sabbatum sanctificare. Jam Deus in veteri testamento diem septimum elegit, eundemque feriis & otio destinavit, & præ omnibus aliis sanctificandum præcepit. Ejus itaque externæ quietis gratiâ Judæis hoc præceptum constitutum est, ut ab externis & manuariis operibus quiescentes indulgerent otio, quo & homines & pecora alterna quadam requie vires repararent, neque assiduo labore debilitati absumerentur. Quanquam postea nimis arctè suas ferias colebant, ac vehementer iis abutebantur, adeò, ut in Christo quoque ea opera damnarent & calumniarentur, quæ ipsi quoque diebus festis faciebant, ut passim legitur in Evangelio. Quasi verò hæc esset hujus præcepti perfecta completio, si nullum prorsus externum opus manibus conficeretur, cum tamen ejus hæc nunquam fuerit sententia, sed potiùs hæc, ut diem festum sive Sabbatum sanctificarent, quemadmodum in sequentibus latius audituri sumus.

Quamobrem hoc præceptum, quantum ad externum & crassum illum sensum attinet, ad nos Christianos non pertinet. Est enim externa quædam res, sicut omnes aliæ veteris Testamenti constitutiones, certis qui- [424 busdam ritibus, personis, temporibus & locis destinatæ, quæ omnes jam per Christum liberæ factæ sunt.

Cæterum, ut hinc Christianum aliquem intellectum hauriamus pro simplicibus, quidnam Deus hoc in præcepto à nobis exigat, ita habe: nos dies festos celebrare, non propter intelligentes & eruditos Christianos, hi enim

enim nihil opus habent feriis, verùm primo etiam corporalis cujusdam cauſæ & neceſſitatis gratia, quam & natura docet & exigit, nimirum, communis multitudinis gratia, ſervorum, ancillarum, qui per totam hebdomadam laboribus ſervierunt, ut & ipſi diem habeant, qua ab operibus reſpirantes, ſemet ex labore reficiant, & corpora feſſa quiete firmare queant.

Deinde eam ob rem potiſſimum, ut die Sabbati, quando aliâs ei rei vacare non licet, otium & tempus ſumatur cultui divino ſerviendi, ita, ut conveniamus ad audiendum & tractandum Dei verbum, ac deinceps Deum hymnis, Pſalmis, Canticis & precibus laudemus.

Sed hoc, inquam, apud nos non perinde certis temporibus, ſicut apud Judæos, alligatum eſt, ut ei rei hic aut ille dies dictus aut præſtitutus ſit: nullus enim dies altero eſt melior aut præſtantior: verum hæc quidem quotidie fieri debebant, ſed, quando multitudo præpedita negotiis intereſſe nequeat, ad minimum unus aliquis dies per hebdomadam huic rei ſerviendæ eligendus eſt: porrò autem, cum à majoribus noſtris ad hoc dies Dominica ordinata ſit: non eſt immutanda temere hæc innoxia veterum conſuetudo jam recepta, ut unanimis conſentiens ordo conſiſtat, ne quis ſua non neceſſaria innovatione conturbet omnia.

Hujus ergo præcepti hic ſimplex ſenſus eſt, quando aliâs dies feſtos agimus, ut haſce ferias verbo Dei diſcendo deſtinemus, ita, ut earundem dierum proprium
425] munus ſit, officium concionandi, & hoc juventutis & multitudinis inſtituendæ gratia, neque tamen tam arcte & ſuperſtitioſe colantur feriæ, ut earum gratia labores, qui vitari & intermitti non poſſunt, interdicantur.

Quare

Quare interrogatus, quid ſit, Sabbatum ſanctifices? reſponde: Sabbatum ſanctificare, idem eſt, quod Sabbatum ſanctum habere. Quid ergò eſt, Sabbatum ſanctum habere? Nihil aliud, quàm ſanctis verbis, operibus & vitæ vacare. Siquidem hic dies pro ſe non opus habet ſanctificatione, jam enim inde ab initio creationis à ſuo Conditore ſanctificatus eſt. Hoc autem Deus à te contendit, ut tibi ſit ſanctus. Ita fit, ut tui gratia ſanctus aut prophanus reddatur, quatenus tu in eo ſanctis aut prophanis operibus vacaveris. In quo ergo Sabbati ſanctificatio ſita eſt? Sanè profectò non in hoc, ut poſt fornacem compreſſis (quod ajunt) manibus ſedeas, aut nullum externum opus opereris, aut corona florea caput cingas, aut veſtitu ſplendidiore te exornes, ſed, ut dictum eſt, verbum Dei tractes, inque eodem, emendata in melius vita, temet exerceas.

Et profecto nobis Chriſtianis ſubinde tales agendæ eſſent feriæ, tantumque ſacris rebus vacandum & incumbendum, hoc eſt, quotidie verbum Dei exercendum, & in ore ac corde ferendum. Verum, quia non omnibus, ut diximus, & tempus & otium ſuppetit, certis aliquot per hebdomadam horis pro juventute aut ad minimum die quopiam pro tota Eccleſia utamur oportet, ut tantum huic rei intenti ſimus, neque aliud, quam decem præcepta, Symbolum fidei & orationem Dominicam exponendam & diſcendam proponamus, atque ita totam hanc vitam noſtram ad divinorum verborum amuſſim & regulam inſtituamus. Quocunque ergò tempore iſta communi & unanimi conſenſu tractantur & exercentur, ibi profectò rectum celebratur Sabbatum. Sin non, neque Chriſtianorum Sabbatum di- [426
cendum eſt. Quippe ferias & otium agere noverunt etiam ii, qui à Chriſto omnique pietate ſunt alieniſſi-

mi.

mi. Quemadmodum videmus, totum illud examen & otioſam ac mollem turbam religioſorum noſtrorum, qui quotidiè in templis ſtantes cantillant & ſtrenuè tinniunt, boant & vociferantur, ſed nullum ſanctificant hac ſtentoreâ vociferatione & lupino illo ululatu ſuo Sabbatum. Neque enim ullum Dei verbum docent aut exercent, ſed plane diverſum & contrarium & doctrina & vita exprimunt.

Siquidem Dei verbum unicum illud ſacrum eſt, quod omnes res ſacras longè lateque ſanctitate præcellit & exuperat, imo potius unicum illud myſterium, quod nos Chriſtiani & ſcimus & habemus. Nam, tametſi omnes omnium ſanctorum reliquias & oſſa in acervum cumulata poſſideremus, aut in univerſum omnes ſacras veſtes haberemus, nihil tamen inde emolumenti caperemus aut ſentiremus auxilii. Sunt enim res mortuæ, neminem ſanctificare valentes. Verùm enim verò Dei verbum theſaurus ille & gaza eſt pretioſiſſima, quæ omnia ſanctificat, cujus adminiculo etiam ipſi ſancti omnes ſanctimoniam conſecuti ſunt. Jam, quacunque hora verbum Dei docetur, prædicatur, auditur, legitur, conſideratur, aut repetitur memoriâ, ea, hujus tractatione, audientis perſona, dies & opus ſanctificatur, non externi quidem operis gratia, ſed propter verbum, quo omnes nos ſancti reddimur & efficimur. Quocirca nunquam non dico, omnem vitam & opera noſtra verbi Dei ductu & auſpicio gubernari debere atque inſtitui, ſi volumus, hæc Deo placere & ſancta eſſe, quod ſi fit, conſtat hujus præcepti fervere efficaciam & plenitudinem.

Contra, quæcunque res aut opera extra Dei verbum feruntur & inſtituuntur, hæc coram Deo prophana ſunt
427] & immunda, quamlibet tandem præclara & ſplendida,

dida, etiamſi meris ſacris divorum reliquiis eſſent exornata. Cujus generis ſunt ficti atque excogitati religioſorum ordines, verbum Dei prorſus ignorantes, & ſanctitatem ex propriis operibus quæritantes. Quare ita habe, hujus præcepti vim atque virtutem non conſiſtere in otiando, ſed in ſanctificando, ita, ut hic dies præcipuum aliquod ſanctarum rerum exercitium habeat. Nam reliqui labores & exercitia propriè non dicuntur ſancta exercitia, niſi homo priùs ſanctus fuerit. Hîc verò ea fieri debent opera, per quæ homo ipſe ſanctus fiat, id quòd ſolum, ut dixi, verbo Dei fieri poteſt. Ad quod etiam fundata & conſtituta ſunt certa loca, tempora, perſonæ, & totus externus Dei cultus, ut hæc propalam aſſiduo uſu exercitata ferveant.

Cùm itaque tanti momenti ſit verbum Dei, ut citra hujus tractationem nullas ferias ſanctas eſſe certum ſit, ſcire debemus, Deum hoc præceptum ſevere atque adeò ſerio conſervari velle, ſuppliciumque de his omnibus eſſe ſumturum, quotquot verbum ejus protervè contemnunt, aut audire & diſcere recuſant, eo præſertim tempore, quod huic audiendo & diſcendo deſtinatum eſt.

Quare adverſus hoc præceptum peccant non tantùm ii, qui contumelioſis operibus abutuntur Sabbato, idemque irreligioſis profanant, ut illi, qui dediti avaritiæ, aut prava rapti libidine, verbum Dei non audiunt, aut in tabernis vinariis poculis ac gulæ indulgentes ferinam atque ſuillam vitam exigunt, verùm etiam illi, qui perinde verbum Dei audiunt, tanquàm fabulam quandam & commentum anile, tantùm pro more ac uſitata quadam conſuetudine auditum accedunt, intrantes atque exeuntes, jamque anno elapſo ne pilo doctiores aut meliores facti ſunt. Hactenus enim

hæc

hæc apud homines inveteravit opinio, ut exiſtimarent,
428] per omnia ſatisfactum eſſe Sabbato, ſi die Dominico Miſſa ac Evangelium audiretur. Cæterum verbum Dei nemo admodum requiſivit, quemadmodum nemo quoque præſto fuit, qui illud ſincere docuiſſet. Jam verò, poſteaquam tanti theſauri facti ſumus compotes, quo major aut amplior nullus reperiri poteſt, abuſum nequaquam tollimus, ſed ſinimus quidem nobis multa prædicari, ac nos moneri ſedulò, cæterum nulla gravitate, animique conſtantiâ & curâ audimus.

Scias itaque, non tantùm referre, ut audias, verùm multò magis etiam, ut auditum Dei verbum perdiſcas & cuſtodias. Neque in eam venias opinionem, ut hæc tecum cogites, in tuâ voluntate ſitum eſſe, aut non ita multum referre, audias nec ne, ſed præceptum Dei eſſe, qui aliquando auditi à te verbi ſui rationem tecum initurus eſt, quomodo illud didiceris, audieris, aut quàm reverenter habueris. Pari quoque ratione objurgandi ſunt illi delicati & faſtidioſi ſpiritus, qui, ſimul atque unam & alteram concionem audierunt, protinus ſaturi ſunt, correptique nauſea verbum faſtidiunt, utpote, qui ipſi illud probè calleant, nec egeant magiſtro aut doctore ampliùs. Hæc enim verbi Dei nauſea & faſtidium ipſum illud peccatum eſt, quod inter mortalia peccata hactenus numeratum eſt, diciturque ἀκηδία, hoc eſt, ſocordia & tædium, odioſa profectò & damnoſa peſtis, quâ Diabolus hoc tempore multorum perſtringit pectora, ut nos oſcitantes opprimat, ac verbum Dei iterum nobis clanculum ſubtrahat.

Hoc enim tibi prædictum ſit, quanquam verbi divini omnium eſſes ſcientiſſimus, omneſque reliquos hujus anteires cognitione & magiſterio, quotidiè tamen in Satanæ poteſtate & regno poſitus es, diu noctuque non deſi-

deſinentis tibi machinari perniciem, ut in corde tuo incredulitatem excitet, teque malis cogitationibus adverſus priora & omnia præcepta incendat. [429
Quare omnibus modis neceſſarium eſt, ut verbum Dei in promtu habeas, & quod dici ſolet, in numerato, hoc eſt, in corde, in ore, in auribus. Quieſcente autem corde, nec verbo Dei perſonante, impreſſionem facit, ac priùs, quam animadvertamus, damnum dedit. Contra, ea vis & virtus verbi eſt, ut, ubi ſeria quadam animi agitatione revocatur in memoriam, aut auditur & tractatur, nunquam ſine fructu evaneſcat, ſed ſubinde novâ quâdam intelligentiâ, voluptate ac devotione auditorem afficiat, retineat ac excitet, pectusque & cogitationes purificet. Neque enim verba ſunt putrida aut emortua, ſucco & vigore carentia, ſed plane viva & efficacia. Adhæc, ſi nulla alia utilitas aut neceſſitas ad crebrò & diligenter audiendum Dei verbum nos provocaret, tamen hæc una ſatis vehemens eſſe debebat, quæ merito omnes nos excitaret, quòd verbi divini tractatione dæmon fugatur & abigitur, & hoc præceptum impletur, Deoque acceptius eſt ſui verbi exercitium, quam omnia alia ſplendida hypocritarum opera.

PRÆCEPTUM IV.

HActenus tria priora præcepta didicimus, quæ erga Deum ſervanda nobis tradita ſunt. Primum, ut ei ex toto corde fidamus, eum per omnem vitam noſtram metuamus & diligamus. Deinde, ut ejus ſancto nomine nequaquam ad mendacia aut ullam aliam nequitiam tuendam abutamur, ſed idem ad laudem DEI, ac utilitatem & ſalutem proximi atque etiam noſtram uſurpemus. Tertio, ut diebus feſtis verbum Dei diligenter audiatur & exerceatur, ut tota vita noſtra ad ejus gnomonem & regulam non diſ-

crepante amussi respondeat. Sequuntur nunc deinceps reliqua septem præcepta, quæ erga proximum nobis conservanda sunt, quorum primum & summum hoc est:

430] Honora partem tuum & matrem tuam, ut sis longævus super terram.

Hunc parentum statum & ordinem Deus præcipuè hoc ornavit elogio ante omnes alios, qui sub ipso sunt, status & ordines, ut non simpliciter præcipiat, parentes esse amandos, sed honorandos. Nam erga fratres, sorores & proximum in genere nihil ampliùs præcipit, quam amore prosequendos esse, ita, ut parentes ab omnibus aliis, qui in terra agunt, segreget, juxtaque se collocet. Est enim honor res amore multis modis sublimior, utpote, quæ non tantum amorem in se complectatur, verùm etiam singularem quandam modestiam, humilitatem & reverentiam, quæ cuidam quasi majestati hic occulte habenda sit. Neque tantùm exigit, ut amanter & cum honore parentes compellemus, sed omnium maximè, ut & corpore & animo ita nos geramus, exhibeamus, ut in existimatione magni apud nos sint, ac post Deum pro summis ac maximis inter homines intueamur. Cui enim non simulate, sed ex animo honorem dare volumus, hunc profectò maximi pretii hominem esse existimemus oportet.

Necessarium ergo est, ut pueris hoc identidem inculcetur, ut parentes suos Dei loco revereantur, atque in honore habeant, itaque secum animo cogitent, quòd quanquam tenues, egeni, imbecilles, deficientes & morosi sint, nihilominus parentes sint, ab ipso Deo sibi dati. Nam conditionis aut defectus gratiâ debito honore privati non sunt. Quare parentum personæ intuendæ non sunt, sed Dei voluntas consideranda, ita jubentis & ordinantis. Alioqui coram Deo omnes quidem pares sumus,

ſumus, ſed nos inter nos hoc diſpari & ordinato diſcrimine non poſſumus non diſcrepare. Quamobrem à Deo præceptum eſt, ut mihi tanquam tuo patri dicto ſis audiens, egoque imperium in te obtineam.

Diſce ergo ſub initium, quinam honor pa- 431]
rentibus habendus ſit, hoc præcepto exactus, nimirum ut præ omnibus rebus reverenter habeantur, & tractentur benefice, veluti maximus & pretioſiſſimus in terris theſaurus.

Deinde, ut parem quoque in verbis humanitatem & modeſtiam à nobis ſentiant, ne acerbe eos invadant liberi, neve cum iisdem agant elate & ferociter, ſed illis de ſuo jure nonnihil concedant, & taceant, etiamſi nonnunquam modum exceſſerint.

Tertiò, ut idem quoque opere comprobent, hoc eſt, amore & officiis corporis & fortunæ talem honorem habeant, ut eos ſublevent obſequio, juvent munifice, eorundem non difficilem curam habeant, ubi jam conſenuerint, ac per ætatem viribus deſtituti langueſcere cœperint, aut ad egeſtatem redacti fuerint. Atque hæc omnia humanitatis officia non ſolùm libenter & benevolè decrepitis parentibus, ſed cum omni etiam humilitate & reverentia, tanquam coram Deo inſpectante fiant, præſtanda ſunt. Qui enim novit, cujusmodi exiſtimationem de parentibus in corde circumferre debeat, ille non patietur, eos laborare penuriâ, aut fame ac ſiti contabeſcere, ſed eosdem ſupra juxtaque ſe collocatos faciet diſcumbere, illisque de fortunulis ſuis, quidquid habebit, non gravatè impertiet.

Deinde vide quæſo, & attende animum, quàm magna & ſancta opera hîc liberis propoſita ſint, quorum, proh dolor! nullus eſt reſpectus, ſed quæ planè negliguntur, nec quisquam eſt, qui animadvertat, hæc à Deo

eſſe præcepta, aut Dei verbum eſſe & Scripturæ ſacræ documenta. Quod ſi enim alterutrum horum æſtimatum eſſet ab hominibus, quivis ex hoc facile potuiſſet colligere, ſanctos quoque oportere eſſe homines, qui ſecundùm horum verborum præſcriptum viverent. Neque monaſticam vitam inſtituere, aut religioſorum
432] perverſos ordines invenire neceſſe fuiſſet, ſed quivis puer in hoc præcepto manſiſſet, potuiſſetque qu etam & ſalvam erga Deum obtinere conſcientiam, ac dicere: Si mihi bona ac ſancta facienda ſunt opera, nullum ſcio præſtantius, quàm ut parentibus meis omnem honorem & obedientiam exhibeam, quando Deus hoc ipſum mihi faciendum tantopere præcepit. Quidquid enim Deus præcepit, neceſſariò multò debet eſſe nobilius & præſtantius, quam omne illud, quidquid nos ipſi comminiſcimur. Et, cùm non ſit alius ad inveniendum magiſter, cùm ſublimior, tùm acutior, certum eſt, neque doctrinam ullam eſſe potiorem, quàm cujus ipſe autor & magiſter extiterit. Jam quidem abunde, quid faciendum ſit, perdocet, ſi verè bona opera facere atque exercere cupimus, atque hoc ipſo, quòd hæc facienda præcipit, ſatis indicat, ſibi quoque eadem mirificè probari. Quod ſi ergo Deus eſt, qui iſta mandat fieri, nec aliquid præclarius novit conſtituere, nulla ſpes eſt, hiſce meliora me inventurum.

Ad hunc quidem modum probus puer docendus erat, & ſalubriter educandus, ac domi in parentum obſequio & obedientia jugiter retinendus, unde ſpectantes cepiſſent voluptatem & gaudium. Verum tanta cura ac diligentia divinum præceptum non fuit commendatum, ſed poſthabitum, planeque diſſimulanter præteritum, ita ut puer iſta animo cogitare non potuerit, ſed interim veluti hians lupus illud captare,

quod

quod ipſi vix unquam conſulto, aut ſemel ſalutato, quod dicitur, Deo, commenti adinvenimus.

Quare aliquando tandem diſcamus obſecro, ut juventus reliquis omnibus poſthabitis cumprimis ad hoc præceptum inconniventer intentos habeat oculos, cupiens Deo ſervire verè bonis operibus, ut faciat, quæ parentibus, aut his, quibus horum loco ſubjecta eſt, grata eſſe intellexerit. Quicunque enim puer hæc comperta habet & facit, omnium primum hanc [433 ingentem in corde conſolationem obtinet, ut plenus gaudio dicere, ſeque vere jactare poſſit, adverſus omnes, qui propriis & à ſe inventis operibus occupati ſunt: Ecce certus ſum, hoc opus Deo meo acceptum eſſe. Sine verò illos cum ſuis multis, magnis, laborioſis, amaris & gravibus operibus omnes ad unum prodire in medium & jactare, videamus ſaltem, num unum aliquod producturi ſint, quod majus ſit aut præclarius, quàm obedire parentibus, quod DEUS poſt ſuæ majeſtatis obedientiam primum eſſe voluit præcepitque. Ita, utſi DEI verbum & voluntas locum habet, & effecta fuerit, nihil quidquam valere debeat amplius, quàm parentum verbum & voluntas, ita tamen, ut hæc quoque divinæ obedientiæ ſubdita ſit, neque contra priora præcepta feratur.

Quapropter verè atque ex animo tibi triumphandum eſſet gaudio Deoque gratiæ agendæ, quòd te dignatus ad hoc elegerit, ut illi tam grata & pretioſa faceres opera. Tantum vide, ut hoc magni æſtimes, quamvis apud homines videatur leviſſimum & contemtiſſimum, & hoc non dignitatis noſtræ gratiâ, quæ nulla eſt, ſed quòd re omnium pretioſiſſimâ, nempe Dei verbo comprehenſum & concluſum ſit. O quam magno emerent omnes Carmelitæ & Monachi & Mo-

 niales,

niales, ut in omni religione ſuâ vel unum opus poſſent producere, divinorum præceptorum juſſu factum, poſſentque coram DEO alacri animo dicere: Jam quidem certus ſum, hoc opus tibi bene placere. Ubi verò miſerandi illi & ærumnoſi manebunt homines, quando coram Deo & univerſo mundo extremè confundentur, collati ad unum aliquem puerum, qui hoc in præcepto vixerit, cogenturque fateri, ſeſe cum omni vitæ ſuæ ratione & operibus non dignos eſſe, qui illi vel matellam porrigant? Sed & jure hoc illis accidit, propter
434] perverſitatem diabolicam, quia Dei præceptum ita contumelioſe peſſundant, ut ſemet incaſſum ultro excogitatis operibus excarnificatos diſcrucient, nihil adhæc præmii inde aliud, præterquam ignominiam unà cum damno reportent.

Quomodo ergo cor hominis non geſtiret gaudio aut lætitiâ diffluerer, quod labori ſe accingeret faceretque, quod ſibi demandatum eſſet, poſſetque dicere: Ecce hoc opus præſtat ac potius eſt omnium Carthuſianorum ſanctimoniâ, etiamſi ad necem usque ſe ipſos macerarent jejunio, ac citra intermiſſionem innixi genibus preculas ad Deum funderent? Hîc enim certum habes divini verbi teſtimonium, quod hæc facienda mandaverit, cæterum de illis ne jota quidem uſpiam præceptum invenitur. At deploranda hæc mundi plaga & horrenda cæcitas eſt, quòd hæc omnia nemo credit: adeò diabolus ſimulata ſanctitate & fucatis operibus noſtros perſtrinxit ac dementavit oculos.

Quamobrem percuperem, (ut repetam) ut apertis oculis & auribus, ſeriò tandem iſta corde complecteremur, ne aliquando iterum à puro Dei verbo abſtracti & abalienati, in diabolica mendacia prolaberemur. Quin etiam hâc ratione futurum proſpicerem, ut parentes

rentes majori gaudio, amore, amicitia & concordia fruerentur in ædibus, & liberi parentes haberent summâ devinctos benevolentia. Contra, ubi pertinaces sunt, nec citius, quam fustibus adacti jussa capessunt, Deum simul & parentes exasperant, eoque seipsos tanto privant thesauro & gaudio conscientiæ, omneque malum & infortunium sibi cumulant. Atque hinc est, quòd ea jam per totum orbem est rerum conditio, quemadmodum nemo non conqueritur, quod æque & senes & juvenes sint efferi & effrenes, in quibus nullum aut reverentiæ aut honoris vestigium vel scintilla conspiciatur, nihil nisi verberibus evictum facientes, ac clanculum, quidquid possunt, efficientes & subtrahen- [435
tes. Eam ob rem Deus quoque punit eos, ut in omnem calamitatem prolapsi ærumnose vitam exigant. Fere etiam videmus, ut ipsi parentes quoque nihil sciant & omnium rerum ignari sint. Ita fit, ut stultus stultum doceat, & quemadmodum parentes vixerunt, ad eum modum deinceps vivant & liberi.

Hoc, inquam, primum & maximum esse debebat, quod ad hujus præcepti observantiam nos merito provocaret, cujus gratia, etiamsi parentibus destitueremur, optandum tamen nobis fuerat, ut nobis Deus truncos & saxa proponeret, quæ parentum vice coleremus, aut parentum appellatione dignaremur. Quantò magis, posteaquam vivos parentes nobis largitus est, lætitia nobis exultandum est, ut illis honorem habere, & obedientiæ obsequium ostendere queamus, non ignorantes, Deo optimo maximo, ac omnibus Angelis hoc summè placere, & diabolo ægre esse. Ad hoc, maximum esse opus, quod ipsi facere possumus, post summum illum Dei cultum, in prioribus præceptis comprehensum, adeo ut eleemosynis juvare egentes, neque non omnia

reliqua opera,quæ proximo præſtantur,huic nullo modo
conferenda ſint. Quippe Deus huic parentum ordini
primas tribuit, eundemque in terris planè in ſuam ſe-
dem colendum evexit & extulit. Hæc quidem Dei vo-
luntas & beneplacitum ſat vehementibus & cauſis & ſti-
mulis noſtram debebat impuliſſe negligentiam, ut cum
quadam voluptate atque lubentiâ, quod officium no-
ſtrum poſtulat, faceremus.

Adhæc coram mundo quoque in hoc aſtringimur,
ut acceptorum â parentibus beneficiorum memores,
mutuam officii vicem rependamus, utque parentes æ-
tate feſſos viciſſim alamus foveamusque. Sed hîc rurſum
in mundo dominatur diabolus, ut liberi parentum obli-
viſcantur, quemadmodum omnes nos Dei obliviſcimur,
436] nec quisquam memoria repetit,quâ ſedulitate De-
us nos alat, cuſtodiat ac defendat, tùm, quantâ bonorum
copia corporis & animi nos cumulet & obruat. Præci-
pue verò, quando horulam paulo infeliciorem vix o-
ſtendentem ſe adverſitate ſuſtinemus, protinus malo-
rum impatientes, in iram prorumpimus ac murmura-
mus, deque tot immenſis bonis per omnem vitam à Deo
acceptis, nullum vel tantillum in memoria noſtra reſi-
det amplius, ſed prorſus expuncta omnia oblivioni
mandata ſunt. Non ſecus quoque cum parentibus agi-
mus, nec ullus puer eſt, qui difficultatem, quam paren-
tes in nutricando & fovendo eo multifariam perpeſſi
ſunt, agnoſcat aut perpendat, niſi hoc à Spiritu ſancto
acceperit gratiæ.

Ejusmodi vitioſam mundi naturam & ingratitudi-
nem DEUS probe compertam habet, quare præceptis
nos ſubinde impellit & admonet, ut quisque animo ſe-
cum repetat, quantum bonorum à parentibus accepe-
rit, & inveniet, ſe ab iisdem & corpus & vitæ initium
acce-

accepiſſe, atque item multo ſudore & cura enutritum & educatum eſſe, ubi alias vel ſexcenties in propriis ſordibus ſibi pereundum fuiſſet. Quocirca præclare & ſapienter à veteribus dictum eſt: *Deo, parentibus, & magiſtris non poteſt ſatis gratiæ rependi.* Quicunque horum verborum rectè memor fuerit, non expectabit aliorum commonefactiones, ut erga parentes gratus appareat, ſed ſua ſponte properabit eosdem & omni honore cumulare, & in ſinu (quod ajunt) geſtare, ut eos, quorum operâ Deus illi omnium bonorum copiam pleno cornu affuderit.

Super hæc omnia, ad hujus præcepti conſervationem, vel hæc cauſa potiſſimum nos provocâſſe debebat, quod Deus huic præcepto corporalium bonorum promiſſionem annectit, inquiens: *Ut ſis longævus ſuper terram, quam Dominus Deus tuus tibi dabit.*

Hîc ipſe æſtima, quantâ ſeveritate hoc præ- [437
ceptum Deo cordi ſit, non ſolum aperte indicanti illud ſibi gratum eſſe, aut gaudio ac voluptati, verum nobis etiam ipſis caſurum eſſe feliciſſime, ac non niſi in optimam partem eventurum, ut vitam tranquillam atque ſuavem exigamus omnibus rebus in terris adfluentes. Hinc ipſe quoque Paulus ad Epheſios ſexto (*a*), hoc ipſum citans pleno ore jactat, ubi inquit: *Filii, obedite parentibus in Domino, hoc enim juſtum eſt, Honora patrem tuum & matrem tuam, quod eſt mandatum primum in promiſſione, ut bene tibi ſit, & ſis longævus ſuper terram.* Nam, tametſi & aliis præceptis ſua incluſa ſit promiſſio: nulli tamen adeo ſignificanter & expreſſe, quam huic, adjecta eſt.

Habes itaque hujus præcepti fructum & præmium, ut ille, qui hoc transgreſſus non fuerit, dies felices exi-
gat,

(*a*) *Eph. VI. 1. 2. 3.*

gat, nulla pressus inopia, contra quoque pœnam, ut ille, qui parentibus dicto non erit audiens, hoc citius intereat, nec unquam suâ vitâ cum voluptate fruatur. Esse enim aut fieri longævum, non tantum ad decrepitam usque ætatem vivere Scriptura nominat, sed omnia habere affatim, quæ ad longævam vitam traducendam pertinent, ut est prospera valetudo corporis, uxor & liberi, victus non tenuis, aut sordidus, externa rerum pax, bona & æquabilis Reipublicæ administratio & hujusmodi, sine quibus hæc vita neque jucunde peragi, neque diu consistere potest. Jam ergo, si gravaris auscultare parentibus, & ab iisdem emendari recusas, esto dicto audiens carnifici. Quod si neque huic obedire sustines, obedito θανάτῳ πανδαμάτορι (b), τῶν κακῶν παίδων διδασκάλῳ. Hoc enim Deus, velis nolis, exigit, ut aut, si ipsi auscultaveris, moremque gesseris, tibi largiter & affatim omnibus bonis penset præstiti obsequii promtitudinem, aut, si ejus iracundiam
438] tua pertinacia exasperaveris, te & morti & carnifici cruciandum objiciat.

Unde etiam agminatim pullulant & emergunt quotidiè tot facinorosorum hominum examina, quæ partim laqueo, partim gladio, partim etiam rotâ & igne plectenda & extinguenda sunt, quam ex inobedientia erga parentes? Quandoquidem parentum objurgationem ex gratiâ & amore profectam perferre nolunt, fit, ut Dei iracundiâ in omne facinus prolapsi deinceps propalam excarnificati parentibus & dolori sint & dedecori. Perrarò enim contingit, ut tam perditi & deplorati homines rectam aut maturam mortem oppetant. Cæterum probi & obedientes benedictionem accipiunt, ut in

(b) omnium domitori,

in multâ tranquillitate bellè & molliter conſeneſcant, ac natos natorum (ut ſupra dictum eſt) videant, in tertiam & quartam generationem usque procreatos.

Hoc ipſum experimentis quoque diſcimus, ut, ubi honeſtæ & vetuſtæ ſunt familiæ, divitiis & liberorum numerosâ ſobole abundantes, procul dubio inde incrementum longâ quâdam propagatione acceperint, quod illorum aliquot ſanctè educati fuerint, ſuisque majoribus reverenter auſcultaverint. Rurſum de impiis ita in ſacris literis memoriæ proditum legimus, Pſ. 109. (c) *Nepotes ejus eradicabuntur, in generatione alterâ deleatur nomen eorum.* Sit ergo tibi ſemel atque adeò dictum ſeriò, quanti Deus faciat obedientiam, cùm illi tantum tribuat, tantum eâ delectetur, ut ejus obſervationem ampliſſimis præmiis remuneret, & rurſus transgreſſores acerbè & immiſericorditer puniat. Hæc omnia eò à me dicuntur, ut iſta pueris ſedulò inculcentur. Nemo enim facilè credit, quàm neceſſarium ſit hoc præceptum, hactenus tamen in Papatu non magni æſtimatum, ac ne traditum quidem unquam. Sunt quidem verba vulgaria & facilia, quæ nemo non ante ſibi probè cognita eſſe exiſtimat, & hæc ipſa cauſa eſt, cur tantoperè negligantur, adeò, ut ad alia ni- [439 mium curioſè intenti ſimus, ignorantes interim, neque credentes, tàm accendi & provocari iram Dei hujus præcepti contemtu & negligentiâ noſtrâ, & viciſſim obedientia ejus præcepti tam præclara & grata opera illi præſtari.

In hujus præcepti explanatione neque illud tacitum aut ſilentio prætereundum eſt, quod ad multiplicem obedientiam ſuperiorum attinet, nempe eorum, qui verſantur in imperio, & reipublicæ procurationem ſuſtinent.

(c) *Pſ. CIX. 13.*

ſtinent. Siquidem è parentum poteſtate omnes aliæ propagantur & manant. Ubi enim parens aliquis filium rebellem & dyſcolum ſolus educare nequit, magiſtrum adjutorem ſibi adhibet, qui literis ac diſciplinis liberalibus pueri ferociam molliat ac mitiget. Quod ſi hujus quoque opera ad retundendam ferocientis ingenii barbariem parum fuerit efficax aut valida, adjungit ſibi vicini auxilium. Quod ſi diem ſuum obierit, commendat ac tradit filium educandum Magiſtratibus, aut tutoribus ad hoc conſtitutis.

Adhæc, ad rei familiaris adminiſtrationem ſervis quoque & ancillis opus eſt, ita, ut omnes, quotquot Domini appellatione cenſentur, vice parentum ſint, ab iisdemque poteſtatem ac vim regnandi accipiant. Unde quoque ſecundum Scripturam omnes dicuntur Patres, utpote, qui in ſua gubernatione officium patris obire, ergaque ſubditos patris animum inducere debeant. Quemadmodum & olim apud Romanos, & alios pleroſque populos, heros heraſque patres & matresfamiliâs nominabant. Ita quoque ſuos magiſtratus & principes dixerunt Patres patriæ, nobis Chriſtianis, in dedecus & ignominiam, quod non eadem appellatione parentes & principes noſtros dignamur, aut ad minimum eos pro talibus honoratos exiſtimamus.

Jam quæcunque liberi parentibus ſuis debent, eadem plane debent illis omnes, qui in œconomia verſantur.
440] Quapropter & ſervi & ancillæ etiam atque etiam operam dare debent, ut non ſolùm dominis ac dominabus ſuis libenter pareant, morem gerentes & obtemperantes, verùm etiam veluti parentes ſuos honeſtent honoribus, non quidem coactè & invito animo, ſed promtè & cum gaudio. Et hoc propter priorem cauſam, quòd Deus honorandos eos & colendos præcepit,

cepit, hacque obedientia præ omnibus aliis operibus inprimis delectatur. Cujus rei gratia vel ipſi pretium impendere planeque geſtire gaudio debebant, ſi heros & heras conſequantur, tamque pacata & hilari conſcientia fruantur, & ſciant, quomodo vere aurea opera præſtare queant, quæ hactenus prorſus rubigine & ſqualore obſcurata, & contemta ignoravimus, pro quibus faciendis nemo non impulſu diaboli, aut in monaſticæ vitæ lernam ſceleratiſſimam ſemet præcipitavit, aut ad divos mercatum indulgentiarum decipulas abiit, magna jacturâ & temporis & nummorum & conſcientiæ.

Hæc ergo, quemadmodum dicta ſunt, ſi miſero vulgo iterum atque iterum inculcarentur, quî fieri poſſit, ut famula non exiliret gaudio, Deo gratias ageret eumque celebraret, & mediocri labore, pro quo aliàs victum & mercedem accipit, ejuſmodi theſaurum conſequeretur, cujus illi, quos ſanctiſſimos eſſe putamus, nunquam facti ſunt participes? Nonne verò hæc inſignis & præclara eſt jactantia, noſſe & poſſe dicere, te, ſi quotidie diurni laboris penſum diligenter abſolveris, opus feciſſe ſanctius ac melius, quàm omnium monachorum ſanctitas ac vita eſt, quam durè & laborioſè exigunt? Adhæc annexam habes promiſſionem, proſpere ac feliciter id tibi caſurum eſſe. Quâ ratione vis eſſe beatior, aut ſanctiorem vitam agere, quantum ad opera attinet? Nam apud Deum ſola fides vere juſtificat, eique ſoli ſervit, opera verò hominibus. Ita fit, ut nihil non boni, protectionis & defenſionis ſub Domino tuo habeas, adhæc pacatam conſcientiam & faventem Deum [441 obtineas, qui multis ſervitii tui rationem tibi penſaturus eſt. Quid multis moror? palàm beatus es, dummodo probitatis & obedientiæ virtutem conſtanter retineas.

tineas. Sin minus, primùm quidem non niſi iram à Deo lucrifacis & inimicitias, poſtea amiſsâ cordis tranquillitate, omnes plagas incurris & infortunia. Quem ergo iſta non movebunt & probum facient, hunc tanquam deploratæ vitæ hominem carnifici commendamus & morti. Quare quilibet, qui moneri ſe patitur, cogitet, Deum hoc ſuo præcepto non ludos facere aut jocos exercere, ſciasque, illum ipſum hæc tecum loqui & obedientiam requirere. Quod ſi illi morem geſſeris, placebis ei ejusque dilectus filius eris. Sin vero contemſeris, age, & dedecus, ærumnas & dolores præmii loco tibi habeto.

Similiter quoque dicendum eſt de obedientiâ, quæ debetur magiſtratibus, quæ, ut diximus, & ipſa in parentum ordinem pertinet, & hùc referenda eſt, omnium maxime longe lateque patens. Neque enim hîc ſaltem unius familiæ parens eſt, ſed toties pater princeps exiſtimandus eſt, quotquot cives aut ſubditos ſuæ ditioni ſubjectos habuerit. Quippe Deus non ſecus per illos quàm parentes nos alit ac ſuſtinet, illorum opera victum nobis præſtans, penates, tutelam, pacem atque ſecuritatem. Quamobrem, cùm nomen & titulum illum, uti ſummum decus & gloriam ſuam, merito & digniſſime geſtent, viciſſim & nos debemus eos, ut digni ſunt, omni honore oſtenſo, magnifacere, ut theſaurum in terris omnium pretioſiſſimum.

Jam, qui hîc promto ac lubenti animo obſequitur, neque gravatim ea, quæ ad exhibendum honorem attinent, exequitur, is ſcit, ſe rem Deo gratam facere, præmiique loco gaudium ac felicitatem ſe conſecuturum.
442] Quod ſi gravatur facere, ac magiſtratus etiam contemnit aut concitato tumultu rebellat, rurſum quoque ille ſciat, nullius gratiæ aut benedictionis divinæ

unquam

unquam ſeſe futurum compotem, ſed ab his omnibus excidiſſe planiſſimè. Et, ubi ſperat, hâc ſuâ inobedientiâ aureum ſe lucraturum, alibi in decuplo graviorem jacturam faciet, aut in carnificis manus incidet, aut vel bello, vel peſte, vel fame peribit, aut liberos ſuos degeneres omnique vitiorum genere coopertos videbit, à familia, vicinis, hoſtibus, fiſco & tyrannis certatim compilabitur, damnum accipiet & per injuriam opprimetur, ut ita dignum ad nos redeat præmium, idquod per inobedientiam & quærimus & meremur.

Proinde, ſi perſuaderi ſaltem id nobis aliquando pateremur, ut crederemus, in tantum hæc opera placere Deo, tamque amplum præmium propoſitum ſibi habere, equidem in exuberantiſſima omnium rerum copia feliciſſimam vitam degeremus, omnia, quæcunque humanus animus concupiſcit, poſſidentes. Quia vero tàm leviter, & ne unius quidem aſſis Dei verbum & præceptum æſtimare ſolemus, quaſi Cares quiſpiam aut Threſſis homuncio illud dixiſſet ſanxiſſetque, videris quoque, num tu is vir ſies, qui æquo Marte cum illo poſſit in arenam deſcendere. Quam vero difficile factu hoc illi erit, ut te perſolvens tuam contundat ferociam? Quare multo quidem mihi videretur conſultius & præſtabilius, magisque in rem tuam foret, ut potius in Dei favore, pace ac gratia, neque non felici rerum ſucceſſu viveres, quam eodem tibi hoſtiliter adverſante & inimico exiſtente. Undénam putas univerſum jam orbem refertum eſſe perfidiâ, malitiâ, ſceleribus, rapinâ, cæde, perjuriis, latrocinio omnique genere calamitatum atque dedecoris, quàm quod nemo alieni imperii jugum ferre ſuſtinet? quod quisque liber, quisque ſui juris καὶ αὐτόνομος eſſe conatur, neminemque revereri aut metuere, ſed, quodcunque animo ſuo viſum

aut

443] aut libitum eſt, facere vult? Inde fit, ut Deus latronem latrone puniat, ut, ubi domino tuo fraudulenter impoſueris, aut eundem ſuperbè ſpreveris, alius veniat, qui eâdem menſura tibi remetiatur, imò & in propriis laribus ab uxore, liberis & familia decuplo plus perferre cogaris.

Sentimus equidem haud obſcure noſtrum infortunium, murmurantes & conquerentes de perfidia, vi, injuria: ſed interim clauſis oculis egregiè diſſimulamus, nos ipſos intus & in cute nebulones eſſe perditiſſimos, qui pœnam hanc ampliſſimè meriti ſimus, nec tamen vel tantillum vita in melius commutata reſipiſcere animum inducamus. Nullum locum gratiæ & felicitati apud nos reliquum facimus: jure ergo optimo non niſi infortunium & acerbitatem, omni ſublatą miſericordia, perſentiſcimus. Et profectò reor, adhùc in humanis eſſe alicubi pios ac probos homines, cùm tantum boni adhuc Deus nobis tribuere ſoleat, nam noſtri gratia ne teruncium quidem in ædibus aut ſtipulam in arvis retinere debebamus. Hæc omnia eam ob rem mihi percenſenda fuere verboſius, ſi ſemel quispiam iſta vel tandem emollitus corde conciperet, ut à miſeranda iſta cæcitate & calamitate, in qua tam profunde immerſi jacuimus, liberaremur, Dei verbum ac voluntatem cognoſcentes, ac denique ſerio arripientes. Ex hoc enim diſceremus, quo pacto gaudio, proſperitate & ſalute, hîc & in futuro ſeculo frui poſſemus.

Ita triplices in hoc præcepto Patres nobis præſtitutos eſſe videmus. Primùm quidem ſanguinis, deinde præſidentes in ædibus, ultimo, quibus partes gubernandæ Reipub. commendatæ ſunt. Præter hos ſuperſunt adhuc Patres ſpirituales, non illi quidem, qui hactenus in Papatu hoc nominis ſibi falsò arrogarunt, neque

que tamen ullum patris officium ſunt executi. Illi enim ſoli ſpirituales Patres dici merentur, qui [444 verbo Dei nos paſcunt, regunt ac docent, & fideliter præſunt gregi, quo nomine S. Paulus ſe *Patrem* jactat, ſcribens Corinthiis, 1 Cor. 4. (*a*) *In Chriſto JEſu per Evangelium vos genui.* Cùm ergo patres eos eſſe conſtet, & his honor præ omnibus aliis deferendus eſt. Verum enim vero hic omnium minimè cernitur. Ad hunc enim modum à mundo honorandi & honeſtandi ſunt, ut paſſim ejecti oppidis agantur in exilium, & ne fruſto quidem panis paſcantur citra invidiam, & in ſumma hujus mundi *purgamenta*, ut Paulus eodem capite (*b*) loquitur, & *peripſemata* omnium eſſe cogantur.

Veruntamen valdè neceſſarium eſt, ut hæc quoque ſumma diligentia vulgo inculcentur, eos, qui Chriſtiani eſſe contendunt, coram Deo debere pro officio, ut duplici honore illos afficiant, qui eorum animarum curam gerunt, ut eosdem viciſſim alant ac foveant, ad quod iterum Deus abunde ſuppeditabit, ut nulla premaris inopia. Sed hîc rurſum nemo non pertinaciſſimè tenax eſt, metuens, ne fortè venter fame effractus contabeſcat. Nec unum jam valemus doctum, probum atque fidelem concionatorem alere, ubi ante decem cucullatos porcos aut aleatores ſacrificos tantùm abdomini ſervientes opiparè ſaginavimus. Quâ ratione etiam promeremur, ut ſuo verbo & benedictione Deus nos iterum tantæ ingratitudinis gratiâ privet atque defraudet, ſinatque iterum mendaciorum doctores exoriri, qui ſuis impoſturis rectâ ad orcum nos ductitent neque non ſudorem & ſanguinem noſtrum devorent.

Cæterum, qui Dei voluntatem & præceptum reverentur, eam promiſſionem acceperunt, fore, ut illis affa-

(*a*) 1 Cor. IV. 15. (*b*) 1 Cor. IV. 13.

affatim penſetur, quicquid in alendis cum corporalibus,
445] tum ſpiritualibus patribus inſumſerint, & ad amplificandum ipſorum honorem præſtiterint, non, quòd per unius tantum anni ſpatium abundè habituri ſint, victum, veſtitum & aliquantulum pecuniæ poſſeſſuri, ſed quod longævi futuri ſint, commeatu inſtructi ſplendido, pacis tranquillitate fruituri, breviter, perpetuò divites ac beati. Quare etiam atque etiam cura, ut, quod officium tuum exigit, promtè facias, omnemque curam in Deum rejicias, quomodo te aliturus ſit aut omni copia inſtructurus. Quod ſi promiſit, nec unquam cuiquam mendax aut deceptor inventus eſt, nec tibi mentietur.

Hæc, inquam, nos provocare debebant, ac talem animum facere, qui ſe omnium amantiſſimè effunderet erga eos, quibus honorem debemus, ita, ut ſupinis manibus gaudentes Deo gratias ageremus, qui ejusmodi promiſſiones nobis tribuit, quarum gratia ad extremos Indos impigerrime curſitare debebamus. Nam tametſi totus mundus omnes ſuas vires conferret, ne horulam quidem ad ſummam vitæ noſtræ poſſet adjicere, aut unicum ſaltem granum è terrâ producere. Deus hæc omnia & vult & poteſt tibi ſuperabundanter & plenâ (quod ajunt) manu præſtare, ex animi tui voto atque ſententiâ. Jam, qui talia negligit, aut ventis & auræ diſcerpenda permittit, ille indignior eſt, quàm ut ullum Dei verbum audiat.

Hæc velut auctarii locò iis, qui huic præcepto ſubjecti ſunt, diximus. Adhæc parentes quoque docendi eſſent, quænam illorum ſint partes & officia, quomodo ſe gerere debeant erga eos, quos gubernandos & tuendos ſuſceperunt. Quæ res etſi dilucide in decalogo expreſſa non eſt, multis tamen aliis in locis Scripturæ abundè

abundè præcepta invenitur ac tradita. Deus quoque hoc ipso præcepto hæc vult subintelligi, ubi parentum mentionem facit. Neque enim ejus voluntas est, [446 ut aut perditi nebulones, aut enormes tyranni hujus officii procurationem obeant, neque in hoc illis ipsis honorem tribuit, hoc est, potentiam & jus regendi, ut se precibus tanquam numen aliquod adorari patiantur, sed cogitent potius, quòd & ipsi Deo obedientiam debeant, ut officium suæ fidei delegatum ipsis curæ sit ac solicitudini, utque liberos, familiam & subditos suos non tantum nutriant, & corporalibus alimentis provideant, sed omnium maximè ad laudem & gloriam Dei propagandam educent. Quamobrem nequaquam fac, cogites, hæc in tuo arbitratu aut voluntate sita esse, ut statuas aut facias in his, quæ tibi visa fuerint, sed quòd Deus hæc tibi graviter atque adeo seriò facienda præceperit, cui etiam aliquando exigenti harum rerum rationem redditurus es.

Sed quàm hîc rursus miserandam plagam videmus, quòd hujus officii nemo respectum aut curam habere dignatur, perinde agentes, ac si Deus liberos tantùm in hoc nobis dedisset, ut animi fallendi gratiâ nobis voluptati essent aut delectamento, præterea familiam tantum in hoc, ut eâ tanquam bove aut asino opere faciendo utamur, aut cum subditis pro animi nostri libidine agamus, non secus eos habentes neglectui, quàm si ad nos non pertinerent, aut nostra nihil interesset, quid discant, aut quibus pietatis studiis suam vitam traducant. Nec quisquam eò intendit animum, ut cogitet, hoc divinæ majestatis esse præceptum, hoc ipsum severè examinaturæ, & graviter ulturæ, aut summam necessitatem hoc exigere, ut juventutis rectè educandæ atque instituendæ præcipua habeatur cura &

oratio. Quod ſi enim cùm ad ſpiritualem, tùm mundanam rerum adminiſtrationem homines idoneos, promtos & appoſitos habere deſideramus, profectò non erit ulli parcendum labori aut operæ aut impenſis, diligenter docendo atque inſtituendo liberos, ut & Deo ſervire, & hominibus utiles eſſe queant. Neque tan-
447] tum nobis cogitandum eſt, quo pacto illis ipſis magnam ſaltem nummorum vim cumulemus ac reponamus. Hos enim Deus citra noſtram operam alere ac ditare novit, id quod etiam quotidie factitat. Ideò vero liberos nobis largitus eſt & commendavit, ut eosdem juxta voluntatem ejus educemus regamusque, alioqui nihil opus erat parentibus. Quapropter quisque indubitatè ita habeat, ſe debere pro officio, eoque adſtringi, qui modo nolit infenſum & inclementem Deum ſuo malo experiri, ut ante omnia ad Dei timorem & agnitionem ſuos liberos educet. Atque, ubi aliqua relucebit ſpes egregii ingenii, aut non malæ indolis, eosdem quoque bonis literis ac diſciplinis imbuendos & formandos tradant, ut eorum operâ ad politiam & ad quamcunque rem opus fuerit, uti queant homines.

His peractis diligenter & ſtrenuè Deus nobis haud dubiè ſuam benedictionem & gratiam largiter impertiret, ut ejusmodi educarentur homines, à quibus cùm ipſa patria, tùm populares præcipuum emolumentum caperent. Et hujus quoque diſciplinæ ſedulitate & ſtudio brevi emergerent benè modeſti & rectè educati cives, tum pudicæ beneque moratæ matronæ, rei familiaris diligentes & ſtudioſæ, qui deinceps indeſinenter probos liberos & familiam laudabilem procrearent. Jam ipſe tecum animo repete, quàm nefarium admittas facinus, quàmque atrox damnum des, ſi hâc in re negligenter agas, aut per te ſtet, quò minùs liberi tui utiliter

liter ac ſalubriter educentur. Adhæc omnibus peccatis & irâ temet gravas & oneras, ita, ut liberorum tuorum ergò æternam damnationem promerearis, tametſi aliâs ſanctam atque inculpatam vitam traduxeris. Eam ob rem Deus quoque, cùm iſta tam omiſſo animo negliguntur, mundum inuſitatis & non dicendis pœnis afficit, ut nullius diſciplinæ & pacatæ gubernationis veſtigium apud nos cernatur ampliùs, quod non [448
raro dolenter conquerimur, interim non videntes tantarum tragœdiarum culpam noſtram eſſe. Quemadmodum enim regere conſuevimus, ita rebelles ac degeneres ſubditos & liberos experimur. Et hæc monendi gratia in præſens ſufficiant, hæc enim tractare prolixius aliud tempus poſtulat.

PRÆCEPTUM V.

Non occîdes.

HActenus & ſpiritualem, & mundanum magiſtratum, hoc eſt, cùm Dei, tùm parentum jus & obedientiam executi ſumus. Hoc vero in loco ex ædibus noſtris ad vicinos egredimur, ad diſcendum, quo pacto nobis inter nos cuique erga proximum vita inſtituenda atque exigenda ſit. Quare hoc præcepto Deus & magiſtratus non ſunt comprehenſi, neque illis & jus & facultas perimendi facinoroſos, quam obtinent, ſublata eſt. Siquidem Deus jus ſuum plectendi criminoſos magiſtratui parentum loco commendavit ac credidit, qui antiquitus ipſi (ut in Moſe (*a*) legitur) ſuos ipſorum liberos in jus rapere ac judicio condemnare cogebantur. Quapropter quidquid hîc interdicitur, privatis perſonis peculiariter interdictum eſt, & non magiſtratui.

Jam hoc præceptum eſt intellectu valde facile, ac crebrò

(*a*) *Deut. XXI. 18. ſqq.*

crebrò declaratum, quando quotannis in Evangelio Matth. 5. (*b*) auditur, ubi illud Chriſtus ipſe interpretatur, ac ſummatim complectitur, ſcilicet, neque manu, neque cordis cogitationibus, neque ore, neque ſignis, neque conſilio & auxilio eſſe occidendum. Quare omnibus hîc iraſci interdictum eſt, exceptis his, ut diximus, qui Dei locum in terris obtinent, hoc eſt, parentibus & magiſtratui. Dei enim & illorum, qui in divinum ordinem cooptati ſunt, intereſt iraſci, indignari,
449] objurgare & punire ob ipſos, qui hoc & alia præcepta flagitiosè transgrediuntur.

Cæterum hujus præcepti conſtituendi neceſſitas & cauſa hæc fuit, quod Deo obſcurum non erat, quanta eſſet mundi malitia & iniquitas, & quàm hæc vita multis obnoxia eſſet periculis, eam ob rem Deus hoc præceptum inter bonos & malos conſtituit. Jam quemadmodum multæ ſunt aliorum præceptorum impugnationes: ita quoque hujus non ſunt paucæ aut modicæ, ut cum multis hominibus nobis vivendum ſit, qui nos injuria afficiunt, unde cauſas nanciſcimur, inimico animo eosdem proſequendi.

Exempli cauſa: Si vicinus tuus viderit tibi eſſe ædes ſplendidiores, numeroſiorem familiam, pinguiores agros, plus opum atque fortunæ à Deo eſſe, quam ſibi: ſtatim ægrè patitur, tibique proſperos rerum ſucceſſus invidere incipit, neque quidquam boni de te aut cogitat, aut loquitur. Ita impulſu mali Genii, multos conſequeris inimicos, qui nihil boni neque ſpiritualiter neque corporaliter tibi faveant. Hos ergo cum videmus, animus noſter viciſſim ira exæſtuat, ac vindictæ cupiditate ardere incipit. Inde maledictorum ac litium pullulant initia, ex quibus deinceps calamitates & cædes emergunt oriunturque. Hîc verò Deus tanquam amicus

(*b*) *Matth. V. 21. ſqq.*

amicus ac clemens Pater prævenit, ſeque interponit arbitrum, volens omnem diſcordiam componi ac præſcindi, ne qua oriatur injuria, aut alius perdat alium. Et in ſumma, hoc præcepto quemvis ab omni vi atque injuria tutum, pacatum ac defenſum, hocque præceptum veluti murum, arcem, aſylum & propugnaculum proximo eſſe vult, ne quam moleſtiam & damnum à quoquam corpore accipiat.

Eſt ergo hujus præcepti ſenſus, ne quis ob ullum malefactum ulla conturbetur aut afficiatur injuria, etiamſi hanc abunde promeruiſſet. Ubi enim cædes interdicta eſt, aut homicidium, ibi quoque cauſæ, [450 unde oriri poſſit homicidium, interdictæ ſunt. Crebrò enim fit,ut aliquis, tametſi manus cæde non contaminet, ita cruentè imprecando devoveat proximum, ut non diu ſuperſtes viveret, ſi effectus eſſet ejus imprecationibus. Quando ergo hoc naturâ omnibus nobis inſitum eſt & uſitatum eſſe deprehenditur, ut nemo quidquam ab alio ferre ſuſtineat, vult Deus radicem atque adeò ipſam ſtirpem evellere, unde cor hominis adverſus proximum exacerbatum exulceratur, nosque aſſuefacere, ut nunquam non hoc præceptum noſtris oculis obverſetur, in quo tanquam in ſpeculo vitam noſtram contemplemur, voluntatem Dei intueamur, illiusque vindictæ vim atque injuriam, quam immerenter patimur, certâ quâdam animi fiduciâ ac nominis ſui imploratione commendemus, atque ita illos vehementer furere atque iraſci permittamus, ut, quod poſſunt, faciant. Ut ad hunc modum homo diſcat ſedare iracundiam, ac patientem & manſuetum induere animum, cumprimis erga illos, qui cauſam iraſcendi ei ſuppeditant, hoc eſt, erga inimicos.

Quocirca tota hujus præcepti ſumma hæc eſt, ut

 ſimpli-

ſimplicibus ſignificantiſſime inculcetur, quid ſit, non occidere. Principio, ne quis afficiatur injuria, primùm quidem manu aut opere. Deinde, ne utamur lingua in hoc, ut conſilium demus alicui incommodandi. Inſuper, ne qua utamur via aut medio, unde aliquis detrimentum poſſit accipere, neve aliis utentibus conſentiamus. Ac denique, ut ipſum cor hoſtiliter infenſum ſit nemini, aut irritatum iracundia male velit. Ita, ut & corpus & anima extra omnem ſint noxam, cùm de quovis, tùm peculiariter de eo, qui tibi mali quid vel precatur, vel etiam infert. Nam ei male facere, qui bene de te ſit meritus, aut tuis rationibus optimè conſultum cupit, non humanum eſt, ſed plane diabolicum.

451] Secundo, hujus præcepti reus eſt non tantum is, qui mala facit, ſed etiam is, qui, cum proximo benefacere, ejusque damnum aut jacturam antevertere, obſtare, eum tueri & ſervare poſſet, ne quod malum aut injuriam accipiat corpore, non facit. Jam ergo, quotiescunque nudum videris, eundemque non adjutum dimiſeris, cum pro facultatibus ejus nuditatem conveſtire poſſis ac tegere, hunc profectò frigore enecaſti. Ita quoties videris famelicum, nec tamen paſcis eum, hunc fame cruciatum interire ſinis. Non ſecus quoque, ſi quem (c) morte condemnatum videris, aut in ſimili quopiam caſu periclitantem, nec eum ſervare approperas, cum neque viæ neque occaſiones illius eripiendi tibi ſint incognitæ, pro certo conſtat, hunc te neci dediſſe. Neque tibi proderit hæc adducta excuſatio, te in ejus necem non conſenſiſſe, aut conſilio & auxilio non adjuvâſſe, ſiquidem charitatem illi ſubtraxiſti, iisque benefactis eum privaſti, quibus adjutus non difficulter vitam retinuiſſet.

Quare

(c) innocentem ſcilicet,

Quare Deus non injuriâ omnes illos damnat homicidii, qui neceſſitate preſſis aut de vitâ periclitantibus conſilio aut ope non ſubveniunt. Hos in die noviſſimo horrenda quoque damnabit ſententia, quemadmodum ipſe Chriſtus annunciat, inquiens (*d*): *Eſurivi & ſitii, & non dediſtis mihi manducare aut bibere, hoſpes eram, & non collegiſtis me, nudus eram, & non cooperuiſtis me, infirmus & in carcere eram, & non viſitaſtis me*, hoc eſt, meque meosque fame, ſiti, frigore perire, à feris diſcerpi, in carcere ſitu & ſqualore putreſcere, inque omnibus neceſſitatibus fœde ſuccumbere ſiviſtis. Quid hoc aliud eſt, quam homicidas, & ἀνδροφόνους καὶ μιαιφόνους (Bluthunde) culpâſſe? Nam tametſi hoc ipſum opere non perpetrâſti, proximum tamen in periculis atque infortunio hærentem, quantum ad te attinebat, immiſericorditer perire permiſiſti. Et perinde eſt, ac ſi quem in profundâ aquâ navigantem, [452
& adverſis ventis laborantem perſpicerem, aut in ignem prolabentem, poſſemque illum porrecta manu è periculo eripere ac ſervare, & non facerem. Qui verò coram toto mundo aliter atque funeſtus homicida & cruentus latro, probari aut perhiberi poſſem? Quapropter hæc deciſiva Dei eſt ſententia, ne quem hominem lædi aut damnum accipere patiamur, ſed omnibus humanitatis & benevolentiæ officiis demereamur. Eſtque hoc præceptum peculiariter erga eos conſervandum, cum quibus inimicitiæ nobis interceſſerunt. Ut enim amicis ac fautoribus noſtris benefaciamus, virtus valdè levis eſt & ethnica, quemadmodum Chriſtus Matth. 5. (*e*) loquitur.

Hoc loco iterum verbum Dei habemus propoſitum, quo nos ad vera, præclara ac ſumma opera, nempe,

(*d*) *Matth. XXV. 42. ſqq.* (*e*) *Matth. V. 46. 47.*

mansuetudinem, patientiam, breviter, ad amorem & benefacta inimicis nostris exhibenda pellicere, ac provocare conatur. Vultque nos subinde commonefacere, ut retroflexâ cogitatione prioris præcepti simus memores, illum esse Deum nostrum, hoc est, nobis velle suppetias ferre, assistere ac tueri, ut animum vindictæ cupidum in nobis compescat atque coërceat. Jam hæc vulgo essènt tradenda atque inculcanda: tùm abundè bonorum esset operum, quæ nos facere oportebat. Verùm hæc prædicatio non esset ex usu monachorum, sed plus justo religiosorum ordinem defraudaret, inferretque insignem Carmelitarum sanctitati injuriam, & fortasse hoc ipsum diceretur, bona opera interdicere, & monasteria desolare. Hâc enim ratione vulgus tanti, imò potiùs multo majoris fieret, eosque longo intervallo præcelleret, ac quivis facile perspiceret, quomodo ipsi mundo tàm fœdè hactenus imposuerint suâ fucatâ & hypocriticâ sanctitate, quòd & hoc præceptum & alia præcepta omnia illiberaliter respuerint & inutilia exi-
453] stimarint, tanquàm non præcepta fuissent, sed consilia, adhæc suos fictitios ordines & sectas tàm perniciosas, quàm hypocriticas, pro perfectissima vita impudenter jactarint & proclamarint, ut plane vitam suavem & tranquillam, omnique & cruce vacantem & patientia, illi ventres & porci agerent. Quam ob causam se quoque in monasteria abdiderunt, ut à nemine quidquam paterentur molestiæ, neve quenquam ulla in re bona juvarent. Tu verò scito, hæc vera, sancta & divina esse opera, quibus Deus cum omnibus Angelis exhilaratur, quibusque omnis humana sanctitas collata non nisi fœtor & stercus est, nec aliud, quàm iram & damnationem promeretur.

PRÆ-

PRÆCEPTUM VI.

Non mœchaberis.

SEquentia præcepta intellectu jam ſunt facilia ex interpretatione antecedentis. Eò enim tendunt omnia, ut à damno & inferenda injuria proximo caveamus. Sunt verò eleganti ordine poſita. Primum enim de non lædenda proximi perſona conditum eſt. Secundum reſpicit perſonam ſibi proximam, aut poſt ſe rem ſibi proximam, nempe ſuam conjugem, quâ cum unum corpus & una caro effectus eſt, ita ut nulla in re majori poſſit affici injuria. Quamobrem hoc in loco diſertè ac ſignificanter expreſſum eſt, ne quam ignominiam illi faciamus, afficientes contumelia ſuam conjugem. Ac peculiariter de adulterio ſonat, propterea, quòd in Judaiſmo ita ordinatum & præceptum fuerat, ut quisque ducta uxore matrimonium contraheret. Unde & juvenes maturè contrahebant, ita ut virginitatis ſtatus & cælibatus apud Judæos nullius haberetur momenti. Sed neque propalam viſebantur aut concedebantur meretricum ac ſcortatorum luſtra, ut hodie apud nos ſolenne eſt. Quamobrem adulterium apud illos com- [454
muniſſimum fuit peccatum impudicitiæ.

Quoniam vero apud nos adeò fœda & nefanda omnium vitiorum & ſcortationum lerna cernitur, hoc præceptum quoque adverſus omnia impudicitiæ genera & ſpecies conſtitutum eſt, quocunque tandem dici poſſunt nomine. Et non ſolùm externum opus interdicitur, verùm omnis generis etiam cauſæ, illectamenta & occaſiones, ut cor, os, oculi, aures atque adeò totum corpus purum ſit ac caſtum, nullum locum, opem, conſilium, impudicitiæ ſerviendæ præbeat. Et non ſolum hoc, ſed etiam hiſce nefariis rebus ſummo conatu

obſtet,

obſtet, tueatur, prohibeat, ubi periculum & neceſſitatem viderit, ac contra præſto ſit auxilio & conſilio proximo ſuo, ne quam famæ ſuæ jacturam, accepta in conjuge contumelia, faciat. Nam, ubicunque tale aliquid per negligentiam intermittis, cùm poſſis obſiſtere, aut diſſimulanter connives, quaſi tua nihil interſit, non ſecus ejus flagitii culpâ teneris, quàm is ipſe, qui perpetravit. Tantum ergo hoc præceptum, ut pauciſſimis complectamur, à nobis exigit, ut quisque tum pro ſe vitam caſtam exigat, tùm proximo quoque in hac obtinenda & tuenda ſit auxilio. Voluit enim Deus hoc præcepto cujusque uxorem tanquam vallo circumſepire ac defendere, ne quis temere eam contrectando ſemet adulterio reum faceret aut pollueret.

Cum autem de conjugio tàm evidenter præceptum hoc conſtitutum ſit, ac nobis cauſam de eo diſſerendi ſuppeditet, probè tibi notandum, & imis ſenſibus reponendum erit. Primo quidem, quomodo Deus hunc matrimonii ſtatum ac ordinem ampliſſimè honoret ac prædicet, ut eundem præcepto ſuo æque confirmet & tueatur ab injuria. Supra quidem quarto præcepto illum confirmavit: *Honora patrem & matrem tuam.* Hoc verò in loco, ut dictum eſt, ut in tuto eſſet, circumvallavit ac
455] defendit eum. Quamobrem & à nobis requirit, ut eundem honoremus, ſervemus & traducamus, veluti divinum ac beatum ordinem, quando illum initio ante omnes alios ſervandum inſtituerit, eamque ob rem ſeparatim maſculum & fœminam crearit, non ad libidinosè exercendam ſpurcitiem atque laſciviam, ſed ut legitime conjuncti fœcundi eſſent, liberos procrearent, nutrirent eosdemque ad Dei gloriam amplianndam, piè ac rectè educarent. Idcirco quoque Deus hunc matrimonii ordinem præ omnibus aliis tantis cumula-

vit

vit benedictionibus, adhæc, quæcunque in mundo ſunt, huic provehendo inſumſit, eidemque utenda ſubdidit, tantum in hoc, ut hic ordo opulentè & largiter eſſet conſtabilitus. Quâ ex re facile liquet, non jocum aut curioſitatem, ſed rem magnam & arduam, atque adeo conſtantem Dei voluntatem eſſe matrimonium. Permagni enim ſuâ refert, ut educentur homines, qui mundum ſuâ operâ ad Dei cognitionem & beatam ac virtutibus exornatam vitam exigendam queant perducere, adverſus malitiam & dæmones pugnandi gratia.

Quocirca ſubinde docui, ne hunc ordinem contemnamus, aut tanquam jocularem leviter æſtimemus, quem irridendi morem cæco mundo & pſeudo-religioſis noſtris hactenus fuiſſe vidimus, ſed juxta Dei verbum, quo multis modis exornatus & ſanctificatus eſt, eum intueamur, ita ut non ſolum cæteros pretio & dignitate æquare ſoleat, ſed omnes cæteros longo intervallo poſt ſe relinquat, ſive illi ſint invicti Cæſares, ſive purpurati Principes, aut infulati Epiſcopi, aut quicunque tandem. Quicunque enim, aut ſpirituales aut ſeculares (ut loquuntur) ſunt ordines, his omnibus hic venerandus eſt, & omnibus hic quoque amplectendus, ut poſt audiemus latius. Quapropter matrimonium non privatus aliquis ſtatus habendum eſt, ſed communiſſimus & nobiliſſimus, cujus uſus per [456
totam Chriſtianitatem, imo per totum mundum, longè lateque patet.

Secundò ſciendum eſt, hunc ordinem non ſolum eſſe honeſtum, ſed neceſſarium etiam, neque non ſeriò à Deo præceptum, ut in genere omnes ſtatus ac ordines, cùm viri, tùm mulieres, quicunque ad hunc amplectendum natura ſunt appoſiti, in eo verſentur, exce-

ptis

ptis nonnullis, licet perpaucis, quos Deus ſingulari quodam conſilio ſegregavit, ut ad jugum matrimonii minus reperiantur idonei, aut ſublimi ac ſupernaturali gratia ea libertate donavit, quò poſſint extra hunc ordinem, ſervata vitæ pudicitia, caſtitatem tueri. Ubi enim natura, quemadmodum à Deo nobis inſita eſt, fertur ac rapitur, fieri nullo modo poteſt, ut extra matrimonium caſtè vivatur. Siquidem caro ac ſanguis naturam ſuam immutare non poteſt, ac naturalis ille appetitus, & carnis inclinatio conſuetum iter, nullâ re obſtante aut prohibente, ſequitur, id quod omnibus liquet hominibus. Quare ut aliquatenus libido carnis caveri poſſet, Deus matrimonium inſtituit, ut quisque ſua parte legitimè deſtinata fruatur, illaque contentus vivat, tametſi hic quoque gratia Dei opus eſt, ut cor quoque caſtum ſit (*a*).

Ex hoc jam liquide perſpicis, quam furioſe illa turba Papiſtica, ſacrifici, monachi & monachæ huic ordinationi & præcepto Dei reluctentur, qui matrimonium contemnunt & prohibent, ſeque perpetuam caſtitatem ſervaturos magnâ animi præſumptione pollicentur ac vovent, ad hæc ſimplicium animos phaleratis dictis, hoc eſt, impoſturis ac mendaciis impudenter ſeducunt. Nemo enim perinde caſtitatem exoſam habet, aut in libidinem eſt pronior, ac illi, qui matrimonium præ magna ſanctitate detrectant, & aut propalam & impudenter ſcortationi & libidinibus indulgent, aut clanculum longè
457] fœdiora, quæ honeſte commemorari non poſſunt, perpetrant, ut nimium, proh dolor! experti ſumus. Et breviter, quanquam ab ipſo opere temperent, ipſum tamen cor impuris cogitationibus & pravis cupiditatibus

(*a*) *Vide ſupra p. 54.*

bus plenum extremâ flagrat libidine, ut plane perpetuo quodam incendio & occulto quodam vulnere carpantur & absumantur, quod in matrimonio constitutis nullâ cum difficultate evitare licet. Quare hoc præcepto omnium eorum, qui extra conjugium degunt, castitatis vota damnata & soluta sunt, imò quoque omnibus irretitis & miseris conscientiis, quæ suis monasticis votis misere deceptæ sunt, præceptum est, ut deserto libidinoso & impuro ordine matrimonium arripiant, ita reputantes, quòd, quanquam alioqui monastica vita prorsus divina esset, tamen in viribus suis situm non sit, cælibem vitam agere, in quâ si maneant, tantum magis atque magis libidine incensi adversus hoc præceptum delinquere cogantur.

Jam hæc eò à me dicta sunt, ut juventus crebris monitis in eam perducatur sententiam, ut incipiat voluptate quadam complecti matrimonium, sciatque felicem & Deo acceptum esse ordinem. Hâc enim ratione temporis progressu tantum effici posset, ut illi suus iterum honos redderetur, & fœda illa & manifestarum scortationum & aliorum turpissimorum vitiorum, quæ contemtum matrimonii consecuta sunt, lerna passim nunc in mundo regnans diminueretur. Quare hoc quoque parentum ac magistratus est officium, juventutis rationem habere, ut pudicitiam & honestatem perdiscant, atque, ubi adoleverint, maturè honesto jungantur matrimonio, quam rem haud dubie sua gratiâ & benedictione prosperare dignaretur Deus, ut voluptas & gaudium inde perciperetur.

Ultimo ex his omnibus epilogi vice hoc adjiciatur, hoc præceptum non solùm exigere, ut quisque operibus, verbis & cogitationibus castè vivat in suo, [458 hoc est, conjugali inprimis statu, sed etiam, ut comparem,

rem, & conjugem à DEO ſibi conceſſam, in pretio habeat, ac amore proſequatur. Ubi enim volumus conjugali caſtitati locum eſſe, ibi neceſſum eſt ante omnia, ut vir & mulier in amore concordes converſentur, ut alter alterum ex animo mutua quadam benevolentia & fide complectatur. Hoc enim unum eſt ex præcipuis, quæ amorem & ſtudium caſtitatis accendunt, quod ſi præſto fuerit, ipſa quoque caſtitas ſua ſponte ſine mandato conſequetur. Inde quoque divus Paulus tanta diligentia eos, qui ſunt in matrimonio, admonet, ut mutuo amore ſe diligant & venerenter *(b)*. Habes ergo hîc iterum opus valde pretioſum, imo potius multa magna & præclara opera, quæ alacri animo jactare, ac omnibus religioſorum ordinibus, citra verbi autoritatem inſtitutis & electis, opponere potes.

PRÆCEPTUM VII.

Non furtum facies.

POſt tuam tuæque conjugis perſonam, proximum eſt res familiaris. Hanc quoque Deus vult eſſe in tuto, præcepitque, ne quis alterius fortunas invadat, aut clanculum compilet. Furari enim nihil aliud eſt, aut dicitur, quam fortunas alterius per injuriam ſibi vendicare: qua re breviter omnis generis in omnibus negotiis proximi defraudationes comprehenſæ ſunt. Jam hoc vitium admodum commune eſt, & longe lateque patet, ac tam parum curatur, ut omnem plane modum excedat, adeò ut ſi omnes, quotquot fures ſunt, fures tamen dici nolunt, ſuſpendendi eſſent, citò totus mundus deſolaretur, neque cruces aut carnifices ſufficerent. Neque enim hoc tantum furtum dicendum eſt, ut diximus, ciſtas &
459] marſupia clanculum evacuare, ſed in foro quoque

(b) Eph. V. 22. ſqq.

que locum habet, in tabernis, ubi res venales proſtant, in cella vinaria & cereviſiaria, in officinis, breviter, ubicunque tractantur commercia, ubi pecunia vel pro mercibus vel labore datur & accipitur.

Exempli cauſa, ut pro ſimplicibus aliquanto fuſius ac rudius explanemus, ut ſaltem videamus, quam probi ſimus, quando ſervus aut ancilla ſuo ſervitio non fideliter præeſt, heroque ſuo damnum dat, aut fieri permittit, cui obſtare potuiſſet, aut quo minus fieret, antevertere, aut alioqui rem herilem malè tractat, aut propter ſocordiam, indiligentiam aut malitiam negligit, ut hero ac heræ ægrè atque moleſtè faciat, & quocunque pacto hoc prava animi libidine fieri poteſt. Neque enim loquor de his, quæ per incogitantiam invito fiunt animo. Sic, inquam, quotannis herum tuum triginta aut quadraginta aureis defraudare potes, quos ſi alius clanculum convaſaſſet, hujus gula eſſet perfringenda laqueo. Verum tu tanti furti tibi conſcius adhuc ferocire audes, & inſolenter agere, neque quisquam te audet furti accuſare, & alienæ pecuniæ condemnare.

Non ſecus quoque loquor de fabris ſive opificibus & mercenariis, qui ſua utuntur libidine, neque ſciunt, quo pacto eos, qui ſuam ſibi locant operam, ſatis exhauriant, cùm nihiloſecius in opere frigeant ſegniter & infideliter laborantes. Hi omnes longo ſuperant intervallo nocturnos illos & clancularios fures, qui vel ſeris ac repagulis caveri, vel comprehenſi ita coërceri poſſunt, ut ampliùs id non faciant. Horum autem improbitatem nemo, quamlibet perſpicax, cavere poteſt, nec quisquam audet eos vultu aliquanto obliquiore contueri, aut ullius furti accuſare. Ita, ut aliquis decies libentiùs æs ſuum è crumena amittere ſuſtineret. Nam

hi mei vicini ſunt, mihi amici, mei proprii miniſtri, de
460] quibus mihi omnia fidei & diligentiæ officia polliceor, illi primi ſunt, à quibus indigne compilor.

Ita quoque in foro, in emporiis, in mercatibus, in publicis commerciis, omnium potentiſſimè hoc furti genus regnat, & locum obtinet, ubi alius alium vitioſa merce, falſa menſura, iniquo pondere, adulterina moneta, defraudat ac decipit, neque non verſipelli quadam aſtutia, & miris impoſturis atque decipulis circumductum diſpoliat. Adhæc, ſi quis alium pro libidine ſua gravat commerciis, ad vivum usque tondens & crucians. Et quis hæc omnia fando enumerare valet, aut excogitare? In ſumma, hæc communiſſima omnium ars eſt, & omnium numeroſiſſima in terris ſodalitas. Nam ſi quis mundum per omnes vagatus ordines recto judicio contemplabitur: nihil videbit aliud, quam ingens aliquod & ſpatioſum ſtabulum, quod magnis furibus eſt refertiſſimum.

Unde quoque archipyratæ, latrocinio quaquaverſum graſſantes, recte dicuntur, non ciſtarum compilatores, aut fures clancularii, qui ſubſtantiam alicujus furto imminuunt, ſed qui domi deſident, magis dicuntur proceres, ac cives probi & integri, ſub honeſtatis prætextu furtum exercentes & latrocinium.

Sed poſſent præteriri ſilentio, quæ de parvis & nullius momenti furibus memoravimus, præ illis, quæ de maximis illis furum anteſignanis dicenda eſſent, quibus cum potentes & ſummi Principes ſocietatem ineunt, qui non unam atque alteram ſolùm civitatem compilare ſolent, ſed totam Germaniam quotidie compilant atque denudant. Imò ubi maneret, quæ totius mundi opes furtim ad ſe rapuit, & in hunc usque diem poſſidet, defenſatrix illa & caput furum omnium ſancta, ſi Deo placet, ſedes Romana? Breviter

Breviter, ita jam in mundo comparatum eſt, ut qui propalam furari ac prædari novit, is conceſſa impunitate ab omnibus libere & ſecure agat, quin & ho- [461 norem ſibi deferri poſtulet: parvi interim & clancularii illi fures, ſemel in furto deprehenſi, dedecus & pœnam perſerre, illorumque honeſtatem confirmare cogantur. Veruntamen ſciant illi, ſe coram Deo fures eſſe omnium maximos: cui & dignas, quas meriti ſunt, pœnas ſunt daturi.

Cum itaque hoc præceptum tam multa, ut oſtenſum eſt modo, complectatur: neceſſarium eſt, ut hæc vulgo diligenter proponantur & explanentur: neve tam ſecurè & liberè eos abire patiamur, ſed ſubinde iram Dei eis ob oculos ponamus & inculcemus. Neque enim talia Chriſtianis, verum omnium maxime nebulonibus prædicamus, quibus multo juſtiùs judex aut miniſter carceris aut carnifex prædicaret. Quapropter quilibet ſciat, qui quidem iratum Deum experiri nolit, ſibi præceptum eſſe, ut non ſolum proximo non damnum inferat, aut ejus invertat commodum, neque in commerciis aut contractibus ulla perfidia, ſimulatione, aut dolo malo eundem circumducat: ſed etiam, ut ejus bona magna cum fide tueatur, ejus commoditatem, quoad ejus fieri poteſt, promoveat, præcipuè quando ſuam operam argento, mercede, ac victu penſandam locavit proximo.

Jam quicunque hæc temere contemſerit: effugerit ille fortaſſe manus carnificis, at ipſius DEI iram & pœnam nunquam effugiet. Et quanquam ad tempus hac ſua utatur ferocia, circumforaneus erro tamen & mendicus manebit, omnes plagas & infortunia experturus. Jam quidem aliò te vocat animi tui prolubium, ubi res

herilis ſingulari quadam fide tibi procuranda fuerat, tu gulæ interim ac ventri tuo ſervis, non ſecus ac fur mercedem tuam accipiens, contendens etiam ob iſtam tuam perfidam negligentiam coli & honorari. Hujus generis permultos eſt videre jam miniſtros ac famulos,
462] qui non contenti omnia perfidè & malignè agere, inſuper cum heris ſuis etiam ſuperbè & ferociter delitigant, neque tantum humanitatis aut fidei lubentes oſtenderent, ut damnum aliquod antevertendo præcaverent.

Sed, attende, precor, animum, quidnam hac ratione lucri ſis conſecuturus, nempe, ut ubi ducta uxore ipſe propriæ domus curam ſuſceperis (ad quod tibi Deus omnium inauſpicatiſſimè opem ſuam non denegabit) hæc tua perfidia ad teipſum redeat, fiatque, ut, ubi hero tuo prius vel unius obuli fraudem feceris aut damnum dederis, trigeſies id tuo maximo malo perſolvas.

Pari ratione artificibus quoque & mercenariis ſua penſabitur perfidia, à quibus jam non dicendam planeque intolerabilem libidinem & audire & perferre cogimur, quaſi in alienis bonis obtinerent dominium, aut quivis, quodcunque poſtulaſſent, citra contradictionem mox numerare cogeretur. Hiſce omnibus permitte ſane, ut audacter proximum iniquiſſimis exactionibus deglubant ac tondeant, quamdiu poterunt. Equidem Deus ſui præcepti non erit immemor, illisque ipſis debita præmia redditurus eſt, eosque non in virentem crucem, ſed planè in aridam furcam ſuſpenſurus, ut per omnem ætatem infelices nihil unquam bonorum conſequantur. Et profecto, ſi Rempublicam haberemus bonis legibus inſtitutam, facile ac citra moram ejusmodi hominum libido atque temeritas coërceri poſſet atque infringi, qualem olim apud Romanos morem fuiſſe legimus, ubi talium homuncionum improbitatem acerbiſſi-

bissimis pœnis, ut alii inde exemplum sibi sumerent, coërcebant.

Nihilò feliciùs aliis quoque sua debet cadere avaritia & milvina rapacitas, qui è foro & macello publico, quod omnibus servire debebat, lustra prædonum & locum latrocinii constituunt, ubi quotidie indignis modis gravantur miseri, novis subinde inductis oneribus & caritatis rationibus. Ac quisque foro pro suâ libidine, [463] utque illi visum fuerit, abutitur, ad hoc intolerabiliter superbiens atque ferociens, quasi jure sibi hoc liceat, sua quam maximo velit pretio divendere, tantum abest, ut aliquis eam ob rem illi oblique obmurmuret. Horum omnium spectatores erimus, permissuri, ut pro arbitratu suo alios deglubant, spolient, mutilent, lacerent, rapiant, ac omnibus modis suæ avaritiæ serviant. In Deo tamen fiduciam nostram habebimus, alioquin etiam hoc ipsum facturo, ut eâ benedictione, ubi diu multumque alios degluberis, neque parum boni corraseris, tuas opes prosperet, ut frumentum tuum in horreo, cerevisia tua in cellario, pecus tuum in stabulo pereat, imò potiùs, ubi proximum tuum vel aureo defraudaveris, tu de tota summa ac sorte periclitans in dubium venias, ut ita absumta & ablata evanescat, etiam cum pulvisculo, ut nunquam ullam ex ea voluptatem capias.

Hoc verum esse, equidem quotidianis experimentis discimus, nullam rem aut furto aut fraude paratam possessori lucro esse. Quot enim esse putas, qui diu noctuque corradendis & cumulandis opibus se excruciant, qui tamen ne teruncio quidem ditiores evadunt? Et quanquam multum cumulent, tot tamen plagis & calamitatibus affecti sunt, ut cum voluptate ac gaudio rebus partis frui nequeant, neque liberis suis eam hæreditatem

relinquant. Verùm enim verò cùm neminem hæc moveant, atque non secus, ac si nostra nihil interesset, agamus, necesse est, ut alia ratione non invisat, & sapere doceat, ut nempe novis subinde exactionibus exugamur, aut numeroso quodam peregrinorum militum exercitu nos adoriatur, qui in unius horulæ spatio ita cistas & marsupia nostra exenterent, nec ante deprædandi finem faciant, quàm nobis nullus obulus maneat reliquus, adhæc, vastata passim patria, ædes nobis exu-
464] rant etiam, neque non uxores & liberos nostros affectos ignominia perimant. Et, ut summatim dicam, multum furans certò tibi pollicere, multò plura te furto amissurum. Tum, qui per vim atque injuriam rapto vivit, & lucro servit, ut alteri incommodet, ille alium nanciscetur, à quo paria accepturus est. Deus enim hujus artis est scientissimus, quandoquidem quisque alterum rapinis ac furto compilat, ut furem fure, latronem latrone puniat. Ubi alias sufficiens nobis suppeteret ad puniendos fures, & patibulorum & laqueorum copia?

Jam, qui amicis dictis commonetur, ille certum habeat, Dei esse præceptum, quod in jocum converti nolit. Nam etsi nos deceperis, contemseris, aut furto & rapinis compilaveris, tuam quidem injuriam æquo animo tolerabimus, fortasse propterea non illico fame perituri, tibique, quemadmodum nos docet Oratio Dominica, omnium injuriarum concessâ venia, condonabimus, tuique miserebimur. Probi enim & justi non possunt non exuberare copia, tuque tibi longe majus detrimentum, quàm alteri concilias.

Sed hic, obsecro, fac, attento sis animo, tibique caveas, ubi pauperes (quorum jam magnus est numerus) venerint, quibus nummis diurno labore partis

omnia

omnia mercanda ſunt, tuque non ſecus agis, quam ſi omnibus è tua gratia pendendum ſit, ad vivum uſque deglubens ac rodens, quos etiam ſuperbè à te dimiſſos abigis inhumaniſſime, quibus dare debebas & largiri gratuitò. Illi quidem miſere à te abeunt, & affecti triſtitia, & cum neminem habeant, cui iſta conquerantur, ſublata in cœlum voce, Deum ultorem invocant. Hæc, inquam, iterum atque iterum repetens moneo, ut caveas tanquam ipſum cacodæmonem. Tales pauperum gemitus & implorationes joculares non erunt, ſed vim in ſe habebunt, quæ & tibi & univerſo mundo erit intolerabilis, atque ad eum pertingent, qui egenorum & [465 afflictorum cura afficitur, ac injuriam illis illatam non patitur inultam. Quod ſi hæc ſuperbe contemſeris, aut etiam irriſeris, tùm vide, quem inimicum tibi feceris. Si enim proſpere tibi ceciderit, tùm Deum & me coram mundo univerſo mendacii coarguas, licet.

Nos abundè ſatis admonuimus ac dehortati ſumus. Qui iſta neglexerit, aut non crediderit, hunc miſſum faciemus, donec ſuo malo harum rerum fecerit periculum. Juventuti tamen hæc ſtudioſe inculcanda ſunt, ut ſibi caveat, nec veteris & indomitæ multitudinis inſequatur veſtigia, ſed mandatum Dei in conſpectu habeat, ne & ipſam comprehendat ira & pœnæ divinæ. Noſtrum officium non latius protenditur, quam ut hominum flagitia indicemus, eademque verbo Dei puniamus. Verum, ut tam aperta & manifeſta deprædandi ac furandi libido coërceatur, Principum & magiſtratus intereſt, qui ſi ipſi oculos haberent & animum in omnibus negotiis atque commerciis certam rationem atque ordinem conſtituendi & conſervandi, neque pauperes gravarentur & opprimerentur, neque ſemetipſos alienis peccatis onerarent.

Sed jam ſatis ſuperque dictum eſt, quid ſit furari, ne tam anguſtis id metis concludatur, ſed eo usque ſinatur protendi, quousque noſtra cum proximo exercenda negotia protenduntur. Et ut compendio quodam rei ſummam, ſicut in aliis præceptis factitavimus, perſtringam, illud hoc præcepto cautum eſt. Primum, ne quam injuriam inferamus proximo (qualescunque tandem, & quam multiplices rationes excogitari poſſunt, opes atque ſubſtantiam alienam imminuendi, decurtandi, impediendi, alienandi) neque his conſentiamus, aut hæc fieri patiamur, ſed prohibeamus, ac omnibus modis ejus damnum avertamus.

Contra vero præceptum eſt, ut ejus bona promo-
466] veamus, augeamusque, atque, ubi neceſſitate preſſus eſt, ejus inopiam benignè ſublevemus, illi impertiamus, præ manu aliquid demus, quo fruatur, cum amicis, tùm inimicis. Jam, qui bona opera quærit aut cupit facere, hîc abunde ſatis inveniet, quæ Deo ex animo perplacent & grata ſunt, adhæc, quæ incredibili quadam benedictione remuneratur & ampliſſimè cumulat, ut abunde compenſetur nobis, quidquid officii ac humanitatis proximo exhibuerimus. Quemadmodum ſapientisſimus etiam docet Salomon Prov. 19. (*a*) *Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis, & viciſſitudinem ſuam reddet ei.* Habes hîc opulentum Dominum, qui tibi procul dubio ſolvendo eſt, nec patietur, ullâ te premi aut urgeri penuria, quo adjutore tranquilla conſcientia in centuplo plus frui potes, quam cum perfidia aut injuria proximi corradere. Jam qui hanc benedictionem nauſeabundus faſtidit, ille irarum & infortunii abunde inveniet.

PRÆ-

(*a*) *Prov. XIX. 17.*

PRÆCEPTUM VIII.

Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium.

PRæter corpus proprium, legitimam conjugem, & rem familiarem, adhuc alius theſaurus nobis ſupereſt, nempe nominis & famæ æquabilis atque inviolatæ præclarum teſtimonium, quo nequaquam carere poſſumus. Neque enim præſtat, ut fama parum ſecunda vivamus inter homines, apertè infamia notabiles, & contemti omnibus. Quocirca Deus proximi famam, nomen & juſtitiam nihilo magis vult imminui aut decurtari, quàm argentum & opes ejus patere furto, aut deprædationibus, ne quis aut uxoris, aut liberorum, aut familiæ, aut etiam vicini laboret infamiâ. Ac primùm quidem craſſior hujus præcepti ſenſus, quemadmodum ipſa verba ſonant, (*Non loqueris con-* [467
tra proximum tuum falſum teſtimonium.) ad negotia forenſia referendus eſt, ubi miſer aliquis & innocens accuſatur, falſisque teſtibus opprimitur, ut luendo pœnas, aut corporis, aut rei, aut famæ, in periculum veniat.

Jam hoc perinde apparet, quaſi parum ad nos pertineat. Cæterum apud Judæos res fuit vehementer uſitata & communis, ſiquidem populus optimis legibus gubernabatur. Et, ubi etiam hodie eſt Reſpublica ad hunc modum inſtituta, non poteſt non ei peccato locus eſſe, Cujus rei hæc cauſa eſt. Ubi enim pro tribunali Judices, Conſules, Principes aut alii Magiſtratus cognoſcendis cauſis dant operam, hîc fieri non poteſt, quin pro hujus mundi uſitata conſuetudine res agatur, nemo libenter potentiorem lædere ſuſtinet, ſed quisque aſſentatur & loquitur ad gratiam, victus aut nummis, aut ſpe, aut amicitia. Unde fit, ut miſer aliquis victus & oppreſſus, causâ cadere ac pœnas pendere cogatur. Eſtque communis quædam in mundo clades

atque calamitas, quòd judicio perrarò præſunt viri boni & integri.

Neque enim quivis ei rei invenitur appoſitus, ſed cumprimis neceſſe eſt, ut is, qui judicis functurus eſt officio, vir ſit probus & pius, & non tantum probus, verum etiam prudens ſit & perſpicax, nec minori audacia & animi fortitudine prædiſus. Non ſecus quoque operæ pretium, ut, qui teſtem acturus eſt, vir ſit fortis, ac vitæ inculpatæ. Qui enim in omnibus cauſis ſemper juſte judicare, neque vim aut injuriam inferre juſtitiæ voluerit, ei ſæpiculè amici, affines, cognati, vicini, potentes ac divites lædendi erunt & offendendi, qui multum illi aut obeſſe aut prodeſſe queant. Quocirca omnino cæcus ſit oportet, ut clauſis & auribus & oculis nihil audiat aut videat, præterquam quæ illi exponuntur, ut ſecundum illa ferat ſententiam.

468] Primum ergò eò tendit hujus præcepti conſtitutio, ut quivis proximo in ejus jure tuendo ferat ſuppetias, neque obſtet, neve aliò malitioſe torqueat, aut torqueri ſinat, verùm omnibus modis promoveat, illique interritè patrocinetur, ſive judicis ſive teſtis perſonam obtinuerit, quæcunque tandem res in contentionem venerit. Cumprimis vero hoc loco Jureperitis meta præfixa eſt, quò diligenter videant, ut cauſas forenſes juſte tractent atque integre, ut, quod juſtum eſt, juſtum eſſe patiantur, & contra, ne ſuis impoſturis & technis nigra in candida vertant, & prava recta faciant, aut verum reticentes, tacitum prætereant, nullo reſpectu pecuniarum, opum, dignitatis atque potentiæ habito. Et hæc eſt una pars hujus præcepti, & ſenſus aliquantò craſſior, de omnibus, quæ aguntur in judicio.

Deinde multò latiùs patet, ſi in ſpirituale judicium aut regimen referatur, ubi ita agitur, ut quivis adver-

ſus

ſus proximum ſuum falſum loquatur teſtimonium. Ubicunque enim gentium probi agunt Chriſtiani & prædicatores, eo jam damnati ſunt coram mundo judicio, ut pro hæreticis & apoſtatis habeantur, imò potius, ut ſeditioſi & perditiſſimi latrones dicantur & æſtimentur. Adhæc Dei quoque verbum turpiſſime & virulentiſſime inſectationem patitur, blaſphematur, mendacii arguitur, malitioſe pervertitur & falſo huc & illuc torquetur ac depravatur. Sed hæc in præſentia quidem miſſa faciamus. Ea enim cæci mundi natura eſt, ut veritatem & filios Dei improbè condemnet, & injurioſè inſectetur, neque tamen hoc factum peccati loco æſtimet.

Tertiò, quod ad nos omnes pertinet, omne peccatum linguæ, quo famam proximi denigrare aut lædere poſſumus, hoc præcepto interdictum eſt. Nam loqui falſum teſtimonium, nil aliud, quam oris & linguæ opus eſt. Jam, quâcunque ratione linguæ operibus [169 proximus offenditur, hoc Deus prohibet, ſive illud fiat per falſos doctores perversâ doctrinâ & blaſphemiis, ſive per iniquos teſtes & judices falſo judicio, ſive extra forum mendaciis & linguæ virulentia. Hucque inprimis pertinet deteſtabile illud vitium detractionis ſive calumniæ, quod diabolus penitus nobis inſevit & inſpiravit, de quo perquam multa verba facienda forent. Eſt enim hæc quædam pernicioſa & communis calamitas, ut quivis mala de proximo, quàm bona audire malit. Et quanquam ipſi tàm ſumus mali, ut, ſi quis mali quid de nobis referat, ferre id non poſſimus, ſed quivis optaret, ut nemo non optima & aurea quæque de ſe prædicaret, audire tamen non poſſumus, ut & de aliis optima prædicentur.

Quare ad devitandum hoc vitium diſcamus, nemini vide-

videlicet conceſſum eſſe, proximum ſuum propalam judicare & objurgare, tametſi eundem peccantem videat, niſi prius judicandi & puniendi poteſtatem concreditam acceperit. Multo enim hæc duo ſejuncta ſunt diſcrimine, peccatum judicare & peccati eſſe conſcium. Noſſe quidem potes peccatum, verum tuum non eſt, idem quoque judicare. Proximum meum peccantem audire & videre poſſum, verùm, ut eundem quoque traducam apud alios, ſua peccata palam faciendo, in mandatis non habeo. Judicans ergo alium & condemnans in majus & gravius delictum prolabor, quàm ille erat obnoxius. Itaque, ſi alicujus delicti conſcius es, nihil aliud facies, quàm ut, obſtructis ore & auribus, ſepultum relinquas in pectore, donec judicis provincia tibi tradita fuerit & officium puniendi commiſſum.

Jam illi dicuntur obtrectatores, ſeu quadruplatores, qui non contenti ſunt, ſe alienorum delictorum eſſe conſcios, verum judicandi quoque partes ſibi ſumunt, 470] atque, ubi quippiam de alio reſciverint, in omnes id diffundunt angulos, paſſim deferentes, ſemet voluptuosè titillantes & perfricantes, alterius ſordes movendo, quemadmodum lutulenta ſus in ſuo cœno ſe volutat & roſtrum fœdè immergit. Et hoc nihil aliud eſt, quàm Deo in judicium & officium ejus procaciter irrumpere, ac judicio omnium acerbiſſimo condemnare atque punire. Neque enim ullus judex quempiam graviore poteſt punire ſupplicio, quam ſi dixerit: Hîc fur eſt, hic homicida eſt, proditor eſt, &c. Quare quicunque tantum ſibi ſumſerit audaciæ, ut non vereatur de proximo quidvis petulanter evomere, ille tantum ſibi ſumit poteſtatis, quantum Cæſar & omnes magiſtratus ſibi vendicant. Nam, quanquam gladii poteſtatem

non

non uſurpes, tua tamen maledica, mordaci & virulenta lingua uteris, qua bacchans in proximum ejus famæ perpetuas maculas inuris.

Eam ob rem Deus prohibet, ne quis alterum maledico dente carpat, aut alteri probrosè detrahat, etiamſi reus ſit ille, & hic rem probe compertam habeat, multò minus vero, quando rei ipſius ignarus ex aliorum tantum relatu quid accepit. Dices autem: Cur verò reticerem, cum verum eſſe certus ſim? Reſpondeo. Cur non defers eum ad legitimum judicem? Sed, inquis, hoc ipſum certo teſtimonio non poſſum evincere, unde periculum eſt, ne falſo intentatæ calumniæ pœnas incurram. Hinc illæ lachrimæ, hoc illud eſt, quod pertimeſcis. Quod ſi non tantum tibi fidis, ut coram ordinatis perſonis rem tranſigas atque reſpondeas, vide, ut os tuum etiam privatim compeſcas digito. Sin autem conſcius es, tibi ſcias, non alteri. Ubi enim latius ſparſeris, etſi verum fuerit: non niſi impudenter mendax eris, cùm verum id eſſè evincere nequeas, adhæc ſceleratum nebulonem & ſycophantam agis. Nemo enim per calumniam ſuo nomine aut famâ fraudandus eſt, niſi ante propalam damnatus judicis ſententia ea diſpoliatus eſt. Proinde, falſum loqui teſtimonium, omne illud loqui dicitur, quod ali- [471 quem feciſſè, apertè, & quemadmodum decet, non poſſumus evincere.

Quocirca quidquid ſufficienti teſtimonio nondum ſatis manifeſtum eſt, hoc nemini revelandum eſt, aut pro vero referendum. Et in ſumma, quidquid occultum & arcanum eſt, hoc in occulto ſinendum eſt, aut occulte, quemadmodum audiemus, redargüendum. Quare, ubicunque in detractorem incideris, alterius dicta ac facta contumeliosè deferentem ac petulanter in quem-

quempiam debacchantem, audacter huic in os obſiſte, ut pudore ſuffundatur. Ita futurum eſt, ut crebrò quis os ſuum obſtruat, qui alioqui miſerum aliquem in ora hominum peſtiferâ detrectatione diffunderet, eas notas ac maculas inuſturus, quas ægrè aut nunquam poſſis eluere. Præclari enim nominis ac integræ famæ teſtimonium citò alicui eripitur, ſed ſemel ereptum, non perinde facile recuperatur.

Ita vides, in univerſum interdictum eſſe, mali quippiam loqui de proximo, exceptis tamen magiſtratibus, concionatoribus & parentibus, ut hoc præceptum ita intelligatur, ne vitia impunita maneant. Jam quemadmodum quinto præcepto neminem jubemur lædere, excepto tamen carnifice, qui ex officio nemini commodat, ſed irrogatis ſuppliciis officit omnibus, neque tamen præceptum Dei transgreditur, propterea, quòd Deus hujus officii procurationem ſua gratia conſtituerit, nam pœnarum irrogationem ſuæ voluntati reſervavit, ut in præcepto primo minatur, ita quoque quanquam nemo, quantum ad propriam perſonam attinet, alium judicare neque damnare debeat, tamen, ubi hoc non faciunt ii, quibus hoc demandatum eſt, equidem ii non minus peccant ob negligentiam, quàm illi, qui extra officium hoc injuſſi faciunt. Hîc enim exigit neceſſitas, ut de vitiis ſermo habeatur, ut accuſentur, deferantur, in judicio perquirantur & teſtimonio com-
472] probentur. Neque ſecus agitur, quàm cum medico, qui nonnunquam ægroti, quem curandum ſuſcepit, loca arcana contueri & contrectare neceſſitate cogitur. Ita quoque magiſtratus, parentes, fratres atque ſorores, tùm qui amici ſunt inter ſe, hoc mutuo obſtringuntur officio, ut, ubi utile fuerit ac neceſſarium, alter alterius viciſſim reprehendat vitia.

Cæte-

Cæterum hæc recta esset ratio objurgandi vitia, si ordinem præscriptum in Evangelio observaremus, ubi Christus inquit: Matth. 18. (a) *Si peccaverit in te frater tuus, vade & corrige eum inter te & ipsum solum.* Vides hic præclaram doctrinam tibi propositam, quâ linguam gubernabis, quæ etiam diligenter animadvertenda est contra perniciosum detrahendi abusum & vitium. Ad hujus itaque doctrinæ amussim tuam vitam institue, ne tàm citò proximi tui famam in vulgus efferas, eumque fœdè ac turpiter traducas, sed occultè corripias ac moneas, ut mutata vita resipiscat. Similiter alium quoque aliquid tibi susurrantem aut deferentem, quid hic aut alter flagitiose designaverit, doce facere, ut eat, illumque ipsum corripiat, si viderit, sin minus, ut os à detrectatione clausum teneat.

Hoc etiam discere potes ex quotidianâ rei familiaris procuratione. Ita enim agere solet paterfamiliâs, videns servum suum cessare, aut suo non fungentem gnaviter officio, ipse per se eundem objurgat & admonet officii. Verùm, si tam vecors esset & amens animi, ut relicto domi compressis (quod ajunt) manibus desidente servo, in forum progressis, servilem socordiam vicinis conquereretur, haud dubiè ab iisdem audire cogeretur: Quid vero hoc nostra interest, ô caput multis modis ridiculum, cur illi ipsi ista non exprobras? Ecce ad hunc quidem modum fraterne ageres, ut emendarent vitia, & proximi tui fama maneret salva atque integra. Sicut etiam Christus ipse eodem loco testatur, inquiens: *Si te audierit, animam* [473] *fratris tui lucratus es.* Ita quidem magni ac memorabilis operis autor extitisses. Aut tu fortè rem leviculam esse existimas, fratrem lucrifacere? Sine verò omnes monachos ac sacros ordines ad unum in unam mas-

(a) *Matth. XVIII. 15.*

massam conflatos prodire, num tantam sibi laudem vendicare possint, se suis operibus vel unum lucratos esse fraterculum.

Eodem loco Christus docet ulterius: *Si autem te non audierit, adjunge tibi adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum (b).* Ita ut semper res ipsa cum eo transigatur, cujus maximè interest, ne quid prorsus absenti maledicè detrahatur. Porrò, si hæc omnia ad emendandum fratrem parum erunt valida aut efficacia: defer hæc omnia propalam judicanda Ecclesiæ, sive spiritualibus, sive secularibus magistratibus. Neque enim hîc solus causam agis, sed habes tuos illos testes tibi conjunctos, accusationem tuam comprobantes, cui innixus judex intrepidè judicare & pœnam irrogare potest. Ac tùm quidem legitimo jure ac ordine eò perveniri potest, ut malorum improbitas aut coërceatur aut in melius emendetur. Alioqui, quando alius passim detractionibus infamatus passim per omnes urbis angulos traducitur, tantumque sordes commoventur, nemo emendatur, ac deinceps, ubi res comprobanda erit testimonio, quisque à se dictum esse pernegat. Quapropter rectissimè cum hisce detractoribus ageretur, ut gravissimas intemperantis linguæ pœnas luentes omnem maledicendi & obtrectandi voluptatem amitterent, ut alii inde exemplum sumentes linguæ virulentiam dediscerent. Si hæc fierent à te in rem proximi aut veritatis amore faceres, clandestinis ac furtivis calumniis rem non ageres, neque diem & solem lucifugæ instar vitares.

Hæc omnia hactenus de occultis peccatis dicta sunt. Cæterum, ubi peccatum plane manifestum est, ut ne-
474] que judici neque cuiquam obscurum sit, tunc sine

(b) *Matth. XVIII. 16.*

ſine omni peccato illius commercium vitare, eumque miſſum facere pôtes, ut eum, qui ſe ultro expoſuerit dedecori. Ubi enim res manifeſte liquet omnibus, ibi neque obtrectationi, neque falſo judicio, neque improbis teſtibus locus relinquitur. Veluti, cum hodie Romanum Pontificem, tanquam Antichriſtum, falſæ doctrinæ coarguimus, quam editis in lucem libris paſſim divulgavit, & per totum orbem infinitarum animarum exitio proclamatam diſſeminavit. Ubi enim peccatum manifeſtum eſt, ibi non injuria & pœna manifeſta illud conſequitur, ut quivis exemplis monitus illud cavere poſſit.

Ita jam hujus præcepti ſummam & communem intellectum paucis explicatum habemus, ne quis ſuo proximo, æquè amico atque inimico, linguæ maledica petulantia noceat, neve male de eo loquatur, ſive verum illud, ſive confictum, cum neque ex mandato id faciat, neque in uſum aut ædificationem proximi, ſed ita ſua lingua utatur, ut ejus patrocinium proſit ac ſerviat æque omnibus, de univerſis ac item ſingulis honorificam mentionem faciendo, ut illorum peccata atque defectus officioſe contegat, amicè excuſet ſuoque ipſius honore amanter exornet. Ad quod hâc potiſſimum cauſa provocandi eſſemus, quam Chriſtus ipſe indicat in Evangelio, quaque quodam quaſi compendio, omnia præcepta erga proximum obſervanda comprehenſa voluit, inquiens: *Quidquid volueritis, ut faciant vobis homines, hoc etiam facite illis* (a).

Quin etiam natura ipſa in proprio quemque corpore hoc docet, quemadmodum Paulus 1. Corinth. 12. inquit: *Membra corporis, quæ videntur infirmiora eſſe neceſſariora ſunt, & quæ putamus ignobiliora eſſe membra corporis*

(a) *Matth. VII. 12.*

corporis, his honorem abundantiorem circundamus, & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem habent (b). Faciem, oculos, nares, os nemo contegit, neque enim egent, ut velentur, ut quæ per [475 se membra sunt honestissima omnium, quæ habemus. Cæterum infirmissima quæque, eorum nos pudet, si conspicerentur, illa omni studio conteguntur, atque hîc quidem manus, oculi una cum universo corpore in hisce tegendis & velandis occupati sunt. Non secus nobis quoque inter nos faciendum est, ut, quidquid in proximo nostro parum fuerit honorificum & infirmum, hoc accuratè exornemus, ac omnibus viribus ejus honori tuendo serviamus, opitulemur, ejus famam ampliorem faciamus, & contra, quidquid illi possit aut ignominiæ aut dedecori esse, studiose propulsemus. Estque præcipuè hæc præclara virtus & illustris, quæ omnia, quæcunque de proximo dicta audierit, (si non manifesta fuerint flagitia) in optimam partem interpretari noverit, aut æqui bonique consulere, contra linguas venenatas atque pestiferas, quibus unicè studio est, ut si quid expiscentur & arripiant, quod in proximo reprehendere queant, illud pessime interpretentur, aut malitiose pervertant, quemadmodum jam omnium maxime Dei verbo, ejusque doctoribus solet contingere. Sunt itaque in hoc præcepto valde multa bona opera, quæ & Deo summe placent & abunde multum benedictionis & bonorum secum apportant, si modo ea perdita hujus mundi cæcitas, & falsi illi sanctuli agnoscere vellent. Neque enim quidquam est in toto homine, quod longe lateque perinde plus bonorum, ac itidem plus malorum, æque cum in spiritualibus, tum in

(b) 1 *Cor.* XII. 22. 23.

in mundanis negotiis operari poteſt, atque lingua, quanquam omnium membrorum & minimum ſit & invalidisſimum.

PRÆCEPTUM IX. & X.

Non concupiſces domum proximi tui. Nec deſiderabis uxorem ejus, non ſervum, non ancillam, non bovem, [476 *non aſinum, neque omnia, quæ illius ſunt.*

HÆc duo poſteriora præcepta Judæis peculiariter data ſunt, quanquam ad nos quoque nonnulla ex parte pertineant. Neque enim de prava carnis libidine aut furto illa interpretantur aut intelligunt, quæ ſupra abunde interdicta ſunt. Putabant quoque, alia omnia ſancte ſe ſervaſſe, ſi externè feciſſent, aut non feciſſent opera. Et eam ob rem Deus hæc duo aliis præceptis adjecit, ut hæc quoque pro peccatis æſtimentur, uxorem aut rem proximi concupiſcere, aut aliquo pacto pro ea potiunda conari. Et hoc eam ob cauſam potiſſimum, cum in Judaiſmo ſervi & ancillæ, non ut nunc erant liberi, ut huic aut illi mercede conducti pro ſuo arbitratu, quam diu libuiſſet, ſerviiſſent, ſed domino erant proprie mancipati, unà cum corpore & rebus omnibus, quemadmodum pecora, & reliqua ſubſtantia. Adhæc ea quoque poteſtas in uxorem ſuam cuique erat libera, ut illam dato libello repudii à ſe poſſet dimittere, ac aliam ducere. Jam in hoc viciſſim inter ſe periclitabantur, ne quis alterius uxoris cupidus, ſumta alicubi occaſione, & ſuæ repudium renunciaret, & alteri ſuam ereptam ipſe aliquo modo & prætextu ficto conſequeretur. Jam hoc apud Judæos non habebatur dedecoroſum, multo minus, quàm quod apud nos jam cum mancipiis agitur, quando paterfamilias ſervum aut ancillam è ſervitio repudiat, aut alius alium alio quovis modo ſuis miniſtris privat.

Proinde hæc præcepta ita, inquam, interpretati ſunt, & rectè quidem (tametſi & latius aliquanto pateant) ne quis cogitaret, vel in animum induceret, rem alterius, nempe uxorem, familiam, domum, agros, prata, pecora ſibi vendicare, etiamſi ea res cum aliquo honeſtatis prætextu fieri poſſit, neque tamen citra damnum
477] proximi. Supra enim præcepto ſeptimo illud interdictum eſt vitium, quo aliena bona alteri eripiuntur, & per vim poſſidentur, id quod nullo jure fieri poteſt. Hîc vero ea quoque animi pravitas & verſutia interdicta eſt, ne quid proximo perſuaſione aliqua è manibus auferamus, etiamſi coram mundo illud honeſte fieri poſſit, ne quis exprobrare tibi queat, te per vim & injuriam id eſſe conſecutum. Ita enim natura comparatum eſt, ut nemo tantum faveat alteri, quantum ſibi, & quiſque quantum poteſt, tantum ad ſe per fas atque nefas rapiat, non valde ſolicitus, quid relinquatur alteri. Adhæc probi etiam haberi volumus, eamque animi verſutiam atque improbitatem pulcerrime ornare atque tegere novimus, diu noctuque tàm ingenioſas technas atque impoſturas inquirimus atque fingimus (quemadmodum quotidie jam acutiſſime excogitantur & inveniuntur) quaſi è jure ac legibus petitas. Neque veremur, iis freti decipulis è jure falſo citatis, ferociter & ſuperbe omnibus obſiſtere: neque improbitatem aut nequitiam hanc, ſed induſtriam ac providentiam nominari volumus. His omnibus ſuffragantur & opitulantur quoque Juriſperiti atque legum doctores, qui, ſi qua ſpes improbi nummi affulſerit, jus per vim torquent ac trahunt, prout cauſæ ſervire poſſe videtur, verbula in commodum ſuum excerpentes, poſthabita & æquitate & proximi neceſſitate. Atque ut in ſumma dicam, qui hac in re omnium fuerit ingenioſiſſi-

nioſiſſimus & exercitatiſſimus, huic jura omnium fortiſſime ſuffragantur, ut & inquiunt ipſi: *Vigilantibus jura ſubveniunt*.

Quare poſtremum hoc præceptum non improbis in mundo nebulonibus conditum eſt, ſed iis, qui volunt eſſe vita inculpatiſſimâ, qui laudari cupiunt, & videri longe omnium optimi & integerrimi, ut qui adverſus priora præcepta nihil prorſus deliquerint. Quales præcipue Judæi eſſe contendebant, & nunc multi [478
adhuc magni Proceres, nobiles & Principes. Etenim alia illa communis turba & fex popularis, ad locum multo inferiorem, nempe præceptum ſeptimum, releganda eſt, ut cui non nimium curæ eſt, qua laude aut integritate ſua bona ſibi paraverit.

Jam hæc potiſſimum in his negotiis uſu venire ſolent, quæ in contentionem forenſem perducta ſunt, quibus decretum eſt, proximo à nonnulla parte bonorum excuſſo aliquid eripere. Veluti exempli gratia, cum de pingui atque opulenta aliqua hæreditate contentio eſt, aut ſi quando aliæ res magnæ in medium vocantur. Hic quisque ad tuendam ſuæ cauſæ æquitatem adducit, quidquid uſpiam vel ſpeciem juſti obtinet, quod tanto verborum apparatu exornat, ut illi jus ſuffragari cogatur, eoque titulo erepta bona retinet, ut nemo poſthac iis de rebus cum eo pedem (quod ajunt) conferre audeat. Præterea, ſi quis aut arci, aut civitati, aut comitatui, aut alioqui rei magnæ adiecit oculum, ac tantum largitionibus, vel per amicos, vel quavis ratione alia efficere poteſt, ut alio inde pulſo ſibi adjudicetur poſſeſſio, eademque adhæc literis & ſigillis confirmetur, ut titulo principali & honeſte acquiſita eſſe dicatur.

Similiter quoque in vulgaribus illis & publicis commer-

merciis & contractibus, ubi alter alteri è manibus aliquid promta quadam aſtutia eripit, ut alteri illi tanquam lupo hianti diſcedendum ſit, aut alioqui alterum iniqua contractione urget & obruit, nonnulla ſpe lucri aut emolumenti ad ſe redituri conſpectâ, quam alter ille aut preſſus neceſſitate, aut æris alieni magnitudine victus, ſine diſpendio obtinere aut aſſequi non poteſt, ut dimidium, aut etiam amplius dimidio invenerit & lucrifecerit. Neque tamen hoc inique partum aut vi ereptum, verum juſtus contractus dicendus
479] eſt. Hoc non eſt aliud, quam quod dicitur: *Potior eſt, qui prior ad dandum eſt. Et quisque ſui emolumenti rationem habeat, foroque utatur, non admodum ſollicitus, quid proximus habeat.* Et quis velit eſſe tam ſolers ac perſpicax, ut omnes defraudandi ac imponendi rationes ac vias excogitaret, quibus honeſta quadam ſpecie aliquid inſidiosè eripientes alteri nobis vendicamus? Quod tamen mundi judicio ut inique actum aut inhoneſtum non exiſtimatur, neque legibus vindicatur. Sed neque videt quisquam, ita proximum opprimi, eidemque eripi, quo citra ſingulare diſpendium carere non poteſt, cum tamen pro certo conſtet, eſſe neminem, qui hæc ſibi ab alio fieri velit, aut æquo animo ſuſtineat, ut facile appareat, ejusmodi prætextus & effugia mala eſſe & improba.

Ad hunc quoque modum apud antiquos agebatur in re uxoria, ubi tales technas commiſcebantur, adlubeſcente & arridente alicujus oculis alterius conjuge, ut per ſe aut alios (velut multiplices erant harum fraudum ſtruendarum viæ) tantum efficeret, ut maritus cum uxore ſimultatem ſuſciperet, aut illa marito adverſaretur, neque in omnibus ejus voluntati eſſet morigera, ita, ut repudiatam cogeretur à ſeſe dimittere, ac alteri concedere. Hic abducendarum uxorum mos haud dubie apud

Judæos

Judæos frequens fuit & uſitatus, quemadmodum in Evangelio quoque de Herode (*a*) legitur, qui uxorem fratris ſui adhuc vivi ſibi ducebat, qui tamen alioqui vir juſtus & integer vitæ haberi contendebat, ſicut Marcus illi quoque fert teſtimonium. Cæterum ejusmodi exempla ſpero apud nos locum non habitura, cùm in novo Teſtamento legibus intercepta ſit & antiquata repudiandi licentia, niſi fortaſſe quispiam alteri ſponſam egregiè dotatam quâdam verſipelli vafritie è faucibus præriperet. Porro autem, ut alter alteri ſervos aut ancillas abalienet, aut alioqui blandis verbis perſuaſus abducat, equidem apud noſtrates non eſt rarum aut inſolens.

Jam quocunque modo hic dolus malus fieri pot- [480
eſt, ſciendum eſt, Deum nolle pati, ut tu aliquid detrahas proximo, quod ſuum eſt, ut ille egeat, tuque tuæ ſervias avaritiæ, etſi illud non contradicente mundo honorificè retinere poſſes. Eſt enim occulta quædam & inſidioſa ſycophantia, qua (quemadmodum dicitur) fucum feciſti proximo, ne animadverti ac deprehendi poſſit. Nam tametſi perinde te geras, quaſi nemini feceris injuriam, plus juſto tamen oneroſus extitiſti proximo. Etſi neque furti neque fraudis inſimulandus es, certum tamen eſt, te rem proximi concupiiſſe, hoc eſt, pro ea conſequenda laboraſſe, præter voluntatem ejus abalienâſſe, eidemque, quod divina liberalitate conſecutus eſt, invidioſe non faviſſe. Et quanquam neque judex, neque quispiam alius tibi id audeat eripere viciſſim, neque tamen Deus itidem eo te pacatè frui permittet. Ipſe enim fraudulentum pectus & mundi hujus vafritiem acutè perſpicit, quæ ubi vel lati digiti libertatem atque licentiam conſecuta fuerit, mox omnem modum excedit, ac denique in apertam vim atque injuriam prorumpit. Hujus

(*a*) *Marc. VI. 17, 18.*

Hujus ergo præcepti communis intellectus eſt: Primum, ut hoc cautum ſit, ne damnum proximi deſideremus, neque ad id adjutores ſimus, vel re, vel conſilio cauſam nocendi proximo ſuppeditantes, verum ei, quidquid habuerit, candidè faveamus ſinamusque. Adhæc, ut omnibus officiis promoventes, ab injuria quoque res ſuas defendamus, quemadmodum cupimus idem ab alio nobis fieri & contingere. Ita, ut præcipuè hoc præceptum ad invidiam & fœdam inſatiabilemque habendi cupidinem reſpiciat, quo Deus cauſam atque adeò ipſam radicem funditùs evulſam auferat è medio, unde omnes proximo nocendi viæ ac rationes pullulant. Unde illud quoque hiſce verbis expreſsè & ſignificanter extulit: *Non deſiderabis*, &c. Cordis enim puritatem cumprimis quæritat, tametſi ean-
481] dem plenè, quoad in humanis agemus, nunquam conſequemur, ita ut hoc præceptum cum cæteris omnibus facilè præceptum maneat, quod citra intermiſſionem nos accuſet judicetque, quàm probi coram DEO ſimus.

CONCLUSIO DECALOGI.

JAm ergò explanata utcunque habemus decem præcepta, potiorem divinæ doctrinæ ſummam indicantia, quid nobis faciendum ſit, ut tota vita noſtra DEO probetur & placeat. Præterea fontem ipſum ac ſcaturiginem, ex quâ ebulliant, & in quam redeant viciſſim omnia, quæcunque bonorum operum nomina cenſenda ſunt, ita, ut extra decem præcepta nullum bonum opus, quod quidem Deo placere poſſit, eſſe exiſtimandum ſit, quàmlibet tandem coram mundo aut bonum aut magnum aut ſpecioſum eſſe videatur. Sine, jam viciſſim videamus, quid noſtri magni illi heroës ſanctitate ſpectabiles jactare poſſint de ſpiritualibus ſuis & diffi-

difficilimis operibus, quæ ipſi ultrò excogitârunt, ſibique facienda propoſuerunt, & hæc à DEO præcepta miſſa faciunt, quaſi leviora & viliora, aut jamdudum præſtita eſſent.

Ego equidem in eâ ſum ſententia, cuivis abundè hîc præſcriptum eſſe, quod efficiat, ὅσσον τις δύναται χερσίντε ποσίντε, nempe, ut hæc diligenter ſervaremus, manſuetudinem, patientiam, & amicum erga inimicos animum, caſtitatem, commodandi promptitudinem, atque id genus alia, quæ his virtutibus annexa ſunt. Verùm ejusmodi opera nihil ſplendoris & autoritatis coram mundo habent. Neque enim rara & nova ſunt, & faſtu turgida, certis temporibus, locis, perſonis, ritibus, habitibus deſtinata, ſed communia, protrita & domeſtica, quæ vicinus erga vicinum exercere poteſt, eam ob rem nullius ſunt autoritatis & pretii.

Porrò autem illa alia hominum & ora & oculos [482
in ſe convertunt, quæ ipſi quoque ſumtuoſisſimis ceremoniis, magnis impenſis, regiis ædificiis provehunt, atque ita exornant, ut omnia ſummè niteant ac ſplendeant. Ibi thura incenduntur ac thymiamata, ibi pulſatur & cantillatur planeque omnia concentu perſtrepunt. Alibi incenduntur cerei, ut præ his alia neque videri neque audiri queant. Nam quòd ſacrificus quispiam picturatâ auro caſulâ amictus conſpicitur, aut laicus quispiam per totum diem flexis innititur genibus in Eccleſiâ, ſecum neſcio quid murmurans, hoc verò opus ſpecioſum & præclarum dicitur, quod à nemine ſufficienter laudari poteſt. Cæterum quòd miſera aliqua puellula infanti in cunis poſito ſedulò ſervit, ac fideliter, quod illi demandatum eſt, facit, illud vero nullius pretii habendum eſt. Quid enim aliud ventroſi monachi & laſcivæ ac prurientes libidine moniales in monaſteriis ſuis quæritarent?

Vide verò, an non hæc deteſtabilis quædam ſit iſtorum deſperatorum hominum præſumtio, quâ ſibi tantum ſumunt, ut audeant ſublimiorem vitam & ordines invenire, quàm decem præcepta docent, affirmantes, ut dictum eſt, vitam eſſe ſimplicem ac leviculam, tantumque vulgo obſervandam & ſectandam, ſuam verò ſanctis & perfectis convenientem & propoſitam? Neque vident calamitoſi illi & talpis longè cæciores homines, nullum hominem eò rem deducere poſſe, ut vel uni præceptorum perfectè ſatisfaciat, ut ſatisfaciendum eſt, ſed ſubvenire nobis neceſſe ſit, ſicut audiemus, & fidem & orationem, qua præceptorum ſervandorum vim atque virtutem quæramus ac precemur indeſinenterque accipiamus. Quapropter eorum jactantia non eſt alia, quàm ſi jactarem & dicerem: Equidem neque groſſum habeo, quem debitoribus
483] meis numerem, decem tamen aureos perfacilè exolvam.

Hæc propterea hoc diligentius dico & inculco identidem, ut tandem à miſerando illo abuſu, qui usque adeò invaluit actis profundiſſimè radicibus, & adhùc adhæret omnibus, liberemur, & aſſueſcamus, ex omnibus totius orbis ordinibus hùc tantum intentos habere oculos, deque his eſſe ſoliciti. Nullo enim unquam tempore ullam doctrinam aut vitæ ordines inveniemus, quæ decem præceptis aut pares ſint, aut conferendi, cùm ita ſint ſublimia, ut ea nullus homo unquam ſuis viribus aſſequi queat. Et qui eadem aſſecutus fuerit, cœleſtis & angelicus homo perhibendus eſt, longè lateque omnem mundi ſanctitatem excedens. Tantum vide, ut ea tibi proponas, tuique in iis ipſis periculum non ſegniter facias, omnes virium tuarum nervos intendens & exercens ac illicò ſenties, tantum tibi

ſuper-

ſupereſſe negotii, ut ſupervacaneum exiſtimaveris, alia ſanctitatis aut præſtantioris vitæ opera ambitiosè curare atque quærere. Et hæc de primâ parte, cùm ad monendum, tùm docendum dicta ſufficiant. Ut tamen aptius ei rei finis imponatur, illa nobis verba hîc repetenda ſunt, quæ ſupra quoque in primo præcepto explanavimus, ut diſcamus, quantum operis Deus impendi vult decem præceptis probè perdiſcendis, inculcandis & exercendis.

Ego ſum Dominus DEUS tuus, fortis Zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem, qui me oderunt, & faciens miſericordiam in millia his, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea.

HÆc appendix, quanquam, ut ſupra audivimus, ſub initium primo præcepto annexa eſt, omnium tamen præceptorum gratiâ poſitum eſſe, negare [484 non poſſumus, ut quæ conjunctim omnia huc referenda & dirigenda ſint. Quare dixi, hæc quoque juventuti proponenda & identidem occinenda eſſe, ut diſcat & tenaciter retineat, quo certum nobis fiat, quare ad hujusmodi præceptorum obſervationem & adigendi & impellendi eſſemus. Neque aliter hæc verba intuenda ſunt, quàm ſi ad unumquodque ſigillatim adjecta ſint, ita ut in his & per hæc proficiſcantur omnia. Jam (ut prædictum eſt) hæc verba uno quaſi faſce & terribiles minas & amicam promiſſionem in ſe complectuntur, ut nos partim & terreant & admoneant, partim amanter provocent & pelliceant, ut ejus verba perinde, ut divinam quandam ſeveritatem, arripiamus ac magnifaciamus, quandoquidem ipſe hoc tacitum non præterit, quanti ſua verba faciat, aut à nobis fieri velit, tum quàm ſeverè eadem tueri decreverit, nem-

pe,

pe, quòd acerbiſſimis ſuppliciis terribiliter excruciaturus ſit omnes eos, qui ſua præcepta contemſerint ac violaverint, & viciſſim, quàm largiter remunerari, benefacere & omnia bona largiri velit iis, qui magni ea faciunt & libenter juxta præſcriptum eorum vivunt & agunt. Quare hoc à nobis exigit, ut omnia è tali proficiſcantur pectore, quod Deum tantummodò metuat, eum unicè in oculis habeat, quodque hoc metu inductum omnia illa accuratè caveat, quæ ejus voluntati repugnare videntur, ne Deum ad iracundiam provocet, & contra, quod illi unicè fidat, quodque in ejus gratiam faciat omnia, quæcunque animo ejus grata eſſe intelligit, quandoquidem tàm amicum & paternum erga nos animum præ ſe fert, nobisque omnibus ultrò offert omnes totius inexhauſtæ gratiæ ac bonitatis ſuæ divitias.

Et hæc quoque primi ac præcipui præcepti, ex quo cætera omnia manant & ebulliunt, ſententia eſt & vera ac genuina interpretatio, ita, ut hoc verbum (*non*
485] *habebis Deos alienos*) nihil aliud ſimpliciſſimè expoſitum in ſe complectatur, quam hoc ipſum, quod hìc exigitur, nempe: Tu me velut unicum & verum Deum tuum metuas, me ames, tuam fiduciam in me ſolum rejicias, volo. Ubi enim ejusmodi erga Deum cor erectum eſt, hoc & præſens & reliqua præcepta omnia ad unum complevit. Contra, quicunque aliud in cœlis aut in terrâ pertimeſcit & amat, neque hoc, neque alia ulla ſervabit. Ita tota ſcriptura paſſim hoc unum præceptum docuit, & ſubinde inculcavit, neque non omnia ad hæc duo, nempe, timorem Dei & fiduciam retulit. Cumprimis verò Propheta David nihil aliud penè per omnes Pſalmos docet, velut cum inquit (*a*): *Beneplacitum*

tum

(*a*) *Pſ. CXLVII. 11.*

tum est Domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordiâ ejus. Quasi totum præceptum unico versiculo explicatum esset, ejusque hæc summa foret: Illi Deo summè placent, quibus non sunt dii alieni.

Ad eum modum primum præceptum lucere debet, deque se splendorem emittere, ut aliis omnibus lucem præbeat. Quamobrem hæc verba per omnia præcepta penetrare debent, veluti ligneus in sertis circulus, ut finem cum principio copulent, & omnia uno quasi fasce complectantur, ut subinde repetantur animo, ne memoriæ excidant, nempe, in secundo præcepto, ut Deum metuamus, ejus nomine non fœdè ac impiè abutamur, ad execrandum, maledicendum, mentiendum, fallendum aliasque improbitates & vitia exercenda, verùm benè & rectè eo utamur, invocando, precando, laudando & gratias agendo, amore ac fiducia Dei incitati, juxta primi præcepti constitutionem. Similiter eo ipso metu, amore atque fiducia incitandi sumus, ut ejus verbum non contemtim respuamus, aut delicati fastidiamus, sed avidè discamus, libenter audiamus, sacrosanctum, pretiosum & honorificum habeamus.

Ita quoque deinceps per reliqua præcepta, [486 virtute primi erga proximum observanda gradus faciendi sunt, ut parentes, dominos, ac omnes Magistratus honorantes, habeamus in pretio, libenter eisdem obedientes obsequamur, non quidem ob illorum, sed divinæ voluntatis autoritatem. Neque enim tibi parentes respiciendi sunt, neque quicquam illis gratificandum aut omittendum, sed eò fac respicias, quidnam rei Deus à te exigat, quod fidenter à te postulaturus est. Quâ in re si negligens fueris, iratum ac sævum judicem, sin feceris, clementem Patrem experiêre. Præterea ne quam proximo tuo injuriam aut damnum inferas, vel

vim

vim facias, neve ullâ in re illi incommodes, ſive corpus ejus, ſive conjugem, ſive opes, honorem aut jus ſpectes, veluti omnia hæc ordine ſunt mandata, etſi ad hæc commodè perpetranda, neque locus tibi deeſſet, neque occaſio, adhæc nullius hominis reprehenſionem eo nomine incurreres, ſed de omnibus bene merearis, omnes officiosè juves ac promoveas quacunque ratione, & ubicunque potes, tantum in hoc, ut Deo obedias, hâc fiducia, eum ipſum omnia hæc largiter tibi compenſaturum. Ita vides, quomodo primum præceptum caput ac fons ſit, unde reliqua omnia ſuam trahunt originem, quodque rurſus omnia alia retro pertrahat ex ſe pendentia, ut & finis & principium uno indiſſolubili nodo colligata & copulata ſint.

Talia, inquam, operæ pretium eſt, ut juventuti nunquam non proponantur, monendo inculcentur, & in memoriam aſſiduè repetendo revocentur, ut non tantùm fuſte ac plagis, quemadmodum pecora rationis expertia, ſed etiam in timore ac cultu Dei piâ quadam ratione educentur. Quicunque enim hæc conſiderant & animi ſeria quâdam cogitatione perpendunt, eſſe videlicet hæc non humanæ rationis commenta, ſed ſummæ majeſtatis mandata, quæ tantâ ſeveritate contemto-
487] res eorum punire, contra verò factores eorum
inæſtimabilibus bonitatis ſuæ divitiis remunerari velit, illi ſua ſponte ad faciendam Dei voluntatem ſatis erunt propenſi. Quare in veteri Teſtamento non temerè mandatum erat, ut decem præcepta omnibus inſcriberentur parietibus, angulis, & veſtibus, non in hoc, ut tantum inſcripta ſpectanda circumferrentur, quemadmodum factitare Judæi conſueverant, ſed, ut citra intermiſſionem obſervarentur oculis, & memoriæ occurrerent in omnibus noſtris negotiis & actionibus. Sint

ergo

ergo cuique hæc quotidiana exercitia & ſtudia in omnibus caſibus, negotiis & officiis, ac ſi omnibus inſculpta locis legenda occurrerent, quocunque oculorum aciem flexerit, imò potius, ubicunque inceſſerit, aut preſſò veſtigio ſteterit. Ita fiet, ut æquè & domi & foris erga vicinos ſemper ſufficientem cauſam inveniamus decem præcepta exercendi, ut nemini ea incumbat neceſſitas, illa procul petendi.

Ex his omnibus jam facilè exiſtimare licet aut videre, quousque hæc præcepta extollenda, aut quanti tandem facienda ſint præ omnibus & operibus & ordinibus, qui doceri conſueverunt. Hîc enim confidenter dicere poſſumus, ut ad unum prodeant omnes ſapientes, &, quotquot ſanctimoniæ titulo ſuperbiunt, num unum queant opus, quamlibet puſillum, producere, quod vel extremo horum præceptorum opuſculo æquiparandum ſit, quod tanta ſeveritate Deus à ſuis exigit, & faciendum præcipit, tantam tamque intolerabilem transgreſſoribus interminatus iracundiam, & contra factoribus adeò ſplendidas promiſſiones pollicitus, ſe nimirum inexhauſtis benedictionis ſuæ divitiis tantum non obruturum eos. Quocirca non injuria hæc præcepta omnibus aliis doctrinis anteferenda ſunt, inque magno habenda pretio, tanquam theſaurus, quem à Deo accepimus, omnium pretioſiſſimus.

SECUNDA PARS CATECHISMI. [488

Symbolum Fidei.

HActenus Catechiſmi, hoc eſt, Chriſtianæ doctrinæ primam partem audivimus, in quâ, quid facere, quid omittere nos Deus velit, vidimus. Hanc deinceps juſto ordine fides ſubſequitur, quâ nobis ſummatim, quid

quid à Deo nobis expectandum & accipiendum ſit, proponitur, atque, ut paucis dicam, eundem nos per omnia docet cognoſcere. Quæ eò nobis ſervire ac prodeſſe debet, ut id, quod præcepta exigunt, facere queamus, dum ea exigentibus præceptis facere cogimur. Nam (ut ſupra dictum) adeò ſublimis & alta eorum eſt conſtitutio, ut omnium hominum vires longè leviores ſint & invalidiores, quam ut eandem posſint aſſequi aut contingere, & ei ſatisfacere. Eam ob rem nihilominus neceſſarium eſt, hanc partem perdiſcere, quàm priorem ut ſciamus, quomodo præceptis ſatisfacere queamus, & ûnde tanta vis ac virtus petenda aut impetranda ſit. Etenim ſi propriis viribus divinis præceptis ſatisfacere poſſemus, quemadmodum illis ſatisfaciendum eſt, & fide & precatione haud difficulter careremus. Prius verò, quàm ejusmodi & utilitas & necesſitas fidei explanetur, initio ſufficit pro rudibus plane, ut fidem per ſe comprehendant, & intelligere diſcant.

Principiò Theologi noſtri fidem hactenus in duode-
cim articulos diviſerunt, quanquam ſi omnes particu-
læ, quas tradit Scriptura, & ad fidem referenda ſunt,
ſigillatim comprehenderentur, multò plures ſunt articu-
489] li, ſed neque tam paucis verbis ſatis ſignificanter
poſſunt exprimi. Veruntamen ut quàm facilimè & ſim-
plicisſimè comprehendantur, veluti pueris tradendi
ſunt, totum fidei Symbolum tribus tantùm principalibus
articulis complectemur, juxta tres divinitatis perſonas,
ad quas omnia, quæ credimus, referuntur & ordinan-
tur, ita, ut primus articulus de Deo Patre creationem
explicet, ſecundus de Filio redemtionem, tertius de
Spiritu Sancto ſanctificationem, quaſi fides quam bre-
visſimè tot verbis comprehenſa eſſet: credo in Deum
Patrem, qui me creavit, credo in Deum Filium, qui me
libe-

liberavit, credo in Spiritum Sanctum, qui me sanctificavit. Unus Deus & una Fides, verum tres personæ, quare tres etiam articuli & confessiones. Jam ergo ipsa fidei verba breviter percurremus.

ARTICULUS I.

Credo in Deum Patrem, omnipotentem Creatorem cœli & terræ.

QUænam sit Dei Patris essentia, voluntas & opus, hisce verbis compendiosissimè adumbratum & propositum est. Cum enim decem præcepta docuerint, non esse, nisi unum Deum habendum & colendum, in quæstionem venire posset, quid Deus esset, quid operis faceret, quibus denique rebus laudandus sit aut depingendus, ut cognoscatur. Hoc jam sequens docet articulus, fidem nihil aliud esse, quam responsionem quandam & confessionem Christianorum, ad primum præceptum ordinatam. Velut puer interrogatus à quopiam: Quemnam Deum habes, aut quid de illo compertum tenes? respondere possit: primum quidem hoc, Deus meus est, videlicet Pater, qui cœlum ac terram condidit. Extra hunc unum nullum alium Deum esse credo, præter hunc enim nemo est, qui sua virtute atque potentia cœlum ac terram [490] possit condere.

Cæterum pro doctis, & qui aliquam Scripturæ cognitionem sibi paraverunt, ii tres articuli aliquanto fusius & locupletius declarari possunt, inque tot partes dividi, quot verbis fidei Symbolum contextum est. Verum in præsentia pro novitiis scholasticis maximè cognitu necessaria indicâsse sufficiat, nempe, hunc articulum, ut diximus, ad rerum creationem pertinere, ut huic verbo innitamur: Creator cœli & terræ. Quid ergo

hæc ſibi verba volunt, aut his tu ſignificari putas? Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem, &c. Reſponſio: Hoc ſignificari puto & credo, me Dei eſſe creaturam, hoc eſt, quòd ille mihi dederit, quotidieque alat ſuſtentetque corpus, animam, vitam, membra corporis, cùm parva, tùm magna, omnes ſenſus, rationem, rationis uſum virtutemque intelligentiæ, ac deinceps cibum & potum, amictum, commeatum, uxorem, liberos, familiam, ædes, prædia &c. Adhæc, qui omnes creaturas ad vitæ meæ utilitatem & neceſſitatem ſervire mihi ſinit, ſolem, lunam, & ſidera cœleſtia, diem & noctem, aërem, ignem, aquam, terram & omnes fructus terræ, quos ſuâ fœcunditate producit, volucres, piſces & omnia frumentorum & fructuum genera. Inſuper, ſi quæ ſunt alia rerum corporalium & temporalium bona, ut eſt æquabilis Reipubl. ſtatus & adminiſtratio, pax, tranquilla ſecuritas. Ita, ut ex hoc articulo diſcamus, noſtrûm neminem vitam, omniaque alia jam enumerata, & quæ adhuc enumerari poſſent, à ſe habere, neque retinere poſſe, quamlibet puſillum aut leve fuerit. Hæc enim omnia nomine Creatoris comprehenſa ſunt.

Præter hæc ingenuè quoque confitemur, Deum Patrem non ſolum hæc omnia, quæ habemus, poſſidemus, coramque oculis intuemur, nobis dediſſe, ſed quotidie
491] etiam ejus tutela nos ab omnibus malis atque periculis cuſtodiri, omnes incommoditates, ruinas atque diſcrimina à nobis abigente & propulſante. Quæ omnia mera humanitate & bonitate ſua pellectus nobis immerentibus exhibet, tanquam lenis ac clemens Pater, cui nos curæ ſumus, ne quid mali aut adverſi nobis accidat. Verum ea verboſius perſequi ad reliquas duas partes pertinet, ubi dicimus: Patrem omnipotentem.

Ex

Ex his jam demonſtratis, facile evictum conſequitur & colligitur, cùm omnia, quæ poſſidemus, quæque in cœlo & in terra ſunt, quotidie à Deo conceſſa ſuſtententur & cuſtodiantur, debere nos eundem indeſinenter diligere, laudibus extollere, agendisque gratiis acceptorum beneficiorum eſſe memores, &, ut uno verbo dicam, illi prorſus atque per omnia hiſce gratuito datis muneribus ſervire, quemadmodum hoc ipſum decem præceptis à nobis exigit & faciendum præcepit. Jam hic multis dicendum eſſet, ſi illuſtrare id quis vellet, quam pauci ſint, qui hunc articulum credunt. Hunc enim omnes prætervolamus, audientes quidem & memorantes, ſed nequaquam videntes, aut animo expendentes, quid ipſa verba nobis non oſcitanter aut ſomniculosè expendendum proponant. Quod ſi enim hæc ex animo crederemus, horum verborum juſſa haud dubiè capeſſeremus, neque tam ſuperbe incederemus, inſolenter intumeſcentes, quaſi à nobismet ipſis aut noſtra opera partis vita, divitiis, potentia, dignitate, honoribus, &c. frueremur, ut alii ſervitute nobis obnoxii nos pertimeſcere cogerentur, quemadmodum infelix ac perverſus mundus factitare conſuevit, qui in cæcitate ſua ſubmerſus eſt, omnibus bonis & muneribus divinitus datis tantum ad ſuperbiam, avaritiam, voluptates & delicias turpiſſimè abutens, neque Deum vel ſemel reſpiciens, ut illi gratias ageret, aut pro Domino ac Creatore ſuo eum agnoſceret.

Quocirca hic articulus omnes nos humiliare ac [492 conterrere debebat, ſi hæc vera eſſe certò & conſtanter crederemus, ſiquidem quotidie victi carnis affectibus peccamus oculis, auribus, manibus, corpore & anima, opibus atque divitiis, breviter, omnibus rebus, quaſcunque poſſidemus. Præcipue verò illi, qui etiam-

num impietate instigati divino verbo repugnant ac reluctantur. Veruntamen Christiani hanc prærogativam habent, quod se Deo Creatori suo id debere agnoscunt, ut pro acceptis bonis ipsi serviant atque obtemperent, id quod mundus facere nescit.

Proinde hic articulus nobis quotidie exercendus, menti infigendus, & in memoriam subinde revocandus est in omnibus, quæcunque nobis objiciuntur, quando vel bene & feliciter quæ nobis eveniunt, vel quando è periculis & necessitatibus liberati emergimus, sicut Deus hæc omnia nobis largitur & facit, ut in hoc certis experimentis animadvertentes discamus paternum ejus erga nos animum & inæstimabilem charitatem. Ex hoc certè pectus incalescet & ad gratiarum actionem promptè agendam mirifice inflammabitur, ut omnibus ejusmodi rebus ad Dei laudem & gloriam utatur. Ita quidem paucissimis erutum atque expressum hujus articuli sensum habemus, quantum simplicibus initio scire ac discere necesse est, & quid à Deo habeamus & acceperimus, & quid pro acceptis bonis eidem vicissim debeamus. Quæ ingens & pene inæstimabilis est cognitio, thesaurus tamen multò præstantior. Etenim hic plane videmus, quomodo Pater cum omnibus creaturis se nobis tradiderit, quamque nos, quamdiu hac vita fruimur, rebus omnibus opulentissime instruat, præterquam quòd ineffabilibus & æternis bonis per Filium suum ac Spiritum sanctum amplissime cumularit, ut in sequentibus audiemus.

493] ARTICULUS II.

Et in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis. Ascen-

Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus eſt judicare vivos & mortuos.

HOC loco ſecundam divinitatis perſonam diſcimus cognoſcere, ut videamus, quid præter bona temporalia priùs enumerata DEUS nobis largiri ſoleat, nempe, quomodo omnes bonitatis ſuæ ac divitiarum theſauros ſemel nobis effuderit, nihilque ſibi reliquum fecerit, quod nobis utendum fruendumque non impertierit. Jam hic articulus quoque late patet, eſtque planè fœcundiſſimus. Verum ut & hunc breviter ac pueriliter diſcutiamus, unum verbum ſumemus, quo totius rei ſummam complectemur, nempe (ſicut dictum eſt) ut ex hoc diſcamus, quomodo per Chriſtum ab omni maledictione liberati ſimus, quod hiſce verbis nititur: Et in JESUM CHRISTUM, Filium ejus unicum, Dominum noſtrum, &c.

Jam ergo interrogatus à quopiam: Quid credis in ſecundo articulo de Jeſu Chriſto? Ad hunc modum reſponde pauciſſimis: Ego credo, Jeſum Chriſtum verum Dei Filium, Dominum meum eſſe factum. Quid hoc ſibi vult, fieri Dominum? Hoc eſt, quod me liberarit ſanguine ſuo à peccatis, diabolo, morte & omni exitio. Ante enim neque Regem habebam neque Dominum, ſed ſub diaboli poteſtate atque imperio captivus tenebar, ad mortem condemnatus, inque peccatis ac cæcitate irretitus.

Jam enim à Deo creati cum omnis generis in- [494 æſtimabilia bona à Patre accepiſſemus, venit diabolus noſtræ felicitati invidens, & nos ſuis technis in apertam Dei rebellemque inobedientiam, mortem & omnia pericula pertractos injecit, adeo, ut in ejus indignatione jaceremus, perpetuæ damnationi adjudicati, veluti culpâ noſtrâ promerueramus. Hic nulla erat amplius

relicta aut ſpes recuperandæ gratiæ, aut conſilium adipiſcendæ ſalutis, aut auxilium placandi Patris, aut conſilium ignoſcendi delicti, donec ille immortalis Patris immortalis Filius, calamitoſam miſeriam & exilium noſtrum ſuâ profundiſſimâ bonitate miſeratus, de cœlo nobis opem laturus deſcendit, nosque ab omni & peccati, & mortis, ac Diaboli captivitate, in libertatem adoptionis ſuæ aſſeruit. Ita quidem omnium illorum tyrannorum atque exactorum poteſtas profligata & oppreſſa eſt, quorum in locum ſucceſſit Jeſus Chriſtus, vitæ, juſtitiæ, ſalutis, juſtificationis, ac omnium bonorum autor & Dominus, qui nos miſeros, ærumnoſos peccatores, ex inferorum faucibus eripuit, aſſeruit, inque libertatem vendicavit, irati Patris favorem & gratiam placata indignatione conciliavit, & tanquam poſſeſſionem ſuam in tutelam ſuam nos ſuſcepit, ut nos per ſuam juſtitiam, ſapientiam, poteſtatem, vitam & beatitatem regat & gubernet.

Sit itaque hæc hujus Articuli ſumma, ut hæc vocula, Dominus, ſimpliciſſimè tantum ſignificet, atque Salvator ſeu Redemptor, hoc eſt, qui à Diabolo ad Deum, è morte ad vitam, à peccatis ad juſtitiam reduxit, in quibus & nos conſervat. Porrò reliquæ hujus articuli partes, ordine ſemet conſequentes, nihil faciunt aliud, quam quod talem redemtionem per Chriſtum nobis partam declarant ac exprimunt, quomodo & per quem confecta ſit, hoc eſt, quanti Chriſtum conſtiterit & quid pro ea impetranda inſumſerit, ut nos
495] lucrifaceret, ſuæque ditioni ſubjiceret, nempe, quod homo factus & à Spiritu ſancto ac Maria Virgine ſine omni labe peccati conceptus & natus ſit, ut eſſet peccati Dominus, adhæc paſſus, mortuus & ſepultus, ut pro me ſatisfaceret, meamque culpam, quæ mihi luenda

luenda fuerat, persolveret, non auro neque argento, sed proprio & pretioso suo sanguine, & hæc omnia non ob aliam rem ullam, quam ut meus fieret Dominus. Neque enim sui gratia harum rerum quicquam fecit, aut opus habuit. Post id iterum surrexit devicta atque absorpta morte, ac denique cœlos conscendit, suscepta imperii administratione, sedens ad dexteram Patris, ut Diaboli ac omnes potestates, ad illius pedes projectæ, obedire cogantur, donec nos in die novissimo prorsus ab hoc pravo seculo, Diabolo, morte, peccatis liberatos separet ac segreget.

Cæterum hasce partes sigillatim tractare huic compendioso & pro pueris instituto sermoni non convenit, sed prolixis concionibus, quæ per totius anni circulum habentur, præsertim in temporibus, quæ talibus prolixiore sermone tractandis destinata sunt, de nativitate, passione, resurrectione, ascensione Christi, &c.

Quin etiam totum Evangelium, quod prædicamus, eò tendit, ut hunc articulum probè percipiamus, ut, in quo totius salutis & felicitatis nostræ summa sita est, quemque ob usum & fœcunditatem suam longe lateque patentem nunquam satis perdiscere possumus.

ARTICULUS III.

Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam, communionem sanctorum, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam æternam, Amen.

HUnc articulum non alio commodius, quàm [496 sicut dictum, ad sanctificationem referre possum, quod videlicet per hunc Spiritus sanctus, ejusque officium, nempe, quòd sanctificet, adumbretur & depingatur. Quare huic verbo nitendum est, Credo in Spiritum sanctum, quòd tam strictè & breviter com-

prehenſum ſit, ut aliud habere nequeamus. Sunt enim alioqui multiplices in ſcriptura ſpiritus, veluti humani, cœleſtes & mali ſpiritus. Verùm enim verò Spiritus Dei, ſolus ſanctus Spiritus dicitur, hoc eſt, qui nos ſanctificavit, & adhuc ſanctificat. Nam, quemadmodum Pater Creator, Filius Redemptor aut Salvator dicitur, ita quoque Spiritus ſanctus ab officii ſui opere Sanctus aut Sanctificator dicendus eſt. Quæ vero hujus ſanctificationis eſt ratio? Reſpondeo: Quemadmodum Filius dominium ſuum, quo nos ſibi peculiariter vendicavit, per ſuam nativitatem, mortem, reſurrectionem, &c. conſequitur: ita quoque Spiritus ſanctus ſanctificationis munus exequitur per ſequentia, hoc eſt, per communionem ſanctorum aut Eccleſiam Chriſtianorum, remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem & vitam æternam. Hoc eſt, primum nos ducit *Spiritus ſanctus* in ſanctam communionem ſuam, ponens in ſinum Eccleſiæ, per quam nos docet & Chriſto adducit.

Siquidem neque ego, neque tu quicquam de Chriſto ſcire poſſemus, aut in eum credere, aut pro Domino conſequi, niſi per Evangelii prædicationem Spiritus ſancti opera nobis offerretur & ultro donaretur. Opus quidem ipſum completum eſt. Chriſtus enim theſaurum nobis impetravit, & peperit ſua paſſione, morte, & reſurrectione, &c. Verùm ſi in occulto manens deliteſceret, nec quiſquam aliquid de eo exploratum haberet, nemini eſſet uſui, ſed planè inutilis & deperditus. Ne ergo ejuſmodi theſaurus ſepultus jaceat, ſed
497] eo in uſum verſo fruantur homines, Deus verbum ſuum emiſit prædicandum & divulgandum omnibus, in quo Spiritum ſanctum largitus eſt, ut ejuſmodi theſauri nos faceret compotes: Quare ſanctificare nihil aliud eſt, quam ad Chriſtum adducere, ad ſuſcipiendum

bona

bona per Christum, nobis parta, ad quæ per nosmetipsos nunquam pervenire possemus.

Jam ergo quam fieri potest significantissimè, hunc articulum disce intelligere, ut interrogatus, quid hisce verbis significare putas, Credo in Spiritum Sanctum? promte respondere possis: Credo Spiritus Sancti operâ me sanctificari, cui rei nomen ejus testimonium est. Qua autem re illud facit, aut quâ ratione, quove medio ad hoc utitur? Responsio. Per Christianorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem & vitam æternam. Primum enim singularem in mundo communionem obtinet, hæc mater est, hæc quemlibet Christianum parturit, ac alit per verbum, quod Spiritus Sanctus revelat & prædicat, & per quod pectora illuminat & accendit, ut verbum accipiant, amplectantur, illi adhærescant, inque eo perseverent.

Ubicunque enim gentium Spiritus Sanctus Verbum Dei prædicare non sinit, inque corde excitat, ut accipiatur, ibi frustra est ac deperditum. Quemadmodum dominante Papatu accidit, ubi fides prorsus neglecta & obscurata jacuit, nemo Christum pro Domino cognovit, neque Spiritum Sanctum pro eo, qui sanctificaret, habuit, hoc est, nemo credidit, Christum eum esse Dominum, qui sine operibus & meritis nostris tantum thesaurum nobis peperisset, nosque Patri reconciliâsset. Et quid tandem in causa fuit? hoc scilicet, quòd Spiritus Sanctus præstò non fuerit, qui talia de Christo revelâsset & prædicare sivisset, verùm homines mali & dæmones præstò fuerunt, qui docuerunt propriis operibus consequendam esse salutem, & irati Patris [498 gratiam impetrandam. Eam ob rem neque Christianorum fuit communio. Ubi enim de Christo nihil docetur, ibi neque ullus est Spiritus Sanctus, qui Christianorum

norum communionem ſolet conſtituere, convocare, ac in unum cogere, citra cujus opem & operam nemo ad Chriſtum Dominum pervenire poteſt. Hæc quidem de ſumma hujus articuli ſufficiant. Cùm verò partes ac membra in eo enumerata pro captu ſimplicium non omninò clara ſint, ea quoque paucis percurremus.

Sanctam Chriſtianorum Eccleſiam, communionem ſanctorum fides nominat. Utrumque enim idem conjunctim ſignificat. Olim vero alterum adjectum non erat, planeque male & inepte lingua nobis vernacula expoſitum eſt. Quod ſi ſignificanter enunciandum eſſet, Germanico ſermone prorſus aliter proferendum foret. Siquidem hæc vox, Eccleſia, proprie nihil aliud quam congregationem ſignificat. Porro nos Germani hanc dictionem, *Kirche*, uſurpare conſuevimus, quam ſimplices non de congregatâ multitudine, ſed de conſecratis templis aut ædificiis intelligunt, tametſi ſacra domus Eccleſia dicenda non eſt, niſi propterea quod hominum multitudo in ea convenire ſoleat. Nos enim, qui convenimus, præcipuum locum confluendi nobis deligimus, atque ita domui ſecundum multitudinem nominis quoque appellationem imponimus. Ita hæc Germanica vocula, *Kirche*, propriè nihil aliud ſignificat, quam congregationem, neque vox Germana eſt, ſed Græca, ſicut etiam ἐκκλησία. Illi enim ſua lingua κυρίαν, quemadmodum Latini curiam nominant. Quamobrem recto Germanorum ſermone, Chriſtianorum communio ſeu congregatio (*Eine Chriſtliche Gemeine oder Sammlung*) aut omnium optimè & clariſſime
499] ſancta Chriſtianitas (*eine heilige Chriſtenheit*) dicenda fuerat.

Ita quoque hæc dictiuncula, communio, quæ alteri anne-

annexa eſt, non *Gemeinſchafft*, ſed, *Gemein*, interpretanda fuerat. Neque aliam ob rem, quàm interpretandi gratia priori adjecta eſt, quâ quispiam haud dubiè exponere voluit, quid Chriſtianorum eſſet Eccleſia. Pro quo noſtri, qui & germanæ & latinæ linguæ juxta imperiti fuere, tranſtulerunt, *Gemeinſchafft der Heiligen*, cum tamen nulla Germanorum lingua ita loquatur aut intelligat. Verùm recta & genuina Germanorum lingua vertenda erat, *eine Gemeine der Heiligen*, Sanctorum communio, hoc eſt, ejusmodi communio, in qua non niſi ſancti verſantur, aut adhuc ſignificantius, *ein heilige Gemein*, hoc eſt, ſancta communio. Hæc ideò dico, ut verba ſane & recte intelligantur, cum hæc conſuetudo usque adeò uſu recepta inveteraverit, ut vix unquam ex hominum animis evelli poſſit, & ſtatim hæreſin eſſe oporteat, ubi verbulum aliquod immutatum fuerit.

Hujus autem appendicis hæc ſumma eſt: Credo, in terris eſſe quandam ſanctorum congregatiunculam & communionem ex merè ſanctis hominibus coactam, ſub uno capite Chriſto, per Spiritum Sanctum convocatam, in una fide, eodem ſenſu & ſententia, multiplicibus dotibus exornatam, in amore tamen unanimem, & per omnia concordem, ſine ſectis & ſchismatibus. Horum me quoque partem & membrum eſſe, conſtanter credo, omnium bonorum, quæcunque habent, participem ac municipem, Spiritus Sancti opera eò perductum, iisdem uno corpore unitum, per hoc, quod Verbum Dei audierim atque etiamnum audio, quod principium eſt in hanc communionem ingrediendi. Ante enim, quàm ad hanc pervenimus, penitus ſub poteſtate eramus Diaboli, ut ii, quibus de Deo ac Chriſto prorſus nihil comperte exploratum fuerat. Quin etiam Spiritus Sanctus à ſanctorum communione, ſeu Chriſtiani-

500] ſtianitate non diſcedit, ſed cum eâ usque ad conſummationem ſeculi perſeverat, per quam nos adducit, ejusque in hoc utitur adminiculo, ut verbum prædicet atque exerceat, per quod ſanctificationem efficit, communionem amplificans, ut quotidianis incrementis creſcat, & in fide ejusque fructibus, quos producit, corroborata fortis evadat.

Præterea cernimus etiam, nobis in hac Chriſtianitate eſſe remiſſionem peccatorum propoſitam, quæ fit per Sacramenta & abſolutionem Eccleſiæ, adhæc multiplices totius Evangelii ſententias, bonæ ſpei ac conſolationis pleniſſimas. Quare huc ea pertinent, quæ de Sacramentis & deinde de Sacramentorum uſu atque præſtantiâ tradenda ſunt, & in ſumma, totum Evangelium ac omnia Chriſtianitatis officia, quæ ut aſſidue exerceantur & ſedulo, ſummè neceſſarium eſt. *Etenim* quanquam Dei gratia per Chriſtum impetrata eſt, & ſanctificatio per Spiritum ſanctum facta, per verbum divinum in unitate Eccleſiæ Catholicæ, nunquam tamen nos à peccatis ſumus vacui, & hoc carnis noſtræ gratiâ, quam adhuc adhærentem humeris noſtris circumferimus.

Quocirca omnia in Chriſtianitate eò adornata ſunt, ut quotidie meras peccatorum condonationes auferamus, & verbis, & ſignis ad hoc conſtitutis, ad conſolandam & erigendam conſcientiam, quamdiu in hac vita futuri ſumus. Ita facit Spiritus ſancti gratia, ut quanquam peccatis ſimus contaminati, non tamen nobis noceant in Chriſtianitate conſtitutis, ubi nihil aliud, quam aſſidua & indeſinens eſt peccatorum remiſſio, cùm, quam nobis Deus largitur, tùm, quâ nobis inter nos viciſſim utimur, ignoſcentes, ſufferentes & erigentes nos invicem.

Sed

Sed etiam extra hanc Christianitatem, ubi huic Evangelio locus non est, neque ulla est peccato- [501 rum remissio, quemadmodum nec ulla sanctificatio adesse potest. Quocirca ab hac Ecclesia omnes ii semet sua sponte abalienârunt, qui non per Evangelii gratiam, & peccatorum condonationem, sed propriis operibus sanctificationem quærunt ac venantur, ac promereri contendunt. Sed enim in hoc, quando sanctificationis opus inchoatum est, & quotidie augetur, expectamus, ut hæc nostra caro, cum omnibus suis sordibus & vitiis, abolita & sepulta computrescat, verum præclarè & magnificè iterum prodeat & exsurgat à mortuis ad perfectam & absolutam sanctitatem, nova atque immortali vita animata. Jam enim tantum ex dimidio puri ac sancti sumus, ut Spiritus Sanctus subinde habeat, quod divini verbi prædicatione nobis eluat ac purificet, tum in dies singulos remissionem peccatorum distribuat, usque in futuram vitam, ubi remissioni locus non erit amplius, sed homines in universum ab omni peccatorum contagio puri & sancti, pleni omni probitate atque justitia, subtracti & liberati à peccatis, morte & omni exitio, in novam, perpetuam, glorificatam, & transfiguratam vitam traducentur.

Ecce hæc omnia Spiritus sancti sunt officia & opera, ut hic in terris sanctificationem exordiatur, eandemque quotidie per hæc duo augeat, nempe per sanctorum Ecclesiam & peccatorum remissionem. Porrò, ubi jam soluti in cinerem computruerimus, hoc ipsum in momento oculi plene absoluturus est & purificaturus, in qua perpetuò nos retinebit duobus Articulis posterioribus. Quod autem hîc ponitur (*Aufferstehung des Fleisches*, carnis resurrectionem) ne hoc quidem valde aptè & bene lingua nostra vernacula expressum est.

Ete-

Etenim carnem audientes, non ulterius cogitamus, quam de macello. Verùm rectè & genuinè loquendo germanicè diceremus, *Aufferſtehung des Leibes oder Leichnams*, hoc eſt, corporis reſurrectionem. At- [502
tamen res eſt momenti non magni, dummodo verborum ſenſum rectè percipiamus.

Jam hic ille eſt Articulus, cujus opus ſemper fervere debet, & efficax perſiſtere. Rerum enim creationem accepimus, ſed & redemtionem jam effectam habemus. Porrò autem Spiritus Sanctus citra intermiſſionem nobis ſanctificandis opus ſuum perficit, usque in extremum diem, ad quod communionem deſtinat, per quam omnia facit & loquitur. Nondum Chriſtianos ſuos omnes coëgit, neque remiſſionis diſtribuendæ officio prorſus perfunctus eſt. Eam ob rem in hunc credimus, qui quotidie nos divini Verbi prædicatione attrahit & adſciſcit, fidemque impertit, auget atque corroborat, per verbum illud, remiſſionem peccatorum, ut nos, his omnibus perfecte abſolutis, nobisque iisdem conſtanter adhærentibus, & mundo ac omnibus periculis jam mortuis, denique prorſus per omnia ſanctos faciat, id quod jam per Verbum in fide expectamus.

Ecce hoc loco totam divinitatis eſſentiam, voluntatem & operationem, verbis equidem admodum brevibus, attamen opulentis & fœcundis, artificioſe depictam habes, in quibus omnis noſtra ſapientia ſita eſt, omnem humanam ſapientiam, rationem ac ſenſum, longe lateque excedens ac ſuperans. Nam univerſus mundus, quanquam ſedulâ perveſtigatione, jam inde ab initio elaborárit, quidnam Deus eſſet, aut quid haberet animi, ſeu cui operi intentus eſſet, nihil tamen harum rerum unquam intelligentiâ aut ratione aſſequi potuit, hîc vero omnia hæc copioſiſſime in numerato habes.

Hîc

Hîc enim ipſe in omnibus tribus articulis profundisſimam abyſſum paterni ſui pectoris & meras ardentisſimi & ineffabilis amoris ſui flammas manifeſtavit reſervavitque. Quippe ob id ipſum nos creavit, ut nos [503
redimeret & ſanctificaret, & præterea, quòd nobis posſidenda & utenda ſubjecit, quæcunque uspiam in cœlo & in terra cernuntur, Filium quoque ſuum & Spiritum Sanctum nobis largitus eſt, per quos nos ad ſe attraheret. Neque enim unquam (ut ſupra oſtenſum eſt) eò propriis viribus pervenire poſſemus, ut Patris favorem ac gratiam cognoſceremus, niſi per JEſum Chriſtum Dominum noſtrum, qui paterni animi erga nos ſpeculum eſt, extra quem nihil niſi iratum & truculentum videmus judicem. Sed neque de Chriſto quidquam ſcire poſſemus, ſi non per Spiritum Sanctum nobis revelatum eſſet.

Proinde ii Articuli noſtræ fidei nos Chriſtianos ab omnibus aliis, qui ſunt in terris, hominibus ſeparant. Quicunque enim extra Chriſtianitatem ſunt, ſive Gentiles, ſive Turcæ, ſive Judæi, aut falſi etiam Chriſtiani, & hypocritæ, quanquam unum tantum & verum DEUM eſſe credant & invocent, neque tamen certum habent, quo erga eos animatus ſit animo, neque quidquam favoris aut gratiæ de Deo ſibi polliceri audent aut poſſunt, quamobrem in perpetuâ manent irâ & damnatione. Neque enim habent Chriſtum Dominum, neque ullis Spiritus ſancti donis & dotibus illuſtrati & donati ſunt.

Ex hoc jam clare vides & cognoſcis, fidem longe aliam eſſe doctrinam, quam ſunt decem præcepta. Nam hæc docent quidem, quid faciendum ſit, illa vero indicat, quid Deus nobis fecerit & præſtiterit. Decem præcepta alioqui etiam omnium hominum cordibus inſcri-

pta

pta ſunt. Cæterum fides nulli humanæ ſapientiæ eſt
comprehenſibilis, ſed à ſolo Spiritu ſancto tradenda &
docenda eſt. Eam ob rem præceptorum doctrina non-
dum ullum Chriſtianum facit, ſemper enim Dei ira at-
que indignatio nobis incumbit, quamdiu ſervare nequi-
504] mus, quod Deus præceptis ſuis à nobis exigit.
Hæc vero, nempe fidei doctrina, meram gratiam ſecum
apportat, & hæc juſtos Deoque nos acceptos facit. Per
hujus doctrinæ cognitionem, amorem ac voluptatem
Dei præceptorum faciendorum conſequimur, videntes
hîc, quomodo Deus prorſus ſe nobis tradiderit cum
omnibus, quæ poſſidet, ut præſenti ope & auxilio in per-
ficiendis præceptis nos ſublevet, Pater quidem omnibus
ſuis creaturis, Chriſtus verò omnibus ſuis operibus,
porro autem Spiritus ſanctus omnibus ſuis dotibus.
Hæc quidem in præſentiâ de fide, fundamenti pro ſim-
plicibus locandi gratia, dicta ſufficiant, ne obruantur
multitudine, ut hujus rei intellectâ jam probè ſummâ
ipſi poſtea hanc rem latius indagent & quidquid in Scri-
pturis didicerint, huc referant, ac ſubinde locupletio-
rem intellectum quotidianis incrementis conſequantur.
Quotidie enim hæc, quam diu hîc vivimus, docentes &
diſcentes, vix unquam ſatis diſcemus aut docebimus.

TERTIA PARS CATECHISMI.

Oratio Dominica.

HActenus audivimus, quid nobis cùm faciendum, tùm credendum ſit, quibus in rebus optima & feliciſſima vita ſita ſit. Sequitur jam deinceps pars tertia, docens, quomodo orandum ſit. Cùm enim ita nobiſcum comparatum eſſe videamus, ut nemo hominum decem præcepta plene & perfectè ſervare queat, tametſi credere

dere inceperit, & diabolus huic noſtro conatui [505
ſummo ſtudio, una cum mundi ac propriæ carnis noſtræ illecebris, obluctetur ac renitatur, nihil perinde neceſſarium eſt, quàm ut aſſiduis precibus divinas aures fatigemus & obtundamus, ut fidem & præceptorum ſatisfactionem nobis largiri, ſuſtentare atque adaugere, tum & quicquid ad eam nobis impedimento eſt, omne hoc è medio tollere dignetur. Sed enim, ne nobis obſcurum foret, quid & quomodo orare debeamus, Dominus noſter Jeſus Chriſtus ipſe nos rationem & verba orandi docuit, quemadmodum mox audiemus.

Prius tamen, quàm ipſam orationem particulatim tractandam aggrediamur, vehementer operæ pretium eſſe videtur, homines ad orandum oſtenſis nonnullis argumentis & perſuaſionibus hortari & provocare, veluti Chriſtus quoque & Apoſtoli feciſſe leguntur. Et hoc quidem primo loco recenſendum eſt, ut non ignoremus, divini præcepti juſſu nobis orandum eſſe. Ita enim in ſecundo præcepto audivimus: *Non aſſumes nomen Domini DEI tui in vanum*, quibus verbis hoc ſimul exigitur, ut ſanctum Dei nomen laudemus, idemque in omnibus neceſſitatibus precando invocemus. Invocare enim nihil aliud eſt, quam preces ad DEUM fundere. Ita, ut ſeverè atque adeò ſerio præceptum ſit, quàm omnia alia minaciter interdicta, non habendos eſſe alienos deos, non occidendum, non furandum, &c. ne quis temere in eam opinionem veniat, ut exiſtimet, perinde eſſe, oret, nec ne, quemadmodum nonnulli craſſi & inculti homines factitare conſueverunt in ejusmodi cogitationes deſcendentes: Quid verò multis orarem, cum neſciam, num Deus preces meas curet & audiat, nec ne? quod ſi non oravero, oret alius. Ex quo tandem in eam conſuetudinem deveniunt, ut nun-

506] quam quidquam orent, prætexentes tandem ſuæ pigritiæ, aut ignavæ impietati potius, nos falſas & hypocriticas oratiunculas rejicere, quaſi verò nos unquam docuiſſemus, non eſſe orandum.

Quamquàm hoc diffiteri non poſſumus, eas orationes, quæ hactenus factæ ſunt, ſtentoreis clamoribus in Eccleſiis vociferando & tonando, &c. non fuiſſe orationes. Ejusmodi enim res externæ, ubi harum rectus eſt uſus, puerorum ſcholaſticorum, ac ſimplicium eſſe poſſunt exercitia, legendo aut cantando conſiſtentia, proprie tamen orationes aut preces exiſtimandæ non ſunt. Sed enim hoc denique orare dicitur, quemadmodum ſecundum præceptum docet, DEUM tempore neceſſitatis invocare. Hoc à nobis exigit, neque res eſt noſtri arbitrii, verùm orare debemus & cogimur, ſi modo Chriſtiani perhiberi volumus, *æquè atque* parentibus & magiſtratibus omnibus obedientiæ officiis obtemperare cogimur. Siquidem invocando & precando nomen Dei colitur & utiliter uſurpatur. Quemadmodum enim hoc non valet, ſi filius ad patrem diceret: Quid Deus meam obedientiam curat, & quid commodi mea tibi præſtare poteſt obedientia? ego vadam facturus, quod potero, perinde eſt, ſive morigerus ſim, nec ne? Verùm hîc extat præceptum Dei, velis nolis, facias oportet. Ita quoque hîc ut omittas, aut facias, in tuo arbitratu ſitum non eſt, ſed omninò orandum eſt, niſi Dei iram & indignationem incurrere velis. Atque hæc diligenter & ante omnia ſunt notanda, ut his reprimamus & expellamus cogitationes, quibus ab orando abſtrahimur & deterremur, quaſi parvi momenti res ſit, non orare, aut, quaſi, ut orent, mandatum ſit iis tantùm, qui ſanctitate excellant, & in majore apud Deum gratiâ ſint, quam nos: quemadmodum

dum humanum cor tam deſperatum & naturâ perverſum eſſe experimur, ut ſemper Deum fugiat, & cogitet, DEUM adverſari noſtras preces, cùm ſimus [507
peccatores, & nihil aliud, quam iram meriti ſimus. Ad has cogitationes repellendas rurſum dico, hoc præceptum nobis eſſe conſiderandum, ut ad DEUM convertamur, ne iſtâ inobedientiâ gravius eum irritemus. Hoc enim mandato (ut ſcilicet oremus) ſatis ipſe oſtendit, ſe non velle nos & preces noſtras rejicere, à ſe abigere & pellere, etiamſi ſimus peccatores, ſed magis allicere ad ſe, ut coram ipſo humiliemur, & noſtras miſerias & ærumnas ipſi aperiamus, & gratiam opemque ejus imploremus. Hinc in Scripturâ ſacrâ legitur, Deum etiam iraſci iis, qui propter peccata ſua percuſſi & puniti ad Deum converti, & oratione ſua iræ ejus ſe quaſi opponere & gratiam implorare noluerunt.

Ex hoc jam ita collige ac cogita, cùm tantopere nobis injunctum ſit ut oremus, ne quo modo quiſpiam ſuas preces contemnat, ſed magni æſtimet & magnificè de illis ſentiat. Ac ſubinde ſimilitudinem ex aliis præceptis petas. Puer nequaquam ſuam erga parentes obedientiam leviter ducere debet, verùm ſemper cogitare: Hoc opus obedientiæ eſt, & quicquid facio, non alio animo facio, quàm quòd in obedientia & præcepto Dei verſor, cui inniti poſſum, atque hoc ipſum magni pendere, non quidem meæ dignitatis gratia, ſed propter præceptum. Ad eundem planè modum & hîc, quidquid & pro quacunque re Deum oraverimus, ita intuendum eſt, quaſi à Deo exactum, inque ejus obedientia factum, atque ita cogitare oportet: Quantum ad me quidem attinet, hæc oratio nullius eſt habenda momenti aut pretii, quia peccator ſum, verùm ob id reſpuenda non eſt, cùm Deus orare mihi

præceperit. Ita cuique, quamcunque tandem rem precibus impetrare ſtatuit, ſemper ad Deum hujus præcepti obedientiâ veniendum eſt.

Quocirca omnes homines per Chriſtum obteſtamur 508] & hortamur, quàm fieri poteſt diligentiſſimè, ut hæc denique nobis cordi ſint, neve ullo pacto noſtras orationes tanquam rem nihili aſpernemur. Ita enim hactenus in mali Genii nomine docti ſunt homines, ut nemo harum rerum ullam curam ſuſceperit æſtimaritque, ſatis ſuperque actum eſſe, modò opus orandi factum eſſet, Deus hoc exaudiret, nec ne, non magnopere laborabatur. Sed hoc eſt orationem & invocationem nauci facere, aut loqui ventis ac littori, ita nequicquam murmurando: ob id inutilis quoque & infrugifera fuit oratio. Ejus enim generis cogitationibus conturbamur & abſterremur: Ego quidem ſanctus non ſum, neque ſatis dignus, quod ſi tanta probitate ac vitæ ſanctimonia præcellerem, ut divus Petrus aut Paulus, libenter orare vellem. Sed procul hinc aufer ex animo iſtiusmodi cogitationes. Nam hoc ipſo præcepto, quo Paulus orare juſſus eſt, etiam nos orare jubemur. Neque minus in mei gratiam, quam ejus hoc ſecundum præceptum conſtitutum eſt, ut non liceat illi ſanctius jactare præceptum aut præſtantius. Quare ita tibi dicendum eſt: Meæ preces, quas ad DEUM fundo, nihilò ſunt deteriores aut profaniores, aut Deo minùs acceptæ, quàm fuere Pauli & omnium etiam ſanctiſſimorum. Ratio eſt: Perlibenter illis, quantum ad perſonam attinet, cedam vitæ ſanctimoniâ, verum præcepto nequaquam. Certum enim habeo, DEUM nequaquam orationem perſonæ gratia reſpicere, ſed propter verbum ſuum atque obedientiam ſibi præſtitam atque exhibitam. Ei enim præcepto,

cepto, cui omnes ſancti orando innixi ſunt, ego quoque precans innitor: adhæc eadem ipſa precor, quæ ipſi omnes ad unum precantur, aut precati ſunt.

Hæc quidem prima hujus exhortationis pars ſit, & omnium maximè neceſſaria, ut omnis noſtra oratio divinæ obedientiæ innitatur, nullo noſtræ perſonæ reſpectu, ſive juſti ſimus, ſive peccatores, digni [509
an indigni. Et ſciendum eſt, DEUM nullo modo æque laturum, ut iſta in jocum convertantur, ſed graviter nos & acerbè puniturum, ſi ſegnes in orando fuerimus, non ſecus, ac omnem aliam inobedientiam punire ſolet, deinde, quòd noſtras preces fruſtra ac temerè effundi non patietur. Si enim te audire nollet, ut orares, nunquam tam ſeverè tibi præcepiſſet.

Alterum, quod nos ad orandum hoc impenſius inſtigare debebat, hoc eſt, quod Deus orationi quoque promiſſionem adjunxerit, pollicitus, certo fore, quicquid orantes petierimus. Quemadmodum hoc teſtatur Pſalmus 50. (a) *Invoca me in die tribulationis, & eripiam te.* Et Chriſtus Matth. 7. (b) *Petite, & dabitur vobis, &c. Quicunque enim petit, accipit.* His utique promiſſionibus pectora noſtra excitanda erant & inflammanda, ut cum voluptate & amore DEUM invocaremus, cùm ipſe ſuomet verbo teſtatum faciat, ſibi noſtras orationes impensè placere, easque exauditum iri, ne ipſi eas reſpuamus aut nihili pendamus, in incertum orantes. Hæc igitur illi potes objicere, ita dicens: Venio ad te, chariſſime Pater, oratum, non quidem ex proprio arbitrio aut propoſito, aut propria dignitate adductus, ſed tuo præcepto ac promiſſo incitatus, quæ mihi nequaquam mentientur. Jam qui tali promiſſioni fidem non habet, iterum ſciat, ſe Deum ad

(a) *Pſ. L. 15.* (b) *Matth. VII. 7. 8.*

ad iracundiam provocâsse, ut, qui summa eum afficit contumeliâ ac mendacii insimulat.

Præter hæc etiam hoc ipso ad orandum non mediocriter pellicendi & pertrahendi essemus, quòd DEUS juxta præceptum & promissionem etiam antevertit nos, ipse verba ac modum orandi nobis præscribens, ac velut præmansum in os inserens, quomodo & quid nos orare oporteat, ut videamus, quam amanter necessitas nostra sibi curæ sit, neque ullo pacto dubitemus, nostras
510] orationes sibi placere, easque certò exaudiri. Quare sane dominica, seu ab ipso domino præscripta nobis oratio longè antecellit omnes reliquas, quas ipsi excogitare possemus. Etenim in his conscientia semper futura esset in dubio, atque dictura: Oravi quidem, cæterum ignoro, quomodo illi placuerit, aut num legitimum modum ac mensuram orandi assecutus sim. Quapropter hac nobilior in terris non potest inveniri precatio, cùm tàm præclara habeat testimonia, quòd Deo tam ex animo arrideat, pro quâ totius orbis divitias commutare non debeamus.

Quin etiam eam ob rem certis verbis præscripta est, ut videamus, & in animum revocemus necessitatem, quâ ad indesinenter orandum adigendi & impellendi essemus. Etenim, qui orare voluerit, necessum est, ut is aliquid apportet, exponat & nominatim perstringat, quod petit: quod nisi fit, non potest dici precatio. Meritò itaque rejicimus omnium Monachorum ac sacrificorum hactenus factas orationes, qui diu quidem ac noctu laboriosè admodum ululant & murmurant, at interim nullus eorum unquam vel pro titivillitio orare decrevit, & si in unum locum omnes Ecclesiæ rudentium asinorum officinæ una cum toto omnium reli-

religioſorum examine congregarentur, non poſſent non fateri, ſe nunquam ex corde, vel pro minima vini guttulâ DEUM oraſſe. Neque enim quisquam illorum unquam aut Dei obedientia adductus, aut fide promisſionis pellectus orare ſtatuit, neque ullam necesſitatem intuitus eſt, ſed non ultra cogitavit (quando preculæ vel optime demurmuratæ ſunt) quàm bonum opus facere, quo diurnum penſum Deo perſolveret, ut qui non ab eo accipiunt, ſed tantùm illi dare volunt.

Cæterum, ubi oratio rectè inſtituta eſſe debet, neceſſum eſt, ut ſeria ſit precatio, ut quis neceſſitatem ſentiat, qua premitur, & ad invocandum & clamandum [511 impellitur. Atque ita demùm fit, ut recta, quemadmodum par eſt, ad Deum fundatur oratio, ut nullo doctore opus ſit, quomodo aliquis ad orandum ſe præparet, aut unde devotionem hauriat. Neceſſitatem verò, quæ cùm pro nobis, tùm pro aliis nobis cordi eſſe debet, abundè ſatis in oratione à Chriſto nobis præſcriptâ invenies, quæ etiam ad hanc rem nobis ſervire debet, ut ex illâ neceſſitatis ſæpe admoneamur, ne ad orandum ſegnes reddamur. Sunt enim non parum multa, quæ deſunt nobis omnibus, hoc tamen unum cumprimis in omnibus deſideratur, quòd nemo noſtrûm ea videat aut ſentiat. Quare Deus à nobis hoc ſumme contendit, ut eam neceſſitatem, qua premeris, orans conqueraris, atque exponas, non, quòd ignoret ipſe, verùm, ut tu cor tuum accendas ad impenſius ac fortius petendum, utque ſinum pallii tui ſaltem quàm latiſſimè diſtendas & aperias, ad multa percipiendum.

Quocirca ſtatim à pueritia aſſueſcere conveniebat, ut quisque privatim pro ſuâ neceſſitate, quamcunque tandem ſibi objectam perſentiſceret, tùm etiam pro aliis hominibus, quibuscum verſatur, quotidiè preca-

retur, veluti pro concionatoribus, Magiſtratibus, vicinis, familiâ & aliis, ſemperque Deum (ut dictum eſt) ſui præcepti promiſſionisque admoneret, nihil hæſitans, eundem ſuas preces exauditurum. Hæc propterea dico, perlibenter enim velim, ut his probè perceptis, homines iterum rectè orare perdiſcerent, neque tàm horridam & incultam, atque ab omni devotionis affectu alienam vitam viverent, à quâ in dies ſingulos ad precationes faciendas ineptiores evadunt, quod & Diabolus anxiè deſiderat, omnibus viribus eo inſtigans & juvans, neque enim obſcurè ſentit, quantum detrimenti ſibi adferre ſoleat oratio fervens & ſedula.

512] Hoc enim ſcire debemus, omnem tutelam ac defenſionem noſtram unice adeò in oratione ſitam eſſe. Multo enim viribus imbecilliores ſumus, quam ut cum Diabolo ejusque ſociis auxiliaribus nos infeſtantibus æquo Marte depugnare queamus, adeò, ut nos profligatos tantum pedibus conculcare poſſent. Ideò nobis impensè danda eſt opera, ut ea arma manibus arripiamus, quibus inſtructi Chriſtiani Diabolo queant reſiſtere. Quid enim putas hactenus tàm magnas res effeciſſe inimicorum noſtrorum conſiliis diſcutiendis, inſidiis detegendis, cædibus tollendis, ſeditionibus clancularíis opprimendis & extinguendis, quibus Diabolus nos una cum Evangelio penitùs opprimere cogitabat, niſi aliquot proborum ac piorum hominum obſtitiſſet oratio, ac tanquam murus æneus ſe interpoſuiſſet, & nos defendiſſet? Alioqui & ipſi adverſarii noſtri longe cruentiorem tragœdiam vidiſſent, quomodo nempe Diabolus totam Germaniam in ſuo proprio ſanguine ſubmerſiſſet. Nunc verò ſalsè hæc illi & confidenter rideant licet, & pro ludibrio habeant, nos tamen & ipſis & diabolo ſolius orationis adminiculo ſat fortes erimus,

mus, dummodo diligenter oraverimus, nec ſegnes facti fuerimus. Ubicunque enim probus ac pius Chriſtianus orat: Cœleſtis ac omnipotens pater, precor, ut tuam voluntatem fieri ſinas: illicò in ſublimi reſpondet Deus: optime fili, planè hoc tibi perſuadeas futurum ad retundendam Diaboli mundique ferociam.

Hactenus hæc monendi gratia dicta ſint, ut ante omnia diſcamus, orationem magnifacere, veroque diſcrimine diſcernere verboſum multiloquium ab oratione aliquid petente. Nequaquam enim precationes rejicimus, verùm non niſi mere inutilem illum boatum ac murmur damnamus, quemadmodum ipſe quoque Chriſtus in oratione moleſtam & ad oſtentationem compoſitam battologiam (c) damnat ac prohibet. Jam vero ipſam orationem ab eodem nobis traditam, paucis [513 tractabimus, & quam fieri poteſt clariſſimè. Sunt autem in his ſeptem articulis ſive precationibus omnes neceſſitates ordine comprehenſæ, quæ nobis ſubinde contingunt, & unaquæque harum ita magna eſt & vehemens, ut eâ per omnem vitam noſtram ad orandum impellendi eſſemus.

PRIMA PRECATIO.

Sanctificetur nomen tuum.

HOC aliquanto obſcuriùs dictum eſt, nec ſignificanter expreſſum. Lingua enim nobis vernacula ita diceremus: Cœleſtis Pater, fac quæſo, ut tantum nomen tuum ſanctum ſit. Quid ergo ſibi vult hæc oratio, ut nomen ejus ſanctum fiat? An non antea ſanctum eſt? Reſponſio: Imò verò nunquam non ſanctum eſt in ſuâ eſſentiâ, at in uſu noſtro ſanctum non eſt. Dei enim nomen nobis datum & inditum eſt, poſteaquam Chri-

(c) *Matth. VI. 7.*

Chriſtiani facti & baptizati ſumus, ut filii Dei vocemur, & Sacramenta habeamus, per quæ illi uniti & copulati ſumus, ita ut omnia, quæcunque Dei ſunt, uſui noſtro ſervire debeant. Cæterum hîc jam nobis magna neceſſitas incumbit & imponitur, quæ nobis cumprimis curæ eſſe debet, ut nomini divino ſuus honor habeatur, ut ſanctè ac reverenter tractetur, veluti theſaurus noſter unicus, quo nobis non major eſt aut amplior, utque nos tanquam probi liberi ab hoc patre precibus contendamus, ut nomen ſuum, quod alioqui in cœlis per omnia ſanctum eſt, etiam in terris apud nos, inque univerſo orbe, ſanctum ſit ac maneat.

Porrò autem nomen ejus, quomodo inter nos ſanctificatur, aut ſanctum fit? Reſponſio, ut quam apertisſime potero dicam, cum & doctrina & vita noſtra di-
514] vina & Chriſtiana fuerit. Cum enim hac oratione Deum Patrem noſtrum compellemus, utique debemus, ut in omnibus ita nos geramus, ita nos exhibeamus, quemadmodum probos liberos æquum eſt, ne illi ſimus dedecori, ſed laudi atque honori.

Jam vero ejus nomen à nobis aut verbis, aut factis, indignè violatum profanatur (quicquid enim in terris agimus, aut verbo aut facto comprehenditur.) Ac primùm quidem ad hunc modum, quando ſub divini nominis prætextu id prædicatur, docetur ac dicitur, quod falſum eſt atque erroneum & quo ſeducuntur homines, ita ut ejus nomine comandum ac exornandum ſit mendacium, atque etiam venalius faciendum. Hoc jam ſummum dedecus eſt & contumelia, quâ ſacratiſſimum nomen DEI Patris noſtri indigniſſimis modis contaminatur & afficitur. Deinde quoque, quoties fœde ac turpiter nomine Dei abutimur, pejerando, execrando, maledicendo, incantando, &c. Tertio quoque vita &

operi-

operibus manifeſtè malis ac nefariis, cum ii, qui Chriſtiani & populus Dei vocantur, ſunt adulteri, violenti, avari, invidioſi, obtrectatores, maledici. Hic iterum glorioſum Dei nomen, noſtri gratia, contumeliæ ac dedecori exponitur. Sicut enim corporali patri filius male moratus ac degener infamiæ eſt ac turpitudini, qui & dictis & factis præcepta paterna transgreditur, nobilitans ſemet flagitiis, ut ejus gratia ab omnibus contemtus notetur ignominia, ita quoque Deo vergit in contumeliam, ſi nos, qui juxta nominis ejus appellationem vocati ſumus, atque ab eodem omnigena bona accepimus, aliter docuerimus, locuti fuerimus, vixerimus, atque pios ac cœleſtes filios Dei decet, adeò, ut ob hoc ipſum malè audire cogatur, nos videlicet non eſſe filios Dei, ſed filios diaboli.

Ita clarè vides, hoc articulo idem nos orare, quod in ſecundo præcepto Deus à nobis exigit, nimirum, ne ejus nomine pravè abutamur jurando, deteſtando, [515
mentiendo, fallendo, &c. ſed utiliter idem ad Dei honorem & gloriam uſurpemus. Quicunque enim divino nomine, alicujus vitii tegendi gratia, abutitur, ille hoc ſanctum nomen profanat, violat, conſpurcat atque contaminat, non ſecus atque olim ſacræ domus prophanatæ dicebantur, cæde humanâ conſperſæ aut alioqui fœda aliqua turpitudine in iisdem flagitiosè perpetrata dehoneſtatæ, aut ſi res ſacra contumeliosè afficeretur, ut quæ per ſe quidem ſancta eſſet, ipſo tamen uſu profana fieret. Eſt ergo hic articulus jam intellectu facilis, tantum verbis recte perceptis, ut ſanctificare tantum ſignificet, ac laudare, extollere, honorem habere cum verbis, tùm operibus.

Jam verò ipſe vide, quàm iſta precatio omnibus modis ſit neceſſaria. Cùm enim haud obſcurè videamus, quam

quam mundus refertus ſit propemodum infinitis ſectis & falſis doctoribus, omnibus divinum nomen ſuæ diabolicæ doctrinæ prætexentibus, non injuriâ nobis indeſinenter clamandum erat adverſus omnes, ita ſcelerate Divino nomine abutentes, hoc eſt, æquè adverſus falſa docentes & prava ſuperſtitiosè credentes, tum quicquid Evangelium & ſanam doctrinam noſtram temerè impugnat, ut ſunt mitrati Epiſcopi, Tyranni, Svermeri, &c. præterea pro nobismet ipſis quoque, qui verbum Dei habemus, ſed qui non grati ſumus, neque tanti muneris memores, neque perinde, ut verbo docemur, vivimus. Hæc devotè atque ex animo orans certus eſſe potes, DEO ſumme placere tuam orationem. Neque enim quicquam audiet gratius aut amantius, quam quod ejus honor & gloria præ omnibus rebus paſſim unicè floreat ac vigeat, ejus Verbum ſincere doceatur ac charum & pretioſum æſtimetur.

516] SECUNDA PRECATIO.

Adveniat regnum tuum.

QUemadmodum primo articulo precati ſumus ea, quæ ad honorem & gloriam nominis Dei pertinent, ut prohibeat Deus, ne ſui nominis prætextu mundus ſua mendacia atque malitiam inſidioſe celet ac tegat, ſed ipſe ejus gloriam claram habeat & inviolabilem, cum in doctrina, tum in vita, ut per nos celebretur & extollatur laudibus, ita quoque hîc precamur, ut regnum ejus veniat. Verùm, ſicut nomen Dei per ſe ſanctum eſt, nos tamen oramus, ut apud nos quoque ſanctum ſit, ita quoque regnum ejus ultrò venit citra noſtram precationem. Nihilominus tamen precamur, ut ad nos veniat, id eſt, inter nos, & apud nos verſetur, ita ut nos quoque pars ſimus eorum, inter

inter quos nomen ejus ſanctificetur & ejus regnum floreat.

Quid autem regnum Dei dicitur? Reſponſio. Nihil aliud, quam quod ſuprà in Symbolo fidei audivimus, quòd Deus Filium ſuum Jeſum Chriſtum in mundum miſerit, ut nos à Diaboli potentiâ & captivitate redimeret, inque libertatem aſſereret, & ad ſe perductos regeret, veluti rex juſtitiæ, vitæ, ſalutis & felicitatis adverſus peccatum, mortem, & malam conſcientiam. Ad quod etiam Spiritum ſanctum largitus eſt, qui talia nobis offerret per ſanctum verbum ſuum, perque virtutem ſuam nos in fide illuminaret & fortificaret. Eam ob rem hic primùm precamur, ut id, quod Chriſtus nobis impetravit, apud nos fiat efficax, ut ejus nomen celebretur per ſanctum Dei verbum & vitam piè & Chriſtiane inſtitutam, & ut nos, qui accepimus, illud conſtanter retineamus, & quotidie in eo creſcamus, ac idem ab aliis certatim arripiatur, & potenter per mundum dominetur, ut multi ad regnum gratiæ perveniant & redemtionis fiant participes per Spiri- [511
tum ſanctum adducti, ut omnes in huius regis regno hic inchoato, perpetuo maneamus.

Siquidem regnum Dei duplici ratione ad nos venire dicitur, ſemel in hoc mundo temporaliter per Verbum & fidem, deinde æternaliter, & hoc per revelationem. Jam utrumque hoc precamur, ut & ad eos veniat, qui nondum in eo verſantur, & ad nos, qui illud conſecuti ſumus, quotidianis incrementis auctum, & in futuro in vita æterna & immortali conſummandum. Horum omnium non alius, quàm hic ſenſus eſt: cœleſtis ac omnipotens Pater, precamur te, ut nobis initio tuum Verbum impertire digneris, ut Evangelium purè ac ſincere per mundum prædicetur, deinde, ut per fidem

quoque

quoque ſuſceptum in nobis operetur ac vivat, ut ita regnum tuum inter nos erectum vigeat per verbum ac virtutem Spiritus ſancti, ut regnum Diaboli abolitum prorſus extirpetur, ne quid juris aut poteſtatis iſti in nos relinquatur, donec prorſus ſubmerſum fuerit, peccatis, morte & orco extinctis, ut nos perpetuo in perfecta juſtitia ac felicitate vivamus.

Ex his omnibus vides, nos hoc loco non pro fruſto panis aut re aliqua temporali & tranſitoria precari, ſed pro æterno theſauro, cujus pretium eſt inæſtimabile, breviter pro omnibus iis, quæ Deus ipſe poſſidet, quæ multò majora ſunt, quàm, ut homo animo concipere auderet eam fiduciam tanta poſtulandi, niſi ipſe hæc petenda nobis in mandatis dediſſet. Verum, quoniam Deus eſt, & quidem omnipotens, eum etiam honorem ſibi vendicat, ut multo plura ac magnificentiora largiatur, quam ullus queat mente comprehendere, veluti fons perennis & indeſinens, qui, quò largius ac copioſius manando exundat, hoc liberalius ſemet effundit. Nec quicquam impenſius à nobis flagitat, quam ut multa & magna ab eo poſtulemus, & contra
518] nobis infenſus eſt, nihil audacter & continenter à ſua benignitate petentibus & poſtulantibus. Nam veluti cùm opulentiſſimus & potentiſſimus Cæſar alicui mendico eam optionem & precandi libertatem offerret, ut, quodcunque ejus ferret animus, à ſe optaret & peteret, ſe paratum eſſe, munera plane regia & magnifica largiri petenti, ille verò ſtolidus non plus ſordido poſtularet ſorbitio, merito utique ille pro ſcelerato nebulone & homine nequam haberetur, qui Cæſareæ majeſtatis mandatum ludibrio haberet, neque dignus eſſet amplius, qui in conſpectum Cæſaris admitteretur, ita quoque Deo extreme contumelioſum

eſt,

eſt, tanta tamque ineffabilia bona nobis offerenti & pollicitanti, ſi ejus inexhauſtam benignitatem contemnamus, aut nos certo conſecuturos non ſperemus, ac pro fruſto panis impetrando precari ſuſtineamus.

Verum enim vero omnis hæc culpa impiæ incredulitati noſtræ aſſignanda eſt, non tantum bonitatis de Deo ſibimet pollicenti, ut crederet ventrem à Deo nutritum iri, omitto, ut indubiè ſperaret, aliquando ejusmodi bona immortalia ſe conſecuturum. Quare contra nos muniamus, hocque inprimis petamus, atque ita demum reliqua quoque omnia abunde habebimus, veluti Chriſtus ipſe (a) docet: *Quærite primum regnum Dei, & cætera omnia adjicientur vobis.* Quomodo enim pateretur rerum temporalium nos urgeri inopiâ, cùm æterna & cœleſtia bona ſe nobis certo daturum perſanctè receperit?

TERTIA PETITIO.

Fiat voluntas tua, quemadmodum in cœlo ſic etiam in terra.

HActenus, ut nomen ejus à nobis ſanctificetur [519 & colatur, tum præterea, ut ejus regnum inter nos vigeat, precati ſumus, quibus duobus plene comprehenſum eſt, quicquid ad DEI honorem & noſtram ſalutem pertinet, ut DEUM cum omnibus ſuis divitiis peculariter conſequamur. Verum hic alia rurſus nobis incumbit & vehemens quidem neceſſitas, ut tantas una cum DEO acceptas divitias conſtanter ac firmiter retineamus, neque nos ullo modo avelli inde patiamur. Nam, quemadmodum in republicâ bonis legibus conſtitutâ non tantum eos eſſe oportet, qui ædilium, prætorum & præfectorum partes obeant, hoc eſt, qui publicis

(a) *Matth. VI. 33.*

blicis præſint ædificiis & officiorum procurationibus, ſed etiam, qui imperatores agant, qui hoſtiles incurſiones propellant, qui ab omni vi atque injuria patriam tueantur ſedulò, ita quoque hic, quanquam pro eo, quod nobis ſumme neceſſarium eſt, oravimus, nempè ut Evangelii fieremus compotes, neque non fidei ac Spiritus ſancti participes, qui nos regat, è Diaboli poteſtate liberet, illud tamen nobis quoque nihilo ſegnius orandum eſt, ut voluntatem ſuam fieri patiatur Deus. Ut enim in cognita veritate perſiſtamus, miræ exorientur tragœdiæ, multæque impugnationes & caſûs nobis erunt ſufferendi, ab omnibus iis, qui duo priora ſummâ ope impedire nituntur atque ſubvertere.

Nemo enim facile credit, quam diabolus omnibus repugnet viribus, ut qui ferre non poteſt quenquam recte docere, aut ſincere credere, neque *illi quicquam* poteſt accidere ægrius atque dolentius, quàm quòd videt nugaces & abominabiles doctrinas ſuas ſub ſpecioſiſſimo DEI nomine adoratas jam, exortâ luce Evangelii, detegi, atque ita turpiter ſubſannari, inſuper è pectoribus hominum evelli, talique clade regni ſui pomœria imminui. Quocirca tanquam inimicus ira percitus fremit inſaniens omnique exercitûs ſui ro-
520] bore nos incurrit & adoritur. Præterea omnium ſuorum copias ſibi adjungens, mundi quoque & propriæ carnis noſtræ ſocia arma auxilio ſibi depoſcit. Etenim caro noſtra per ſe pigra eſt & prona ad malum, tametſi verbum DEI apprehenderimus & credamus. Porrò autem mundus extreme malus & improbus, hunc in nos omnibus modis incitat, inſtigans ac provocans, ut objecto impedimento nos retrahat, proſternat, ac denuo victos iterum ſuo imperio ſubjiciat. Hæc tota ſua voluntas eſt, has cognitiones verſat in animo,

animo, hoc diu noctuque molitur, nec momento quidem quieti indulget & otio, omnibus ſuis artibus, dolis, inſidiis, rationibus, modis viisque utens, quaſcunque excogitare poterit.

Quare non eſt, quod quicquam certius nobis futurum polliceamur, ſi nobis animus eſt, eſſe Chriſtianos, quàm cum Diabolo & omnibus angelis ejus, neque non cum mundo, nobis ſuſcipiendas eſſe inimicitias, nos omnibus modis & omni moleſtiæ genere vexaturis & infeſtaturis. Ubicunque enim gentium Evangelium prædicatum, acceptum aut creditum fuerit, & fructus produxerit, ibi neceſſario crucis quoque perſecutiones conſequuntur. Neque eſt, quòd quisquam cogitet, ſe pacatè & tranquillè victurum, ſed ſemel jactâ aleâ periclitandum eſſe de omnibus, quæcunque in terris uspiam poſſidet, de fortunis, honore, famâ, ædibus, conjuge, liberis, familiâ, denique etiam de vitâ & capite proprio. Hoc jam noſtræ carni nempe Adamo veteri vehementer dolet, neque tamen malis cedendum eſt, ſed magno animo conſtanter perſeverandum, & contra fortius eundum, ut invictâ animi tolerantiâ, quibuscunque injuriis impugnati fuerimus, perferamus, eaque æquo animo mittamus, quæcunque per vim nobis erepta fuerint. Eam ob rem æque neceſſarium eſt, ut in omnibus aliis indeſinenter oremus: *Tua voluntas* precor *fiat*, optime Pater, non Diaboli, [521 neque inimicorum noſtrorum, neque omnium illorum, qui tuum ſacratiſſimum verbum inſectantur, quærentes illud opprimere aut regnum tuum impedire. Largire quoque nobis eam animi patientiam, ut, quæcunque nobis propterea toleranda ſunt, patienter ſufferamus atque vincamus, nec miſeranda noſtra caro, victa imbecillitate aut pigritia, repudiatâ cruce turpiter tergiverſetur.

Ecce ita ſimpliciſſime his tribus petitionibus neceſſitatem ipſi Deo incumbentem habemus, veruntamen propter nos. Nobis enim tantùm ſeritur ac metitur, ſi quid oraverimus, nempe ita (ſicut dictum eſt) ut in nobis quoque illud fiat, quod alioqui etiam extra nos fieri oportet. Nam, quemadmodum ejus nomen etiam nobis non orantibus ſanctificari & regnum ejus venire debet, ita quoque voluntas ejus non poteſt non fieri, quanquam diabolus cum omnibus ſuis auxiliaribus copiis ei repugnet, iraſcatur & inſaniat, ſummâ ope nitens totum Evangelium ſubvertere. Verum propter nosmet ipſos nobis orandum eſt, ut ejus voluntas inter nos etiam adverſus ejusmodi illorum inſanias completa locum inveniat, ut omnis illorum conatus fruſtra ſit & nos adverſus omnem injuriarum vim atque inſectationem inconcuſſi perſeveremus ac talem Dei voluntatem nobis nunquam diſplicere ſinamus.

Talis, inquam, oratio, jam nunc noſtra debet eſſe tutela & propugnatio, quæ fuget proſternatque omne, quicquid Diabolus, Epiſcopi, tyranni & hæretici adverſus Evangelium noſtrum inſidioſè moliuntur. Permitte ſane, ut omnes magno erga nos iraſcantur ſtomacho, omnem (quod ajunt) moventes lapidem, ut, collatis in unum conſiliis, decernant, quomodo nos velint opprimere, ſubvertere, evellere, ut ſuæ voluntatis & conſilii fiant compotes. Horum omnium improbis
522] conſiliis & perfidis conſpirationibus unum atque alterum Chriſtianum hâc armatum precatiuncula non verebor opponere, ille noſter murus erit & propugnaculum, quo victi & profligati fœde ſuccumbent. Hanc equidem conſolationem habemus & hanc fiduciam obtinemus, certò fore, ut Diaboli ac omnium inimicorum noſtrorum voluntas atque conſilium facta irrita

evane-

evaneſcant, quamlibet tandem ferociter inſoleſcant, aut ſemet ſecuros & potentes eſſe confidant. Niſi enim illorum voluntas intercepta infringeretur, Regnum Dei locum in terris non haberet, ſed neque nomen ejus ſanctificaretur.

QUARTA PETITIO.

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

HOc loco χοίνικος καὶ καρδόπου (a) memores ſumus, hoc eſt, victus noſtri alendo corpori & temporali vitæ ſuſtentandæ neceſſarii. Eſt autem verbum perbreve ac ſimplex, ſed tamen late patens. Ubi enim panem quotidianum precaris ac nominas, ibi omnia, quæ ad quotidiani panis fruitionem pertinent, precaris, & rurſus eadem opera deprecaris etiam omnia, quæ huic impedimento eſſe poſſunt. Quare cogitationes tuæ tibi probe aperiendæ ſunt & dilatandæ, ne tantum in anguſtiis mactræ ac clibani conſiſtas, ſed in ſpatioſum campum evageris, panem quotidianum, & omnis generis alimenta nobis producentem. Niſi enim Deus è terris fruges ſineret excreſcere, inſuper easdem benediceret & à calamitate defenderet, nunquam piſtum panem è clibano extraheremus, aut diſcumbentibus proponeremus.

Ut autem compendioſe dicamus, hæc petitio concluſa in ſe complectitur omnia, quæcunque ad hanc vi-
523] tam in hoc ſeculo traducendam pertinent, cujus ſolius gratia quotidiano pane opus habemus. Jam non tantum ad hanc vitam ſufficit, ut corpori noſtro proſpectum ſit, unde alatur & regatur, aliaque habeat neceſſaria, verum etiam, ut cum iis hominibus, quibuscum converſamur & vivimus, quibuſcum commercia

(a) *menſura & mactra*

cia & omnis generis negotia & contractus sociamus & exercemus, pacata ac tranquilla temporis conditione fruamur. Et in summâ, quicquid ad politicam, civilem, & domesticam rerum administrationem pertinet. Etenim ubicunque locorum & domesticæ & civilis administrationis usus interceptus aut conturbatus fuerit, ut perpetuum tenorem quietis obtinere nequeat, ibi quoque vitæ alimenta intercepta sunt, planeque de victu nostro actum est. Estque prorsus res omnium maxime necessaria, diligenter orare pro Magistratibus, quippe quorum tutelâ & operâ Deus nobis potissimum victus copiam hujusque vitæ tranquillam conditionem conservat. Nam, quanquam omnibus rebus à Deo datis abundaremus affluentissime, harum tamen nullam retinere possemus, neque etiam cum securitate frui & gaudio, nisi constantem & pacatam Reipublicæ administrationem nobis tribuerit. Ubi enim motus vigent & tumultus fervent bellici, hic quoque panis quotidianus subtractus est, aut ad minimum impeditus.

Quare cujusque boni & vigilantis Principis insignia multò justiùs pane insignirentur, quam Leonis imagine aut sertis rutæ, aut in ipsâ monetâ imaginis loco panes insculpti aptius cuderentur, admonendi gratia cùm eos, tùm ipsorum quoque subditos, esse videlicet Principes, quorum officio tutelam ac pacem haberemus, neque sine illis aut panem edere, aut eundem nos servare posse. Cujus rei gratia omni etiam honore digni sunt, ut illis per nos benigne detur, quicquid ex officio
524] dare debemus & possumus, veluti iis, quorum beneficio omnibus, quæcunque possidemus, molliter ac quietè fruimur, cùm alioqui ne assem quidem eramus servaturi. Adhæc, ut pro illis ipsis quoque oremus, nostri

ſtri eſt officii, ut per eos Deus plus benedictionis & bonorum nobis largiri dignetur.

Sit ergo ita pauciſſimis indicatum & delineatum, quousque hæc protendatur oratio, nempè per omnia hujus vitæ negotia atque commercia. Ex his jam aliquis prolixas preculas poſſet componere, ac multis verbis omnes partes, quæ huc referendæ ſunt, ſingulatim percenſere, nimirum hæc nos orare, ut Deus nobis præſtet victûs & amictûs copiam, domum, proſperam corporis valetudinem; utque fruges in agris magno cum fœnore lætas provenire ſinat. Deinde, ut domi quoque rei familiaris procurationem adjuvet, ut uxorem pudicam, probos liberos, benè moratam det familiam & ſervet incolumem, noſtrum laborem, opificium, aut, quamcunque tandem rem efficiendam habemus, proſperet atque promoveat, fideles vicinos, ac bonos amicos nobis jungat & offerat, &c. Præterea, ut Cæſari, Regibus & omnibus ordinibus, cumprimis vero noſtræ ditionis Principi ejusque Conſiliariis, proceribus atque præfectis ſapientiam, fortitudinem & proſperitatem bene regnandi ſuppeditet, atque adverſus Turcas & omnes inimicos victoriam, ſubditis vero & communi plebeculæ obedientiam, pacem & mutuam inter ſeſe vivendi concordiam. Contra, ut nos ab omnibus detrimentis victus ac vitæ cuſtodiat, à pernicioſis tempeſtatibus, à ſævâ grandine, à calamitoſis incendiis, à triſtibus aquarum inundationibus, à veneno, ab annis peſtiferis, à pecorum letali contagio, à belli ſævitiâ & cædibus, ab annonæ difficultate, ab exitioſis beſtiis, à pravis hominibus, à virulentis linguis, &c. Hæc enim omnia diligenter inculcare ſimplicibus non eſt inutile, hæc videlicet atque ſimilia à Deo dari oportere, & ab eodem precibus impetranda eſſe. [525

Potiſſimum autem hæc oratio contra hoſtem etiam nobis infenſiſſimum, nempe Diabolum, adornata eſt. Hæc enim omnis ejus eſt cogitatio & deſiderium, ut hæc omnia, quæcunque à Deo impertita habemus, nobis auferat. Neque contentus eſt, rerum ſpiritualium procurationem fœde conturbare, ut animas ſuis nugis ſeductas ſuo imperio ſubjiciat, verùm manibus pedibusque obſtat etiam, enixe ſtudendo, ne qua in terris externarum rerum adminiſtratio aut civilis ſtatus honeſtè & pacatè inſtitutus diu conſiſtat, unde tot paſſim lites, jurgia, cædes, motus, ſeditiones, tumultus & bella concitat. Inſuper tempeſtates & grandines emittit è nubibus, aut contagione pecus inficit, aut corrupto cœli tractu aerem reddit peſtilentem & tabificum. In ſummâ, maximè diſcruciatur animo, unum aliquem vel bolum panis nos à Deo habere reliquum, eoque pacatè veſci. Et ſi in illius poteſtate eſſet conſtitutum, nec poſt Deum oratio noſtra obſtaret, ſanè ne culmum quidem in agris ſervaremus incolumem, neque ſalvum obulum in marſupio, imo nec unius horulæ uſuram ad vivendum nobis concederet, cumprimis verò iis, qui verbum Dei habent, & verè Chriſtiani eſſe ex animo cupiunt.

Ecce ad hunc quidem modum Deus nobis indicat, quomodo omnes neceſſitates noſtræ ſibi curæ ſint, tùm, quam fideliter etiam temporalis victûs noſtri rationem habeat. Et, quanquam hunc impiis etiam hominibus & improbis nebulonibus affatim ſuppeditare ſoleat atque tueri, nihilominus tamen vult, ut pro eo conſequendo oremus, ut certo cognoſcamus, nos hæc omnia ab ejus munificentia & liberalitate accipere, quo ita ejus paternam bonitatem erga nos propenſam non dubiis argumentis perſpiciamus. Ubi enim manum

ſuam

ſuam aut clauſerit, aut ſubtraxerit, nihil feliciter [520 provenire poteſt, aut denique retineri, id quod quotidie veriſſimum eſſe experimur. Quàm enim hodie miſeriam non patimur adulterina ſaltem moneta, imò potiùs quotidianis aggravationibus & exactionibus in publicis commerciis, contractibus, negotiis, laboribus, eorum videlicet, qui pauperes pro ſua libidine opprimunt, eorundemque victum decurtant & imminuunt? Quod quidem nobis perferendum eſt. Cæterum illi ſibi proſpiciant, ne communis orationis jacturam faciant, ſibi etiam atque etiam caventes, ne hanc orationis Dominicæ particulam ſibi adverſam habeant.

QUINTA PETITIO.

Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.

HIc articulus miſeram & ærumnoſam vitam noſtram attingit, quæ, quanquam DEI Verbum habeamus, credamus, ejus voluntatem faciamus & perferamus, ejusque donis ac benedictionibus alamur, peccatis tamen vacua & immunis non eſt, adeò, ut adhùc quotidie prolabamur, modumque excedamus, in mundo viventes cum hominibus multa nobis ægrè facientibus, cauſamque impatientiæ, iracundiæ, ultionis & ſimilium exhibentibus. Adhæc, Diabolum à tergo nos infeſtantem habemus, qui ab omni parte nos impugnat, contraque priores (ut dictum eſt) articulos omnibus modis decertat, ita, ut non ſit poſſibile, in tam frequenti & aſſiduo certamine non quandoque ſuccumbere.

Quam ob rem hic iterum magna neceſſitudo orandi nobis incumbit: Optime Pater, *remitte nobis debita*

 noſtra.

nostra. Non quòd non ante aut circa nostram precationem peccata nobis non remiserit, (siquidem Evange-
527] lium nobis dono dedit, in quo meræ peccatorum condonationes continentur, priusquam pro illo impetrando oravimus, aut illud nobis in animum venit) verùm propterea nobis orandum est, ut talem remissionem agnoscamus & accipiamus. Cùm enim carnis, in quâ vivimus quotidiè, ea sit indoles & ingenium, ut Deo non fidat & credat, semper pravis sit dedita concupiscentiis, ut in dies singulos dictis ac factis, faciendo & omittendo peccemus, quare conscientiæ tranquillitas conturbatur, ut Dei iram atque indignationem perhorrescat, & ita consolationem & fiduciam Evangelii amittat, peropus est, quotidiè atque adeò citra intermissionem hùc cursitare consolationis petendæ gratia, quâ conscientiam iterum erectam sublevemus.

Verùm enimverò hoc eo valere debet, ut Deus insolescentis animi tumorem nobis infringat inque humilitate retineat. Eam enim sibi prærogativam soli præservavit, ut, si quis ob suam probitatem sibi nimium placere, eam confidenter jactare velit, aliosque arroganter contemnere, ad se reversus semetipsum intueatur, hancque orationem sibi ante oculos ponat, ita fore, ut mox inveniat, se aliis nihilo meliorem esse. Omnibus enim nobis coram Deo cristæ demittendæ & contrahendæ sunt, ac gaudendum, ut remissionis fiamus participes. Nec quisquam inducat animum, eò se rem perducturum, ut, quamdiu hic vivimus, non opus habeat eâ remissione. In summâ, nisi citra intermissionem remittat Deus, actum est de nobis.

Jam itaque hujus precationis hic est sensus, ne Deus peccata nostra intueatur, neve meritis nostris debita

præ-

præmia reddat, ſed nobiſcum clementer agat, peccatorum concedens veniam, quemadmodum pollicitus eſt, atque ita nobis lætam ac interritam largiatur conſcientiam, quâ animati coram eo & ſtare & precari queamus. Ubi enim cordi cum Deo non rectè [528 convenit, neque talem haurire poteſt fiduciam, nunquam in perpetuum aliquid ab eo precari ſuſtinebit. Porrò autem ejusmodi fiducia & animus lætitia geſtiens non aliunde venire poteſt, quàm, ſi certò ſciat, peccata ſibi eſſe remiſſa.

Verùm huic precationi neceſſarium, attamen conſolationis plenum adjectum eſt auctarium: *ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.* Pollicitus eſt, ut ſecuri esſemus, omnia peccata nobis eſſe remiſſa & condonata, ita tamen, ut nos viciſſim proximo noſtro offenſiunculas, quibus ab eo læſi ſumus, benignè remittamus. Nam, quemadmodum nos quotidiè noſtris peccatis Deum offendimus, & tamen ille omnia nobis benignè ignoſcendo condonat, ita noſtri quoque erit officii, proximo ſubinde dare veniam, qui damno, vi atque injuriâ nos afficit, dolo malo nobiſcum agit, &c. Si gravaris, ignoſcere proximo, non eſt, quod tibi pollicearis aut cogites, Deum tibi tua peccata condonaturum. Sin autem benignè ignoveris aliis, ea tibi conſolatio & ſecuritas propoſita eſt, ut in cœlo quoque certò tibi ignoſcatur. Et hoc quidem non propter tuam ignoſcentiam aut veniam, quam largiris proximo, libere enim facit, & gratuito ex mera gratia, cum illud ſe facturum receperit, quemadmodum docet Evangelium, verùm ut nos certos ac ſecuros faciat, tanquam ſymbolo ſeu certo ſigno unà cum promiſſione propoſito, quæ huic orationi conſonat Luc. 6. (a) *Remittite, & remittetur vobis,* Eam

(a) *Luc. VI. 37.*

Eam ob rem Christus quoque Matth. 6. (a) illico post traditam orandi rationem repetit, inquiens: *Si enim remiseritis hominibus peccata eorum, remittet & vobis Pater vester cœlestis delicta vestra.*

Proinde huic orationi tale signum annexum est, ut nos orantes promissionis admoneat, ut ita cogitemus: Optime Pater, ideo ad te oratum venio, ut mihi igno-
529] scas propitius, non, quòd operibus queam satisfacere, aut veniam à te promereri, sed cum tu hoc nobis promiseris, objectâ etiam sphragide, ut tam certus sim veniæ ac si dictam à te absolutionem accepissem. Quantum enim baptismus & Sacramentum pro externo signo constitutum præstat, tantum etiam hoc signum conscientiam nostram corroborare atque exhilarare potest, estque ideo institutum pro aliis, ut hoc omnibus horis uti & frui queamus, ut re, quam semper nobiscum in parato habeamus.

SEXTA PETITIO.

Et ne inducas nos in tentationem.

JAm quidem satis superque audivimus, quantum requirat laboris & operis, omnia, quæcunque precamur, retinere, & in illis constanter perseverare, tamen vel sic vix fieri posse, ut non labamur & hallucinemur. Adhæc quanquam erratorum veniam & conscientiæ tranquillitatem consequamur, ac per omnia à peccatis perpurgati simus, ita tamen vitæ nostræ ratio comparata est, ut hodie unus aliquis stet, postero die cadat. Quapropter iterum nobis orandum est, ne nos jam probitatem & justitiam consecutos & pacatâ erga Deum conscientia versantes retrò prolabi ac tentationum impugnationibus cedere sinat. Est autem triplex tentatio, seu

(a) *Matth. VI. 14.*

ſeu (ut Saxones noſtri jam olim locuti ſunt) converſio,
videlicet carnis, mundi, & diaboli. Siquidem in car-
ne verſamur ac veterem Adamum humeris noſtris cir-
cumferimus, hic ſuis movetur affectibus & nos ſubinde
provocat ac pellicit ad turpitudinem, ad ſocordiam &
crapulam & ingluviem, ad avaritiam & fraudulentiam,
ad decipiendum & defraudandum proximum, &, ut in
ſummâ dicam, ad omnes pravas cupiditates, quæ naturâ
nobis inſitæ ſunt, quæque in nobis ſæpenumerò [530
excitantur ab aliis videlicet ſodalibus, pernicioſis ex-
emplis, audiendo & videndo, quæ non rarò vel Davidis
animum, vel ſi uſpiam adhuc fuit incorruptior, poſſint
inflammare atque corrumpere. Deinde huic ſuccedit
mundus, à quo & dictis & factis offendimur, ac planè
ad iracundiam & impatientiam compellimur. Atque,
ut ſummatim virtutes mundanas perſtringam, hîc ni-
hil aliud videre eſt, quàm odium & invidentiam, ini-
micitias, ſimultates, jurgia, vim, injurias, perfidiam,
ultionem, maledicentiam, convitia, contumelias, ſu-
perbiam & inſolentiam, nimio ornatu, honore, jactan-
tia atque potentia ſemet efferentem, ubi nemo poſte-
riores ferre ſuſtinet, ſed reliquos omnes ſua pompa
poſt ſe relinquere ſtudet. His ſuccenturiatus, accedit
nunc Diabolus, paſſim inſtigans ac provocans. Verùm
præcipue in his perturbandis occupatus eſt, quæ ad
conſcientiam & ſpiritualia negotia pertinent, nimirum,
ut ex æquo & Verbum & opera Dei ventis & auræ,
quod dicitur, committamus & contemnamus, ut à fide
& charitate nos avellat, & in ſuperſtitionem, pravam
noſtri fiduciam & cordis indurationem, aut in extre-
mam deſperationem & Dei abnegationem & execratio-
nem aliaque innumera & deteſtanda piacula iterum
nos præcipitet. Hi jam ſunt laquei & retia, imo potius
illa

illa ignita tela, quæ nequaquam caro & ſanguis, verum Diabolus in corda humana omnium venenatiſſimè torquet & jaculatur.

Hæc quidem magna ſunt & ardua pericula, nec levium tentationum impugnationes, quæ cuique Chriſtianorum perferendæ ſunt, graves abundè, ſi harum una ſola tantum toleranda eſſet. Inde omnibus horis ad orandum Deumque invocandum compellimur, quamdiu in hac calamitoſa vita conſtituti ab omnibus partibus impugnamur, infeſtamur & fugamur, ne Deus nos defeſſos patiatur occumbere, atque ita demum ite-
531] rum in peccata, dedecus & incredulitatem prolabi. Absque hoc enim impoſſibile eſt, vel leviſſimam tentatiunculam vincere.

Jam hoc non dicitur in tentationem inducere, quoties vim ac robur reſiſtendi nobis ſuppeditat, neque tamen tentatione ſublatâ aut ademtâ. Neque enim quisquam tentationem aut illectamenta devitare poteſt, donec in carne vitam egerit, & Diaboli copiis circumvallatus fuerit. Et velimus, nolimus, tentationes nobis ſufferendæ ſunt, atque etiam in illis ipſis nobis verſandum eſt. Porrò autem hoc deprecamur, ne in easdem prolabamur, & in iis ſubmergamur. Quare longe alia res eſt, tentationes perſentire & iisdem conſentire. Perſentire omnes cogimur, neque tamen easdem omnes, ſed nonnulli plures & graviores, veluti juventus præcipue carnis tentationibus infeſtatur. Deinde, qui ad maturam & conſtantem ætatem pervenerunt, jam grandiores facti à mundo tentantur. Alii verò, qui rebus ſpiritualibus ſunt impliciti, nimirum fortes illi Chriſtiani, à Diabolo. Verum ejusmodi tentationum ſenſus, quando præter voluntatem noſtram nobis ſubjiciuntur, nemini nocere poſſunt. Niſi enim

enim ſentirentur, tentationes dici non poſſent. Porrò tùm demum conſentimus illis, quando laxatis habenis iisdem indulgemus, neque vi neque oratione repugnantes. Quapropter convenit nos Chriſtianos eſſe inſtructos, ac quotidiè aſſiduam tentationum pugnam expectare, ne quis tam oſcitanter & ſecure in utramvis (quod ajunt) aurem dormiat, quaſi Diabolus procul à nobis abſit, ſed, ubi ictus prævidendi & declinandi ſunt, diligenter advigilet. Quippe, quanquam modò purus & caſtus ſim, ſim etiam patiens, mitis & dulcis, ſtans firmâ fide munitus, fieri tamen poteſt, ut hâc horâ Diabolus tam peſtifero & violento telo cor meum configat, ut vix queat perſiſtere. Ejusmodi enim hoſtis eſt, qui nunquam ceſſat aut defatigatur, ut, ubi tenta- [532 tionis procella impugnandi finem fecerit, ſubinde decem aliæ ſuboriantur. Quapropter in tantâ difficultate non aliud relinquitur conſilium aut remedium, quàm ad hanc orationem confugiendi, ac cum Deo ex corde ita loquendi: Tu me orare juſſiſti, optime pater, fac precor, ne victus tentationibus retrò in antiquam flagitiorum lernam prolabar. Hoc facto, videbis ac ſenties, eas deſinere ac minui, easdemque victas herbam tibi porrecturas. Alioqui ſi tuis cogitationibus & proprio conſilio tibi opem ferre anniſus fueris, rem malam tantum deteriorem facies, ac Diabolo majorem te impugnandi occaſionem præbebis. Siquidem ſerpentinum caput habet, quod, ubi foramen, per quod irrepere poterit, nactum fuerit, totum corpus nemine obſtante illico ſubſequitur, cæterum oratione fugari ac repelli poteſt.

ULTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo, Amen.

GRæci codices hoc loco ita habent, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς

ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Quæ verba perinde ſonare videntur, quaſi loquatur de Diabolo, quaſi velit uno faſce omnia perſtringere, ut hujus orationis ſumma adverſus hoſtem noſtrum capitaliſſimum inſtituta ſit. Ille enim is eſt, qui ea omnia, quæ oramus, ſummo ſtudio impedire conatur, nempe Dei nomen ſeu gloriam, Dei regnum & voluntatem, panem quotidianum, pacatam & lætam conſcientiam, &c. Quamobrem hæc omnia ſummatim complectemur orantes: Chariſſime Pater, da precor, ut ab omni malo atque infortunio liberemur. Nihilominus tamen ea quoque unà incluſa ſunt, quæcunque mala ſub regno diaboli nobis poſſunt contingere, cujus generis ſunt egeſtas, dedecus, mors, & breviter omnium calamitatum & miſeriarum tragœdia, quæ in terris multiplex & immenſa eſt. Nam
533] Diabolus, cùm non tantum mendax, verum etiam homicida ſit, nunquàm non nobis inſidiosè necem machinatur, ut animo ſuo morem gerat, nobis in periculoſos caſus præcipitatis, aut damno corporis affectis. Inde fit, ut complures fracta cervice perimat, multos immiſſa inſania rationis uſu privet, nonnullos in undis ſubmerſos ſuffocet, ac multos ad mortem voluntariam ſibimet conſciſcendam adigat, aut alios quospiam caſus terribiles ſubire compellat. Quare nihil aliud in terris nobis ſupereſt operis, quàm, ut indeſinenter adverſus capitalem hunc hoſtem oremus. Niſi enim divinitus conſervaremur, ne unicam quidem horam ab inſidiis ejus tuti eſſemus.

Ex his jam dictis facile perſpicis, quomodo Deus pro omnibus rebus, etiam iis, quæ corporales ſunt, rogari poſtulat, ut nusquam alibi, quam apud eum unicè ullum quæratur aut expectetur auxilium. Cæterum hoc ultimo loco poſuit. Si enim ab omnibus malis

custodiri & liberari cupimus, necessum est, ut antea nomen ejus in nobis sanctificetur, regnum ejus penes nos sit, voluntas ejus fiat. His, inquam, ante peractis, tum demum nos à peccatis, ab ignominiâ custodiet, præterea ab omnibus aliis, quæ aut dolori aut perniciosa nobis esse queant.

Ita nobis Deus omnes necessitates nostras, quibus premimur, compendiosissimè proposuit, ne qua nobis relinqueretur negligendæ orationis excusatio. Verùm in hoc summa vis orationis sita est, ut dicere quoque discamus AMEN, hoc est, non hæsitare, orationem nostram certò esse exauditam, & futurum esse, quod precati sumus. Nihil enim aliud est, quam non hæsitantis fidei verbum, non orantis temere, sed scientis, Deum non mentiri, posteaquam audiendi facilitatem & certitudinem pollicitus est. Jam ubicunque talis fides non est, hîc neque veræ orationi locus esse [534 potest. Quare perniciosa quædam illorum est opinio, ita orantium, ut non audeant *Amen* quoque ad finem orationis adjicere, hoc est, certò concludere, se exaudiri, verum in dubio perseverant dicentes: Quî vero tantum mihi sumerem, ut jactarem, Deum meas preces exaudivisse, cùm me peccatorem esse non ignorem? &c. Hujus rei causa est, quòd non ad promissionem Dei, sed ad opus proprium, suamque dignitatem respiciant. Unde fit, ut suis orationibus Deum tantùm subsannent & mendacii coarguant. Hinc quoque quamlibet prolixè orantes, consequuntur nihil, quemadmodum divus Jacobus (*a*) inquit: *Qui orat, in fide oret, nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur & circumfertur. Non ergò existimet homo ille, quod accipiat aliquid à Domino.* Ecce tan-

(*a*) *Jac.* I. 6. 7.

tanti refert apud Deum, ut certi ſimus, nos non fruſtra orare, & ut nullo modo preces noſtras vili pendamus.

QUARTA PARS CATECHISMI, De Baptiſmo.

HActenus tres principales communis Chriſtianæ doctrinæ partes executi ſumus. Præter has ſupereſt, ut de duobus quoque Sacramentis ab ipſo Chriſto inſtitutis diſſeramus, de quibus cuivis Chriſtiano ad minimum brevis quædam inſtitutio tenenda eſt, quandoquidem, his ignoratis, nemo Chriſtianus eſſe poteſt, tametſi hactenus nihil prorſus recti, nihil ſani de his traditum eſt populo. Primum verò ipſum Baptiſmum
535] tractandum nobis proponemus, per quem primitus in Chriſtianorum communionem cooptamur. Ut vero recte percipiatur, ordine cuncta explicabimus, tantum ea tradituri, quæ cognitu erunt neceſſaria. Quomodo enim adverſus hæreticos Baptiſmus defendendus ſit, hoc doctis relinquentes commendabimus.

Principiò operæ pretium eſt, ipſa verba exacte noſſe, in quibus fundatus eſt Baptiſmus, &, ad quæ omnia reſpiciunt, quæ de Baptiſmo tractanda ſunt, nempe ubi Chriſtus inquit, Matthæi (*a*) ultimo:

Euntes in mundum univerſum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.

Item Marci (*b*) ultimo?

Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur.

In

(*a*) *Matth. XXVIII. 19.*
(*b*) *Marc. XVI. 16.*

In his verbis primum tibi notandum & expendendum venit, hîc extare Dei mandatum & institutionem, ne dubitemus, Baptismum rem divinam esse, non ab hominibus excogitatam aut inventam. Nam, quemadmodum pro certo dicere possum, decem præcepta, Symbolum fidei, Orationem Dominicam nullum hominem è suo capite produxisse, sed ab ipso Deo data & manifestata esse, ita non minus verè jactare possum, Baptismum non esse humanæ rationis commentum, sed ab ipso Deo institutum, adhæc severè præceptum, ut nosmet baptizandos offeramus, aut non salvari nos posse, ne quis in eam cogitationem forte veniat, rem esse tam leviculam, ac rubeam novam tunicam induere. In hoc enim summa vis & virtus pendet, ut Baptismum veluti rem præclaram ac pretiosam magni æstimemus. [536 De eo enim vel maxime pugnamus & dimicamus, siquidem jam mundus ita refertus est sectis, vociferantibus, Baptismum esse rem externam, rem externam vero nullius esse usûs aut momenti. Verum pone, esse rem quomodocunque externam. Hîc autem extat Dei Verbum & mandatum, quo Baptismus instituitur, fundatur & confirmatur. Quidquid autem Deus instituit & faciendum præcipit, certè non rem nihili, sed rem pretiosam & utilem esse, necesse est, tametsi quoad externam faciem stramineo culmo vilior esset. Potuimus hactenus per multa secula magnificare Papam, literis ac Bullis suis vanissimis distribuentem indulgentias, altaria aut templa confirmantem, tantum propter concessa sigilla & literas. Quantò majore in pretio atque existimatione nobis Baptismus habendus est, cujus ipse Christus autor extitit, quem ipse præcepit, instituit, ac in cujus nomine administratur. Ita enim verba sonant: *Ite, & baptizate*, sed non in vestro, verum *in Dei nomine.*

Siquidem baptizari in nomine Dei, non eſt ab hominibus, ſed ab ipſo Deo baptizari. Quapropter, quanquam manu hominis adminiſtratur, revera tamen proprium Dei opus cenſendum & habendum eſt. Ex quo quivis haud difficulter poteſt colligere, Baptiſmi opus multò eſſe ſublimius & præſtantius, quam ullum opus factum ab ullo divorum aut hominum. Quæ enim opera poſſunt eſſe dicive majora, quam Dei opera? Sed enim hîc omni ſtudio occupatus eſt Diabolus, ut factitiâ quâdam larvâ & facie nos decipiat, & à Dei opere ad noſtrum opus nos abducat. Multò enim ſplendidius & præclarius eſſe videtur, Carmelitam quempiam magna & laborioſa quædam facere opera, & nos ipſi multò majoris opera & merita noſtra, quàm Dei, æſtimamus. Verùm ſcriptura ita docet, quanquàm omnium Monachorum opera, quantumvis nitentia, in unum conflata
537] cumularentur, neque tamen tam pretioſa habenda forent, quàm ſi Deus tantum ſtipulam humo ſuſtulerit. Quid ita? Propterea, quod perſona nobilior eſt atque excellentior. Jam vero hoc loco perſona nequaquam juxta opera, verum opera juxta perſonam æſtimanda ſunt, à quâ dignitatem mutuantur & pretium. Verum hîc inſana ratio perversè ac præpoſtere judicans ita exiſtimat, cùm non perinde ſplendidam faciem Baptiſmus præ ſe ferre ſoleat atque opera, quæ ipſa facit, nullius etiam momenti eſſe Baptiſmum.

Ex his jam memoratis ſanum intellectum percipe, atque interrogatus, quid Baptiſmus ſit? Ita reſponde: Non eſſe prorſus aquam ſimplicem, ſed ejusmodi, quæ Verbo & præcepto Dei comprehenſa & illi incluſa ſit, & per hoc ſanctificata, ita ut nihil aliud ſit, quam Dei ſeu Divina aqua, non quòd aqua hæc per ſeſe quavis alia ſit præſtantior, ſed quod ei verbum ac præceptum

Dei

Dei acceſſerit. Quocirca mera ſycophantia eſt & Diaboli illuſio, quòd hodie noſtri novi ſpiritus, ut blaſphement & contumelia afficiant Baptiſmum, Verbum & inſtitutionem Dei ab eo divellunt, nec aliter intuentur eum, quàm aquam è puteo hauſtam, ac deinceps ita blaſphemo ore blaterant: Quid verò utilitatis manus aquæ plena præſtaret animæ? Quis verò adeo vecors & inops animi eſt, qui hoc ignoret, divulſis Baptiſmi partibus, aquam eſſe aquam? Quâ vero fronte tu tibi tantum ſumis, ut non verearis ab ordinatione Dei pretioſiſſimum κειμήλιον avellere, quo Deus illam conſtrinxit & incluſit, neque inde divelli vult aut ſejungi. Quippe verbum Dei, aut præceptum, item nomen Dei in aqua ipſe ſolet eſſe nucleus, qui theſaurus ipſo cœlo & terra omnibus modis nobilior eſt & præſtantior.

Ad hunc ergò modum ita diſcerne, longè aliam rem eſſe Baptiſmum, atque omnes alias aquas, non naturalis eſſentiæ gratia, ſed quòd huic aliquid præſtantioris rei adjungitur. Ipſe enim Deus Baptiſmum ſuo [538
honeſtat nomine ſuaque virtute confirmat. Eam ob rem non tantum naturalis aqua, ſed etiam divina, cœleſtis, ſancta & ſalutifera aqua, quocunque alio laudis titulo nobilitari poteſt, habenda & dicenda eſt, hocque non niſi Verbi gratia, quod cœleſte ac ſanctum Verbum eſt, neque à quoquam ſatis ampliter, dignè & cumulatè laudari poteſt, ſiquidem omnem Dei virtutem & potentiam in ſe habet comprehenſam. Inde quoque Baptiſmus ſuam accipit eſſentiam, ut Sacramenti appellationem mereatur, quemadmodum ſanctus etiam docet Auguſtinus (e): *Accedat*, inquit, *verbum ad elementum, & fit Sacramentum*, hoc eſt, res ſancta atque divina.

Quo-

(e) in Joh. tr. 80. C. 15. & de cataclyſmo C. 3. T. 9. Op. f. 405. 987. Vide & infra p. 553.

Quocirca nunquam non docemus; Sacramenta & omnes res externas à Deo ordinatas & inſtitutas non intuendas eſſe juxta craſſam illam & externam larvam, veluti nucis putamina intuemur, ſed quemadmodum hiſce verbum Dei incluſum ſit. Neque ſecus de parentum ſtatu & Magiſtratibus loquimur, quos ſi eatenus intueri volumus, quatenus nares, oculos, aures, cutem, pilos, carnem & oſſa habeant, tùm Turcis & Gentilibus ſunt ſimiles. Ac aliquis dicere poſſit: Cur hos majoris facerem, quam alios? Atqui accedente præcepto: *honora patrem tuum & matrem tuam*, alium virum video, divina majeſtate & gloria indutum & exornatum. Præceptum, inquam, aureus ille torques eſt, quem collo circumfert, imò potiùs corona in capite, indicans, quomodo & quam ob rem hæc caro & ſanguis honorandi ſint. Ita quoque ac multò quidem vehementius baptiſmo honor habendus eſt propter verbum, quippe quem ipſe Deus & verbo & facto honoravit, adhæc miraculis cœlitùs oſtenſis confirmavit. Num enim putas, rem fuiſſe jocularem, cùm Chriſtus ſemetipſum Johanni baptizandum offerret, cœlum ſimul aperiretur, & Spiritus ſanctus propalam è cœlo colum-
539] binâ ſpecie deſcenderet, nec quicquam aliud adeſſet, quod non certiſſimis documentis divinam majeſtatem & gloriam repræſentaret? Quare iterum atque iterum repetens moneo, ne hæc duo, Verbum & aquam ullo modo disjungi atque divelli patiamur. Separato enim inde verbo, non alia eſt aqua, atque illa, qua in culina ad elixandas carnes culinæ præfecta utitur, poteſtque non male balneatorum dici Baptiſmus. Cæterum conjuncto Verbo, ſicut Chriſtus ordinavit & inſtituit, tùm Sacramentum eſt, ac Chriſti Baptiſmus dicitur. Et hæc prima hujus inſtitutionis pars ſit de eſſentia & dignitate hujus Sacramenti.

Dein-

Deinde, poſteaquam certi ſumus, quid ſit Baptiſmus & quid de eo ſentiendum, etiam illud nobis diſcendum venit, quam ob rem & in quem uſum Baptiſmi ratio inſtituta ſit, hoc eſt, quid utilitatis baptizatis adferat, conferat & pariat? Verùm neque hoc melius atque compertiùs, quàm ex verbis Chriſti ſupra citatis ſciri poteſt ac percipi, nimirum, *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Quare rei ſummam ita ſimpliciſſimè complectere, hanc videlicet Baptiſmi virtutem opus, fructum & finem eſſe, ut homines ſalvos faciat. Nemo enim in hoc baptizatur, ut princeps evadat, verùm ſicut verba ſonant, ut ſalvus fiat. Cæterùm ſalvum fieri ſcimus nihil aliud eſſe, quam à peccati, mortis & Diaboli tyrannide liberari, in Chriſti regnum deferri, ac cum eo immortalem vitam agere. Ex hoc iterum non obſcurè perſpicis, quanti momenti ac pretii Baptiſmus habendus ſit, in quo tàm inæſtimabilem tàmque ineffabilem theſaurum conſequimur. Atque hoc ipſum ſufficienter indicat, Baptiſmum ſolam ac ſimplicem aquam eſſe non poſſe. Ejus enim virtutis ſimplex aqua eſſe non poteſt, verum enim verò DEI verbum facit, tùm, quòd (ut ſupra diximus) Dei nomen in illo ſit. Jam ubicunque Dei nomen eſt, ibi vitam quoque & ſummam felicitatem eſſe ne- [540
ceſſe eſt, ut non injuria divina, beata, fructuoſa, & omnis gratiæ plena aqua dici poſſit. Etenim verbi divini acceſſione eam virtutem conſequitur, ut λουτρον παλιγγενεσίας, *lavacrum regenerationis* ſit, ſicuti nominat Paulus ad Titum (*f*) tertio.

Quod autem naſutuli noſtri *μωρόσοφοι*, novi illi ſpiritus, ſuperciliosè admodum fabulantur, fidem ſolam eſſe, quæ ſalvos faciat, opera verò & res æternas ad

 ſalu-

(*f*) *Tit. III. 5.*

ſalutem conſequendam nihil præſtare aut facere, reſpondeo, ſanè in nobis nihil aliud facere aut operari ſalutem, quàm fidem, qua de re mox infra latius. Atqui hoc cæcorum duces videre nolunt, fidem neceſſario aliquid habere, quod credat, hoc eſt, cui innitatur, & qua re ſuffulta perſiſtat. Ita jam fides aquæ adhæret, creditque Baptiſmum eſſe, in quo mera beatitudo & vita eſt, non aquæ virtute, (ut abunde dictum eſt) ſed per hoc, quòd Baptiſmus Verbo & ordinatione divinâ unitus & confirmatus eſt, ejusque nomine nobilitatus. Jam hæc credens, quid aliud quàm in Deum credo, ut in eum, qui ſuum Verbum Baptiſmo indidit & inſeruit, ac nobis externas res proponit, in quibus tantarum rerum theſaurum comprehendere queamus?

Jam usque adeò inſaniunt novi illi Spiritus, *ut disjungere* non vereantur fidem, & rem, cui fides adhæreſcit & alligata eſt, tametſi externa ſit. Verùm hæc non poteſt non externa eſſe, ut ſenſibus percipi & comprehendi poſſit, atque ita deinceps animo infigi, quemadmodum totum Evangelium externa quædam & corporalis eſt prædicatio. In ſumma, quidquid Deus in nobis facit & operatur, tantùm externis iſtiusmodi rebus & conſtitutionibus operari dignatur. Ubicunque jam loquitur, imo potiùs, quocunque aut per quemcunque locutus fuerit, eo fidei dirigendi ſunt oculi, eique adhærendum. Jam hîc verbum Dei in promtu habemus: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.*
541] Quorſum iſta verba alias, quam de Baptiſmo dicta ſunt, hoc eſt, de aquâ divino ordine fundatâ & confirmatâ? Ex hoc ſequitur, ut is, qui Baptiſmum contemnit & rejicit, Verbum Dei, fidem & Chriſtum quoque rejiciat, eò nos ducentem & Baptiſmo alligantem.

Tertio, cognita jam ingenti cùm virtute, tùm utili-

tate

tate Baptiſmi, videamus ulterius, quæ perſona ſit talia accipiens, quæ per Baptiſmum offeruntur. Hoc iterum pulcherrimè & clariſſimè in his verbis expreſſum eſt: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit.* Hoc eſt: ſola fides perſonam dignam facit, ut hanc ſalutarem & divinam aquam utiliter ſuſcipiat. Cùm enim hoc in verbis unà cum aquâ nobis offeratur & proponatur, non aliâ ratione poteſt ſuſcipi, quam ut hoc ex animo credamus. Citra fidem nihil prodeſt Baptiſmus, tametſi per ſeſe cœleſtis & inæſtimabilis theſaurus eſſe negari non poſſit. Ideò unicum illud verbum (*Qui crediderit*) tantum poteſt, ut excludat atque rejiciat omnia opera, quæcunque facere poterimus hoc animo, ut per ea ſalutem conſequamur & promereamur. Jam enim ita irrevocabiliter decretum eſt, quidquid fides non eſt, illud ad conſequendam ſalutem nihil profuturum, neque tantillum conſecuturum.

Quod ſi, ut ſolent, dixerint: Tamen ipſe quoque Baptiſmus opus eſt, & tu dicis, opera ad ſalutem conſequendam nullius eſſe momenti, ubi tunc manet fides? reſponde: ſanè vero noſtra opera ad ſalutem nihil faciunt, porrò autem Baptiſmus non noſtrum, ſed Dei opus eſt. Dei enim Baptiſmus, ut dictum eſt, longè lateque à balneatoris Baptiſmo tibi ſecernendus eſt. Dei autem opera ſalutifera ſunt, & ad ſalutem conſequendam neceſſaria, neque excludunt, ſed fidem requirunt, citra quam comprehendi non poſſent. Eo enim, quòd te aqua perfundi ſinis, Baptiſmum nondum percepiſti aut ſervaſti, ut inde aliquid emolumenti ad te redeat. [542 Verum inde primùm tibi proderit, ſi hoc conſilio temet baptizandum obtuleris, ut Dei mandato & inſtitutioni ſatisfacias, ut in nomine Domini baptizatus promiſſam in aqua ſalutem conſequaris. Jam hoc neque

manus neque corpus efficere poteſt, ſed corde credendum eſt. Ita vides liquido, hîc nullum eſſe opus, quod à nobis fiat, ſed theſaurum, quem ille nobis largitur, ſola fides apprehendit, non ſecus atque Dominus Jeſus in cruce nullum opus eſt, ſed theſaurus verbo comprehenſus nobisque oblatus, quem ſola fides apprehendit & conſequitur. Injuriam itaque nobis faciunt, cùm adverſus nos vociferantur, quaſi contra fidem doceamus, cùm tamen unicè illam urgeamus & inculcemus, ut quæ tàm ſit neceſſaria, ut ſine illâ nihil quicquam poſſimus apprehendere aut conſequi.

Ita quidem habemus tres hujus Sacramenti partes, quas quivis Chriſtianus tenere debet, præcipuè verò, quòd Baptiſmus Dei ſit conſtitutio, in omni honore ac pretio habenda. Quæ una abundè ſatis nos movere debet, tametſi res prorſus ſit externa. Quemadmodum quartum præceptum, *Honora patrem tuum & matrem tuam*, tantùm de corporali carne & ſanguine honorandis conſtitutum eſt, in quo non carnem & ſanguinem, ſed Dei præceptum intuemur, cui illa incluſa ſunt, cujusque gratiâ caro & ſanguis pater ac mater dicuntur. Ita quoque ſi præter hæc verba: *Ite & baptizate*, &c. nihil nobis eſſet aliud, attamen nobis illa, ut Dei conſtitutio, arripienda eſſent & facienda. Jam hîc non tantum adeſt præceptum & mandatum faciendi, verum etiam promiſſio. Quare multò præſtantior eſt atque ſublimior Baptiſmi conſtitutio, quàm alia, quæ à Deo præcepta & ordinata ſunt. In ſumma adeo plena eſt conſolationis & gratiæ, ut ejus ſublimitatem cœlum ac terra aſſequi nequeant. Verum hîc arte opus eſt, ut
543] hæc vera eſſe credantur, neque in theſauro quicquam deſiderari poteſt. In hoc res ſita eſt, ut comprehendatur & comprehenſus firmiter retineatur.

Qua-

Quapropter quivis Chriſtianus per omnem vitam ſuam abunde ſatis habet, ut Baptiſmum recte perdiſcat atque exerceat. Sat enim habet negotii, ut credat firmiter, quæcunque Baptiſmo promittuntur & offeruntur, victoriam nempe mortis ac Diaboli, remiſſionem peccatorum, gratiam DEI, Chriſtum cum ómnibus ſuis operibus & Spiritum ſanctum cum omnibus ſuis dotibus. Breviter iſta omnia, quæ Baptiſmus ſecum apportat, omnem humanam cogitationem exuperant, ita, ut, ſi imbecilla natura animo repeteret, non injuria in dubium veniret, num vera eſſe poſſint. Ipſe enim æſtima: Quod ſi uspiam gentium eſſet medicus ea arte præditus, qua poſſet efficere, ne homines morerentur, aut ſi mortem oppeterent, poſtea tamen perpetuo viverent, quàm non ad eundem maximi minimique certatim & undarum inſtar multis cum opibus curſitarent, ita ut præ divitum turba nulla daretur accedendi copia? Jam hîc in Baptiſmo parvis & amplis, hoc eſt, omnibus gratuito ad fores usque offertur ejusmodi theſaurus & medicina, quæ mortem abſorbet ac homines in vita conſervat. Ita Baptiſmus intuendus eſt & nobis fructuoſus faciendus, ut hoc freti corroboremur & confirmemur, quoties peccatis aut conſcientia gravamur, ut dicamus: Ego tamen baptizatus ſum, quòd ſi baptizatus, certum eſt, ea promiſſa mihi data eſſe, me beatum fore, ac vitam immortalem & anima & corpore poſſeſſurum. Ideo enim hæc duo in Baptiſmo fiunt, ut & corpus aqua perfundatur, quod præter aquam nihil plus poteſt capere, & ad hoc verba proferuntur, ut hæc anima capiat. Jam verò, quoniam & aquam & verba unum Baptiſmum eſſe conſtat, ſequitur, ut & corpus & anima ſalva fiant, ac in æternum vivant. Anima quidem per Verbum, cui credit, corpus autem, [544

quoniam animæ unitum eſt, & Baptiſmum quoque apprehendit, qua ratione poteſt apprehendere. Quare neque in anima, neque in corpore uspiam rem pretioſiorem habemus, ſiquidem Baptismi auxilio prorſus ſancti ac felices reddimur, id quod alioqui nulla vita, nullum uspiam opus poteſt aſſequi.

Hæc quidem de Baptismi eſſentia, utilitate & uſu, quæcunque ſcitu erant neceſſaria, dicta ſufficiant. Hoc verò loco occurrit quæſtio, qua hodie Diabolus per ſectas ſuas mundum varie illaqueat, nempe de puerorum Baptismo, num illi quoque credant, aut recte baptizentur. Ad hanc nos ita breviter reſpondemus. Qui ſimplici intelligentiâ præditus eſt, ille hanc quæſtionem indiſcuſſam à ſe removeat, ac doctoribus diſcutiendam relinquat. Quod ſi tamen reſpondere volueris, ita reſponde: Puerorum Baptismum Chriſto placere & gratum eſſe, ſuo ipſius opere abunde oſtenditur, nempe, quòd Deus illorum non paucos ſanctificavit, eosdemque Spiritu ſancto impertivit, qui ſtatim à partu infantes baptizati ſunt. Sunt etiam hodie non parum multi, quos certis indiciis animadvertimus Spiritum ſanctum habere, cum doctrinæ eorum, tum etiam vitæ nomine, ſicut & nobis gratia DEI datum & conceſſum eſt, noſſe ſcripturas interpretari, & Chriſtum cognoſcere, quod citra Spiritum ſanctum nullo modo fieri poſſe, nemo dubitat. At ſi puerorum Baptismus Chriſto non probaretur, nulli horum Spiritum ſanctum, aut ne particulam quidem ejus impertiret, atque ut ſummatim, quod ſentio, eloquar, per tot ſecula, quæ ad hunc usque diem elapſa ſunt, nullus hominum Chriſtianus perhibendus eſſet. Quoniam verò Deus Baptismum ſui ſancti Spiritus donatione confirmat, idquod in nonnullis Patribus, divo Bernhardo, Gerſone

Gerſone, Johanne Huſs & in aliis non obſcuris argumentis intelligitur, neque ſancta Chriſtianorum [545
Eccleſia usque ad conſummationem ſeculi interibit, fateri coguntur, Deo Baptiſmum non diſplicere. Neque enim ſibi ipſe poteſt eſſe contrarius, aut mendaciis & nequitiæ ſuffragari, neque huic promovendæ gratiam ſuam, ac Spiritum ſuum impertire. Et hæc ferè optima & firmiſſima eſt pro ſimplicibus & indoctis comprobatio. Neque enim hunc Articulum: *Credo Eccleſiam Catholicam, communionem ſanctorum* &c. nobis eripient aut ſubvertent unquam.

Deinde hoc quoque dicimus, nobis non ſummam vim in hoc ſitam eſſe, num ille, qui baptizatur, credat necne, per hoc enim Baptismo nihil detrahitur. Verum ſumma rei in Verbo & præcepto Dei conſiſtit. Hoc quidem aliquanto eſt acutiùs, veruntamen in hoc totum verſatur, quod dixi, Baptiſmum nihil aliud eſſe, quam aquam & verbum Dei ſimul juncta: hoc eſt, accedente aquæ verbo, Baptiſmus rectus habendus eſt, etiam non accedente fide. Neque enim fides mea facit Baptiſmum, ſed Baptiſmum percipit & apprehendit. Jam Baptiſmus non vitiatur aut corrumpitur, hominibus eo abutentibus, aut non recte ſuſcipientibus, qui (ut dictum eſt) non fidei noſtræ, ſed Verbo Dei alligatus eſt. Nam quanquam hodierno die Judæus quispiam fraudulenta quapiam ſimulatione & malitioſa propoſito veniret, ſe baptizandum offerens, nosque eundem ſeriò omni ſtudio baptizaremus, nihilominus nobis dicendum eſſet, Baptiſmum verum & rectum eſſe. Hic enim aqua una cum verbo Dei præſto eſt, tametſi ille non recto animo, ut debebat, ſuſceperit, ſicut illi, qui indigne ad cœnam Domini accedunt, verum corpus Domini accipiunt, quanquam non crediderint.

Ita

Ita vides Rottensium (*a*) βαπτισμομαςίγων objectionem vanam esse, & nullius roboris. Nam, quemadmodum diximus, quanquam pueri non crederent, quod
546] nullo modo affirmandum est, (ut jam ostensum est) tamen Baptismus verus esset, neque quispiam eos rebaptizare debet, veluti Sacramento nihil detrahitur, tametsi aliquis ad ejus participationem improbo animo accedit, neque ferendum esset, ut eâdem horâ propter priorem abusum ad sumendum accedat denuo, quasi initio verum Sacramentum non percepisset. Hoc enim esset summâ contumelia & ignominiâ Sacramentum afficere. Quâ verò ratione verbum & institutio Dei propterea irrita esse debebunt, quia nos non recte utimur? Propterea dico, si non recte credidisti prius, tamen adhuc crede, atque ita dicas: Baptismus quidem rectus fuit, ego verò miser eundem non recte suscepi. Nam ego ipse quoque, & omnes alii, qui baptizantur, coram Deo ita coguntur dicere. Venio hùc in meâ & aliorum fide, neque tamen asseveranter affirmare audeo, me certò credere, & multi pro me precantur, sed huic fidens innitor, quod hoc verbum & præceptum tuum sit. Quemadmodum ad cœnam corporis & sanguinis Domini accedo, non meâ fide, sed Christi verbo fretus, sive jam firmo, sive infirmo sim animo, illud ego DEO meo commendo. Hoc tamen compertè teneo, quòd jussu DEI mihi accedendum, edendum & bibendum est &c. quodque mihi suum corpus & sanguinem donat, quæ res nunquam mihi mentietur, aut me decipiet. Ad hunc modum cum puerorum Baptismo quoque facimus, puerum Ecclesiæ ministro baptizandum apportamus, hac spe atque animo, quòd certo credat, & precamur, ut Deus eum fide donet (*b*), verum propterea

(*a*) Germanicè *Rotten-Geister*,

(*b*) hoc est, quòd certò crediturus sit, si baptizetur & nos pro ipso oraverimus.

ea non baptizamus, ſed potius quòd Deus ita faciendum nobis præceperit. Cur ita? Ideo quod certi ſimus, Deum non mentiri. Ego & proximus meus, & in ſumma, omnes homines errare poſſunt & fallere, porro autem verbum Dei nec poteſt errare nec fallere.

Quocirca nimium utique confidentes & craſſi ſunt ſpiritus illi, qui ita concludentes inferunt: Ubi fides non eſt, ibi nec Baptiſmus rectus eſſe poteſt. Quaſi [547 ita velim concludere, ſi fidem non habuero, ſequitur, Chriſtum nihil eſſe. Aut ſic: ſi majorum juſſis morem non geſſero, nec parentes nec magiſtratus quicquam ſunt. Rectene ac bene colligitur, ubi quis non facit, quod illi faciendum fuerat, propterea ſequi, rem per ſe nihil eſſe aut valere? Quin potius argumentum inverte, atque ita collige. Sanè ob id ipſum Baptiſmus quantivis pretii & rectus habendus eſt, quod non recte ab hominibus ſuſceptus eſt. Si enim per ſe Baptiſmus rectus non eſſet, eo nullo modo poſſemus abuti aut abutendo delinquere. *Abuſus non tollit, ſed confirmat ſubſtantiam*, vulgo dici ſolet. Siquidem aurum nihilominus manet aurum, quantumvis illud meretricula cum ſcelere & dedecore geſtet ac circumferat.

Quare tandem ſemel concluſum eſto, Baptiſmum omni tempore rectum eſſe, ac plenam permanere ejus ſubſtantiam, etiamſi vel unus hominum baptizaretur, neque tamen recte crederet. Neque enim id, quod ſemel Deus ordinavit & locutus eſt, ab hominibus mutari ſinit aut perverti. Verum enimverò usque adeo excæcati ſunt fanatici illi ſpiritus, ut Dei præceptum ac verbum perſpicere nequeant, neque Baptiſmum & Magiſtratus aliter intuentur, atque aquam in fluviis ac olla, aut alium quempiam hominem, &, cùm nullam fidem aut obedientiam videant, & Baptiſmus & Magiſtratus

nihil

nihil esse cogitur. Hic verò clandestinus & seditiosus latitat Diabolus, qui perlubenter coronam magistratui eriperet, ut deinceps oppressus conculcaretur pedibus, adhæc omnia Dei opera & ordinationes redactæ in nihilum subverterentur funditus. Ideò nobis advigilandum est naviter omni panoplia instructis, ne à verbo Dei divelli & abstrahi nos patiamur, ut Baptismum non nudum & solum signum esse credamus, quemadmodum nostri spermologi seu Schvvermeri somniant.

548] Ultimo, neque illud prætereundum aut ignorandum est, quid Baptismo significetur, tum quam ob rem Deus talibus externis signis & gestibus hoc Sacramentum celebrandum instituerit, per quod primum in Christianorum communionem cooptamur. Opus verò aut gestus est, quòd baptizandi in aquam mergimur, quâ prorsus contegimur, & posteà mersi iterum extrahimur. Hæ duæ res, in aquam mergi, & iterum emergere, virtutem & opus Baptismi significant, quæ non sunt alia, quàm veteris Adami mortificatio, & postea novi hominis resurrectio. Quæ duo per omnem vitam nobis indesinenter exercenda sunt, ita, ut Christiani vita nihil aliud sit, quam quotidianus quidam Baptismus semel quidem inceptus, sed qui semper exercendus sit. Ita enim fieri necesse est, ut subinde veteris Adami sordes repurgentur atque eluantur, ut novi hominis nitor & forma prodeat. Quid autem est vetus homo? hoc nimirum est, quod ab Adamo patre nostro nobis successione quâdam hæreditariâ innatum est, scilicet, quòd sumus iracundi, immites, invidi, luxuriosi, avari, pigri, superbi, increduli, breviter, omnibus vitiis contaminati, & in quibus naturâ nihil boni inest. Jam in Christi regnum delati, hisce vitiis quotidiè decrescendum est, ut subinde magis atque magis mitiores, libera-

liores,

liores, patientiores, mansuetiores fiamus, semper aliquid avaritiæ, odio, invidentiæ, superbiæ atque id genus vitiis detrahentes.

Et hic est rectus Baptismi usus inter Christianos, per aquæ mersionem significatus. Cæterum, ubi Baptismi exercitium non viget, sed Adamo veteri habenæ laxantur, ut indies fiat ferocior, hoc non dicitur uti Baptismo, sed eidem reluctari. Qui enim extra Christum sunt, non possunt non quotidiè in pejus degenerare, sicut & vulgato eoque vero dicitur proverbio: Nunquam non deteriores, quò seniores, eò pejores (*Immer* [549
je ærger, je længer, je bœser.) Quod si quis anno superiore nonnihil cœpit fastu insolescere, & ad rem attentus esse, ille mox anno sequente multò fit insolentior, & ad rem attentior, ita ut vitia ab incunabulis cum eo certis quibusdam incrementis progrediantur. Infans puer nullis singularibus vitiis infectus est, sed, ubi adoleverit, immodestæ, intemperantis & lascivæ vitæ inquinamentis contaminatur, mox constantem ac virilem ætatem consecutus, tùm demum magis atque magis vera illa vitiorum seges erumpit. Quare vetus homo naturam suam, nemine obstante sequitur, si non Baptismi virtute coërcitus refrenatus fuerit. Contra, ubicunque Christiani facti sunt, decrescit quotidiè ac imminuitur, donec prorsus abolitus fuerit. Et hoc est verè in Baptismo mergi, & iterum quotidiè emergere. Itaque hoc consilio externum signum nobis propositum est, non tantùm, ut efficaciter operetur, verum etiam, ut aliquid significet. Jam, ubicunque fides fructibus fœcunda viget, hic Baptismus non tantum inanem significationem repræsentat, sed mortificandæ carnis opera conjuncta habet. Porrò autem, absente fide, nudum & inefficax signum tantummodo permanet (*a*). Ex

(*a*) non ratione essentiæ sed ratione operationis. *Vide supra p. 541.*

Ex his jam clare vides, Baptiſmum æque & virtute & ſignificatione ſuâ tertium quoque Sacramentum comprehendere, quod pœnitentiam appellare conſueverunt, quæ proprie nihil aliud eſt, quàm Baptiſmus, aut ejus exercitium. Quid enim pœnitentia dici poteſt aliud, quam veterem hominem magno adoriri animo, ut ejus concupiſcentiæ coërceantur, ac novam vitam amplecti? Quare vivens in pœnitentiâ in Baptiſmo verſaris, hanc novam vitam non ſolum ſignificante, verùm etiam operante, incipiente, & exercente. In hoc enim baptizatis datur & gratia & Spiritus & virtus veterem hominem compeſcendi, ut novus prodeat ac confirmetur. Hinc Baptiſmus ſemper ſubſiſtit, &, quanquam aliquis
550] ab eo peccatorum procellis abreptus excidat, nobis tamen ſubinde ad eum regreſſus patet, ut veterem hominem reſipiſcentiæ jugo iterum ſubjiciamus. Verùm, ut iterum aquâ perfundamur, non eſt neceſſe. Nam, etſi centies in aquam mergeremur, non tamen niſi unus Baptiſmus eſt. Cæterum opus & ſignificatio durat & permanet. Ita reſipiſcentia aut pœnitentia nihil aliud eſt, quàm regreſſus quidam & reditus ad Baptiſmum, ut illud iterum petatur & exerceatur, quod antè quidem inceptum, & tamen negligentia intermiſſum eſt.

Hæc ideò à me dicuntur, ne in eam veniamus opinionem, in qua permultos jam annos fuimus, opinati, Baptiſmum jam completum eſſe, ut eo amplius uti nequeamus, poſteaquam iterum in peccata prolapſi ſumus. Cujus rei cauſa extitit, quòd eundem ulterius non ſumus intuiti, niſi ſecundùm externum opus, quod ſemel factum atque completum eſt. Atque hoc inde quoque evenit, quod divus Hieronymus (*a*) ſcriptum reliquit:

(*a*) in ep. ad Demetriadem de virg. ſervanda f. 67. & in ep. ad Sabinianum f. 229. T. 1. edit. Baſil.

Pœnitentiam ſecundam eſſe tabulam, quâ nobis ex hujus mundi pelago natandum & trajiciendum eſt, fractâ jam navi, in quam tranſcendimus atque trajicimus, delati in Chriſtianitatem. Sed hiſce verbis Baptiſmi uſum Hieronymus nobis ſuſtulit, ut nobis amplius utilis eſſe nequeat. Quamobrem nequaquam rectè docuit. Neque enim navis frangitur, quando (ut diximus) Dei ordo ſeu conſtitutio, & non noſtrum opus eſt. Illud verò non rarò fieri ſolet, ut labentes excidamus. Jam ſi quis exciderit, ille det operam, ut iterum adnatet, huicque adhæreſcat, donec iterum in navem recipiatur, inque eâ iterum perinde verſetur, ut primum inceperat.

Ita jam liquido omnibus compertum eſſe arbitror, quàm præclara ac mirifica res ſit Baptiſmus, eripiens nos à rictu Diabolico, Deum nobis proprium faciens, peccatum opprimens & auferens, deinde in dies ſingu- [551
los novum hominem fortificans, ſemper etiam durans & permanens, donec ex hoc exilio erepti, ad immortalem gloriam migraverimus. Eam ob rem cuique Baptiſmus ita habendus eſt, ut amictus quotidianus, quo indutus ſemper debet incedere, ut nunquam non in fide ejusque fructibus inveniatur, ut, coërcitis veteris hominis concupiſcentiis, in novo adoleſcat. Si enim Chriſtiani perhiberi contendimus, Baptiſmi opus ſedulò nobis exercendum eſt, unde Chriſtiani appellationem promeremur. Si quis autem exciderit, ille accedat viciſſim. Nam, quemadmodum Chriſtus omnis gratiæ & miſericordiæ ſedes non cedit, neque obſtat nobis prohibens, iterum ad ſeſe accedere, quanquàm peccantes hallucinemur, ita quoque univerſorum bonorum ſuorum & donorum theſaurus inconcuſſus permanet. Jam, quemadmodum ſemel in Baptiſmo pec-

catorum condonationem aſſecuti ſumus, ita ea adhuc quotidiè permanet, quàmdiu vivimus, hoc eſt, donec in terris veterem hominem collo circumferimus.

DE SACRAMENTO ALTARIS.

QUemadmodum hactenùs de Baptiſmo diſſeruimus, ita jam nobis deinceps de ſecundo quoque Sacramento diſſerendum eſt, nempe de his tribus partibus, quid ſit, quid utilitatis adferat ſumentibus, inſuper, quibus fruendum aut ſumendum ſit. Atque hæc omnia ipſius ſcripturæ verbis confirmata comprobabimus, quibus à Chriſto jam inde ab initio inſtitutum eſt. Hæc equidem cuivis Chriſtiano cognoſcenda ſunt, qui quidem Chriſtianus eſſe contendit, & hujus Sacramen-
552] ti cupit eſſe particeps. Neque enim nobis eſt animus poſthac admittendi quemlibet, aut quibuslibet illud adminiſtrandi, ignorantibus, quid hîc quærant, aut quam ob rem accedant. Cæterùm verba hæc ſunt:

Dominus noſter JEſus Chriſtus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens, fregit, & dixit: Accipite & manducate. Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur: Hoc facite in mei commemorationem. Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, cum gratias egiſſet, dedit illis, dicens: Hic calix novum Teſtamentum eſt in meo ſanguine, qui pro vobis & multis effunditur, in remiſſionem peccatorum: Hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei commemorationem.

Principio nequaquam decretum eſt nobis hic cum quoquam pedem conferre, aut contentionis gratiâ cum hujus Sacramenti deteſtandis blaſphematoribus ſuſcepto bello in arenam deſcendere, verùm ſub initium

po-

potiùs diſcere, quâ in re hujus Sacramenti vis & virtus (ut in Baptiſmo fecimus) omnis ſita ſit, nimirum, ut ſciamus, caput & nervum in hoc eſſe Dei verbum, ordinem & mandatum. Neque enim à quoquam homine excogitatum aut inventum, ſed citra cujusvis conſilium & deliberationem ab ipſo Chriſto inſtitutum eſt. Quapropter, ſicut decem præcepta, Oratio Dominica, fidei confeſſio, ſuam dignitatem obtinent, tametſi ea in perpetuum nunquam ſervaveris, oraveris, neque credideris, ita quoque hoc venerabile Sacramentum, ſalvum ac inviolatum permanet, ut nihil illi detrahatur, quamlibet nos illo indignè abutamur. Quid putas, Deo noſtra opera aut fidem adeò curæ es- [553 ſe, ut eam ob rem ſuum ordinem aut inſtitutionem immutari patiatur? Videmus enim, in omnibus mundanis rebus eum perpetuò tenorem conſiſtere & ordinem perdurare, quem Deus ſemel rebus creandis præſcripſit & inſtituit, quâcunque tandem ratione illis utamur, aut res creatas exerceamus. Hæc quidem vulgò ſemper ac ſedulò inculcanda ſunt, iis enim omnium ſeditioſorum Spirituum næniæ & gerræ illicò labefactantur & ſubvertuntur. Illi enim Sacramenta extra Dei verbum intuentur, ut rem à nobis factam.

Quid eſt itaque Sacramentum altaris? Reſponſio: Eſt verum Corpus & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti, in & ſub pane & vino, per verbum Chriſti, nobis Chriſtianis ad manducandum & bibendum inſtitutum & mandatum. Et ſicut de Baptiſmo diximus, non ſimplicem eum eſſe aquam, ita quoque hîc dicimus, hoc Sacramentum panem & vinum eſſe, ſed non ſimpliciter panem & vinum eſſe, quæ proponuntur discumbentibus, ſed panem & vinum Dei verbo incluſa & huic alligata. Verbum, inquam, illud eſt, quo

hoc Sacramentum fit atque diſcernitur, ne tantùm ſimpliciter vinum & aqua, ſed Chriſti Corpus & ſanguis ſit ac dicatur. Nos enim Auguſtini verbis ſubſcribimus, ita dicentis: *Accedat Verbum ad Elementum, & fit Sacramentum* (*a*). Hoc Auguſtini verbum tam propriè & expreſsè dictum eſt, ut vix aliud dixerit præclarius. Virtute verbi *elementum fit Sacramentum*, citra cujus acceſſionem non niſi elementum manet. Jam hoc non eſt alicujus Principis aut Cæſaris, ſed omnipotentis Dei verbum & inſtitutio, cui meritò omnes creaturæ debebant ad pedes accidere atque aſſentiri, ita ſe rem habere, ſicut dicit ipſe, omnique reverentia, metu & humilitate illud accipere. Hoc verbo conſcientiæ tuæ imbecillitatem confirmare potes ac dicere: Etiamſi infini-
554] tæ Diabolorum myriades una cum omnibus Svvermeris uno ore impudentiſſimè affirmarent, quomodo panis & vinum Chriſti corpus & ſanguis eſſe poſſunt? &c. tamen compertum habeo, omnes ad unum ſpiritus & doctos non tantâ excultos eſſe prudentia atque intelligentia, quanta Deum omnipotentem vel in minimo digitulo valere certo ſcio. Jàm hîc expreſsè Chriſti verbum ponitur: *Accipite, edite, hoc eſt Corpus meum, Bibite ex hoc omnes, hic eſt calix novi Teſtamenti in meo ſanguine* &c. In hæc verba pedibus imus, hiſce conſtanter adhæremus, perlibenter eos viſuri, qui ſuo magiſterio Chriſtum aliter audeant docere, aut aliter facere, atque ipſe locutus eſt. Hoc equidem non inficiabimur, verum eſſe, ſi verbum auferas, aut ſine eo hoc Sacramentum intuearis, præter merum panem ac vinum nihil tibi manſurum reliqui, ſed verbis unà cum vino & pane manentibus, ſicut debet & oportet, tùm conſtat, illa veraciter eſſe Chriſti Corpus & ſanguinem. Sicut enim

os

(*a*) *Vide ſupra p.* 538.

os Christi dicit ac loquitur, ita quoque est, ut, qui neque mentiri novit neque fallere.

Ex his jam haud difficulter respondere possumus ad omnis generis quæstiones, quibus jam passim multi solicitantur, quarum una hæc est: Num profligatæ quoque vitæ Sacerdos Sacramentum ministrare aut tractare possit? & ejusmodi. Siquidem hîc nos ita concludimus, dicentes: Quanquàm nebulo perditissimus Sacramentum aliis ministret, aut ipse sumat, tamen nihilominus Sacramentum illum sumere, hoc est, Christi Corpus & sanguinem, non secus atque is, qui omnium reverendissimè & dignissimè sumserit aut tractaverit. Neque enim humanâ sanctimoniâ, sed verbo Dei nititur illud. Et quemadmodum nullus sanctorum in terris, adde etiam nullus Angelorum in cœlis, panem & vinum in Christi Corpus & sanguinem vertere (b) potest, ita quoque nemo aliter facere aut immutare pot- [555 est, etsi hoc Sacramento indignissime abutatur. Nam propter personæ indignitatem aut incredulitatem Verbum non fit falsum aut irritum, per quod Sacramentum factum & institutum est. Neque enim dicit: Quando credideritis aut digni fueritis, tùm Corpus & sanguinem meum habebitis, sed *Accipite, edite, bibite, Hoc est corpus meum, & sanguis meus.* Et iterum, *Hoc facite,* nimirum quod ego jam facio, instituo, vobis edendum & bibendum porrigo. Hoc perinde valet, ac si dixisset: sive dignus sive indignus fueris, hîc corpus & sanguinem meum habes horum verborum virtute, quæ pani ac vino adjecta sunt. Hoc animo reconditum fac diligenter conserves. In his enim verbis omne nostrum præsi-

(b) Hæc Φράσις aliter ponitur infra p. 732. Vide tamen supra p. 218.

præsidium, tutela & propugnatio adversus omnes illorum errores & seductiones, quæcunque vel exortæ sunt unquam, vel deinceps adhuc exoriri possunt, sita sunt.

Ita habemus breviter primam partem de substantiâ nempe Sacramenti. Nunc porrò videamus & virtutem ac utilitatem ejus, cujus gratiâ potissimum Sacramentum hoc institutum est, quodque omnium maximè in eo est necessarium, ut sciamus, quîd hic nobis quærendum, indeque auferendum sit. Sed & hoc valde perspicuum est & cognitu facilè, ex iisdem supra memoratis verbis : *Hoc est corpus meum & sanguis meus, quod pro vobis datur & effunditur in remissionem peccatorum.* Horum verborum breviter hic est sensus : Ideo ad Sacramentum accedimus, ut ejusmodi thesaurum ibi accipiamus, per quem & in quo peccatorum remissionem consequamur. Quare hoc? Ideo, quod verba illic extant & hæc dant nobis. Siquidem propterea à Christo jubeor edere & bibere, ut meum sit, mihique utilitatem adferat, veluti certum pignus & arrhabo, imo potius res ipsa, quam pro peccatis meis, morte & omnibus malis ille opposuit & oppignoravit.
556] Inde jure optimo cibus animæ dicitur, novum hominem alens atque fortificans. Per Baptismum enim initio regeneramur, verum nihilominus antiqua & vitiosa cutis carnis & sanguinis adhæret homini. Jam hîc multa sunt impedimenta & impugnationes, quibus cùm à mundo, tùm a Diabolo acerrimè infestamur, ita, ut non rarò defessi viribus deficiamus, ac nonnunquam etiam in peccatorum sordes prolabamur. Ideo hoc Sacramentum tanquam pro quotidiano alimento nobis datum est, ut hujus esu fides iterum vires suas reparet atque recuperet, ne in tali certamine aut tergiversetur,

tur, aut ſuccumbat denique, ſed ſubinde magis atque magis fiat robuſtior. Etenim nova vita ſic inſtituenda eſt, ut aſſiduè creſcat, & porro pergendo incrementa accipiat. Verùm huic contra multæ paſſiones exhauriendæ ſunt. Tanta enim æſtuat iracundia inimicus noſter Diabolus, ſimul atque conſpexerit nos adverſus ſe niti, & hominem veterem injecto freno coërceri, ut ille nos vi nequeat opprimere, tùm ab omni parte poſitis inſidiis occulte irrepens nos adoritur, omnes ſuos nervos intendens, omnes ſuas artes experiens, nihil non fallaciarum conans, nec prius abſiſtit, quàm nos denique extremâ laſſitudine defeſſos fecerit, ut aut abjectâ (quod ajunt) haſtâ fidem deſeramus, aut omni deſperatâ repugnandi fiduciâ tædioſi aut impatientes fiamus. Ad hoc jam datum eſt ſolatium, & hæc præſentaria animi levatio adornata, ut, cùm cor ſenſerit, ſe nimia impugnatione premi, hîc vires & refocillationem quærat & auferat.

Atqui hoc loco iterum naſuti ſpiritus noſtri mirificâ eruditione & ſapientia ſua ſeſe contorquent, tumultuantes & vociferantes: Quî vero, inquiunt, panis & vinum peccata poſſunt remittere, aut fidem corroborare? Cùm tamen ſciant & audiant, nos talia de vino & pane nunquam adhuc docuiſſe, velut panis per ſe panis eſt, verùm de tali pane & vino, quæ Chri- [557 ſti corpus & ſanguis ſunt, & verba ſecum conjuncta habent. Hic, inquam, panis theſaurus ille eſt, quem jactamus, hic certè eſt, nec alius, per quem ejusmodi peccatorum condonationem Chriſtus nobis meritus eſt. Jam ille non aliter, quam per verba (*pro vobis traditur & effunditur*) nobis offertur & donatur. Nam in his utrumque habes, &, quod Chriſti corpus ſit, & quod tuum ſit, tanquam theſaurus & donum conceſſum gra-

tuitò. Quin etiam illud pro certo conſtat, Chriſti Corpus & ſanguinem nequaquam rem otioſam & infrugiferam eſſe poſſe, quæ nihil fructus aut utilitatis adferat. Veruntamen quamlibet magnus per ſe theſaurus exiſtat, verbo eum includi ac in eo nobis offerri neceſſe eſt, alioqui eundem neque ſcire, neque quærere poſſemus.

Quare nihil etiam illud eſt planeque frivolum commentum, quod garriunt, Chriſti Corpus & ſanguinem non eſſe in cœna pro nobis traditum & effuſum, ob id in Sacramento peccatorum remiſſionem nos habere non poſſe. Nam, tametſi opus ipſum in cruce peractum eſt, & peccatorum ibi parta condonatio, neque tamen aliâ ratione, quam per Verbum ad nos pervenire aut perferri poteſt. Quid enim hâc de re nos comperti haberemus, hæc facta eſſe aut nobis condonata, niſi hæc prædicatione aut vocali Verbo nobis annunciarentur? Unde verò illi hoc habent exploratum aut cognitum, aut quomodo remiſſionem peccatorum poſſunt apprehendere, niſi ſcripturæ & Evangelio crediderint & innixi fuerint? Jam totum Evangelium & fidei articulus, *Credo Eccleſiam ſanctam catholicam, remiſſionem peccatorum,* &c. virtute verbi in hoc Sacramentum concluſus eſt, & nobis propoſitus. Quamobrem ergo talem theſaurum ex hoc Sacramento violenter atque indignè evelli ac diripi pateremur? cùm, velint nolint, fateri cogantur, eadem hæc eſſe verba, quæ paſſim in
558] Evangelio repetita audimus, & tam non affirmare audeant, hæc verba in Sacramento nullius uſus eſſe, quàm affirmare non audent, totum Evangelium aut verbum Dei extra Sacramentum nullius pretii eſſe aut uſus.

Jam ergo totum Sacramentum habemus, cùm, quid in ſe ſit, tùm, quid adferat & proſit utentibus. Nunc & viden-

videndum eſt, quænam ſit perſona ea, quæ eam percipit vim & utilitatem. Hæc eſt, ut breviter dicam, veluti ſupra de Baptiſmo & aliâs non rarò diximus, quicunque ea crediderit, quæ verba loquuntur & afferunt. Neque enim ſaxis aut truncis dicta aut annunciata ſunt, ſed audientibus, ad quos ita inquit: *accipite & manducate*, &c. Et quia peccatorum condonationem offert, benigneque pollicetur, non poſſunt hæc aliter atque per fidem percipi. Eam fidem ipſe iis verbis exigit, inquiens: *Pro vobis traditur, pro vobis effunditur*, quaſi diceret: Ideò vobis Corpus & ſanguinem meum offero, & edere ac bibere jubeo, ut vobis tanquam rem propriam vendicetis, illisque ita fruamini. Jam, quicunque hæc ſibi dicta ſtatuit, creditque, ita ſe habere, ille certò conſecutus eſt. Cæterùm hiſce verbis diffidens nihil habet (*a*), utpote qui nequicquam hæc ſibi offerri patitur, neque tam ſalutari bono frui cupit. Theſaurus equidem apertus eſt, atque omnibus obvius & expoſitus, atque adeò ad fores usque adductus, imò potiùs menſæ ad veſcendum impoſitus, at requiritur porrò, ut hunc tibi peculiariter vendices, huic manum extenſam admoveas, conſtanter credens, quemadmodum ipſa verba te docent.

Hæc jam tota Chriſtiana præparatio eſt hoc Sacramentum dignè percipiendi. Cùm enim hic theſaurus in verbis prorſus nobis proponatur, non aliter, quàm corde apprehendi poteſt. Manibus enim ejusmodi donum, adeoque perennis theſaurus non eſt apprehenſibilis. Jejunium & oratio, &c. externæ quidem [559 præparationis locum habere & puerile exercitium eſſe

(*a*) ſalutare quod ipſi ſit, etſi verum Sacramentum accipiat. *Vide ſupra p. 555.*

esse potest, ut corpus modestè & reverenter erga corpus & sanguinem Christi se gerat, verùm quod in hoc & per hoc nobis donatur, corpus nullo modo potest assequi aut apprehendere, sed fides cordis hoc facit (*d*), ejusmodi thesaurum cognoscentis & cupientis. Et hæc quidem, quantum ad communem hujus Sacramenti institutionem attinet, dicta sufficiant. Quæ enim ea de re latius differenda sunt, aliud ac peculiare tempus requirunt.

Ultimo, quoniam de hujus Sacramenti recto intellectu & vera doctrina certi sumus, admonitione etiam & cohortatione peropus est, ne talem ac tantum thesaurum, qui quotidie inter Christianos administratur & distribuitur, negligamus, hoc est, ut ii, qui Christo nomen dederunt, se præparent ad hujus venerabilis Sacramenti communionem sæpe frequentandam. Videmus enim non obscurè, quàm pigros & segnes ad id nos præbeamus. Est penè magna pars eorum, qui audiunt Evangelium, qui, posteaquam Papæ commenta sunt sublata, nosque à mandato & coactione *ejus* liberati sumus, duos, tres pluresve annos sine hoc Sacramento exigunt, quasi tàm firmi sint Christiani, qui eo plane non opus habeant. Et impediri ac absterreri inde nonnulli hoc nomine sese patiuntur, quòd docuimus, non accedere debere ad hoc Sacramentum, nisi quos fames ac sitis ejus urgeat atque compellat. Sunt rursum, qui causantur, liberum esse, neque necessarium, ac satis superque esse, ut credant, se manducâsse, quorum major pars eò denique pervenit, ut omnibus devotionis affectibus exutis, planè brutescere incipiant, ac demùm cùm Sacramentum, tùm verbum Dei extremè con-

(*d*) Nota, indignos quidem verum Corpus Christi accipere, sed fide non assequi, nec apprehendere, Vide supra p. 555. 558.

contemnant. Equidem, quod initio docuimus, verum esse non negamus, neminem scilicet ad hanc cœnam ullo modo adigendum aut impellendum esse, ne de [560 integro novam animarum carnificinam constituamus. Hoc tamen interim sciendum est, tales pro Christianis non esse reputandos, qui tanto tempore à Sacramento semet alienos faciunt & subtrahunt. Illud enim Christus non in hoc instituit, ut circumferatur pro spectaculo, sed suis Christianis præcepit, ut edant ac bibant, suique per hoc sint memores.

Et profectò, qui veri Christiani sunt ac γνήσιοι Christi discipuli, quibus Sacramentum est in aliqua existimatione ac pretio, illi semet suâ sponte ultrò impellent. Verùm enimverò ut simplices etiam & infirmi, quibus aliqua voluntas est esse Christianis, hoc vehementiùs incitentur, ad causam & necessitatem reputandam, quâ ad Sacramentum impelli debeant, eâ de re pauca quædam verba faciemus. Nam, quemadmodum in aliis negotiis ad fidem, charitatem, animi tolerantiam pertinentibus, non satis est tantùm docere & instituere, verùm etiam quotidiè ac sedulò monere populum, ita quoque hîc requirit necessitas, ut prædicando seduli simus, ne segnes, aut tædiosi fiamus, non ignorantes, quanto conatu & studio Diabolus huic rei ac omni Christiano exercitio reluctetur, adeò, ut pro virili sua humanos animos ab eo fuget & absterreat.

Ac primùm quidem clarum textum in ipsis Christi verbis habemus : *Hoc facite in mei commemorationem.* Hæc sunt verba nobis præcipientia & jubentia, quibus iis, qui Christiani censeri volunt, mandatur & præcipitur, ut utantur Sacramento. Quare, qui Christi discipulus esse cupit, quibuscum hîc verba facit, huic curæ sit, ut hæc verba sibi cordi sint, non quidem ex

coactio-

coactione, velut impulſo ab hominibus, verùm ut Chri-
ſto Domino obſequatur & obediat. Dixeris autem for-
taſſe: tamen hæc quoque particula, *quotiescunque feceri-
tis*, adjecta eſt, hæc equidem cogit neminem, ſed relin-
561] quit Sacramenti uſum in cujusque arbitratu libe-
rum? Reſpondeo: Audio, ſed non dixit, ut perpetuò
nunquam faciamus: quin potius hæc ipſa verba di-
cens: *quotiescunque feceritis*, unà injunxit, ut ſæpe
Sacramenti communionem iteremus. Eſtque propterea
adjectum, quòd Sacramentum velit habere liberum,
non certo tempori alligatum, velut erat Judæorum pa-
ſcha, quod ſingulis annis ſemel tantùm, ac non niſi de-
cimo ſeptimo die primi menſis veſperi manducare,
nec ullum diem tranſilire cogebantur. Quaſi velit di-
cere: Ego vobis feſtivitatem paſchalem ſeu cœnam
adorno & conſtituo, quam non tantum ad hujus diei
veſperam quotannis celebrabitis, ſed eâ ſæpe fruemi-
ni, quando & quotiescunque libitum fuerit, prout
cuique integrum erit & neceſſarium, nulli loco aut
tempori alligatum. Quanquam Romanæ ſedis Idolum
Pontificium hanc quoque, ut cætera omnia à Chriſto
conſtituta, perverterit, iterumque Judaicam feſtivita-
tem ex eâ reddiderit.

Ex his jam perſpicuum eſt omnibus, non ita relictum
eſſe liberum, quaſi contemni poſſit. Cæterum hoc ego
voco Sacramentum contemnere, quando nullo impe-
dimento præpediti tanto tempore Sacramentum quaſi
faſtidientes non accedimus, neque deſideramus. Quòd
ſi hanc libertatem habere contendis, cur non potiùs
illam quoque tibi arrogas, ut tibi prorſus non liceat
eſſe Chriſtiano, neque quicquam orare aut credere?
Hoc enim perinde Chriſti præceptum eſt, atque illud:
Sin Chriſtianus perhiberi cupis, ut huic præcepto non-
nunquam

nunquam ſatisfacias atque obtemperes, neceſſe eſt.
Hoc enim mandatum permovere utique te debebat,
ut in te deſcenderes, & cogitares: Ecce cujusmodi ego
Chriſtianus ſum? quod ſi eſſem, haud dubiè vel mo-
dico harum rerum perficiendarum caperer deſiderio,
quas Dominus meus mihi faciendas præcepit. Et pro-
fectò quandoquidem ad hanc cœnam tam gra- [562
vatè & faſtidiosè affecti ſumus, ita nauſeantes illam, ſa-
tis apparet, quales in Papatu Chriſtiani fuerimus, ut
qui tantum coactu & metu humani præcepti acceſſe-
rimus, ſine omni animi voluptate & amore, præcipi-
entis Chriſti nullo reſpectu habito. Sed enim nos ne-
minem cogimus aut violenter impellimus, nec quis-
quam in noſtri gratiam hujus cœnæ conviva eſſe digne-
tur. Hoc vero impellere & ultro cogere te debebat,
quòd Chriſtus id requirit, & placet id illi. Hominibus
utique non concedendum eſt, ut ab illis, aut ad fidem
aut ad ullum opus adigamur. Nos non plus facimus,
quam ut doceamus & moneamus, quid facto opus ſit,
non in noſtri, ſed in tui gratiam. Ipſe pellicit te ac
omnibus modis ad ſe provocat. Hunc ſi arroganter con-
temſeris, vide, ut ipſe pro te reſpondeas.

Hoc primò quidem loco dictum eſt frigidis potiſ-
ſimum & negligentibus Chriſtianis, ut vel tandem ſe-
rio reſipiſcant, ſeque accendant & expergefaciant. Il-
lud enim vero verius eſt, id quod apud me ipſe exper-
tus ſum, & quisque apud ſe ita eſſe inveniet, ut tàm diu-
turnâ ſui à Sacramento alienatione in dies ſingulos
etiam atque etiam frigidiores & barbariores evada-
mus, ac denique prorſus id faſtidiamus. Alioqui de-
ſcendendum eſt cum animo in colloquium, atque ita
gerendum, quemadmodum par eſt homini, Dei favo-
rem & gratiam ex animo cupienti. Jam, quò fre-
quen-

quentius hoc factum fuerit, hoc impenſius cor caleſcit & incenditur, ne prorſus omnibus amoris divini flammis extinctis congelaſcat. Dixeris fortaſſe: Quid autem, ſi ſenſero, me non paratum eſſe? Reſpondeo & hoc me quoquè impugnat adhuc è Papatu usque, in quo tanta mentis anxietate quisque ſe excarnificavit, ut per omnia puri eſſemus, ne Deus quicquam nævi aut labis in nobis inveniret. Unde tanta trepidatione ſumus exa-
563] nimati, ut illicò quisque attonito animo in hæc verba proruperit: Heu te miſerum, hâc cœnâ omnibus modis indignus es. Nam natura & humana ratio hîc ſuæ dignitatis rationem inire incipit erga ingentis hujus & pretioſi boni præſtantiam, ac tunc perindè nitet, atque obſcura laterna lucido ſoli collata, aut inſtar fimi candidis gemmis aut unionibus comparati. Has ſuæ vitæ ſordes intuens recuſat accedere & tantiſper differt, donec benè præparata fuerit, usque dum dies diei, menſis menſi, annus anno ſucceſſerit. Cæterum hoc ſi intueri voles, quàm videlicet tu ſis probus & purus, atque in hoc conari, ut nihil conſcientiam tuam mordeat, futurum eſt, ut vix unquam accedas.

Quare hîc homines habitâ ratione diſcernendi ſunt. Nam procaci feritate & improbitate inſoleſcentibus dicendum eſt, ut à Sacramento abſtineant, neque enim ad percipiendam peccatorum remiſſionem ſunt appoſiti, utpote qui eam non deſiderant, nec libenter probi eſſe ſtudent. Reliqui verò, qui non ita ferini ſunt & belluini, quique probitatis amantes ſunt, nullo modo ſemet ab hâc cœnâ debent ſejungere, tametſi alioqui fragiles ſint & imbecilles, quemadmodum & dictum eſt ab Hilario (e): *Si quod peccatum non ita perpetratum eſt*

(e) Hunc Hilarii locum invenire haud potuimus.

eſt, cujus gratia aliquis jure ex Eccleſia poſſit exigi, ac pro gentili exiſtimari, huic nequaquam à Sacramento temperandum eſt, ne quis ſe ipsâ vitâ privet. Nemo enim eo probitatis unquam ſe venturum ſperet, ut non infinitos defectus in carne & ſanguine ſuo retineat.

Quapropter ejusmodi hominibus diſcendum eſt, ſummam eſſe ſcientiam, nôſſe, noſtrum Sacramentum non dignitatis noſtræ gratia inſtitutum eſſe. Non enim ut dignos & ſanctos nos baptizari permittimus, neque hoc nomine peccata noſtra confitemur, quaſi puri & à delictis alieni eſſemus, ſed plane contrariâ quadam ratione, ut miſeri ac ærumnoſi peccatores, & [564 prorſus propterea, quia indigni ſumus, niſi fortaſſe quispiam talis eſſet, qui nullam gratiam aut abſolutionem deſideraret, neque cogitaret unquam, vita in melius mutata reſipiſcere.

Sed enim, qui gratiam ac conſolationem habendi & impetrandi cupidus eſt, ille ſemet inſtiget, nulloque modo abſterreri ſe patiatur, itaque dicat: Perlibenter quidem hac cœna dignus eſſe velim, nulla adductus dignitate venio, verùm tuo verbo fretus adſum, propterea quod tu mihi præcepiſti, eoque non invitus in diſcipulorum tuorum numerum referri cupio, quantulacunque tandem mea ſit dignitas nihil moror. Verum hoc arduum & grave eſt factu, hoc enim nobis nunquam non impedimento eſt & obſtat, quòd longe attentiores ad nos ipſos, quàm ad os & verba Chriſti ſumus. Ita enim natura humana agere cuperet, ut ſecuritate quadam & certitudine ſe ipſa potius frui & niti poſſet: qua re fruſtrata, abhorret accedere. Verum hæc de prima parte ſatis ſuperque diximus.

Secundò, benigna quoque huic præcepto adjecta eſt promiſſio, ut ſupra etiam memoratum eſt, quæ nos

omnium

omnium vehementiſſimè inſtigare debebat atque impellere. Hæc enim illa ſunt verba, perquam amica & amabilia, humanitatis ac benevolentiæ pleniſſima: *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur. Hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effunditur in remiſſionem peccatorum.* Hæc, inquam, verba dixi neque ullis cautibus neque quercubus eſſe prædicata, verum mihi & tibi, alioqui eadem opera æquè tacere potuiſſet, neque ullum Sacramentum inſtituere. Quare fac etiam atque etiam, ut & te in hæc verba (PRO VOBIS) includas, ne ne quicquam tecum loquatur. Hîc enim omnes theſauri ſui nobis offert divitias, quascunque cœlitus ſecum humano generi 565] detulit, ad quas etiam aliâs amiciſſimè & amantiſſime nos provocat, veluti Matth. 11. (f) inquit: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, ego reficiam vos.* Jam quidem extremum flagitium & facinus eſt, quòd, cùm ille tàm amanter atque fideliter nos vocet & moneat, ad noſtrum ſummum & maximum bonum confluendos, nos tàm alienos erga vocantem geramus, ac tantum temporis à Sacramenti participatione remoti exigamus, donec prorſus animo indurato refrixerimus, ut nulla usquam deſiderii aut amoris ſcintilla in nobis ſuperſtes remaneat. Equidem Sacramentum non perinde intuendum eſt, ut res noxia, à quâ vitandâ ambobus (quod ajunt) pedibus fugiendum ſit, verum ut ſalutifera & utilis medicina, quæ tuis morbis medeatur, vitamque tibi det & animæ & corporis. Ubi enim anima recuperatâ ſalute convaluit, ibi corporis quoque valetudo ſalva eſt. Cur ergo nos illud ita abominantes cavemus, quaſi cicuta eſſet, quæ devorata mortem nobis inferret præſentem?

Illud

(f) *Matth XI. 28.*

Illud equidem inficias non iverim, eos ipſos, qui contemnunt, aut belluino more vivunt, tantum in perniciem & damnationem ſibi ſumere. Talibus enim nihil debet eſſe bono aut ſaluti, perinde atque ægroto accidere ſolet pro libidine ſua edenti atque bibenti, quæ ipſi à medico interdicta ſunt. Ii vero, qui ſuæ carnis infirmitatem ſentiunt, eâque libenter exonerati eſſent, quærentes auxilium, non aliter intueri debent & uti, atque pretioſiſſimâ tyriaca aut antidoto præſentiſſimo adverſus omnia venena, quibus infecti ſunt. Hîc enim in Sacramento ex ore Chriſti ſumes peccatorum condonationem ſecum habentem, unaque apportantem Dei gratiam & Spiritum, unà cum omnibus ſuis bonis, tutela, protectione & poteſtate, contra mortem, Diabolum atque omnia mala.

Ita quidem à DEO & Chriſto præceptum ejusque promiſſionem habes. Adhæc tui gratiâ tua ipſius [566 neceſſitas, quæ cervici tuæ incumbit, & cujus gratia ejusmodi præcepta, illectamenta & promiſſiones datæ ſunt, impellere te debebat. Ipſe enim dicit: *Non eſt opus medico valentibus, ſed male habentibus* (a), hoc eſt, laborantibus, & qui peccatis, mortis formidine, carnis atque Diaboli tentatione onerati ſunt. Jam ſi peccatorum faſce gravatus es, tuamque ſentis infirmitatem, tum alacri accedas animo, teque Chriſto reficiendum, levandum & corroborandum offeras. Etenim, ſi tamdiu procraſtinare volueris, donec defecatis vitiis mundus & dignus Sacramentum poſſis accedere, perpetuò tibi ab hâc cœnâ abſtinendum erit. Etenim eam hic pronunciat ſententiam: Si purus & probus es, meâ ope non indiges, neque viciſſim te mihi opus eſt. Quare ii taſi-

(a) *Matth. IX. 12.*

tantùm indigni dicuntur, qui ſuos defectus non ſentiunt neque peccatores eſſe ſuſtinent.

Quod ſi dixeris, quid mihi tùm faciendum ſuades, ſi talem carnis meæ neceſſitatem perſentiſcere nequeo, neque ulla Sacramenti fame aut ſiti teneor? Reſpondeo. Iis, qui ita affecti ſunt, ut nihil tale ſentiant, nullum ſcio dare conſilium præſtantius, quàm ut in ſinum proprium inſpiciant, videantque, num ipſi quoque carnem & ſanguinem habeant, quod cum ita eſſe comperient, tùm ſui tantum compendii gratia Pauli Epiſtolam ſcriptam ad Galatas requirant, & audiant, cujusmodi ſua caro fructus ſoleat producere. *Manifeſta ſunt autem* (inquit) *(b) opera carnis, quæ ſunt adulterium, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſervitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia.*

Quapropter, ſi hæc ſentire nequis, ſaltem Scripturæ credas, quæ tibi non mentietur, & cui caro tua propiùs, quàm tibi nota eſt. Imò ampliùs quoque concludit
567] Paulus ad Rom. 7. (c) inquiens: *Scio, quod non habitet in me, hoc eſt, in carne mea bonum.* Quod ſi Paulus de ſua carne id pronunciare audet, neque nos vel meliores, vel ſanctiores illo eſſe volumus. Quod autem nos idem non perſentiſcimus, hoc periculoſiùs ægrotamus. Signum enim eſt certiſſimum, noſtram carnem leprâ eſſe infectam, quæ nihil quidem ſentit, ſævit tamen interim, & circumcirca ſerpit. Veruntamen, ut dictum, quòd ſi uſque adeo mortuus es, ſaltem Scripturæ teſtimonio fidem habere digneris, quæ, qualis ſis, jam tibi ſuo comprobavit judicio. Et in ſumma, quominus tua peccata & defectus perſentiſcis, hoc plures cauſæ

(b) *Gal. V. 19. ſqq.* (c) *Rom. VII. 18.*

causæ tibi supersunt accedendi, opemque & medicinam quæritandi.

Deinde in hoc quoque, fac, attentus sis, ut circumspicias, num in mundo quoque verseris, aut, si ignoras, id ex vicinis tuis exquirito. Quòd si una cum aliis in mundo constitutus es, non est, ut cogites, peccatum & necessitatem tibi defuturam. Tantum enim incipias, ac ita te geras, quasi probitatem sectari,& cum Evangelio stare decreveris, ac vide, num nemo tibi infensus futurus sit, insuper ægre faciat, vim atque injuriam inferat, præterea ad peccata & vitia causam suppeditet. Quod si nondum expertus es, hoc ipsum Scriptura magistra fac audias, sursum ac deorsum his præclaris testimoniis & titulis mundum prædicante.

Præter hæc Diabolum quoque juxta te habebis, quem prostratum nequaquam prorsus conculcabis, cum Dominus noster Jesus Christus ipse devitare non potuerit. Quid ergo est Diabolus? Nihil aliud, quàm quod eum Scriptura nominans esse perhibet, nempè mendax & homicida. Mendax quidem ob id, quod cor humanum à verbo DEI abducere & excæcare conatur, ne tuam necessitatem sentias, neve ad Christum Medicum venire queas. Homicida verò,qui ne ad unius quidem horulæ spatium vitam tibi favet. Quòd [568 si videndi tibi daretur copia, quot gladiis, quot hastis, quot sagittis & telis omnibus momentis in te collimet, gauderes, toties tibi patere ad Sacramentum accedendi januam, quoties possis consequi. Quod autem tam securè, tam incogitanter ambulamus, nihil facit aliud, quàm quòd non cogitamus aut credimus, nos in carne & hoc pravo mundo vivere, aut versari in regno Diaboli.

Quamobrem hæc probè experienda & exercenda

tibi proponito, teque ipſe accurate fac excutias, & noſcas, tùm pauliſper circumſpicito, & vide, quid Scriptura loquatur. Quod ſi ne tùm quidem quicquam ſenſeris, hoc major te urget ad conquerendum neceſſitas æque apud DEUM ac proximum tuum.. Ab his petas auxilium, utque pro te precentur, poſtula, neque prius abſiſtas, quàm cor tuum adamantinâ illâ duritie liberatum fuerit. Ita fiet, ut demùm tua tibi pateat neceſſitas, clare viſuro, te terque quaterque in omnium vitiorum lernam profundiùs eſſe immerſum, quàm ullum alium peccatorem, teque Sacramento multo egere impenſius, medendæ calamitati tibi occultæ, DEO ſuam tibi largiente gratiam, ut magis ſentias, fiasque ad hunc modum Sacramenti eſurientior, præcipuè verò Diabolo tantopere te infeſtante, tibique perniciem machinante, ut te comprehenſum & animâ & vitâ juxtà ſpoliet, ita ut nullâ horâ ab ejus inſidiis tibi intuto eſſe liceat. Quam citò vero & ſubitò te oſcitantem & nil tale opinantem in omne calamitatis genus præcipitaverit?

Hæc jam hactenus monendi gratiâ dicta ſint, non tantùm nobis grandioribus, verum etiam natu minoribus, qui in Chriſtiana doctrina ejusdemque intellectu educandi ſunt. Ad hunc enim modum hoc minore negotio decem præcepta, fidei ſymbolum & orationem do-
569] minicam juventuti inculcare poſſemus, ut cum quadam voluptate atque adeo ſeriò hæc caperent, & ita ſtatim ab ipſis infantiæ crepundiis percepta indeſinenter exercerent atque aſſueſcerent. Jam enim penè cum natu grandioribus actum eſt, ut hæc atque alia ab ipſis impetrare nequeamus, niſi ejusmodi homines jam inde à puero educentur, qui nobis ſucceſſuri ſunt noſtrumque opus & officium arrepturi, ut & ipſi ſuos liberos

ros bene ac ſalutariter educent, quorum operâ DEI verbum ſuſtentetur & Chriſtianorum communio ædificetur. Quapropter quisque paterfamilias ſciat, hoc ſui eſſe officii, ut DEI juſſu atque præcepto hæc liberos ſuos doceat, aut alios docere ſinat, quæ eos noſſe par eſt. Cum enim baptizati ſint, jamque in Chriſtianorum numerum & communionem cooptati, æquum eſt, ut hujus Sacramenti participatione fruantur, ut nobis queant eſſe utilitati & ſubſidio. Oportet enim eos omnes & ſingulos nobiſcum credere, diligere, orare & adverſus Diabolum pugnare.

EPITOME ARTICULORUM, [570

DE Quibus Controverſiæ ortæ ſunt inter Theologos Auguſtanæ Confeſſionis, qui in repetitione ſequenti ſecundum verbi Dei præſcriptum pie declarati ſunt & conciliati.

DE COMPENDIARIA REGULA atque NORMA, ad quam omnia dogmata exigenda, & quæ inciderunt certamina piè declaranda & componenda ſunt.

CRedimus, confitemur & docemus, unicam regulam & normam, ſecundum quam omnia dogmata omnesque doctores æſtimari & judicari oporteat, nullam omnino aliam eſſe, quàm Prophetica & Apoſtolica ſcripta cum veteris, tum novi teſtamenti, ſicut ſcriptum eſt (*a*): *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Et Divus Paulus (*b*) inquit: *Etiamſi Angelus de cœlo aliud prædicet Evangelium, anathema ſit.* Re-

(*a*) *Pſ.* CXIX. 105. (*b*) *Gal.* I. 8.

Reliqua vero ſive Patrum ſive Neotericorum ſcripta, quocunque veniant nomine, ſacris literis nequaquam ſunt æquiparanda, ſed univerſa illis ita ſubjicienda ſunt,
571] ut alia ratione non recipiantur, niſi teſtium loco, qui doceant, quòd etiam poſt Apoſtolorum tempora, & in quibus partibus orbis, doctrina illa Prophetarum & Apoſtolorum ſincerior conſervata ſit.

Et quia ſtatim poſt Apoſtolorum tempora, imò etiam, cum adhuc ſuperſtites eſſent, falſi doctores & hæretici exorti ſunt, contra quos in primitiva Eccleſia Symbola ſunt compoſita, id eſt, breves & categoricæ confeſſiones, quæ unanimem Catholicæ Chriſtianæ fidei Conſenſum & Confeſſionem Orthodoxorum & veræ Eccleſiæ complectebantur (ut hoc Symbolum Apoſtolicum, Nicænum, & Athanaſianum) profitemur publicè, nos illa amplecti, & rejicimus omnes hæreſes, omniaque dogmata, quæ contra illorum ſententiam unquam in Eccleſiam Dei ſunt invecta.

Quod vero ad ſchismata in negotiis fidei attinet, quæ in noſtra tempora inciderunt, judicamus, unanimem Conſenſum & declarationem Chriſtianæ noſtræ fidei & Confeſſionis, inprimis contra Papatum & hujus falſos ac idololatricos cultus & ſuperſtitiones & alias ſectas, eſſe noſtri temporis Symbolum, Auguſtanam illam primam, & non mutatam Confeſſionem, quæ imperatori Carolo V. Auguſtæ anno 30. in magnis imperii Comitiis exhibita eſt, ſimiliter & Apologiam (c), & articulos Smacaldicos anno 37. conſcriptos, & præcipuorum Theologorum illius temporis ſubſcriptione comprobatos.

Et

(c) ſed dextre explicatam. Vide præfationem librorum ſymbolicorum. p. 9. ſqq.

Et quia hæc religionis cauſa etiam ad laicos, quos vocant, ſpectat, eorumque perpetua ſalus agitur, profitemur publice, nos etiam amplecti Minorem & Majorem Doct. Lutheri Catechismos, ut ii tomis Lutheri *(d)* ſunt inſerti, quod eos quaſi laicorum Biblia eſſe cenſeamus, in quibus omnia illa breviter comprehenduntur, quæ in ſacra ſcriptura fuſius tractantur, & quorum cognitio homini Chriſtiano ad æternam ſalutem [572 eſt neceſſaria.

Ad has rationes, paulò ante monſtratas, omnis doctrina in religionis negotio conformanda eſt, &, ſi quid iis contrarium eſſe deprehenditur, id rejiciendum atque damnandum eſt, quippe quod cum unanimi fidei noſtræ declaratione pugnet.

Hoc modo luculentum diſcrimen inter ſacras veteris & novi Teſtamenti literas, & omnia aliorum ſcripta retinetur & ſola ſacra ſcriptura, Judex, norma & regula, cognoſcitur, ad quam, ceu ad Lydium lapidem, omnia dogmata exigenda ſunt & judicanda, an pia, an impia, an vera, an verò falſa ſint.

Cætera autem Symbola & alia ſcripta, quorum paulo ante mentionem fecimus, non obtinent autoritatem Júdicis, hæc enim dignitas ſolis ſacris literis debetur: ſed duntaxat pro Religione noſtra teſtimonium dicūnt eamque explicant, ac oſtendunt, quomodo ſingulis temporibus ſacræ literæ in articulis controverſis in Eccleſiâ Dei à doctoribus, qui tùm vixerunt, intellectæ & explicatæ fuerint, & quibus rationibus dogmata cum ſacra ſcriptura pugnantia rejecta & condemnata ſint.

I. DE

(d) Germanicis Jenenſibus. Editio enim, quæ in tomis Wittebergenſibus exſtat, tantiſper abludit.

I.

DE PECCATO ORIGINIS (*e*).

Status Controverſiæ.

AN peccatum Originale ſit proprie, & absque omni diſcrimine, IPSA hominis corrupti NATURA, SUBSTANTIA & ESSENTIA, aut certe principalis & præſtantiſſima pars ipſius ſubſtantiæ, utpote, IPSA
573] rationalis ANIMA, in ſummo ſuo gradu, & in ſummis ipſius viribus conſiderata. An vero inter hominis Subſtantiam, naturam, eſſentiam, corpus & animam, etiam poſt lapſum humani generis, & inter Originale peccatum aliquod ſit diſcrimen, ita, ut aliud ſit IPSA NATURA, & aliud IPSUM PECCATUM Originis, quod in natura corrupta hæret & naturam etiam depravat.

AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina, fides & Confeſſio cum ſuperiore norma & compendioſa declaratione conſentiens.

I. CRedimus, docemus & confitemur, quòd ſit aliquod diſcrimen inter IPSAM hominis NATURAM, non tantùm, quemadmodum initio à Deo purus & ſanctus & absque peccato homo conditus eſt, verùm etiam, qualem jam poſt lapſum naturam illam habemus, diſcrimen, inquam, inter IPSAM Naturam, quæ etiam poſt lapſum eſt permanetque DEI creatura, & inter peccatum Originis, &, quòd tanta ſit illa naturæ & peccati Originalis differentia, quanta eſt inter opus DEI & inter opus Diaboli. II. Cre-

(*e*) Contra Matthiam Flacium, Illyricum, qui putavit peccatum originis ſubſtantiam hominis eſſe.

II. Credimus, docemus, & confitemur, quòd summo studio hoc discrimen sit conservandum, propterea quod illud dogma, nullum videlicet inter naturam hominis corrupti & inter peccatum originis esse discrimen cum præcipuis fidei nostræ articulis (de creatione, de redemtione, de sanctificatione & resurrectione carnis nostræ) pugnet, neque salvis hisce articulis stare possit.

Deus enim non modo Adami & Hevæ corpus & animam, ante lapsum, verùm etiam corpora & animas nostras post lapsum creavit *(f)*, etsi hæc jam sunt corrupta. Et sane hodie Dominus animas & cor- [574 pora nostra creaturas & opus suum esse agnoscit, sicut scriptum est (g): *Manus tuæ fecerunt me, & plasmaverunt me totum in circuitu.*

Et Filius Dei unione personali illam humanam naturam, sed sine peccato, assumsit, & non alienam, sed nostram carnem sibi adjungens arctissimè copulavit, ejusque assumtæ carnis ratione verè frater noster factus est, ut scriptura testatur, Hebr. 2. (h) *Posteaquam pueri commercium habent cum carne & sanguine, & ipse similiter particeps factus est eorundem.* Item: *Non Angelos assumit, sed semen Abrahæ assumit, unde & debuit per omnia fratribus assimilari, excepto peccato.* Eandem humanam nostram Naturam (opus videlicet suum) Christus REDEMIT, eandem (quæ ipsius opus est) sanctificat, eandem à mortuis resuscitat, & ingenti gloriâ (opus

(f) *Deut. XXXII. 18. Esa. XLV. 9. sqq. LIV. 5. LXIV. 8. Act. XVII. 26.* Itane ergò creatio animarum statuenda est, non tradux? Respondeo, creationem talem & hîc innui posse, quæ fiat, mediante traduce. Tradux quippe statuitur infra p. 644.

(g) *Job. X. 8. Ps. C. 3. CXXXIX. 14. sqq. Eccl. XII. 1.*

(h) *Hebr. II. 14. 16. 17. IV. 15.*

(opus videlicet ſuum) ornat. Peccatum autem originale non creavit, non aſſumſit, non redemit, non ſanctificat, non reſuſcitabit in electis, neque unquàm gloriâ cœleſti ornabit aut ſalvabit, ſed in beatâ illâ reſurrectione planè abolitum erit.

Ex his, quæ à nobis allata ſunt, diſcrimen inter corruptam naturam, & inter corruptionem, quæ naturæ infixa eſt, & per quam natura eſt corrupta, facilè agnoſci poteſt.

III. Viciſſim autem credimus, docemus atque confitemur, peccatum originis non eſſe levem, ſed tàm profundam humanæ naturæ corruptionem, quæ nihil ſanum, nihil incorruptum in corpore & animâ hominis, atque adeò in interioribus & exterioribus viribus ejus reliquit, ſicut Eccleſia canit: *Lapſus Adæ vi peſſimâ humana tota maſſa, natura & ipſa eſſentia corrupta, luce caſſa* (*i*) &c. Hoc quantum ſit malum, verbis revera eſt inexplicabile, neque humanæ rationis acumine
575] indagari, ſed duntaxat per verbum Dei revelatum agnoſci poteſt. Et ſanè affirmamus, quòd hanc naturæ corruptionem ab ipſa natura nemo, niſi ſolus Deus, ſeparare queat: id quod per mortem in beatâ illa reſurrectione plenè fiet. Ibi enim ea ipſa natura noſtra, quam nunc circumferimus, abſque peccato originis & ab eodem omnino ſeparata & remota reſurget & æterna felicitate fruetur. Sic enim ſcriptum eſt (*k*): *Pelle mea circumdabor, & in carne meâ videbo Deum, quem ego viſurus ſum mihi, & oculi mei eum conſpecturi ſunt.*

NEGA-

(*i*) Verſio Germanica exſtat in cantico: *Durch Adams Fall iſt ganz verderbt menſchlich Natur und Weſen.*

(*k*) *Job.* XIX. 26. 27.

NEGATIVA.

Rejectio falsorum dogmatum, quæ commemoratæ sanæ doctrinæ repugnant.

I.

REjicimus ergo & damnamus dogma illud, quo asseritur, peccatum originale tantummodò reatum & debitum esse ex alieno delicto, absque ullâ naturæ nostræ corruptione, in nos derivatum.

II. Item, concupiscentias pravas non esse peccatum, sed concreatas naturæ conditiones & proprietates quasdam essentiales, aut defectus illos & malum ingens à nobis paulo antè commemoratum non esse peccatum, propter quod homo, Christo non insertus, sit filius iræ.

III. Rejicimus etiam Pelagianam hæresin, qua asseritur, hominis naturam post lapsum incorruptam esse, & quidem in spiritualibus rebus totam bonam & puram in viribus suis naturalibus mansisse.

IV. Item: Peccatum originis externum, levem & nullius prope momenti esse nævum, aut aspersam [576 quandam maculam, sub quâ nihilominus natura bonas suas vires etiam in rebus spiritualibus retinuerit.

V. Item, peccatum originale tantùm esse externum impedimentum bonarum spiritualium virium, & non esse despoliationem & defectum earundem, sicuti, cùm magnes allii succo illinitur, vis ejus naturalis attrahendi ferrum non tollitur, sed tantum impeditur, aut sicut macula de facie aut color de pariete abstergi facilè potest.

VI. Item, hominis naturam & essentiam non prorsus esse corruptam, sed aliquid boni adhùc in homine reliquum, etiam in rebus spiritualibus, videlicet, bonitatem, capacitatem, aptitudinem, facultatem, industriam

aut

aut vires, quibus in rebus ſpiritualibus inchoare aliquid boni, operari aut cooperari valeat.

VII. Contra autem rejicimus etiam falſum dogma Manichæorum, cùm docetur: peccatum originis tanquam quiddam eſſentiale atque ſubſtantiale à Satana in naturam eſſe infuſum & cum eâdem permixtum, quemadmodum venenum & vinum miſcentur.

VIII. Item, Non ipſum animalem hominem, ſed aliquid aliud & peregrinum quiddam, quod ſit in homine, peccare, ideoque non ipſam naturam, ſed tantummodò peccatum originale in naturâ exiſtens accuſari.

IX. Rejicimus etiam atque damnamus, ut Manichæum errorem, quando docetur, originale peccatum propriè & quidem nullo poſito diſcrimine, eſſe ipſam hominis corrupti ſubſtantiam, naturam & eſſentiam, ita, ut inter naturam corruptam poſt lapſum, per ſe ipſam conſideratam, & inter peccatum originis nulla prorſus ſit differentia, neque ulla diſtinctio cogitari, aut ſaltem peccatum illud à naturâ cogitatione diſcerni poſſit.

X. D. Lutherus quidem originis illud malum peccatum naturæ, perſonale, eſſentiale vocat, ſed non eam
577] ob cauſam, quaſi natura, perſona aut eſſentia hominis, absque omni diſcrimine, ſit ipſum peccatum originis, ſed ideò ad hunc modum loquitur, ut hujusmodi phraſibus diſcrimen inter peccatum originale, quod humanæ naturæ infixum eſt, & inter alia peccata, quæ actualia vocantur, meliùs intelligi poſſit.

XI. Peccatum enim Originis non eſt quoddam delictum, quod actu perpetratur, ſed intimè inhæret infixum ipſi naturæ, ſubſtantiæ & eſſentiæ hominis. Et quidem, ſi maximè nulla unquam prava cogitatio in corde hominis corrupti exoriretur, ſi nullum verbum otio-

ſum

ſum proferretur, ſi nullum malum opus aut facinus deſignaretur, tamen natura nihilominus corrupta eſt per originale peccatum, quod nobis ratione corrupti ſeminis agnatum eſt, quod ipſum etiam ſcaturigo eſt omnium aliorum actualium peccatorum, ut ſunt pravæ cogitationes, prava colloquia, pravè & ſceleratè facta. Sic enim ſcriptum legimus (*l*): *Ex corde oriuntur cogitationes malæ.* Et alibi: *Omne figmentum cordis tantummodò malum eſt à pueritia.*

XII. Eſt etiam diligenter obſervanda varia ſignificatio vocabuli *naturæ*, cujus æquivocatione Manichæi abutentes errorem ſuum occultant, multoſque ſimplices homines in errorem inducunt. Quandoque enim *natura* ipſam hominis ſubſtantiam ſignificat, ut, cùm dicimus: Deus humanam naturam creavit. Interdum verò per vocabulum *naturæ*, intelligitur ingenium, conditio, defectus aut vitium alicujus rei, in ipsâ natura inſitum & inhærens, ut, cùm dicimus: ſerpentis natura eſt icere: hominis natura eſt peccare & peccatum. Et in hac poſteriore ſignificatione vocabulum *naturæ* non ipſam hominis ſubſtantiam, ſed aliquid, quod in natura aut ſubſtantia fixum inhæret, denotat.

XIII. Quod verò ad latina vocabula *ſubſtantiæ* & *accidentis* attinet, cùm ea non ſint ſcripturæ ſacræ [578 vocabula, prætera etiam à plebe non intelligantur, abſtinendum eſt ab illis in publicis ſacris concionibus, ubi indocta plebs docetur, & hâc in re ſimplicium & rudiorum meritò habenda eſt ratio.

In ſcholis autem, & apud homines doctos (quibus horum vocabulorum ſignificatio nota eſt, & qui iiſdem rectè atque citra abuſum uti poſſunt, propriè diſcernens

(*l*) *Matth. XV. 19. Gen. VI. 5. VIII. 21.*

nens essentiam alicujus rei ab eo, quod aliunde ei accidit & per accidens inhæret) in disputatione de peccato originis, retinenda sunt.

Nam hisce vocabulis discrimen inter opus Dei, & inter opus Diaboli quàm maximè perspicuè explicari potest. Diabolus enim substantiam nullam creare, sed tantummodo per accidens, permittente Domino, substantiam à Deo creatam depravare potest.

II.

DE LIBERO ARBITRIO. (m)

Status Controversiæ.

CUm hominis voluntas quadruplicem habeat considerationem, primò ante lapsum, secundò, post lapsum, tertiò, post regenerationem, quartò post resurrectionem carnis, nunc quæstio præcipua est tantùm de voluntate & viribus hominis in secundo statu, quasnam vires post lapsum primorum parentum nostrorum ante regenerationem ex se ipso habeat, in rebus spiritualibus, an propriis viribus, antequam per spiritum Dei fuerit regeneratus, possit sese ad gratiam *Dei* applicare & præparare, &, num gratiam divinam (quæ illi per Spiritum sanctum in verbo & Sacramento divinitus institutis offertur) accipere & apprehendere possit, nec ne.

579] AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina de hoc articulo cum immotâ regulâ verbi divini congruens.

I.

DE hoc negotio hæc est fides, doctrina & confessio nostra: quod videlicet hominis intellectus & ratio in rebus spiritualibus prorsus sint cæca nihilque propriis

(m) Contra Synergistas & maximè Victorinum Strigelium.

priis viribus intelligere poſſint. Sicut ſcriptum eſt (*n*): *Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus, ſtultitia illi eſt, & non poteſt intelligere*, quia (*o*) de ſpiritualibus examinatur.

II. Credimus, docemus, & confitemur etiam, voluntatem hominis nondum renatam non tantum à Deo eſſe averſam, verum etiam inimicam Deo factam, ita, ut tantummodo ea velit & cupiat, iisque delectetur, quæ mala ſunt, & voluntati divinæ repugnant. Scriptum eſt enim (*p*): *Senſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua.* Item (*q*). *Affectus carnis inimicitia eſt adverſus Deum, neque enim legi ſubjicitur, ac ne poteſt id quidem.* Itaque credimus, quantum abeſt, ut corpus mortuum ſe ipſum vivificare, atque ſibi ipſi corporalem vitam reſtituere poſſit, tantum abeſſe, ut homo, qui ratione peccati ſpiritualiter mortuus eſt, ſeipſum in vitam ſpiritualem revocandi ullam facultatem habeat, ſicut ſcriptum eſt (*r*): *Cùm eſſemus mortui in peccatis, convivificavit nos cum Chriſto &c.* Itaque etiam *ex nobismetipſis, tanquam ex nobis, non ſumus idonei, ut aliquid boni cogitemus, quòd verò idonei ſumus, idipſum à DEO eſt* (*s*).

III. Converſionem autem hominis operatur Spiritus ſanctus non ſine mediis, ſed ad eam efficiendam uti ſolet prædicatione & auſcultatione verbi DEI, ſicut [550 ſcriptum eſt (*t*): *Evangelium eſt potentia Dei ad ſalutem omni credenti.* Et (*u*): *Fides eſt ex auditu verbi Dei.* Et ſanè vult Dominus, ut ipſius Verbum audiatur, neque ad illius prædicationem *aures obturentur* (*x*). Huic verbo

(*n*) *1 Cor. II. 14.* (*o*) i. e. quando
(*p*) *Gen. VIII. 21.* (*q*) *Rom. VIII. 7.*
(*r*) *Eph. II. 5.* (*s*) *2 Cor. III. 5.*
(*t*) *Rom. I. 16.* (*u*) *Rom. X. 17.* (*x*) *Pſ. XCV. 8.*

verbo adeſt præſens Spiritus ſanctus, & corda hominum aperit, ut ſicut Lydia in Actis Apoſtolicis, diligenter attendant (*y*), & ita convertantur, ſola gratia & virtute Spiritus ſancti, cujus unius & ſolius opus eſt hominis converſio. Si enim Spiritus ſancti gratia abſit, noſtrum *velle* & *currere* (*z*), noſtrum *plantare*, *ſeminare* & *rigare* (*a*), prorſus fruſtranea ſunt, ſi videlicet ille incrementum non largiatur, ſicut Chriſtus inquit (*b*): *ſine me nihil poteſtis facere.* Et his quidem paucis verbis Chriſtus libero arbitrio omnes vires derogat, omniaque gratiæ divinæ adſcribit, ne quis coram Deo habeat, de quo glorietur (*c*).

NEGATIVA.

Rejectio contrariæ & falſæ doctrinæ.

REpudiamus igitur & damnamus omnes, quos recitabimus, errores, cum verbi divini regula non congruentes.

I. Primo delirum philoſophorum Stoicorum dogma, quemadmodum & Manichæorum furorem, qui docuerunt, omnia, quæ eveniant, neceſſario fieri, & aliter fieri prorſus non poſſe, & hominem omnia coactum facere, etiam ea, quæ in rebus externis agat, eumque ad deſignanda mala opera & ſcelera (qualia ſunt, libidines vagæ, rapinæ, cædes, furta & ſimilia) cogi.

II. Repudiamus etiam craſſum illum Pelagianorum errorem, qui aſſerere non dubitarunt, quod homo propriis viribus, ſine gratia Spiritus ſancti ſeſe ad Deum convertere, Evangelio credere, legi divinæ ex animo
581] parere, & hâc ratione peccatorum remiſſionem ac vitam æternam ipſe promereri valeat.

III. Præ-

(*y*) *Act. XVI.* 14. (*z*) *Rom. IX.* 16. (*a*) 1 *Cor. III.* 7.
(*b*) *Joh. XV.* 5. (*c*) 1 *Cor. I.* 29. *Jer. IX.* 23.

III. Præter hos errores rejicimus & Semipelagianorum falſum dogma, qui docent, hominem propriis viribus inchoare poſſe ſuam converſionem: abſolvere autem ſine Spiritus ſancti gratia non poſſe.

IV. Item, cùm docetur, licet homo non renatus, ratione liberi arbitrii ante ſui regenerationem infirmior quidem ſit, quàm ut converſionis ſuæ initium facere, atque propriis viribus ſeſe ad Deum convertere, & legi Dei toto corde parere valeat, tamen, ſi Spiritus ſanctus prædicatione verbi initium fecerit, ſuamque gratiam in verbo homini obtulerit, tum hominis voluntatem, propriis & naturalibus ſuis viribus quodammodo aliquid, licet id modiculum infirmum, & languidum admodum ſit, converſionem adjuvare atque cooperari, & ſeipſam ad gratiam applicare, præparare, eam apprehendere, amplecti, & Evangelio credere poſſe.

V. Item, hominem poſt regenerationem legem Dei perfectè obſervare atque implere poſſe, eamque impletionem eſſe noſtram coram DEO juſtitiam, quâ vitam æternam promereamur.

VI. Rejicimus etiam damnamusque Enthuſiaſtarum errorem, qui fingunt, Deum immediate, absque verbi Dei auditu & ſine Sacramentorum uſu homines ad ſe trahere, illuminare, juſtificare & ſalvare.

VII. Item, Deum in converſione & regeneratione hominis ſubſtantiam & eſſentiam veteris Adami & præcipuè animam rationalem penitùs abolere novamque animæ eſſentiam ex nihilo in illâ converſione & regeneratione creare.

VIII. Item, cùm hi ſermones citra declarationem uſurpantur, quòd videlicet hominis voluntas ante converſionem in ipsâ converſione & poſt converſionem, Spiritui ſancto repugnet, & quod Spiritus ſan- [582

ctus iis detur, qui ex proposito & pertinaciter ipsi resistunt. Nam Deus in conversione *ex nolentibus volentes facit, & in volentibus habitat*, ut Augustinus (*d*) loqui solet.

Quod vero ad dicta quædam, tùm Patrum, tùm Neotericorum quorundam doctorum attinet: *DEUS trahit, sed volentem trahit* (*e*), &: *hominis voluntas in conversione non est otiosa, sed agit aliquid* (*f*), judicamus, hæc formæ sanorum verborum non esse analoga. Afferuntur enim hæc dicta ad confirmandam falsam opinionem de viribus humani arbitrii in hominis conversione, contra doctrinam, quæ soli gratiæ divinæ id opus attribuit. Ideoque ab ejusmodi sermonibus, quando de conversione hominis ad Deum agitur, abstinendum censemus.

Contra autem rectè docetur, quod Dominus in conversione per Spiritus sancti tractionem (id est, motum & operationem) ex hominibus repugnantibus & nolentibus volentes homines faciat, & quod post conversionem in quotidianis pœnitentiæ exercitiis hominis renati voluntas non sit otiosa, sed omnibus Spiritus Sancti operibus, quæ ille per nos efficit, etiam coöperetur.

Item, quod D. Lutherus (*g*) scripsit, hominis voluntatem in conversione *purè passivè* se habere, id rectè & dextrè

(*d*) ad Bonifac. L. 1. contra duas ep. Pelag. C. 19.

(*e*) Ita Chrysostomus in serm. 9. de laudibus Pauli. Eandem in sententiam loquitur Basilius in homiliâ de libero arbitrio & de pœnitentiâ. In sano tamen sensu, si de volitione ex viribus spiritualibus, à Sp. S. datis accipiatur, admitti hoc effatum potest. Vide Schützium in vita Chytræi L. 2. p. 492. sqq.

(*f*) Ita ipse Ph. Melanchthon. Ita Synergistæ. Vide Hutterum in explic. F. C. p. 197. sqq.

(*g*) T. 1. Jen. f. 305. T. 3. f. 200. &c.

dextrè eſt accipiendum, videlicet, reſpectu divinæ gratiæ in accendendis novis motibus, hoc eſt, de eo intelligi oportet, quando Spiritus Dei per verbum auditum aut per uſum Sacramentorum hominis voluntatem aggreditur & converſionem atque regenerationem in homine operatur. Poſtquam enim Spiritus ſanctus hoc ipſum jam operatus eſt atque effecit hominisque voluntatem ſola ſua divina virtute & operatione immutavit atque renovavit, tunc reverâ hominis nova illa voluntas inſtrumentum eſt & organon Dei Spiritus ſancti, ut ea non modo gratiam apprehendat, verùm etiam in operibus ſequentibus Spiritui ſancto cooperetur. [583]

Relinquuntur igitur ante converſionem hominis duæ tantùm efficientes cauſæ, ad converſionem efficaces, nimirum Spiritus ſanctus & Verbum Dei, quod eſt inſtrumentum Spiritus ſancti, quo converſionem hominis efficit. Hoc verbum homo certè audire debet, ſed tamen ut illud ipſum verâ fide amplectatur, nequaquam ſuis viribus propriis, ſed ſolâ gratiâ & operatione Dei Spiritus ſancti obtinere poteſt.

III.
DE JUSTITIA FIDEI CORAM DEO (*b*).
Status controverſiæ.

UNanimi conſenſu (ad normam verbi divini, & ſententiam Auguſtanæ Confeſſionis) in Eccleſiis noſtris docetur, nos peccatores longè miſerrimos ſola in Chriſtum fide coram Deo juſtificari & ſalvari, ita ut Chriſtus ſolus noſtra ſit juſtitia. Hic autem Jeſus Chriſtus Salvator noſter, & juſtitia noſtra, verus Deus eſt, & verus homo, etenim divina & humana naturæ in ipſo ſunt

(*b*) contra Andr. Oſiandrum, & Franc. Stancarum.

ſunt perſonaliter unitæ. Quæſitum igitur fuit: ſecundum quam naturam Chriſtus noſtra ſit juſtitia? Et hac occaſione duo errores & quidem inter ſe pugnantes, Eccleſias quasdam perturbârunt.

Una enim pars (*i*) ſenſit, Chriſtum tantummodo ſecundum divinam naturam eſſe noſtram juſtitiam, ſi videlicet ille per fidem in nobis habitet, etenim omnia hominum peccata, collata nimirum cum illâ per fidem inhabitante divinitate, eſſe inſtar unius guttulæ aquæ cum magno mari comparatæ. Contra hanc opinio-
584] nem alii quidam (*k*) aſſeruerunt, Chriſtum eſſe noſtram coram Deo juſtitiam duntaxat ſecundum humanam naturam.

AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina piarum Eccleſiarum, utrique commemorato errori oppoſita.

I.

AD refellendum utrumque errorem, credimus, docemus & confitemur unanimiter, quòd Chriſtus vere ſit noſtra juſtitia, ſed tamen neque ſecundum ſolam divinam naturam, neque ſecundum ſolam humanam naturam, ſed totus Chriſtus, ſecundum utramque naturam, in SOLA videlicet obedientia ſua, quam Patri ad mortem usque abſolutiſſimam Deus & homo præſtitit: eaque nobis peccatorum omnium remiſſionem & vitam æternam promeruit, ſicut ſcriptum eſt: *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi: ita & per unius obedientiam juſti conſtituentur multi*, Rom. 5. (*l*)

II. Credimus igitur, docemus & confitemur, hoc ipſum noſtram eſſe coram Deo juſtitiam, quòd Dominus

(*i*) Andr. Oſiander (*k*) Franciſcus Stancarus

(*l*) *Rom. V. 19.*

nus nobis peccata remittit ex merâ gratiâ, absque ullo respectu præcedentium, præsentium aut consequentium nostrorum operum, dignitatis aut meriti. Ille enim donat atque imputat nobis justitiam obedientiæ Christi. Propter eam justitiam à DEO in gratiam recipimur & justi reputamur.

III. Credimus etiam, docemus & confitemur, SOLAM FIDEM esse illud medium & instrumentum, quo Christum Salvatorem, & ita in Christo justitiam illam, quæ coram judicio Dei consistere potest, apprehendimus. Propter Christum enim fides illa nobis ad justitiam imputatur Rom. 4. *(m)* [585

IV. Credimus præterea, docemus & confitemur, fidem illam justificantem non esse nudam notitiam historiæ de Christo, sed ingens atque tale Dei donum, quo Christum, Redemtorem nostrum, in verbo Evangelii rectè agnoscimus, ipsique confidimus, quòd videlicet propter solam ipsius obedientiam, ex gratiâ, remissionem peccatorum habeamus, sancti & justi coram Deo Patre reputemur & æternam salutem consequamur.

V. Credimus, docemus & confitemur, vocabulum (justificare) phrasi scripturæ sacræ, in hoc articulo, idem significare, quod absolvere à peccatis, ut ex dicto Salomonis intelligi potest: *Qui justificat impium, & qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum (n).* Item: *Quis accusabit electos Dei? Deus est, qui justificat (o).*

Et, si quando pro vocabulo justificationis, vocabula regenerationis & vivificationis usurpantur: (quod in Apologia Augustanæ Confessionis *(p)* factum est) sunt ea

(m) Rom. IV. 5. *(n) Proverb. XVII. 16.* *(o) Rom. VIII. 33.*
(p) p. 73. 74. 82. 90. 109. 121. 172.

ea in illa superiore significatione accipienda. Nam aliâs eæ voces de hominis renovatione intelligendæ sunt, quæ à fidei justificatione rectè discernitur.

VI. Credimus, docemus, & confitemur etiam, etsi verè in Christum credentes & renati multis infirmitatibus & nævis usque ad mortem sunt obnoxii, non tamen illis vel de justitia, quæ per fidem ipsis imputatur, vel de æterna salute esse dubitandum, quin potius firmiter illis statuendum esse, quòd propter Christum, juxta promissionem & immotum verbum Evangelii, Deum sibi placatum habeant.

VII. Credimus, docemus & confitemur, quòd ad conservandam puram doctrinam de justitia fidei coram Deo necessarium sit, ut particulæ exclusivæ (quibus Apostolus Paulus Christi meritum ab operibus nostris prorsus separat, solique Christo eam gloriam tribuit)
586] quam diligentissimè retineantur, ut cum Paulus scribit, *ex gratia, gratis, sine meritis, absque lege, sine operibus, non ex operibus* (q), quæ omnia hoc ipsum dicunt: SOLA fide in Christum justificamur & salvamur.

VIII. Credimus, docemus & confitemur, etsi antecedens contritio & subsequens nova obedientia ad articulum justificationis coram Deo non pertinent, non tamen talem fidem justificantem esse fingendam, quæ una cum malo proposito, peccandi videlicet, & contra conscientiam agendi esse & stare possit. Sed postquam homo per fidem est justificatus, tum veram illam & vivam *fidem* esse *per charitatem efficacem* (r), & bona opera semper fidem justificantem sequi, & unà cum eâ, si modo vera & viva fides est, certissime deprehendi. Fides enim vera nunquam sola est, quin charitatem & spem semper secum habeat.

ANTI-

(q) *Rom. III. 24. sqq. IV. 6. Gal. III. 11. Eph. II.* (r) *Gal. V. 6.*

ANTITHESIS, ſeu NEGATIVA.
Rejectio contrariæ & falſæ doctrinæ.

REpudiamus ergo & damnamus omnia falſa dogmata, quæ jam recitabimus.

I. Chriſtum eſſe juſtitiam noſtram ſolummodò ſecundum divinam naturam.

II. Chriſtum eſſe juſtitiam noſtram tantummodo juxta humanam naturam.

III. In dictis Propheticis & Apoſtolicis, ubi de juſtificatione fidei agitur, vocabula (*juſtificare* & *juſtificari*) non idem eſſe, ac à peccatis abſolvere & abſolvi, & remiſſionem peccatorum conſequi, ſed nos per charitatem à Spiritu ſancto infuſam, per virtutes & per opera, quæ à charitate promanant, re ipsâ coram Deo [587 juſtos fieri.

IV. Fidem non reſpicere in ſolam Chriſti obedientiam, ſed in divinam ejus naturam, quatenùs videlicet ea in nobis habitet atque efficax ſit, ut per eam inhabitationem peccata noſtra tegantur.

V. Fidem eſſe talem fiduciam in obedientiam Chriſti, quæ poſſit in eo etiam homine permanere & conſiſtere, qui verâ pœnitentiâ careat, & ubi charitas non ſequatur, ſed qui contra conſcientiam in peccatis perſeveret.

VI. Non ipſum Deum, ſed tantum dona Dei in credentibus habitare (s).

VII. Fidem ideò ſalutem nobis conferre, quòd novitas illa, quæ in dilectione erga Deum & proximum conſiſtit, per fidem in nobis inchoetur.

VIII. Fidem in juſtificationis negotio primas quidem partes tenere, ſed tamen etiam renovationem & chari-

(s) Vide infra p. 781.

charitatem ad juſtitiam noſtram coram Deo pertinere, ita ut renovatio & charitas quidem non ſint principalis cauſa noſtræ juſtitiæ, ſed tamen juſtitiam noſtram coram Deo (ſi abſint renovatio & charitas) non eſſe integram & perfectam.

IX. Credentes in Chriſtum coram Deo juſtos eſſe & ſalvos ſimul per imputatam Chriſti juſtitiam & per inchoatam novam obedientiam, vel, partim quidem per imputationem juſtitiæ Chriſti, partim vero per inchoatam novam obedientiam (*t*).

X. Promiſſionem gratiæ nobis applicari per fidem in corde, & præterea etiam per confeſſionem, quæ ore fit, & per alias virtutes.

XI. Fidem non juſtificare ſine bonis operibus, itaque bona opera neceſſario ad juſtitiam requiri, & absque eorum præſentia (*u*) hominem juſtificari non poſſe.

588] IV.

DE BONIS OPERIBUS (*x*).

Status Controverſiæ.

IN doctrinâ de bonis operibus duæ controverſiæ in quibusdam Eccleſiis ortæ ſunt.

I. Primum ſchiſma inter Theologos quosdam factum eſt, cùm alii (*y*) aſſererent: *bona opera neceſſaria eſſe ad ſalutem, impoſſibile eſſe ſalvari ſine bonis operibus*, &: *neminem unquam ſine bonis operibus ſalvatum eſſe*, alii (*z*) vero docerent: *Bona opera ad ſalutem eſſe perniciosa.*

II. Alte-

(*t*) Vide ſupra notata ad p. 336.

(*u*) in negotium juſtificationis influente. Aliâs ſanè fides nunquam ſine bonis operibus eſt. Vide p. 586.

(*x*) contra G. Majorem & ſequaces, itemque Antinomos & Nic. Amsdorfium.

(*y*) G. Major (*z*) N. Amsdorfius, Antinomi

II. Alterum ſchisma inter Theologos nonnullos ſuper vocabulis (*neceſſarium* & *liberum*) ortum eſt. Altera enim pars (*a*) contendit, vocabulum (*neceſſarium*) non eſſe uſurpandum de nova obedientia, eam enim non à neceſſitate quadam & coactione, ſed à ſpontaneo ſpiritu promanare. Altera vero pars (*b*) vocabulum (*neceſſarium*) prorſus retinendum cenſuit, propterea, quòd illa obedientia non in noſtro arbitrio poſita & libera ſit, ſed homines renatos illud obſequium debere præſtare.

Et dum de commemoratis illis vocabulis diſputatum eſt, tandem etiam de re ipſa fuit diſceptatum. Alii enim contenderunt, legem apud Chriſtianos prorſus non eſſe docendam, ſed tantummodo doctrinâ Evangelii homines ad bona opera invitandos eſſe (*c*). Alii hanc opinionem impugnarunt (*d*).

AFFIRMATIVA. [589

Sincera Eccleſiæ doctrina de hac controverſia.

UT hæ controverſiæ ſolidè & dextrè explicentur atque decidantur, hæc noſtra fides, doctrina & confeſſio eſt.

I. Quòd bona opera veram fidem (ſi modo ea non ſit mortua, ſed viva fides) certiſſime atque indubitato ſequantur, tanquam fructus bonæ arboris.

II. Credimus etiam, docemus & confitemur, quod bona opera penitus excludenda ſint, non tantum cum de juſtificatione fidei agitur, ſed etiam cum de ſalute noſtra æterna diſputatur, ſicut Apoſtolus perſpicuis verbis teſtatur, cum ait (*e*): *Sicut & David dicit, beatitudinem*

(*a*) Antinomi nempe, jam tempore Lutheri
(*b*) Orthodoxi nempe
(*c*) Antinomi, quorum anteſignanus Jo. Agricola, Islebius.
(*d*) Orthodoxi. (*e*) *Rom. IV. 6.*

dinem hominis, cui Deus accepto fert juſtitiam ſine operibus. Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt pecata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, &c. Et alibi (*f*) *Gratia, inquit, eſtis ſalvati, per fidem, & hoc non ex vobis, Dei donum eſt, non ex operibus, ne quis glorietur.*

III. Credimus, docemus & confitemur, omnes quidem homines, præcipuè verò eos, qui per Spiritum ſanctum regenerati ſunt & renovati, ad bona opera facienda debitores eſſe.

IV. Et in hac ſententia vocabula illa (*neceſſarium, debere, oportere*) rectè uſurpantur, etiam de renatis hominibus, & cum forma ſanorum verborum non pugnant.

V. Sed tamen per vocabula (*neceſſitas, neceſſarium,*) quando videlicet de renatis eſt ſermo, non intelligenda eſt coactio, ſed tantum debita illa obedientia, quam vere credentes, quatenus renati ſunt, non ex coactione, compulſu legis, ſed libero & ſpontaneo ſpiritu
590] præſtant, quandoquidem *non amplius ſub lege ſunt ſed ſub gratia* (*ff*).

VI. Credimus igitur, docemus & confitemur, cum dicitur: renatos bene operari libero & ſpontaneo ſpiritu, id non ita accipiendum eſſe, quòd in hominis renati arbitrio relictum ſit, bene aut male agere, quando ipſi viſum fuerit, ut nihilominus tamen fidem retineat, etiamſi in peccatis ex propoſito, perſeveret.

VII. Hoc tamen non aliter, quàm de ſpiritu hominis jam liberato intelligendum eſt, ſicut hanc rem ipſe Chriſtus ejusque Apoſtoli (*g*) declarant, quod videlicet ſpiritus hominis liberatus benè operetur, non formidine pœnæ, ut ſervus, ſed juſtitiæ amore, qualem obedientiam filii præſtare ſolent. VIII,

(*f*) *Eph. II. 8. 9.* (*ff*) *Rom. VI. 14. 15.* (*g*) *Rom. VIII. 15.*

VIII. Hanc verò libertatem ſpiritus in electis Dei filiis non perfectam, ſed multiplici infirmitate adhuc gravatam agnoſcimus, quemadmodum D. Paulus (*h*) ſuper eâ re de ſua ipſius perſona conqueritur.

IX. Illam tamen infirmitatem Dominus electis ſuis non imputat, idque propter Mediatorem Chriſtum. Sic enim ſcriptum eſt (*i*): *nihil jam damnationis eſt his, qui in Chriſto Jeſu ſunt.*

X. Credimus præterea, docemus & confitemur, fidem & ſalutem in nobis conſervari aut retineri non per opera, ſed tantum per Spiritum Dei & per fidem (quâ ſcilicet ſalus cuſtoditur,) bona autem opera teſtimonia eſſe, quod Spiritus ſanctus præſens ſit atque in nobis habitet.

NEGATIVA.

Falſa doctrina, ſuperiori repugnans.

REjicimus igitur, & damnamus ſubſequentes phraſes, cùm docetur: *Bona opera neceſſaria eſſe ad ſalutem, neminem unquam ſine bonis operibus ſalvatum, impoſſibile eſſe ſine bonis operibus ſalvari.* [591

II. Repudiamus & damnamus nudam hanc, offendiculi plenam, & Chriſtianæ diſciplinæ pernicioſam phraſin: *Bona opera noxia eſſe ad ſalutem.*

His enim poſtremis temporibus non minus neceſſarium eſt, ut homines ad rectè & piè vivendi rationem bonaque opera invitentur atque moneantur, quàm neceſſarium ſit, ut ad declarandam fidem atque gratitudinem ſuam erga Deum in bonis operibus ſeſe exerceant, quàm neceſſarium eſt, cavere, ne bona opera negotio juſtificationis admiſceantur. Non minus enim homines Epicureâ perſuaſione de fide, quàm Phariſaicâ &

(*h*) *Rom. VII. 14. ſqq. Gal. V. 17.* (*i*) *Rom. VIII. 1.*

& Papiſticâ fiduciâ in propria opera & merita damnationem incurrere poſſunt.

III. Præterea reprobamus atque damnamus dogma illud, quòd fides in Chriſtum non amittatur, & Spiritus ſanctus nihilominus in homine habitet, etiamſi ſciens volensque peccet, & quòd ſancti atque electi Spiritum ſanctum retineant, tametſi in adulterium, aut in alia ſcelera prolabantur, & in iis perſeverent.

V.
DE LEGE ET EVANGELIO (k)

Status controverſiæ.

QUÆSITUM fuit: an Evangelium propriè ſit tantummodo concio de gratia Dei, quæ remiſſionem peccatorum nobìs annunciet, an verò etiam ſit concio pœnitentiæ, arguens peccatum incredulitatis, quippe quæ non per legem, ſed per Evangelion duntaxat arguatur.

592] AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina, cum norma verbi Dei congruens.

I. CRedimus, docemus & confitemur, diſcrimen legis & Evangelii, ut clariſſimum quoddam lumen, ſingulari diligentia in Eccleſia Dei retinendum eſſe, ut verbum Dei, juxta admonitionem D. Pauli, *rectè ſecari* (l) *queat.*

II. Credimus, docemus, & confitemur, legem eſſe proprie doctrinam divinitus revelatam, quæ doceat, quid juſtum Deoque gratum ſit, quæ etiam, quicquid peccatum eſt & voluntati divinæ adverſatur, redarguat.

III. Qua-

(k) contra Antinomos. (l) *2 Tim. II. 15.*

III. Quare, quicquid extat in ſacris literis, quod peccata arguit, id revera ad legis concionem pertinet.

IV. Evangelion verò proprie doctrinam eſſe cenſemus, quæ doceat, quid homo credere debeat, qui legi Dei non ſatisfecit, & idcirco per eandem damnatur, videlicet, quòd illum credere oporteat, Jeſum Chriſtum omnia peccata expiâſſe, atque pro iis ſatisfeciſſe, & remiſſionem peccatorum, juſtitiam coram Deo conſiſtentem & vitam æternam, nullo interveniente peccatoris illius merito, impetraſſe (*m*).

V. Cùm autem vocabulum (*Evangelii*) non ſemper in una eâdemque ſignificatione in ſacra ſcriptura uſurpetur, unde & diſſenſio illa primum orta eſt, credimus, docemus & confitemur, ſi vocabulum (*Evangelii*) de totâ Chriſti doctrinâ accipiatur, quam ipſe in miniſterio ſuo (quemadmodum & ejus Apoſtoli) profeſſus eſt, (in qua ſignificatione Marc. 1. (*n*) & Act. 20. (*o*) vox illa uſurpatur) rectè dici & doceri, Evangelium eſſe concionem de pœnitentia & remiſſione peccatorum (*p*).

VI. Quando vero lex Evangelion, ſicut & ipſe [593 Moyſes, ut doctor legis, & Chriſtus, ut doctor Evangelii inter ſe conferuntur, credimus, docemus & confitemur, quod Evangelion non ſit concio pœnitentiæ, arguens peccata, ſed quod propriè nihil aliud ſit, quam lætiſſimum quoddam nuncium, & concio plena conſolationis, non arguens aut terrens, quandoquidem conſcientias contra terrores Legis ſolatur, easque in meritum ſolius Chriſti reſpicere jubet, & dulciſſimâ prædicatione de gratia & favore Dei per meritum Chriſti impetrato rurſus erigit.

VII.

(*m*) Confer ſupra p. 166. infra p. 709. ſqq.

(*n*) *Marc. I. 14. 15.* (*o*) *Actor. XX. 21. 24.*

(*p*) *Vide ſupra p. 228.*

VII. Quod vero ad revelationem peccati attinet, ſic ſeſe res habent. Velum illud Moyſis omnium hominum oculis eſt obductum, quamdiu ſolam Legis concionem, nihil autem de Chriſto audiunt. Itaque peccata ſua ex Lege non verè agnoſcunt, ſed aut hypocritæ fiunt, qui juſtitiæ propriæ opinione turgent, quales olim erant Phariſæi, aut in peccatis ſuis deſperant, quod Judas proditor ille fecit. Eam ob cauſam Chriſtus ſumſit ſibi legem explicandam ſpiritualiter (q), & hoc modo *ira Dei de cœlo revelatur ſuper omnes peccatores* (r), ut vera legis ſententia intellecta, animadvertatur, quanta ſit illa ira. Et ſic demum peccatores ad legem remiſſi verè & rectè peccata ſua agnoſcunt. Talem vero peccatorum agnitionem ſolus Moyſes nunquam ex ipſis extorquere potuiſſet.

VIII. Etſi igitur concio illa de paſſione & morte Chriſti Filii Dei ſeveritatis & terroris plena eſt, quæ iram Dei adverſus peccata oſtendit, unde demùm homines ad legem Dei propius adducuntur, poſtquam velum illud Moyſis ablatum eſt, ut tandem exactè agnoſcant, quanta videlicet Dominus in lege ſua à nobis exigat, quorum nihil nos præſtare poſſumus, ita, ut univerſam noſtram juſtitiam in ſolo Chriſto quærere oporteat, tamen, quamdiu nobis Chriſti paſſio & mors iram Dei ob
594] oculos ponunt & hominem perterrefaciunt, tam diu non ſunt proprie concio Evangelii, ſed legis & Moyſis doctrina, & ſunt alienum opus Chriſti, per quod accedit ad proprium ſuum officium, quod eſt, prædicare de gratia Dei, conſolari, & vivificare. Hæc propria ſunt prædicationis Evangelicæ.

NEGATIVA.

Contraria & falſa doctrina, quæ rejicitur.

Rejici-

(q) *Matth. V.* (r) *Rom. I. 18.*

REjicimus igitur, ut falſum & periculoſum dogma, cùm aſſeritur, quòd Evangelion proprie ſit concio pœnitentiæ, arguens, accuſans, & damnans peccata: quodque non ſit tantummodo concio de gratia Dei. Hac enim ratione Evangelion rurſus in legem transformatur, meritum Chriſti & ſacræ literæ obſcurantur, piis mentibus vera & ſolida conſolatio eripitur, & Pontificiis erroribus & ſuperſtitionibus fores aperiuntur.

VI.
DE TERTIO USU LEGIS(s).
Status controverſiæ.

CUm conſtet, legem DEI propter tres cauſas hominibus datam eſſe, primo, ut externa quædam diſciplina conſervetur, & feri atque intractabiles homines quaſi repagulis quibusdam coërceantur, ſecundò, ut per legem homines ad agnitionem ſuorum peccatorum adducantur, tertiò, ut homines jam renati, quibus tamen omnibus multum adhuc carnis adhæret, eam ipſam ob cauſam certam aliquam regulam ha- [595
beant, ad quam totam ſuam vitam formare poſſint & debeant, &c. orta eſt inter paucos quoſdam Theologos controverſia ſuper tertio uſu legis, videlicet: an lex etiam renatis inculcanda, & ejus obſervatio apud eos urgenda ſit, an non? Alii urgendam legem cenſuerunt (t): alia negarunt (u).

AFFIRMATIVA.
Sincera & pia doctrina de hac controverſia.
I.

CRedimus, docemus & confitemur, etſi verè in Chriſtum credentes & ſincere ad Deum converſi à maledi-

(s) contra Antinomos. (t) Orthodoxi nempe:
(u) ſcilicet Antinomi.

ledictione & coactione legis per Christum liberati sunt, quòd ii tamen propterea non sint absque lege, quippe quos filius DEI eam ob causam redemit, *ut legem Dei diu noctuque meditentur, atque in ejus observatione sese assidue exerceant* (*w*). Etenim ne primi quidem nostri parentes, etiam ante lapsum, prorsus sine lege vixerunt, quæ certè cordibus ipsorum tum inscripta erat, quia Dominus eos ad imaginem suam creaverat.

II. Credimus, docemus & confitemur, concionem legis non modò apud eos, qui fidem in Christum non habent, & pœnitentiam nondum agunt, sed etiam apud eos, qui verè in Christum credunt, verè ad Deum conversi & renati & per fidem justificati sunt, sedulo urgendam esse.

III. Etsi enim renati & spiritu mentis suæ renovati sunt, tamen regeneratio illa & renovatio in hâc vitâ non est omnibus numeris absoluta, sed duntaxat inchoata (*x*). Et credentes illi spiritu mentis suæ perpetuo luctantur cum carne (*y*), hoc est, cum corrupta natura, quæ
596] in nobis ad mortem usque hæret. Et propter veterem Adamum, qui adhuc in hominis intellectu, voluntate & in omnibus viribus ejus infixus residet, opus est, ut homini lex Dei semper præluceat, ne quid privatæ devotionis affectu in negotio religionis confingat, & cultus divinos verbo Dei non institutos eligat, item, ne vetus Adam pro suo ingenio agat, sed potius contra suam voluntatem, non modo admonitionibus & minis Legis,

(*w*) *Ps. I. 2. CXIX. 1. sqq.*

(*x*) Perfecta tamen dici potest, ratione justificationis & adoptionis, imò & ratione essentiæ, non ratione graduum. Vide Calovii systema Theol. T. 10. p. 12. & Speneri *Glaubens-Lehre p. 712. Vide tamen & infra p. 675.*

(*y*) *Gal. V. 17. Rom. VII. 23.*

gis, verum etiam pœnis & plagis coërceatur, ut ſpiritui obſequatur, ſeque ipſi captivum tradat.

IV. Jam, quod ad diſcrimen operum legis & fructuum ſpiritus attinet, credimus, docemus & confitemur, quod opera illa, quæ ſecundum præſcriptum legis fiunt, eatenus opera leges ſint & appellentur, quatenus ea ſolummodò urgendo, & minis pœnarum atque iræ divinæ ab homine extorquentur.

V. Fructus vero ſpiritus ſunt opera illa, quæ Spiritus Dei in credentibus habitans per homines renatos operatur, & quæ à credentibus fiunt, quatenus renati ſunt, ita quidem ſponte ac liberè, quaſi nullum præceptum unquam accepiſſent, nullas minas audiviſſent, nullamque remunerationem expectarent (z). Et hoc modo filii Dei in lege vivunt, & ſecundum normam legis divinæ vitam ſuam inſtituunt. Hanc vivendi rationem D. Paulus vocare ſolet in ſuis epiſtolis legem Chriſti & legem mentis (a).

VI. Ad hunc modum una eademque lex eſt manetque immota videlicet Dei voluntas, ſive pœnitentibus ſive impœnitentibus, renatis aut non renatis proponatur. Diſcrimen autem quoad obedientiam duntaxat in hominibus eſt, quorum alii non renati legi obedientiam qualemcunque à lege requiſitam præſtant, ſed coacti & inviti id faciunt, (ſicut etiam renati faciunt, quatenus adhuc carnales ſunt) credentes verò in Chriſtum, quatenus renati ſunt absque coactione, libero & ſpontaneo ſpiritu, talem obedientiam præſtant, [597] qualem alias nullæ, quantumvis ſeveriſſimæ legis comminationes extorquere poſſent.

NE-

(z) En amorem purum!
(a) *Rom. VII. 25. VIII. 7.*

NEGATIVA.

Falſæ doctrinæ rejectio.

REpudiamus itaque ut pernicioſum & falſum dogma, quod Chriſtianæ diſciplinæ & veræ pietati adverſatur, cùm docetur, quòd lex Dei (eo modo, quo ſupra dictum eſt) non ſit piis & vere credentibus, ſed tantum impiis, infidelibus & non agentibus pœnitentiam proponenda, atque apud hos ſolos ſit urgenda.

VII.

DE COENA DOMINI (*b*).

ETſi Cingliani doctores non in eorum Theologorum numero, qui Auguſtanam Confeſſionem agnoſcunt & profitentur, habendi ſunt, quippe qui tum, cùm illa Confeſſio exhiberetur, ab eis ſeceſſionem fecerunt, tamen, cùm nunc ſeſe in eorum cœtum callide ingerant, erroremque ſuum ſub prætextu piæ illius confeſſionis quam latiſſimè ſpargere conentur, etiam de hac controverſia Eccleſiam Dei erudiendam judicavimus.

Status controverſiæ, quæ eſt inter nos & Sacramentarios, in hoc articulo.

QUæritur, an in ſacra Cœna verum corpus & verus ſanguis Domini noſtri JESU CHRISTI verè & ſubſtantialiter ſint præſentia, atque cum pane &
598] vino diſtribuantur & ore ſumantur ab omnibus illis, qui hoc Sacramento utuntur, ſive digni ſint, ſive indigni, boni aut mali, fideles aut infideles, ita tamen ut fideles è Cœna Domini conſolationem & vitam percipiant, infideles autem eam ad judicium ſumant. Cingliani hanc præſentiam & diſpenſationem corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra cœna negant, nos verò eandem aſſeveramus. Ad

(*b*) contra Cinglianos.

Ad ſolidam hujus controverſiæ explicationem primum ſciendum eſt, duo eſſe Sacramentariorum genera. Quidam enim ſunt Sacramentarii craſſi admodum, hi perſpicuis & claris verbis id aperte profitentur, quod corde ſentiunt, quod videlicet in cœna Domini nihil ampliùs, quam panis & vinum ſint præſentia, ibique diſtribuantur, & ore percipiantur. Alii autem ſunt verſuti & callidi & quidem omnium nocentiſſimi Sacramentarii. Hi de negotio cœnæ Dominicæ loquentes ex parte noſtris verbis ſplendidè admodum utuntur, & præ ſe ferunt, quod & ipſi veram præſentiam veri, ſubſtantialis, atque vivi corporis & ſanguinis Chriſti in Sacra Cœna credant, eam tamen præſentiam & manducationem dicunt eſſe ſpiritualem, quæ fiat fide. Et hi poſteriores Sacramentarii ſub his ſplendidis verbis eandem craſſam, quam priores habent, opinionem occultant & retinent, quòd videlicet præter panem & vinum nihil amplius in Cœna Domini ſit præſens & ore ſumatur. Vocabulum enim (*ſpiritualiter*) nihil aliud ipſis ſignificat, quam Spiritum Chriſti, ſeu virtutem abſentis Corporis Chriſti ejusque meritum, quod præſens ſit; ipſum vero Chriſti Corpus nullo prorſus modo eſſe præſens, ſed tantummodo id ſurſum in ſupremo cœlo contineri ſentiunt, & affirmant, oportere nos cogitationibus fidei ſurſum aſſurgere inque cœlum aſcendere, & ibidem (nulla autem ratione cum pane & vino ſacræ Cœnæ) illud Corpus & ſanguinem Chriſti quærendum eſſe. [*599*

AFFIRMATIVA.

Confeſſio ſinceræ doctrinæ de Cœna Domini contra Sacramentarios.

I. CRedimus, docemus & confitemur, quòd in Cœna Domini Corpus & ſanguis Chriſti vere & ſubſtan-

ſtantialiter ſint præſentia, & quòd una cum pane & vino verè diſtribuantur, atque ſumantur.

II. Credimus, docemus & confitemur, verba Teſtamenti Chriſti non aliter accipienda eſſe, quam ſicut verba ipſa ad literam ſonant, ita, ne panis abſens Chriſti corpus & vinum abſentem Chriſti ſanguinem ſignificent, ſed ut propter Sacramentalem unionem panis & vinum verè ſint Corpus & ſanguis Chriſti.

III. Jam, quod ad conſecrationem attinet, credimus, docemus & confitemur, quòd nullum opus humanum neque ulla miniſtri Eccleſiæ pronunciatio præſentiæ Corporis & ſanguinis Chriſti in Cœna cauſa ſit, ſed quod hoc ſoli omnipotenti virtuti Domini noſtri JESU Chriſti ſit tribuendum.

IV. Interim tamen unanimi conſenſu, credimus, docemus & confitemur, in uſu Cœnæ Dominicæ verba inſtitutionis Chriſti nequaquam omittenda, ſed publicè recitanda eſſe, ſicut ſcriptum eſt (c): *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt?* &c. Illa autem benedictio ſit per recitationem verborum Chriſti.

V. Fundamenta autem, quibus in hoc negotio CONTRA SACRAMENTARIOS nitimur, hæc ſunt, quæ etiam D. Lutherus in majore ſua de Cœna Domini confeſſione (d) poſuit.

600] Primum fundamentum eſt articulus fidei noſtræ Chriſtianæ, videlicet, Jeſus Chriſtus eſt verus, eſſentialis, naturalis, perfectus Deus & homo in unitate perſonæ, inſeparabilis & indiviſus.

Secundum, quòd Dextera Dei ubique eſt, ad eam autem Chriſtus, ratione humanitatis ſuæ, verè & reipſa, collocatus eſt, ideoque præſens gubernat, in manu

(c) *1 Cor. X. 16.* (d) T. 3. Jen. f. 457.

nu ſua, & ſub pedibus ſuis, ut ſcriptura (*e*) loquitur, habet omnia, quæ in cœlo ſunt & in terra. Ad eam Dei dexteram nullus alius homo, ac ne Angelus quidem, ſed ſolus Mariæ filius collocatus eſt, unde & ea, quæ diximus, præſtare poteſt.

Tertium, quòd verbum Dei non eſt falſum aut mendax.

Quartum, quod Deus varios modos novit, & in ſua poteſtate habet, quibus alicubi eſſe poteſt: neque ad unicum illum alligatus eſt, quem Philoſphi LOCALEM aut circumſcriptum appellare ſolent.

VI. Credimus, docemus & confitemur, Corpus & ſanguinem Chriſti non tantum ſpiritualiter per fidem, ſed etiam ore, non tamen Capernaitice, ſed ſupernaturali & cœleſti modo, ratione Sacramentalis unionis, cum pane & vino ſumi. Hoc enim verba Chriſti perſpicue teſtantur, quibus præcipit accipere, edere, bibere, idque ab Apoſtolis (*f*) factum eſſe, ſcriptura commemorat, dicens: *Et biberunt ex eo omnes.* Et Paulus (*g*) inquit: *Panis, quem frangimus, eſt communicatio Corporis Chriſti:* hoc eſt, qui hunc panem edit, corpus Chriſti edit. Idem magno conſenſu præcipui ex antiquiſſimis Eccleſiæ doctoribus, Chryſoſtomus (*h*), Cyprianus (*i*), Leo primus (*k*), Gregorius (*l*), Ambroſius (*m*), Auguſtinus (*n*), teſtantur.

VII.

(*e*) *Eph. I. 22.* (*f*) *Marc. XIV. 23.* (*g*) *1 Cor. X. 16.*
(*h*) hom. 83. in Matth. T. 1. f. 868. edit. Francof.
(*i*) epiſt. 54. ad Cornelium de pace lapſis dandâ f. 77. edit. Baluz.
(*k*) ſerm. 4. de quadrageſimâ C. 5. f. 106. T. 1. edit Queſnell.
(*l*) in Evang. L. 1. hom. 14. T. 1. f. 1484. L. 2. hom. 22. f. 1533. ſqq. edit. Pariſ.
(*m*) L. 4. de ſacram. C. 4. T. 2. Op. f. 368. edit. Pariſ. & T. 4. Op. f. 577. edit. Baſil. (*n*) L. 2. contra adverſ. legis C. 9. T. 8. f. 599. edit. Paris.

VII. Credimus, docemus & confitemur, quòd non tantum vere in Chriſtum credentes, & qui dignè ad cœnam Domini accedunt, verum etiam indigni & infideles verum Corpus & ſanguinem Chriſti ſumant, ita tamen, ut nec conſolationem, nec vitam inde perci- [601
piant, ſed potius, ut illis ſumtio ea ad judicium & damnationem cedat, ſi non convertantur, & pœnitentiam agant.

Etſi enim Chriſtum, ut Salvatorem, à ſe repellunt, tamen eundem, licet maxime inviti, ut ſeverum judicem, admittere coguntur. Is vero non minus præſens judicium ſuum in convivis illis impœnitentibus exercet, quam præſens conſolationem & vitam in cordibus verè credentium & dignorum convivarum operatur.

VIII. Credimus, docemus & confitemur, unum tantum genus eſſe indignorum convivarum: ii ſunt ſoli illi, qui non credunt. De his ſcriptum eſt (o): *Qui non credit, jam judicatus eſt*. Et hoc judicium (p) indigno ſacræ Cœnæ uſu cumulatur & aggravatur.

IX. Credimus, docemus & confitemur, quod nullus vere credentium, quamdiu vivam fidem retinet, ſacram Domini cœnam ad judicium ſumat, quantacunque fidei imbecillitate laboret. Cœna enim Domini inprimis propter infirmos in fide, pœnitentes tamen, inſtituta eſt, ut ex eâ veram conſolationem & imbecillis fidei ſuæ confirmationem percipiant.

X. Credimus, docemus & confitemur, totam dignitatem convivarum cœleſtis hujus Cœnæ in ſola ſacratiſſima obedientia & abſolutiſſimo Chriſti merito conſiſtere. Illud autem nobis vera fide applicamus, & de applicatione hujus meriti per Sacramentum certi reddimur, atque in animis noſtris confirmamur. Nequa-

(o) *Joh. III. 18.* (p) *1 Cor. XI. 27. 29.*

Nequaquam autem dignitas illa ex virtutibus noſtris aut ex internis vel externis noſtris præparationibus pendet.

NEGATIVA.

Contrariæ & damnatæ Sacramentariorum doctrinæ rejectio. [602

REjicimus atque damnamus unanimi conſenſu omnes erroneos, quos jam recitabimus, articulos, ut, qui commemoratæ piæ doctrinæ, ſimplicitati fidei & ſinceræ Confeſſioni de Cœna Domini repugnant.

I. Papiſticam transſubſtantiationem, cum videlicet in Papatu docetur, panem & vinum in ſacra Cœna ſubſtantiam atque naturalem ſuam eſſentiam amittere & ita annihilari, atque elementa illa ita in Chriſti corpus transmutari, ut præter externas ſpecies nihil de iis reliquum maneat.

II. Papiſticum Miſſæ ſacrificium, quod pro peccatis vivorum & mortuorum offertur.

III. Sacrilegium, quo laicis una tantum pars Sacramenti datur, cum nimirum contra expreſſa verba Teſtamenti Chriſti calice illis interdicitur, atque ita ſanguine Chriſti ſpoliantur.

IV. Dogma, quo docetur, quod verba Teſtamenti Jeſu Chriſti non ſimpliciter intelligenda & fide amplectenda ſint, uti ſonant, ea enim obſcura eſſe, ideoque verum eorum ſenſum ex aliis ſcripturæ locis petendum eſſe *(q)*.

V. Corpus Chriſti in ſacra Cœna non ore unà cum pane ſumi; ſed tantum panem & vinum ore accipi, Cor-

(q) *Vide tamen infra p. 741. 742.*

Corpus vero Christi spiritualiter duntaxat, fide nimirum, sumi.

VI. Panem & vinum in Cœna Domini tantummodo symbola seu tesseras esse, quibus Christiani mutuò sese agnoscant.

VII. Panem & vinum tantum esse figuras, similitudines & typos Corporis & sanguinis Christi, longissimo intervallo à nobis absentis.

VIII. Panem & vinum tantummodo signa, memoriæ conservandæ gratia, instituta esse, quæ sigillorum & pignorum rationem habeant, quibus nobis confirme-
603] tur, quod fides, cum in cœlum illa ascendit & evehitur, ibi tàm verè Corporis & sanguinis Christi particeps fiat, quàm verè nos in sacra cœna panem manducamus, & vinum bibimus.

IX. Fidem nostram de salute certam reddi & confirmari in Cœna Domini non nisi signis illis externis, pane & vino, nequaquam autem vere præsentibus vero corpore & sanguine Christi.

X. In sacra cœna duntaxat virtutem, operationem & meritum absentis corporis & sanguinis Christi dispensari.

XI. Christi Corpus ita cœlo inclusum esse, ut nullo prorsus modo, simul, eodem tempore, pluribus aut omnibus locis in terris præsens esse possit, ubi cœna Domini celebratur.

XII. Christum substantialem corporis & sanguinis sui præsentiam neque promittere neque exhibere potuisse, quandoquidem id proprietas humanæ ipsius naturæ assumtæ nequaquam ferre aut admittere possit.

XIII. Deum ne quidem universa sua omnipotentia (horrendum dictu & auditu) efficere posse, ut Corpus Christi

Christi uno eodemque tempore in pluribus, quàm uno tantum loco, substantialiter præsens sit.

XIV. Non omnipotens illud verbum Testamenti Christi, sed fidem præsentiæ corporis & sanguinis Christi in sacra Cœna causam esse.

XV. Fideles Corpus & sanguinem Christi non in pane & vino cœnæ Dominicæ quærere, sed oculos in cœlum attollere, & ibi Corpus Christi quærere debere.

XVI. Infideles & impœnitentes Christianos in cœna Domini non verum Corpus & sanguinem Christi, sed panem tantùm & vinum sumere.

XVII. Dignitatem convivarum in hac cœlesti Cœna non ex solâ verâ in Christum fide, sed etiam ex præparatione hominum externâ pendere.

XVIII. Eos etiam, qui veram & vivam in [604 Christum fidem habent, eamque retinent, nihilominus hoc Sacramentum ad judicium sumere posse: propterea quòd in externa sua conversatione adhuc imperfecti sint.

XIX. Externa visibilia elementa panis & vini in Sacramento adoranda esse.

XX. Præter hæc justo Dei judicio relinquimus omnes curiosas, sannis virulentis tinctas & blasphemas quæstiones, quæ honestè, piè & sine gravi offensione recitari nequeunt, aliosque sermones, quando de supernaturali & cœlesti mysterio hujus sacramenti crassè, carnaliter, Capernaiticè & planè abominandis modis, blasphemè & maximo cum Ecclesiæ offendiculo Sacramentarii loquuntur.

XXI. Prorsus etiam rejicimus atque damnamus Capernaiticam manducationem corporis Christi: quam nobis Sacramentarii contra suæ conscientiæ testimonium, post tot nostras protestationes, maliciosè affin-

gunt, ut doctrinam nostram apud auditores suos in odium adducant, quasi videlicet doceamus, Corpus Christi dentibus laniari & instar alterius cujusdam cibi in corpore humano digeri. Credimus autem & asserimus secundum clara verba Testamenti Christi, veram, sed supernaturalem manducationem corporis Christi, quemadmodum etiam verè, supernaturaliter tamen, sanguinem Christi bibi docemus. Hæc autem humanis sensibus aut ratione nemo comprehendere potest, quare in hoc negotio, sicut & in aliis fidei articulis, intellectum nostrum *in obedientiam Christi captivare* (r) oportet. Hoc enim mysterium in solo Dei verbo revelatur & solâ fide comprehenditur.

605]

VIII.
DE PERSONA CHRISTI.

EX controversia superiore de Cœna Domini inter sinceros Theologos Augustanæ Confessionis & Calvinistas, qui alios etiam quosdam Theologos perturbârunt, dissensio orta est, de persona Christi, de duabus in Christo naturis & de ipsarum proprietatibus.

Status Controversiæ.

PRincipalis hujus dissidii quæstio fuit, an divina & humana natura & utriusque proprietates propter unionem personalem, Realiter, hoc est, verè & reipsa in persona Christi invicem communicent, & quousque illa communicatio extendatur?

Sacramentarii affirmarunt, divinam & humanam naturas in Christo eo modo personaliter unitas esse, ut neutra alteri quicquam realiter, hoc est, verè, & reipsa, quod cujusque naturæ proprium sit, communicet, sed nomi-

(r) *2 Cor. X. 5.*

nomina tantùm nuda communicari. Unio (inquiunt illi) facit tantùm nomina communia, ut videlicet Deus dicatur homo, & homo Deus appelletur, ita tamen, ut Deus nihil cum humanitate commune habeat, & viciſſim humanitas nihil cum divinitate, quoad ipſius Majeſtatem & proprietates, realiter, hoc eſt, reverâ & reipſâ commune habeat. Contrariam verò huic dogmati ſententiam D. Lutherus, &, qui cum ipſo faciunt, adverſus Sacramentarios propugnârunt.

AFFIRMATIVA. [606

Sincera doctrina Eccleſiæ Dei de Perſona Chriſti.

AD explicandam hanc controverſiam & juxta analogiam fidei noſtræ Chriſtianæ decîdendam, fidem, doctrinam & Confeſſionem noſtram piam perſpicue profitemur, videlicet:

I. Quòd divina & humana natura in Chriſto perſonaliter unitæ ſint, ita prorſus, ut non ſint duo Chriſti, unus filius Dei, alter filius hominis: ſed ut unus & idem ſit Dei & hominis Filius.

II. Credimus, docemus & confitemur, divinam & humanam naturas non in unam ſubſtantiam commixtas, nec unam in alteram mutatam eſſe, ſed utramque naturam retinere ſuas proprietates eſſentiales, ut quæ alterius naturæ proprietates fieri nequeant.

III. Proprietates divinæ naturæ ſunt, eſſe omnipotentem, æternam, infinitam & ſecundum naturæ, naturalisque ſuæ eſſentiæ proprietatem, per ſe, ubique præſentem eſſe, omnia noviſſe, &c. Hæc omnia neque ſunt, neque unquam fiunt humanæ naturæ proprietates.

IV. Humanæ autem naturæ proprietates ſunt: cor-

po-

poream eſſe creaturam, conſtare carne & ſanguine, eſſe finitam & circumſcriptam, pati, mori, aſcendere, deſcendere, de loco ad locum moveri, eſurire, ſitire, algere, æſtu affligi, & ſi quæ ſunt ſimilia. Hæc neque ſunt, neque unquam fiunt proprietates divinæ naturæ.

V. Cùm vero divina & humana naturæ perſonaliter,
hoc eſt, ad conſtituendum unum ὑφιστάμενον, ſint uni-
tæ, credimus, docemus & confitemur, unionem illam
hypoſtaticam non eſſe talem copulationem aut combina-
tionem, cujus ratione neutra natura cum altera perſo-
607] naliter, hoc eſt, propter unionem perſonalem
quicquam commune habeat, qualis combinatio fit, cùm
duo aſſeres conglutinantur, ubi neuter alteri quicquam
confert aut aliquid ab altero accipit. Quin potius hîc
ſumma communio eſt, quam Deus cum aſſumto homine
verè habet, & ex perſonali unione, & ſummâ ac ineffabili communione, quæ inde conſequitur, totum illud promanat, quicquid humani de Deo, & quicquid divini de homine Chriſto dicitur & creditur. Et hanc unionem atque communionem naturarum antiquiſſimi Eccleſiæ doctores ſimilitudine ferri candentis, itemque unione corporis & animæ in homine declarârunt.

VI. Hinc etiam credimus, docemus atque confitemur, quòd Deus ſit homo, & homo ſit Deus: id quod nequaquam ita ſe haberet, ſi divina & humana natura prorſus inter ſe nihil revera & reipſa communicarent. Quomodo enim homo, Mariæ filius, Deus aut filius Dei altiſſimi verè appellari poſſet, aut eſſet, ſi ipſius humanitas cum Filio Dei non eſſet perſonaliter unita, atque ita realiter, hoc eſt, verè & reipſa, nihil prorſus, excepto ſolo nudo nomine, cum ipſo commune haberet?

VII. Eam ob cauſam credimus, docemus & confitemur,

mur, quòd virgo Maria non nudum aut merum hominem duntaxat, ſed verum Dei filium conceperit & genuerit, unde rectè Mater Dei & appellatur & revera eſt.

VIII. Inde porrò credimus, docemus & confitemur, quòd non nudus homo tantùm pro nobis paſſus, mortuus & ſepultus ſit, ad inferos deſcenderit, à mortuis reſurrexerit, ad cœlos aſcenderit, & ad Majeſtatem & Omnipotentem Dei virtutem evectus fuerit, ſed talis homo, cujus humana natura cum filio Dei tam arctam ineffabilemque unionem & communicationem habet, ut cum eo una ſit facta perſona.

IX. Quapropter verè Filius Dei pro nobis [608 eſt paſſus, ſed ſecundum proprietatem humanæ naturæ, quam in unitatem divinæ ſuæ perſonæ aſſumſit, ſibique eam propriam fecit, ut videlicet pati, & Pontifex noſter ſummus, reconciliationis noſtræ cum Deo cauſa, eſſe poſſet. Sic enim ſcriptum eſt (s): *Dominum gloriæ crucifixerunt.* Et (t): *Sanguine Dei redemti ſumus.*

X. Ex eodem etiam fundamento credimus, docemus & confitemur, Filium hominis ad dextram omnipotentis Majeſtatis & virtutis Dei realiter, hoc eſt, verè & reipſa, ſecundùm humanam ſuam naturam, eſſe exaltatum, cùm homo ille in Deum aſſumtus fuerit, quamprimùm in utero matris à Spiritu ſancto eſt conceptus, ejusque humanitas jam tùm cum Filio Dei altiſſimi perſonaliter fuerit unita.

XI. Eamque Majeſtatem, ratione unionis perſonalis, ſemper Chriſtus habuit, ſed in ſtatu ſuæ humiliationis ſeſe exinanivit, qua de cauſa revera *ætate, ſapientia*

(s) *1 Cor. II. 8.* (t) *Act. XX. 28.*

tia, & gratia apud Deum atque homines profecit (*u*). Quare Majeſtatem illam non ſemper, ſed, quoties ipſi viſum fuit, exeruit, donec formam ſervi, non autem naturam humanam, poſt reſurrectionem plene & prorſus deponeret, & in plenariam uſurpationem, manifeſtationem, & declarationem divinæ majeſtatis collocaretur, & hoc modo in gloriam ſuam ingrederetur. Itaque jam non tantùm ut Deus, verum etiam ut homo, omnia novit, omnia poteſt, omnibus creaturis præſens eſt, & omnia, quæ in cœlis, in terris, & ſub terra ſunt, ſub pedibus ſuis, & in manu ſua habet. Hæc ita ſe habere, Chriſtus ipſe teſtatur inquiens: *Mihi data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra* (*x*). Et Paulus (*y*) ait: *Aſcendit ſuper omnes cœlos, ut omnia impleat.* Hanc ſuam poteſtatem ubique præſens exercere poteſt, neque quicquam illi aut impoſſibile eſt, aut ignotum.

XII. Inde adeò, & quidem facilimè, Corpus ſuum verum & ſanguinem ſuum in ſacra Cœna præſens dis-
609] tribuere poteſt. Id verò non fit ſecundum modum & proprietatem humanæ naturæ, ſed ſecundum modum & proprietatem dextræ Dei, ut Lutherus ſecundum analogiam fidei noſtræ Chriſtianæ, in Catecheſi comprehenſæ loqui ſolet. Et hæc Chriſti in ſacra Cœna præſentia neque phyſica aut terrena eſt, neque Capernaitica, interim tamen veriſſima & quidem ſubſtantialis eſt. Sic enim verba Teſtamenti Chriſti ſonant: *Hoc eſt, eſt, eſt, Corpus meum*, &c.

XIII. Hac noſtra fide, doctrina & confeſſione perſona Chriſti non ſolvitur, quod olim Neſtorius fecit. Is enim veram communicationem idiomatum ſeu proprietatum utriusque naturæ in Chriſto negavit, & hac ratio-

(*u*) *Luc. II. 52.* (*x*) *Matth. XXVIII. 18.*
(*y*) *Eph. IV. 10.*

ratione Christi personam solvit, quam rem D. Lutherus in libello suo de Conciliis (z) perspicue declaravit. Neque hac pia nostra doctrina duæ in Christo naturæ earumque proprietates confunduntur, aut in unam essentiam commiscentur, (in quo errore Eutyches fuit) neque humana natura in persona Christi negatur, aut aboletur, neque altera natura in alteram mutatur, sed Christus verus Deus & homo in una indivisa persona est permanetque in omnem æternitatem. Hoc post illud Trinitatis summum est mysterium, ut Apostolus (a) testatur, in quo solo tota nostra consolatio, vita & salus posita est.

NEGATIVA.

Contrariæ & falsæ doctrinæ de persona Christi rejectio.

REpudiamus igitur atque damnamus omnes erroneos, quos jam recitabimus, articulos, eo quod verbo Dei & sinceræ fidei nostræ Christianæ repugnent, cùm videlicet sequentes errores docentur:

I. Quòd Deus & homo in Christo non constituant unam personam, sed quòd alius sit Dei Filius, & alius hominis filius, ut Nestorius deliravit. [610

II. Quòd divina & humana naturæ in unam essentiam commixtæ sint, & humana natura in Deitatem mutata sit, ut Eutyches furenter dixit.

III. Quòd Christus non sit verus, naturalis & æternus Deus, ut Arius blasphemavit.

IV. Quòd Christus non veram humanam naturam anima rationali & corpore constantem habuerit, ut Marcion finxit.

V. Quòd

(z) T. 7. Op. Jen. f. 247.
(a) *1 Tim. III. 16.*

V. Quòd uno perſonalis faciat tantum communia nomina & communes titulos.

VI. Quòd phraſis tantùm & modusquidam loquendi ſit, cùm dicitur: *Deus eſt homo*, & *homo eſt Deus*, ſiquidem divinitas nihil cum humanitate, & humanitas nihil cum Deitate realiter, hoc eſt, vere & reipſa, commune habeat.

VII. Quòd tantum ſit Verbalis, ſine re ipſa, idiomatum communicatio, cùm dicitur: Filium Dei pro peccatis mundi mortuum eſſe, Filium hominis omnipotentem factum eſſe.

VIII. Quòd humana in Chriſto natura, eo modo, quo eſt divinitas, facta ſit eſſentia quædam infinita, & ex hâc eſſentiali, communicata, in humanam naturam effusâ & à Deo ſeparata virtute & proprietate, eo modo, quo divina natura, ubique præſens ſit.

IX. Quòd humana natura divinæ, ratione ſubſtantiæ atque eſſentiæ ſuæ vel proprietatum divinarum eſſentialium exæquata ſit.

X. Quòd humana natura in Chriſto in *omnia loca* cœli & terræ localiter expanſa ſit, quod ne quidem divinæ naturæ eſt tribuendum.

XI. Quòd Chriſto impoſſibile ſit, propter humanæ
611] naturæ proprietatem, ut ſimul in pluribus, quam in uno loco nedum ubique ſuo cum Corpore eſſe poſſit.

XII. Quòd ſola humanitas pro nobis paſſa ſit, noſque redemerit, & quod Filius Dei in paſſione nullam prorſus cum humanitate (reipſa) communicationem habuerit, perinde ac ſi id negotium nihil ad ipſum pertinuiſſet.

XIII. Quòd Filius Dei tantummodo divinitate ſua nobis in terris, in verbo, Sacramentis, in omnibus denique ærumnis noſtris, præſens ſit, & quòd hæc præ-

ſentia

ſentia prorſus ad humanitatem nihil pertineat. Chriſto enim, poſtquam nos paſſione & morte ſua redemerit, ſecundum humanitatem ſuam nihil amplius nobiſcum in terris eſſe negotii.

XIV. Quòd Filius Dei, qui humanam naturam asſumſit, jam poſt depoſitam ſervi formam, non omnia opera omnipotentiæ ſuæ, in, & cum humanitate ſua, & per eam efficiat, ſed tantum aliqua, & quidem in eo tantùm loco, ubi humana natura eſt localiter.

XV. Quòd ſecundum humanitatem omnipotentiæ aliarumque proprietatum divinæ naturæ prorſus non ſit capax. Idque aſſerere audent contra expreſſum teſtimonium Chriſti (*a*): *Mihi data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Et contradicunt Paulo, qui ait (*b*): *In ipſo inhabitat tota divinitatis plenitudo corporaliter.*

XVI. Quòd Chriſto ſecundum humanitatem data quidem ſit maxima poteſtas in cœlo & in terra, videlicet, major & amplior, quàm omnes Angeli & creaturæ acceperint, ſed tamen ita, ut cum omnipotentia Dei nullam habeat communicationem, neque omnipotentia illi data ſit. Itaque mediam quandam potentiam inter omnipotentiam Dei, & inter aliarum creaturarum potentiam fingunt datam Chriſto ſecundum humanam ejus naturam per exaltationem, quæ minor quidem ſit, quàm Dei omnipotentia, major tamen omnium aliarum creaturarum poteſtate. [612]

XVII. Quòd Chriſto ſecundum ſpiritum ſuum humanum certi limites poſiti ſint, quantum videlicet ipſum ſcire oporteat, & quòd non plus ſciat, quàm ipſi conveniat, & ad executionem ſui officii, judicis nimirum, neceſſario requiratur.

XVIII. Quòd Chriſtus ne hodie quidem perfectam ha-

(*a*) *Matth. XXVIII. 18.* (*b*) *Coloſſ. II. 9.*

habeat cognitionem Dei, & omnium ipſius operum, cùm tamen de Chriſto ſcriptum ſit (c): *In ipſo omnes theſauros ſapientiæ & ſcientiæ abſconditos eſſe.*

XIX. Quòd Chriſto ſecundùm humanitatis ſuæ ſpiritum impoſſibile ſit ſcire, quid ab æterno fuerit, quid jam nunc ubique fiat, & quid in omnem æternitatem ſit futurum.

XX. Rejicimus etiam damnamusque, quòd dictum Chriſti (d) (*Mihi data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra*) horribili & blaſphema interpretatione à quibusdam depravatur in hanc ſententiam: quòd Chriſto ſecundum divinam ſuam naturam in reſurrectione & aſcenſione ad cœlos iterum reſtituta fuerit omnis poteſtas in cœlo & in terra, perinde quaſi, dum in ſtatu humiliationis erat, eam poteſtatem, etiam ſecundum divinitatem, depoſuiſſet & exuiſſet. Hâc enim doctrinâ non modò verba Teſtamenti Chriſti falsâ explicatione pervertuntur, verùm etiam dudum damnatæ Arianæ hæreſi via de novo ſternitur, ut tandem æterna Chriſti divinitas negetur, & Chriſtus totus, quantus quantus eſt, unà cum ſalute noſtra amittatur, niſi huic impiæ doctrinæ ex ſolidis verbi Dei & fidei noſtræ Catholicæ fundamentis conſtanter contradicatur.

613]

IX.
DE DESCENSU CHRISTI AD INFEROS.
Status Controverſiæ.

DIſceptatum fuit ſuper hoc articulo inter quosdam Theologos, qui Auguſtanam Confeſſionem profitentur, quando & quomodo Dominus noſter JEſus Chriſtus, ut teſtatur fides noſtra Catholica, ad inferos deſcenderit, an id ante vel poſt mortem ejus factum ſit.

(c) Col. II. 3. (d) Matth. XXVIII. 18.

ſit. Præterea quæſitum fuit, num animâ tantum, an divinitate ſola, an verò animâ & Corpore deſcenderit, idque an ſpiritualiter, an verò corporaliter ſit factum. Diſputatum etiam eſt, num hic articulus ad paſſionem, an verò ad glorioſam victoriam & triumphum Chriſti ſit referendus.

Cùm autem hic fidei noſtræ articulus, ſicut & præcedens neque ſenſibus neque ratione noſtra comprehendi queat, ſolâ autem fide acceptandus ſit, unanimi conſenſu conſulimus, de hâc re non eſſe diſputandum, ſed quàm ſimpliciſſimè hunc articulum credendum & docendum eſſe. Atque in hoc negotio ſequamur piam D. Lutheri doctrinam, qui hunc articulum in concione Torgæ habita (e) (ANNO &c. XXXIII.) piè admodum explicuit, omnes inutiles & curioſâs quæſtiones præcidit, atque ad piam fidei ſimplicitatem omnes Chriſtianos adhortatus eſt.

Satis enim nobis eſſe debet, ſi ſciamus, Chriſtum ad inferos deſcendiſſe, infernum omnibus credentibus deſtruxiſſe, nosque per ipſum è poteſtate mortis & Satanæ, ab æterna damnatione, atque adeò è faucibus inferni ereptos. Quo autem modo hæc effecta fuerint, non curioſè ſcrutemur, ſed hujus rei agnitionem alte- [614
ri ſeculo reſervemus, ubi non modò hoc myſterium, ſed alia multa, in hac vita ſimpliciter à nobis credita revelabuntur, quæ captum cæcæ noſtræ rationis excedunt.

X.

De Ceremoniis Eccleſiaſticis, quæ vulgo Adiaphora ſeu res mediæ & indifferentes vocantur (f).

Orta

(e) T. 6. Op. Jen. f. 77. ſqq.
(f) contra Interimiſtas & Adiaphoriſtas.

ORta eſt etiam inter Theologos Auguſtanæ Confeſſionis (*g*) controverſia de ceremoniis ſeu ritibus Eccleſiaſticis, qui in verbo Dei neque præcepti ſunt, neque prohibiti, ſed ordinis tantum & decori gratia in Eccleſiam ſunt introducti.

Status Controverſiæ.

QUæſitum fuit, num perſecutionis tempore, & in caſu confeſſionis (etiamſi adverſarii nobiſcum in doctrinâ conſentire nolint) nihilominus ſalvâ conſcientia aliquæ abrogatæ ceremoniæ, quæ per ſe indifferentes, & à Deo neque mandatæ neque prohibitæ ſint, poſtulantibus id & urgentibus adverſariis, iterum in uſum revocari poſſint, & an hoc modo cum Pontificiis in ejusmodi ceremoniis & adiaphoris conformari rectè queamus. Una pars (*h*) hoc fieri poſſe affirmavit: altera (*i*) verò negavit.

AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina & confeſſio de hoc
615] articulo.

I. AD hanc controverſiam dirimendam unanimi conſenſu credimus, docemus & confitemur, quòd ceremoniæ ſive ritus Eccleſiaſtici (qui verbo Dei neque præcepti ſunt, neque prohibiti, ſed tantùm decori & ordinis cauſa inſtituti) non ſint per ſe cultus divinus, aut aliqua ſaltem pars cultus divini. Scriptum eſt enim: *Fruſtra colunt me, docentes doctrinas, mandata hominum* (*k*).

II. Credimus, docemus & confitemur, Eccleſiæ Dei, ubivis terrarum, & quocunque tempore, licere, pro re nata, ceremonias tales mutare, juxta eam rationem, quæ

(*g*) occaſione libri *interim*
(*h*) Philippiſtæ, Adiaphoriſtæ, Interimiſtæ,
(*i*) cujus anteſignanus Matthias Flacius, Illyricus,
(*k*) *Matth. XV. 9.*

quæ Ecclesiæ Dei utilissima & ad ædificationem ejusdem maxime accommodata judicatur.

III. Eâ tamen in re omnem levitatem fugiendam & offendicula cavenda, inprimis verò infirmorum in fide rationem habendam, & iis parcendum esse censemus *(l)*.

IV. Credimus, docemus & confitemur, quòd temporibus persecutionum, quando perspicua & constans confessio à nobis exigitur, hostibus Evangelii in rebus adiaphoris non sit cedendum. Sic enim Apostolus (*m*) inquit: *Quâ libertate Christus nos liberavit, in eâ state & nolite iterum jugo servitutis subjici.* Et alibi (*n*): *Nolite jugum ducere cum infidelibus. &c. Quæ enim est societas luci ad tenebras? &c.* Item (*o*), *quibus neque ad horam cessimus subjectione, ut veritas Evangelii permaneret apud nos.* In tali enim rerum statu non agitur jam amplius de adiaphoris, sed de veritate Evangelii & de libertate Christianâ sartâ tectâque conservanda, & quomodo cavendum sit, ne manifeste idololatria confirmetur, & infirmi in fide offendantur. In hujusmodi rebus nostrum certè non est aliquid adversariis largiri, sed officium nostrum requirit, ut piam & ingenuam confessionem edamus, & ea patienter feramus, quæ Dominus nobis ferenda imposuerit, & hostibus verbi Dei in nos permiserit.

V. Credimus, docemus & confitemur, quòd [616 Ecclesia alia aliam damnare non debeat, propterea, quod hæc vel illa plus minusve externarum ceremoniarum, quas Dominus non instituit, observet, si modò in doctrina ejusque articulis omnibus, & in vero Sacramentorum usu sit inter eas consensus. Hoc enim vetus & ve-

(*l*) 1 *Cor. VIII. 9. Rom. XIV. 13. sqq.*
(*m*) *Gal. V. 1.* (*n*) 2 *Cor. VI. 14.* (*o*) *Gal. II. 5.*

verum dictum est: *Dissonantia jejunii non dissolvit consonantiam fidei* (p).

NEGATIVA.

Falsæ doctrinæ de hoc articulo rejectio.

REpudiamus atque damnamus hæc falsa & verbo Dei contraria dogmata.

I. Quòd humanæ traditiones & constitutiones in Ecclesiasticis rebus, per se, pro cultu Dei, aut certè pro parte divini cultûs sint habendæ.

II. Quando ejusmodi ceremoniæ & constitutiones, Ecclesiæ Dei coactione quadam tanquam necessariæ obtruduntur, & quidem contra libertatem Christianam, quam Ecclesia Christi, in rebus ejusmodi externis habet.

III. Cùm asseritur, quòd tempore persecutionis, quando clara confessio requiritur, hostibus Evangelii in observatione ejusmodi rerum adiaphorarum gratificari, & cum ipsis pacisci & consentire liceat, quæ res cum detrimento veritatis cœlestis conjuncta est.

IV. Cum externæ ceremoniæ, quæ indifferentes sunt, ea opinione abrogantur, quasi Ecclesiæ Dei liberum non sit, pro re nata, ut judicaverit ad ædificationem utile esse, hanc vel illam ceremoniam, ratione libertatis Christianæ, usurpare.

617] XI.

De æterna Prædestinatione & Electione Dei.

DE hoc articulo non quidem publicè mota est controversia inter Augustanæ Confessionis Theologos, sed tamen cùm hic articulus magnam piis mentibus consolationem adferat, si rectè & dextre explicetur, visum est, eundem in hoc scripto declarare, ne forte temporis progressu disputationes aliquæ cum offendiculo conjunctæ de hâc re exoriantur.

AF-

(p) Irenæi sunt verba. Vide supra p. 67.

AFFIRMATIVA.

Sincera doctrina de hoc articulo.

I. PRimum omnium eſt, quod accuratè obſervari oportet, diſcrimen eſſe inter præſcientiam & prædeſtinationem, ſive æternam electionem Dei.

II. Præſcientia enim Dei nihil aliud eſt, quàm, quòd Deus omnia noverit, antequam fiant, ſicut ſcriptum eſt (q): *Eſt Deus in cœlo, revelans myſteria, qui indicavit tibi, Rex Nabuchodonoſor, quæ ventura ſunt in noviſſimis temporibus.*

III. Hæc Dei præſcientia ſimul ad bonos & malos pertinet, ſed interim non eſt cauſa mali, neque eſt cauſa peccati, quæ hominem ad ſcelus impellat. Peccatum enim ex diabolo & ex hominis prava & mala voluntate oritur. Neque hæc Dei præſcientia cauſa eſt, quòd homines pereant: hoc enim ſibi ipſis imputare debent. Sed præſcientia Dei diſponit malum, & metas illi conſtituit, quouſque progredi & quamdiu [618 durare debeat, idque eo dirigit, ut, licet per ſe malum ſit, nihilominus electis Dei ad ſalutem cedat.

IV. Prædeſtinatio verò, ſeu æterna Dei electio, tantùm ad bonos & dilectos Filios Dei pertinet, & hæc eſt cauſa ipſorum ſalutis. Etenim eorum ſalutem procurat, & ea, quæ ad ipſam pertinent, diſponit. Super hanc Dei prædeſtinationem ſalus noſtra ita fundata eſt, ut inferorum portæ eam evertere nequeant.

V. Hæc Dei prædeſtinatio non in arcano Dei conſilio eſt ſcrutanda, ſed in verbo Dei, in quo revelatur, quærenda eſt.

VI. Verbum autem Dei deducit nos ad Chriſtum. Is eſt liber ille vitæ, in quo omnes inſcripti & electi ſunt,

(q) Dan. II, 28.

ſunt, qui ſalutem æternam conſequuntur. Sic enim ſcriptum eſt (r): *Elegit nos in Chriſto ante mundi conſtitutionem.*

VII. Chriſtus verò omnes peccatores ad ſe vocat, & promittit illis levationem, & ſeriò vult, ut omnes homines ad ſe veniant, & ſibi conſuli & ſubveniri ſinant. His ſeſe Redemtorem in verbo offert, & vult, ut verbum audiatur, & ut aures non obturentur, nec verbum negligatur & contemnatur, & promittit ſe largiturum virtutem & operationem Spiritus ſancti, & auxilium divinum, ut in fide conſtantes permaneamus, & vitam æternam conſequamur.

VIII. De noſtrâ igitur electione ad vitam æternam neque ex rationis noſtræ judicio, neque ex lege Dei judicandum eſt, ne vel diſſolutæ & Epicureæ vitæ nos tradamus, vel in deſperationem incidamus. Qui enim rationis ſuæ judicium in hoc negotio ſequuntur, in horum cordibus hæ perniciosæ cogitationes (quibus ægerrimè reſiſtere poſſunt) excitantur: Si (inquiunt) Deus me ad æternam ſalutem elegit, non potero damnari, quicquid etiam deſignavero. Contra verò, ſi
619] non ſum electus ad vitam æternam, nihil planè mihi profuerit, quantumcunque boni fecero, omnes enim conatus mei irriti erunt.

IX. Vera igitur ſententia de prædeſtinatione ex Evangelio Chriſti diſcenda eſt. In eo enim perſpicuè docetur, quòd *Deus omnes ſub incredulitatem concluſerit, ut omnium miſereatur* (*s*), & *quòd nolit quenquam perire, ſed potius, ut omnes convertantur* (*t*), & in Chriſtum credant.

X. Qui

(*r*) *Eph. I.* 4. (*s*) *Rom. XI.* 32.
(*t*) *Ez. XVIII.* 23. *XXXIII.* 11. 2 *Petr. III.* 9.

X. Qui igitur voluntatem Dei revelatam inquirunt, eoque ordine progrediuntur, quem D. Paulus in Epiſtola ad Romanos ſecutus eſt, (qui hominem prius deducit ad pœnitentiam, ad agnitionem peccatorum, ad fidem in Chriſtum, ad obedientiam mandatorum DEI, quam de æternæ prædeſtinationis myſterio loquatur) iis doctrina de prædeſtinatione Dei ſalutaris eſt, & maximam conſolationem affert.

XI. Quòd verò ſcriptum eſt: *multos quidem vocatos, paucos vero electos eſſe* (*u*), non ita accipiendum eſt, quaſi Deus nolit, ut omnes ſalventur: ſed damnationis impiorum cauſa eſt, quòd verbum Dei aut prorſus non audiant, ſed contumaciter contemnant, aures obturent, & cor indurent, & hoc modo Spiritui ſancto viam ordinariam præcludant, ut opus ſuum in his efficere nequeat: aut certe quod verbum auditum flocci pendant, atque abjiciant. Quod igitur pereunt, neque Deus, neque ipſius electio, ſed malitia eorum in culpa eſt.

XII. Huc usque homo pius in meditatione articuli de æterna Dei electione tuto progredi poteſt, quatenus videlicet ea in verbo Dei eſt revelata. Verbum Dei enim nobis Chriſtum, librum vitæ, proponit. Is nobis per Evangelii prædicationem aperitur & evolvitur, ſicut ſcriptum eſt: *Quos elegit, hos vocavit* (*x*): In Chriſto igitur electio æterna Dei Patris eſt quærenda. Is in æterno ſuo conſilio decrevit, quod præter eos, [620 qui Filium ejus Jeſum Chriſtum agnoſcunt & in eum vere credunt (*y*), neminem ſalvum facere velit. Reliquæ cogitationes ex animis piorum penitus excutiendæ ſunt, quia non à Deo, ſed ex afflatu Satanæ proficiſcuntur, quibus

(*u*) *Matth. XX. 16. XXII. 14.* (*x*) *Rom. VIII. 30.*
(*y*) Itaque fides & ratio à priori electionis.

quibus humani generis hoſtis hoc agit, ut dulcisſimam illam conſolationem vel enervet, vel penitus è medio tollat, quam ex ſaluberrima hac doctrina haurire poſſumus, qua videlicet certi reddimur, quod mera gratia, ſine ullo noſtro merito, in Chriſto ad vitam æternam electi ſimus, & quod nemo ex ipſius manibus rapere nos poſſit. Et hanc clementiſſimam electionem non nudis verbis, ſed interpoſito jurejurando Dominus conteſtando confirmavit, & venerabilibus ſacramentis nobis obſignavit, quorum in ſummis tentationibus meminiſſe, & ex iis conſolationem petere debemus, ut ignita Diaboli tela extinguamus.

XIII. Interim tamen ſummo ſtudio in eo elaboremus, ut ad normam voluntatis divinæ vitam noſtram inſtituamus, & *vocationem* noſtram (ut D. Petrus (z) loquitur) *firmam faciamus*, neque à Dei revelato verbo latum unguem recedamus, illud enim nunquam nos fallet.

XIV. Hâc brevi explicatione æternæ electionis divinæ honos ſuus Deo plene & in ſolidum tribuitur, quod videlicet ſecundum voluntatis ſuæ propoſitum, merâ miſericordia, ſine ullo noſtro merito ſalvos nos faciat. Neque tamen hâc doctrinâ vel gravioribus illis animi perturbationibus, & puſillanimitati, vel Epicureismo anſa præbetur.

NEGATIVA.

Falſæ doctrinæ de hoc articulo rejectio.

621] CRedimus igitur & ſentimus, quando doctrina de electione Dei ad vitam æternam eo modo proponitur, ut perturbatæ piæ mentes ex ea conſolationem nullam capere queant, ſed potius per eam in animi

(z) 2. *Petr.* I. 10.

mi angustias aut desperationem conjiciantur, aut impœnitentes in dissoluta sua vita confirmentur, quòd articulus hic non ad normam verbi & voluntatis Dei, sed juxta humanæ rationis judicium, & quidem impulsu Satanæ malè & perperam tractetur. *Quæcunque enim scripta sunt*, (inquit Apostolus (*a*)) *ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.* Rejicimus itaque omnes, quos jam enumerabimus, errores.

I. Quòd Deus nolit, ut omnes homines pœnitentiam agant, & Evangelio credant.

II. Quando Deus nos ad se vocat, quòd non serio hoc velit, ut omnes homines ad ipsum veniant.

III. Quòd nolit Deus, ut omnes salventur, sed quod quidam, non ratione peccatorum suorum, verum solo Dei consilio, proposito & voluntate ad exitium destinati sint, ut prorsus salutem consequi non possint.

IV. Quòd non sola Dei misericordia, & sanctissimum Christi meritum, sed etiam in nobis ipsis aliqua causa sit electionis divinæ, cujus causæ ratione Deus nos ad vitam æternam elegerit (*b*).

Hæc dogmata omnia falsa sunt, horrenda & blasphema, iisque piis mentibus omnis prorsus consolatio eripitur, quam ex Evangelio & sacramentorum usu capere deberent, & idcirco in Ecclesia DEI nequaquam sunt ferenda.

Hæc brevis est & simplicissima articulorum controversorum explicatio, de quibus inter Theologos Augustanæ Confessionis aliquandiu disceptatum & discrepanti-

(*a*) *Rom. XV. 4.*

(*b*) Itane ergò ex fidei nostræ intuitu Deus nos haud elegit & absoluta statuenda est prædestinatio? Respondeo, excludi hic saltem nostra opera, nostros conatus naturales, nostra merita.

pantibus inter ſe ſententiis diſputatum eſt. Et ex hac declaratione homo pius quantumvis ſimplex, ſecundum analogiam verbi Dei, & Catechiſmi ſimplicem [622 doctrinam deprehendere poteſt, quid verum ſit, quid falſum. Non enim tantummodo ſincera doctrina diſerte eſt recitata, verum etiam contraria & falſa doctrina repudiata eſt & rejecta, & controverſiæ illæ, offendiculorum plenæ, ſolide ſunt deciſæ atquæ dijudicatæ.

Faxit Deus omnipotens, Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut per gratiam Spiritus ſancti omnes in ipſo conſentientes & concordes ſimus, atque in conſenſu pio, qui ipſi probetur, conſtanter perſeveremus, Amen.

XII.
DE ALIIS HÆRESIBUS ET SECTIS, quæ nunquam Auguſtanam Confeſſionem ſunt amplexæ.

NE tacita cogitatione hæreſes illæ & ſectæ nobis tribuantur, propterea, quòd earum in commemorata declaratione expreſſam mentionem non fecimus, viſum eſt, articulos earum ad calcem (ut dicitur) hujus ſcripti nude recitare, in quibus noſtri temporis hæretici à veritate diſſentiunt, & ſinceræ noſtræ religioni & confeſſioni contrarium docent.

Errores Anabaptiſtarum.

ANabaptiſtæ in multas ſectas ſunt diviſi, quarum aliæ plures, aliæ pauciores errores defendunt. Generatim tamen omnes talem doctrinam profitentur, quæ neque in Eccleſia, neque in politia, neque in œconomia tolerari poſſunt.

Articuli

Articuli Anabaptiſtici, qui in Eccleſia ferri non poſſunt. [623

I. QUod Chriſtus carnem & ſanguinem ſuum non è Maria virgine aſſumſerit, ſed è cœlo attulerit.

II. Quod Chriſtus non ſit verus Deus, ſed tantummodo cæteris ſanctis ſit ſuperior, quia plura Spiritus ſancti dona acceperit, quam alius quiſpiam homo ſanctus.

III. Quòd juſtitia noſtra coram Deo, non in ſolo Chriſti merito, ſed in renovatione atque adeo in noſtra propria proprietate, in qua ambulemus, conſiſtat. Ea verò Anabaptiſtarum juſtitia magna ex parte electitia & humanitùs excogitata quadam ſanctimonia conſtat & revera nil aliud eſt, quam novus quidam Monachatus.

IV. Quòd infantes non baptizati coram Deo non ſint peccatores, ſed juſti & innocentes, & in illa ſua innocentia, cum uſum rationis nondum habeant, ſine baptiſmo (quo videlicet, ipſorum opinione, non egeant) ſalutem conſequantur (*c*). Et hoc modo rejiciunt totam de peccato Originali doctrinam, reliqua etiam, quæ ex eâ dependent.

V. Quòd infantes baptizandi non ſunt, donec uſum rationis conſequantur, & fidem ſuam ipſi profiteri poſſint.

VI. Quòd Chriſtianorum liberi eam ob cauſam, quia parentibus Chriſtianis & fidelibus orti ſunt, (etiam præter & ante ſuſceptum Baptiſmum) revera ſancti (*d*), & in filiorum Dei numero ſint habendi. Quâ de cauſâ etiam

(*c*) & quidem per gratiam ordinariam. Per extraordinariam enim gratiam utique infantes ἀβάπτιστοι maxime parentum fidelium regenerantur & ſalvantur.

(*d*) Aſt ait hoc Paulus Rom. XI. 16. 1 Cor. VII. 14. ſed ait de infantibus vel circumciſis vel baptizatis, vel ſanctitatem ſaltem externam & eccleſiaſticam illis adſcribit.

etiam neque Pædobaptiſmum magnifaciunt, neque id operam dant, ut infantes baptizentur, quod cum expreſſis verbis promiſſionis divinæ pugnat. Ea enim tantum ad eos pertinet, qui fœdus Dei obſervant, illudque non contemnunt (*e*).

624] VII. Quòd ea non ſit vera & Chriſtiana Eccleſia,in qua aliqui adhuc peccatores reperiuntur.

VIII. Quòd conciones non ſint audiendæ ullæ in iis templis, in quibus aliquando Miſſæ Pontificiæ ſunt celebratæ.

IX. Quòd homo pius nihil prorſus commercii habere debeat cum Eccleſiæ miniſtris, qui Evangelio Chriſti juxta Auguſtanæ Confeſſionis ſententiam docent, & Anabaptiſtarum conciones ac errores reprehendunt, & quod ejusmodi Eccleſiæ miniſtris neque ſervire, neque operam locare liceat, ſed quod iidem ut perverſores verbi divini vitandi & fugiendi ſint.

Articuli Anabaptiſtici, qui in politia ſunt intolerabiles.

I.

QUòd Magiſtratus officium non ſit, ſub novo Teſtamento, genus vitæ, quod Deo placeat.

II. Quòd homo Chriſtianus ſalva & illæſa conſcientia officio Magiſtratus fungi non poſſit.

III. Quòd homo Chriſtianus illæſâ conſcientiâ officium magiſtratus, rebus ita ferentibus, adverſus improbos adminiſtrare & exequi, & ſubditi poteſtatem illam, quam magiſtratus à Deo accepit, ad defenſionem implorare non poſſint.

IV. Quòd homo Chriſtianus ſanâ conſcientiâ jusjurandum præſtare, & juramento interpoſito, obedientiam & fidem ſuo Principi aut Magiſtratui promittere nequeat.

V.Quòd

(*e*) *Gen. XVII. 7.*

V. Quòd Magiſtratus ſub novo Teſtamento bonâ conſcientiâ homines facinoroſos capitali ſupplicio afficere non poſſit.

Articuli Anabaptiſtici, qui in œconomia ferri non poſſunt.

625] I.

QUod homo pius non poſſit conſcientia ſalva proprium tenere & poſſidere, ſed quod is, quicquid omnino facultatum habeat, id totum in commune conferre debeat.

II. Quòd homo Chriſtianus illæsâ conſcientiâ neque cauponariam neque mercaturam exercere, aut arma conficere poſſit.

III. Quod conjugibus propter diverſam religionem divortium facere & cum alia perſona, quæ in religione non diſſentiat, matrimonium contrahere liceat.

ERRORES SCHWENCOFELDIANORUM.

I.

QUod omnes illi, qui Chriſtum ſecundum carnem creaturam eſſe dicant, non habeant veram regnantis cœleſtis Regis agnitionem.

II. Quod caro Chriſti per exaltationem eo modo omnes proprietates divinas acceperit, ut Chriſtus, quatenus homo eſt, potentia, virtute, majeſtate, gloria, Patri & τῷ λόγῳ per omnia, in gradu & ſtatu eſſentiæ, omnino æqualis ſit, ita, ut jam utriusque in Chriſto naturæ una ſit eſſentia, eædem proprietates, eadem voluntas eademque gloria, & quod caro Chriſti ad Sacroſanctæ Trinitatis eſſentiam pertineat.

III. Quod miniſterium verbi, prædicatum & auditu perceptum verbum, non ſit inſtrumentum illud, per quod Deus Spiritus ſanctus homines doceat, ſalutaremque Chriſti agnitionem largiatur, & converſionem,

veram

veram pœnitentiam, fidem & novam obedientiam in ipſis efficiat.

IV. Quod aqua baptiſmi non ſit medium, per quod Dominus adoptionem in filiis Dei obſignet & regenerationem efficiat.

V. Quod panis & vinum in ſacra Cœna non ſint organa, per quæ & cum quibus Chriſtus corpus & [626 ſanguinem ſuum diſtribuat.

VI. Quod homo pius, vere per ſpiritum Dei regeneratus legem Dei in hac vita perfecte ſervare & implere valeat.

VII. Quod non ſit vera Eccleſia Chriſti, in quo non vigeat publica excommunicatio, & ſolennis aliquis excommunicationis modus, ſeu, ut vulgo dicitur, proceſſus ordinarius (*f*).

VIII. Quod is Eccleſiæ miniſter alios homines cum fructu docere, aut vera Sacramenta diſpenſare non poſſit, qui ipſi non ſit vere renovatus, renatus & vere juſtus.

Errores novorum Arianorum.

QUod Chriſtus non ſit verus, ſubſtantialis, naturalis Deus, ejusdem cum Patre & Spiritu ſancto eſſentiæ, ſed divina tantum Majeſtate ita cum Patre ornatus, ut Patre ſit inferior.

Error Antitrinitariorum (*g*).

HÆc prorſus nova (*h*) eſt hæreſis, quæ antehac Eccleſiis Chriſti ignota fuit, eorum videlicet, qui opi-

(*f*) Etſi enim excommunicatio in Eccleſiâ vigere debeat juxta ea, quæ ſupra p. 380. 333. 352. 354. dicta ſunt, & defectus Eccleſiæ hic ſit ubi excommunicatio haud viget, tamen Eccleſia haud ſtatim vera eſſe deſinit, ubi excommunicatio, maxime quoad proceſſum ordinarium haud viget.

(*g*) vel potius Tritheiſtarum.

(*h*) *Nova* dicitur non abſolutè, fuerunt enim & in antiquâ Eccleſiâ Tritheiſtæ, ſed pro ratione illorum temporum.

opinantur, docent, & profitentur, non eſſe unicam tantum divinam & æternam Patris, Filii & Spiritus ſancti eſſentiam, ſed, quemadmodum Pater, Filius, & Spiritus ſanctus tres ſunt diſtinctæ perſonæ, ita unamquamque perſonam habere diſtinctam, & à reliquis perſonis divinitatis ſeparatam eſſentiam. Et horum alii ſentiunt, quod ſingulæ perſonæ in ſingulis eſſentiis æquali ſint poteſtate, ſapientia, majeſtate & gloria, ſicut alias
627] tres numero differentes homines, ratione eſſentiæ ſuæ ſunt à ſe invicem disjuncti & ſeparati. Alii (*i*) ſentiunt, tres illas perſonas & eſſentias ita inæquales eſſe ratione eſſentiæ & proprietatum, ut ſolus Deus Pater verus ſit Deus.

Hos, atque his ſimiles errores omnes, & eos etiam, qui ab his dependent, & ex his conſequuntur, rejicimus atque damnamus, utpote, qui falſi ſint atque hæretici, & qui verbo Dei, tribus approbatis Symbolis, Auguſtanæ Confeſſioni, ejusdem Apologiæ, Smalcaldicis articulis & Catechismis Lutheri repugnent, quos etiam errores omnes pii, ſummi atque infimi cavere & vitare debent, niſi æternæ ſuæ ſalutis jacturam facere velint.

QUòd autem hæc ſit omnium noſtrum fides, doctrina & Confeſſio, (de qua in noviſſimo illo die Judici Domino noſtro Jeſu Chriſto rationem reddere parati ſumus,) & quòd contra hanc doctrinam nihil vel occulte vel aperte dicere aut ſcribere, ſed per gratiam Dei in eâ conſtanter perſeverare velimus, in ejus rei fidem, re benè meditatâ, in vero Dei timore & invocatione nominis ejus hanc epitomen propriis manibus ſubſcripſimus.

SOLIDA,

(*i*) Ariani, Photiniani.

628] # SOLIDA,
PLANA AC PERSPICUA
Repetitio & Declaratio quorundam articulorum Augustanæ Confessionis, de quibus aliquandiu inter nonnullos Theologos eidem addictos disputatum fuit, continens earum controversiarum, ad normam & analogiam verbi DEI & compendiariam Christianæ nostræ doctrinæ formulam & rationem, decisionem atque conciliationem.

IMmensa Dei optimi Maximi bonitate atque miseratione factum est, ut doctrina de præcipuis Christianæ nostræ religionis articulis, quæ opinionibus & traditionibus humanis durante Papatu horribiliter obscurata fuerat, operâ D. Lutheri, piæ sanctæque memoriæ, rursus secundùm præscriptum & analogiam verbi DEI sincere explicaretur & repurgaretur, Pontificii vero errores, abusus & idolomaniæ graviter redarguerentur. Hac piâ reformatione adversarii nova dogmata in Ecclesiam DEI introduci putaverunt, eam igitur, quasi Verbo Dei prorsus repugnaret, & pias ordinationes penitus everteret, vehementer, falso tamen, criminati sunt, & calumniis prope infinitis, quæ nullo tamen vel probabili saltem colore fulcirentur, oppugnarunt. Ea re moti illustrissimi, pietateque religiosa præstantissimi Electores, Principes, & Ordines Imperii (qui tùm sinceram Evangelii doctrinam amplexi fuerant, & Ecclesias suas
629] *ad Verbi DEI normam piè reformaverant) in comitiis frequentissimis & celeberrimis illis Augustæ Vindelicorum, anno post millesimum quingentesimum trigesimo habitis sedulo curarunt, ut Confessio pia, è sacris literis collecta, conscriberetur, eamque Confessionem Imperatori Carolo V. exhibuerunt. In eâ perspicuè & candidè professi sunt, quid de præcipuis articulis (iis præsertim, qui inter ipsos & Pontificios*

in

in controversiam venerant) in Ecclesiis Evangelicis & reformatis crederetur & publicè doceretur. Eam Confessionem Adversarii molestè quidem graviterque acceperunt, sed ad hunc usque diem neque refutare neque evertere potuerunt.

Hanc piam atque è fundamentis Verbi Dei solidissimis extructam Augustanam Confessionem nos toto pectore amplecti, publicè & solenniter etiamnum profitemur, & simplicem illius, sinceram & perspicuam sententiam, quam verba ipsa monstrat, retinemus. Eamque pium nostri temporis Symbolum esse, quod piæ mentes post invictam Verbi Dei autoritatem recipere debeant, judicamus, quemadmodum olim etiam in Ecclesia DEI, exortis gravissimis in religionis negotio certaminibus, Confessiones & pia quædam Symbola sunt conscripta, quæ sinceri doctores & auditores toto animo amplectebantur, & publicè profitebantur. Et quidem, bene juvante nos gratia Dei Opt. Maximi, in illius confessionis pia doctrina (quemadmodum ea Carolo V. Anno &c. 30. exhibita est) ad ultimos usque vitæ nostræ spiritus constantes perseverabimus. Neque in animo habemus, hoc scripto aut quocunque alio, à commemorata jam Confessione vel transversum, aut ajunt, unguem discedere: vel aliam aut novam confessionem condere.

Etsi autem pia Confessionis illius doctrina, magna ex parte (præterquam quod à Pontificiis factitatum est) [630 *non fuit impugnata, fateri tamen oportet, nonnullos Theologos in præcipuis quibusdam & magni momenti articulis, à doctrinâ illius Confessionis discessisse, veramque illius sententiam aut non assecutos esse, aut certe non constanter retinuisse, quosdam etiam ei alienam sententiam affingere conatos esse, qui nihilominus tamen Augustanam se Confessionem amplecti simularunt, & ex eâ, quasi gloriantes de ejus professione, prætextus quæsiverunt. Ex eâ autem re gravia admodum & pernitiosa in reformatis Ecclesiis dissidia sunt orta, quemadmodum olim etiam, vivis adhuc Apostolis,*

inter eos, qui Christiani haberi volebant & de doctrina Christi gloriabantur, horribiles errores sunt exorti. Quidam enim per opera legis justificationem & salutem quærebant (a), alii resurrectionem mortuorum negabant (b), alii Christum, verum & æternum Deum esse, non credebant. His certe Apostoli sese & concionibus & scriptis severe opposuerunt, etsi non ignorabant, errores illos, & de rebus tantis acerrima certamina gravissimam offensionem, tam apud infideles, quam apud infirmos in fide excitare, perinde ac hodie nostri adversarii Pontificii propter dissidia illa inter nos orta exultant, spem illam minime piam & quidem falsam foventes, fore, ut ex nostris mutuis concertationibus sanæ doctrinæ ruina & interitus consequantur. Infirmi vero interim valde offenduntur & perturbantur. Quidam dubitant, an inter tot & tanta dissidia etiam vera apud nos doctrina reperiatur, quidam non vident, cui parti in articulis illis controversis subscribere debeant. Mota enim illa certamina, non sunt λογομαχίαι *aut de verbis inanes & non necessariæ disceptationes, quales oriri solent, cùm altera pars alterius sententiam non satis assecuta est, ut quibusdam fortasse, in hoc re-*
631] *ligionis negotio, res habere videntur, qui existimant, disputari tantùm de paucis quibusdam vocabulis, quæ nullius pene aut certe non magni sint momenti. Sed res gra-* [631
vissimæ sunt, de quibus controvertitur, & prorsus tales, ut illius partis, quæ à vero aberrat, sententia in Ecclesia Dei nec possit nec debeat ferri, nedum excusari, aut defendi.

Quare necessitas exigit, ut controversi illi articuli è verbo Dei & probatis scriptis perspicuè explicentur, quo omnes pii & intelligentes animadvertere possint, cujusnam partis sententia in controversiis illis motis Verbo Dei & Augustanæ Confessioni orthodoxæ conformis sit, & quæ probatis illis scriptis adversentur, ut bonæ & piæ mentes, quibus veritas cordi

est,

(a) *Act. XV. 2.* (b) *1 Cor. XV. 12.*

est, corruptelas & errores, qui exorti sunt, effugere & vitare queant.

DE
COMPENDIARIA DOCTRINÆ FORMA,
Fundamento, norma atque regula, ad quam omnia dogmata, juxta analogiam verbi Dei, dijudicanda, & controversiæ motæ piè declarandæ atque decidendæ sunt.

PRimo, ad solidam, diuturnam & firmam concordiam in Ecclesia DEI constituendam necessarium omnino est, ut certa compendiaria forma & quasi typus unanimi consensu approbatus extet, in quo communis doctrina, quam Ecclesiæ sincerioris & reformatæ religionis profitentur, è verbo DEI collecta extet. Etenim eâ in re exemplum primitivæ Ecclesiæ sequimur, quæ in talem usum sua quædam certa symbola semper habuit. Cùm vero compendiaria illa doctrinæ forma non privatis, sed publicis scriptis niti debeat, [632 quæ confecta, approbata & recepta sint earum Ecclesiarum nomine, quæ sinceram doctrinam & religionem unanimi consensu profitentur, mentem nostram invicem corde & ore ita declaravimus, & jam declaramus, quod nullam novam aut singularem Confessionem fidei nostræ conscribere aut recipere in animo habeamus. Quin potius publica illa & communia scripta amplectimur, quæ in omnibus Ecclesiis Augustanæ Confessionis pro symbolis & communibus confessionibus semper habita sunt, priusquam dissensiones inter eos, qui Augustanam Confessionem profitentur, ortæ sunt, quæ etiam scripta publicam autoritatem obtinuerunt, quamdiu magno consensu passim in omnibus articulis sincera verbi Dei doctrina, ut eam D. Lutherus proposuit, conservata, retenta atque usurpata fuit.

I. Primum igitur toto pectore Prophetica Apoſtolica ſcripta Veteris & novi Teſtamenti, ut limpidiſſimos puriſſimosque Iſraelis fontes, recipimus & amplectimur, & ſacras literas ſolas, unicam & certiſſimam illam regulam eſſe credimus, ad quam omnia dogmata exigere, & ſecundum quam de omnibus tum doctrinis, tum doctoribus judicare oporteat.

II. Et, quia jam olim ſincera Chriſti doctrina, in genuino & ſano ſenſu, ex ſacris literis collecta & in articulos ſeu capita breviſſima contra hæreticorum corruptelas digeſta eſt, amplectimur etiam tria illa Catholica & generalia ſummæ autoritatis ſymbola, Apoſtolicum videlicet, Nicænum & Athanaſii. Hæc enim agnoſcimus eſſe breves quidem, ſed easdem maxime pias, atque in verbo Dei ſolide fundatas, præclaras confeſſiones fidei, quibus omnes hæreſes, quæ iis temporibus Eccleſias Chriſti perturbarunt, perſpicue & ſolide refutantur.

633] III. Deinde, cum poſtremis hiſce temporibus Deus Optimus Maximus ſumma clementia puritatem verbi ſui è tenebris horrendis & plus quam Cimmeriis, quibus ſub Papatu oppreſſa fuerat, fideli opera præſtantiſſimi viri D. Lutheri, Viri Dei rurſus in lucem produxerit, quæ ſincera doctrina non modo contra Papatum, ſed etiam adverſus aliarum Sectarum corruptelas, è Verbo Dei in articulos & capita Auguſtanæ Confeſſionis digeſta eſt, etiam Auguſtanam, primam illam & *non mutatam*, Confeſſionem amplectimur. Idque non ea de cauſa facimus, quòd à noſtris Theologis ſit conſcripta, ſed *quia* è verbo Domini eſt deſumta, & ex fundamentis ſacrarum literarum ſolidè extructa, ſicut ea anno 1530. ſcripto comprehenſa & Imperatori Carolo V. per quosdam Electores, Principes & Ordines

Romani

Romani Imperii, (ut communis piè reformatarum Ecclesiarum confessio) Augustæ est exhibita. Hanc enim nostri temporis Symbolum esse judicamus, quo reformatæ nostræ Ecclesiæ ab Romanensibus, aliisque rejectis & damnatis sectis & hæresibus sejunguntur. Et sane hoc ipsum olim usu in primitiva Ecclesia receptum est, ut subsequentes Synodi, pii item Episcopi & doctores, ad Nicænum Symbolum provocarent, atque se id amplecti, publice profiterentur.

IV. Postea cùm hoc etiam curandum esset, ut propria & genuina Confessionis Augustanæ sententia conservaretur, atque adversus Pontificiorum calumnias plenius explicaretur, & præmuniretur, ne sub Augustanæ Confessionis prætextu & patrocinio damnati errores sese in Ecclesiam Dei paulatim insinuarent, post exhibitam confessionem luculenta Apologia conscripta, & anno 1531. typis vulgata est. Eam etiam unanimi consensu approbamus & amplectimur, quia in ea non modo Augustana Confessio perspicuè explicatur, atque ab adversariorum calumniis vindicatur, verùm etiam clarissimis & solidissimis sacræ scripturæ [634 testimoniis confirmatur.

V. Præterea etiam articulos illos toto pectore amplectimur, qui Smalcaldiæ, in frequentissimo Theologorum conventu, Anno salutis 1537. conscripti, approbati & recepti sunt. Eos autem articulos intelligimus, quales initio conscripti, postea typis in lucem editi sunt, in eum, videlicet, finem, ut Concilio, vel Mantuæ vel alibi celebrando, nomine illustrissimorum Electorum, Principum atque Ordinum Imperii (ut Augustanæ Confessionis uberior declaratio, in quâ per Dei gratiam constantes perseverare decrevissent) publicè proponi posset. In iis enim articulis doctrina Augustanæ

Confeſſionis repetita eſt, & in quibusdam articulis è Verbo Dei amplius declarata, & inſuper fundamenta monſtrata & graves cauſæ recitatæ ſunt, cur à Pontificiis erroribus & Idolomaniis ſeceſſionem fecerimus, cur etiam in iis rebus cum Pontifice Romano nobis convenire non poſſit, quodque cum eo in illis conciliari nequeamus.

VI. Poſtremo, quando negotium religionis etiam ad ſalutem vulgi & laicorum (quos vocant) pertinet, & illis etiam, ratione ſalutis, neceſſarium eſt, ut ſinceram doctrinam à falſa diſcernant, amplectimur etiam minorem & majorem D. Lutheri Catechismos, eos dicimus, quales illi ab ipſo ſcripti & Tomis ejus inſerti ſunt. Omnes enim Eccleſiæ Auguſtanæ Confeſſionis hos Catechiſmos approbarunt atque receperunt, ita ut passim in Eccleſiis & ſcholis publice, & in privatis etiam ædibus propoſiti fuerint. Et pia doctrina è verbo DEI deſumta in iis quam maxime perſpicue & ſimpliciſſime in uſum rudiorum & laicorum eſt comprehenſa & dilucidè declarata.

Hæc publica & ab omnibus piis approbata ſcripta in purioribus Eccleſiis & ſcholis ſemper habita fuère
635] pro compendiariâ hypotypoſi ſeu formâ ſanæ doctrinæ, quam D. Lutherus in ſuis ſcriptis è ſacris literis contra Papatum & alias ſectas depromſit, luculenter declaravit & ſolide fundavit. Et ad D. Lutheri explicationes præclaras tam in polemicis, quam didacticis ipſius ſcriptis comprehenſas provocamus, eo videlicet modo, quem D. Lutherus in latina ſua præfatione Tomis operum ejus præfixa, de ſcriptis ſuis, piâ & neceſſariâ admonitione nobis ipſe monſtravit. Ibi enim hoc diſcrimen (inter divina & humana ſcripta) perſpicuè poſuit, ſolas videlicet ſacras literas pro unica

regula

regula & norma omnium dogmatum agnoſcendas, iisque nullius omnino hominis ſcripta adæquanda, ſed potius omnia ſubjicienda eſſe.

Hæc autem non ita accipi debent, quaſi alia utilia & ſincera ſcripta (verbi gratia, commentarios in ſacras literas, errorum refutationes, articulorum præcipuorum explicationes) rejicere, aut ex hominum manibus excutere velimus. Ea enim ſcripta (*quatenus* commemoratæ hypotypoſi & compendiariæ ſanæ doctrinæ conformia ſunt) tanquam explicationes atque declarationes utiles, retineri & cum fructu legi poſſunt. Quicquid enim hactenus de compendiariâ hypotypoſi ſanæ doctrinæ diximus, eò tantum referendum eſt, ut unanimi conſenſu approbatam certamque formam doctrinæ habeamus, quam Evangelicæ Eccleſiæ noſtræ ſimul omnes agnoſcant & amplectantur, ſecundum quam, cum è verbo Dei ſit deſumta, omnia alia ſcripta judicare & accommodare oportet, *quatenus* probanda ſint & recipienda.

Quòd enim commemorata ſcripta, videlicet, Auguſtanam Confeſſionem, Apologiam, Smalcaldicos articulos, minorem & majorem Catechiſmos Lutheri, illâ doctrinæ noſtræ Chriſtianæ ſummâ complecti voluerimus, eam ob cauſam factum eſt, quòd in iis una- [636 nimem & communem Eccleſiarum noſtrarum piam ſententiam contineri ſemper ſit judicatum, quippe quæ à præcipuis iisque excellentiſſimis illius temporis Theologis ſubſcriptione confirmata, & in Evangelicis Eccleſiis & Scholis recepta fuere. Et ea quidem (ut paulo ante monuimus) omnia conſcripta atque edita ſunt, priusquam controverſiæ illæ inter Auguſtanæ Confeſſionis Theologos orirentur, ideoque nihil in illis datum eſt affectibus, quare etiam ab iis, qui inter

ſe diſceptant, reprobari nullo jure poſſunt. Neque vero quisquam (modo ſincere & ſine fuco Auguſtanam Confeſſionem amplectatur) eorum autoritatem elevabit aut contemnet, ſed ea (ut veritatis teſtes) recipiet. Quare nemo vitio nobis vertet, quòd ad eorum ſcriptorum declarationem & deciſionem in obortis controverſiis provocamus. Ut enim verbum Dei, tanquam immotam veritatem pro fundamento ponimus, ita illa ſcripta, tanquam veritatis teſtes, & quæ unanimem ſinceramque majorum noſtrorum, qui in puriore doctrina conſtantes permanſere, ſententiam complectantur, in medium rectè producimus.

De antitheſi, ſeu rejectione falſæ doctrinæ in articulis controverſis.

NEceſſarium eſt ad conſervandam in Eccleſia ſinceram doctrinam, & ad ſolidam, firmam, Deoque probatam atque gratam concordiam, ut non tantum ſana doctrina dextrè proponatur, ſed etiam contradicentes diverſumque docentes redarguantur. Fidelium enim paſtorum utrumque officium eſt (ut D. Lutherus dicere ſolet) & oviculas paſcere, & lupum arcere, ut alienas voces vitare diſcant, & pretioſum à vili ſecernere poſſint.

Quare in hac etiam parte mentem noſtram invicem
637] declaravimus, & perſpicue declaramus, quòd videlicet diſcrimen ſit habendum inter non neceſſarias atque inutiles contentiones, quæ plus deſtruunt, quàm ædificant, ne iis Eccleſia perturbetur, & inter neceſſaria certamina, quando tales controverſiæ incidunt, ubi de articulis fidei aut præcipuis partibus Chriſtianæ doctrinæ agitur. Tùm enim ad veritatis defenſionem neceſſario contraria & falſa doctrina eſt refutanda.

Etſi

Etſi autem paulo ante commemorata ſcripta pio lectori, qui veritatis cœleſtis amore flagrat, in omnibus & ſingulis articulis Chriſtianæ noſtræ Religionis perſpicuè & dilucidè commonſtrant, quidnam, juxta verbi Dei, Propheticorum & Apoſtolicorum ſcriptorum normam verum ſit & amplectendum, & quid falſum & rejiciendum atque fugiendum ſit, tamen de præcipuis & ſummis articulis ſingulis, qui hiſce temporibus in controverſiam venerunt, ſententiam noſtram perſpicuè & ſine omni ambiguitate proponere voluimus. Idque eo conſilio, ut veritas magis luceſcat clariusque agnoſcatur & ab erroribus facilius diſcernatur, ne quicquam, quod veritati officiat, ſub nimis generalibus verbis aut phraſibus occultari poſſit, tùm etiam, ut publicum ſolidumque teſtimonium, non modò ad eos, qui nunc vivunt, ſed etiam ad omnem poſteritatem extaret, oſtendens, quænam Eccleſiarum noſtrarum de controverſis articulis unanimis fuerit eſſeque perpetuo debeat, deciſio atque ſententia, videlicet:

I. Primo rejicimus atque damnamus omnes hæreſes & errores, qui in primitiva (rectè credentium) Eccleſia, ex ſolidis verbi Dei fundamentis rejecti ſunt & damnati.

II. Deinde reprobamus & damnamus omnes ſectas atque hæreſes, quæ in ſcriptis paulo ante commemoratis reprobatæ ſunt.

Præterea, cùm intra triginta annos partim [638 ex interreligionis, quam *Interim* (a) vocant, formula, partim aliis occaſionibus diſſidia inter Theologos quoſdam

(a) Eſt edictum illud Caroli V. Imp. Auguſtæ Vindelic. Anno 1546. editum, quo conſtitutum fuit, quænam dogmata, quæ ceremoniæ interim in Eccleſiis Germanicis tenendæ ſint, donec ſequatur deciſio Concilii Tridentini.

dam Augustanæ Confessionis orta sint, de illis omnibus & singulis fidem & confessionem nostram, non modo in thesi, verum etiam in antithesi (veram videlicet, & falsam contrariam doctrinam) diserte, categorice & perspicue proponere & declarare voluimus. Idque eâ de causâ à nobis factum est, ut solida cœlestis doctrinæ in omnibus articulis fundamenta rectius conspicerentur, & omnia falsa, ambigua, suspecta & damnata dogmata (quibuscunque libris contineantur, & à quocunque tandem vel conscripta sint, vel hodie etiamnum defendantur) diserte repudientur, & omnes, ad cavendos errores (hinc inde in quorundam Theologorum libris sparsos) fideliter præmoneantur & excitentur, ne in rebus tantis ullius hominis autoritate seducantur. Hanc nostram controversiarum explicationem si pius lector sedulo perpenderit, eamque cum scriptis illis aliquoties commemoratis contulerit, liquido intelliget, ea, quæ de unoquoque articulo (in compendiariâ illâ doctrinâ nostræ religionis & fidei) initio majores nostri senserunt atque publicè professi sunt, easque declarationes, quæ diversis temporibus, per intervalla, sunt consecutæ, & eam doctrinam, quam nunc hoc scripto repetimus, haudquaquam inter se discrepare, sed esse simplicem, immotam, ac certissimam veritatem. Et agnoscet lector candidus, nos non de uno dogmate ad aliud (levitate quadam, ut adversarii nos criminantur,) transilire, sed potius nos in eo elaborare, ut semel exhibitam illam Augustanam Confessionem, ejusque unanimem, piam & veram sententiam firmiter retineamus, atque in eâ doctrinâ per gratiam Dei (adversus omnes, quæ inciderunt, corruptelas) constantes perseveremus.

I. [639

DE PECCATO ORIGINIS. (b)

ORta est inter nonnullos Augustanæ Confessionis Theologos controversia de peccato Originali, quidnam hoc proprie & revera sit. Una enim pars contendit (cùm per lapsum Adæ, humana natura & essentia totaliter corrupta sit) quòd nunc post lapsum hominis corrupta natura, substantia & essentia, aut certè præcipua & præstantissima pars ipsius essentiæ (anima videlicet rationalis in summo suo gradu aut præcipuis potentiis) sit ipsum peccatum originale, quòd ideo vocetur peccatum naturæ vel personæ, quòd non sit cogitatio, verbum aut opus quoddam, sed ipsissima natura, è quâ, tanquam ex radice, omnia alia peccata oriantur: eamque ob causam affirmarunt, jam post lapsum (quandoquidem natura per peccatum corrupta est) nullum plane discrimen esse inter hominis naturam, substantiam, seu essentiam, & inter peccatum originis.

Altera verò pars contrarium asseruit, peccatum videlicet originale non esse ipsam hominis naturam, substantiam aut essentiam, hoc est, ipsius hominis corpus & animam, (quæ hodie in nobis, etiam post lapsum sunt manentque Dei opus & creatura) sed malum illud originis esse aliquid in ipsa hominis natura, corpore, anima omnibusque viribus humanis, horrendam videlicet, profundam, intimam atque verbis inexplicabilem humanæ naturæ corruptionem, ita, ut homo originali justitia, cum quâ initio creatus erat, penitùs spoliatus careat, atque (in rebus spiritualibus) ad bonum prorsus sit mortuus, ad omne verò malum totus pla- [640
nè sit conversus, & ut proter hanc naturæ corruptionem

(b) Vide supra p. 572. sqq.

nem & insitum ac innatum peccatum (quod in ipsa natura infixum hæret) è corde humano omnis generis actualia peccata promanent. Discrimen itaque retinendum esse affirmârunt inter corrupti hominis naturam & essentiam seu animam & corpus hominis, quæ in nobis etiam post lapsum sunt Dei opus & creatura, & inter peccatum originale, quod est Diaboli opus, per quod natura est depravata.

Hæc disceptatio de peccato originis non est certamen quoddam non necessarium, sed maximi momenti. Cùm enim hæc doctrina juxta verbi Dei analogiam rectè ac sincerè proponitur, & ab omnibus cum Pelagianis, tùm Manichæis erroribus separatur, tunc (ut Apologia habet) beneficia Christi & satisfactio seu pretiosissimum ipsius meritum atque operationes Spiritus sancti gratuitæ rectius agnoscuntur & magis celebrantur, ac insuper Deo gloria sua tribuitur, quando opus Dei & creatura in homine à Diaboli opere (per quod natura corrupta est) rectè discernitur. Ut igitur hæc controversia piè secundum Verbi Dei analogiam explicetur & sincera doctrina de peccato originis conservetur, ex illis, quorum supra mentionem fecimus, scriptis thesin & antithesin, id est, sinceram doctrinam & falsam huic contrariam, in certa, eaque brevia capita colligemus.

I. Et primùm quidem constat, Christianos non tantum actualia delicta & transgressiones mandatorum Dei, peccata esse, agnoscere & definire debere, sed etiam horrendum atque abominabilem illum haereditarium morbum, per quem tota natura corrupta est, inprimis pro horribili peccato, & quidem pro principio & capite omnium peccatorum (è quo reliquae transgressiones, tanquam è radice nascantur, & quasi è scaturigine promanent)

manent) omnino habendum eſſe. Et hoc malum aliquando D. Lutherus *peccatum naturæ*, item *peccatum perſonæ* appellare ſolet, ut ſignificet, etiamſi homo prorſus nihil mali cogitaret, loqueretur, aut ageret (quod ſanè poſt primorum noſtrorum parentum lapſum, in hac vita, humanæ naturæ eſt impoſſibile,) tamen nihilominus hominis naturam & perſonam eſſe peccatricem, hoc eſt, peccato originali (quaſi leprâ quâdam ſpirituali) prorſus & totaliter in intimis etiam viſceribus & cordis receſſibus profundiſſimis totam eſſe, coram Deo, infectam, venenatam & penitùs corruptam, & propter hanc corruptionem, atque primorum noſtrorum parentum lapſum natura aut perſona hominis lege Dei accuſatur & condemnatur: ita, ut natura filii iræ, mortis & damnationis mancipia ſimus, niſi beneficio meriti Chriſti ab his malis liberemur & ſervemur. [639

II. Deinde etiam hoc extra controverſiam eſt poſitum, (ut decimus nonus articulus Confeſſionis Auguſtanæ habet) quòd Deus non ſit cauſa, creator vel autor peccati, ſed quòd inſtinctu, opera & machinationibus Satanæ *per unum hominem peccatum* (c) (quod eſt Diaboli opus) *in mundum intraverit*. Et hodie, etiam in hac naturæ corruptione, Deus non creat aut facit in nobis peccatum, ſed unà cum natura, quam Deus etiamnum in hominibus creat & efficit, peccatum originale per carnalem conceptionem & nativitatem à patre & matre (ex ſemine per peccatum corrupto) propagatur.

III. Præterea, quid & quantum ſit hoc ingens hæreditarium malum, id nulla humana ratio indagare aut agnoſcere poteſt, ſed, ut Smalcaldici articuli loquuntur, ex ſcripturæ ſacræ patefactione diſcendum & credendum

(c) *Rom. V. 12. 1 Joh. III. 8.*

dum eſt, id quod in Apologia breviter his præcipuis capitibus comprehenditur.

I. Primò: quòd hoc hæreditarium malum ſit culpa
640] ſeu reatus, quo fit, ut omnes, propter inobedientiam Adæ & Hevæ, in odio apud Deum, & natura filii iræ ſimus, ut Apoſtolus teſtatur (*d*).

II. Deinde, quòd ſit per omnia totalis carentia, defectus ſeu privatio concreatæ in Paradiſo juſtitiæ originalis, ſeu imaginis Dei, ad quam homo initio, in veritate, ſanctitate atque juſtitiâ creatus fuerat, & quòd ſimul etiam ſit impotentia & ineptitudo, ἀδυναμία & ſtupiditas, quâ homo ad omnia divina ſeu ſpiritualia ſit prorſus ineptus. Verba Apologiæ (*e*) latinè ſic habent: *Deſcriptio peccati originalis detrahit naturæ non renovatæ, & dona & vim ſeu facultatem & actus inchoandi & efficiendi ſpiritualia.*

III. Præterea, quòd peccatum originale in humanâ naturâ non tantummodò ſit ejusmodi talis carentia ſeu defectus omnium bonorum in rebus ſpiritualibus ad Deum pertinentibus, ſed quòd ſit etiam, loco imaginis Dei amiſſæ in homine intima, peſſima, profundiſſima, (inſtar cujusdam abyſſi) inſcrutabilis & ineffabilis corruptio totius naturæ & omnium virium, inprimis verò ſuperiorum & principalium animæ facultatum, in mente, intellectu, corde, & voluntate. Itaque jam poſt lapſum homo hæreditariò à parentibus accipit congenitam pravam vim, internam immunditiem cordis, pravas concupiſcentias & pravas inclinationes, ita, ut omnes naturâ, talia corda, tales ſenſus & cogitationes ab Adamo, hæreditariâ & naturali propagatione conſequamur, quæ ſecundùm ſummas ſuas vires, & juxta lumen

(*d*) *Eph. II. 3. Rom. V. 19.* (*e*) *p. 91. ſqq.*

men rationis, naturaliter è diametro cum Deo & ſummis ipſius mandatis pugnent, atque inimicitia ſint adverſus Deum, præſertim quantum ad res divinas & ſpirituales attinet. In aliis enim externis & hujus mundi rebus, quæ rationi ſubjectæ ſunt, relictum eſt homini adhuc aliquid intellectus, virium & facultatum, etſi hæ etiam miſeræ reliquiæ valdè ſunt debiles, & quidem hæc ipſa quantulacunque, per [641 morbum illum hæreditarium veneno infecta ſunt atque contaminata, ut coram Deo nullius momenti ſint.

IV. Pœnæ verò peccati originalis, quas Deus filiis Adæ, ratione hujus peccati, impoſuit, hæ ſunt: Mors, æterna damnatio, & præter has, aliæ corporales, ſpirituales, temporales atque æternæ ærumnæ & miſeriæ, tyrannis & dominium Satanæ, quòd videlicet humana natura regno Diaboli ſubjecta eſt, cui in miſerrimam ſervitutem tradita, captiva ab eo tenetur. Is certè multos magnos & ſapientes homines in mundo horribilibus erroribus ac hæreſibus & cæcitate multiplici faſcinat & ſeducit, ac miſeros mortales ſæpè in varia & atrocia ſcelera præcipitat.

V. Hoc hæreditarium malum tantum tàmque horrendum eſt, ut nullo alio modo, niſi propter ſolum Chriſtum (in hominibus baptizatis & credentibus) coram Deo contegi & condonari poſſit. Et quidem humana natura, quæ hoc malo perverſa & tota corrupta eſt, aliter ſanari non poteſt, niſi ut per Spiritum ſanctum regeneretur & renovetur. Idque opus Spiritus ſancti in hâc vitâ tantummodò in nobis inchoatur, in altera demum vita abſolvetur & perficietur.

Hæc capita de peccato originis, quæ hoc loco ſummariè tantùm recitavimus, in commemoratis ſcriptis,

quæ Confessionem Christianæ nostræ doctrinæ complectuntur, copiosiùs explicantur.

Hæc verò doctrina sic asserenda, conservanda atque munienda est, ut in neutram partem, hoc est, neque ad Pelagianos neque ad Manichæos errores declinet. Itaque (quantâ fieri potest brevitate) etiam contraria de hoc articulo doctrina, quæ ab Ecclesiis nostris reprobatur & rejicitur, est recitanda.

I. Repudiantur igitur & rejiciuntur veterum & re-
642] centiorum Pelagianorum falsæ opiniones & dogmata vana, quòd peccatum originale sit tantum reatus aut culpa, quæ alienâ transgressione (absque ullâ naturæ nostræ corruptione) sit contracta.

II. Quòd pravæ concupiscentiæ non sint peccatum, sed conditiones quaedam, aut concreatae essentiales naturae proprietates.

III. Quòd defectus ille & malum haereditarium non sit propriè & verè coram Deo tale peccatum, propter quod homo filius irae & damnationis habeatur, cujus ratione sub tyrannide & regno Satanae ei sit pereundum, nisi Christo inseratur, & per eum liberetur.

IV. Reprobantur etiam & rejiciuntur hi & similes Pelagiani errores, ut, quòd natura etiam post lapsum incorrupta, & quidem praecipuè, quoad res spirituales, tota adhuc bona ac pura sit, & in suis naturalibus, hoc est, in potentiis & viribus suis naturalibus perfecta & integra sit.

V. Aut, quod peccatum originis tantum sit externus quidam, nullius propè momenti, naevus, aut aspersa macula, aut corruptio tantùm accidentium & qualitatum, cum qua & sub qua nihilominus natura suam bonitatem & vires, etiam in rebus spiritualibus, habeat & retineat.

VI. Vel,

VI. Vel, quod originale peccatum non ſit defectus, ſpoliatio aut privatio, ſed tantummodo externum quoddam impedimentum ſpiritualium bonarum virium, perinde ac ſi magnes allii ſucco illinitur, ubi non tollitur vis ipſius naturalis, ſed tantummodo impeditur, vel, quod macula iſta, tanquam macula a facie, aut color à pariete, facilè abſtergi poſſit.

VII. Repudiantur ſimiliter & rejiciuntur etiam ii, qui docent, naturam, ex lapſu humani generis, valde quidem debilitatam atque corruptam eſſe, non tamen prorſus omnem bonitatem (quoad res divinas & ſpirituales) amiſiſſe. Et falſum eſſe contendunt, quod Ecclesiae noſtrae canunt: *Per lapſum Adæ penitus* [643 *humanam naturam & eſſentiam corruptam eſſe* (*f*). Ajunt enim, hominem ex naturali nativitate adhuc aliquid boni, quantulumcunque etiam, & quam minutulum, exiguum atque tenue id ſit, reliquum habere, capacitatem videlicet, aptitudinem, habilitatem, potentiam & vires aliquas, in rebus ſpiritualibus aliquid inchoandi, operandi, aut cooperandi. Quod vero ad externa, temporalia, & ad hunc mundum pertinentia negotia, quae rationi ſubjecta ſunt, attinet, de his in ſequentibus articulis dicetur.

Haec atque hujus generis veritati contraria dogmata eam ob cauſam reprehenduntur & rejiciuntur, quia verbo Domini docemur, quòd corrupta natura ex ſe & ſuis viribus, in rebus ſpiritualibus & divinis, nihil boni, & ne minimum quidem, utpote, ullas bonas cogitationes habeat. Neque id modo, ſed inſuper etiam aſſerunt, quòd natura corrupta ex ſe & viribus ſuis coram Deo nihil aliud, niſi peccare poſſit.

Vera autem hæc doctrina etiam ab alterâ parte contra

(*f*) Vide ſupra p. 574.

Manichæorum errores probè munienda eſt. Quare hæc & ſimilia alia falſa dogmata rejiciuntur, ut: Quòd initio quidem humana natura bona & pura à Deo creata ſit, verùm jam poſt lapſum, extrinſecus peccatum originale (tanquam quiddam eſſentiale) per Satanam in naturam infuſum & cum ea permixtum ſit, quemadmodum venenum vino admiſcetur.

Etſi enim in Adamo & Heva natura initio pura, bona & ſancta creata eſt, tamen per lapſum peccatum non eo modo ipſorum naturam invaſit, (ut Manichæi furenter dixerunt) quaſi Satan aliquod malum ſubſtantiale creaſſet aut formaſſet, & illud cum natura ipſorum commiſcuiſſet. Quin potiùs, cùm ſeductione Satanæ, per lapſum, juſto Dei judicio (in pœnam hominum) juſtitia concreata ſeu originalis amiſſa eſſet, defectu illo,
644] privatione, ſeu ſpoliatione, & vulneratione (g) (quorum malorum Satan cauſa eſt) humana natura, eo modo, quo ſupra diximus, perverſa & corrupta eſt, ut jam natura, una cum illo defectu & corruptione, ad omnes homines, qui naturali modo a parentibus concipiuntur & naſcuntur, hæreditariò propagetur. Poſt lapſum enim jam humana natura non pura & bona primùm creatur, & deinde demùm per originis peccatum corrumpitur, ſed in primo conceptionis noſtræ momento, ipſum ſemen, ex quo homo formatur, peccato contaminatum & corruptum eſt. Et hoc originale peccatum non eſt quiddam in natura vel extra naturam corrupti hominis per ſe ſubſiſtens, ſed neque eſt hominis corrupti propria eſſentia, corpus aut anima, aut homo ipſe. Neque etiam originale peccatum eo modo à corruptâ per illud naturâ eſt diſcernendum, quaſi ipſa natu-

(g) ipſam quoque mortem ſpiritualem inferente,

natura coram Deo pura, bona, ſancta & incorrupta extaret, & tantùm inhabitans in illa peccatum originis eſſet malum.

Neque ea ſententia, quam Auguſtinus (*h*) Manichæis tribuit, ulla ratione probari poteſt, quòd nimirum non homo ipſe corruptus (ratione innati peccati originalis) peccet, ſed aliud quiddam & alienum in homine, & quòd Deus per legem non ipſam naturam (quatenus peccato corrupta eſt) ſed tantùm peccatum originale (quod ſit in natura) accuſet atque damnet. Tota enim hominis natura (ut ſupra in theſi ſeu aſſertione ſinceræ doctrinæ de peccato originali diximus) qualis naturali modo à parentibus generatur, corpore & anima (*i*), in omnibus viribus prorſus, tota extremè eſt per peccatum originis corrupta & perverſa, quoad bonitatem ſuam, veritatem, ſanctitatem & juſtitiam, quæ dotes in Paradiſo naturæ erant concreatæ. Non tamen penitùs deleta, abolita aut in aliam ſubſtantiam, genere aut ſpecie diverſam, id eſt, quæ ſecundùm ſuam eſſentiam non ſit ſimilis noſtræ naturæ, atque ita [*645* nobiſcum non unius eſſentiæ ſit, transmutata eſt.

Et quidem propter hanc corruptionem tota hominis corrupta natura per legem accuſatur & condemnatur, niſi peccatum propter Chriſtum remittatur.

Lex autem naturam noſtram non eam ob cauſam accuſat & damnat, quòd homines ſimus, à Deo creati, ſed eâ de causâ, quòd peccatores & mali ſimus. Neque eatenus lex naturam accuſat & damnat, quatenus etiam poſt lapſum ea in nobis eſt opus & creatura Dei, ſed propterea & eatenus, quòd per peccatum infecta & corrupta eſt.

Etſi

(*h*) de contin. T. 6. op. f. 505. edit. Pariſ.
(*i*) En traducem. Vide tamen ſupra p. 573.

Etſi verò peccatum originale totam hominis naturam, ut ſpirituale quoddam venenum & horribilis lepra (quemadmodum D. Lutherus (*k*) loquitur) infecit & corrupit, ita quidem, ut jam in noſtrâ naturâ corrupta ad oculum non monſtrari poſſint diſtinctè hæc duo, ipſa natura ſola & originale peccatum ſolum, tamen non unum idem eſt, corrupta natura ſeu ſubſtantia corrupti hominis, Corpus & anima, aut homo ipſe à Deo creatus, in quo originale peccatum habitat, (cujus ratione natura, ſubſtantia, totus denique homo corruptus eſt,) & Ipſum originale peccatum, quod in hominis natura aut eſſentia habitat eamque corrumpit. Quemadmodum etiam in lepra corporali ipſum corpus leproſum, & lepra ipſa in corpore non ſunt unum & idem, ſi propriè & diſtinctè eâ de re diſſerere velimus. Diſcrimen igitur retinendum eſt inter naturam noſtram, qualis à Deo creata eſt, hodieque conſervatur, in qua peccatum originale habitat, & inter ipſum peccatum originis, quod in natura habitat. Hæc enim duo ſecundùm S. Scripturæ regulam diſtinctè conſiderari, doceri & credi debent & poſſunt.

Et quidem ad retinendum hoc diſcrimen movemur, ur-
646] gemur atque cogimur præcipuis articulis Chriſtianæ fidei noſtræ. In primo enim articulo de creatione docet ſacra ſcriptura, Deum non modo ante lapſum humanam naturam creâſſe, verùm etiam eandem, poſt lapſum, eſſe Dei opus & creaturam.

Manus tuæ (inquit Job (*l*)) *fecerunt me, & plasmaverunt me totum in circuitu, & ſic repente præcipitas me? Memento, quæſo, quòd ſicut lutum feceris me, & in pulverem reduces me. Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum*

(*k*) in Comm. in Geneſin f. 47. ſqq.
(*l*) *Job.* X. 8. 9.

ſeum me coagulaſti? Pelle & carnibus veſtiiſte me, oſſibus & nervis compegiſti me. Vitam & miſericordiam tribuiſti mihi, & viſitatio tua cuſtodivit ſpiritum meum.

Confiteor tibi (inquit David (*m*)) *quod mirabiliter formatus ſum, mirabilia ſunt opera tua, & anima mea cognoſcit abunde. Non eſt occultatum os meum à te, quod feciſti in occulto, & ſubſtantia mea* (id eſt formatio mei, ſeu cùm formarer) *in inferioribus terræ. Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes dies mei ſcripti ſunt, qui adhuc futuri ſunt, cùm nullus adhuc ex eis eſſet.*

Et Eccleſiaſtæ Salomonis (*n*) ſcriptum eſt : *Revertetur pulvis in terram ſuam, unde erat, & ſpiritus redibit ad eum, qui dedit illum.*

Hæc ſcripturæ dicta luculenter teſtantur, quòd Deus etiam poſt lapſum nihilominus ſit hominis CREATOR, qui ipſius corpus & animam creet. Itaque verum eſſe non poteſt, quod corruptus homo, ſine omni diſcrimine, ſit ipſum peccatum, aliàs conſequeretur, Deum eſſe peccati creatorem, ſicut etiam minor noſter Catechiſmus in explicatione primi articuli (*o*) teſtatur, ubi ita ſcriptum eſt: *Credo, quod Deus me creaverit, ſicut & omnes alias creaturas, quodque mihi animam & corpus, oculos, aures, & omnia membra, rationem, & ſenſus omnes largitus ſit, & adhuc conſervet.* Et in Majore Catechiſmo (*p*) hæc verba extant : *Hoc ſentio* [647 *& credo, me eſſe Dei creaturam, hoc eſt, mihi ab ipſo donata eſſe, & ſemper conſervari corpus meum, animam, vitam, membra, tàm minima, quam maxima, omnes ſenſus, totamque meam rationem & intellectum, &c.* Etiamſi negari non poſſit, quod iſta creatura & opus Dei per peccatum horribiliter ſint corrupta. Maſſa enim illa, ex qua

(*m*) *Pſ. CXXXIX. 14. ſqq.* (*n*) *Eccl. XVI. 7.*
(*o*) p. 370. (*p*) p. 490.

qua hodie Deus hominem format & fingit, in Adamo corrupta & perverſa eſt, & ita hæreditario modo in nos propagatur.

Et hoc loco omnes piæ mentes ineffabilem Dei bonitatem merito agnoſcere debent, quod videlicet hanc penitùs corruptam, perverſam, & peccato contaminatam maſſam Deus non ſtatim à facie ſua in æternum gehennæ incendium abjicit, ſed quod ex ea, quantumvis peccato horribiliter corrupta, format atque fingit humanam naturam, quam hodie circumferimus, ut per unigenitum dilectum Filium ſuum à peccato eam emundet, ſanctificet atque ſalvam faciat.

Quare ex hoc primo fidei noſtræ articulo clariſſimè elucet diſcrimen. Originale enim peccatum non eſt à Deo, neque Deus eſt creator vel autor peccati. Nec originale peccatum eſt opus aut creatura Dei, ſed eſt opus Diaboli.

Quod ſi prorſus nulla differentia eſſet inter naturam ſeu ſubſtantiam corporis atque animæ noſtræ, quæ per peccatum originis corrupta ſunt, & inter ipſum peccatum originale, quod naturam corrumpit, ſequeretur alterutrum, videlicet, aut Deum (quippe hujus naturæ noſtræ creatorem) etiam ipſum peccatum originis creare & formare, id enim, hâc ratione, ipſius opus & creatura eſſet, aut certè conficeretur (cùm peccatum ſit opus Diaboli) ipſum Satanam hujus noſtræ naturæ, corporis atque animæ, creatorem, atque ita naturam noſtram opus & creaturam Diaboli eſſe, ſi absque omni
648] diſcrimine noſtra corrupta natura ipſum peccatum eſſet. Utrumque autem abſurdum primo fidei noſtræ Chriſtianæ articulo repugnat. Quapropter, ut opus & creatura Dei in homine, ab opere Diaboli diſcerni queat, aſſerimus, quòd homo corpus & animam habet,

id

id habere eum beneficio creationis divinæ, & quidem id ipſum Dei eſſe opus, quod homo aliquid cogitare, loqui, agere, operari poteſt. *In ipſo enim vivimus, movemur & ſumus*, inquit Apoſtolus (*q*). Quod vero natura hominis corrupta eſt, quod cogitationes, verba & facta ejus prava ſunt, hoc originaliter & principaliter eſt opus Satanæ, qui per peccatum opus Dei in Adamo miſerabiliter corrupit, quæ naturæ depravatio inde in nos hæreditario derivata eſt.

IN SECUNDO fidei noſtræ articulo, de redemtione, ſacræ literæ luculenter teſtantur, quod Filius Dei humanam noſtram naturam (ſine peccato tamen) aſſumſerit, ita quidem, ut nobis, fratribus ſuis, per omnia ſimilis fieret, peccato excepto ut Apoſtolus (*r*) docet. Unde omnes veteres orthodoxi dixerunt, Chriſtum ſecundum aſſumtam humanam naturam nobis, fratribus ſuis, conſubſtantialem eſſe, quia naturam, quæ (excepto peccato) ejusdem generis, ſpeciei & ſubſtantiæ cum noſtra eſt, aſſumſit, & contrariam ſententiam ut hæreſin manifeſte damnarunt.

Jam, ſi nullum eſſet diſcrimen inter hominis corrupti naturam ſeu ſubſtantiam, & inter peccatum originis, horum alterutrum conſequeretur, aut Chriſtum naturam noſtram non aſſumſiſſe, quandoquidem certum eſt, quod peccatum non aſſumſerit, aut Chriſtum aſſumſiſſe etiam peccatum, cum naturam noſtram aſſumſerit. Horum utrumque ſacræ ſcripturæ repugnat. Cùm igitur filius Dei naturam noſtram humanam, non autem peccatum originale, aſſumſerit, manifeſtum eſt, quod humana natura, etiam poſt lapſum, & peccatum originis, non ſint unum & idem, ſed [649 quod diligenter ſint diſcernenda.

IN

(*q*) *Act. XVII. 28.* (*r*) *Hebr. II. 14, 17. IV. 15.*

IN TERTIO articulo fidei noſtræ Chriſtianæ de ſanctificatione teſtatur ſacra ſcriptura, quod Deus hominem à peccato abluat, emundet, ſanctificet, & quod Chriſtus *populum ſuum ſalvum faciat à peccatis eorum* (*s*). Ergo peccatum originis non poteſt eſſe ipſemet homo. Deus enim hominem propter Chriſtum in gratiam recipit, peccatum autem in omnem æternitatem odit. Quare impium eſt & auditu horrendum, quod peccatum originale in nomine ſacroſanctæ Trinitatis baptizetur, ſanctificetur & ſalvetur, & ſiquæ ſunt alia hujus farinæ prorſus paradoxa, quæ in ſcriptis recentiorum Manichæorum leguntur, & recitare nolumus, ne pias mentes offendamus.

QUARTO, in articulo de reſurrectione ſcriptura perſpicuè docet, quod hujus noſtræ carnis, quam circumferimus, ſubſtantia (ſed tamen à peccato mundata) ſit reſurrectura, & quod in vita æterna eam ipſam animam (ſed peccato non contaminatam) habituri & retenturi ſimus.

Jam ſi nulla prorſus eſſet differentia inter corpus & animam noſtram corruptam & inter peccatum originale, rurſus duo abſurda, quæ cum hoc articulo è diametro pugnant, conſequerentur. Aut videlicet, hanc carnem in die noviſſimo non reſurrecturam, & nos in altero illo ſeculo non has corporis & animæ noſtræ ſubſtantias, ſed aliam ſubſtantiam ſive aliam animam habituros, cum conſtet, nos tùm ab omni peccato fore mundos, aut, quod etiam peccatum in noviſſimo die reſurrecturum & in vitâ illâ æternâ in electis futurum & manſurum ſit.

Ex his omnibus luce meridiana clarius eſt, hanc Manichæorum doctrinam, & omnes opiniones, quæ ex ea

(*s*) *Matth. I. 21.*

eâ dependent & conſequuntur, rejici oportere, cùm videlicet aſſeritur, quod peccatum originale ſit [650 hominis corrupti natura, ſubſtantia, eſſentia, corpus & anima ipſa, adeò ut nullum prorſus ſit diſcrimen inter corruptam noſtram doctrinam, ſubſtantiam & eſſentiam, & inter peccatum originis. Præcipui enim articuli fidei noſtræ Chriſtianæ magnas graviſſimasque cauſas adferunt, quare differentia inter naturam ſeu ſubſtantiam hominis (per peccatum corrupti) & inter ipſum peccatum, (quo homo corruptus eſt) conſtituenda & retinenda ſit. Et hæc ſufficere exiſtimamus ad ſimplicem declarationem doctrinæ ſinceræ & falſæ contrariæ (in theſi & antitheſi) de hâc controverſia, quantum ad principalem ipſius ſtatum attinet, hoc quidem loco, ubi non copiosè & argutè diſputatur, ſed certis quibusdam articulis tantùm præcipua capita tractanda ſunt.

Quòd verò ad vocabula & phraſes attinet, utiliſſimum eſt & tutiſſimum, ut forma ſanorum verborum (quibus in hoc articulo explicando ſacræ literæ & ſupra commemorata ſcripta publica & recepta utuntur) uſurpetur & retineatur.

Sed & æquivocationes vocabulorum ad cavendas λογομαχίας diligenter & diſertè ſunt explicandæ. Verbi gratia: cum dicitur: Deus creat hominum naturam: per vocabulum (naturæ) intelligitur ipſa ſubſtantia, corpus & anima hominis. Sæpe autem proprietas aut conditio alicujus rei (tam in bonam, quàm in malam partem) vocatur ejus rei natura, ut cùm dicitur: Serpentis natura eſt icere & veneno inficere (ibi exprimitur non ſerpentis ſubſtantia, ſed malitia.) In hac ſententia D. Lutherus utitur vocabulo naturæ, cùm dicit: peccatum & peccare eſſe corrupti hominis naturam. Sic

Sic igitur peccatum originale propriè ſignificat profundiſſimam illam naturæ noſtræ corruptionem, quem-
651] admodum ea in articulis Smalcaldicis deſcribitur. Interdum etiam concretum ſeu ſubjectum, hoc eſt hominem ipſum, cum corpore & anima, in quo peccatum eſt, & infixum hæret, ſimul complectimur idque eam ob cauſam, quod totus homo peccato corruptus, veneno infectus & fœdiſſima lue originalis peccati contaminatus ſit. In hanc ſententiam loquitur D. Lutherus (t), cum inquit: *Tua nativitas, tua natura, tota tua ſubſtantia eſt peccatum*, hoc eſt, peccatrix, ſeu peccato polluta & impuriſſima.

Et cum Lutherus utitur hiſce vocabulis: *Peccatum naturæ, peccatum perſonæ, peccatum ſubſtantiale aut eſſentiale*, ſatis ipſe mentem ſuam declarat, quod hoc velit, non tantum hominis ſermones, cogitationes & opera eſſe peccata, ſed totam hominis naturam, perſonam & ſubſtantiam hominis per originale peccatum prorſus & omnino eſſe depravata & totaliter corrupta.

Quòd verò ad latina vocabula, *ſubſtantiæ & Accidentis attinet*, in publicis concionibus coram ſimplice plebe (quæ horum vocabulorum ſignificationem & vim non tenet) ab iis abſtinendum cenſemus, ut eâ in re piæ & ſanctæ ſimplicitatis Eccleſiæ ratio habeatur. Cùm autem viri docti vel inter ſe vel cum aliis (quibus hæc vocabula non ſunt ignota) diſſerentes, iis in hoc negotio utuntur, tùm immediatam hanc diviſionem ponunt, quòd omne, quidquid eſt, aut ſubſtantia ſit, aut accidens, quod non per ſe ſubſiſtit, ſed in aliqua ſubſtantia eſt, & ab ea diſcerni poteſt. Et ſequuntur ea in re viri eru-

(t) T. 6. Jen. f. 73. b. 77. b.

eruditi exemplum Eusebii (*u*), Ambrosii (*x*), imprimis Augustini (*y*), Cyrilli (*z*), Basilii (*a*), aliorumque præcipuorum Ecclesiæ doctorum, qui cogente necessitate, in explicatione articuli de peccato originis, hisce vocabulis in genuinâ suâ sententiâ contra hæreticos sunt usi.

Et cùm sit indubitatum certissimumque axioma [652 in re Theologica, quòd omnis substantia (quatenus est substantia) aut sit Deus ipse, aut opus & creatura Dei, Augustinus in multis suis scriptis contra Manichæos (quemadmodum & reliqui sinceri Ecclesiæ doctores) rem diligentissime expendit, & propositionem hanc (*peccatum originis est substantia vel natura*) magno zelo rejecit atque damnavit. Et post eum etiam omnes eruditi & intelligentes semper senserunt, quicquid non per se subsistit, nec est pars alterius per se subsistentis essentiæ, sed in alio est mutabiliter, id substantiam non esse, id est, quiddam per se subsistens, sed accidens, quod aliunde accedit. Et Augustinus (*b*) constanter in hanc sententiam loqui solet: *peccatum originale non est ipsa natura, sed accidens vitium in natura.* Et hoc ipso modo etiam nostro seculo in scholis & Ecclesiis nostris (juxta regulas Dialecticæ) ante motam hanc controversiam liberè, & sine ulla hæreseos suspicione locuti sunt viri docti, neque eam ob causam vel à D. Luthero vel ab ullo alio sincero doctore Evangelicarum Ecclesiarum unquam sunt reprehensi.

Cùm

(*u*) in præpar. Evang. f. 246. edit. Paris.
(*x*) in ep. ad Eph. 2. T. 5. Op. f. 341. edit. Paris.
(*y*) de civ. Dei L. XI. C. 17. & de lib. arb. L. III. C. 13. de Trinitate L. V. C. 4.
(*z*) Cyr. Alex. de Trinit. T. 6. f. 21.
(*a*) Constit. Monast. T. 2. Op. f. 762. edit. Paris. 1638.
(*b*) seu autor operis imperf. L. 3. f. 1080. T. 10. edit. Paris.

Cùm igitur hæc ſit immota veritas, quod, quicquid eſt, id aut ſubſtantia ſit, aut accidens, hoc eſt, vel per ſe ſubſiſtens quiddam, vel quod aliunde accidit, & in ſubſtantia hæret, quemadmodum paulo ante teſtimonio Eccleſiaſticorum ſcriptorum docuimus & demonſtravimus, neque eâ de re quiſquam, qui eſt ſanæ mentis, dubitaverit, profectò neceſſario fatendum eſt, neque effugio ulli locus eſt, ſi quis quærat, an peccatum ſit ſubſtantia, id eſt, res quædam per ſe ſubſiſtens, & non in alio, an vero accidens, hoc eſt, res non per ſe ſubſiſtens, ſed in alio inhærens, quod ſimpliciter categoricè & rotunde reſpondendum ac fatendum ſit, peccatum non eſſe ſubſtantiam, ſed accidens.

Quare Eccleſiæ Dei (ad conſtituendam firmam pa-
653] cem, quoad hanc controverſiam) non conſulitur, ſed diſſidia magis foventur & confirmantur, ſi Eccleſiæ miniſtri in dubio relinquantur, an peccatum originale ſubſtantia ſit, an vero accidens, & an illud rectè & propriè ſubſtantia vel accidens nominetur.

Quapropter, ſi controverſiam hanc (plenam certè offenſionis & detrimenti) ſolide componere velimus, neceſſarium eſt, ut unuſquiſque de hoc negotio rectè erudiatur.

Quando autem præterea quæritur, qualenam accidens ſit peccatum originis, hæc jam alia eſt quæſtio. Hujus quæſtionis declarationem veram nullus Philoſophus, nullus Papiſta, nullus Sophiſta, imo nulla humana ratio (quæ etiam acutiſſimi ſit judicii) proferre poteſt, ſed ejus explicatio è ſola ſacra ſcriptura eſt petenda. Ea verò teſtatur, quod peccatum originale ſit ineffabile malum & tanta humanæ naturæ corruptio, quæ in naturâ omnibuſque ejus viribus tam internis quam externis, nihil ſinceri, nihil boni reliquerit, ſed omnia penitus

nitus depravârit, ita quidem certè, ut homo, ratione peccati originalis, coram Deo verè & ſpiritualiter ad bonum cum omnibus viribus ſuis, planè ſit emortuus.

Hac facta explicatione, per vocabulum accidentis, peccatum originis haudquaquam extenuatur, cùm videlicet illud juxta verbi Dei analogiam ita declaratur, quemadmodum D. Lutherus in latino ſuo Commentario in caput tertium Geneſeos contra extenuationem peccati originalis magno zelo diſſeruit. Vocabulum autem accidentis in hunc tantùm finem uſurpatur, ut diſcrimen inter opus Dei (quod eſt noſtra natura, etiam corrupta) & inter Diaboli opus (quod eſt peccatum in opere Dei inhærens, ejus videlicet operis intima & ineffabilis corruptio) monſtretur.

Et ſane D. Lutherus ipſe in hoc negotio uſus eſt vocabulo *accidentis*, quemadmodum etiam, *qualitatis*, [654 neque eas voces rejicit. Interim tamen ſingulari diligentia & magno zelo declaravit, & inculcavit, quam horribilis ſit qualitas & accidens, per quod humana natura non tantum contaminata aut impura facta, verum etiam adeo in univerſum corrupta eſt, ut nihil ſinceri, nihil ſani prorſus in eâ ſit relictum. Sic enim verba ejus in explicatione Pſalmi nonageſimi habent. Sive igitur peccatum originis QUALITATEM, ſive MORBUM vocaverimus, profecto extremum malum eſt, non ſolùm pati æternam iram & mortem, ſed ne agnoſcere quidem, quæ pateris. Et in commentario ſuper tertium caput Geneſeos inquit: *Qui iſto veneno peccati originis à planta pedis uſque ad verticem infecti ſumus, ſiquidem in natura adhuc integra hæc accidere,* &c.

II.
DE LIBERO ARBITRIO, SIVE DE VIRIBUS HUMANIS.

Cùm

CUm de libero arbitrio, seu viribus humanis non modo inter nos & Pontificios hactenus controversum fuerit, verùm etiam eâ de re quidam Augustanæ Confessionis Theologi (c) disceptarint, primum omnium, quinam controversiæ hujus inter Augustanæ Confessionis Theologos status fuerit, perspicue docebimus.

Quandoquidem homo ratione liberi sui arbitrii in quatuor, & quidem valde diversis statibus, considerari potest, jam non quæritur, quale fuerit ipsius arbitrium ante lapsum, aut quale id sit post lapsum ante hominis conversionem in REBUS EXTERNIS, quæ ad [655 hanc vitam spectant, neque quæritur, quale sit illud arbitrium, aut quantæ ipsius vires, etiam in rebus spiritualibus, POSTQUAM per Spiritum DEI REGENERATUS EST, & â Dei Spiritu jam regitur, aut, quale liberum arbitrium sit habiturus, quando à MORTUIS resurget. Sed hic est verus & unicus controversiæ status: quid hominis NONDUM RENATI intellectus & voluntas, IN IPSA CONVERSIONE & regeneratione, ex PROPRIIS suis, & post lapsum RELIQUIS VIRIBUS præstare possit, quando videlicet verbum Dei prædicatur, & Dei gratia nobis offertur. Hic quæritur, an homo ad hanc Dei gratiam apprehendendam sese applicare, eam amplecti & verbo Dei assentiri possit? Hæc disputatio jam aliquot, & quidem multos annos in Ecclesiis Augustanæ Confessionis inter Theologos nonnullos fuit agitata.

Una pars (d) sensit atque docuit: quamvis homo propriis suis viribus legem Dei implere, Deo verè confidere, ipsum timere & diligere sine gratiâ Spiritus sancti non possit, tamen tantum adhuc ipsi virium naturalium ante

(c) Synergistæ (d) Synergistæ videlicet,

ante regenerationem reliquum esse, ut aliquo modô se ad gratiam Dei præparare, applicare & assentiri, languidè tamen, possit, sed, nisi accedat gratia Spiritus sancti nihil illum qualemcunque assensum præstare posse, sed in lucta succumbere.

Ex altera autem parte Enthusiastæ, tùm veteres, tum recentiores docuere: quòd Deus hominem sine ullo medio aut instrumento creaturarum, hoc est, sine externa prædicatione & absque auditione verbi Dei, per Spiritum suum convertat, & ad salutarem Christi agnitionem pertrahat.

Contra utriusque partis corruptelas sinceri Augustanæ Confessionis doctores asseruerunt: hominem, ex lapsu primorum nostrorum parentum ita penitùs corruptum esse, ut in rebus spiritualibus, quæ ad [656 conversionem & salutem nostram spectant, naturâ cæcus sit, & verbum Dei prædicatum neque intelligat, *neque intelligere possit, sed illud ut rem stultam judicet* (e), & nunquam à seipso ad Deum appropinquet, sed potiùs inimicus Dei sit, & maneat, donec virtute Spiritus sancti, per verbum prædicatum & auditum, ex mera gratia, sine omni sua propria cooperatione convertatur, fide donetur, regeneretur & renovetur.

Ut autem hæc controversia juxta verbi Dei analogiam piè declaretur, & per ipsius gratiam decidatur, doctrina, fides & confessio nostra hæc est, ut sequitur:

Credimus, quòd hominis non renati intellectus, cor & voluntas in rebus spiritualibus & divinis ex propriis naturalibus viribus prorsus nihil intelligere, credere, amplecti, cogitare, velle, inchoare, perficere, agere, operari aut cooperari possint, sed homo ad bonum prorsus corruptus & mortuus sit, ita, ut in hominis

(e) 1 Cor. II. 14.

nis naturâ, poſt lapſum, ante regenerationem, ne ſcintillula quidem ſpiritualium virium reliqua manſerit, aut reſtet, quibus ille ex ſe ad gratiam Dei præparare ſe, aut oblatam gratiam apprehendere, aut ejus gratiæ (ex ſeſe & per ſe) capax eſſe poſſit, aut ſe ad gratiam applicare, aut accommodare, aut viribus ſuis propriis aliquid ad converſionem ſuam, vel ex toto, vel ex dimidia, vel minimâ parte conferre, agere, operari aut cooperari (ex ſeipſo, tanquam ex ſemetipſo) poſſit, ſed homo ſit peccati SERVUS, & mancipium Satanæ, à quo agitatur. Inde adeò naturale liberum arbitrium, ratione corruptarum virium & naturæ ſuæ depravatæ, duntaxat ad ea, quæ Deo diſplicent & adverſantur, activum & efficax eſt.

Hanc piam declarationem & generalem (ad ſtatum cauſæ, in exordio hujus tractationis propoſitum) reſponſionem, è verbo Dei deſumta argumenta, quæ re-
657] citabimus, confirmant. Licet autem ea ſupercilio humanæ rationis & Philoſophiæ diſpliceant, tamen novimus, mundi hujus perverſiſſimi ſapientiam coram Deo eſſe ſtultitiam, & quòd de capitibus religionis noſtræ tantummodò ex verbo Dei ſit judicandum.

I. Primò, etſi humana ratio, ſeu naturalis intellectus hominis obſcuram aliquam notitiæ illius ſcintillulam reliquam habet, quòd ſit Deus, & particulam aliquam legis tenet, tamen adeò ignorans, cæca & perverſa eſt ratio illa, ut etiamſi ingenioſiſſimi & doctiſſimi homines in hoc mundo Evangelion de Filio Dei & promiſſiones divinas de æternâ ſalute legant vel audiant, tamen ea propriis viribus percipere, intelligere, credere & vera eſſe, ſtatuere nequeant. Quin potiùs, quantò diligentiùs in eâ re elaborant, ut ſpirituales res iſtas ſuæ rationis acumine indagent & comprehendant,

tantò

tantò minùs intelligunt & credunt, & ea omnia pro ſtultitia & meris nugis & fabulis habent, priusquam à Spiritu ſancto illuminentur & doceantur. Sic enim ſcribit Apoſtolus (*f*): *Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei, ſtultitia enim eſt illi & non poteſt intelligere, quia ſpiritualiter examinantur.* Et (*g*): *quia in Dei ſapientia non cognovit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo, per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes.* Et alibi (*h*) de hominibus impiis & nondum renatis in hanc ſententiam ſcribit: *Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati à vitâ Dei per ignorantiam, quæ eſt in illis, propter cæcitatem cordis ipſorum.* Et Chriſtus (*i*) inquit: *Videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt, &c. Vobis autem datum eſt, noſſe myſterium regni Dei.* Et rurſus Apoſtolus (*k*): *Non eſt intelligens non eſt requirens Deum. Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt, qui faciat bonum, non eſt usque ad* [658 *unum.* Et ſacra ſcriptura hominem naturalem, in rebus divinis & ſpiritualibus, *tenebras* vocat (*l*). *Lux in tenebris lucet*, hoc eſt, in tenebricoſo & excæcato mundo, qui Deum neque novit neque curat, *& tenebræ eam non comprehenderunt (m).* Quin etiam ſacræ literæ docent, hominem in peccatis non tantummodò languidum & ægrotum, verum etiam prorſus *mortuum* eſſe (*n*).

Sicut igitur homo, qui corporaliter mortuus eſt, ſe ipſum

(*f*) *1 Cor. II. 14.* (*g*) *1 Cor. I. 21.*
(*h*) *Eph. IV. 18.*
(*i*) *Matth. XIII. 11. 14. 15. Luc. VIII. 10.*
(*k*) *Rom. III. 12. 13.*
(*l*) *Epheſ. V. 8.* (*m*) *Joh. I. 5.*
(*n*) *Epheſ. II. 15. Coloſſ. II. 13.*

ipsum propriis viribus præparare aut accommodare non potest, ut vitam æternam recipiat, ita homo spiritualiter in peccatis mortuus seipsum propriis viribus ad consequendam spiritualem & cœlestem justitiam & vitam præparare, applicare aut vertere non potest, nisi per Filium Dei à morte peccati liberetur & vivificetur.

Scriptura igitur hominis naturalis intellectui, cordi & voluntati omnem aptitudinem, capacitatem & facultatem in rebus spiritualibus aliquid boni & recti ex semetipso cogitandi, intelligendi, inchoandi, volendi, proponendi, agendi, operandi & cooperandi adimit. Sic enim inquit Apostolus (o): *Non quòd idonei simus, cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis: sed quòd idonei sumus, id ex Deo est, &c. Omnes inutiles facti sunt* (p). *Sermo meus* (ait Christus) (q) *non capitur à vobis. Tenebræ non comprehenderunt* (seu receperunt) *lucem* (r). *Animalis homo non percipit* (vel ut græcum vocabulum significanter exprimit οὐ δέχεται non capit, non comprehendit, non accipit) *ea, quæ sunt Spiritus Dei*, vel, non est capax rerum spiritualium, *stultitia enim est illi, & non potest intelligere* (s) &c. Multò minùs igitur ejusmodi animalis seu naturalis homo Evangelio verè credere, aut assentiri, & id pro veritate agnoscere poterit. *Carnis* sive naturalis hominis *sensus inimicitia est*
659] *adversus Deum, quia legi Dei non subjicitur, ac ne potest id quidem* (t). Summa, verum est, perpetuoque manebit verum, quod Filius Dei inquit (u): *Sine me nihil potestis facere.* Et Apostolus ait (x): *Deus est, qui operatur in vobis & VELLE, & PERFICERE, pro bona voluntate*: quæ scripturæ dulcissima sententia, omnibus piis

(o) 2 *Cor. III.* 5. (p) *Rom. III.* 12. (q) *Joh. VIII.* 43.
(r) *Joh. I.* 5. (s) 1 *Cor. II.* 14.
(t) *Rom. VIII.* 7. (u) *Joh. XV.* 5. (x) *Phil. II.* 13.

piis mentibus, quæ ſcintillulam aliquam & deſiderium gratiæ & æternæ ſalutis in cordibus ſuis ſentiunt, eximiam conſolationem adfert. Certi enim ſunt, quòd ipſe Deus initium illud veræ pietatis tanquam flammulam in cordibus ipſorum accenderit, quòdque velit eos etiam in magnâ infirmitate porrò confirmare & juvare, ut in verâ fide ad finem usque perſeverent.

Huc referantur etiam omnes ſanctorum precationes, quibus petunt, ut à Deo doceantur, illuminentur, & ſanctificentur. His enim precibus fatentur, quòd ea, quæ petunt, ſuis naturalibus viribus habere nequeant. Et quidem David in uno duntaxat Pſalmo (*y*) decies & ampliùs orat pro intellectu, ut doctrinam divinam rectè capere & diſcere queat. Tales precatiunculæ multæ admodum in ſcriptis Paulinis extant (*z*), quæ preces & ſententiæ de ignorantiâ & impotentiâ noſtrâ non ideò nobis præſcriptæ ſunt, ut ad legendum, audiendum atque meditandum verbum Dei tardiores atque remiſſiores reddamur, ſed ut primùm Deo toto pectore gratias agamus, quòd nos è tenebris ignorantiæ & captivitate peccati ac mortis per filium ſuum liberaverit & per Baptiſmum & Spiritum ſanctum regeneraverit atque illuminaverit.

Et, poſtquam Deus per Spiritum ſanctum ſuum initium in Baptiſmo fecit, atque veram Dei agnitionem & fidem in cordibus noſtris accendit atque operatus eſt, aſſiduis precibus orandus eſt, ut per eundem Spiritum, ſuâ gratiâ (per quotidiana exercitia audiendi, legendi & ad uſum transferendi verbum Dei) in nobis fidem

(*y*) *Pſal. CXIX.*
(*z*) *Eph. I. 17. 18. Col. I. 10. Phil. I. 9.*

fidem & cœleſtia ſua dona fovere, de die in diem con-
660] firmare & ad finem usque conſervare velit. Niſi enim Dominus ipſe Doctoris & Præceptoris officio fungatur, nihil eorum, quæ ipſa grata, nobis autem & aliis ſalutaria ſunt, diſcemus.

II. DEINDE Verbum Dei teſtatur, hominis naturalis non renati intellectum, cor & voluntatem in rebus divinis prorſus non modo à Deo averſa, verùm etiam adverſus Deum ad omne malum converſa & penitus depravata eſſe. Item, hominem non tantùm infirmum, imbecillem, ineptum & ad bonum emortuum, verùm etiam per peccatum originis adeò miſerabiliter perverſum, veneno peccati infectum & corruptum eſſe, ut ex ingenio & naturâ ſuâ totus ſit malus, Deo rebellis & inimicus, & ad omnia ea, quæ Deus odit, nimium ſit potens, vivus, efficax. *Senſus & cogitatio humani cordis tantùm mala ſunt ab adoleſcentia ſua* (*a*). *Pravum eſt cor hominis* (ait Jeremias) (*b*) *& inſcrutabile: quis cognoſcet illud?* Hoc dictum Apoſtolus his verbis interpretatur: *Senſus carnis inimicitia eſt adverſus Deum. Caro concupiſcit adverſus Spiritum, hæc ſibi invicem adverſantur.* Et ad Romanos ſic ait (*c*): *Scimus, quòd lex ſpiritualis eſt, ego autem carnalis, venundatus ſub peccato.* Et paulò poſt: *Scio, quòd in me, hoc eſt, in carne meâ non habitet bonum, &c. Condelector enim lege Dei ſecundùm interiorem hominem* (qui ex Spiritu ſancto renatus eſt.) *Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati &c.*

Si autem in beato Apoſtolo Paulo & aliis renatis hominibus naturale vel carnale liberum arbitrium, etiam poſt

(*a*) *Gen. VIII. 21.* (*b*) *Jer. XVII. 9. Rom. VIII. 7.*
(*c*) *Gal. V. 17. Rom. VII. 14. ſeqq.*

post regenerationem legi divinæ repugnat, quantò magis ante regenerationem legi & voluntati Dei rebellabit & inimicum erit? Ex his manifestum est (ut in articulo de peccato originis pluribus ostendimus, ad quæ brevitatis causa nunc non referimus) liberum [661 arbitrium, propriis & naturalibus suis viribus, non modo nihil ad conversionem, justitiam & salutem suam operari aut cooperari, aut Spiritui sancto (qui homini in Evangelio gratiam Dei & salutem offert) obsequi, credere aut assentiri posse, sed potiùs, pro insitâ suâ rebelli & contumaci naturâ, Deo & voluntati ejus hostiliter repugnare, nisi Spiritu Dei illuminetur atque regatur.

Eam ob causam sacræ literæ hominis non renati cor duro lapidi, qui ad tactum non cedat, sed resistat, item rudi trunco *(d)*, interdùm etiam feræ indomitæ comparant, non quòd homo post lapsum non amplius sit rationalis creatura, aut quòd absque auditu & meditatione verbi divini ad Deum convertatur, aut quòd in rebus externis & civilibus nihil boni aut mali intelligere possit, aut liberè aliquid agere vel omittere queat.

Nam (ut D. Lutherus in Commentario super Psal. 90. *(e)* dicit:) *in civilibus externis rebus, quæ ad victum & corporalem sustentationem pertinent, homo est industrius, ingeniosus & quidem admodum negotiosus, sed in spiritualibus & divinis rebus, quæ ad animæ salutem spectant, homo est instar statuæ salis (in quam uxor Patriarchæ Loth est con-*

(d) Homo irregenitus truncus est in spiritualibus, quatenùs ad suam conversionem nihil prorsus conferre potest, sed truncus non est, quatenùs gratiæ divinæ potest resistere. Vide infra p. 662. 672. 673.

(e) item in Hos. VI. & in postillis eccles. in epist. nativ. Christi Tit. III. & in Dom. III. post Epiph.

conversa,) imo est similis trunco & lapidi, ac statuæ vita carenti, quæ neque oculorum, oris aut illorum sensuum cordisve usum habet. Homo enim horrendam Dei iram adversus peccatum, & ex ea consequentem mortem neque videt neque agnoscit, sed strenue in carnali sua securitate (etiam sciens volensque) pergit, & ita in mille pericula, tandem etiam in æternam mortem & damnationem se præcipitat. Neque ab eo ad interitum cursu homo precibus, admonitionibus, obsecrationibus, minis, objurgationibus, revocari se pa-
662] *titur, nullæ doctrina, nullæ conciones apud eum locum habent, antequam per Spiritum sanctum illuminatur, convertitur & regeneratur. Ad hanc verò Spiritus sancti renovationem nullus lapis, nullus truncus, sed solus homo creatus est. Et cùm Deus, severissimo & justissimo suo judicio, lapsos malos spiritus prorsus in æternum abjecerit, singulari nihilominus & merâ miseratione voluit, ut miserrima lapsi hominis natura conversionis & gratiæ Dei, ac vitæ æternæ rursus capax particepsque fieret* & esset, non ex sua propria naturali & activa aut efficaci habilitate, aptitudine aut capacitate, (natura enim hominis est *inimicitia adversus Deum* (g)) sed ex mera gratia, per clementem & efficacem operationem Spiritus sancti. Et hoc ipsum vocat D. Lutherus (*h*) *capacitatem*, (non activam, sed passivam) (*i*) eamque his verbis declarat: *Quando Patres liberum arbitrium defendunt, capacitatem libertatis ejus prædicant, quod scilicet verti potest ad bonum per gratiam Dei, & fieri revera liberum, ad quod creatum est.* Horum similia etiam Augustinus lib. 2. contra Julianum (*k*) scripsit. Ante-

(g) *Rom. VIII. 7.*

(*h*) Tom. 1. Jen. f. 236. col. 1. in defensione contra Eccium art. 9. (*i*) Verba hæc perperam omittuntur in ed. Lips. 1580. Vide Hutteri Conc. Conc. C. 45. f. 281. & Schützium in vita Chytræi L. 2. p. 440. sqq.

(*k*) C. 8. T. 10. f. 540. edit. Paris.

Antequam autem homo per Spiritum ſanctum illuminatur, convertitur, regeneratur & trahitur, ex ſeſe & propriis naturalibus ſuis viribus in rebus ſpiritualibus & ad converſionem aut regenerationem ſuam nihil inchoare, operari aut cooperari poteſt, nec plus, quàm lapis, truncus, aut limus. Etſi enim locomotivam potentiam ſeu externa membra regere, Evangelium audire & aliquo modo meditari atque etiam de eo diſſerere poteſt, ut in Phariſæis & hypocritis eſt videre, tamen id tacitis cogitationibus, ut rem ſtultam ſpernit, neque credere poteſt. Et hâc in parte deterior eſt trunco, quia voluntati divinæ rebellis eſt & inimicus, niſi Spiritus ſanctus in ipſo ſit efficax, & fidem aliasque Deo probatas virtutes atque obedientiam in ipſo accendat & operetur. [663

III. Præterea, ſacræ literæ hominis converſionem, fidem in Chriſtum, regenerationem, renovationem & omnia, quæ ad illam efficaciter inchoandam & abſolvendam pertinent, nequaquam humanis viribus naturalis liberi arbitrii, neque ex toto, neque dimidiâ aut ullâ vel minimâ ex parte, ſed in ſolidum, id eſt, ſimpliciter SOLI divinæ operationi & Spiritui ſancto adſcribunt, ſicut etiam Apologia teſtatur.

Ratio & naturale liberum arbitrium habet aliquo modô facultatem, ut externam honeſtam vitam inſtituere poſſit, at, ut interne homo renaſcatur, ipſiusque cor & animus immutentur, hoc ſolius Spiritus ſancti opus eſt. Et ſanè is donat intellectum, & cor hominis aperit, ut ſcripturam intelligat, & Verbo Domini attendat, ut Lucæ 24. (*l*) ſcriptum eſt: *Aperuit ipſis ſcripturam, ut eam intelligerent.* Et Actor. 16. (*m*) Lydiæ auſcultanti Dominus *aperuit cor, intendere his, quæ dice-*

(*l*) *Luc. XXIV. 27.* (*m*) *Act. XVI. 14.*

dicebantur à Paulo. Operatur enim Dominus in nobis utrumque & velle & perficere (n), *dat pœnitentiam* (o), operatur fidem, ut Apostolus (p) ait: *Vobis donatum est, ut in eum credatis. Donum Dei est* (q). Et Christus (r) inquit: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille.* Dominus donat *cor intelligens, oculos videntes & aures audientes* (s). Spiritus sanctus est *Spiritus regenerationis & renovationis* (t). Ille *aufert durum, lapideum cor, & donat novum, molle, & carneum cor, ut in praeceptis ejus ambulemus* (u). Ille nos *in Christo Jesu creat ad opera bona* (x), & nos *novas creaturas facit* (y). Et ut paucis dicamus: *omne donum bonum est à Deo* (z). *Nemo potest ad Christum venire, nisi pater traxerit eum* (a). *Nemo novit Patrem, nisi cui Filius revelare voluerit* (b). *Nemo potest Christum Dominum appellare, nisi per Spiritum Sanctum* (c). *Sine me,* (inquit Christus) *nihil facere potestis* (d). *Omnis sufficientia nostra à Deo est* (e). *Et quid habes, quod non accepisti, quid igitur gloriaris, quasi non acceperis* (f)? Et sane D. Augustinus (g) hoc 664] scripturæ loco convictum se esse fatetur, ut opinionem, quam antea eâ de re falsam conceperat, abjiceret. Senserat enim gratiam Dei in eo tantum consistere, quod in præconio veritatis Dei voluntas nobis revelaretur, ut autem prædicato nobis Evangelio consentiremus, nostrum esse proprium & ex nobis esse. Item,

(n) *Phil. II. 13.* (o) *2 Tim. II. 25. Act. V. 31.*
(p) *Phil. I. 29.* (q) *Eph. II. 8.* (r) *Joh. VI. 29.*
(s) *Deut. XXIX. 4. Matth. XIII. 11.* (t) *Tit. III. 6.*
(u) *Ez. XI. 19. 20. XXXVI. 26. Deut. XXX. 6. Psalm. LI. 12.*
(x) *Eph. II. 10.* (y) *2 Cor. V. 17. Galat. VI. 15.*
(z) *Jac. I. 17.* (a) *Joh. VI. 44.* (b) *Matth. XI. 27.*
(c) *1 Cor. XII. 3.* (d) *Joh. XV. 5.*
(e) *2 Cor. III. 5.* (f) *1 Cor. IV. 7.*
(g) *de prædestinat. c. 3. 4.*

Item, *Erravi* (inquit) *cum dicerem, noſtrum eſſe credere & velle, Dei autem, dare credentibus & volentibus facultatem operandi.*

Hæc doctrina in ſacris literis ſolidiſſima fundamenta habet, & Auguſtanæ Confeſſioni, aliisque ſcriptis publicis & approbatis, quorum ſupra mentionem fecimus, plane conformis eſt: quemadmodum dicta, quæ recitabimus, luculenter teſtantur.

In Articulo XX. Auguſtana Confeſſio hæc verba habet: *Homines ſine Chriſto, ſine fide, & ſine Spiritu ſancto ſunt in poteſtate Diaboli, qui impellit homines ad varia & manifeſta ſcelera* (*h*). *Ideo primum docentur homines de fide, quomodo Spiritus ſanctus detur, & quod Chriſtus nos juvet, & tegat contra Diabolum,* &c. Et paulo poſt: *Humana ratio & virtus ſine Chriſto nimis infirma eſt ad reſiſtendum Diabolo, qui impellit homines ad peccandum,*&c (*i*).

Ex his manifeſtum eſt, quod Auguſtana Confeſſio hominis voluntatem in rebus ſpiritualibus, haudquaquam liberam pronunciet, ſed affirmet, hominem eſſe in Diaboli poteſtate. Quomodo igitur ſuis ipſe viribus ad Evangelion aut ad Chriſtum ſe convertere poſſet?

Apologia Confeſſionis de libero arbitrio (*k*) ad hunc modum docet: *Non adimimus humanæ voluntati libertatem. Habet enim libertatem in operibus & rebus deligendis, quas ratio per ſe comprehendit, &c.* Et paulo poſt: *Humana corda ſine Spiritu Sancto ſunt ſine timore Dei, ſine fide*

(*h*) *Vide ſupra p.* 48.

(*i*) Hæc verba ſupra p. 48. κατὰ ῥητὸν non exſtant, ſed translata ſunt ex edit. Germ. Witt. 1531. Repoſita tamen formalia Aug. Conf. verba ex genuinis exemplis Germanicis fuere deinceps à Martino Chemnitio in edit. Germ. Form. Conc. Vide Lyſeri *Bericht wider Hoffmann* lit. c. 1. b.

(*k*) p. 292. 293.

fide & fiducia erga Deum, non credunt se exaudiri à [665
Deo, sibi remitti peccata, & in tribulatione velle Deum opem ferre. Igitur sunt impia. Porro arbor mala non potest ferre bonos fructus (*l*). *Et sine fide impossibile est placere Deo* (*m*). *Igitur, etiamsi concedimus libero arbitrio libertatem & facultatem externa legis opera efficiendi, tamen illa spiritualia non tribuemus libero arbitrio, scilicet, verè timere Deum, verè credere Deo, &c.* Hæc satis clare testantur, quòd Apologia humanæ voluntati nullas vires attribuat, vel bonum inchoandi, vel ex sese cooperandi.

In articulis Smalcaldicis (*n*) sequentes errores de libero arbitrio rejiciuntur: *quod homo liberum habeat arbitrium, bonum agendi, & malum omittendi,* &c. Et post aliqua tanquam error repudiatur, cum docetur: *Non posse ex scriptura probari, ad bonum opus necessario requiri Spiritum Sanctum & ejus gratiam.*

Præterea in articulis Smalcaldicis (*o*) hæc leguntur. *Et hæc pœnitentia in Christianis usque ad mortem durat. Luctatur enim cum reliquiis peccati in carne, per totam vitam, quemadmodum D. Paulus Rom. 7.* (*p*) *testatur, se luctari cum lege membrorum suorum, atque hoc non propriis viribus, sed Spiritus sancti dono, quod remissionem peccatorum statim sequitur. Hoc donum quotidie aliquid de reliquiis peccati expurgat, & in hoc incumbit, ut hominem verè mundum & sanctum reddat.* Hæc verba prorsus nihil de nostra voluntate loquuntur, neque dicunt, quòd ea, etiam in renatis, aliquid ex sese operetur, sed omnia Spiritus sancti dono adscribunt, quòd hominem emundet, & de die in diem meliorem & sanctiorem faciat, & ab eo opere vires nostræ propriæ prorsus excluduntur.

Major

(*l*) *Matth. VII. 18.* (*m*) *Ebr. XI. 6.* (*n*) *p. 318.*
(*o*) *p. 327. 328.* (*p*) *Rom. VII. 23.*

Major D. Lutheri Catechiſmus ſic habet (q): *Illius Catholicæ Chriſtianæ Eccleſiæ ego quoque pars ſum & membrum, omnium bonorum, quæ ipſa habet, particeps & conſors, per Spiritum ſanctum enim ad eam commu-* [666 *nionem cœleſtium bonorum introductus & Eccleſiæ ſum inſertus, hoc videlicet medio, quod verbum Dei audivi, & adhuc audio, hoc enim initium eſt, per quod aditus ad Eccleſiam Dei nobis patet. Antequam enim in Eccleſiam Chriſti introducti ſumus, viliſſima Diaboli mancipia eramus, quia de Deo & Chriſto nihil noveramus. Spiritus ſanctus autem manet cum ſancta Eccleſia Catholica ad noviſſimum usque diem, & per Eccleſiam nos ſanat, ejusque operâ utitur in docendo & propagando Dei verbo, per quod ipſe ſanctificationem noſtram operatur & promovet, ut de die in diem proficiamus, & in fide confirmemur atque in ferendis bonis fidei fructibus, quos ipſe efficit, progreſſus ſubinde majores faciamus,* &c. In his omnibus, quæ jam è Catechiſmo recitavimus, liberi noſtri arbitrii aut cooperationis noſtræ ne uno quidem verbulo fit mentio, ſed omnia Spiritui ſancto attribuuntur, quod videlicet nos per miniſterium verbi in Eccleſiam Dei introducat, in qua nos ſanctificet & efficiat, ut quotidiè in fide & bonis operibus proficiamus.

Quamvis autem renati, etiam in hac vita, eò usque progrediantur, ut bonum velint eoque delectentur, & bene agere atque in pietate proficere ſtudeant, tamen hoc ipſum (ut paulò ante dictum eſt) non à noſtra voluntate, aut à viribus noſtris proficiſcitur, ſed Spiritus ſanctus (ut Paulus (r) ipſe de hac re loquitur) *operatur in nobis illud VELLE & PERFICERE.* Quemadmodum etiam alibi (s) Apoſtolus hoc opus ſoli Deo tribuit, cum inquit: *Ipſius ſumus factura, creati in Chriſto*

(q) p. 499. 500. (r) Phil. II. 13. (s) Eph. II. 10.

ſto JEſu ad opera bona, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.

In minori Catechiſmo D. Lutheri ſic ſcriptum eſt (*t*): *Credo, me non propria mea ratione aut virtute in JEſum Chriſtum Dominum meum credere, ac ad ipſum venire* 667] *poſſe, quandoquidem Spiritus ſanctus me per Evangelium vocavit, ſuis donis illuminavit, in rectâ fide ſanctificavit & conſervavit, quemadmodum univerſam Chriſtianam Eccleſiam in terris vocat, colligit, illuminat, ſanctificat, & in vera ac una fide in JESUM CHRISTUM conſervat*, &c.

Et in explicatione ſecundæ petitionis in Oratione Dominica hæc ſunt verba (*u*): *Quî fit hoc?* (ut ſcilicet regnum Dei ad nos veniat) *Reſponſio: Quando cæleſtis Pater nobis Spiritum Sanctum ſuum largitur, ut verbo ejus ſancto per gratiam Dei credamus, & pie vivamus*, &c.

Hæc teſtimonia affirmant, nos propriis viribus non poſſe ad Chriſtum venire, ſed Deum dare nobis Spiritum ſuum ſanctum, à quo illuminamur, ſanctificamur, & ita ad Chriſtum per fidem adducimur, atque in ipſo conſervamur. Hic nec voluntatis noſtræ, nec cooperationis mentio fit.

His adjungemus dictum, quo D. Lutherus tandem adhibita proteſtatione ſeipſum declarat, quod in hac doctrina usque ad vitæ finem perſeverare velit. Verba in majore Confeſſ. de ſacroſancta Cœna (*x*) hæc ſunt: *Rejicio & damno tanquam meros errores omnia dogmata, quæ noſtrum liberum arbitrium prædicant, utpote quæ auxilio & gratiæ Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti ſimpliciter repugnant. Cùm enim (extra Chriſtum) mors & peccatum nobis dominentur, & Diabolus ſit Deus & princeps noſter, non*

(*t*) p. 371. 372. (*u*) p. 373.
(*x*) T. 3. Jen. Germ. f. 510.

non potest hic esse ulla potentia aut virtus, sapientia, aut intelligentia in nobis, qua ad justitiam & vitam nos parare & eam quærere possimus, sed constat, nos plane excæcatos & captivos & peccati ac diaboli mancipia esse, & facere atque cogitare ea, quæ ipsis placent, & Deo & præceptis ejus adversa sunt.

In his verbis D. Lutherus piæ sanctæque memoriæ libero nostro arbitrio prorsus nihil virium tribuit, [668 quibus se homo ad justitiam præparare aut eam quærere possit. Contra verò docet, hominem excæcatum & captivum tantummodo voluntati Satanæ parere, & ea, quæ Deo displicent, facere. Quare non est in hoc negotio somnianda ulla cooperatio voluntatis nostræ in hominis conversione. Etenim necesse est, ut homo divinitus trahatur, & ex Deo renascatur, alias nulla in cordibus nostris cogitatio est, quæ à seipso ad Evangelion amplectendum sese convertat. Hoc negotium D. Lutherus in libro suo de servo arbitrio contra Erasmum egregiè & solidè explicuit, atque sententiam hanc piam & invictam esse demonstravit. Postea in Commentario illo præclaro, quem in Genesin scripsit (præcipue in explicatione 26. capitis) eandem repetivit & declaravit. Eo loco etiam alias quasdam peculiares ab Erasmo motas disputationes (ut, de absoluta necessitate, &c.) attigit, &, quomodo ea intelligi & accipi vellet, contra omnes sinistras suspiciones & corruptelas piâ explicatione optime munivit. Ea hic repetita esse volumus, &, ut diligenter legantur, omnes hortamur.

Quare male docetur, cùm fingitur, hominem non renatum adhùc tantum habere virium, ut Evangelion amplecti eoque sese consolari cupiat, & hoc modo humanam voluntatem (qualis natura est) in conversione aliquo modo cooperari. Hæc enim falsa opinio, sacrosanctæ

ſanctæ ſcripturæ, piæ Auguſtanæ Confeſſioni, ejusdem Apologiæ, Smalcaldicis articulis, majori & minori Catechiſmis Lutheri & aliis hujus excellentiſſimi & divinitus illuminati Theologi ſcriptis repugnat.

Non ignoramus autem, & Enthuſiaſtas & Epicuræos piâ hâc de impotentiâ & malitiâ naturalis liberi arbitrii doctrinâ (quâ converſio & regeneratio noſtra ſoli Deo, nequaquam autem noſtris viribus tribuitur) impiè,
669] turpiter, & maligne abuti. Et multi impiis illorum ſermonibus offenſi atque depravati, diſſoluti & feri fiunt, atque omnia pietatis exercitia, orationem, ſacram lectionem, pias meditationes, remiſſe tractant aut prorſus negligunt, ac dicunt: quandoquidem propriis ſuis naturalibus viribus ad Deum ſeſe convertere nequeant, perrecturos ſe in illa ſua adverſus Deum contumacia, aut expectaturos, donec à Deo violenter, & contra ſuam ipſorum voluntatem convertantur, &, cùm in hiſce ſpiritualibus rebus nullam agendi facultatem habeant, ſed totum illud converſionis negotium ſolius Spiritus ſancti operatio ſit, negant, ſe porrò verbum Dei vel audituros vel lecturos, aut Sacramento uſuros, ſed expectare velle, donec ipſis Deus immediatè cœlitus dona ſua infundat, ut reverà in ſe ipſis ſentire & experientiâ ipſa certiores fieri poſſint, ſe à Deo converſos eſſe.

Alii verò, ut infirmæ & perturbatæ mentes, non ſatis rectè intellecta pia noſtra doctrina de libero arbitrio fortaſſe in triſtes has cogitationes & periculoſam dubitationem incidere poſſent: an ſint à Deo electi, & an DEUS dona illa per Spiritum ſanctum in ipſis operari velit, præſertim cùm in cordibus ſuis non adeo firmam & flagrantem fidem promtamque obedientiam, ſed ſolummodo meras infirmitates, miſerias & anguſtias ſentiant.

Hanc

Hanc ob cauſam porrò è verbo Dei docebimus: quomodo homo ad Deum convertatur, quomodo & quibus mediis (videlicet per verbum vocale & per Sacramenta) Spiritus ſanctus in nobis efficax ſit, & veram pœnitentiam, fidem novasque ſpirituales vires ac facultates ad benè agendum in cordibus noſtris operari & largiri velit, & quemadmodum nos erga oblata illa media gerere, & iis quomodo uti debeamus.

Non eſt voluntas Dei, ut quisquam pereat, ſed vult, ut omnes homines ad ipſum convertantur, & in [670
æternum ſalvi fiant. *Vivo ego,* (inquit Dominus) (*y*) *nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur & vivat. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis, qui in eum crediderit, non pereat, ſed habeat vitam æternam* (z).

Propterea Deus pro ſua ineffabili bonitate & clementia curat, ut & ſua divina & immota lex *(zz)* & mirandum conſilium de liberatione noſtra, ſanctum videlicet & ſalvificum Evangelion de æterno filio ſuo, unico Salvatore & Redemtore noſtro Jeſu Chriſto, publicè annuncientur. Eâ prædicatione æternam Eccleſiam ſibi è genere humano colligit, & in hominum mentibus veram pœnitentiam, agnitionem peccatorum & fidem veram in filium Dei, JEſum Chriſtum, operatur. Et viſum eſt Deo, per hoc medium, & non alio modo, nimirum per ſanctum verbum ſuum, cùm id vel prædicari auditur vel legitur, & per Sacramentorum legitimum uſum homines ad æternam ſalutem vocare, ad ſe trahere, convertere, regenerare, & ſanctificare. *Quia in Dei ſapientia* (inquit Apoſtolus) (*a*) *non cognovit mundus*

(*y*) *Ezech. XXXIII. 11.* (z) *Joh. III. 16.*
(zz) Lex hic pro ordinatione, conſtitutione ſumitur.
(*a*) *1 Cor, I. 21.*

dus per ſapientiam Deum, placuit Deo, per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes. Et Angelus inquit (*b*): *Petrus loquetur tibi verba, in quibus ſalvus eris, tu, & univerſa domus tua.* Et (*c*): *Fides eſt ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* Item (*d*): *Sanctifica eos, Pater, in veritate tua, verbum tuum eſt veritas,* &c. *Oro autem pro iis etiam, qui per ſermonem ipſorum in me ſunt credituri.* Quapropter æternus Deus Pater cœleſtis cœlitus de Filio ſuo dilecto, & de omnibus, qui ipſius nomine pœnitentiam & remiſſionem peccatorum prædicant, clamat: HUNC AUDITE (*e*).

Hanc verbi Dei prædicationem audire oportet omnes, qui æternam ſalutem conſequi cupiunt. Prædicatio enim verbi Dei & ejusdem auſcultatio ſunt Spi-
671] ritus ſancti inſtrumenta, cum quibus, & per quæ efficaciter agere, & homines ad Deum convertere, atque in ipſis & velle & perficere operari vult.

Hoc DEI verbum homo etiam nondum ad DEUM converſus, nec renatus externis auribus audire aut legere poteſt. In ejusmodi enim externis rebus, ut ſupra dictum eſt, homo adhuc, etiam poſt lapſum, aliquo modo liberum arbitrium habet, ut ad cœtus publicos Eccleſiaſticos accedere, verbum Dei audire, vel non audire poſſit.

Per hoc medium ſeu inſtrumentum, prædicationem nimirum, & auditionem verbi, DEus operatur, emollit corda noſtra trahitque hominem, ut ex concionibus legis & peccata ſua & iram Dei agnoſcat, & veros terrores atque contritionem in corde ſuo ſentiat. Et per annunciationem ac meditationem Evangelii, de gratuita & clementiſſima peccatorum remiſſione in Chriſto

(*b*) *Act. X. 6.* (*c*) *Rom. X. 17.*
(*d*) *Joh. XVII. 17. 20.* (*e*) *Matth. XVII. 5.*

Chriſto, ſcintillula fidei in corde ipſius accenditur, quæ remiſſionem peccatorum propter Chriſtum amplectitur, & ſeſe promiſſione Evangelii conſolatur, & hoc modo Spiritus ſanctus, qui hæc omnia operatur, in eos mittitur.

Etſi autem utrumque tùm concionatoris plantare & rigare, tùm auditoris currere & velle, fruſtra omnino eſſent, neque converſio ſequeretur, niſi Spiritus ſancti virtus & operatio accederet, qui per verbum prædicatum & auditum corda illuminat & convertit, ut homines verbo credere & aſſentiri poſſint, tamen neque concionator neque auditor de hac Spiritus ſancti gratia & operatione dubitare debent. Quin potius uterque certo ſciat, ſi verbum Dei, juxta mandatum & voluntatem Dei pure & ſincere prædicatum fuerit, & homines diligenter & ſerio auſcultaverint, illudque meditati fuerint, certiſſimè Dominum gratia ſua præſentem adeſſe, & largiri ea, ut paulò ante dictum eſt, quæ homo alias ſuis propriis viribus neque [672
accipere, neque dare poteſt. De præſentia enim, operatione & donis Spiritus ſancti non ſemper ex ſenſu (quomodo videlicet & quando in corde ſentiuntur) judicari debet aut poteſt, ſed, quia hæc ſibi multiplici infirmitate contecta ſunt, ex promiſſione verbi Dei certo ſtatuere debemus, quod verbum DEI prædicatum & auditum revera ſit miniſterium & organum Spiritus ſancti, per quod in cordibus noſtris verè efficax eſt & operatur.

At ſi homo quiſpiam neque verbum DEI audire, neque legere velit, ſed potius miniſterium verbi & Eccleſiam Dei contemnat, & in peccatis ſuis ita moriatur & pereat, is neque ex æterna Dei prædeſtinatione quicquam conſolationis capere, neque miſericordiam apud

Deum conſequi poteſt. Chriſtus enim, in quo electi ſumus, omnibus hominibus clementiam ſuam in verbo & Sacramento offert, & ſerio vult, ut verbum illud audiatur, ac promiſit: *ubicunque duo aut tres in nomine ejus congregati fuerint (f), & verbum ejus piè tractaverint, ibi ſe in medio ipſorum adfuturum.*

Quare, cùm homo prophanus inſtrumenta ſeu media Spiritus ſancti contemnit, neque verbum Dei audire vult, non fit illi injuria, ſi à Spiritu ſancto non illuminetur, ſed in tenebris infidelitatis ſuæ relinquatur, & pereat. De hac re ſic ſcriptum extat (g): *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & NOLUISTIS?*

Et hâc ratione recte etiam dici poteſt, hominem non eſſe lapidem aut truncum (h). Lapis enim aut truncus non reluctatur ei, à quo movetur, ſed neque intelligit aut ſentit, quid ſecum agatur, ſicut homo Deo ſua voluntate reluctatur, donec ad Dominum converſus fuerit. Et tamen verum eſt, quod homo, etiam ante converſionem, ſit creatura rationalis, quæ intellectum & voluntatem habeat, (intellectum autem non in rebus
673] divinis, & voluntatem, non ut bonum & ſalutare aliquid velit,) ſed tamen ad converſionem ſuam (ut ſæpè jam eſt dictum) prorſus nihil conferre poteſt. Et hac in parte multo eſt deterior lapide aut trunco, quia repugnat verbo & voluntati Dei, donec Deus eum à morte peccati reſuſcitet, illuminet atque renovet. Etſi autem Dominus hominem non cogit, ut convertatur (qui enim *ſemper Spiritui ſancto reſiſtunt* (i), & veritati agnitæ perſeverantes repugnant, quod ſanctus Stephanus induratis Judæis tribuit, hi non convertuntur,) attamen trahit

(f) *Matth. XVIII. 20.* (g) *Matth. XXIII. 37.*
(h) Vide ſupra notata ad p. 661. (i) *Act. VII. 51.*

trahit Deus hominem, quem convertere decrevit. Sic autem eum trahit, ut ex intellectu cæcato illuminatus fiat intellectus, & ex rebelli voluntate fiat promta & obediens voluntas. Et hoc ipſum ſcriptura vocat, NOVUM COR CREARE *(k)*. Eam ob cauſam etiam non rectè dicitur: hominem ante converſionem in rebus ſpiritualibus habere MODUM AGENDI aliquid, quod ſit bonum & ſalutare. Cùm enim homo ante converſionem *in peccatis mortuus ſit (l)*, non poteſt in ipſo aliqua vis ad bene agendum in rebus ſpiritualibus ineſſe, itaque non habet modum operandi ſeu agendi aliquid in rebus divinis. Quando verò de eo agitur, quomodo Deus alium modum agendi habeat in homine, utpote in creatura rationali, & alium modum in alia aliqua irrationali creatura, vel in lapide aut trunco, nihilominus ea de cauſa homini ante converſionem ejus modus agendi aliquid boni in rebus divinis tribui non poteſt. Quando vero jam homo eſt converſus & illuminatus, ejusque voluntas renovata eſt, tunc homo VULT BONUM, quatenus renatus & novus homo eſt, & *lege Dei delectatur ſecundum interiorem hominem (m)*. Et in poſterum tantum boni & tamdiu bonum operatur, quantum & quamdiu à Spiritu Dei impellitur, ſicut D. Paulus ait: *Qui Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei (n)*. Hæc autem agitatio Spiritus ſancti non eſt coactio, ſed homo converſus [674 ſponte bonum operatur, quemadmodum David inquit *(o)*: *Poſt victoriam tuam populus tuus tibi ſpontaneus offeret*. Et tamen ſimul etiam in renatis lucta carnis & ſpiritus reliqua manet, de qua Paulus *(p)* ait: *Delector lege Dei ſecundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris*

(k) Pſ. LI. 12. *(l) Eph. II. 1. 5.* *(m) Rom. VII. 22.*
(n) Rom. VIII. 14. *(o) Pſ. CX. 3.* *(p) Rom. VII. 22. 23. 25.*

membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, qua est in membris meis. Et ibidem: *Servio igitur mente legi Dei, carne verò legi peccati.* Et ad Galatas (q) inquit: *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non, quæcunque vultis, illa faciatis.*

Ex his consequitur, quàm primùm Spiritus sanctus (ut dictum est) per Verbum & Sacramenta opus suum regenerationis & renovationis in nobis inchoavit, quod revera tunc per virtutem Spiritus sancti cooperari possimus ac debeamus, quamvis multa adhuc infirmitas concurrat. Hoc vero ipsum, quod cooperamur, non ex nostris carnalibus & naturalibus viribus est, sed ex novis illis viribus & donis, quæ Spiritus sanctus in conversione in nobis inchoavit. In quam sententiam D. Paulus expressis verbis graviter hortatur, ut curemus, ne, *tanquam* DEI *cooperarii, frustra Dei gratiam acceperimus* (r). Quod tamen sic, & non aliter intelligendum est, hominem jam conversum tantum atque tamdiu benè operari, quantum & quamdiu à Deo per Spiritum sanctum ducitur, regitur & gubernatur. Quamprimum enim Dominus clementem suam manum ab ipso retraheret, homo quidem ne ad minimum momentum in obedientia divina perseverare posset. Si quis verò Pauli dictum in ea sententia accipere vellet, quasi homo conversus unà cum Spiritu sancto eo modo

(q) *Gal. V. 17.*

(r) *2 Cor. V. 1.* συνεργοῦντες παρακαλοῦμεν, Nos, qui sumus administri seu cooperarii DEI, monemus vos, ut nostrum exemplum imitemini, qui estis arvum & ædificatio Dei *1 Corinth. III. 9.* Ne gratia Dei in vobis sit inanis, *1 Cor. XV. 10.* sed ut sitis templum Dei viventis & habitantis in vobis. *2 Cor. VI. 16.*

modo cooperaretur: quemadmodum duo equi ſimul una currum trahunt, equidem hoc citra verita- [675 tis divinæ jacturam concedi haudquaquam poſſet.

Quapropter ingens diſcrimen eſt inter homines baptizatos & non baptizatos. Cùm enim juxta Pauli doctrinam (s), omnes, qui *baptizati* ſunt, *Christum induerint*, & revera ſint renati, habent illi jam liberatum arbitrium, hoc eſt, rurſus *liberati ſunt*, ut Chriſtus (t) teſtatur. Unde etiam non modo verbum DEI audiunt, verum etiam, licet non ſine multa infirmitate, eidem aſſentiri, illudque fide amplecti poſſunt.

Cùm enim in hac vita tantum primitias Spiritus acceperimus, & regeneratio nondum ſit abſoluta, ſed ſolummodo in nobis inchoata (u), manet perpetua quædam lucta inter carnem & Spiritum etiam in electis & verè renatis hominibus. Et quidem non modo inter Chriſtianos magnum diſcrimen deprehenditur, quorum hic infirmus, ille robuſtus eſt Spiritu, verum etiam hanc diverſitatem quilibet Chriſtianus in ſemetipſo animadvertere poteſt, ſe nunc quidem excelſo animo eſſe, & ad omnia virtute Spiritus paratum promtumque, nunc verò timido & trepido, & jam quidem charitate ardere, firmum in fide & ſpe eſſe, poſt verò frigere & imbecillitatem ſuam ſentire.

Cùm vero homines baptizati contra conſcientiam aliquid patrarint, & peccato in mortali ſuo corpore dominium conceſſerint, atque Spiritum Sanctum in ſe ipſis contriſtârint & amiſerint, non opus eſt quidem, ut rebaptizentur, neceſſe eſt autem, ut rurſus convertantur, de quâ re antea ſatis dictum eſt.

Hoc

(s) *Gal. III. 27.* (t) *Joh. VIII. 36.*
(u) *Vide ſupra notata p. 595.*

Hoc enim certiſſimum eſt, in verâ converſione immutationem, renovationem & motum fieri oportere in hominis intellectu, voluntate & corde, ut nimirum hominis mens peccata agnoſcat, iram Dei metuat, à peccato ſeſe avertat, promiſſionem gratiæ in Chriſto agno-
676] ſcat & apprehendat, pias cogitationes animo agitet, bonum propoſitum habeat, atque diligentiam in moribus ſuis regendis adhibeat, & contra carnem pugnet. Ubi enim nihil horum fit, ibi procul dubio etiam non eſt vera ad Deum converſio. Cùm autem quæſtio ſit de CAUSA EFFICIENTE, hoc eſt, quisnam hæc in nobis operetur, unde homo hoc ipſum habeat, & quomodo id conſequi poſſit, hæc pia doctrina oſtendit horum bonorum fontem, hoc videlicet modo. Cùm naturales hominis vires ad veram converſionem nihil conferre, aut quicquam adjumenti adferre poſſint, Deus ineffabili bonitate & miſericordia nos prævenit, & Evangelion (per quod Spiritus ſanctus converſionem & regenerationem in nobis operari & perficere vult) annunciari curat, & per verbi ſui prædicationem & meditationem, fidem aliasque pietatis virtutes in nobis accendit, ita quidem, ut hæc omnia ſolius Spiritus ſancti dona ſint atque operationes. Quin etiam hæc ſincera doctrina oſtendit nobis media, per quæ Spiritus ſanctus hæc, quæ diximus, in nobis vult inchoare & efficere, & monet, quomodo hæc dona conſerventur, confirmentur & augeantur, & hortatur, ut gratiam illam divinam non fruſtra acceperimus, ſed ut dona illa ſedulò exerceamus, cogitantes, quàm grave ſit peccatum, tales Spiritus ſancti operationes impedire, aut illis reſiſtere.

Ex hâc ſolida totius doctrinæ de libero arbitrio explicatione de quæſtionibus illis, quæ jam multis annis in Eccleſiâ Auguſtanæ Confeſſionis agitatæ ſunt, judi-

cari

cari poteſt. Verbi gratia, quòd quæſitum fuit: an homo ante, in, vel poſt converſionem Spiritui ſancto repugnet? vel purè paſſivè ſe habeat? an homo convertatur ut truncus? an Spiritus ſanctus detur repugnantibus? & an converſio hominis fiat per modum coactionis? Hæc atque hujusmodi multa, juxta recitatam piam noſtram de hoc articulo doctrinam, facilè dijudicari, & contraria falſa dogmata & errores agnoſci,
677] redargui atque rejici poſſunt.

I. Primò Stoicorum & Manichæorum furores, qui aſſeruerunt: omnia, quæ fiunt, neceſſariò fieri, & quidem eo, quo fiunt, & non alio modo: & hominem coactum omnia facere. Et, quòd hominis voluntas etiam in externis operibus nullam omnino libertatem aut facultatem (ad externam civilem juſtitiam, & diſciplinam honeſtam aliquo modo præſtandam, & ad vitanda externa peccata & flagitia) habeat, aut, quòd hominis voluntas ad externa ſcelera, libidines, rapinas, cædes, &c. violenter cogatur.

II. Deinde craſſus ille Pelagianorum error, quòd liberum arbitrium ex propriis naturalibus viribus ſine Spiritu ſancto ſeſe ad Deum convertere, Evangelio credere, legem Dei etiam toto corde implere, atque hac libera & ſpontanea ſua obedientia remiſſionem peccatorum & vitam æternam promereri poſſit.

III. Poſtea & Papiſtarum & Scholaſticorum error, qui aliquantò ſubtiliùs falſam opinionem ſuam propoſuerunt & docuerunt, quòd homo naturalibus ſuis viribus initium ad agendum bonum & ad converſionem ſuam facere poſſit, ſed, quia infirmior ſit, quàm ut benè cœpta perficere queat, quòd Spiritus ſanctus illa, quæ naturalibus propriis viribus inchoata erant, adjuvet & abſolvat.

IV. Item, Synergiſtarum dogma, qui fingunt, homi-

nem in rebus ſpiritualibus non prorſus ad bonum eſſe emortuum, ſed tantùm graviter vulneratum & ſemimortuum eſſe. Et quamvis liberum arbitrium infirmius ſit, quàm ut initium facere, & ſeipſum propriis viribus ad Deum convertere, & legi Dei toto corde obe-
678] dire poſſit, tamen ſi Spiritus Sanctus initium faciat, & nos per Evangelion vocet, gratiam ſuam, remiſſionem peccatorum & æternam ſalutem nobis offerat, tunc liberum arbitrium propriis ſuis naturalibus viribus Deo occurrere, aliquo modo (aliquid ſaltem, etſi parum & languidè) ad converſionem ſuam conferre, eam adjuvare, cooperari, ſeſe ad gratiam præparare & applicare, eam apprehendere, amplecti, Evangelio credere, & quidem in continuatione & conſervatione hujus operis, propriis ſuis viribus, una cum Spiritu ſancto COOPERARI POSSE.

Contra hunc errorem ſupra luculenter demonſtratum eſt, quòd facultas applicandi ſe ad gratiam non ex noſtris naturalibus propriis viribus, ſed ex ſola Spiritus ſancti operatione promanet.

V. Item, Pontificum & Monachorum doctrina, quòd homo, poſtquam regeneratus eſt, legem Dei in hac vita perfectè implere poſſit, & quòd per hanc impletionem legis coram Deo juſtificetur, & vitam æternam promereatur.

VI. Ab altera parte magnâ ſeveritate & pio zelo redarguendi ſunt Enthuſiaſtæ, neque in Eccleſiâ Dei ferendi, qui ſomniant, Deum ſine omnibus mediis, ſine auditione verbi divini & ſine uſu Sacramentorum hominem ad ſe trahere, illuminare, juſtificare, & ſalvum facere.

VII. Item, qui fingunt: Deum in converſione & regeneratione novum cor, atque adeò novum hominem

ita creare, ut veteris Adami ſubſtantia & eſſentia (præſertim verò anima rationalis) penitùs aboleatur, & nova animæ eſſentia ex nihilo creetur. Hunc errorem expreſſe refutat D. Auguſtinus, in explicatione Pſalmi vigeſimi quinti (x), quo loco dictum Pauli (y): *Deponite veterem hominem*, &c. adfert & interpretatur, hiſce verbis: *Ne aliquis arbitretur, deponendam eſſe aliquam ſubſtantiam*, expoſuit, quid eſſet, *deponite veterem* [679 *hominem, & induite novum, &c.* cùm dicit in conſequentibus: *quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem* (z). Ecce, hoc eſt *deponere veterem hominem, & induere novum.*

VIII. Repudiamus etiam ſequentes loquendi formas, ſi quis iis citra declarationem utatur, quòd hominis voluntas ante converſionem, in ipſa converſione, & poſt converſionem Spiritui ſancto repugnet, & quòd Spiritus ſanctus detur ipſis repugnantibus.

Ex ea enim, quam paulò ante recitavimus, explicatione manifeſtum eſt, ubi per Spiritum ſanctum in hominis intellectu, voluntate & corde prorſus nulla fit immutatio ad bonum, & homo promiſſioni divinæ fidem prorſus non adhibet, & à Deo ad gratiam non redditur idoneus, ſed totus verbo Dei repugnat, quòd ibi nulla converſio vel fieri vel eſſe poſſit. Converſio enim hominis talis eſt immutatio per operationem Spiritus ſancti in hominis intellectu, voluntate & corde, quâ homo (operatione videlicet Spiritus ſancti) poteſt oblatam gratiam apprehendere (zz). Et quidem omnes, qui operationi & motibus Spiritus ſancti (quæ per verbum fiunt)

(x) T. 4. Op. f. 109. edit. Pariſ. (y) *Eph. IV. 22.*
(z) *Eph. IV. 25.*
(zz) Itaque potentia quoque non reſiſtendi eſt à Spir. S.

fiunt) contumaciter & perſeveranter repugnant, non accipiunt, ſed contriſtant & amittunt Spiritum ſanctum.

Manet quidem etiam in renatis rebellio quædam, cujus ſcriptura mentionem facit, quod nimirum *caro concupiſcit adverſus Spiritum* (*a*), quod *carnales concupiſcentiæ adversus animam militant* (*b*), & quòd *lex illa in membris legi mentis repugnat* (*c*).

Homo autem non renatus, Deo prorſus rebellis eſt, & totus eſt *ſervus peccati* (*d*). Renatus verò *delectatur lege Dei ſecundum interiorem hominem. Videt autem nihilominus in membris ſuis legem peccati, quæ legi mentis repu-*
680] *gnat. Quare mente quidem ſervit legi Dei, carne verò legi peccati* (*e*). Ad hunc modum vera de hoc negotio ſententia ſolidè, perſpicuè & dextrè declaranda & docenda eſt.

Quod vero attinet ad phraſes & dicta Chryſoſtomi & Baſilii: *Trahit Deus, ſed volentem trahit. Tantùm velis, & Deus præoccurrit* (*f*). Item Scholaſticorum & Pontificiorum: Hominis voluntas in converſione non eſt otioſa, ſed agit aliquid, &c. quia dicta illa pro confirmando naturali libero arbitrio in converſione hominis contra doctrinam gratiæ Dei introducta ſunt. Ex propoſita declaratione manifeſtè apparet, formæ ſanorum verborum ea non eſſe analoga, ſed cum illa pugnare, & idcirco, cùm de converſione ad Deum agitur, merito vitanda eſſe.

Converſio enim voluntatis noſtræ depravatæ (quæ reverà nihil aliud eſt, quam ejusdem reſuſcitatio à ſpirituali morte) omnino ſolius Dei opus eſt, ſicut etiam re-

(*a*) *Gal. V. 17.* (*b*) *1 Petr. II. 11.* (c) *Rom. VII. 23.*
(*d*) *Joh. VIII. 34.* (*e*) *Rom. VII. 22. ſqq.*
(*f*) Vide ſupra p. 582. Adde Hutteri Conc. Conc. C. 45. f. 180. b. 181. a.

resuscitatio in corporali carnis resurrectione soli Deo est tribuenda, quemadmodum supra perspicuè id explicatum, & solidis Scripturæ sacræ testimoniis demonstratum est.

Quomodo vero Dominus in conversione ex rebellibus & nolentibus hominibus, per Spiritus sancti tractum volentes & promtos faciat, & quod post hominis conversionem voluntas jam renata in quotidianis pœnitentiæ exercitiis non sit otiosa, sed omnibus operibus Spiritus sancti (quæ ille per nos efficit) cooperetur, suprà satis perspicuè est declaratum.

Et quando D. Lutherus affirmat, *hominem in conversione suâ purè passivè sese habere*, id est, planè nihil agere, sed tantummodo pati id, quod Deus in ipso agit, certè non sentit, quòd conversio absque prædicatione & auditione verbi Dei fiat, neque hæc ita accipi voluit, quasi in conversione per Spiritum sanctum prorsus nulli novi motus in nobis excitentur, neque ulla spi- [681]
ritualis operatio in nobis inchoetur. Sed hoc voluit D. Lutherus, hominem ex seipso, aut naturalibus suis viribus non posse aliquid conferre, vel adjumentum adferre ad suam conversionem, & hominis conversionem, non tantùm ex parte, sed totam prorsus esse operationem, donum & opus solius Spiritus Sancti, qui eam virtute & potentia sua, per verbum (in intellectu, corde & voluntate hominis, tanquam in subjecto patiente, ubi homo nihil agit, aut operatur, sed tantùm patitur,) efficiat atque operetur. Quod tamen non eo modo fit, quasi cùm statua è lapide formatur, aut sigillum in ceram imprimitur, quæ cera neque notitiam, neque sensum, neque voluntatem habet, sed eo modo hominis immutationem & renovationem fieri credimus, quem satis luculenter suprà explicuimus.

Quan-

Quandoquidem etiam juventus in ſcholis doctrinâ illa de tribus cauſis efficientibus concurrentibus in converſione hominis non renati vehementer perturbata eſt, dum diſputatum fuit, quomodo illæ (verbum videlicet prædicatum & auditum, Spiritus ſanctus, & hominis voluntas) concurrant, denuo repetitum volumus ex ſuprà poſitâ explicatione, quod converſio ad Deum ſit ſolius Spiritus ſancti opus, qui ſolus eſt egregius ille artifex, hæc in nobis efficiens, interim tamen prædicatione & auditu ſancti verbi ſui (tanquam ordinario & legitimo medio ſeu inſtrumento ſuo) utitur. Hominis autem nondum renati intellectus & voluntas tantùm ſunt ſubjectum convertendum, ſunt enim hominis ſpiritualiter mortui intellectus & voluntas, in quo homine Spiritus ſanctus converſionem & renovationem operatur, ad quod opus hominis convertendi voluntas nihil confert, ſed patitur, ut Deus in ipsâ operetur, donec regeneretur. Poſteà vero in aliis ſequentibus bo-
682] nis operibus Spiritui ſancto cooperatur, ea faciens, quæ Deo grata ſunt, eo modo, qui jam à *nobis in* hoc ſcripto abundè ſatis eſt declaratus.

III.

DE JUSTITIA FIDEI CORAM DEO.

Tertia controverſia inter Theologos quosdam Auguſtanæ Confeſſionis orta eſt de Juſtitia Chriſti, ſeu Juſtitia fidei, quæ à Deo per fidem miſeris peccatoribus ad juſtitiam ex gratia imputatur.

Alii (*a*) contenderunt, juſtitiam fidei (quam Apoſtolus juſtitiam Dei appellat) eſſe juſtitiam Dei eſſentialem, quæ ſit ipſe Chriſtus, ut verus, naturalis & eſſentialis Dei Filius, qui per fidem in electis habitet, eosque

(*a*) Andreas Oſiander. Vide ſupra p. 583.

que ad bene operandum impellat, & hâc ipsâ ratione eorum ſit juſtitia, cujus inhabitantis eſſentialis juſtitiæ reſpectu omnium hominum peccata ſeſe habeant inſtar guttulæ aquæ ad magnum mare collatæ.

Alii (*b*) vero aſſeruerunt, Chriſtum eſſe juſtitiam noſtram, duntaxat juxta humanam naturam.

Contra utroſque unanimi conſenſu reliqui Auguſtanæ Confeſſionis Theologi docuerunt, Chriſtum eſſe noſtram juſtitiam non ſecundum divinam tantùm naturam, neque etiam ſecundùm humanam tantùm, ſed juxta utramque naturam, quippe qui nos (ut Deus & homo) à peccatis noſtris perfectiſſimâ ſuâ obedientiâ liberaverit, juſtificaverit atque ſalvos fecerit. Itaque aſſeruerunt, fidei juſtitiam eſſe remiſſionem peccatorum, reconciliationem cum Deo & adoptionem in filios Dei propter ſolam Chriſti obedientiam, quæ per ſolam fidem ex merâ gratiâ omnibus verè credentibus ad juſtitiam imputetur, ita ut ipſi propterea ab omni in- [683 juſtitia abſolvantur.

Præter hanc controverſiam etiam aliæ quædam diſputationes dè articulo juſtificationis (occaſione formulæ *Interim* ſeu Interreligionis) & aliâs motæ ſunt, quæ poſtea in antitheſi, id eſt, in recitatione errorum, qui puræ doctrinæ in hoc articulo adverſantur, explicabuntur.

Hic autem articulus, de juſtitia fidei, præcipuus eſt (ut Apologia loquitur) in tota doctrina Chriſtiana, ſine quo conſcientiæ perturbatæ nullam veram & firmam conſolationem habere, aut divitias gratiæ Chriſti rectè agnoſcere poſſunt. Id D. Lutherus (*c*) ſuo etiam teſtimonio

(*b*) Franciſcus Stancarus. Sic & Pontificii

(*c*) T. 3. Jen. Lat. f. 397. T. 5. Op. Germ. f. 138.a.

monio confirmavit, cùm inquit: *Si unicus hic articulus* (d) *ſincerus permanſerit, etiam Chriſtiana Eccleſia ſincera, concors, & ſine omnibus ſectis permanet, ſin verò corrumpitur, impoſſibile eſt, ut uni errori aut fanatico ſpiritui rectè obviam iri poſſit.* Et de hoc articulo D. Paulus præcipuè loquitur, cùm inquit (e): *Paululum fermenti totam conſperſionem fermentat.* Atque ea ipſa de cauſa Paulus particulas excluſivas (f), (videlicet, *ſine lege, ſine operibus, ex gratia, gratis*) quibus humana opera excluduntur, in hoc articulo tantâ diligentiâ tantoque zelo urget, ut oſtendat, quòd valde neceſſarium ſit: ut in hoc articulo non modo ſincera doctrina perſpicuè explicetur, verùm etiam antitheſis ponatur, & omnia veritati contraria dogmata à pia doctrina ſegregentur, excludantur, & rejiciantur.

Quare, ut hæc controverſia piè, juxta verbi Dei analogiam, explicetur, ut per gratiam Dei componatur, ſinceram doctrinam, fidem & confeſſionem noſtram ad hunc modum recitamus.

De juſtitia fidei coram Deo unanimi conſenſu credimus, docemus & confitemur, (juxta compendiaria Chri-
684] ſtianæ noſtræ fidei & Confeſſionis capita, quæ ſupra poſuimus) quòd homo peccator coram Deo juſtificetur, hoc eſt, abſolvatur ab omnibus ſuis peccatis, & à judicio juſtiſſimæ condemnationis, & adoptetur in numerum filiorum Dei, atque hæres æternæ vitæ ſcribatur, ſine ullis noſtris meritis, aut dignitate, & abſque ullis præcedentibus, præſentibus aut ſequentibus noſtris operibus, ex mera gratia, tantummodò propter unicum meritum perfectiſſimamque obedientiam, paſſionem acerbiſſimam, mortem & reſurrectionem Domini

(d) cæteris nempe paribus,

(e) *Gal. V. 9. 1 Cor. V. 6.* (f) *Rom. III. 28. Eph. II. 8. 9.*

mini noſtri Jeſu Chriſti, cujus obedientia nobis ad juſtitiam imputatur.

Hæc bona nobis in promiſſione Evangelii per Spiritum ſanctum offeruntur. Fides autem unicum eſt medium illud, quo illa apprehendimus, accipimus nobisque applicamus. Ea fides donum Dei eſt, per quod Chriſtum Redemtorem noſtrum in verbo Evangelii rectè agnoſcimus & ipſi confidimus, quòd videlicet tantum propter ipſius obedientiam, ex gratia, remiſſionem peccatorum habeamus, & juſti à Deo Patre reputemur, & in æternum ſalvemur. Itaque hæ propoſitiones ſunt æquipollentes, & idem planè volunt, cùm Paulus dicit (g), *fide nos juſtificari.* Aut (h), *fidem nobis ad juſtitiam imputari.* Et, cùm docet (i), *quòd unius Mediatoris Chriſti obedientia juſtificemur.* Aut, *quod per unius juſtitiam in omnes homines juſtificatio vitæ veniat.* Fides enim non propterea juſtificat, quòd ipſa tàm bonum opus, tamque præclara virtus ſit, ſed quia in promiſſione Evangelii meritum Chriſti apprehendit & amplectitur. Illud enim per fidem nobis applicari debet, ſi eo ipſo merito juſtificari velimus. Itaque juſtitia illa, quæ coram Deo fidei, aut credentibus, ex mera gratia imputatur, eſt obedientia, paſſio & reſurrectio Chriſti (k), quibus ille lègi noſtra cauſa ſatisfecit, & peccata noſtra expiavit. Cùm enim Chriſtus non tantum homo, verùm Deus & homo ſit, in una perſona [685
indiviſa, tam non fuit legi ſubjectus, quam non fuit paſſioni & morti (ratione ſuæ perſonæ) obnoxius, quia DOMINUS legis erat. Eam ob cauſam ipſius obedientia (non ea tantùm, qua Patri paruit in tota ſua paſſione & morte, verùm etiam, qua noſtra cauſa ſponte ſeſe

(g) *Rom. III. 28.* (h) *Rom. IV. 5.* (i) *Rom. V. 18. 19.*
(k) Sine reſurrectione enim nullus paſſioni conſtaret valor.

ſeſe legi ſubjecit eamque obedientia illa ſua implevit) nobis ad juſtitiam imputatur, ita, ut Deus propter totam obedientiam (quam Chriſtus agendo & patiendo, in vita & morte ſua, noſtrâ causâ Patri ſuo cœleſti præſtitit) peccata nobis remittat, pro nobis & juſtis nos reputet, & ſalute æterna donet. Hæc juſtitia per Evangelium & in Sacramentis à Spiritu ſancto nobis offertur, & per fidem applicatur atque apprehenditur, unde credentes habent reconciliationem cum Deo, remiſſionem peccatorum, Dei favorem, adoptionem filiorum & hæreditatem vitæ æternæ.

Vocabulum igitur Juſtificationis in hoc negotio ſignificat, *juſtum pronunciare*, à peccatis & æternis peccatorum ſuppliciis abſolvere, propter juſtitiam Chriſti, quæ à Deo fidei imputatur (*l*). Et ſanè hic vocabuli illius uſus tam in Veteri, quàm in Novo Teſtamento admodum frequens eſt. Salomon (*m*) inquit: *Qui juſtificat impium, & qui condemnat juſtum, abominabilis eſt uterque apud Deum.* Eſaias (*n*) *væ* denunciat *illis, qui juſtificant impium propter munera, & juſtitiam juſti auferunt ab eo.* Paulus (*o*) ait: *Quis accuſabit electos Dei, Deus eſt, qui juſtificat,* hoc eſt, qui à peccatis abſolvit.

Cùm autem interdum vocabulum REGENERATIONIS pro vocabulo JUSTIFICATIONIS uſurpetur, neceſſe eſt, ut illud dextrè & propriè explicetur, ne renovatio, quæ juſtificationem ſequitur, cum juſtificatione fidei confundatur, ſed hæc rectè à ſe invicem diſcernantur.

686] Vocabulum enim *regenerationis* interdum in eo ſenſu accipitur, ut ſimul & remiſſionem peccatorum (quæ duntaxat propter Chriſtum contingit) & ſubſequentem

(*l*) *Phil. III. 9.* (*m*) *Prov. XVII. 15.*
(*n*) *Eſ. V. 23.* (*o*) *Rom. VIII. 33.*

tem renovationem complectatur, quam Spiritus ſanctus in illis, qui per fidem juſtificati ſunt, operatur. Quandoque etiam ſolam remiſſionem peccatorum, & adoptionem in filios Dei ſignificat. Et in hoc poſteriore uſu ſæpè multumque id vocabulum in Apologia Confeſſionis ponitur. Verbi gratia, cùm dicitur: *Juſtificatio eſt regeneratio*(p). Sed & Paulus (q) hæc vocabula cum discrimine ponit, cùm dicit: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus ſancti.* Quin etiam Vivificationis vocabulum interdum ita accipitur, ut remiſſionem peccatorum notet. Cùm enim homo per fidem (quam quidem ſolus Spiritus ſanctus operatur) juſtificatur, idipſum reverà eſt quædam regeneratio, quia ex filio iræ fit filius Dei, & hoc modo è morte in vitam transfertur, ſicut ſcriptum eſt: *Cùm eſſemus mortui in peccatis, convivificavit nos in Chriſto* (r). Et alibi (s): *Juſtus fide ſua vivet.* Et in hac poſteriore ſignificatione Apologia vocabulo regenerationis frequenter uti ſolet.

Deinde etiam regeneratio ſæpè pro ſanctificatione & renovatione (quæ fidei juſtificationem ſequitur) uſurpatur. In qua ſignificatione D. Lutherus hac voce, tum in libro de Eccleſia & Conciliis, tum alibi etiam multùm uſus eſt.

Quando autem docemus, quòd per operationem Spiritus ſancti regeneremur & juſtificemur, non ita accipiendum eſt, quòd juſtificatis & renatis nulla prorſus injuſtitia (poſt regenerationem) ſubſtantiæ ipſorum & converſationi adhæreat, ſed, quòd Chriſtus perfectiſſima obedientia ſua omnia ipſorum peccata tegat, quæ quidem in ipſa naturâ (in hâc vitâ) adhuc infixa hærent. Nihilominus tamen per fidem, propter obedientiam Chri-

(p) p. 117. 137. (q) Tit. *III.* 5.
(r) *Eph. II.* 5. (s) *Rom. I.* 17. *Hab. II.* 4.

Christi (quam Christus inde à nativitate sua usque ad 687] ignominiosissimam crucis mortem pro nobis Patri suo præstitit) boni & justi pronunciantur & reputantur, etiamsi ratione corruptæ naturæ suæ adhùc sint, maneantque peccatores, dum mortale hoc corpus circumferunt. Sed neque hoc sentimus, quòd liceat nobis absque pœnitentiâ & vitæ emendatione peccatis frenos laxare in iisque perseverare & subinde pergere.

Oportet enim præcedere veram & non simulatam contritionem. Et qui mera gratia (ut diximus) propter unicum Mediatorem Christum, tantùm per fidem sine omnibus operibus & meritis coram Deo justi sunt, hoc est, in gratiam Dei recipiuntur, his etiam Spiritus sanctus datur, qui eos renovat atque sanctificat, in ipsis dilectionem erga Deum & proximum operatur. Cùm autem inchoata illa renovatio in hâc vitâ sit imperfecta, & peccatum adhùc in carne, etiam in renatis, habitet, justitia fidei coram Deo in gratuita & benignissima imputatione justitiæ Christi (absque ulla nostrorum operum additione) consistit, quod, videlicet, peccata nobis remissa & tecta sint, neque nobis imputentur (*t*).

Sed & hoc diligentissime observandum est, si modo articulum de justificatione sincerum retinere velimus, ne ea, quæ fidem præcedunt, & quæ eam sequuntur, articulo huic, tanquam ad justificationem necessaria & ad eam pertinentia, admisceantur aut inferantur. Non enim unum idemque est de conversione hominis & de justificatione ejus agere.

Non omnia illa, quæ ad veram conversionem requiruntur, etiam ad justificationem pertinent. Ad justificationem enim tantum hæc requiruntur atque necessaria sunt: Gratia Dei, meritum Christi, & fides, quæ hæc

(*t*) *Rom. IV. 6.*

hæc ipſa Dei beneficia in promiſſione Evangelii amplectitur, qua ratione nobis Chriſti juſtitia imputatur, unde remiſſionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, adoptionem in filios Dei & hæreditatem vitæ æternæ conſequimur. [688

Quare vera & ſalvans fides in iis non eſt, qui contritione carent & propoſitum in peccatis pergendi & perſeverandi habent. Vera enim contritio præcedit, & fides juſtificans in iis eſt, qui verè, non ficte, pœnitentiam agunt.

Et charitas fructus eſt, qui veram fidem certiſſimè & neceſſariò ſequitur. Qui enim non diligit, de eo rectè judicari poteſt, quòd non ſit juſtificatus, ſed quod adhuc in morte detineatur, aut rurſus juſtitiam fidei amiſerit, ut Johannes (*u*) teſtatur. Et quando D. Paulus affirmat (*x*), *fide nos juſtificari, ſine operibus*, hoc ipſo docet, neque præcedentem contritionem, neque ſequentia bona opera ad articulum aut negotium juſtitiæ fidei pertinere. Bona enim opera non præcedunt juſtificationem, ſed eam demum ſequuntur. Et oportet perſonam primùm eſſe juſtam, antequam bona opera facere queat.

Similiter & renovatio ſeu ſanctificatio, quamvis & ipſa ſit beneficium Mediatoris Chriſti & opus Spiritus ſancti, non tamen ad articulum aut negotium juſtificationis coram Deo pertinet, ſed eam ſequitur. Quia propter carnis noſtræ corruptionem in hâc vitâ imperfecta eſt & nondum omnibus numeris abſoluta. De hâc re eruditè ac piè D. Lutherus in præclaro illo ſuo & copioſo ſuper Epiſtolam ad Galatas commentario (*y*) ad

(*u*) *1 Joh. III. 14.* (*x*) *Rom. III. 28.*
(*y*) T. 4. Op. Jen. f. 46.

ad hunc modum docet: *Concedimus, de charitate & bonis operibus etiam docendum eſſe, ſed ſuo tempore & loco, quando ſcilicet quæſtio eſt de bonis operibus extra hunc articulum de juſtificatione. Hic autem ſtatus cauſæ & caput eſt, de quo agitur, ut ſcilicet quæratur, non, an bona opera ſint facienda, & charitas exercenda ſit, ſed quâ re juſtificemur & vitam*
689] *æternam conſequamur. Hic reſpondemus cum Paulo: Sola fide in Chriſtum nos pronunciari juſtos, non operibus legis aut charitate. Non quòd opera aut charitatem rejiciamus, ut adverſarii nos falsò accuſant, ſed quòd à ſtatu cauſæ in alienum negotium, quod ad hanc quæſtionem prorſus non pertinet, abſtrahi nos & implicari nolumus, id quod tamen Satanas maximoperè molitur & quærit. Itaque, cùm jam verſemur in loco communi & articulo de Juſtificatione, rejicimus & damnamus opera. Is enim locus nequaquam patitur aut admittit diſputationem de bonis operibus. Abſcindimus igitur hoc propoſito ſimpliciter omnes leges, & omnia opera legis.* Hactenus Lutherus.

Quare ut perturbatæ mentes certam firmamque conſolationem habeant, & merito Chriſti atque gratiæ divinæ debitus honor tribuatur, docet nos ſcriptura, juſtitiam fidei coram Deo tantummodò conſiſtere in ſolâ clementi & quidem gratuitâ reconciliatione ſeu remiſſione peccatorum, quæ ex merâ gratiâ, propter ſolum Chriſti Mediatoris meritum nobis donatur, & per ſolam fidem in promiſſione Evangelii apprehenditur. Ad eundem modum etiam fides illa in juſtificatione coram Deo, neque contritione, neque dilectione aliisve virtutibus, ſed ſolo Chriſto confidit, & in Chriſto, ipſius perfectiſſima obedientia (qua pro nobis legem implevit) nititur, quæ obedientia credentibus ad juſtitiam imputatur.

Et quidem neque contritio, neque dilectio, neque

ulla

ulla alia virtus, ſed ſola fides eſt illud unicum medium
& inſtrumentum, quo gratiam Dei, meritum Chriſti,
& remiſſionem peccatorum (quæ bona nobis in pro-
miſſione Evangelii offeruntur) apprehendere & acci-
pere poſſumus.

Rectè etiam dicitur, quòd credentes, qui per fidem
in Chriſtum juſtificati ſunt, in hâc vitâ primùm qui-
dem imputatam fidei juſtitiam, deinde vero et- [690
iam inchoatam juſtitiam novæ obedientiæ ſeu bonorum
operum habeant. Sed hæc duo non inter ſe permi-
ſcenda aut ſimul in articulum de juſtificatione fidei co-
ram Deo ingerenda ſunt. Cùm enim inchoata illa ju-
ſtitia ſeu renovatio in nobis, propter carnem, in hac
vita imperfecta ſit & impura, ejus juſtitiæ ratione per-
ſona coram Dei judicio conſiſtere non poteſt. Sola
autem juſtitia obedientiæ, paſſionis & mortis Chriſti,
(quæ fidei imputatur) coram judicio Dei ſtare poteſt,
ita quidem, ut tantùm propter hanc obedientiam per-
ſona (etiam poſtquam renovata eſt & multa bona ope-
ra habet, atque jam honeſtè & innocenter vivit) Deo
placeat, & accepta, in filium Dei adoptata, atque hæ-
res vitæ æternæ ſcripta ſit.

Huc referendum eſt, quod Paulus (z) ſcribit, Abra-
hamum coram Deo juſtificatum eſſe, ſolâ fide propter
Mediatorem, ſine operibus, idque non tantùm, cùm
primò ab idololatria converſus nulla bona opera habe-
ret, ſed etiam, cùm poſteà per Spiritum ſanctum re-
novatus multis præclaris bonis operibus ornatus eſſet.
Et movet Paulus quæſtionem hanc, in quanam re Abra-
hami juſtitia coram Deo (propter quam Deum clemen-
tem habuerit, ipſique placuerit, & acceptus ac hæres
regni Dei fuerit) poſita & conſtituta fuerit?

(z) *Rom. IV. 3. 13. Gen XV. 6. Hebr. XI. 8. ſeqq.*

Respondet autem (a): *Ei, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. Sicut & David dicit, beatitudinem hominis (esse) cui Deus acceptam fert justitiam sine operibus.* Quare, etsi conversi & in Christum credentes habent inchoatam in se renovationem, sanctificationem, dilectionem, virtutes & bona opera, tamen hæc omnia nequaquam possunt aut debent immisceri articulo justificationis coram Deo, ut Redemtori Christo honor il-
691] libatus maneat, &, cùm nostra nova obedientia imperfecta & impura sit, perturbatæ conscientiæ certâ & firmâ consolatione sese sustentare valeant.

Et hoc ipsum vult D. Paulus, quando in hoc articulo particulas exclusivas, quibus ex articulo justitiæ fidei, opera excluduntur, ut sunt hæ (absque operibus, sine lege, sine merito, non nisi ex gratia, gratis, non ex operibus) tanta diligentiâ, tantoque zelo urget. Hæ autem exclusivæ omnes hisce verbis comprehenduntur, cum docemus: *Sola fide coram Deo justificamur & salvamur.* Hoc enim modo opera nostra excluduntur, non quidem eâ ratione, quasi vera fides possit existere sine contritione, aut, quasi bona opera non necessario fidem veram (tanquam certissimi fructus) sequantur, aut, quasi credentes in Christum non debeant benè operari. Sed ab articulo Justificationis coram Deo bona opera excluduntur, ne negotio justificationis peccatoris coram Deo, quasi ad eam rem necessaria, pertinentia & requisita inserantur & admisceantur. Et hæc est vera particularum exclusivarum in articulo justificationis sententia, quæ diligenter & sedulò in hoc articulo retinenda atque urgenda est, propter rationes, quas statim subjiciemus.

I. Pri-

(a) *Rom. IV. 5. 6.*

I. Primùm, ut per illas particulas omnia opera propria, merita, dignitas, gloria & fiducia omnium operum noſtrorum in articulo juſtificationis penitùs excludantur, ita quidem, ut opera noſtra, neque cauſæ, neque meriti ullius, in juſtificatione, ad quæ Deus in hoc negotio reſpiciat, aut quibus nos fidere poſſimus aut debeamus, vel ex toto, vel dimidiâ aut minimâ ex parte rationem habeant.

II. Deinde ut hoc officium & hæc proprietas fidei ſolius ſit maneatque, quòd videlicet ſola fides & nulla prorſus alia res ſit illud medium & inſtrumentum, quo Dei gratia & meritum Chriſti, in promiſſione [692] Evangelii apprehendatur, accipiatur, nobisque applicetur, & ut ab hoc applicationis officio atque proprietate charitas omnesque aliæ virtutes aut opera penitus excludantur.

III. Denique has formulas teneamus, ut neque renovatio, neque ſanctificatio, virtutes aut bona opera, tanquam forma, aut pars, aut cauſa juſtificationis, aut ſub qualicunque prætextu, titulo aut nomine, articulo juſtificationis, tanquam ad eam rem neceſſaria aut pertinentia immiſceantur, ſed ut fidei juſtitia tantummodo in remiſſione peccatorum (ex mera gratia, propter ſolum Chriſti meritum) conſiſtat, quæ bona in promiſſione Evangelii nobis offerantur, & ſola fide recipiantur, apprehendantur nobisque applicentur.

Eodem modo etiam conſervandus eſt ordo inter fidem & bona opera, inter juſtificationem & renovationem, ſeu ſanctificationem.

Bona enim opera non præcedunt fidem, & ſanctificatio non præcedit juſtificationem. Sed primùm in converſione per Spiritum ſanctum fides ex auditu Evangelii in nobis accenditur. Illa vero apprehendit gra-

tiam Dei in Chriſto, qua perſona juſtificatur. Cùm vero perſona jam eſt juſtificata, tum etiam per Spiritum ſanctum renovatur & ſanctificatur, ex eâ vero renovatione & ſanctificatione deinceps fructus, hoc eſt, bona opera ſequuntur. Et hæc non ita divelluntur, quaſi vera fides aliquando & aliquandiu ſtare poſſit cum malo propoſito, ſed ordine cauſarum & effectuum, antecedentium & conſequentium, ita diſtribuuntur. Manet enim, quod Lutherus (*b*) rectè dicit: *benè conveniunt & ſunt connexa inſeparabiliter fides & opera, ſed ſola fides eſt, quæ apprehendit benedictionem ſine operibus, & tamen nunquam eſt ſola.* De quâ re ſupra ſatis eſt dictum.

693] Ac multæ ſanè diſputationes hâc verâ & ſolidâ diſtinctione utiliter & dextrè explicari poſſunt, quam etiam Apologia (*c*), cum agit de dicto (Jacobi 2.) affert. Quando enim de fide agitur, quomodo videlicet ea juſtificat, hæc eſt eâ de re D. Pauli doctrina, quod ſola fides ſine operibus juſtificet, quatenus nobis Chriſti meritum, ut diximus, applicat & communicat. Quando vero quæritur, quâ in re & quonam indicio homo Chriſtianus, vel in ſeipſo, vel in aliis hominibus, veram & vivam fidem, item ſimulatam & mortuam fidem agnoſcere & diſcernere poſſit, (cum multi torpentes & ſecuri Chriſtiani ſibi opinionem quandam loco fidei imaginentur, cùm tamen veram fidem non habeant,) de hâc re Apologia ſic reſpondet: Jacobus eam vocat mortuam fidem, quam non omnis generis bona opera & fructus Spiritus ſequuntur. Et in hanc ſententiam etiam latina Apologia loquitur. Jacobus rectè negat, nos tali fide juſtificari, quæ eſt ſine operibus, hoc eſt, quæ eſt mortua. Jaco-

(*b*) T. 4. Op. Jen. Lat. f. 89. T. 2. Comm. in Gen. XXII. f. 57.
(*c*) p. 107.

Jacobus autem (ut Apologia docet) agit de eorum operibus, qui per Chriſtum jam ſunt juſtificati, cum Deo reconciliati, & per Chriſtum remiſſionem peccatorum ſunt conſecuti. Cùm verò quæritur, unde fides hoc habeat, & quid requiratur, ut juſtificet & ſalvet, tum falſum erit, ſi quis dicat, fidem non poſſe juſtificare ſine operibus, vel, fidem, quatenus charitatem, qua formetur, conjunctam habet, juſtificare, vel, fidei, ut juſtificet, neceſſariam eſſe præſentiam bonorum operum, aut ad juſtificationem, vel in articulo juſtificationis eſſe neceſſariam præſentiam bonorum operum, vel, bona opera eſſe cauſam ſine qua non, quæ per particulas excluſivas ex articulo juſtificationis non excludantur. Fides enim tantum eam ob cauſam juſtificat, & inde vim illam habet, quòd gratiam Dei & meritum Chriſti in promiſſione Evangelii (tan- [694
quam medium & inſtrumentum) apprehendit & amplectitur.

Et hæc quidem, pro ratione compendiariæ explicationis articuli de juſtificatione, ſufficiant, qui articulus in ſcriptis ſupra nominatis copioſius tractatur. Ex his autem, quæ jam dicta ſunt, facile intelligi poteſt, non modo ſupra commemoratos errores, verum etiam ea falſa dogmata, quæ jam recitabimus, redarguenda, repudianda & rejicienda eſſe.

I. Quòd dilectio noſtra, ſeu bona opera, ſint meritum vel cauſa noſtræ coram Deo juſtificationis, aut ex toto, aut ſaltem ex aliqua parte.

II. Quòd homo bonis operibus ſuis ſe præparare debeat, ut dignus fiat applicatione & communicatione meritorum Chriſti.

III. Formalem noſtram juſtitiam coram Deo eſſe inhærentem noſtram novitatem ſeu charitatem.

IV. Quòd juſtitia fidei coram Deo duabus partibus conſtet, remiſſione peccatorum, & renovatione ſeu ſanctificatione.

V. Fidem juſtificare tantum initialiter vel partialiter vel principaliter, & novitatem vel charitatem noſtram juſtificare etiam coram Deo, vel completive, vel minùs principaliter.

VI. Credentes coram Deo juſtificari, vel coram Deo juſtos eſſe, ſimul & imputatione & inchoatione, vel, partim imputatione juſtitiæ Chriſti, partim inchoatione novæ obedientiæ.

VII. Applicationem promiſſionis gratiæ fieri & fide cordis & confeſſione oris & reliquis virtutibus.

Sed & hic error rejiciendus eſt, cum docetur: hominem alio modo, ſeu per aliquid aliud SALVARI, quam per id, quo coram DEO JUSTIFICATUR, ita ut ſine operibus per ſolam quidem fidem coram Deo
695] juſtificemur, ſed tamen absque operibus ſalutem æternam conſequi impoſſibile ſit.

Hoc ideo falſum eſt, quia è diametro pugnat cùm dicto Pauli (d): *Beatitudo hominis eſt, cui Deus juſtitiam imputat ſine operibus.* Et hoc eſt fundamentum Paulinæ diſputationis, quòd eodem prorſus modo, & juſtitiam, & ſalutem conſequamur. Imo, quod eo ipſo, cùm fide juſtificamur, ſimul etiam adoptionem in filios Dei & hæreditatem vitæ æternæ atque ſalutem adipiſcamur. Eamque ob cauſam Paulus particulas illas excluſivas, id eſt, ejusmodi voces, quibus opera & propria merita prorſus excluduntur, videlicet (ex gratia, ſine operibus, & ſimiles) non minus conſtanter & graviter in articulo SALUTIS, quam in articulo JUSTIFICATIONIS noſtræ urget.

Præterea

(d) *Rom. IV. 6.*

Præterea etiam diſputatio illa de inhabitatione eſſentialis juſtitiæ Dei in nobis recte declaranda eſt. Etſi enim Deus Pater, Filius & Spiritus ſanctus, (qui eſt æterna & eſſentialis juſtitia) per fidem in electis, qui per Chriſtum juſtificati & cum Deo reconciliati ſunt, habitat, (omnes enim vere pii ſunt templa Dei Patris, Filii, & Spiritus ſancti, à quo etiam ad rectè agendum impelluntur,) tamen hæc inhabitatio Dei non eſt juſtitia illa fidei, de qua Paulus agit, eamque juſtitiam Dei appellat, propter quam coram Deo juſti pronunciamur, ſed inhabitatio Dei ſequitur antecedentem fidei juſtitiam, quæ nihil aliud eſt, quam remiſſio peccatorum, gratuita acceptatio peccatoris, propter ſolam obedientiam & meritum perfectiſſimum unius Chriſti.

Cùm igitur in Eccleſiis noſtris apud Theologos Auguſtanæ Confeſſionis extra controverſiam poſitum ſit, totam juſtitiam noſtram extra nos & extra omnium hominum merita, opera, virtutes atque dignitatem quærendam, eamque in ſolo Domino noſtro Jeſu Chriſto conſiſtere, dextre conſiderandum eſt, qua ratione [696 Chriſtus, in negotio juſtificationis, noſtra juſtitia dicatur. Nempè, quod juſtitia noſtra neque in divina neque in humana natura, ſed in tota ipſius perſona conſiſtat, quippe qui ut DEUS & homo IN SOLA SUA, TOTA & PERFECTISSIMA OBEDIENTIA eſt noſtra JUSTITIA.

Etiamſi enim Chriſtus de Spiritu ſancto quidem ſine peccato conceptus & natus eſſet, & in ſola humanitate ſua omnem juſtitiam impleviſſet, nec tamen verus & æternus Deus fuiſſet, talis tamen ipſius humanæ naturæ obedientia & paſſio nobis ad juſtitiam imputari non poſſet. Et viciſſim, ſi Filius Dei non homo factus

factus eſſet, non poſſet ſola divina natura noſtra eſſe juſtitia. Quare credimus, docemus, & confitemur, quod tota TOTIUS perſonæ Chriſti OBEDIENTIA, quam ille Patri usque ad ignominioſiſſimam crucis mortem, noſtra cauſa, præſtitit, nobis ad juſtitiam imputetur. Humana enim natura ſola, ſine divinitate, æterno, omnipotenti Deo, neque obedientia, neque paſſione, pro TOTIUS MUNDI peccatis ſatisfacere valuiſſet. Divinitas vero ſola, ſine humanitate inter Deum & nos Mediatoris partes implere non potuiſſet.

Cùm autem, ut ſupra commemoratum eſt, obedientia illa Chriſti non ſit unius duntaxat naturæ, ſed totius perſonæ, ideo ea eſt perfectiſſima pro humano genere ſatisfactio & expiatio, qua æternæ & immutabili juſtitiæ divinæ (quæ in lege revelata eſt) ſatis eſt factum. Ea obedientia eſt illa noſtra juſtitia, quæ coram Deo valet, & in Evangelio revelata ſeu monſtrata nobis eſt, quâ fides noſtra coram Deo nititur, quam juſtitiam Deus fidei imputat, ut ſcriptum eſt (*f*): *Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi,*
697] *ita per unius obedientiam juſti conſtituentur multi.* Et Johannes inquit (*e*): *Sanguis JESU Chriſti Filii Dei, emundat nos ab omni peccato.* Item (*g*): *Juſtus fide ſua vivet.*

Hac ratione nobis neque divina neque humana Chriſti natura (per ſe) ad juſtitiam imputatur, ſed ſola obedientia illius perſonæ, quæ ſimul Deus eſt & homo. Et hoc modo fides noſtra reſpicit in perſonam Chriſti, quatenus illa pro nobis legi ſeſe ſubjecit, peccata noſtra pertulit, & cùm ad Patrem ſuum iret, ſolidam, abſolutam

(*e*) *Rom. V. 19.* (*f*) 1 *Joh. I. 7.*
(*g*) *Rom. I. 17. Hab. II. 4.*

ſolutam & perfectiſſimam obedientiam (jam inde à nativitate ſua ſanctiſſima, usque ad mortem) Patri ſuo cœleſti pro nobis miſerrimis peccatoribus præſtitit. Qua ſua obedientia omnem noſtram inobedientiam (quæ in noſtra natura & hujus cogitationibus, verbis & operibus hæret) texit, ut ea nobis ad damnationem non imputetur, ſed ex mera gratia, proter ſolum Chriſtum, condonetur atque remittatur.

Rejicimus igitur atque unanimi conſenſu damnamus, præter ſupra commemoratos errores, etiam ſequentes & omnes alios hiſce ſimiles, quippe qui verbo Dei, Propheticæ & Apoſtolicæ doctrinæ, & piæ noſtræ religioni repugnant.

I. Quòd Chriſtus ſit juſtitia noſtra coram Deo, tantum ſecundum divinam naturam.

II. Quòd Chriſtus noſtra ſit juſtitia duntaxat ſecundum humanam naturam.

III. Quod in Prophetarum & Apoſtolorum dictis (ubi de juſtitia fidei agitur) vocabula (JUSTIFICARE, & JUSTIFICARI) non ſignificent à peccatis abſolvere, & remiſſionem peccatorum conſequi, ſed propter infuſam (per Spiritum ſanctum) charitatem, virtutes & opera, quæ inde promanant, reipſa & revera juſtos effici.

IV. Quòd fides non reſpiciat tantum obedientiam Chriſti, ſed divinam ipſius naturam, quatenus videlicet ea in nobis habitet & operetur, & quòd per [698 hanc inhabitationem, noſtra coram DEO peccata tegantur.

V. Quòd fides ſit talis in obedientiam Chriſti fiducia, quæ exiſtere & manere poſſit in ejusmodi homine, qui non verè pœnitentiam habeat, & qui charitate ſit vacuus, & in peccatis contra conſcientiam perſeveret.

VI. Quòd

VI. Quòd non Deus ipſe, ſed dona Dei duntaxat in credentibus habitent.

Hos errores hiſque ſimiles omnes unanimiter rejicimus, quia verbo Dei clariſſimo repugnant. Et per Dei gratiam conſtantes perſeveramus in doctrina ſincera de juſtificatione fidei coram Deo, ut ea in Auguſtana Confeſſione ejusque Apologia perſpicue propoſita explicata, & verbo Dei munita eſt.

Quòd præterea ad copioſiorem hujus ardui & præcipui articuli juſtificationis coram DEO (in quo noſtra ſalus vertitur) explicationem requiritur, de eo præclarum D. Lutheri commentarium in Epiſtolam Pauli ad Galatas ab unoquoque conſuli & diligenter legi monemus, ad quem brevitatis ſtudio hoc loco nos referimus.

IV.
DE BONIS OPERIBUS.

DISSIDIUM porro ortum eſt inter quosdam Theologos Auguſtanæ Confeſſionis de bonis operibus. Alii (a) enim has propoſitiones uſurparunt: *Bona opera ſunt neceſſaria ad ſalutem, impoſſibile eſt ſine bonis operibus ſalvari, nemo unquam ſine bonis operibus eſt ſalvatus,* quandoquidem à verè credentibus bona opera, ut fructus fidei requirantur, & fides ſine charitate mortua ſit, etiamſi charitas non ſit cauſa noſtræ ſalutis.

699] Alii verò hoc dogma impugnarunt, atque docuerunt, quod bona opera neceſſaria quidem ſint, ſed non ad ſalutem, verùm propter alias cauſas. Et affirmarunt paulò ante recitatas propoſitiones in Eccleſia Dei non eſſe ferendas, propterea quod formæ ſanorum verborum & piæ doctrinæ non ſint conformes, & quod Papi-

(a) Philippiſtæ, Majoriſtæ,

Papiſtæ cùm antea ſemper, tùm verò inprimis noſtro ſeculo eas propoſitiones oppoſuerint piæ noſtræ doctrinæ, qua aſſerimus, ſola fide nos juſtificari & ſalvari. Itaque eas rejiciendas judicarunt, ne meritum Chriſti Servatoris noſtri extenuetur, & ut promiſſio de ſalute noſtra credentibus certa ſit, & firma maneat.

In hoc diſſidio quidam pauci (e) hanc propoſitionem (quæ & ipſa controverſiæ occaſionem dedit) attulerunt: *Bona opera ad ſalutem eſſe pernicioſa.* Sed & à quibusdam diſputatum fuit, quòd bona opera non neceſſaria, ſed libera & ſpontanea ſint, propterea quòd non metu & comminationibus Legis extorqueantur, ſed ſpiritu ſpontaneo, & alacri mente fieri debeant. Alii verò aſſeruerunt, bona opera eſſe neceſſaria.

Hæc poſterior controverſia initiò tantum ex æquivocatione vocabulorum (*neceſſitatis & libertatis*) occaſionem ſumſit: quòd vocabulum neceſſitatis non tantum immutabilem & æternum ordinem divinum (quo omnes homines ad obediendum Deo debitores ſunt, & adſtricti) verùm etiam interdum coactionem, qua lex homines ad bona opera ſeverè urget, deſignet.

Progreſſu autem temporis non jam de verbis ampliùs diſputatum, ſed de rebus ipſis magna vehementia fuit diſceptatum. Et à quibusdam acritèr pugnatum eſt, novam obedientiam in renatis, quam ſuprà commemoratus ordo divinus requirit, non eſſe neceſſariam.

Ut autem & hoc diſſidium juxta verbi Dei [700] analogiam piè declaretur, & per Dei gratiam prorſus componatur, doctrinam, fidem & confeſſionem noſtram de hoc negotio recitabimus.

PRIMO,

(e) Nic. Amsdorfius, Antinomi,

PRIMO, in hoc articulo nulla est inter nostros dissensio, de his propositionibus, quod videlicet Dei voluntas & ordinatio sit atque mandatum, ut credentes in bonis operibus ambulent, quòd ea non sint verè bona opera, quæ quisque bona intentione ipsemet excogitat, aut quæ secundùm humanas traditiones fiunt, sed ea, quæ Deus ipse in verbo suo præscripsit atque præcepit. Quòd verè bona opera non propriis naturalibus viribus, sed tùm demum fiant, cum persona per fidem cum Deo est reconciliata, & per Spiritum sanctum renovata, & *in Christo Jesu* (ut Paulus (*f*) loquitur) denuò *ad bona opera creata est.*

Sed & hoc extra controversiam est, quomodo, & qua de causa, bona credentium opera (licet in hac carne nostra impura & imperfecta) Deo placent & accepta sint, videlicet propter Dominum nostrum Jesum Christum, per fidem, propterea quòd persona DEO accepta est. Etsi enim opera illa, quæ ad conservandam externam disciplinam faciunt, (qualia etiam ab infidelibus & non ad Deum conversis hominibus fiunt, & quidem requiruntur) suam coram mundo dignitatem & laudem habent, & temporalibus quibusdam præmiis in hoc mundo à Deo ornantur, attamen, cùm non ex verâ fide proficiscantur, revera coram Deo sunt peccata, hoc est, peccatis contaminata, & à DEO pro peccatis & immunditia reputantur, propter naturæ humanæ corruptionem, & quia persona cum Deo non est reconciliata. *Mala* enim *arbor non potest bonos fructus ferre* (*g*). Et in ea, quæ ad Romanos scripta est, legitur (*h*): *Quicquid non ex fide est, peccatum est.* Necesse est enim, ut persona Deo antea placeat, idque propter solum

(*f*) *Eph. II. 10.* (*g*) *Matth. VII. 18.*
(*h*) *Rom. XIV. 23.*

lum Chriſtum, ſi modò perſonæ illius opera Deo [701 placere & accepta eſſe debent.

Quare eorum operum, quæ revera bona ſunt & Deo placent, quæ etiam Dominus, tùm in hoc, tum in futuro ſeculo vult remunerari, mater & fons eſt IPSA FIDES, unde & veri fructus fidei, ſicut & fructus Spiritus à D. Paulo (i) appellantur. *Fides* enim (quemadmodum D. Lutherus in præfatione Epiſtolæ Pauli ad Romanos ſcribit) *eſt divinum quoddam opus in nobis, quòd nos immutat, ex Deo regenerat, veterem Adamum mortificat, & ex nobis plane alios homines (in corde, animo, & omnibus viribus noſtris) facit & Spiritum ſanctum nobis confert. Et eſt fides illa quiddam vivum, efficax, potens, ita ut fieri non poſſit, quin ſemper bona operetur. Neque fides quærit demùm, an bona opera ſint facienda, ſed priusquam de ea re inquiratur, jam multa bona opera effecit, & ſemper in agendo eſt occupata. Qui verò non ad hunc modum bene operatur, is homo verâ fide caret, & ubi ſit fides, ubi bona opera, quaſi cæcus palpando quæritat, neque tamen, quid fides, aut bona opera ſint, novit, interim tamen multa ineptè de fide & bonis operibus garrit & nugatur. Fides juſtificans eſt viva & ſolida fiducia in gratiam ſeu clementiam DEI, adeo certa, ut homo millies mortem oppetere, quàm eam fiduciam ſibi eripi pateretur. Et hæc fiducia atque agnitio divinæ gratiæ & clementiæ lætos, animoſos, alacres efficit, cùm erga Deum, tum erga omnes creaturas, quam lætitiam & alacritatem Spiritus ſanctus excitat per fidem. Inde homo ſine ullâ coactione promtus & alacris redditur, ut omnibus benefaciat, omnibus inſerviat, omnia toleret; idque in honorem & laudem Dei pro ea gratia, qua Dominus eum eſt proſecutus. Itaque impoſſibile eſt, bona opera à fide verâ ſeparare, quemadmodum calor urens & lux ab igne ſeparari non poteſt.* Quia

(i) *Gal. V. 22.*

702] Quia verò de hâc re inter noſtros non eſt controverſia, nolumus eſſe nunc prolixiores, ſed tantum de iis rebus, quæ in controverſiam venerunt, quantâ fieri poteſt ſimplicitate & perſpicuitate, mentem noſtram declarabimus.

Quod igitur ad neceſſitatem aut libertatem bonorum operum attinet, negari non poteſt, quod in Auguſtana Confeſſione ejusdemque Apologia hæc verba ſæpe uſurpentur atque repetantur: *Bona opera eſſe neceſſaria*, &, *quod neceſſe ſit bona opera facere*, quia neceſſariò fidem & reconciliationem cum DEO ſequi debent, &, *quod neceſſariò ea opera, quæ Deus præcepit, à nobis ſint facienda* (*k*). Sed & ſacræ literæ vocabulis (neceſſitatis, neceſſarii, debiti, debemus, oportet, &c.) utuntur, quoties de iis rebus agunt, quas ratione mandati, ordinationis & voluntatis divinæ præſtare tenemur (*l*).

Quare propoſitiones hæ (*bona opera eſſe neceſſaria, & neceſſe eſſe, bene agere*) in commemorata pia & genuina ſententia, immerito à quibusdam reprehenduntur & rejiciuntur. Hæ enim retinendæ atque urgendæ ſunt ad redarguendam atque refutandam ſecuritatis Epicureæ opinionem, quâ multi fidem mortuam aut perſuaſionem quandam vanam, quæ ſine pœnitentiâ & bonis operibus eſt, pro verâ fide falsò habent, quaſi ſcilicet in uno eodemque corde ſimul ſtare poſſint vera fides & malum propoſitum in peccatis perſeverandi & progrediendi, quod tamen prorſus eſt impoſſibile, aut quaſi aliquis veram fidem, juſtitiam & ſalutem habere ac retinere valeat, etiamſi arbor putrida & infrugifera ſit maneatque, neque ullos bonos fructus ferat, imò, quamvis in peccatis contra conſcientiam perſeveret,

(*k*) *Rom. XIII. 5. 1 Cor. IX. 16. Act. V. 29.*
(*l*) *Joh. XV. 12. 1 Joh. IV. 21.*

ret, aut rurſus deſtinatâ malitiâ in ſcelera priora relabatur. Hæc falſa & impia ſunt. Interim tamen de hoc etiam diſcrimine commonefactio obſervanda eſt, [703 quod per vocabulum neceſſitatis intelligenda ſit neceſſitas ORDINIS, mandati, & voluntatis CHRISTI, ac debiti noſtri, non autem neceſſitas coactionis. Vult enim mandatum Dei, ut creatura ſuo Creatori obediat. In aliis enim quibusdam ſcripturæ locis *(m)* vocabula (*ex neceſſitate*) de iis rebus accipiuntur, quæ homini præter voluntatem ejus, coactione quadam aut aliàs extorquentur, ut externè, & quidem in ſpeciem, ſed tamen contra ſuam voluntatem aliquid faciat. Talia enim hypocritica opera Deus non probat, ſed vult, ut populus Novi Teſtamenti ſit *populus ſpontaneus* (*n*), & ut *ſpontanea ſacrificia offerat* (*o*), atque obedientiam *non invitus aut coactus*, ſed ex animo præſtet. *Hilarem* enim *datorem diligit Dominus* (*p*). In hanc ſententiam rectè dicitur atque docetur, quòd verè bona opera ſponte, libero ſpiritu ab iis, quos filius Dei liberavit, fieri debeant, quemadmodum etiam diſputatio illa de libertate bonorum operum, præcipuè ad hanc ſententiam confirmandam à quibusdam agitata eſt.

Hic autem etiam diſcrimen hoc obſervandum eſt, de quo Paulus (*q*) loquitur: *Delector lege Dei* (promtus ſum ad benè agendum) *ſecundum interiorem hominem, ſed in carne meâ legem aliam reperio*, quæ non modo invita & ad bene operandum difficilis eſt, verùm etiam *legi mentis meæ repugnat*. Et quod ad illam rebellem & difficilem carnem noſtram attinet, eâ de re Paulus (*r*) ſic ait: *CASTI-*

(*m*) *2 Cor. IX. 7. ad Philemonem v. 14. 1. Petr. V. 2.*
(*n*) *Pſ. CX. 3.* (*o*) *Pſ. LIV. 8.* (*p*) *2 Cor. IX. 7.*
(*q*) *Rom. VII. 22. 23.* (*r*) *1 Cor. IX. 27.*

CASTIGO corpus meum, & *IN SERVITUTEM REDIGO*, &c. Et (s): *qui sunt Christi, carnem suam CRUCIFIXERUNT*, imò mortificarunt, *cum vitiis & concupiscentiis.* Contra autem opinio falsa redarguenda & rejicienda est, cùm docetur, bona opera ita esse libera homini Christiano, ut in ejus libero arbitrio positum sit, ea vel facere, vel omittere, aut,
704] licet contra legem Dei peccetur, nihilominus tamen fidem, Dei gratiam atque favorem retinere posse.

Deinde, cùm docetur: bona opera necessaria esse, etiam hoc explicandum est, quare, quibusque de caussis ea sint necessaria, quæ caussæ in Augustana Confessione ejusque Apologia recitantur.

Interim tamen diligenter in hoc negotio cavendum est, ne bona opera articulo justificationis & salutis nostræ immisceantur. Propterea merito hæ propositiones rejiciuntur, *bona opera fidelibus necessaria esse ad salutem, ita ut impossibile sit, sine bonis operibus salvari*, quia simpliciter pugnant cum doctrina de particulis exclusivis in articulo justificationis & salvationis, quibus particulis D. Paulus opera & merita nostra ab articulo justificationis & salutis nostræ penitùs exclusit, & omnia soli gratiæ atque clementiæ divinæ & Christi merito adscripsit, quemadmodum superius declaravimus. Et propositiones illæ (*de necessitate bonorum operum ad salutem*) perturbatis & afflictis conscientiis veram Evangelii consolationem eripiunt, occasionem præbent dubitationi de gratia Dei, multis modis sunt periculosæ, præsumtionem & falsam opinionem de propriâ justitiâ & fiduciam propriæ dignitatis confirmant, à Papistis acceptantur, & ab ipsorum malam causam fulciendam (contra sinceram doctrinam de sola fide salvante) adducuntur.

(s) *Gal. V. 24. Rom. VIII. 14.*

tur. Quin etiam formæ ſanorum verborum repugnant, cùm ſcriptum ſit (*t*): *Beatitudinem tantùm eſſe hominis, cui Deus imputat juſtitiam ſine operibus.* Et in Confeſſione Auguſtana articulo ſexto ſcriptum legimus (*u*): *Salvari nos ſine opere, SOLA FIDE.* Sed & D. Lutherus (*x*) has propoſitiones rejecit atque damnavit.

I. Primò quidem in falſis Apoſtolis, qui Galatas in errorem induxerant.

II. Deinde in Papiſtis, multis admodum locis.

III. Poſteà etiam in Anabaptiſtis, qui hanc [705 interpretationem adferunt, quòd fides quidem non debeat niti meritis operum, ſed tamen ea neceſſariò ad ſalutem requiri ſit confitendum.

IV. Poſtremò in quibusdam aliis, ſuis hominibus, qui hanc, ut loquuntur, gloſſam in medium adducebant: ſi maxime, dicebant, bona opera tanquam ad ſalutem neceſſaria requiramus, tamen non docemus, quòd bonis operibus ſit confitendum.

Quare & ex jam commemoratis cauſis in Eccleſiis noſtris merito hoc ratum, certum & fixum eſſe debet, quòd phraſes ſeu propoſitiones illæ de bonis operibus ad ſalutem neceſſariis non ſint docendæ, defendendæ, pingendæ, ſed potiùs ex Eccleſiis noſtris, ut falſæ & non ſinceræ explodendæ atque rejiciendæ, quippe quæ tempore perſecutionis (ubi clara & perſpicua confeſſione adverſus omnis generis corruptelas & depravationes articuli juſtificationis maximè opus erat) ex Interreligionis formula (*y*) renovatæ promanarint, atque denuo diſputationibus novis occaſionem præbuerint.

Poſtea, cùm de eo etiam diſputatur: an bona opera ſalu-

(*t*) *Rom. IV. 6.* (*u*) p. 36.
(*x*) in comm. in Gen. XXII. (*y*) aliàs *Interim* dictâ

ſalutem conſervent (z), aut, num ad retinendam aut conſervandam fidem, juſtitiam & ſalutem ſint neceſſaria, diligenter & accuratè declarandum eſt, qua ratione juſtitia & ſalus in nobis conſerventur, ne rurſus amittantur. Scriptum (*a*) eſt enim: *qui perſeveraverit usque ad finem, ſalvus erit.* Et Apoſtolus (*b*) ait: *Participes Chriſti effecti ſumus, ſi tamen initium ſubſtantiæ usque ad finem firmum retinuerimus.*

Et quidem inprimis falſa & Epicuræa illa opinio graviter redarguenda atque rejicienda eſt, quod quidam fingunt, fidem & acceptam juſtitiam atque ſalutem non poſſe ullis peccatis aut ſceleribus (tametſi omninò volun-
706] tariè & deſtinata malitia mala opera perpetrentur) amitti: ſed etiamſi homo absque omni Dei timore & pudore pravis ſuis concupiſcentiis indulgeat, Spiritui ſancto repugnet, & atrocia flagitia contra conſcientiam ſuam (& quidem malo propoſito) deſignet, nihilominus tamen fidem, gratiam Dei, juſtitiam atque ſalutem retinere poſſe.

Contra hanc peſtilentiſſimam perſuaſionem, ſingulari diligentia hæ veriſſimæ, immotæ, divinæ comminationes, pœnæ, admonitiones, Chriſtianis, per fidem juſtificatis, ſæpè repetendæ atque inculcandæ ſunt. *Nolite errare, neque fornicarii, neque adulteri, neque avari,* &c. *regnum Dei poſſidebunt.* Et alibi: *Qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur* (*c*). Et ad Romanos (*d*): *Si ſecundùm carnem vixeritis, moriemini.* Et (*e*): *Propter talia venit ira Dei ſuper filios incredulitatis.*

Quando

(z) Vide hîc Schlüſſelburgii catal. hæret. L. 7. p. 771. ſqq. & *Unſch. Nachr.* 1702. p. 771. ſqq.

(*a*) *Matth.* X. 22. XXIV. 13. (*b*) *Hebr.* III. 6. 14.

(*c*) 1 *Cor.* VI. 9. 10. *Gal.* V. 21. *Eph.* V. 5.

(*d*) *Rom.* VIII. 13. (*e*) *Col.* III. 6.

Quando autem & qua ratione ex hoc fundamento exhortationes ad bona opera (absque obſcuratione doctrinæ de fide & articuli de juſtificatione) acui poſſint, Apologia luculentum ejus rei exemplar depingit, ubi capite XX. ſuper verba Petri (*f*) (*Satagite vocationem veſtram firmam facere*) hæc verba habet (*g*): *Petrus docet, quare ſint bona opera facienda, ſcilicet, ut ſit firma vocatio, hoc eſt, ne vocatione ſua excidant, ſi iterum peccent. Facite* (inquit) *bona opera, ut perſeveretis in veſtra cœlitus vobis injuncta vocatione, ne rurſum deficiatis, & amittatis Spiritum ac dona, quæ priùs contigerunt, non propter ſequentia opera, ſed ex gratia, per Chriſtum, & jam RETINENTUR FIDE. At fides non manet in his, qui pravam vitam agunt, & amittunt Spiritum ſanctum, & abjiciunt pœnitentiam.* Hactenus Apologia.

E contrario autem non eſt ſentiendum, quòd fides initio tantum juſtitiam & ſalutem apprehendat, poſteà vero officium ſuum operibus reſignet, ut ea deinceps fidem, apprehenſam juſtitiam & ſalutem conſer- [707
vare debeant. Ut enim nobis promiſſio de juſtitia & ſalute noſtra non modo conſequenda, verùm etiam retinenda, certa & firma eſſe poſſit, Paulus (*h*) non tantùm *aditum* ad gratiam, verùm etiam, quod in gratia perſeveramus, & *de futura gloria gloriamur* (hoc eſt, initium, medium & finem) SOLI FIDEI adſcribit. Et alibi (*i*) ait: *propter incredulitatem ſuam defracti ſunt, tu autem FIDE STAS.* Et ad Coloſſenſes (*k*) inquit: *Exhibebit vos ſanctos & immaculatos & irreprehenſibiles coram*

(*f*) *2 Petr. I. 10.*
(*g*) p. 297. Verba, uti hic allegantur, pauciſſimis mutatis, ita habentur in edit. Witteb. 1531. 8. quam ſecuta eſt editio Steinmanniana & Mülleriana. vid. supr. p. 297.
(*h*) *Rom. V. 1. 2.* (*i*) *Rom. XI. 20.* (*k*) *Col. I. 22. 23.*

coram ſe ipſo, ſi tamen permanetis IN FIDE fundati & ſtabiles, &c. Et Petrus (*l*) ait: *In virtute Dei cuſtodimini PER FIDEM in ſalutem.* Et: *Reportabitis finem fidei veſtræ, ſalutem animarum.*

Cùm igitur ex ſacrarum literarum teſtimoniis manifeſtum ſit, quòd fides proprium & unicum illud medium ſit, quo juſtitia & ſalus non modo apprehenduntur, verùm etiam à Deo conſervantur, merito rejiciendum eſt Tridentinæ Synodi Decretum (*m*) (& ſi quid alibi in eam ſententiam fuit propoſitum:) quod videlicet bona noſtra opera ſalutem conſervent, aut, quod apprehenſa fidei juſtitia, aut fides ipſa per noſtra opera, vel ex toto, vel ſaltem ex parte retineantur ac conſerventur.

Etſi enim ante motam hanc controverſiam multi ſinceri doctores ejusmodi phraſibus in explicatione ſacræ ſcripturæ uſi ſunt, non autem eo animo, quòd commemoratos Papiſtarum errores confirmare vellent, tamen cùm interea de ejusmodi phraſibus diſceptationes, ſcandala & diſtractiones variæ exortæ ſint, longè tutiſſimum eſt (juxta Pauli (*n*) admonitionem) formam ſanorum verborum non minori diligentia, quam ipſam ſinceram doctrinam firmiter retinere, quâ ratione multis non neceſſariis concertationibus anſa præcîditur, & multa in Eccleſia Dei offendicula præcaventur.

708] Præterea, quod ad propoſitionem illam attinet: *Bona opera ad ſalutem eſſe pernicioſa*, ſententiam noſtram perſpicuè exponemus. Si quis bona opera articulo juſtificationis immiſcere, juſtitiam ſuam aut fiduciam ſalutis ſuæ in ea reponere, gratiam Dei iis promereri & per ea ſalutem conſequi velit, reſpondemus, non quidem nos, ſed D. Paulus (*o*) ipse, idque tertiò repetit, quod

(*l*) 1 *Petr. I. 5. 9.* (*m*) Seſſ. 6. de juſtific. can. 24.
(*n*) 1 *Cor. I. 10. 2 Tim. I. 13.* (*o*) *Phil. III. 7. 8. 9.*

quod tali homini opera ſua non tantum ſint inutilia, atque ad ſalutem impedimento, verùm etiam pernicioſa ſint. Culpa tamen non eſt bonorum operum per ſe, ſed vanæ fiduciæ, quæ contra expreſſum Dei verbum in opera collocatur.

Inde tamen haudquaquam conſequitur, quod ſimpliciter & nudè aſſerere liceat: *Bona opera credentibus ad ſalutem eſſe pernicioſa.* Bona enim opera in credentibus (cùm propter veras cauſas fiunt, & ad veros fines, ſicuti ea Deus à renatis exigit, referuntur) indicia ſunt æternæ ſalutis. Siquidem hæc eſt voluntas, & hoc expreſſum Dei mandatum, ut credentes bona opera faciant, quæ Spiritus ſanctus in credentibus operatur, eaque Deus Pater, propter Chriſtum accepta & grata habet, & præclara illis præmia, hujus & futuræ vitæ, promittit.

Eam ob cauſam etiam paulo antè commemorata propoſitio in Eccleſiis noſtris reprehenditur & rejicitur, propterea, quod ita nudè uſurpata falſa eſt & offendiculi plena, qua diſciplina & morum honeſtas labefactantur, diſſolutæ vero & Epicureæ feræ vitæ janua aperitur & confirmatur. Ab ea enim re, quæ alicui ad animæ noſtræ ſalutem pernicioſa creditur, abſtinendum & cavendum eſſe, omnes judicant.

Cùm vero Chriſtiani à bonis operibus non deterrendi, ſed potiùs quam diligentiſſimè ad ea adhortandi ſint, profectò nuda iſta propoſitio in Eccleſia Chriſti tolerari non poteſt, nec defendenda eſt.

V. [709

DE LEGE & EVANGELIO.

CUm diſcrimen Legis & Evangelii magnam & clariſſimam lucem ſacris literis adferat, cujus admini-

culo verbum Dei rectè ſecari, & Prophetica atque Apoſtolica ſcripta dextrè explicari atque intelligi poſſunt, accurata diligentia illud eſt in Eccleſia conſervandum atque retinendum, ne hæc duo doctrinarum genera inter ſe commiſceantur, aut Evangelion in legem transformetur. Eâ enim ratione meritum Chriſti obſcuraretur & conſcientiis perturbatis dulciſſima conſolatio (quam in Evangelio Chriſti ſincerè prædicato habent, quâ etiam ſeſe in graviſſimis tentationibus adverſus legis terrores ſuſtentant) prorſus eriperetur.

Orta eſt autem etiam de hoc ipſo negotio quædam inter aliquos Auguſtanæ Confeſſionis Theologos controverſia. Una enim pars (*a*) aſſeruit: Evangelion proprie non eſſe tantùm doctrinam de gratia Dei, verùm etiam eſſe ſimul concionem pœnitentiæ, quæ ſummum peccatum, videlicet, incredulitatem, redarguit (*b*). Altera verò pars contrariam ſententiam propugnavit, quod, nimirum, Evangelion propriè non ſit concio pœnitentiæ, arguens peccatum (hoc enim legis Dei proprium eſſe officium, arguere omnia peccata atque ita etiam incredulitatem) ſed Evangelion propriè eſſe prædicationem, de gratiâ & clementiâ Dei propter Chriſtum, per quem converſis ad Chriſtum incredulitas (in qua anteà hæſerant, quam etiam lex Dei redarguerat) condonetur atque remittatur.

Cùm autem de hoc diſſidio diligenter cogitamus,
710] deprehenditur, inde adeò illud exortum eſſe, quod vocabulum Evangelii non ſemper in una eademque ſignificatione accipiatur, ſed duobus modis, tum in ſacris literis, tum in veterum ac neotericorum ſcriptis uſurpetur & accipiatur. Uno enim modo totam Chri-

(*a*) Antinomi nempe & Philippiſtæ,
(*b*) Vide ſupra p. 592. ſeqq. 166.

Christi doctrinam significat, quam ministerio suo in his terris proposuit, & in novo Testamento proponendam præcepit, & hac ratione Christus Legis explicationem & annunciationem clementiæ & gratiæ Dei patris sui cœlestis est complexus, sicut Marci primo scriptum (c) est: *Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei*, &c. Et paulò post capita totius doctrinæ cœlestis præcipua recitantur, videlicet, pœnitentia & remissio peccatorum. Ad eundem modum, cùm Christus post resurrectionem suam Apostolis præciperet, ut prædicarent Evangelion in universo terrarum orbe, totius doctrinæ suæ summam brevissimis comprehendit, inquiens (d): *Sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam & remissionem peccatorum, in omnes gentes.* Et sic etiam Paulus totam suam doctrinam vocat *Evangelion.* Summam autem suæ doctrinæ distribuit in hæc duo præcipua capita: *in pœnitentiam erga Deum, & fidem in Christum* (e). Et in hoc sensu generalis illa definitio Evangelii (cùm latè accipitur, & extra discrimen Legis & Evangelii usurpatur) vera est, cum dicit: Evangelion est concio de pœnitentia, & de remissione peccatorum. Etenim Johannes Baptista, Christus & Apostoli prædicationem suam à pœnitentia sunt exorsi, & ita non tantum promissionem illam dulcissimam de immensa Dei gratia atque peccatorum remissione, proposuerunt, verùm etiam legem Dei explicuerunt atque urserunt. Deinde vocabulum Evangelii in alia, & quidem propriissima sua significatione usurpatur, & tùm non concionem de pœnitentia, sed tantùm prædicationem de clementia Dei complectitur, ut statim [711

Marc.

(c) *Marc. I. 1. 15.* (d) *Luc. XXIV. 46.* (e) *Act. XX. 21.*

Marc. 1. (*f*) ſequitur, cùm Chriſtus inquit: *Pœnitentiam agite, & credite Evangelio.*

Sed & pœnitentiæ vocabulum in ſacris literis non ſemper unam eandemque ſignificationem habet. Quibusdam enim ſacræ ſcripturæ locis pro tota hominis converſione ad Deum ſumitur. Verbi gratia, cùm Chriſtus (*g*) inquit: *Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis.* Et alibi (*h*): *Gaudium erit ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, &c.* At in Marco (quod teſtimonium paulò antè attulimus) & alibi, ubi diſtinctè ponuntur pœnitentia & fides in Chriſtum, aut pœnitentia & remiſſio peccatorum. Pœnitentiam agere nihil aliud ſignificat, quàm peccata verè agnoſcere, ſeriò dolere, à peccatis in poſterum abſtinere, ea verò peccatorum agnitio ex Lege eſt, & ad ſalutarem converſionem ad Deum non ſufficit, ſi non fides in Chriſtum accedat, cujus meritum dulciſſima & conſolationis plena Evangelii doctrina omnibus reſipiſcentibus peccatoribus offert, qui per concionem legis perterriti & proſtrati erant. Evangelion enim remiſſionem peccatorum non ſecuris mentibus, ſed perturbatis & verè pœnitentibus annunciat. Et ne contritio & terrores legis in deſperationem vertantur, opus eſt prædicatione Evangelii, ut ſit pœnitentia ad ſalutem (*i*).

Cùm enim nuda illa legis prædicatio (ſine mentione Chriſti) aut inflatos hypocritas efficiat, qui ſibi imaginantur, quod legem externis operibus ſuis implere valeant, aut homines ad deſperationem adigat, Chriſtus (*k*) legem in manus ſuas ſumit, eamque ſpiritualiter explicat, & ſic *iram ſuam de cœlo revelat, ſuper omnem*

(*f*) *Marc. I. 15.* (*g*) *Luc. XIII. 3.* (*h*) *Luc. XV. 7. 10.*
(*i*) *Luc. IV. 18. 2 Cor. VII. 10.*
(*k*) *Matth. V.*

omnem impietatem hominum (*l*), & oſtendit, quanta ſit ira divina. Ea ratione ad legem illi ablegantur, ut ex eâ demum rectè peccata ſua agnoſcere diſcant, quam agnitionem peccatorum Moyſes nunquàm ab illis extorquere potuiſſet. Quia (ut Apoſtolus (*m*) teſtatur) [712 etſi Moyſes prælegitur, manet tamen nihilominus *velamen ſuper faciem ejus*, non retectum, ut non agnoſcere poſſint homines, legem eſſe ſpiritualem, & exigere à nobis res longè maximas, quas cùm præſtare & implere nequeant, legem nos horribili & extremâ maledictione atque damnatione obruere. *Quando autem ad Chriſtum convertuntur, tum velamen illud tollitur*, ut idem Apoſtolus (*n*) docet.

Hæc cùm ita ſe habeant, manifeſtum eſt, Spiritûs ſancti officium eſſe, non tantùm conſolari, verùm etiam (miniſterio Legis) *arguere mundum de peccato* (*o*), & ita (etiam in novo Teſtamento) facere *opus alienum*, ut Propheta (*p*) loquitur, quod eſt, arguere, ut poſteà faciat opus proprium, quod eſt, conſolari, & gratiam Dei prædicare. Hanc enim ob cauſam Chriſtus precibus ſuis & ſanctiſſimo merito eundem nobis à Patre impetravit, & miſit, unde & Paracletus ſeu Conſolator dicitur, quemadmodum D. Lutherus in explicatione Evangelii Dominicæ 5. poſt Trinitatis ſequentibus verbis hanc rem perſpicuè expoſuit.

Concio Legis eſt, quicquid de peccatis noſtris & de ira Dei docet, quomodocunque aut quandocunque id fiat. Evangelion verò talis eſt concio, quæ nihil niſi gratiam & clementiam Dei atque remiſſionem peccatorum in Chriſto monſtrat & exhibet. Interim tamen verum eſt & rectè fit, quòd Apoſtoli & Evangelii miniſtri (quod & ipſe Chriſtus fecit) concionem Legis con-

(*l*) *Rom. I. 18.* (*m*) *2 Cor. III. 14. 15.* (*n*) *2 Cor. III. 16.*
(*o*) *Joh. XVI. 8.* (*p*) *Eſai. XXVIII. 21.*

confirmant, eamque inchoant apud eos, qui peccata ſua nondum agnoſcunt, & ſenſu iræ Dei nondum ſunt perturbati, ut *ipſe inquit* (q). *Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato, quia in me non credunt. Imò, quæ magis ſevera & horrenda ſignificatio atque concio iræ divinæ adverſus peccata eſt, quàm illa ipſa paſſio & mors JEſu Chriſti, Filii Dei? Veruntamen quoad hæc omnia iram Dei oſtendunt, & hominem*
713] *terrent, nondum ſunt proprie Evangelii aut Chriſti concio, ſed potiùs Moſes & lex, contra impœnitentes. Evangelion enim & Chriſtus nobis non eam ob cauſam donantur, ut nos perterrefaciant atque condemnent, ſed ut ii, qui perturbati & puſillanimes ſunt, conſolationem capiant atque erigantur.* Et alibi (r) inquit D. Lutherus: *Chriſtus ait: Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato. Hoc autem fieri non poteſt, NISI per explicationem LEGIS.*

In hanc ſententiam etiam Smalcaldici articuli loquuntur (s): *Novum Teſtamentum retinet atque urget miniſterium legis, quæ & peccata arguit, & iram Dei revelat, ſed ad illud legis officium adjungit mox promiſſionem gratiæ divinæ per Evangelii prædicationem.*

Et Apologia (t) inquit: *Ad ſalutem & veram pœnitentiam non ſufficit legis prædicatio, ſed accedere oportet Evangelion.* Hoc modo duo hæc doctrinarum genera conjuncta ſunt, & ambo urgenda ſunt, certo tamen ordine, & convenienti diſcrimine obſervato. Et juſtè damnantur Antinomi adverſarii Legis, qui prædicationem legis ex Eccleſia explodunt, & affirmant, non ex lege, ſed ex ſolo Evangelio peccata arguenda & contritionem docendam eſſe.

Ut autem omnes intelligant, quòd in hâc controverſiâ nihil diſſimulare, ſed pio lectori totum negotium, quan-

(q) *Joh. XVI 8.* (r) T. 2. Jen. f. 455.
(s) p. 319. 320. (t) p. 166.

quantâ fieri poteſt ſimplicitate & perſpicuitate, ante oculos proponere cupiamus, ſententiam noſtram exponemus.

Credimus, docemus & confitemur unanimi conſenſu, quod lex propriè ſit doctrina divina, in qua juſtiſſima & immutabilis Dei voluntas revelatur, qualem oporteat eſſe hominem, in ſua natura, cogitationibus, verbis, factis, ut Deo probari & acceptus eſſe poſſit. Simul autem transgreſſoribus Dei iram & temporalia atque æterna ſupplicia lex denunciat. Nam (ut D. Lu- [714 therus contra Antinomos (*u*) ſcribit) *quicquid peccatum arguit, id legis habet rationem*, & ad legem pertinet, cujus proprium officium eſt, peccata arguere, & ad agnitionem peccatorum adducere. Et quia incredulitas radix & fons eſt omnium peccatorum, quæ arguenda & reprehendenda ſunt, lex Dei etiam incredulitatem arguit.

Eſt autem etiam hoc verum, legis doctrinam per Evangelion illuſtrari & declarari. Nihilominus vero proprium Legis officium eſt manetque, peccata arguere & de bonis operibus docere.

Hac ratione lex incredulitatem arguit, quando videlicet verbo Dei fides non adhibetur. Cùm autem Evangelion (quod ſolùm & propriè docet ac jubet, in Chriſtum credere) ſit verbum Dei, Spiritus ſanctus per miniſterium Legis etiam incredulitatem arguit, quod peccatores non in Chriſtum credant, quod Evangelium tamen ſolùm propriè docet de ſalvifica fide in Chriſtum.

Evangelion autem propriè doctrina eſt, quæ docet (quandoquidem homo Legi Dei non ſatisfecit, ſed eam transgreſſus eſt, & legi Dei tota ipſius natura, cogitationes, ſermones, facta repugnant, unde & iræ Dei, morti,

(*u*) T. I. Jen. f. 518. & T. 7. Germ. f. 193.

morti, omnibusque temporalibus ærumnis, & æterno gehennæ incendio obnoxius est:) quid miserrimus ille peccator credere debeat, ut remissionem peccatorum apud Deum obtineat, videlicet, Filium Dei, Dominum nostrum JEsum Christum in sese suscepisse maledictionem Legis ferendam, omnia nostra peccata plenissimâ satisfactione expiâsse, ita quidem, ut per ipsum solum cum Deo reconciliemur, remissionem peccatorum
715] per fidem consequamur, à morte omnibusque aliis peccati suppliciis liberemur & in æternum salvemur.

Quicquid enim pavidas mentes consolatur, quicquid favorem & gratiam Dei transgressoribus Legis offert, hoc proprie est & rectè dicitur Evangelion, hoc est, lætissimum nuncium, quòd Dominus Deus peccata nostra nolit punire, sed propter Christum condonare.

Quare peccatores pœnitentes credere debent, hoc est, totam suam fiduciam in solum Christum collocent, quòd videlicet *propter peccata nostra traditus sit, & propter justitiam nostram resurrexerit* (x), *qui peccatum quidem non noverat, & tamen pro nobis peccatum factus est, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso* (y) *qui nobis factus est justitia* (z), & cujus obedientia nobis coram severo Dei judicio ad justitiam imputatur, ut ita lex, ut suprà ostensum est, *ministerium sit, quod per literam occîdit* (a), & damnationem denunciat, Evangelion autem sit *potentia Dei ad salutem omni credenti* (b), prædicans justitiam, & dans Spiritum, quemadmodum D. Lutherus hoc discrimen propemodum in omnibus suis scriptis diligenter inculcavit, atque accurate monuit, longè aliam Dei agnitionem ex Evangelio, quàm ex lege hauriri, quia etiam gentes ex lege naturæ aliquam Dei cognitionem

(x) *Rom. IV. 25.* (y) *2 Cor. V. 21.* (z) *1 Cor. I. 30.*
(a) *2 Cor. III. 7.* (b) *Rom. I. 16.*

nem habuere, nec tamen eum *rectè vel agnoverunt, vel coluerunt* (*c*).

Hæc autem duo doctrinarum genera jam inde à condito mundo in Ecclesia Dei, convenienti tamen discrimine, proposita fuere. Patriarcharum enim posteri (quemadmodum etiam ipsi Patriarchæ) non modò assiduè in memoriam revocarunt, quòd homo initio à Deo justus & sanctus creatus, fraude autem serpentis mandatum Dei transgressus peccator sit factus, eaque re non modo se, verùm etiam totam suam posteritatem perdiderit, atque in mortem & æternam damnationem præcipitaverit, sed rursus se erexerunt, & consolati sunt dulcissima illa concione (*d*), *de semine mulieris, contrituro caput Serpentis*, item (*e*), *de Abrahami semine,* [716 *in quo benedicendæ erant omnes gentes*, & *de Filio Davidis, qui regnum Israelis restaurare debebat* (*f*), & *lumen gentium futurus erat* (*g*), *qui vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra, cujus livore sanati sumus* (*h*).

Hæc duo doctrinæ Christianæ capita credimus atque profitemur, usque ad novissimum diem sedulò, convenienti tamen discrimine, in Ecclesia Dei proponenda atque urgenda esse. Concione enim Legis, ejusque gravissimis comminationibus in ministerio Novi Testamenti mentes impœnitentium hominum perterrefaciendæ, atque ad veram peccatorum suorum agnitionem & ad agendam pœnitentiam sunt adducendæ. Id tamen non eo modo, ut propter peccata desperent: sed ut ad Christum confugiant: *Lex enim pædagogus est in Christum, ut per fidem justificemur* (*i*), &, cùm Christus sit

(*c*) *Rom. I. 21.* (*d*) *Gen. III. 15.* (*e*) *Gen. XXII. 18.*
(*f*) *2 Sam. VII. 12. Jer. XXIII. 5.* (*g*) *Esai. XLIX. 6.*
(*h*) *Esa. LIII. 5.* (*i*) *Gal. III. 24.*

ſit *finis legis* (*k*), non à Chriſto, ſed ad Chriſtum nos ducat. Quare poſt agnita peccata ex lege mentes perturbatæ erigendæ ſunt, ut ex Evangelii de Chriſto prædicatione ſolidam conſolationem capiant, atque confirmato animo ſint, ſcientes, quòd Dominus (ſiquidem Evangelio crediderint) omnia peccata per Chriſtum ipſis condonet, eos propter Mediatorem filios adoptet, & ex mera gratia, ſine ullo ipſorum merito, juſtificet, & ſalvare velit. Non tamen divina illa gratia abutantur, aut ejus fiducia ſcientes volentes peccent. Et hoc diſcrimen legis & Evangelii Paulus in Epiſtola ad Corinthios poſteriore (*l*) luculenter admodum declaravit.

Quare ne doctrina legis & Evangelii denuò commiſceatur, & uni, quod alterius eſt, tribuatur, ſummo ſtudio vera & propria differentia legis & Evangelii retinenda atque urgenda eſt, eaque omnia, quæ novæ confuſioni inter legem & Evangelium occaſionem præbere
717] poſſent, ſtudiosè cavenda atque vitanda ſunt. Talis enim confuſio facilè meritum & beneficia Chriſti obſcurare & Evangelium in legem transformare poſſet, quod ſub Papatu accidiſſe videmus. Et hâc ratione piis mentibus vera conſolatio, quam ex Evangelio contra terrores legis haurire debent, eriperetur, & Pontificiis erroribus feneſtra in Eccleſiam Dei irrependi & invadendi aperiretur. Quapropter magno cum periculo conjunctum eſt, neque approbari poteſt, quòd asſeritur, Evangelium (propriè ſic dictum, & cùm à lege diſcernitur) eſſe concionem pœnitentiæ, arguentem peccata. Alias verò, quando generaliter de tota doctrina Chriſtiana accipitur, etiam Apologia aliquoties docet (*m*), quòd Evangelium ſit concio de pœnitentia & re-

(*k*) *Rom.* X. 4. (*l*) 2 *Cor.* III. 6. *ſqq.*
(*m*) p. 114. 228.

remiſſione peccatorum. Interim tamen Apologia etiam oſtendit, Evangelion proprie dici promiſſionem de remiſſione peccatorum, & juſtificatione noſtra per Chriſtum, legem vero eſſe doctrinam, quæ & peccata arguat, & damnationem denunciet.

VI.

DE TERTIO USU LEGIS DIVINÆ.

CUm conſtet, triplicem eſſe legis divinæ uſum (lege enim diſciplina externa & honeſtas contra feros & indomitos homines, utcunque conſervatur, lege peccatores ad agnitionem peccati adducuntur, denique, qui per Spiritum Dei renati, & ad Dominum converſi ſunt, & quibus jam velamen Moyſis ſublatum eſt, lege docentur, ut in verâ pietate vivant & ambulent,) orta eſt de tertio illo uſu legis controverſia inter paucos quosdam Theologos. Horum alii (*a*) docuerunt atque ſenſerunt, non opus eſſe, ut renati novam obedientiam, ſeu bona opera (in quibus ambulare oporteat) ex [718 lege diſcant, aut, ut doctrina de bonis operibus ex lege depromatur vel urgeatur, quandoquidem per filium Dei libertati reſtituti & jam facti ſint templa Spiritus ſancti, & propterea liberi, perinde ac Sol absque alieno impulſu ſponte curſum ſuum naturalem conficit, ita enim & renatos ſuâ ſponte, inſtinctu & impulſu Spiritus ſancti, ea agere, quæ Deus ab ipſis requirat. Alii vero docuere: etiamſi verè credentes Spiritu Dei revera agantur, & hac ratione ſecundùm interiorem hominem, libero & ſpontaneo Spiritu voluntatem Dei faciant, tamen Spiritum ſanctum ſcriptâ lege ad doctrinam ipſorum uti ſolere, quâ etiam rectè credentes informentur, & diſcant, Deo non eſſe ſerviendum juxta ipſo-

(*a*) Antinomi,

ipſorum cogitationes aut opiniones, ſed juxta ſcriptam legem & verbum ejus revelatum. Illud enim certiſſimam eſſe regulam & normam, ad quam vita ſecundum immutabilem voluntatem Dei ſit piè inſtituenda.

Ad declarandam igitur & componendam hanc diſſenſionem, credimus, docemus & confitemr unanimiter, quod, etſi credentes & ad Deum verè converſi atque juſtificati liberati ſunt à MALEDICTIONE legis, ita quidem, ut eâ ratione jam liberi dicantur, tamen in lege divinâ quotidie exercere ſe debeant, ut ſcriptum eſt (*b*): *Beatus, qui lege Domini delectatur, & in lege ejus meditatur die ac nocte.* Eſt enim lex Dei inſtar ſpeculi limpidiſſimi, in quo voluntas Dei, &, quæ ipſi placent, perſpicuè oculis noſtris proponuntur, igitur ea credentibus ſemper inculcanda, & apud eos diligenter & aſſiduè eſt urgenda.

Etſi enim *juſto lex non eſt poſita* (ut Apoſtolus (*c*) teſtatur) ſed injuſtis, hoc tamen non ita nudè accipiendum eſt, quaſi juſtis ſine lege vivere liceat. Lex enim divina *cordibus ipſorum inſcripta eſt* (*d*). Et quidem primo
719] homini ſtatim poſt ipſius creationem etiam lex data fuit, ſecundum quam vivere debebat. Hæc igitur eſt verborum Pauli vera & genuina ſententia, quod lex eos, qui per Chriſtum cum Deo reconciliati ſunt, maledictione ſua obruere nequeat, & quod renatis, coactione ſua, moleſta eſſe non poſſit, quandoquidem illi *ſecundum interiorem hominem lege Dei delectentur* (*e*).

Et ſanè, ſi credentes, & electi filii Dei per inhabitantem Spiritum, in hac vita perfectè renovarentur, ita quidem, ut in tota ipſorum natura, & in omnibus viribus peccatum non amplius hæreret, non indigerent illi lege,

(*b*) *Pſ. I. 2.* (*c*) *1 Tim. I. 9.*
(*d*) *Rom. II. 15.* (*e*) *Rom. VII. 22.*

ege, neque ullo exactore, qui eos ad benè operandum urgeret, quia ſponte & liberrimo ſpiritu, ſine omni doctrina, admonitione, cohortatione aut impulſu legis, ea ipſa facerent, quæ juxta voluntatem Dei agere debent, ſicut etiam ſol, luna & reliqua aſtra naturalem ſuum curſum, ſine admonitione, cohortatione, impulſu & coactione, per ſe ſine impedimento abſolvunt, ad eum modum, quem Dominus ſemel in prima creatione inſtituit, imo, ſicut ſancti Angeli, promptam & per omnia ſpontaneam obedientiam præſtant.

At vero credentes in hac vita non perfectè, completivè vel conſummativè (ut veteres locuti ſunt) renovantur. Et, quamvis ipſorum peccata Chriſti obedientia abſolutiſſima contecta ſint, ut credentibus non ad damnationem imputentur, & per Spiritum ſanctum veteris Adami mortificatio & renovatio in ſpiritu mentis eorum inchoata ſit, tamen vetus Adam in ipſa natura omnibusque illius interioribus & exterioribus viribus adhuc ſemper inhæret. De hâc re Apoſtolus (*f*) ait: *Scio, quòd in me, hoc eſt, in carne mea, non habitet bonum.* Et rurſus: *Non, quòd volo bonum, hoc facio, ſed, quod nolo malum, hoc ago.* Et: *Video aliam legem in membris*]720
meis repugnantem legi mentis meæ & captivantem me in lege peccati. Item (*g*), *Caro concupiſcit adverſus ſpiritum, ſpiritus autem adverſus carnem. Hæc autem ſibi invicem adverſantur, ut non quæcunque vultis, illa faciatis.*

Eam ob cauſam credentes, electi, & renati filii DEI (propter illas concupiſcentias carnis) non modo aſſidua legis admonitione, doctrina & comminationibus indigent, verùm etiam ſæpè caſtigationibus, ut veternus illis excutiatur & Spiritui ſancto obtemperent, ſicut ſcriptum eſt (*h*): *Bonum eſt mihi, Domine, quòd humiliâſti me, ut*

(*f*) *Rom. VII. 18. ſeqq.* (*g*) *Gal. V. 17.* (*h*) *Pſ. CXIX. 71.*

ut discerem justificationes tuas. Et (*i*): *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Et (*k*): *Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes, ergò spurii, & non filii estis.* Ea de re D. Lutherus in explicatione Evangelii Dominicæ 19. post Trinitatis luculenter admodum docuit.

Distinctè autem etiam explicandum est, quid Evangelium ad novam obedientiam credentium faciat & præstet, & quodnam (quoad bona opera credentium) sit legis officium.

Lex enim inculcat quidem, esse voluntatem & mandatum Dei, ut in nova vita ambulemus, at vires & facultatem non donat, quibus novam obedientiam inchoare & præstare possimus. Spiritus autem sanctus, qui non per Legis, sed per Evangelii prædicationem datur & accipitur (*l*), cor hominis renovat. Deinde idem Spiritus ministerio legis utitur, ut per eam renatos doceat, atque in Decalogo ipsis monstret, *quæ sit voluntas Dei bona, & ipsi placens* (*m*), ut noverint, quibus bonis operibus opera danda sit, *quæ Deus præparavit, ut in illis ambulemus* (*n*). Et exhortatur Spiritus sanctus ad bona opera, ac si quando propter carnem remissiores sunt & negligentiores, aut etiam rebelles, per legem eos arguit.
721] Et hoc modo idem Spiritus duo officia diversa in iisdem hominibus facit, mortificat & vivificat: deducit ad inferos & reducit. Ejus enim officium non tantùm est CONSOLARI, verùm etiam ARGUERE, ut scriptum est: *Cùm venerit Paracletus, arguet mundum* (sub quo & vetus Adam comprehenditur) *de peccato, & de justitia, & de judicio* (*o*). Peccatum autem est, quicquid legi divinæ adversatur. Et Paulus

(*i*) *1 Cor. IX. 27.* (*k*) *Hebr. XII. 8.* (*l*) *Gal. III. 5.*
(*m*) *Rom. XII. 2.* (*n*) *Eph. II. 10.* (*o*) *Joh. XVI. 8.*

lus (*p*) ait: *Omnis ſcriptura divinitus inſpirata, utilis eſt ad docendum, ad ARGUENDUM*, &c. Arguere autem peccata eſt proprium officium legis. Quare, quoties credentes delinquunt, corripiuntur & arguuntur à Spiritu ſancto per legem, & ab eodem Spiritu rurſus eriguntur & conſolationem accipiunt per Evangelii prædicationem.

Ut autem omnis ambiguitas & erroris occaſio, quoad ejus fieri poteſt, caveatur, & diſcrimen inter opera legis & opera Spiritus propriè & dextrè tradatur atque conſervetur, ſingulari diligentia obſervandum eſt, quando de bonis operibus agitur, quæ LEGI DEI ſunt conformia (alias enim bona opera nequaquam cenſerentur,) quòd, hoc loco, vocabulum LEGIS unam tantùm rem ſignificet, immutabilem, videlicet, voluntatem Dei, ſecundum quam homines omnes vitæ ſuæ rationes inſtituere debeant.

Eſt autem diſcrimen in operibus propter differentiam HOMINUM, qui ſecundum legem illam & voluntatem Dei vivere ſtudent. Homo enim nondum renatus, qui utcunque ſecundum legem Dei vivit, & opera Legis ideò facit, quia ad eum modum ſunt mandata, eamque obedientiam formidine pœnæ, aut ſpe præmii alicujus præſtat, is adhuc ſub lege eſt, tanquam ſervus, & opera ejus propriè à D. Paulo *legis opera* vocantur, quia talia opera à lege extorta ſunt, & hi ſunt Cainici ſanctuli (hoc eſt, hypocritæ.)

Cùm autem homo per Spiritum ſanctum rena- [722 tus atque à lege, hoc eſt, à coactione legis liberatus eſt, jamque Spiritu Dei agitur, tum ſecundum immutabilem Dei voluntatem in lege revelatam, vivit, & omnia, quatenus renatus eſt, libero & promto ſpiritu agit. Et

(*p*) *2 Tim. III. 16.*

Et talia opera propriè non ſunt appellanda opera legis, ſed opera & *fructus ſpiritus* (*q*) aut ut D. Paulus (*r*) ea vocat, dicuntur *lex mentis*, *& lex Chriſti.* Hi enim homines *non amplius ſub lege ſunt*, *ſed ſub gratia*, ut idem Apoſtolus (*s*) teſtatur.

Cùm autem credentes in hac vita non plenè renoventur, ſed vetus Adam ipſis usque ad extremum ſpiritum adhæreat, manet etiam in illis lucta inter Spiritum & carnem. Quare *delectantur quidem lege Dei*, *ſecundum interiorem hominem* (*t*), interim tamen Lex illa, quæ eſt in membris eorum, legi mentis repugnat. Unde fit, ut nunquam quidem ſine lege, & tamen non ſub lege, ſed in lege ſint, ſecundum legem Domini vivant & ambulent, & tamen bona opera non EX COACTIONE legis faciant.

Quod verò ad veterem Adamum attinet, qui in ipſis adhuc hæret, ille non modò lege, verum etiam pœnis urgendus & coërcendus eſt, & tamen omnia invitus & coactus facit, non minùs quam impii, qui comminationibus Legis urgentur, & in officio & obedientia inviti utcunque retinentur.

Quin etiam legis doctrina hoc nomine credentibus neceſſaria eſt, ne propria quadam ſanctimonia religioſum vitæ genus de ſuo ingenio excogitent, & ſub prætextu Spiritus Dei electitios cultus ſine verbo & mandato Dei inſtituant. De qua re ſic ſcriptum eſt (*u*): *Non facietis ſinguli*, *quod ſibi rectum videtur*, *&c. Quod præcipio tibi*, *hoc tantum facito Domino*, *neque addas quicquam*, *nec minuas*.

Sed & aliam ob cauſam doctrina legis in exercitio bo-
723] norum operum credentibus neceſſaria eſt. Facilè enim

(*q*) *Gal. V. 22.* (*r*) *Rom. VII. 23. 25. VIII. 2. 1 Cor. IX. 21.*
(*s*) *Rom. VI. 14.* (*t*) *Rom. VII. 22.* (*u*) *Deut. XII. 8. 32.*

enim homo imaginari & persuadere sibi potest, vitam & opera sua omninò pura & perfecta esse. At lex Dei credentibus bona opera ad eum modum præscribit, ut simul, tanquam in speculo, nobis commonstret, ea omnia in nobis in hac vita adhuc imperfecta & impura esse, ita quidem, ut cum Apostolo (x) fatendum nobis sit: *Etsi mihi nihil conscius sum, tamen in eo non sum justificatus.* Quare cùm D. Paulus renatos hortatur, ut bona opera faciant, expresse Decalogum eis proponit (y), & opera sua imperfecta & impura esse, ipse ex lege agnoscit (z). Et David inquit: *Viam mandatorum tuorum cucurri* (a). Interim tamen orat (b): *Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.*

Quomodo autem, & qua de causa bona opera credentium (licet in hac vita propter peccatum in carne hærens imperfecta & impura) grata DEO acceptaque sint, hoc non docet lex, quæ integram, perfectam & puram omnibusque numeris absolutissimam obedientiam requirit, si modo ea Deo probari debeat. Evangelion verò docet, *spiritualia sacrificia nostra Deo accepta esse* per fidem, *propter Christum* (c). Et hâc ratione pii non sunt sub lege, sed sub gratia, propterea quòd ipsa persona piorum à maledictione & damnatione legis per fidem in Christum sit liberata, & quòd bona opera ipsorum, etsi imperfecta & impura Deo propter Christum sint accepta & grata, & quod non ex coactione legis, sed ex renovatione Spiritus sancti ex animo promptè & spontè ea faciant, quæ DEO placent, quatenus secun-

(x) *1 Cor. IV. 4.* (y) *Rom. XIII. 8. 9.*
(z) *Rom. VII. 14. sqq.* (a) *Ps. CXIX. 32.*
(b) *Ps. CXLIII. 2.* (c) *1 Petr. II. 5. Hebr. XI. 6. sqq.*

secundum interiorem hominem sunt renati. Interim tamen assiduè cum veteri suo Adamo luctantur.

Vetus enim ille Adam (quasi asinus indomitus & contumax) est adhuc etiam pars aliqua ipsorum, quæ non
724] modo legis doctrina, exhortationibus, impulsu, & comminationibus, verum etiam (quasi fuste) plagis & pœnis coercenda, in obedientiam Christi cogenda est, donec carnem peccati prorsus exuamus, & homo perfectè in beata illa resurrectione renovetur. Tum verò nec doctrina, nec comminationibus & reprehensionibus legis, denique ne Evangelii quidem prædicatione indigebit, hæc enim ad hanc mortalem duntaxat & imperfectam vitam spectant. Sed quemadmodum Dominum à facie ad faciem intuebuntur, ita virtute inhabitantis Spiritus Dei, sponte, sine ulla coactione, absque omni impedimento, puri prorsus & perfecti, maximo cum gaudio voluntatem Patris cœlestis facient, & in Deo in omnem æternitatem lætabuntur.

Quare rejicimus & damnamus, ut errorem perniciosum, qui Christianam disciplinam solvit & veræ pietati adversatur, cum docetur, quod lex (eo modo, qui supra explicatus est) non apud pios & credentes, sed tantùm apud infideles, impios & impœnitentes urgenda sit.

VII.

DE COENA DOMINI.

QUamvis fortasse quibusdam videri possit, declarationem articuli de sacra Cœna huic scripto inferendam non fuisse, in quo eos duntaxat articulos, qui inter Theologos Augustanæ Confessionis in controversiam venerunt, declarandos suscipimus, & verò manifestum sit, Sacramentarios jam olim, (cùm Confessio Augustana Anno Domini 1530. primum conscriberetur

beretur & Imperatori exhiberetur) penitùs ab ea alienos fuisse, atque talem eo tempore secessionem fecisse, ut peculiarem de eâ re Confessionem (*d*) offerrent, [725
quia tamen (quod sanè dolendum est) Theologi quidam (*e*), & alii præterea nonnulli, qui Confessionis Augustanæ religionem jactitant, proximis hisce annis in hoc articulo non clam tantùm & occulte, sed partim etiam apertè ad Sacramentarios defecerunt & contra conscientiæ suæ testimonium Augustanam Confessionem (quasi ea cum Sacramentariorum doctrina in hoc articulo per omnia faceret) violenter in alienam sententiam pertrahere, eamque hoc modo depravare nituntur, facere non potuimus, quin etiam in hoc scripto veritati cœlesti piâ & sincerâ nostrâ Confessione testimonium perhiberemus, & veram ac genuinam tam verborum Christi, quam Augustanæ Confessionis sententiam, de hoc negotio repeteremus. Agnoscimus enim, nostri officii esse, ut (quantum quidem in nobis est) piam & sinceram doctrinam hanc, per gratiam Dei, etiam ad posteritatem transmittamus, & auditores nostros aliosque pios homines fideliter admoneamus, ut à pestilenti errore illo (qui & verbo Dei & Augustanæ Confessioni repugnat, ac dudum aliquoties damnatus est) quàm diligentissimè sibi caveant.

Status controversiæ, quæ est inter nos & Sacramentarios in negotio Cœnæ Dominicæ.

ETsi Sacramentarii quidam in eo elaborant, ut quàm proximè verbis ad Augustanam Confessionem accedant, & nostrarum Ecclesiarum formas loquendi usurpent,

(*d*) Tripolitanam illam

(*e*) Wittebergenses & Lipsienses Philippistæ,

pent, ac fatentur, quòd in Cœna Domini Corpus
Chriſti vere à fidelibus accipiatur, attamen, quando ſe-
riò urgentur, ut ſententiam ſuam ingenuè, apertè &
perſpicue profiteantur, tum uno ore omnes animum
ſuum declarant, quòd credant, verum & ſubſtantiale
726] Chriſti Corpus ejusque ſanguinem à benedicto
pane & vino, in cœna ſacra, tanto locorum intervallo
abeſſe, quanto ſummum cœlum ab infima terra diſtet (*f*).
Hæc enim ſunt ipſorum verba, abeſſe Chriſti corpus
& ſanguinem à ſignis tanto intervallo dicimus, quanto
abeſt terra ab altiſſimis cœlis. Quare cùm de præſen-
tia Corporis & ſanguinis Chriſti in cœna loquuntur,
non volunt ea in terris adeſſe, niſi reſpectu fidei noſtræ,
hoc eſt, fidem noſtram dicunt per viſibilia ſymbola,
perinde ut verbum prædicatum, communefieri & ex-
citari, ut ſeſe attollat, atque omnes cœlos tranſcendat,
& hoc modo præſens in cœlo corpus Chriſti ejusque
ſanguinem (imò ipſum Chriſtum, cum omnibus bene-
ficiis ſuis) verè & ſubſtantialiter, ſed tamen SPIRI-
TUALITER TANTUM ſumat, eoque fruatur. Sen-
tiunt enim, uti panis & vinum hic ſunt in terris & non
in cœlo, ita Corpus Chriſti jam in cœlis eſſe & non in
terra, quare in cœna Domini nihil aliud ore ſumi,
quam panem & vinum.

Ac initio quidem, cum hæc controverſia orta fuiſſet,
fingebant, cœnam Domini eſſe tantùm externum ſi-
gnum profeſſionis, quo Chriſtiani ab aliis hominibus
diſcernerentur, & in eo Sacramento nihil niſi panem
& vinum (abſentis videlicet corporis Chriſti nuda ſym-
bola) exhiberi. At, cum intelligerent, hoc figmentum
nihil prorſus coloris habere, neque conſiſtere poſſe,
cœperunt fateri, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum
in

(*f*) Ita Beza in colloquio Poſſiaceno.

in ſacra cœna ſua verè præſentem eſſe per communicationem (g) idiomatum, hoc eſt, tantummodo ſecundum divinam ſuam naturam, ſed non ſuo Corpore & ſanguine.

Poſtea, etiamſi verbis Chriſti graviter urgebantur, ut præſentiam corporis Chriſti in ſacra cœna fateri cogerentur, id tamen aliter non intellexerunt, & declararunt, quàm quod ſpiritualem tantùm præſentiam crederent, hoc eſt, quòd Chriſtus tantùm virtutis operationis & beneficiorum ſuorum per fidem nos par- [727 ticipes faceret. Quia (inquiunt) Spiritus Chriſti (qui ubique præſens eſt) corpora noſtra (in quibus Spiritus ille hic in terris habitat) cum Corpore Chriſti, quod in cœlis eſt, conjungit.

Quare ſplendidis & magnificis verbis illis multis magnis & præclaris viris impoſuerunt, quando nimirum affirmârunt atque jactitarunt, ſe plane nihil aliud ſentire, quam quod Dominus Jeſus Chriſtus verè, ſubſtantialiter, vivus in ſacra ſua cœna præſens ſit. Hoc autem intelligunt ipſi tantum de divina Chriſti natura, non autem de ipſius carne & ſanguine. De his enim ſentiunt, ea tantum in cœlis, & præterea nullibi eſſe: ideoque Chriſtum nobis cum pane & vino verum Corpus & verum ſanguinem manducandum & bibendum dare, ſpiritualiter, per fidem, ſed non corporaliter ore ſumendum.

Verba enim inſtitutionis cœnæ Dominicæ, EDITE, HOC EST CORPUS MEUM, non proprie, ut ſonant, ſecundum literam, ſed quaſi figuratum ſermonem figurate accipiunt, ita, ut EDERE corpus Chriſti nihil aliud ipſis ſignificet, quàm CREDERE in Chriſtum, & vocabulum *Corporis* illis nil niſi Symbolum, hoc eſt, ſignum

(g) eamque ſaltem verbalem

ſignum ſeu figuram Corporis Chriſti denotet, quod tamen non in terris & in ſacra Cœna præſens, ſed tantum in cœlis ſit. Verbum (EST) ſacramentaliter, ſeu modo ſignificativo interpretantur, ne quis rem cum ſignis ita putet copulari, ut Chriſti quoque caro nunc in terris adſit, modo quodam inviſibili & incomprehenſibili. Hoc, nimirum, volunt, corpus Chriſti cum pane ſacramentaliter ſeu ſignificativè unitum eſſe, ita, ut credentes ac pii homines tam certò corpus Chriſti (quod ſurſum in cœlis ſit) fide ſpiritualiter accipiant, quàm certò panem ore manducant. Quod verò corpus Chriſti in ſacra Cœna in his terris ſubſtantialiter (licet inviſibili & incomprehenſibili modo) præſens ſit, & unà cum pane
728] benedictio, ore etiam ab hypocritis, & nomine duntaxat Chriſtianis, ſumatur, id ſolent quaſi horrendam blaſphemiam damnare & execrari.

Contra verò de cœna Domini in Confeſſione Auguſtana (h), ex verbo Dei ſic docetur: Verum *Corpus & ſanguinem Chriſti, verè,* ſub ſpecie panis & vini, *in ſacra Domini Cœna præſentia eſſe, diſtribui & ſumi, ſecus autem docentes, improbari.* His poſtremis verbis Sacramentariorum error perſpicuè rejicitur, qui eo ipſo tempore Auguſtæ peculiarem Confeſſionem obtulerunt, quæ veram & ſubſtantialem corporis & ſanguinis Chriſti præſentiam in Sacramento cœnæ in terris adminiſtratæ idcirco negabat, quia Chriſtus aſcendiſſet in cœlos. Pia etiam noſtra de hac re ſententia in Minore D. Lutheri Catechiſmo perſpicuè ſequentibus verbis (i) expreſſa eſt: *Sacramentum altaris eſt verum corpus & verus ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti, ſub pane & vino nobis Chriſtianis ad manducandum & bibendum à Chriſto ipſo inſtitutum.* Luculentius etiamnum hæc ipſa ſententia noſtra

(h) art. 10. p. 12. (i) p. 380. 381.

nostra in Apologia non modo declaratur, verùm etiam illustri dicto Pauli 1 Corinth. 10. (*k*) & testimonio Cyrilli confirmatur hisce verbis (*l*): *Decimus articulus approbatus est, in quo confitemur, nos sentire, quod in cœna Domini verè & substantialiter adsint Corpus & sanguis Christi, & verè exhibeantur cum illis rebus, quæ videntur, pane & vino, his, qui Sacramentum accipiunt.* *Cum enim Paulus dicat; Panem, quem frangimus, communicationem corporis Christi esse, &c. sequeretur panem non corporis, sed Spiritus Christi participationem esse, si non ipsum Christi Corpus, sed duntaxat Spiritus sanctus verè præsens esset. Et comperimus, non tantum Romanam Ecclesiam affirmare corporalem Christi præsentiam, sed idem & nunc sentire, & olim etiam sensisse Græcam Ecclesiam.* Sed & ibidem ex Cyrillo testimonium adducitur, *Christum etiam* [729 *corporaliter in sacra cœna communicatione suæ carnis in nobis habitare.*

Postea cùm illi, qui Augustæ peculiarem suam confessionem de hoc articulo obtulerant, nostrarum Ecclesiarum Confessionem approbare velle viderentur, Wittenbergæ Anno Domini 1536. formula quædam Concordiæ (quam nunc recitabimus) inter Saxonicos, & superioris Germaniæ quosdam Theologos, conscripta, & D. Mart. Lutheri, aliorumque (utriusque partis) Theologorum subscriptione approbata est. Ea sic habet:

Audivimus Bucerum explicantem suam & aliorum Concionatorum, qui unà adfuerunt, sententiam de Sacramento corporis & sanguinis Christi, hoc modo:

Confitentur, juxta verba Irenæi (m), Eucharistiam constare duabus rebus, terrena & cœlesti. Proinde sentiunt & docent, cum pane & vino verè & substantialiter adesse, exhiberi

(*k*) 1 Cor. X. v. 16. (*l*) p. 219.
(*m*) L. 4. adv. hær. C. 34.

hiberi & ſumi Corpus & ſanguinem Chriſti. Et quanquam negant, fieri transſubſtantiationem, nec ſentiunt, fieri localem incluſionem in pane, aut durabilem aliquam conjunctionem extra uſum Sacramenti, tamen concedunt, ſacramentali unione panem eſſe corpus Chriſti, hoc eſt: porrecto pane ſentiunt ſimul adeſſe & vere exhiberi corpus Chriſti. Nam extra uſum, dum reponitur, aut aſſervatur in pixide, aut oſtenditur in proceſſionibus, ut fit apud Papiſtas, ſentiunt non adeſſe corpus Chriſti.

Deinde hanc inſtitutionem Sacramenti à Chriſto factam ſentiunt valere in Eccleſia, nec pendere ex dignitate vel indignitate Miniſtri & ſumentis. Quare, ſicut Paulus ait, etiam indignos manducare Sacramentum, ita ſentiunt, corpus Chriſti & ſanguinem verè porrigi etiam indignis, & indignos verè illa ſumere, ubi ſervantur verba & inſtitutio Chriſti, ſed tales ſumunt ad judicium, ut Paulus ait (n),
730] *quia abutuntur Sacramento, cum ſine vera pœnitentia & fide eo utuntur. Ideo enim inſtitutum eſt, ut teſtetur, illis applicari gratiam & beneficia Chriſti, illos inſeri Chriſto, & ſanguine ejus ablui, qui agunt pœnitentiam, & erigunt ſe fide in Chriſtum.*

In ſequenti anno præcipui Auguſtanæ Confeſſionis Theologi è tota Germania Smalcaldiam convocati ſunt, ut in medium conſulerent, quæ doctrinæ capita, in noſtris Eccleſiis hactenus propoſita, concilio (quod Pontificii celebraturi dicebantur) exhibenda & defendenda eſſent. Ibi D. Lutherus articulos illos, quos Smalcaldicos vocant, compoſuit, qui communi & unanimi conſenſu ab omnibus illis Theologis, qui convenerant, ſubſcriptione confirmati ſunt. In his articulis D. Lutherus veram & genuinam ſupra commemoratæ formulæ

(n) *1 Cor. XI. 27. 29.*

mulæ Wittebergæ conſcriptæ ſententiam, brevibus quidem, ſed ſignificantibus & perſpicuis verbis, quæ proxime ad verba Chriſti accederent, explicuit. Sacramentarii enim jam dictæ formulæ verba ad malam ſuam cauſam fulciendam plane in alienam ſententiam detorſerant, quod videlicet Corpus Chriſti non aliâ ratione in cœna diſtribueretur, quàm, ſicut idem Corpus una cum omnibus beneficiis ſuis verbo Evangelii exhibetur. Et Sacramentalem unionem nihil aliud eſſe, quàm præſentiam Chriſti ſpiritualem, quæ fit fide, interpretati fuerant. Has rimas, per quas illi effugium quærebant, Smalcaldici articuli obſtruxerunt. Aſſerunt enim (*o*), *panem & vinum in ſacra Cœna eſſe verum corpus & verum ſanguinem Jeſu Chriſti, quæ & exhibeantur & ſumantur non modo à piis, verùm etiam ab iis, qui præter nomen nihil habent Chriſtianum.*

Hanc piam ſententiam D. Lutherus copioſiùs è verbo Dei in majore ſuo Catechismo declarat, & ſic ait (*p*): *Quid igitur eſt Sacramentum, quod ad altare diſtribuitur? Reſpondetur: Eſt verum corpus & verus ſanguis* [731
Chriſti, in, & ſub pane & vino, quæ edere & bibere Chriſti verbo jubemur. Et poſt aliqua: *Verbum Dei, inquam, illud eſt, quod hoc Sacramentum conſtituit, & diſcrimen facit, ut non ſit merus panis & merum vinum, ſed ut hæc Chriſti Corpus & ſanguis ſint & dicantur.* Et poſt pauca (*q*): *Hoc Chriſti verbo conſcientiam tuam confirmare, & intrepido animo dicere potes, etiamſi decem Diabolorum myriades, una cum omnibus fanaticis doctoribus irruentes mihi objiciant, dicentes: quomodo panis & vinum poſſunt eſſe corpus & ſanguis Chriſti, tamen certò ſcio, quòd omnes fanatici ſpiritus, & doctiſſimi quique homines, omnes ſimul, non tantum ſapientiæ habeant, quantum divina Majeſtas vel*

(*o*) p. 330. (*p*) p. 553. (*q*) p. 553. 554.

vel in minimo digitulo habet (r). *Hic verò in medio est Christi verbum expressum: Accipite, edite, hoc est corpus meum: Bibite ex hoc omnes, hoc est Novum Testamentum in meo sanguine. Huic verbo firmiter insistimus, hic tutò manebimus, & expectabimus eventum, an IPSUM vincere, & institutionem ejus mutare valeant. Hoc quidem verum est, quando verbum Dei ab hoc Sacramento removeris, aut absque verbo divino Sacramentum considerare volueris, quòd tum præter panem & vinum nihil habeas. At si verbum cum Sacramento retineatur, ut fieri omnino convenit, tum Sacramentum illud (ut ipsa verba testantur) revera est Corpus & sanguis Jesu Christi. Ut enim Christus ore suo de hoc Sacramento loquitur, ita res verissimè habet: IPSE enim mentiri & fallere nescit.*

His fundamentis jactis, facilè est respondere ad quæstiones multas, quæ hoc seculo plurimum agitantur: an, videlicet, minister Ecclesiæ, qui vitæ est dissolutioris, possit Cœnam Domini rectè administrare & exhibere? & si quæ sunt
732] *alia his non dissimilia, de quibus disputatur. Ita enim sentimus & statuimus: si maximè homo improbus & sceleratus Sacramentum cœnæ Dominicæ sumat, aut distribuat, tamen sumere illum verum Sacramentum, hoc est, Christi Corpus & sanguinem, non minùs, quam eum, qui dignissimè illud sumat aut distribuat. Hoc enim Sacramentum non habet fundamentum hominum sanctitatem, sed ipsum verbum Dei. Et quemadmodum nec ullus sanctus in terris, neque Angelus in cœlis efficere potest, ut panis & vinum sint Corpus & sanguis Christi* (s), *ita nemo id Sacramentum mutare potest, ut non sit Christi Corpus & sanguis, etiamsi quidam eo abutantur.*

Non

(r) Hæc φράσις est catachrestica. Sensus est, sapientiam etiam doctissimorum ne quidem comparari cum divinâ sapientiâ posse. (s) *p. 555.*

Non enim propter alicujus aut perſonam aut incredulitatem verbum Dei (quo cœna Domini inſtituta eſt, & propter quod rationem Sacramenti habet) irritum & vanum fieri poteſt. Quia Chriſtus non dixit: ſi credideritis, aut digni ſueritis, tùm in cœna ſacra corpus & ſanguinem meum præſentia habebitis, ſed potius ait: Accipite, edite & bibite, hoc eſt Corpus meum: hic eſt ſanguis meus. Et præterea inquit: Hoc facite. Quidnam? hoc ipſum certè, quod ego nunc facio, quod inſtituo, quod vobis trado, & vos accipere jubeo. Verba Chriſti hoc volunt: ſive dignus ſive indignus ſis, habes hic in cœna Chriſti Corpus & ſanguinem, idque virtute verborum, quæ ad panem & vinum acceſſerunt. Hæc memori mente repone, quia in his verbis (inſtitutionis cœnæ) fundamentum noſtrum, defenſio & arma noſtra ſunt adverſus omnes errores & fallacias, quæ aut allatæ ſunt hactenus, aut unquam adferri in hoc negotio poterunt.

Hæc Catechiſmi majoris recitata verba veram præſentiam corporis & ſanguinis Chriſti in cœna Domini verbo Dei egregiè confirmant, & iis ſolide demonſtratur, præſentiam illam non tantum de manducatione credentium & dignorum, verùm etiam de infidelibus & indignis communicantibus intelligendam eſſe. [733

Et, quia ſingularibus & excellentiſſimis Spiritus ſancti donis illuminatus Heros D. Lutherus in ſpiritu prævidit, quod poſt mortem ipſius quidam ipſum ſuſpectum facturi eſſent, quaſi vel à doctrina jam commemorata, vel ab aliis etiam partibus purioris doctrinæ receſſerit, eam ob cauſam majori ſuæ de cœna Domini confeſſioni, hanc proteſtationem ſub finem inſeruit (t): *Quia*

(t) T. 3. op. Jen. Germ. f. 509. b. 511, Tom. Witteb. Germ. 2. fol. 243.

Quia video, nullum eſſe ſectarum & errorum finem; ſed hæc mala indies incrementa ſumere, Satanamque magis ac magis furere, ne quis igitur Sectariorum me vivo, aut mortuo, aliquando nomen meum ſuo figmento prætexere poſſit, erroremque ſuum (non candidè in medium allatis meis ſcriptis) ſtabilire auſit, quod Sacramentarii, & Anabaptiſtæ jam facere cœperunt, fidem meam, in hoc ſcripto, coram Deo & toto mundo, de omnibus religionis noſtræ articulis, profitebor. Et in eâ fide (Domino me bene juvante) ad extremum usque vitæ Spiritum perſeverare, atque ex hac vita emigrare, & coram tribunali Domini noſtri Jeſu Chriſti intrepide comparere paratus ſum. Ac ſi quis forte poſt meum obitum dicturus eſſet: ſi D. Lutherus nunc viveret, profecto de hoc vel illo articulo longè aliter ſentiret, atque doceret, (non enim ſatis diligenter eam rem hactenus expendit) contra hoc figmentum id jam dico, quod tunc eſſem affirmaturus, & quod tunc dicturus eſſem, idem jam nunc profiteor, me, videlicet per gratiam Dei omnes hoſce articulos quam diligentiſſimè expendiſſe, & non ſemel, ſed ſæpiſſime ad normam ſacræ ſcripturæ exegiſſe, & tanquam ad Lydium lapidem examinaſſe, nec minore animi conſtantia atque πληροφορίᾳ *ſingulos articulos defenſurum, quam quâ nunc doctrinam de Sacramento altaris propugnavi. Non temu-*
734] *lentus ſum, aut parum conſiderate loquor: Scio, quid affirmem, & intelligo, quanta res mea agatur in illo die Domini noſtri Jeſu Chriſti, cum venerit, vivos & mortuos judicaturus. Quare nemo me, in re tam magna & ſeriâ, nugari exiſtimet, hæc enim res vel maxime cordi mihi eſt. Novi (Dei beneficio,) Satanam magna ex parte, qui, cum poſſit verbum Dei & ſacras literas pervertere & depravare, quid ille meis aut cujuspiam alterius ſcriptis non faceret?*

Poſt hanc proteſtationem D. Lutherus ſanctæ memoriæ

moriæ inter alios articulos etiam hunc ponit (*u*): *Eodem modo (inquit) loquor & confiteor etiam de Sacramento altaris, quod nimirum ibi revera Corpus & ſanguis Chriſti in pane & vino ore edatur & bibatur, etiamſi miniſtri, qui Cœnam Domini diſtribuunt, aut qui eam ſumunt, non credant, aut alias ſacra Cœna abutantur. Cœna enim Domini non nititur hominum fide aut incredulitate, ſed verbo Dei & ipſius inſtitutione. Niſi forte verbum Dei priùs immutent, & prorſus aliter, quam oportet, interpretentur, ut hodie Sacramenti hoſtes faciunt. Hi procul dubio nil niſi panem & vinum in Cœna habent, quia neque verba neque inſtitutionem Domini habent, ſed ea ad ſuam falſam opinionem inflexerunt, mutarunt & depravarunt* (*x*).

Et ſane D. Lutherus (qui certe veram & genuinam Auguſtanæ Confeſſionis ſententiam præ aliis intellexit, & eam conſtanter usque ad finem vitæ, retinuit & defendit) paulò ante ſuum ex hac vita diſceſſum in poſtrema illa ſua de Cœna Domini Confeſſione (*y*), fidem ſuam de hoc articulo magno zelo ſequentibus verbis profeſſus eſt atque repetivit, ubi ſic ait: *Ego omnes eos eodem numero habeo, hoc eſt, pro Sacramentariis & fanaticis agnoſco, (ſunt enim tales,) qui credere nolunt, quod panis Domini in ſacra Cœna ſit verum ipſius naturale Corpus, quod impius quiſpiam, vel Judas ipſe, non minus ore* [735] *accipiat, quàm D. Petrus, & omnes alii ſancti, qui (inquam) hoc credere recuſat, is me miſſum faciat, neque ullam amicitiam aut familiaritatem à me expectet, ſic enim ſtat ſententia, quam non ſum mutaturus.*

Ex

(*u*) T. 3. Jen. Germ. f. 556. b.
(*x*) T. 2. Witt. Germ. f. 252.
(*y*) Quæritur inter Theologos: num Reformati, qui verba inſtitutionis in adminiſtratione S. Cœnæ adhibent, verum Sacramentum habeant? Negat hoc Lutherus veteresque ex

Ex hisce (præsertim verò D. Lutheri, ut primarii Doctoris Augustanæ Confessionis,) declarationibus, quas prolixè recitavimus cuilibet homini cordato (si modo veritatis & pacis sit studiosus) manifestum, certum & indubitatum esse potest, quæ fuerit, hodieque sit genuina & vera Confessionis Augustanæ SENTENTIA.

Quod autem præter illas phrases, quibus Christus & Paulus utuntur, (cùm dicunt: panem in cœna esse *corpus Christi*, aut *communicationem corporis Christi*) etiam alias loquendi formas usurpamus, verbi gratia, cùm dicimus, *sub* pane, *cum* pane, *in* pane (z) adesse & exhiberi corpus Christi, id non sine gravibus causis facimus. Primum enim his phrasibus ad rejiciendam Papisticam transsubstantiationem utimur. Deinde etiam Sacramentalem unionem substantiæ panis non mutatæ & Corporis Christi hac ratione docere volumus. Ad eundem enim modum hoc dictum, *VERBUM CARO FACTUM EST* (a), repetitur & declaratur aliis æquipollentibus propositionibus, exempli gratia: *Verbum habitavit IN NOBIS, in Christo inhabitat tota plenitudo divinitatis corporaliter* (b), *DEUS erat cum eo* (c), *Deus erat in Christo* (d), &c. & alia plura hujus generis. Hæ phrases supra commemoratum dictum Johannis repetunt & declarant, videlicet, quòd per incarnationem divina essentia non sit in humanam natu-

nostris. Sed aliter ex recentioribus multi. Vide J. C. Pfaffii diss. de S. Cœna §. 10. p. 9. & Fechtii lect. in syll. p. 430. sqq.

(z) His terminis passim usi sunt Patres Ecclesiæ. Vide J. C. Pfaffii diss. de S. Cœna §. 19. p. 15 a.

(a) *Joh. I. 14.* (b) *Col. II. 9.*

(c) *Act. X. 38.* (d) *2 Cor. V. 19.*

naturam converſa, ſed quod duæ naturæ ſine confuſione perſonaliter ſint unitæ. Et quidem multi excellentes Doctores ex erudita antiquitate, Juſtinus, Cyprianus, Auguſtinus, Leo, Gelaſius, Chryſoſtomus & alii hac ipſa ſimilitudine (de perſona Chriſti) [736 myſterium Sacramenti Cœnæ Dominicæ explicant. Docent enim, quemadmodum in Chriſto duæ diſtinctæ & non mutatæ naturæ inſeparabiliter ſunt unitæ, ita in ſacra Cœna duas diverſas ſubſtantias, panem videlicet naturalem, & verum naturale corpus Chriſti in inſtituta ſacramenti adminiſtratione hic in terris ſimul eſſe præſentia, quod tamen non ita accipiendum, quaſi unio hæc corporis & ſanguinis Chriſti cum pane & vino ſit perſonalis unio, qualis eſt utriusque naturæ in Chriſto, ſed eſt unio ſacramentalis, ut eam D. Lutherus & alii (in illa Concordiæ formula, anno 36. conſcripta, & alias) appellant. Quo ſignificare volunt, etiamſi formis loquendi *in* pane, *ſub* pane, *cum* pane quandoque utantur, tamen ſe propoſitionem (hoc eſt corpus meum) ſimpliciter, & ut verba ſonant, accipere & amplecti, eamque nequaquam pro figurata, ſed pro inuſitata prædicatione (*e*) agnoſcere. Sic etiam Juſtinus (*f*) de hoc negotio loquitur, inquiens: *Non ut panem vulgarem & potum accipimus, ſed quemadmodum Chriſtus Servator noſter, per verbum Dei caro eſt factus, carnem quoque & ſanguinem propter noſtram ſalutem habuit, ita etiam credimus, per Verbum & preces ab ipſo ſanctificatum cibum, Domini noſtri JESU CHRISTI corpus & ſanguinem eſſe.* Et ſane D. Lutherus (in majori, præſertim vero ultima ſuâ confeſſione de Cœna) eam de hâc re formam loquendi, qua Chriſtus in prima Cœna celebranda uſus eſt, graviter & magno zelo defendit. Cùm

(*e*) Vide tamen infra notata p 739.

(*f*) in apol. 2. f. 98. edit. Colon.

Cùm autem D. Lutherus haud dubiè præcipuus earum Eccleſiarum, quæ Auguſtanam Confeſſionem amplexæ ſunt, Doctor fuerit, (cujus tota doctrina, tanquam compendio, ſummatim in Auguſtana Confeſſione comprehenſa, & Imperatori Carolo V. exhibita eſt,) profectò commemoratæ illius Auguſtanæ Confeſſionis
737] propria, vera & genuina ſententia ex nullius hominis libellis rectiùs & certiùs, quàm ex D. Lutheri didacticis & polemicis ſcriptis hauriri poteſt.

Et quidem hæc ipſa jam commemorata D. Lutheri ſententia in unica, ſolidiſſima, immota & extra omne dubium poſita petra veritatis (inſtitutione nimirum Cœnæ, quæ in verbo Dei recitatur) fundata eſt, & hanc ſententiam ſancti Evangeliſtæ, Apoſtoli & ipſorum diſcipuli ad eum modum acceperunt & amplexi ſunt, eamque alios docuerunt, atque ad poſteritatem propagarunt.

Cùm enim Dominus & Salvator noſter Jeſus Chriſtus, de quo (ut de unico noſtro Præceptore) ſeveriſſimum mandatum de cœlis omnibus hominibus datum eſt: *HUNC AUDITE* (g), non ſit vulgaris aliquis homo aut Angelus, nec ſit tantummodo verax, ſapiens, potens, ſed & ipſa æterna veritas & ſapientia, & verus omnipotens Deus, qui rectiſſimè novit, quid & quomodo loqui debeat, & omnia, quæ loquitur ac promittit, potentiſſime efficere & præſtare valet, ſicut ipſe inquit (h): *Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt.* Et alibi (i): *Mihi data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra*, &c. cùm, inquam, hic verax, omnipotens Dominus, Creator & Redemtor noſter Jeſus Chriſtus poſt ultimam illam Cœnam, cùm jam jam acerbiſſimam ſuam paſſionem & mortem pro peccatis noſtris

(g) *Matth. XVII. 5.* (h) *Luc. XXI. 33.* (i) *Matth. XXVIII. 18.*

noſtris accederet, triſtiſſimo nimirum illo & poſtremo tempore, re graviſſimè deliberata & magno zelo auguſtiſſimum hoc Sacramentum Eccleſiæ ordinaverit, (quod usque ad finem mundi magnâ cum reverentiâ, obedientiâ & humilitate ſumendum, & perpetuum acerbiſſimæ paſſionis & mortis & omnium beneficiorum ejus monumentum futurum erat, ſimulque obſignatio & confirmatio Novi Teſtamenti, ſolatium omnium perturbatarum conſcientiarum, firmum vinculum ſocietatis Chriſtianæ, & cum capite ſuo Chriſto, [738 & inter ſe invicem, conjunctio arctiſſima,) certe res graviſſimas & longe maximas animo agitavit, cum hæc verba inſtitutionis Cœnæ (de pane illo, cui benedicebat, & quem diſcipulis porrigebat) pronunciaret: *Accipite, comedite, HOC EST CORPUS MEUM, quod pro vobis traditur.* Et de calice, ſeu vino: *HIC EST SANGUIS MEUS NOVI TESTAMENTI, qui pro vobis effunditur in remiſſionem peccatorum.*

Hæc cùm ita ſe habeant, profecto æterni, veraciſſimi atque omnipotentis Filii DEI, Domini, Creatoris & Redemtoris noſtri Jeſu Chriſti verba, non ut figuratè, metaphoricè, tropicè dicta aut prolata in aliam ſententiam detorquenda ſunt, ut noſtræ humanæ rationi veriſimilia fiant. Quin potius hæc Chriſti verba, ut ſonant, in propria ſua ac perſpicua ſententia, ſimplici fide & debita obedientia atque reverentia accipere tenemur. Neque committendum eſt, ut ullæ objectiones aut hominum contradictiones, quæ ab humanæ rationis acumine promanant, utcunque humanæ rationi blandiantur, nos ab expreſſo illo Chriſti Teſtamento abducant.

Sanctiſſimus Patriarcha Abrahamus, cùm verbum DEI de offerendo filio ſuo audiſſet, poterat certe occaſionem

caſionem diſputandi arripere, an verba ſecundum literam accipere, an vero commodâ & tolerabiliore aliqua interpretatione lenire deberet, quandoquidem non modo cum omni ratione & cum lege Dei & naturæ, verum etiam cum præcipuo illo fidei articulo de promiſſo ſemine Chriſto, qui ex Iſaaci ſtirpe naſciturus erat, apertè pugnare viderentur. Veruntamen ſicut antea promiſſionem de benedicto ſemine (ex Iſaaci progenie naſcendo) fide acceperat atque amplexus fuerat, etſi idipſum rationi ejus impoſſibile videretur, & ſic Deo laudem veritatis tribuerat, certiſſime ſciens atque cre-
739] dens, quòd Deus, quæ promiſiſſet, etiam præſtare poſſet, ita quoque nunc ſimpliciter accipit verbum & mandatum Dei ſecundum literam, remque totam divinæ omnipotentiæ & ſapientiæ permittens, quam ſcit multo plures habere modos, per quos promiſſionem illam de ſemine, ab Iſaaco propagando, implere poſſet, quam ipſe cæca ſua ratione comprehendere valeret. Et ad hunc modum etiam nos vera humilitate & obedientiâ Creatoris & Redemtoris noſtri perſpicuo, firmo, claro & maximè ſerio verbo & mandato (absque omni hæſitatione & diſputatione, quomodo id ad noſtram rationem quadret, aut poſſibile ſit,) ſimpliciter CREDERE debemus. Hæc enim verba locutus eſt DOMINUS ille, qui immenſa eſt Dei patris ſapientia & veritas ipſa, qui omnia, quæ promittit, certiſſimè reipſa perficere & præſtare poteſt.

Et ſane omnes circumſtantiæ inſtitutionis Cœnæ Dominicæ luculenter teſtantur, verba illa Domini & Salvatoris noſtri JESU CHRISTI (quæ per ſe perſpicua, firma, clara & indubitata ſunt, non aliter, quam in uſitata, propria & communi ſignificatione accipi poſſe & debere *(k)*. Cum enim Chriſtus mandatum illud (de edendo

(*k*) etſi prædicatio inuſitata ſit. p. 736.

edendo Corpore ſuo, &c.) in mensâ & in Cœna dederit, dubium eſſe non poteſt, quin de vero naturali pane & de vero naturali vino, atque de manducatione, quæ ore fit, loquatur, quaſi Chriſti Corpus ſpiritualem panem aut ſpiritualem cibum animæ dicere voluerit. Et Chriſtus ipſe præcavere ſtuduit, ne metonymia in vocabulo (*corporis*) intelligeretur, & ne exiſtimaretur de ſigno corporis ſui, aut tantum de ſymbolo, vel de figurato corpore, aut de virtute corporis ſui ſeu beneficiis, quæ oblatione corporis ſui nobis promeruit, agere. Diſerte enim loquitur de vero, eſſentiali & ſubſtantiali ſuo Corpore, quod in mortem pro nobis tradidit, & de vero, ſubſtantiali ſanguine ſuo quem pro nobis in ara crucis in remiſſionem [740 peccatorum effudit.

Atqui nullus poteſt eſſe tam fidelis aut idoneus atque doctus interpres verborum Jeſu Chriſti, quàm ille ipſe Chriſtus Dominus, qui ſua verba illa certiſſima, ſuam mentem atque ſententiam omnium optimè intelligit, atque ad eam dextrè declarandam intelligentia & ſapientia inſtructiſſimus eſt. Hic in declaratione inprimis ultimæ ſuæ voluntatis, Teſtamenti & perpetui fœderis atque conjunctionis, non figuratis, non ambiguis, ſed propriis, ſimpliciſſimis & diſertis verbis uti voluit, quemadmodum etiam in aliis fidei articulis ponendis & confirmandis atque in ſignis gratiæ & pacti, ſeu Sacramentis inſtituendis, (verbi gratia in circumciſione, in conſtituendis olim Sacrificiis Veteris Teſtamenti, poſteà verò in Baptiſmi inſtitutione) non verbis obſcuris, figuratis aut ambiguis uti ſolitus eſt, &, ut omnem ambiguitatem caveret, ſatis mentem ſuam declaravit, cùm de corpore ſuo in ſacra Cœna exhibendo dixit: *quod pro vobis datur*, & de ſanguine: *qui pro vobis effunditur*. Et cùm Apoſtoli hæc ipſius verba ſimpliciſſime acciperent, relinquit eos in hac propria

priâ & ſimplici ſententiâ, ac mandat illis, ut omnes gentes ad eum modum doceant, jubeantque, eas obſervare, quæ ipſis, Apoſtolis, à Chriſto præcepta erant.

Qua de cauſa etiam tres Evangeliſtæ, Matthæus (*l*), Marcus (*m*), Lucas (*n*), & D. Paulus (*o*), qui inſtitutionem Cœnæ Dominicæ ab ipſo Chriſto poſt aſcenſionem ipſius acceperat, unanimi conſenſu, iisdem verbis & ſyllabis, hæc clara, firma, perſpicua, & vera verba Chriſti, *hoc eſt corpus meum*, prorſus eodem modo de benedicto & diſtributo pane, ſine omni tropo, figurâ aut variatione recitant. Itaque dubium eſſe non poteſt, quin & de alterâ parte Sacramenti hæc verba: (*Hic calix eſt Novum Teſtamentum in meo ſanguine*) in
741] Evangeliſta Luca & Paulo nullam aliam ſententiam habeant, quàm verba Matthæi & Marci, qui dicunt: *Hoc*, quod ore ex calice bibitis, *eſt ſanguis meus, Novi Teſtamenti*, quo videlicet hoc Teſtamentum meum & novum fœdus, videlicet, remiſſionem peccatorum vobis hominibus ſancio, ferio, obſigno & confirmo.

Sed & hæc repetitio, confirmatio & declaratio verborum Chriſti, quam D. Paulus (*p*) ponit, (ut clariſſimum veræ ſubſtantialis præſentiæ, & diſtributionis Corporis & ſanguinis Chriſti in Cœna teſtimonium) ſingulari diligentiâ & accuratè eſt expendenda. Sic enim ait: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? & panis, quem frangimus, nonne participatio Corporis Domini eſt?* His enim Apoſtoli verbis docemur, quòd non modò calix ille, cui Chriſtus in prima Cœna benedixit, & non modò panis, quem Chriſtus fregit & diſtribuit, ſed etiam panis quem nos frangimus, & calix, cui nos benedicimus,

(*l*) *Matth. XXVI. 26.* (*m*) *Marc. XIV. 22.*
(*n*) *Luc. XXII. 19.* (*o*) *1 Cor. XI. 24.* (*p*) *1 Cor. X. 16.*

mus, ſint Corporis & ſanguinis Chriſti communicatio, ita quidem, ut omnes, qui hunc panem edunt, atque è calice bibunt, verè accipiant atque participent verum Corpus, & verum ſanguinem Chriſti. Etenim, niſi Corpus Chriſti verè & ſubſtantialiter, ſed duntàxat virtute & efficaciâ ſuâ præſens eſſet & ſumeretur, panis non Corporis, ſed Spiritus, virtutis & beneficiorum Chriſti communicatio dici debuiſſet, quemadmodum etiam Apologia (*q*) prorſus eadem ratione in hoc ipſo negotio argumentatur & ſtatuit. Et ſanè ſi D. Paulus duntaxat de ſpirituali còmmunicatione Corporis Chriſti, quæ per fidem fit, ageret, (ut Sacramentarii hoc Paulinum dictum ſuo more depravare ſolent) non dixiſſet, panis, ſed Spiritus, aut fides eſt communicatio Corporis Chriſti. At Apoſtolus affirmat, panem eſſe communicationem Corporis Chriſti, quòd vi- [742] delicet omnes, qui participant benedictum panem, etiam Corporis Chriſti participes fiant. Ex eo ergo hoc conficitur, Paulum haudquaquam de ſpirituali, ſed de ſacramentali, ſeu eâ, quæ ore fit, participatione Corporis Chriſti loqui, quæ piis & impiis, titulo duntaxat Chriſtianis communis eſt.

Hanc piam noſtram ſententiam etiam ratio & circumſtantiæ concionis illius Paulinæ confirmant. Eos enim, qui de idolotytis edebant, & Ethnicis cultibus diabolicis communicabant, nihilominùs autem etiam ad menſam Domini accedebant, & Corporis & ſanguinis Chriſti participes fiebant, Paulus à tanto facinore deterret, & admonet, ne ſibi ipſis ad judicium & damnationem Corpus & ſanguinem Chriſti ſumant. Cùm enim omnes illi, qui benedicti & diſtributi panis in ſacra Cœna participes fiunt, etiam cum Corpore Chriſti

(*q*) *p. 219.*

ſti communicationem habeant, profectò D. Pauli verba non poſſunt accipi de ſpirituali communicatione cum Chriſto, quâ nemo abuti unquam poteſt, & à quâ homines non ſunt deterrendi.

Quare Patres & pii Majores noſtri, D. Lutherus & alii ſinceri Doctores Auguſtanæ Confeſſionis hoc D. Pauli dictum ejusmodi verbis declarant, ut cum verbis Chriſti optime conſentiant, ut, cum ad hunc modum id explicant: Panis, quem frangimus, eſt Corpus Chriſti diſtributum, ſeu communicatum Corpus Chriſti, quòd inter eos diſtribuitur, qui fractum panem accipiunt.

In hâc ſimplici & ſolidè fundatâ explicatione luculenti illius teſtimonii Paulini magno conſenſu acquieſcimus. Et non injuriâ miramur, quòd audaces homines reperiantur, qui, cùm ipſi ante hæc tempora Sacramentariis hoc Pauli dictum oppoſuerint, nunc illud ipſum pro fundamento erroris ſui (quòd videlicet corpus Chriſti in Cœna ſpiritualiter tantummodo ſumatur) ponere non erubeſcant. Sic enim loquuntur: Panis
743] eſt communicatio Corporis Chriſti, hoc eſt, id, quo fit ſocietas cum Corpore Chriſti, quod eſt Eccleſia, ſeu eſt medium, per quod fideles unimur Chriſto, ſicut verbum Evangelii fide apprehenſum eſt medium, per quod Chriſto ſpiritualiter unimur, & Corpori Chriſti, quod eſt Eccleſia, inſerimur.

Quòd autem non tantùm pii & credentes in Chriſtum, verum etiam indigni, impii, hypocritæ (verbi gratia: Judas, & hujus farinæ homines, qui nullam prorſus ſpiritualem cum Chriſto communicationem habent, & ſine verâ pœnitentiâ atque converſione ad Deum, ad Cœnam Domini accedunt) etiam verum corpus, & verum ſanguinem Chriſti ore, in ſacramento

ſumant, & grande ſcelus, indignè edendo & bibendo, in Corpus & ſanguinem Chriſti admittant, id D. Paulus expreſſe docet, cum adfirmat (r), quòd ii, *qui indignè de illo pane edunt, & de calice DOMINI bibunt, rei fiant* non tantùm panis & vini, non tantum ſignorum & ſymbolorum, aut figuræ corporis & ſanguinis, ſed quod *rei ſint Corporis & ſanguinis JESU CHRISTI*, quem in Sacra Cœna præſentem contumelia atque ignominiâ afficiunt: ſicut Judæi, qui ipſo facto & opere (indignis modis Salvatorem tractantes) in Corpus Chriſti horribiliter peccârunt & Chriſtum occiderunt. Sic enim antiquiſſimi, pii & eruditi Doctores Eccleſiæ hoc Pauli dictum intellexerunt, & magno conſenſu in hanc ſententiam ſunt interpretati.

Duplex igitur eſt manducatio carnis Chriſti. Una ſpiritualis, de quâ præcipue Chriſtus in Evangeliſta Johanne, capite ſexto, agit, quæ non alio modo, quam ſpiritu & fide in prædicatione & meditatione Evangelii fit, non minus, quàm, cùm Cœna Domini dignè & in fide ſumitur. Hæc ſpiritualis manducatio per ſe utilis & SALUTARIS eſt, OMNIBUSQUE Chriſtianis, & quidem OMNIBUS temporibus ad ſalutem NE- [744
CESSARIA eſt, ſine quâ ſpirituali participatione ſacramentalis illa, aut quæ ore duntaxat fit, manducatio in Cœna non modo accipientibus non ſalutaris, ſed noxia etiam & damnationis cauſa eſſe ſolet.

Spiritualiter igitur manducare nihil aliud eſt, quàm CREDERE prædicato verbo Dei, in quo nobis Chriſtus verus Deus & homo cum omnibus beneficiis, quæ carne ſua pro nobis in mortem tradita & ſanguine ſuo pro nobis effuſo promeruit, offertur, videlicet, gratia & clementia Dei, remiſſio peccatorum, juſtitia & vita æterna

(r) 1 Cor. XI. 27.

æterna. Hæc qui ex verbo Dei commemorari audit, fide accipit ſibique applicat, & hâc conſolatione totus nititur (quòd Deum placatum & vitam æternam propter Mediatorem Jeſum Chriſtum habeamus,) qui, inquàm, vera fiducia in verbo Evangelii firmiter, in omnibus tribulationibus & tentationibus, acquieſcit, hic ſpiritualiter Corpus Chriſti edit & ſanguinem ejus bibit.

Altera vero manducatio Corporis Chriſti eſt ſacramentalis, & ore fit, quando in ſacra Cœna verum & ſubſtantiale corpus & ſanguis Chriſti ore accipiuntur atque participantur ab omnibus, qui panem illum benedictum, & vinum in Cœna Dominica edunt & bibunt. Ac pii quidem Corpus & ſanguinem Chriſti in certum pignus & confirmationem accipiunt, quòd peccata ipſis certò ſint remiſſa, & quòd Chriſtus in ipſis habitet atque efficax eſſe velit. Impii vero idem Corpus & eundem ſanguinem Chriſti etiam ore ſuo, ſed ad judicium & damnationem ſumunt. Hoc Chriſti verba, quibus Cœnam inſtituit, expreſsè docent. In prima enim Cœna menſæ aſſidens diſcipulis ſuis naturalem panem & naturale vinum porrigit, & de iis pronunciat, verum eſſe corpus & ſanguinem ſuum & jubet eos edere & bibere. Ergo illud
745] Chriſti mandatum, conſideratis diligenter omnibus circumſtantiis, non poteſt niſi de orali, non autem de craſsâ, carnali, Capernaiticâ, ſed de ſupernaturali & incomprehenſibili manducatione corporis Chriſti intelligi. Ad hanc manducationem, quæ ore fit, Chriſtus mandato ſuo etiam alteram requirit, cùm inquit: *Hoc facite in mei commemorationem*, hîc enim Fidem (quæ eſt ſpiritualis corporis Chriſti participatio) poſtulat.

Quare tota erudita & pia antiquitas (ſecundum hæc

verba

verba institutionis Christi & explicationem Pauli) expressè & cum totâ Catholicâ Ecclesiâ magno consensu docuit, quòd Corpus Christi non tantùm spiritualiter, fide, (quod extra usum Sacramenti fieri potest) verum etiam ore, non modo à credentibus, sed & ab indignis, infidelibus, hypocritis, nomine duntaxat Christianis, accipiatur. Quæ antiquitatis testimonia recitare, hoc loco nimis esset prolixum, quare lectorem ad nostrorum scripta, in quibus hæc copiosè tractata sunt, remittimus.

Ex his manifestum est, quàm inique virulentis sarcasmis Sacramentarii (s) Domino nostro Jesu Christo & D. Paulo totique Ecclesiæ insultent, qui oralem & indignorum manducationem vocant *duos pilos caudæ equinæ, & commentum, cujùs vel ipsum Satanam pudeat*, doctrinam vero de Majestate Christi *Excrementum Satanæ, quo Diabolus sibi ipsi & hominibus illudat*, appellare ausi fuerint. Hæc adeò horrenda sunt, ut homo Christianus ea sine horrore non recitare possit.

Accuratè autem hoc etiam declarandum est, quinam sint indigni convivæ in hac sacra Cœna. Hi nimirum, qui sine vera pœnitentia & contritione & sine vera fide & absque bono proposito vitam emendandi ad cœnam Domini accedunt. Hi sibi ipsis judicium, hoc est, temporales & æternas pœnas indigna sua [746 orali manducatione corporis Christi accersunt, & Corporis atque sanguinis Christi rei fiunt.

Digni vero convivæ in Cœnâ Domini sunt infirmi in fide, pusillanimes, perturbati Christiani, qui, dum magnitudinem & multitudinem peccatorum suorum secum reputant, cohorrescunt, qui magnam suam immunditiem considerantes hoc pretiosissimo thesauro & beneficiis Christi indignos sese judicant, qui fidei suæ infir-

(s) c. gr. Theodorus Beza,

infirmitatem ſentiunt atque deplorant, & nihil magis in votis habent, quàm ut Domino Deo firmiore & alacriore fide & puriore obedientiâ ſervire poſſint. Hi (ut diximus) ſunt verè digni illi convivæ, in quorum gratiam & quibus recreandis inprimis hoc auguſtiſſimum Sacramentum & ſacrum convivium eſt inſtitutum. Chriſtus enim ejusmodi homines benigniſſime invitat, dicens (*t*): *venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis & ego reficiam vos.* Et alibi (*u*) ait: *Non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habentibus.* Et Apoſtolus inquit (*x*): *Virtus mea (dicit Dominus) in infirmitate perficitur.* Et ad Romanos (*y*) ſcribit: *Infirmum in fide aſſumite,* & paulo poſt: *Deus eum aſſumſit. Quisquis enim in filium Dei crediderit,* ſive is firma ſive infirma fide præditus fuerit, *habet vitam æternam* (*z*).

Dignitas igitur neque in magnâ, neque in exiguâ infirmitate aut firmitate fidei, ſed in merito Chriſti conſiſtit. Hujus fructum infirmus ille in fide auguſtique animi parens (*a*), qui opem Chriſti in curando filio miſerrimo implorabat, non minus, quàm Patriarcha Abraham, Apoſtolus Paulus, & alii, qui robuſtam fidem habuere, participat.

Et hæc de vera præſentia & duplici manducatione Corporis & ſanguinis Chriſti, quæ aut fide ſpiritualiter,
747] aut ore fit (quæ poſterior dignis & indignis communis eſt) dicta ſunt.

Cum vero etiam de conſecratione, & de uſitata illa regula (*Nihil habet rationem Sacramenti extra usum seu actionem divinitus inſtitutam*) (*b*) diſſenſiones quædam inter

(*t*) *Matth. XI. 28.* (*u*) *Matth. IX. 12.* (*x*) *2 Cor. XII. 9.*
(*y*) *Rom. XIV. 1. 3.* (*z*) *Joh. III. 16.*
(*a*) *Marc. IX. 22. 23. 24.*
(*b*) Vide infra p. 750. 756.

inter aliquos Augustanæ Confessionis Theologos inciderint, de his etiam duobus capitibus unanimem & pium nostrum consensum declarare visum est. Ac de priore illa quæstione, quæ est de consecratione, sentimus, quòd veram præsentiam Corporis & sanguinis Christi in cœna non efficiat ullius hominis vel verbum vel opus, dignitas seu meritum, sive pronunciatio ministri, seu manducatio, seu fides communicantium, horum nullum nobis Corpus & sanguinem Christi præsentia facit. Sed hoc totum, quod in cœna Christi corpus præsens habemus, simpliciter & in solidum omnipotentis Dei virtuti & verbo, institutioni atque ordinationi Domini nostri JESU CHRISTI est adscribendum.

Verissima enim illa & omnipotentia verba JEsu Christi, quæ in primâ institutione pronunciavit, non modo in prima illa cœna efficacia fuere, sed eorum vis, virtus & efficacia adhuc hodie durant & valent, ita quidem certe, ut eorum virtute in omnibus locis, ubi cœna Domini juxta Christi institutionem celebratur, & verba ipsius usurpantur, virtute & potentiâ eorum verborum, quæ Christus in prima cœna locutus est, Corpus & sanguis Christi verè præsentia distribuantur & sumantur. Christus ipse enim (ubi ipsius institutio observatur, & verba ejus super pane & vino recitantur, & benedictus panis & vinum benedictum distribuuntur) per verba illa recitata, VIRTUTE PRIMÆ INSTITUTIONIS, hodie etiam, verbo suo, quod repeti vult, efficax est. Hanc piam nostram sententiam Chrysostomus (c) his verbis confirmat: *Et nunc* (inquit) *illi præstò est Christus, qui illam orna-* [748 *vit*

(c) in sermone de proditione Jud. hom. 82. in Matth.

vit mensam, ipse istam quoque consecrat. Non enim homo est, qui proposita, panem & vinum, Corpus Christi facit & sanguinem, sed ille, qui crucifixus pro nobis est, Christus. Sacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute consecrantur & gratiâ. Hoc est, ait, corpus meum, hoc verbo proposita elementa in Cœna consecrantur. Et sicut illa vox, quæ dicit (d): crescite & multiplicamini, & replete terram, semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum, ad generationem operante natura, ita & vox illa (hoc est corpus meum, hic est sanguis meus) semel quidem dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ usque ad hodiernum diem & usque ad ejus adventum præstat sacrificio firmitatem (e).

D. Lutherus (*f*) de hac ipsa re ad eundem modum scribit: *Hæc illius jussio & institutio possunt hæc præstare, & efficiunt, ut non nudum tantum panem & vinum, verùm etiam Corpus & sanguinem ipsius distribuamus & accipiamus. Sic enim verba ipsius habent: hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Itaque non opus nostrum, non pronunciatio nostra, sed mandatum & ordinatio Christi efficiunt, ut panis sit corpus, & vinum sit sanguis Christi, idque jam inde à primâ institutione Cœnæ usque ad finem mundi fieri solet, nostro autem ministerio hæc quotidie distribuuntur.*

Item alibi (*g*): *Sic & hîc fit. Etiamsi de omnibus panibus hæc verba pronunciarem: Hoc est Corpus Christi, nihil tamen eâ re efficeretur. At quando ad ipsius mandatum & institutionem in administratione Cœnæ Dominicæ dicimus: hoc est corpus meum: tùm revera est ipsius Corpus, non propter nostram pronunciationem, aut, quòd hæc verba pronunciata hanc habeant efficaciam, sed, quia Christus nobis præcipit, ut hæc verba pronunciemus, & hoc agamus, quod ipse in*

(*d*) *Gen. I. 28.*
(*e*) vel potiùs: *sacrificium perfectum operatur.*
(*f*) T. 6. Jen. f. 99. (*g*) T. 3. Jen. f. 446.

in primâ cœnâ fecit, & hoc modo suum mandatum & factum cum recitatione nostrâ conjunxit. [749

Et quidem verba institutionis Christi in administratione Cœnæ Dominicæ palam coram Ecclesia disertè & clarè recitentur aut decantentur, neque ullâ ratione intermittantur, idque plurimis & gravissimis de causis. Primùm quidem, ut satisfiat & pareatur Christi mandato, qui inquit: *hoc facite.* Non igitur omittendum est, quod Christus ipse in sacra Cœna fecit. Deinde, ut auditorum fides de substantia & fructu hujus Sacramenti, (de præsentia Corporis & sanguinis Christi & de remissione peccatorum omnibusque beneficiis, quæ nobis Christi morte & sanguinis profusione parta sunt, & nobis in Testamento Christi donantur) per verba Testamenti Christi excitetur, confirmetur & quàm certissima reddatur. Præterea, ut elementa panis & vini ad hunc sacrum usum (quo videlicet nobis unà cum illis CHRISTI Corpus manducandum & sanguis ejus bibendus exhibeatur) sanctificentur seu benedicantur, ut D. Paulus (h) inquit: *Calix benedictionis, cui benedicimus,* &c. Hæc autem benedictio non alia ratione fit, quàm verborum institutionis repetitione & recitatione.

Hæc tamen benedictio seu recitatio verborum institutionis Christi sola non efficit Sacramentum, si non tota actio Cœnæ, quemadmodum ea à Christo ordinata est, observetur. Verbi gratia: cùm benedictus panis non distribuitur, sumitur, aut participatur: sed vel includitur, vel sacrificatur, vel circumgestatur. Mandatum enim Christi (*Hoc facite*) quod totam actionem complectitur, totum & inviolatum observandum est. Ad hujus autem Sacramenti administrationem requiritur, ut in conventu aliquo piorum hominum panis & vinum bene-

(*h*) *1 Cor. X. 16.*

benedictione consecrentur, dispensentur, sumantur, hoc est, edantur & bibantur & mors Domini annuncietur. Ad hunc enim modum D. Paulus totam actionem, in qua panis frangitur, seu distribuitur & sumitur, ob oculos nobis proponit.

750] Accedamus jam etiam ad alterum caput, de quo paulò ante mentio est facta. Ut vera & pia doctrina de Cœna Domini sincere conservaretur, & multiplices idololatrici abusus atque corruptelæ hujus sacrosancti Testamenti Christi vitarentur & abolerentur, utilis hæc regula & norma ex verbis institutionis Cœnæ desumta est: *Nihil habet rationem Sacramenti extra usum à Christo institutum, seu extra actionem divinitus institutam (i).* Hæc regula nequaquam rejicienda est, magno enim cum fructu in Ecclesia Christi retineri potest & debet. Vocabula autem (*usus* seu *actio*) in hoc negotio proprie non significant fidem, nec solam manducationem, quæ ore fit: sed totam externam visibilem actionem Cœnæ Dominicæ à Christo institutam. Ad eam verò requiritur consecratio, seu verba institutionis, distributio & sumtio, seu externa quæ dicitur, oralis manducatio benedicti panis & vini, item Corporis & sanguinis Christi perceptio. Et, cùm extra hunc usum panis in Missa Pontificia non distribuitur, sed vel offertur, vel includitur, vel circumgestatur, aut adorandus proponitur, non est ille pro Sacramento agnoscendus. Quemadmodum etiam aqua Baptismi, si ad campanas baptizandas aut ad curandam lepram adhiberetur, aut adoranda proponeretur, nullam haberet Sacramenti (Baptismatis) rationem. Hujusmodi Pontificiis abusibus hæc regula initio renascentis Evangelii opposita, & ab ipso D. Luthero (*k*) piè declarata est.

In-

(*i*) *Vide supra p. 747. infra p. 756.* (*k*) *T. 4. Jen. f. 597.*

Interim tamen diſſimulare non debemus, quod Sacramentarii hanc utilem & neceſſariam regulam vafrè ſubdolè & malitioſè ad negandam veram & ſubſtantialem præſentiam & oralem manducationem corporis Chriſti (quæ hîc in terris fit, & dignis atque indignis communis eſt) falsâ interpretatione depravent. Interpretantur enim eam de ſpirituali uſu fidei interno, ac ſen- [751
tiunt, ſumtionem cœnæ dominicæ indignis non eſſe ſacramentum, & fieri communicationem corporis Chriſti tantummodò ſpiritualiter per fidem, aut fidem hoc præſtare, ut Corpus Chriſti in cœnâ præſens ſit. Inde porro colligunt, indignos, infideles, hypocritas, Corpus Chriſti nec præſens habere, nec accipere.

Atqui fides noſtra ſacramentum non efficit, ſed tantùm omnipotentis Dei atque Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti certiſſimum verbum & inſtitutio hoc præſtant. Verbum enim Domini in Eccleſia efficax eſt manetque, neque vel dignitate vel indignitate miniſtri, neque ſumentis incredulitate quicquam ei derogatur aut virtus ejus enervatur. Sanctum Chriſti Evangelion eſt permanetque Evangelion, etiamſi impii quidam auditores nullam illi fidem adhibeant, in quibus etiam illud non eſt efficax ad ſalutem, idem etiam fit in ſumtione Sacramenti, ut Chriſtus in verbis ſuis (*Accipite, edite, hoc eſt corpus meum*) verax maneat, ſive communicantes in ipſum credant, ſive non credant, præſentiam enim Corporis & ſanguinis ſui non per noſtram fidem ſed per omnipotentiam ſuam efficit.

Quare pernicioſus error eſt, quem adverſarii impudenter defendunt, & ſubdolâ depravatione uſitatæ hujus regulæ plus fidei noſtræ (quippe quæ, ipſorum opinione, Corpus Chriſti præſens nobis ſiſtat atque participet) quàm omnipotentiæ Domini atque Salvatoris noſtri JEſu Chriſti adſcribunt. Jam,

Jam, quod ad Sacramentariorum varia & imaginaria fundamenta atque futiles objectiones attinet, quas illi de eſſentialibus & naturalibus humani corporis proprietatibus, de aſcenſu Chriſti ad cœlos & de ipſius ex hoc mundo diſceſſu, & ſi quæ ſunt his ſimilia, adferunt, hæ nugæ, inquam, omnes & ſingulæ argumentis è verbo Dei deſumtis, ſolidè, nervosè & copiosè à D. Luthero in polemicis ipſius ſcriptis refutatæ ſunt.
752] Quare pium lectorem (brevitatis ſtudio) ad illius ſcripta remittimus. In his autem principem locum habent libellus, quem *contra cœleſtes Prophetas* (ut tum vocabantur) edidit, & aliud opuſculum, cujus inſcriptio eſt: *Quòd verba (hoc eſt corpus meum) adhuc firma conſtent*, item, *major* ipſius & *minor* (poſt aliquot annos) edita *Confeſſio de Cœna Domini*, & alia præterea ejusdem de hoc negotio evulgata opuſcula. Neque enim fanatici Spiritus à morte D. Lutheri ullum novum argumentum in medium attulerunt.

Quòd autem nullis argumentis ab hominibus argute excogitatis, utcunque rationi blandiantur, abduci nos patimur, nec pati vel volumus, vel poſſumus, vel debemus, à perſpicua, ſimpliciſſima & clara verborum Teſtamenti Chriſti ſententia in aliam opinionem, quæ ab expreſſis verbis CHRISTI recedit, ſed ſimpliciter potius ea intelligimus & credimus, hæc noſtra ſunt fundamenta, quibus hactenus, poſt motam controverſiam in hoc articulo, conſtanter nixi ſumus, quæ etiam D. Lutherus initio exortæ hujus diſſenſionis contra Sacramentarios ſequentibus verbis (*l*) poſuit: *Mea fundamenta, quibus in hoc negotio nitor, hæc ſunt:*

I. Primum eſt hic articulus fidei: Jeſus Chriſtus eſt ſubſtantialis, naturalis, verus, perfectus Deus & homo, in unâ perſonâ indiviſus & inſeparabilis. II.

(*l*) in majori de Cœna Domini Confeſſione

II. Secundum, quòd dextera Dei est ubique.

III. Tertium, quòd verbum Dei neque falsum est neque fallax.

IV. Quartum, quòd Deus varios modos habet, novitque, quibus aliquo in loco esse potest, neque uno illo tantummodo contentus esse cogitur, de quo fanatici homines nugantur, quem Philosophi localem vocant.

Et Christi unicum corpus (inquit Lutherus) *tribus modis seu triplici ratione potest alicubi esse.*

Primo, comprehensibili & corporali ratione, quali usus est, cùm in his terris corporaliter conversaretur, cùm [753 *certo loco secundùm quantitatem suam circumscriberetur. Hoc modo etiam hodie uti potest, quoties ipsi visum fuerit, id quod post resurrectionem suam aliquoties fecit, & in novissimo die tali ratione præsentiæ sese manifestabit, sicut Paulus* (m) *de Christo docet, inquiens: Quem suis temporibus OSTENDET beatus, & solus potens, Rex Regum, & Dominus dominantium.* Et ad Colosl. (*n*) ait: *Cùm Christus APPARUERIT, vita vestra, &c. Hoc modo non est in Deo, aut apud Patrem, aut in cœlis, sicut fanaticus ille spiritus somniat. Deus enim non est corporalis locus. Et de hoc modo agitur in illis scripturæ dictis, quæ à fanaticis hominibus adferuntur, quòd videlicet Christus mundum reliquerit, & ad Patrem iverit* (o).

Deinde alio incomprehensibili & spirituali modo alicubi esse potest, ut loco non circumscribatur, sed per omnes creaturas penetret, pro liberrima sua voluntate, quemadmodum (ut crassa quadam similitudine rem utcunque adumbrem) visus

(*m*) *1 Tim. VI. 15.* (*n*) *Col. III. 4.*

(*o*) Patet hinc Corpus Christi corporali, visibili, physico modo haud esse in S. Cœna, etsi heic corpore suo præsens sit Christus, adeoque præsentia ipsius sit corporalis, quod supra dictum p. 728. 729.

visus meus per aërem, lumen aut aquam penetrat, atque in iis rebus est, neque tamen loco circumscribitur, & quemadmodum sonus per aquam, aerem, asserem aut parietem transit, & in iis rebus est, neque tamen loco circumscribitur. Eodem modo etiam lux & calor per aërem, aquam, vitrum, crystallum & per similes materias penetrant, & in iis rebus sunt, nec tamen loco circumscribuntur. Et quidem ejus rei multæ comparationes (p) adduci possent. Hoc modo usus est Christus, cum resurgens è sepulcro clauso & obsignato prodiret, & quando per januas clausas ad discipulos ingrederetur, & sicut est in pane & vino Cœnæ (q), atque hoc modo creditur de sanctissimâ Virgine Mariâ, matre suâ, natus esse (r).

Præterea alicubi esse potest divino & cœlesti modo, secundùm quem cum Deo una est persona. Ea ratione creaturæ lon-
754] *gè illi (s) præsentiores & penetratu faciliores sunt, quam juxta secundum modum. Si enim juxta illum secundum modum potest esse in creaturis & apud creaturas, ut ta-*

(p) Nota benè, hæc similia non esse presse sumenda, sed afferri saltem ad rem aliquo modo adumbrandam. Aliâs sequeretur, præsentiam corporis Christi in pane esse physicam. Hæc enim similia sunt naturalia, naturalis penetrationis hæc exempla sunt, cùm quâ penetratio miraculosa & incomprehensibilis, itemque spiritualis hic saltem conferuntur.

(q) Itaque spirituali & incomprehensibili modo corpus & sanguis Christi in S. Cœnâ panem & vinum penetrant. Absit tamen, ut hic excludatur modus tertius sequens. Vide infra p. 768.

(r) Sensus non est, Corpus Christi in utero Mariæ haud fuisse localiter, sed *modo* saltem *incomprehensibili* illum *penetrâsse*. Et cautè dicit Lutherus: *creditur*, non ponit thesin. Absit enim, ut hic statuatur, Christum hominem per Mariæ uterum saltem transiisse, sicut aqua per canalem, uti veteres quidam hæretici sensere. (s) Christo Homini,

tamen ipſum non ſentiant, tangant, circumſcribant, aut comprehendant, multò profectò magis ſecundum hunc tertium, admirandum, ſublimem modum in omnibus creaturis, multoque mirabiliùs erit, ut ipſum non includant, circumſcribant, aut comprehendant, ſed potius, ut ipſas præſentes habeat, circumſcribat & comprehendat. Hunc enim præſentiæ Chriſti modum, quem ex unione perſonali cum Deo habet, longiſſimè extra creaturas, quàm longe videlicet Deus extra creaturas eſt, ponere te oportet. Rurſus autem tam profundè & prope eundem modum in omnes creaturas, quam profundè & prope Deus in omnibus creaturis eſt, pones. Eſt enim una inſeparabilis perſona cum Deo. Ubi igitur Deus eſt, ibi ipſum quoque eſſe, aut fidem noſtram falſam eſſe oportet. Quis autem explicare, aut ſaltem cogitationibus ſuis aſſequi poterit, quomodo hoc fiat? Scimus quidem, rem verà ita ſe habere, quod videlicet ſit in Deo extra omnes creaturas & cum ipſo una ſit perſona: modum autem, quo iſta fiant, ignoramus. Excedit hoc myſterium naturam, & rationis humanæ, imò etiam Angelorum in cœlis captum, ſoli Deo notum eſt. Cum igitur hoc arcanum nobis incomprehenſum, & tamen veriſſimum ſit, non decet nos, ipſius verbo contradicere, niſi firmis argumentis probare poſſimus, quòd Chriſti corpus nequaquam ibi eſſe valeat, ubi Deus eſt, & quòd hic modus præſentiæ confictus ſit. Hoc fanaticis illis hominibus probandum incumbit, ſed nunquam id præſtabunt.

An verò Deus etiam plures modos habeat & norit, juxta quos Chriſti corpus alicubi ſit, ego haudquaquam negaverim. Hoc ſaltem indicare volui, quàm craſſi & ſtupidi [755 *homines ſint fanatici illi, qui Chriſti Corpori non niſi unicum illum, primum & comprehenſibilem præſentiæ modum tribuunt. Sed neque de illo modo probare poterunt, quòd cum noſtra ſententiâ pugnet. Ego enim nunquam aſſerere velim, quòd potentia Dei non efficere valeat, ut unum corpus ſimul*

in pluribus locis, etiam corporali & comprehensibili modo adesse possit (ʃs). Quis enim & quibus argumentis evincet, quòd hoc DEO sit IMPOSSIBILE? Quis potentiæ ipsius finem deprehendit? Fanatici quidem id cogitant: hoc Deus præstare non potest: sed quis ipsorum cogitationibus credat, & quo argumentorum genere has cogitationes suas confirmabunt? Hactenus Lutherus.

Ex his D. Lutheri verbis etiam manifestum est, in qua significatione vocabulum (*spiritualiter*) in Ecclesiis nostris, quo ad hoc negotium, usurpetur. Vocabulum enim (*spiritualiter*) Sacramentariis nihil aliud significat, quàm spiritualem illam communionem, quando nimirum per fidem in Spiritu vere credentes Christo Domino incorporantur, & reverà spiritualia membra corporis ejus fiunt.

Cum verò D. Lutherus, aut nos vocabulo (*spritualiter*) in hoc negotio utimur, intelligimus spiritualem, supernaturalem, cœlestem modum, secundum quem Christus in sacra Cœna præsens est, & non tantùm in credentibus consolationem & vitam, verùm etiam in infidelibus judicium efficit. Et quidem per vocabulum illud (*spritualiter*) Capernaiticas illas imaginationes de crassâ & carnali præsentia excludimus & rejicimus, quæ Ecclesiis nostris per Sacramentarios post tot publicas nostras protestationes affingitur. Et in eâ sententia intelligi volumus vocabulum (*spiritualiter*) cùm dicimus, Corpus & sanguinem Christi in sacra Cœna
756] spiritualiter accipi, edi & bibi. Tametsi enim parti-

(*ʃs*) Nota tamen, huic philosophemati Lutherum in præsenti negotio planè haud insistere, etsi aliâs & Scholastici ita philosophentur.

participatio illa ore (*t*) fiat (*u*), tamen *modus* (*x*) *ſpiritualis* eſt.

Fides igitur noſtra in hoc articulo de verâ præſentia Corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra Cœna ſuper veri & omnipotentis Dei, Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti VERITATEM & OMNIPOTENTIAM eſt fundata & extructa. Hæc fundamenta ita ſolida atque immota ſunt, ut & fidem noſtram in omnibus tentationibus (quæ de hoc articulo incidere poſſunt) confirmare & ſtabilire, & omnes Sacramentariorum objectiones & argutias, utcunque ſpecioſæ ſint, & humanæ rationi plurimùm blandiantur, refutare & evertere, & piis animis per omnia ſufficere, & præſentiſſimam conſolationem & fiduciam afferre poſſint.

QUARE rejicimus & damnamus corde & ore, utpote fallaces & fraude plenos, omnes errores, qui recitatæ jam ſanæ doctrinæ & in ſacris literis fundatæ adverſantur & repugnant.

I. Pontificiam transſubſtantiationem, cum docetur, quòd panis & vinum, ſi conſecrata ſeu benedicta fuerint, in ſacroſancta Cœna ſubſtantiam & eſſentiam ſuam penitus amittant, & in ſubſtantiam corporis & ſanguinis Chriſti convertantur, ita quidem, ut ſola externa ſpecies panis & vini, ſive accidentia ſine ſubjecto, reliqua maneant, & quod fingunt, Corpus Chriſti ſub ſpecie panis (qui tamen panis ipſorum opinione jam non amplius eſt panis, ſed naturalem ſuam eſſentiam amiſit) revera præſens eſſe, etiam extra actionem Cœnæ Domi-

(*t*) Nota, ore immediatè quidem ſumi panem, mediatè Corpus Chriſti, licet ſpiritualiter ſaltem. Panis enim hujus ὄχημα & vehiculum eſt.

(*u*) id quod præſentiam ſacramentalem efficit,

(*x*) & præſentiæ & manducationis non phyſicus, ſed

Dominicæ, cùm videlicet panis in ſacrario incluſus adſervatur aut in ſolenni theatrica pompa adorandus oſtentatur & circumgeſtatur. Nihil enim rationem Sacramenti habere poteſt, extra mandatum Dei, & uſum à Chriſto inſtitutum, ut ſupra monuimus.

II. Repudiamus & damnamus etiam omnes alios
757] Pontificios abuſus hujus Sacramenti, inprimis
verò abominationem ſacrificii Miſſæ pro vivis & defunctis.

III. Quòd laicis (ut vocant) una tantum Sacramenti ſpecies ſive pars (& quidem contra expreſſum mandatum & claram inſtitutionem Chriſti) porrigitur. Et ſane hi aliique plurimi Pontificii abuſus in Eccleſiis noſtris in communi illa Confeſſione & Apologia, in Smalcaldicis articulis & aliis noſtrorum ſcriptis, ſolidè verbo Dei & eruditæ atque piæ antiquitatis teſtimoniis refutati & rejecti ſunt.

Cùm autem in hoc ſcripto præcipuè confeſſionem & declarationem noſtram de verâ præſentia Corporis & ſanguinis Chriſti contra ſacramentarios (quorum aliqui ſub Auguſtanæ Confeſſionis titulo in Eccleſias noſtras ſine fronte ſeſe ingerunt) proponere voluerimus, eam ob cauſam Sacramentariorum errores præcipuè hoc loco recitare & commemorare viſum eſt, eo fine, ut auditores noſtri eos agnoſcere & cavere poſſint.

Rejicimus igitur atque damnamus corde & ore, ut falſas & impoſturæ plenas, omnes Sacramentariorum opiniones & dogmata, quæ ſupra commemoratæ & in verbo Dei fundatæ doctrinæ non conſentiunt, ſed adverſantur & repugnant.

I. Cùm docetur: quòd verba inſtitutionis non ſimpliciter in propria ſua ſignificatione, ut ſonant, de vera ſubſtantiali corporis & ſanguinis CHRISTI præſentia

tia in Cœna Domini accipienda, ſed per tropos & figuratas ſignificationes in alienam & novam ſententiam ſint torquenda. Et hoc loco omnes Sacramentariorum opiniones ejusmodi, quarum aliquæ inter ſe etiam pugnant (quot aut quàm variæ illæ ſint,) rejicimus.

II. Quòd oralis ſumtio Corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra Cœna à Sacramentariis negatur, eique opponitur, quòd Corpus Chriſti in Cœna ſpiritualiter tantum, per fidem accipiatur, ita quidem, ut ore in ſacra Cœna tantum panem & vinum edamus atque bibamus.

III. Quòd docetur, panem & vinum in Cœna [758 Domini nihil aliud eſſe, niſi notas quasdam profeſſionis, quibus Chriſtiani ſe invicem agnoſcant, vel quod panis & vinum ſint tantùm figuræ, ſymbola, typi ac ſimilitudines longiſſimè abſentis corporis Chriſti, eâ quidem ratione, quòd, ut panis & vinum ſunt cibus externus noſtri corporis, ita abſens Corpus Chriſti unà cum ipſius merito ſit animæ noſtræ cibus ſpiritualis.

IV. Quòd panis & vinum non ſint niſi ſymbola aut ſigna memorialia abſentis corporis Chriſti, quibus ſignis, tanquam externo pignore confirmemur, quòd fides illa (quæ à Cœna ſeſe avertit, & ſupra omnes cœlos aſcendit) ſurſum non minus verè corporis & ſanguinis Chriſti particeps fiat, quàm revera in Cœna Domini ore externa ſymbola accipimus, &, quòd hoc modo fides noſtra in ſacra Cœna tantummodo per externa ſymbola, non autem per verum, præſens, & nobis exhibitum corpus & ſanguinem Chriſti obſignetur & confirmetur.

V. Quòd in Cœna Domini FIDEI tantummodo virtus, operatio & meritum longè abſentis corporis Chriſti diſtribuantur & communicentur, ut hâc ratione abſentis Corporis Chriſti participes fiamus.

VI. Et quod juxta hunc modum unio Sacramentalis ſit intelligenda, videlicet, de analogia ſigni & ſignati, quatenùs nimirum Corpus & ſanguis Chriſti cum pane & vino aliquid ſimilitudinis habent.

VII. Quòd Corpus & ſanguis Chriſti ſpiritualiter duntaxat, per fidem ſumatur & participetur.

VIII. Quòd Chriſtus propter aſcenſum ſuum in cœlos Corpore ſuo in certo quodam cœli loco ita ſit comprehenſus & circumſcriptus, ut ſuo Corpore nobiſcum in ſacra Cœna (quæ juxta inſtitutionem Chriſti in terris celebratur) vere & ſubſtantialiter præſens eſſe neque poſſit, neque velit, ſed potiùs tàm longè à ſacra Cœna abſit, quantum altiſſimum cœlum à terris diſtat.
759] Sic enim quidam Sacramentarii verba illa in actis Apoſtolicis (*y*) (*oportet Chriſtum cœlum accipere*) de induſtria malitioſè (ad confirmandum errorem ſuum) depravarunt & loco ſinceræ translationis hæc verba repoſuerunt: *oportet Chriſtum cœlo CAPI:* quæ verba ſignificant, Chriſtum ita in cœlum receptum, ut cœlo circumſcribatur & comprehendatur, ut nobiſcum in terris, humana ſua natura nullo prorſus modo, præſens eſſe poſſit aut velit.

IX. Quòd Chriſtus veram ſubſtantialem præſentiam Corporis & ſanguinis ſui in ſacra ſua Cœna neque promiſerit, neque præſtare poſſit aut velit, cùm ipſius natura, & proprietas aſſumtæ ſuæ humanitatis id non admittant.

X. Quòd non ſolùm verbum & ſola Chriſti omnipotentia, ſed fides corpus Chriſti in Cœna Domini præſens nobis ſiſtat. Unde quidam verba inſtitutionis in actione Cœnæ Dominicæ non recitant, ſed omittunt. Etſi autem Papiſtica conſecratio (quæ pronunciationi ver-

(*y*) *Act. III. 21.*

verborum, tanquam operi Sacerdotis, eam vim adſcribit, quaſi ea Sacramentum efficiat) non injuria reprehenditur atque rejicitur, tamen verba inſtitutionis in actione Cœnæ Dominicæ nequaquam omitti poſſunt ut debent, id quod ex ſuperiore declaratione manifeſtum eſt.

XI. Quòd credentes jubentur corpus Chriſti non cum pane & vino Cœnæ (juxta Chriſti inſtitutionem) quærere, ſed à pane ſacræ Cœnæ fide ſua in cœlum ad locum illum ablegantur, in quo Chriſtus ſuo Corpore ſit, ut ibi ejus fiant participes.

XII. Rejicimus etiam hunc errorem, cum docetur: quò infideles & impœnitentes (qui titulo duntaxat Chriſtiani ſunt, revera autem fidem vivam, veram & ſalvificam non habent) in Cœna Domini non Corpus & ſanguinem Chriſti, ſed tantum panem & vinum accipiant. Et, cùm non niſi duo genera convivarum in hoc cœleſti convivio reperiantur, digni videlicet, [760 & indigni, rejicimus etiam illud diſcrimen inter indignos, quod aliqui faciunt, qui aſſerunt, impios Epicuræos, empæctas & verbi Dei contemtores (qui in externa Eccleſiæ communione ſunt) non Corpus & ſanguinem Chriſti ad judicium in uſu Cœnæ, ſed tantummodo panem & vinum ſumere.

XIII. Et, cùm docetur, dignitatem non tantum in verâ fide, verum etiam in propriâ hominis præparatione conſiſtere.

XIV. Similiter, cùm docetur, etiam verè credentes, qui viva & vera fide prædití ſunt, eamque retinent, ſi tamen ea præparatione propria & ſufficiente careant, quam ipſi ſibi propoſuerunt, hoc ſacramentum, tanquam indignos convivas, ad judicium accipere.

XV. Elementa illa, ſeu viſibiles ſpecies benedicti

panis & vini adorari oportere. Quod autem Chriſtus ipſe, verus Deus & homo, (qui in Cœna ſua, in legitimo nimirum ejus uſu, vere & ſubſtantialiter præſens eſt) in ſpiritu & in veritate (quemadmodum etiam omnibus aliis locis, præcipuè vero, ubi Eccleſia ipſius eſt congregata) adorari debeat, id nemo, niſi Arianus hæreticus, negaverit.

XVI. Repudiamus præterea & damnamus omnes curioſas, ſarcaſmis tinctas & blaſphemas quæſtiones, atque hujus generis ſermones, qui craſſe, carnaliter & Capernaiticè de ſupernaturalibus & cœleſtibus myſteriis Cœnæ Dominicæ proferuntur.

Reliquæ antitheſes & rejectæ opiniones, quæ cum pia doctrina pugnant, in ſuperiore declaratione reprehenſæ atque repudiatæ ſunt. Eas (quia brevitati ſtudemus) hoc loco repetere noluimus. Si quæ ſunt autem præter hæc, alia falſa & damnata dogmata, eorum dijudicatio ex præmiſſa copioſa explicatione peti, & (ſi opus ſit) nominatim reprobari poſſunt. Nos enim omnia, quæ ſuprà commemoratæ & in verbo Dei bene
761] fundatæ doctrinæ non conſentiunt, ſed repugnant, rejicimus atque damnamus.

VIII.
DE PERSONA CHRISTI.

ORta eſt etiam controverſia inter Auguſtanæ Confeſſionis Theologos, de perſona Chriſti, quam tamen non ipſi inter ſe moverunt, ſed ei occaſionem Sacramentarii originaliter dederunt.

Cùm enim D. Lutherus veram & ſubſtantialem corporis & ſanguinis Chriſti in ſacra Cœna præſentiam contra Sacramentarios è verbis inſtitutionis Cœnæ firmiſſimis argumentis liquidò probaſſet atque confirmaſſet,

ſet, à Cinglianis illi objectum eſt: Si Corpus Chriſti ſimul in cœlo & in terris in Cœna Domini præſens ſit, neceſſario conſequi, illud non eſſe verum & humanum corpus, talem enim Majeſtatem ſoli Deo tribuendam, Corpus vero Chriſti nequaquam illius capax eſſe.

Hanc objectionem D. Lutherus refutavit eamque nihil ponderis habere, luculenter in didacticis & polemicis ſuis ſcriptis de Cœnâ Domini, quæ Sacramentariis oppoſuit, demonſtravit, quæ nos non minus, quàm didactica hujus viri ſcripta approbamus, idque publicè teſtatum eſſe volumus. Interim poſt mortem D. Lutheri prodierunt quidam Theologi (Auguſtanam Confeſſionem profitentes) (*a*) qui non quidem apertè & manifeſtè ad Sacramentarios, in negotio Cœnæ Dominicæ tranſierunt, ſed tamen eadem fundamenta falſa de perſonâ Chriſti, quibus Sacramentarii veram & ſubſtantialem corporis & ſanguinis Chriſti præſentiam è Cœna Domini tollere conati ſunt, in medium attule- [762 runt, aſſerentes, humanæ naturæ in perſona Chriſti ea non eſſe tribuenda, quæ ſint ſupra vel etiam contra humanas illius naturales & eſſentiales proprietates, atque ſuper hoc negotio D. Lutheri piam doctrinam & unà omnes illos, qui eam, utpote verbo Dei conformem, amplexi ſunt, omnium propemodum veterum horribilium hæreſeon inſimularunt atque accuſarunt.

Ut autem hæc controverſia piè juxta verbi Dei & fidei noſtræ analogiam declaretur, & per gratiam DEI componatur, unanimi conſenſu doctrinam, fidem & confeſſionem noſtram de hoc articulo recitabimus.

Credimus, docemus & confitemur: etſi Filius DEI per ſe integra & diſtincta divinitatis æternæ perſona eſt, adeoque verus, ſubſtantialis, perfectus Deus, cum Patre

(*a*) Wittebergenſes illi & Lipſienſes,

Patre & Spiritu ſancto ab æterno fuit, quòd tamen (in plenitudine temporis) humanam naturam in unitatem ſuæ perſonæ aſſumſerit, non ita, quaſi duæ jam in Chriſto perſonæ, aut duo Chriſti facti ſint, ſed quòd Chriſtus Jeſus jam in una perſona ſimul verus ſit æternus Deus, ab æterno ex Patre genitus, & verus homo, è laudatiſſimâ Virgine Maria natus, ut ſcriptum eſt (b): *Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.*

Credimus, docemus & confitemur, jam in una illa indiviſa perſona Chriſti duas eſſe diſtinctas naturas, divinam, videlicet, quæ ab æterno eſt, & humanam, quæ in tempore aſſumta eſt in unitatem perſonæ Filii Dei. Et hæ duæ naturæ in perſona Chriſti nunquam vel ſeparantur vel confunduntur, vel altera in alteram mutatur, ſed utraque in ſua natura & ſubſtantia ſeu eſſentia (in perſona Chriſti) in omnem æternitatem permanet.

Credimus etiam, docemus & confitemur, quòd, ut natura utraque in ſua natura & eſſentia inconfuſa manet, neque unquam aboletur, ita etiam utraque ſuas
763] naturales eſſentiales proprietates retineat, neque in omnem æternitatem eas deponat, & quod unius naturæ proprietates eſſentiales nunquam alterius naturæ proprietates eſſentiales fiant.

Credimus autem, docemus & confitemur, quòd omnipotentem eſſe, æternum, infinitum, ubique ſimul eſſe, naturaliter, hoc eſt, ſecundum proprietatem naturæ & naturalis illius eſſentiæ, per ſe ubique præſentem eſſe, omnia nôſſe, &c. ſint revera eſſentiales naturæ divinæ proprietates, quæ etiam humanæ naturæ eſſentiales proprietates in æternum nunquam fiant.

At vero: eſſe corpoream creaturam, carnem & ſangui-

(b) *Rom. IX. 5.*

guinem, finitum & circumſcriptum eſſe, pati, mori, aſcendere, deſcendere, de loco in locum moveri, eſurire, ſitire, algere, æſtu affligi, & ſi quæ ſunt ſimilia, eſſe ptoprietates humanæ naturæ ſtatuimus, quæ nunquam proprietates divinæ naturæ fiant.

Credimus, docemus & confitemur etiam, quòd jam poſt factam incarnationem non quælibet natura in Chriſto per ſe ita ſubſiſtat, ut utraque ſit perſona ſeparata, aut quòd utraque perſonam ſingularem conſtituat, ſed ita naturas unitas eſſe ſentimus, ut unicam tantum perſonam conſtituant, in quâ ſimul perſonaliter ambæ, divina & humana natura aſſumta, unitæ ſint & ſubſiſtant, ita quidem, ut jam, poſt incarnationem, ad integram Chriſti perſonam non modo divina, ſed etiam aſſumta humana natura pertineat, & quòd perſona FILII DEI INCARNATI, ut ſine divinitate ſua, ita etiam ſine humanitate ſua non ſit integra perſona. In Chriſto igitur non ſunt duæ diſtinctæ, ſed unica tantùm perſona, non obſtante, quòd duæ diſtinctæ naturæ utraque in ſuâ eſſentiâ & proprietatibus naturalibus inconfuſæ in ipſo reperiantur.

Credimus quoque, docemus, ac confitemur, [764 aſſumtam humanam naturam in Chriſto non tantum eſſentiales & naturales ſuas proprietates habere & retinere: ſed præterea etiam per unionem perſonalem, qua cum divinitate mirando modo copulata eſt, & poſtea per glorificationem exaltatam eſſe *ad dextram Majeſtatis, virtutis, & potentiæ, ſuper omne, quod nominatur non tantum in hoc, ſed etiam in futuro ſeculo* (c).

Quod vero ad hanc Majeſtatem attinet, ad quam Chriſtus ſecundum humanitatem ſuam exaltatus eſt, non eam tùm demum accepit, cùm à mortuis reſurrexit

(c) *Eph. I. 20. 21.*

xit & ad cœlos aſcendit, ſed tùm, cùm in utero matris conciperetur & homo fieret, quando videlicet divina & humana natura perſonaliter ſunt unitæ. De hac autem hypoſtatica unione non ita ſentiendum eſt, (ut quidam ſiniſtre eam accipiunt,) quaſi duæ illæ naturæ, divina & humana, eo modo unitæ ſint, qúo duo aſſeres conglutinantur, ut REALITER, ſeu reipſa & vere nullam prorſus communicationem inter ſe habeant. Hîc enim Neſtorii & Samoſateni *(d)* error eſt, & hæreſis, qui hæretici (ut Suidas (*e*), & Theodorus Presbyter Rethenenſis (*f*) teſtantur) ſenſerunt atque docuerunt: δύο φύσεις διῃρημένως ἐχούσας, καὶ ἀκοινωνήτους πρὸς ἑαυτὰς παντάπασιν, h. e, *duas naturas ſeparatim ſeu ſeorſim ſe habentes & omni modo ad invicem ſeu inter ſe incommunicabiles eſſe.* Hoc falſo dogmate naturæ ſeparantur & duo Chriſti finguntur, quorum unus ſit Chriſtus, alter vero Deus Logos, qui in Chriſto habitet.

Sic enim Theodorus Presbyter ſcribit: *Paulus quidam iisdem, quibus Manes, temporibus, Samoſatenus quidem ortu, ſed Antiochiæ Syriæ Antiſtes, Dominum impiè dixit nudum fuiſſe hominem, in quâ Deus verbum, ſicut & in ſingulis Prophetis, habitaverit, ac proinde duas naturas ſeparatas, & citra omnem prorſus inter ſe communionem, in Chriſto eſſe, quaſi alius ſit Chriſtus, alius Deus verbum in ipſo habitans.*

Con-

(*d*) Paulus quippe Samoſatenus peculiarem ſaltem inhabitationem Dei in Chriſto nudo homine ſtatuit. Neſtorius quoque unionem perſonalem negavit.

(*e*) in voce παῦλος.

(*f*) Presbyter Monaſterii ῥαϊθοῦ de incarnatione adv. hær. T. 8. Biblioth. max. Patrum f. 325.

Contra hanc damnatam hæreſin Catholica [765
Chriſti Eccleſia ſemper omnibusque temporibus ſimpliciſſimè credidit & ſenſit, humanam & divinam naturam in perſona Chriſti eo modo unitas eſſe, ut veram inter ſe communicationem habeant. Neque tamen ideò naturæ in unam eſſentiam, ſed ut D. Lutherus loquitur, in unam perſonam conveniunt & commiſcentur (g). Et propter hanc hypoſtaticam unionem & communicationem veteres orthodoxi Eccleſiæ Doctores, ſæpe admodum, non modo ante, verum etiam poſt Chalcedonenſe Concilium, vocabulo (*mixtionis*) in pia tamen ſententia & vero diſcrimine, uſi ſunt. Ejus rei confirmandæ gratia multa Patrum teſtimonia in medium adferri poſſent, quæ paſſim in hominum noſtrorum ſcriptis reperire licet. Et quidem erudita antiquitas unionem hypoſtaticam & naturarum communicationem ſimilitudine animæ & corporis, item ferri candentis, aliquo modo declaravit. Anima enim & corpus (quemadmodum etiam ignis & ferrum) non tantum per phraſin aut modum loquendi, aut verbaliter, ſed verè & realiter communicationem inter ſe habent, neque tamen hoc modo confuſio aut naturarum exæquatio introducitur, qualis fieri ſolet, cùm ex melle & aqua mulſum conficitur, talis enim potus non amplius aut aqua eſt mera, aut mel merum, ſed mixtus quidam ex utroque potus. Longè certè aliter ſe res in illa divinæ & humanæ naturæ unione (in perſona CHRISTI) habet, longè enim ſublimior eſt, & planè ineffabilis communicatio & unio divinæ & humanæ naturæ in perſona Chriſti, propter quam unionem & communicationem DEUS homo eſt, & homo DEUS. Nec tamen hâc unione & communicatione naturarum vel ipſæ naturæ, vel

(g) i. e. conjunguntur.

vel harum proprietates confunduntur, ſed utraque natura eſſentiam & proprietates ſuas retinet.

766] Propter hanc hypoſtaticam unionem (quæ ſine vera illa communicatione naturarum nec cogitari nec ſubſiſtere poteſt) non nudè & ſola humana natura, cujus proprium eſt, pati & mori, pro totius mundi peccatis eſt paſſa, ſed ipſe Filius Dei verè (ſecundum tamen naturam humanam aſſumtam) paſſus, &, ut Symbolum noſtrum Apoſtolicum teſtatur, verè mortuus eſt, etſi divina natura neque pati neque mori poteſt. Hanc rem D. Lutherus in majore ſua de Cœna Domini confeſſione copioſè & ſolide declaravit, ubi blaſphemam Cinglii allœoſin, qui docuit, unam naturam pro altera ſumi & intelligi, tanquam Diaboli larvam rejecit & ad inferni barathrum damnavit.

Et ſane veteres Eccleſiæ Doctores duo hæc vocabula κοινωνίαν & ἕνωσιν, *communicationem* & *unionem* in explicatione hujus myſterii conjunxerunt, & alterum per alterum declararunt. Irenæus lib. 4. cap. 37. Athanaſius in Epiſtola ad Epictetum, Hilarius de Trinitate lib. 9. Baſilius & Nyſſenus in Theodoreto (*h*), Damaſcenus lib. 3. cap. 19.

Propter hanc hypoſtaticam unionem & communionem divinæ & humanæ naturæ in Chriſto, credimus, docemus & confitemur, juxta fidei noſtræ Chriſtianæ analogiam omnia ea, quæ de Chriſti Majeſtate ſecundùm humanam ejus naturam, qua ad dextram omnipotentiæ & virtutis Dei ſedet, & iis, quæ ex ea conſequuntur, dici ſolent, locum non habitura, neque ſtare poſſe, niſi hypoſtatica illa unio & communicatio naturarum in perſona Chriſti REALITER & verè exiſterent.

Hujus

(*h*) T. 4. f. 40. 43. 97. 99.

Hujus hypoſtaticæ unionis ratione & naturarum communione Maria, laudatiſſima illa Virgo, non hominem duntaxat, ſed talem hominem, qui verè filius Dei altiſſimi eſt, genuit, ut Archangelus Gabriel *(i)* teſtatur. Is Filius Dei etiam in utero matris divinam ſuam majeſtatem demonſtravit, quòd de Virgine, inviolata [767 ipſius virginitate, natus eſt. Unde & verè θεοτόκος, *Dei genitrix* eſt, & tamen virgo manſit.

Illius hypoſtaticæ unionis & communicationis virtute omnia miracula ſua edidit, & divinam ſuam majeſtatem pro liberrima voluntate, quando & quomodo ipſi viſum fuit, (non tantùm poſt reſurrectionem ſuam, & aſcenſum ad cœlos, verum etiam in ſtatu exinanitionis) manifeſtavit. Verbi gratia: in nuptiis, quæ in Cana Galilææ celebratæ fuerunt *(k)*, item, cum duodecim annos natus, inter viros eruditos eruditiſſimè diſputaret *(l)*, præterea in horto, quando unico propemodum verbulo hoſtes ſuos in terram poſterneret *(m)*, quin imo in ipſa morte. Non enim ut alius quispiam vulgaris homo mortuus eſt, ſed in morte, & quidem per ſuam mortem, ipſam mortem, peccatum, Diabolum, infernum & æternam damnationem devicit. Hæc certè admiranda opera humana natura ſola nequaquam præſtare potuiſſet, niſi cum divina natura perſonaliter unita fuiſſet & realem cum ea communicationem habuiſſet.

Ex hac unione & naturarum communione humana natura habet illam exaltationem poſt reſurrectionem à mortuis ſuper omnes creaturas in cœlo & in terra, quæ revera nihil aliud eſt, quam quòd Chriſtus formam ſervi prorſus depoſuit. Humanam vero naturam non depoſuit, ſed in omnem æternitatem retinet, & ad plenam poſſeſſionem & divinæ majeſtatis uſurpationem ſecun-

(i) *Luc. I. 32.* *(k)* *Joh. II. 11.* *(l)* *Luc. II. 46.*
(m) *Joh. XVIII. 6.*

cundum aſſumtam humanam naturam evectus eſt. Eam vero Majeſtatem ſtatim in ſua conceptione etiam in utero matris habuit, ſed, ut Apoſtolus loquitur, ſeipſum exinanivit, eamque, ut D. Lutherus docet, in ſtatu ſuæ humiliationis ſecreto habuit, neque eam ſemper, ſed quoties ipſi viſum fuit, uſurpavit.

Iam vero, poſtquam non communi ratione, ut alius 768] quispiam ſanctus in cœlos aſcendit, ſed ut Apoſtolus teſtatur, *ſuper omnes cœlos aſcendit*, & reverà *omnia implet* (n), & ubique non tantum ut Deus, verum etiam ut homo, præſens dominatur & regnat, à mari ad mare, & usque ad terminos terræ, quemadmodum olim Prophetæ (o) de ipſo ſunt vaticinati, & Apoſtoli teſtantur, quòd Chriſtus ipſis *ubique cooperatus ſit*, & *ſermonem ipſorum ſequentibus ſignis confirmaverit* (p). Hæc autem non terreno modo, ſed, ut D. Lutherus loqui ſolet, pro modo & ratione dextræ Dei facta ſunt, quæ non eſt certus aliquis & circumſcriptus in cœlo locus (ut Sacramentarii ſine teſtimonio ſacræ ſcripturæ fingunt,) ſed nihil aliud eſt, niſi omnipotens Dei virtus, quæ cœlum & terram implet, in cujus poſſeſſionem Chriſtus, juxta humanitatem ſuam, ſine confuſione tamen & exæquatione naturarum & in eſſentia & in eſſentialibus proprietatibus, realiter ſeu reverâ venit. Ex hac communicatâ ſibi divinâ virtute homo CHRISTUS, juxta verba teſtamenti ſui, Corpore & ſanguine ſuo in ſacra Cœna, ad quam nos verbo ſuo ablegat, præſens eſſe poteſt, & reverà eſt. Quod alioqui nulli alii homini poſſibile eſt, quia nemo hominum cum divina natura hoc modo unitus, & in divinam illam omnipotentem Majeſtatem & virtutem [ratione hypoſtaticæ

(n) *Eph. IV. 10.* (o) *Pſal. VIII. 2. 7. Zach. IX. 10.*
(p) *Marc. XVI. 20.*

ſtaticæ duarum in Chriſto naturarum unionis) collocatus eſt, ſicut unus & ſolus ille Jeſus, Virginis Mariæ filius. In ipſo enim divina & humana natura hypoſtaticè ſunt unitæ, ita ut in Chriſto *tota divinitatis plenitudo corporaliter inhabitet* (q), & in illa perſonali unione tam arcta & ineffabilis eſt naturarum communio, in quam etiam (ut Apoſtolus Petrus (r) ait) *deſiderant Angeli* cum admiratione & gaudio *proſpicere*. De qua re paulo poſt ſuo loco ordine & copioſius dicetur.

Et ex hoc fundamento, cujus jam facta eſt mentio, & quòd unio perſonalis docet, quomodo videli- [769
cet divina & humana natura in perſona Chriſti ſint unitæ, ut non modo nomina communia, ſed REALITER etiam & reipſa inter ſe, ſine omni confuſione & exæquatione eſſentiarum, communicent, promanat etiam doctrina illa de communicatione idiomatum duarum in Chriſto naturarum, de quâ infra aliquid amplius dicetur.

Cùm autem indubitatum & extra controverſiam poſitum ſit, *quod propria non egrediantur ſua ſubjecta*, hoc eſt, quod quælibet natura ſuas proprietates eſſentiales retineat, & illæ non ab una natura ſeparentur, atque in alteram, tanquam aqua de uno vaſe in aliud, transfundantur, nulla prorſus fieri aut conſtare poſſet proprietatum communicatio, niſi illa, de qua diximus, perſonalis naturarum in Chriſto eſſet unio & excommunicatio. Hoc autem (poſt articulum ſanctæ Trinitatis) ſummum eſt myſterium, quo nullum majus in cœlo & in terra reperitur. Unde Paulus (s) ait: *Manifeſte magnum eſt pietatis myſterium, quòd DEUS manifeſtatus eſt in carne, &c.* Cum enim Apoſtolus Petrus (t) clariſſimis verbis teſtetur, quod nos etiam, in quibus Chriſtus (tantum-

(q) *Col. II. 9.* (r) *1 Petr. I. 12.*
(s) *1 Tim. III. 16.* (t) *2 Petr. I. 4.*

(tantummodo ex gratia) habitat propter tantum mysterium, *divinæ naturæ participes fiamus* in Christo, quantam existimabimus eam esse communicationem divinæ naturæ, de quâ Apostolus (*u*) loquitur, quòd videlicet *in Christo tota divinitatis plenitudo inhabitat corporaliter*, ita quidem, ut Deus & homo una sint persona. Plurimum autem refert, ut hæc doctrina de communicatione Idiomatum convenienti discrimine & distinctè tractetur & explicetur. Propositiones enim & prædicationes, quibus utimur, cùm de persona Christi & de naturis & proprietatibus ejus loquimur, non omnes unius sunt generis aut modi. Et si quando non satis dextre & distinctè hoc negotium tractatur, tum doctrina hæc involvitur, & lector simplex facile perturbatur. 770] Quare ea, quam subjiciemus, explicatio altâ mente reponatur. Ea autem, ut res ipsa lectori planior & intellectu facilior sit, tribus præcipuis capitibus comprehendi potest.

Primo, cùm in Christo duæ sint distinctæ naturæ, quæ essentiis & proprietatibus suis neque mutantur, neque confunduntur, utriusque verò naturæ una tantum sit persona, ea, quæ unius tantum naturæ propria sunt, alteri naturæ non seorsim, quasi separatæ, sed toti personæ (quæ simul Deus & homo est) attribuuntur, sive Deus, sive homo nominetur.

Sed in hoc prædicationum genere non sequitur, quòd ea, quæ toti personæ tribuuntur, simul utriusque naturæ sint proprietates, sed distinctè declarandum est, secundum quam naturam aliquid personæ adscribatur. Ad hunc modum loquitur Paulus (*x*), cum de Christo dicit: *Christum genitum esse ex semine Davidis SECUNDUM CARNEM.* Et Petrus (*y*) de Christo inquit, quod

(*u*) *Col. II. 9.* (*x*) *Rom. I. 3.* (*y*) *1 Petr. III. 18.*

quod *ſit mortificatus CARNE:* & quod *paſſus ſit in CARNE* (z).

Cùm autem & occulti & aperti Sacramentarii ſub hâc regulâ (quando dicitur, quod toti perſonæ tribuatur, quod uni naturæ proprium eſt) pernicioſum ſuum errorem occultent, dum totam quidem perſonam nominant, interim tamen unam, eamque (ut ſic dicamus) nudam tantum naturam intelligunt, alteram autem penitus excludunt, quaſi nuda vel ſola humana natura pro nobis paſſa ſit, placuit, D. Lutheri verba hoc loco recenſere è majori ipſius de Cœna Domini Confeſſione, in quibus de Cinglii allœoſi agit, ut Eccleſia Dei quam optimè adverſus errorem illum præmuniatur. Verba autem D. Lutheri (a) ſic habent:

Hoc Cinglius vocat allœoſin, cùm aliquid de divinitate Chriſti dicitur, quod tamen humanitatis proprium eſt, & contra. Verbi gratia, ubi in ſcriptura (b) *dicitur: Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam* [771] *ſuam? ibi nugatur Cinglius, quod vocabulum (Chriſtus) hoc loco pro humana natura ſumatur. Cave tibi, cave, inquam, tibi ab iſta allœoſi, eſt enim larva quædam Diaboli, quæ tandem talem Chriſtum fingit, ſecundum cujus rationes ego certè nolim eſſe Chriſtianus. Hoc enim illa vult, quòd Chriſtus nihil amplius ſit aut efficiat ſuâ paſſione & vitâ, quam alius quiſpiam ſanctus. Si enim perſuaderi mihi patiar, ut credam, ſolam humanam naturam pro me paſſam eſſe, profectò Chriſtus mihi non magni pretii Salvator erit, ſed ipſe tandem Salvatore eget. In ſumma, verbis explicari non poteſt, quid Diabolus per hanc allœoſin moliatur.* Et paucis interpoſitis: *Si forte venefica illa domina RATIO (cujus neptis eſt ipſa allœoſis) reclamare voluerit, dicens: Divinitas neque pati neque mori poteſt, tu reſpondebis: Verum id qui-*

(z) 1 *Pet. IV.* 1. (a) 2. Witt. fol. 188. (b) *Luc. XXIV.* 26.

quidem eſt, nihilominus tamen, quia divinitas & humanitas in Chriſto unam perſonam conſtituunt, ſcriptura propter hypoſtaticam illam unionem etiam divinitati omnia illa tribuit, quæ humanitati accidunt, & viciſſim humanitati, quæ divinitatis ſunt. Et ſane revera ita res ſeſe habent. Hoc enim fateri te neceſſe eſt, hæc perſona (monſtrato Chriſto) patitur, moritur, hæc autem perſona eſt verus Deus Rectè igitur dicitur: Filius Dei patitur. Etſi enim una ipſius pars (ut ſic loquatur) divinitas videlicet, non patiatur, tamen ea perſona, quæ Deus eſt, patitur in altera ſua parte, nimirum in humanitate. Revera enim filius Dei pro nobis eſt crucifixus, hoc eſt, perſona, quæ Deus eſt. Ipſa enim, ipſa (inquam) perſona crucifixa eſt, ſecundum humanitatem. Et rurſus poſt aliqua: *Si conſtabit Allœoſis, ut eam Cinglius proponit, in Chriſto duas perſonas eſſe neceſſe erit, divinam, videlicet, & humanam, quandoquidem Cinglius dicta ſcripturæ de paſſione tantum ad humanitatem inflectit, eaque per omnia à divinitate* 772] *ſeparat. Ubi enim opera divelluntur & ſeparantur, ibi etiam perſonam ipſam dividi neceſſe eſt, cùm omnia opera, omneſque paſſiones, non naturis, ſed perſonæ tribuantur. Perſona enim ipſa eſt, quæ omnia illa agit & patitur, hoc quidem ſecundum hanc naturam, illud vero ſecundum alteram naturam, quæ ſane omnia viris eruditis ſunt notiſſima. Quare agnoſcimus Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Deum & hominem in una perſona, non confundendo naturas, nec dividendo perſonam.*

In eandem ſententiam loquitur D. Lutherus etiam in eo libello, quem de conciliis & Eccleſia (*c*) ſcripſit: *Sciendum id nobis Chriſtianis eſt, niſi Deus in alterâ lance ſit, & pondere vincat, nos lance noſtrâ deorſum (ad interitum) ferri. Hoc ſic accipi volo: niſi hæc vera ſint: Deus mortuus eſt pro nobis: &, ſi ſolus homo pro nobis mortuus eſt, tùm profectò*

(*c*) T. 7. Witteb. f. 530.

profecto prorsus actum fuerit de nobis. At vero, si DEI MORS, &, quòd DEUS ipse mortuus est, in alterâ lance ponitur, tùm ille deorsum fertur, nos vero instar vacua & levioris lancis sursum tendimus. Sed & ille deinde rursus vel sursum tendere, vel è lance exilire potest. Non autem poterat in lancem descendere & considere, nisi nostri similis, hoc est, homo fieret, ut verè & rectè de ipsius passione dici posset: Deus mortuus est, Dei passio, Dei sanguis, Dei mors. Non enim in sua natura Deus mori potest. Postquam autem Deus & homo unitus est in una persona, rectè & verè dicitur: Deus mortuus est, quando videlicet ille homo moritur, qui cum Deo unum quiddam, seu una persona est. Hactenus Lutherus. Ex his liquet, non carere errore, si quis dixerit scripserit ve, quod commemoratæ propositiones (*Deus passus est, Deus mortuus est,*) sint tantummodo prædicationes verbales, hoc est, nuda verba, sine re. Simplicissima enim Christiana fides nostra docet, quod filius Dei, [773 qui homo factus est, pro nobis passus ac mortuus sit, nosque sanguine suo redemerit.

Deinde, quod ad rationes officii Christi attinet, persona non agit & operatur in, seu cum una, vel per unam naturam tantum, sed potius in, cum, & secundum atque per utramque naturam, seu, ut Concilium Chalcedonense loquitur, *una natura agit seu operatur cum communicatione alterius, quod cujusque proprium est.* Itaque Christus est noster Mediator Redemtor, Rex, summus Pontifex, Caput & Pastor,&c. non secundum unam tantum naturam, sive divinam, sive humanam, sed secundum utramque naturam, de qua re alias etiam copiosius dicitur.

Tertiò verò longè adhùc aliud est, quando de eo quæritur, disseritur vel tractatur, an duæ illæ naturæ in hypostatica unione in Christo nihil amplius nisi suas

naturales eſſentiales proprietates habeant. Quòd enim easdem habeant ac retineant, ſupra docuimus.

Quantum ergo ad divinam in Chriſto naturam attinet, cum *in ipſo nulla ſit* (ut Jacobus teſtatur) (*d*) *transmutatio*, divinæ Chriſti naturæ per incarnationem nihil (quoad eſſentiam & proprietates ejus) vel acceſſit vel deceſſit, & per eam in ſe vel per ſe neque diminuta neque aucta eſt.

Jam, quod ad humanam naturam in perſona Chriſti attinet, non defuerunt quidam, qui contenderent, eam in perſonali etiam cum divinitate unione nihil amplius habere, quam duntaxat ſuas naturales eſſentiales proprietates, quarum ratione fratribus ſuis per omnia ſimilis eſt. Unde affirmarunt, humanæ in Chriſto naturæ nihil eorum tribui vel debere vel poſſe, quod ſit ſupra vel contra naturales ipſius proprietates, etiamſi ſcripturæ teſtimonia humanæ Chriſti naturæ talia tribuant. Hanc vero ipſorum opinionem falſam eſſe, verbo Dei
774] adeò perſpicue demonſtrari poteſt, ut etiam ipſorum conſortes eum ipſum errorem reprehendere & rejicere tandem cœperint. Sacræ enim literæ & Orthodoxi Patres, ſcripturæ verbis edocti, præclarè teſtantur, quod humana natura in Chriſto eam ob cauſam, & inde adeò, quòd cum divina natura perſonaliter unita eſt, (depoſito ſervili ſtatu & humiliatione, jam glorificata & ad dexteram Majeſtatis & virtutis divinæ exaltata) præter & ſupra naturales, eſſentiales atque in ipſa permanentes humanas proprietatas, etiam ſingulares, excellentiſſimas, maximas, ſupernaturales, imperveſtigabiles, ineffabiles atque cœleſtes prærogativas *majeſtatis, gloriæ, virtutis ac potentiæ ſuper omne, quod nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro* (*e*), acceperit, ut

(*d*) *Jac. I. 17.* (*e*) *Eph. I. 21.*

ut ita humana in Christo natura (suo modo & ratione) in exequendo officio Christi simul adhibeatur, cooperetur & suam efficaciam, id est, virtutem & operationem habeat, non tantùm ex suis naturalibus proprietatibus aut secundùm essentiales proprietates, aut quousque earum virtus & efficacia progreditur, sed præcipuè secundum Majestatem, gloriam, virtutem atque potentiam, quam per unionem hypostaticam, glorificationem & exaltationem accepit. Et hoc ipsum hodie ne adversarii quidem nostri prorsus negare audent, nisi quod disputant & contendunt, illa tantum esse dona creata & FINITAS dotes seu qualitates, quibus humanam in Christo naturam donatam & ornatam esse sentiunt, quales sunt etiam in sanctis hominibus. Et argutis cogitationibus ac frivolis argumentationibus atque fictis probationibus metiri & ad calculum revocare conantur, quorum donorum humana natura in Christo, sine abolitione sua, capax, aut non capax esse queat.

Rectissima autem & omnium tutissima via in hujus controversiæ dijudicatione est hæc, videlicet, neminem meliùs & certiùs nosse, quid Christus secundum [775 assumtam humanam naturam (ratione unionis hypostaticæ & glorificationis seu exaltationis) acceperit, & quarum prærogativarum (præter & supra naturales suas proprietates) sine ejusdem abolitione capax sit, quam ipsum Dominum nostrum Jesum Christum. Is vero hoc ipsum (quantum quidem nostrâ, & quidem salutis causâ in hâc vita interest) in verbo suo revelavit. De quibus igitur in sacra scriptura, quòd ad hanc rem attinet, certa & perspicua testimonia habemus, simpliciter illis fidem adhibeamus, & nequaquam con-

tra disputemus, quasi humana natura in Christo illorum capax esse nequeat.

Vera quidem sunt, quæ de creatis donis humanæ naturæ in Christo datis & communicatis dicuntur, quòd humanitas Christi ea per se & in seipsa habeat. Sed hæc non satis explicant vel assequuntur majestatem illam, quam scriptura & orthodoxi Patres secundum scripturam humanæ in Christo naturæ adscribunt.

Vivificare enim, omne judicium, omnemque potestatem in cœlo & in terra, adeoque omnia in manibus suis habere, omnia sub pedibus ipsius subjecta esse, à peccatis mundare, &c. non sunt dona creata, sed divinæ, infinitæ proprietates: quæ tamen (juxta testimonia scripturæ) Christo homini datæ & communicatæ sunt, Johan. 5. (*f*) & 6. (*g*) Matth 28. (*h*) Dan. 7. (*i*) Johan. 3. (*k*) & 13. (*l*) Matth. 11. (*m*) Ephes. 1. (*n*) Hebr. 2. (*o*) 1 Corinth. 15. (*p*) Johan. 1. (*q*)

Quod autem hæc communicatio non tantùm, quasi per phrasin aut modum loquendi dicta, de persona Christi secundum ipsius divinitatem, sed potius secundum assumtam humanam naturam sit intelligenda, id tribus firmissimis, atque adeo invictis argumentis, quæ jam recitabimus, demonstrari potest.

776] I. Primò extat regula communissima, maximo totius Ecclesiæ orthodoxæ consensu approbata, videlicet, *quæ scriptura Christum in tempore accepisse affirmat, ea non secundum divinitatem accepisse*, (secundum quam omnia ab

(*f*) *Joh. V. 27.* (*g*) *Joh. VI. 39.* (*h*) *Math. XXVIII. 18.*
(*i*) *Dan. VII. 14.* (*k*) *Joh. III. 35.* (*l*) *Joh. XIII. 3.*
(*m*) *Matth. XI. 27.* (*n*) *Eph. I. 22.* (*o*) *Hebr. II. 8.*
(*p*) *1 Cor. XV. 27.* (*q*) *Joh. I. 3. sqq.*

ab æterno poſſidet) ſed quod perſona Chriſti ratione & reſpectu humanæ naturæ ea in tempore acceperit.

II. Deinde, ſcriptura luculenter teſtatur Joh. 5. (r) & 6. (s) quod virtus vivificandi & poteſtas exercendi judicii, Chriſto datæ ſint, propterea, quia filius hominis eſt, quatenus videlicet carnem & ſanguinem habet.

Poſtremò ſcriptura in hoc negotio non tantum in genere filii hominis mentionem facit, ſed quaſi digitum in aſſumtam humanam naturam intendit, cum inquit (t): *SANGUIS, Jeſu Chriſti, Filii Dei emundat nos ab omni peccato.* Id autem non tantum de merito ſanguinis Chriſti in cruce ſemel perfecto accipiendum eſt, ſed Johannes eo loco de ea re agit, quod in negotio juſtificationis non tantum divina natura in Chriſto, verùm etiam ipſius ſanguis per modum efficaciæ nos ab omni peccato emundet. Ita *caro Chriſti eſt vivificus cibus* (u). Et ex hoc Evangeliſtæ & Apoſtoli dicto Concilium Epheſinum (x) pronunciavit, *carnem Chriſti habere vim vivificandi.* Et de hoc articulo multa in noſtrorum hominum ſcriptis clariſſima veteris & orthodoxæ Eccleſiæ teſtimonia collecta paſſim extant.

Quòd igitur Chriſtus virtutem vivificandi ſecundum humanitatem ſuam acceperit, & quod illa vis aſſumtæ humanæ naturæ in Chriſto data atque communicata ſit, id ex analogia verbi Dei credere tenemur. Sed ut paulò ante monuimus, cùm duæ naturæ in Chriſto eo modo ſint unitæ, ut nulla ſit facta confuſio, aut naturæ unius in alteram transmutatio, & utraque ſuas naturales & eſſentiales proprietates retineat, ita ut unius naturæ proprietates nunquam alterius naturæ proprietates fiant, hæc doctrina dextrè admo- [777

dum

(r) *Joh. V. 21. ſqq.* (s) *Joh. VI. 39.* (t) *1 Joh. I. 8.*
(u) *Joh. VI. 51. ſqq.* (x) *Can. XI.*

dum declaranda & adversus hæresium corruptelas bene munienda est.

In hoc autem negotio nihil novi de ingenio nostro fingimus, sed amplectimur & repetimus declarationem, quam vetus & orthodoxa Ecclesia è sacræ scripturæ fundamentis desumptam ad nos incorruptam transmisit, videlicet, quòd divina illa virtus, vita, potestas, majestas & gloria assumtæ HUMANÆ naturæ in Christo data sit. Id vero non eo modo, sicut Pater Filio, secundum divinam naturam, essentiam suam & omnes divinas proprietates ab æterno communicavit, unde & unius cum Patre essentiæ, & ipsi æqualis est. Christus enim tantum secundum divinam naturam Patri æqualis est, secundum humanam vero naturam sub Deo est. Ex his manifestum est, nullam nos confusionem, exæquationem aut abolitionem naturarum in Christo statuere. Etenim virtus vivificandi non eo modo est in carne Christi, quo est in divina ejus natura, videlicet, ut essentialis proprietas.

Communicatio autem illa non facta est per essentialem aut naturalem effusionem proprietatum divinæ naturæ in humanam naturam, quasi humanitas Christi eas per se & à divinâ essentiâ separatas haberet, aut, quasi per illam communicationem humana natura in Christo naturales ac essentiales suas proprietates prorsus deposuerit, & vel in divinam naturam conversa, aut divinæ nuturæ communicatis illis suis proprietatibus in seipsa & per se exæquata sit, aut quòd utriusque naturæ eædem, aut certè æquales naturales & essentiales proprietates & operationes sint. Hi enim & similes errores in vetustissimis & approbatis Conciliis fundamentis sacræ scripturæ meritò sunt rejecti & damnati. Nullo enim modo vel facienda vel admittenda est aut contro-

conversio, aut confusio, aut exæquatio sive naturarum in Christo, sive essentialum proprietarum.

Et quidem his vocabulis (*realis communicatio, realiter communicari*) nunquam ullam physicam communicationem, vel essentialem transfusionem (qua naturæ in suis essentiis, aut essentialibus proprietatibus confunderentur) docere voluimus, ut quidem vocabula & phrases illas astutè & malitiosè falsa interpretatione contra conscientiam suam, pervertere non dubitarunt, tantùm, ut piam doctrinam suspicionibus iniquissimis gravarent. Sed vocabula & phrases illas verbali communicationi opposuimus, cùm quidam fingerent, communicationem idiomatum nihil aliud, nisi phrasin & modum quendam loquendi, hoc est, mera tantum verba, nomina & titulos inanes esse, & hanc verbalem communicationem adeò urserunt, ut de nullâ aliâ communicatione audire quicquam vellent. Quapropter ad rectè declarandam majestatemChristi vocabula (de reali communicatione) usurpavimus, ut significaremus, communicationem illam verè & reipsa (sine omni tamen naturarum & proprietatum essentialium confusione) factam esse. [778

Sentimus itaque & docemus cum veteri orthodoxa Ecclesia, quemadmodum illa hanc doctrinam ex scriptura sacra declaravit, quòd humana in Christo natura majestatem illam acceperit secundum rationem hypostaticæ unionis, videlicet, quòd, cùm *tota divinitatis plenitudo in Christo habitet* (*y*), non quemadmodum in sanctis hominibus & Angelis, sed *corporaliter*, ut IN PROPRIO SUO CORPORE, etiam omni sua majestate, virtute, gloriâ, operatione, in assumtâ humanâ naturâ liberrimè (quando & quomodo Christo visum fuerit) luceat, & in eâ, cum eâ & per eam divinam suam virtutem, majestatem & efficaciam exerceat, operetur & perficiat,

(*y*) *Col. II. 9.*

perficiat, idque eâ quodammodo ratione, quâ anima in corpore & ignis in ferro candente agit. Hâc enim ſimilitudine (ut ſuprà monuimus) tota erudita & pia
779] antiquitas doctrinam hanc declaravit. Hæc autem humanæ naturæ Majeſtas in ſtatu humiliationis majore ex parte occultata & quaſi diſſimulata ſunt (z). At nunc poſt depoſitam ſervi formam (ſeu exinanitionem) majeſtas Chriſti plenè, efficaciſſimè atque manifeſtè coram omnibus ſanctis in cœlo & in terris ſeſe exerit. Et nos in altera illa beatiſſima vita hanc ipſius *gloriam* à facie ad faciem videbimus: ut Johannes teſtat. c. 17. (zz)

Hac ratione eſt permanetque in Chriſto unica tantùm divina omnipotentia, virtus, majeſtas & gloria, quæ eſt ſolius divinæ naturæ propria. Ea vero lucet, & vim ſuam plene, liberrime tamen, exerit, in & cum aſſumptâ humanitate, ut per illam aſſumtam, exaltatam in Chriſto humanitatem, quemadmodum etiam in ferro candente non duplex eſt vis lucendi & urendi, (quaſi ignis peculiarem, & ferrum etiam peculiarem & ſeparatam vim lucendi & urendi haberet) quin potius illa vis lucendi & urendi eſt proprietas ignis, ſed tamen, quia ignis cum ferro unitus eſt, ideo vim & virtutem lucendi & urendi, in & cum ferro, & per ferrum illud candens, exerit, ita quidem, ut ferrum ignitum ex hac unione vim habeat, & lucendi & urendi, & tamen hoc fit ſine transmutatione eſſentiæ aut naturalium proprietatum tam ferri, quam ignis.

Quare teſtimonia illa ſacræ ſcripturæ, quæ de eâ majeſtate loquuntur, ad aquam humana in Chriſto natura exaltata eſt, non in eam ſententiam accipimus, quòd divina illa majeſtas (quæ divinæ naturæ filii Dei

propria

(z) Hic habes ſententiam Theologorum Tubingenſium de ſtatu exinanitionis in terminis. (zz) *Joh. XVII.* 24.

propria eſt) in perſona filii hominis tantùm ſecundum divinam naturam Chriſto ſit adſcribenda, aut, quòd Majeſtas illa tantùm eâ ratione ſit in humana Chriſti natura, ut humana Chriſti natura nudum tantùm titulum & nomen ſolum divinæ illius Majeſtatis, per phraſin & modum loquendi, revera autem nullam prorſus cum ea communicationem habeat. Cùm enim Deus ſit ſpiritualis indiviſa eſſentia, quæ ubique & in [78. omnibus creaturis eſt, & ubi eſt, ibi (præſertim in credentibus & ſanctis habitans) ſuam ſecum Majeſtatem habet, tùm (ſecundum ſuperiorem falſam hypotheſin) dici poſſet, in omnibus creaturis, in quibus Deus eſt, præcipuè vero in electis & ſanctis, qui ſunt templa Dei, *totam plenitudinem divinitatis corporaliter inhabitare, in eis omnes theſauros ſapientiæ & ſcientiæ abſconditos, illis omnem poteſtatem in cœlo & in terra datam eſſe*, cùm fateri oporteat, credentibus Spiritum ſanctum datum eſſe, qui & ipſe omnem poteſtatem in cœlo & in terrâ habet. Eâ vero ratione inter Chriſtum, juxta humanam ipſius naturam, & inter alios ſanctos homines nullum diſcrimen relinqueretur, & Chriſtus Majeſtate illa ſua, quam præ omnibus aliis creaturis, ut homo, ſeu ſecundum humanitatem ſuam accepit, exueretur. Nulla autem creatura (ſive homo, ſive Angelus) dicere poteſt aut debet: *Mihi data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terrâ*, cùm tamen Deus univerſa divinitatis ſuæ plenitudine (quam ubique ſecum habet) in electis quidem ſit, veruntamen non *corporaliter* in illis habitet, nec *perſonaliter* cum illis unitus ſit, ſicut in Chriſto *corporaliter inhabitat*. Nam ratione illius hypoſtaticæ unionis Chriſtus (a) dicit, etiam ſecundum humanam ſuam naturam: *Mihi data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Et ali-

(a) *Matth. XXVIII. 18.*

alibi (*b*): *Sciebat JESUS, quòd omnia dediſſet ei Pater in manus.* Item (*c*): *In ipſo inhabitat tota divinitatis plenitudo corporaliter.* Et (*d*): *Gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper omnia opera manuum tuarum, omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus. Dum autem omnia ſubjecit ei nihil (excepto eo, qui omnia ei ſubjecit) reliquit, quod non ipſi ſubjecerit.*

Credimus autem, docemus & confitemur, non fieri talem Majeſtatis Dei & omnium proprietatum ejus ef-
781] fuſionem in humanam naturam Chriſti, quâ
divinæ naturæ aliquid decedat, aut, ut de ſuo alii ita largiatur aliquid, quod hâc ratione ſibi ipſa non in ſe retineat, aut, quòd humana natura in ſubſtantia atque eſſentia ſua parem Majeſtatem acceperit, quæ à naturâ & eſſentiâ divinæ naturæ ſit ſeparata & diviſa, quaſi, cùm vinum, aqua, aut oleum de uno vaſe in aliud transfunditur. Neque enim vel humana in Chriſto natura, vel ulla alia creatura in cœlo aut in terra, eo modo omnipotentiæ divinæ capax eſt, ut per ſe omnipotens eſſentia & natura fiat, aut omnipotentes proprietates in ſe & per ſe habeat. Hâc enim ratione humana natura in Chriſto abnegaretur & in divinitatem prorſus transmutaretur. Quod ſanè & Chriſtianæ noſtræ fidei & omnium Prophetarum & Apoſtolorum doctrinæ repugnat.

Credimus autem, docemus & confitemur, quòd Deus Pater Spiritum ſuum dilecto filio ſuo Chriſto ratione aſſumtæ humanitatis eo modo dederit, (unde & Meſſiæ, hoc eſt, uncti nomen accepit) ut ille *non ad menſuram (e)* (quemadmodum alii ſancti) illius Spiritus dona acceperit. In Chriſto enim Domino noſtro (cùm

(*b*) *Joh. XIII. 3.* (*c*) *Col. II. 9.* (*d*) *Hebr. II, 7. 8.*
(*e*) *Joh. III. 34.*

(cùm ſecundùm divinitatem unius ſit cum Spiritu ſancto eſſentiæ) *requieſcit* (ratione humanæ naturæ) *Spiritus ſapientiæ & intellectus, Spiritus conſilii & fortitudinis, Spiritus ſcientiæ & pietatis* (*f*). Id vero non eo certe modo fit, quòd ille, quatenus homo, aliqua tantum nôrit & præſtare poſſit, quemadmodum alii ſancti virtute Spiritus ſancti (qui tantum dona creata in ipſis efficit) (*g*) quædam nôrunt & præſtare poſſunt. Cùm enim Chriſtus, divinitatis ratione, ſecunda ſit perſona in ſacroſanctâ Trinitate, & ab Ipſo non minus, quam à Patre Spiritus ſanctus procedat (nam & Patris & Filii proprius Spiritus eſt, manetque in omnem æternitatem, nec à Filio unquam ſeparatur) certe Chriſto, ſecundum carnem, quæ [782 cum Filio DEI perſonaliter unita eſt, tota plenitudo ſpiritus (ut Patres loquuntur) per hypoſtaticam illam unionem communicata eſt. Ea vero liberrimè in & cum humana Chriſti natura, & per eam omnem vim ſuam exerit: non eo modo, ut Chriſtus ſecundùm humanam ſuam naturam aliqua tantùm nôrit, aliqua vero ignoret, & quædam præſtare poſſit, quædam vero præſtare nequeat, ſed jam etiam ſecundum aſſumtam humanam naturam omnia novit & poteſt. Pater enim ſuper hunc filium abſque menſura Spiritum ſapientiæ & fortitudinis ita effudit, ut, quatenus homo eſt, per hypoſtaticam illam unionem omnem ſcientiam & omnem poteſtatem reipſa & verè acceperit. Eâ ratione *omnes theſauri ſcientiæ in Chriſto ſunt abſconditi*, hoc modo *omnis ipſi poteſtas, in cœlo & in terra, data eſt, & ipse ad dexteram Majeſtatis & virtutis Dei collocatus eſt.* Manifeſtum eſt autem ex hiſtoriis, quòd temporibus Imperatoris Valentis inter Arianos peculiaris quædam ſe-

(*f*) *Eſa. XI. 2.*

(*g*) cùm in ipſis habitat. Vide ſupra p. 587. 698.

ſecta reperta fuerit eorum, qui Agnoëtæ appellabantur, propterea quod fingerent, Filium quidem (utpote, verbum Patris) omnia ſcire, at aſſumtam ipſius humanam naturam multarum rerum ignaram eſſe. Hanc hæreſin etiam Gregorius Magnus (*h*) refutavit.

Propter unionem autem hypoſtaticam & ex eâ conſequentem communicationem, (quam divina & humana natura in perſona Chriſti, revera & reipſa inter ſe habent) Chriſto ſecundum carnem id tribuitur, quòd ipſius caro (in natura & eſſentia ſua per ſe conſiderata) non eſſe & extra unionem illam id non habere poteſt. Verbi gratia: Carni Chriſti rectè adſcribitur, quòd ſit verè vivificus cibus, & quod ſanguis ejus vere ſit vivificus potus. Sic enim ducenti Patres Epheſini Concilii pronunciârunt (*i*): *Carnem Chriſti eſſe vivificam ſeu vivificatricem*, unde ſolus hic homo Jeſus Chriſtus 783] (nullus autem alius homo vel in cœlo vel in terris) rectè & verè dicere poteſt (*k*): *ubi sunt duo aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Item, *Ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad conſummationem ſeculi* (*l*).

Et hæc ſcripturæ teſtimonia non ita accipimus, quòd tantum de præſentia divinitatis Chriſti in ipſius Eccleſia loquantur, quaſi ea præſentia ad Chriſtum, quà homo ipſe eſt, prorſus non pertineat. Ea enim ratione Petrus, Paulus & omnes ſancti in cœlo nobiſcum in terris præſentes eſſent, cùm divinitas, quæ ubique eſt, in ipſis habitet (*m*), id quod tamen de ſolo Chriſto, & de

(*h*) Reg. Epiſt. L. 8. ind. 3 ep. 42. T. 2. Op f. 918. edit. Pariſ. 1675. vel L. 10. ind. 3. ep. 39. edit. Pariſ. 1705.

(*i*) *Can. XI.*

(*k*) *Matth. XVIII. 20.* (*l*) *Matth. XXVIII. 20.*

(*m*) Si quippe ſola inhabitatio ejusmodi præſentiam efficeret.

de nullo alio homine, ſacra ſcriptura teſtatur. Credimus vero, ſuperioribus ſcripturæ teſtimoniis Majeſtatem hominis Chriſti declarari, quam Chriſtus ſecundùm ſuam humanitatem, ad dexteram majeſtatis & virtutis Dei accepit, ut videlicet etiam ſecundum illam ſuam aſſumptam naturam & cum ea præſens eſſe poſſit, & quidem præſens ſit, ubicunque velit, præſertim vero ſentimus, eum Eccleſiæ ſuæ in terris, ut Mediatorem, Caput, Regem & ſummum Sacerdotem, præſentem eſſe. Non autem dimidiatus tantum Chriſtus, aut una duntaxat ipſius pars Eccleſiæ præſto eſt, ſed tota Chriſti perſona. Ad eam autem pertinent ambæ naturæ divina & humana, quare eum præſentem habemus non tantum ſecundùm divinam, verum etiam ſecundum aſſumptam humanam ipſius naturam, juxta quam ipſe frater noſter eſt, & nos *caro ſumus de carne ejus & os de oſſibus ejus* (n). Et ſanè in hujus rei confirmationem ſacram ſuam Cœnam inſtituit, ut teſtaretur, ſe etiam ſecundùm eam naturam, qua carnem & ſanguinem habet, nobiſcum eſſe, in nobis habitare, operari & efficacem eſſe velle.

Huic firmiſſimo fundamento D. Lutherus, ſanctæ memoriæ, innixus, doctrinam de majeſtate Chriſti juxta humanitatem, fideliter & perſpicuè Eccleſiæ [784 propoſuit.

Is in Majori ſua de Cœna Domini Confeſſione de perſona Chriſti ad hunc modum ſcripſit (o): *Cùm Chriſtus talis homo ſit, qui præter naturæ ordinem cum Deo una eſt perſona, & extra hunc hominem nullus Deus reperiatur, neceſſario conficitur, quòd etiam juxta tertium ſupernaturalem illum modum ſit, & eſſe poſſit, UBIQUE, UBI DEUS*

(n) *Epheſ. V. 30.*
(o) T. 2. Witt. Germ. f. 191.

DEUS EST, ita, ut omnia plena ſint Chriſti, ETIAM JUXTA HUMANITATEM, non quidem ſecundum primam illam corporalem & comprehenſibilem rationem, ſed juxta ſupernaturalem divinum illum modum. In hoc enim negotio ſateri te oportet & dicere: Chriſtus, ſecundum divinitatem, ubi ubi eſt, ibi eſt naturalis divina perſona, & revera ibi naturaliter & perſonaliter eſt, quod perſpicue ipſius incarnatio, in utero materno teſtatur. Si enim Filius Dei erat certe eum perſonaliter eſſe in utero matris, & ibidem incarnari oportebat. Quod ſi naturaliter & perſonaliter eſt, ubi ubi eſt, profecto ibidem etiam neceſſario homo erit. Non enim in Chriſto ſunt duæ ſeparatæ perſonæ, ſed unica tantum eſt perſona. Ubicunque ea eſt, ibi eſt unica tantum & indiviſa perſona. Et ubicunque recte dixeris: hic eſt Deus, ibi fateri oportet, & dicere: ergo etiam Chriſtus Homo adeſt. Et, ſi locum aliquem monſtrares, in quo ſolus Deus, non autem homo eſſet, jam ſtatim perſona divideretur. Poſſem enim tum recte dicere: hic eſt Deus ille, qui non eſt homo, & qui adhuc nunquam homo factus eſt.

Abſit autem, ut ego talem Deum agnoſcam aut colam. Ex his enim conſequeretur, quòd locus & ſpatium poſſent duas naturas ſeparare, & perſonam Chriſti dividere, quam tamen neque mors neque omnes Diaboli dividere aut ſeparare potuere. Et quanti tandem, obſecro, pretii eſſet talis Chriſtus,
785] *qui unico tantum loco ſimul divina & humana perſona eſſet, in omnibus vero locis, duntaxat & quidem ſeparatus Deus, aut divina perſona eſſet ſine aſſumta ſua humanitate. Nequaquam vero id tibi, quisquis es, conceſſero, quin potius, quocunque locorum Deum collocaveris: eo etiam humanitatem Chriſti una collocare te oportebit, non enim duæ in Chriſto naturæ ſeparari aut dividi poſſunt. Una in Chriſto facta eſt perſona, & filius Dei aſſumtam humanitatem à ſe non ſegregat.*

In libello de ultimis verbis Davidis (p) D. Lutherus paulo ante mortem ſuam in hanc ſententiam ſcripſit: *Secundum alteram temporalem humanam nativitatem etiam data eſt illi æterna Dei poteſtas, ſed in tempore, & non ab æterno. Humanitas enim CHRISTI non fuit ab æterno ut divinitas, ſed JEſus Mariæ Filius, juxta ſupputationem veram, hoc anno natus eſt annos mille, quingentos, quadraginta tres. Interim tamen ab eo momento, in quo divinitas cum humanitate unita eſt in unam perſonam, homo ille, qui eſt filius Mariæ, revera eſt & vocatur omnipotens æternus Deus, qui æternam habet poteſtatem, qui omnia creavit & conſervat (per communicationem Idiomatum,) propterea quod cùm divinitate una ſit perſona, & verus ſit Deus. De eâ re loquitur, cum inquit (q): Omnia mihi tradita ſunt à Patre. Et alibi (r): Mihi data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra. Quis eſt ille, qui dicit, Mihi? Mihi, videlicet, JEſu Nazareno, Mariæ filio, nato homini. Ab æterno quidem habebam eam à Patre, priusquam homo fierem. Cùm autem humanam naturam aſſumerem, accepi eam in tempore, ſecundùm humanitatem, occultavi autem eam, donec à morte reſurgerem, & ad cœlos aſcenderem, tùm ea debebat manifeſtari & declarari, ſicut Paulus (s) dicit, eum declaratum (t) ſeu demonſtratum filium Dei cum potentiâ, Johannes vocat, clarificatum, ſeu glorificatum.*

Plura in hanc ſententiam teſtimonia in D. Lutheri ſcriptis reperire licet, præſertim in eo libro, cui titulum fecit: Quòd hæc verba (*hoc eſt corpus meum*) adhuc firma maneant, præterea in majori ipſius Confeſſione de Cœna Domini multa in hoc genere leguntur. Illa tanti viri pia ſcripta (ut bene fundatas declaratio- [786

(p) T. 5. Witt. Germ. f. 545.
(q) *Matth. XI. 27.*
(r) *Matth. XXVIII. 18.*
(s) *Rom. I. 4.*
(t) *Joh. XVII. 1. ſqq.*

rationes articuli de Majeſtate Chriſti, ſedentis ad dexteram Dei, & ipſius Teſtamenti) brevitatis ſtudio (eo modo, quo ſupra diximus) hoc loco, & de perſona Chriſti, & de ſacra Cœna repetita eſſe volumus.

Quare pernicioſum errorem eſſe judicamus, quando Chriſto juxta humanitatem Majeſtas illa derogatur. Chriſtianis enim ea ratione ſumma illa conſolatio eripitur, quam è promiſſionibus paulo ante commemoratis de præſentia & inhabitatione capitis, Regis & ſummi ſui Pontificis, haurire poterant. Is enim promiſit, non modo nudam ſuam divinitatem ipſis præſtò futuram, (quæ nobis miſeris peccatoribus eſt, tanquam ignis conſumens aridiſſimas ſtipulas,) ſed ille ipſe, homo ille, qui cum diſcipulis locutus eſt, qui omnis generis tribulationes in aſſumta ſua humuna natura guſtavit, qui eâ de cauſâ nobis (ut & hominibus & fratribus ſuis) condolere poteſt, ſe in omnibus anguſtiis noſtris nobiſcum futurum promiſit ſecundum eam etiam naturam, juxta quam ille frater noſter eſt, & nos caro de carne ejus ſumus.

Rejicimus igitur, atque unanimi conſenſu, ore & corde damnamus omnes errores, qui à commemorata pia doctrina diſſentiunt, qui cum Propheticis & Apoſtolicis ſcriptis, cum receptis & approbatis ſymbolis & cum pia noſtra Auguſtana Confeſſione pugnant, ut ſunt:

I. Quòd humana natura propter perſonalem unionem, cum divinitate ſit confuſa, aut in eam transmutata.

II. Quòd humana in Chriſto natura eo modo, quo divinitas, ut infinita aliqua eſſentia, & ex virtute aut proprietate eſſentiali ſuæ naturæ ubique præſens ſit.

787] III. Quòd humana natura in Chriſto divinæ naturæ ſubſtantiâ ſeu eſſentiâ ſua, aut in ſuis eſſentialibus proprietatibus exæquata ſit.

IV. Quòd

IV. Quòd humanitas Chriſti in omnia loca cœli & ᴉrræ localiter extenſa ſit, quod tamen ne quidem ivinitati tribui debet. Quod autem Chriſtus per di-inam omnipotentiam ſuam Corpore ſuo (quod ad dex-ᴉram Majeſtatis & virtutis Dei collocavit) præſens eſſe oſſit, ubicunque voluerit, ibique inprimis, ubi ſuam ræſentiam illam, ut in ſacra ſua Cœna, in verbo ſuo romiſit, hoc ipſius omnipotentia & ſapientia optime fficere poteſt, ſine transmutatione aut abolitione veræ uæ humanæ naturæ.

V. Quòd humana natura in Chriſto ſola pro nobis aſſa ſit, noſque redemerit, cum qua Filius Dei in paſ-one nullam prorſus communicationem habuerit.

VI. Quòd Chriſtus ſecundum divinitatem ſuam luntaxat nobiſcum in terris, cum verbo Dei prædica-o, legitimo Sacramentorum uſu, præſens ſit, & hæc Chriſti præſentia ad humanam ipſius naturam prorſus ıihil pertineat.

VII. Quòd aſſumta humana natura in Chriſto cum livinâ virtute, ſapientia, potentia, majeſtate & gloria eipſa & verè, nullam habeat communicationem, ſed quod tantum titulo & nomine nudo cum divinitate communicet.

Hos errores & alios omnes, à pia & ſincera doctrina, paulo ante commemorata diſſentientes rejicimus atque damnamus, ut, qui verbo Dei, Propheticis & Apoſto-licis ſcriptis, & Chriſtianæ noſtræ fidei & Confeſſioni repugnent, & hortamur omnes pias mentes (quando-quidem Chriſtus in ſacra ſcriptura myſterium vocatur, ad quod omnes hæretici capitibus ſuis impingunt,) ne ſua ratione humana in tantis myſteriis perſcrutandis curioſæ ſint, ſed potius cum Apoſtolis Chriſti ſimplici-ter credant, oculos rationis ſuæ claudant, & *intellectum*

788] *ſuum in Chriſti obedientiam captivent* (*t*), inde autem dulciſſimam & firmiſſimam conſolationem petant, atque ſibi perpetuo gratulentur, quòd caro noſtra & ſanguis noſter in Chriſto in tantam ſublimitatem, ad dexteram Majeſtatis, & omnipotentis virtutis Dei ſit collocata. Sic in omnibus adverſis inveniemus, quo nos ſolidè conſolemur, & ab omnibus pernicioſis erroribus præſervemur.

IX.
DE DESCENSU CHRISTI AD INFEROS.

COnſtat, hunc fidei noſtræ articulum, de deſcenſu Chriſti ad inferos, non modo à quibusdam recentioribus, verum etiam olim ab Orthodoxis veteribus Eccleſiæ Doctoribus non prorſus eodem modo explicatum eſſe. Nos igitur tutiſſimum judicamus, ſi ſimplicitatem fidei noſtræ in ſymbolo comprehenſam retineamus, ad quam D. Lutherus pia ſua concione, in arce Torgenſi Anno Domini 1533. de Chriſti ad inferos deſcenſu habita (*a*), remiſit. Ubi confitemur, quòd credamus in JESUM CHRISTUM Dominum noſtrum, Filium Dei, qui mortuus, ſepultus eſt & ad inferos deſcendit, in qua Confeſſione videmus, ſepulturam & deſcenſum Chriſti ad inferos, tanquam diverſos articulos diſtingui. Simpliciter igitur credimus, quòd tota perſona, Deus & homo, poſt ſepulturam (*b*) ad inferos deſcenderit, Satanam devicerit, poteſtatem inferorum everterit & Diabolo omnem vim & potentiam eripuerit. Quomodo vero Chriſtus id effecerit, non eſt, ut argutis & ſublimibus imaginationibus ſcrutemur.

Hic

(*t*) 2 Cor. X. 5.
(*a*) Vide T. 6. op. Jen. f. 77.
(*b*) atque vivificationem ſui ipſius

Hic enim articulus non magis ratione humana & ſenſibus comprehendi poteſt, quàm prior, quomodo Chriſtus ad dexteram Omnipotentis virtutis & ma- [789 jeſtatis Dei ſit collocatus. In his ergo myſteriis fides duntaxat eſt adhibenda, & verbum Dei firmo aſſenſu retinendum eſt, ſic ſolidam doctrinam, & veram conſolationem (quod videlicet neque Satan neque ipſi inferi nos, omnesque alios in Chriſtum credentes, in poteſtatem ſuam redigere aut nobis nocere valeant) ex hoc articulo hauriemus.

X.
DE CEREMONIIS ECCLESIASTICIS, quæ vulgo Adiaphora ſeu res mediæ & indifferentes vocantur.

ORtum eſt etiam inter quosdam Auguſtanæ Confeſſionis Theologos diſſidium de ceremoniis Eccleſiaſticis, quæ verbo Dei neque mandatæ neque prohibitæ ſunt, ſed bono conſilio propter εὐταξίαν, & ordinem, aut ad conſervandam piam diſciplinam in Eccleſia uſurpantur. Una pars (a) ſenſit, quod perſecutionis tempore (quando confeſſio fidei edenda eſt) etiamſi adverſarii Evangelii in doctrina nobiſcum non conſentiant, tamen ſana & ſalva conſcientia liceat quasdam dudum abrogatas ceremonias (quæ per ſe adiaphoræ, & à Deo neque præceptæ neque prohibitæ ſunt) poſtulantibus id & urgentibus adverſariis reſtituere, & hoc modo cum iis in rebus illis per ſe adiaphoris conformem quandam rationem inſtituere poſſe. Altera vero pars contendit, quod perſecutionis tempore (quando confeſſio fidei requiritur) adverſariis illæſa conſcientia & ſine jactura veritatis cœleſtis, reſtitutione

(a) Interimiſtæ, Adiaphoriſtæ, Wittebergenſes,

ne rerum adiaphorarum gratificari non possimus, præsertim, quando adversarii hoc agunt, ut aut vi manife-
790] sta, aut occultis machinationibus sinceram doctrinam opprimant, & paulatim falsa dogmata in Ecclesias nostras reducant.

Ut autem hæc etiam controversia piè declaretur, & tandem per Dei gratiam componatur, candido lectori simplicem & verbo Dei conformem sententiam nostram aperiemus.

Si quando talia sub titulo & prætextu externarum rerum adiaphorarum proponuntur, quæ (licet alius color illis induatur) revera verbo Dei adversantur, ea nequaquam pro rebus adiaphoris habenda, sed tanquam verbo Dei prohibita vitanda sunt. Et sane inter res adiaphoras non numerandæ sunt tales ceremoniæ, quæ speciem quandam præ se ferunt, aut quibus (ad effugiendam persecutionem) simulatur, quasi nostra religio à Pontificia non multum distaret, aut certè, quasi ab ea non admodum animus noster abhorreret, aut cùm ejusmodi ceremoniæ in eum finem restaurantur, & earum restauratio ita accipitur, quasi hoc ipso dissentientes duæ illæ religiones jam in unam redactæ essent, atque in unum corpus coaluissent, aut cùm periculum est, ne videamur ad Papatum rursus accessisse, & à sincera Evangelii doctrina recessisse, vel paulatim recessuri.

In hoc enim rerum statu maximum pondus habere debet illud Apostoli (*b*) dictum: *Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut, quæ societas luci ad tenebras? &c. Propter quod exite de medio eorum & separamini, dicit Dominus.*

Sed & hæc non sunt vera adiaphora, quæ neque ad observandum bonum ordinem, neque ad piam disci-
pli-

(*b*) *2 Cor. VI. 14. 17.*

-nam conſervandam, neque ad εὐταξίαν in Eccleſia
-nſtituendam quicquam conferunt, ſed præter inutiles
-gas & puerilia ſpectacula nihil habent.

De rebus autem illis, quæ revera ſunt adia- [791
-oræ, (quarum ſupra mentionem fecimus) hæc eſt fi-
-s, doctrina, & confeſſio noſtra, quod ejusmodi cere-
-oniæ per ſe non ſint cultus Dei neque etiam pars cul-
-: divini, ſed inter illas & veros Dei cultus diligenter
-cernendum eſſe judicamus. Scriptum eſt (c) enim
- humanis traditionibus: *Fruſtra colunt me, docentes*
-*trinas, mandata hominum.*

Credimus autem, docemus & confitemur, quod Ec-
-ſia Dei quibusvis temporibus & locis pro re nata li-
-rimam poteſtatem habeat, (in rebus verè adiapho-
-) aliquid mutandi, abrogandi, conſtituendi, ſi ta-
-n id absque levitate & ſcandalo, decenter & bono
-line fiat, &, ſi accuratè expendatur, quid ſingulis
-nporibus ad conſervandum bonum ordinem, & ad
-m retinendam diſciplinam, atque ad εὐταξίαν
-angelica profeſſione dignam, & ad Eccleſiæ ædifica-
-nem, quamplurimum faciat. Quousque etiam in-
-mis in fide, in rebus illis externis bona cum conſcien-
- cedere poſſimus, Apoſtolus Paulus (*d*) perſpicuè non
-do verbis, verùm etiam ſuo ipſius exemplo docuit.

Credimus, docemus & confitemur, quod eo tempo-
- quo veritatis cœleſtis confeſſio requiritur, (quando
-lelicet verbi Dei hoſtes doctrinam Evangelii oppri-
-re ſtudent) tota Eccleſia, & ſinguli Chriſtiani, præ-
-uè vero miniſtri verbi Dei (tanquam ii, quos Domi-
-s Eccleſiæ ſuæ regendæ præfecit, teneantur, piam
-ctrinam juxta verbum Dei, & quicquid omnino ad
ſin-

(*c*) *Matth. XV. 9.*

(*d*) *Rom. XIV. 21. Act. XVI. 3. XXI. 26. 1 Cor. IX. 19.*

ſinceram religionem pertinet, palam & liberè non modo verbis, verum etiam factis profiteri. Et ſentimus, tali tempore etiam in rebus verè & per ſe adiaphoris non eſſe adverſariis cedendum, neque permittendum, ut adverſarii nobis talia adiaphora (ad detrimentum veri cultus divini, & ad plantandum & ſtabiliendam idololatriam) obſervanda imponant & obtrudant,
792] ſive id manifeſta vi ſive dolis efficere conentur. Scriptum eſt enim (*e*): *in libertate igitur, quâ Chriſtus vos liberavit, ſtate, & ne rurſus jugo ſervitutis implicemini.* Et in eadem Epiſtola (*f*): *Propter ſubintroductos falſos fratres, qui ſubintroierant, explorare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto Jeſu, ut nos in ſervitutem redigerent, iis neque ad horam ceſſimus ſubjectione, ut veritas Evangelii permaneat apud vos.* Manifeſtum eſt autem, Paulum ibi agere de circumciſione, quæ illis temporibus jam res adiaphora facta erat, & quam Paulus alias (in libertate tamen Chriſtiana & ſpirituali) obſervare aliquoties ſolebat (*g*). Cum autem Pſeudoapoſtoli circumciſionem ad ſtabiliendum falſum ſuum dogma (quod opera legis ad juſtitiam & ſalutem neceſſaria eſſent) urgerent eaque ad confirmandum ſuum errorem in animis hominum, abuterentur: ingenuè affirmat Paulus, quod ne ad horam quidem ipſis ceſſerit: ut veritas Evangelii ſarta tectaque permaneret.

Sic Paulus (*h*) infirmis in fide cedit, obſervatione diſcriminis ciborum, & temporum ſeu dierum, Pſeudoapoſtolis autem, qui hæc, TANQUAM NECESSARIA, conſcientiis imponere volebant, etiam in rebus per ſe adiaphoris cedere recuſat. Et alibi (*i*) inquit: *Nemo*

(*e*) *Gal. V. 1.* (*f*) *Gal. V. 4. 5.*
(*g*) *1 Cor. VII. 18. Act. XVI. 3.* (*h*) *Rom. XIV. 6.*
(*i*) *Col. II. 16.*

Nemo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, &c. Et cum Petrus & Barnabas ea in re Judæis plus, quam oportebat, cessissent, *in faciem eis restitit, eo quòd non rectè ambularent ad veritatem Evangelii* (k).

In eo enim rerum statu non jam de externis adiaphoris agitur, quæ natura sua per se libera sunt, permanentque, unde neque mandanda sunt, neque prohibenda, ut vel observentur, vel intermittantur. Sed agitur præcipuus religionis nostræ Christianæ articulus, ut nimirum *Veritas Evangelii constet*, sicut Apostolus (*l*) testatur. Veritas enim Evangelii obscura- [793] tur & labefactatur, cùm adiaphora cum mandato & coactione conscientiis observanda imponuntur, quia ad confirmationem superstitionum, falsæ doctrinæ & idololatriæ, & ad opprimendam sinceram doctrinam & libertatem Christianam, vel palam ab adversariis requiruntur, vel certè ita ab ipsis recipiuntur, & in hunc abusum & pravum finem restituta creduntur.

Præterea in hoc negotio agitur etiam articulus de libertate Christiana, quem diligentissimè conservandum Spiritus sanctus per os Apostoli Pauli (*m*) Ecclesiæ Christi, ut modo dictum est, severissimè præcepit. Quamprimum enim articulus ille labefactatur, & humanæ traditiones per modum coactionis Ecclesiæ Dei, tanquam observatu necessariæ, obtruduntur, quasi sine peccato negligi non possent, tum jam idololatriæ magna fenestra est patefacta, ut deinceps humanæ traditiones cumulentur, & pro cultu divino habeantur, neque modo Dei præceptis exæquentur, verum etiam illis longè præponantur.

Quin

(k) *Gal. II. 11. 14.* (l) *Gal. II. 5.*
(m) *Gal. V. 1.*

Quin etiam ejusmodi intempeſtivâ ceſſione in externis illis rebus adiaphoris (ubi nondum de doctrina ipſa pius conſenſus eſt factus) idololatræ in ſua idolomania confirmantur. Contra vero piæ mentes, & verè in Chriſtum credentes contriſtantur, perturbantur, offenduntur, & ipſarum fides, quaſi ariete quodam, graviter concutitur & quodammodo labefactatur. Huic malo ne occaſionem præbeamus, ſummo ſtudio (ſi modo æterna ſalus nobis cordi eſt) cavere debemus. Sic enim Chriſtus dicit: *Væ mundo à ſcandalis!* Et ibidem (*n*): *Qui ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis, qui in me credunt, expediret ei, ut ſuſpenderetur mola aſinaria in collo ejus, & demergeretur in profundum maris.*

794] Inprimis vero hoc Chriſti dictum altâ mente eſt reponendum (*o*): *Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, eum etiam ego confitebor coram Patre meo cœleſti.*

Et ſanè, quòd hæc ſemper fuerit clariſſimorum Auguſtanæ Confeſſionis Theologorum fides & confeſſio de rebus adiaphoris, (quam & nos ipſorum veſtigiis inſiſtentes profitemur, & in ea conſtanter, per Dei gratiam, permanere cupimus,) id liquidiſſimè teſtimonia, quæ recitabimus, demonſtrabunt. Ea in Smalcaldicis articulis Anno 1537. conſignata, & à præcipuis Theologis ſubſcriptione confirmata ſunt.

Teſtimonia è Smalcaldicis Articulis Anno Domini 1537. conſcriptis deprompta.

Articuli Smalcaldici (*p*) de hoc negotio ſic loquuntur: *Nequaquam hoc Epiſcopis* (Pontificiis) *concedimus, quod ipſi ſint Eccleſia* (quia non ſunt Eccleſia.) *Neque ea audiemus, quæ illi nobis ſub Eccleſiæ nomine vel mandaverint,*

(*n*) *Matth. XVIII. 6. 7.* (*o*) *Matth. X. 32.*
(*p*) *p. 335.*

rint vel prohibuerint. Nam (Dei beneficio) puer ſeptennis jam novit, quæ ſit vera Eccleſia, ſancti videlicet, credentes, & oviculæ, quæ paſtoris ſui vocem audiunt. Et paulo ante (*a*): *Si Epiſcopi rectè officio Epiſcopali fungi, & Eccleſiæ regendæ atque Evangelii propagandi curam ſeriò ſuſcipere vellent, hoc illis, ratione charitatis, & propter bonum pacis (non tamen ex quadam neceſſitate) concedi poſſet, ut nos & Eccleſiæ noſtræ Miniſtros ordinarent, atque in functione Eccleſiaſticâ confirmarent, remotis tamen omnibus larvatis, ineptis & impiis nugis, atque magicis pompis. Cum autem neque veri ſint, aut eſſe velint Epiſcopi, ſed potius hujus mundi Principes ac Domini, qui neque concionantur, neque docent, neque baptizant, neque Cœnam Domini adminiſtrant,* [795 *neque ullum opus Eccleſiaſticum facere, aut munus tale obire velint, quin potius eos, qui ad miniſterium Evangelii vocati ſunt, in exilium ejiciunt, perſequuntur, atque anathemate feriunt, profectò Eccleſia Dei in ipſorum gratiam connivere non poteſt, ut interea idoneis miniſtris deſtituatur.*

In articulo de primatu Papæ, articuli Smalcaldici in hanc ſententiam loquuntur (*b*): *Quare, ut non poſſumus ipſum Diabolum ceu Dominum & Deum adorare, ita non poſſumus ipſius Apoſtolum, Pontificem Romanum, ſeu Antichriſtum, in ſuo illo imperio, pro capite aut Domino agnoſcere. Mentiri enim, innocentem ſanguinem fundere, corpora & animas in æternum exitium præcipitare, hæc ſunt Pontificii regni propria.*

Et in ſcripto de poteſtate & jurisdictione Papæ, quod Smalcaldicis articulis annexum, & à Theologis, qui tum Smalcaldiæ erant, ſubſcriptione confirmatum eſt, hæc leguntur (*c*): *Nemo Eccleſiam Dei gravet propriis ali-*

(*a*) p. 334. (*b*) p. 315. 316.
(*c*) p. 342. Alia tamen in noſtra verſione habentur verba,

aliquibus traditionibus. In hoc enim negotio fixum & firmum esse debet, quod nullius hominis potestas vel autoritas verbo Dei sit præferenda.

Et post aliqua (*d*) : *Quæ cum ita se habeant, omnes Christiani quam diligentissimè sibi caveant, ne impiæ illius* (Pontificiæ) *doctrinæ, blasphemiarum, tyrannidis crudelissimæ participes sese faciant. Pontificem autem, membra & squamas ejus, ut regnum ipsissimi Antichristi, aversentur atque execrentur. Christus enim id præcipit, dicens: Cavete à Pseudoprophetis* (*e*). *Et Paulus præcipit, ut falsos doctores vitemus* (*f*), *& veluti abominationem quandam execremur. Nolite* (inquit) (*g*) *jugum ducere cum infidelibus, quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut, quæ societas luci ad tenebras?* &c.

796] Grave id quidem videri potest, sese à tot regnis & populis sejungere & separare, & peculiarem quandam doctrinam profiteri. Sed clarum est Dei mandatum, quod præcipit nobis, ut omnes caveamus à consensu cum iis, qui vel falsa docent, vel falsam doctrinam immani crudelitate tueri conantur.

Sed & D. Lutherus in alio quodam scripto (*h*) (in quo ad quæstionem de Ceremoniis in genere, de adiaphoris vero etiam in specie quid sentiendum sit, docuit) Ecclesiam Dei de hoc negotio piè & luculenter erudivit. Et extant quædam ab ipso, anno Domini 1530. exarata (*i*), quæ magno cum fructu legi possunt.

Ex his omnibus perspicuè intelligi potest, quid unamquamque Ecclesiam, quid singulos Christianos, præser-

quam in alterâ illâ, quæ in Steinmannianâ & Mülleriana editione exstant,& hic quoque non κατὰ ῥητὸν allegantur.

(*d*) p. 348. (*e*) *Matth. VII. 15.* (*f*) *Tit. III. 11.*

(*g*) *2 Cor. VI. 14.* (*h*) T. 3. Jen. f. 523.

(*i*) T. 5. Jen. Germ.

ſertim temporibus illis, quando Confeſſio fidei edenda eſt, inprimis Eccleſiæ miniſtros, in rebus adiaphoris, bona & illæſa conſcientia, facere vel omittere deceat, ne Deus ad juſtam indignationem provocetur, charitas violetur, hoſtes verbi Dei animoſiores reddantur & infirmi in fide offendantur.

I. Rejicimus igitur & damnamus hos errores, quando humanæ traditiones per ſe pro Dei cultu, aut pro illius aliqua parte habentur.

II. Quando humanæ traditiones per modum coactionis, tanquam neceſſariæ, Eccleſiæ Dei obſervandæ obtruduntur.

III. Repudiamus & damnamus etiam eorum opinionem, qui ſentiunt, quòd perſecutionis tempore hoſtibus Evangelii (cum jactura certè veritatis divinæ) in adiaphoris reſtituendis gratificari, & cum ipſis, ea in parte, conſentire liceat.

IV. Illud etiam crimine non vacare judicamus, quando perſecutionis tempore, vel in adiaphoris, vel in doctrina, vel in aliis rebus ad religionem pertinentibus, propter Evangelii hoſtes, ipſo facto aliquid committitur, quod piæ Confeſſioni repugnet.

797] Rejicimus & damnamus etiam eorum intemperiem, qui adiaphora eâ opinione abrogant, quaſi Eccleſiæ Dei non eſſet liberum, (quovis loco aut tempore) pro re nata, & Eccleſiæ utilitate, unum vel plura adiaphora recipere, & pro ratione libertatis Chriſtianæ uſurpare.

Juxta hanc de adiaphoris doctrinam, nulla Eccleſia propter ceremoniarum diſſimilitudinem (quarum aliæ pro ratione libertatis Chriſtianæ pauciores, aliæ plures obſervant) alteram condemnabit, ſi modo in doctrina, & in omnibus illius partibus, atque in legitimo Sacramentorum uſu concordes fuerint. Vetus enim &

memo

memorabile dictum eſt: *Diſſonantia jejunii non diſſolvit conſonantiam fidei* (k).

XI.

DE ÆTERNA PRÆDESTINATIONE ET ELECTIONE DEI.

De æterna electione filiorum Dei inter Auguſtanæ Confeſſionis Theologos nulla hactenus aperta & cum ſcandalo conjuncta lateque ſparſa controverſia exorta eſt. Quia vero apud exteros de eo articulo vehementer diſceptatum eſt, & inter noſtros etiam homines aliquid gliſcere cœpit, & Theologi non ſemper ſimiles de hoc negotio ſermones uſurpant, ſtudebimus per gratiam DEI in eo elaborare, ut, quantum quidem in nobis erit, omnes diſſenſiones & ſchismata apud poſteritatem noſtram præcaveantur. Itaque illius articuli declarationem huic ſcripto inſerere placuit, ut omnibus manifeſtum fiat, quæ etiam de hoc articulo noſtra fides, doctrina & confeſſio ſit. Neque enim ſentien-
798] dum eſt, doctrinam de hoc articulo (ſi tamen juxta præſcriptum & analogiam verbi Dei & fidei proponantur) vel inutilem, vel non neceſſariam eſſe, multo autem minus exiſtimandum eſt, quod offenſionis plena ſit, & detrimentum aliquod piis mentibus adferat. Scriptura enim ſacra hujus articuli non ſemel tantum & obiter mentionem facit, ſed multis locis eundem ſatis copioſè tractat & explicat. Neque vero propter abuſum aut ſiniſtras aliquorum opiniones doctrina verbi cœleſtis negligenda eſt aut rejicienda, quin potiùs eam ipſam ob cauſam, ut abuſus & pravæ opiniones tollantur, vera de hoc negotio ſententia ex ſacrarum

(k) Dictum eſt Irenæi. Vide ſupra p. 67.

rum literatum fundamentis proferenda atque proponenda eſt. Summa autem doctrinæ cœleſtis de hoc articulo, his capitibus, quæ recenſebimus, comprehenditur.

Initio diſcrimen inter æternam præſcientiam, & inter electionem æternam filiorum Dei ad æternam ſalutem accuratè obſervandum eſt. Præſcientia enim vel prævifio Dei, qua ille omnia, antequam fiant, prævidet, & præſcit, ad omnes creaturas tam malas quam bonas extenditur. Hac enim vel prævifione vel præſcientia Dominus ante novit videtque, quicquid eſt, vel aliquando futurum eſt, quicquid jam fit, vel quod aliquando continget, ſive id bonum ſit, ſive malum, quia Deum neque præterita neque futura latent, ſed omnia ipſi ſunt manifeſta & præſentia. Sic enim ſcriptum eſt (*a*): *Nonne duo paſſeres aſſe veniunt? & unus ex illis non cadet ſuper terram, ſine Patre veſtro.* Et Pſaltes canit (*b*): *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcripti erant dies, qui futuri erant, antequam eſſent.* Et Eſaias ait (*c*): *Habitationem tuam, & egreſſum tuum, & introitum tuum cognovi, & inſaniam tuam contra me.*

Æterna vero electio ſeu prædeſtinatio Dei ad ſalutem non ſimul ad bonos & ad malos pertinet, ſed [799 tantum ad filios Dei, qui ad æternam vitam conſequendam *electi* & ordinati ſunt, *priusquam mundi fundamenta jacerentur*, ut Apoſtolus (*d*) teſtatur inquiens: *Prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum, per Jeſum Chriſtum in ipſum.*

Præſcientia Dei prævidet & novit etiam mala, antequam fiant, ſed non eâ ratione, quaſi Dei voluntas propitia illa ſit, ut fiant. Sed ea, quæ perverſa Diaboli

(*a*) *Matth.* X. 29. (*b*) *Pſ.* CXXXIX. 16.
(*c*) *Eſa.* XXXVII. 28. (*d*) *Eph.* I. 4. 5.

boli & hominum voluntas molitur & efficere conatur, atque etiam effectura eſt, hæc Deus omnia longe ante prævidet & novit. Et ipſius præſcientia etiam in malis rebus & operibus ordinem ſuum ita ſervat, ut à Domino rebus malis (quas Deus nec vult nec approbat) certæ metæ ponantur atque circumſcribantur, quas egredi nequeant, & iisdem præſcribitur, quamdiu durare debeant, & quando & quomodo ea mala impediri rurſus & puniri debeant. Et hæc omnia Dominus ita gubernat, ut ad nominis ſui divini gloriam, & ad electorum ſuorum ſalutem cedant, impii vero confundantur & pudefiant.

Principium autem & cauſa mali non eſt ipſa Dei præſcientia: (Deus enim non creat, procurat, efficit aut operatur malum, ſed neque illud juvat aut promovet:) at Diaboli & hominum prava & perverſa voluntas, cauſa eſt mali. Sic enim ſcriptum eſt (e): *Perditio TUA ex te eſt, Iſrael, tantummodo in me SALUS tibi.* Et David (f) inquit: *Non Deus volens iniquitatem tu es.*

Æterna vero electio Dei non tantum prævidet & præſcit electorum ſalutem, ſed ex clementiſſimâ Dei voluntate & beneplacito in Chriſto Jeſu cauſa eſt, quæ noſtram ſalutem, & quæ ad eam pertinent, procurat, efficit, juvat, promovet. Et quidem in ea divina prædeſtinatione æterna noſtra ſalus ita fundata eſt, *ut etiam inferorum portæ adverſus eam prævalere nequeant* (g). Scri-
800] ptum eſt enim (h): *Oves meas nemo rapiet de manu mea.* Et alibi: *Crediderunt, quotquot ad vitam æternam erant ordinati.*

Et hæc ſanè æterna electio ſeu ordinatio Dei ad vitam æternam non nude in arcano illo cœleſti & imperſcrutabili

(e) *Hoſ. XIII. 9.* (f) *Pſ. V. 5.* (g) *Matth. XVI. 18.*
(h) *Joh. X. 28. Act. XIII. 48.*

tabili Dei conſilio conſideranda eſt, quaſi ea nihil præterea complectatur, aut ad eam requiratur, aut in ea meditanda expendendum ſit, niſi hoc, quod DEUS præviderit, quinam & quot homines ſalutem ſint conſecuturi, & qui atque quam multi in æternum ſint perituri, aut, quaſi Dominus militarem quendam delectum inſtituerit, atque dixerit aut ſtatuerit: hic ſalvandus eſt, ille vero damnandus: hic ad finem uſque in fide conſtans perſeverabit, ille verò non perſeveraturus eſt.

Ex opinione enim hac multi abſurdas, periculoſas & pernicioſas cogitationes hauriunt, quæ aut ſecuritatem & impœnitentiam, aut anguſtias & deſperationem in mentibus hominum gignunt & confirmant. Sic enim quidam periculoſe ſecum cogitant, quin etiam interdum in hanc ſententiam loquuntur: Deus (inquiunt) electos ſuos ad vitam æternam *prædeſtinavit, antequam mundi fundamenta jacerentur* (*i*), electio autem Dei errare non poteſt, neque eam quiſquam impedire aut mutare valet (*k*). Ergo ſi ad vitam æternam ſum electus, nihil ſaluti meæ decedet, etiamſi abſque omni pœnitentia omnis generis ſcelera atque flagitia deſignavero, verbum & Sacramenta contemſero, neque unquam de pœnitentia, fide, precibus aut pietate cogitavero. Neceſſariò enim ſalvabor, quia electionem Dei fieri neceſſario oportet. Sin vero prædeſtinatus non fuero, nihil prorſus mihi profuerit, etiamſi verbum Dei meditatus fuero, pœnitentiam egero, in Chriſtum credidero, &c. quia prædeſtinationem Dei neque impedire neque mutare queo.

Neque vero tantum homines impii, verum [801 etiam pii quandoque in has cogitationes veniunt & incidunt, ut, ſi maximè per Dei gratiam pœnitentiam agant,

(*i*) *Eph. I. 5.* (*k*) *Eſa. XIV. 27. Rom. IX. 19.*

agant, in Christum credant, & piè vivendi laudabile institutum habeant, nihilominus ita secum rem reputent: Quid? si non ab æterno ad salutem electus seu prædestinatus es, omnis tuus conatus, totusque labor tuus irritus erit. Et hæc tùm præcipuè homini pio in mentem veniunt, cùm suas infirmitates considerat, & in eorum exempla animi oculos defixos habet, qui non in fide ad finem usque perseverârunt, sed à verâ pietate in impietatem rursus prolapsi, & apostatæ facti sunt.

Contra hanc falsam opinionem & periculosas cogitationes, huic solidissimo fundamento, quod expectationem nostram fallere non potest, sed longe firmissimum est, inniti oportet, nempe: Certum est (*l*), *omnem scripturam divinitus inspiratam*, non ad alendam securitatem aut impœnitentiam, sed ad *arguendum, ad erudiendum in justitia, & ad vitæ emendationem* propositam esse, certum est etiam, quòd omnia quæ in scriptura sacra nobis proponuntur, non ideò revelata sint, ut ad desperationem adigamur, sed *ut per patientiam, & consolationem scripturæ spem habeamus* (*m*). Quare hæc nequaquam erit vera & sana sententia, aut legitimus usus doctrinæ de æterna prædestinatione Dei, quibus vel impœnitentia, vel desperatio in hominum mentibus excitatur aut confirmatur. Neque vero nobis scriptura hanc doctrinam aliter, quàm hoc modo proponit, ut nos ad verbum Dei revelatum fide amplectendum ableget, ad pœnitentiam agendam hortetur, & de salute nostra quam certissimos reddat (*n*).

II. Quare cum de æterna electione seu prædestinatione & ordinatione filiorum Dei ad vitam æternam re-

ctè

(*l*) *2 Tim. III. 16.* (*m*) *Rom. XV. 4.*

(*n*) *Ephes. I. 13. 1 Cor. I. 7. 2 Tim. III. 16. Joh. V. 39. XV. 1. Joh. X. 28. 2 Thess. II. 13. 14.*

: & cum fructu cogitare aut loqui volemus, adſuefa-
.mus nos, nec nudam occultam, nulli homini [802
ploratam & cognitam Dei præſcientiam, ratione no-
a perſcrutari conemur, ſed ad eum modum divinam
ctionem meditemur, quemadmodum Dei conſilium,
opoſitum & ordinatio in Chriſto Jeſu (qui eſt verus
: liber vitæ) per verbum nobis revelatur. To-
n igitur doctrinam de propoſito, conſilio, volun-
e & ordinatione Dei (omnia videlicet, quæ ad no-
am redemtionem, vocationem, juſtificationem, & ſa-
em pertinent) ſimul mente complectamur, ſic enim
Paulus (*o*) hunc articulum in ſcriptis ſuis tractavit &
olicuit. Idem fecit Chriſtus in parabola illâ de nu-
is regiis (*p*), quòd videlicet Deus in ſuo conſilio &
opoſito decreverit hæc:

I. Ut humanum genus vere redimeretur, atque
m Deo per Chriſtum reconciliaretur, qui nobis in-
centia atque perfectiſſima obedientia paſſione ac
orte acerbiſſima juſtitiam, quæ coram ipſo valet, &
am æternam promeruit.

II. Ut Chriſti meritum ejusque beneficia per ver-
m & Sacramenta nobis offerrentur, exhiberentur, &
tribuerentur.

III. Decrevit etiam, ſe Spiritu ſancto ſuo per ver-
m annunciatum, auditione perceptum & memoriæ
mmendatum velle in nobis efficacem eſſe, & corda
veram pœnitentiam agendam inflectere, & in verâ
le conſervare.

IV. Illius æternum propoſitum eſt, quòd omnes,
ii pœnitentiam verè agunt, & Chriſtum vera fide am-
ectuntur, juſtificare, in gratiam recipere, & in filios
hæredes vitæ æternæ adoptare velit.

V. Et

(*o*) *Rom. VIII. 28. ſqq. Eph. I. 4. ſqq.* (*p*) *Matth. XX. 11.*

V. Et quòd fide justificatos, in vera charitate sanctificare velit: ut Apostolus testatur Eph. I. (q).

VI. Idem in æterno suo consilio proposuit, se justificatos etiam in multiplici & varia ipsorum infirmitate, 803] adversus Diabolum, mundum, & carnem, defensurum, & in viis suis deducturum atque gubernaturum, &, si lapsi fuerint, manum suppositurum, ut in cruce atque tentationibus solidam consolationem percipiant, atque ad vitam conserventur.

VII. Illius æternum decretum est, quòd opus illud bonum, à se in illis inceptum promovere, atque confirmare, & ad finem usque conservare velit, si modò verbo ipsius, tanquam scipioni constanter innitantur, ipsius opem ardentibus precibus implorent, in gratiâ Dei perseverent & dona accepta fideliter & bene collocent.

VIII. Ille item in æterno consilio suo decrevit, quòd eos, quos elegit, vocavit, justificavit, in altera æterna illa vita salvos facere & æterna gloria ornare velit.

Et quidem Deus illo suo consilio, proposito & ordinatione non tantum in genere salutem suorum procuravit, verùm etiam omnes & singulas personas electorum (qui per Christum salvandi sunt) clementer præscivit, ad salutem elegit, & decrevit, quod eo modo (quem jam recitavimus) ipsos, per suam gratiam, dona, atque efficaciam, salutis æternæ participes facere, juvare, eorum salutem promovere, ipsos confirmare, & conservare velit.

Hæc omnia secundum scripturam in articulo prædestinationis & æternæ electionis divinæ ad adoptionem in filios, & ad æternam salutem, comprehenduntur. Universa illa, de quibus diximus, sub hoc articulo com-

(q) *Eph. I. 4.*

complecti debemus, nec quicquam horum excludendum aut omittendum est, quando de proposito Dei, prædestinatione, electione & ordinatione ad vitam æternam agitur. Et, cùm secundùm scripturam de hoc negotio cogitatur, per gratiam Dei hic articulus & perspicuè & dextrè intelligi, & salubriter tractari potest.

Sed & hoc ad pleniorem hujus negotii declarationem & salutarem usum doctrinæ de divina præ- [804 destinatione electorum ad salutem cognitu est necessarium, cùm videlicet soli electi salventur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ, quomodo & unde agnosci possit, quinam sint electi, & quibus hæc doctrina solatio esse possit & debeat.

De hâc autem quæstione non judicandum est ex rationis nostræ sententia, sed neque ex lege, neque ex ulla aliqua externa specie. Et cavendum est, ne absconditam & occultissimam abyssum divinæ prædestinationis pervestigare conemur. Quin potius in revelatam Dei voluntatem intueri nos oportet. Etenim certos nos reddidit de mysterio *suæ voluntatis* (r), idque ex arcano illo consilio suo per Christum *in lucem produci curavit* (s), ut publice prædicaretur.

Ad hunc modum autem nobis illud arcanum consilium Dei revelatur. *Quos prædestinavit, elegit, & præordinavit*, (inquit Paulus Roman. 8.) (t) *hos & VOCAVIT*. Dominus autem non solet homines immediatè vocare, sed per verbum, unde & præcepit, *suo nomine prædicari pœnitentiam & remissionem peccatorum* (u). Idem testatur Paulus 2 Corinth. 5. (x) dicens: *Pro Christo legatione fungimur, tanquam DEO exhortante PER NOS. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.* Et

(r) *Eph. I. 11.* (s) *2 Tim. I. 10.* (t) *Rom. IIX. 30.*
(u) *Luc. XIV. 47.* (x) *2 Cor. V. 20.*

Et parabola Evangelica docet (*y*), convivas, quos Rex ad filii sui nuptias convenire volebat, per emissos ipsius ministros, invitatos & vocatos esse. Et sanè Dominus in vineam suam vocat, alios quidem hora prima, alios tertia, sexta, nona, vel etiam undecima hora, Matth. 20.

Si igitur æternam electionem ad salutem utiliter considerare voluerimus, firmissimè & constanter illud retinendum est, quòd non tantum prædicatio pœnitentiæ, verum etiam promissio Evangelii sit universalis, hoc est, ad omnes homines pertineat. Eam ob causam 805] Christus jussit *prædicari in nomine suo pœnitentiam & remissionem peccatorum, IN OMNES GENTES* (*z*). *Deus enim MUNDUM* (*a*) *dilexit, eique filium suum unigenitum donavit, Christus peccata MUNDI* (*b*) *sustulit.* Idem *carnem suam tradidit pro MUNDI VITA,* (*c*) *ipsius sanguis propitiatio est pro TOTIUS* (*d*) *mundi peccatis.* Christus dicit: *Venite AD ME OMNES* (*e*), *qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Deus omnia in incredulitate conclusit, UT OMNIUM MISEREATUR* (*f*). *Non vult Dominus aliquos perire, sed OMNES* (*g*) *ad pœnitentiam reverti.* Idem *Dominus OMNIUM, dives in OMNES* (*h*), *qui invocant illum. Justitia Dei per fidem Jesu Christi venit in OMNES* (*i*), *& super OMNES, qui credunt in eum. Et hæc est voluntas Patris, ut OMNES* (*k*), *qui in Christum credunt, vitam æternam habeant.* Et vult Christus, ut in genere *omnibus* (*l*), quibus *pœnitentia* agenda *prædicatur*, etiam hæc *promissio Evangelii proponatur* (*ll*).

Et

(*y*) *Matth. XXII. 2. sqq.*
(*z*) *Luc. XXIV. 47.* (*a*) *Joh III. 16.* (*b*) *Joh. I. 29.*
(*c*) *Joh. VI. 51.* (*d*) *1 Joh. II. 2.* (*e*) *Matth. XI. 28.*
(*f*) *Rom. XI. 32.* (*g*) *2 Petr. III. 9.* (*h*) *Rom. X. 12.*
(*i*) *Rom. III. 22.* (k) *Joh. VI. 40.* (*l*) *Luc XXIV. 47.*
(*ll*) *Marc. XVI. 15.*

Et hanc vocationem Dei, quæ per verbum Evangelii nobis offertur, non existimemus esse simulatam & fucatam, sed certo statuamus, Deum nobis per eam vocationem voluntatem suam revelare, quod videlicet in iis, quos ad eum modum vocat, per verbum efficax esse velit, ut illuminenter, convertantur & salventur. Verbum enim illud, quo vocamur, *ministerium Spiritus* est (*m*), quod Spiritum sanctum adfert, seu, per quod Spiritus sanctus hominibus confertur, & est *virtus Dei ad salutem omni credenti* (*n*). Cùm igitur Spiritus sanctus per verbum efficax esse, nos corroborare, & vires subministrare velit, profecto vult Dominus, ut verbum Evangelii recipiamus, ei credamus atque pareamus.

Qua de causa electi his notis in sacris literis (*o*) ab aliis discernendi describuntur. *Oves meæ vocem meam AUDIUNT, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego illis do vitam æternam.* Et, qui *secundum proposi-* [806 *tum ordinati sunt ad capiendam hæreditatem* (*p*), audiunt Evangelion, credunt in Christum, invocant Deum, eique gratias agunt, sanctificantur in charitate, perseverant in spe, patientia & consolatione sub cruce. Et quamvis hæc bona omnia in ipsis adhuc tenuia atque infirma sint, tamen *esuriunt & sitiunt justitiam* (*q*).

Sic scilicet *Spiritus Dei testimonium electis perhibet, quod sint filii Dei, & cùm, quid petendum sit, nesciunt, sicut oportet, ipse Spiritus pro iis intercedit gemitibus inenarrabilibus.*

Præterea scriptura testatur, Deum, qui *nos vocavit* (*r*), *adeò fidelem esse, ut, cum bonum opus in nobis inceperit, illud conservare, & continuare, atque ad finem usque per-*

(*m*) 2 *Cor.* III. 8. (*n*) *Rom.* I. 16. (*o*) *Joh.* X. 27. 28.
(*p*) *Eph.* I. 11. 13. (*q*) *Matth.* V. 6. *Rom.* VIII. 16. 26.
(*r*) 1 *Cor.* I. 9. *Phil.* I. 7. 1 *Petr.* V. 10.

perducere & perficere velit, ſi modo non ipſi nos ab eo avertamus, ſed *initium ſubſtantiæ usque ad finem firmum retineamus* (*s*): ad quam conſtantiam, ſuam nobis gratiam promiſit.

Hanc revelatam Dei voluntatem inquiramus, meditemur, atque, ut eidem pareamus, ſedulo elaboremus, quandoquidem Spiritus ſanctus per verbum (quo nos vocat) gratiam, vires & facultatem largiri vult, arcanæ autem & occultæ prædeſtinationis divinæ abyſſum perſcrutari ne conemur. In hanc ſententiam Chriſtus cuidam curiosè interroganti, *an pauci ſalvarentur*, reſpondit: *Contendite, ut intretis per anguſtam portam* (*t*). Et D. Lutherus (*u*) inquit: *Eodem ordine, quem Paulus in Epiſt. ad Romanos obſervavit, procede. Prima tua cura ſit de Chriſto ejusque Evangelio, ut & tua peccata, & ipſius gratiam atque clementiam agnoſcas. Deinde luctare cum peccato, ſicut docet Paulus à primo capite usque ad octavum. Poſtea, ubi (in octavo capite) ſub cruce, tentationibus & afflictionibus exercitatus fueris, nonum, decimum & undecimum caput recte te docebunt, quanta in prædeſtinatione divinâ conſolatio repoſita ſit.*

807] Quod autem *multi vocati ſunt, pauci vero electi* (*x*), ejus rei cauſa non eſt vocatio divina, quæ per verbum fit, quaſi Dei hæc ſit ſententia: ego quidem vos, quibus verbum meum propono, externe, per id verbum omnes voco ad regni mei cœleſtis participationem, at in corde meo non de omnibus ſeriò ad ſalutem vocandis, ſed de paucis tantùm, cogito. Voluntas enim mea hæc eſt, ut major eorum, quos per verbum voco, pars neque illuminetur, neque convertatur, ſed condemnetur

(*s*) *Hebr. III. 14. Phil. I. 6.* (*t*) *Luc. XIII. 23. 24.*
(*u*) in præfatione ſuper epiſtolam ad Romanos
(*x*) *Matth.* XX. *16.*

tur atque in æterna morte maneat, etsi per verbum meum, quo vocantur, aliter meam illis mentem declaro, &c. Hoc enim esset Deo contradictorias voluntates affingere, quasi is, qui æterna veritas est, secum ipse dissentiret, aut aliud loqueretur, aliud vero corde premeret. Hanc levitatem, hanc improbitatem (cum aliud verbis proponitur, aliud in corde fovetur) Deus ipse etiam in hominibus arguit & punit, ut David (y) aliquoties testatur. Et hac ratione fundamentum fidei nostræ maxime necessarium & consolationis veræ plenissimum prorsus everteretur, ex quo nobis quotidie admonitiones hæ afferuntur & inculcantur, quòd ex solo Dei verbo (per quod nobiscum agit, nosque vocat) dicere atque statuere debeamus, quæ sit ipsius erga nos voluntas, & quòd omnia illa, quæ nobis in verbo Domini promittuntur, firma fide amplecti, neque de iis ulla ratione dubitare debeamus.

Et quidem eam ipsam ob causam (ne de revelata Dei erga nos voluntate dubitemus) promissionem Evangelii Christus non tantùm generaliter proponi curat, sed etiam Sacramenta promissioni annectere voluit, quibus tanquam sigillis ad promissionem appensis unicuique credenti promissionis Evangelicæ certitudinem confirmat.

Eâ de causâ retinemus etiam privatam absolutionem (ut Augustana Confessio articulo undecimo (z) [808 loquitur:) docentes, Dei mandatum esse, ut absolutioni fidem habeamus, ac certo statuamus, tam verè (quando verbis absolutionis fidem habemus) Deo reconciliatos nos esse, ac si vocem cœlitus delapsam ea de re audivissemus, quam sententiam etiam Apologia (a) confirmat. Hæc vero consolatio eximia prorsus nobis eriperetur,

(y) *Ps. V. 10. 11. XII. 3. 4.* (z) p. 38. (a) p. 221.

peretur, si non ex vocatione, quæ fit per verbum & Sacramenta, de voluntate DEI erga nos statuendum esset.

Quin etiam illud fundamentum religionis nostræ everteretur, quod credimus, Spiritum sanctum cum verbo prædicato, audito & diligenter considerato, præsentem atque efficacem esse & operari velle. Quare nequaquam sentiendum est, ut paulò ante monuimus, eos etiam in electorum numero habendos, qui verbum Dei contemnunt, repellunt, execrantur, atque persequuntur, qui audito verbo corda sua contra illud obfirmant, qui Spiritui sancto resistunt, qui in peccatis absque pœnitentia perseverant, neque in Christum verè credunt, externâ tantum specie pietatem præ se ferunt (*b*), aut extra Christum, alias justitiæ & salutis rationes quærunt. Ut enim Deus in æterno suo consilio ordinavit, ut Spiritus sanctus electos per verbum vocet, illuminet atque convertat, atque omnes illos, qui Christum vera fide amplectuntur, justificet, atque in eos æternam salutem conferat, ita in eodem suo consilio decrevit, quòd eos, qui per verbum vocati, illud repudiant, & Spiritui sancto (qui in ipsis per verbum efficaciter operari & efficax esse vult) resistunt, & obstinati in eâ contumaciâ perseverant, indurare, reprobare & æternæ damnationi devovere velit. Et secundum has rationes intelligendum est, quod scriptura dicit: *Multos vocatos, paucos vero electos esse.*

Pauci enim verbum Dei serio recipiunt, eique sincere obtemperant, major pars contemnit verbum, neque in
809] regiis illis nuptiis vult comparere. Hujus contemptus verbi non est in causa, vel præscientia vel prædesti-

(*b*) *Matth. XXII. 5. 6. Act. XIII. 46. Hebr. IV. 6. sqq. Act. VII. 51. Luc. XIV. 18. Marc. XVI. 16. Matth. VII. 22. 23. Rom. IX. 31.*

deſtinatio Dei, ſed perverſa hominis voluntas, quæ medium illud & inſtrumentum Spiritus ſancti, quod Deus homini per vocationem offert, rejicit aut depravat, & Spiritui ſancto, qui per verbum efficaciter operari cupit, repugnat, ſicut Chriſtus dicit (*c*): *Quoties volui congregare te, & NOLUISTI?*

Multi quidem verbum Dei initio magno gaudio recipiunt, ſed poſtea rurſus deficiunt. Ejus autem rei cauſa non hæc eſt, quaſi Deus illis, in quibus bonum illud opus jam incepit, gratiam ſuam ad perſeverandum dare nolit. Hoc enim cum Pauli verbis (*d*) pugnat. Sed vera cauſa defectionis ipſorum eſt, quod ſeſe *à ſancto Dei præcepto* rurſus, & quidem petulanter *avertunt* (*e*), quòd *Spiritum ſanctum contriſtant* (*f*), & exaſperant, quod *coinquinationibus hujus mundi rurſus ſeſe implicant* (*g*), *& Satanæ hoſpitium cordis ſui adornant* (*h*). *Horum hominum poſteriora deteriora fiunt prioribus.*

Hucusque ſacra ſcriptura in revelando divinæ prædeſtinationis myſterio progreditur. Quod ſi intra has metas nos continuerimus, & verbo Dei revelato innixi fuerimus, profecto doctrina illa ampliſſimam conſolationis veræ materiam nobis ſuppeditabit. Egregiè enim prædeſtinationis doctrina articulum juſtificationis confirmat, quòd videlicet gratuitò, ſine omnibus operibus & meritis noſtris, ex merâ gratiâ propter ſolum Chriſtum juſtificemur atque ſalvemur. Ante ſecula enim hujus mundi, priusquam in rerum natura eſſemus, imò antequam mundi fundamenta jacerentur, cùm quidem nihil boni agere adhuc poteramus, ſecundum propoſitum Dei (*i*), in Chriſto ad æternam ſalutem electi ſumus.

(*c*) *Matth. XXIII. 37. Luc. VIII. 12. ſqq.* (*d*) *Phil. I. 6.*
(*e*) *2 Petr. II. 10.* (*f*) *Eph. IV. 30. Hebr. X. 26.*
(*g*) *2 Petr. II. 20.* (*h*) *Luc. XI. 25.* (*i*) *Rom. IX. 11.*

ſumus. Hâc etiam doctrina omnes falſæ opiniones &
errores de viribus naturalis noſtri arbitrii evertuntur,
quia manifeſtum eſt, quòd Deus in ſuo conſilio ante
810] mundi ſecula decreverit atque ordinarit, quòd
omnia, quæ ad converſionem noſtram pertinent, ipſe
virtute Spiritus ſui ſancti (per verbum) in nobis efficere
& operari velit.

Quin etiam hæc doctrina præclaram nobis conſolationem monſtrat. Quantum enim eſt hoc beneficium Dei, quòd is de uniuscujusque Chriſtiani converſione, juſtitiâ & ſalute adeo ſollicitus fuit, atque tàm fideliter procuravit, ut ante jacta fundamenta mundi deliberaverit, atque in illo arcano ſuo propoſito jam tùm ordinaverit, quomodo me ad ſalutem vocare, adducere, & in illa conſervare velit? Quid? quòd meam ſalutem adeo firmis præſidiis munire voluit, ut eam in æternum ſuum propoſitum (quod falli aut everti nunquam poteſt) tanquam in arcem munitiſſimam collocaret atque adeò in omnipotenti *manu* Domini noſtri Jeſu Chriſti (*unde nemo rapere nos poteſt*) (*k*) conſervandam poneret. Si enim nobis tutela & defenſio noſtræ ſalutis committeretur, Deus bone, quam levi momento eam propter infirmitatem, pravitatem & corruptionem carnis noſtræ amitteremus? quam facilè ea nobis per inſidias & vim diaboli atque mundi machinas è noſtris manibus extorqueretur atque eriperetur? Ideò Paulus certitudinem beatitudinis noſtræ ſuper fundamentum propoſiti divini extruit, cùm ex eo, quod ſecundùm PROPOSITUM Dei vocati ſumus, colligit, neminem *nos poſſe ſeparare à dilectione Dei, quæ eſt in Chriſto JESU Domino noſtro* (*l*).

In

(*k*) *Joh. X. 28.* (*l*) *Rom. VIII. 39.*

In afflictionibus verò & gravibus tentationibus dulcissimam ex hoc articulo consolationem petere licet. Docemur enim, Deum in consilio suo, ante secula mundi decrevisse, quòd in omnibus calamitatibus, miseriis & angustiis nobis adesse, tolerantiam sub cruce largiri, consolari nos, spem Christianam exsuscitare, alere & nutantem erigere, talemque tandem eventum dare velit, ut omnia mala ad salutem nostram ce- [811
dant, eamque promoveant. Unde & D. Paulus (*m*) egregiam consolationem ex hoc articulo depromit, cum docet: Deum in suo proposito ante tempora mundi ordinasse, quasnam tribulationes, & quod crucis genus Dominus singulis Christianis imponere velit, ut omnes *conformes fiant imagini filii sui*, & ostendit, quod unicuique pio sua crux *in bonum cedat seu cooperetur*, propterea quod pii omnes *secundum PROPOSITUM Dei sint vocati*. Ac tandem universa complectitur, *quod neque tribulatio, neque angustia, neque vita, neque mors*, &c. *possit nos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Jesu.*

Præterea hic articulus luculenter testatur, quòd Ecclesia Dei *adversus omnes inferorum portas & impetus sit mansura* (*n*). Et docet, quæ sit vera Dei Ecclesia, ne magna illa falsæ Ecclesiæ autoritate & augusta illius specie offendamur.

Et ex hoc articulo multæ gravissimæ admonitiones & exhortationes depromuntur, ut Luc. 7. (*o*) *Contemnunt Dei consilium adversus semetipsos.* Et Luc. 14. (*p*) *Dico vobis, quòd nemo virorum illorum gustaturus sit cœnam meam.* Et alibi: (*q*) *Multi vocati sunt, pauci vero electi.* Et rursus (*r*): *Qui aures habet audiendi, audiat.* Et: *Videte, quomodo*

(*m*) *Rom. VIII. 28. sqq.* (*n*) *Matth. XVI. 18.*
(*o*) *Luc. VII. 30.* (*p*) *Luc. XIV. 24.* (*q*) *Matth. XXII. 14.*
(*r*) *Luc. VIII. 8. 18.*

quomodo audiatis. Atque ita doctrina de hoc articulo ſalutaris eſt, plena conſolationis, & ad uſum noſtrum multis modis transferri poteſt.

Accuratè autem diſcrimen obſervandum & retinendum eſt inter id, quod de hoc negotio expreſſe in ſacris literis revelatum eſt, & inter ea, quæ non ſunt revelata. Præter illa enim, de quibus hactenus dictum eſt, & quæ in Chriſto manifeſtè revelata ſunt, multa adhuc Dominus de hoc myſterio reticuit & occultavit, eaque ſoli ſuæ ſapientiæ & ſcientiæ reſervavit. Talia inveſtigare, cogitationibus noſtris indulgere, aliquid
812] de iis ſtatuere, aut ſcrutari nobis non licet, ſed toti à verbo Dei revelato, quod ipſe nobis proponit, pendere debemus. Hæc admonitio in hoc myſterio apprimè neceſſaria eſt.

Ea enim eſt corruptæ naturæ noſtræ curioſitas, ut magis iis, quæ abſtruſa & arcana ſunt, indagandis, quàm iis, quæ de hoc negotio Deus in verbo ſuo nobis revelavit, cognoſcendis delectemur, præſertim, cùm quædam in hoc myſterio tam intricata & perplexa occurrant, quæ nos in mentibus noſtris acumine ingenii noſtri conciliare non poſſumus, ſed neque id nobis à Deo demandatum eſt.

Dubium quidem non eſt, quin Deus exactiſſimè & certiſſimè ante tempora mundi præviderit, & hodiè etiam norit, quinam ex eorum numero, qui vocati ſunt, in Chriſtum credituri, aut non credituri ſint, qui ex converſis in fide perſeveraturi ſint, qui non, & qui in peccata gravia prolapſi, reverſuri ſint, & qui in ſceleribus perituri. Et haud dubie etiam numerus eorum, qui ſalvabuntur, & damnandorum Deo probè notus eſt. Quia vero Dominus talia arcana ſoli ſuæ ſapientiæ reſervavit, neque eâ de re quicquam in verbo ſuo revela-

vit,

vit, multò verò minùs hæc myſteria cogitationibus noſtris indagare nos juſſit, quin potius, ne id conaremur, prohibuit (s), non decet nos cogitationibus noſtris indulgere, ſtatuere aliquid, ratiocinari, aut illa occultiſſima inveſtigare velle, ſed in verbo ipſius revelato (ad quod ille nos ablegavit) acquieſcere nos oportet.

Novit enim Dominus procul dubio tempus & horam, eamque apud ſe conſtituit, quando, videlicet, unumquemque vocare, convertere, & lapſum rurſus erigere velit. Quia verò id nobis non eſt revelatum, intelligimus, hoc nobis injungi ſeriò, ut ſemper prædicando & tractando Dei verbo inſtemus, *tempus* verò, & *horam* (t) converſionis Deo permittamus.

Ad eundem modum cùm videmus, quod Deus [813 verbum ſuum alicui regno aut ditioni donat, idem vero alii genti non largitur, item, quod id ipſum ab uno populo aufert, alii vero diutiùs concedit, quod hic induratur, excæcatur & in reprobum ſenſum datur, ille vero, qui in eadem culpa hæret, ad Deum convertitur, &c. cavendum eſt diligenter, ne in his rebus expendendis cogitationibus noſtris nimium indulgeamus. Paulus (u) autem certas metas nobis poſuit, quousque progredi liceat. Jubet enim nos *in illis, qui pereunt, conſiderare juſtum Dei Judicium* & pœnas peccatorum, ſunt enim hæc digna peccatis ſupplicia, ſi Deus totam aliquam provinciam aut gentem (propter verbi divini contemtum) ita punit, ut hoc ingens malum etiam in ipſorum poſteritatem redundet, ut eſt videre in obſtinatis & perditiſſimis hominibus, Judæis. Et hoc modo Dominus quarundam provinciarum & perſonarum pœnis ſeveritatem ſuam oſtendit, ut demonſtret, quibus nos omnes

(s) *Rom. XI. 33.* (t) *Act. I. 7.* (u) *Rom. XI. 22.*

omnes malis digni essemus, qui Deo pro revelato verbo ingrati sumus, & indignè Evangelio vivimus, Spiritum sanctum sæpè graviter contristamus. Et vult Dominus, ut illorum exemplis moniti, in timore Dei vivamus, & ut ipsius *bonitatem* (quæ præter meritum nobis contingit) in nobis, quos verbo suo dignatur, neque nos indurat, aut rejicit, *agnoscamus*, & grata mente celebremus.

Cùm enim natura nostra peccato corrupta & idcirco iræ divinæ & æternæ damnationis rea sit, Deus nobis prorsus nihil debet, neque ullo jure tenetur, ut nobis verbum suum & Spiritum sanctum largiatur, atque gratia & favore nos prosequatur. Quid? quod sæpè etiam ea dona, quæ ipse nobis ex gratiâ largitur, *repudiamus*, *nosque æternâ vitâ indignos* reddimus (*x*). Justum igitur suum judicium, quod hominum impietas meretur, conspiciendum in quibusdam regnis, populis, 814] personis, proponit, ut nos cum illis collati, & quàm simillimi illis deprehensi, tanto accuratiùs Dei immensam misericordiam (quæ nulli merito nostro debetur) in vasis misericordiæ agnoscere & celebrare discamus.

Illi enim nullâ afficiuntur injuriâ, qui pœnas suæ impietatis luunt, & scelerum suorum stipendia accipiunt. At in his, quos Deus luce verbi sui donat, eamque apud ipsos conservat, quâ miseri mortales illuminantur, convertuntur, salvantur, Dominus immensam suam gratiam & misericordiam sine ipsorum meritis commendat.

Cùm eo usque in hujus articuli meditatione progredimur, tum in tuta & regia via ambulamus. Scriptum est enim (*y*) de hoc mysterio: *Perditio Tua ex te est, Israel, tantummodo in me auxilium tuum.*

Quæ-

(*x*) *Act.* XIII. 46. (*y*) *Hos.* XIII. 9.

Quæcunque autem cogitationes & quicunque ſermones extra hos limites in hac diſputatione evagari volent, eos ſtatim cohibeamus, & cum D. Paulo labellum digito compeſcamus, memores dicti (*a*): *O homo, tu quis es, qui reſpondes Deo?*

Et ſane, quod in hoc articulo non omnia perſcrutari & perveſtigare poſſimus aut debeamus, docet D. Paulus ſuo ipſius exemplo. Cùm enim de hoc articulo multis è verbo Dei revelato diſputaſſet, tandem, cùm eo ventum eſſet, ut diceretur, quænam Deus arcanæ ſuæ ſapientiæ de hoc myſterio reſervaſſet, ſilentio ea tegit, diſputationem abrumpit, & his verbis concludit (*b*): *O altitudo divitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei! quàm incomprehenſibilia ſunt judicia ejus. Quis enim cognovit ſenſum Domini, &c.* ſcilicet, extra & ſupra id, quod ipſe in verbo ſuo nobis revelavit.

Æterna igitur Dei prædeſtinatio in Chriſto, & nequaquam extra Mediatorem Chriſtum conſideranda eſt. *In Chriſto* enim (inquit Paulus) (*c*) *elegit nos Deus, antequam mundi fundamenta jacerentur.* Et ſcriptum eſt (*d*): *quod Dominus dilexerit nos in DILECTO.* Hæc [815 autem electio de cœlo nobis revelatur, per verbi Dei prædicationem, cùm Pater cœleſtis inquit (*e*): *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum eſt, HUNC AUDITE.* Et Chriſtus dicit (*f*): *Venite ad me omnes, qui laboratis & oneraſti eſtis, & ego reficiam vos.* De Spiritu ſancto vero Chriſtus (*g*) inquit: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. &c.* Itaque tota ſacratiſſima Trinitas, PATER, FILIUS & SPIRITUS SANCTUS ablegat omnes homines ad Chriſtum

(*a*) *Rom. IX. 20.* (*b*) *Rom. XI. 33.* (*c*) *Eph. I. 4.* (*d*) *Eph. I. 6.* (*e*) *Matth. XVII. 5.* (*f*) *Matth. XI. 28.* (*g*) *Joh. XVI. 14.*

ſtum, tanquam ad librum vitæ, ut in eo æternam Patris prædeſtinationem inveſtigent & cognoſcant. Hoc enim jam ab æterno decretum eſt à Patre, quod eos, quos ſalvare vult, per Chriſtum ſalvos facere velit, ut Chriſtus ipſe (h) inquit: *Nemo venit ad Patrem, niſi per me.* Et alibi (i): *Ego ſum oſtium, ſi quis per me introierit, ſalvabitur.*

CHRISTUS autem *unigenitus DEI Filius, qui eſt in ſinu Patris* (k), nobis voluntatem Patris cœleſtis, atque hac ratione etiam electionem noſtram ad vitam æternam annunciavit, idque his verbis (l): *Pœnitentiam agite, & credite Evangelio: appropinquavit enim regnum cœlorum.* Et alio loco ait (m): *Hæc eſt VOLUNTAS EJUS, QUI MISIT ME, ut, qui Filium videt, & credit in eum, habeat vitam æternam.* Et alibi (n): *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis, qui in eum crediderit, non pereat, ſed habeat vitam æternam, &c.*

Hanc dulciſſimam concionem vult Deus Pater, ut omnes homines audiant, vult, ut ad Chriſtum veniant. Qui vero venerint, eos Chriſtus non à ſe repellit. Sic enim ſcriptum eſt (o): *Quod venerit ad me, non ejiciam foras.*

Ut autem ad Chriſtum venire poſſimus, Spiritus ſanctus per auditionem verbi Dei veram in nobis fidem
816] operatur. Sic enim Apoſtolus (p) ait: *Fides eſt ex auditu* verbi Dei, quando, videlicet, illud ſincerè & pure annunciatur.

Qui igitur æternæ ſalutis vero deſiderio tenentur, non macerent atque excrucient ſeſe cogitationibus & imaginationibus de arcano Dei conſilio, an ad vitam æternam ſint prædeſtinati & ordinati, quibus curis Sata-

(h) *Joh. XIV. 6.* (i) *Joh. X. 9.* (k) *Joh. I. 18.* (l) *Marc. I. 15.* (m) *Joh. VI. 40.* (n) *Joh. III. 16.* (o) *Joh. VI. 37.* (p) *Rom. X. 17.*

anas pias mentes quandoque affligere atque excru-
-e solet. Christum potius audiant, & in eum, ut in
um vitæ, intueantur, in quo perscripta est omni-
filiorum Dei electio ad vitam æternam. Hic vero
nibus hominibus, absque ullo discrimine testis lo-
letissimus est, hanc esse Dei voluntatem, ut *omnes*
ines ad Christum veniant, qui peccatis gravati & one-
sunt, ut ab ipso recreentur & salvi fiant (q).
Hâc doctrinâ Christi percepta vitam emendemus &
è pœnitentiam agamus, & promissioni ejus creda-
s, totamque nostram in ipsum fiduciam collocemus.
ia vero hæc nostris viribus & ex nobis ipsis præstare
i possumus, Spiritus sanctus ipse per verbum & Sa-
menta in nobis pœnitentiam & fidem vult operari.
autem in bono isto proposito usque ad beatum finem
gredi, perseverare atque in vera pietate constantes
nere valeamus, invocandus est Deus ardentibus vo-
, ut gratiam nobis suam benigne largiatur, quam
ois in sacro Baptismate pollicitus est, nec dubitemus,
in eam sit, juxta promissionem suam, nobis dona-
us. Hoc enim Christus nobis ipse sanctè promi-
dicens (r): *Quis autem ex vobis patrem petit panem,*
nquid lapidem dabit illi? aut piscem, nunquid pro pisce
pentem dabit illi? aut si petierit ovum, nunquid porriget
scorpionem? si ergò vos, cum sitis mali, nostis bona do-
dare filiis vestris, quanto magis Pater vester cœlestis
bit Spiritum bonum petentibus se?
Et quia *Spiritus sanctus in electis,* qui jam in Christum
edunt, *habitat, ut in templo suo* (s), & in ipsis [817
n est otiosus, sed impellit filios Dei ad obedientiam
ndatis Dei præstandam, ipsos etiam credentes non
osos esse, multo vero minus agenti & operanti Spi-
ritui

(q) *Matth. XI. 28.* (r) *Luc. XI. 11. sqq.* (s) *1 Cor. III. 16.*

ritui ſancto reſiſtere decet. Exerceant igitur ſeſe in omnibus virtutibus, homine Chriſtiano dignis, in omni videlicet pietate, modeſtiâ, temperantiâ, patientiâ & charitate fraternâ, magnamque diligentiam adhibeant, *ut vocationem & electionem ſuam firmam faciant* (*t*), ut tanto minus de ea dubitent, quanto efficacius Spiritus ſancti virtutem & robur in ſe ſentiunt. *Spiritus Dei* enim *teſtimonium perhibet electis, quòd ſint filii Dei* (*u*). Quod ſi etiam aliquando in tam graves tentationes inciderint, ut prorſus nullam ampliùs inhabitantis Spiritus Dei virtutem in ſe animadvertere & ſentire poſſint, ut cum Davide (*x*) queribunda voce dicant: *ego dixi in exceſſu mentis meæ, projectus ſum à facie oculorum tuorum*, tamen rurſum ſe erigant, & illud, cum Davide, adjiciant, (utcunque aliud in ſe ſentiant) *ideo exaudiſti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.*

Cùm etiam electio noſtra ad vitam æternam non virtutibus aut juſtitia noſtra, ſed ſolo Chriſti merito & benigna cœleſtis patris voluntate nitatur, qui ſeipſum negare non poteſt, (cùm in voluntate & eſſentia ſua ſit immutabilis,) eam ob cauſam, quando filii ipſius obedientiam non præſtant, ſed in peccata labuntur, per verbum eos ad pœnitentiam revocat, & Spiritus ſanctus per verbum vult in iis efficax eſſe, ut in viam redeant, & vitam emendent. Quando igitur verâ pœnitentiâ & fide rurſus ad ipſum ſeſe convertunt, pater cœleſtis animum ſuum paternum conſtanter omnibus ſuis oſtendere vult, qui *ad verbum ejus tremunt* (*y*), & ſerio reſipiſcunt. Sic enim ſcriptum eſt (*z*): *Si dimiſerit vir uxorem ſuam, & recedens ab eo viro alteri nupſerit, nunquid revertetur ad eum ultra? nunquid non ipſa terra*

(*t*) 2 Petr. I. 10. (*u*) Rom. VIII. 16.
(*x*) Pſ. XXXI. 23. (*y*) Eſa. LXVI. 2. (*z*) Jer. III. 1.

terra sic contaminaretur? Tu autem fornicata es cum [818
amatoribus multis: TAMEN REVERTERE AD ME, dicit Dominus.

Quod vero in sacris litteris (a) asseritur: *neminem ad Christum venire posse, nisi Pater eum trahat*, id pie & rectè dicitur. Pater autem neminem trahere vult, absque mediis, sed utitur tanquam ordinariis mediis & instrumentis, verbo suo & Sacramentis. Et neque Patris neque Filii voluntas est, ut quisquam prædicationem verbi negligat aut contemnat, & interim expectet, donec à Patre, absque Verbo & Sacramento trahatur. Pater enim trahit quidem hominem, virtute Spiritus sui sancti, trahit tamen eum juxta ordinem à se decretum & institutum, videlicet, per auditionem verbi sui divini, tanquam reti aut sagenâ, quâ electi è faucibus Satanæ eripiuntur. Ad conciones itaque sacras miseri peccatores conveniant, verbum Dei accuratâ diligentia audiant, neque dubitent, quin Pater eos ad filium suum Christum sit pertracturus. Spiritus enim sanctus virtute sua ministerio adesse, & per illud ad hominum salutem vult operari. Et hic est *tractus* ille *Patris*, de quo sacræ literæ loquuntur.

Quòd autem non omnes, qui verbum Dei audiunt, credunt, ideoque ad graviora supplicia in æternum damnantur, non existimandum est, Deum illis salutem invidere. Ipsi suæ perditionis causa sunt & culpam sustinent, propterea, quòd verbum non eâ intentione aut eo proposito audierint, ut illud serio & cum desiderio discerent, sed ut auditum verbum spernerent, blasphemarent, convitiis proscinderent, & Spiritui sancto, qui per verbum in ipsis operari volebat, resisterent. Tales olim erant Christi temporibus Pharisæi eorum-

(a) *Joh. VI. 44.*

eorumque aſſeclæ. Unde accuratè Apoſtolus diſtinguit inter opus Dei, qui ſolus facit *vaſa honoris*, & inter opus Diaboli & hominis, qui ex inſtinctu & impul-
519] ſu Diaboli (nequaquam autem impellente Deo) ſeipſum *vas contumeliæ fecit*. Sic enim ſcriptum eſt (*b*): *Deus ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ, aptata in interitum, ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam.*

His verbis Paulus diſertè dicit, *Deum vaſa iræ multâ patientiâ ſuſtinuiſſe*, non autem dicit: *Deum FECISSE vaſa iræ.* Si enim hæc ipſius fuiſſet voluntas, non multum certè opus erat divina patientia. Quòd autem aptata ſunt ad interitum, in culpâ ſunt Diabolus & homines, nullo autem modo Deus.

Omnis enim præparatio ſeu aptatio ad interitum à Diabolo eſt & ab homine per peccatum, nequaquam autem à Deo. Deus enim non vult,ut homo ullus damnetur, quomodo igitur hominem ad damnationem ipſe præpararet ſeu aptaret? Ut enim Deus non eſt cauſa peccati, ita etiam non eſt pœnæ, hoc eſt, damnationis, ſed unica cauſa damnationis eſt peccatum. *Stipendium enim peccati mors eſt* (*c*). Et, ut Deus non vult peccatum, nec peccato delectatur, ita etiam non vult mortem peccatoris, neque ipſius damnatione delectatur. *Non* enim *vult Deus quenquam perire, ſed potius, ut omnes pœnitentiam agant.* Sic enim ſcriptum eſt in Ezechiele (*d*): *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed, ut convertatur & vivat.* Et Paulus diſertis verbis teſtatur (*e*), quod *ex vaſis ignominiæ, vaſa in honorem* (per virtutem & operationem Dei) fieri poſſint. Sic enim ſcribit: *Si quis emundaverit ſe ab iſtis, erit vas in honorem, ſanctificatum & utile Domino, ad omne opus bonum*

(*b*) *Rom. IX. 22. 23.* (*c*) *Rom. VI. 23.* (*d*) *Ezech. XVIII. 32. XXXIII. 11. 2 Petr. III. 9.* (*e*) *2 Tim. II. 20. 21.*

bonum paratum. Qui autem ſe emundare debet, eum neceſſe eſt priùs fuiſſe immundum, impurum, & per conſequens vas ignominiæ. De vaſis autem miſericordiæ Apoſtolus clare dicit, quod Dominus ipſe *præparaverit ea ad gloriam*, id quod nequaquam affirmat de damnatis, qui ipſi (non autem Deus) ſeſe vaſa damnationis fecerunt.

Sed & hoc magnâ curâ conſiderandum eſt, quando Dominus peccata peccatis punit, hoc eſt, cum eos, qui aliquando converſi fuerant, propter ſubſequentem ſecuritatem carnalem, impœnitentiam, contumaciam in ſceleribus, & propter voluntaria flagitia punit excæcatione & induratione, id non ita accipiendum eſſe, quaſi Deus nunquam ſeriò voluiſſet, ut tales ad agnitionem veritatis pervenirent, & ſalutem conſequerentur. Ut enim hæc voluntas Dei revelata eſt, quòd Deus omnes reſipiſcentes & in Chriſtum credentes, in gratiam recipere velit, ita & hæc eſt Dei revelata voluntas, quòd eos, qui ſponte *ſeſe â ſancto Dei mandato avertunt, in coinquinationes mundi ſe denuo implicant* (*f*), *& Satanæ cor adornant* (*ff*) *ſpiritumque gratiæ contumeliâ afficiunt* (*g*), ſeveriſſimè punire velit, & quòd tales, ſi in impietate perſeveraverint, indurandi, excæcandi & in æternum damnandi ſint. [820

Itaque Pharao (de quo ſcriptum eſt (*h*): *In hoc ipſum excitavi te, ut oſtendam in te virtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in univerſa terra*) non ideò periit, quòd Deus illi ſalutem invideret, aut quaſi Deus ipſius damnatione & interitu delectaretur. Deus enim *non vult*

(*f*) *2 Petr. II. 20.* (*ff*) *Luc. XI. 25. 26.*

(*g*) *Hebr. X. 29.* (*h*) *Exod. IX. 16. Rom. IX. 17.*

vult quenquam perire, neque morte peccatoris delectatur, ſed vult, ut convertatur & vivat Ezech. 33. (*i*)

Quòd autem Dominus cor Pharaonis indurat, ut Pharao ſubinde peccando pergat, & quo gravius admonetur, eo magis ipſe induretur, id pœna eſt antecedentium ipſius peccatorum, & immaniſſimæ & multiplicis tyrannidis, quam in filios Iſraël (contra conſcientiæ ſuæ ſtimulos) exercuerat. Et cùm Dominus ipſi verbum ac voluntatem ſuam annunciari curaret, Pharao verò nihilominus ex propoſito & deſtinata malitia ſimpliciter, adverſus omnes exhortationes & admonitiones contumaciter inſurgeret, Dominus manum
821] ab eo ſuam retraxit, eum deſeruit, atque ita cor ipſius induratum eſt, & Dominus juſtum judicium ſuum adverſus eum executus eſt. Omnino enim Pharao æterno gehennæ incendio dignus erat. Et ſane D. Paulus exemplum Pharaonis non alio fine adfert, quam ut eo ipſo Dei juſtitiam declararet, quam in impœnitentibus hominibus, & verbi divini contemtoribus puniendis demonſtrat. Nequaquam autem Pauli mens eſt, quòd Dominus Pharaoni aut ulli alii homini ſalutem invideat, aut quòd in arcano ſuo conſilio quenquam ad damnationem prædeſtinaverit, ut ille nullo modo ſalutem conſequi poſſit.

Hac piâ doctrinâ & declaratione articuli de æterna & ſalvifica electorum filiorum Dei prædeſtinatione, Deo gloria ſua omnis ſolide tribuitur, quod videlicet merâ & gratuitâ miſericordiâ in Chriſto (absque omnibus noſtris meritis aut bonis operibus) ſalvos nos faciat, *ſecundum voluntatis ſuæ propoſitum.* (*k*) Sic enim ſcriptum eſt: *Qui prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum,* *per*

(*i*) *Ezech. XXXIII. 11. 2 Petr. III. 9.*
(*k*) *Eph. I. 5. 6.*

per Jesum Christum, in ipsum, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua acceptos nos fecit, in dilecto. Falsum igitur est, & cum verbo Dei pugnat, cùm docetur, quod non sola Dei misericordia, & unicum sanctissimum Christi meritum, verùm etiam ALIQUID IN NOBIS (*l*) causa sit electionis divinæ, propter quod nos Deus ad vitam æternam prædestinaverit. Non enim tantùm, *antequam aliquid boni faceremus, verum etiam, priusquam nasceremur, imò ante jacta fundamenta mundi elegit nos Deus in Christo, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante, dictum est ei: Major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui*, Rom. 9. (*m*) Genes. 25. (*n*) Malach. 1. (*o*)

Sed & hæc pia doctrina nulli vel ad animi angustias, vel ad vitam dissolutam & impiam ullam occasionem præbet, quando videlicet homines docentur, quod [822 æternam electionem in Christo, qui liber vitæ est, & sancto ejus Evangelio quærere debeant. Evangelion enim nullum resipiscentem peccatorem à salute excludit, sed ad pœnitentiam, ad agnitionem peccatorum suorum & ad fidem in Christum omnes peccato gravatos & sensu iræ Dei perturbatos peccatores vocat & invitat, & Spiritum sanctum ad emundationem & sanctificationem promittit. Etenim hic articulus rectè & dextrè explicatus veram & omnium firmissimam consolationem perturbatis mentibus præbet, quia inde certi fiunt, quòd salus æterna non in manu ipsorum sit posita, (quam alias multo facilius, quam Adam & Eva in paradiso, imo singulis horis & momentis amitterent,) sed norunt, eam in clementi divina prædesti-

(*l*) *Vide supra p. 621.*
(*m*) *Rom. IX. 11. sqq.* (*n*) *Gen. XXV. 23.*
(*o*) *Mal. I. 2.*

destinatione fundatam esse, quam nobis revelavit in Christo, ex cujus *manu nemo nos rapiet*, Johan. 10. (p) 2. Tim. 2. (q)

Quare, si quis doctrinam de æterna Dei prædestinatione eo modo proponat, ut vel perturbatæ mentes ex ea consolationem nullam haurire possint, sed potius ad desperationem illis ansa præbeatur, vel impœnitentes in sua securitate, improbitate & malitia confirmentur, tùm nihil certius est, quam quòd articulus de electione non ad normam & juxta voluntatem Dei, sed secundum humanæ rationis cæcum judicium & ex impulsu atque instinctu Diaboli malè & perversè doceatur.

Quicquid enim *scriptum est*, (ut Apostolus (r) testatur,) *in doctrinam nostram scriptum est, ut per patientiam & consolationem scripturæ spem habeamus.* Quod si nobis per scripturam consolatio illa vel enervatur, vel eripitur, certo certius est, scripturam contra sententiam & mentem Spiritus sancti explicari & intelligi.

823] In hac simplici, perspicua & salutari declaratione, quæ in voluntate Dei revelata solidissimum habet fundamentum, acquiescimus. Et omnes argutas, curiosas, & ad ædificationem inutiles quæstiones atque disputationes fugimus atque aversamur. Et si quæ huic simplici, sinceræ atque salutari explicationi repugnant, ea rejicimus atque damnamus.

Et hæc de controversis articulis (de quibus inter Theologos Augustanæ Confessionis multos jam annos disputatum est, cum quidam in illis errâssent, unde difficiles controversiæ, & certamina religionis eruperunt) dixisse sufficiat.

Spera-

(p) *Joh. X. 28.* (q) *2 Tim. II. 19.* (r) *Rom. XV. 4.*

Speramus autem, omnes, tàm adverſarios, quàm amicos noſtros ex hac declaratione deprehenſuros, noſtrum propoſitum haudquaquam fuiſſe propter temporariam pacem, tranquillitatem, aut concordiam aliquid (cum jactura aut detrimento æterno immotæ atque immutabilis veritatis cœleſtis) cuiquam largiri, id quod etiam non in noſtra eſt poteſtate. Neque vero talis pax & concordia, quæ veritati adverſaretur, & ejusdem oppreſſionem moliretur, diu durare poſſet. Sed & ne in animum quidem noſtrum unquam induximus, purioris doctrinæ corruptelas, vel etiam manifeſtos damnatosque errores fuco quodam commendare, diſſimulare aut occultare. Hanc vero concordiam ex animo diligimus, & toto pectore amplectimur, eamque pro virili (quantum quidem in nobis erit) promovere ſummo ſtudio cupimus, qua Deo honor ſuus illibatus ſervetur, veritati Evangelicæ nihil decedat, nulli etiam falſo dogmati locus concedatur, peccatores ad ſeriam pœnitentiam invitentur, perturbatæ mentes fide erigantur, in obedientia nova confirmentur, atque adeo per unicum Chriſti meritum, juſtitiam veram & ſalutem æternam conſequantur.

XII. [824

DE ALIIS HÆRETICIS & SECTARIIS, QUI AUGUSTANAM CONFESSIONEM NUNQUAM SUNT AMPLEXI.

IRrepſerunt etiam hinc inde alii quidam hæretici & Sectarii, qui Auguſtanam Confeſſionem non amplectuntur aut profitentur, quorum in hac declaratione nominatim nullam mentionem fecimus, ut ſunt Anabaptiſtæ, Schvvenckfeldiani, novi Ariani & Anti-Trinitarii. Horum errores unanimi conſenſu ab omni-

bus Eccleſiis Auguſtanam Confeſſionem profitentibus damnati ſunt. Noluimus autem de illis erroribus in hoc ſcripto, niſi incidenter, agere, propterea, quòd hoc tempore ſcopum illum præfixum habuerimus, ut potiſſimum adverſariorum Pontificiorum calumnias refutaremus.

Illi enim ſine fronte in toto Chriſtiano orbe Eccleſias noſtras earumque ſinceros doctores hactenus traduxerunt atque jactârunt, non reperiri duos ſaltem Evangelicos concionatores, qui de omnibus & ſingulis articulis Auguſtanæ Confeſſionis conſentiant, ſed tantas inter eos omnes eſſe diſſenſiones, ut ne quidem amplius nôrint, quæ ſit vera Auguſtana Confeſſio, & ipſius genuina & germana ſententia. Non igitur nudis & paucis verbis, aut nominum noſtrorum ſubſcriptionibus tantummodo de noſtro conſenſu teſtari voluimus, ſed de omnibus articulis, de quibus ab Auguſtanæ Confeſſionis Theologis diſceptatum fuit, perſpicuam, diſertam, ſinceram declarationem conſcribere voluimus. Idque eo conſilio fecimus, ut omnes
825] intelligant, nos illas controverſias & falſas opiniones neque malitiosè diſſimulare, neque occultare voluiſſe. Et deprehendent boni & intelligentes viri, non hoc nos egiſſe, ut fucatam & ſimulatam concordiam faceremus, nec ut malis iſtis medicinam aliquam ſuperficiariam, ſed ut remedia ſolida & vera adhiberemus. Itaque ſententiam noſtram liquidiſſimè propoſuimus, ut adverſarios etiam noſtros fateri oporteat, quòd in tota hac controverſiarum tractatione & explicatione veram, ſimplicem, ſinceram, genuinam atque propriiſſimam Auguſtanæ Confesſionis ſententiam retinere voluerimus. Et ſanè in ea pia ſententia per gratiam Dei conſtanter ad ultimum usque ſpiritum perſeverare cupimus.

pimus. Et quantum quidem proficiſci à cura noſtra rationibusque miniſterii noſtri poteſt, non connivebimus, aut ſilentio noſtro committemus, ut aliquid, quod cùm genuina & pia Auguſtanæ Confesſionis ſententia pugnet, in Eccleſias aut Scholas noſtras invehatur, in quibus nos Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti doctores & paſtores eſſe voluit.

Ne quis autem tacitis nos cogitationibus accuſet, quaſi errores damnatos earum hæreſium & ſectarum (quarum ſupra paucis mentionem fecimus) ulla ex parte approbemus, facere non potuimus, quin publicè coram tota Eccleſia in hoc ſcripto proteſtaremur, nos illis erroribus omnibus, (qualescunque & quotcunque tandem illi ſint) nullâ ex parte ſubſcribere, aut eos approbare, ſed potius penitus rejicere atque damnare, propterea quòd eos impios & fanaticos eſſe & cum Propheticâ & Apoſtolicâ doctrinâ atque cum pia noſtra Auguſtana Confesſione in verbo Dei probe fundata pugnare judicemus. Atque illi ſanè errores maxime in iis locis & tùm temporis potisſimum irrepſerunt, (ut eſt ingenium fanaticorum ſpirituum) ubi ſincero Chriſti Evangelio locus non erat, & unde omnes ſinceri Doctores & Confeſſores Evangelii fuêre [826 repulſi aut ejecti. Ubi enim crasſisſimæ & plus quàm Cimmeriæ, ut dici ſolet, Papatûs tenebræ regnabant, ibi miſeri homines, qui Pontificiam manifeſtisſimam idololatriam & falſam doctrinam tantùm non manibus palpabant, ex merâ ſimplicitate amplexi ſunt, quicquid à Papatu diſcrepabat, & ſub Evangelii nomine ipſis obtrudebatur. Quorum malorum Pontificia tyrannis, quæ ſinceram doctrinam perſequitur, vel præcipua cauſa eſt.

ERRO-

ERRORES ANABAPTISTARUM.

REjicimus & damnamus falſa Anabaptiſtarum dogmata, quæ neque in Eccleſia Dei, neque in Politia, neque in œconomia tolerari poſſunt.

I. Quòd juſtitia noſtra coram Deo non tantum in ſola obedientiâ & unico merito Chriſti, verum etiam in noſtra renovatione & propria juſtitia (in qua coram Deo ambulemus) conſiſtat. Et eam probitatem ſeu juſtitiam Anabaptiſtæ ut plurimum in peculiaribus obſervationibus & ſua quadam electitia ſanctimonia, quaſi in quodam novo Monachatu, collocant.

II. Quòd infantes non baptizati coram Deo non ſint peccatores, ſed juſti, & prorſus innocentes, & quod in ſua illa innocentiâ ſine Baptiſmo (quo non indigeant) ſalventur. Et hac ratione negant atque rejiciunt Anabaptiſtæ totam de originali peccato doctrinam, & quicquid ad eam pertinet.

III. Quòd docent, infantes non eſſe baptizandos, donec uſum rationis habeant, & fidem ſuam ipſi confiteri poſſint.

IV. Infantes Chriſtianorum ob eam cauſam (etiam ſine Baptiſmo & ante ſuſceptum Baptiſmum) ſanctos, & filios Dei eſſe, quòd parentibus Chriſtianis prognati ſint. Unde & baptiſmum infantum non
827] magni faciunt, neque admodum urgent. Id quod pugnat cum expreſſis verbis promiſſionis, quæ ad eos tantum pertinent, qui fœdus Dei obſervant, neque illud contemnunt.

V. Non eſſe eam veram & Chriſtianam Eccleſiam, in qua peccatores reperiantur.

VI. Non eſſe conciones ſacras audiendas in iis tem-

plis

plis, in quibus aliquando Miſſæ Pontificiæ ſunt celebratæ.

VII. Non habendum quicquam commercii cum Eccleſiæ miniſtris, qui & ſanctum Chriſti Evangelion juxta piam Auguſtanæ Confeſſionis ſententiam docent, & Anabaptiſtarum errores refutant, neque illis operam locandam, quin potius, ut verbi Dei corruptores fugiendos atque vitandos eſſe.

VIII. Magiſtratus officium non eſſe (in novo Teſtamento) genus vitæ, homine & pio Chriſtiano dignum.

IX. Hominem pium ſalvâ conſcientiâ officio magiſtratus fungi non poſſe.

X. Hominem Chriſtianum illæſa conſcientia officium magiſtratus, re ita poſtulante, adverſus facinoroſos facere & exequi non poſſe, nec quenquam ſubditorum implorare opem magiſtratus debere.

XI. Chriſtianos ſanâ conſcientia in foro civili juramentum præſtare, aut principi ac magiſtratui ſuo fidem ſub religione jurisjurandi aſtringere non poſſe.

XII. Quòd Magiſtratus ſontes & morte dignos ſupplicio capitis afficere, ſine vulnere & labe conſcientiæ nequeat.

XIII. Hominem Chriſtianum ſalva ſua conſcientia proprium tenere ac poſſidere non poſſe, ſed oportere, quicquid id eſt, in communem fiſcum conferre.

XIV. Hominem pium ſana conſcientia non poſſe cauponariam aut mercaturam exercere, aut arma conficere.

XV. Conjugibus propter religionis diverſitatem divortium facere & matrimonium cum alia perſona, qua cum in religione conveniat, contrahere licitum eſſe.

XVI.

828] XVI. Chriſtum carnem & ſanguinem ſuum non è Maria Virgine aſſumſiſſe, ſed de cœlo attuliſſe.

XVII. Chriſtum non eſſe verum & eſſentialem Deum, ſed duntaxat alios homines multitudine & excellentia donorum & gloriæ ſuperare.

Hos atque ſimiles falſos articulos Anabaptiſtæ profitentur. Et quidem in multas ſectas ſunt diviſi, & alii plures, alii pauciores religionis errores amplectuntur. Tota vero ipſorum ſecta nil niſi novus quidam eſt Monachiſmus.

ERRORES SCHWENCKFELDIANORUM.

REjicimus atque damnamus etiam Schvvenckfeldianorum errores, quibus docent:

I. Quod omnes illi non habeant cœleſtis regis Chriſti jam regnantis veram agnitionem, qui ſentiunt, Chriſtum ſecundum carnem ſeu Chriſti humanam naturam, eſſe creaturam, quòd caro Chriſti per exaltationem omnes divinas proprietates ita acceperit, ut jam Chriſtus humanitatis ſuæ ratione, potentia, virtute, majeſtate, gloria Patri & æterno Verbo, prorſus gradu, loco & eſſentia ſit æqualis, ita, ut ſit eadem omnino utriusque naturæ in Chriſto Eſſentia, eædem proprietates, una eademque voluntas, una gloria, quod denique caro Chriſti ad ESSENTIAM ſacroſanctæ TRINITATIS pertineat.

II. Quòd miniſterium Eccleſiaſticum, hoc eſt, verbum Dei prædicatum & auditum, non ſit medium ſeu inſtrumentum, quo Deus Spiritus ſanctus homines doceat, & per quod ipſis donet veram Chriſti agnitionem, pœnitentiam & fidem, & quo in ipſis novam obedientiam operetur.

III. Quod aqua baptiſmi non ſit medium aut inſtrumentum, quo Dominus adoptionem filiorum Dei obſignet, & homines regeneret. [829

IV. Quod panis & vinum in ſacra Cœna non ſint media ſeu inſtrumenta, cum quibus Chriſtus Corpus & ſanguinem ſuum diſtribuat.

V. Quod homo Chriſtianus verè per Spiritum Dei renatus legem Dei in hac vita perfectè implere poſſit.

VI. Quòd non ſit ea vera & Chriſtiana Eccleſia, in qua non externa excommunicatio vigeat, aut in qua non externus ordinarius excommunicationis modus, delectus & proceſſus obſervetur (*a*).

VII. Quòd is Eccleſiæ miniſter non poſſit alios ſalubriter docere, aut Sacramenta ritè adminiſtrare, qui non ipſe ſit verè renovatus, juſtus & pius.

ERRORES NOVORUM ARIANORUM.

REjicimus & damnamus etiam novorum Arianorum impium & blaſphemum dogma, quòd affirmant, Chriſtum non eſſe verum, eſſentialem, naturalem Deum, ejusdem æternæ atque divinæ eſſentiæ cum Deo Patre, ſed fingunt, eundem tantummodo divina majeſtate cum Patre ornatum, ita ut revera ſit inferior DEO Patre.

ERRORES NOVORVM ANTI-TRINITARIORUM (*b*).

I.

QUòd Anti-Trinitarii aliqui vetera & in Eccleſia Chriſti approbata ſymbola, Nicænum & Athanaſianum, tùm quoad verba, tùm quoad ſententiam, repudiant atque condemnant. Quod iidem hæretici aſſerunt, non eſſe unicam tantum æternam divinam eſſen-

(*a*) Vide ſupra p. 626. (*b*) & Tritheitarum.

eſſentiam, Patris, Filii & Spiritus ſancti, ſed, ut tres ſunt diſtinctæ Trinitatis perſonæ, (videlicet Deus Pater, Filius, & Spiritus ſanctus) ita etiam unamquamque perſonam habere diſtinctam, & ab aliis perſonis ſeparatam eſſentiam. Et alii fingunt, tres illas ſeparatas eſſentias (ut alias tres diſtinctos & in eſſen- [830
tiis ſuis ſeparatos homines) ejusdem eſſe potentiæ, ſapientiæ, majeſtatis & gloriæ: alii vero ſentiunt, tres illas perſonas, ratione eſſentiæ & proprietatum, non eſſe æquales.

II. Quòd ſolus Pater ſit verus Deus.

Hos omnes articulos ſimul, & ſi quid cum illis cohæret, aut ex iis conſequitur, rejicimus atque damnamus, ut falſos, impios, hæreticos, verbo Dei, tribus approbatis Symbolis, Auguſtanæ Confeſſioni, ejusdemque Apologiæ, Smalcaldicis articulis & Catechiſmis Lutheri repugnantes. Et hortamur omnes pias mentes, ut hos errores fugiant & deteſtentur, ſi modo ipſis animæ ſalus eſt cordi.

In conſpectu igitur Dei omnipotentis, & coram tota Eccleſia Chriſti, quæ nunc eſt, & quæ aliquando in poſteritate erit, clara voce & diſertè teſtamur, quod declaratio illa noſtra de omnibus commemoratis controverſis articulis, & nulla prorſus alia, revera ſit noſtra doctrina, fides & confeſſio. In ea per gratiam Dei intrepido animo coram tribunali JESU CHRISTI comparebimus, de ea juſto Judici rationem reddituri. Contra hanc declarationem etiam nihil vel occultè vel apertè loquemur aut ſcribemus, ſed in ea, Domino nos bene juvante, usque ad vitæ finem conſtantes perſeverabimus. In ejus rei fidem matura cum deliberatione, in timore DEI, & nominis ipſius invocatione, propriis manibus huic declarationi ſubſcripſimus.

CATA-

CATALOGUS*

Testimoniorum cum scripturæ, tum purioris antiquitatis,

Ostendentium, quid utraque non modo de Persona deque Divina Majestate humanæ naturæ Domini nostri JESU Christi, evectæ ad dextram omnipotentiæ Dei, tradiderit, sed etiam quibus loquendi formulis usa sit.

Ad Christianum Lectorem.

CUm Librum Concordiæ, præsertim articulum de persona Christi, hac calumnia deformare non vereantur nonnulli, quòd à phrasibus & modis loquendi veteri ac puriori Ecclesiæ atque Patribus orthodoxis receptis & approbatis recedendo, novas, peregrinas, proprio arbitrio excogitatas, inusitatas & inauditas loquendi formulas in Ecclesiam invehat, testimonia verò antiquissima Ecclesiæ & Patrum, ad quæ in hoc ipso libro provocatur, eidem inseri nimis longè futurum sit, quæ postea illustrissimis aliquot Electoribus & Principibus exhibita sunt singulari diligentiâ excerpta & consignata, ideò rectè & solidè informandi Christiani lectoris causa, mediocris eorum cumulus certis capitibus distinctus, ad calcem libri adjectus est, unde illi cognoscere facile erit, in modò nominato libro neque quod ad res, neque quod ad phrases attinet, id est, neque in doctrina, neque in sermonis genere quicquam innovatum, sed cùm sacræ scripturæ, tum veteris atque purioris Ecclesiæ de hoc mysterio tàm doctrinam quàm loquendi formam retentam atque usurpatam esse.

* NB. Catalogum hunc illustrationis causâ saltem adjectum fuisse a Jac. Andreæ & Mart. Chemnitio, nec esse partem formulæ Concordiæ. Vide Hutteri Conc. Conc. f. 828. b.

I.

SIc primo, quòd liber Concordiæ in articulo de unitate personæ & discrimine duarum naturarum in Christo, earumque essentialibus proprietatibus veteris ac purioris Ecclesiæ, Patrum ejusdem & Conciliorum doctrinam & sermonem imitetur, asserendo nimirum, non duas personas Christi, sed unum Christum, & hanc personam in duabus distinctis naturis subsistentem, divina scilicet & humana, non divulsis neque confusis, aut unâ in alteram conversâ, sed ita, ut utraque natura substantiales proprietates suas retineat, neque in omnem æternitatem easdem deponat, & unius naturæ proprietates essentiales, quæ toti personæ rectè & verè adscribuntur, nunquam fiant alterius naturæ idiomata, id ostendunt sequentia veterum puriorum Conciliorum testimonia.

In Ephesino Concilio, Canone 4. Si quis voces scripturæ de Christo in duabus personis vel subsistentiis dividit, & aliquas quidem velut homini, qui præter Dei Verbum specialiter intelligatur, aptaverit, aliquas verò tanquam dignas Deo, soli Dei patris Verbo deputaverit, anathema sit.

Canone 5. Si quis audeat dicere, hominem Christum theophoron, ac non potiùs Deum esse, tanquam filium per naturam veraciter dixerit, secundùm quod verbum caro factum est, & communicârit similiter, ut nos, carni & sanguini, anathema sit.

Canone 6. Si quis non confitetur: eundem Christum Deum simul & hominem, propterea quod Verbum caro factum est, secundùm scripturas, anathema sit.

Canone 12. Si quis non confitetur, Dei verbum passum carne, & crucifixum carne, & mortem carne gustâsse, factumque primogenitum ex mortuis, secundùm quod Vita & Vivificator est, ut Deus, anathema sit.

Et decretum Chalcedonensis Concilii citante Evagrio in hist. Eccl. lib. 2. cap. 4. sic habet: επομενοι τοινυν τοις αγιοις πατρασιν, ενα και τον αυτον ομολογουμεν υιον, τον κυριον ημων Ιησουν Χριστον, και ομοφωνως απαντες εκδιδασκομεν, τελειον τον αυτον εν θεοτητι, και τελειον τον αυτον εν ανθρωποτητι. Θεον αληθως και ανθρωπον αληθως, τον αυτον εκ ψυχης

λογικης

λογικης και σωματος, ομουσιον τω πατρι κατα την θεοτητα, και ομουσιον ημιν κατα την ανθρωποτητα, κατα παντα ομοιον ημιν χωρις αμαρτιας, προ αιωνων μεν εκ του πατρος γεννηθεντα κατα την θεοτητα, εσχατων δε των ημερων τον αυτον δι' ημας, και δια την ημετεραν σωτηριαν εκ Μαριας της παρθενου και θεοτοκου, κατα την ανθρωποτητα, ενα και αυτον Ιησουν Χριστον υιον, κυριον μονογενη, εν δυο φυσεσιν ασυγχυτως, ατρεπτως, αδιαιρετως, αχωριστως γνωριζομενον, ουδαμου της των φυσεων διαφορας ανηρημενης δια την ενωσιν, σωζομενης δε μαλλον της ιδιοτητος εκατερας φυσεως, και εις εν προσωπον και μιαν υποστασιν συντρεχουσης, ουχ ως εις δυο προσωπα μεριζομενον η διαιρουμενον, αλλ ενα και τον αυτον υιον μονογενη θεον λογον, και κυριον Ιησουν Χριστον, καθαπερ ανωθεν οι προφηται περι αυτου και αυτος ημας ο Χριστος εξεπαιδευσε, και το των πατερων ημιν παραδεδωκε συμβολον.

h. e.

Sequentes igitur ſanctos Patres confitemur unum & eundem filium Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & una voce omnes deprædicamus, eundem perfectum in Divinitate, & perfectum eundem in humanitate, verè Deum, & verè hominem, eundem ex anima rationali & corpore, conſubſtantialem Patrì ſecundùm divinitatem, & conſubſtantialem nobis ſecundùm humanitatem, per omnia nobis ſimilem abſque peccato, ante ſecula quidem ex Patre genitum ſecundùm divinitatem, in extremis autem diebus ipſum eundem propter nos & propter noſtram ſalutem ex Maria Virgine Dei genitrice ſecundum humanitatem genitum, unum & eundem JESUM Chriſtum Filium & Dominum unigenitum, in duabus naturis inconfuſè, inconvertibiliter, indiviſè, inſegregabiliter cognitum, nequaquam diffe-

 rentiâ

rentiâ naturarum ſublatâ propter unionem, ſed ſervatâ potius proprietate utriusque naturæ & utrâque in unam perſonam concurrente, non velut in duas perſonas diſpertitum aut diviſum, ſed unum & eundem filium unigenitum Deum, Verbum & Dominum Jeſum Chriſtum, quemadmodum olim Prophetæ & de ſeipſo Chriſtus ipſe nos docuit, & patrum nobis tradidit Symbolum.

Ita etiam decima Epiſtola Leonis Synodica (*a*) loquitur: Salvâ proprietate utriusque naturæ, & in unam coëunte perſonam, ſuſcepta eſt à Majeſtate humilitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, (*b*) & ad reſolvendum conditionis noſtræ debitum natura inviolabilis naturæ eſt unita paſsibili, ut unus & idem mediator noſter & mori poſſet ex uno, & mori non poſſet ex altero.

Item: (*c*) Qui verus eſt Deus, idem verus eſt homo, dum invicem ſunt & humilitas hominis, & altitudo Deitatis. Sicut enim Deus non mutatur miſeratione, ita homo non conſumitur dignitate, agit enim utraque forma cum alterius communione, quod proprium eſt, verbo ſcilicet operante, quod verbi eſt, & carne exequente, quod carnis eſt. Unum horum coruſcat miraculis, alterum ſuccumbit injuriis. Deus eſt per id, quod in principio erat Verbum, & Deus erat Verbum, per quod omnia facta ſunt. Homo per id, quòd Verbum caro factum eſt, quodque factus eſt ex muliere. Item, propter hanc unitatem perſonæ in utraque natura intelligendam, & filius hominis legitur deſcendiſſe de cœlo, cùm filius Dei ex Maria virgine carnem aſſumſerit.

Et rurſus (*d*): Filius Dei crucifixus dicitur & ſepultus, cùm hæc non in ipſa divinitate, qua conſubſtantialis eſt Patri, ſed in naturæ humanæ ſit infirmitate perpeſſus, &c.

Hucusque verba utriusque Concilii Epheſini & Chalcedonenſis, quibuscum reliqui ſancti Patres omnes conſentiunt.

Et hoc ipſum hactenus eruditi in ſcholis noſtris, verbis abſtracti & concreti indicare & declarare voluerunt, ad quæ hic liber etiam paucis verbis reſpexit; quæ verba, quemadmodum hæc omnia optimè nôrunt eruditi, in vero & genuino ſenſu, neceſſariò in ſcholis retineantur oportet.

Concreta enim ejusmodi vocabula ſunt (*e*), quæ integram Chriſti perſonam deſignant, ut Deus, homo. Abſtracta verò ſunt nomina, quibus naturæ in perſona Chriſti exprimuntur, ut divinitas, humanitas. Secun-

(*a*) *Ad Flavianum cap. 3. fol. 92.* (*b*) *Abſtractum pro concreto.* (*c*) *Cap. 4. fol. 93.* (*d*) *Cap. 5. fol. 93.* (*e*) *In libro Concord.*

Secundùm quam diſtinctionem rectè dicitur in Concreto, Deus eſt homo, homo eſt Deus. Contrà perperam dicitur in abſtracto, divinitas eſt humanitas, humanitas eſt divinitas.

Eadem eſt ratio eſſentialium idiomatum, ita ut unius naturæ idiomata de altera natura in abſtracto quaſi alterius naturæ idiomata ſint, prædicari nequeant. Quamobrem falſæ & erroneæ locutiones fuerint, ſi quis dixerit: Humana natura eſt omnipotentia, eſt ab æterno, ſicut neque ipſa Idiomata de ſe mutuò prædicari poſſunt, ut ſi quis dicere vellet: mortalitas eſt immortalitas & contra, propterea quòd his loquendi formulis diſcrimen naturarum & proprietatum tollatur, eædem confundantur, una in alteram convertatur, atque ita earum fiat exæquatio.

Cùm autem non tantùm ſcire & firmiter credere oporteat, aſſumptam humanam naturam Chriſti, in perſona ejusdem & ſubſtantiam & naturales atque ſubſtantiales proprietates ſuas in omnem æternitatem retinere, ſed etiam plurimum momenti habeat, ac ſumma conſolatio Chriſtianis in eo propoſita ſit, ut ſecundùm revelationem ſacræ ſcripturæ agnoſcamus, & indubitata fide amplectamur ſummam Majeſtatem, ad quam natura illa humana in & per unionem hypoſtaticam verè & re ipſa evecta, & cujus perſonaliter particeps facta eſt, quæ in libro Concordiæ copiosè declaratur: Ideò & ut ſimiliter quisque videat, etiam hac in parte libri nominati non nova, peregrina, ab hominibus excogitata & inaudita dogmata & phraſes in Eccleſiam Dei invehi, ſequens Catalogus teſtimoniorum cùm ſcripturæ, tùm veterum purioris Eccleſiæ doctorum, præcipuè verò eorum, qui quatuor Oecumenicorum Conciliorum anteſignani & directores fuerunt: quomodo illi hac de re locuti ſint, dilucidè oſtendet.

Suntque teſtimonia illa, quò facilius ea invenire & rectiùs intelligere lector poſſet, in certa capita diſtributa, quæ ſequuntur.

I.

Primum, ſacras literas, perinde atque patres, loquentes de Majeſtate, quam humana natura Chriſti per unionem perſonalem accepit, uti verbis: Communicationis, communionis, participationis, donationis, traditionis, ſubjectionis, exaltationis, dari &c.

Dan. 7. Ecce in nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat, &c.

 &

& DEDIT ei poteſtatem, honorem & regnum, poteſtas ejus poteſtas æterna.

Johan. 13. (a) Sciens quia omnia DEDIT ei Pater in manus.
Matth. 11. (b) Omnia mihi TRADITA ſunt à Patre meo.
Matth. 28. (c) Data eſt mihi omnis Poteſtas in cœlo & in terra.
Philip. 2. (d) DONAVIT ei nomen ſuper OMNE nomen, &c.
Epheſ. 1. (e) Omnia SUBJECIT ſub pedibus ejus.
Pſal. 8. (f) 1 Cor. 15. Hebr. 2. Phil. 2. Propter quod DEUS EXALTAVIT ipſum.

Euſebius αποδειξ. βιβλ. δ. κεφ. ιγ.

Αλλα τα μεν εξ αυτου μεταδιδους (ο λογος) τω ανθρωπω, τα δ' εκ του θνητου μη αντιλαμβανων. Και της μεν εκ Θεου δυναμεως τω θνητω χορηγων, της δ' εκ του θνητου μετουσιας ουκ αντεπαγομενος.

Sed illa quidem à ſeipſo communicans (ο λογος) homini, hæc verò à mortali ipſe non recipiens. Item, mortali quidem potentiæ divinæ ſubminiſtrans, à mortali verò ipſe non contra in partem aut communitatem adductus.

Τουτον (g) αυτον (τον ανθρωπον) εκει της δε παρ αυτω ζωης αιδιου, και της εν θεοτητι και μακαριοτητι κοινωνιας αξιων.

Hunc ipſum interim ad illius vitæ æternæ, quam penes ſe habet, atque ad dignitatis in divinitate ac beatitudine communitatem aſſumens.

Athanaſ. in Epiſt. ad Epictetum, referente etiam Epiphan. contra Dimeritas: Ου δια προσθηκην θεοτητος γεγονε σαρξ ο λογος, αλλ ινα η σαρξ αναστη, ουδ' ινα βελτιωθη ο λογος, προηλθεν εκ Μαριας &c. μαλλον γαρ αυτω ανθρωπινω προσθηκη μεγαλη γεγονεν εκ της του λογου προς αυτο κοινωνιας τε και ενωσεως. Non enim verbum caro factum eſt, ut deitati aliqua acceſſio fieret, neque ut Verbum in meliorem ſtatum redu-

(a) *Joh. XIII. 3.* (b) *Matth. XI. v. 27.* (c) *Matth. XXVIII. v. 18.* (d) *Phil. II. 9.* (e) *Eph. I. 22.* (f) *Pſ. VIII. 7.* (g) *Idem* ιδ

reduceretur. Magis verò ipsi humanæ naturæ accessio magna facta est ex communione & unione Verbi ad humanam naturam.

Epiphan. hæresi 69. p. 344. Δηλον οτι η σαρξ η απο Μαριας ουσα και εκ του ημετερου γενους τυγχανουσα και μετεμορφου το εις δοξαν, δοξαν επικτωμενη της θεοτητος, την τιμην τε και τελειοτητα και δοξαν την επουρανιον, ην μη ειχεν η σαρξ απ αρχης, ενταυθα δε λαβουσα εν τη συνενωσει του Θεου λογου. Contra Ariomanitas.

Caro, quæ ex Maria & ex nostro genere erat, transformabatur in gloriam (in transfiguratione) insuper acquirens gloriam Deitatis, honorem, perfectionem & gloriam cœlestem, quam caro ab initio non habebat, sed ibi eam in counitione scilicet Dei verbi accepit.

Cyrillus lib. 5. Dialog. Quomodo ergò vivificat caro Christi? Et respondet: Secundùm unionem cum vivente Verbo, quod & suæ naturæ bona proprio corpori COMMUNIA solet facere.

Theodoretus (a) Ephes. 1. Quod verò assumpta ex nobis natura ejusdem honoris cum eo, qui assumsit, SIT PARTICEPS, ut nulla videatur adorationis differentia, sed per naturam, non cernitur, divinitas, hoc verò omne miraculum superat.

Damascenus lib. 3. Περι ορθοδοξ. πις. cap. 7. & 15. Και αυτη μεν (η θεια φυσις) των οικειων αυχηματων τη σαρκι μεταδιδωσι, μενουσα αυτη απαθης, και των της σαρκος παθων αμετοχος. pag. 194. Divina natura proprias suas excellentias seu glorificationes carni communicat seu impertit, ipsa verò in se passionum carnis manet expers.

Idem cap. 19. Η δε σαρξ τη θεοτητι του λογου ενεργουση (κοινωνει) δια τε ως δι οργανου του σωματος τας θειας εκτελεισθαι ενεργειας, και δια το ενα ειναι τον ενεργουντα, θεικως τε αμα και ανθρωπινως. Ειδεναι γαρ χρη, ως ο αγιος αυτου νους και τας φυσικας αυτου ενεργει ενεργειας, &c.

(a) Tom. 2. pag. 114.

κοινωνει των ενεργȣση τȣ λογȣ θεοτητι και διεπȣση και κυβερνωση το παν νοων και γινωσκων, και διεπων ȣχ ως ψιλος ανθρωπȣ νȣς, αλλ ως Θεω καθ' υποςασιν ηνωμενος και Θεȣ νȣς χρηματισας.

Caro operanti Deitati verbi Communicat, cùm quòd divinæ operationes per corpus tanquam per organum perficiantur, tum quòd unus & idem ſit, qui divina & humana operetur. Noſſe enim oportet, quòd ſicuti ſancta ejus mens etiam naturales ſuas operationes operatur, &c. Et ſimul communicat etiam Deitati verbi operanti & gubernanti ipſa etiam intelligens, cognoſcens & diſponens totum univerſum, non ut nuda hominis mens, ſed ut Deo ſecundùm hypoſtaſin counita, & Dei mens conſtituta.

II.

Chriſtum Majeſtatem illam in tempore, neque ſecundùm divinitatem ſeu divinam naturam, ſed ſecundum aſſumptam naturam, vel ſecundum carnem, ut hominem vel ut filium hominis, humanitus, ratione corporis ſeu humanitatis propter carnem, quia homo, aut filius hominis eſt, accepiſſe.

Hebr. 1. (a) Facta purgatione peccatorum per Seipſum, ſedet ad dextram Majeſtatis in excelſis.

Hebr. 2. (b) Videmus JEſum propter Paſsionem mortis, gloria & honore coronatum, & conſtitutum ſuper omnia opera manuum Dei, & omnia ei ſubjecta ſub pedibus ejus.

Luc. 22. (c) Ex hoc erit filius hominis ſedens à dextris virtutis Dei.

Lucæ 1. (d) Et dabit Ei Dominus Deus ſedem David patris, & regnabit in æternum, & regni ejus non erit finis.

Athanaſ. citante Theodor. Dialog. 2. pag. 330.

Οσα ȣν λεγει η γραφη, οτι ελαβεν ο υιος και εδοξασθη, δια την ανθρωποτητα αυτȣ λεγει, ȣ την θεοτητα.

Quæcunque ſcriptura dicit Chriſtum in tempore accepiſſe, Propter Humanitatem dicit, non propter divinitatem.

Johan. 5. (e) Dedit Filio habere vitam in ſe ipſo, & poteſtatem dedit

(a) Hebr. I. 3. (b) Hebr. II. 9. (c) Luc. XXII. 69. (d) Luc. I. 32. (e) Joh. V. 27.

dedit ei etiam judicium facere, quia Filius Hominis eſt.

Athanaſius Oratione contra Arianos 2. & 4. Scriptura non intelligit ſubſtantiam Verbi exaltatam, ſed ad Humanitatem ejus hoc ſpectat, & propter Carnem exaltari dicitur. Cùm enim ipſius ſit corpus, meritò ipſe ut Homo, Ratione Corporis Humanitus exaltari & accipere memoratur, eò quòd corpus illa recipiat, quæ Verbum ſemper poſsidebat, ſecundùm ſuam ex Patre Deitatem & perfectionem. Dicit igitur ſe poteſtatem Accepiſſe ut Hominem, quam ſemper habet ut Deus. Dicitque (glorifica me) qui alios glorificat, ut oſtendat, carnem ſe habere iſtarum rerum indigam. Ac proinde Carne ſuæ Humanitatis hanc glorificationem accipiente, ita loquitur, quaſi ipſe eam accepiſſet. Illud enim ubique animadvertendum (*a*), nihil eorum, quæ dicit ſe accepiſſe, in tempore ſcilicet, ita ſe accepiſſe, quaſi non habuiſſet: habebat enim illa utpote ſemper ut Deus & verbum. Nunc autem dicit, Humanitus ſe accepiſſe, ut Carne Ejus In Ipſo Accipiente, in poſterum ea ex carne illius in nos firmiter poſſidenda traderentur.

Idem (*b*) de ſuſcepta humanitate contra Apollinarium: Cùm Petrus dicit, Jeſum factum Dominum & Chriſtum à Deo, non de divinitate ejus loquitur, ſed de Humanitate, verbum ejus ſemper erat Dominus, neque poſt crucem primum factus eſt Dominus, ſed Humanitatem ejus Divinitas Fecit Dominum & Chriſtum.

Item (*c*): Quæcunque ſcriptura dicit Filium Accepiſſe, Ratione Corporis accepta intelligit, corpuſque illud eſſe primitias Eccleſiæ. Primum igitur Dominus Suum Corpus excitavit & exaltavit. Poſthac autem membra ſui corporis. Quibus verbis Athanaſius explicavit, quod paulò poſt ad univerſam Eccleſiam etiam ſuo modo accommodavit.

Baſilius Magnus contra Eunomium lib. 4. Quòd Dominus celebratur & accepit nomen ſuper omne nomen. Item: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra, ego vivo propter Patrem, glorifica me ea gloria, quam ante mundum habui apud te, &c. Εις την ενανθρωπησιν και ουκ εις την θεοτητα ταυτα νοειν δει. Hoc eſt: Illa intelligere oportet de Incarnatione, & non Deitate.

Ambroſius lib. 5. de Fide cap. 6. (*d*) Didiciſti, quod omnia ſibi ipſi ſubjicere poſſit ſecundum operationem utique Deitatis:

(*a*) *Pag.* 250. (*b*) *Pag.* 540. (*c*) *Pag.* 534. (*d*) *Tom.* 2. *p.* 109.

Disce nunc, quòd Secundum Carnem omnia subjecta accipiat, sicut scriptum est Ephes. 1. Secundum carnem igitur omnia ipsi subjecta traduntur.

Idem lib. 5. cap. 2. (*a*) Non enim Deus suæ sedis Apostolis dat consortium, Christo verò Secundum Humanitatem datur consortium divinæ sedis.

Et cap. 6. (*b*) In Christo communis Secundum Carnem natura prærogativam sedis cœlestis meruit.

Chrysostomus Ebr. 1. Serm. 3. p. 117. (*c*) Το κατα σαρκα λεγων, και προσκυνατωσαν αυτω παντες αγγελοι Θεȣ. Secundum Carnem dicens: Et adorarent ipsum omnes Angeli Dei.

Theophylactus Joh. 3. (*d*) Και παντα δεδωκεν εν τη χειρι τȣ υιȣ κατα το ανθρωπινον. Pater omnia dedit in manum Filii Juxta Humanitatem.

Oecumen. ex Chrysost. Ebr. 1. Ως γαρ Θεος ο υιος αιωνιον εχει τον θρονον. Ο θρονος σȣ ο Θεος, φησιν, εις τον αιωνα τȣ αιωνος. Ου γαρ μετα τον ςαυρον και το παθος. Ταυτης ως Θεος της τιμης ηξιωθη, αλλ' ελαβεν ως ανθρωπος, οπερ ειχεν ως Θεος. Et paulo post: Ως ανθρωπος τοινυν ακȣει, καθȣ εκ δεξιων μȣ. Ως γαρ Θεος αιωνιον εχει το κρατος. Quatenus Deus est Filius, æternum habet thronum, thronus tuus, inquit Deus, in seculum seculi. Non enim post crucem & passionem hoc honore ut Deus dignus habitus fuit, sed accepit ut Homo, quod habebat ut Deus. Et paulò pòst: Ut homo igitur audit: Sede à dextris meis. Ut enim Deus, æternum habet imperium.

Cyrillus lib. 9. (*e*) Thesauri cap. 3. In potestatem dominandi ut Homo ascendit.

Idem lib. 11. cap. 17. Gloriam suam, quam semper habuit ut Deus, ut Homo petiit, nec, quia gloriæ propriæ unquam expers fuit, hæc ab eo dicuntur, sed quia in gloriam, quæ sibi semper adest ut Deo, Proprium Templum subducere volebat.

Idem lib. 2. ad Reginas: Accepisse gloriam, potestatem & regnum super omnia, referendum est ad conditiones Humanitatis. Theo-

(*a*) *Pag. 99.* (*b*) *Pag. 108.* (*c*) *Tom. 4. Homil. 3. pag. 1493.* (*d*) *Pag. 235.* (*e*) *Tom. 2. pag. 11.*

Theodoretus in Psal. 2. (*a*) Christus cùm naturâ Dominus sit ut Deus, etiam ut Homo universum imperium accipit.

In Psal. 110. (*b*) Sede à dextris meis, Humanitus hoc dictum est, ut enim Deus sempiternum habet imperium, sic ut homo accepit, quod ut Deus habebat, ut homo igitur audit: Sede à dextris meis, nam ut Deus sempiternum habet imperium.

Idem Ebr. 1. (*c*) Christus semper accepit ab Angelis cultum & adorationem, erat enim semper Deus, jam autem adorant ipsum etiam ut Hominem.

Leo Epist. 23. (*d*) tractans locum Ephes. 1. inquit: Dicant (*e*) adversarii veritatis, quando omnipotens Pater, vel secundùm quam Naturam, Filium suum super Omnia evexerit, vel cui substantiæ cuncta subjecerit? Deitati enim, ut creatori, semper subjecta fuerunt. Huic si addita potestas, si exaltata sublimitas, minor erat provehente nec habebat divitias ejus naturæ, cujus indiguit largitate, sed talia sentientem in societatem suam Arrius rapit.

Idem Epist. 38. (*f*) Licèt Deitatis & humanitatis in Christo una prorsus eademque Persona, exaltationem tamen & nomen super omne nomen ad eam intelligimus pertinere formam, quæ ditanda erat tantæ glorificationis augmento. Non enim per incarnationem aliquid decesserat Verbo, quod ei Patris munere redderetur. Forma autem Servi humana est humilitas, quæ in gloriam divinæ potestatis Erecta est, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana.

Ibidem: Quicquid in tempore accepit Christus, secundùm hominem accepit, cui, quæ non habuit, conferuntur. Nam secundùm potentiam verbi indifferenter omnia, quæ habet Pater, etiam Filius habet.

Vigilius lib. 5. contra Eutychen: Divina natura non indiget honoribus sublimari, dignitatis profectibus augeri, potestatem cœli & terræ obedientiæ merito accipere. Secundum Carnis Naturam igitur illa Adeptus est, qui secundùm naturam Verbi horum nihil eguit aliquando, nunquid enim potestatem & dominium creaturæ suæ conditor non habebat, ut novissimis temporibus muneris gratia his potiretur?

Nicephorus lib. 1. cap. 36. (*g*) Christus à discipulis in Galileæ monte conspicitur, & ibi à Patre summam potestatem cœli & terræ sibi, juxta Humanitatem scilicet, traditam esse confirmat.

III. Cùm

(*a*) *Tom. I. pag. 242.* (*b*) *Tom. I. pag. 242.* (*c*) *Tom. II. pag. 154.* (*d*) *Fol. 99.* (*e*) *Sacramentarii,* (*f*) *Fol. 134.* (*g*) *Fol. 86.*

III.

Cùm ſacram ſcripturam, tùm ſanctos veteris & purioris Eccleſiæ Patres de hoc myſterio etiam loqui per vocabula abſtracta, hoc eſt, per ejusmodi nomina, quæ expreſsè naturam humanam in Chriſto deſignant, & ad illam in unione perſonali reſpiciunt, quod videlicet natura humana talem Majeſtatem realiter & reverà acceperit, eaque utatur.

Johan. 6. (a) Caro Mea eſt verè cibus, & Sanguis Meus verè eſt potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam.

1 Joh. 1. (b) Sanguis Jeſu Chriſti, filii Dei, emundat nos ab omni peccato.

Ebr. 9. (c) Sanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſeipſum obtulit immaculatum Deo, emundat conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſerviendum Deo viventi.

Matth. 26. (d) Accipite, manducate, hoc eſt Corpus meum. Bibite ex hoc omnes, hic eſt Sanguis meus novi Teſtamenti.

Euſtachius citante Theodoreto dialog. 2. (e) Εντευθεν τοινυν επι θρονυ πρυγραφεν αυτον αγιυ καθεζεσθαι, δηλων, οτι συνθρονος αποδεδεικται τω θειοτατω πνευματι, δια τον οικυντα Θεον εν αυτω διηνεκως.

Huic igitur prædixit fore, ut ſederet (Chriſtus homo) in throno ſancto, ſignificans ſeſſurum eum in eodem throno cum diviniſſimo Spiritu, propter Deum inhabitantem in ipſo inſeparabiliter.

Idem apud Gelaſium: Homo Chriſtus, qui profecit ſapientia, ætate & gratia, rerum univerſarum imperium accepit.

Idem ibidem: Chriſtus ipſo corpore ad proprios venit Apoſtolos, dicens: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra, quam poteſtatem accepit Extrinſecus Templum & non Deus, qui templum illud præcipua pulchritudine ædificavit.

Athanaſius de Ariana & Catholica Confeſsione: Deus non eſt mutatus in humanam carnem vel ſubſtantiam, ſed in ſeipſo, quam aſſumſit, glorificabat naturam, ut humana, infirma & mortalis caro atque natura divinam profecerit in Gloriam, ita ut

(a) *Joh. VI. v. 54. 55.* (b) *1 Joh. I. 7.* (c) *Ebr. IX. 14.* (d) *Matth. 26. v. 26.* (e) *Pag. 40.*

ut omnem poteſtatem in cœlo & in terra habeat, quam, antequam à verbo aſſumeretur, non habebat.

Idem (*a*) de ſuſcepta humanitate contra Apollinarium: Paulus Phil. 2. de Templo loquitur, quod eſt corpus ſuum: Non enim qui altiſsimus eſt, ſed caro exaltatur: & Carni ſuæ dedit nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut ſcilicet in nomine Jeſu flectatur omne genu, & omnis lingua confiteatur, quòd Jeſus Chriſtus ſit Dominus in gloria Patris. Et addit regulam generalem: Quando ſcriptura loquitur de glorificatione Chriſti, de carne loquitur, quæ percepit gloriam. Et quæcunque ſcriptura dicit accepiſſe Filium, Ratione Humanitatis illius, non divinitatis loquitur, ut cùm dicit Apoſtolus, quòd in Chriſto habitet omnis plenitudo Deitatis corporaliter, Plenitudinem illam in carne Chriſti habitare intelligendum eſt.

Idem (*b*) citante Theodoreto dial. 2. *Κατȣ εκ δεξιων μȣ· εις το κυριακον σωμα λελεκται.* Item: *το σωμα τοινυν εςιν, ω λεγει καθȣ εκ δεξιων μȣ.* Corpus eſt, cui dicit Dominus: ſede à dextris meis.

Athanaſius de Incarnatione, ſicut citatur apud Cyrillum in defenſione Anathematiſmi 8. Et in libro de rectâ fide ad Reginas: Si quis dicat, inadorabilem Domini noſtri carnem ut hominis, & non adorandam ut Domini & Dei Carnem, hunc anathematiſat ſancta & catholica Eccleſia.

Item: Quæcunque ſcriptura dicit, Filium accepiſſe, Ratione Corporis accepta intelligit, corpusque illud eſſe primitias Eccleſiæ. Primum igitur Dominus ſuum corpus excitavit & exaltavit, poſthac autem & membra ſui corporis.

Hilarius lib. 9. (*c*) Ut ita homo JESUS maneret in gloria Dei Patris, ſi in Verbi gloriam Caro Eſſet Unita, & gloriam Verbi caro aſſumta teneret.

Euſebius Emiſſenus, in Homilia feria ſexta (*d*) poſt Paſcha: Qui ſecundùm divinitatem ſemper ſimul cum Patre & Spiritu Sancto, omnium rerum poteſtatem habuit, nunc etiam ſecundùm humanitatem omnium rerum Poteſtatem accepit, ut Homo ille, qui nuper paſſus eſt, cœlo & terræ dominetur, quin hîc & ibi facit, quicquid vult.

Gregorius Nyſſenus citante Gelaſio, & Theodoreto Dial. 2.

Tη

(*a*) *Pag. 530.* (*b*) *Tom. 3. pag. 286.* (*c*) *Pag. 137. Concretum pro Abſtracto.* (*d*) *Feria 6. Paſchatos in Homiliis S. Patrum. pag. 297.*

Τη δεξια ϐν τϐ Θεϐ υψωθεις, τις ϐν υψωθη, ο ταπεινος η ο υψις☉, τι δε το ταπεινον ει μη το ανθρωπινον, τι δε αλλο παρα το θειον εςιν ο υψις☉, αλλα μην ο Θεος υψωθηναι ϐ δειται υψις☉ ων, το ανθρωπινον αρα ο αποςολ☉ υψωθηναι λεγει, υψωθηναι δε δια τϐ κυρι☉ και Χριςος γενεσθαι, ϐκ ϐν την προαιωνιον υπαρξιν τϐ κυριϐ δια τϐ εποιησε ρηματ☉, παριςησιν ο αποςολ☉, αλλα την τϐ ταπεινϐ προς το υψηλον μεταποιησιν την εκ δεξιων τϐ Θεϐ γεγενημενην. Et paulò post: οτι η δεξια τϐ Θεϐ η ποιητικη των οντων των παντων, ητις εςιν ο κυρι☉, δι ϐ τα παντα εγενετο, και ϐ χωρις υπεςη των γεγονοτων ϐδεν, αυτη τον ενωθεντα προς αυτην ανθρωπον εις το ιδιον ανηγαγεν υψ☉ δια της ενωσεως.

Hoc est (*a*): Dextera igitur Dei exaltatus (Act. 2.) Quis igitur exaltatus est? humilisnè an altissimus? quid autem est humile, nisi humanum? Quid verò aliud præter divinitatem appellatione altissimi significatur? At Deus exaltatione non indiget, cùm sit altissimus. Humanam igitur naturam exaltatam esse dicit Apostolus, exaltatam verò quia Dominus & Christus factus est (homo.) Non igitur æternam essentiam Domini verbo, fecit, exprimit Apostolus, sed humilis naturæ evectionem, ad summam celsitudinem, videlicet ad dextram Dei. Et paulò post: Quia dextera Dei, fabricatrix omnium rerum, quæ est ille Dominus, per quem omnia facta sunt, & sine quo nihil eorum, quæ facta sunt, subsistit, hæc ipsa unitum sibi hominem ad propriam extulit celsitudinem per unionem.

Basilius Magnus contra Eunomium lib. 2. pag. 661. Κυριον και Χριςον ο Θεος εποιησε τϐτον τον Ιησϐν, ον υμεις εςαυρωσατε, τη δεικτικη φωνη, μονον ϐχι προς το ανθρωπινον αυτϐ και ορωμενον πασι προδηλως επερειδομεν☉. Et paulò post: ωςε ο ειπων κυριον αυτον και Χριςον ο Θεος εποιησε, την κατα παντων αρχην

(*a*) *Apud Theodoretum Tom. 2. pag. 333.*

αρχην και δεσποτειαν λεγει την παρα τȣ πατρος επιτραπεισαν αυτω, &c.

Petrus (*a*) Actor. 2. inquit: Dominum & Christum fecit Deus hunc Jesum, quem vos crucifixistis, demonstrativa voce humanæ & omnibus visibili ipsius naturæ palàm propemodum incumbens seu innitens. Et paulò post: Quamobrem inquiens, quòd Deus Dominum & Christum ipsum fecerit, principatum & dominium super omnia à Patre ipsi commissum dicit.

Epiphanius contra Ariomanitas: (*b*) Τȣτον τον Ιησȣν, ον εςαυρωσατε, ινα μη παραλειφθη η αγια ενσαρκ© οικονομια απο τȣ απαθȣς και ακτιςȣ λογȣ, αλλα συνενωθη ανω τω ακτιςω λογω, δια τȣτο και κυριον και Χριςον ο Θεος εποιησε, το εκ Μαριας συλληφθεν, το εν θεοτητι συνενωθεν.

Hoc est: Hunc igitur Jesum, quem crucifixistis, ut ne relinqueretur sancta in carne dispensatio, à passionis experte & increato Verbo, sed couniretur supernè increato Verbo, quapropter & Dominum & Christum Deus fecit id, quod ex Maria conceptum & Deitati unitum est.

Ambrosius (*c*) lib. 3. cap. 12. de Spiritu Sancto: Angeli adorant non solùm divinitatem Christi, sed & Scabellum Pedum ejus. Et posteà: illam terram Propheta dicit adorandam, quam Dominus Jesus in carnis assumtione suscepit. Itaque per scabellum terra intelligitur, Per Terram autem Caro Christi, quam hodie quoque in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in Domino Jesu, ut suprà diximus, adorârunt.

Augustinus de verbis Domini Sermone 58. (*d*) Si Christus non est natura Deus, sed creatura, nec colendus est, nec ut Deus adorandus: Sed illi ad hæc replicabunt & dicent: Quid igitur est, quòd Carnem ejus, quam creaturam esse non negas, simul cum Divinitate adoras, & ei non minùs quàm Deitati deservis?

Idem (*e*) in Psal. 98. Adorate scabellum pedum ejus. Scabellum est terra, & Christus suscepit terram de terra, quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, & ipsam carnem manducandam nobis ad salutem dedit. Nemo autem Carnem illam manducat, nisi priùs Ado-

(*a*) *Act. II. 22.* (*b*) *p. 327.* (*c*) *T. 2. p. 157.* (*d*) *T. 10. p. 217.* (*e*) *T. 8. p. 1103.*

Adoraverit. Inventum ergò eſt, quomodo adoretur tale ſcabellum pedum Domini, ut non ſolùm non peccemus adorando, ſed peccemus non adorando.

Chryſoſtomus ad Hebr. 2. Καὶ γὰρ ὄντως μέγα καὶ θαυμαστὸν, καὶ ἐκπλήξεως γέμον τὴν ἐξ ἡμῶν σάρκα ἄνω καθῆσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπ' ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ τῶν σεραφὶμ καὶ τῶν χερουβὶμ, τοῦτο πολλάκις εἰς νοῦν ἐγὼ λαβὼν, ἐξίσταμαι. Magnum, admirabile & ſtupore plenum eſt, Carnem noſtram ſurſum ſedere & adorari ab Angelis & Archangelis. Hoc ſæpè mente verſans ecſtaſin patior, &c. id. 1 Cor. 10. Τοῦτο τὸ σῶμα καὶ ἐπὶ φάτνης κείμενον ᾐδέσθησαν, μάγοι, &c. καὶ ὁδὸν ἐστείλαντο μακρὰν, καὶ ἐλθόντες μετὰ φόβου καὶ τρόμου πολλοῦ προσεκύνησαν, 1 Cor. 10. Hoc Corpus Chriſti in præſepi jacens, Magi venerati ſunt, &c. & à longè venientes cum timore & tremore multo adoravenunt. Idem apud Leonem Epiſt. 95. Cognoſcamus, quæ natura ſit, cui Pater dixit: Eſto meæ particeps ſedis, illa natura eſt, cui dictum eſt: Terra es, & in terram ibis.

Theophylact. ex Chryſoſt. in caput Matth. 28. ἐπεὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἡ πρῴην κατάκριτος, συνημμένη τῷ Θεῷ λόγῳ καθ' ὑπόστασιν, ἐν οὐρανῷ κάθηται, ὑπ' ἀγγέλων προσκυνουμένη, εἰκότως φησὶν, ὅτι ἐδόθη ἐμοὶ πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ. Καὶ γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη ἡ πρῴην δουλεύουσα, νῦν ἐν Χριστῷ ἄρχει πάντων.

Quia Humana Natura priùs condemnata, nunc verò juncta Deo Verbo perſonaliter, ſedet in cœlo, & ab angelis adoratur, meritò dicit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Etenim humana natura prius ſerviebat, nunc in Chriſto omnibus imperat.

Idem in 3. cap. Johan. καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ

χειρι τȣ υιȣ κατα το ανθρωπινον. Pater omnia dedit in manum Filii juxta Humanitatem.

Cyrillus (a) de incarnatione cap. 11. Verbum in id, quod non erat, se immisit, ut & Hominis Natura id, quod non erat, fieret, divinæ Majestatis dignitatibus per adunitionem fulgens, quæ sublevata magis est ultra naturam, quàm dejecit infra naturam invertibilem Deum.

Ephesinum Concilium Canone 11. (b) Si quis non confitetur, Carnem Domini esse vivificam, propterea, quòd propria facta est Verbi, quod omnia vivificat, Anathema sit.

Et Cyrillus (c) in Explicatione illius Anathematismi dicit: Nestorium noluisse vivificationem tribuere Carni Christi, sed sententias Joh. 6. exposuisse de sola Divinitate.

Theodoretus dialogo 2. και της εκ δεξιων ηξιωθη καθεδρας (το σωμα τȣ κυριȣ) και παρα πασης προσκυνειται της κτισεως, ατε δη σωμα χρηματιζων τȣ δεσποτȣ της φυσεως.

Hoc est: illud corpus & sessione ad dexteram Dei dignum habitum est, & ab omni creatura adoratur, quia corpus appellatur natura Domini.

Idem Psal. 8. Hujusmodi honorem à Deo, universitatis scilicet, imperium Humana in Christo natura accepit.

Leo Epistola 11. (d) Assumti non assumentis provectio est, quòd Deus illum exaltavit, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, & omnis lingua confiteatur, quòd Dominus sit Jesus Christus in gloria Dei Patris.

Damascenus lib. 3. cap. 18. Η θεια αυτȣ (χριςȣ) θελησις αναρχος τε και παντȣργος ην, &c. Η δε ανθρωπινη αυτȣ θελησις απο χρονȣ τε ηρξατο, και αυτη τα φυσικα και αδιαβλητα παθη υπεμεινε, και φυσικως μεν ȣ παντοδυναμος ην, ως δε τȣ Θεȣ λογȣ, αληθως και κατα φυσιν γενομενη, και παντοδυναμος.

Ppp Divina

(a) Tom. 4. p. 241. (b) Cyrill. Tom. 4. p. 140. (c) Ibid. pag. 140. (d) Fol. 94.

Divina Chrifti voluntas erat æterna & omnipotens, &c. Humana verò ejus voluntas à tempore cœpit, & naturales ac innoxias affectiones fuftinuit: Et naturaliter quidem non erat omnipotens, ut autem verè & *fecundùm naturam DEI Verbi voluntas eft facta, & omnipotens eft*: Hoc eft, ficut commentator explicat: Divina voluntas fuapte natura habet potentiam omnia efficiendi, quæ velit: *Humana verò Chrifti voluntas non fua natura habet omniefficacem virtutem, fed ut Deo Verbo unita.*

Idem cap. 19. Η δε σαρξ τη θεοτητι τȣ λογȣ ενεργȣση (κοινωνει) δια τε ως δι οργανȣ τȣ σωματ☉ τας θειας εκτελεισθαι ενεργειας, και δια το ενα ειναι τον ενεργȣντα, θεικως τε αμα και ανθρωπινως. Ειδεναι γαρ χρη, ως ο αγι☉ αυτȣ νȣς και τας φυσικας αυτȣ ενεργει ενεργειας, &c. κοινωνει των ενεργȣση τȣ τη λογȣ θεοτητι και διεπȣση και κυβερνωση το παν νοων και γινωσκων και διεπων ȣχ ως ψιλος ανθρωπȣ νȣς, αλλ ως Θεω καθ᾽ υποςασιν ηνωμεν☉ και Θεȣ χρηματισας.

Caro operanti Deitati Verbi Communicat, ideò quòd divinæ operationes per organum corporis perficiebantur: ita Sancta Ejus Mens etiam naturales fuas operationes operatur. Communicat autem & Deitati verbi operanti ac gubernanti, Ipfa Etiam Intelligens, Cognofcens Et Difponens Totum Univerfum, non ut hominis mens, fed ut Deo fecundùm hypoftafin counita & Dei mens conftituta.

Idem libro eodem c. 21. Η μεν ανθρωπινη φυσις ȣσιωδως ȣ κεκτηται των μελλοντων την γνωσιν. Η δε τȣ κυριȣ ψυχη δια την προς αυτον τον λογον ενωσιν και την υποςατικην ταυτοτητα, κατεπλȣτησε μετα των λοιπων θεοσημιων και την των μελλοντων γνωσιν. Et in fine capitis:

Ημεις δε δεσποτην αυτον φαμεν και κυριον πασης της κτισεως τον ενα Χριςον, τον αυτον ομȣ Θεον τε

και

και ανθρωπον και παντα ειδεναι. Εν αυτω γαρ εισι παντες οι θησαυροι της σοφιας και της γνωσεως οι αποκρυφοι.

Humana natura in Chriſto eſſentialiter non poſſidet ſeu obtinet futurorum cognitionem, ſed ut Domini Anima, propter unionem ad ipſum Deum Verbum, locupletata eſt cum reliquis divinis prædictionibus etiam futurorum cognitione. Et in fine capitis: Nos ergo dicimus, Unum Chriſtum eundemque ſimul Deum & Hominem omnia ſcire: in ipſo enim omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi ſunt.

Nicephorus lib. 18. cap. 36. Chriſtus à diſcipulis in Galileæ monte conſpicitur, & ibi à Patre ſummam poteſtatem cœli & terræ, juxta Humanam Naturam ſcilicet, traditam eſſe confirmat.

IV.

Scripturam & ſanctos Patres Majeſtatem illam, quam Chriſtus in tempore accepit, non tantum de donis creatis & qualitatibus finitis intellexiſſe, ſed de ea Gloria & Majeſtate divinitatis, quæ Dei propria eſt, ad quam aſſumpta illius natura humana in perſona filii Dei exaltata eſt, ita ut efficaciam & operationem divinæ naturæ, quæ Dei propria eſt, acceperit.

Johan. 17. (a) Et nunc glorifica me tu Pater apud temetipſum ea gloria, quam habui apud te, priusquam mundus fieret.

Coloſſ. 2. (b) In ipſo habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter.

Hilarius de Trinitate lib. 3. (c) Verbum caro factum orabat, ut id, quod de tempore erat, gloriam ejus claritatis, quæ ſine tempore eſt, acciperet.

Gregorius Nyſſenus, citante Gelaſio & Theodoreto dialogo 2. de dicto illo Petri Actor. 2. Dextera Dei exaltatus, &c. αυτη (η δεξια τȣ Θεȣ) τον ενωθεντα προς αυτην ανθρωπον εις το ιδιον ανηγαγεν υψος δια της ενωσεως. Ipſa dextera unitum ſibi Hominem in propriam ſuam evexit celſitudinem ſeu ſublimitatem per unionem.

Idem (d) de Anima: Deus Verbum à communione illa,

(a) *Joh. 17. v. 5.* (b) *Col. 2. v. 9.* (c) *Pag. 28.* (d) *Tom. 2. p. 330.*

quæ ſibi eſt ad Corpus & Animam, nunquam alteratur, neque particeps eſt imperfectionis illarum, ſed Tradens Eis Suæ Divinitatis Virtutem, manet idem, quod erat & ante unionem.

Baſilius (*a*): *εις την αγιαν τȢ Χριςȣ γεννησιν τινα τροπον εν σαρκι η Θεοτης; ως το πυρ εν σιδηρω ȣ μεταβατικως, αλλα μεταδοτικως. Ου γαρ ȣκ τρεχει το πυρ προς το σιδηρον, μενον δε κατα χωραν μεταδιδωσιν αυτω της οικειας δυναμεως, οπερ ȣτε ελαττȣται τη μεταδοσει, και ολον πληροι εαυτȣ το μετεσχον.*

Quomodo Deitas eſt in carne? ſicut ignis in ferro, non tranſitivè, ſed communicativè. Non enim excurrit ignis ad ferrum, ſed manens in ſuo loco communicat ſeu impertit ferro ignito propriam ſuam facultatem (vim ſeu potentiam) nec communicatione illa minor fit, ſed ſeipſo totum ferrum replet, quod (illa ſcilicet unione) particeps eſt ignis.

Epiphan. in Aucorato (*b*): *συνδυναμωσας σωμα γηϊνον τη Θεοτητι, εις μιαν δυναμιν ηνωσεν, εις μιαν Θεοτητα συνηγαγεν, εις ων κυριος, εις Χριςος, ȣ δυο Χριςοι, ȣ δε δυο Θεοι*, &c.

(Idem Deus, idem Homo) Corpus Terrenum unà cum Deitate potens efficiens, In Unam Potentiam Univit, in unitatem reduxit, unus exiſtens Dominus, unus Chriſtus, non duo, &c.

Cyrillus in Johannem lib. 4. cap. 23. Non imperitè omninò vivificam carnem eſſe negatis. Nam ſi ſola intelligatur, nihil prorſus vivificare poteſt, quippe quæ vivificante indigeat. Cum verò incarnationis myſterium laudabile ſcrutati fueritis, & vitam habitantem in carne cognoveritis, quamvis Nihil Penitus Caro Per Seipſam Poſſit, Vivificam Tamen factam eſſe credetis. Nam quoniam cum vivificante Verbo conjuncta eſt, tota effecta eſt vivifica. Non enim ad corruptibilem ſuam naturam junctum Dei Verbum detraxit, ſed ipſa ad melioris virtutem elevata eſt. Quamvis ergò natura Carnis, ut Caro eſt, vivificare nequeat, facit tamen hoc, quia Totam Verbi Operationem Suſcepit. Non enim Pauli aut Petri aut cæterorum, ſed ipſius vitæ corpus, in quo Dei-

(*a*) *Pag.* 231. (*b*) *Fol.* 504.

Deitatis plenitudo corporaliter habitat, facere hoc poteſt. Quas ob res caro cæterorum omnium nihil prodeſt: Chriſti autem Caro, quia in ipſa unigenitus Dei Filius habitat, ſola vivificare poteſt.

Auguſtinus contra Felicianum Arianum cap. 11. Injuria ſui corporis affectam non fateor Deitatem, ſicut Majeſtate Deitatis glorificatam novimus carnem.

Theodoretus cap. de Antichriſto (*a*): Verbum homo factum non particularem gratiam contulit aſſumtæ naturæ, ſed totam plenitudinem Deitatis complacuit in ipſa habitare.

Idem in Pſalmum 21. (*b*) Si natura aſſumta cum divinitate aſſumente eſt copulata, etiam ejusdem gloriæ & honoris particeps & conſors facta eſt.

Idem Ebr. 1. Ipſa humanitas poſt reſurrectionem, divinam gloriam eſt conſecuta.

Damaſcenus lib. 3. cap. 7. & 15. Και αυτη μεν (η θεια φυσις) των οικειων αυχηματων τη σαρκι μεταδιδωσι, μενουσα αυτη απαθης, και των της σαρκος παθων αμετοχος.

Divina natura (*c*) proprias ſuas excellentias ſeu glorificationes carni communicat ſeu impertit, ipſa vero in ſe paſſionum carnis manet expers.

V.

Chriſtum, unam eandemque Majeſtatem divinam, aliter ut Deum, nimirum eſſentialiter & ut eſſentialem proprietatem, aliter ut hominem, videlicet non eſſentialiter, neque in & ſecundum ſeſe, ſed pro ratione & modo unionis perſonalis habere.

Johan. 14. (*d*) Ego ſum vita.

Johan. 5. (*e*) Dedit ei vitam habere in ſeipſo, quia Filius Hominis eſt.

Cyrillus lib. 12. Theſauri cap. 15. Conditio & proprietas alia creaturæ, alia creatori ineſt, ſed Natura Noſtra à Filio Dei aſſumta menſuram ſuam exceſſit & in conditionem aſſumentis eam per gratiam translata eſt.

Idem in Johannem lib. 2. cap. 144. (*f*) Chriſtus cauſam ſubjecit, quare vitam & poteſtatem judicii ſibi à Patre data dixerit,

(*a*) *Tom. 2. pag. 411.* (*b*) *Tom. 1. pag. 110.* (*c*) *Pag. 194.*
(*d*) *Joh. XIV. 6.* (*e*) *Joh. V. 27.* (*f*) *Tom. 8. pag. 134.*

rit, dicens (quia Filius Hominis eſt) ut intelligamus, omnia ſibi data eſſe ut Homini. Unigenitus vero filius non vitæ particeps, ſed vita naturaliter eſt.

Idem lib. 3. cap. 37. (*a*) Vivificat Corpus Chriſti, quia ipſius vitæ corpus eſt, virtutem Verbi incarnati retinens, & plenum poteſtate illius, quo univerſa ſunt & vivunt.

Idem lib. 4. cap. 14. (*b*) Quoniam Salvatoris Caro conjuncta eſt Verbo Dei, quod naturaliter vita eſt, effecta eſt vivifica.

Et cap. 18. (*c*) Corpus Meum vita replevi, mortalem carnem aſſumſi, ſed quia naturaliter vita exiſtens habito in ipſa, *totam ad vitam meam reformavi.*

Cap. 24. (*d*) Natura Carnis ipſa per ſe vivificare non poteſt, nec ſola eſſe in Chriſto intelligitur, ſed habet filium Dei ſibi conjunctum, qui ſubſtantialiter vita eſt. Quando igitur vivificam Chriſtus carnem ſuam appellat, non ita illi, ut ſibi ſive proprio ſpiritui vim vivificandi attribuit. Nam per ſeipſum Spiritus vivificat, ad cujus virtutem Caro per conjunctionem conſcendit. Quomodo autem id fiat, nec mente intelligere nec lingua dicere poſſumus, ſed ſilentio ac firma fide id ſuſcipimus.

Idem lib. 10. cap. 13. (*e*) Caro vitæ facta unigeniti caro *ad virtutem vitæ reducta eſt.*

Idem lib. 11. cap. 12. (*f*) Ipſa Caro Chriſti non à ſe ſancta fuit, ſed conjunctione Verbi ad Verbi virtutem quodammodo reformata, ſalutis atq; ſanctificationis cauſa eſt participantibus: Non ergo carni, ut caro eſt, operationis divinæ virtutem, ſed naturæ Verbi attribuimus.

Lib. 6. Dialog. Glorificatur a Patre, non quia Deus, ſed quoniam erat Homo, quaſi propriæ naturæ fructum non habens, potentiam operandi efficaciter, divine accepit quodammodo illam, per unionem & ineffabilem concurſum, qui intelligitur Dei eſſe Verbi cum humanitate.

Idem de recta fide ad Theodoſium: Immiſit aſſumto corpori ſuam vitam, ipſa per unionem diſpenſatione.

Ibidem (*g*): Vivificat Verbum propter ineffabilem nativitatem ex Vivente Patre; Attamen eſt videre, ubi tribuatur etiam *propriæ carni divinæ efficaciæ gloriæ.* Item (*h*): Otioſam confitebimur terrenam carnem ad hoc, ut poſſit vivificare, quatenus pertinet ad propriam ejus naturam.

Epi-

(*a*) *Tom. 1. pag. 181.* (*b*) *Pag. 201.* (*c*) *Pag. 204.* (*d*) *Pag. 210.* (*e*) *Pag. 501.* (*f*) *Pag. 552.* (*g*) *278.* (*h*) *Pag. 279.*

Epiphanius contra Ariomanitas pag. 337. Η γαρ αυτȣ ενανθρωπησις, ȣ κατ ιδιαν ϊις ȣσα, ȣ γαρ απο κεχωρισμενης της θεοτητος, και χωρις ȣσης της ενανθρωπησεως ελεγεν ως αλλȣ και αλλȣ, αλλα συνωμενης της ενανθρωπησεως τη θεοτητι, μιας ȣσης αγιασιας, και ηδη εν αυτη ϊα-τελειοτητα επισαμενης, οια δη εν Θεω συνηνωμενη και εις μιαν θεοτητα συνημμενη.

Humanitas enim illius non ſeorſim per ſe ſubſiſtit, non enim ſeparatâ Deitate & ſeorſim exiſtente natura humana dicebat, velut alius & alius, ſed counita humanitate cum Deitate, una exiſtente ſanctificatione, & jam in ipſa, quæ perfectiſſima ſunt, ſciente nimirum in Deo & in unam Deitatem coaptata.

Auguſtinus de verbis Domini Sermone 58. (a) Ego vero Dominicam Carnem, imo perfectam in Chriſto humanitatem ideò adoro, quod à Divinitate ſuſcepta & Deitati unita eſt, & non alium & alium, ſed unum eundemque Deum & hominem filium Dei eſſe confiteor. Denique ſi hominem ſeparaveris à Deo, illi nunquam credo nec ſervio.

Item: Humanitatem Non Nudam vel ſolam; ſed divinitati unitam, ſcilicet unum Dei filium, Deum verum & Hominem verum, ſi quis adorare contemſerit, æternaliter morietur.

Auguſtinus de civitate libro 10. cap. 24. Non ergo caro Chriſti Per Seipſam mundat credentes, ſed per verbum, à quo ſuſcepta eſt.

Epheſinum Concilium Canone 11. Si quis non confitetur, carnem Domini eſſe vivificam, propterea, *quod propria facta eſt verbi*, quod omnia vivificat, anathema ſit.

Theophylactus Joh. 3. και παντα δεδωκεν εν τη χειρι τȣ υιȣ κατα το ανθρωπινον. Ει δε κατα το θεικον, τι τȣτο, δεδωκεν ο πατηρ ϊα παντα τω υιω λογω φυσεως, αλλ ȣ χαριτος.

Omnia dedit in manum Filii *juxta humanitatem*: ſi autem & ſecundum divinitatem intelligatur, dedit Pater omnia Filio *ratione Naturæ, non gratiæ.*

Idem Matth. 28. Ει μεν ως απο τȣ Θεȣ λογȣ λεγομενον

(a) *Tom. 10. p. 217.*

γομενον εκλαβοις, οτι εδοθη μοι η πασα εξεσια, καθο και ακοντες και εκοντες νυν επιγινωσκεσι με Θεον, οι πρωην κατα τον της ακεσιε υποταγης τροπον δελευοντες μοι. Ει δε ως απο της ανθρωπινης φυσεως λεγομενον, ετω νοει, οτι εγω η πρωην κατακριτος φυσις, κατα δε την προς τον υιον τε Θεε ασυγχυτον ενωσιν, Θεος εσα ελαβον την εξεσιαν κατα παντων.

Si de divinitate Deo verbo intelligas (data est mihi omnis potestas) sensus erit: & nolentes & volentes nunc me Deum agnoscunt, qui prius mihi serviebant involuntariæ obedientiæ modo. Si autem de Humana natura dicitur, sic intellige: *Ego prius condemnata* natura, existens autem Deus *secundum unionem ad Filium Dei*, absque naturarum confusione accepi potestatem omnem.

Damascenus lib. 3. cap. 17. ε γαρ κατ' οικειαν ενεργειαν, αλλα δια τον ηνωμενον αυτη λογον τα θεια ενηργει, τε λογε δι' αυτης την οικειαν ενδεικνυμενε ενεργειαν, καιει μεν γαρ ο πεπυρακτωμενος σιδηρος, ε φυσικω λογω την καυστικην κεκτημενος ενεργειαν, αλλ' εκ της προς το πυρ ενωσεως τετο κεκτημενος. Η αυτη τοιγαρεν θνητη τε ην δι εαυτην, και ζωοποιος δια την προς τον λογον καθ' υποστασιν ενωσιν.

Non secundum propriam operationem, sed propter unitum sibi verbum divina operabatur (*Caro Domini*) Verbo per eam, propriam suam operationem manifestante. Nam & ferrum ignitum urit, non naturali ratione possidens ustricem operationem, sed obtinens eam ex unione ignis & ferri. Ipsa igitur Caro Domini mortalis erat propter seipsam, Et Vivifica propter hypostaticam ad verbum unionem.

Idem cap. 18. η θεια αυτε (Χριστε) θελησις αναρχος τε και παντεργος ην, &c. η δε ανθρωπινη αυτε θελησις απο χρονε τε ηρξατο,

και

και αυτη τα φυσικα και αδιαβλητα παθη υπεμεινε, και φυσικως μεν ϰ παντοδυναμος ην., ως δε τȢ Θεȣ λογȣ, αληθως και κατα φυσιν γενομενη και παντοδυναμος.

Divina Chrifti voluntas erat æterna & omnipotens, Humana vero ejus voluntas *à tempore* cœpit, & naturales ac innoxias affe-ctiones fuftinuit. *Et naturaliter* quidem non erat omnipotens, *ut autem verè & fecundùm naturam Dei verbi voluntas eft facta, & omnipotens eft.* Hoc eft, ficut commentator explicat: *Divina voluntas fuapte natura* habet potentiam omnia efficiendi, quæ velit: Humana vero Chrifti voluntas *non fua natura* habet omnieffi-cacem virtutem, fed ut Deo verbo unita.

In libro eodem cap. 21. Η μεν ανθρωπινη φυσις ȣσιωδως ȣ κεκτηται των μελλοντων την γνωσιν, η δε τȣ κυριȣ ψυχη δια την προς αυτον τον λογον ενωσιν και την υποςατικην ταυτοτητα, κατευπλȣτησε μετα των λοιπων θεοσημιων και την των μελλοντων γνωσιν. Et in fine capitis: ημεις δε δεσποτην αυτον φαμεν και κυριον πασης της κτισεως τον ενα Χριςον, τον αυτον ομȣ Θεον τε και ανθρωπον και παντα ειδεναι. Εν αυτω γαρ εισι παντες οι θησαυροι της σοφιας και της γνωσεως οι αποκρυφοι.

Humana natura in Chrifto effentialiter non poffidet feu obtinet futurorum cognitionem, fed ut *Domini Anima*, propter unionem & ipfum Deum Verbum, locupletata eft cum reliquis divinis prædictionibus etiam futurorum cognitione. Et in fine capitis: Nos ergo dicimus, unum Chriftum, eundemque fimul *Deum & hominem, omnia fcire:* In ipfo enim omnes thefauri fapientiæ & fcientiæ abfconditi funt.

Idem lib. 2. c. 22. Ει γαρ και της αγνοȣσης τα μελλοντα φυσεως ην (η τȣ κυριȣ ψυχη) αλλ ομως καθ' υποςασιν ενωθεισα τω Θεω λογω, παντων την γνωσιν ειχεν ȣ χαριτι, αλλα δια την καθ' υποςασιν ενωσιν. Et paulo poft:

επι δε τȢ κυριȢ ημων ΙησȢ ΧριςȢ, επειδη μεν διαφοροι αι φυσεις, διαφοροι και αι θελησεις φυσικαι, ηγȢν θελητικαι δυναμεις.

Domini anima, etſi ſecundum ſe erat naturæ futura ignorantis, attamen ſecundum hypoſtaſin unita Deo Verbo, *omnium cognitionem habebat*, non ex gratia (ſeu participative) ſed propter hypoſtaticam unionem. Et paulo poſt: Et quia in Domino noſtro Jeſu Chriſto naturæ differunt, etiam naturales ſcientiæ & voluntates Divinitatis & Humanitatis &c.

VI.

Deitatem nunc Majeſtatem, potentiam & efficaciam ſuam (quæ Deitatis propria eſt & manet) efficaciter exerere, in, cum & per humanitatem perſonaliter ſibi unitam, quæ Majeſtatem illam inde conſecuta eſt, quod tota plenitudo Deitatis in aſſumtâ carne & ſanguine Chriſti habitet perſonaliter.

Rom. 5. (*a*) Propoſuit Chriſtum propitiatorium per fidem in Sanguine ejus.

Rom. 5. (*b*) Juſtificamur in ſanguine ejus.

Coloſſ. 1. (*c*) In ipſo pacificantur omnia per ſanguinem crucis ejus, &c.

Athanaſius oratione 5. contra Arianos: quomodo Corpus Domini non eſſet adorabile; cum Verbum manum ſuam corporalem extendens ſanarit febricitantem, *vocem humanam* edens ſuſcitaverit Lazarum, *manibus ſuis in cruce protenſis* principem aëris proſtraverit.

Idem dialogo 5. de Trinitate: Ο Θεος λογος ενωθεις ανθρωπω τελει τα τερασια Ȣ κεχωρισμενος της ανθρωποτητος, δι' αυτης, και εν αυτη, και μετ αυτης ευδοκησας την εαυτȢ θειαν δυναμιν ενεργειν. Et paulo poſt: και υπερ την φυσιν την ιδιαν αποτελει το ζωον ευδοκια τη εαυτȢ, και το ζωον ειναι λογικον Ȣκ εκωλυσεν.

Deus λογος (*d*) unitus homini edit miracula, & operatur non ſeorſim aut ſeparatim à natura humana aſſumta, ſed pro ſua bonitate placuit ipſi, *per aſſumtam humanitatem, in ea & cum ea*, propriam

(*a*) *Rom. V. 23.* (*b*) *Rom. V. 9.* (*c*) *Col. I. 20.* (*d*) *Concretum pro Abſtracto.*

propriam divinam ſuam potentiam operando exercere. Et paulo poſt : Et humanitatem illam ſuam ultra & ſupra propriam ipſius naturam, pro ſuo beneplacito perfectam reddidit, non tamen prohibet, quò minus ſit animal rationale ſeu vera humana natura.

Cyrillus de recta fide ad Theodoſium : Anima unionem ſortita ad verbum deſcendit in infernum, *Divina autem virtute & efficacia utens* dixit compeditis : Egredimini.

Idem lib. 1. ad Reginas : Chriſtus ut Deus vivificat per propriam carnem.

VII.

Et hanc communicationem Majeſtatis divinæ ſine permixtione, abolitione vel abnegatione humanæ naturæ, etiam in gloriâ, fieri.

Matth. 16. (*a*) Filius hominis venturus eſt in gloria Patris ſui.

Et Actor. 1. (*b*) Sic veniet, quemadmodum vidiſtis euntem in cœlum.

Athanaſius dialogo 5. de Trinitate : και υπερ την φυσιν την ιδιαν αποτελει το ζωον ευδοκεια τη εαυτȣ, και το ζωον ειναι λογικον ȣκ εκωλυσεν.

Humanitatem illam ſuam ſupra & ultra propriam ipſius naturam, pro ſuo beneplacito perfectam reddidit, non tamen prohibet, quò minus ſit animal rationale ſeu vera humana natura.

Theophylactus ex Chryſoſtomo in caput Matth. 28. εγω η πρωην κατακριτος φυσις, κατα δε την προς τον υιον τȣ Θεȣ ασυγχυτον ενωσιν Θεος ȣσα, ελαβον την εξȣσιαν κατα παντων.

Ego prius damnata natura, nunc Deus exiſtens ſecundùm unionem ad filium Dei absque naturarum confuſione accepi poteſtatem omnium.

Cyrillus lib. 4. cap. 24. Totum corpus ſuum vivifica Spiritus virtute plenum eſſe oſtendit, *non quod naturam carnis amiſerit, & in ſpiritum mutata ſit*, ſed quia cum Spiritu conjuncta, totam vivificandi vim hauſit.

Idem de incarnatione cap. 8. In carbone tanquam in imagine licet conſpicere, adunatum quidem humanitati Deum Verbum, *transformâſſe aſſumtam naturam in ſuam gloriam & operationem,* ſicut ignis ligno affixus, ita adunatus eſt inæſtimabiliter humanitati Deus conferens ei etiam naturæ ſuæ operationem. Theo-

(*a*) *Matth. XVI. 17.* (*b*) *Act. I. 11.*

Theodor. Dialog. 2. Και το δεσποτικον τοιγαρȣν σωμα αφθαρτον μεν ανεςη και απαθες και αθανατον, και τη θεια δοξη δεδοξασμενον και παρα των επȣρανιων προσκυνειται δυναμεων. Σωμα δε ομως εςι, την προτεραν εχον περιγραφην.

Corpus Dominicum ſurrexit à mortuis *incorruptibile*, *impaſſibile*, *immortale*, *divina glorificatum gloria*, & à cœleſtibus adoratur poteſtatibus, Corpus tamen eſt, & habet, quam prius habuit, circumſcriptionem.

Idem Dialogo 3. probat hanc Apollinarii ſententiam: Si mixtio ignis cum ferro, quæ ferrum oſtendit igneum, ita ut etiam ea faciat, quæ ſunt ignis, non mutat naturam ferri: Neque igitur Dei cum corpore unio eſt mutatio corporis, licèt corpori divinas operationes præbeat.

Damaſcenus lib. 3. cap. 17. Η τȣ κυριȣ σαρξ τας θειας ενεργειας επλȣτησε, δια την προς τον λογον ακραιφνεςατην ενωσιν ητοι την καθ' υποςασιν, ȣδαμως των κατα φυσιν ιδιων υποςασαι εκπτωσιν.

Caro Domini locupletata eſt divinis operationibus, propter hypoſtaticam ejus ad verbum unionem, non paſſa excidentiam eorum, quæ ſecundum naturam ipſi propria ſunt.

Idem lib. 2. Cap. 22. Ει γαρ και της αγνοȣσης τα μελλοντα φυσεως ην (η τȣ κυριȣ ψυχη) αλλ ομως καθ' υποςασιν ενωθεισα τω Θεω λογω, παντων την γνωσιν ειχεν ȣ χαριτι, αλλα δια την καθ' υποςασιν ενωσιν. Et paulo poſt: επι δε τȣ κυριȣ ημων Ιησȣ Χριςȣ, επειδη μεν διαφοροι αι φυσεις, διαφοροι και αι θελησεις φυσικαι, ηγȣν θελητικαι δυναμεις.

Domini anima, etſi ſecundum ſe erat naturæ ignorantis futura: attamen ſecundum hypoſtaſin unita *Deo verbo, omnium cognitionem habuit*, non ex gratia ſeu participative, ſed propter hypoſtaticam unionem. Et paulo poſt: In Domino noſtro JEſu Chriſto, quia naturæ differunt, differunt etiam naturales ſcientiæ & voluntates Divinitatis & Humanitatis.

VIII.

VIII.

Humanam naturam divinæ Majeſtatis, quæ Dei propria eſt, participem & capacem eſſe propter unionem & pro modo unionis hypoſtaticæ.

Coloſſ. 2. (*a*) In ipſo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter. In ipſo abſconditi ſunt omnes theſauri ſapientiæ & cognitionis.

Juſtinus in expoſitione fidei pag. 182. Καὶ οὐχ οὕτως αὐτὸν ἐν τῷ πατρὶ λέγομεν, ὡς ἐν τοῖς λοιποῖς, οὐ διὰ τὸ τὴν οὐσίαν ἐν τοῖς ἄλλοις γιγνομένην συστέλλεσθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ τῶν δεχομένων μέτρον ἀτονούντων τὴν εἰσδοχὴν τὴν θείαν. Nec ita ipſum in Patre, ut in reliquis eſſe dicimus, non eò quidem, quod ſubſtantia in aliis exiſtens contrahatur, ſed propter eorum, qui illam capiunt, modulum, per imbecillitatem ſuam divinam præſentiam non admittentium. Item: οὐ γὰρ δέχεται σῶμα ῥυπαροῦν ἀκτῖνας θεότητος. Nam corpus pollutum radios divinitatis non capit. Et paulo poſt: οὕτω μοι νόει τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον πᾶσι μὲν ἐπίσης κατ᾽ οὐσίαν, ἅτε δὴ Θεὸν ὄντα, παρεῖναι, ἡμᾶς δὲ πάντας οἷον ἀσθενεῖς καὶ λημῶντας τῷ ῥύπῳ τῶν ἁμαρτιῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν εἰσδοχὴν τοῦ φωτὸς ἀτονοῦντας, τὸν δὲ οἰκεῖον ναὸν ὀφθαλμὸν καθαρώτατον καὶ χωροῦντα τοῦ φωτὸς ὅλου τὴν αἴγλην, ἅτε πλασθέντα μὲν ἐκ πνεύματος ἁγίου, ἁμαρτίας δὲ καθάπαξ κεχωρισμένον. Eodem modo mihi conſidera juſtitiæ ſolem univerſis quidem ex æquo ſubſtantia, ut, qui Deus ſit, præſentem eſſe, nos verò omnes utpote infirmos & peccatorum ſordibus lippientes oculis noſtris, propter languorem, lucis præſentiam ſuſtinere non poſſe, proprium verò illius templum, oculum puriſſimum & ſplendoris univerſæ lucis capacem eſſe, utpote à Spiritu ſancto formatum, & à peccato ex parte ſegregatum.

Origenes de principiis lib. 2. cap. 6. Anima Chriſti tota, totum λόγον recipit, atque in ejus lucem ſplendoremque cedit. Et

(*a*) *Col. II. 9. 3.*

Et lib. 4. Anima Christi cum Verbo Dei conjuncta, filii Dei plenè capax fuit.

Augustin. Epist. 57. Deus licèt omnibus creaturis totus sit præsens, ac præcipuè in credentibus habitet; non tamen ex toto illum capiunt, sed pro suæ capacitatis diversitate alii ampliùs, alii minùs ipsum habent & capiunt. De capite vero nostro, Christo, Apostolus ait: In ipso inhabitat *tota plenitudo Deitatis corporaliter*.

IX.

Etsi in confesso est, neque negari potest, Divinitatem unà cum sua Majestate divina nequaquam carnis circumscriptione tanquam vase aliquo contineri, quemadmodum Athanasius, Origenes, Nyssenus & alii rectè scripserunt, & in libro Concordiæ tanquam erroneum rejicitur dogma, de humanitate Christi in omnibus locis expansa sive de humana natura in Christo per unionem personalem in infinitam essentiam conversa: Quia tamen divina & humana natura personaliter & indissolubiliter in Christo unitæ sunt: ideo cùm sacra scriptura, tùm sancti patres testantur: ubicunque Christus est, ibi non dimidiatum, aut dimidiam illius personam, aut partem tantùm personæ illius, ut divinitatem solam, seorsim & nudè, citra & extra assumtam & personaliter sibi unitam humanitatem, vel ab ea separatam & extra personalem cum humanitate unionem, sed totam illius personam, nempe, ut Deum & hominem pro modo personalis cum humanitate unionis, quæ imperscrutabile mysterium est, ubique præsentem, ea ratione & modo, qui soli Deo notus est.

Ephes. 4. (a) Ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia. Quod Oecumenius ita interpretatur: Και γαρ και γυμνη τη θεοτητι παλαι τα παντα επληρου. Και σαρκωθεις, ινα τα παντα μετα σαρκος πληρωση, κατεβη και ανεβη. Etenim nuda quoque divinitate olim omnia implebat. Et incarnatus, ut *omnia cum carne impleret*, descendit & ascendit,

Et Theophylactus ibidem: ut omnia impleat dominatione operationeque, idque in carne, quandoquidem divinitate jam antea cuncta compleret. Hæc autem adversus Paulum Samosatenum & Nestorium sunt.

Leo Epistola 10. Catholica Ecclesia hac fide vivit ac proficit, ut in Christo Jesu nec sine vera divinitate humanitas, nec sine vera credatur humanitate divinitas.

Idem sermone 3. de passione: Hoc Catholica fides tradit, hoc exigit, ut in Redemtore nostro duas noverimus convenisse naturas, & manentibus proprietatibus suis, tantam factam unitatem utriusque substan-

(a) *Eph. IV. 10.*

ſubſtantiæ, ut ab illo tempore, quo in beatæ virginis utero Verbum caro factum eſt, nec Deum illum ſine hoc, quod eſt homo, nec hominem ſine hoc liceat cogitare, quod eſt Deus.

Ibidem: Exprimit quidem ſub diſtinctis operationibus veritatem ſuam utraque natura, ſed neutra ſe ab alterius connexione disjungit, nihil ibi ab *invicem vacat*, ſed ſuſcepit totum hominem Deus, & ita ſe illi atque illum ſibi conſeruit, ut utraque alteri naturæ ineſſet, & neutra in alteram à ſua proprietate tranſiret.

X.

Cum autem hujus articuli doctrina eo, ut, ubi tota perſona Mediatoris *του Θεανθρωπου* quæri debeat & apprehendi poſſit, ſciatur, præcipuè directa ſit, ideò liber Concordiæ, perinde atque omnes alii S. Patres, nos non ad ligna aut lapides aut aliud quid, ſed eò, quò nos Chriſtus in & cum Verbo ſuo, remittit & deducit.

Cyrillus lib. 12. in Johannem cap. 32. In quatuor partes veſtimenta Chriſti diviſa ſunt, & tunica ſola indiviſa manſit, quod myſticæ cujusdam rei ſignum eſſe dixerim. Nam quatuor orbis partes ad ſalutem reductæ, indumentum Verbi, id eſt, carnem ejus impartibiliter inter ſe partitæ ſunt. In ſingulis enim partibiliter tranſiens Unigenitus & animam & corpus eorum per carnem ſuam ſanctificans impartibiliter atque integrè in omnibus eſt, cùm unus ubique ſit nullo modo diviſus.

Theophylactus in caput 19. Johannis:

Το τοινυν αγιον σωμα του Χριστου αμεριστον εστι τοις τεσσαρσι του κοσμου μερεσι μεριζομενον, και διαδιδομενον, κατακερματιζομενος γαρ εν τοις καθ' ενα και την εκαστου ψυχην αγιαζων μετα του σωματος, ομογενης δια της ιδιας σαρκος ολοκληρως και αμεριστως εν ολοις εστιν, υπαρχων πανταχου, ουδαμως γαρ μεμερισται, κατα και ο Παυλος βοα.

Igitur ſanctum Chriſti corpus indiviſibile eſt, & dividitur & communicatur in quatuor partes orbis, diſtributus enim ſingulis & unicujusque animam ſanctificans cum corpore, per Carnem ſuam, unigenitus & integer & indiviſus in omnibus eſt, exiſtens ubique, nunquam enim diviſus eſt, ſicut & Paulus clamat.

Chryſoſt. Hom. 17. ad Ebr. p. 16. (& Ambr. c. 10. ad Hebræos) *επειδη πολλαχου προσφερεται, πολλοι Χριστοι; μηδαμως. Αλλ εις πανταχου ο Χριστος και ενταυτα πληρης*

ων και εκει πληρης, εν σωμα. Ωσπερ ουν πολλαχου προσφερομενος εν σωμα εστι, και ου πολλα σωματα, ουτω και μια θυσια. Ο (a) αρχιερευς ημων εκεινος εστιν, ο την θυσιαν την καθαιρουσαν ημας προσενεγκων. Εκεινην προσφερομενον και νυν, την τοτε προσενεχθεισαν την αναλωτον. Τουτο εις αναμνησιν γινεται του τοτε γενομενου. Τουτο γαρ ποιειτε, φησιν, εις εμην αναμνησιν ουκ αλλην θυσιαν, καθαπερ ο διαρχιερευς, αλλα την αυτην αει ποιουμεν. Μαλλον δε αναμνησιν εργαζομεθα θυσιας.

EPILOGUS.

HÆc testimonia priscorum Ecclesiæ doctorum, lector Christianæ religionis amans, non eo consilio huc apposita sunt, quòd fides nostra autoritate hominum velut fundamento nitatur, (cùm veram & salvificam fidem nullius neque veteris, neque recentioris Ecclesiæ Doctoris testimonio, sed solius & unius Dei verbo in scriptis Prophetarum & Apostolorum, testium veritatis cœlestis maxime αξιοπιστων, *comprehenso, velut fundamento immoto inniti oporteat) sed quòd fanatici spiritus astu diabolico hoc agant, ut homines à scripto verbo, quod Dei beneficio etiam ab idiotis utiliter nunc legi potest, abductos, ad sanctorum Patrum, & antiquorum Ecclesiæ Doctorum scripta, velut in amplissimum pelagus deducant, ut qui ista non legerit, sitne ea pia vetustatis & monumentorum ejusdem sententia, in quam novi illi Doctores verba eorum allegant, certò scire nequeat, atque hoc pacto in gravi & periculosa dubitatione relinquatur. Quare necessitas nobis imposita fuit, hoc catalogo planum faciendi & oculis quasi omnium spectandum exhibendi, quòd hæc nova falsa doctrina, non minùs sacræ scripturæ fundamento, quam purioris antiquitatis testimonio destituatur, imò utrique ex diametro repugnet, antiquitatis scilicet dictis in alienam sententiam, pugnantem cum ejusdem mente & intentione detortis, perinde atque plana & dilucida verba Testamenti Christi & perspicua testimonia scripturæ ab iisdem data opera, nefaria quadam petulantia depravantur. Qua porrò de causa Liber Concordiæ unumquemque ad scripturam sacram & ad simplicitatem catecheticam deducit, quòd qui illam simplici fidei assensione amplectatur, animæ & conscientiæ suæ quàm optimè consulat, ut quæ super firmâ & immotâ petrâ extructa sit, ut dicitur Matth. 7. 17. Gal. 1. & Ps. 119. (b)*

(a) *Nota contra Pontificium sacrificium propitiatorium Missæ.*
(b) *Matth. 7, 24. c. 16. v. 18. Gal. 1, 4. 11. 4, 12. Ps. 119. v. 59. 69. 65. 104. 105. 160. 165.*

INDEX MATERIARUM.

A.

ABſolutio privata 38. 219. ſqq. 247. 418. 468. 921. eſt ſacramentum pœnitentiæ 220. 230. 269. 642.
Abſolutionis forma Pontificia 202. 203.
Abſolvit & laicus in caſu neceſſ. 443.
Abſtractum 15. 950. 951. 958.
Abuſus dogmatici & rituales 50.
Abuſus non tollit ſed confirmat ſubſtantiam 639.
Accedit verbum ad elementum & fit ſacramentum. 416. 629. 646.
Accidentis & ſubſtantiæ uſus in ſcholis 671. 672. 750. peccatum eſt accidens 751.
Actiones & paſſiones tribuuntur perſonæ, non naturis 882.
Adiaphora 40. 41. 62. ſqq. 275. ſqq 286. 366. 425. 709. ſqq. 901. ſqq. 888. 866. 870.
Adoratio ſacramenti 397. 415. 645. 652. 716.
Aërius 356.
Agnoëtæ 894.
Alloeoſis Cingliana 876. 881. ſqq.
Ambroſius 36. 45. 47. 59. 94. 124. 125. 155. 188. 318. 350. 695. 751.
Amor purus 691.
Anabaptiſtæ 36. 38. 39. 41. 42. 216. 217. 271. 718. ſqq. 809. 939. 942. ſqq.
Anathematiſmi 16. 17.
Angelorum preces pro Eccleſiâ 299. non ſunt invocandi illi 396.
Animarum apparitiones 394. creatio 667. tradux 743.
Anna divitiarum præſes 305.
Antichriſtus eſt Papa & debet ſedere in Eccleſiâ 202. 208. 216. 278. 342. 355. 358. 396. 400. 402. 437. 438. 441. 563.
Antinomi 686. ſqq. 814. ſqq.
Antitrinitarii 34. 722. 945.
Apollonia 490.
Aquæ luſtralis aſperſio 171.

Arbitrium liberum 42. 291. ſqq. 403. ſqq. 672. ſqq. 754. ſqq.
Ariani 34. 705. 722. 939. 945. ſqq.
Ariſtoteles 103. 106. 158.
Articulos fidei ſolus Deus conſtituere poteſt 393. 394.
Athanaſius 876.
Attritio 120. 224. 227. 240. 408.
Audiani 214.
Auguſtana Confeſſio variata 10. ſqq.
Auguſtinus 42. 45. 47. 64. 71. 77. 95. 97. 98. 106. 107. 122. 125. 139. 183. 201. 260. 265. 266. 292. 307. 393. 411. 434. 443. 629. 695. 751. 762. 764. 781. 843.

B.

Baptiſmus 38. 216. 416. 464. ſqq. 626. ſqq. tollit reatum peccati originis, non concupiſcentiam 97. habet vim internam, non ex aſſiſtentiâ ſaltem externâ Spiritus S. 416. num illi æquipolleant vota monaſtica 68. 364. 424. an per immerſionem adminiſtrandus 416. 465. 640. 641. an per ſuperinfuſionem 635.
Baptiſmus verus etiam ab indigniis percipitur 637.
Baptiſmum in caſu neceſſitatis perficit & laicus 443.
Baptiſmus infantum 38. 216. 416. 636. ſqq. 719. 942.
Baptiſmus campanarum 425. 444.
Barbara 306.
Baſilius M. 751. 876.
Beda 434.
Benedictionum formulæ 470. ſqq.
Beneficium datur propter officium 446.
Bernhardus 148. 239. 365. 368. 408.
Biel 103. 148. 238. 300. 303. 311.
Bonaventura 95.
Bona opera nec juſtificant, nec ſalvant 36. 44. ſqq. 126. ſqq. 143. ſqq. 294. ſqq. 682. ſqq. 797. ſqq. 802. ſqq. num ſint meritoria 144. 170. 191. 194. num ſalvent 169. ſunt neceſſaria 36. 47. 143. 806. ſed non ad ſalutem 682. ſqq. 802. ſqq. nec tamen ad ſalutem ſunt pernicioſa 682. ſqq. 803. ſqq. eorum præſentia in juſtific. 679. 682. 797. ſequuntur demum fidem 423. 680. 795.
Bona opera ſine gratiâ 48. 105. 106. 108. 142. 147. ſqq. 292. 804. irregenitorum num bona quoad ſubſtantiam actuum 43. 92. 292.
Bonifacius VIII. 435.

C.

Cælibatus. Vide *Conjug. Clericorum.*
Campegius 253. 392.
Canon Missæ 218. 354. 356.
Canonicæ horæ 79.
Canonicorum collegia. 397.
Cantiones 56. 330. 373.
Capacitas passiva 762.
Carni Christi data majestas 700. sqq. 870. sqq. Ejusdem manducatio duplex 851.
Caroli V. pudicitia 314.
Carolstadius 287.
Castor & Pollux 305.
Casus reservati 79. 80. 227.
Catechismi docendi ratio 476. sqq. 540. sqq.
Catechismus Lutheri Biblia Laicorum 665. Nota.
Catholica Ecclesia quid sit 204.
Certitudinem salutis negant Pontificii 128.
Christophorus 306.
Christus 34. 35. 101. 389. 460. 582. sqq. 700. sqq. 870. sqq. est justitia nostra secundum utramque naturam 677. sqq. 784. sqq. Unicus Mediator 48. liber vitæ 713. 915. non tantum pro originali sed & pro peccatis actualibus satisfecit 35. 58. homo manet in æternum 705. 872. 877.
Chrysippus 192.
Chrysostomus 59. 61. 266. 409. 695. 843. 855.
Ciborum discrimen 41. 62. sqq. 171. 285. 323. 381.
Claves Ecclesiæ 75. 227. 268. 417. sqq. 433.
Cœna sacra 38. 217. sqq. 416. 417. 468. sqq. 644. sqq. 692. sqq. 830. sqq. ad eam non admittuntur, nisi explorati 56.
Cœnobia 397.
Cognatio spiritualis 446.
Communicatio idiomatum 700. sqq. 870. sqq.
Communicatio meriti Christi 797.
Communio bonorum 287. 371. 721.
Communio quotidiana 648.
Communio sui ipsius 392.
Concilium liberum expetunt Protestantes 384. sqq.
Concomitantia naturalis 416. 417. sacramentalis 417.
Concordia Wittebergensis 835. 836.

Concupiſcentia 91. 93. 95. 98. 407. 458. 459. 565. ſqq. 740.
Confeſſio peccatorum privata, auricularis 38. 60. ſqq. 220. ſqq. 227. 246. ſqq. 409. 413. 418. ſqq. 466. ſqq.
Confirmationis ſacramentum rejicitur 270. 444.
Conjugium Clericorum 52. 313. ſqq. 422.
Conſecratio Euchariſtica 694. 854. ſqq. cereorum, palmarum 425.
Conſilia Evangelica 74. 288. 366.
Continentia, caſtitas 372.
Contritio 39. 240. 261. 408. 412.
Converſio 672. ſqq. 754. ſqq. in eâ cooperatur homo per vires Spiritûs S. 776. truncus eſt & non eſt 761.
Cornelius centurio credidit ante baptiſmum 419. 420.
Corporis Chriſti vivi, corporalis, ſacramentalis & ſpiritualis in Cœnâ præſentia 217. 218. 219. 416. 469. 694. ſqq. 832. ſqq. 860. ſqq. Idem ore ſumitur in S. Cœná 695. 597. & tamen nonniſi ſpiritualiter & ſupernaturaliter manducatur 854. 700.
Corporis Chriſti omnipræſentia abſoluta & reſpectiva 860. ſqq. 895. ſqq.
Corpus Chriſti in S. Cœnâ ſumitur etiam ab impiis 416. 637. 647. 696. 699. 850. 851. 859. 869.
Crucis ſignum 470.
Cuſanus 51.
Cyprianus 51. 53. 184. 298. 350. 398. 430. 454. 695.
Cyrillus Alex. 219. 751.

D.

Damaſcenus 876.
Damnatio æterna 42. 291.
Decalogus 457. ſqq. 484. ſqq. dat. Spir. S. 420. requirit opera externa & interna 102.
Demoſthenes 352.
Deſcenſus Chriſti ad inferos 708. 709. 900. 901.
Deſponſationes clandeſtinæ 446.
Deus unus in eſſentiâ & trinus in perſonis 25. ſqq. 33. 34. 89. 388. 460. 485. 579. ſqq. 723. 945. 946. non eſt cauſa peccati 43. 44. 294. 737. 912.
Dextra Dei quid ? 878.
Dies Dominica 81. 211. 510.
Diſpenſare in legibus divinis non licet 70.
Donatiſtæ damnantur 37. 209.

E.

E.

Ecclesia 37. 202. sqq. 423. 588. Ejus caput non est Papa 398. sqq. non est monarchia externa 208. habet jus vocandi, eligendi, ordinandi 433. 443. 444. potest mutare ceremonias 710. 903. eam opprimunt impii 204. Romana 49. 199. 238. 274. 423.
Ecclesiastica potestas 75. sqq. 84. 377. sqq. 380. *441*. sqq.
Ecclesiastici ritus. Vide *adiaphora* & *ritus*.
Effusio idiomatum divinorum in humanam Christi naturam 888. 889. 892.
Electio 712. seqq. *910*. sqq. ejus ratio à priori fides *715*. ejus causa non est aliquid in nobis *717*. *937*.
Eleemosynæ num meritoriæ *170*. sqq.
Encratitæ. *324*. *325*.
Enthusiasmus 420. 675. 755. 770. 780.
Epiphanius 214. 323. 324. 331. 357.
Episcopi & Presbyteri iidem 442. Ordinatio eos postea distinxit 443.
Episcoporum autoritas non rejicitur. 83. 84. 274. 377. 380.
Episcoporum potestas & jurisdictio. Vide *Ecclesiastica potestas*.
Episcopi num possint ceremonias Ecclesiasticas instituere 78. sqq. 274.
Episcopi eligendi ab Ecclesiis 430.
Evangelium in sensu lato est concio pœnitentiæ peccata arguens 114. 228. 231. 687. 688. 814. sqq. in sensu stricto annunciatio gratiæ 415. non abolet politias 41. 287. jubet & præcipit. 189. 287. 819. postulat 41. cogit 175. prohibet 288. num sit lex? 179. 180. 189. 771. non fert tamen leges de statu civili 286. 287.
Eunomiani 34.
Euripides 142.
Eutyches 705.
Excommunicatio 380. 421. 441. 445. 722. 945.
Extrema unctio 270.

F.

Faciendo, quod in se est, num quis mereatur gratiam 102. 226. 404. 407.
Feriæ 41. 44. 67. 82. 211. 509. sqq.
Fides sola justificat 35. 44. sqq. 101. sqq. 679. 787. 797.
Fides non justificat ut opus, sed ut organum 113. 179.

Fides non consistit cum impietate 126. 801. est amissibilis 39. 414. 415. 810.
Fides est pars pœnitentiæ 229. 236. 406.
Fides est opus, cultus, virtus, obedientia erga Evangelium 112. sqq. 135. 153. 179. 180.
Fides formata 126.
Fides num sit electionis ratio à priori 715. 717. 937.
De fide olim nil docuere Pontificii 44. 61. 111. 128. 225. 408.
Flaciani 666. sqq. 735. sqq.
Fomes peccati 92.
Franciscus 148. 331. 365.
Fraternitates 44. 395.

G.

Gelasius 51. 843.
Georgius equitum præses 305.
Gerson 64. 74. 281. 363. 369. 381.
Gratia universalis 714. sqq. 918. particularis fundamentum fidei evertit 921.
Gregorius Nyssenus 876.
Gregorius M. 59. 76. 264. 266. 432. 330.

H.

Hieronymus 51. 139. 164. 204. 298. 310. 400. 411. 422. 430. 442. 642.
Hilarius 434. 876.
Hilten 359.
Hominis status quadruplex 672. 754.
Horatius 156.
Hugo de S. Victore 96.
Hyperbole 169.

I.

Idiomatum communicatio 701. sqq. 880. sqq.
Idololatria Pontificia 358. 390. 393. 395. 396. 409. 437. 438. 441. 490. 492. 493. 654. 664. 724. 730. 858. 504. 905. 941.
Jejunia 44. 63. 67. 79. 257. 258. 285.
Imago divina 93. 94. 742.
Imaginum cultus 305.
Immersio in baptismo. Vide *Baptismus.*
Impanatio 645.
Impiorum Sacramenta vera 37. 209.

Impii

Impii doctores deserendi 215. 216.
Imputatio justitiæ Christi 179. 226. 679. 788.
Increduli in exilium agendi 452.
In, cum, sub 834.
Indigni etiam sumunt verum Corpus Christi. Vide *Corpus Christi.*
Indulgentiæ 227. 256, 395. 439.
Induratio 935.
Interim 733.
Invocatio sanctorum 48. 298. sqq. 396. 439.
Jovinianus 328.
Jubilæus annus 410.
Judas accepit S. Cœnam 850.
Judicium extremum 42. 291.
Jurisdictio Episcoporum. Vide *Ecclesiastica potestas.*
Justificatio 35. 101. sqq. 389. 390. 423. 677. sqq. 784. sqq. sumitur in sensu forensi 160. 179. de eâ doctrina Jacobi 158. sqq. in sensu latiore dicit & regenerationem 117. 127. & renovationem 137. 423. 679. 788.
Justinus M. 843.
Justitia nostra est Christus secundum utramque naturam 677. sqq. 784. sqq.
Justitia originalis 93.
Justitia rationis 105. 106. 292. sqq.

L.

Laicus in casu necessitatis potest baptizare & absolvere 443.
Laicis utraque species danda. Vide *species utraque.*
Legendæ 307.
Leo I. 695. 843.
Leo X. 200. 238.
Lex 686. sqq. 813. sqq. Illius impletio num justificet? 128. sqq. ejusdem usus 404. 405. 823. sqq.
Liber vitæ Christus. Vide *Christus.*
Liberum arbitrium. Vide *Arbitrium.*
Lingua vulgaris in cultu publico 53. 54. 330.
Liturgia Græca 218.
Lombardus 94. 251. 252. 257.
Lutherus 97. 220. 224. 362. 676. 701. 709. 727. 728. 730. 744. 749. 750. 751. 753. 761. 767. 768. 769. 783. 785. 791. 792. 796. 805. 809. 819. 820. 837. sqq. 843. 856. 858.

858. 860. 864. 870. 871. 875. 876. 878. 882. 895. sqq. 908. 920.
Lyranus 207.

M.

Manichæi 34. 740. 779.
Marcion 705.
Maria θεοτόκος 877. pura & sancta 388.
Matrimonium num sacramentum? 271. 272.
Matrimoniales causæ 445. sqq.
Merces 192.
Merita operum. Vide *bona opera.*
Meritum congrui & condigni 104. 182. 184. 293.
Merita sanctorum 395. pro aliis 412.
Ministerium Ecclesiasticum 35. 36. 40. irregenitorum efficax 37. 209. 215.
Missa 55. 67. 211. 256. 329. sqq. 390. sqq. 697. 866. apud nos retinetur 55. sqq. 329. abrogata est 391.
Missæ in honorem sanctorum 396. 397.
Missæ pro mortuis 373. 411.
Missæ privatæ 56. sqq. 330. sqq.
Miracula falsa 307.
Mixtio utriusque naturæ in Christo 875.
Monachatus 44. 46. 63. 67. sqq. 173. 330. 366. sqq. 370. sqq.

N.

Natura humana 666. 671. 749. 753. sqq.
Natura Christi humana circumscripta 702. Creatura 721. 872.
Nazaræi 374.
Nestorius 705. 874.
Nicæni canones 59. 430.
Norma Script. S. 663. 728. libri symbolici 13. 663. 727.
Novatiani 39.
Novitas vitæ salvat 169.

O.

Obedientia erga Evangelium est fides 179.
Oblatio pro mortuis 357. sqq.
Oeconomica tabula 472. sqq.
Omnipræsentia Corporis Christi 704. 706. 707 861. sqq.
Opera bona. Vide *bona opera.*
Opera irregenitorum peccata 108. 804.

Opus

Opus operatum 40. 58. 259. 332. 347.
Opera supererogationis 74. 226. 259. 366.
Ore sumitur Corpus Christi 852. 853.
Ordo num sacramentum? 270. 271.
Ordinatio spectat ad Ecclesiam 443.
Ordinatio ab hæreticis facta 421. sqq.
Origines 287. 434.

P.

Pactum gratiæ de bonis operibus extra gratiam factis gratiam merentibus 226.
Pædobaptismus. Vide *baptismus infantum.*
Panis est Corpus Christi 842.
Panormitanus 222.
Papa est Antichristus. Vide *Antichristus.*
Papatus 398. sqq. 427. sqq.
Pascha 67. 213. 214.
Peccatum originis 34. 90. sqq. 403. 666. sqq. 735. sqq.
Peccati causa 43. 44. 294.
Peccata peccatorum pœnæ 99. 100. 935.
Peccatum etiam involuntarium esse potest 99.
Peccati inhærentia tollitur morte 591. 668. 830.
Peccatorum enumeratio non est necessaria. Vide *Confessio.*
Pelagiani 34. 43. 292. 674. sqq. 740. 779.
Peregrinationes 44. 259. 394. 395.
Perfectio Evangelica 41. 73. 288. 366. sqq. perfectio legis in nos non cadit 39. 136. 183. sqq. 154. 177. 258.
Petrus 432. sqq.
Pius II. 52.
Platina 53.
Pœnæ sunt calamitates piorum 166. 235. 263. remanent remissâ culpâ 166. 170. 234. 235. 250. 251. 261. sqq.
Pœnæ à Deo nobis impositæ mitigantur precibus & bonis operibus 166.
Pœnitentia 39. 233. sqq. 405. sqq. duæ vel tres ejus partes 228. 407.
Politia Ecclesiastica 274. 377. sqq. 380.
Pontificii Scholastici olim pueriles 188. sævi & crudeles 155. 309. histriones 307. sophistæ 225. 228. 253. asini 252. 600. blasphemi 295. 364. rudentes, ululantes, à malo genio

genio docti 600. profani 186. nebulones, furiosi, impudentes 364. 391. dialecticam haud nôrant 252. 297.
Prædestinatio 712. sqq. 910. sqq.
Prædicationes inusitatæ 843. 846.
Præsentiæ realis fundamentum 13. 14. 694. 695. 860. sqq.
Preces sanctorum pro nobis 299.
Preces Ecclesiæ pro mortuis 358.
Presbyteri iidem ac Episcopi 441. sqq.
Processio sacramenti 52. 653. 866.
Purgatorium 227. 251. 255. 265. 267. 393. 401.

Q.

Quia. Per *quia* non per *quatenus* subscribendum est libris symbolicis 728.

R.

Rationis nulla justitia est 165. 173. 102. sqq.
Rechabitæ 375.
Reformatorum Ecclesiæ non damnantur 16. 17.
Reformati num veram S. Cœnam habeant 841.
Regeneratio 115. sqq. 679. 788. est imperfecta 690. 777. fit per baptismum & Sp. S. 34. 465.
Reliquæ 395.
Renati voluntas non est otiosa in conversione 676.
Resistentia. Facultas non resistendi gratiæ est à Sp. S. 781.
Ritus ecclesiastici. Vide *adiaphora*.

S.

Sabbatum 78. 82. sqq. 509.
Sacerdotes Protestantium 155. 274. & alibi passim.
Sacrorum jus penes Principes Protestantes 309. tanquam præcipua Ecclesiæ membra 440.
Sacramenta 40. 269. ubi & de numero Sacramentorum. Non conferunt gratiam ex opere operato 40. 115. 227. 272. seqq.
Sacramentum Eucharistiæ venerabile. *Vide adoratio Sacramenti.*
Sacramentarii 693.
Sacrificia V. T. typica fuere 334. sqq. 341. eorum ratio, species &c. 333. sqq.
Sacrificium Missæ 226. 333. sqq. 697. non justificat ex opere operato 346. sqq.
Samosateni 34.
Sanctorum cultus & invocatio 48. sqq. 298. 396. 397.

Sancti

Sancti non audiunt singulorum preces 300.
Sancti Dominicus, Franciscus. 148. 365.
Sancti infantes ante baptismum 719.
Satisfactiones 227. 246. sqq. 262. sqq. 409. sqq. 413. num fieri possent ab his, qui sunt in peccato mortali 259.
Scotus 238. 259. 260. 416.
Scholastici 125. 779.
Schwenkfeldiani 721. 939. 944. 945.
Scripturæ S. puritas 728. sufficientia 733. contemtus 455.
Scriptura S. unica est norma fidei 663.
Sol currit 825.
Sola 117. 794.
Species utraque. 51. sqq. 309. 416. 866.
Spiritualiter 864.
Spiritus S. in formâ columbæ 630.
Stoici 779.
Synergistæ 672. sqq. 754. sqq. 779.

T.

Testamenti verba propriè accipienda 694. 697.
Theodoretus 876.
Thomas 280. 346. 364. 416.
Traditiones 41. 63. 78. sqq. 275. sqq. 424. 425.
Tradux 667. 743.
Transsubstantiatio 218. 417. 647. 697. 732. 865.
Trinitas 33 34. 89. 388.
Tripartita 60. 67.
Tubingensium sententia de statu exin. Christi 890.
Typica peccata, historiæ, sacrificia 200. 335. 341.

V.

Valentiniani 34.
Verba institutionis S. Cœnæ propriè sumenda 866. 867. 831. seqq.
Vestitus Monach. 63. 171. 212. 381.
Viglefus, Wiglefitæ 209. 291. 37.
Vigilantius 298.
Vindicta publica & privata 287. 288.
Virginitas, cælibatus 318. sqq. præstantior conjugio 322.
Visitatio Ecclesiastica 450. sqq.
Vita æterna 42. 291. Ejus inchoatio fides 190. est merces 193.
Vocatio ministrorum Ecclesiæ necessaria 40.

Vocan-

Vocandi jus habet Ecclesia 433. 443.
Voluntas hominis in conversione 676. 782. 783.
Vota monastica 41. 67. sqq. 359. sqq. 424. 439.
Vulgarius 218.
Ubiquitas carnis Christi 860. sqq. 895. sqq. Vide tamen & 872. 873.
Unctio extrema 270.
Unio mystica 681. 802. 893.
Unio sacramentalis 694. 695. 834.
Usus facit sacramentum 854. 858.

FINIS.

NOTA.

Quum paginæ edit. Rechenb. inde à pag. 303. ad latus positæ & in notis citatæ fuerint, heic paginas editionis nostræ majori Lectorum commodo in conspectum sistere, & quasdam addere eodem fine voluimus.

p. 13. nota n. l. 1. l. p. 844. sqq.
p. 14. in notis l. 2. l. p. 860.
p. 35. in nota l. 2. 3. adde paginas 111. 129. 130. 131.
p. 36. nota t. l. p. 927.
p. 37. in notis nota z. adde p. 199. 203. & nota e. p. 209. nota h. p. 209.
p. 41. nota r. adde p. 65. 67. 210. 211. 283. 380. sqq. nota s. p. 286. 287.
p. 43. nota a. adde p. 804.
p. 55. nota a. adde p. 314. 326. 329.
p. 69. nota d. adde p. 364. 424.
p. 108. nota m. adde p. 102. 129. sqq.
p. 111. nota s. pone p. 35. nota t. pone p. 196.
p. 114. nota c. adde p. 228. 687. 814. sqq.
p. 115. sub finem notæ d. adde p. 229.
p. 117. nota h. pone p. 679. 788. 789.
p. 140. nota z. adde p. 177.
p. 144. nota n. adde p. 170. 191. 194.
p. 147. l. ult. adde p. 335. 344.
p. 155. l. ult. adde p. 201. 274. 309. 314. 326. 401.

p. 166.

166. nota e. adde p. 170. 234. 235.
170. nota i. adde p. 166. 234. 235.
209. nota q. adde p. 215. 216. 381. 382. 437. 438. nota s. adde p. 291. 945.
216. nota b. adde l. 2. p. 209. & l. 3. adde p. 318. 382. 437. 438.
228. nota s. adde p. 114. 687. 688. 814. sqq.
230. nota e. adde p. 269.
269. nota r. adde: Vide & supra p. 230.
365. nota p. adde: Vide tamen supra p. 108. & dele notam q.
380. nota z. lege 722.
422. nota e. lege 400.
423. nota e. l. 1. lege 278. & l. 3. 437. nota h. sub finem pone p. 681. 682.
432. nota m. pone p. 800. 422.
433. nota z. pone 443.
442. nota g. pone 400.
443. nota k. pone 433.
449. nota d. pone 835. 836.
466. nota g. lege: Vide mox sequentia.
629. nota e. sub finem lege p. 646.
641. nota a. pone p. 633.
646. nota a. pone p. 629.
647. nota b. l. 1. lege p. 838.
651. nota a. pone p. 647.
652. nota d. pone p. 647. 651.
667. nota f. sub finem pone 743.
679. nota p. pone p. 117. 118. 127. 137. 160. 174. 236.
681. nota s. pone 802. 893.
682. nota t. lege p. 423. nota u. lege p. 680.
687. nota m. lege p. 229. 814. sqq.
690. nota x. pone sub finem p. 777.
697. nota q. pone p. 848. sqq.
722. nota f. lege p. 380. 421. 441. 445.
735. nota b. pone 666. sqq.
741. nota f. pone p. 668.
743. nota i. pone p. 667.
745. *l.* ult. pone paginas 460. 580.
761. nota d. pone p. 763. 774. 775.
768. nota t. & u. pone p. 461. 462.

p. 774. nota h. lege p. 761.
p. 777. nota u. pone p. 690.
p. 782. nota f. lege: supra p. 676.
p. 784. nota a. lege p. 677.
p. 814. nota b. pone 114. 228. 687.
p. 834. nota h. pone p. 38. & nota i. p. 468.
p. 837. nota o. lege p. 416. & notis sequentibus p. 645. sqq.
p. 838. nota s. lege p. 647.
p. 843. nota e. lege p. 843.
p. 846. nota k. lege p. 843.
p. 849. nota q. lege p. 218.
p. 854. nota b. pone p. 858. 866.
p. 858. nota i. pone p. 854. 866.
p. 861. nota o. sub finem pone p. 835.
p. 862. nota q. pone p. 878. sub finem.
p. 893. nota g. pone p. 681. 802.
p. 906. nota p. pone p. 425.
p. 907. nota a. lege p. 421. nota b. p. 402. nota c. p. 430.
p. 908. nota d. pone p. 438.
p. 921. nota a. lege p. 230.
p. 937. nota l. pone p. 717.
p. 945. nota a. lege p. 722.

ERRATA.

p. 39. in notis, lineis antepenultima & penultima pro *jubent* nos inereri lege *docent*.
p. 43. l. 13. lege *colere*.
p. 54. l. 6. lege *mundo* pro *modo*. l. 30. lege *eventualiter*.
p. 102. §. 3. post *sumunt* dele & post *legem* pone comma
p. 108. l. 27. lege *Decalogus* ead. pag. nota n. lege Rom. XIV. (23.
p. 189. l. ult. lege *Joh.*
p. 279. l. 10. πολιτείαν.
p. 357. l. 19. lege *Aërii*.
p. 382. lege in Græco ἀμνάμονες.
p. 383. l. ultima. lege Generano.
p. 399. in notis l. 1. pro. Act. lege *Apoc.*
p. 405. linea ult. lege *Joh.* pro *Job.*
p. 658. sqq. Inscriptiones corrigendæ sunt.
p. 715. in ult. pro & pone *est*.
p. 730. l. 4. lege *idolomaniis*.

APPEN-

APPENDIX
AD
LIBROS SYMBOLICOS ECCLESIÆ EVANGELICÆ.

I. XVII. articuli Torgenſes Lutheri.
II. Confutatio Auguſtanæ Confeſſ. facta à Theologis Romano-Catholicis in Comitiis Auguſtanis A. 1530.
III. Prima Apologiæ Aug. Conf. delineatio in iisdem Comitiis à Melanchthone facta.
IV. Auguſtana Confeſſio ab eodem A. 1540. variata.
V. Libellus de Copulatione Conjugum.
VI. Alius de baptizandis infantibus.
VII. Admonitio ad Confeſſionem.

CONFESSIO DOCTRINÆ ET FIDEI CHRISTIANÆ, PER D. MARTINUM LUTHERUM SEPTENDECIM ARTICULIS TORGÆ COMPREHENSA. A. MDXXX.

I.

QUod conſtanter & magno conſenſu apud nos doceatur, unicum ſolum eſſe verum Deum, creatorem cœli & terræ: ita ut in hac una vera divina eſſentia tres ſint diſtinctæ perſonæ, videlicet Deus Pater, Deus Filius & Deus Spiritus ſanctus, &, quod Filius à Patre natus ab æterno, ſit verè & natura Deus cum Patre, &, quod Spiritus Sanctus à Patre & Filio procedens, ab æterno ſit verè & natura Deus cum Patre & Filio: ſicut hæc omnia per Scripturam clariſſimè & firmiſſimè demonſtrari poſſunt. Joh. 1. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat illud Verbum. Omnia per ipſum facta ſunt. Matt. 28. Euntes docere omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus S. & plura ſimilia dicta in Evang. Joh.

II.

Quòd ſolus Filius DEI verus homo factus ſit, conceptus de Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine, perfectus homo, corpore atque anima conſtans: & non Pater vel Spiritus ſanctus homo factus ſit, ut hæretici Patripaſſiani finxerunt. Et quod Filius non tantùm corpus abſque anima aſſumſerit, ut Apollinarius errauit: Nam Chriſtus ipſe in Evangelio ſæpe meminit animæ ſuæ, cum inquit, Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem. Quod autem DEUS Filius, homo factus ſit, Joan. 1. clarè his verbis ſcriptum eſt: Verbum caro factum eſt, & Galat. 4. Ubi venit plenitudo temporis, miſit DEUS filium ſuum, natum ex muliere.

III.

Quòd Filius DEI, verus DEUS & homo, Jesus Christus sit una indissolubilis persona, pro nobis hominibus passus, crucifixus, mortuus, sepultus, tertia die ex morte resurrexerit, ascenderit in cœlum, & sedeat ad dexteram DEI, Dominus omnium Creaturarum: ita ut nemo credere vel docere possit aut debeat, quòd Jesus CHRISTUS tanquam homo, aut humana ejus natura tantùm pro nobis passa sit, sed cùm DEUS & homo non duæ sed una inseparabilis persona sit, credendum est, quòd DEUS & homo, vel DEI filius verè pro nobis passus sit, ut Paulus Roman. 4. inquit, DEUS proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. 1. Cor. 2. Si cognovissent dominum gloriæ, non crucifixissent, & similia dicta plura.

IV.

Quòd peccatum Originis verè peccatum sit, & non solùm imbecillitas vel defectus, sed tale peccatum, quod omnes homines ab Adam propagatos condemnat, & à DEO in perpertuum separat, nisi CHRISTUS pro nobis intercedens hoc peccatum cum cæteris inde profluentibus in se derivatum passione sua expiasset, & penitus sublatum in seipso delevisset, ut Psal. 51. & Rom. 5. de hoc peccato clarè scribitur.

V.

Cùm igitur omnes homines peccatores sint, peccato, morti ac Diabolo obnoxii: impossibile est hominem suis viribus aut bonis operibus se inde liberare, & coram DEO justificari: Imò ne quidem se præparare aut applicare potest, sed quò plura suscipit, ut se inde liberet, eò pejùs sibi consulit.

Unicum verò medium est consequendæ Justitiæ ac liberationis à peccato & morte, sine omni merito ac opere nostro, CREDERE in Filium DEI pro nobis passum, &c. Hæc fides est nostra Justitia. Nam DEUS justos, sanctos & innocentes reputat atque censet, & remissione peccatorum, ac vita æterna donat omnes illos, qui hanc FIDEM in FILIUM ipsius habent, quod propter Filium in gratiam recipiantur ac filii DEI fiant, sicut hæc omnia S. Paulus & Johannes in suis scriptis opulentè docent. Roman. 10. Corde creditur ad Justiciam. Johan. 3. Ut omnis, qui credit iu Filium, non pereat, sed habeat vitam æternam.

VI.

Quòd hæc fides non sit humanum opus, nec propriis viri-

viribus eam consequi quispiam possit. Sed DEI opus, & donum est, quod Spiritus Sanctus per Christum donatus, in nobis operatur. Et hæc Fides. cùm non inanis & falsa persuasio cordis sit, ut hypocritæ habent: sed efficax ac viva res: multos fructus & opera bona profert erga Deum laudando, gratias agendo, invocando, docendo, prædicando: proximum diligendo, juvando consilio, opera, Eleëmosynis, mutuationibus: & adversa patienter tolerando usque ad mortem &c.

VII.

Ut hanc fidem consequamur, institutum est à DEO ministerium docendi Evangelii. Nam per Evangelium DEUS hanc fidem, ejusque efficaciam, fructus, & commoda nobis annunciari sinit: Et per Evangelion, tanquam per medium seu instrumentum efficit fidem suo Spiritu Sancto, ubi & quando ipsi visum est. Alioquin nullum aliud est medium, modus ac via fidem consequendi: Nam cogitationes omnes extra vel ante verbum prædicatum, quantumvis sanctæ ac bonæ videantur, mera mendacia & errores sunt.

VIII.

Huic prædicationi verbi adiunxit DEUS externa signa, quæ Sacramenta nominantur, ut Baptismus & Eucharistia, per quæ etiam unà cum verbo DEUS fidem & Spiritum suum exhibet & impertit, & confirmat omnes ad se confugientes.

IX.

Quòd Baptismus primum signum sive Sacramentum in duabus rebus consistat, nempe Aqua & verbo DEI, seu ut aqua baptizentur homines, & verbum DEI unà pronuncietur. Nec tum est vulgaris aqua in baptismo (sicut Baptismi blasphematores jam docent) sed cùm verbum DEI aquæ adiunctum sit, & baptismus in verbo DEI fundetur, sancta, vivifica & efficax ablutio est, ac, ut Paul. ad Tit. 3. & Eph. 5. scribit, Lauacrum regenerationis ac renovationis Spiritus sancti. Et quod Baptismus etiam infantibus porrigi & communicari debeat.

Verbum Dei autem, quo fundatur Baptismus, Matt. 28. extat. Euntes baptizate in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Item: Marc. 16. Quisquis crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit.

X.

Quòd in Eucharistia seu Sacramento altaris verè præsens sit in pane ac vino verum corpus & sanguis Christi, secun-

cundum verba, Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus. Nec tantùm ſit panis & vinum, ut nunc adverſarii quidam contendunt. Flagitant etiam hæc verba & conferunt fidem, & exſuſcitant eam in omnibus, qui hoc Sacramentum ſeriò petunt, nec contra illud agunt, ſicut & Baptiſmus cùm petitur, fidem adfert & largitur.

XI.

Quòd Confeſſio privata non ſit legibus extorquenda, ſicut nec Baptiſmus, Cœna & Evangelion vi extorqueri debent, ſed ſit libera, ita tamen ut ſciamus, quàm ſit ſalutaris & neceſſaria afflictis conſcientiis propter Abſolutionem, h. e. Verbum & judicium DEI, quod in ea pronunciatur, quo Conſcientia à peccatis liberatur, & pacata ac tranquilla efficitur. Quòd etiam non neceſſarium ſit, omnia peccata enumerare, ſed illa tantùm indicari paſſunt, quibus Cor maximè angitur & mordetur.

XII.

Quòd una ſancta Catholica Eccleſia in terris ſit & maneat, uſque ad finem mundi, ſicut CHRISTUS inquit Matt. 28. Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem mundi. Eſt autem hæc Eccleſia nihil aliud quàm credentes in Chriſtum, qui prædictos articulos vera fide ſeruant & profitentur, & propterea in mundo perſecutionem & martyrium patiuntur. Nam ubi Evangelion purè docetur & Sacramenta legitimè adminiſtrantur, ibi certè eſt vera Eccleſia. Et nequaquam certis legibus & externa pompa, certo loco ac tempori, perſonis vel geſtibus alligata eſt.

XIII.

Quòd Dominus Jeſus Chriſtus, in noviſſimo die venturus ſit ad judicandum vivos atque mortuos, ut credentes ab omni malo liberatos vita æterna donet: Incredulos verò atque impios pœnis afficiat, & cum Diabolis in inferno æternis cruciatibus puniat.

XIV.

Quòd interea, donec Dominus ad judicium veniat, & omnem poteſtatem ac dominationem abroget: magiſtratus politicus honore affici, & obedientia ipſi præſtari debeat, velut ſtatus à DEO ipſo ordinatus ad defendendos bonos & coërcendos malos. Quòd in tali ſtatu, Chriſtianus legitimè vocatus, abſque periculo & jactura fidei ac ſalutis animæ, benè vivere & ſervire poſſit.

XV.

Ex his omnibus ſequitur, doctrinam, qua ſacerdotibus & Eccleſiaſticis conjugium & uſus carnium ac ciborum prohibetur, & totam vitam ac vota monaſtica (cùm per ea DEI gratia ac ſalus animæ quæratur, nec libera permittatur) impiam & Diabolicam doctrinam eſſe, ut Paul. 1. Timoth. 4. eam nominat, cùm ſolus Chriſtus unica via ſit ad gratiam & animarum ſalutem.

XVI.

Quòd præ omnibus cæteris abominationibus, miſſa, quæ hactenus ſacrificium & bonum opus judicata fuit, quo alteri gratia DEI & ſalus impetretur, abroganda ſit: Et loco illius, divina ordinatio diſtribuendi Sacramentum corporis & ſanguinis Chriſti, ſub utraque ſpecie, cuilibet ad propriæ fidei ſuæ confirmationem & propriam conſolationem cuique neceſſariam, celebretur.

XVII.

Quòd ceremoniæ Eccleſiaſticæ pugnantes cum verbo DEI abolendæ ſint: cæteræ autem liberè permittantur, ut iis vel utamur vel non utamur ſecundum normam dilectionis, ne leviter abſque gravi cauſa ſcandalum aliis præbeatur & communis pax ſine neceſſitate turbetur.

CONFUTATIO ARTICULORUM CONFESSIONIS PONTIFICIA, AUGUSTÆ IN PRÆSENTIA CÆSAREÆ MAJESTATIS, CAROLI V. ELECTORUM, PRINCIPUM, ET ALIORUM STATUUM IMPERII ROMANI IN PUBLICO CONCILIO IMPERIALI PRODUCTA ET LECTA.

SAcra Cæſarea Majeſtas, Dominus noſter clementiſſimus, cùm ſuperioribus diebus quandam fidei confeſſionem, per Electorem Ducem Saxoniæ & nonnullos Principes & duas civitates, cum nominibus eorum ſubſcriptis exhibitam, accepiſſet: pro eo affectu, quo Dei Opt. Max. gloriam, animarum ſalutem, Chriſtianam concordiam, & publicam totius Germaniæ quietem, honorem,

unionem atque ſalutem magnopere exoptat, non modo eam confeſſionem legit ipſa, ac, quantum opus fuit, perſpexit diligenter, ſed, quo firmiùs maturiuſque (ut in re tanti momenti decet) procederet, ac negotium tam arduum accuratè tractaret, nonnullis eruditis, maturis, probatis ac honeſtis viris, diverſarum nationum, eandem confeſſionem videndam examinandamque dedit, eiſque ſerio mandavit & iniunxit, ut, quæ rectè ac catholicè dicta in ea confeſſione invenirent, laudarent, ac comprobarent: contra vero à Catholica Eccleſia diſſidentia annotarent, ac deinde ſacræ illius Majeſtati una cum eorum reſponſione offerrent, ſuaſque ipſi de ea re ſententias exponerent. Quod quidem ritè & ordine factum eſt. Nam & prædictam illam confeſſionem eruditi illi viri omni cura ac diligentia perſpexerunt, & quid de unaquaque re ſentiant, ſcriptis mandaverunt, atque ita reſponſionem eam Cæſ. M. exhibuerunt. Quam ſanè reſponſionem S. Cæſ. M. ut decet Chriſtianum Imperatorem, accuratiſſimè perlegit, ac cæteris Romani Imperii Electoribus, Principibus, & Statibus legendam dedit & examinandam: Quam & ipſi, tanquam orthodoxam, & cum Evangelio & ſacris literis per omnia conſentientem, comprobaverunt. Qua de cauſa C. M. habito deſuper conſilio, prædictis Electori, Principibus & civitatibus, ut in ea orthodoxa noſtra ſancta fide ac religione, omne diſſidium tollatur, inpræſentiarum recitare juſſit, hoc modo.

Ad ea, quæ per Electorem Saxoniæ & aliquot Principes ac civitates S. Rom. Imperii in negotio & cauſis Chriſtianæ & orthodoxæ fidei S. Cæſ. M. exhibita fuerunt, hoc Chriſtianum reſponſum reddi poteſt.

I.

Inprimis, cùm articulo primo confiteantur unitatem eſſentiæ divinæ in tribus perſonis, juxta Niceni Concilii Decretum, eorum Confeſſio acceptanda eſt, eo quòd per omnia, ad normam fidei, & cum Romana concordat Eccleſia. Nam Nicenum Concilium ſub Imperatore Conſtantino Magno celebratum, ſemper ſacroſanctum eſt habitum: In quo trecenti, decem & octo Epiſcopi, ſanctimonia vitæ, martyrio & eruditione conſpicui ac venerabiles, diſcuſſis & diligenter examinatis ſacris literis, hunc articulum, quem hîc confitentur de unitate eſſentiæ & perſonarum trinitate, definierunt. Sic quoque acceptandum eſt, quod damnant omnes hæreſes contra hunc articulum exortas: Manichæos, Arianos,

nos, Eunomianos, Valentinianos, Samoſatenos. Nam & hos olim damnavit ſancta & catholica Eccleſia.

II.

In ſecundo verò articulo confeſſionis comprobatur quidem, quod cum Eccleſia Catholica fatentur vitium originis verè eſſe peccatum, damnans & afferens æternam mortem his, qui non renaſcuntur per baptiſmum & Spiritum ſanctum. Nam rectè in hoc damnant Pelagianos novos ac veteres, jampridem ab Eccleſia damnatos.

At declaratio Articuli, quòd peccatum originis ſit, quòd naſcantur homines ſine metu Dei, ſine fiducia erga Deum, eſt omnino rejicienda: cùm ſit cuilibet Chriſtiano manifeſtum, eſſe ſine metu Dei, ſine fiducia erga Deum, potiùs eſſe culpam actualem adulti, quàm noxam infantis recens nati, qui uſu rationis adhuc non pollet, velut DOMINUS ad Moiſen ait: Tui parvuli, qui hodie boni & mali ignorant diſtantiam, Deut. 1.

Sed & ea rejicitur declaratio, qua vitium originis concupiſcentiam dicunt; ſi ita concupiſcentiam volunt eſſe peccatum, quod etiam poſt baptiſmum remaneat peccatum in puero. Jampridem enim damnati ſunt à ſede Apoſtolica duo articuli Martini Lutheri, ſecundus & tertius de peccato remanente in puero poſt baptiſmum, & de fomite remorante animam ab ingreſſu cœli. Quòd ſi juxta D. Auguſtini ſententiam vitium originis dicerent concupiſcentiam, quæ in baptiſmo peccatum eſſe deſinat, acceptandum eſſet: Quandoquidem & juxta B. Pauli ſententiam omnes filii iræ naſcimur. Epheſ. 2. Et in Adam omnes peccamus. Rom. 5.

III.

In tertio articulo nihil eſt quod offendat, cùm tota confeſſio, cum Symbolo Apoſtolorum, & cum recta fidei regula conveniat, Filium Dei ſcilicet eſſe incarnatum, humanam naturam aſſumſiſſe in unitatem perſonæ, natum ex Maria virgine, verè paſſum, crucifixum, mortuum, deſcendiſſe ad inferos, reſurrexiſſe tertio die & aſcendiſſe ad cœlos, ſedereque ad dexteram Patris, &c.

IV.

Quòd in IV. articulo Pelagiani damnantur, qui arbitrati ſunt hominem propriis viribus, ſecluſa gratia Dei, poſſe mereri vitam æternam: tanquam catholicum & antiquis conciliis conſentaneum acceptatur. Nam ſacræ literæ hoc expreſſè teſtantur. Joannes Baptiſta inquit, non poteſt ho-

mo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum à cœlo. Joan. 3. Quia omne datum optimum & donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Jacobi 1. Omnis itaque sufficientia nostra ex Deo est. 2. Cor. 3. Et Christus inquit, Nemo venit ad me, nisi Pater, qui me misit, traxerit eum. Joan. 6. Et Paulus, qnid habes quod non accepisti? 1. Cor. 4.

Nam si quis intenderet improbare merita hominum, quæ per assistentiam gratiæ divinæ fiunt, plus consentiret Manichæis, quàm Ecclesiæ sanctæ Catholicæ. Omnino enim sacris literis adversatur, negare meritoria esse opera nostra. Etenim Paulus inquit, Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. De reliquo mihi proposita est corona justiciæ, quam reddet mihi DOMINUS in illa die justus judex. 2. Timot. 4. cap. Et Corinthiis scripsit, oportet nos manifestari ante tribunal Christi, & unusquisque referet corporis propria, prout gessit, sive bonum sive malum. 2. Corinth. 5. Ubi enim est merces, ibi est meritum. DOMINUS dixit Abrahæ, Noli timere: ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Genes. 15. Et Jesaias inquit, Ecce merces ejus cum eo, & opus illius cum illo, Jes. 30. & item Jesajæ 58. Frange esurienti panem tuum, & anteibit faciem tuam justicia tua, & gloria DOMINI colliget te. Sic ait DOMINUS ad Cain, Nónne, si bene egeris, recipies? Gen. 4. Sic parabola Evangelica declarat nos in vineam conductos DOMINI, qui & convenit nobiscum pro diurno denario, qui & dixit. Voca operarios, & redde eis mercedem. Matt. 20. Sic Paulus arcanorum Dei conscius inquit, Unusquisque propriam mercedem accipiet, secundum laborem suum, 1. Cor. 3.

Attamen omnes Catholici fatentur opera nostra ex se nullius esse meriti, sed gratia Dei facit illa digna esse vita æterna. Sic S. Joan. inquit, ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Apoc. 3. Et S. Paulus Coloss. 1. Cum gaudio gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in luce.

V.

In articulo V. Quòd Spiritus Sanctus per verba & Sacramenta detur, tanquam per instrumenta, comprobatur. Sic enim scriptum habetur Actor. 10. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus Sanctus super omnes qui audiebant verbum. Et Joan. 1. Hic est, qui baptizat in spiritu Sancto.

Quòd autem fidei mentionem hîc faciunt, eatenus admitti-

mittitur, quatenus de fide non sola (ut aliqui malè docent) sed quæ per dilectionem operatur (ut Apostolus rectè docet ad Galatas) intelligatur. In Baptismo enim non sola fides, sed & spes, caritasque simul infunduntur, ut declarat Alexander Papa c. Majores, de baptismo & ejus effectu: Quòd & longè antè docuit Johannes Baptista de Christo loquens, Lucæ 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & igne.

VI.

Quòd autem articulo VI. confitentur, fidem debere parere bonos fructus, ratum gratumque habetur: Quoniam fides sine operibus mortua est, Jacob. 2. Et tota scriptura invitat nos ad opera. Nam Sapiens inquit: Quodcunque manus tua potest facere, instanter operare. Eccles. 9. Et Deus respexit ad Abel & munera ejus. Genes. 4. Vidit quòd Abraham præcepturus esset filiis suis & domui suæ post se, ut custodiant viam DOMINI, & faciant judicium & justitiam. Genes. 18. Et per memetipsum juravi, ait DOMINUS: Quia fecisti hanc rem, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum. Genes. 22. Ita respexit in jejunium Ninivitarum, Jonæ 3. in fletus & lacrymas Ezechiæ Regis. 4. Reg. 20. Quare omnes fideles sequi debent consilium S. Pauli, dicentis: Ergo, dum habemus tempus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei. Gal. 6. Ait enim Christus: Venit nox, quando nemo operari poterit. Jo. 9. Quoniam opera illorum sequuntur illos. Apoc. 14.

Quòd verò in eodem articulo justificatio soli fidei tribuitur, ex diametro pugnat cum Evangelica veritate, opera non excludente, quia gloria & honor & pax omni operanti bonum, Rom. 2. Quid quod David, Psal. 61. Christus Matth. 15. & Paulus Rom. 2. testantur, quòd DOMINUS redditurus sit unicuique secundum opera ejus. Præterea inquit Christus: Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei. Matth. 7. Unde quantumcunque quis crediderit, si non operetur bonum, non est amicus Dei. Vos amici mei estis, inquit Christus, si feceritis, quæ ego præcipio vobis. Joan. 15. Proinde non admittitur, quòd tam sæpe fidei tribuunt justificationem, cùm id pertineat ad gratiam & charitatem. Nam sic planè inquit S. Paulus: Si omnem fidem habuero, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. 1. Cor. 13. Hìc S. Paulus Principes certificat & totam Ecclesiam, fidem solam non justificare. Ideo docet Charitatem præcipuam esse virtutem. Colos. 3. Super

omnia

omnia autem charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.

Neque ſuffragatur eis verbum Chriſti: Cùm feceritis hæc omnia, dicite, Servi inutiles ſumus. Luc. 7. Nam ſi factores inutiles dici debent, quantò magis his, qui ſolùm credunt, dicere convenit, ſi credideritis omnia, dicite, ſervi inutiles ſumus? Non ergo hæc vox Chriſti extollit fidem ſine operibus, ſed docet, quòd opera noſtra comparata divinis præmiis nulla ſunt & nihil. Ita inquit S. Paulus: Exiſtimo quòd non ſint condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Rom. 8. Nam & fides & bona opera ſunt dona Dei, quibus per miſericordiam Dei datur vita æterna.

Sic & Ambroſius hîc citatus minimè huc pertinet, cùm S. Ambroſius expreſſè ſeipſum exponat, de operibus legalibus: Inquit enim, Sine lege, ſed ſine lege Sabbathi & circumciſionis, &c. Et hoc luculentiùs ait Rom. 4. cap. inducens ſanctum Jacobum de juſtificatione Abraham, ſine operibus legalibus, ante circumciſionem. Nam quî fieret, ut Ambroſius in commentariis aliud diceret, quàm S. Paulus in textu, cùm inquit: Quia ex operibus legis non juſtificatur omnis caro coram illo. Rom. 3. Ideo in fine non ſimpliciter excludit opera, ſed ait: Arbitramur juſtificari hominem ſine operibus legis.

VII.

Septimus Confeſſionis articulus, quo affirmatur, Eccleſiam eſſe congregationem ſanctorum, non poteſt citra fidei præjudicium admitti, ſi per hoc ab Eccleſia ſegregentur mali & peccatores. Nam articulus ille in Conſtantienſi damnatus eſt Concilio, inter errores damnatæ memoriæ Johannis Huſs: & planè contradicit Evangelio. Nam ibi legitur Johannem Baptiſtam comparaſſe Eccleſiam areæ, quam Chriſtus permundabit ventilabro ſuo, & congregabit triticum in horreum ſuum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Matth. 3. Quid autem paleæ ſignificant niſi malos, ſicuti triticum bonos? Et Chriſtus Eccleſiam comparavit ſagenæ, in qua ſint piſces boni & mali. Matth. 13. Chriſtus item comparat Eccleſiam decem virginibus, quarum quinque erant prudentes, & quinque fatuæ Matth. 25. Quapropter hic articulus Confeſſionis, omnino non acceptatur, quamvis laudetur in eo, quod Eccleſiam fatentur perpetuam, cùm hîc locum habeat promiſſio Chriſti, promittentis, quòd Spiritus veritatis ſit permanſurus cum ea in æternum Joan. 14. Et ipſe

Christus se promittit Ecclesiæ omnibus diebus usque ad nsummationem seculi.

Laudatur & in eo, quòd existimant rituum varietatem n dissecare unitatem fidei, si de specialibus ritibus loquan-. Nam sic unaquæque provincia in suo sensu abundat, Hieronymus.

Quòd si hanc Confessionis partem ad universales Eccle- ritus extenderent, & hoc prorsus rejiceretur, & eis cum Paulo diceretur: Nos talem consuetudinem non habeamus. Cor. 2. Ab omnibus enim fidelibus universales ritus obser-ndos esse, pulchrè S. Augustinus ad Januarium, cujus te-monio & ipsi utuntur, docet. Præsumendum enim sit, il-s ritus ab Apostolis dimanasse.

VIII.

Octavus verò Articulus Confessionis, de ministris Ec-esiæ malis & hypocritis, quod illorum malitia sacramen-s & verbo non obsit, acceptatur cum S. Rom. Ecclesia: audanturque Principes hoc loco, Donatistas & veteres Ori-enistas damnantes, qui negabant licitum esse uti ministerio alorum in Ecclesia: quam hæresin postea Vualdenses & auperes de Lugduno resuscitarunt, quod deinde Johannes ikleff in Anglia, & Johannes Huss in Bohemia secuti sunt.

IX.

Nonus Articnlus de Baptismo, quòd sit necessarius ad lutem, & quòd pueri sint baptizandi, probatnr & acce-tatur, recteque damnant Anabaptistas, hominum genus se-litiosissimum, procul à finibus S. Rom. Imperii eliminandum, e inclyta Germania exitialem & sanguinarium denuo patia-ur tumultum, qualem annis ab hinc quinque tot millium ho-ninum clade experta est.

X.

Decimus Articulus in verbis nihil offendit, quando fatentur in Eucharistia, post consecrationem legitimè factam, corpus & sanguinem Christi substantialiter & verè adesse, si modò credant, sub qualibet specie integrum Christum adesse, ut non minùs sit sanguis Christi sub specie panis per concomitantiam, quam est sub specie vini, & è diverso. Alioqui in Eucharistia corpus Christi esset mortuum & exangue, contra S. Paulum, quia Christus resurgens, amplius non moritur, Rom. 6.

Adjicitur unum tanquam ad hujus Confess. articulum valde necessarium, ut credant Ecclesiæ potiùs, quàm non-nullis

nullis aliter malè docentibus, omnipotenti verbo Dei in consecratione Eucharistiæ substantiam panis in corpus Christi mutari. Ita enim in Concilio generali definitum est, c. firmiter, de San. Trin. & fide Cathol. Laudantur itaque, qui Capernaitas veritatem corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi in Eucharistia negantes damnant.

XI.

Quòd Articulo XI. fatentur, Absolutionem privatam in Ecclesia retinendam esse cum confessione, tanquam Catholicum, & fidei nostræ conveniens acceptatur: quoniam firmatur verbo Christi absolutio, cùm dicit Joann. 20. Apostolis, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Duo tamen exigenda hîc ab eis sunt: Unum, ut Confessionem observari faciant à subditis annuam, juxta constitutionem c. Omnis utriusque, de pœnitentia & remissione, & communis Ecclesiæ consuetudinem. Alterum, ut per Concionatores fideliter admoneri faciant subditos suos, quatenus confessuri, licet omnia peccata sua sigillatim enunciare non possint, diligenti tamen examine conscientiæ suæ facto, delictorum suorum Confessionem faciant integram, omnium scilicet, quæ sibi in ejusmodi discussione, in memoriam venerint: super aliis verò oblitis, & quæ mentem nostram subterfugiant, licet in genere confessiones facere, & dicere cum Psal. 18. Ab occultis meis munda me DOMINE.

XII.

Quòd autem Articulo XII. confitentur, lapsis contingere posse remissionem peccatorum, quocunque tempore convertantur, & Ecclesiam debere redeuntibus absolutionem impartiri, commendatur, quoniam justissimè damnant Novatianos pœnitentiam negantes iterandam, tum contra Prophetam pollicentem gratiam peccatori, quacunque hora ingemuerit, Ezech. 18. tum contra misericordem Christi Saluatoris nostri sententiam, S. Petro respondentis, ut nedum septies, fratri peccanti in die condonet. Matthæi 18.

At altera hujus Articuli pars omnino rejicitur. Nam cùm duas tribuant duntaxat partes pœnitentiæ, adversantur toti universali Ecclesiæ, quæ usque ab Apostolorum tempore tenuit & credidit, tres esse pœnitentiæ partes, Contritionem, Confessionem & Satisfactionem. Ita antiqui Doctores, Origenes, Cyprianus, Chrysostomus, Gregorius, Augustinus sacrarum literarum testimoniis docuerunt, præsertim

ex

ex 2. Regum 12. de David. 2. Paralip. 23. de Manasse: Psal. 31. 37. 50. 101. &c.

Quapropter Leo Papa Decimus, fel. rec. hunc meritò damnavit Lutheri articulum, sic docentem: Tres esse partes pœnitentiæ, Confessionem, Contritionem & Satisfactionem, non est fundatum in scriptura sacra, nec in sanctis Christianis doctoribus. Hæc igitur Articuli pars nequaquam admitti potest.

Sicut nec ea, quæ asserit, fidem esse alteram partem pœnitentiæ, cùm omnibus compertum sit, fidem præviam esse pœnitentiæ: Nisi enim quis crediderit, non pœnitebit.

Sed neque illa pars admittitur, quæ Satisfactiones contemnit. Etenim est contra Evangelium, contra Apostolos, contra Patres, contra Concilia, & contra uuiversam Ecclesiam Catholicam. Johannes Baptista clamat, Facite dignos fructus pœnitentiæ. Mat. 3. S. Paulus præcipit, sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, ita exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem, Roman. 6. Idem Gentibus annunciavit, quatenus pœnitentiam agerent & converterentur ad Deum digna pœnitentiæ opera facientes, Actor. 20. Ita & Christus ipse cœpit prædicare & docere: Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. Matth. 4. Hunc modum prædicandi & docendi imperavit deinde Apostolis, Luc. 24. Et fideliter paruit ei Sanct. Petrus in primo sermone suo, Actor. 2. Ita hortatur etiam Augustinus, ut quisque in seipsum severitatem exerceat, ut à seipso judicatus, à Deo non judicetur, uti Paulus 1. Cor. 2. inquit. Leo Papa cognomento Magnus, inquit, Mediator Dei & hominum homo Christus Jesus hanc propositam Ecclesiæ dedit potestatem, ut confitentibus actionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad Sacramentorum communionem, per januam reconciliationis admitterent. Sic Ambrosius inquit: Secundum conscientiæ molem exhibenda est pœnitentiæ magnitudo. Unde diversi Canones pœnitentiales in sacratissima Synodo Nicena constituti sunt, pro satisfactionum diversitate. Jovinianus autem Hæreticus existimavit, omnia peccata esse paria. Ideo diversitatem satisfactionum pro peccatis non admisit.

Satisfactiones ergo in Ecclesia contra expressum Evangelium & Conciliorum & Patrum decreta abolendæ non sunt. Quinimo absoluti à Sacerdote, injunctam pœnitentiam perficere debent, illud S. Pauli sequentes, Dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & munda-

ret

ret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum. Tit. 2. Sic igitur Chriſtus pro nobis ſatisfecit, ut & nos ſimus bonorum operum ſectatores, implentes ſatisfactiones injunctas.

XIII.

Tredecimus Articulus nihil offendit, ſed acceptatur, dum Sacramenta ajunt inſtituta, non modò, ut ſint notæ profeſſionis inter homines, ſed magis, ut ſint ſigna & teſtimonia voluntatis Dei erga nos. Petendum tamen ab eis erit, ut, quod hîc in genere de Sacramentis perhibent, ſpeciatim quoque de ſeptem Sacramentis Eccleſiæ fateantur, & à ſubditis ſuis obſervari procurent.

XIV.

Quando autem Articulo XIV. confitentur, neminem debere in Eccleſia, verbum Dei & Sacramenta adminiſtrare, niſi ritè vocatum, intelligi debet, eum ritè vocatum, qui ſecundum formam juris, juxta Eccleſiaſticas ſanctiones atque decreta, ubique in orbe Chriſtiano hactenus obſervata, vocatur: Non ſecundum Jeroboamiticam vocationem, ſeu plebis tumultum, aut quamlibet aliam inordinatam intruſionem. Nemo enim ſumit ſibi honorem, niſi vocatus ſicut Aaron.

In hac itaque ſententia Confeſſio acceptatur. Admonendi tamen ſunt ut in ea perſeverent, & neminem neque paſtorem, neque concionatorem, niſi ritè vocatum, in ditionibus ſuis admittant.

XV.

Dum verò Articulo XV. confitentur, ritus illos Eccleſiaſticos ſervandos eſſe, qui ſine peccato ſervari poſſunt, & proſunt ad tranquillitatem, & bonum ordinem in Eccleſia, acceptatur: Admonendique ſunt, ut ritus Eccleſiaſticos, tam univerſalis Eccleſiæ, quàm qui in qualibet provincia uſque ad nos piè & religioſè ſunt cuſtoditi, ipſi quoque Principes & civitates in ſuis dominiis & diſtrictibus faciant obſervari: Et ipſi, qui ex illis fuerint intermiſſi, ut eoſdem reſtituant: Atque omnia juxta priſtinam formam in Eccleſiis ſuis fieri ordinent, diſponant, atque cum effectu ſubditis præcipiant. Appendix tamen Articuli illius omnino tollenda eſt, cùm falſa ſit, conſtitutiones humanas ad placandum Deum, & ſatisfaciendum pro peccatis inſtitutas, adverſari Evangelio, ut de votis, de delectu ciborum & ſimilibus, poſteriùs latiùs declarabitur.

XVI.

XVI.

Decimus ſextus articulus de Magiſtratibus civilibus libenter acceptatur, tanquam conſentaneus non ſolùm juri Civili, verum etiam juri Canonico, Evangelio, ſacris literis, & univerſæ normæ fidei, quoniam Apoſtolus præcipit, ut omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non enim eſt poteſtas, niſi à Deo: quæ autem ſunt, à Deo ordinatæ ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Rom. 13. Laudaturque, quòd Principes damnant Anabaptiſtas, omnes ordinationes civiles diſſipantes & Chriſtianis prohibentes Magiſtratus, atque alia civilia officia, ſine quibus nulla reſpublica feliciter adminiſtratur.

XVII.

Articuli XVII. Confeſſio acceptatur, quoniam ex Symbolo Apoſtolorum, & ex ſacris literis tota novit Eccleſia Catholica, Chriſtum venturum in noviſſima die, ad judicandum vivos & mortuos. Juſtè ergo & hic damnant Anabaptiſtas, qui ſentiunt hominibus damnatis & Diabolis finem pœnarum futurum eſſe, qui ſibi quædam Judaica fingunt regnà piorum ante mortuorum reſurrectionem in hoc præſenti ſeculo, ubique oppreſſis impiis.

XVIII.

Articulo XVIII. confitentur liberi arbitrii poteſtatem, quòd habeat libertatem ad efficiendam civilem juſticiam, ſed non habeat vim ſine Spiritu Sancto, efficiendæ juſtitiæ Dei. Quæ confeſſio approbatur & acceptatur. Nam ſic Catholicos convenit media via incedere, ne nimium tribuatur libero arbitrio cum Pelagianis, neque omnem libertatem ei adimant cum impiis Manichæis. Nam utrumque non caret vitio. Sic Auguſtinus ait: Liberum arbitrium ineſſe hominibus certa fide credimus & prædicamus indubitanter. Namque inhumanus eſt error, negare liberum arbitrium in homine, quod quilibet in ſeipſo experitur & toties in ſacris literis aſſeritur. S. Paulus ait: Poteſtatem autem habens voluntatis ſuæ. 1. Cor. 7. De juſto, inquit Sapiens, qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus, facere malè & non fecit. Eccleſ. 31. Deus dixit ad Cain, Nonne, ſi bene egeris, accipies? Sin autem malè, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit? ſed ſub te erit appetitus ejus, & tu dominaberis illius. Gen. 4. Per Jeſaiam dicit Prophetam, ſi volueritis & audieri-

tis me, bona terræ comedetis: quòd ſi non volueritis, & me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos. Hoc breviter & Jerem. expreſſit. Ecce locuta es & feciſti mala & potuiſti. Jer. 3. Addamus & Ezechielem c. 18. Projicite à vobis omnes iniquitates veſtras, in quibus prcvaricati eſtis, & facite vobis cor novum & ſpiritum novum: & quare moriemini domus Iſrael? Quia nolo mortem morientis, dicit DOMINUS DEUS: Revertimini & vivite. Et S. Paulus, Spiritus Prophetarum Prophetis ſubjectus eſt. 1. Cor. 14. Et idem 2. Cor. 9. Unuſquiſque, prout deſtinavit in corde ſuo, non ex triſtitia aut neceſſitate. Denique omnes Manichæos uno verbo proſtravit Chriſtus, quando ait, ſemper pauperes habetis vobiſcum, & cùm volueritis, poteſtis illis benefacere, Marc. 14. Et ad Jeruſalem, quoties volui congregare filios tuos ſub alas & noluiſti? inquit Chriſtus Matth. 23.

XIX.

Articulus XIX. itidem probatur & acceptatur. Deus enim ſummè bonus non eſt autor malorum, ſed voluntas rationalis, defectibilis, cauſa eſt peccati. Quare nullus ſcelera ſua & facinora imputet Deo, ſed ſibi, juxta illud Jer. 2. Arguet te malitia tua, & averſio tua increpabit te: & illud Oſeæ 13. Perditio tua Iſraël, tantum modò in me auxilium tuum. Et David in ſpiritu cognovit, Deum eſſe hunc, qui nolit iniquitatem, Pſal. 5.

XX.

In Articulo XX. qui non tam continet confeſſionem Principum ac civitatum, quàm excuſationem concionatorum, unum duntaxat eſt, quod ad Principes ac civitates pertinet, de bonis ſcilicet operibus, quòd non mereantur remiſſionem peccatorum, quod, ut ſuperiùs rejectum ac improbatum eſt, ita & nunc rejicitur & improbatur. Vulgatiſſimum enim illud eſt Danielis: Peccata tua eleemoſynis redime. Dan. 4. Et illud Tobiæ ad filium: Eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras, Tob. 4. Et illud Chriſti, date eleemoſynam & ecce omnia munda ſunt vobis, Luc. 11. Si opera non eſſent meritoria, cur ſapiens dixiſſet, reddet Deus mercedem laborum ſuorum ſanctorum. Sapient. 10. Cur S. Petrus tam obnixè nos hortatus eſſet ad opera, dicens: Quapropter, fratres mei, ſatagite, ut per bona opera veſtra certam vocationem veſtram & electionem faciatis, 2. Pet. 1. Cur S. Paulus dixiſſet: Non enim injuſtus eſt Deus, ut obliviſcatur operis noſtri & dilectio-

ctionis, quam oftendiftis in nomine ipfius. Hebr. 6. Nec hoc afpernamur meritum Chrifti, fed fcimus opera noftra nihil effe, nullius meriti effe, nifi in virtute meriti paffionis Chrifti. Scimus, Chriftum effe viam, vitam & veritatem. Joh. 14. Chriftus autem, velut bonus paftor, qui cœpit facere & docere, Actor. 1. exemplum dedit nobis, ut quemadmodum ipfe fecit, & nos faciamus. Joan. 13. Et ivit per defertum, per viam bonorum operum, quem cuncti Chriftiani fequi debent & ad juffum ejus tollere crucem & fequi. Matth. 10. & 16. Et qui non tollit crucem, non eft, nec effe poteft difcipulus Chrifti. Verum quoque eft, ut Johannes inquit, qui dicit fe in Chrifto manere, debet, ficut ille ambulavit, & ipfe ambulare. 1. Johan. 2. Hæc autem de bonis operibus opinio, etiam ante mille centum annos, tempore Auguftini damnata fuit & reprobata.

XXI.

Poftremo loco articulum proponunt XXI. in quo admittunt, fanctorum proponi memoriam poffe, ut imitemur fidem eorum & bona opera, fed non ut invocentur & auxilium ab eis petatur. Mirum certè eft, quod ipfi Principes & civitates paffi fint hunc errorem in fuis dominiis fufcitari, qui toties damnatus eft in Ecclefia, cùm ante mille & centum annos S. Hieronymus in hac arena vicerit Vigilantium Hæreticum. Longè poft eandem refufcitarunt Albigenfes, Pauperes de Lugduno, Picardi, Cathari veteres & juniores, qui omnes jampridem legitimè damnati funt. Quare hic confeffionis Articulus toties damnatus, penitus rejiciendus eft, & cum tota univerfali Ecclefia Orthodoxa reprobandus. Nam pro invocando fanctos, non modo habemus univerfalis Ecclefiæ authoritatem, fed & omnium fanctorum Patrum confenfum, Auguftini, Hieronymi, Cypriani, Chryfoftomi, Bafilii, Bernhardi, & id genus aliorum Ecclefiæ doctorum. Nec deeft Catholicæ huic affertioni facræ fcripturæ authoritas. Nam fanctos honorandos docuit Chriftus. Si quis, inquit, miniftraverit mihi, honorificabit eum pater meus, qui in cœlis eft, Joh. 12. Si ergo Deus honorat fanctos, cur non honoremus nos homunculi? Converfus eft præterea DOMINUS ad pœnitentiam Job, cùm ille oraret pro amicis fuis. Job. 42. Cur ergo pientiffimus Deus non acquiefceret intercedenti Beatæ Mariæ virgini, qui acquievit Job? Legimus quoque Baruch 3. DOMINE omnipotens Deus Ifrael, audi nunc orationem mortuorum Ifrael. Orant ergo & mortui

pro nobis. Sic in veteri Teſtamento fecerunt Onias & Jeremias. Nam Judæ Machabæo viſus eſt Onias, ſummus Sacerdos, manus protendens, & orans pro omni populo Judæorum. Poſt hoc apparuit alius vir & ætate & gloria mirabilis, & magni decoris, circa illum, de quo reſpondens Onias dixit: Hic eſt fratrum amator & populi Iſrael, hic eſt qui multum orat pro populo & univerſa civitate ſancta, Jeremias Propheta Dei, 2. Macc. 15. Ex ſacris præterea literis cognovimus, Angelos quoque orare pro nobis, cur ergo id negaremus de ſanctis? Domine exercituum, inquit Angelus, uſque quo tu non miſereberis Jeruſalem & urbium Juda, quibus iratus es? & reſpondit DOMINUS Angelo, qui loquebatur verba conſolatoria Zachar. 1. Idem teſtatur Job, ſi fuerit pro eo Angelus, loquens unum de ſimilibus, ut annunciet iis æquitatem, miſerebitur ejus & dicet: Libera eum, ut non deſcendat in corruptionem, Job. 33. Liquet præterea ex verbis ſacræ illius animæ Joannis Evangeliſtæ, dum inquit: Quatuor animalia & viginti quatuor ſeniores ceciderant coram agno, ſinguli tenentes citharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ ſunt orationes ſanctorum. Apoc. 5. & infra, Angelus ſtetit ante altare, habens thuribulum aureum, & data ſunt illi incenſa multa, ut daret de orationibus omnium ſanctorum ſuper altare aureum, quod eſt ante thronum Dei, & aſcendit fumus incenſorum de orationibus, de manu Angeli coram Deo.

Poſtremò S. Cyprianus martyr ante mille, ducentos & quinquaginta annos ſcripſit Cornelio Papæ, Lib. 1. Epiſt. 1. petens, ut, ſi quis eorum prior deceſſerit, pro fratribus & ſororibus noſtris, non ceſſet oratio. Niſi autem vir ſanctus exploratum habuiſſet, ſanctos poſt hanc vitam orare pro vivis, fruſtra Cornelium hortatus fuiſſet hoc facere.

Neque roborata eſt exhibita Confeſſio ex eo, quia unus ſit Mediator Dei & hominum 1. Timoth. 2. & 1. Joh. 2. Nam etſi fatetur unum eſſe Mediatorem redemtionis, Cæſarea Majeſtas cum tota Eccleſia, tamen multi ſunt mediatores interceſſionis. Sic & Moyſes fuit mediator & ſequeſter inter Deum & hominem. Deut. 5. Oravit enim pro filiis Iſrael, Exod. 17. & 32. Sic oravit S. Paulus pro navigantibus. Actor. 27. Sic ſanè Paulus ipſe petit orari pro ſe à Romanis Rom. 15. à Corinthiis, 2. Cor. 1. à Coloſ. 4. Sic, dum Petrus ſervaretur in carcere, oratio fiebat ſine intermiſſione in Eccleſia ad Deum pro eo. Act. 12. Eſt igitur Chriſtus advocatus noſter primarius & quidem maximus. At cùm ſancti ſint

mem-

membra Chriſti, 1. Cor. 12. & ad Epheſ. 5. & voluntatem ſuam conforment voluntati Chriſti, & videant, caput Chriſtum orare pro nobis, quis dubitare poteſt, Sanctos hoc idem facere, quod vident Chriſtum facientem? Quibus omnibus diligenter attentis, petendum eſt à Principibus & civitatibus eis adhærentibus, ut rejecta hac confeſſionis particula, cum ſancta univerſali & orthodoxa ſentiant Eccleſia, atque credant & confiteantur de ſanctorum veneratione & interceſſione, quod univerſus credit & confitetur orbis Chriſtianus: & quod etiam tempore Auguſtini fuit in omnibus Eccleſiis obſervatum. Populus Chriſtianus, inquit, memorias martyrum religioſa ſolennitate concelebret, ad excitandam imitationem, & ut meritis conſocietur, & orationibus eorum adjuvetur.

RESPONSIO AD SECUNDAM PARTEM CONFESSIONIS.

QUod in Confeſſione Principum & civitatum inter abuſus numeratur, laicos duntaxat ſub altera ſpecie Euchariſtiæ communicari, ideoque in dominiis eorum laicis utraque ſpecies datur, reſpondendum eſt, juxta Eccleſiæ ſanctæ conſuetudinem, malè hoc dinumerari inter abuſus, quin juxta ejuſdem eccleſiæ functiones & ſtatuta, potiùs abuſum eſſe & inobedientiam laicis dari utramque ſpeciem.

Nam ſub una ſpecie panis communicaverunt ſancti in primitiva eccleſia, de quibus Lucas inquit, erant perſeverantes in doctrina Apoſtolorum & communicatione fractionis panis. Act. 2. Hîc Lucas ſolius panis meminit. Similiter Act. 20. inquit, una autem Sabbathi, cùm conveniſſemus ad frangendum panem. Imò Chriſtus, inſtitutor hujus ſacratiſſimi Sacramenti, reſurgens ex mortuis, ſub una ſpecie tantùm Euchariſtiam dedit diſcipulis euntibus in Emaus, ubi accepit panem, & benedixit, & fregit ac porrigebat illis. Illi autem cognoverunt eum in fractione panis. Luc. 24. Ubi ſanè Auguſtinus, Chryſoſtomus, Theophylactus & Beda, quorum aliqui ante multa ſecula, atque non longè poſt Apoſtolorum tempora, affirmant fuiſſe Euchariſtiam. Chriſtus quoque Joan. 6. perſæpe meminit ſolius panis. S. Ignatius, S. Joan. Evangeliſtæ diſcipulus, in Epiſtola ad Epheſ. ſolius panis in Euchariſtiæ communicatione meminit. Idem fecit beatus Ambroſius in libro de ſacramentis, loquens de commu-

municatione laicorum. In Concilio Remensi inhibetur laicis, ne deferant Sacramentum corporis ad infirmos, Et nulla fit ibi speciei vini mentio. Hinc sanè intelligitur viaticum sub una tantùm specie datum infirmis.

Comprobant antiqui canones pœnitentiales. Nam Agathense Concilium ærumnosum sacerdotem trudit in monasterium, & ei duntaxat laicam communionem permittit. Osius in Sardicensi concilio prohibet quibusdam temerariis, ut nec laicam communionem percipiant, nisi in fine pœniteant. Fuit ergo semper discrimen in ecclesia laicæ communionis sub una, & Sacerdotalis sub utraque specie. Hoc pulchrè prædictum fuit in Veteri Testamento de posteris Heli. Futurum est (inquit Deus 1. Reg. 2.) ut, quicunque remanserit in domo tua, veniat, ut oretur pro eo, & offerat nummum argenteum & tortam panis, dicatque, dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis. Hìc clarè ostendit sacra scriptura, posteros Heli, ablato ab eis sacerdotio, petere admitti ad unam partem sacerdotalem, ad buccellam panis. Sic ergo & nostri laici una parte Sacerdotali, una specie contenti esse debent. Nam & Romani Pontifices, Cardinalesque & omnes Episcopi ac sacerdotes extra missam & in extremis pro viatico (ut in concilio Niceno appellatur) sumendo, una specie contenti sunt: Quod utique non facerent, si putarent utramque speciem ad salutem fore necessariam.

Quanquam autem multis olim in ecclesiis utraque species laicis data fuerit (nam tunc liberum erat, sub una aut utraque specie communicare) tamen propter multa pericula, mos iste dandi utramque speciem desiit. Pensata enim populi multitudine, ubi sunt senes, juvenes, tremuli, debiles, inepti, si non adhibeatur magna diligentia, per effusionem liquidi facilè fieret injuria sacramento. Pro tanta quoque multitudine populi difficultas esset in vase, pro specie vini cautè promenda, quæ & diutius asservata acesceret, moveret nauseam vel vomitum sumentibus, neque sine periculo effusionis facilè circumferri posset ad infirmos. His & aliis rationibus, haud dubiè Spiritus Sancti instinctu permotæ sunt ecclesiæ, in quibus mos fuit, utramque speciem laicis dari, ut deinceps una tantùm daretur, potissimùm eo attento, quòd integer est Christus sub qualibet specie & non minùs sub una sumitur specie, quàm duabus. Sicque in Concilio Constantiensi tam honorificè celebrato decretum extitit. Sic & Synodus Basiliensis legitimè decrevit. Et licet libe-

liberum fuit olim, vel una, vel utraque ſpecie uti in Euchariſtia, inſurgente tamen hæreſi, quæ docebat, utramque ſpeciem eſſe neceſſariam; Eccleſia ſancta, quæ à Spiritu Sancto dirigitur; interdixit utramque ſpeciem laicis. Sic enim ſolet eccleſia aliquando etiam contrariis conſtitutionibus hæreſes extinguere, ut, dum orirentur, qui aſſerebant in ſolo azymo confici, Eccleſia præcepit ad tempus in fermento confici, dum Neſtorius Mariam ſemper-virginem ſolùm voluit eſſe matrem Chriſti, non matrem DEI, Eccleſia prohibuit eam dici Chriſtotocon. Quare petendum eſt à Principibus & civitatibus, ne hoc ſchiſma in Germaniam, in Imperium Romanum induci, neque ſe ab univerſalis Eccleſiæ conſuetudine ſeparari patiantur.

Neque movent argumenta in hoc Articulo adducta. Nam Chriſtus inſtituit quidem utramque ſpeciem Sacramenti, ſed nullibi invenitur in Evangelio, quod utramque præceperit à laicis ſumendam. Etenim quod ait Matth. 26. Bibite ex hoc omnes, hoc duodecim Apoſtolis dictum eſt Sacerdotibus, quod ex Marco liquet, dum ait: Et biberunt ex eo omnes, quod certè in laicis non eſt hactenus impletum. Unde nunquam fuit ille mos per totam Eccleſiam, ut laicis utraque ſpecies daretur, licet is fortaſſe fuerit apud Corinthios & Carthaginenſes, & aliquas alias Eccleſias.

Quod verò Gelaſium afferunt, c. Comperimus, de conſecratione diſt. 2. ſi intueantur literam, invenient, quod de ſacerdotibus, non de laicis loquatur Gelaſius. Unde rejiciendum, quòd conſuetudinem dandi unam ſpeciem, ajunt eſſe contra jus divinum.

Omnium autem maximè rejicienda eſt appendix Articuli, quòd ob id proceſſio cum Euchariſtia negligenda ſeu omittenda ſit, quia Sacramentum dividatur. Nam ipſimet fide Chriſtiana ſciunt, aut ſaltem ſcire debent, Chriſtum non eſſe diviſum, ſed integrum ſub utraque ſpecie, & nullibi Evangelium prohibere diviſionem ſpecierum Sacramentalium, id quod in die Paraſceves per univerſam fit Catholicorum Eccleſiam, licet conſecratio fiat à celebrante in utraque ſpecie, qui & utramque ſumere debet. Quare admonendi ſunt Principes & civitates, ut ſolitam reverentiam & honorem debitum impendant Chriſto, Filio Dei vivi, redemtori & glorificatori noſtro, domino cœli & terræ, cùm veraciter eum præſentem credant & agnoſcant, id quod à ſuis progenitoribus, Chriſtianiſſimis Principibus, religioſiſſimè norunt obſervatum.

DE CONJUGIO SACERDOTUM.

QUod ſecundo loco memorant inter abuſus cælibatum Cleri, & quo pacto ſacerdotes eorum uxores ducant, & alios ducere ſuadeant, res profectò admiratione digna, quod cælibatum Sacerdotalem abuſum vocent, cùm potiùs è converſo violatio cælibatus & illicitus ad conjugium tranſitus in ſacerdotibus peſſimus abuſus dici mereatur.

Etenim ſacerdotes nunquam debere uxores ducere, teſtatur Aurelius in Concilio 2. Carthaginenſi, ubi inquit: Quia ſic docuerunt Apoſtoli exemplo, & ipſa ſervavit antiquitas, nos quoque cuſtodiamus. Et paulò ante talis legitur Canon. Placet, ut Epiſcopi, Presbyteri & Diaconi, vel qui Sacramenta contrectant, pudicitiæ cuſtodes ab uxoribus ſe abſtineant. Ex quibus verbis liquet, ab Apoſtolis receptam eſſe hanc traditionem, non ab Eccleſia noviter inventam. Auguſtinus Aurelium ſecutus in quæſt. ultima Novi & Veteris Teſtamenti in hæc ſanè verba ſcribit, & interrogat, ſi forte dicatur, ſi licet & bonum eſt nubere, cur non licet Sacerdotibus uxores habere? Calixtus Papa, vir ſanctus & martyr, conſtituit ante mille & trecentos annos, ne ſacerdotes ducant uxores. Similia leguntur & in ſacris Conciliis, Cæſarienſi, Neocæſarienſi, Aphricano, Agathenſi, Gerudenſi, Meldenſi, Aurelianenſi: & ita obſervatum fuit à tempore Evangelii & Apoſtolorum, quòd nunquàm licuit conſtituto in ſacerdotio, de jure ducere uxorem.

Verum quidem eſt, quòd ob miniſtrorum Dei defectum, in primitiva Eccleſia, conjugati admittebantur ad ſacerdotium, ut ex canonibus Apoſtolorum & Paphnutii reſponſo liquet in Concilio Niceno. Attamen volentes contrahere, tenebantur id facere, ante ordinis ſubdiaconatus receptionem, uti legitur. c. Si quis eorum, diſtinct. 32. Hanc conſuetudinem primitivæ Eccleſiæ uſque in hunc diem ſervavit & retinuit Græca Eccleſia. Cùm verò per gratiam DEI creſceret Eccleſia, ut miniſtrorum in Eccleſia nullus eſſet defectus: Siricius Papa ante annos M C XL. procul dubio non ſine Spiritu ſancto, omnimodam indixit ſacerdotibus continentiam c. plurimos, diſt. 28. Quod Innocentius primus, Leo Magnns & Gregorius Magnus, pontifices approbaverunt & confirmaverunt, & in hunc uſque diem latina ubique ſervavit. Quibus argumentis liquidum eſſe exiſtimatur, non abuſum eſſe cælibatum cleri, à tam ſanctis patribus, tan-

tanto tempore comprobatum, & ab universa ecclesia latina receptum.

Ad hoc Sacerdotes veteris legis tempore officii & ministerii sui in templo separabantur ab uxoribus, sicut Zacharias tempore vicis suæ Luc. 1. Cùm autem Sacerdos novæ legis semper debeat esse in ministerio, sequitur, semper eum debere continere.

Ampliùs, conjuges non debent se defraudare officio conjugali, nisi ad tempus, 1. Cor. 7. ut vacent orationi. Cùm ergo Sacerdos semper debeat orare, semper debet continere. His rationibus usi sunt Hieronymus, Ambrosius, Augustinus.

Præterea S. Paulus ait: Volo, vos sine sollicitudine esse, qui sine uxore est, sollicitus est, quæ DOMINI sunt, quomodo placeat Deo, qui autem cum uxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est. 1. Cor. 7. Sacerdos igitur, qui jugiter placere debet Deo, fugiat sollicitudinem uxoris, & non respiciat retrò cum uxore Loth. Gen. 19.

Porrò adumbrata fuit sacerdotalis continentia etiam in Veteri Testamento. Nam Moyses accepturus legem, præcepit, ut in diem tertium non appropinquarent uxoribus. Exod. 19. Sacerdotes igitur accepturi legislatorem Christum Dominum & Salvatorem nostrum, multò minùs appropinquare debent uxoribus.

Similiter jussi sunt Sacerdotes portare fœminalia linea, ut operiant carnem turpitudinis suæ, Exod. 28. Quod fuit Symbolum futuræ continentiæ in sacerdotibus, ait Beda.

Etiam Abimelech daturus panem benedictum pueris David, interrogabat priùs, an mundi essent à mulieribus: David respondit, mundos esse ab heri & nudiustertius. 1. Reg. 21. Ergo semper mundi esse debent, sumentes panem vivum, qui de cœlo descendit. Joh. 6.

Et manducantes Pascha præcincti erant renibus. Ex. 12. Quare & Sacerdotes manducantes frequenter Pascha nostrum Christum, cingere convenit renes per continentiam & munditiam.

Sicut eis imperat Dominus, Mundamini, inquit, qui fertis vasa DOMINI. Jes. 52. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Levit. 19.

Serviant itaque Sacerdotes Deo in sanctitate & justitia omnibus diebus suis. Luc. 1.

 Hinc

Hinc S. Martyr Cyprianus testatur, sibi à DOMINO revelatum & cum severitate injunctum, ut clericos studiosè admoneret, ne cum fœminis commune haberent domicilium. Unde continentia Sacerdotalis, cùm sit à Conciliis, à Pontificibus præcepta, & à Deo revelata, proprio voto à Sacerdote Deo promissa, non est rejicienda. Nam hanc exigit Sacrificii, quod tractant, excellentia, orationis frequentia, libertas & puritas spiritus, ut curent, quomodo Deo placeant, juxta S. Pauli doctrinam.

Et quia constat hanc antiquam fuisse hæresin Joviniani, quem damnavit Romana Ecclesia, & scriptis convicit beatus Hieronymus, & S. Augustinus dixit hanc hæresin confestim esse extinctam, neque pervenisse ad sacerdotum corruptionem. Hanc Sacerdotum corruptionem & abusum Principes tolerare non debent in perpetuam sacri Romani Imperii ignominiam & infamiam, sed conforment se potiùs universali Ecclesiæ, neque moveantur ab iis, quæ eis suggeruntur.

Nam quod Paulus inquit 1. Cor. 7. Unusquisque habeat uxorem propter fornicationem, respondit Hieronymus, Sanctum Paulum loqui de eo, qui non vovit, sicut Anastasius aut Vulgarius intelligit illud sancti Pauli: Non peccat virgo, si nupserit: Virginem hîc dicit, quæ Deo non dicata sit.

Sic ad illud, Melius est nubere, quàm uri, acris extat responsio S. Hieronymi contra Jovinianum. Nam ille idem S. Paulus ait: Bonum est homini, mulierem non tangere, habet namque Sacerdos medium, ut neque uratur neque nubat, sed per gratiam Dei contineat, quam oratione devota & castigatione carnis, jejuniis & vigiliis à Deo impetret.

Ampliùs, dum ajunt Christum docuisse, non omnes homines ad cælibatum idoneos esse. Hoc quidem verum. Ideoque nec omnes idonei sunt ad sacerdotium. Sed Sacerdos oret, & poterit capere verbum Christi de continentia, sicut S. Paulus dicit: Omnia possum in eo, qui me conforfortat, Philip. 4. Est enim continentia donum Dei Sap. 8.

Præterea, cùm prætendatur, hanc esse ordinationem & præceptum Dei, Gen. 1. respondit ante mille annos in hæc verba Hieronymus: Necesse fuit priùs plantare sylvam & crescere, ut esset, quod postea posset excîdi. Præceptum tunc erat de procreatione prolis, ut repleretur terra, quâ modo repleta, & adeò quidem, ut sit pressura gentium, non est à modò præceptum volentibus continere. Vanè præterea jactant

jactant mandatum Dei. Ostendant, si possunt, ubi Deus præceperit sacerdotibus, ut ducant uxores.

Ad hoc reperitur in jure divino, ut vota semel emissa reddantur. Psal. 40, & 75. Eccl. 5. Quare igitur expressum illud jus divinum non observant?

Corrumpunt quoque S. Paulum, quasi præcipiat, Episcopum eligendum debere esse maritum, cùm S. Paulus dicat, sit unius uxoris vir. Quod non est intelligendum, quòd debeat esse maritus, alioqui Martinus, Nicolaus, Titus, Johannes Evangelista, imò & Christus non fuissent Episcopi. Quare Hieronymus explicat verba S. Pauli, quòd Episcopus sit unius uxoris vir, hoc est, quòd non sit digamus. Veritas expositionis liquet, non modò ex autoritate Hieronymi, quæ tamen magna esse debet apud quemque Catholicum, sed ex Sancto Paulo quoque, qui de vidua eligenda scribit, Vidua deligatur, non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor. 1. Tim. 5.

Quòd postremò factum adducunt Germanorum, factum afferunt, non jus. Dum enim Imperatori Henrico IV. contentio esset cum Romano Pontifice, atque etiam cùm filio & proceribus Imperii, jura humana & divina pariter confusa fuerunt, adeo ut laici eo tempore temere attentarint sacra tractare, sordibus pro sacra oleo uti, baptizare, & multa alia à Christiana religione aliena facere. Simili exorbitantia clerus excessit, quod pro jure jam allegari nequit.

Neque incivile fuit, sacrilega dirimere matrimonia, quæ contra vota, contra sanctiones Patrum & Conciliorum fuerunt contracta. Quemadmodum & hodie sacerdotum non sunt rata matrimonia cum prætensis eorum uxoribus. Frustra ergò queruntur, mundum senescere & remedium imbecillitati laxandum. Nam Deo consecrati alia habent imbecillitatis remedia, utpote: fœminarum consortia devitent, otia fugiant, jejuniis & vigiliis carnem macerent, prohibeant sensus externos ab illicitis, & præcipuè visum & auditum: oculos quidem, ne videant vanitatem, parvulos denique, id est, carnales cogitationes, allidant ad petram, Petra autem Christus est, affectus reprimant, Deum frequenter & devotè orationibus pulsent. Hæc procul dubio sunt potentissima continentiæ remedia in Ecclesiasticis viris & Deo servientibus.

S. Paulus rectè dæmoniorum doctrinam dixit eorum, qui nuptias prohibent, quales fuerunt Tatianus, & Marcion, hæretici, quorum Augustinus & Hieronymus meminerunt.

Sed

Sed adeo non prohibet Ecclesia nuptias, ut etiam matrimonium inter septem sacramenta connumeret. Cum quo sanè stat, ut ob excellens ministerium, Ecclesiasticis excellentiorem præcipiat munditiem. Falsum enim est, esse mandatum Dei de contrahendo. Alioqui peccâssent Joannes Evangelista, S. Jacobns, S. Laurentius, Titus, Martinus, Catharina, Barbara, &c.

Nec Cyprianus ab eis inductus loquitur de virgine, quæ solenne votum fecerat, sed de ea, quæ decreverat continenter vivere, ut initium Epistolæ 2. lib. 1. satis indicat. Certissima enim est S. Augustini sententia: Virginibus voventibus, non solùm nubere, sed & velle nubere, damnabile est. Unde abusus matrimonii & votifragium in clero tolerandum non est.

DE MISSA.

Quicquid in hoc Articulo ponitur de Sacratissimo Missæ officio, quod Sanctæ Romanæ & Apostolicæ convenit Ecclesiæ, approbatur. Quicquid autem adjicitur, quod communis & universalis Ecclesiæ orthodoxæ observationi contrarium est, rejicitur, quia Deum graviter offendit, Christianam unitatem lædit, ac dissensiones, tumultus ac seditiones in sacro Rom. Imperio suscitat.

Nam ad ea, quæ in articulo proponunt, primò displicet, quòd contra totius Ecclesiæ Romanæ consuetudinem ritus Ecclesiasticos non Romana, sed Alemanica peraguut lingua, & hoc prætendunt S. Pauli authoritate se facere, qui præceperit in Ecclesia utendum lingua à populo intellecta. 1. Cor. 14. Sed, si esset ea verborum intelligentia, jam cogeret eos, totam Missam in Alemanico perficere, quod tamen ipsimet non faciunt. At cùm Sacerdos sit persona communis totius Ecclesiæ, non solum circumstantium: ideo non mirum, quòd Sacerdos latinè in latina celebrat Ecclesia. Proficit autem auditori, si in fide Ecclesiæ audit Missam, & experientia docet, majorem fuisse apud Germanos fidelium, latinam linguam non intelligentium, sub Missa devotionem, quàm sit hodie eorum, qui in Teutonico Missam audiunt. Et si Apostoli verba pensentur, sufficit, aliquem respondentem supplere locum idiotæ, qui dicat Amen. Id quod Canones etiam præscribunt. Neque necessarium est, ut omnia verba Missæ audiat, vel intelligat, aut etiam intelligens semper attendat. Præstat enim intelligere & attendere finem,

quia

ia Miſſa celebratur, ut Euchariſtia offeratur in memoam paſſionis Chriſti. Et ad hoc facit, quod communi ſenntia Patrum Apoſtoli & eorum ſucceſſores uſque ad mpora Adriani Imperatoris in ſola lingua Hebræa Miſſam lebrarunt, quæ profecto ignota erat Chriſtianis, præſerm gentibus converſis. Quod ſi etiam lingua populo intelcta in primitiva Eccleſia Miſſa fuiſſet habita, tamen illud on eſt neceſſarium. Nam quotidie multi convertebantur ceemoniarum ignari & myſteriorum inſcii. Unde profuit eis liquando intelligere verba officii. At modò Catholici ab inunabulis imbibunt conſuetudines moreſque Eccleſiæ, unde acilè norunt, quid quolibet tempore in Eccleſia agendum ſit.

Quòd autem conqueruntur de abuſibus Miſſarum emo eſt eorum, qui rectè ſentiunt, qui abuſus ſubatos eſſe non percupiat. Verùm ut altari ſervientes de alari vivant, non eſt abuſus, ſed hoc juris eſt divini pariter & umani. Quis enim unquam militat propriis ſtipendiis? ait 'aulus, neſcitis, quoniam, qui in ſacrario operantur, de acrario edunt, & qui altari deſerviunt, cum altari particiant 1. Corinth. 9. Et Chriſtus ait: Dignus eſt operarius nercede ſua. Luc. 10.

Sed ſuper omnia reprehenſione dignum eſt, quod Miſæ privatæ in quibuſdam locis deſierunt, quaſi illæ fixos haentes reditus & certos, non minùs quæſtum quærerent, uam illæ publicæ. At hac abrogatione Miſſarum cultus Dei ninuitur, ſanctis ſubtrahitur honor, ultima voluntas fundaorum corruit & irrita fit, defuncti debitis ſpoliantur ſuffragiis, & vivorum devotio aufertur & frigeſcit. Quare Miſarum privatarum abrogatio admitti ac tolerari non poteſt.

Neque ſatis intelligi poteſt, quod aſſumitur, Chriſtum ſua paſſione ſatisfeciſſe pro peccato originis, & inſtituiſſe Miſſam pro actualibus. Nam hoc nunquam auditum eſt à Catholicis, jamque rogati plerique conſtantiſſimè negant ab eis ſic doceri. Non enim Miſſa delet peccata, quæ per pœnitentiam velut peculiarem medicinam ſanantur, ſed delet pœnam pro peccato debitam, ſatisfactiones ſupplet, & gratiæ confert augmentum, ac ſalutarem vivorum protectionem. Poſtremò quibuſcunque indigentiis noſtris & neceſſitatibus ſpem affert conſolationis & adjutorii divini.

Quòd iterum inſinuant, in Miſſa Chriſtum non offerri, velut ab antiquo damnatum & à fidelibus exploſum, omninò rejiciendum eſt. Hæc enim antiquiſſima hæreſis fuit Arrianorum, ait Auguſtinus, qui negabant in Miſſa obla-

oblationem fieri pro vivis & mortuis. Hoc enim & sacris literis & toti Ecclesiæ Catholicæ refragatur. Nam prædixit Dominus per Malachiam Judæorum abjectionem, vocationem gentium, & Evangelicæ legis sacrificium. Non est, inquit, mihi voluntas in vobis, nec munus accipiam de manu vestra. A solis enim ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Malach. 1.

Nulla est autem oblatio munda in omni loco jam Deo oblata, quàm Eucharistia mundissima, in altaris sacrificio. Hac authoritate S. Augustinus & alii Catholici usi sunt pro Missâ contra perfidos Judæos, quæ certè plus debet valere apud Catholicos Principes, quam omnes adversariorum objectiones.

Præterea idem Propheta, cùm loquitur de adventu Messiæ, ait: Et purgabit filios Levi, & colabit eos quasi aurum & argentum, & erunt DOMINO offerentes sacrificia in justitia, & placebit DOMINO sacrificium Juda & Jerusalem, sicut dies seculi & anni antiqui Malach. 3. Hic in spiritu prævidit Propheta, filios Levi, hoc est, Evangelicos Sacerdotes, dicit Hieronymus, oblaturos sacrificia, non in sanguine hircorum, sed in justitia. Unde eo spiritu, quo illa verba à Propheta fuerunt scripta, eodem sunt in Canone Missæ ab Ecclesia repetita.

Danjeli quoque dixit Angelus: Eligentur & dealbabuntur, & quasi ignis probabuntur multi, & impiè agent omnes impii, neque intelligent omnes impii, porro docti intelligent, & à tempore cùm ablatum fuerit juge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta Daniel. 12. Hanc prophetiam esse implendam, nondum tamen impletam, testatur Christus Matth. 24. Juge ergo sacrificium Christianorum, in adventu abominationis, idest, Antichristi cessabit universaliter, sicut jam in aliquibus Ecclesiis cessat particulariter: & sic sedebit in loco desolationis, quando videlicet Ecclesiæ erunt desolatæ, in quibus non cantabuntnr Horæ Canonicæ, missæ non celebrabuntur, nulla dispensabuntur Sacramenta, nulla erunt altaria, nullæ sanctorum imagines, nullæ candelæ, nullus ornatus. Hortari proinde oportet omnes Principes ac fideles Romano Imperio subjectos, ne unquam aliquid admittant aut omittant, quo viam tantæ impietati Antichristi præparent, quando universalis, hoc est, Ecclesia Catholica, velut S. Johannes in spiritu vidit, fugiet in solitudinem, ubi habebit

bit locum paratum à Deo, ut ibi eam pascat diebus mille centis sexaginta. Apocal. 12.

Postremò Sanct. Paulus inquit ad Hebr. 3. Omnis Pon- ex ex hominibus assumtus pro hominibus constituitur in his, æ sunt ad Deum, ut offerat dona & sacrificia pro pecca-. Cùm autem pontificatus externus non cessaverit in no- lege, sed mutatus sit in meliorem, ergo & hodie Ponti-x & totum Sacerdotium offeret in Ecclesia sacrificium ex- rnum, quod non est nisi unum, Eucharistia.

Huic loco servire & accommodari potest, quod in Ȝtis Apostolorum legitur in cap. 13. juxta novam transla- nem, Barnabas, Simon, Lucius Cyrenæus, Manaches Saulus sacrificaverunt, hoc est, obtulerunt. Quod non oblatione idolis facta, verùm de Missa, cùm Græcis Li- rgia vocetur, potest ac debet meritò intelligi.

Et Missam fuisse sacrificium in primitiva Ecclesia abun- attestantur, & huic sententiæ suffragantur S. Patres. Igna- us enim, S. Johannis Apostoli discipulus, inquit: non licet ne Episcopo, neque sacrificium immolare, neque Missas ce- brare. Et Irenæus discipulus discipuli Johannis Evang. te- atur, Christum novi Testamenti novam docuisse oblationem, am Ecclesia ab Apostolis accipiens in universo mundo of- rt Deo. Hic antistes vicinus Apostolorum temporibus no- m testatur sacrificium Evangelicum per universum orbem latum. Idem Origenes, Cyprianus, Hieronymus, Chry- stomus, Augustinus, Basilius, Hilarius, &c. docent & te- antur, quorum verba brevitatis gratia omittuntur. Quia itur semper Ecclesia Catholica ab Apostolorum tempore er universum orbem Christianum sic docuit, tenuit ac ob- rvavit, sicut hodie tenet & observat, ideo hoc idem irre- agabiliter ubique teneri & observari debet.

Neque obstat S. Paulus ad Hebræos oblationi Missæ, uòd una oblatione & semel justificati sumus per Christum. oquitur enim D. Paulus de oblatione victimæ, hoc est, ruenti sacrificii, agni occisi in ara sanctæ crucis, quæ qui- em oblatio semel facta est, à qua omnia Sacramenta, & tiam sacrificium Missæ, suam habent efficaciam. Tantum er- o semel oblatus est in cruce effuso sanguine, hodie offertur n Missa velatus mysteriis, impassibiliter, sicut in veteri Te- tamento immolabatur typicè & figuraliter.

Denique Missam Sacrificium vis vocabulorum osten- it, quoniam Missa nihil aliud est, quàm oblatio ad altare, ab

ab Hebræo vocabulo Misbeach, Græco vero Thymiasterion propter oblationem nomen accepit.

In ſuperioribus vero ſatis declaratum eſt, nos per fidem non propriè juſtificari, ſed per caritatem. Quod ſi in ſacris literis quid ejuſmodi reperitur, norint Catholici id dici de fide formata, quæ per dilectionem operatur Gal. 5. & quia juſtificatio à fide inchoatur, quia ipſa eſt ſubſtantia rerum ſperandarum Hebr. 11.

Neque abnuitur, Miſſam eſſe memoriam paſſionis Chriſti & beneficiorum Dei, quoniam hoc & figura de agno paſchali, qui ſimul victima & memoriale fuit, approbat Exodi 12. & non ſolùm verbis & Sacramento, ſed etiam geſtibus ac veſtibus ſacris in Eccleſia Catholica repræſentatur. Sed in memoriam victimæ Eccleſia offert denuò Euchariſtiam in myſteriis Deo, Patri omnipotenti.

Non ergò improbatur, quòd Principes & civitates unam ſervant communem Miſſam in Eccleſia, ſi modò ritè juxta ſacrum Canonem id faciunt, ſicut omnes Catholici obſervant. Sed quòd omnes alias Miſſas abrogârunt, Chriſtiana profeſſio non patitur. Quod autem olim præſentes communicabant, nemo reprehendit. Utinam omnes ſic eſſent diſpoſiti, ut quotidie hunc panem dignè ſumere valerent. Sed, ſi unam Miſſam utilem arbitrantur, quantò utiliores eſſent plures Miſſæ, quas ipſi injuriâ abrogârunt. Quibus omnibus rectè penſatis, petendum eſt, ut hanc novam miſſandi formulam excogitatam, & jam toties mutatam, omnino caſſent & abjiciant, atque priſtinam celebrandi formam reſumant, juxta Eccleſiarum Germaniæ & totius Chriſtianitatis antiquum ritum & conſuetudinem, atque miſſas abrogatas juxta fundatorum ultimam voluntatem reſtituant, in quo ſibi ipſis utilitatem & honorem parient, ac toti Germaniæ pacem & tranquillitatem.

DE CONFESSIONE.

QUantum ad Confeſſionem attinet, in reſponſione & ſententia, ſuperiùs Articulo 11. data, perſtandum eſt. Falſa enim ſunt, quæ ab ipſis ſugguruntur de Chryſoſtomo, qui cùm de publica loquatur Confeſſione, ipſi eum torquent ad Sacramentalem & ſacerdotalem confeſſionem. Quod verba ipſius apertè indicant, dum in principio inquit: Non dico tibi, ut te prodas in publicum, neque apud alios accuſes te. Ita Gratianus, ita Petrus Longobardus ante trecentos annos reſponderunt. Quæ ſane

ſolutio

ſolutio fit manifeſtior ex aliis locis Chryſoſtomi. Nam in ſermone 29. inquit de pœnitente: in corde ejus contritio eſt, in ore ejus confeſſio, in opere tota humilitas. Hæc eſt fructifera & perfecta pœnitudo.

Nonne hic exactiſſimè tres explicat pœnitentiæ partes? Ita Homilia 10. ſuper Matth. tradit idem Chryſoſtomus tempus etiam determinatum confitendi, & ut poſt patentia criminum vulnera, pœnitentia interveniente curentur. Quomodo autem patebunt crimina, ſi per confeſſionem non detegantur Sacerdoti? Sic in pluribus locis Chryſoſtomus ipſe refellit hanc ſententiam, quam & Hieronymus proſternit, dicens, ſi quem ſerpens diabolus occultè momorderit, & nullo conſcio, eum peccati veneno infecerit, ſi tacuerit, qui percuſſus eſt, & non egerit pœnitentiam, nec vulnus ſuum fratri & magiſtro voluerit confiteri. Si enim erubeſcat ægrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina non curat. His igitur potiùs credant Principes & civitates authoribus, quàm uni Gloſſæ decreti, à Juris divini peritis impugnatæ & rejectæ.

Quare admonendi ſunt, cùm confeſſio integra nedum ſit ad ſalutem neceſſaria, ſed etiam nervus exiſtat Chriſtianæ diſciplinæ & totius quoque obedientiæ: ut Eccleſiæ orthodoxæ ſe conforment. Nam, Hieronymo teſte, hæreſis illa fuit Montanorum, qui ante mille ducentos & plures annos damnati fuerunt, propterea quòd erubeſcebant confiteri peccata ſua. Non decet itaque Montani ſequi errorem, ſed potiùs ſanctorum Patrum atque totius Eccleſiæ Catholicæ ritum, ut ad normam fidei orthodoxæ unuſquiſque in omnibus dominiis ſuis præcipiat confeſſionem, pretioſiſſimum in Eccleſia Dei theſaurum, fieri juxta ritum in Eccleſia etiam apud eos ſervatum.

DE DISCRIMINE CIBORUM.

QUæ poſtmodum afferunt de delectu ciborum & ſimilibus traditionibus, quas nihili facere videntur, reijciendum eſt. Scimus enim ex Apoſtolo, quod omnis poteſtas eſt à Deo, & præcipuè poteſtas Eccleſiaſtica eſt data à Deo in ædificationem: ideo à Chriſtiano & Eccleſiæ ſanctæ devoto pectore, ejuſdem ſanctæ & Catholicæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ conſtitutiones recipiendæ ſunt: quæ utiles ſunt Eccleſiæ, tam in cultu divino augendo, quàm in concupiſcentia carnis coercenda, cùm expeditiores faciant ad divina præcepta ſervanda, & in ſacris literis inveniantur

consultæ. Et qui eas contemnit, aut temere eis resistit, Deum graviter offendit, juxta vocem Christi dicentis, qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit, & qui me spernit, spernit eum, qui me misit. Luc. 10. capite. Spernitur autem Prælatus, cùm statuta ejus contemnuntur: & juxta S. Paulum dicentem, qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spiritum sanctum in vobis. 1. Thessal. 4. Et dum ad Episcopos inquit: attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei. Actor. 20. Si ergo Prælati habent potestatem regendi, habebunt & potestatem statuta faciendi pro salutari regimine Ecclesiæ & subditorum incremento. Præcipit enim idem Apostolus Corinthiis, ut omnia secundum ordinem fiant, in eis. 1. Corrinth. 14. At hoc sine legibus nequit fieri. Idcirco Hebræis dixit, obedire præpositis vestris, Hebr. 13. Hîc sanctus Paulus non solùm obedientiam, sed & causam obedientiæ assignat. Videmus, sanctum Paulum usum esse hac potestate, qui tam multas leges præter Evangelium dedit, de eligendo Episcopo, de viduis, de mulieribus, ut velato sint capite, ut in Ecclesia taceant, & de rebus etiam prophanis 1. Thess. 4. de secularibus judiciis 1. Corinth. 6. & apertissimè ad Corinth. inquit: Nam cæteris dico ego, non Dominus. 1. Corinth. 7. Item alibi inquit: State & tenete traditiones, quas didicistis, sive per Epistolam nostram, sive per sermonem. 2. Thess. 2. Quare admonendi sunt Principes & civitates, ut obedientiam Ecclesiasticis statutis & constitutionibus præstent & exhibeant, ne, cùm Deo debitam subtrahant obedientiam, à subditis quoque ipsorum debita eis obedientia subtrahatur, uti in próxima seditione populari facere subditi nitebantur: neque patiantur se falsis seduci dogmatibus.

Falsissimum quoque est, quod dicunt, justitiam fidei obscuratam esse hujusmodi constitutionibus. Quin imo demens esset & insanus, qui sine fide eas observaret. Nam fidelibus dantur, non Turcis, aut Agarenis. Quid enim mihi de his, quæ foris sunt? ait sanctus Paulus 1. Corinth. 5. Quòd autem hîc fidem super omnia extollunt, sancto Paulo adversantur, ut superiùs diximus, & sanctum Paulum lacerant. Qui cùm de operibus legalibus loquatur, ipsi ad opera Evangelica detorquent: ut superius omnia illa errata fuerunt disjecta.

Falsum est etiam, constitutiones Ecclesiæ obscurare præcepta Dei, cùm ad illa homini expediant, sicut jejunia con-

concupiſcentiam carnis reprimunt & adimunt, ne in luxuriam cadat.

Falſum eſt etiam, impoſſibile eſſe conſtitutiones ſervare, non enim crudelis eſt mater Eccleſia, quæ politicam non excipiat neceſſitatem, in feſtos dies celebrando, jejunando & ſimilibus.

Inſuper falsò citant Auguſtinum ad inquiſitionem Januarij, qui ex diametro cum eis pugnat. Nam apertiſſimè diffinit eo loco univerſaliter ab Eccleſia tradita, univerſaliter quoque òbſervanda eſſe, indifferentia autem & quæ libera ſunt, licere ſervare, & non ſervare. Diffinit ſanctus Pater Auguſtinus & beatus Ambroſius, cujuſque Eccleſiæ morem ſervandum eſſe, cùm Romani, inquit, venio, jejuno ſabbatho: cùm hic ſum, non jejuno.

Vim præterea ſcripturis faciunt, dum errata roborare nituntur, nam Chriſtus Matth. 15. non ſimpliciter improbat conſtitutiones humanas, ſed illas duntaxat, quæ adverſabantur Legi Dei: quod clarè ex Marco. 7. agnoſcitur. Et hic Matth. 15. Quare & vos, inquit, tranſgredimini mandatum Dei, propter traditionem veſtram. Bene irritum feciſtis præceptum Dei, ut traditionem veſtram ſervetis. Sic Paulus Coloſſ. 2. prohibet quemque judicare in cibo, potu, ſabbatho, &c. more Judaico. Nam Eccleſia non judicat carnes eſſe immundas, quando prohibet, ſicut Judæi in Synagoga arbitrabantur.

Sic verbum Chriſti, de intrante per os, ſine vera intelligentia huc affertur, cùm intentio ejus fuerit, Judæorum tollere errorem, qui exiſtimabant, cibos, non lotis manibus tactos, fieri immundos, & eos comedentem fieri immundum, ut ex circumſtantia literæ eſt manifeſtum. Neque Eccleſia his conſtitutionibus Moſen habentem graves manus reducit.

Eodem modo ſanctum Paulum lacerant. Nam 1. Timoth. 4. doctrinam dæmoniorum vocat prohibentem cibos, uti Tatiani, Marcionitæ & Manichæi exiſtimabant, cibos eſſe immundos, ut ex verbis ſequentibus liquet, cùm S. Paulus ſubdit, omnis creatura Dei bona eſt. Eccleſia autem non prohibet cibos, quia malos & immundos judicet, ſed pro expeditiori via ad mandata Dei ſervanda. Cadunt ergo argumenta contraria.

Si vero crucem prædicarent & corporalem diſciplinam, & jejunia, ut eo modo corpus in ſervitutem redigatur: placeret hic doctrina eorum, ſed quod iſta volunt eſſe libera-

damnatur & reijcitur tanquam à fide & disciplina Ecclesiastica alienum. Nec suffragatur eis diversitas rituum. Nam illa in specialibus benè admittitur, ut unaquæque provincia suo sensu abundet, velut Hieronymus inquit. At universales ritus Ecclesiæ universaliter servari debent, & speciales in suis quibusque provinciis.

Et nihil est, quod de Paschate afferunt. Nam Rom. Pontifices tandem Asianos in uniformem Paschatis observantiam cum universali Ecclesia reduxerunt. Eodem modo intelligendus est Irenæus. Nam sine fidei jactura per Galliam aliquæ Apostolorum vigiliæ non celebrantur jejunio: quas tamen Germania in jejuniis observat.

Admonendi quoque sunt Principes & civitates, ut Gregorij Papæ sententiam sequantur. Nam is præcipit, uniuscujusque provinciæ servandam consuetudinem, si nihil usurpet contra fidem Catholicam. c. Quoniam consuetudinem, distinct. 12. Unde non ignoramus, rituum dissimilium, in unitate fidei variam observantiam, quæ in qualibet provincia observari debet, ut ab antiquis tradita & recepta est, sine tamen universalium rituum totius Ecclesiæ Catholicæ injuria.

DE VOTIS MONASTICIS.

Quamvis multa atque varia ex aliquorum suggestione in hoc articulo afferantur, omnibus tamen maturo consilio perpensis, cùm vota monastica fundata sint in sacris literis novi & veteris Testamenti: atque sanctissimi viri miraculis clari, atque vita admirabiles in his religionibus, cum multis millenis millibus vixerint: atque à tot seculis, per universum orbem Christianum à Catholica recepta fuerint Ecclesia, & approbata eorum vivendi instituta & regulæ, nullo pacto tolerandum est, quod vota licentiosè sine omni timore Dei solvantur.

In veteri enim Testamento approbavit Deus vota Nazaræorum Numer. 6. vota Rechabitarum, qui non biberunt vinum, nec comedebant uvas. Jer. 36.

Omnino autem exigit Deus votum semel emissum reddi. Deut. 23. Quod si quis post vota retractat, ruina est illi. Proverb. 20. Vota vero justorum placabilia. Proverb. 15.

Deus præterea per Prophetam specialiter docet, vota Monastica sibi placere. Esaiæ enim 56. ita legitur: Hæc dicit DOMINUS Evnuchis, qui custodierunt sabbatha mea, & elegerunt, quæ ego volo, & tenuerunt fœdus meum, dabo eis

eis in domo mea & in muris meis locum & nomen (melius à filiis & filialibus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Quibus verò Evnuchis promittit illa Deus? Illis utique, quos Christus laudat, qui seipsos castrant propter regnum cœlorum, Matth. 19. Illis utique, qui abnegata propria voluntate, veniunt post crucem, & abnegant semetipsos, & tollunt quotidie crucem suam, & sequntur eum, Luc. 9. Ut non jam suo, sed Regulæ ac superioris sui regantur arbitrio.

Melius itidem, testante Apostolo, faciunt virgines, quæ, contempto mundo, spretisque illecebris, virginitatem in Monasteriis vovent & servant, quàm quæ oneri matrimoniali colla subdunt. Ita enim ait sanctus Paulus 1. Corinth. 7. Qui matrimonio jungit virginem suam, benè facit, &, qui non jungit, meliùs facit. Item de viduâ sequitur: beatior erit, si permanserit secundum consilium meum.

Nemo est, qui ignoret sanctitatem Pauli Eremitæ, Basilij, Antonij, Benedicti, Bernardi, Dominici, Francisci, Wilhelmi, Augustini, Claræ, Brigittæ & similium Eremitarum, qui sanè omnes regnum mundi & omnem ornatum seculi contempserunt propter amorem domini nostri JEsuChristi.

Damnata verò fuit etiam antiquissimis temporibus hæresis Lampertianorum, quam Jovinianus hæreticus Romæ resuscitare frustra conatus est. Quamobrem reijcienda sunt omnia, quæ in hoc articulo contra monasticen producta sunt, nempe quòd libera fuerint collegia tempore Augustini, quòd superaddita sint monasteriis, cùm contrarius potius fuerit ordo, ut Monasteria supervenerint votis.

De Monasteriis virginum, licet imbecillioris sexus, satis compertum est, quomodo sanctæ moniales longè constantiores in votis semel emissis perseveraverint in plerisque monasteriis, & jam sub Principibus & civitatibus istis, quam plerique monachi fecerunt. In hunc usque diem, nullis precibus, blanditiis, minis, terroribus, angustiis aut pressuris potuerunt à sancto suo proposito avocari.

Quare admittenda non sunt, quæ hîc in sinistram partem interpretrantur, quum sacris literis sit expressum, Monasticam vitam debita observatione custoditam, quam per gratiam Dei quilibet Monastici custodire possunt, mereri vitam æternam, & quidem multò auctiorem. Christus. enim hæc eis promisit, qui reliquerit domum aut fratres aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem aut filios, aut

agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Matth. 19.

Quod monasteria olim fuerint Scholæ literarum, non negatur, neque ignoratur tamen, ea fuisse primum scholas virtutum & disciplinæ, quibus literæ postea accesserint.

Cùm autem nemo apponens manum ad aratrum & retrospiciens, aptus sit regno cœlorum Luc. 9. pro damnatis haberi debent, juxta tenorem tum Scripturæ sacræ, tum legum quoque & Canonum, omnia matrimonia & votifragia monachorum & monialium, qui primam fidem irritam fecerunt, habentes damnationem, ut ait S. Paulus 1. ad Tim. 5. Vota verò non esse contra ordinationem Dei, circa secundum prætensorum abusuum articulum, declaratum est.

Quòd se dispensationibus tueri conantur: hoc nihil quemque movet. Nam licet Papa dispensaverit fortè cum rege Arragoniæ, quem suscepta prole, ad Monasterium rediisse legimus, aut cum quovis alio Principe, propter pacem totius regni, provinciæ, &c. ne bellis, cædibus, rapinis, stupris, incendiis & homicidiis, totum regnum aut provincia exponeretur, in privatis tamen personis, quæ vota apostaticè relinquunt, tales causæ dispensationum veræ obtrudi non possunt.

Repellitur etiam, quod assumitur, votum esse in re impossibili: nam continentia non est impossibilis, quam tot millia virorum & virginum observavere. Quanquam enim Sapiens inquit, scio, quod non possum esse continens, nisi Deus dederit: Christus tamen dare promisit, petite, inquit, & accipietis. Luc. 11. Matthæi 18. Et sanctus Paulus, fidelis est Deus, inquit, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis: sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. 1. Cor. 10.

Malè etiam causam suam muniunt, cùm voti violationem reprehensibilem esse admittunt, declarandumque est, ea matrimonia jure esse improbata & dirimenda. c. Continentiæ. 27. quæst. 1. atque etiam antiquis Imperatorum legibus. Cùm verò pro se adducunt c. Nuptiarum, nihil efficiunt. Illud enim loquitur de voto simplici, non solenni: quod in hunc quoque diem observat Ecclesia. Nunquam ergo rata fuerunt Monachorum, monialium aut sacerdotum conjugia.

Cassatur quoque, quòd ajunt, vitam votariam esse inventum hominum. Nam in sacris literis est fundata, à Spiritu sancto religiosis patribus inspirata. Neque detrahit honori

nori Christi, quoniam monastici omnia propter Christum observant, & Christum imitantur.

Falsa est ergo sententia, qua cultum monasticum damnant ut impium, qui est Christianissimus. Non enim evacuantur monastici à gratia Dei, sicut Judæi, de quibus sanctus Paulus loquitur Gal. 5. qui justificationem adhuc in lege Moisi quærebant. Sed monastici contendunt propiùs secundum Evangelium vivere, ut mereantur vitam æternam. Quare impia sunt, quæ hîc contra monasticen allegantur.

Quod autem odiosiùs opponitur, quòd religiosi sint in statu perfectionis: ita ab eis nunquam auditum est. Religiosi enim non sibi arrogant perfectionem, sed statum perfectionis acquirendæ, quia eorum instituta sunt instrumenta perfectionis, non ipsa perfectio. Et hoc pacto accipiendus est Gerson, qui non negat religiones status esse perfectiois acquirendæ, ut declarat in tractatu contra proprietarios. Regulæ S. Augustini in tractatu de consiliis Evangelicis, in tractatu de perfectione cordis & aliis locis. Eapropter admonendi sunt Principes & civitates, ut potiùs contententur, quòd per legitimos superiores reformentur monasteria & non evertantur: plus piè corrigantur Monahi, quam quòd deleantur. Id quod etiam religiosissimi eorum progenitores Christianissimi Principes fecerunt, quòd, si sanctis & religiosissimis patribus, vota Monastica asserentibus credere nolint: audiant Imperialem Celsitudinem, Imperatorem scilicet Justinianum in Authentica de Monachis Coll. 1.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Quamquam multa hîc intricantur de potestate Ecclesiastica, etiam odiosiùs quam par sit: declarandum tamen est, ut Reverendissimis Episcopis & sacerdotibus, ac toti clero, omnis potestas Ecclesiastica liberè permittatur, quæ eis de jure, aut consuetudine competit. Ad hæc, omnes immunitates, privilegia, eminentias, ac prærogativas à divinis Imperatoribus & Regibus Romanis eis concessas, eis observare convenit: neque tolerandum, ut, quæ Imperiali munificentia aut largitione Ecclesiasticis sunt concessa, per ullos Principes aut quemcunque alium, Romano Imperio subjectum, infringantur.

Nam sufficientissimè probatur, potestatem Ecclesiasticam in spiritualibus esse jure divino fundatam: de qua sanè sanctus Paulus inquit, nam etsi ampliùs gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis dominus in ædificationem, & non

in destructionem vestram 2. Corinth. 10. Et sequitur: Ideo enim hæc absens scribo, ut non præsens duriùs agam, secundum potestatem, quam dedit mihi dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram 2. Corinth. 3.

Idem etiam sanctus Paulus coërcitivam ostendit jurisdictionem, cùm ait: quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu lenitatis? 1. Cor. 4. Ut de judicialibus ad Tim. scribit: Adversus Presbyterum accusationem noli accipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. 1. Timoth. 5. Ex quibus satis apertè dignoscitur, Episcopos non solùm habere potestatem ministerij verbi Dei, sed etiam potestatem regiminis & coërcitivæ correctionis, ad dirigendum subditos in finem beatitudinis æternæ.

Ad potestatem autem regiminis requiruntur potestas judicandi, diffiniendi, discernendi & statuendi ea, quæ ad præfatum finem expediunt aut conducunt. Irrita igitur & cassa sunt omnia, quæ in præsenti articulo contra immunitatem Ecclesiarum & sacerdotem inseruntur.

Quare prohibendum universis Romano Imperio subjectis, ne clerum contra concessa privilegia, ad Tribunal seculare pertrahant. Nam sic Clemens Papa & Martyr inquit: si qui ex presbyteris habent negotia inter se, apud cognitores seculi non judicentur, sed apud presbyteros Ecclesiæ, quicquid est, dirimatur. Unde neque Constantinus Magnus, Christianissimus Imperator, in sacro Concilio Niceno, etiam in causis prophanis voluit Episcopos judicare: Vos Dij estis, inquit, à Deo verè constituti. Ite & inter vos causam disponite, quia dignum non est, ut nos judicemus Deos. Ampliùs quod reperitur de constitutionibus Ecclesiæ, superius satis responsum est.

Neque proderit eis libertas Christiana, quam prætendunt, cum ista non sit libertas, sed prodigiosa licentia, quæ plebi inculcata ad exitialem atque periculosissimam excitat seditionem. Libertas enim Christiana non opponitur servituti legis Mosaicæ & servituti peccati: omnis enim, qui facit peccatum, servus est peccati, ait Christus Johan. 8. Unde, qui solvunt jejunia, liberè comedunt carnes, negligunt Horas canonicas, non confitentur tempore Paschæ, & similia faciunt vel ommittunt: Hoc non est uti libertate, sed abuti, contra S. Pauli monita, qui eos attentè præmonuit, dicens, vos in libertatem vocati estis, fratres, tantùm ne libertatem detis in occasionem carnis, sed per charitatem Spiritus servite invicem. Gal. 5. Unde nullus sua crimina velare

lare debet ſub prætextu libertatis Evangelicæ. Quod & S. Petrus prohibuit, quaſi liberi & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem, ſed ſicut ſervi Dei, 1. Pet. 2.

Quod de abuſibus aſtruxerunt: haud dubiè norunt Principes omnes & ſtatus Imperij, neque à Cæſarea Majeſtate, neque ullis à Principibus, & Chriſtiano aliquo homine, vel minimum abuſum probari, ſed optare omnes, ut tum Principes, tum ſtatus Imperij, communi concilio ac conſenſu adnitantur, ut ſublatis abuſibus & emendatis, utriuſque ſtatus exceſſus aut penitus aboleantur, aut in melius reformentur. Ac tandem Eccleſiaſticus ſtatus multis modis labefactatus, ac Chriſtiana religio, quæ in nonnullis refriguit & remiſſa eſt, ad priſtinum decus & ornamentum reſtituatur & redintegeretur. Qua in re Cæſarea Majeſtas, ut omnibus conſtat, hactenus plurimum & laboris & curæ inſumpſit, & in reliquum ad hoc negotij, & omnem ſuam operam ac ſtudium ſeriò collaturam benignè pollicetur.

Ex quibus quidem, Confeſſione ac Reſponſione, cùm Cæſ. M. agnoſcat, ipſos, Electorem, Principes, ac civitates, in multis cum Eccleſia Catholica & Romana convenire, & ab impiis dogmatibus, quæ vulgò per Germaniam diſſeminantur in libellis, qui paſſim circumferuntur, diſſentire, eoſque explodere ac damnare: indubitanter Cæſarea Majeſtas ſibi perſuadet, & ſperat futurum, ut Electores, Principes & civitates, audita & intellecta hac reſponſione, in cæteris quoque rebus, quibus hactenus fortaſſe cum Eccleſia Romana Catholica non conſenſere, in poſterum concordibus animis conſentiant. Atque in præmemoratis etiam aliis omnibus rebus S. Catholicæ & Rom. Eccleſiæ & fidei Chriſtianæ ac religioni, qualis hactenus communis Chriſtianitatis conſenſu obſervata fuit, ſe conformaturos obedienter & parituros, quod eorum factum C. M. inprimis gratum habebit, & ſua ſingulari benignitate eos communiter omnes & oblata occaſione ſigillatim proſequetur. Nam, quod longè abſit, ſi locus non eſſet futurus huic Chriſtianæ ac tam clementi admonitioni: exiſtimare poſſunt Elector, Principes & civitates, cauſam M. ſuæ Cæſ. neceſſariam præberi, ſe, ut docet Imperatorem Rom. & Chriſtianum Cæſarem, defenſoremque & advocatum Eccleſiæ Catholicæ ac Chriſtianæ, quemadmodum flagitat ratio muneris ſibi injuncti, & integritas conſcientiæ, hujuſmodi rebus providere oportere.

ARTICULI FIDEI PRÆCIPUI.

I.

ECCLESIÆ magno conſenſu apud nos docent Decretum Nicenæ Synodi de unitate eſſentiæ divinæ, & de tribus Perſonis, verum & ſine ulla dubitatione credendum eſſe. Videlicet quòd ſit una eſſentia divina, quæ & appellatur, & eſt Deus æternus, incorporeus, impartibilis, immenſa potentia, ſapientia, bonitate, creator & conſervator omnium rerum, viſibilium & inviſibilium, & tamen Tres ſint Perſonæ ejuſdem eſſentiæ, & potentiæ, & coæternæ, Pater Filius, & Spiritus Sanctus. Et nomine *Perſonæ* utuntur ea ſignificatione, qua uſi ſunt in hac cauſa Scriptores Eccleſiaſtici, ut ſignificet non partem aut qualitatem in alio, ſed quod propriè ſubſiſtit.

Damnant omnes hæreſes, contra hunc articulum exortas, ut Manichæos, qui duo principia ponebant, Bonum & Malum: item Valentinianos, Arrianos, Eunomianos, Mahometiſtas, & omnes horum ſimiles. Damnant & Samoſatenos, veteres & neotericos, qui cùm tantùm unam perſonam eſſe contendant, de Verbo & de Spiritu Sancto aſtutè & impiè rhetoricantur, quòd non ſint perſonæ diſtinctæ, ſed quòd Verbum ſignificet verbum vocale, & Spiritus motum in rebus creatum.

II.

Item docent, quòd poſt lapſum Adæ, omnes homines naturali modo propagati naſcentes, habeant peccatum originis. Intelligimus autem peccatum originis, quod ſic vocant ſancti Patres, & omnes Orthodoxi & piè eruditi in Eccleſia, videlicet reatum, quo naſcentes propter Adæ lapſum, rei ſunt iræ Dei & mortis æternæ, & ipſam corruptionem humanæ naturæ propagatam ab Adam. Et hæc naturæ humanæ corruptio, defectus juſtitiæ ſeu integritatis, ſeu obedientiæ originalis, & concupiſcentiam complectitur.

Eſtque defectus, horribilis cæcitas & inobedientia, ſcilicet carere illa luce ac notitia Dei, quæ fuerat futura in natura integra, item carere illa rectitudine, hoc eſt, perpetua obedientia, vera, pura ac ſumma dilectione Dei, & ſimilibus donis integræ naturæ (Quare defectus illi & concupiſcentia, ſunt res damnata, & ſua natura digna morte.) Eſtque vitium originis verè peccatum, damnans & afferens nunc

nunc quoque æternam mortem his, qui non renaſcuntur per Baptiſmum & Spiritum Sanctum.

Damnant Pelagianos, qui negant peccatum originis, & ſentiunt defectus illos ſeu concupiſcentiam eſſe res indifferentes, ſeu pœnas tantùm, nec eſſe res ſua natura damnatas, & ſomniant, hominem legi Dei ſatisfacere poſſe, & propter hanc propriam obedientiam coram Deo juſtum pronuntiari.

III.

Item docent, quòd Verbum, hoc eſt, filius Dei, aſſumpſerit humanam naturam in utero beatæ Mariæ virginis, ut ſint duæ naturæ, divina & humana, in unitate perſonæ inſeparabiliter conjunctæ, unus Chriſtus, verè Deus, & verè homo, natus ex virgine Maria, verè paſſus, crucifixus, mortuus & ſepultus, ut reconciliaret nobis Patrem, & hoſtia eſſet, non tantùm pro culpa originis, ſed etiam pro omnibus actualibus peccatis hominum. Idem deſcendit ad inferos, & verè reſurrexit tertia die, deinde aſcendit ad cœlos, ut ſedeat ad dexteram Patris, & perpetuò regnet & dominetur omnibus creaturis, ſanctificet credentes in ipſum miſſo in corda eorum Spiritu Sancto, & ſanctificatis det vitam æternam. Idem Chriſtus palam eſt rediturus, ut judicet vivos, & mortuos reſcuſcitatos, juxta Symbolorum Apoſtolorum.

IV.

Ut autem conſequamur hæc beneficia Chriſti ſcilicet remiſſionem peccatorum, juſtificationem & vitam æternam, dedit Chriſtus Evangelium, in quo hæc beneficia nobis proponuntur, ſicut ſcriptum eſt Lucæ ultimo, *prædicari pœnitentiam in nomine ejus, & remiſſionem peccatorum inter omnes Gentes.* Cùm enim omnes homines naturali modo propagati habeant peccatum, nec poſſint verè legi Dei ſatisfacere, Evangelium arguit peccata, & oſtendit nobis Mediatorem Chriſtum & ſic docet nos de remiſſione peccatorum.

Cùm Evangelium arguit peccata noſtra, corda perterrefacta ſtatuere debent, quòd gratis nobis propter Chriſtum donentur remiſſio peccatorum & juſtificatio per fidem, quâ credere & confiteri debemus, hæc nobis donari propter Chriſtum, qui pro nobis factus eſt hoſtia, & placavit Patrem. Quanquam igitur Evangelium requirit pœnitentiam, tamen ut remiſſio peccatornm certa ſit, docet eam gratis donari, hoc eſt, non pendere ex conditione dignitatis noſtræ, nec dari propter ulla præcedentia opera, aut dignitatem ſequentium: fieret enim incerta remiſſio, ſi ita ſentiendum eſſet,

tum

tum demum nobis contingere remiſſionem peccatorum, poſtquam eam præcedentibus operibus meriti eſſemus, aut ſatis digna eſſet pœnitentia.

Conſcientia enim in veris pavoribus nullum invenit opus, quod poſſit opponere iræ Dei, & Chriſtus nobis donatus & propoſitus eſt, ut ſit propitiator. Hic honos Chriſti non debet transferri in noſtra opera, ideò Paulus dicit, *Gratis ſalvati eſtis.* Item, *ideò ex fide gratis, ut ſit firma promiſſio*, hoc eſt, ita erit certa remiſſio, cùm ſciemus, eam non pendere ex conditione noſtræ dignitatis, ſed donari propter Chriſtum. Hæc eſt firma & neceſſaria conſolatio piis & perterrefactis mentibus: atque ita docent & S. Patres, & extat apud Ambroſium memorabilis & inſignis ſententia, his verbis: *Hoc conſtitutum eſt à Deo, ut, qui credit in Chriſtum, ſalvus ſit, ſine opere, ſola fide, gratis accipiens remiſſionem peccatorum.*

Et *fidei* vocabulum non ſolum cognitionem hiſtoriæ de Chriſto ſignificat, ſed etiam credere & aſſentiri huic promiſſioni, quæ eſt Evangelij propria, in qua propter Chriſtum nobis promittuntur remiſſio peccatorum, juſtificatio & vita æterna. Nam & hæc promiſſio ad hiſtoriam de Chriſto pertinet, ſicut & in Symbolo additus eſt hiſtoriæ hic articulus, *credo remiſſionem peccatorum.* Et ad hunc articulum reliqui de hiſtoria Chriſti referri debent. Nam id beneficium eſt finis hiſtoriæ: ideò Chriſtus paſſus & reſcuſcitatus eſt, ut propter ipſum nobis donarentur remiſſio peccatorum & vita æterna.

V.

Itaque inſtituit Chriſtus miniſterium docendi Evangelij, quod prædicat pœnitentiam & remiſſionem peccatorum. Eſtque utraque prædicatio univerſalis, omnium peccata arguit, & omnibus credentibus promittit remiſſionem peccatorum, ut non ſit incerta remiſſio, ſed ut omnes perterrefactæ mentes ſciant, ſe debere credere, quòd certò donetur nobis remiſſio peccatorum propter Chriſtum, non propter noſtra merita, aut dignitatem: & cùm hoc modo conſolamur nos promiſſione ſeu Evangelio, & erigimus nos fide, certò conſequimur remiſſionem peccatorum, & ſimul datur nobis Spiritus Sanctus. Nam Spiritus Sanctus datur & eſt efficax per verbum Dei & per Sacramenta. Cùm Evangelium audimus aut cogitamus, aut Sacramenta tractamus, & fide nos conſolamur, ſimul eſt efficax Spiritus Sanctus, juxta illud Pauli

ad

ad Galatas 3. *Ut promissio ex fide JEsu Christi detur credentibus.* Et ad Corinthios, *Evangelium est ministerium Spiritûs.* Et ad Roman. *Fides ex auditu est.* Cùm igitur fide nos consolamur, & liberamur à tenoribus peccati per Spiritum Sanctum, concipiunt corda cæteras virtutes, agnoscunt verè misericordiam Dei, concipiunt veram dilectionem, verum timorem Dei, fiduciam, spem auxilij divini, invocationem & similes fructus Spiritus.

Damnantur illi, qui de hac fide, qua remissio peccatorum accipitur, nihil docent, sed jubent conscientias dubitare, an consequantur remissionem peccatorum. Et addunt, hanc dubitationem non esse peccatum. Item, docent homines consequi remissionem peccatorum propter propriam dignitatem, non docent, credendum esse, quod gratis propter Christum, remissio peccatorum donetur.

Damnantur item phanatici spiritus, qui fingunt, Spiritum Sanctum dari, aut efficacem esse, sine verbo Dei. Et ob eam causam contemnunt ministerium Evangelij & Sacramentorum, & quærunt illuminationes sine verbo Dei & extra Evangelium, atque ita abducunt animos à verbo Dei, ad proprias opiniones, quod est perniciosissimum. Tales olim fuerunt Manichæi, Enthusiastæ, & nunc sunt Anabaptistæ. Hujusmodi furores constanter damnamus: abolent enim verum usum verbi Dei & falsò somniant, sine verbo Dei accipi Spiritum Sanctum, & freti suis opinionibus comminiscuntur impia dogmata, & efficiunt infinitam dissipationem.

VI.

Item docent, quòd, cùm fide reconciliamur, necessario sequi debeat justitia bonorum operum, quæ Deus nobis mandavit, sicut & Christus præcepit: *Si vis in vitam ingredi, serva mandata.* Sed, quia tanta est infirmitas humanæ naturæ, ut nemo legi satisfacere possit, necesse est, docere homines, non solùm quod legi obediendum sit, sed etiam, quomodo placeat hæc obedientia, ne conscientiæ incidant in desperationem, cùm intelligant, se non satisfacere legi. Placet igitur hæc obedientia, non quia legi satisfacit, sed quia persona est in Christo reconciliata fide, & credit sibi reliquias peccati condonari. Semper igitur sentiendum est, nos consequi remissionem peccatorum, & personam pronuntiari justam, id est, acceptari gratis propter Christum, per fidem. Postea vero placere etiam obedientiam erga legem & reputari quandam justitiam, & mereri præmia. Non enim potest conscien-

tia

tia opponere judicio Dei propriam mundiciem aut opera, ſicut Pſalmus teſtatur, *non intres in judicium cum tuo ſervo, qria non juſtificabitur coram te omnis vivens.* Et Joannes ait, *ſi dixerimus, quòd peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus. Si confiteamur peccata noſtra, fidelis & juſtus eſt, ut remittat nobis peccata noſtra.* Et Chriſtus inquit, *Cùm feceritis omnia, dicite, ſervi inutiles ſumus.* Poſtquam autem perſona reconciliata & juſta fide, id eſt, accepta eſt, placet & obedientia & reputatur eſſe quædam juſtitia, ſicut Joannes inquit, *omnis, qui in eo manet, non peccat.* Et 2. Cor. 1. *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.*

Ac debet hæc obedientia repugnare pravis cupiditatibus & ſubinde ſpiritualibus exercitiis fieri purior, & cavere, ne quid committamus contra conſcientiam, juxta illud, *ſumma legis eſt dilectio ex puro corde & conſcientia bona, & fide non ficta.* Qui vero obtemperant pravis cupiditatibus & agunt contra conſcientiam, verſantur in peccatis mortalibus, nec fidei juſtitiam, nec juſtitiam bonorum operum retinent. Juxta illud Pauli, *qui talia agunt, regnum Dei non poſſidebunt.*

VII.

Item docent, quòd una ſancta Eccleſia perpetuò manſura ſit. Eſt autem Eccleſia Chriſti propriè Congregatio membrorum Chriſti, hoc eſt, ſanctorum, qui verè credunt & obediunt Chriſto: etſi in hac vita huic congregationi multi mali & hypocritæ admixti ſunt uſque ad noviſſimum judicium. Habet autem Eccleſia propriè dicta ſigna ſua, ſcilicet puram & ſanam Evangelij doctrinam, & rectum uſum Sacramentorum. Et ad veram unitatem Eccleſiæ ſatis eſt conſentire de doctrina Evangelij, & adminiſtratione Sacramentorum. Nec neceſſe eſt ubique ſimiles eſſe traditiones humanas, ſeu ritus ab hominibus inſtitutos, ſicut & Paulus docet, cùm ait, *unus Dominus, una fides, unum Baptiſma, unus Deus & Pater omnium.*

VIII.

Cùm autem in hac vita admixti ſint Eccleſiæ multi mali & hypocritæ, qui tamen ſocietatem habent externorum ſignorum cum Eccleſia, licet uti Sacramentis, quæ per malos adminiſtrantur, juxta vocem Chriſti, *ſedent Scribæ & Phariſæi in Cathedra Moyſi,* &c. Et Sacramenta & verbum Dei propter ordinationem & mandatum Chriſti ſunt efficacia, etiamſi per malos exhibeantur.

Damnant Donatiſtas & ſimiles, qui negabant, licere

populo

populo uti ministerio malorum in Ecclesia, & sentiebant ministerium malorum inutile & inefficax esse.

IX.

De Baptismo docent, quòd necessarius sit ad salutem, tanquam ceremonia à Christo instituta. Et quòd per Baptismum offeratur gratia Dei: & quod infantes per Baptismum Deo commendati, recipiantur in gratiam Dei & fiant filij Dei, sicut Christus testatur loquens de parvulis in Ecclesia Matth. 18. *Non est voluntas Patris vestri, qui in cælis est, ut pereat unus ex parvulis istis.*

Damnant Anabaptistas, qui improbant Baptismum infantium, & affirmant, infantes sine Baptismo & extra Ecclesiam Christi salvos fieri.

X.

De Cœna Domini docent, quòd cum pane & vino verè exhibeantur corpus & sanguis Christi vescentibus in Cœna Domini.

XI.

De Pœnitentia docent, quòd lapsis post Baptismum contingere possit remissio peccatorum, quocunque tempore, cùm convertuntur, &, quod Ecclesia talibus, redeuntibus ad pœnitentiam impertire absolutionem debeat.

Constat autem Pœnitentia, hoc est, conversio impij, propriè his duabus partibus. Altera est *Contritio*, hoc est, terrores incussi conscientiæ agnito peccato, in quibus & iram Dei agnoscimus, & dolemus nos peccasse, & peccata detestamur ac fugimus, sicut Joel concionatur, *scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & convertimini ad Dominum Deum vestrum*, &c. Altera pars est *Fides*, quæ concipitur ex Evangelio seu Absolutione, & credit propter Christum certò remitti peccata & consolatur conscientiam, & ex terroribus liberat, de qua fide Paulus loquitur, cum ait, *justificati fide, pacem habemus.* Deinde sequi debent boni fructus pœnitentiæ, hoc est, obedientia erga Deum, juxta illud, *Debitores sumus non carni, ut secundùm carnem vivamus: si enim secundùm carnem vivetis, moriemini: sed, si spiritu actiones corporis mortificabitis, vivetis.*

Damnant Novatianos, qui nolebant absolvere eos, qui lapsi post Baptismum, redibant ad pœnitentiam.

Damnant & illos, qui non docent remissionem peccatorum per fidem gratis propter Christum contingere, sed con-

contendunt, remiſſionem peccatorum contingere propter dignitatem contritionis, dilectionis, aut aliorum operum, & jubent dubitare conſcientias in pœnitentia, an conſequantur remiſſionem peccatorum, & affirmant hanc dubitationem non eſſe peccatum.

Damnant & iſtos, qui Canonicas ſatisfactiones docent neceſſarias eſſe ad redimendas pœnas Purgatorij, etſi fatemur bonis operibus mitigari præſentes calamitates, ſicut Eſajas docet, cap. 58. *Frange eſurienti panem tuum*, &c. *Et requiem tibi dabit Dominus ſemper.* Reijciunt & indulgentias, quæ ſunt condonationes commentitiarum ſatisfactionum.

Damnant & Anabaptiſtas, qui negant, ſemel juſtificatos iterum poſſe amittere Spiritum Sanctum. Damnant & illos, qui contendunt, aliquibus tantam perfectionem in hac vita contingere, ut ne quidem poſſint iterum peccare.

XII.

De Confeſſione peccatorum docent, quòd Abſolutio privata in Eccleſiis retinenda ſit, quanquam in Confeſſione non ſit neceſſaria delictorum enumeratio. Eſt enim impoſſibilis enumeratio omnium delictorum, juxta illud, *Delicta quis intelligit?*

XIII.

De uſu Sacramentorum docent, Sacramenta inſtituta eſſe, non modo ut ſint notæ profeſſionis inter homines, ſed multò magis, ut ſint ſigna & teſtimonia voluntatis Dei erga nos, propoſita ad excitandam & confirmandam fidem in his, qui utuntur eis. Itaque utendum eſt Sacramentis ita, ut accedat fides, quæ credat promiſſionibus, quæ per Sacramenta exhibentur & oſtenduntur. Hac fide accipimus promiſſam gratiam, quam Sacramenta ſignificant, & Spiritum Sanctum.

Damnant igitur Phariſaicam opinionem, quæ obruit doctrinam de fide, nec docet, fidem in uſu Sacramentorum requiri, quæ credat, propter Chriſtum nobis gratiam dari, ſed fingit, homines juſtos eſſe propter uſum Sacramentorum ex opere operato, & quidem ſine bono motu utentium.

XIV.

De Ordine Eccleſiaſtico docent, quòd nemo debeat in Eccleſia publicè docere aut Sacramenta adminiſtrare, niſi ritè vocatus: ſicut & Paulus præcipit Tito, ut *in civitatibus presbyteros conſtituat.*

XV.

De ritibus Ecclesiasticis, qui sunt humana autoritate instituti, docent, ritus illos servandos esse, qui sine peccato servari possunt, & ad tranquillitatem & bonum ordinem in Ecclesia conducunt, ut certæ feriæ, certæ cantiones piæ, & alij similes ritus.

Sed de hoc ipso genere docent, non esse onerandas conscientias superstitiosis opinionibus, hoc est, non est sentiendum, ordinationes illas humanas esse justitiam coram Deo, aut mereri remissionem peccatorum, aut cultus necessarios esse ad justitiam Evangelij. Sed sentiendum est, quòd sint res adiaphoræ, quæ extra casum scandali omitti possint. Sed illi peccant, qui cum scandalo eas violant, ut qui suarum Ecclesiarum tranquillitatem temerè perturbant.

Reijciuntur igitur traditiones, quæ sine peccato non possunt observari, ut traditio de cælibatu. Reijcitur & impia opinio de traditionibus & votis, in qua fingitur, cultus humana autoritate excogitatos mereri remissionem peccatorum, esse satisfactiones pro peccatis, &c. cujusmodi falsæ persuasiones de votis, de certis jejuniis, &c. in Ecclesia ab indoctis sparsæ sunt.

XVI.

De rebus civilibus docent, quòd legitimæ ordinationes civiles sint bona opera & ordinationes Dei, sicut Paulus testatur. Quæ sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Docent igitur, quod Christianis liceat Magistratus genere, exercere judicia, judicare res ex Imperatoriis & aliis præsentibus legibus, supplicia jure constituere, jure bellare, militare, lege contrahere, tenere proprium, jusjurandum postulantibus Magistratibus dare, contrahere legitima conjugia, artes probatas legibus exercere.

Damnant Anabapristas, qui interdicunt hæc civilia officia Christianis.

Damnant & illos, qui Evangelicam perfectionem collocarunt in desertione civilium officiorum, cùm Evangelica perfectio sit spiritualis, hoc est, consistat in motibus cordis, in timore Dei, fide, dilectione, obedientia. Evangelium enim concionatur de quadam æterna justitia cordis: nec abolet interim Politiam aut Oeconomiam, sed maximè postulat eas in hac vita corporali conservari, tanquam ordinationes Dei, & in talibus ordinationibus exercere charitatem. Itaque

Christiani necessario debent obedire præsentibus Magistratibus ac legibus, nisi cùm jubent peccare, tunc enim *magis debent obedire Deo quàm, hominibus* Actorum 4.

XVII.

Item docent, quòd Christus apparebit in consumatione mundi, ad judicandum, & mortuos omnes resuscitabit, & hominibus piis dabit vitam æternam & gaudia perpetua. Impios autem homines & diabolos condemnabit, ut sine fine crucientur.

Damnamus Anabaptistas, qui nunc Judaicas opiniones spargunt, & fingunt ante resurrectionem, pios regna mundi occupaturos esse, ubique deletis aut oppressis impiis. Scimus enim, quod pij debeant obedire præsentibus Magistratibus, non eripere eis imperia, non dissipare politias per seditionem, quia Paulus præcipit, *omnis anima Magistratui suo subdita sit.* Scimus item, quòd Ecclesia in hac vita subjecta sit cruci & primùm post hanc vitam glorificabitur, sicut Paulus inquit, *oportet nos similes fieri imagini Filij Dei.* Quare Anabaptistarum amentiam & diabolicum furorem prorsus damnamus & execramur.

Damnamus & Origenistas, qui finxerunt, Diabolis & damnatis finem pœnarum futurum esse.

XVIII.

De libero arbitrio docent, quòd humana voluntas habeat aliquam libertatem ad efficiendam civilem justitiam, & dirigendas res rationi subjectas. Sed non habet vim sine Spiritu Sancto efficiendæ justitiæ spiritualis, quia Paulus dicit, *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei* & Christus dicit, *sine me nihil potestis facere.* Efficitur autem spiritualis justitia in nobis, cùm adjuvamur à Spiritu Sancto. Porro Spiritum Sanctum concipimus, cùm verbo Dei assentimur, ut nos fide in terroribus consolemur, sicut Paulus docet, cùm ait, *ut promissionem Spiritus accipiatis per fidem.* Hæc totidem verbis dicit Augustinus libro tertio Hypognosticon.

Esse fatemur liberum arbitrium omnibus hominibus, habentibus quidem judicium rationis, non per quod sit idoneum in iis, quæ ad Deum pertinent, sine Deo aut inchoare, aut certè peragere, sed tantùm in operibus vitæ præsentis, tam bonis, quàm malis: Bonis dico, quæ de bono naturæ oriuntur, id est, velle laborare in agro: velle manducare & bibere, velle habere amicum, velle habere indumenta, velle fabrica-

fabricare domum, uxorem velle ducere, pecora nutrire, artem discere diversarum rerum bonarum, velle, quicquid bonum ad præsentem pertinet vitam, quæ omnia non sine divina gubernatione subsistunt, imò ex Deo & per ipsum sunt & esse cœperunt. Malis verò dico, ut est, velle idolum colere: velle homicidium, &c. Hæc Augustini sententia præclarè docet, quid libero arbitrio tribuendum sit, & disertè discernit civilem disciplinam seu exercitia rationis humanæ à spiritualibus motibus, vero timore, patientia, constantia, fide, invocatione, in asperrimis tentationibus inter insidias Diaboli, in terroribus peccati. In his certè opus est regi nos & juvari à Spiritu Sancto, sicut Paulus inquit, *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram.*

Damnamus Pelagianos & similes, qui docent, quòd sine Spiritu Sancto, solis naturæ viribus possimus Deum super omnia diligere, legem Dei facere, quoad substantiam actuum. Hæc somnia ingenuè & necessariò reprehendimus, obscurant enim beneficia Christi. Nam ideò proponitur in Evangelio Mediator Christus, & promittitur misericordia, quia humana natura non potest satisfacere legi, sicut Paulus testatur, cùm ait Rom. 8. *Sensus carnis inimicitia est adversus Deum, legi enim Dei non est subditus, ac ne potest quidem subijci.* Quanquam enim externa opera aliquo modo potest efficere humana natura per sese, potest enim continere manus à furto, à cæde, tamen interiores motus, ut, verum timorem, fiduciam, patientiam, castitatem, non potest efficere, nisi Spiritus Sanctus gubernet & adjuvet corda nostra. Et tamen in hoc loco illud etiam docemus, Dei mandatum esse, ut etiam carnales coërceantur diligentia rationis & illa civili disciplina, sicut Paulus inquit, *lex est pædagogus in Christum.* Item, *lex est injustis posita.*

XIX.

De causa peccati docent, quòd, tametsi Deus creat & conservat naturam, tamen causa peccati est voluntas malorum, videlicet diaboli & impiorum hominum, quæ avertit se à Deo ad alias res, contra mandata Dei. Ideò Christus inquit de Diabolo: *Cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur.*

XX.

Quòd Adversarij criminantur nos, negligi à nobis doctrinam de bonis operibus, manifesta calumnia est. Extant

tant enim libri nostrorum, in quibus piè & utiliter docent de bonis operibus, quæ opera in qualibet vocatione Deo placeant. Cùmque in Ecclesiis magnum olim fuerit silentium de præcipuis operibus, scilicet de exercitiis fidei, & de laude politicorum operum, & magna ex parte consumerentur omnes conciones in laudibus traditionum humanarum, in feriis, jejuniis, Monachatu, Fraternitatibus, Peregrinationibus, Cultu sanctorum, Rosariis & aliis inutilibus cultibus ornandis: nunc Dei beneficio revocatur Ecclesia ad veros & utiles cultus, quos Deus probat & requirit. Prophetæ gravissimis concionibus deplorant hanc Ecclesiæ calamitatem, quòd veris cultibus extinctis, in Ecclesia regnaturæ sint humanæ cæremoniæ & impia fiducia cæremoniarum. Et ab hoc errore revocant Ecclesiam ad veros cultus, ad verè bona opera. Quid potest dici gravius concione illa Psalmi 49. *Deus Deorum Dominus locutus est, & vocavit terram.* Hîc Deus universo generi humano concionatur, damnat cæremoniarum fiduciam, & alios cultus proponit, & significat, se valdè irasci his, qui in Ecclesia ita prædicant cæremonias, ut veros cultus obruant. Similes extant multæ conciones in Prophetis, ut Esaiæ 58. Zachariæ 7. & Micheæ 6. Et Oseas clamitat, *Misericordiam volo, non sacrificium, & notitiam Dei plus quàm holocausta.* Nec obscurum est, multos bonos & doctos viros etiam ante hanc ætatem desiderasse doctrinam de consolatione conscientiarum & de operum discrimine meliorem. Debet enim in Ecclesia extare utraque doctrina, videlicet Evangelium de fide, ad erudiendas & consolandas conscientias: debet etiam proponi, quæ sint verè bona opera, qui sint veri cultus Dei. Sed Adversarij, quia corrumpunt doctrinam de fide, primùm non possunt conscientiis firmam consolationem proponere. Jubent enim dubitare de remissione peccatorum. Et tamen postea jubent quærere remissionem per propria opera, affingunt Monachatus & alia opera. Deinde abolent & veros cultus. Nam invocatio & cætera spiritualia exercitia excutiuntur animis, non confirmatis fiducia Christi. Præterea nec placent Deo opera secundæ tabulæ, nisi fides accedat, quod propter Christum placeat hæc inchoata & imperfecta obedientia. Tertiò, obscurant opera à Deo mandata, & longè anteferunt humanas traditiones. Has ornant speciosissimis titulis. Vocant eas Evangelicam perfectionem. Interim de Officiis vocationis, Magistratu, Conjugio, ita frigidè docuerunt, ut multi graves viri dubitaverint, an hæc vitæ genera placerent Deo.

Ita-

Itaque Concionatores noſtri, bono ſtudio, utrumque doctrinæ genus illuſtraverunt. Proponunt Evangelium de fide, & addunt piam doctrinam de operibus.

DE FIDE.

PRimùm igitur de Fide & Juſtificatione ſic docent. Chriſtus aptè complexus eſt ſummam Evangelij, cum Lucæ ultimo, jubet *prædicari in nomine ſuo pœnitentiam & remiſſionem peccatorum.* Nam Evangelium arguit peccata, & requirit pœnitentiam, & ſimul offert remiſſionem peccatorum propter Chriſtum, gratis, non propter noſtram dignitatem. Et ſicut univerſalis eſt pœnitentiæ prædicatio, ita & promiſſio gratiæ univerſalis eſt, & omnes credere jubet & accipere beneficium Chriſti, ſicut Chriſtus inquit, *Venite ad me omnes, qui onerati iſtis.* Et Paulus ait, *Dives eſt in omnes, &c.* Quanquam igitur contritio aliqua, ſeu pœnitentia, neceſſaria eſt, tamen ſentiendum eſt, donari nobis remiſſionem peccatorum, & fieri nos ex injuſtis juſtos, id eſt, reconciliatos ſeu acceptos, & filios Dei gratis, propter dignitatem contritionis aut aliorum operum præcedentium aut ſequentium. Sed fide hoc beneficium accipiendum eſt, qua credere nos oportet, quòd propter Chriſtum nobis donentur remiſſio peccatorum & juſtificatio. Hæc ſententia firmam conſolationem perterrefactis mentibus affert. Et quam neceſſaria ſit Eccleſiæ, peritæ conſcientiæ facilè judicare poſſunt. Et nihil habet abſurdi, nihil perplexum, nihil Sophiſticum. Non eſt hîc opus diſputationibus de Prædeſtinatione, aut ſimilibus. Nam promiſſio eſt univerſalis, & nihil detrahit operibus, imò exuſcitat ad fidem, & verè bona opera. Nam remiſſio peccatorum transfertur à noſtris operibus ad miſericordiam, ut ſit beneficium certum, non ut nos nihil agamus, ſed multò magis, ut ſciamus, quomodo placeat Deo noſtra obedientia in tanta infirmitate noſtra. Hanc ſententiam, qua & illuſtratur honos Chriſti, & piis mentibus conſolatio dulciſſima & firmiſſima proponitur, quæ veram miſericordiæ divinæ cognitionem continet, & veros cultus, & æternam vitam parit, aſpernari ac damnare, pluſquam Phariſaica cæcitas eſt. Olim, cùm hæc conſolatio non proponeretur, multæ pavidæ conſcientiæ mederi ſibi conabantur operibus: alij confugiebant ad Monaſticam vitam, alij alia opera eligebant, quibus mererentur remiſſionem peccatorum & juſtificationem. Sed nulla eſt firma conſolatio præter hanc doctrinam Evangelij, quæ jubet credere

 quòd

quod gratis nobis propter Christum donentur remissio peccatorum & justificatio, estque hæc tota doctrina comparata ad verum illud certamen perterrefactæ conscientiæ.

Sed addemus aliquot testimonia. Paulus Rom. 3. *Justificamur gratis ipsius gratia, per redemptionem, quæ est in Christo JEsu, quem proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine suo.*

Roman. 4. *Ei autem, qui non operatur, credit autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam.*

Ephes. 2. *Gratia salvati estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur.* In his sententiis & similibus disertè docet Paulus, gratis nobis donari remissionem peccatorum & justificationem, non propter nostrorum operum dignitatem. Et in capite quarto ad Romanos copiosè disputat, quare hac consolatione nobis opus sit. Si enim promissio penderet ex dignitate nostrorum operum, fieret incerta. Ut igitur adversus terrores peccati & mortis habeamus certam & firmam consolationem, & fides consistere possit, necesse est, eam sola misericordia niti, & non nostra dignitate. Propterea Paulus inquit, *ideò ex fide secundùm gratiam, ut sit firma promissio.* Neque enim opponi judicio Dei possunt opera nostra, juxta illud, *si iniquitates observaveris, quis sustinebit?* Ideoque Mediator nobis donatus est Christus, nec transferendus est ejus honos in nostra opera.

Cùm igitur dicimus, *Fide justificamur*, non hoc intelligimus, quòd justi simus propter ipsius virtutis dignitatem. Sed hæc est sententia, consequi nos remissionem peccatorum & imputationem justitiæ per misericordiam propter Christum. Verum hæc misericordia non potest accipi nisi fide: & fides hîc non tantum historiæ notitiam significat, sed significat credere promissioni misericordiæ, quæ nobis propter Mediatorem Christum contingit. Et cùm hoc modo fides intelligitur de fiducia misericordiæ, non dissentiunt inter se Jacobus & Paulus. Quod enim inquit Jacobus, *Dæmones credunt & contremiscunt*, intelligit fidem de notitia historiæ, hæc non justificat. Norunt enim historiam etiam impij diaboli. Paulus verò, cum inquit, *Fides reputatur ad justitiam*, &c. loquitur de fiducia misericordiæ promissæ propter Christum: estque sententia, homines justos pronuntiari, id est, reconciliari, per misericordiam, non propter dignitatem propriam: sed hanc misericordiam promissam propter Christum, oportet fide accipi. Jam bonas mentes nihil offendet

fendet novitas hujus Paulinæ figuræ, *Fide justificamur*, si intelligant propriè de misericordia dici, eamque veris & necessariis laudibus ornari. Quid potest enim esse gratius conscientiæ afflictæ & pavidæ in veris doloribus, quàm audire, hoc esse mandatum Dei, hanc esse vocem sponsi Christi, ut statuant, certo donari remissionem peccatorum seu reconciliationem, non propter nostram dignitatem, sed gratis per misericordiam, propter Christum, ut beneficium sit certum. Significat autem justificatio in his Pauli sententiis remissionem peccatorum, seu reconciliationem seu imputationem justitiæ, hoc est, acceptationem personæ.

Nec afferimus noxum dogma in Ecclesiam. Nam hanc de fide doctrinam Scriptura copiosè tradit, & Paulus hunc locum præcipue tractat in aliquot Epistolis. Et docent idem S. Patres. Sic enim inquit Ambrosius de vocatione gentium, *vilesceret redemtio sanguinis Christi, nec misericordia Dei humanorum operum prærogativa succumberet, si justificatio, quæ fit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur, ut non munus largientis, sed merces esset operantis.* Et multæ sunt integræ hac de re apud Augustinum disputationes. Hujus hæc sunt verba. *Quando quidem per legem ostendit homini infirmitatem suam, ut ad ejus misericordiam per fidem confugiens, sanaretur. Dictum est enim quòd legem & misericordiam in lingua portet: legem scilicet, qua reos faciat superbos, misericordiam verò, qua justificet humiliatos. Justitia ergo Dei per fidem JEsu Christi in omnes, qui credunt*, &c.

Et Synodus Milevitana scribit: *Nonne satis ostenditur hoc actum esse per legem, peccatum cognosceretur, & sic adversus victoriam peccati ad divinam gratiam, quæ in promissionibus proposita est, confugeretur, ut ad liberationem quærerentur promissiones Dei, & incipiat esse in homine justitia, non sua, sed Dei.*

DE BONIS OPERIBUS.

CUm necessariam de fide doctrinam & consolationem Ecclesiis proponimus, additur & doctrina de bonis operibus. Quòd videlicet necessaria sit in reconciliatis obedientia erga legem Dei. Nam Evangelium concionatur de nova vita, juxta illud, *dabo legem meam in cordibus eorum.* Hæc igitur nova vita, debet esse obedientia erga Deum. Et Evangelium prædicat pœnitentiam. Nec existere fides potest, nisi in his, qui pœnitentiam agunt, quia fides consolatur corda in contritione & terroribus peccati,

 sicut

ſicut Paulus docet, *juſtificati fide pacem habemus.* Et de pœnitentia dicit. Rom. 6. *Vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt, ut aboleatur corpus peccati, ne peccato deinceps ſerviamus,* & Eſaias inquit, *Ubi habitat Dominus? In ſpiritu contrito & humiliato*, &c.

Secundò inter bona opera præcipuum eſt & ſummus cultus Dei fides ipſa, & parit multas alias virtutes, quæ exiſtere non poſſunt, niſi priùs corda fidem conceperint. Paulus enim dicit, *quomodo invocabunt, niſi crediderint?* Donec animi dubitant, an à Deo exaudiantur, donec ſentiunt ſe à Deo reijci, non verè invocant Deum. Sed cùm fide agnoſcimus miſericordiam, confugimus ad Deum, diligimus, invocamus, ſperamus, expectamus auxilium, obedimus in afflictionibus, quia jam ſcimus nos eſſe filios, & placere Deo noſtrum ſacrificium, noſtras afflictiones. Hos cultus parit fides: præclarè igitur inquit Ambroſius, *fides bonæ voluntatis, & juſtæ actionis genetrix eſt.* Adverſarij videri volunt magnificè ornare doctrinam bonorum operum. Et tamen de his ſpiritualibus operibus, de fide & exercitiis fidei in invocatione, in omnibus vitæ negotiis, conſiliis & periculis, nihil dicunt. Ac ne poteſt quidem rectè dici de his exercitiis, ſi conſcientiæ relinquantur in dubitatione, ſi neſciant, Deum requirere fidem, tanquam præcipuum cultum, & cùm offunditur oculis illa ingens ſpecies externorum operum, mentes, præſertim non ſatis inſtitutæ, abducuntur à conſpectu horum exercitiorum interiorum. Neceſſe eſt autem in Eccleſia de his interioribus operibus, & fructibus ſpiritus, doceri homines. Nam hæc opera diſcrimen faciunt inter pios & hypocritas. Externos cultos, externas cæremonias, & alia externa opera præſtare etiam hypocritæ poſſunt. At hi cultus tantùm ſunt veræ Eccleſiæ, vera pœnitentia, timor, fides, invocatio, &c. Hi cultus præcipuè requiruntur & laudantur in Scripturis, ut Pſalmo 49. *Immola Deo ſacrificium laudis, invoca me in die tribulationis*, &c.

Tertiò. Et hac fide, quæ conſolatur corda in pœnitentia, accipimus Spiritum Sanctum, qui datur, ut gubernet & adjuvet nos, ut peccato & diabolo reſiſtamus, & magis magiſque agnoſcamus infirmitatem noſtram, & in nobis creſcant agnitio Dei, timor, fides. Quare debet in nobis obedientia erga Deum & nova vita creſcere, ſicut Paulus docet, *revocari nos debere ad agnitionem Dei, ut efficiatur in nobis nova lux & imago ejus, qui condidit nos*, &c.

Quartò. Docemus etiam, quomodo hæc inchoata obedientia

dientia placeat Deo. Nam in hac tanta infirmitate & immuditie naturæ ſancti non ſatisfaciunt legi, opus igitur eſt piis conſolatione, ut ſciant, quomodo hæc exigua & imperfecta obedientia Deo placeat. Non enim ideò placet, quia legi ſatisfaciat, ſed quia perſonæ reconciliatæ & juſtæ ſunt propter Chriſtum, & credunt ſibi condonari imbecillitatem ſuam. Sic Paulus docet, *Nulla nunc eſt condemnatio his, qui ſunt Chriſto*, &c. Quanquam igitur hæc nova obedientia, procul abeſt à perfectione legis, tamen eſt juſtitia, & meretur præmia, ideò, quia perſonæ reconciliatæ ſunt. Atque ita de operibus judicandum eſt, quæ quidem ampliſſimis laudibus ornanda ſunt, quòd ſint neceſſaria, quòd ſint cultus Dei & ſacrificia ſpiritualia & mereantur præmia. Sed tamen de perſona priùs tenenda eſt hæc conſolatio, neceſſaria in certamine conſcientiæ, quòd fide gratis habeamus remiſſionem peccatorum, & perſona juſta, id eſt, reconciliata ſit, & hæres vitæ æternæ, propter Chriſtum, poſtea verò placere obedientiam, juxta illud, *Nunc non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Non enim poſſunt opponi iræ ac judicio Dei noſtra opera, ſed terrores peccati & mortis vincendi ſunt fiducia Mediatoris Chriſti, ſicut ſcriptum eſt, *O mors, ero mors tua.* Et Johan. 6. ait Chriſtus: *hæc eſt voluntas Patris, qui miſit me, ut omnis, qui videt Filium & credit in eum, habeat vitam æternam.* Et Paulus, *juſtificati fide pacem habemus.* Et Eccleſia ſemper orat, *dimitte nobis debita noſtra.* Atque ita de imbecilliiate ſanctorum & de fide docent & ipſi Sancti Patres. Auguſtinus in enarratione Pſalmi 30. inquit, *in tua juſtitia me erue.* Eſt enim juſtitia Dei, quæ & noſtra ſit, cùm donatur nobis. Ideò autem Dei juſtitia dicitur, ne homo ſeſe putet à ſeipſo habere juſtitiam, ſic enim dicit Apoſtolus Paulus: *Credenti in eum, qui juſtificat impium*, id eſt, qui ex impio facit juſtum. Si agat tanquam ex regula legis propoſita, damnandus eſt peccator. Hac regula, *ſi ageret, quem liberaret? Omnes enim peccatores invenit.* Hoc ait Apoſtolus, *omnes peccaverunt & egent gloria Dei.* Quid eſt, egent gloria Dei? Ut ipſe liberet, non tu: Quia tu non potes liberare, indiges Liberatore. Quid eſt, quòd te jactas, quid eſt, quòd de lege & juſtitia præſumis? Non vides, quid intus tecum pugnet? Non audis decertantem, & confitentem, & adjutorium in pugna deſiderantem: *Miſer ego homo*, &c. Facilè autem judicari poteſt, neceſſariam eſſe Eccleſiæ hanc doctrinam, ut ſciant homines, ſe non ſatisfacere legi, & tamen habeant conſolationem, quomodo hæc imperfecta obedientia placeat.

Hanc doctrinam horribiliter obruerunt olim quædam absurdæ persuasiones, in quibus indocti contra autoritatem Scripturæ & veteris Ecclesiæ finxerunt, homines legi Dei satisfacere. Item, justos esse propter legis impletionem, &c. Et Monachos perfectos esse, & ampliora, & præstantiora opera præstare, quàm lex Dei flagitat, interim altissimum silentium erat, quomodo fide apprehendendus sit Mediator Christus, sed jubebant dubitare, aut confidere propriis operibus.

Cæterùm de hac obedientia etiam docemus, eos & qui admittunt peccata mortalia, non esse justos, quia Deus requirit hanc obedientiam, ut resistamus vitiosis affectibus. Qui autem non repugnant, sed obtemperant eis contra mandatum Dei & admittunt actiones contra conscientiam, hi sunt injusti, & neque Spiritum sanctum, neque fidem, id est, fiduciam misericordiæ, retinent. Nam in his, qui delectantur peccatis, nec agunt pœnitentiam, ne potest quidem fiducia existere, quæ quærat remissionem peccatorum.

Quinto. Necesse est, hoc quoque docere, quomodo facere homines bona opera possint. Modo dictum est, quomodo placeant Deo, hîc addimus etiam, quomodo fieri possint. Etsi enim homines suis viribus externa honesta opera utcunque efficere possunt, & hanc disciplinam debent præstare, tamen homines sine fide sunt in potestate Diaboli, qui impellit eos ad manifestam turpitudinem, occupat animos eorum impiis & blasphemis opinionibus, id enim est regnum & tyrannis diaboli. Adhæc natura per sese infirma est, & non potest sine auxilio Dei se erigere, & spiritualia opera efficere. Ideo docentur homines, in Evangelio promitti Spiritum sanctum, qui animos eorum, qui agunt pœnitentiam & Evangelio assentiuntur, adjuvet & gubernet. Quare in omni vita, in tanta infirmitate naturæ, inter has diaboli insidias, in omnibus periculis exercenda est fides in invocatione, ut perservare fide & obedientia erga Deum possimus. Itaque Zacharias inquit, *effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem Spiritum gratiæ & precum.* Ideo enim vocat *Spiritum gratiæ,* quòd Spiritus sanctus erigat & consoletur perterrefactas mentes, & testetur, nos habere Deum placatum. Et vocat *Spiritum precum,* ut fidem assiduè in invocatione exerceamus, ut per hæc exercitia confirmetur fides & crescat nova vita.

Et veræ virtutes sine ulla dubitatione sunt dona Dei, fides, perspicacia judicij in discernendis dogmatibus, magnitudo animi, qualem esse necesse est in his, qui Evangelium docent

docent & confitentur, vera diligentia in regendis Ecclesiis, vera humilitas, non appetere potentiam, non frangi populari favore aut odio, vera castitas, &c. Has heroicas virtutes Paulus vocat *dona Dei* Rom. 12. *Habentes dissimilia dona secundùm gratiam nobis datam.* Et de his inquit ad Corinthios, *hæc efficit unus & idem spiritus, distribuens singulis*, &c. Debet autem ad hæc dona accedere exercitatio nostra, quæ & conservat ea & meretur incrementum, juxta illud, *habenti dabitur.* Et Augustinus præclarè dixit, *dilectio meretur incrementum dilectionis*, cùm videlicet exercetur. Habent enim bona opera, præmia, cùm in hac vita, tum post hanc vitam in vita æterna. Quia enim Ecclesia in hac vita subjecta est cruci & morti corporali, differuntur præmia pleraque ad futuram vitam, quæ etiamsi per misericordiam certò propter Christum contingit his, qui fiducia Christi justificati sunt, tamen etiam est compensatio bonorum operum juxta illud: *merces vestra copiosa est in cœlis.*

Ex his satis liquet, doctrinam bonorum operum Dei beneficio, piè & rectè doceri in nostris Ecclesiis. Quanta fuerit olim obscuritas, quanta confusio doctrinæ de bonis operibus, bonæ mentes satis norunt. Nemo monebat de discrimine humanarum traditionum & legis divinæ. Nemo docebat, quomodo placerent bona opera in tanta nostra infirmitate. Denique altissimum silentium erat de fide, qua opus est in remissione peccatorum. At explicatis nunc his rebus, tenent piæ conscientiæ consolationem & certam spem salutis & intelligunt veros cultus, & norunt, quomodo placeant Deo, & quomodo sint meritorij.

XXI.

Invocatio est honos, qui tantùm Deo omnipotenti præstandus est, videlicet, Patri æterno & Filio ac Servatori nostro, JEsu Christo, & Spiritui Sancto. Ac proposuit nobis Deus, Filium suum JEsum Christum Mediatorem & Pontificem, interpellantem pro nobis. Propter hunc solum testatur nostras preces audiri & accipi, juxta illud, *quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Item, *Unus est mediator Dei & hominum.* Ergo invocantes Deum offerant suas preces per Filium Dei, sicut in fine precum in Ecclesia dici solet, *Per JEsum Christum*, &c. Hæc de invocatione doceri necesse est, sicut aliàs copiosius de invocatione nostri scripserunt. Econtra verò taxanda & ex Ecclesia prorsus eijcienda est consuetudo invocandi sanctos homines, qui ex hac vita

vita decesserunt, quia hic mos gloriam soli Deo debitam transfert ad homines, tribuit mortuis omnipotentiam, quòd sancti aspiciant motus cordium, tribuit item mortuis officium Mediatoris Christi, & haud dubiè obscurat gloriam Christi. Ideò totum morem invocandi sanctos homines, qui ex hac vitâ discesserunt, damnamus & fugiendum esse censemus. Sed illud prodest, recitare veras historias piorum, quia exempla utiliter docent, si rectè proponantur. Cùm audimus, Davidi condonatum esse lapsum, confirmatur fides in nobis quoque. Constantia Martyrum veterum nunc quoque confirmat animos piorum. Ad hanc utilitatem recitare historias utile est, sed tamen prudentia in accommodandis exemplis opus est.

Hæc summa est doctrinæ, quæ in Ecclesiis nostris traditur. Et consentaneam esse judicamus & Propheticæ ac Apostolicæ Scripturæ, & Catholicæ Ecclesiæ. Postremò etiam Romanæ Ecclesiæ, quatenùs ex probatis scriptoribus nota est. Atque idem judicaturos esse speramus omnes bonos & doctos viros, Non enim aspernamur consensum Catholicæ Ecclesiæ, nec est animus nobis ullum novum dogma & ignotum sanctæ Ecclesiæ invehere in Ecclesiam, nec patrocinari impiis aut seditiosis opinionibus volumus, quas Catholica Ecclesia damnavit. Non enim adducti prava cupiditate, sed coacti autoritate verbi Dei & veteris Ecclesiæ, amplexi sumus hanc doctrinam, ut gloria Dei fieret illustrior, & consuleretur piis mentibus in universa Ecclesia. Constat enim, plerosque abusus irrepsisse in Ecclesiam, qui emendatione opus habent. Et cùm propter gloriam Christi, tum propter salutem omnium gentium, maximè optamus, ut diligenter cognitis his controversiis, Ecclesia repurgetur, & ab iis abusibus liberetur, qui dissimulari non possunt: quam ob causam diu jam omnes boni viri in omnibus nationibus expetunt Synodum, cujus quidem spem aliquam clementiss. Imperator omnibus gentibus ostendit. Faciet igitur Imperator rem dignissimam sua magnitudine & felicitate, & exoptatam universæ Ecclesiæ, si in Synodo permiserit judicium de tantis rebus, non illis, qui privatos affectus in consilium adhibent, sed delectis piis & doctis viris, qui gloriæ Christi & saluti universæ Ecclesiæ consulere cupiant. Hæc est usitata & legitima via in Ecclesia, dirimendi dissensiones, videlicet ad Synodos referre controversias Ecclesiasticas.

Hunc modum servavit Ecclesia inde usque ab Apostolis. Et præstantissimi Imperatores Constantinus ac Theodosius,

fius, etiam in rebus non valde obfcuris, & dogmatibus abfurdis, tamen fine Synodo, nihil conftituere voluerunt, ut Ecclefiæ libertatem in judiciis dogmatum confervarent. Et honeftiffimum eft Cæfari, illorum optimorum Principum exemplum imitari, præfertim, cùm nos nihil mutaverimus fine exemplo veteris Ecclefiæ. Et fperamus, hanc tantam felicitatem Imperatori divinitus datam effe, ad Ecclefiæ emendationem ac falutem. Certè hanc gratiam Deus ab ipfo repofcit, ut potentiam fuam conferat ad ornandam Chrifti gloriam, ad Ecclefiæ pacem, ad prohibendam immanem & injuftiffimam crudelitatem, quæ mira quadam rabie paffim exercetur in membra Chrifti, in homines pios & innocentes. Harum maximarum rerum curam mandavit Deus fummis Principibus. Ideo excitat Monarchas, ut injufta imperia prohibeant, quemmodum excitavit *Cyrum*, ut liberaret à captivitate populum Judæorum, *Conftantinum*, ut illam infinitam fævitiam, quæ tunc in Chriftianos exercebatur, depelleret. Ita optamus, ut *Cæfar* & curam emendandæ Ecclefiæ fufcipiat, & injuftam crudelitatem prohibeat.

Nam articuli noftri, quos recenfuimus, fatis clarè teftantur, nos nullum dogma contra Catholicam Ecclefiam, nullam impiam aut feditiofam opinionem docere aut probare. Imò quofdam infignes articulos Chriftianæ doctrinæ à noftris piè & utiliter illuftratos effe. In externis traditionibus abufus quidam mutati funt, quarum etiam fi qua eft diffimilitudo, fi tamen doctrina & fides pura fit, nemo propter illam traditionum humanarum diffimilitudinem habendus eft hæreticus, aut defertor Catholicæ Ecclefiæ. Nam unitas Catholicæ Ecclefiæ confiftit in doctrinæ & fidei confenfu, non in traditionibus humanis, quarum femper in Ecclefiis per totum orbem magna fuit diffimilitudo. Nec verò fidem habeat Cæfarea Majeftas his, qui, ut odia contra nos inflamment, miras calumnias fpargunt. Prædicant, omnes ceremonias, omnes bonos mores in Ecclefiis deleri à nobis. Hæc crimina apertè falfa funt. Nos enim & ceremonias divinitus inftitutas fumma pietate confervamus, & ut earum reverentiam augeremus, tantùm novos quofdam abufus fuftulimus, qui contra Scripturam, contra veteres canones, contra veteris Ecclefia exempla, fine ulla autoritate, vitio temporum recepti funt. Ac magna ex parte veteres ritus diligenter apud nos fervantur. Quare rogamus, ut Cæfarea Majeftas clementer audiat, quid in externis ritibus fervetur, quid qua de caufa mutatum fit.

ARTI-

ARTICULI DE ABUSIBUS, QUI IN EXTERNIS RITIBUS MUTATI SUNT.

DE MISSA.

FAlsò accuſantur Eccleſiæ noſtræ, quòd Miſſam aboleant. Retinetur enim Miſſa apud nos, & ſumma reverentia celebratur, ſervantur & uſitatæ ceremoniæ ferè omnes, præterquam quòd Latinis cantionibus admiſcentur alicubi Germanicæ, quæ additæ ſunt ad docendum populum. Ideò enim òpus eſt cæremoniis, ut doceant imperitos, & tractatio verbi Dei excitet aliquos ad verum timorem & fidem & invocationem. Et non ſolùm Paulus præcepit uti lingua intellecta populò, ſed etiam ita conſtitutum eſt humano jure. Adſueſit populus, ut unà utantur Sacramento, ſi qui ſunt idonei. Id quoque auget reverentiam & religionem publicarum cæremoniarum. Nulli enim admittuntur, niſi priùs explorati. Admonentur etiam homines de dignitate & uſu Sacramenti, quantam conſolationem proponant his, qui agunt pœnitentiam, ut diſcant homines & timere Deum, & credere, & exerceant invocationem, petant & expectent bona à Deo. Hi ſunt veri cultus Chriſtianorum. Hos cultus, timorem, fidem, invocationem, ſpem, &c. probat Deus. Itaque, cùm hi cultus exercentur in uſù cæremoniam aſſueſiar populus, & de uſu admoneatur, fiunt Miſſæ apud nos ritè & piè: Et geruntur omnia in Eccleſia majore cum gravitate & reverentia, quàm olim.

Conſtat auttm multis ſeculis publicam fuiſſe querelam bonorum virorum de Miſſarum abuſu ac prophanatione. Non enim obſcurum eſt, quam latè pateat hic abuſus, in omnibus templis, à qualibus celebrentur Miſſæ, contra Canonum interdictum. Deinde quam turpiter ad ſacrilegum quæſtum conferantur. Plurimi enim celebrant Miſſas, & ſine pœnitentia, & tantùm ventris cauſa. Hæc notiora ſunt, quàm ut diſſimulari poſſint. Nec videtur unquam ulla res divina ab initio mundi adeò vulgo ad quæſtum collata eſſe, ſicut Miſſa. Paulus autem horribiliter minatur his, qui indignè tractant Sacramentum, cùm ait, *qui indignè ederit panem hunc, aut biberit calicem Domini, reus erit ſanguinis Domini.* Et in Decalogo ſcriptum eſt, *qui Dei nomine abutitur, non erit impunitus.* Ut igitur ſæpè aliâs mundus dedit pœnas pro idololatria, ita haud dubiè hæc ingens propha-

phanatio Miſſarum atrociſſimis pœnis punietur. Et fortaſſis propter eam cauſam præcipuè plectitur Eccleſia his poſtremis temporibus, cæcitate, diſcordiis, bellis & aliis multis peſtibus. Atque hos manifeſtos abuſus Epiſcopi hactenus, cùm quidem non ignorarent eos, non ſolùm toleraverunt, ſed ſuaviter etiam riſerunt. Nunc ſerò incipiunt queri de calamitatibus Eccleſiæ, cùm alia nulla res præbuerit occaſionnem tumultibus horum temporum, niſi abuſus ipſi, qui ita erant jam manifeſti, ut tolerari à moderatis hominibus diutius non poſſent. Utinam Epiſcopi pro ſuo officio ante hæc tempora coërcuiſſent avaritiam atque impudentiam ſeu Monachorum, ſeu aliorum, qui mutato veteris Eccleſiæ more, Miſſas ad quæſtum contulerunt.

Sed abuſus illi, ex quo fonte orti ſint, dicimus. Opinio eſt ſparſa in Eccleſiam, quòd Cœna Domini ſit opus, quòd celebratum à ſacerdote mereatur remiſſionem peccatorum, culpæ & pœnæ, facienti & aliis, idque ex *opere operato*, ſine bono motu utentis. Item quòd applicatum pro mortuis, ſit ſatisfactorium, hoc eſt, mereatur eis remiſſionem pœnarum Purgatorij. Sic interpretantur ſacrificium, cum Miſſam vocant ſacrificium, opus videlicet, quod applicatum pro aliis, meretur eis remiſſionem culpæ & pœnarum, idque ex opere operato, ſine bono motu utentis. Sic interpretantur, oblationem à Sacerdote fieri in Miſſa pro vivis & mortuis. Hac perſuaſione recepta, jam homines docuerunt quærere remiſſionem peccatorum & omnis generis bona. Item, liberare à pœnis mortuos, beneficio Miſſæ. Nec referebat, à qualibus fierent Miſſæ, quia docebant, eas prodeſſe aliis, ſine bono motu utentis. Deinde quærebatur, utrum una Miſſa, dicta pro pluribus, tantundem proſit, quantum ſingulæ pro ſingulis. Hæc diſputatio & numerum Miſſarum, & quæſtum in infinitum auxit. Sed nos jam non de quæſtu diſputamus, impietatem accuſamus. Docent enim noſtri, hanc opinionem de merito & applicatione Miſſæ falſam & impiam eſſe. Hic eſt hujus controverſiæ ſtatus. Ac facile eſt piis judicium de hac cauſa, ſi quis expendat argumenta, quæ ſequuntur.

Primum ſuprà oſtendimus, conſequi homines remiſſionem peccatorum gratis fide, id eſt, fiducia miſericordiæ propter Chriſtum. Ergo impoſſibile eſt, conſequi remiſſionem peccatorum propter alienum opus, & quidem ſine bono motu, id eſt, ſine fide propria. Hæc ratio ſatis clarè refutat illam prodigioſam & impiam opinionem de merito & applicatione Miſſæ.

Secun-

Secundum: Passio Christi fuit oblatio & satisfactio, non solùm pro culpa originis, sed etiam pro omnibus reliquis peccatis, ut ad Hebræos scriptum est, *Sanctificati sumus per oblationem JEsu Christi semel.* Item, *una oblatione consummavit in perpetuum eos, qui sanctificantur.* Denique bona pars Epistolæ ad Hebræos consumitur in hac sententia confirmanda, quod solum Christi sacrificium meruerit aliis remissionem peccatorum seu reconciliationem. Inquit, *ideò quotannis repetita esse Levitica sacrificia, quia non aboleverint peccata. Sed Christi sacrificio semel satisfactum esse pro omnium peccatis.* Hic honos sacrificij Christi, non debet transferri in opus Sacerdotis. Disertè enim dicit, *una oblatione sanctos consummatos esse.* Ad hæc impium est, fiduciam, quæ niti debet ipsa Pontificis Christi oblatione & intercessione, transferre in opus Sacerdotis.

Tertium: In institutione Cœnæ Domini non mandat Christus, ut offerant Sacerdotes pro aliis vivis ac mortuis. Qua igitur autoritate hic cultus tanquam oblatio pro peccatis sine mandato Dei in Ecclesia institutus est?

Multo absurdius est, quod Missa confertur ad liberandas animas mortuorum. Nam Missa instituta est ad recordationem, hoc est, ut utentes Cœna Domini, recordatione beneficij Christi erigant & confirment fidem, & consolentur conscientias perterrefactas. Nec Missa satisfactio est pro pœna, sed instituta est propter remissionem culpæ, videlicet, non, ut sit satisfactio pro culpa, sed ut sit Sacramentum, quo utentes admoneamur beneficij Christi & remissionis culpæ. Cùm igitur illa applicatio Cœnæ Domini ad mortuos liberandos, sine Scripturæ autoritate, imo contra Scripturam, recepta sit, damnanda est, tanquam novus & impius cultus.

Quartum: Cæremonia sine fide in novo Testamento nihil meretur, nec facienti, nec aliis. Est enim opus mortuum, juxta illud Christi, *veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.* Idem probat totum caput 11. ad Hebræos: *Fide potentiorem hostiam obtulit Abel.* Item, *sine fide impossibile est, placere Deo.* Ergo Missa non meretur remissionem culpæ aut pœnæ ex opere operato. Hæc ratio perspicuè refutat meritum, quod vocant, ex opere operato.

Quintum: Fide propria fit applicatio beneficij Christi, sicut testatur Paulus Rom. 3. *quem proposuit Deus propitiatorem per fidem, per sanguinem ejus.* Et hæc applicatio fit gratis. Ergo non fit applicatio alieno opere, neque propter alienum opus. Nam cum Sacramentis utimur, nostro opere

ac

ac noſtra fide ſit applicatio, non alieno opere. Etenim ſi non contingeret nobis remiſſio, niſi applicatis Miſſis, fieret incerta, & fiducia transferenda eſſet à Chriſto in opus Sacerdotis, idque, ut conſtat, accidit. Porro fiducia, collocata in opus hominis, damnata eſt.

Hæc argumenta & pleraque alia teſtantur, neceſſariò reprehenſam eſſe opinionem de merito & applicatione Miſſæ pro vivis & mortuis. Jam, ſi conſiderabitur, quàm latè vagatus ſit hic error in Eccleſia, quomodo hac perſuaſione creverit Miſſarum numerus, quomodo vivis & mortuis hoc ſacrificio promiſſa ſit remiſſio culpæ & pœnæ, apparebit, Eccleſiam propter hanc prophanationem horrendis peccatis deformatam eſſe. Nunquam gravior cauſa, optime Imperator, in Eccleſia incidit, aut dignior, de qua docti & boni viri diligenter deliberent. Omnes pii ardentiſſimis votis à Deo petere debent, ut his peccatis Eccleſia liberetur. Reges omnes & Epiſcopi omni ſtudio anniti debent, ut hæc cauſa ritè explicata, repurgetur Eccleſia.

Sextum: Inſtitutio Sacramenti pugnat cum illo abuſu. Nihil enim de oblatione pro peccatis vivorum & mortuorum præcipitur, ſed præcipitur, ut ſumantur corpus & ſanguis Domini. Et ut id fiat ad recordationem beneficij Chriſti. Recordatio autem ſignificat non aliquam tantùm hiſtoriæ repræſentationem, velut in ſpectaculo, ſicut ſomniant illi, qui defendunt meritum ex opere operato, ſed ſignificat, fide recordari promiſſionem & beneficium, conſolari conſcientiam, & gratias agere pro tanto beneficio. Principalis enim cauſa inſtitutionis eſt, ut fides ibi excitetur & exerceatur, cùm hoc pignus gratiæ accipimus. Præterea inſtitutio ordinat, ut fiat communicatio, hoc eſt, ut miniſtri Eccleſiæ porrigant etiam aliis corpus & ſanguinem Domini. Et hunc morem ſervatum eſſe in principio Eccleſiæ, teſtatur Paulus ad Corinthios, qui præcipit etiam, ut *alii alios expectent,* ut fiat communis participatio.

Patefactis igitur abuſibus privatæ Miſſæ, quia & pleræque omnes fiebant propter illam applicationem pro peccatis aliorum, & non conveniunt cum inſtitutione Chriſti, deſierunt in noſtris Eccleſiis. Eſt autem inſtituta una communis Miſſa, juxta Chriſti ordinationem, in qua Paſtores Eccleſiarum conſecrant, ſumunt & porrigunt aliis Sacramentum corporis & ſanguinis Chriſti. Et fit talis Miſſa ſingulis feriis, atque aliis etiam diebus, ſi qui velint uti Sacramento. Nec admittuntur ad communionem, niſi antea explorati.

Adduntur & conciones piæ, ſicut Chriſtus præcepit, ut habeantur conciones, cùm hæc cæremonia tractatur. Et in his concionibus, cùm de cæteris articulis & præceptis Evangelij diligenter docentur homines, tum etiam admonentur, ad quem uſum inſtitutum ſit Sacramentum, videlicet, non quòd ex opere operato mereatur eis remiſſionem peccatorum hæc cæremonia, ſed quòd Sacramentum ſit teſtimonium, ſit pignus, quo Chriſtus teſtetur, ſe nobis præſtare promiſſa, & quòd promiſſiones ad nos pertineant, quòd Chriſtus exhibeat nobis corpus ſuum, ut teſtetur, ſe in nobis efficacem eſſe, tanquam in membris ſuis, exhibeat ſanguinem, ut teſtetur, nos ablui ſanguine ſuo. Prodeſt igitur Sacramentum his, qui agunt pœnitentiam, & ibi quærunt conſolationem, & confirmati hoc teſtimonio, credunt verè ſibi præſtari remiſſionem peccatorum, & agunt gratias Chriſto pro tanto beneficio. Ita fit applicatio beneficij Chriſti, non propter alienum opus, ſed propria cujuſque fide, & proprio uſu Sacramenti. Nam cùm ipſi utimur, teſtatur ipſa Chriſti ordinatio, quòd ad nos pertineat beneficium Evangelij. Talis uſus Sacramenti pius eſt, & docendus in Eccleſiis, qui & illuſtrat doctrinam de fide, & de ſpiritualibus exercitiis, & veris cultibus, & adfert piis conſcientiis ingentem conſolationem, & erigit fidem. Ante hæc tempora de uſu Sacramenti longè aliter docebantur Eccleſiæ. Nihil proponebatur, niſi quod hoc opus faciendum eſſet. De fide, de conſolatione conſcientiarum, nemo quidquam monebat. Et vexabantur conſcientiæ immodica diligentia confeſſionis. Hanc putabant puritatem eſſe, quam requirit Evangelium, cùm Evangelium requirat verum timorem, & veram fiduciam, & uſu hujus Sacramenti nos conſoletur, ut hi, qui pœnitentiam agunt, credant, certò ſe habere Deum propitium propter Chriſtum, etiamſi natura infirma & immunda eſt, etiamſi hæc noſtra inchoata obedientia procul abeſt à perfectione legis. Ex his omnibus ſatis liquet, Miſſam apud nos convenire cum inſtitutione Chriſti & ritu primæ Eccleſiæ. Ad hæc illuſtrat maximè verum uſum Sacramenti. Hujuſmodi communis Miſſa fuit in veteri Eccleſia, ut *Chryſoſtomus* teſtatur, qui ait, *Sacerdotem ad altare ſtare, & alios ad communionem accerſere, alios verò arcere.* Et ex Nicenæ Synodi decretis apparet, *unum aliquem celebraſſe Liturgiam*, ut Græci vocant, *qui cæteris omnibus porrexerit corpus & ſanguinem Domini.* Hæc enim ſunt verba decreti: *Accipiant Diaconi ſecundùm ordinem poſt presbyteros ab Epiſcopo, vel à presbytero ſacram communionem.* Hîc disertè ipſos pres-

presbyteros ait accipere Sacramentum ab uno quodam porrigente. Nec privatæ Missæ ulla fit mentio ante Georgij tempora, sed, quoties veteres de Missa loquuntur, apparet eos de una quadam communi Missa loqui. Cùm igitur Missæ ritus apud nos habeat autoritatem Scripturæ & exemplum veteris Ecclesiæ, & tantùm intolerabiles quidam abusus abjecti sint, speramus, non posse improbari nostrarum Ecclesiarum morem. Cæteri ritus adiaphori magna ex parte usitato more servantur, sed numerus Missarum dissimilis est. Nec olim in Ecclesiis frequentissimis fiebat quotidie Missa, ut testatur Historia Tripartita lib. 9. cap. 38. *Rursus autem in Alexandria, quarta & sexta feria Scripturæ leguntur, easque doctores interpretantur, & omnia fiunt præter solennem oblationis morem.*

DE UTRAQUE SPECIE SACRAMENTI.

ET, quoniam communis Missa apud nos celebratur, ut intelligat populus, se quoque sanctificari sanguine Christi, & discat verum usum ceremoniæ, datur laicis utraque pars Sacramenti in Cœna Domini, quia Sacramentum institutum est, non solùm pro parte Ecclesiæ, scilicet pro Presbyteris, sed etiam pro reliqua Ecclesia, igitur & populus utitur Sacramento, sicut Christus instituit, & quidem Christus inquit Matth. 26. *Bibite ex hoc omnes*, ubi manifestè ait de poculo, ut omnes bibant. Et ne quis cavillari possit, quod id tantùm ad Sacerdotes pertineat, Pauli ordinatio ad Corinthios testatur, totam Ecclesiam communiter usam esse utraque parte. Hic mos diu mansit etiam in Latinis Ecclesiis, nec constat, quando, aut quo autore mutatus sit. Cyprianus aliquot locis testatur, populo sanguinem datum esse. Sic scribit alicubi ad Cornelium Papam: *Quomodo docemus aut provocamus eos in confessione nominis, sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? Aut quomodo ad martyrij poculum idoneos facimus, si non ejus priùs ad bibendum in Ecclesia poculum Domini jure communicationis admittimus?* Et Hieronymus inquit: *Sacerdotes Eucharistiæ ministrant, & sanguinem Christi populis dividunt.*

Extat in Decretis canon Pontificis Gelasij, qui prohibet dividi sacramentum his verbis: *Comperimus autem, quòd quidam, sumpta tantùm corporis sacri portione, à calice sacri cruoris abstineant, qui procul dubio, quoniam nescio qua superstitione docentur astringi, aut integra Sacramenta percipiant,*

piant, aut ab integris arceantur, quia divisio unius ejusdemque mysterij sine grandi sacrilegio non potest accidere.

In Historia Tripartita scriptum est in objurgatione Theodosij Imperatoris, quem Ambrosius noluit ad communionem admittere sine pœnitentia, propterea quod Thessalonicæ paucorum militum necem, qui per tumultum interfecti fuerant, nimis acerbè ultus erat, trucidaveratque septem millia civium. Hìc Ambrosius inquit: *Quomodo his manibus suscipies sanctum Domini corpus? qua temeritate ore tuo poculum sanguinis pretiosi percipies*, &c. Constat igitur, veteris Ecclesiæ morem fuisse, dare populo utramque Sacramenti partem. Tantùm consuetudo non ita vetus adimit populo alteram partem. Non disputabimus autem, quid sentiendum sit de consuetudine recepta contra autoritatem Apostolicæ Scripturæ, contra Canones, contra exemplum veteris Ecclesiæ. Intelligunt enim omnes pij, conscientias de doctrina Christiana verbum Dei consulere debere, nec approbandam esse consuetudinem contra verbum Dei. Quanquam autem consuetudo mutaverit in Latina Ecclesia veterem morem, tamen non improbat aut prohibet. Nec vero humana autoritas prohibere ordinationem Christi & receptissimum usum veteris Ecclesiæ debet. Ideo nos non duximus, prohibendum esse usum integri Sacramenti. Et in ea cæremonia, quæ debet esse fœdus mutuæ dilectionis in Ecclesia, non voluimus contra charitatem duri esse aliorum conscientiis, qui maluerunt integro Sacramento uti, neque sævitiam ea in re ullam exercendam esse putavimus. Sed quantum possumus, una cum ipsa cæremonia restituimus piam doctrinam de fructu cæremoniæ, ut intelligat populus, quomodo Sacramentum propositum sit ad consolandas conscientias eorum, qui agunt pœnitentiam. Hæc doctrina invitat pios ad usum & reverentiam Sacramenti. Etenim non solùm cæremonia mutilata fuit antea, sed etiam neglecta præcipua doctrina de fructu. Et fortassis cæremoniæ mutilatio significavit, obscuratum esse Evangelium de sanguine Christi, hoc est, de beneficio mortis Christi. Nunc Dei beneficio renovatur ac restituitur pura doctrina de fide, unà cum cæremonia.

DE CONFESSIONE.

Huic parti doctrinæ Christianæ de pœnitentia in primis magnas tenebras offuderunt Theologi & Canonistæ. Idque testantur non solùm ipsorum bibliothecæ, sed etiam omnium piorum conscientiæ,

quæ

quæ fatentur, illas inextricabiles diſputationes Theologorum & traditiones infinitas de pœnitentia horribilem carnificinam conſcientiarum fuiſſe. Nuſquam enim quidquam certi docent, quomodo contingat remiſſio peccatorum, de fide prorſus eſt altiſſimum ſilentium. Imò jubent perpetuò dubitare de remiſſione peccatorum. Poſtea excruciant conſcientias acerba enumeratione delictorum: item ſatisfactionibus. Qualis enim laqueus conſcientiæ fuit traditio, quæ præcepit, omnia peccata enumerare?

Satisfactiones vero obſcuraverunt beneficium Chriſti, quia etiam docti fingunt per eas compenſari æternam mortem. Indocti putabant, his operibus emi remiſſionem culpæ. Quid quòd plerumque fuerint cultus non mandati à Deo, βαττολογίαι precum, invocationes ſanctorum, peregrinationes, & hoc genus alia. Ita fuit obruta ingenti acervo inutilium ac malorum opinionum ſimplex doctrina de pœnitentia. Et conſtat, multis ſeculis bonos deſideraſſe doctrinam puriorem.

Porrò præcipuè opus eſt, in Eccleſia extare puriſſimam & ſimpliciſſimam de pœnitentia doctrinam. Ideò huic articulo maximè ſtuduerunt noſtri lumen afferre, quem quidem ita patefecerunt, atque illuſtrarunt, ut etiam Adverſarij ſaniores fateantur, nos hac in re bene meritos eſſe de Eccleſia.

Nam ſimpliciter, planè, ſine ulla Sophiſtica, proponimus Evangelij ſententiam de pœnitentia, ut intelligant homines, quomodo ad Chriſtum redire debeant, quomodo conſequantur remiſſionem peccatorum, qui cultus, quæ opera placeant Deo. Primùm docemus, neceſſariam eſſe contritionem, hoc eſt, veros terrores & dolores animi, qui agnoſcit iram Dei, & dolet ſe peccaſſe, & deſinit mala perpetrare. Etſi autem hi dolores neceſſarij ſunt, tamen ſciendum eſt, remiſſionem peccatorum non dari propter dignitatem contritionis ſeu horum dolorum. Sed addenda eſt fides, hoc eſt, fiducia miſericordiæ promiſſæ propter Chriſtum.

Cùm hac fide in terroribus illis erigimur, conſequimur certò remiſſionem peccatorum, ſicut ſuprà oſtendimus. Et hanc fidem concipiunt animi ex Evangelio. Item ex Abſolutione, quæ Evangelium annuntiat & applicat perterrefactis conſcientiis. Ideoque docent noſtri, retinendam eſſe in Eccleſiis privatam abſolutionem & ejus dignitatem, & poteſtatem clavium veris & ampliſſimis laudibus ornant, quod videlicet poteſtas clavium adminiſtret Evangelium, non ſo-

lùm in genere omnibus, ſed etiam privatim ſingulis, ſicut Chriſtus inquit, *Lucratus eris fratrem*, &c Et quod voci illi Evangelij, quod miniſterio Eccleſiæ nobis in Abſolutione adminiſtratur, credendum ſit, tanquam voci de cœlo ſonanti.

Hoc totum beneficium Abſolutionis & hujus miniſterij antea fuit omnino obſcuratum falſis opinionibus illorum, qui docuerunt, Abſolutionem non valere, niſi ſufficienter contriti ſimus. Et poſtea jubebant dubitare de abſolutione, quia nemo ſciret, ſe ſatis contritum eſſe. Quid fuit hoc aliud, quam Evangelij conſolationem eripere conſcientiis, & tollere ex Eccleſia ac prorſus abolere miniſterium Evangelij, ſeu poteſtatem clavium? quis non videt hos tam pernicioſos errores merito reprehenſos eſſe?

Cùm autem Confeſſio præbeat locum impertiendæ abſolutioni privatim, & ritus ipſe intellectum poteſtatis clavium & remiſſionis peccatorum conſervet in populo, præterea cùm illud colloquium magnopere proſit, ad monendos & erudiendos homines, diligenter retinemus in Eccleſiis Confeſſionem, ſed ita, ut doceamus, enumerationem delictorum non eſſe neceſſariam jure divino, nec onerandas eſſe conſcientias illa enumeratione. Nullum enim extat in Scripturis Apoſtolicis præceptum de hac enumeratione. Et omnium delictorum recitatio impoſſibilis eſt, juxta illud Pſalmi: *Delicta qui intelligit?* Item Jeremias ait: *pravum eſt cor hominis & inſcrutabile.* Quòd ſi nulla peccata, niſi recitata remitterentur, nunquam poſſent acquieſcere conſcientiæ, quia plurima peccata neque vident, neque meminiſſe poſſunt. Qua ex re facilè intelligi poteſt, miniſterium abſolutionis & remiſſionem non pendere ex conditione enumerationis.

Teſtantur & veteres ſcriptores, non eſſe neceſſariam enumerationem. *Chryſoſtomus* enim in Epiſtolam ad Hebræos inquit: *Perſuadeamus nobis, peccaſſe nos, nec id lingua tantùm pronunciet, ſed etiam intima conſcientia, nec tantùm dicamus, nos eſſe peccatores, ſed etiam peccata ſpecialiter computemus. Non tibi dico, ut te prodas in publicum, neque te ut apud alios accuſes, ſed obedire te volo Prophetæ: Revela Domino viam tuam, coram Deo peccata tua confitere. Apud verum Judicem cum oratione delicta tua pronuncia, non lingua, ſed conſcientiæ tuæ memoria, & tunc demum ſpera, ut miſericordiam poſſe conſequi.* Hæc Chryſoſtomi concio non ſolum docet, quid de enumeratione ſentiendum ſit, ſed etiam graviſſimè conjungit contritionem & fidem, ſicut nos conjungimus. Jubet primùm, ut peccata verè agnoſcamus, & ex ani-

animo detestemur, deinde docet, addendam esse orationem ac fidem, quæ statuat nobis ignosci. Et alio loco ait: *Peccata tua dicito, ut deleas. Si pudet dicere quòd peccaveris, dicito quotidie in anima tua. Non dico, ut confitearis ea servo, ut exprobret. Dic Deo, ut curet ea.*

Fatetur & glossa in Decretis de pœnitentia distinct. 5. *Confessionem institutam esse ab Ecclesia, nec præcipi eam in Scripturis Veteris & Novi Testamenti.* Idem plerique doctores senserunt. Quare sententia nostra de Confessione neque nova, neque absurda est.

Postremò, de Satisfactionibus vel maximè opus fuit moneri pias mentes. Nam satisfactiones plus etiam incommodi habuerunt quàm illa enumeratio. Obscurabant enim beneficium Christi, quia indocti putabant, se remissionem culpæ consequi propter illa propria opera: deinde si quid in his erat omissum, conscientiæ perturbabantur. Deligebantur ceremoniæ, peregrinationes, & hujus generis alia inutilia opera, non mandata divinitus. Et his fingebant ipsi doctores compensari mortem æternam.

Itaque duximus, pias mentes liberandas esse his erroribus, & docemus satisfactiones, videlicet Canonicas illas, quas ipsi vocant *opera indebita*, &c. nec ad remissionem culpæ, nec ad remissionem pœnæ æternæ prodesse, nec esse necessarias. Olim in Ecclesia mos fuit in publica pœnitentia, non recipere lapsos ad Ecclesiam redeuntes, nisi addita aliqua mulcta exempli causa. Ab illo more sunt ortæ satisfactiones: sed veteres illo exemplo volebant populum à peccando deterrere, non sentiebant cæremoniam illam esse compensationem culpæ vel æternæ mortis vel Purgatorij. Hæc postea affinxerunt homines indocti.

Sed veteres illi mores tempore consenuerunt, & antiquati sunt. Nos igitur non oneramus conscientias satisfactionibus, sed illud docemus, fructus pœnitentiæ necessarios esse, obedientiam, timorem Dei, fidem, dilectionem, castitatem, & universam novitatem spiritus debere in nobis crescere.

Monemus & illud, sæpe puniri peccata etiam temporalibus pœnis in hac vita, ut David, Manasse & alij multi puniti sunt. Et eas pœnas mitigari docemus bonis operibus, & universa pœnitentia, sicut docet Paulus: *Si nos ipsos judicaremus, non judicaremur à Domino.* Et pœnitentia meruit, ut Deus sententiam de delenda Ninive mutaret.

Ita, cùm antea disputationes de pœnitentia fuerint

inextricabiles & plenæ abſurdarum opinionum, nunc repurgata doctrina ita traditur populo, ut intelligi poſſit, & proſit ad pietatem. Retinemus & illuſtramus veras pœnitentiæ partes, Contritionem, Fidem, Abſolutionem, Remiſſionem peccatorum, emendationem totius vitæ, mitigationem præſentium pœnarum.

Ac ſperamus, bonos viros in hoc loco non ſolùm nihil reprehendere, ſed etiam gratiam habere his, qui repurgarunt hanc doctrinæ Chriſtianæ partem, quam prodeſt in Eccleſiis extare quàm planiſſimè explicatam atque illuſtratam. Chriſtus inquit, *Angelos in cœlo lætari, cùm vident reſipiſcere peccatorem.* Itaque gratulantur Eccleſiæ & ipſi Angeli puram de pœnitentia doctrinam.

DE DISCRIMINE CIBORUM ET SIMILIBUS TRADITIONIBUS PONTIFICIIS.

IN hac corporali vita opus eſt traditionibus, hoc eſt, locorum ac temporum diſcriminibus, ut ordine gerantur res in Eccleſia, ſicut præcipit Paulus, *ut omnia fiant ordine, & ita, ut decet.* Ideò & Eccleſia habet traditiones, hoc eſt, conſtituit, quibus temporibus, ubi convenire populus debeat. Ad hunc civilem finem licet condere traditiones. Sed homines imperiti doctrinæ Chriſtianæ non ſunt hoc fine contenti, ſed affingunt ſuperſtitioſas opiniones traditionibus, eaſque per ſuperſtitionem ſine modo cumulant. Id queſti ſunt accidiſſe in Eccleſia, non tantùm recentiores, Gerſon & alij quidam, ſed Auguſtinus etiam.

Quare neceſſe eſt, populum admonere, quid de traditionibus, quæ humana autoritate conditæ ſunt in Eccleſia, ſentiendum ſit. Neque enim nihil cauſæ eſt, cur Chriſtus & Paulus toties de traditionibus concionentur, & Eccleſiam admoneant, ut prudenter de traditionibus judicet.

Fuit autem perſuaſio publica non modò vulgi, ſed etiam docentium in Eccleſiis, diſcrimina ciborum & ſimilia opera, de quibus Eccleſiaſticæ traditiones præcipiunt, cultus eſſe Dei, qui mereantur remiſſionem peccatorum. Item, tales cultus eſſe juſtitiam Chriſtianam, & neceſſarios eſſe, ſicut in Veteri Teſtamento Leviticæ cæremoniæ neceſſariæ fuerunt, nec poſſe ſine peccato omitti, etiam extra ſcandali caſum. Hæ perſuaſiones multa pepererunt incommoda.

Primùm: Obſcurata eſt Evangelij propria doctrina,

quæ

quæ docet, gratis remitti peccata propter Christum. Hoc beneficium Christi translatum est in illa humana opera: ac propter hanc opinionem præcipuè auctæ sunt traditiones, quia existimabantur opera illa mereri remissionem peccatorum, esse satisfactiones, esse justitia Christiana. Porrò maximè ob hanc causam, tam crebro, tam severè admonet nos Paulus de traditionibus cavendis, ne beneficium Christi transferretur in traditiones, ne gloria Christi obscuraretur, ne conscientiis eriperentur veræ & firmæ consolationes, denique, ne fides, hoc est, fiducia misericordiæ Christi, obrueretur. Hæc pericula caveri Paulus voluit. Maximè enim opus est extare in Ecclesia puram doctrinam de beneficio Christi, de justitia fidei, de consolatione conscientiarum.

Secundò: hæ traditiones obscuraverunt præcepta Dei, quia hæc pædagogia existimabatur esse spiritualis & Christiana justitia. Item præferebantur humanæ traditiones præceptis Dei. Christianismus totus putabatur esse observatio certarum feriarum, rituum, jejuniorum, vestitus. Hæc πτωχὰ στοιχεῖα erant in possessione honestissimi tituli, quòd essent vita spiritualis, item perfectio Christiana. Interim mandata Dei de vocatione nullam laudem habebant. Quòd Paterfamilias educabat sobolem, quòd mater pariebat, quòd Princeps regebat rem publicam, hæc opera despiciebantur, non judicabantur esse cultus Dei. Versabantur in perpetua dubitatione mentes plurimorum, an conjugium, magistratus & similes vitæ civilis functiones, Deo placerent. Hæc dubitatio multos valde cruciavit. Multi deserta sua vocatione, deserta republica, abdiderunt se in Monasteria, ut vitæ genus quærerent, quod arbitrabantur Deo magis placere, imo quod arbitrabantur mereri remissionem peccatorum.

Tertiò: opinio necessitatis etiam duriter exercuit conscientias. Traditiones existimabantur esse necessariæ, & tamen nemo, quamlibet diligens, observabat omnes, præsertim, cùm sint innumerabiles. Gerson scribit, multos incidisse in desperationem, quosdam etiam sibi mortem conscivisse, quia animadverterant, se non posse satisfacere traditionibus. Et interim nullam consolationem de gratia, de justitia fidei audierant. Videmus Summistas & Theologos colligere traditiones, & quærere ἐπιεικείας, ut levent conscientias. Sed ne ipsi quidem sibi satisfaciunt, non possunt se satis extricare, interdum etiam illæ ipsæ interpretationes injiciunt laqueos conscientiis. Et in traditionibus colligendis ita fuerunt

runt occupatæ Scholæ & Conciones, ut non vacaverit attingere Scripturam, & quærere utiliorem doctrinam de fide, de cruce, de spe, de dignitate rerum civilium, de consolatione conscientiarum in arduis tentationibus. Itaque multi boni sæpe questi sunt, se his rixis traditionum impediri, quo minus liberè versari in meliore doctrinæ genere possent. Cùm igitur hujusmodi superstitiosæ opiniones hærerent in traditionibus, necesse fuit admonere Ecclesias, quid de traditionibus sentiendum sit, errore pias mentes liberare, mederi pavidis conscientiis, illustrare beneficium Christi. Non hoc agimus, ut labefactetur autoritas Ecclesiasticæ potestatis, non detrahimus de dignitate Episcoporum, non dissipamus εὐταξίαν Ecclesiæ. Rectè intellectæ traditiones magis amantur, sed illæ Judaicæ opiniones tantùm reprehenduntur. Sic igitur docemus de cæremoniis humana autoritate conditis in Ecclesia. Primùm de traditionibus, quæ pugnant cum mandatis Dei, aut non possunt observari sine peccato, sequenda est regula Apostolorum: *Oportet Deo magis obedire quàm hominibus*. Talis est traditio de cælibatu. Deinde de reliquis cæremoniis, quæ sunt suâ natura res mediæ seu indifferentes, ut jejunia, feriæ, discrimina vestitus, & similes, sciendum est, tales observationes nec mereri remissionem peccatorum, nec justitiam, nec perfectionem Christianam esse: sed res esse adiaphoras, quæ extra scandali casum omitti possunt.

Testimonia hujus sententiæ plana & clara sunt in Evangelio & disputationibus Pauli. Nam Spiritus Sanctus duxit *operæ pretium esse, ut diligenter de hac re moneret Ecclesiam, ne superstitiosis opinionibus obrueretur Evangelium.*

Roman. 14. *Regnum Dei non est esca aut potus, sed justitia, pax & gaudium in Spiritu Sancto.* Hic satis clarè docet Paulus, justitiam Christianam esse motus spirituales cordis, non esse externas observationes ciborum, dierum, &c.

Coloss. 2. *Nemo judicet vos in cibo, potu aut parte diei festi.* Vetat judicari conscientias, hoc est, condemnari conscientias in usu talium rerum, sed prorsus vult haberi pro rebus indifferentibus, & quæ non pertinent ad justitiam Evangelij. Et deinde longa & gravis concio est, & de Mosaicis ritibus, & de cæremoniis institutis humana authoritate. Loquitur enim Paulus de utroque genere nominatim. Negat, eam esse justitiam Christianam, & vetat conscientias onerare talibus traditionibus: *si mortui estis cum Christo*

ab

ab elementis mundi, quare tanquam viventes inmundo decreta facitis? Ne attingas, ne gustes, ne contrectes.

Matth. 15. *Omne, quod intrat in os, non coinquinat hominem.* Et quidem ibi excusat Apostolus violantes usitatam traditionem, & addit sententiam memorabilem: *Frustra colunt me mandatis hominum.* Negat, esse veros & utiles cultus ad justitiam coram Deo: quare non sunt justitia Christiana, nec sunt necessarij cultus. Atqui constat in Ecclesia, humanos cultus mirum in modum hactenus crevisse. Quotidie cumulabant Monachi cæremonias novis & superstitionibus & aucupiis. Et hæ nugæ putabantur esse præcipui cultus Dei, præcipua pietas, cùm Christus tam gravi oraculo vetet, humanas cæremonias haberi pro cultibus. Non enim prohibet condere traditiones ad finem politicum, hoc est, propter bonum ordinem, sed cultus esse negat, cùm ait, *Frustra colunt me.* Et docet, veros cultus esse opera divinitus præcepta, timorem, fidem, dilectionem, patientiam, castitatem, parere vocationi, facere officium, &c.

Act. 15. ait Petrus. *Quare tentatis Deum, imponentes jugum super cervices discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus, sed per gratiam Domini nostri JEsu Christi credimus salvari, quemadmodum & illi.* Hîc docet Petrus, contingere nobis remissionem peccatorum & salutem propter Christum, non propter Mosaicos aut similes ritus. Et admonet, gravissimè peccare illos, qui conscientias onerant talibus observationibus. Nec enim levis est reprehensio, cùm inquit, *quid tentatis Deum?*

Et 1. Timoth. 4. vocat *prohibitionem ciborum, conjugij, & similes traditiones, doctrinas dæmoniorum.* Quare autem tam atroci convitio usus est? Non voluit, nullas prorsus fieri ordinationes, nulla servari discrimina locorum, temporum. Sed tunc sentit esse doctrinas dæmoniorum, quando in eas transfertur beneficium Christi, quando habentur pro necessariis cultibus, quando affingitur opinio necessitatis, & excutitur eis fides. Hæc incommoda volunt caveri Christus & Apostoli. Ideoque toties tam vehementer adversus traditiones concionantur. Ac mirum est, illis fulminibus nihil moveri eos, qui superstitiosas opiniones traditionum defendunt.

Sunt autem duplices traditiones, quædam flagitant opera palam pugnantia cum lege divina, ut prohibitio conjugij. Necesse est autem in Ecclesia extare hanc regulam: *Oportet Deo magis obedire quàm hominibus.* Ideo constat, tali-

libu-

libus traditionibus humanis nequaquam esse obtemperandum. Aliæ loquuntur de rebus sua natura adiaphoris, ut de cibo, vestitu, & similibus rebus. Hæ traditiones fiunt impiæ, cùm proponuntur cum his opinionibus, quòd mereantur remissionem peccatorum, quòd sint res necessariæ, quod sint cultus Dei, id est, officia, quorum finis immediatus sit, ut per ea Deus honore adficiatur. Has pestiferas opiniones necesse est in Ecclesia taxari. Ac propter has opiniones humani ritus inutiles sunt abjiciendi, ut discrimina ciborum, monasticus vestitus & similes mores superstitiosi; ut Ezechias æneum serpentem combussit, cùm videret, eum à multis coli. Sed quia hæc societas hominum in hac corporali vita habet opus ordine, possunt aliqui ritus utiles ad hunc finem politicum retineri sine superstitiosis opinionibus, hoc est, ne judicentur esse cultus aut res necessariæ, ut populus sciat, quando cœtus in templis convenire debeat ad conciones & ad usum Sacramentorum. Oportet enim ministerium illud esse publicum. Prodest certa tempora constitui. Ita servantur apud nos feriæ diei Dominici, & pleræque aliæ: retinentur usitata historiarum discrimina in cantionibus Natalis Dominici, Paschatis, festi Ascensionis, Pentecostes, & aliis. Et magis amat populus has ipsas cæremonias, postquam conscientiæ liberatæ sunt periculo & illis injustis oneribus, de quibus olim Monachi & Canonistæ vociferabantur: & è regione utilitas monstrata est, quod hi ritus serviant ministerio Evangelij. Item admoniti sunt homines, finem esse politicum harum ordinationum. Hæc dextra interpretatio traditionum reddit eas gratiores moderatis animis. Et quanquam opinio necessitatis & cultus detrahitur, tamen satis munitæ sunt, quia docemus in Ecclesiis emendatis, utiles cæremonias servire ministerio Evangelij, quare, qui petulanter & cum scandalo has cæremonias violant, hoc est, qui impediunt ministerium Evangelij, hos peccare dicimus. Certè modum traditionum esse necesse est, conscientiis consuli oportet, ut intelligant, humanos ritus nec res necessarias, nec justitiam esse.

Hæc libertas, de qua hîc dicimus, non fuit ignota Patribus. Augustinus enim inquit, *totum hoc genus rerum liberas habet observationes*, & in hanc sententiam multa disputat. Irenæus inquit, *Dissonantia jejunij non dissolvit fidei consonantiam.* Tripartita Historia multa colligit exempla dissimilum rituum, & addit egregium epiphonema: *Mens Apostolorum fuit, non de diebus festis sancire, sed prædicare*

bonam

bonam conversationem & pietatem. Verùm hîc vociferantur Adversarij, labefactari hac doctrina disciplinam publicam, effici ἀναρχίαν. Item aboleri bona opera & mortificationem carnis, juxta Joviniani dogma. Has calumnias partim jam refutavimus. Non enim fit ἀναρχία nec labefactatur publica disciplina, cùm traditiones, quarum finis est politicus, servandas esse doceamus. Docemus & scandala cavenda esse. Sed de mortificatione carnis sic respondemus, vera & non simulata mortificatio est, tolerare crucem, versari in periculis, ærumnis & afflictionibus. Hujus generis obedientia est cultus Dei & opus spirituale, sicut docet Psalmus, *Sacrificium Deo Spiritus contribulatus*, &c. Docemus præterea, aliud genus exercitiorum necessarium esse. Quilibet Christianus etiam corporali disciplina, laboribus, temperantia, meditatione divinarum rerum, & aliis exercitiis aptis ætati, coercere carnem debet. Horum finis proprius ac proximus esse debet, ne saturitas aut desidia extimulet ad peccandum, & ut mens admoneatur & fiat aptior ad affectus spirituales. Non est sentiendum, hæc exercitia cultus esse, qui mereantur remissionem peccatorum, aut satisfactiones esse, &c. Et hæc disciplina debet esse perpetua, nec possunt præscribi certi dies pariter omnibus. De hac disciplina inquit Christus, *Cavete, ne corpora vestra graventur crapula.* Item, *Hoc genus dæmoniorum non ejicitur, nisi jejunio & oratione.* Et Paulus ait: *Castigo corpus meum & redigo in servitutem.* Itaque non vituperamus jejunia, sed superstitiosas opiniones & laqueos conscientiarum in traditionibus. Porrò hæc exercitia, cùm ad illum finem referuntur, ut habeamus corpora obnoxia ad res spirituales, & ad faciendum officium juxta vocationem, &c. sunt in piis bona opera, ut testatur Danielis exemplum. Sunt enim opera, quæ ad hunc finem requirit Deus, ut carnem coerceant.

DE CONJUGIO SACERDOTUM.

CUm doctrina Christiana honorificè prædicet conjugium, eoque uti jubeat, non solùm procreationis causa, sed etiam ad frenandas vitandasque libidines, nunc non solùm Pontificia lege, sed etiam nova atque inusitata sævitia prohibentur conjugia Sacerdotibus, & contracta dirimuntur. Idque hoc est indignius, quod hæc in Ecclesia fiunt, quæ ut maximè debet abhorrere à turpitu-

dine,

dine, ita conjugium ad vitanda multa ingentia flagitia, summo studio tueri debebat. Ad hæc cùm in omnibus Ethnicis Rebuspublicis mediocriter constitutis, propter gravissimas causas, conjugium in magno honore fuerit, quid minus decet in Ecclesia, quàm & sanctissimum fœdus conjugii distrahere, aut capitalibus pœnis, velut summum scelus, punire conjugium? Unde hæc in Ecclesiam, in qua debet excellere mutua dilectio, pervasit immanitas. Porrò res loquitur ipsa, quantum turpitudinis ac scelerum pariat Pontificia lex de cælibatu. Nec ulla humana voce dici potest, quantum vitiorum ex hoc fonte in Ecclesiam exundaverit. Nam ut non dicamus de Epicureis, quos nihil pudet, quàm multi pii ac boni viri infeliciter luctati sunt cum imbecillitate naturæ, & ad extremum in horribilem desperationem inciderunt. Quo spectat autem hæc nova crudelitas, nisi ut illa infinita scelera in Ecclesiam confirmentur, & ut improbi peccent impunftius? Hæc causa nihil habet opus disputatione. Nam hæc nova lex, quæ nunc defenditur ab Adversariis, quæ & prohibet Sacerdotibus conjugia, & contracta distrahit, pugnat cum jure naturali divino, cum Evangelio, cum veterum Synodorum constitutionibus, cum exemplis veteris Ecclesiæ. Tantum opus est nobis pietate & æquitate optimi Imperatoris, quem oramus, ut pro sua pietate, & pro suo officio, abolita tyrannica lege, mederi Ecclesiæ studeat. Cùm omnis injusta crudelitas Deo displicet, tum illa maximè, quæ exercetur in Sacerdotes pios & eruditos, qui benè merentur de Ecclesia. Ac non solùm divina oracula minantur atrocissimas pœnas his, qui crudelitatem exercent adversus Sacerdotes, sed exempla etiam exstant omnium ætatum, quæ comprobant, illas minas non esse irritas. Nam ut alia innumerabilia exempla omittamus, Gens Benjamin ferè tota deleta est propter stupratam hospitis Sacerdotis conjugem. Cùm enim cadaver mulierculæ, quæ vexata stupris exstincta erat, dissectum missum esset ad principes Israel, judicavit universus populus, tantam immanitatem severissimè puniendam esse. Cùmque non dederentur ad pœnam autores facinoris, tota gens Benjamin, magna clade accepta, pœnas dedit. At hoc tempore multiplici injuria afficiuntur Sacerdotes. Ipsi, cùm quidem nullum eis crimen objiciatur, nisi conjugium, excruciati horribilibus suppliciis necantur, miseræ conjuges & parvi liberi ejecti suis nidulis vagantur extorres, sine certa sede, sine tecto, sine lare. Paulus vocat *prohibitionem conjugii, doctrinam dæmoniorum*. Id testantur non solùm turpissima vitia,

quæ

quæ cælibatus invexit in Ecclesiam, sed etiam hæc ipsa asperitas, quæ propter hanc legem exercetur in Sacerdotes & eorum conjuges ac liberos. Nam diabolus homicida est, & piorum calamitatibus præcipuè delectatur. Sed olim Deo pœnas daturi sunt talium consiliorum autores. Nos hanc sævitiam neque dignam Christianis, neque utilem Ecclesiæ esse judicavimus.

Quòd verò objicitur auctoritas legis Pontificiæ: cur non allegant auctoritatem Canonum adversus turpia exempla impuri cælibatus & scelera digna animadversione? Nulla debet esse auctoritas Pontificii Decreti pugnantis cum jure naturæ, & cum mandato divino. Natura homines ita conditi sunt, ut sint fœcundi, quare jurisconsulti dicunt, conjunctionem maris & fœminæ esse juris naturæ, idque docet Genesis, cap. 1. & 2. Deinde cum Paulus inquit, *unusquisque habeat uxorem, ad vitandam fornicationem*, certè præcipit omnibus, qui non sunt idonei ad cælibatum, ut contrahant conjugia. Et Christus monet, non omnes idoneos esse ad cælibatum, cùm ait, *non omnes capiunt verbum hoc.*

Porrò nec leges humanæ, nec vota valent pugnantia cum mandato divino. Et eventus ipse testatur, naturam legibus humanis non posse mutari. Videmus, quantum turpitudinis pariat ille cælibatus. Ac, si qui sunt boni viri, qui student esse casti, hi intelligunt oneris & periculi magnitudinem, & præcipuè deplorant hanc sui ordinis servitutem. In Nicena Synodo quidam conati sunt legem ferre, ut Sacerdotibus interdiceretur consuetudine conjugum. Repudiata est hæc lex ab universa Synodo. Et fuit quondam mitior latina Ecclesia. Tantùm enim dimittebat à ministeriis eos, qui cùm gererent munus Ecclesiasticum, ducebant uxores, non prohibuit conjugium. Hæc nova lex est Pontificum, ignota veteri Ecclesiæ ac Synodis, quæ in totum prohibet conjugia, & contracta distrahit.

Constat autem, utramque partem hujus decreti pugnare cum Evangelio: allegatur contra nos Ecclesiæ & Synodorum auctoritas, quam Pontifices ipsi, hujus decreti auctores, impudenter contempserunt. Nec obscurè reclamaverunt pij Sacerdotes huic novæ legi. Nam Historiæ Ecclesiasticæ testantur, eam non sine certaminibus impositam esse Ecclesiis. Tarraconensis Episcopus scribit ad Siricium Pontificem, Sacerdotes Hispanos non posse adduci, ut legem accipiant, qua interdicebatur eis consuetudine uxorum. Quas ipsi tragœdias agit Siricius, quàm inclementer rescribit?

Hæc

Hæc sunt Siricij verba, indigna Pontifice: *Dicat mihi nunc ille, quisquis est sectator libidinum, præceptorque vitiorum?* Et deinde Pauli dictum alienissimum detorquet ad suam causam, *qui in carne sunt, placere Deo non possunt.* Dubium profectò est, utrùm inscitiæ, an impudentiæ adscribendum sit, quòd tam contumeliosè loquitur de conjugio. Nihil enim agebatur aliud, nisi ut interdiceretur Sacerdotibus usu conjugum, quas tunc habebant. Deinde posteriores Pontifices multo duriores fuerunt. Cùm decretum Pontificum de abjiciendis uxoribus in Germania recitaret Archiepiscopus Moguntinus, ita exarserunt irâ Sacerdotes, ut minarentur se impetum facturos in ipsum Archiepiscopum. Et erat res cùm indigna, tùm acerba, abjicere præsentes conjuges, sed vicit tandem vel vis vel superstitio. Quanto mitior fuit Cyprianus mulieribus, quæ non servabant promissam castitatem. Scribit enim lib. 1. Epist. 11. *Si perseverare nolunt, aut non possunt, meliùs est, ut nubant, quàm in ignem delitiis suis cadant: certè nullum fratribus aut sororibus scandalum præbeant.*

Porrò injustæ leges non solent esse perpetuæ. Rogamus igitur optimum Imperatorem, ut inter cætera Ecclesiæ incommoda etiam hujus legis vitia consideret, qua in re & illud considerandum est. Natura ipsa hominum veluti senescit & fit imbecillior. Quare providendum est, ne vitia crescant. Nec debent leges ipsæ semina esse vitiorum. Plato gravissimè dicit, *Leges virtutis causâ ferendas esse.* An autem traditio de cælibatu pietatis causâ propugnetur, aut alio quodam consilio, non difficile est judicare. Postremò, cùm Christus præcipuè commendaverit piis curam ministrorum Evangelij, rogamus optimum Imperatorem, sævitiam prohibeat, quæ diu jam in homines pios, Sacerdotes exercetur, ac cum Ecclesia potiùs deliberet, quàm cum Adversariis nostris. Debent in Ecclesia excellere dilectio & misericordia. Quare maximè abhorret Ecclesia à crudelitate non necessaria, nec vult interfici Sacerdotes propter tyrannicam traditionem. Parci etiam vult miseris mulieribus ac liberis Sacerdotum. Horum omnium vitam àc salutem Ecclesia tibi, clementissime Imperator, commendat. Omnes pij ubique terrarum afficiuntur horum calamitatibus, & taciti desiderant Christianam lenitatem in hoc negotio, tibique communibus lacrymis doctos & bonos viros, Ecclesiæ utiles, & horum conjuges ac liberos commendant, quem vident & natura præditum esse eximia quadam & heroica bonitate, & in hac causa hactenus singu-

ſingulari uſum eſſe moderatione, quæ quidem ſignificat, te de Republica ritè ſananda deliberare. Non vult Eccleſia te alienæ crudelitatis miniſtrum fieri. Maximus honor eſt Regum, quem tribuit eis Eſaias, cùm inquit, *eos debere Eccleſiæ nutritios eſſe*, hoc eſt, Imperia, defenſionem pacis & humanæ ſocietatis, non ſolùm corporali utilitati ſervire, ſed etiam adjuvare Evangelium, cùm videlicet & tegunt Sacerdotes, & tranquillitatem civitatibus concedunt, & inſtitui ad religionem juventus, & doceri homines poſſunt. Rogat igitur Eccleſia, ut memineris, tibi pios Sacerdotes tanquam alumnos tuendos eſſe. Tuum munus eſt, innocentiæ præſidio eſſe, depellere injurias, præcipuè ab imbecillibus, qui ſe tueri non poſſunt ipſi, à piis mulieribus, à pueritia, ab orphanis. In his etiam Sacerdotum conjuges & liberos, qui verè ſunt orphani, tibi commiſſos divinitus exiſtimes.

Eccleſia vel maximè φιλόστοργος eſt, & non modò conjugum inter ſe charitatem, parentum erga liberos amorem probat, ſed afficitur ipſa deſertorum atque orphanorum ærumnis. Ac verò in tanta bonitate naturæ tuæ nihil eſſe ἄστοργον judicat, quare ſperat, tibi quoque dolorem afferre Sacerdotum neces ac ſupplicia, conjugum & liberorum exilia. Monet illud etiam Eccleſia, ut provideas, ne plerique doctrinæ Chriſtianæ loci, quorum neceſſaria eſt explicatio, ſimul opprimantur, dum piè eruditi interficiuntur, dum excutiuntur hominibus ſtudia doctrinæ Chriſtianæ. Quid agunt adverſarij aliud, niſi ut deletis omnibus litteris & oppreſſa doctrina, tantùm pendeant homines ex auctoritate illorum, qui dominantur, ſomnia indoctorum, quamlibet abſurda, ducant eſſe oracula? Hanc barbaricam ſervitutem exiſtimant Adverſarij prodeſſe dominationi ſuæ. Nec obſcurè multis in in locis jam hac ſervitute jacet oppreſſa Eccleſia. Etſi autem nos quoque veteres Synodos amplectimur congruentes cum Apoſtolica doctrina, tamen non decet auctoritatem Eccleſiæ prætexere omnibus abuſibus ac vitiis, quæ recentior ac deterior ætas in Eccleſiam invexit. Nimium blandiuntur ſibi homines, ſi nihil vitij derivatum eſſe putant in Eccleſiam ex affectibus hominum cupidorum, ex illis labyrinthis & tenebris doctrinæ Scholaſticæ & traditionum. Neque verò tam propter conjugium periclitantur hoc tempore boni viri, quàm propter ſtudium repurgandæ & illuſtrandæ doctrinæ Chriſtianæ, quod regere ac juvare Epiſcopi debebant. Nam his præcipuè commendata eſt cura ornandæ & defendendæ doctrinæ,

F hi

hi debent esse hujus sanctissimi & utilissimi studij gubernatores & hortatores.

Sed non ad solos Episcopos, verum etiam ad pios Principes ac maximè ad Imperatorem pertinet, purè intelligere Evangelium, dijudicare dogmata, advigilare, ne impiæ opiniones recipiantur aut confirmentur, idololatriam omni studio abolere. His officiis præclarè meriti sunt de piis multi magni Heroes, Gedeon, Ezechias, Josias, Constantinus & pleriquealij. Quare existimabis & tui officij esse, cavere, ne obruantur ea, quæ piè & utiliter patefacta & emendata sunt à bonis & doctis viris, ne impij abusus auctoritate tua stabiliantur. Psalmus inquit, *propter Templum tuum in Jerusalem Reges offerent tibi munus.*

Sunt autem propria Regnum munera in Ecclesiam conferenda, inquirere veram doctrinam, & curare, ut boni Doctores præficiantur Ecclesiis, dare operam, ut ritè dijudicentur Ecclesiasticæ controversiæ, non delere piam doctrinam, sed excitare potiùs ac propagare, & defendere, concordiam Ecclesiæ rectè constituere & tueri. His veris muneribus potes nunc, optime Imperator, ornare Christi Ecclesiam, quæ quidem à te præcipuè & Christus requirit ipse & petunt Ecclesiæ, quibus opus est pace. Postremò cùm humanæ traditiones cedere debeant temporibus, maximè in Ecclesia, in qua longè pluris fieri debent salus piorum, dilectio & pax publica, quàm ullæ traditiones humanæ, multò satius est, dissimulare abrogationem hujus traditiunculæ de cælibatu, quàm confirmare libidines, dissipare conjugia, suscipere sævitiam in Sacerdotes & eorum conjuges ac liberos, opprimere piam doctrinam, vastitatem efficere in Ecclesiis.

Etsi autem mundus omnibus ætatibus dedit insignes pœnas libidinum, ut historiæ testantur de diluvio, de Sodomis, de Davide, denique innumerabiles ethnicæ historiæ, tamen homines prophani leviter curant judicium Dei, rident libidines, ideo tolerant pollutos & contaminatos sacrificulos. Ad hoc accedit, quod cælibes faciliùs possunt tueri opes Ecclesiasticas & hunc splendorem, qui nunc est procerum Ecclesiasticorum, quem, quia Reges sibi ornamento esse putant, majore studio cælibatum defendunt. Sed Evangelium jubet nos anteferre mandatum Dei prophanis judiciis & utilitatibus, ostendit, latè vagari pœnas libidinum per totas gentes, & pollutos cœcitate & æternis suppliciis puniri. Jubet, uti conjugio & ordinationi Dei obtemperari, qui ita condidit naturam hominum, ut perpetua societas sit duorum conjugum, maris & fœmi-

fœminæ. Monet, cultus Dei esse, obtemperare ordinationi & voci Dei, & fugiendas esse superstitiones pugnantes cum ordinatione divina. Ideo sustulimus prohibitionem conjugij, & sentimus abolendam esse in tota Ecclesia. Et quia non dubitamus, peccare omnes, qui defendunt prohibitionem illam, nos Sacerdotibus legitima & pia matrimonia concedimus. Nec opus est in hac causa disputatione longiore, opus est judice, qui non ridet libidines, sed iram Dei metuit, & vera pietatis officia intelligere studet, deinde, qui odit injustam crudelitatem, quæ hoc tempore adversus Sacerdotes maritatos & eorum conjuges ac liberos exercetur. Rogamus igitur Imperatorem, ne Pontificiam legem de cælibatu, pugnantem cum mandatis Dei & cum veteribus Synodis, defendat, nec sit autor & adjutor injustæ crudelitatis, nec trucidatis piis Sacerdotibus polluat se parricidiis. Nam, cùm cæteras injustas cædes Deus atrociter punit, tum maximè irascitur his, qui sævitiam in Sacerdotes pios exercent, ut inquit 4. Regum 9. *Ulciscar sanguinem servorum meorum Prophetarum, &c.* Quid est indignius, quàm Imperia, quæ divinitus instituta sunt, ut veram doctrinam de Deo, veros Dei cultus, honesta conjugia, bonos mores tueantur, transferri ad delendam veram doctrinam, ad dissipanda conjugia, ad confirmandas & augendas flagitiosas libidines Pontificum, Sacerdotum & Monachorum? Quàm miserabile spectaculum est, cùm Reges, qui debebant esse imago Dei in terris, non Deo serviunt, sed furori diaboli, confirmantis horribilia peccata, Idolomaniam, libidines & injustam crudelitatem? Porro cùm de Ecclesiæ & piorum defensione scriptum sit, *beatus, qui miseretur super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus*, optamus, ut omnes Reges & Principes adficiantur hac voce cœlesti, & tegant pios sacerdotes & eorum conjuges ac liberos, quos quidem Deo curæ esse non dubitamus.

DE VOTIS MONACHORUM.

QUid de votis Monachorum apud nos doceatur, melius intelliget, si quis meminerit, qualis status fuerit Monasteriorum, quàm multa contra Canones in ipsis Monasteriis quotidie fiebant. Augustini tempore erant libera collegia, postea corrupta disciplina, ubique addita sunt vota, ut tanquam excogitato carcere, disciplina restitueretur. Additæ sunt paulatim supra vota aliæ multæ observationes. Et hæc vincula multis ante justam ætatem contra Canones injecta sunt. Multi inciderunt errore in hoc vitæ genus, quibus etiam si non deessent anni, ta-

men judicium de suis viribus defuit. Qui sic irretiti erant, cogebantur manere, etiamsi quidam beneficio Canonum liberari possent. Et hoc accidit magis etiam in Monasteriis Virginum, quàm Monachorum, cùm sexui imbecilliori magis parcendum esset. Hic rigor displicuit multis bonis viris ante hæc tempora, qui videbant puellas & adolescentes in Monasteria detrudi propter victum, videbant, quàm infeliciter succederet hoc consilium, quæ scandala pareret, quos laqueos conscientiis injiceret. Dolebant, autoritatem Canonum in re periculosissima omnino negligi & contemni.

Ad hæc mala accedebat talis persuasio de votis, quam constat etiam olim displicuisse ipsis Monachis, si qui paulò cordatiores fuerunt. Docebant, vota paria esse Baptismo, docebant, se hoc vitæ genere mereri remissionem peccatorum & justificationem coram Deo. Imò addebant, vitam Monasticam mereri coram Deo, sed amplius etiam, quia servaret non modò præcepta, sed etiam consilia Evangelica.

Ita persuadebant, Monasticam professionem longè meliorem esse Baptismo, vitam Monasticam plus mereri quàm vitam Magistratuum, vitam Pastorum & similium, qui in mandatis Dei sine factitiis religionibus suæ vocationi serviunt. Nihil horum negari potest, extant enim in libris eorum.

Quid fiebat postea in Monasteriis? Olim erant Scholæ sacrarum literarum & aliarum disciplinarum, quæ sunt utiles Ecclesiæ, & sumebantur inde Pastores & Episcopi. Nunc alia res est, nihil opus est recitare nota. Olim ad discendum conveniebant, nunc fingunt, institutum esse vitæ genus ad promerendam remissionem peccatorum & justificationem, imo prædicant esse statum perfectionis, & longè præferunt omnibus aliis vitæ generibus à Deo ordinatis.

Hæc ideo recitavimus nihil odiosè exaggerantes, ut meliùs intelligi posset de hac re doctrina nostrorum. Primùm de his, qui matrimonia contrahunt, sic docent apud nos, quòd liceat omnibus, qui non sunt idonei ad cælibatum, contrahere matrimonium, quia vota non possunt ordinationem ac mandatum Dei tollere. Est autem hoc mandatum Dei: *Propter fornicationem habeat unusquisque uxorem suam.* Neque mandatum solùm, sed etiam creatio & ordinatio Dei cogit hos ad conjugium, qui sine singulari Dei opere non sunt excepti, juxta illud, *non est bonum, homini esse solum.* Igitur non peccant isti, qui obtemperant huic mandato & ordinationi Dei.

Quid potest contra hæc opponi? Exaggeret aliquis obliga-

ligationem voti, quantum volet, tamen non poterit efficere, ut votum tollat mandatum Dei. Canones docent, *in omni voto jus ſuperioris excipi*, quare multo minus hæc vota contra mandata Dei valent. Quòd ſi obligatio votorum nullas haberet cauſas, cur mutari poſſit, nec Romani Pontifices diſpenſaſſent. Neque enim licet homini obligationem, quæ ſimpliciter eſt juris divini, reſcindere. Sed prudenter judicaverunt Romani Pontifices, æquitatem in hac obligatione adhibendam eſſe. Ideò ſæpe de votis diſpenſaſſe leguntur. Nota eſt Hiſtoria de Rege Arragonum revocato ex Monaſterio, & extant exempla noſtri temporis.

Deinde, cur obligationem exaggerant Adverſarij ſeu effectum voti, cùm interim de ipſa voti natura ſileant, quod debet eſſe in re poſſibili, quod debet eſſe voluntarium, ſponte & conſultò conceptum. At quomodo ſit in poteſtate hominis perpetua caſtitas, non eſt ignotum. Et quotuſquiſque ſponte & conſultò vovit? Puellæ & adoleſcentes, priuſquam judicare poſſunt, perſuadentur ad vovendum, interdum etiam coguntur. Quare non eſt æquum tam rigidè de obligatione diſputare, cùm omnes fateantur, contra voti naturam eſſe, quod non ſponte, quod inconſultò admittitur.

Plerique Canones reſcindunt vota ante annum 15. contracta, quia ante illam ætatem non videtur, tantum eſſe judicij, ut de perpetua vita conſtitui poſſit. Alius Canon plus concedens hominum imbecillitati addit annos aliquot, vetat enim ante annum 18. votum fieri. Sed utrum ſequemur, maxima pars habet excuſationem, cur Monaſteria deſerant, quia plurimi ante hanc ætatem voverunt. Poſtremò, etiamſi voti violatio reprehendi poſſet, tamen non videtur ſtatim ſequi, quòd conjugia talium perſonarum diſſolvenda ſint. Nam Auguſtinus negat debere diſſolvi 27. *quæſt.* 1. *cap. Nuptiarum*, cujus non eſt levis autoritas, etiamſi alij poſtea aliter ſenſerunt.

Quanquam autem mandatum Dei de conjugio videatur pleroſque liberare à votis, tamen afferunt noſtri & aliam rationem de votis, quòd ſint irrita, quia omnis cultus Dei, inſtitutus & electus ad promerendam remiſſionem peccatorum & juſtificationem, impius eſt, ſicut Chriſtus ait, *Fruſtra me colunt me mandatis hominum.* Et Paulus ubique docet, juſtitiam non eſſe quærendam ex noſtris obſervationibus & cultibus, qui ſint excogitati ab hominibus, ſed *contingere eam per fidem, credentibus, ſe habere Deum placatum & propitium propter Chriſtum, non propter ulla noſtra merita.*

 Con-

Conſtat autem, Monachos docuiſſe, quod factitiæ religiones mereantur remiſſionem peccatorum & juſtificationem, & quod pro peccatis ſatisfaciant. Quid hoc eſt aliud, quàm de gloria Chriſti detrahere & obſcurare ac negare juſtitiam fidei? Sequitur igitur, iſta vota uſitata impios cultus fuiſſe, quare ſunt irrita. Nam votum impium & factum contra mandata Dei non valet, *neque enim debet votum vinculum eſſe iniquitatis*, ut Canon dicit.

Paulus dicit: *Evacuati eſtis à Chriſto, qui in lege juſtificamini, à gratia excidiſtis*, id eſt, qui ſentiunt, quòd mereantur propriis operibus remiſſionem peccatorum, & quòd propter propriam legis impletionem placeant Deo, hi amittunt Chriſtum, quia fiduciam debitam Chriſto & promiſſioni Dei transferunt ad opera. Item opponunt iræ Dei, non propitiatorem Chriſtum, ſed propria opera: quare honorem debitum Chriſto transferunt ad opera noſtra. Conſtat autem, Monachos hoc docere, quod ſuis obſervationibus mereantur remiſſionem peccatorum, quod habeant Deum propitium propter has obſervationes. Quare docent confidere ſuis operibus, non propitiatione Chriſti. Hæc fiducia eſt impia & cum Evangelio pugnat & in judicio Dei deprehendetur eſſe inanis. Non enim poſſunt opera noſtra opponi iræ ac judicio Dei. Tantùm ita placatur ira Dei, quando gratuitam miſericordiam propter Chriſtum promiſſam fide apprehendimus. Amittunt igitur Chriſtum, qui fiduciam non in Chriſtum, ſed in opera propria collocant.

Præterea Monachi docuerunt, ſuum vitæ genus ſtatum eſſe perfectionis, quia obſervarent non ſolùm præcepta, ſed etiam conſilia. Hic error maximè pugnat cum Evangelio, quòd finxerunt, ſe præceptis ita ſatisfacere, ut ampliùs etiam facerent. Et hinc natus eſt horribilis error, quòd finxerunt, ſe habere merita ſupererogationis. Hæc applicaverunt pro aliis, ut ſatisfactiones eſſent pro alienis peccatis. Hæc ſi quis odiosè velit exagitare, quàm multa commemorare poſſet, quorum jam ipſos Monachos pudet.

Non eſt leve ſcandalum in Eccleſia, populo proponere certum cultum ab hominibus excogitatum ſine mandato Dei, & docere, quòd talis cultus juſtificet homines. Quia juſtitia fidei in Chriſtum quam maximè oportet tradi in Eccleſia, obſcuratur, cùm illæ mirificæ religiones Angelorum, ſimulatio paupertatis & humilitatis & cælibatus offunduntur oculis hominum.

Præterea obſcurantur præcepta Dei & verus cultus Dei,

Dei, cùm audiunt homines, ſolos Monachos eſſe in ſtatu perfectionis, quia perfectio Chriſtiana eſt, feriò timere Deum, & rurſus concipere magnam fidem, & confidere propter Chriſtum, quòd habeamus Deum placatum, petere à Deo & certò expectare auxilium in omnibus rebus gerendis juxta vocationem. Interim foris diligenter facere bona opera, & ſervire vocationi. In his rebus eſt vera perfectio & verus cultus Dei, non eſt in cœlibatu aut mendicitate, aut veſte ſordida. Ac populus concipit multas perniciofas opiniones ex illis falſis præconiis vitæ Monaſticæ. Audit, ſine modo laudari cælibatum, ideò cum offenſione conſcientiæ verſatur in conjugio. Audit, ſolos mendicos eſſe perfectos, ideo cum offenſione conſcientiæ retinet poſſeſſiones, negotiatur. Audit, conſilium Evangelicum eſſe de non vindicando, ideò alii in privata vita non verentur ulciſci, audiunt enim, conſilium eſſe, non præceptum. Alii omnes Magiſtratus & civilia officia judicant indigna eſſe Chriſtianis.

Leguntur exempla hominum, qui, deſerto conjugio, deſerta reipub. adminiſtratione, abdiderunt ſe in Monaſteria. Id vocabant, *fugere ex mundo, & quærere vitæ genus, quod Deo magis placeret*, nec videbant, Deo ſerviendum eſſe in illis mandatis, quæ ipſe tradidit, non in mandatis, quæ ſunt excogitata ab hominibus. Bonum & perfectum vitæ genus eſt, quod habet mandatum Dei. De his rebus neceſſe eſt, admonere homines. Et ante hæc tempora reprehendit Gerſon errorem Monachorum de perfectione, & teſtatur, ſuis temporibus novam vocem fuiſſe, *quòd vita Monaſtica ſit ſtatus perfectionis.*

Tam multæ impiæ opiniones hærent in votis, quòd mereantur remiſſionem peccatorum & juſtificationem, quòd ſint perfectio Chriſtiana, quòd ſervent conſilia & præcepta, quod habeant opera ſupererogationis. Hæc omnia cum ſint falſa & inania, faciunt vota irrita.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

MAgnæ diſputationes fuerunt de poteſtate Epiſcoporum, in quibus nonnulli incommodè commiſcuerunt poteſtatem Eccleſiaſticam & poteſtatem gladij. Et ex hac confuſione maxima bella, maximi motus extiterunt, dum Pontifices, freti poteſtate clavium, non ſolum novos cultus inſtituerunt, reſervatione caſuum, violentis excommunicationibus conſcientias onerarunt,

 verunt,

verunt, sed etiam regna mundi transferre & Imperatoribus adimere Imperium conati sunt. Hæc vitia multò ante reprehenderunt in Ecclesia homines pii & eruditi. Itaque nostri ad consolandas conscientias coacti sunt ostendere discrimen Ecclesiasticæ potestatis & potestatis gladij, & docuerunt utramque propter mandatum Dei religiosè venerandam, & honore afficiendam esse, tanquam summa Dei beneficia in terris.

Sic autem sentiunt, potestatem clavium seu potestatem Episcoporum, juxta Evangelium, potestatem esse seu mandatum Dei prædicandi Evangelij, remittendi & retinendi peccata, & administrandi Sacramenta. Nam cum hoc mandato Christus mittit Apostolos: *Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos. Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis peccata, retenta sunt.* Marci 16. *Ite, prædicate Evangelium omni creaturæ, &c.*

Hæc potestas tantùm exercetur docendo seu prædicando Evangelium, & porrigendo Sacramenta, vel multis vel singulis juxta vocationem, quia conceduntur non res corporales, sed res æternæ, justitia æterna, Spiritus Sanctus, vita æterna. Hæc non possunt contingere, nisi per ministerium verbi & Sacramentorum, sicut Paulus dicit: *Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.* Itaque cùm potestas Ecclesiastica concedat res æternas, & tantùm exerceatur per ministerium verbi, non impedit politicam administrationem, sicut ars canendi nihil impedit politicam administrationem. Nam politica administratio versatur circa alias res quàm Evangelium. Magistratus defendit non mentes, sed corpora & res corporales, adversus manifestas injurias, & coercet homines gladio & corporalibus pœnis, ut justitiam civilem & pacem retineat.

Non igitur commiscendæ sunt potestates, Ecclesiastica & Civilis. Ecclesiastica suum mandatum habet, Evangelij docendi & administrandi Sacramenta. Non irrumpat in alienum officium, non transferat regna mundi, non abroget leges Magistratuum, non tollat legitimam obedientiam, non impediat judicia de ullis civilibus ordinationibus aut contractibus, non præscribat leges Magistratibus de forma Reipublicæ, sicut dicit Christus, *Regnum meum non est de hoc mundo.* Item, *Quis constituit me judicem aut divisorem super vos?* Et Paulus ait Philipp. 3. *Nostra politia in cœlis est.* 2. Corinth. 10. *Arma militiæ nostræ non sunt carnalia,*

nalia, potentia Deo, ad destruendas cogitationes, &c. Ad hunc modum discernunt nostri utriusque potestatis officia, & jubent, utramque honore afficere & agnoscere, utramque Dei donum & beneficium esse.

Si quam habent Episcopi potestatem gladii, hanc non habent ut Episcopi ex mandato Evangelii, sed jure humano donatam à Regibus & Imperatoribus ad administrationem civilem suorum bonorum. Hæc interim alia functio est, quàm ministerium Evangelii.

Cùm igitur de jurisdictione Episcoporum quæritur, discerni debet imperium ab Ecclesiastica jurisdictione. Porrò, secundùm Evangelium, seu ut loquuntur, de jure divino, nulla jurisdictio competit Episcopis, hoc est, his, quibus est commissum ministerium verbi & Sacramentorum, nisi remittere peccata. Item, cognoscere doctrinam, & doctrinam ab Evangelio dissentientem rejicere, & impios, quorum nota est impietas, excludere à communione Ecclesiæ, sine vi humana, sed verbo. Hic necessariò, & de jure divino, debent Ecclesiæ præstare obedientiam, juxta illud: *Qui vos audit, me audit.*

Verùm cùm aliquid contra Evangelium docent aut statuunt, tunc habent Ecclesiæ mandatum Dei, quod obedientiam prohibet, Matth. 7. *Cavete à Pseudoprophetis.* Galat. 1. *Si Angelus de cœlo aliud Evangelium evangelizaverit, anathema sit.* 2. Corinth. 13. *Non possumus aliquid contra veritatem, sed pro veritate.* Item, *Data est nobis potestas ad ædificationem, non ad destructionem.* Sic & Canones præcipiunt, *2. q. 2. cap. Sacerdotes, &c. Oves.* & Augustinus contra Petiliani Epistolam inquit, *Nec Catholicis Episcopis consentiendum est, sicubi fortè falluntur, aut contra Canonicas Dei Scripturas aliquid sentiunt.*

Si quam habent aliam potestatem vel jurisdictionem in cognoscendis certis causis, videlicet matrimonii aut decimarum, &c. hanc habent humano jure, ubi, cessantibus Ordinariis, coguntur Principes, vel inviti, suis subditis jus dicere, ut pax retineatur.

Præterea hoc disputatur, *utrùm Episcopi seu Pastores habeant jus instituendi cæremonias in Ecclesia & leges de cibis, feriis, gradibus ministrorum seu ordinibus, &c. condendi.* Hoc jus qui tribuunt Episcopis, allegant testimonium: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Allegant etiam exemplum Apostolorum, qui prohibuerunt,

abſtinere à ſanguine & ſuffocato. Allegant Sabbatum mutatum eſſe in diem Dominicum contra Decalogum, ut videtur. Nec ullum exemplum magis jactatur quam mutatio Sabbati. Magnam contendunt Eccleſiæ poteſtatem eſſe, quòd diſpenſaverit de præcepto Decalogi.

Sed de hac quæſtione noſtri ſic docent: Quod Epiſcopi non habent poteſtatem ſtatuendi aliquid contra Evangelium, ut ſupra oſtenſum eſt. Docent idem Canones 9. *Diſtinct.* Porro contra Scripturam eſt, traditiones condere aut exigere, ut per eam obſervationem mereamur remiſſionem peccatorum & ſatisfaciamus pro peccatis. Læditur enim gloria meriti Chriſti, cum talibus obſervationibus conamur mereri remiſſionem peccatorum & juſtificationem. Conſtat autem, propter hanc perſuaſionem in Eccleſia penè in infinitum creviſſe traditionem, oppreſſa interim doctrina de fide & juſtitia fidei: quia ſubinde plures feriæ factæ ſunt, jejunia indicta, cæremoniæ novæ, novi honores Sanctorum inſtituti ſunt, quia arbitrabantur, ſe, auctores talium rerum, his operibus mereri remiſſionem peccatorum & juſtificationem. Sic olim creverunt Canones pœnitentiales, quorum adhuc in ſatisfactionibus veſtigia quædam videmus.

Item plerique ſcriptores fingunt, in Novo Teſtamento oportere cultum ſimilem eſſe Levitico, cujus ordinationem commiſerit Deus Apoſtolis & Epiſcopis. Et videntur ſcriptores exemplo legis Moſaicæ decipi, quaſi juſtitia Novi Teſtamenti ſit externa obſervatiò certorum rituum, ſicut juſtitia Legis erat externa obſervatio certorum rituum. Sicut igitur in Lege peccatum erat, edere ſuillam carnem, &c. ita in Novo Teſtamento collocant peccatum in cibis, in diebus, in veſtitu & ſimilibus rebus, & exiſtimant, ſine his rebus juſtitiam Novi Teſtamenti non poſſe exiſtere. Hinc ſunt illa onera, quòd certi cibi polluant conſcientiam, quòd horas Canonicas omittere, ſit peccatum, quòd jejunia mereantur remiſſionem peccatorum, quòd ſint neceſſaria ad juſtitiam Novi Teſtamenti, quod peccatum in caſu reſervato non poſſit remitti, niſi acceſſerit auctoritas reſervantis, cum quidem ipſi Canones tantùm de reſervatione pœnæ Canonicæ loquantur, non de reſervatione culpæ.

Unde habent jus Epiſcopi, has traditiones imponendi Eccleſiis ad gravandas conſcientias? Extant enim clara teſtimonia, quæ prohibent condere tales traditiones, vel ad promerendam remiſſionem peccatorum, vel tanquam neceſſarias ad juſtitiam Novi Teſtamenti, aut ad ſalutem.

Pau-

Paulus Coloff. 2. *Nemo vos judicet in cibo, potu, parte diei festi, novilunio, aut sabbatis.* Item, *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quare tanquam viventes in mundo, decreta facitis? Non attingas, non gustes, non contrectes, quæ omnia pereunt usu, & sunt mandata & doctrinæ hominum, quæ habent speciem sapientiæ.* Item ad Titum apertè prohibet traditiones: *Non attendentes Judaicis fabulis & mandatis hominum aversantium veritatem.* Et Christus Matth. 15. inquit de his, qui exigunt traditiones: *Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum.* Et improbat tales cultus: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur.*

Si jus habent Episcopi onerandi Ecclesias infinitis traditionibus, & illaqueandi conscientias, cur toties prohibet Scriptura condere & audire traditiones? Cur vocat eas *traditiones dæmoniorum?* Num frustra hæc præmonuit Spiritus Sanctus? Relinquitur igitur, cum ordinationes institutæ tanquam necessariæ, aut cum opinione promerendæ remissionis peccatorum, pugnent cum Evangelio, quod non liceat ullis Episcopis, tales cultus exigere. Necesse est enim, in Ecclesiis retineri doctrinam de libertate Christiana, quòd non sit necessaria servitus legis ad justificationem, sicut in Galatis scriptum est: *Nolite iterum jugo servitutis subjici.* Necesse est, retineri præcipuum Evangelij locum, quòd remissionem peccatorum & justificationem per fidem in Christum gratis consequamur, non propter certas observationes, aut propter cultus ab hominibus institutos.

Quid igitur sentiendum est de die Dominico & similibus ritibus templorum? Ad hæc respondent, quòd liceat Episcopis seu Pastoribus facere ordinationes, ut res ordine gerantur in Ecclesia, non ut per illas mereamur remissionem peccatorum aut satisfaciamus pro peccatis, aut obligentur conscientiæ, ut judicent esse necessarios cultus, ac sentiant, se peccare, cùm sine offensione aliorum violant. Sic Paulus ordinat, ut *in congregatione mulieres velent capita, ut ordine audiantur in Ecclesia interpretes*, &c.

Tales ordinationes convenit Ecclesias propter charitatem & tranquillitatem servare eatenus, ne alius alium offendat, ut ordine & sine tumultu omnia fiant in Ecclesiis. Verùm ita, ne conscientiæ onerentur, ut ducant, res esse necessarias ad salutem, ac judicent, se peccare, cùm violant eas

sine

ſine aliorum offenſione, ſicut nemo dixerit, peccare mulierem, quæ in publicum non velato capite procedit, ſine offenſione hominum.

Talis eſt obſervatio diei Dominici, Paſchatis, Pentecoſtes, & ſimilium feriarum & rituum. Nam, qui judicant, Eccleſiæ autoritate pro Sabbato inſtitutam eſſe diei Dominici obſervationem, tanquam neceſſariam, longè errant. Scriptura concedit, ut obſervatio Sabbati nunc ſit libera. Docet enim, cæremonias Moſaicas, poſt revelatum Evangelium, non neceſſarias eſſe. Et tamen, quia opus erat, conſtituere certum diem, ut ſciret populus, quando convenire deberet, apparet, Eccleſiam ei rei deſtinaſſe diem Dominicum, qui ob hanc quoque cauſam videtur magis placuiſſe, ut haberent homines exemplum Chriſtianæ libertatis, & ſcirent, nec Sabbati nec alterius diei obſervationem neceſſariam eſſe.

Extant prodigioſæ diſputationes de mutatione legis, de cæremoniis novæ legis, de mutatione Sabbati, quæ omnes ortæ ſunt ex falsâ perſuaſione, quòd oporteat in Eccleſia cultum eſſe ſimilem Levitico. Et quod Chriſtus commiſerit Apoſtolis & Epiſcopis, excogitare novas ceremonias, quæ ſint ad ſalutem neceſſariæ. Hi errores ſerpſerunt in Eccleſiam, cùm juſtitia fidei non ſatis clarè doceretur. Aliqui diſputant, diei Dominici obſervationem non quidem juris divini eſſe, ſed quaſi juris divini, præſcribunt de feriis, quatenus liceat operari. Hujuſmodi diſputationes quid ſunt aliud niſi laquei conſcientiarum? Quanquam enim conentur epiikizare traditiones, tamen nunquam poteſt æquitas deprehendi, donec manet opinio neceſſitatis, quam manere neceſſe eſt, ubi ignorantur juſtitia fidei & libertas Chriſtiana.

Apoſtoli juſſerunt abſtinere à ſanguine, quis nunc obſervat? neque tamen peccant, qui non obſervant, quia ne ipſi quidem Apoſtoli voluerunt onerare conſcientias tali ſervitute, ſed ad tempus prohibuerunt propter ſcandalum. Eſt enim perpetua voluntas Evangelij conſideranda in decreto. Vix ulli Canones ſervantur accuratè, & multi quotidie exoleſcunt apud illos etiam, qui diligentiſſimè defendunt traditiones. Nec poteſt conſcientiis conſuli, niſi hæc æquitas ſervetur, ut ſciamus, eas ſine opinione neceſſitatis ſervari, nec lædi conſcientias, etiamſi traditiones exoleſcant.

Facile autem poſſent Epiſcopi legitimam obedientiam retinere, ſi non urgerent ſervare traditiones, quæ bona conſcientia ſervari non poſſunt. Nunc imperant cælibatum, nullos recipiunt, niſi jurent, ſe puram Evangelij doctrinam nolle doce-

docere. Non petunt Ecclesiæ, ut Episcopi honoris sui jactura sarciant concordiam, quod tamen decebat bonos pastores facere. Tantùm petunt, ut injusta onera remittant, quæ nova sunt, & præter consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ recepta. Fortassis initio quædam constitutiones habuerunt probabiles causas, quæ tamen posterioribus temporibus non congruunt. Apparet etiam, quasdam errore receptas esse, quare Pontificiæ clementiæ esset, illas nunc mitigare, quia talis mutatio non labefacit Ecclesiæ unitatem. Multæ enim traditiones humanæ tempore mutatæ sunt, ut ostendunt ipsi Canones. Quòd si non potest impetrari, ut relaxentur observationes, quæ sine peccato non possunt præstari, oportet nos regulam Apostolicam sequi, quæ præcipit, *Deo magis obedire quàm hominibus*. Petrus vetat, *Episcopos dominari & Ecclesiis imperare*. Nunc non id agitur, ut dominatio eripiatur Episcopis, sed hoc unum petitur, ut patiantur Evangelium purè doceri, & relaxent paucas quasdam observationes, quæ sine peccato servari non possunt. Quòd si nihil remiserint, ipsi viderint, quomodo Deo rationem reddituri sint, quòd pertinacia sua causam schismati præbent.

EPILOGUS.

Hi sunt præcipui articuli, qui videntur habere controversiam. Quanquam enim de pluribus abusibus dici poterat, tamen, ut fugeremus prolixitatem, præcipua complexi sumus, ex quibus cætera facile judicari possunt. Magnæ querelæ fuerunt de Indulgentiis, de peregrinationibus, de abusu excommunicationis. Parochiæ multipliciter vexabantur per Stationarios. Infinitæ contentiones erant Pastoribus cum Monachis de jure Parochiali, de Confessionibus, de sepulturis, de extraordinariis concionibus, & de aliis innumerabilibus rebus. Hujusmodi negotia prætermisimus, ut illa, quæ sunt in hac causa præcipua, breviter proposita faciliùs cognosci possent. Neque hic quicquam ad ullius contumeliam dictum aut collectum est. Tantum ea recitata sunt, quæ videbantur necessario dicenda esse, ut intelligi possit, in doctrina ac cæremoniis apud nos nihil esse receptum contra Scripturam aut Ecclesiam Catholicam, quia manifestum est, nos diligentissimè cavisse, ne qua nova & impia dogmata in Ecclesias nostras serperent.

Hos articulos supra scriptos voluimus exhibere juxta edictum C. M. in quibus confessio nostra extaret, & eorum, qui apud nos docent, doctrinæ summa cerneretur. Si quid in hâc

hâc confessione desiderabitur, parati sumus, latiorem informationem, Deo volente, juxta Scripturas, exhibere.

Cæsareæ Majest. V.

Fideles & Subditi,

JOANNES, Dux Saxoniæ Elector.
GEORGIUS, Marchio Brandenburgensis.
ERNESTUS, Dux Luneburgensis.
PHILIPPUS, Landgravius Hessorum.
JOANNES FRIDERICUS, Dux Saxoniæ.
FRANCISCUS Dux Luneburgensis.
WOLFGANGUS, Princeps ab Anhalt.
SENATUS Magistratusque Nurnbergensis.
SENATUS Reutlingensis.

PRIMA DELINEATIO APOLOGIÆ CONFESSIONIS AUGUSTANÆ IN COMITIIS AUGUSTANIS ANNI 1530. CÆSARI CAROLO DIE 22. SEPTEMBRIS OBLATA, SED NON RECEPTA, AUTORE PHIL. MELANCHTHONE.

IN ipso statim vestibulo deprehendet C. M. defuisse non solùm judicium, sed etiam candorem istis, qui scripserunt confutationem Confessionis nostræ. Cavillantur enim definitionem peccati originis præter necessitatem, cùm dicunt, timorem Dei & fiduciam erga Deum significare actus. Quare negant, peccatum originis aptè definitum esse, quòd sit carentia actuum istorum, cùm ne quidem integra natura in parvis tales actus habitura fuerit. Verùm Germanica Confessio declarat, nos non de actibus, sed de donis loqui, quæ contigissent integræ naturæ. Sic enim ibi recitatur definitio: **Weiter wird gelehret / daß nach dem Fall Ade alle Menschen / so natürlich geboren werden / in Sünden empfangen und geboren werden / das ist / daß sie alle von Mutter-Leib an / voll böser Lüst und Neigung sind / und keine wahre Gottes Forcht / keinen wahren Glauben von Natur haben können.** Hæc verba testantur, nos non de actibus, sed de potentia loqui, quod videlicet homines secundum naturam propagati non possint efficere viribus naturalibus verum

rum timorem Dei & veram fiduciam erga Deum. Neque hoc novum eſt, quòd timor & fiducia ſignificent non actus tantùm, ſed etiam dona. Et nos ſic loqui voluimus, ut vulgarem definitionem, quæ ſubobſcura eſt, interpretaremur. Sic enim alias definiunt, peccatum originis eſſe carentiam juſtitiæ originalis. Nos partes numeramus, deeſſe fiduciam erga Deum. Nam juſtitia originalis hæc dona in naſcentibus erat allatura, timorem Dei & fiduciam erga Deum. Et has partes ideo etiam commemoravimus, quia, cùm alii de peccato originali loquuntur, tantùm recenſent craſſiſſimas cupiditates contra ſecundam tabulam, non recenſent illa vitia naturæ pejora, quomodo hæreat in natura contemtus Dei, diffidentia erga Deum, & ſimiles peſtes ſpirituales. Interim pueriliter diſputant, utrum fomes ſit qualitas corporis, utrum contagione pomi contracta ſit, an afflatu ſerpentis.

Quod verò addunt, etiam articulum Lutheri damnatum eſſe, quod poſt Baptiſmum remaneat peccatum originis, non neceſſaria cavillatio eſt. Sciunt enim, rectè docuiſſe Lutherum, quòd reatus ſolutus ſit per Baptiſmum, etiamſi materiale, ut vocant, peccati maneat. Hoc Lutherus vocat peccatum. Sic enim loquuntur & Scripturæ & Auguſtinus. Alii fomitem vocant & ſomniant juxta Philoſophicas opiniones, naturam hominis, etſi infirma ſit, tamen ſuis viribus poſſe timorem Dei, fiduciam erga Deum & ſimiles motus efficere. Et quia, omiſſo Evangelio, Ariſtotelem in Eccleſiam invexerunt, qui ſcribit, affectus res medias eſſe, de fomite ſimiliter judicarunt, rem mediam eſſe. Ita Scholaſtici retinuerunt nomen peccati originalis, rem non ſatis explicaverunt. Ideò opus fuit Luthero exponere, quid ſit peccatum originis, & quomodo reatus tollatur & incipiat mortificari peccatum per Spiritum ſanctum, & tamen non ſtatim prorſus eximatur. Item lex peccati, quæ in membris corporis eſt, remiſſa eſt regeneratione ſpirituali, & manet in carne mortali, remiſſa, quia reatus ſolutus eſt Sacramento, quo renaſcuntur fideles. Ex his facilè perſpiciet Cæſ. Majeſt. nos de peccato originis prorſus idem ſentire ac docere, quod Catholica Eccleſia ſentit.

DE IV. ET VI. ARTICULO.

IN quarto & ſexto articulo adduntur prolixæ diſputationes de merito: neque tamen ſatis explicatur, quatenus opera hominum ſint meritoria. Quod qui non explicant, iſtis laudibus operum prorſus obſcurant doctrinam de juſtitia

ſtitia fidei, quæ maximè neceſſaria eſt piis & quam maximè oportet in Eccleſia regnare & prædicari.

Quam verecundè autem loquuntur nunc de merito? Olim, cùm remiſſione peccatorum & de juſtificatione loquebantur, nulla fidei mentio fiebat, tantùm proponebantur opera, addebant, opera ſine Spiritu ſancto mereri gratiam de congruo, poſtea cum gratia mereri vitam æternam de condigno. Ita tota doctrina Chriſtiana nihil erat, niſi quædam Philoſophia humana de moribus civilibus. Nam hoc quoque apertè ſcripſerunt, bonum opus ſine gratia factum eſſe ejuſdem ſpeciei, cùm gratia tantùm adderet reſpectum meriti.

Tantum tribuebant viribus humanæ naturæ, ut nihil putarent opus eſſe Spiritu ſancto. Imo quidam dubitabant, an efficeret aliquid gratia in juſtificatis. Docebant item, hominem poſſe viribus naturalibus præcepta Dei efficere quoad ſubſtantiam actus, tametſi reſpectus meriti deeſſet.

Has blaſphemias nulli Pontifices tunc reprehenderunt, imò magna cum autoritate patiebantur in ſcholis doceri. Sed ubi de indulgentiis dubitatum eſt & de tyrannica monarchia Papæ, hæ primùm ſunt viſæ intolerabiles hæreſes & dignæ, in quas horribilia exempla ſtatuerentur.

Verùm Theologi, ſi qui ſaniores fuerunt, multa tamen in illa ſcholaſtica doctrina paulatim correxerunt.

Agnoſcunt, plus ex Philoſophia, quàm oportuit, tranſlatum eſſe in doctrinam Chriſtianam. Vident, vires humanas immodicè laudatas. Fatentur, præcepta Dei non de civilibus officiis tantùm, quæ ratio utcunque præſtare poteſt, ſed de ſpiritualibus affectibus præcipere, de fide, de ſpe, de invocatione Dei, de dilectione proximi, de mortificatione carnis &c.

Non recuſant jam addere fidem, cùm de juſtificatione ac remiſſione peccatorum loquuntur, quod videlicet propter fidem non imputentur peccata his, qui credunt, ea remitti propter Chriſtum.

Aſſuunt tamen aliquid de merito operum, & fatentur, id exiguum eſſe. Dicunt, opera facta in gratia promereri vitam æternam, ſed minus principaliter. Ex illo acervo malarum opinionum hanc particulam adhuc retinent.

Porrò, etiamſi opera aliqua ex parte eſſent meritoria, tamen articulus noſter rectè & catholicè poſitus eſt, quod bona opera mandata à Deo neceſſario quidem facienda ſint, ſed ita tamen, ne confidamus operibus noſtris mereri gratiam & juſtitiam, ſed meritis & gratuita promiſſione Chriſti. Hoc con-

continet articulus noster. Neque dubium est, quin hoc omnes Catholici fateantur & prædicent. Sic enim inquit Propheta in Psalmo, non intrabis in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Item, si iniquitates observaveris, Domine, quis sustinebit? Et Augustinus ait, non meritis nostris Deus nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione perducit. Ita noster articulus jubet bona opera facere propter voluntatem & mandatum Dei, & tamen fiduciam operum damnat. Hanc semper omnes Catholici ac pii damnaverunt. Ac mira adversariorum cæcitas est, tam arroganter gloriari de meritis, cùm ipsi quoque fateantur, omnia nostra bona opera immunda esse, cùm fateantur, semper in natura hærere peccatum, sicut inquit Scriptura, quis potest dicere, mundum est cor meum? pudeat nos in tanta immunditie carnis jactare merita, cùm etiam sancti querantur se diffidere Deo, se irasci judicio Dei, se multis malis affectibus vexari.

Adversarii eludunt sententiam Christi conficta interpretatione, de qua qualia sint hominum futura judicia, si quando proferetur in publicum, prudentes viri facilè existimare possunt. Cùm feceritis omnia, dicite, servi inutiles sumus, sic interpretantur, inutiles Deo, sed non nobis.

Quàm multa hîc dici possent de hac frigida expositione, nisi Cæsareæ Majestatis, Domini nostri Clementissimi rationem haberemus, cujus titulum cùm adversarii addituri essent isti scripto, debebant esse diligentiores.

Longè aliter enarrat hunc locum Ambrosius, qui inquit: sequitur, ut nemo in operibus glorietur, quia jure debemus Deo obsequium. Et paulo post: Agnoscenda gratia, sed non ignoranda natura. Sed nos breviter ostendemus, quòd hæc vox Christi damnet merita & meritorum fiduciam. Hoc ipsum agit Christus, ut revocet nos ab hac impia fiducia meritorum nostrorum. Argumentatur autem ex similitudine, quòd non possimus Deum constituere debitorem. Sicut servus faciens officium non constituit Dominum debitorem, ita nec vos, inquit, eum potestis debitorem constituere, cum sitis servi. Cùm autem Deus non sit debitor, sequitur, quod gloriari non possimus, opera esse meritoria. Quomodo enim merentur, si Deus nihil debet illis?

Accedit insuper, quod vocat nos servos inutiles. Hoc intelligenti naturam sermonis significat insufficientes. Quis enim satis timet Deum? satis credit Deo? satis diligit Deum? satis patienter tolerat adversa? satis diligit proximum? satis-

facit vocationi suæ? Ita inutiles vocat formaliter, loquendum enim est cum Sophistis dialecticè. Sic Paulus docet, opera immunda esse, non quod volo facio bonum, sed quod non volo malum. Item, Caro concupiscit adversus spiritum. Hæret enim in natura peccatum, còncupiscentia, contemtus Dei, diffidentia erga Deum. Hæc vitia remorantur etiam sanctos, & contaminant bona opera. Hæc est simplex & propria sententia verborum Christi.

Sequitur igitur conclusio tollens fiduciam meritorum, cùm neque debitor sit Deus, neque opera nostra sint sufficientia, quomodo gloriabimur de meritis? Num gloriabitur servus, si agrum negligenter coluerit?

Postremò ne ipsa quidem adversariorum interpretatio lædit nos. Nam si opera Deo non sunt utilia, sequitur, Deum nihil illis debere. Quod si nihil debet illis, quomodo tribuemus illis gloriam meriti?

Sed omittamus has speciosas argutias, cùm nemo non intelligat, Christum hac ipsa voce fiduciam meritorum voluisse castigare. Et tamen adversarii audent eludere testimonium, inventa sophistica interpretatione. Sed non est opus hìc longiore disputatione: Constat enim, quod ubique Scriptura vetat gloriari in nobis, vetat confidere nostris operibus aut viribus. Ideo rectè diximus, quòd bona opera mandata à Deo necessario sint facienda, neque tamen confidendum istis operibus, sed gratia Christi.

Sed Scriptura, inquiunt, utitur vocabulo mercedis, igitur opera sunt meritoria. Quid afferunt adversarii, nisi pueriles & frivolas argutias, & videri volunt dialecticè disputare, cùm phrasin Scripturæ non intelligant? Porrò ne cui molesti simus in his tenuibus argutiis prolixè refellendis, (sunt enim propter exilitatem ita obscuræ, ut vix in scholis intelligi queant) breviter respondebimus, mercedem dici non propter dignitatem operum sed propter promissionem Dei. Promissio autem, ut docet Paulus, fide accipitur, non propter opera nostra, sed propter meritum Christi. Sicut igitur promissio requirit fidem juxta Paulum, ita merces fidem requirit, quia est res promissa. Interim causa movens promittentem, non est dignitas operum nostrorum, sed meritum Christi.

Hæc facilè intelligerentur, si doctrinam Pauli de promissionibus, de gratia, de justificatione, de fide non oppressissent in Ecclesia Philosophicæ disputationes. Itaque nos in confessione his duabus sententiis in hac re contenti fuimus, quod necessario facienda sint bona opera propter mandatum

Dei,

Dei, & quod non debeamus confidere nostris operibus, sed gratuita promissione Christi: Nam ut justitia Legis mereatur præmia legis, certè gratiam & justitiam coram Deo non meremur nostris operibus: Nam, qui hanc gloriam tribuunt operibus nostris, detrahunt de gloria Christi, sicut testatur Paulus, si justitia est ex lege, frustra Christus mortuus est.

Et in hanc sententiam dicimus, nos sola fide justificari, quia fides apprehendit gratiam & misericordiam Dei, sentiens, nobis Deum esse propitium propter Christum. Hæc fides imputatur pro justitia coram Deo. Et quia accipit Spiritum sanctum, hic renovat corda, & impellit ad bene operandum, sicut in Propheta scriptum est: Dabo legem meam in cordibus eorum. Ita bona opera fructus sunt fidei.

Interim tamen fides agnoscit, quòd propter Christum, non propter nostra opera, habemus Deum propitium. Ideo fides justificat, non opera, quia fides respicit Christum, propter quem delecti sumus.

Nec haberent homines firmam & certam consolationem adversus peccata, si propter opera nostra consequeremur gratiam, quia semper deprehendimus in nobis aliquid vitii.

Fides autem affert firmam consolationem conscientiis, sentiens, nos propter Christum certò recipi in gratiam, etiamsi opera sint indigna.

Adversarii cavillantur vocem SOLA, atque etiam volunt videri faceti. Novum nomen excogitaverunt, vocant nos solarios, quia doceamus, sola fide hominem justificari. Vociferantur, hanc vocem non extare in Scripturis. Conqueruntur, excludi Sacramenta. Nos vero sentimus, hominem justificari fide, non propter præcedentia aut sequentia opera. Hæc fides per verbum & Sacramenta excitatur. Itaque non excluduntur Sacramenta, sed meritum operum. Idem facit Paulus, cùm ait, Donum Dei est, non ex operibus. Hæc negativa clarè excludit opera. Item sæpe dicit, GRATIS nos justificari fide. Nonne & Gratis exclusiva particula est? Nec aliud est, cum dicitur, sola fide justificamur, quàm cùm dicitur, gratis justificamur fide. Nonne & donum excludit opera? Videt Cæs. Majest. iterum nobis moveri litem de vocabulo, & adversarios calumniosè interpretari & exagitare hanc vocem sola, cùm omnes Catholici semper confessi sint, remissionem peccatorum gratuitam esse. Neque hoc adversarii negant. Sed delectat eos puerile studium sophistices. Si tantopere offendit eos vocabulum Sola, cur non eradunt è Veterum libris? Non enim nostri primùm] sic locuti sunt. In confessione verba Ambrosii citavimus;

mus: Hoc constitutum est à Deo, ut, qui credit in Christum, salvus sit, sine opere, sola fide, gratis accipiens remissionem peccatorum. Sic & Hilarius loquitur Matth. 8. Movet scribas remissum ab homine peccatum (Hominem enim tantùm in Jesu Christo contuebantur) & remissum, quo Lex laxare non poterat, fides enim sola justificat. Num in horum libris etiam, qui tot jam seculis leguntur, delebunt isti Aristarchi vocabulum SOLA? Sed nihil pudet adversarios. Tota hæc causa de justificatione diligenter & copiosè tractata est ab Augustino contra Pelagianos, & Ambrosio in aliquot libris, quorum sententiam cùm sequi nos non ignorent, tamen captant vocabulum, quod in speciem exagitent.

In SEPTIMO articulo conantur nos prægravare mentione Johannis Huss, cùm nos apertè paulo post fateamur, in Ecclesia, in hac vita, multos malos & hypocritas adjunctos esse. Hos vocant etiam adversarii mortua membra Ecclesiæ. Quare cùm definimus Ecclesiam, rectè complectimur viva membra. Et ne quis dicat, nos Platonicam civitatem somniare, addimus externas notas, quibus Ecclesia agnosci debet, videlicet consensum de Evangelio & usum Sacramentorum consentientem Evangelio. Illa congregatio est Ecclesia, in qua extant hæc signa. Sed in his, qui habent hæc signa, quidam sancti sunt, qui rectè utuntur his signis, alii sunt hypocritæ & mali, qui his signis abutuntur. Quid potuit simpliciùs dici? aut quis unquam priùs aliter locutus est? Sed adversarii non sunt veriti, etiam manifestas calumnias Cæsareæ Majestati obtrudere. Nonne Paulus Ephes. 5. inquit: Christus dilexit Ecclesiam, congregationem non quorumlibet, sed illorum, qui mundantur, & addit signa externa, baptismum & verbum.

Quod addunt, ad veram unitatem Ecclesiæ necessarias esse universales traditiones humanas, constanter negamus. Nam observationes humanæ non sunt cultus ad justitiam necessarii. Itaque similitudo traditionum non est necessaria. Ut aliæ gentes aliis dierum spatiis utuntur, ita aliis ritibus humanis in Ecclesia uti possunt. Hoc clarè docet Scriptura in multis locis Rom. 14. Regnum Dei non est esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto, Gal. 3. Omnes filii Dei estis per fidem in Christum JEsum: Quicunque enim baptizati estis, Christum induistis. Neque Judæus est, neque Græcus, neque servus est, neque liber, neque masculus est, neque fœmina. Sed de hac re infra etiam dicetur.

In DECIMO. Neque nos fingimus, mortuum corpus Christi sumi in Sacramento, aut corpus exsangue, aut sanguinem

guinem ſine corpore ſumi, ſed ſentimus, integrum & vivum Chriſtum adeſſe in qualibet parte Sacramenti.

In UNDECIMO. Etſi confeſſionem & abſolutionem probamus, ſicut conſtat, tamen non alligabimus cujuſquam conſcientiam ad obſervandum c. Omnis utriuſque ſexus: Quia continet mandatum impoſſibile, ut omnia peccata confiteamur. Porro non ſolùm facta omnia meminiſſe impoſſibile eſt, ſed etiam impoſſibile, noſſe omnia peccata. Pravum enim eſt cor hominis & inſcrutabile. Natura humana plena eſt malis cupiditatibus, impietate, contemtu Dei. Hæc peccata hærent ita in natura, ut non poſſint cerni aut intelligi, niſi Spiritus ſanctus oſtendat ea in cordibus noſtris. Neceſſe eſt autem docere conſcientias, quod etiam non enumerata peccata remittantur credentibus.

Et cùm de abſolutione & fide docendus eſſet populus, una cura omnium ſcribentium & docentium in templis fuit, aſſuefacere homines ad colligendum catalogum peccatorum: Interim de fide altiſſimum ſilentium erat.

Itaque hanc ſarcinam capituli omnis utriuſque, non imponemus piis conſcientiis, quæ per ſe multum habet incommodi, & addiderunt gloſſæ infinitos & periculoſiſſimos laqueos.

In DUODECIMO, quòd dicunt, debere certa opera imponi confitentibus ad ſatisfaciendum, non poteſt probari ex Scripturis.

Et quod fingunt, mutari pœnam mortis æternæ in pœnam temporalem, imponendam poteſtate clavium, nunquam probari poterit. Et hæc opinio lædit gloriam meriti & ſatisfactionis Chriſti. Quia Chriſtus eſt victima pro peccato, ſicut Scriptura inquit: Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris.

Quanta autem impietas eſt, fingere, quod culpa propter meritum Chriſti tollatur, pœna verò propter noſtra opera, cùm Chriſtus ſit victor mortis & peccati, ut Hebr. II. ſcriptum eſt: ut per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium, id eſt, Diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant ſervituti.

Item, cùm Evangelium annunciet gratuitam remiſſionem peccatorum, falſum eſt, partim remitti peccatum propter mortem Chriſti, partim propter noſtras ſatisfactiones.

Quanquam autem Deus exerceat ſanctos variis afflictionibus, tamen hæ poteſtate clavium neque imponi neque tolli poſſunt.

David poſt adulterium punitus eſt. Hæc pœna non

erat pro peccato necessaria. Sed ita visum est Deo & humiliare ipsum, & aliis exemplum ostendere. Sicut ipse inquit: Bonum mihi, quod humiliasti me, ut discerem justificationes tuas.

Quod autem in Synodis facti sunt Canones pœnitentiales, hi nihil pertinebant ad remissionem peccatorum, sed erant quædam publicæ disciplinæ, exempli causa institutæ, vel ut probarentur etiam isti, qui redibant ad Ecclesiam. Ritus erat humanus, ad remissionem culpæ, aut pœnæ non necessarius.

Sed non est hîc opus prolixa disputatione. Omnes boni viri ubique testantur, doctrinam nostrorum de pœnitentia multas pias conscientias à desperatione liberasse & ostendisse veram & firmam consolationem juxta Evangelium. Nemo ex scholasticis unquam exposuit, quomodo remittantur peccata. Tota hæc res jacuit ignota.

In DECIMO TERTIO articulo exigunt, ut confiteamur esse septem Sacramenta. De hoc numero in nostra Confessione nihil diximus. Nemo enim unquam in Ecclesia sensit, quod necesse sit septem Sacramenta numerare, si Sacramenta vocamus ceremonias, quas Christus observari præcepit, & quibus addidit promissionem gratiæ. Constat tales ceremonias duas esse, Baptismum & Cœnam Domini. Interim posse & absolutionem vocari Sacramentum libenter assentimur. Habet enim mandatum Christi & promissionem. Nec repugnamus, si hæc appellatio tribuatur ordini, si tamen ordo intelligatur ministerium: habet enim mandatum Dei. Item si tribuatur matrimonio, nam hoc quoque habet mandatum Dei. Sed hoc non pertinet tantùm ad Novum Testamentum. Confirmatio & extrema unctio ritus sunt Ecclesiastici, sed non habent expressum mandatum Christi. Quare idem judicandum est de his ritibus, quod de aliis traditionibus humanis, ne pro rebus necessariis ad salutem habeantur.

Ac mirum est, cur Orationem non recensuerint inter Sacramenta, cùm recenseat Dionysius, ac verissimè Sacramentum dici possit, cùm habeat mandatum Dei, & egregias promissiones. Hic titulus Sacramenti orationem quasi in loco insigniori posuisset, & ad orationem ac fidem invitasset homines.

Cæterùm & hîc desideramus candorem in adversariis. De numero Sacramentorum non aliam ob causam nobiscum rixantur, nisi ut magis irritent odia imperitorum adversus nos. Neque enim ignorant, in hoc numero nihil esse periculi,

culi, & tamen moveri animos imperitorum, cùm audiunt, quædam Sacramenta quasi moveri ordine. Interim dissimulant, quales errores ipsi priùs docuerint, non solùm de numero Sacramentorum, qui nihil habet periculi, sed de usu, quem penitus perverterunt Sophistæ. Docuerunt enim, Sacramenta gratiam conferre ex opere operato.

Et hoc multò absurdiùs etiam dixerunt, quòd ad susceptionem gratiæ per Sacramentum non requiratur aliquis bonus motus. Quis non videt, hanc manifestam esse blasphemiam?

Itaque hoc dogma totam doctrinam justitiæ fidei & vera exercitia spiritualia fidei oppressit, & fiduciam operum erexit, quæ tamen in morte ac judicio Dei ruere solet. Ac defuit postea consolatio conscientiis, cùm ignoraretur doctrina de gratuita remissione peccatorum & justitia. Nunc verò plerique etiam adversarii agnoscunt beneficium doctrinæ, quam nostri de usu Sacramentorum tradiderunt, videlicet, quòd Sacramenta non afferant gratiam ex opere operato, sed quòd sint instituta ad excitandam fidem, & prosint, cùm accedit fides, qua eriguntur conscientiæ pavidæ, & credunt, se Deo curæ esse, recipi in gratiam & exaudiri à Deo propter Christum. Idem enim effectus est verbi & Sacramenti, quemadmodum & Augustinus significat, cùm scribit, Sacramentum esse verbum esse visibile, hoc est, signum incurrens in oculos, ut moveat cor ad credendum.

De DECIMO QUARTO postulant, ut Ordinatio fiat ab Episcopis. Hîc breviter respondebimus, quòd maximè cupiamus Ecclesiasticam Politiam conservare, eamque ad tranquillitatem Ecclesiæ prodesse judicamus. Itaque non reciperemus ministros sine autoritate Episcoporum, si paulo clementiores essent Episcopi, & veram doctrinam non persequerentur. Neminem ordinant, neminem admittunt ad ministerium, nisi impositis durissimis conditionibus, ne doceat doctrinam Evangelii, ne ducat uxorem. Sunt & aliæ nihilo leviores.

Quia verò has conditiones bona conscientia accipere nostri Sacerdotes non possunt, ideò non requirunt autoritatem Episcoporum. Oportet enim Deo magis obedire quàm hominibus. Si hanc tyrannidem remitterent Episcopi, summa voluntate redderetur apud nos Episcopis jus suum, ut gradus in Ecclesiis sapienter constituti conservarentur.

Ac viderint Episcopi, quomodo Deo rationem reddituri sint, quòd injusta onera imponunt Sacerdotibus, quod

pertinacia sua efficiunt, ut Ecclesiastica obedientia dissolvatur. Hæc tyrannis neutiquam decet Pastores, quibus inquit Paulus potestatem datam esse, ad ædificationem, non ad destructionem.

In DECIMO QUINTO hoc reprehenditur, quòd diximus, traditiones humanas non esse cultus ad salutem necessarios. Sed is Articulus in Confessione nostra multis testimoniis confirmatus est. Et quia infrà plura de hac re dicturi sumus, satis est, nunc unum testimonium ponere, quod Christus nobis proponit: Frustra colunt me mandatis hominum.

Cùm in hanc sententiam ubique damnet Scriptura hanc opinionem, quòd promereamur gratiam per cultus à nobis excogitatos sine verbo Dei, quanta impudentia est, hos cultus pro necessariis exigere?

De invocatione Sanctorum concedimus, Angelos & sanctos in cœlis apud Deum orare pro Ecclesia: sicut & Scriptura dicit, quòd gaudium sit angelis super peccatore pœnitentiam agente. Sed hoc nihil facit ad invocationem. Invocatio incerta & periculosa est, nulla enim habet testimonia Scripturæ. Ideo eam non recipimus. Nec patimur æquari Sanctorum honorem cum honore Christi. Unus Christus talis est intercessor, ac mediator, ut sit propitiator. Alii Sancti non sunt propitiatores. Mandatum & promissionem de Christo habemus, quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Itaque in nomine Christi debemus invocare, illum Pontificem & placatorem Patri ostendere. Hic honor nullo modo debet transferri ad alios sanctos.

SECUNDA PARS.

HÆc doctrina, quam confessi sumus, non tantùm habet emendationem quorundam abusuum in externis rebus, sed habet alia majora bona, propter quæ illam amplexi sumus, & cupimus eam propter gloriam Dei puram retinere. Tota Ecclesia fuit antea oppressa doctrina operum, & gloria meritorum Christi & justitia fidei jacebat ignota. In concionibus nonnulli nihil docebant, nisi quasdam observationes humanas, certa jejunia, certas ferias, ceremonias, indulgentias, certos ordines, certos cultus sanctorum & similia. Si qui videbantur prudentiores, docebant opera civilia. De fide in Christum, de justitia fidei nihil audiebatur. At hic præcipuus locus est doctrinæ Christianæ, doctrina de justitia fidei.

Est

Est & inter præcipuos locos doctrina pœnitentiæ. Quàm miserè hæc contaminata est non solùm ab his, qui vendiderunt indulgentias, sed ab aliis hypocritis, qui obliti fidei, docuerunt propter nostra merita remitti peccata, qui conscientias adegerunt ad desperationem per enumerationem peccatorum, per impias satisfactiones.

Cùm igitur hi loci de Pœnitentia & de justitia fidei in hac doctrina, quam nostri docent, repurgati sint, & gloria Christi illustrata sit, agnoscimus, maxima dona nobis à Deo proposita esse. Videmus, conscientiis certam & firmam consolationem propositam esse. Videmus, in quibus rebus positus sit verus Dei cultus. Videmus, quæ opera, quæ vitæ genera Deo placeant.

Harum rerum cognitio commendavit nobis primùm hanc doctrinam nostrorum. Et ex ea multum ipsi adversarii jam decerpunt, quanquam malam gratiam reddant his, à quibus admoniti sunt.

Postea consecuta est quædam in ritibus externis mutatio, quæ quoniam habet causas in illis præcipuis articulis, quos suprà recensuimus, non voluimus repugnare verbo Dei. Et tamen ita moderati sumus eam mutationem, ut Catholicos ritus magna ex parte retinuerimus. Ad hæc nuper etiam hîc obtulimus nos ad universales ceremonias observandas, propter caritatem, quæ sine peccato recipi possent. Verùm hæc moderatio, quam speramus nobis apud Deum profuturam esse, nihil proficit apud adversarios, qui contendunt à nobis, ut contra conscientiam omnes veteres abusus recipiamus. Itaque cùm assentiri non possimus, respondebimus paucis ad ea, quæ meminimus nobis prælecta esse in confutatione nostræ Confessionis. Et rogamus Cæs. M. cum debita reverentia, ne gravetur audire causas, quæ nos cogunt manere in sententia. Nunquam enim nobis defuit voluntas obtemperandi Cæsareæ Majestati in omnibus rebus, quæ sine offensione conscientiæ præstari possent.

Nunc autem, sine contumelia Christi, veteres abusus approbare non possumus. Si quid autem videbitur duriùs dictum esse, id nullo modo ad Cæs. M. pertinet, cujus virtus & bonitas toti orbi terrarum nota est, & quam summa reverentia, tanquam Dominum nostrum clementissimum prosequimur. Sed pertinet hæc disputatio ad hos, qui nos falsò accusant apud Cæs. M. quod adversemur doctrinæ Christianæ.

DE UTRAQUE SPECIE.

INitio reprehenderunt nos, quòd inter abusus numeravimus, quod non porrigitur utraque species Sacramenti Laicis, & contendunt, potius abusum fore, si porrigatur Laicis utraque species. Postulatum à nobis, ut huic scripto assentiremur. Quod si nihil haberet incommodi præter hunc unum locum, gravissima causa esset, ne reciperemus. Nam quo ore, qua fronte, possumus institutum Christi abusum vocare? Notum est, Sacramentum à Christo pro tota Ecclesia institutum esse. Quomodo autem licet nobis rescindere ordinationem Christi? Paulus inquit: Testamentum hominis non licet cuiquam mutare: cur igitur Testamentum Christi non solum mutant isti, sed etiam abusum vocant? Accepi à Domino, inquit Paulus, quod tradidi vobis. Tradiderat autem toti Ecclesiæ usum utriusque speciei. Quare dubium non est, quin utraque species pro tota Ecclesia ordinata sit.

Sed quòd adversarii allegant de fractione panis ex Luca & Actis: non probant, in illis locis mentionem Sacramenti fieri. Et ut concedamus de Sacramento dici: non probant, tantùm unam partem Sacramenti datam esse.

Est etiam citata historia de posteris Heli, quibus Deus minatur, quod dejecturus sit eos à sacerdotio, ut cogantur mendicare panem à sacerdotibus. Quàm aptè & in loco citata sit hæc historia, facile est judicare. Prius vocabatur abusus conservatio instituti Christi. Nunc ita ratiocinantur, tanquam significaturi, quod populus ita plectendus fuerit, ut à sacerdotibus acciperet tantùm unam partem Sacramenti: sicut filii Heli cogebantur mendicare panem, puniti à Deo. Nostro judicio non satis reverenter loquuntur de Sacramento, qui conservationem instituti Christi vocant abusum: Item qui Sacramentum institutum ad consolationem conscientiarum, interpretantur pœnam esse, ademta altera parte.

Nihil autem opus est respondere ad hanc historiam, de posteris Heli, cùm nemo non videat intempestivè ad hanc causam detortam esse.

Colligunt & alias rationes, quare profuerit tantùm unam partem porrigere populo, scilicet ne sanguis effundatur: Item quia in vasis non possit asservari.

Propter has rationes non est ordinatio Christi rescindenda. Itaque nos in hac sententia manemus, quòd non sit abusus, utraque parte Sacramenti uti. Non enim audemus insti-

institutum Christi vocare abusum. Quod autem citantur testimonia ex Synodo Constantiensi & Basiliensi, neutra Synodus vocat abusum, uti utraque specie. Et in decreto Synodi Basiliensis clarè scriptum est, hos, qui utraque parte utuntur, rectè uti Sacramento. Quòd cùm ita sit, hic potiùs abusus vocandus est, gravare conscientias hominum prohibitione alterius partis Sacramenti.

DE CONJUGIO SACERDOTUM.

MIrum est, in hac una causa tam acerbè exigi Canones, in qua manifesta necessitas postulabat eos mitigari, cùm in aliis negotiis sæpe levissimis de causis relaxentur. Neque negari potest, quin hæc prohibitio conjugii simpliciter sit juris humani. Et subinde variavit apud alias gentes, & aliis temporibus. Veteres Canones concedunt Sacerdotibus ducere uxores, sed removent eos à ministerio, non excommunicant. Recentiores Canones, qui in tanta multitudine Sacerdotum mitiores esse debebant, minùs sunt clementes.

Aliquamdiu licuit Diaconis in ministerio uxores ducere, ita ut non cogerentur abdicare officium, si tamen non vovissent: Et vovere non cogebantur. Id quoque postea mutatum est.

Diu concessum est, ut presbyteri retinerent uxores ductas ante Sacerdotium. Hoc quoque mutatum est, reclamantibus Synodis Nicena & Constantinopolitana.

Si tunc non offendit novitas, cùm mutatio facta est contra autoritatem Synodorum & contra jus divinum: cur nunc offendit novitas, cùm constet, nihil fieri contra mandatum divinum, si conjugium concedatur huic ordini, præsertim his postremis temporibus, cùm paulatim cum ipsa rerum natura senescunt etiam vires hominum, & crescunt vitia? Quare remedia à Deo proposita non sunt repudianda.

Imò jus divinum cogit hos, qui non habent donum castitatis, contrahere matrimonia. Sic enim Paulus præcepit, propter fornicationem unusquisque habeat uxorem suam. Hoc mandatum liberat à Canonibus hos, qui non sunt idonei ad cælibatum: Magis enim oportet obedire Deo, quàm hominibus.

Quòd autem adversarii ratiocinantur, sacerdotes debere mundos esse, quia conveniat Sacramenta tractari à mundis, rectè argumentantur. Nam Conjugium non est immundities.

ties. Scriptura enim dicit: Honorabile Conjugium esse. Et sanctus Martyr Paphnutius, adsentiente universa Synodo Nicena, dixit, honorabiles nuptias esse, & castitatem esse cum propria conjuge concubitum. Illa non est mundities vocanda, quæ polluit conscientias aut fornicatione, aut aliis incendiis libidinum. Et Paulus mavult, ut conjuges conveniant, quàm ut tententur à Satana. Veriùs judicat esse mundiciem, consuetudinem conjugum, quàm est simulata continentia, si desit donum. Quanquam hæc res non habet opus disputatione. Tota Scriptura laudat conjugium, & docet nos, ordinationem & institutum Dei esse. Quare verbo Dei sanctificatum est. Est igitur mundities conjugalis fides, qua credunt conjuges, placere Deo hoc vitæ genus, & curant, ut juxta mandatum Dei ambulent in hoc vitæ genere, non scortentur, non committant adulterium, &c.

Neque est ficta laude cælibatus ornandus, ita ut graventur conscientiæ conjugum, quasi versentur in immundo genere vitæ.

Adversarii nobis obiiciunt, quòd Joviniani hæresin sequamur, qui de laudibus Virginitatis detrahit. Nos non vituperamus virginitatem. Habeat illa suam laudem, quam tribuit ei Christus, qui laudat eos, qui se propter regnum cœlorum castraverunt Nos non de virginitate, sed de imbecillitate hominum disputamus.

Digna laude virginitas est in his, qui habent id donum. Si qui non habent donum, non sunt onerandi durissimo Canone, qui cælibatum præcepit. Sic etiam judicavit Ambrosius, qui inquit: Sola virginitas est, quæ suaderi potest, imperari non potest. Res magis est voti, quàm præcepti.

Sed jubent impetrari orationibus & aliis exercitiis. Cur hoc isti non faciunt, qui defendunt cælibatum? quorum cùm sint notissima flagitia, non sunt hoc loco apud Imperatorem castissimum & amantissimum pudicitiæ commemoranda. Sed ita respondemus. Id non est orare, sed tentare Deum, si quis luctando expertus suam imbecillitatem, non velit uti ordinatione Dei. Extant libri magnorum virorum, qui deplorant incendia istorum, qui acerrimè restiterunt tentationibus, & satis ostendunt, quàm graviter sauciaverint hæ tentationes conscientias illorum. Nam Christus ipse docet, non omnes capere hoc verbum. Quare vult Deus, quosdam uti sua ordinatione. Sic igitur orandum est, ut ordinatio Dei non contemnatur, qua vult uti istos, quibus donum non

imper-

impertit: Sicut vult uti nos cibo & aliis creaturis, cùm non conservat vitam nostram sine illarum usu.

Ridiculum autem est, quod inquiunt hanc vocem Dei, crescite & multiplicamini, tautùm ad illud tempus, cùm essent pauci homines, pertinere, non ad nostrum tempus.

Nos sic sentimus, quòd illa verba creent & ordinent naturam, qualem postea existere necesse est, nec se refingere ipsa potest: sicut alia similia verba. Germinet terra herbam virentem: Hæc vox vestit agros, quotannis creat fruges, parit victum omnibus animantibus. Ita hæc sententia, CRESCITE &c. non solùm mandatum, sed etiam naturæ conditionem continet: quam mutare, non est nostrum, sed Dei opus.

Nec fecerunt virgines, si quæ verè conservaverunt virginitatem, contra mandatum Dei, quia, cùm à conditione illa communi naturæ exemtæ essent, mandato etiam solutæ erant, quod ad illam conditionem naturæ attinet. Exemit enim istas peculiare donum & opus Dei.

Sed fingamus, rem facilem esse cuivis perpetuam castitatem: quis dedit potestatem Pontificibus, hanc legem Ecclesiis imponendi? Præsertim cùm Paulus antea monuerit, tales leges doctrinas esse dæmoniorum.

Hæc atque alia multa dici possent, in hac causa, si esset obscura. Nunc ita manifesta est necessitas mitigandi hujus Canonis, ut nihil opus sit longa disputatione. Omnium libidinum hujus ordinis reos se faciunt isti, qui hunc Canonem contra mandatum Dei defendunt. Quare nos non possumus assentiri pronunciantibus contra conjugium Sacerdotum.

DE MISSA.

ADversarii fatentur, magnos abusus esse Missæ. Quare ignoscant nostris, qui hæc vitia reprehenderunt, quæ non irrepsissent in Ecclesiam, si Episcopi advigilassent.

Neque vero difficile est judicare, utrùm sit abusus, quòd conducti mercede, quod coacti legibus fundationum, certum numerum Missarum faciunt statis temporibus inviti, cùm parum sint idonei.

Hæc vitia ita sunt vulgaria, ita nota omnibus, ut dissimulari non possint. Sed sunt alia minùs nota imperitis, quæ adversarii leviter attigerunt. Defendunt Missam esse sacri-

ſacrificium, quia ante annos mille ita exiſtimatum ſit, & quia Græci vocent Liturgiam, item quia Misba Hebraicè ſignificet altare, Græcè thyſiaſterion, poſtremò, quia Chriſtus dicat, hoc facite: Facere autem ſacrificare ſignificet. Addunt, Arrianam eſſe hæreſin, ſi quis ſentiat, Miſſam non eſſe Sacrificium.

Atque hæ rationes viſæ ſunt illis dignæ, quibus adderent titulum Cæſ. Majeſt. de quibus quid judicaturi ſint homines, ſi quando in publicum proferentur, prudentes viri facilè exiſtimare poſſunt.

Cauſam omnium maximam & difficillimam, quæ nunc controvertuntur, ſatis defenſam putant prolatis aliquot vocabulis, ab aliquo pædagogo precariò ſumtis. Quid enim faciunt ad rem? Quid quòd eorum etymologias ſcriptores iſti, ſi ſe rumpant, dicere non queant?

Nonne totidem vocabulis opponi alia commodiora poterunt? Eccleſia vocat Synaxin, vocat communionem. Et Canon ipſe teſtatur, plures ex altari ſumere. Hæc cùm non quadrent ad privatas Miſſas, ſubindicant, novum eſſe morem privatas Miſſas celebrandi.

Sed hæc tanta cauſa non eſt judicanda conjecturis. Neque de nomine rixa eſt. Scimus, Miſſam à veteribus vocari Sacrificium, quia ſit memoria ſacrificii Chriſti, ut Irenæus ait. Nec inviti concedimus ſanctis Patribus appellationem Sacrificii. Non enim litigamus cum illis, ſed cum recentioribus, qui malè intellecto nomine Sacrificii invexerunt opiniones & cultus in Eccleſiam, maximè pugnantes cum Evangelio.

De merito & applicatione litigamus, utrùm cœna Domini ſit opus, quod mereatur gratiam ex opere operato: Item, quod applicatum pro aliis mereatur gratiam ex opere operato.

De his rebus cùm adverſariorum libri pleni ſint, nullum tamen poteſt ex ullo ſcriptore Eccleſiaſtico veteri proferri teſtimonium, quod Miſſa ex opere operato mereatur aliis gratiam. Nam hæ prodigioſæ opiniones, & hæc prodigioſa vocabula recentia ſunt, & excogitata à Monachis, qui Miſſam ad ſacrilegum quæſtum contulerunt. Doctrina de opere operato & applicatione manifeſtè pugnat cum Evangelio & juſtitia fidei. Nam Scriptura docet, nos juſtificari fide, non per opera. At ſi Miſſa ex opere operato meretur gratiam, neceſſe eſt ſequi, quod juſtitia ſit ex operibus

ribus ſine fide. Neque diſſimulant adverſarii, ſe hoc modo ſentire. Palam ſcripſerunt non ſolùm de cœna Domini, ſed in genere de Sacramentis, quòd ad ſuſceptionem gratiæ per Sacramentum non requiratur aliquis bonus motus. Et non ſolùm fingunt juſtificari facientem, ſed etiam illos, pro quibus applicatur. Hos ajunt non ponentes obicem, neceſſariò conſequi gratiam. Annon pugnant hæc cum doctrina fidei? Et hac una ratione hoc in loco, cùm ſit planiſſima & firmiſſima, contenti erimus.

Meritum Chriſti fide conſequimur. At illi meritum Miſſæ mutuantur aliis etiam ſine fide. Ita pluris faciunt meritum Miſſæ, quàm meritum Chriſti.

Hæ opiniones ſerpſerunt in Eccleſiam, extincta doctrina de juſtitia fidei. Nec poteſt verus uſus Sacramentorum & ceremoniarum retineri, niſi cognita juſtitia fidei.

Improbamus igitur meritum operis operati & applicationem. Cùmque privatæ Miſſæ hac opinione factæ ſint, non poſſumus reſtituere eas, aut aſſentiri his, qui defendunt eas. Sed una communis Miſſa fit, ubi porrigitur Sacramentum his, qui uti volunt, ad conſolandas pavidas conſcientias. Nam ad hunc uſum, ut in confeſſione expoſuimus, inſtitutum eſt Sacramentum. Et de hoc uſu Sacramenti multa ſcripſerunt Eccleſiaſtici Patres. Nec ſumus Arriani judicandi, quia non probamus illam applicationem contra Evangelium excogitatam.

Falſa & hæc calumnia eſt, quòd aboleamus juge ſacrificium. Nam ut interim largiamur, quod Miſſa ſit ſignificata per juge ſacrificium, certè non abolemus Miſſam, ſed abuſum corrigimus.

Retinemus morem Eccleſiæ veteris: ab uno ſumunt hi, qui petunt corpus & ſanguinem Domini: Populus ad communionem & uſum Sacramenti aſſuefit. Apud adverſarios rariſſimè utitur Sacramento populus: tantùm pauci conductitii utuntur. Ita nos magis retinemus uſum Sacramenti ac juge Sacrificium, ut ipſi appellant, quàm adverſarii.

Sed quia adverſarii hoſtiliter exagitant hanc privatæ Miſſæ mutationem & criminantur nos, quod velut Antiochus, aboleamus juge ſacrificium, aliquanto plura de hoc loco dicenda ſunt.

In Numeris cap. 28. deſcribitur juge ſacrificium. Cremabatur agnus, & offerebatur ſimila conſperſa oleo, accedebat & libatio, certa vini menſura. Hæc ceremonia erat per-

perpetua. Qua si quis contendet significari Missam, non valde repugnabimus, si tamen totam Missam complectetur, hoc est, cœnam Domini cum prædicatione verbi, quæ addita est huic ceremoniæ. Sicut Paulus inquit: Quoties comederitis panem hunc, & calicem hunc bibetis, mortem Domini annunciate, donec venerit.

Ut igitur istic erat perpetua quædam ceremonia, quæ & significabat, venturum esse Christum, & hunc populum duraturum esse, donec Christus nasceretur: ita nos habemus Cœnam Domini, quæ rectè vocatur æternum testamentum, quia testatur, Christum apparuisse, & non restare novum aliud verbum, quod mundo Deus missurus sit. Et significat hoc novum testamentum & Ecclesiam semper mansuram esse.

Sed ad ceremoniam addenda est prædicatio Evangelii, per quam innotescit Christus & mactantur hostiæ, & agunt gratias Deo, & laudant Deum. Hæc sunt sacrificia novi Testamenti.

Has hostias significavit illud spectaculum, exhibitum in lege, videlicet, postquam apparuisset Christus, mansurum in mundo Evangelium, & perpetuò docendum esse, ut subinde aliqui convertantur, & fiant hostiæ Deo, & accipiant vitam æternam, & agant gratias Deo, laudent Deum, & testentur, quòd vera sit Evangelii doctrina, quòd verè Deus irascatur peccatis, quòd verè ignoscat credentibus, verè exaudiat, verè salvet, & hoc testimonio alios ad credendum invitent. Ita Paulus interpretatur sacrificium de prædicatione, fide & gratiarum actione, Rom. 15. Ut sim minister JEsu Christi inter gentes, sacrificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, sanctificata Spiritu sancto. Et Phil. 2. Sed & ego immolor propter hostiam & sacrificium fidei vestræ. Nam crematio agni significat mortificationem Christi & omnium membrorum ejus: Simila vivificationem, quæ fit per fidem in prædicatione Evangelii, quæ consolatur conscientias perterrefactas prædicatione pœnitentiæ. Libatio gratiarum actionem & prædicationem. Hoc Sacrificium prædicationis fidei & gratiarum actionis semper in Ecclesia manere debet. Ceremonia ipsa sine doctrina est muta.

Veteres Cœnam Domini Eucharistiam vocaverunt, ut significarent, hanc ceremoniam institutam esse, ut ibi prædicarentur beneficia Christi, & erigerentur pavidæ conscientiæ, & confirmaretur fiducia, cognita remissione peccatorum, & aperiatur gratia.

Nunc igitur consideremus, utri aboleant juge Sacrificium. Evangelium apud adversarios paucissimis locis docetur.

tur. In multis magnis regionibus fere toto anno nullæ fiunt conciones: Et cùm fiunt, recitatur ſomnium alicujus Monachi, aut ſi quid eſt melius, proponitur aliqua civilis ſententia ex Philoſophia. De Chriſto, de fide in Chriſtum, quòd per illum habeamus placatum Deum, quod per illum impetremus à Deo omnia bona, non propter merita noſtra, de exercitio fidei in omnibus afflictionibus, de ſua cujuſque vocatione, de caritate, de his rebus ibi minimum docetur, ubi plurimum eſt venialium Miſſarum. Interim ceremonia inſtituta propter prædicationem de Chriſto, confertur ad alium uſum, ut mereatur aliis gratiam ex opere operato. Ibi verè arbrogatum eſt juge Sacrificium, ubi legitimus uſus Sacramenti perverſus eſt, & conticeſcit prædicatio Evangelii. Sic enim ſcriptum eſt, de impiorum ſacrificiis, Proverb. 15. Victimas impiorum abominatur Deus: Et oratio rectorum placet ei. Hîc requirit Spiritus S. fidem & orationem, non recipit opus operatum, ſine verbo & ſine fide, quale eſt Miſſa venalis. Et apud Jeremiam inquit Deus: Non præcepi eis, in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de holocauſtis: Sed hoc præcepi eis: Audite vocem meam, & ero vobis Deus. Hîc apertè damnat Propheta opus operatum, & requirit verbum & fidem, ut fide gratiam apprehendamus, & credamus Deo. Nunc in illo regno Pontificum, qui doctrinam Evangelii aut negligunt, aut etiam perſequuntur, & delere conantur, manet ceremonia, ſed vocem Dei non audiunt, non curant doceri Evangelium de doctrina fidei, ſed defendunt operis operati meritum & alios impios cultus. Quare hi propriè judicandi ſunt delere juge ſacrificium.

Et ſunt alia multa ſigna, Antiochi regno, iſtam Pontificum dominationem ſignificatam eſſe. Nonne Pontifices colunt Deum ſuum auro, argento, & lapidibus pretioſis, ac nobiſcum belligerantur, quod hos impios cultus non probemus? Accuſant nos, quod ceremonias negligamus, quod altaria, quòd monaſteria prophanemus. Hortantur clementiſs. Imperatorem, ut atroces pœnas in nos conſtituat. Hæc ſunt Antiochi exempla, quæ nihil ad nos pertinent. Nam apud nos Dei beneficio manet Eccleſiæ mos, & manet legitimus uſus Sacramenti, & accedit prædicatio Evangelii de vero cultu Dei, de fide, de ſpe, de cruce, non de humanis traditionibus, aut ſomniis ſcholaſticis.

Detorquent ad Miſſam & verba Malachiæ, ab ortu ſolis uſque ad occaſum magnum erit nomen meum inter gentes, & in omni loco incenſum ponetur nomini meo, & offeretur

feretur oblatio munda, quia magnum erit nomen meum inter gentes, dicit Deus Zebaoth. Similes figuræ reperiuntur & apud alios Prophetas, qui, cùm de Evangelio loquuntur, verbis legis uti ſolent, & tectè ſignificant, non alium externum cultum, ſed ſpiritualem. Nam Epiſtola ad Hebræos docet, nullum ſacrificium poſt Chriſti mortem præterea neceſſarium eſſe pro peccato. Ideo Petrus docet nos, Sacerdotium ſanctum eſſe, ad offerendas ſpirituales hoſtias. Sic igitur accipiendus eſt locus Malachiæ, ut incenſum & oblatio intelligantur, non de ſola ceremonia, ſed de prædicatione, fide & gratiarum actione. Sine his ceremonia ipſa non eſt ſacrificium, ex opere operato, ut loquuntur. Sicut ad Hebræos etiam ſcriptum eſt: Per ipſum, offerimus hoſtiam laudis ſemper Deo, hoc eſt, fructum labiorum confitentium nomini ejus.

Ac verba ipſa Malachiæ indicant, non eſſe ſolam ceremoniam intelligendam, quia incenſum non eſt typus propriè cœnam Domini ſignificans, ſed orationem ſignificat. Item additur: Magnum erit nomen meum inter gentes. Id ad prædicationem pertinet, quia nomen Dei latè ſpargitur & innoteſcit per prædicationem Evangelii. Et diſcunt homines noſſe Deum, timere Deum, & credere Deo.

Ad hunc modum veteres etiam exponunt hunc locum Malachiæ. Sic enim inquit Tertullianus: In omni loco ſacrificium mundum, ſcilicet ſimplex oratio de conſcientia pura. Et Hieronymus: Regula Scriptuarum eſt, ubi manifeſtiſſima Prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ ſcripta ſunt. Qui offerunt cæcum & claudum, ſciant, carnalibus victimis ſpirituales ſucceſſuras, & nequaquam taurorum, hircorumque ſanguinem, ſed thymiama, hoc eſt, ſanctorum orationes, Domino offerendas, & non in una Judææ provincia, nec in una Judææ urbe Jeruſalem, ſed in omni loco.

Poſtremo jactent adverſarii, quantùm volent, ſignificationem jugis Sacrificii, & verba Malachiæ: tamen non poterunt efficere, quod Cœna ex opere operato, ſine prædicatione, ſine fide, ſit ſacrificium, & applicatum pro aliis, mereatur eis gratiam, & juſtificet eos.

Ad has impias opiniones confirmandas nihil facient aut Malachiæ verba, aut figura jugis ſacrificii. Et, ut fit, error parit errorem: ubi ſemel occupavit animos perſuaſio de applicatione, diſputari cœptum eſt, utrùm meritum Miſſæ ſit finitum an infinitum, utrùm ſit diviſibile, utrùm tantundem valeat

valeat Missa facta pro pluribus, quantum pro singulis singulæ. Hinc fuit quæstus uberrimus. In omnibus periculis ad hoc opus, tanquam ad idolum erat receptus. At Christus fide vult se invocari, fide expectari omnia bona, non propter merita nostra aut opera.

Cùm autem adversarii de merito & applicatione Missæ nullas attulerint rationes, tantùm allegent nomen Sacrificii, idque non ex Canonica Scriptura, sed ex Patribus, non videtur opus esse longiore responsione.

Neque poterunt unquam vel ex Scriptura, vel ex Patribus quicquam producere, quod adeo firmum sit, ut nostram rationem, quam recensui, evertat. Certa est enim sententia, quod, si justitia est ex fide, non possit ex opere operato esse justitia. Quare Missa non justificat.

Intelleximus etiam adversarios valdè tragicè conqueri, quòd quædam apud nos particula Canonis Missæ omittatur. Ea res vel inprimis prægravat nos, propter publicam de Canone persuasionem.

Magnopere autem oramus, ne Cæsarea Majestas existimet, aliquid in Canone mutatum esse contemtu religionis aut Sacramentorum. Magnas & graves causas allegant nostri, cur quandam Canonis particulam omittant, & affirmant se coactos propter Sacramenti reverentiam, quædam præterire, quæ manifestos abusus pepererunt. Et ne quid putetur fieri contra Catholicam Ecclesiam, hoc initio considerandum est, non ubique eundem Canonem Missæ haberi: Nam Græcus Canon dissimilis est latino, & in aliquot locis latini Canones variant. Et fatentur etiam recepti Scriptores, tantùm verba consecrationis à Christo tradita esse: postea Pontifices cætera addidisse, & alios alia, ad decorem & solennitatem. Sic enim loquitur glossa in decretis. Sicut igitur antea varietas illa non læsit Catholicam fidem, ita nunc sentiendum est, non lædi Catholicam fidem, etiamsi omissa aliqua parte Canonis, retineantur verba Christi, quæ consecrationem continent. Nam hæc nos religiosissimè retinemus & orationes & gratiarum actionem. Et quidem ipse Canon ostendit, subinde quædam adjecta ac demta esse: Satis enim apparet, quædam membra non satis cohærere: Et quædam verba ex Scripturis sumta, intempestivè ad sacrificium detorquentur. Et natura sacrificii sinistrè intellecta, Scriptores postea magis etiam contaminaverunt Canonem. Nullius enim ex adversariis scripta adhuc vidimus, (& vidimus ingentia volumina) qui potuerit definire sacrificium: Adeo sunt inepti, ut, cùm

de ſacrificio litigent, cùm autoritatem Canonis defendant, non poſſint tamen definire, quid ſit ſacrificium, quid interſit inter ſacrificia Veteris & Novi Teſtamenti, quid interſit inter Sacramenrum & Sacrificium.

Hæc non attingunt adverſarii, quæ tamen à prudentibus viris in hac controverſia maximè requiruntur.

Quidam exagitant in Canone iſta, quòd hoſtiam ſalutis appellat panem nondum conſecratum, quòd ſacerdos intercedit pro Chriſto, & orat, ut Deus hanc hoſtiam acceptam habeat, quaſi Sacerdos ſit mediator inter Chriſtum & Patrem: Item quòd petit ut hæc hoſtia placeat Deo, ſicut hoſtia Abel, quaſi vero aliæ hoſtiæ pluris fuerint, quàm Chriſtus. Hæc etſi ſunt abſurda, tamen alia ſunt, quæ noſtros magis movent, videlicet quod illa pars Canonis applicat Miſſam pro vivis & mortuis, ut per id opus ſalventur. Hæc applicatio manifeſtè pugnat cum Evangelio & juſtitia fidei. Hoc ſi eſſet obſcurum, dubitari poſſet, utrùm hæc particula Canonis jure reprehenderetur. Nunc ita manifeſta res eſt, ut non ſolùm oculis cerni, ſed manibus quoque prehendi queat, quòd non juſtificentur homines applicato alieno opere, aut merito, ſine fide. Res verſatur ob oculos, & inter manus. Quare manifeſtè conſtat, quod illa pars Canonis, quæ Miſſas hoc modo applicat, pro vivis & mortuis, diſſentiat non ab aliqua una ſententiola Evangelii, quæ non ſit magni momenti, ſed à præcipuo loco Evangelii, videlicet à tota doctrina de juſtitia fidei. Quod cùm ita ſit: venia danda eſt noſtris, quòd autoritatem Evangelii pluris faciunt, quàm autoritatem Canonis, præſertim cùm fateantur omnes illam partem Canonis humana autoritate factam eſſe, & ſemper diſſimiles Canones in Eccleſia extitiſſe. Oportet autem autoritati humanæ præferre clarum & certum teſtimonium Scripturæ.

Quid poterunt afferre adverſarii, quanquam ſint impudentes, contra tam manifeſtam veritatem? Res ita plana eſt, ut ne quidem in ſpeciem cavillari quiſquam poſſit. Cùm fides juſtificet, impia & hæretica ſententia eſt, quod Miſſa applicata alteri ex opere operato juſtificet eum. Quare cùm defendi applicatio non poſſit, magna & gravis cauſa eſt, cur illa pars Canonis, quæ applicationem continet, omittatur.

DE VOTIS.

SI rectè meminimus, hæc verba erant in Confutatione, quod vota ſint fundata in Veteri ac Novo Teſtamento. De Veteri paulo poſt reſpondebimus: Ubi autem in Novo Teſtamento probentur, non ſcimus, niſi fortaſſis

ſis in his locis, fruſtra colunt me mandatis hominum. Et: Omnis plantatio, qnam non plantavit parer meus cœleſtis, eradicabitur. Hi loci rectè quadrant ad hæc vota. Et hujusmodi præconia multa de Monachis etiam reperiemus, ut Matth. 23. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia ſimiles eſtis ſepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorum & immundicie: Sicut & vos foris quidem juſti apparetis hominibus, intus autem pleni eſtis hypocriſi & intemperantia. Si qui ſunt in Novo Teſtamento loci magis convenientes votis, à Monachis proferantur, nos reſpondere non gravabimur.

Sed nunc in genere reſpondemus: Vota facta cum opinione juſtitiæ & gratiæ promerendæ, per tale opus, impium cultum eſſe: Et nec in Veteri, nec in Novo Teſtamento approbari: Clara eſt enim ſententia Pauli: Evacuati eſtis à Chriſto, qui lege juſtificamini, gratia excidiſtis. Itaque multò magis illi gratia exciderunt, qui juſtitiam quærunt per vota, quæ prorſus fiunt ſine mandato & verbo Dei. Sancti viri, ut Bernhardus, Franciſcus, Bonaventura & ſimiles, ita vixerunt in illis regulis, ut ſentirent ſe non per illas obſervationes mereri gratiam, ſed ſciebant ſe fide juſtificari: Interim in hoc genere vitæ ita verſabantur, tanquam in ſcholis, quia hæc exercitia corporalia videbantur eſſe ipſis commoda. Sed publicus error fuit, quòd profeſſio ſit alter baptiſmus, quod obſervationes monaſticæ mereantur gratiam, ſatisfaciant pro peccatis. Has opiniones noſtri docent eſſe impias, & vota hac opinione facta, docent eſſe irrita. Contra hanc noſtrorum doctrinam nihil afferunt adverſarii. Hic controverſiæ ſtatus eſt, quem non ſcimus an attigerint adverſarii.

Si permittunt nobis, quod vota non mereantur gratiam, quod cultus ipſe monaſticus ſit irritus cultus, ut Chriſtus ait: Fruſtra colunt me mandatis hominum, facilè concedent, etiam ipſa vota facta opinione impia, irrita eſſe.

Sed allegant locum Evangelii, qui reliquerit domum, aut fratres aut ſorores, aut patrem aut matrem, aut uxorem, propter nomen meum, centuplum accipiet. Hoc profectò eſt fucum facere imperitis, ad vitam monaſticam detorquere alieniſſimam ſententiam. Duplex eſt fuga. Quædam fit ſine vocatione, quædam cum vocatione De hac poſteriore loquitur Chriſtus: Nihil enim ſine vocatione contra mandata Dei ſuſcipi debet. Eſt ergo ſententia, quòd in perſecutione vitam & omnia potiùs deſerere debeamus, quàm

Evangelium negare aut deſerere. Ideo addidit, propter Evangelium: Neque enim debet accipi ſententia ita ut pugnet cum aliis mandatis Dei. Porro alia mandata prohibent deſerere uxores & liberos. Sed violentia excuſat nos, cùm deſerere cogimur uxores & liberos, cùm expellimur ex ſedibus, cùm trucidamur. De his perſecutionibus loquitur Chriſtus, ut æquo animo toleremus injuriam. Verùm adverſarii interpretantur non de perſecutione, non de violentia, ſed de fuga ſine vocatione ſuſcepta, etiam contra mandata Dei. Concedunt enim ut is, qui ſponſalia contraxit, dimiſſa ſponſa ingrediatur in Monaſterium. Deinde hæc fuga non fit propter Evangelium, propter officium prædicationis, propter confeſſionem verbi: Sed fit propter ſuſcipiendos certos cultus, qui ſunt improbati in Scripturis. Non igitur deſerunt domum aut patrem aut matrem, propter nomen Chriſti, ſed propter falſam opinionem, quam de illo cultu inutili conceperunt.

Et fortaſſe plurimi, non gloriæ Evangelii, ſed ventri conſulentes, deſerunt exiguas facultates, ut centuplum accipiant, hoc eſt, ut habeant ocium & culinam lautiorem inveniant.

Citatur à Monachis de perfectione & hæc ſententia, ſi vis perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes & da pauperibus, & ſequere me. Hæc ſententia continet vocationem peculiarem, quæ ad illam perſonam pertinebat, non ad omnes. Juſſit enim ut ſequeretur, & una circumiret, ſicut alii Apoſtoli. Et ſicut hic ſequi debuit vocationem, ita & nobis expectanda eſt vocatio. Nec ſine vocatione abiiciendæ ſunt poſſeſſiones, aut deſerenda familia. Tunc erimus perfecti, cùm vocationi obtemperabimus. Id enim oſtendet nos verè credere Deo. Sic accipienda eſt perfectio, non quòd fuga reddat perfectos, ſed quòd obedientia oſtendit fidem eſſe perfectam, hoc eſt, ſinceram, non ſimulatam. Sed vita monaſtica primùm ſine vocatione ſuſcipitur, deinde habet cultus, qui non habent mandatum Dei.

Ideo res propemodum tota pugnat cum vocatione. Eſt autem periculoſiſſimum vitæ genus, in quo ſine vocatione & ſine verbo Dei vivitur. Interim ſi qui ſunt, qui ibi ſerviunt in Evangelio, hos non improbamus, modò fideliter & purè doceant, & intelligant ſe non propter monaſticos cultus, ſed propter miniſterium verbi, habere vitæ genus & cultum Deo gratum.

Quod verò adverſarii negant unquam dictum eſſe, vitam monaſticam eſſe ſtatum perfectionis: Gerſon viderit.

Is

Is peculiarem librum ſcripſit ad illam impiam opinionem refellendam: affirmat quoſdam ita loqui. Sed non eſt opus quærere teſtes. Plerique omnes audivimus talia concionantes monachos in templis. Quidam acuti, ut communem errorem corrigerent, neque tamen recepta verba prorſus abiicerent, ſcripſerunt vitam monaſticam eſſe ſtatum acquirendæ perfectionis. Hoc prudenter dictum eſt, modo ut populus dextrè accipiat. Quis autem ſtatus, quod vitæ genus, non eſt ſtatus acquirendæ perfectionis? In conjugio, in omni vocatione, ad perfectionem tendere debemus, ac ſentire, quòd unumquemque vocaverit Deus ad certam functionem, in qua velit eum exercere, ut diſcat credere. Hæc fides pefectio eſt ſingulorum.

Fortaſſe prudentiùs diceretur, vitam monaſticam eſſe ſcholas, pædagogiam, & diſciplinam puerilem, cujus proximus finis eſt, non illa ſpiritualis perfectio, ſicut aliorum ſtatuum, ſed doctrina & eruditio, qua inſtructi juvenes poſtea fiebant idonei ad regendas & docendas Eccleſias. Talia fuerunt initio Collegia Baſilii & Auguſtini, ubi ſtudioſi unà verſabantur, & exercebantur in ſacris litteris, & aſſuefiebant ad honeſta officia, ut poſtea præfici Eccleſiis poſſent. Nec erant votis oneratæ conſcientiæ. Talia ſi nunc eſſent monaſteria, nemo vituperaret.

Nunc magna ex parte monſteria alunt tantùm ocioſas ventres, qui prætextu religionis helluantur de elemoſynis publicis.

Et quod hortantur nos adverſarii, ut, ſequentes majorum noſtrorum exempla, reformemus monaſteria, planè agnoſcunt multum degeneraſſe mores monachorum. Nos hanc tutiſſimam Reformationem eſſe judicamus, ne quem includamus contra conſcientiam. Interim ſchola ſacrarum litterarum, in noſtris ditionibus, pro noſtris facultatibus excitabimus & excitatas ornabimus.

Poſtremò argumentantur adverſarii perpetuam caſtitatem non eſſe impoſſibilem homini: Et cùm ſit difficilis, precibus impetrandam eſſe. De hoc argumento ſuprà diximus, ita orandum eſſe, ut interim non aſpernemur remedia à Deo oſtenſa, ſi poſcat imbecillitas noſtra. Nam qui amat periculum, peribit in illo. Quis autem neſcit, quantum ſit periculi in hac imbecillitate humanæ naturæ, in acerrimis inſidiis Diaboli? Ac jure ſancti viri dixerunt, perpetuam eſſe pugnam, victoriam raram. Itaque nos prohibere non volumus, quo minùs hi, qui non poſſunt ferre onus monaſticæ vitæ, contrahant matrimonia juxta verbum & ordinationem Dei.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

IN hoc articulo non admodum disputaverunt adversarii, quæ propriè sit potestas Ecclesiastica, juxta Evangelium. Tota ferè oratio fuit de immunitate ordinis Ecclesiastici, quæ illis humano jure contigit. Nos autem sæpè diximus, nos, ut erga alios, ita erga hunc ordinem, libenter omnia civilia officia præstare.

Habent Episcopi possessiones, habent imperia concessa jure humano. Nos nihil istorum cuiquam eripimus. Sed æquum erat, eos non solùm de opibus suis, sed etiam de officio seu ministerio sollicitos esse, quales haberent Ecclesiæ Pastores, quales Sacerdotes ordinarentur, ut pura doctrina Evangelii traderetur in scholis & Ecclesiis, quæ fidem & caritatem aleret in animis hominum, ut Sacramenta religiosè tractarentur, ut vitia publica censuris Ecclesiasticis notarentur & emendarentur, ut ordinationes Ecclesiasticæ ad ædificationem, non ad destructionem proponerentur, ut disciplina Ecclesiastica ita retineretur, ne injustis oneribus conscientiæ piorum gravarentur, ut scholæ bonarum artium, quæ sunt utiles Ecclesiæ, conservarentur.

Hanc curam jam olim abjecerunt Episcopi, ac si qui fuerunt meliores, magis assidui fuerunt in exigendis traditionibus humanis, quam in docendo Evangelio. Sed hæc quoque disciplina jam Romæ irridetur.

Pontifices belligerantur de imperio cum Regibus. Ut mare per se tranquillum cient venti: ita Pontifices movent omnia regna, quoties libitum est.

Hæc non solùm aliena sunt ab Evangelio, sed etiam è Canonibus.

Interim acerbissimè exigunt Canones suos ab aliis, cùm nulli minùs servent Canones, quàm ipsi Episcopi. Et dignitatem suam & opes defendi postulant, cùm non curent Ecclesias, obliti Canonis sui, quod beneficium detur propter officium.

Hæc deplorare his temporibus capitale & hæreticum habetur. Neque nos attigissemus, nisi provocassent adversarii.

Cæterùm sæpè jam testati sumus, nos non solùm potestatem Ecclesiasticam, quæ in Evangelio instituta est, summa pietate venerari, tanquam maximum Dei donum, per quod Deum agnoscimus, & à peccato & potestate Diaboli liberamur, & vitam æternam consequimur: sed etiam Ecclesiasticam politiam & gradus in Ecclesia magnopere probare, &, quantum

quantum in nobis est conservare cupere. Non detrectamus autoritatem Episcoporum, modo non cogant facere contra mandata Dei. Hæc voluntas liberabit nos coram Deo, & judicio universæ posteritatis, ne judicemur rei hujus schismatis, quod initio excitatum est injusta damnatione doctrinæ Lutheri, nunc augetur pertinacia illorum, qui non possunt ullo modo flecti, ut unam atque alteram constitutionem Ecclesiasticam mitigent: In quibus tamen nos etiam cessuri eramus tyrannidi istorum: si sine offensione conscientiæ cedere possemus. Nunc oportet nos magis obedire Deo quàm hominibus.

Sed veniamus tandem ad disputationem de traditionibus Ecclesiasticis, quam attigerunt hîc adversarii.

Quid sentiamus esse potestatem Ecclesiasticam juxta Evangelium, exposuimus in confessione nostra. Est enim mandatum de Evangelio docendo, de administratione Sacramentorum, de remittendis & retinendis peccatis. Hæc potestas partim ordinis, partim Jurisdictionis appellatur.

Hæc maxima beneficia Dei obscurantur, cùm addunt quidam potestatem condendi leges & novos cultus. Nam ubi induit animus opinionem, quod Christus commiserit Ecclesiæ instituere novos quosdam cultus, & ceremonias præter Evangelium: statim obscuratur doctrina de gratia & justitia fidei, & remissione peccatorum: Et judicant homines, se justitia operum, videlicet talium cultuum, justificari, non per fidem in Christum. Et quia tales traditiones nunquam ritè servantur, graviter vexantur conscientiæ. Manet ergo hoc in controversia, utrùm Episcopi habeant potestatem condendi novos cultus & leges præter Evangelium. Adversarii sic argumentantur, cum Evangelium concedat Episcopis potestatem Jurisdictionis, sequitur ut habeant potestatem condendi leges. Verùm hoc sequi non oportet. Nam Scriptura concedit, Jurisdictionem exerceant, ut solvant, ut ligent, non ex novis legibus, sed ex ipso Evangelio. Non enim habet potestatem tyrannicam sine certa lege, aut regiam supra legem, quam acceperunt. Sic enim ait Paulus: Non possumus aliquid contra veritatem.

Nos tamen in Confessione non in totum ademimus Episcopis autoritatem faciendi ordinationes in Ecclesia: Sed fecimus diversa Legum genera. Opus est ordinationibus in Ecclesiis, ut sciat populus, quo tempore debeat convenire, ut sit ordo officiorum, ut Paulus inquit, omnia fiant ordine & decenter.

Aliud genus est, cùm instituuntur certi cultus, certa

jejunia, discrimina ciborum, dierum, cælibatus, & similes observationes: Item cùm illæ ipsæ ordinationes factæ, non ut ea opera placarent Deum, sed ne qua confusio esset in congregatione, putantur esse necessarii cultus. Ac de utroque genere quid sentiamus, ostendimus in confessione.

Potest aliquis uti exercitio, quod videtur esse commodum, si tamen per id exercitium non quærat mereri gratiam. Sed instituere tale opus, & obligare conscientias, & efficere rem necessariam ad salutem, hoc planè est, sicut Petrus inquit, tentare Deum, & repugnat Christianæ libertati, quæ docet, quòd gratis justificemur per fidem in Christum, & non ex ullis nostris operibus, & vetat instituere aliquos tales cultus tanquam necessarios ad salutem.

Neque verò negare possunt adversarii, observationes illas pro cultibus meritoriis traditas esse. Nam & Thomas apertè scribit: Jejunium valet ad deletionem & prohibitionem culpæ. Hæc sacrilega opinio nullo modo toleranda est in Ecclesia, quod traditiones humanæ valeant ad deletionem culpæ, cùm omnes Catholici fateantur, remissionem peccatorum gratuitam esse. Cæterùm si quæ sunt ordinationes Ecclesiasticæ, quæ sine peccato servari possunt, & sunt utiles ad ordinem in Ecclesia, ita serventur, ne quis offendatur: Neque tamen judicentur res esse necessariæ ad justitiam, aut at fidem, ut vulgò loquuntur, nec putentur pollui conscientiæ, cùm sine scandalo negliguntur. Et quidem pleræque factæ sunt, non ad conscientias gravandas, aut cultus instituendos, sed tantùm ad vitandam confusionem in Ecclesiis, & scandala. Non enim loquimur hîc de politicis & judicialibus legibus, sed propriè de ceremoniis & ritibus Ecclesiasticis.

Adversarii vehementer criminantur hanc doctrinam libertatis Christianæ, sed sciant, se hæc convitia non nobis, sed verbo Dei dicere: Nam si putentur talia opera esse necessarii cultus ad justitiam Christianam, prorsus obscuratur justitia fidei & gratiæ.

Necesse est autem in Ecclesia extare hanc doctrinam, quòd non ex nostris operibus, aut cultibus, sed fide in Christum gratis justificemur. Necesse est scire, quòd ad veram unitatem fidei, non sit necessaria similitudo humanarum traditionum. Hæc omnia obruuntur, cùm doctrina illa Christianæ libertatis amittitur.

Adhæc quanta carnificina fuerit optimarum mentium, illa infinita multitudo traditionum & ceremoniarum, si non adhibita fuerit hæc consolatio & ἐπιείκεια? sicut & Gerson

ſon ait: Conſtat denique, quòd tanta eſt hujuſmodi inſtitutionum multitudo, quod, ſi tenerentur in ſuo rigore, maxima pars Eccleſiæ damnaretur, & caritas, quæ eſt finis totius legis etiam divinæ, læderetur.

Ac perpetua fuit inter ſapientes & bonos viros de his oneribus querela, qui videbant primùm obſcurari doctrinam fidei & gratiæ, item præcepta Dei, cum populus in hoc unum eſſet intentus, ne negligeret traditiones humanas. Sicut Gerſon inquit: Subditi ſimplices & timidi, quando tot traditionibus intendere compelluntur à ſuperioribus ſuis, quid mirum, ſi minùs capaces redduntur divinorum præceptorum? Quanquam hoc accidit non ſolùm vulgo, ſed etiam doctis. Deinde videbant conſcientias in varios laqueos & pericula incidere, cùm nemo eſſet, qui tot traditiones ſervaret. Itaque neceſſe eſt in Eccleſiis doceri hanc ἐπιείκειαν traditionum humanarum. Et quamvis abutantur homines feri, tamen magis eſt habenda ratio Eccleſiæ & piorum. Ita judicavit & Gerſon, cùm ait: Etſi contemtus ex hac laxatione apud quoſdam improbos oritur, tamen alii benè inſtituti gratias agent. Non deſunt magiſtratus, qui veros coërcere poſſint, ubi opus erit. Et prudens Concionator non ſolùm de libertate, ſed de cavendis ſcandalis etiam dicet: Quemadmodum Paulus hanc cauſam moderari ſolet. Neque noſtri primùm aut ſoli de hoc negotio diſputaverunt, nam & alii alio modo de hac re ſcripſerunt. Gerſon verò non dubitat ita dicere: Non plus habent in poteſtate Prælati Eccleſiæ ligare ſubditos ad aliqua, quæ non ſunt tradita in regula Evangelica, profeſſa ab omnibus Chriſtianis, quàm habent Abbates ſuper religioſis ſuis, ad obligandum eos præter regularem profeſſionem ſuam. De quibus tamen eſt ſententia beati Thomæ, & aliorum doctorum concorditer, quòd non poteſt Abbas Monacho præcipere aliud, quàm in regula ſua profeſſus fuerit.

Reſpondimus pro tempore ad ea quæ meminimus, nec recuſamus de hac noſtra Confeſſione rationem reddere omni poſcenti. Quòd ſi contigiſſet nobis videre confutationem nomine Cæſareæ Majeſtatis, Domini noſtri clementiſſimi prælectam, potuiſſemus ad pleraque magis appoſitè reſpondere.

FINIS APOLOGIÆ.

DE

DE COPULATIONE CONJUGUM PRO RUDIORIBUS PAROCHIS.

PRÆFATIO D. MARTINI LUTHERI.

Quot regiones, tot consuetudines, vulgo dici solet. Cum igitur Nuptiæ & Matrimonia sint res civiles, non est nostrum utpote spiritualium seu Ministrorum verbi divini officium, quicquam ea in parte ordinare aut constituere, sed cuique civitati aut regioni suum relinquimus morem & consuetudinem, prout eam observant. Nonnulli Sponsam bis in templum ducunt, semel vesperi, & semel mane. Aliqui verò tantum semel id faciunt. Solent etiam quidam udituros conjugium, de suggestu tribus vicibus ante copulationem proclamare. Hæc autem & ejusmodi plura, patior à Magistratibus & Dominis pro arbitrio statui & decerni, ad me nihil pertinent.

Si verò à nobis petitur, ut desponsatos vel ante vel intra templum copulemus, eis benedicamus, aut pro ipsis oremus: hoc sane ipsis officii debemus. Eo igitur consilio istam formam, præsertim ad usum eorum, qui meliorem in promtu non habent, complecti volui, si forte aliquibus placeret, hac etiam parte simili nobiscum ratione uti. Reliqui verò, qui melius sciunt, hoc est, omnino nihil sciunt, licet se omnia scire putent, hac mea opera non indigent, nisi quod forte eam reformare conabuntur. Illi igitur tantum in hoc incumbant, ne cum quoquam conformitatem ullam observent. Nam alioquin viderentur ab aliis aliquid discere, id quod summo ipsis dedecori foret.

Cum itaque hactenus in Monachorum & Monialium consecratione tantæ sint adhibitæ pompæ, quorum tamen status & vita impia, merumque hominum figmentum fuit, sine omni sacræ Scripturæ fundamento: multo igitur magis iste divinus conjugum status honore afficiendus, summaque solennitate, tum benedicendo, tum orando, decorandus est. Etsi enim Politicum sit vitæ genus: tamen verbo Dei est fundatum, neque est ab hominibus confictus iste conjugum status, ut Monachorum & Monialium. Multis igitur modis debebat magis spiritualis dici, quam Monasticus ille status, qui potius omnium mundanissimus & carnalissimus censendus est. Nam ex carne & sanguine, tantumque ex arbitrio & ratione hominum, originem suam sumpsit.

Deinde etiam hanc ob causam, ut juventus istum conju-

jugum ſtatum, rectè diſcat intueri, ac reverenter de eo ſentire, tanquam de opere ac præcepto divino, neque ibi tam leves ineptiæ agitentur, ridendo atque illudendo, ut hactenus moris fuit, tanquam res eſſet ludicra & puerilis, contrahere conjugium, aut nuptias celebrare. Qui initio conſtituerunt, ut Sponſus & Sponſa in templa ducerentur, profectò nequaquam ludum, ſed rem potius ſeriam duxerunt: nec dubium eſt, quin benedictionem Dei, communesque preces ibi expetiverint, neque fuit ipſis animus eo in loco vel riſum, vel ethnicas nugas agitare.

Res etiam ipſa hoc declarat. Qui enim à Paſtore ſeu Epiſcopo Orationem aut Benedictionem flagitat, oſtendit (licet ore hoc ipſum non proferat) in quanta pericula ſe conjiciat, & quantopere benedictione divina, & precibus Eccleſiæ, ad eum ſtatum, quem ingreditur, indigeat. Poſtea verò quotidiana experientia docet, quod mala Diabolus ſubinde in conjugio, adulterio, infidelitate, diſcordia, & plurimis aliis rebus, excitare ſtudeat. Tali igitur modo, cum ſponſo ac ſponſa (ſi à nobis petitum fuerit) procedemus.

PRIMUM.

De ſuggeſto proclamabimus hiſce verbis.

JOhannes N. & Margaretha N. juxta inſtitutionem Dei matrimonium inituri ſunt. Petunt igitur Eccleſiæ preces, ut in Dei nomine inchoent, & feliciter ſuccedat.

Si quis verò quod interpellet, habeat, faciat id tempeſtive, aut poſtea ſilentium præſtet. Deus ipſis benedicat, Amen.

Ante templum ejuſmodi verbis copulari poſſunt:

Johannes cupiſne Margaretham tibi jungi matrimonio?

Dicat: Ita.

Margaretha, cupiſne Johannem tibi conjugio copulari?

Dicat: Ita.

Hic ſibi invicem tradant annulos deſponſatorios, ac junctis ipſorum dextris, dicat:

Quod Deus conjunxit, homo non ſeparet.

Poſtea coram tota Eccleſia hæc addat:

Quia Johannes & Margaretha conjugio volunt copulari, idque hîc coram tota Eccleſia fatentur, quâ de cauſâ ſibi invicem dexteras & annulos dedere: ideo jam eos pronuncio conjuges, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, Amen.

Co-

Coram Altari ſupra Sponſum & Sponſam legatur verbum Dei, (Geneſ. 2, 18. ſqq.)

Dixitque Dominus Deus: Non eſt bonum hominem ſolum eſſe, faciamus ei adjutorium ſimile ſibi. Immiſit ergo Dominus Deus ſoporem in Adam, cumque obdormiviſſet, tulit unam de coſtis ejus, & replevit carnem pro ea. Et ædificavit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem, & adduxit ad Adam. Dixitque Adam, hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Ob hoc vocabitur virago, quoniam de viro ſumpta eſt.

Quamobrem relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit uxori ſuæ: & erunt duo in carne una.

His dictis convertat ſe ad utrosque, & ſic eos alloquatur:

Quandoquidem utrique matrimonium iniiſtis, audite nunc mandatum Dei de hoc ſtatu.

Sic inquit Paulus (Eph. 5, 25.)

Viri diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemetipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipſam ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata.

Ita & viri debent diligere uxores ſuas, ut corpora ſua. Qui ſuam uxorem diligit, ſeipſum diligit. Nemo enim unquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fovet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam:

Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint ſicut Domino, quoniam vir caput eſt mulieris ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, ipſe Salvator corporis ejus. Sed ſicut Eccleſia ſubjecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus.

SECUNDO.

Audite jam etiam de cruce, quam Deus iſti ſtatui impoſuit. Sic Deus ad mulierem inquit (Gen. 2, 16. ſqq.)

Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos. In dolore paries filios, & ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tibi.

Adæ verò dixit:

Quia audiviſti vocem uxoris tuæ, & comediſti de ligno, ex quo præceperam tibi, dicens, ne comederes ex eo, maledicta terra in opere tuo. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In ſudore vultus tui veſceris pane

tuo,

tuo, donec revertaris in terram, de qua ſumtus es: quia pulvis es, & in pulverem reverteris.

TERTIO.

Denique hæc eſt conſolatio veſtra, quod ſcitis & creditis, ſtatum veſtrum Deo probari, & ab ipſo benedici. Sic enim ſcriptum eſt (Gen. 1, 27.)

Et creavit Deus hominem ad imaginem ſuam. Ad imaginem Dei creavit illum, maſculum & fœminam creavit eos. Benedixitque illis Deus, & ait: Creſcite & multiplicamini, & replete terram, & ſubjicite eam, & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cœli & univerſis animantibus, quæ moventur ſuper terram.
Viditque Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valdè bona.

Ideo & Salomon (Prov. 18, 22.) inquit: Qui invenit uxorem, invenit rem bonam, & hauriet benedictionem à Domino.

Hic manu porrecta ſuper utrosque ſic oret:

Domine Deus, qui condidiſti marem & fœminam, & ad conjugium ordinaſti, eisque fructu ventris benedixiſti, & myſterion conjunctionis & dilectionis, inter dilectum Filium tuum Jeſum Chriſtum, & Eccleſiam ejus ſponſam, in conjugio adumbraſti, tuam inexhauſtam miſericordiam imploramus, ne patiaris hoc tuum opus, hanc tuam ordinationem & benedictionem labefactari, ſed potius in nobis conſervari, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

LIBELLUS DE BAPTIZANDIS INFANTIBUS, PER D. MART. LUTHERUM ADORNATUS, ANNO DOMINI 1526.

Martinus Lutherus Chriſtiano Lectori gratiam & pacem in Chriſto, Domino noſtro.

Cum videam & audiam quotidie, quanta negligentia & quam exigua ſeveritate, ne dicam levitate, ſublime, ſanctum ac ſalutare Sacramentum Baptiſmi infantium tractetur: cujus quidem rei & hac una cauſa eſt, quod aſſiſtentes non intelligunt, quid ibi vel dicatur vel agatur: non tantum utile, ſed neceſſarium quoque mihi videtur, ut in vernacula lingua adminiſtretur. Quæ igitur latino idiomate fiebant hactenus, in vernaculam linguam tranſtuli, ac cœpi germanicis verbis baptizare: ut ſuſ-

ce-

ceptores infantum ac reliqui assistentes, ad majorem fidem, & ferveriorem intentionem exsuscitarentur, atque ipsi pastores administrantes baptismum, propter auditores plus diligentiæ adhiberent.

Rogo autem ex Christiana fide omnes, tum baptizantes, tum suscipientes ipsos infantes, aut alioquin assistentes, ut hoc summum opus, remque seriam, quæ hic comprehenditur, perpendant. Audis enim in verbis istarum precationum quantis querelis, quantaque severitate infans ab Ecclesia afferatur, quamque constantibus & indubiis verbis coram Deo fateatur, cum à Diabolo obsessum, ac filium peccati atque iræ esse, quamque ardenter auxilium & gratiam per Baptismum, ut Filius Dei fiat, postulet.

Cogites itaque, nequaquam esse ludum, contra Diabolum agere, eumque non solum ab infante propulsare, sed tam potentem hostem contra infantem irritare, ut necessitas summa exigat, toto pectore, & fide valida infanti auxilium præstare, & seria intentione preces facere, ut non tantum hunc infantem Deus, ut sonant verba orationis, à potestate Diaboli liberet, sed etiam corroboret, ut contra ipsum tum vivens tum moriens, fortiter dimicare & subsistere valeat. Equidem vereor, hanc ipsam esse causam, cur tam multi post baptismum degenerent, quia tam frigide ac negligenter baptismus est tractatus, ac sine omni severitate preces recitatæ sunt.

Quare scias, hæc externa in actione baptismi, omnium esse minimi momenti, utpote flare in faciem, insignire cruce, salem ori inserere, sputum & lutum allinere auriculis & naribus, oleo in pectore & scapulis ungere, & crismate verticem tangere, indusiolum induere, faculam ardentem in manus præbere, & si qua sunt alia ejusmodi, quæ ab hominibus ad ornandum Babtismum sunt adjuncta. Nam absque istis omnibus Baptismus conferri potest, nec sunt res illæ potissimæ, quas Diabolus abhorret aut fugit. Nam his longe majora fastidit, necesse est hic serio rem geri.

Des igitur operam, ut in vera fide hic assistas, verbum Dei audias, & serio Deum invoces. Quando enim Minister verbi inquit, Oremus: te quoque exsuscitat, ut una preces facias. Eadem quoque verba, quæ à Ministro recitantur, in corde susceptores infantis simul recitent, & qui alioquin circumstant. Eamque ob causam Minister eas precationes clare & tarde pronunciet, ut susceptores audire ac percipere queant, ut & ipsi susceptores unanimi spiritu cum Ministro orent, causam,

ſam, infantis Deo ſerio exponant, totisque viribus contra Diabolum pro infante pugnent; atque per omnia ſe gerant, ut qui ſerio agant; ſiquidem etiam Diabolo non eſt luſus.

Et propter iſtas cauſas æquum ac juſtum eſt, ne ad Baptiſmum ebrii aut profani Miniſtri admittantur, neque ad officium ſuſceptorum homines leves vocentur, ſed potius pii, modeſti ac graves Miniſtri & patrini adhibeantur, de quibus eam poſſimus habere perſuaſionem, quòd eam rem ſummo ſtudio & vera fide ſint effecturi: Ne hoc ſublime Sacramentum ludibrio exponatur Diabolo, & Deus contumelia afficiatur, qui in Baptiſmo nos tam immenſis & inexhauſtis divitiis gratiæ perfundit, ita ut ipſemet regenerationem nominet, ut à tyrannide Diaboli erepti, à peccato, morte, inferno liberati, fiamus filij vitæ, ac hæredes omnium bonorum Dei, imo ipſius Dei liberi ac fratres Chriſti efficiamur. Non igitur optimi Chriſtiani tam negligenter, tam inenarrabile Dei donum tractemus. Nam Baptiſmus unica noſtra conſolatio eſt, & introitus ad cæleſtia bona, & ad ſocietatem omnium ſanctorum, ad quam nos Deus deducat, Amen.

Non autem volui mutare multa, licet optarim melius armatam eſſe iſtam formam. Nam negligentes habuit autores, qui dignitatem Baptiſmi non ſatis perpenderunt. Verum pleraque ſic relinquo, ne infirmæ conſcientiæ querulentur, me novum Baptiſmum inſtituere, neve hactenus baptizati criminentur quaſi non ſint recte baptizati. Nam, ut dictum eſt, in adjectionibus humanis non multum eſt ſitum, modo ipſe Baptiſmus verbo Dei, vera fide, & ſeria invocatione Dei adminiſtretur. Deo te commendo, Amen.

Baptizans dicat:

EXi ſpiritus immunde, & locum præbe Spiritui ſancto.

Poſtea facta cruce in fronte & pectore, dicat:

Accipe ſignum crucis, tum in fronte, tum in pectore.

Oremus:

Omnipotens æterne Deus, Pater Domini noſtri JEſu Chriſti, invoco te ſuper iſto N. ſervo tuo, petenti baptiſmi tui dona, & gratiam tuam æternam per ſpiritualem regenerationem flagitanti: ſuſcipe eum Domine, & ſicut dixiſti: Petite & accipietis, quærite & invenietis, pulſate & aperietur: præbe igitur bonum petenti, aperi oſtium pulſanti, ut hujus cœleſtis lavacri benedictionem conſequatur, & promiſſum regnum gratiæ tuæ accipiat, per Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

Oremus:

Omnipotens æterne Deus, qui pro judicio tuo severo, mundum infidelem diluvio perdidisti, & fidelem Noah cum octo animabus pro tua magna misericordia custodivisti, & Pharaonem induratum cum suo exercitu in mari rubro submersisti, & populum tuum siccis pedibus traduxisti, quibus historiis lavacrum hoc Baptismi præfigurasti: & baptismo tui dilectissimi Filii Domini nostri JEsu Christi, Jordanem omnesque alias aquas, in salutare diluvium, & copiosam ablutionem peccatorum consecrasti & instituisti: Te oramus, ut ex inexhausta misericordia tua, hunc N. propitius respicias, veraque fide per Spiritum sanctum dones, ut hoc salutari diluvio in ipso submergatur & intereat, quidquid ex Adam in ipsum propagatum est, & ipsemet addidit, utque ex infidelium numero ereptus, in arca sanctæ Ecclesiæ tuæ tutus conservetur, indesinenter spiritu fervens, ac spe gaudens, nomini tuo serviat, ut cum fidelibus omnibus juxta tuam promissionem vitam æternam adipiscatur, per JEsum Christum Dominum nostrum.

Adjuro te impure spiritus, in nomine Patris † & Filii † & Spiritus sancti † ut exeas & discedas ab hoc servo JEsu Christi N. Amen.

Audiamus Evangelium S. Marci: (Marc. 10, 13.)

Et offerebant ei parvulos, ut tangeret eos. Discipuli autem comminabantur offerentibus. Quos cum videret JEsus, indigne tulit, & ait illis: Sinite parvulos venire ad me, & ne prohibueritis eos: Talium enim est regnum cœlorum. Amen dico vobis: Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, & imponens manus super eos, benedicebat eis.

Post hæc imposita manu in caput infantis, cum susceptoribus oret flexis genibus:

Pater noster qui es in cœlo. Sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo, Amen.

Postea deducatur infans ad baptisma, & Minister dicat:

Dominus custodiat introitum & exitum tuum, ab hoc & in seculum.

Deinde

Deinde Minister jubeat infantem per susceptores renunciare, & dicat:

N. Renuncias diabolo?

Responsio, Ita.

Et omnibus operibus ejus?

Responsio, Ita.

Et omnibus pompis ejus?

Responsio, Ita.

Postea interroget:

Credis in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ?

Responsio, Ita.

Credis in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum, natum & passum, &c.

Responsio, Ita.

Credis in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam Christi, communionem sanctorum, remissionem peccatorum, resurrectionem carnis, ac post mortem vitam æternam?

Responsio, Ita.

Visne baptisari?

Responsio, Ita.

Hic accipiat infantem, eumque immergens in aquam, dicat:

Baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spirtus sancti.

Ibi susceptores infantulum apprehendant, ac Minister donec album indusium induit, dicat:

Omnipotens Deus, & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui te per aquam & Spiritum sanctum regenuit, & omnia peccata tibi remisit, confirmet te per gratiam suam ad æternam vitam, Amen.

Pax tecum.

Responsio, Amen.

BREVIS ADMONITIO AD CONFESSIONEM.

De confessione semper docuimus, eam liberam esse oportere, ac tyrannidem Papæ destruendam, ut ab ipsius coactione prorsus soluti, atque ab illo importabili onere, quod Ecclesiæ Christi imposuit, immunes simus. Nihil enim hactenus fuit gravius, id quod omnes sumus experti, quam quod omnes ad Confessionem vi quadam compulsi sunt, ac si intermissio ejus esset peccatum mortale summum. Insuper accessit ingens illud pondus, quod conscientiæ sunt excarnificatæ de enumeratione tot peccato-

 rum,

rum, ut nemo potuerit plene ac sufficienter confiteri. Et quod pessimum fuit, nemo docuit, nemo scivit, quidnam esset Confessio, aut quam ea esset utilis, aut quam adferret consolationem: Sed meros dolores & cruciatus interni ex ea fecerunt, ut coacti sint homines eam edere, cum tamen nihil æque inviti facerent. Ab istis igitur tribus nunc sumus liberati, ne id *vel vi*, *vel metu* facere cogamur, & ne ea nos carnificina torqueat, *ut omnia peccata* enumeremus. Insuper & hoc privilegii habemus, ut sciamus, quomodo *Confessione* salutariter ad consolationem & confirmationem nostræ conscientiæ uti queamus.

Verum id nunc noverunt omnes, ac nimis bene, proh dolor! didicerunt, ut faciant, quicquid lubet, libertateque tali modo utantur, ac si nunquam Confessio facienda sit, vel ea nunquam opus haberent. Nam quicquid nobis placet, id statim percipitur: & ubi Evangelium dulce ac molle est, ibi facillime arripitur. Sed ejusmodi sues, ut dixi, non debebant sub Evangelio esse, neque quicquam inde habere commodi: Verum debebant sub ipso Papa manere, atque ibi compulsiones & afflictiones sustinere, ut cogerentur confiteri, jejunare &c. plus quam antea factum est. Qui enim Evangelio nolunt credere, nec vitam juxta ejus doctrinam instituere, quæque Christianum decent præstare, eos quoque non decet commodis ejus uti. Quid enim hoc foret, si tantum velles utilitatibus frui, & nihil propter eas laboris aut impensi suscipere? Hisce igitur non serviunt nostræ conciones, neque de nostra libertate, quantum quidem ad nostram voluntatem attinet, quicquam eis concedimus, sed vicissim eos tradimus Papæ & ejus generis hominibus, qui ipsos more Tyranni cogant. Nam ejusmodi populo non obtemperanti Evangelio, tantum ejusmodi tortor convenit, qui sit Dei Diabolus & carnifex. Iis vero qui admittunt admonitiones, semper proponendæ sunt conciones, admonitiones, invitationes, ne ejusmodi pretiosum thesaurum & plenum consolatione, propositum ab Evangelio, patiantur sine fructu abire. Quapropter de confessione etiam aliquid dicemus, ad instituendos & admonendos rudiores.

Primum dixi, ultra hanc confessionem, de qua hic disserimus, adhuc duas esse, quæ quidem magis proprie vocari possunt omnium Christianorum communes confessiones, nempe, quando vel *Deo* soli, vel *proximo* soli fit confessio, ac venia petitur: ac sunt istæ confessiones oratione Dominica comprehensæ, ubi dicimus. ***Dimitte nobis debita nostra,***

sicut

ficut & nos dimittimus debitoribus nostris. Imo tota illa precatio nihil aliud est, quam confessio, nos ea non habere neque facere, quæ debeamus: ac petimus veniam & lætam conscientiam. Ejusmodi confessionem necesse est perpetuo fieri, quam diu hanc vitam incolimus. Nam in eo vere consistit vita Christiana, ut agnoscamus nos peccatores, & veniam precemur.

Similiter & altera Confessio, quæ fit apud proximum, oratione Dominica est comprehensa, ut inter nos mutuo debita confiteamur & dimittamus, priusquam ad Deum accedamus, & ab ipso remissionem expetamus. Sumus autem omnes in genere inter nos peccatores: ideo publice licet, ac possumus coram omnibus confiteri, nec est, quod alter alterum vereatur. Nam sic se res habet, ut vulgo dicitur, si unus est bonus, omnes sunt boni, neque præstat quisquam Deo aut proximo, quod debet. Est tamen præter commune illud debitum adhuc quoddam particulare, quando aliquis proximum offendit, is tenetur id deprecari. Sic in oratione Dominica duplicem habemus Absolutionem, ita, ut nobis remittantur peccata, tum erga Deum, tum erga proximum, siquidem & nos proximo dimiserimus, eique reconciliati fuerimus.

Ultra hasce publicas, quotidianas & necessarias Confessiones, est Clancularia ista Confessio, quæ *ad unum fratrem* seorsim fit: ejusque usus est, ut, si quid nos peculiariter mordeat & affligat, nec possimus tranquillam habere conscientiam, nec satis in fide fuerimus firmi, id fratri aperiamus, consilium, solatium & confirmationem petamus, quando & quoties cupimus. Non est enim legibus, ut reliquæ duæ, comprehensa hæc confessio, sed cuilibet, qui ea opus habet, libere permissa, ut pro sua necessitate ea utatur. Inde autem exorta & instituta est, quod ipse Christus suæ Ecclesiæ Absolutionem tradidit atque commendavit, solvendi nostra peccata. Ubi igitur cor anxium sua sentit peccata, & consolationem expetit, hic certum habet refugium, ubi Verbum Dei invenit & audit, in quo Deus voce hominis à peccatis absolvit.

Jam observa, confessionem, quod sæpe dixi, in duabus rebus consistere: primum in nostro facto seu opere, ut mea peccata confitear, ac petam consolationem ac recreationem animæ meæ. Alterum est opus, quod Deus facit, qui me per Verbum, quod homini in os posuit, à peccatis meis absolvit, & id quidem est præcipuum, quod consolationem

efficit suavem & consolatione plenam. Hactenus autem tantum nostrum opus est extortum, nec aliud spectavimus, quam ut satis pure omnia confiteremur, alteram vero præcipuam partem nihili fecimus, nec docuimus: Quasi vero duntaxat opus bonum esset, quo esset Deo solutio facienda, ac nisi confessio esset perfecta, & absolutissime recitata, Absolutio nullius esset valoris, neque peccata essent dimissa. Hoc pacto homines eo usque adegerunt Pontificii, ut omnes cogerentur desperare, se non posse tam pure omnia confiteri (erat enim impossibile) nec poterat cujusquam conscientia pacari, nec Absolutioni certo niti. Sic confessionem non modo nobis inutilem, sed etiam difficilem & amaram reddiderunt, summo cum detrimento & exitio animarum.

Tali igitur ratione intueamur Confessionem, ut eas partes procul a se invicem secernamus & ponamus. Nostrum opus parvi, Dei vero opus maximi faciamus, neque accedamus, tanquam nos excellens opus facere Deoque offerre vellemus, sed ut qui ab ipso accipere & consequi cupiamus. Non est ut venias atque exponas, quam sis vel bonus vel malus. Nam si Christianus es, novi id antea, sin minus, novi id multo plus. Verum de hoc agitur, ut tuam necessitatem exponas, & auxilium consequaris, ac lætum cor & pacatam conscientiam reportes.

Ad eam igitur rem non est necesse, ut legibus adigaris. Sic enim asserimus. Qui Christianus est, vel esse cupit, fidele hic consilium habet, ut accedat & pretiosissimum istum thesaurum afferat. Quod si Christianus non es, neque eam consolationem desideras, alii te cogendum permittimus. Hac itaque ratione tyrannidem pontificis, leges, coactiones in universum abrogamus, utpote quibus ad nullam rem indigemus. Nam docemus, sicuti diximus, ut, qui non sua sponte, propter Absolutionem ad confessionem accedit, omnino intermittat. Imo qui suum spectat opus, quantumvis pure sit confessus, tamen potius abstineat. Atqui nos hortamur, ut confitearis ac necessitatem tuam exponas, non quidem eam ob causam, ut pro opere reputes, sed ut audias, quid ipse Deus tibi per hominem denunciet. Hoc verbum, inquam, seu Absolutionem spectes magnique facias, tanquam præstantissimum longeque maximum thesaurum, omni reverentia & gratitudine accipiendum.

Hæc si illustrarentur, & indicaretur necessitas, quæ nos movere atque impellere debet, non foret opus tyrannide aut coactione. Propria enim conscientia unumquemque excruciaret atque adigeret, ut summa afficeretur lætitia, si potiri posset, per-

inde

inde ut pauper mendicus, si fama perciperet alicubi Eleemosynam opulentam distribui, nimirum pecuniam aut vestes, non opus haberet carnifice impulsore aut coactore, quin sua sponte, quantum posset, curreret, ne nimis sero veniret. Jam si lex promulgaretur, ut omnes mendici eo se conferrent, nec emanerent, non tamen indicata re, quæ ibi quærenda vel accipienda esset, quid hoc esset aliud, quam quod summa animi molestia eo se conferrent, ut qui nihil essent consecuturi, sed solummodo sese exhibituri, quam inopes & miseri essent mendici. Hinc nihil gaudii, nihil lætitiæ concipere possent, verum ipsi mandato tantum fierent infensiores.

Plane eodem modo concionatores Pontificii nullum Verbum de ista tam præstanti & opulenta eleemosyna, deque thesauro inenarrabili fecerunt, ac tantum summa vi urserunt, ut spectaremus quam impuri & sordidi homines essemus, neque ulterius sunt progressi. Quis vero hac conditione cum voluptate poterat ad confessionem accedere? Nos autem non dicimus, ut attendas, quam sis repletus sordibus, & veluti in speculo isto te contempleris, sed consulimus & docemus, si es pauper & miser, vade & utere salutari illa medicina. Qui igitur suam miseriam & necessitatem sentit, is ejusmodi desiderium ultro accipiet, ut cum gaudio accurrat. Eos vero, qui sua sponte non veniunt, & nos relinquimus. Id vero sciamus, nos tales pro Christianis minime habere.

Quapropter docemus, quam sit præstans res & plena consolatione Confessio, & hortamur, ne tam pretiosum bonum fastidiatur, respectu necessitatis nostræ summæ. Quod si igitur Christianus es, non eges neque mea coactione, neque Pontificis mandato, sed temetipsum potius coges, meque orabis, ut hujus boni fias particeps. Sin vero negligere voles, superbe contempta confessione, tum ex eo judicium facimus, te Christianum non esse, nec te ad usum Sacramenti admittemus. Contemnis enim, quod nemo Christianus contemnere debet, atque hac re efficis, ut remissione peccatorum potiri non queas, estque evidens argumentum, te etiam Evangelium aspernari.

Breviter. Facessat omnis coactio. Qui vero concionibus & admonitionibus nihil relinquit loci; nec obtemperat, cum eo nihil nobis est negotii, nec is participabit Evangelio. Si fies Christianus, bene tecum esse actum putabis, si per milliaria centum ad ejusmodi bonum pervenire possis, nec patieris te extimulari, sed ipsemet venies nosque coges. Necesse enim est hic inverti coactionem, ut nos mandato constringamur, tu vero in libertatem adseraris. Nos quidem neminem cogimus, sed patimur, ut nos urgeamur

mur, quemadmodum urgemur ad concionandum & Sacramenta administranda.

Quando igitur ad confessionem hortor, aliud facio nihil, quam quod exhortor, ut aliquis fiat Christianus. Id si obtinuero, facile etiam ad confessionem te deduxero. Nam qui desiderio accenduntur, ut probi Christiani efficiantur, & à peccatis liberentur, lætamque conscientiam nanciscantur, jam tum habent famem ac sitim, ut panem appetant, sicuti cervus in venatione siti & æstu accensus, ut Psalmo 42. dicitur. *Quemadmodum clamat cervus ad fontes aquarum, ita clamat Anima mea ad te Deus*, hoc est, quanta anxietate uritur, ut vivam scaturiginem consequatur, tanto desiderio flagro, ut Verbum Dei, Absolutionem, Sacramenta adipiscar. Ecce hoc modo de confessione recte doceretur, si in hominibus ardor & studium expetendi confessionem exsuscitaretur, & ut ad nos currerent plures quam cuperemus. Pontificiis permittimus, ut semetipsos & alios torqueant & excarnificent, ut qui ejusmodi thesaurum negligunt, ac sibi ipsis claudunt. Nos vero elevatis manibus Deum laudemus ac celebremus, quod ad tantam cognitionem & gratiam pervenerimus.

FINIS.

Bayerische Staatsbibliothek MÜNCHEN

Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Pfaff, Christoph Matthaeus, 1686-1760 [Herausgeber] / Pfaff, Christoph Matthaeus, / Schels, Bernhard

Ecclesiæ Evangelicæ Libri Symbolici, Tria Symbola Oecumenica, Augustana Confessio Invariata, Ejusdem Apologia, Articuli Smalcaldici, Uterque Catechismus D. Lutheri, Formula Concordiæ

Tubingæ 1730

Dogm. 776
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10399130-9
VD18 14519682-001